

HULÂSATÜ'L-AHBÂR

Semhûdî'nin Medine Tarihinin Tercümesi

ÂŞIK MUHAMMED B. ÖMER EL-HANEFÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 201

- Tarih ve Toplum Bilimleri* : 35
- Kitabın Adı* : HULÂSATÜ'L-AHBÂR
Semhûdî'nin Medine Tarihinin Tercümesi
- Müellifi* : Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî (1022/1614'ten sonra)
- Özgün Dili* : Osmanlı Türkçesi
- Hazırlayan* : Prof. Dr. Nurettin Gemici
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Öğretim Üyesi
- Editör* : Muhammed Said Güler, Yazma Eser Uzmanı
- Son Okuma* : Dr. Göker İnan, Yazma Eser Uzmanı
- Arşiv Kayıt* : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, Nr. 3289-M2
Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Beşir Ağa, Nr. 465
- Kapak Görseli* : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi, Nr. 68, vr. 11*
- Kitap Tasarım* : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
- Baskı* : Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mh. Dr. Ali Demir Cd. No: 51 Sefaköy - İstanbul,
Tel.: 0 (212) 624 21 11 www.matbaasistemleri.com,
Sertifika No: 40421
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2022
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library of Congress A CIP Catalog Record

Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî

Semhûdî'nin Medine Tarihinin Tercümesi, *Hulâsatü'l-Ahbâr*

1. İslâm Tarihi, 2. Medine, 3. Semhûdî, 4. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî, 5. Hulâsatü'l-Ahbâr

ISBN: 978-975-17-5336-6

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına* aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

HULÂSATÜ'L-AHBÂR

SEMHÛDÎ'NİN MEDİNE TARİHİNİN TERCÜMESİ

(İNCELEME - METİN)

ÂŞIK MUHAMMED B. ÖMER EL-HANEFÎ
(ö. 1614'ten sonra)

Hazırlayan
Nurettin Gemici

Editör
Muhammed Said Güler

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasınının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kâhire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu öreceğ değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	17
İNCELEME	21
İSLÂM TARİH LİTERATÜRÜNDE ŞEHİR TARİHİ YAZICILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ	21
MEDİNE-İ MÜNEVVERE TARİHÇİSİ SEMHÛDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	24
A. Semhûdî'nin Hayatı	24
B. Semhûdî'nin Eserleri	29
1. Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ	29
2. Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ	31
3. el-Vefâ bi-mâ Yecibü li-Hazreti'l-Mustafâ	31
ÂŞIK MUHAMMED B. ÖMER EL-HANEFÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	32
A. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin Hayatı	32
B. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin Eserleri	34
1. İhtisâru'l-Hulâsa	34
2. Ahbâr-ı Mekkiyye	35
3. Şerh-i Şemâ'il-i Tirmizî	35
C. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin <i>Hulâsatü'l-Ahbâr</i> Adlı Medine Tarihi Tercümesi	35
Eser Hakkında Genel Malumat ve Eserin Neşrinin Önemi	35
Eserin Nüshaları	40
Eserin Muhtevası	43
METNİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL	81

METİN	85
Hâzâ Kitâb-ı Medîne-i Münevvere Tevârîhi	87
BÂB-I EVVEL	
Medîne-i Münevvere'nün esmâ-i müteberrikesi ve dahi ba'zı fevâ'id ki Belde-i Tâhire'ye müte'allikdür, onların beyânındadır.	93
Evvelki Fasl	
Medîne-i Münevvere'nün esmâ-i şerîfelerini hurûf-ı teheccâ tertîbi üzere beyân ider ki doksan beş ismdür.	93
İkinci Fasl	
Medîne-i Münevvere'nün fazîleti beyânındadır ve dahi sâ'ir bilâd üzere efdaliyyeti beyânındadır.	102
Üçüncü Fasl	
Peygamber <i>sallallâhu aleyhi ve sellem</i> hazretlerinin Medîne-i Münevvere ve ehli hakkında itdüğü du'âlar ve nakl-i vebâ ve tâ'ûn ve Deccâl'den emîn olmak beyânındadır.	108
Dördüncü Fasl	
Medîne-i Münevvere'nün mübârek türâbı ve dahi mîveleri beyânındadır.	113
Beşinci Fasl	
Medîne-i Münevvere'de ikâmet eylemek için kandırmak ve dahi anda olmağa rağbet itdürmek ve dahi ol emâkin-i şerîfe günâhları ve habâsetleri gidermek bâbında ve anda bid'at ihdâs eyleyenler hakkında va'üd olan ve Medîne-i Münevvere'ye yâhûd Ehl-i Medîne'ye yaramazlık kasd idene olan cezâlar beyânındadır.	118

Altıncı Fasl	
Medîne-i Münevvere tahrîminde ve dahi ana müte'allik olan ahkâm beyânındadır.	125
Yedinci Fasl	
Medîne-i Münevvere haremînün ahkâmı beyânındadır.	128
Sekizinci Fasl	
Medîne-i Münevvere'nün hasâ'isi beyânındadır.	132
Dokuzuncı Fasl	
Medîne-i Münevvere'nün ibtidâsında ve intihâsında vâkî olan umûr beyânındadır.	143
Onuncı Fasl	
Nâr-ı Hicâz zuhûrındadır ki Medîne-i Münevvere arzından zâhir olup Medîne haremîne yakın geldükde söyüdü.	153

İKİNCİ BÂB

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* ziyâretleri ve Mescid-i Nebevî fazîleti beyânındadır. Ve dahi ana müteallik olan umûrun beyânındadır. 162

Fasl-1 Evvel	
Medîne-i Münevvere'yi ziyâret eylemek fazîleti ve ziyâret niyyeti ile ol cânibe yük bağlayup sefer kılmak ve ziyâret nezr eylemek ve anun için icâre eylemek ahkâmı beyânındadır.	162

Fasl-1 Sâni	
Hakk <i>Sübhânehû ve Te'âlâ'</i> nun dergâh-ı âlisinde Peygamber <i>sallallâhu aleyhi ve sellemi</i> vesîle eylemekde ve dahi ziyâret oldukda ol Cenâb-ı âlî-şâna müteveccih olmaklık bâbında ve sâ'ir âdâb-ı ziyâret ve mücâveret beyânındadır.	172

Fasl-1 Sâlis	
Mescid-i Şerîf-i Nebevî ve Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Müşerreffe fezâ'illeri beyânındadır, <i>alâ Müşerrifihâ ezke't-tahiyye.</i>	200

ÜÇÜNCÜ BÂB

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün kudûm-i şerîflerinden evvel Medîne-i Münevver'e de kadîmden sâkin olan kimesnelerün beyânındadır ki zikr olunur. 215

Fasl-ı Evvel

Hazret-i Nûh *aleyhi's-selâm*un tûfânından sonra Medîne'de kimler sâkin olmuşlardır ve ba'dehû Yehûd süknâları ve anlardan sonra Ensâr-ı Ahyâr süknâları ve nesepleri ve onların keyfiyyet-i galebeleri Yehûd üzere ve dahi Yehûd'un Tübba' ile ve kavmiyle vâki' olan ahvâlleri beyânındadır. 215

Ensâr-ı Ahyâr'un ahbârı mücmelen budur ki zikr olunur 221

Fasl-ı Sâni

Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve selleme* Evs ve Hazrec Akabe-i Ülâ'da ve Sâniye'de mütâba'at ve mübâya'at itmekle müşerref olmalarıdır. Ve ol Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerreme'den Medîne-i Münevver'e ahvâl-i hicreti ve Kubâ'da nüzûlleri beyânındadır. 226

Ammâ bu Üçüncü Fasl

Hazret-i Risâlet-penâh *aleyhi's-salavâtü minallâh* Medîne-i Münevver'e dâhil olup Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* evinde sâkin oldukları beyânındadır. Ve dahi sinîn-i Hicret'de vâki' olan kazıyyelerün ba'zı ahvâli beyânındadır. 245

DÖRDÜNCÜ BÂB

İmâret-i Mescid-i Nebevî beyânındadır. Dahi ana müte'allik olan umûr ve Ezvâc-ı Tâhirât hücreleri beyânındadır. 262

Fasl-ı Evvel

Server-i Kâ'inât ve Hulâsa-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahıyyât* Mescid-i Şerîf'i binâ eyledükleri beyânındadır. Ve dahi Mescid-i Şerîf, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* zamân-ı şerîflerinde vüs'ati her cânibden kaç arşun idi, anun beyânındadır. 262

İkinci Fasl

Kible Mekke-i Mükerreme'ye tahvîlinden evvel ve sonra
Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* makâm-ı şerîfleri
beyânındadır ve dahi ana müte'allik olan umûr
beyânındadır. 269

Üçüncü Fasl

Ciz' ve minber haberi ve Mescid-i Şerîf'ün direkleri
beyânındadır. 271

Dördüncü Fasl

Hulâsa-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahiyât* hazretlerinin
hucerât-ı şerîfeleri ve dahi Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ
radıyallâhu anhânun hücre-i münîfeleri beyânındadır. 283

Beşinci Fasl

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* sedd ile emr
eyledükleri kapular beyânındadır ve anlardan istisnâ olan
kapunun beyânındadır. 286

Altıncı Fasl

Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf'de
ziyâde eylediği beyânında ve dahi ittihâz-ı batîhâdur ol
nâhiyede. 292

Yedinci Fasl

Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* ziyâdesinde ve
dahi maksûre beyânındadır. 296

Sekizinci Fasl

Velîd bin Abdülmelik ziyâdesi beyânındadır. Ve dahi
mihrâb ve şerefât ve menârât ittihâzındadır. Ve dahi
Mescid-i Şerîf'de cenâze namâzın kılmağı men' eylemek
beyânındadır. 301

Dokuzuncü Fasl

Mehdî-Billâh ziyâdesi beyânındadır. 306

Onuncu Fasl

Kubûr-ı Şerîfe'ye havî olan Hücre-i Şerîfe'ye müte'allik umûr ve ahbârun beyânında ve dahi kubûr-ı münevverenün sıfatında ve dahi Hücre-i Şerîfe'ye dâ'ir olan dîvârun beyânındadır. 308

On Birinci Fasl

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* re's-i şerîfi ve vech-i neyyir-i latîflerinün alâmeti ve Makâm-ı Cibrîl *aleyhi's-selâm* ve Hücre-i Şerîfe'yi ruhâm ile te'zîr ve tahlîk ve me'âlîk ve Hücre-i Şerîfe üzere dâ'ir olan maksûre ve üzerinde olan kubbe-i şerîf beyânındadır. 319

On İkinci Fasl

Mücedded imâret beyânındadır. Ve dahi Hücre-i Şerîfe'nün sakfını Mescid-i Şerîf sakfinun tahtında kubbe-i muhtasara-i latîfe ile tebdîl ve dahi Kubbe-i Şerîfe mukarrer olduğu vech üzere tasvîrün beyânındadır. 329

On Üçüncü Fasl

Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsinde hendek kazup rasâs ile doldurup ve dahi ana müte'allik olan kelâm beyânındadır. 337

On Dördüncü Fasl

Evvelki harîk ki Harem-i Muhterem-i Şerîf'ün cemî'isine müstevlî olmuşdı ve anda olan eşyâya. Ve dahi ikinci harîk ve ana müretteb olan umûrun beyânındadır. 344

Tetimme 357

On Beşinci Fasl

Mescid-i Şerîf müştemil olduğu umûrun beyânındadır, revâklardan ve direklerden ve etrâfında olan hücrelerden ve gayrı her ne ise. Dahi Mescid-i Şerîf'e kum döküp tebhîr ve tatyîb idüp ve çerâğlar yakılup ve ana benzer nesnelere beyânındadır. 359

On Altıncı Fasl

Mescid-i Şerîf'ün kapularında ve havhalarında ya'nî küçücek kapularının beyânındadır. 367

On Yedinci Fasl

Mescid-i Şerîf'ün çevresinde vâki' olan Belât ve Medîne-i
Münevvere'nün kal'ası ve bâzârı beyânındadır. 376

BEŞİNCİ BÂB

**Musallâ-yı İyd ve Medîne-i Münevvere'de olan mesâcid-i
Nebeviyye, dahi Medîne-i Münevvere'nün mekâbiri
ve Uhud Dağı fazîletleri ve Uhud şühedâsı fazîletleri
beyânındadır.** 383

Evvelki Fasl

Musallâ-yı İyd beyânındadır. 383

İkinci Fasl

Mescid-i Kubâ ve Mescid-i Dırâr beyânındadır. 386

Üçüncü Fasl

Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ namâz kıldukları
sâ'ir mesâcid beyânındadır ki mekânları zamânımızda
ma'lûmdur. 397

Dördüncü Fasl 412

Mevzi'i ma'lûm olmayup ciheti ve cevânibi ma'lûm olan
mesâcid-i şerife beyânındadır ki Hazret-i Peygamber'ün
sallallâhu aleyhi ve sellem anlarda namâz kıldukları
mervîdür. 412

Beşinci Fasl

Medîne-i Münevvere mekâbirinde ve anda medfûn olan
Ehl-i Beyt'den ve Ashâb-ı Kirâm'dan *-rıdvânullâbi
aleyhim ecma'in-*, dahi Medîne-i Münevvere'de defn
olunan Ümmet-i Muhammed'ün fazîletleri beyânındadır. 413

Altıncı Fasl

Uhud Dağı fazîleti beyânındadır ve dahi yanında olan
şühedâ-i sü'adâ fazîletleri beyânındadır. 429

ALTINCI BÂB

**Medîne-i Münevver'e'nün âbâr-ı mübâreke ve ayn ve girâs ve
Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* mensûb
olan sadakât beyânındadır.** 436

Fasl-ı Evvel

Medîne-i Münevver'e'de olan âbâr-ı mübâreke ya'nî
mübârek kuyular beyânındadır, hurûf-ı hecâ tertîbi üzere
tertîb olup beyân olunmuşdur. 436

Tetimme 450

Fasl-ı Sâni

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vakfları beyânındadır. 451

YEDİNCİ BÂB

**Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb olan mesâcid
beyânındadır ki seferlerde ve gazavât-ı mübâreke
anlarda namâz kılmışlar.** 456

Fasl-ı Evvel

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i
Mükerreme'ye giderken sülûk eyledükleri yolda vâki'
olan mesâcid-i şerîfeler beyânındadır ki tarîk-ı Enbiyâ
*aleyhimü's-salâtü ve's-selâm*dur. 456

Fasl-ı Sâni

Hâlâ Medîne-i Münevver'e'den Mekke-i Mükerreme'ye
varup gelinen ma'rûf ve meşhûr olan tarîk-ı meslûkede
vâki' olan mesâcid-i me'sûre beyânındadır. 463

Fasl-ı Sâlis

Gazavât-ı mübâreke Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*
namâz kıldıkları mesâcid-i şerîfe beyânındadır. 464

SEKİZİNCİ BÂB

**Evdîye ve âtâm ve ba'zı a'mâl ve cibâl-i Medîne-i Münevver'e
alâ Müşerrifihâ ezke't-tahiyye beyânındadır.** 468

Fasl-ı Evvel

Medîne-i Münevver'e'nün evdîyesi beyânındadır. 468

Fasl-1 Sâni

Medîne-i Münevver'e'nün mübârek emkine ve cibâl ve âtâm
ve a'mâline müte'allik olan elfâz zabtındadır hurûf-ı
teheccî tertîbi üzere.

HÂTİMETÜ'L-KİTÂB	566
Tezyîl	582
KAYNAKÇA	585
DİZİN	589
EKLER	619

ÖNSÖZ

Medine-i Münevvere, hem Hz. Peygamber'e (sav) hem de İslâm tarihinin en mühim safahatına ev sahipliği yapmış mübarek ve mukaddes bir beldedir. Bu sebeple İslâm tarihi boyunca -Arap asıllı olsun yahut olmasın- birçok müverrihimiz, bu beldeyle ve tarihiyle ilgili malumatı toplayıp Müslümanlara aktarma gayretinde olmuşlar ve böylelikle bu alanda bir literatür teşekkül etmiştir. Bu literatüre büyük katkılarda bulunmuş olduğunu gördüğümüz isimlerden biri hiç şüphesiz Semhûdî'dir.

1995-1999 yılları arasında Almanya'nın Bamberg şehrinde Prof. Dr. Klaus Kreiser'in nezdinde yaptığımız doktora çalışmamız sırasında Ferdinand Wüstenfeld'in Nûrüddîn Alî b. Abdullâh el-Hasenî es-Semhûdî'nin (ö. 911/1506) *Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* kitabında yer alan İbn Zebâle rivayetlerinin Almancaya tercümesini görünce eser ve konu ilgimizi çekmişti. O zaman derhâl eserin Arapça aslı ile Almanca tercümesini edinmiş ve *Evliya Çelebi in Medina* başlıklı doktora çalışmamız sırasında bunlardan faydalanmıştık.

Tanınmış şehir tarihçisi Semhûdî'nin kısaca *Vefâ'ü'l-Vefâ* şeklinde de bilinen eseri, gerek Medine tarihi ve gerekse Medine'ye dair nelerin bilinmesi gerektiği hakkında genel kabul görmüş en temel kaynaklardandır. Müellifin kendisinden önce ve sonra da bu sahada eserler yazılmışsa da hiçbirisi onun ka'bına erişememiş ve *Vefâ'ü'l-Vefâ* kadar şöhet kazanamamıştır. Bu eserin 2000'li yılların başlarından itibaren Arapça aslından Türkçeye kazandırılması konusunda şahsi niyetimiz ve bazı teşebbüslerimiz olduysa da bunu tam manasıyla fiiliyata geçirmemiz mümkün olmadı. Bunun yerine ilgili çalışmanın hazırlanıp tamamlanması, 2021 yılı sonunda değerli akademisyen İbrahim Barca'ya nasip oldu. Konu bağlamında araştırmalarımızı farklı yönlere sevk ettiğimiz bir devrede, Mahmut Ak'ın hazırladığı *Osmanlı'nın Gezginleri* adlı çalışmayı ve onun yine bu bağlamda kaleme aldığı makaleleri incelediğimiz sırada ismine rastladığımız Âşık Muhammed el-Hanefî'nin (ö. 1614'ten sonra) *Vefâ'ü'l-Vefâ*'nın muhtasarını Türkçeye çevirmiş olduğu bilgisine vâkıf olduk. Bunun üzerine 2008 yılındaki imkânlar dâhilinde, Âşık Muhammed'in bu Medine tarihi tercümesinin

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya 3289-M2 numarada kayıtlı nüshasının dijitali ve fotokopi çıktısı alınarak adı geçen eserin ilk okumasına başlandı.

Çeviri yazısını gerçekleştirdiğimiz *Hulâsatü'l-Abbâr* adlı bu eser, -yukarıda kısmen değinildiği üzere- *Sembûdî'nin Vefâ'ü'l-Vefâ* adlı eserinin yine bizzat *Sembûdî* tarafından yazılan *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı muhtasarının Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefi tarafından hazırlanan Türkçe çevirisidir. Osmanlı'nın Arap coğrafyasındaki en önemli iki şehrinden biri olan Medine-i Münevvere'de dünyaya gelmiş ve ömrü boyunca İstanbul'u hiç görmemiş olan Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefi'nin böyle bir çeviriyi gerçekleştirmiş olması, eseri gözümüzde ilginç ve ehemmiyetli kılmaktaydı. Eserin farklı nüshaları da dikkate alınarak çarpaz okumalara devam edildi. Aynı eserin ikinci ve kısmen sadeleştirilmiş versiyonuna ait olan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 465 numarada kayıtlı nüshası da okuma sırasında dikkate alındı. Ayasofya nüshasından küçük bir bölüm bitirme tezi olarak verildiyse istenilen evsafa sonuç elde edilemedi. Buna rağmen o güne kadar okunan metinlerin tashih işlemleri 2011 yılından itibaren hız kesmeden devam ettirildi. Fakat yine eksiklikler, atlamalar, zühuller sayısız denecek kadar çok olunca, eserin zikredilen iki nüshasının birbiriyle karşılaştırılması ameliyesine ağırlık verildi. Hacı Beşir Ağa nüshasındaki farklılıklar yanlış okuma, atlama ve bilindik istinsah sorunlarından değildi; müstensihin resmen metni yer yer yaşadığı yüzyıldaki Türkçeye çevirmeye gayret ettiğini, anlaşılması güç kelimeleri Türkçeleştirdiğini, salavat ve benzeri dua kalıplarında kendine has tasarruflarda bulunduğunu fark etmemiz sonrasında nihayet Ayasofya ve Hacı Beşir Ağa nüshalarındaki metinlerin edisyon kritikli neşrine hazırlanmaya karar verdik.

Eserin okuma ve kontrol işlemi sırasında kıymetli ilim adamlarından destek alındı. Evvela Doç. Dr. Selahattin Bayram'la eserin mukaddime kısmı okundu. Bir süre sonra ilgili metin, o tarihlerde doçent, şimdi ise profesör unvanını taşıyan değerli akademisyen Murat Karavelioğlu'yla mukabele edildi. Bu suretle hatalardan büyük ölçüde arındırılmış olan metinde geçen ayet-hadis metinleri konusunda ve bazı Arapça ibarele-

rin halinde doktora öğrencimiz Aybüke Gülbeyaz destek oldular. Eserin editörlüğü için de Türkiye Yazma Eserler Kurumu yazma eser uzmanlarından Muhammed Said Güler'de karar kılındı. Eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu standartlarına uygun hâle getirilmesinde ve bizim bu çalışmamızın iki kapak arasına girmesinde büyük katkıda bulunan Muhammed Said Güler'e; tashih, ilave, eksiklerin ikmali ve eserle ilgili her türlü editöryel faaliyeti bihakkın yapmasından ve üzerine düşenden fazlasını yapma konusunda gösterdiği fedakârlığından ötürü samimane teşekkür ederim.

Bu vesileyle eserin neşre hazırlanmasında önemli katkılarını gördüğümüz diğer zevatı da zikretmemiz yerinde olur. İlk olarak yukarıda belirttiğimiz iki farklı nüshanın çeviriyazısının tashihinde lisans öğrencilerimizden Zeynep Tırabzonlu, Hande Tabak Kayhan, Şeyma Öztürk, Merve Kılınç ve burada isimlerini tek tek sayamayacağım pek çok öğrencimiz severek bize yardımcı oldular, kendilerine müteşekkirim. Yukarıda ismini zikrettiğim Selahattin Bayram, Murat Karavelioğlu ve Aybüke Gülbeyaz'ın katkılarına mukabele için teşekkür kelimesi az gelir. Yine Murat Yıldız ve Muharrem Bayar da eserin ham hâlinin gözden geçirilmesine katkıda bulundular, kendilerine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. *Hulâsatü'l-Abbâr* gibi kıymetli ve alanında önemli bir boşluğu dolduran bu eseri neşretme hususunda desteklerini gördüğüm Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ile Başkanlık Müşaviri Prof. Dr. Ferruh Özpilavcı'ya teşekkürlerimi sunarım. Bu esere son şeklin verilmesinde ve baskı öncesinde yardımlarını gördüğüm, yine nüsha tavsiflerinin hazırlanması konusunda büyük desteğini aldığım Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun kıymetli personelinden yazma eser uzmanı Menderes Velioğlu'na ve onun şahsında kurumun tüm çalışanlarına teşekkür ederim. Bunların yanı sıra; İSAM Kütüphanesi çalışanlarına eserin hazırlanması sırasında bize ev sahipliği yaparak gerçek bir çalışma ortamı sağlamalarından ötürü şükranlarımı arz ediyorum. Her zaman olduğu gibi bizden yardımlarını esirgemediği için Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne ve hadis tahriçleri konusunda bize destekte bulunan doktora öğrencisi Muhammed İkbâl Koyuncu'ya da çok teşekkür ediyorum.

Sözün burasında, bu çalışmanın her safhasında çok büyük yardım ve desteklerini görüp hissettiğim, ayrıca akademik çalışmalarını sosyal hayattaki birçok sorumluluğun önüne almak durumunda kaldığımız bu süreç boyunca her daim anlayışlı davranışlarıyla muhatap olduğum aileme; hususan eşim Sermin, oğullarım İhsan Rauf ve Fuad Sami ile kızım Asude Nur'a son derece müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Son olarak tekrar aileme, hocalarıma, meslektaşlarıma ve öğrencilerime, özellikle Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun seçkin uzmanlarına, kıymetli idarecilerine ve her konuda emeği geçenlere ayrı ayrı teşekkür ediyorum. *Hulâsatü'l-Abbâr* adlı bu Medine-i Münevvere tarihinin neşrinin, ilgili sahada çalışanlara yahut bu alanda bilgi sahibi olmak isteyenlere faydalı olmasını ve Türk ilim âlemindeki benzer çalışmalara katkı sağlamasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Nurettin Gemicî

İstanbul 2022

İNCELEME

İSLÂM TARİH LİTERATÜRÜNDE ŞEHİR TARİHİ YAZICILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ

Şehir tarihlerine dair kaleme alınmış eserler, İslâm tarih yazıcılığında ortaya konmuş en önemli kaynaklar arasındadır. Çok erken dönemlerde yazılan şehir tarihlerinde müellifler sadece ilgili şehirlerin faziletini anlatmakla iktifa etmemişler; aynı zamanda bu şehirlerdeki dinî ve tarihî mekânlar, bu şehirlerin coğrafyası ve topografyası, bitki örtüsü ve yönetim şekli vs. hakkında bilgiler de vermişler, yine buralarda görev yapmakta olan yöneticileri, daha doğru bir ifadeyle bu şehirlerin fatihlerini ve kurucularını da tanıtmışlardır. Şehir ve insan dengesini ele alan, bütün bu sayılanları kapsayan eserlerin yanı sıra, sadece belli yönlere ağırlık veren çalışmalardan da söz edilebilir. Söz konusu tarih eserlerinde de ilgili şehirlerde görevde bulunmuş idareciler, buralarda yaşamış âlimler, şair ve edipler gibi meşhurlar da ihmal edilmemiştir. Yine bu eserlerde, şehirlerin İslâm öncesi tarihi hakkında bilinenlerin de değerlendirilmesi yapılmıştır.

Fuat Sezgin, *GAS* ismiyle meşhur eserinin ilgili bölümünde bu konuda genel bilgiler verirken Müslümanların şehir ve ülkelerin fetih tarihlerini önemsediklerine vurgu yapmaktadır. Tarihî malumata göre evvela Hz. Ömer (ra), Sa'd b. Ebi Vakkâs'ı (ra) böyle bir iş için görevlendirmiş ve ondan Kâdisiye bölgesini tanıtmalarını talep etmiştir. Bunların yazılı belgeye dönüşmesi Hz. Ömer'le de sınırlı olmamış, Hz. Osman (ra) da aynı işi Basra'yı tavsif için görevlendirdiği Ziyâd b. Ebîh'e havale etmiştir. İslâmî dönemde şehir tarihleri üzerine yapılmış çalışmalarda en ziyade Mısır, Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevvere'nin ön plana çıktığı görülmektedir.

Medine-i Münevvere hakkında en erken kaleme alınan çalışma, Mâlik b. Enes ve diğer bazı âlimlerden gelen bilgileri toplayan İbn Zebâle el-Mahzûmî'ye aittir. İmam Mâlik'le çağdaş olan bu zatın hicri ikinci asrın son senelerinde vefat ettiği kabul edilmektedir. Sehâvî'nin bu eseri gör-

düğüne dair bir bilgi Rosenthal'de geçmekte,¹ o da bilgilerini Semhûdî'ye dayandırmaktadır.²

Şehir tarihlerinin oluşumuna etki eden amillerden biri, bölgedeki yöneticilerin idareleri altındaki şehrin tarihine ilgi duymalarıdır. Bunun sadece bir merak değil, şehrin yönetiminde kendilerine kolaylıklar sağlayacak bazı ipuçlarını elde etme çabası olduğu da söylenebilir. Bunun yanında şehir tarihleri; bir şehri hâkimiyeti altına alan devletin, buralarda o zamana kadar imar adına neler yapıldığı ve bundan sonra neler yapılması gerektiği konusundaki arayışlarına cevap bulacağı kaynakların başında gelmektedir. Bir şehir halkının etnik kökenleri, inançları ve hassasiyetlerinin bu tarz araştırmalarda ele alınmasının, o şehir halkının zapturapt altına alınmasında ve dolayısıyla idari bakımdan asayişin temin edilmesinde önemli rol oynadığını da unutmamak gerekir. Şehir tarihleri çoğunlukla rivayetlerin derlemesinden oluştuğu için, bu tarz eserlerde genellikle daha önce kaleme alınan çalışmaların alıntılı olduğu veya aktarıldığı görülmektedir. Ancak bu tür eserlerde zaman zaman devrin önde gelenlerinin sözleri de nakledilmiş ve bütün bunların ötesinde müellifler kendi şahsi gözlem ve tespitlerine de yer vermişlerdir.

Tarih boyunca Mekke, Medine ve Kudüs başta olmak üzere İslâm dünyasındaki bazı şehirler Müslümanlar tarafından -pek çok haklı gerekçeyle- daha mühim ve imtiyazlı kabul edilmiştir. Bu şehirlerin Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde anılması, Ashâb-ı Kirâm tarafından zikredilmesi, bazı peygamber ve sahabilerin bu şehirlerde yaşayıp buralarda vefat etmesi gibi vesilelerle bu şehirler hakkında ilk önce fezâil tarzı eserler kaleme alınmış, daha sonra bu şehirlerin tarihine dair kitaplar ortaya çıkmıştır. Ayrıca fetih şartlarının korunması, cizye ve haraç uygulamalarının devamı gibi hususlar da Müslümanları şehirler hakkında malumat toplamaya ve bunları yazıya dökmeye itmiştir.³

1 Fuat Sezgin'den naklen F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, E. J. Brill, Leiden 1952 s. 398.

2 Bk. Fuat Sezgin, *GAS*, E. J. Brill, C. 1, Leiden 1967, s. 275-290.

3 Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Şehir", *DİA*, C. 38, s. 445.

İslâm tarihi kaynaklarına bakıldığında, şehir tarih yazımında Haremeyn'in öncelendiğini hemen fark etmek mümkündür. Bu iki kutsal şehirden hem Mekke hem de Medine pek çok çalışmaya konu olmuş ve erken dönemden itibaren adı geçen literatürün esasını teşkil eden birer merkez olmuşlardır. Rasûl-i Ekrem'in (sav) doğup büyüdüğü ve ilk vahye muhatap olduğu Mekke ile onun hicret ettiği ve İslâm teşriinin temellerinin atıldığı Medine şehri, İslâm tarihi boyunca tüm Müslümanların ilgi odağı olmuştur. Nice Müslüman devlet yöneticileri, Haremeyn-i Şerîfeyn denilen Mekke ve Medine şehirlerinin idaresini elde etmek amacıyla çabalamış ve bu bölgeye hizmet etmeyi şeref ve üstünlük vesilesi saymıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde ikamet eden her milliyet ve mezhepten Müslüman da Medine'yi ziyaret etmek istemiş ve birçokları bu amacına ulaşmıştır.¹

Hz. Peygamber'e yakınlık ve sevginin bir tezahürü olarak yazılmaya başlanan Mekke ve Medine tarihlerine sonraları Kudüs, Bağdat ve Şam gibi şehirlerin tarihlerinin de eklendiği bilinmektedir. Bu konuda öncülük yapan isimlere baktığımızda Hz. Ömer, Hz. Osman ve Mu'âviye b. Ebî Süfyân gibi hem sahabi hem idareci olan zevatı görebiliriz. Ziyâd b. Ebîh'in (ö. 53/673) Basra şehrini Hz. Osman'a tanıtmak için yazmış olduğu bir eserin mevcudiyeti bilinse de, Hicret'in ilk asrında yaşamış ve birçok sahabiye görmüş olan Tâbi'in'in büyüklerinden Hasen el-Basrî'nin (ö. 110/728) *Fezâ'ilü Mekke* başlıklı eseri, İslâm şehir tarihine dair yapılmış en erken çalışma olarak görülmektedir.² Medine tarihine dair bilinen en eski eser ise İbn Zebâle'nin (ö. 199/814'ten sonra) *Abbârü'l-Medîne* başlıklı eseridir. Bu eser tahkik edilerek yayımlanmıştır.³

İslâm dünyasında çok erken dönemde başlayan şehir tarihi yazıcılığı, son yüzyıllarda istenilen evsafa eserler vermede zorlanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de çeviri eserler hâlen alaka ve rağbet görmektedir. Çeviri yazısını gerçekleştirdiğimiz *Hulâsatü'l-Abbâr* adlı çalışmanın kay-

1 İbrahim Barca, *es-Sembûdî ve Medine Tarihi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2016, s. 20.

2 Barca, *es-Sembûdî ve Medine Tarihi*, s. 12-13.

3 İbn Zebâle el-Medenî el-Mahzûmî, *Abbârü'l-Medîne*, thk. Salâh Abdülazîz Zeyn es-Selâme, Merkezül-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Medîneti'l-Münevvere, Medine 2003. Bu konuda bk. Mustafa Fayda, "İslâm Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münevvere Tarihi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 28, Sa. 1, (1987), s. 170.

nağı, Medine tarihine yazdığı eserlerle tanınan ve aşağıda kendisi hakkında daha geniş bilgi vereceğimiz Semhûdî'nin (ö. 911/1506) *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserinin, yine bizzat müellif Semhûdî tarafından hazırlanmış muhtasarı olan *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*'dır.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE TARİHÇİSİ SEMHÛDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. Semhûdî'nin Hayatı

Medine tarihi hakkındaki eserleriyle tanınan hadis, fıkıh ve dil âlimi Ebu'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî es-Semhûdî eş-Şâfi'î, 844 (1440) yılında Yukarı Mısır'da Nil nehrinin batısında yer alan Semhûd şehrinde dünyaya geldi. Soyunun Hz. Hasan'a (ra) dayanmasından dolayı bazı kaynaklarda onun adının önüne "Şerîf" ve "Seyyid" unvanları¹ da getirilmiştir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Semhûdî, ilk hocası ve aynı zamanda kadı olan babasından hadis, fıkıh ve Arapça tahsil etti.² Bürokratik görevler üstlenmesiyle öne çıkmış bir aileye mensup olan Semhûdî'nin kardeşi Abdullâh'ın Semhûd'da fakih bir kimse olarak tanındığı, dedesi Ebu'l-Abbâs Ahmed'in ise aynı şehirde kadılıkudatlık yaptığı bilinmektedir.³

Eğitimi tamamlamak için 858 (1454) yılında 14 yaşında iken babasıyla birlikte Kahire'ye giden Semhûdî, burada çeşitli hocalardan hadis, tefsir, fıkıh, ferâiz, mantık, dil, edebiyat, kelâm ve usul dersleri aldı. Bu seyahatlerini daha sonraları tek başına da yapan Semhûdî, Kahire'de Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî'den (ö. 871/1467) tefsir, hadis, fıkıh ve Arap dili dersleri aldı ve onun vesilesiyle tasavvufa sülûk etti. Münâvî, Semhûdî'yi pek çok konuda yardımcı olarak atadı ve onu kendi

1 Bu iki unvanın tarihî seyri için Bk. Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Tarihî Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı", *Osmanlı Araştırmaları*, Sa. 33 (Prof. Dr. Kemal Özergin Hatıra Sayısı), (2009), s. 87-129.

2 Nuri Kaya, *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâ'ül-Vefâ Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017, s. 5.

3 Ebu'l-Hasen Nürüddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî es-Semhûdî, *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, nşr. Kâsım es-Sâmerrâi, Müessesetü'l-Furkân lî't-Türâsi'l-İslâmî, C. 2, London 2001, "Neşredenin Girişi", s. 7.

yardımcısı sıfatıyla mahkemelere götürdü.¹ Yine Semhûdî, hocasının nâibi sıfatıyla İbn Tolun Camii'nde hadis, Sâlihiyye Medresesi'nde de fıkıh dersleri verdi. Semhûdî'nin yetişmesinde çok büyük bir paya sahip olan Münâvî, onun torunuyla evlenmesine de aracılık etti.² Semhûdî'nin olgun kişiliği ve ilmî gayreti nedeniyle kendisine Semhûd kadılığı ve müfettişlik teklif edilmiş, ancak kendisi bu tarz bürokratik görev tekliflerini düşünmeden reddetmiştir.³

İslâm dünyasında Semhûdî'nin yaşadığı dönemde siyaset sahnesinde, yükseliş dönemini yaşayan Osmanlı Devleti; Suriye, Hicaz ve Mısır'a hâkim olan Burcî Memlûkleri ile Uzun Hasan'ın (1452-1478) devlet hâline getirdiği ve İran, Irak, Kafkasya ve Doğu Anadolu'ya sahip olan Akkoyunlular hüküm sürmekteydi. Semhûdî'nin vefatına yakın 1501 yılında Akkoyunlu Devleti, Şah İsmâil'in (1501-1524) kurduğu ve sonradan 1514 yılında Yavuz Sultan Selim (1512-1520) eliyle ağır bir darbe alıp sarsılacak olan Şii Safevî Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştı. Müellifin doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği Semhûd, babası dışında ilk ilmî dersler aldığı Kahire, ziyaret niyetiyle gittiği Kudüs, hac farızasını eda etmek amacıyla bulunduğu Mekke ve hayatının büyük kısmını geçirdiği Medine gibi şehirler, Semhûdî'nin yaşadığı dönemde Memlûklere bağlıydı.⁴

Semhûdî Zilkade 870'te (Haziran 1466) hacca gitmeden önce eşinden ayrılarak annesiyle birlikte Kahire'den yola çıkmış, bu arada Mısır'da üstlendiği vazifelerini geride bırakmıştı. Mısır'dan gecikmeli çıkışı nedeniyle hac mevsimine yetişemediğinden dolayı bir yıl Mekke'de kaldıktan sonra hac farızasını eda etti. İki yılı aşkın bir süre Mekke'de kalmış olan Semhûdî, bu sayede Mekke'nin önemli ilim adamlarının ders halkalarına katılma fırsatı bulmuştu. Bu ilim adamlarının başında, kendisinin yakın bir dostluk da kurduğu Şemsüddîn es-Sehâvî (ö. 902/1497) gelmekteydi. Semhûdî'nin

1 Şemsüddîn Muhammed es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medineti'ş-Şerîfe*, nşr. Ârif Ahmed Abdülğani - Hâlid Ahmed Mollâ es-Süveydî, Dâru Kinân, C. 2, Dımaşk 2010, s. 248; Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 489.

2 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 43.

3 Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî ve Vefâül-Vefâ Adlı Eseri", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe: İsmail Erünsal'a Armağan*, der. Hatice Aynur v.dğr., Ülke Kitapları, C. 1, İstanbul 2014, s. 426.

4 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 33.

Mekke'den ayrılmasından sonra da devam eden bu dostluk sayesinde onun hakkındaki malumatımızın büyük bir kısmı Sehâvî'nin eserleri sayesinde bize ulaşmıştır.¹ Semhûdî, Mekke'nin ileri gelen ailelerinden olan Fehd ailesi ile de iyi ilişkiler kurmuş, bu aileye mensup Necmüddîn Ömer b. Fehd'in (ö. 885/1480) ders halkasına katılmış ve ondan da icazet almıştı.²

Mekke'den sonra artık ömrünün tamamına yakınına geçireceği Medine'ye gelen Semhûdî, 873 (1468-69) yılında geldiği Medine'den zorunlu hâller dışında ayrılmadı. Böylece hem Hz. Peygamber'e (sav) yakın olma arzusunu yerine getirmiş oldu, hem de Medine'nin bereketli ilim halkalarından yararlanarak ilmini Hz. Peygamber'i ve onun yaşadığı yerleri tavsif etmek için kullanma fırsatı buldu. Bâbü'r-Rahme'de Ashâb-ı Kirâm'dan Temîm ed-Dârî'nin (ra) de kaldığı evi kiralayıp burada ikamet etti, daha sonra bu evi satın aldı. Semhûdî burada Necmüddîn el-Aclûn (ö. 876/1471), eş-Şems el-Bâmî (ö. 885/1480), Muhammed b. Merhemüddîn eş-Şirvânî (ö. 870/1465-66) ve daha pek çok kıymetli ilim adamının ders halkalarına katılarak onlardan çeşitli icazetler aldı.³ Daha sonra Medine-i Münevvere tarihine dair eserini kaleme almak maksadıyla Mescid-i Nebevî hakkındaki yazılı ve sözlü rivayetleri toplamaya başladı. Bu maksatla Hz. Peygamber'in hayatına dair Hz. Temîm ed-Dârî ile başlayan sözlü anlatı geleneğinden faydalandı ve bu geleneğin kendi dönemindeki temsilcilerinden Mescid-i Nebevî hatibi Ömer b. Ahmed es-Serrâc en-Nefî'nin (ö. 885/1480-81) anlatılarını kayıt altına almaya başladı.⁴ Ayrıca umumi ve özel kütüphaneleri de ziyaret etti ve buralarda tabir caizse Medine'ye dair tam bir hazineyle karşılaştı. Buralarda bulunduğu eserleri tasnif edip daha sonra bu eserlerin özetini çıkarmaya başlayan Semhûdî, böylece Medine'ye dair dağınık hâldeki bu zengin malumatı tek bir eserde toplamayı hedefledi ve bu arzusunu *Vefâ'ül-Vefâ* isimli eserini kaleme alarak gerçekleştirdi.⁵

1 Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 426.

2 Semhûdî, *Vefâ'ül-Vefâ*, nşr. Kâsım es-Sâmerrâî, C. 2, "Neşredenin Girişi", s. 11.

3 Şemsüddîn Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'ül-Lâmi' li-Ehli'l-Karni'l-Tâsi'*, Dâru'l-Cil. C. 5, Beyrut 1992, s. 245; Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 429.

4 Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 428.

5 Kaya, *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâ'ül-Vefâ Adlı Eseri*, s. 11.

Memlûk Sultanı el-Melikü'1-Eşref Kayıtbay (872-901/1468-1496), 884'te (1479-80) hac farızasını eda ettiği sırada Medine'ye geldiğinde onun mihmandarlığını yapan Semhûdî sultanla iyi ilişkiler kurdu. Sultan, onun ricası üzerine Medinelilere maddi bakımdan destek sağladığı gibi onların vergilerini de kaldırdı.¹ Semhûdî'ye özel tahsisatta ve başka maddi destekte de bulunan Kayıtbay, ondan Medine Kütüphanesi'ni kendi adını taşıyan medresede yeniden kurmasını istedi ve kendisi de külliyetli miktarda yazma eseri bu kütüphaneye vakfetti. Sultan Kayıtbay'ın talebi ve desteğiyle Medine'deki birçok faaliyetin öncülüğünü yapan Semhûdî, sultanın Mescid-i Nebevî'nin yanında yaptırdığı medresedeki tedrisata büyük katkıda bulundu, burada bir kütüphane tesis ettiği gibi kütüphane vakfını teftiş vazifesi de yaptı. Buradaki eğitim-öğretim faaliyetlerinde Semhûdî'nin rolü öylesine geniş çaplı ve etkiliydi ki bir dönem neredeyse Medine-i Münevver'e de kendisinden ders almayan kimse kalmamıştı.² Semhûdî'ye ayrıca Medine'de Şâfi'î fıkhına göre fetva verme yetkisi de verilmişti. Yine Sultan Kayıtbay başta olmak üzere ileri gelen devlet adamlarının zekât ve sadaka gibi hayırlarının Medine'de dağıtım işi de Semhûdî'ye tevdi edilmişti. Semhûdî, Sultan Kayıtbay'ın kendisine gösterdiği bu ihtirama kayıtsız kalmamış, eserlerinde Sultan Kayıtbay'ı öven cümleler kurmuştur.³

13 Ramazan 886'da (5 Kasım 1481) Semhûdî, Medine'deki yaşamının en hüznü verici olaylarından birisini yaşadı. Bu tarihte Mescid-i Nebevî'nin güneydoğu köşesindeki minareye düşen yıldırım nedeniyle çok büyük bir yangın meydana geldi ve yangın sonrası Mescid-i Nebevî büyük hasar aldı. Semhûdî'nin evi de bu yangında hasar görmüştü. Asıl acı olan ise Semhûdî'nin şahsına ait çok değerli yazmalardan oluşan ve Medine tarihine dair ilk dönem eserlerinin de aralarında bulunduğu 300 ciltlik bir kütüphanenin bu yangın sırasında yok olmasıydı. Ayrıca Semhûdî'nin *Vefâ'ül-Vefâ* isimli eserinden önce kaleme aldığı *İktifâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli Medine tarihi de bu yangında yanmıştı. Semhûdî,

1 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 45-46.

2 Semhûdî, *Vefâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*, trc. İbrahim Barca, Siyer Yayınları, C. 1, İstanbul 2021, "Mütercimim Girişi", s. 20-21.

3 Hamed el-Câsir, "el-Vefâ ve Mü'ellifuhû", *Resâ'il fi Târîhi'l-Medîne*, Riyad 1972, s. 29-30.

yangın sonrası Mescid-i Nebevî'nin aslına uygun bir şekilde yenilenmesi için Sultan Kayıtbay nezdinde girişimlerde bulundu.¹

Zaman zaman Mekke, Kahire ve Kudüs'e ziyaretlerde bulunan Semhûdî, 18 Zilkade 911 (12 Nisan 1506) tarihinde Medine'de vefat etti ve vasiyeti gereği çok sevdiği hocası Şihâbüddîn Ahmed b. İsmâ'îl el-İbşitî'nin (ö. 883/1478) yanına, Cennetü'l-Bakî' makberesine defnedildi.²

Şehir tarihçiliği geleneğinin Memlûkler dönemindeki en önemli temsilcilerinden biri olan Semhûdî'nin, çalışmalarını daha ziyade Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebevî'nin tarihi ve kültürü üzerinde yoğunlaştırdığı bilinmektedir. O, bu sahada eser kaleme alırken Medine hakkında yazılan ilk eserlerden biri olan İbn Zebâle'nin *Abhârü'l-Medîne*'si başta olmak üzere Medine tarihini ele alan ancak günümüze ulaşmayan bir kısım eserlerden alıntılar yapmıştır. Yine Semhûdî, Medine tarihine dair eser ortaya koyarken kendisinden önce yazılmış eserlerde bulunan bilgileri de ihtiva edecek bir plana göre hareket etmiştir. Müellif, çalışmalarını Medine ve Mescid-i Nebevî ile sınırlandırmamış, Medine'nin yakın çevresi, Hz. Peygamber'in (sav) ziyaret ettiği mevkiler ve Mescid-i Kubâ gibi mahallerin tarihi hakkında da malumat vermiştir. Çalışmalarıyla sonradan bu sahada eser kaleme almış diğer müellifleri etkilediği ve onlara kaynaklık ettiği bilinen Semhûdî'nin eserlerinde genel eğitim usullerinin de ele alındığı ve Ehl-i Beyt kavramına sıkça yer verildiği görülmektedir.³

Semhûdî; ilme iştiağı, nesebi, saygınlığı ve hicret yurduna olan yararları sebebiyle Medine'de çok sevilen ve sözü dinlenen bir şahsiyet hâline gelmiştir. O, hayatını ve tüm gayretini Medine tarihini anlayıp anlatmaya adanmış ve bu hususta da başarılı bir örnek ortaya koymuştur.⁴ Semhûdî'nin eserleri daha onun yaşadığı dönemde kullanılmaya başlanmış, vefatı sonrasında da çokça istifade edilen birer kaynak hâline gelmiştir. Kaleme aldığı eserlerinde gösterdiği titizlik, onun Hz. Peygamber'in sîretine ve sünnetine verdiği ehemmiyetin en güzel kanıtıdır. Ömrünün yaklaşık

1 Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 431.

2 Şehâvî, *et-Tuhfetü'l-Latîfe*, C. 2, s. 256.

3 Küçükkaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 489-490.

4 Kaya, *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâü'l-Vefâ Adlı Eseri*, s. 10-11.

40 yılını geçirdiği Medine'de, bu hicret yurduna dair her şeyi kayıt altına almaya çalışmıştır. Bu sebeptendir ki onun eserleri, Medine ve Mescid-i Nebvî'nin tarihlerinin sağlam biçimde takip edilebileceği yegâne kaynaklar olmuştur.¹

B. Semhûdî'nin Eserleri

Sehâvî, eserlerinde Semhûdî'ye ait 38 eserin ismini vermektedir. Ancak Semhûdî'nin Sehâvî'den 10 sene fazla yaşadığı göz önüne alındığında, onun eser sayısının burada verilen rakamdan daha fazla olması ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki Semhûdî tarafından kaleme alınan eserlerin büyük bir kısmı ya yanmış ya da kaybolmuştur.²

Semhûdî'nin eserleri incelendiğinde, onun genellikle dönemin insanına hitap eden ve günlük sorunlara temas eden özel konular seçtiği görülmektedir.³ Ancak asıl kendisinin ilim dünyasında meşhur olmasını sağlayan eseri, Medine tarihi hakkında yaptığı çalışması olmuştur. Semhûdî bu eseri ile Medine ve onun özelinde Mescid-i Nebvî'nin tarihini ve onun çevresinde oluşan kültürü bir anlamda koruma altına almıştır.

1. Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ

Semhûdî, Medine-i Münevvere tarihine ilişkin daha önceden kaleme aldığı *İktifâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı kitabının Mescid-i Nebvî'deki yangında (886/1481) yok olması üzerine, bu eserde verdiği bilgilerin büyük bir kısmını muhafaza ederek *Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı bir eser hazırlamıştır. Eserde Memlükler dönemindeki şehir tarihi yazma geleneğinin bir devamı olarak Medine merkezli bir anlatım esas alınmıştır. Medine'nin topoğrafyası, tarihî coğrafyası, ekonomik ve kültürel durumu anlatılmış, ayrıca Medine'de yer alan binalar ve mahalleler, sosyal ve demografik yönleri dikkate alınarak tanıtılmış, böylece Medine ve Mescid-i Nebvî tarihi bir bütün olarak ele alınmıştır.⁴

1 Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 434-435.

2 Kaya, *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâ'ü'l-Vefâ Adlı Eseri*, s. 20.

3 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarîhi*, s. 72.

4 Küçükkaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 439-440.

Sekiz bölümden müteşekkil olan eserin ilk bölümü Medine-i Münevver'e'nin isimlerine, ikinci bölümü Medine'nin faziletlerine ve Rasûl-i Ekrem'in (sav) Medine'yle ilgili hadis-i şeriflerine, üçüncü bölümü Medine'nin kuruluşu ile buraya yerleşen kavimlere dairdir. Eserin dördüncü bölümü Mescid-i Nebevî, Hücre-i Saâdet ve Ravza-i Mutahhara'nın anlatımına ayrılmış, burada Mescid-i Nebevî'nin inşa edilmesiyle beraber şehir planındaki değişime işaret edilmiştir. *Vefâ'ü'l-Vefâ*'nın beşinci bölümünde Rasûl-i Ekrem'in namaz kıldığı evlerden ve mes-cidlerden, Cennetü'l-Bakî' ve buraya defnedilen meşhur zevatın kabir-lerinden, Medine'nin çeşitli yerlerindeki şehidlik ve türbeler ile Uhud Şehidliği'nden bahsedilmektedir. Medine'deki kuyular, Rasûl-i Ekrem'e ait hurmalıklar, onun seferlerde namaz kıldığı mes-cidler altıncı bölümde incelenmiştir. Yedinci bölümde Medine'deki ve civarındaki her bir önemli mekân alfabetik olarak sıralanmış ve bunlar hakkında bilgi verilmiştir. Sekizinci bölümde Allah Rasûlü'nü ziyaret etmenin ehemmiyeti ve âdâbı anlatılmakta, bu yapılırken Hz. Peygamber'in hadis-i şerifleri ile ilk dönemdeki tatbikat delil ve örnek olarak getirilmektedir. Tamamı Türkçeye çevrilmiş olan eser,¹ sonradan Türkçe olarak kaleme alınan Medine tarihlerine de temel teşkil etmiştir. Aşkî Mustafa Efendi'nin *Tâ'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tayyibi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adlı üç ciltlik eserinin ilk iki cildinin tamamına yakını Semhûdî'nin *Vefâ'ü'l-Vefâ*'sının tercümesinden müteşekkildir.² Eyüb Sabri Paşa da şaheseri *Mir'âtü'l-Haremeyn*'in *Mir'ât-ı Medîne* kısmında Semhûdî'den büyük ölçüde istifade etmiştir.³ *Vefâ'ü'l-Vefâ*, Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd tarafından neşredilmiş (Kahire 1954) ve bu neşrin daha sonra müteaddit baskıları yapılmıştır (Beyrut 1955, 1973, 1981, 1984, 1997). Ancak bu neşirde bazı hatalar bulunduğu ileri sürülmesi sonrasında Kâsım es-Sâmerrâî eserin tenkitli neşrini gerçekleştirmiştir (2001).⁴ Eser çok yakın bir geçmişte Türkçeye de kazandırılmıştır (*Vefâ'ü'l-Vefâ bi-*

1 Bk. TSMK, Revan Köşkü, nr. 1524.

2 Küçükbaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 491; Nurettin Gemici - Ömer Faruk Can, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi'ne Dair Birtakım Yeni Bulgular", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, Sa. 8 (Temmuz 2020), s. 180-181.

3 Eyüb Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn (Haremeyn Tarihi): Mir'ât-ı Mekke*, haz. Ömer Faruk Can - Fatma Zehra Can, ed. Göker İnan, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018, C. 1, s. 197.

4 Küçükbaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 491.

Abbâri Dâri'l-Mustafâ: Medine-i Münevvere Tarihi, C. 1-3, trc. İbrahim Barca, Siyer Yayınları, İstanbul 2021).

2. Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ

Vefâ'ül-Vefâ' nın bizzat müellif tarafından hazırlanan muhtasarıdır. Semhûdî mühim noktalara dokunmadan *Vefâ'ül-Vefâ'* nın neredeyse yarısından fazlasını çıkararak bu özeti meydana getirmiştir. Ancak yine onun *Vefâ'ül-Vefâ'* da olmayan bazı bilgileri de bu esere eklediği görülmektedir.¹ Bu kitap, aynı zamanda Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin *Hulâsatü'l-Abbâr* ismiyle Türkçeye tercüme ettiği eserdir.² *Hulâsatü'l-Vefâ'* nın Farsça bir tercümesi de Âşık Muhammed'in hazırladığı Türkçe tercümeden bir süre önce "Ak Sultan" lakabı ile bilinen ve Kırım han ailesine mensup olduğu anlaşılan Devlet İsen Sultan tarafından hazırlanmış olup *Ahbâr-ı Hasîne* adını taşımaktadır.³ *Hulâsatü'l-Vefâ'* nın Arapça tahkikli neşirleri ise Hamed el-Câsir (Medine 1972) ve İbrâhîm el-Fakîh (Cidde 1983) tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴

3. el-Vefâ bi-mâ Yecibü li-Hazreti'l-Mustafâ

Vefâ'ül-Vefâ' nın farklı bir nüshası olduğu kabul edilen bu eserin ondan daha önce telif edildiği anlaşılmaktadır. Müellif bu eserini hazırlarken Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî'nin (ö. 686/1287) *Urvetü't-Tevsîk fi'n-Nâr ve'l-Harîk* adlı kitabından büyük ölçüde istifade etmiştir. Semhûdî bu eserinde Mescid-i Nebevî'de vukua gelmiş olan yangınlar, Mescid'in geçirdiği tamirler, ayrıca Hücre-i Saâdet'in ve Ravza-i Mutahhara'nın özellikleriyle ilgili *Vefâ'ül-Vefâ'* da geçmeyen bazı bilgilere yer vermiştir. Eser, *Resâ'il fi Târîhi'l-Medîne* adlı çalışma dâhilinde Hamed el-Câsir tarafından neşredilmiştir (Riyad 1972).⁵

1 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 76.

2 Mütercim Âşık Muhammed b. Ömer'in eserlerine dair aşağıda gelecek olan kısımda bu eser hakkında daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

3 Bk. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî, *Hulâsatü'l-Abbâr*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, nr. 3289-M2, vr. 1b-2a.

4 Küçükaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 491.

5 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 72; Küçükaşçı, "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 491.

Bunlar haricinde günümüze ulaşan daha pek çok kitap ve risaleleri bulunan Semhûdî hakkındaki Türkçe literatür oldukça sınırlı olup gerek Semhûdî gerekse onun eserleri hakkında yakın zamana kadar yalnızca bir iki ansiklopedi maddesinde kısaca izahat verilmişti.¹ Semhûdî'nin meşhur eseri *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*'nın günümüz Türkçesine çevirisi dahi 2021 yılı sonlarında gerçekleştirilmiştir. *Vefâ'ül-Vefâ*'nın muhtasar hâlinin *Hulâsatü'l-Ahbâr* adıyla yapılmış Türkçe tercümesinin metnini bizim bu neşir vasıtasıyla ortaya koymamız, bizce sürece önemli katkı sağlayacaktır. Bu arada sahaya dair son senelerde yapılan başka önemli bir çalışmadan çok kısa bahsetmek gerekirse, İbrahim Barca'nın *es-Semhûdî ve Medine Tarihi* adlı çalışmasının, *Vefâ'ül-Vefâ*'nın metnini tanıtmak bakımından büyük önem arz ettiği ifade edilmelidir.²

ÂŞIK MUHAMMED B. ÖMER EL-HANEFÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin Hayatı

Âşık Muhammed'in babası Ömer Efendi, "Amasyalı Kara Hâfız" olarak bilinen bir zatın soyundan gelmektedir. Zaman zaman değişik şehirlere ticari yolculuklar yaptığına kaynaklarda değinilen Ömer Efendi, yine bir defasında ticaret amacıyla Herat şehrine gitmiş, orada meşhur Nakşibendî şeyhi Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr'ın (ö. 895/1490) halifelerinden Mîr Ringirîz'in bir sohbetine katılmış ve ondan destur alarak bu tarikata intisap etmiştir. Âşık Muhammed'in aktardığına göre babası Ömer Efendi, Herat'ta "Hâfız Rûmî" şeklinde anılmaktadır. Tasavvufun verdiği neşveyle her şeyden el etek çekip ibadet ve zikir maksadıyla uzlete çekilmiş olan Ömer Efendi, o yıllarda Herat'tan çıktığı yolculuktan dönmemesi ve kendisinden

1 Semhûdî'nin ilmin ve âlimin faziletlerine, ayrıca Ehl-i Beyt kavramı ve Ehl-i Beyt'in faziletlerine dair kaleme aldığı *Cevâbirü'l-İkdeyn fi Fazli'ş-Şerefeyn* adlı eseri, halk arasında hadis olarak şöhret bulan sözlerin sıhhat derecesine dair yazdığı *el-Gummâz ale'l-Lümmâz fi'l-Ebâdîsi'l-Müştehire fi'l-Mevzû'âti'l-Meshûrât* adlı eseri ve çoğunlukla fıkıh ve Arap dili ağırlıklı olarak telif ettiği diğer eserleri hakkında genel bilgi için bk. Semhûdî, *Vefâ'ül-Vefâ*, trc. İbrahim Barca, C. 1, "Mütercim'in Girişi", s. 24; Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, s. 33; Kaya, *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâ'ül-Vefâ Adlı Eseri*, s. 20; Küçüktaşçı, "Medine Tarihçisi Semhûdî", s. 431; a. mlf., "Semhûdî", *DİA*, C. 36, s. 491.

2 Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, Siyer Yayınları, İstanbul 2016. İbrahim Barca 2016 yılında yayımlanan söz konusu eserinde, *Vefâ'ül-Vefâ*'nın Türkçe tercümesini kendisinin hazırlamakta olduğunu ifade etmişti.

uzun süre haber alınamaması nedeniyle tanıdığı pek çok insan tarafından dağlarda bir kazaya kurban gittiğine hatta kendisinin kurtlar tarafından yenildiğine kanaat getirilmiş, hayatından ümit kesilip artık öldüğüne hükmedilmiştir. Ancak aradan bir yıl geçtikten sonra, hac ibadeti için Mekke-i Mükerreme'ye gelmiş bulunan Heratlı komşularından birisi Ömer Efendi ile burada karşılaşmıştır. Heratlı komşusu Mekke'de Ömer Efendi'yi görür görmez tanımış ve hacca kendisiyle birlikte gelmiş olan yanındaki eşine de Ömer Efendi'den ve onun başına gelenlerden bahsetmiştir. Heratlı şahsın hanımının tavaf esnasında Kâbe'de gördüğü bu garip kıyafetli zatın yani Hâfız Rûmî Ömer Efendi'nin Herat'tan kendi komşuları olduğunu öğrenmesi, ileride meşru bir şekilde ortaya çıkacak mutlu bir beraberliğin zeminini de hazırlamıştır. Zira hac esnasında vefat eden kocasının ardından 4 ay 10 gün süren iddet müddetini tamamlayan bu hanım, Herat'a dönmeyip uygun bir üslupla Hâfız Rûmî Ömer Efendi'nin yanına gelerek kendisini tanıtmış ve bu tanışıklığın ardından tarafların rızasıyla evlilik gerçekleşmiştir. İşte Âşık Muhammed bu evlilikten ve muhtemelen evliliğin senesi olan 950 (1543) yılında Medine-i Münevvere'de dünyaya gelmiştir.

Farsça konuşan bir ailede doğan Âşık Muhammed'in ana dili tabii olarak Farsça olmuş, 6 yaşında iken babasının vefatından (956/1549) sonra kendisi ilk mektebe başlamış ve Arapçayı ilk olarak Medine-i Münevvere'de öğrenmiştir. Arapçadan çeviri yapabilecek düzeyde Türkçeyi ise 22 yaşından sonra öğrenmeye başlamıştır. Esasen çocukluk yıllarında da onun gerek babasından ve onun Türk arkadaşlarından öğrendikleri gerekse mücavir olarak Medine'yi yurt edinen Türklere duydukları vasıtasıyla konuşma Türkçesini kolay ve rahat biçimde anladığını tahmin etmek güç değildir. 22 yaşından sonraki süreçte ise kendisinin sık sık Türk arkadaşlarıyla toplandığı ve Türkçeyi esas doğru şekilde bu suretle öğrendiği anlaşılmaktadır. Nitekim Türkçeyi nasıl öğrendiği şeklindeki soruya, Âşık Muhammed'in kendisi "Rûmî karındaşlara ihtilât idüp"¹ şeklinde cevap vermektedir; yani Türk arkadaşlarla bir araya gelmek suretiyle.

1 Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî, *Hulâsatü'l-Abbâr*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, nr. 3289-M2, vr. 296a.

En önemli çalışmalarını Türkçe olarak kaleme alan Âşık Muhammed, 22 yaşından sonra öğrendiği Türkçesi hakkında “Türkçem nice olsa gerek” dese de, eserlerindeki Türkçe oldukça anlaşılır ve selistir. Mütevazı davranarak “kemâl-i acz”ini beyan edip müsamaha isteyen müellifin kurallı ve mantık örgüsü sağlam cümlelerle eserini telif ettiği ilk bakışta anlaşılmaktadır. Onun bütün birikimine rağmen kendisini yetersiz görürcesine gramer kurallarına mümkün mertebe dikkat etmeye çalıştığı, bu suretle Türkçeyi düzgün öğrenip kullanmak istediği ve bunu da başardığı görülmektedir.

Âşık Muhammed el-Hanefî, anne tarafından -bugün Afganistan sınırları içinde bulunan- Herat şehrine mensup olmasına rağmen babasının öz vatani olan ve kendisinin görmediği Anadolu'ya büyük bir özlem duymuş, gerek bu sebeple gerekse Türk okurların istifadesi için Medine tarihinin ana kaynaklarından Semhûdî'ye ait *Hulâsatü'l-Vefâ* adlı eseri Anadolu Türkçesine çevirmiştir. Özellikle günümüzdeki yaygın tabirle empati yapılarak Osmanlı devlet idarecilerinin hâkim oldukları bölgelerdeki halk tarafından nasıl görüldüğü konusu da bu şekilde vuzuha kavuşturulabilir. Bu ve benzeri konular aynı dönemde oralarda yaşananlara tanıklık etmiş paralel çalışmalarla karşılaştırılmalıdır. Coğrafi olarak Arabistan yarımadasında yaşayan bir Osmanlı aydınının taşradaki dünyası, hedefleri, hisleri ve endişelerinin tahlilinden elde edecek sonuçlar 17. yüzyıl Osmanlı'sını doğru anlamamızı sağlayacaktır.

Âşık Muhammed el-Hanefî'nin vefatına dair doğrudan bir kayda rastlanmamakla birlikte, onun *Şerh-i Şemâ'il-i Tirmizî* adlı eserini 1022 (1613-14) yılında tamamlamasından ve onun eserleri arasında telif tarihi en geç olanın bu eser olmasından hareketle, kendisinin bu tarihten sonraki bir zamanda vefat etmiş olduğu söylenebilir.

B. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin Eserleri

1. İhtisâru'l-Hulâsa

Bu çalışma müellifin *Hulâsatü'l-Ahbâr* olarak isimlendirdiği ve bizim inceleme - neşrimize konu olan eseri uzun bularak buna bir muhtasar yazma arzusundan neşet etmiştir. Kendisi, bizim neşre hazırladığımız metnin uzun ve teferruatlı olduğunu düşünerek okuyuculara kolaylık sağlama-

yı öncelemiş, metinde mükerreren geçen bölümleri bu çalışmada çıkarmış ve böylece *İhtisârü'l-Hulâsa*'yı hazırlamıştır. Bu eser, *Hulâsatü'l-Abbâr*'daki yazım planıyla uyumlu olarak sekiz bab üzere tertip edilmiştir. 1. bab 10 fasıldan, 2. ve 3. bablar 3'er fasıldan, 4. bab 17 fasıldan, 5. bab 5 fasıldan, 6. bab 2 fasıldan, 7. bab 3 fasıldan ve 8. bab 2 fasıldan oluşmaktadır.¹

2. Ahbâr-ı Mekkiyye

Âşık Muhammed el-Hanefî, yakınlarından gelen istek üzerine Medine tarihi hakkındaki çalışmasının bir tamamlayıcısı olarak 1011 (1602) yılında Mekke tarihine dair bir eserin de çevirisini yapmış ve yine sekiz bab olarak düzenlediği bu eserine *Ahbâr-ı Mekkiyye* adını vermiştir. Âşık Muhammed bu eserinde, Mekke'nin coğrafi ve tarihî yerinin yanı sıra Kâbe'nin inşası ve mevcut binası hakkında bilgiler de vermektedir. Eser; Abbâsîler, Memlûkler ve Osmanlılar gibi devletlerin Mekke ve civarı ile Kâbe-i Muazzama'ya yaptıkları hizmetleri tarihî silsile içinde ele alarak kendi dönemine kadar getirmektedir.²

3. Şerh-i Şemâ'il-i Tirmizî

Âşık Muhammed el-Hanefî, tarihî eserlerin yanı sıra tasnif döneminin büyük muhaddis ve musannifi İmam Tirmizî'nin (ö. 279/892) kaleme aldığı *eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye* adlı eseri şerh etmeye 1011 (1602-03) yılında başlamış ve esere 1022 (1613-14) yılında son şeklini vermiştir.³

C. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin *Hulâsatü'l-Abbâr* Adlı Medine Tarihi Tercümesi

Eser Hakkında Genel Malumat ve Eserin Neşrinin Önemi

Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî, o gün Osmanlı sınırları dâhilinde bulunan Medine şehrinde yetmişmiş önemli âlimlerden biridir. Bugüne kadar hakkında sınırlı ölçüde bilgi sahibi olduğumuz müellifin Medine tarihine dönük *Hulâsatü'l-Abbâr* adlı bu çalışması, meşhur Medine ta-

1 Bu bilgiler ve eserin nüshaları için bk. Mahmut Ak, "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)", *İlmî Araştırmalar*, Sa. 1, (İstanbul 1995), s. 12.

2 Bu bilgiler ve eserin nüshaları için bk. Mahmut Ak, "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)", s. 12-13.

3 Mahmut Ak, "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)", s. 13.

rihi müellifi Semhûdî'nin *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adıyla kaleme aldığı eserine yine bizzat Semhûdî'nin *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* ismiyle hazırladığı muhtasarın Türkçe tercümesidir. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin eserinin baş tarafında yer alan bilgiye göre, Semhûdî'nin adı geçen muhtasar Medine tarihi ilk olarak Cengiz soyundan gelen yani çok yüksek ihtimalle Kırım han sülalesine mensubiyeti bulunan “Ak Sultan” lakaplı Devlet İsen Sultan tarafından *Ahbâr-ı Hasîne* adıyla Farsçaya çevrilmiştir. Âşık Muhammed de kendi ifadesiyle “Fârisî ile mukayyed olmayan Rûmî karındaşlar”ın bu çalışmadan istifade edebilmeleri maksadıyla ve etrafındaki pek çok tanıdığına ısrarıyla söz konusu eseri 1005 (1596) yılında *Hulâsatü'l-Ahbâr* adını vererek Türkçeye çevirmiştir. Ancak Âşık Muhammed'in kaleme aldığı eserin, adı geçen Farsça eserin bire bir çevirisi olmaktan ziyade Semhûdî'nin *Hulâsatü'l-Vefâ*'sının Arapça orijinalinin çevirisinin olması yahut en azından eserin Arapçasının da kullanılarak Türkçe tercümenin hazırlanmış olması akla daha yatkındır. Metinde bulunan mebzul miktarda Arapça ismin, özellikle de Medine'de veya belki de yalnızca mahallî lehçede bilinebilecek bazı kelimelerin çoğu zaman aynen korunması ve bunların Farsçalarına da metinde yer verilmemiş oluşu buna delildir. Âşık Muhammed'in zaman zaman eserin Farsça tercümesine kısmi tenkitler yöneltmesi de, onun eserin Arabî hâlden istifade ettiği düşündürmektedir.

Âşık Muhammed kendi tercümesini hazırlarken Semhûdî'nin eserine birtakım katkılarda da bulunmuş ve neticede *Hulâsatü'l-Ahbâr*'ı telif-tercüme karışımı bir tarzda kaleme almıştır. O, bunu yaparken; eserin orijinalindeki bazı uzun paragraf ve rivayetleri kısaltarak tercüme etmiş, bazı yerleri okurları sıkılmamak için atlamış, bir konunun devamını merak eden okurlar için “asla rücû' oluna” veya “*Târîh-i Arabî* ye mürâca'at oluna” gibi ifadelerle eserin Arapça orijinaline yönlendirmelerde bulunmuştur. Âşık Muhammed'in bu gibi tasarruflar vasıtasıyla serbest tercüme metodunun kaliteli bir örneğini ortaya koyduğu ifade edilmelidir.

Âşık Muhammed *Hulâsatü'l-Abbâr*'da yeri geldikçe, Semhûdî'nin Medine tarihine kaynaklık etmiş olan bazı musannif ve müelliflerin isimlerini de vermektedir. Bunların başında *Kütüb-i Sitte* musannifleri ile İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe, İmam Şâfi'î, İmam Mâlik b. Enes, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Ebû Yûsuf gibi mezhep imamları gelmektedir. Yine *Hulâsatü'l-Abbâr*'da, daha önce yaşamış ve eser telif etmiş olup Semhûdî'ye de kaynaklık etmiş olan İbn Zebâle el-Mahzûmî (ö. 199/814'ten sonra), İbn Düreyd (ö. 321/933), Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), İzzüddîn İbnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 630/1233), İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî (ö. 643/1245), Muhibbüddîn et-Taberî (ö. 694/1295), Bedrüddîn İbn Cemâ'a (ö. 733/1333), Muhammed b. Ahmed el-Matarî (ö. 741/1340), İmâdüddîn İbn Kesîr (ö. 774/1373), Mecdüddîn Muhammed el-Fîrûzâbâdî el-Lugavî (ö. 817/1415) gibi hadis, fıkıh, tarih, coğrafya ve dil âlimlerinin adları geçmektedir. Bunların dışında; eserin Hacı Beşir Ağa nüshasının derkenar notlarının yazımında müstensih Miğalkaravî (Malkaralı) Mustafa b. Mehmed Efendi tarafından kullanılmış olan İsmâ'il b. Hammâd el-Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) *es-Sihâh (Tâcü'l-Luga)* ve Muslihuddin Mustafa Karahisârî'nin (ö. 968/1560-61) *Abterî* adlı sözlüklerini; fakat özellikle "tarihte ilkler" konulu olup nüsha boyunca çok faydalı malumatın kendisinden iktibas edildiği Dukakinzâde Osman Efendi'nin (ö. 1012/1603) *Kitâb-ı Evveliyât*'ını da zikretmek gerekir.

Hulâsatü'l-Abbâr ve müellifi hakkında çeşitli kaynaklarda yalnızca cüzi birtakım bilgilere rastlamak mümkündür. Konumuzla ilgili güncel bir çalışma olan Prof. Dr. Mahmut Ak'ın *Osmanlı'nın Gezginleri* isimli eserinde Âşık Muhammed'in *Hulâsatü'l-Abbâr*'ının Osmanlı tarih ve coğrafya yazıcılığı sahasındaki önemi belirtilerek eser hakkında bazı ön bilgiler verilmektedir. Yazarla isim benzerliğinden dolayı adı ve eserlerinin aidiyeti sık sık karıştırılan ve onun çağdaşı olan diğer Âşık Muhammed'i (Muhammed b. Ömer b. Bâyezîd), Osmanlı tarih ve coğrafya araştırmacıları daha çok *Menâzirü'l-Avâlim* isimli eseriyle tanımaktadır. Bu benzerlik ve bunun sebebiyet verdiği karışıklık bazı araştırmalarda ele alınarak vuzuha kavuşturulmuştur.

Buradan itibaren Mahmut Ak'ın ilgili eserindeki kısımlar esas alınarak şu bilgiler verilebilir:¹ Âşık Muhammed'in eserinin adı Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn*'unda ve Bursalı Mehmed Tahir'in kaleme aldığı *Osmanlı Müellifleri*'nde geçmektedir. Dönemin Osmanlı'sına taşradan bir bakış da diyebileceğimiz *Hulâsatü'l-Ahbâr*'da müellifin devletin siyasi ve coğrafi ilişkilerini de dikkate alarak diğer komşu devletlerden bahislerde bulunması ve bu devletler arası münasebetlerin doğurduğu sonuçları irdelemesi dikkat çekicidir. Her bakımdan ailesi ve kendi hayatıyla çok iyi bir örnek teşkil eden yazarın, eserinde kendi hayatı hakkında bilgi vermesi de Osmanlı ilim dünyasında nadir görülen isabetli tercihlerden biridir. Âşık Muhammed'in Mekke ve Medine ile havalisindeki coğrafi unsurları tanıtan eserleri yanında, Osmanlılar tarafından Haremeyn sakinlerine yardım amacıyla çıkarılan *surre*lerle ilgili bilgiler vermesi ve bunların taksimatından bahsetmesi çok önemlidir. Özellikle erken dönemde *surre* konusunda nasıl hareket edildiğine dair kaynaklık etmesi eserin ehemmiyetini artırmaktadır. Yine Âşık Muhammed, Osmanlıların Mekke ve Medine'de yaptıkları hayır eserleriyle sivil ve dinî mimari örneklerinin kendi dönemdeki durumu için rehberlik edecek bilgiler sunmaktadır. Âşık Muhammed'in kendisinin idrak ettiği devir ile öncesindeki benzeri imar faaliyetlerini kaynaklardan okuyarak, canlı şahitlerden dinleyerek ve bazen de şahsi müşahedelerine dayanarak anlatması ilginçtir. Bu anlamda onun kaydettiği ilmî yorumlar, yeni bilgi ve belgelerin ışığında farklı değerlendirmelere de yol açmıştır. Metin kısmında görüleceği üzere, bu bağlamda yazılmış diğer kitaplar da olduğu gibi bu eserde de şehirdeki dinî ve tarihi yerlerle birlikte tabii mekânlar, dahası o şehirde yetişmiş meşhurlar, burada icra edilmiş yönetim tarzları ve idarecilik yapmış yöneticilere değinilmiş, ayrıca şehrin diğer

1 Bu çalışmamızda Âşık Muhammed el-Haneff'nin kendi hayatı ve eserleri ile ilgili geçen bilgilerin büyük kısmı, Mahmut Ak'ın yazmış olduğu "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi" başlıklı makale ile daha sonraları yine onun *Osmanlı'nın Gezinleri* adıyla yayımlanmış kitabının ilgili yerlerinde geçen bilgilerden faydalanılarak kaleme alınmıştır. Bk. Mahmut Ak, *Osmanlı'nın Gezinleri*, 3F Yayınları, İstanbul 2006, s. 83-86; a. mlf., "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)", *İlmî Araştırmalar*, Sa. 1, (İstanbul 1995), s. 9-14. Bu çalışmalara göre müellife dair bilgiler için bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, haz. Şerefettin Yaltkaya - Rifat Bilge, C. 2, İstanbul 1943, s. 2017; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, C. 3, İstanbul 1926, s. 94-95; İsmet Parmaksızoğlu, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, MEB, İstanbul 1952, s. 12-13; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, trc. Coşkun Üçök, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 170-171.

şehirlere üstünlüğü ve ayrıcalığı, buraya has özelliklerine de yer verilerek anlatılmıştır.

Osmanlı asırlarındaki tercüme geleneğinin salt çeviriye dayanmadığı bilinmektedir. Âşık Muhammed de döneminin tercüme anlayışına uygun biçimde bire bir çeviri yapmak yerine zaman zaman esere esaslı müdahalelerde bulunmuştur. Bu sebeple yalın çeviri olmayan bu eserleri tercüme-telif şeklinde ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutmak gerekir. Osmanlı dönemi Arap yarımadası hakkında önemli coğrafi bilgiler ihtiva eden bu türden eserlerin değişik nüshaları kütüphanelerimizde mevcuttur.

Hakkında bugüne kadar çok az araştırma yapılmış olan Âşık Muhammed'in bazı bibliyografik ve biyobibliyografik çalışmalarda sadece isminden ve kısaca eserinden bahsedilmektedir. Oysa bir Osmanlı ilim adamının devletin merkezinden uzak olan Medine'de doğup yetiştiği hâlde çalışmalarını Arapça şerh, haşiye, talik gibi bir kalıptan ziyade Türkçe olarak kaleme alması son derece ilginçtir ve araştırılıp incelenmeyi hak eden bir durumdur. Esasen Osmanlı Devleti'nin Haremeyn'i sınırları dâhiline almasından sonra Anadolu'dan ve diğer Osmanlı topraklarından kutsal beldelerde yaşamak için gelen binlerce mücavirden söz edilebilir. Ancak Haremeyn'e gelen ve burada tavattun eden mücavirlerin önceleri çoğunlukla ilmiyeden geldikleri varsayıldığından, aslında bu zümrenin böyle bir çeviriye ihtiyaç duyması pek muhtemel olmasa gerektir. Mütercimim buradaki fedakârlık ve gayretini takdir etmekle birlikte, sebep-i telif/tercümede kendilerinden bahsedilen "Fârisî ile mukayyed olmayan Rûmî karındaşlar"ın aslında hangi seviye ve meslekten insanlar olduğu araştırmaya değer. Hülâsa, Semhûdî'nin eserinin Türkçe çevirisine ihtiyaç duyulmasının çok farklı açıklamaları olabilir ve bunların iyi irdelenmesi gerekmektedir.

Âşık Muhammed gibi Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşamış ve literatüre Türkçe eserler kazandırmış seçkin ilim adamlarının eserlerinin tanıtılması ve yayımlanması büyük önem arz etmektedir. *Hulâsatü'l-Abbâr* bütün ilginç ve dikkate değer özelliklerinin yanı sıra, bizlere Türk dilinin konuşulduğu coğrafyalar arasında Arabistan yarımadasının da bulunduğu 17. yüzyıl başlarında Türkçe konuşma ve ifade etme biçimleri hakkında birinci elden bilgi edinme ve Türk dilinin geçirdiği evrelerden bi-

rini doğru tanıma imkânı sunmaktadır. Yine bu eserin neşri, sahada emek vermiş Türk asıllı değerli bir ilim adamını tarihteki unutulmuşluktan kurtaracak ve onun ilmî yönünü de tanımamıza vesile olacaktır.

Eserin Nüshaları

1. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 3289-M2

İç ve dış kapakları ebrulu, mukavva üzerine bordo deri kaplı ve mıklepli cildin içerisinde bulunan nüsha, 17 satırlık 295 yapraktan oluşmaktadır. Harekeli nesih hat ile kaleme alınmış olan nüshanın bab ve fasıl başlıkları, salât ü selâm cümleleri ve bazı özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Serlevha tezhipli olup sayfalar altın yıldız çerçvelidir. Nüshanın sayfa ebadı 205 x 180 mm, yazı alanı ebadı ise 146 x 76 mm'dir. 72a yüzünde Ravza-i Mutahhara krokisi/çizimi, 134a yüzünde Hücre-i Şerife krokisi/çizimi, 147b yüzünde de Hz. Peygamber'in (sav) ve onunla aynı mekânda medfun olan Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in (ra) makberelerini gösteren Hücre-i Şerife krokisi/çizimi mevcuttur. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli olmamakla birlikte; gerek metninin eksiksiz oluşu gerek hat, hareke ve çizim yönünden diğer tüm nüshalardan daha kullanışlı olması ve gerekse eserin sadeleştirilmemiş ve müstensih tasarrufuna maruz kalmamış ilk versiyonunu en güçlü biçimde yansıtan nüsha olması dolayısıyla neşrimizde esas alınan nüshalardan birincisi budur.

2. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, nr. 465

Şemseli, mıklepli, zencirekli, mukavva üzerine koyu kahverengi deri kaplı cilt içerisinde bulunan nüsha 17 satırlık 245 yapraktan oluşmaktadır. Rikâ' (icâze) hat ile kaleme alınmış olan nüshanın bab ve fasıl başlıkları ile bazı kelimelerin üst kısımları kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Serlevhada kırmızı mürekkep ile basit bir süsleme mevcuttur. 1b ve 2a yüzleri kırmızı cetvelli, diğer sayfalar ise cetvelsizdir. Nüshanın sayfa ebadı 202 x 140 mm, yazı alanı ebadı ise 162 x 90 mm'dir. Nüshanın istinsahı, Mustafa b. Mehmed el-Miğalkaravî tarafından 1063 yılı Receb ayının son günü (26 Haziran 1653) tamamlanmıştır. Birçok sayfada müstensihin hattı ile derkenar notları mevcuttur. "Hâtimetü'l-Kitâb" bölümünün yer almadığı bu nüsha,

Hulâsatü'l-Abbâr'ın dil bakımından kısmen sadeleştirilip değiştirilmiş olan ikinci versiyonunun eldeki en eski tarihli örneği olması sebebiyle edisyon kritiğe en elverişli nüsha olup bu yüzden de neşirde esas aldığımız ikinci nüshadır.

3. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2378

Şemseli, miklepli, zencirekli, mukavva üzerine kahverengi deri kaplı cilde sahip olan nüsha, 19 satırlı 283 yapraktan oluşmaktadır. Nüshanın sayfa ebadı 190 x 115 mm, yazı alanı ebadı 145 x 70 mm'dir. Nesih hat ile hazırlanmış olan nüshanın bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Derkenarda bazı notlar ve çizimler mevcuttur. 123b ve 136b sayfalarında Hücre-i Şerife krokisi/çizimi bulunmaktadır. Nüshanın istinsahı 15 Zilkade 1007 (9 Haziran 1599) tarihinde, yani eserin telifinden kısa süre sonra Derviş Hızır b. Hacı el-Hanefî tarafından tamamlanmıştır. Nüshanın Ayasofya nüshası ile aynı dil özelliklerine sahip olduğu, yani eserin birinci versiyonunu temsil ettiği görülmektedir.

4. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih, nr. 4343

Etrafi meşin, cildi miklepli ve ebru kâğıtlı olan nüsha, 21 satırlı 177 yapraktan müteşekkil olup nesih hat ile kaleme alınmıştır. Bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple imla edilmiş, Arabî ibarelerin ve bazı mühim ifadelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Nüshanın sayfa ebadı 241 x 13 mm, yazı alan ebadı ise 187 x 92 mm'dir. Nüshanın 89a ve 97b sayfalarında Hücre-i Şerife krokisi/çizimi mevcuttur. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Bu nüsha, eserin -tıpkı Ayasofya nüshasında olduğu gibi- ilk versiyonunu yansıtmakta olduğu hâlde nüshada "Hâtime" ve "Tezyîl" bölümleri bulunmamaktadır.

5. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, nr. 3395

21 satırlı 182 yapraktan oluşan nüsha, nesih hat ile kaleme alınmış olup bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple imla edilmiştir. Nüshanın sayfa ebadı 213 x 153 mm, yazı alanı ebadı ise 170 x 100 mm'dir. 81a ve 89a sayfalarında tasvir çizilmek üzere boş bırakılmış bölümler mevcuttur. Nüs-

hanın istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Vikaye yapığında Nu-ruosmaniye Kütüphanesi hâfız-ı kütübü Mehmed Râsim b. Ali Efendi'nin kurşun kalemle ve rik'a hat ile yazdığı, eserin müellifi Âşık Muhammed'e ait olup Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinden alınan tercüme-i hâl bilgileri mevcuttur.¹ Nüsha, eserin ilk versiyonunu temsil etmektedir.

6. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, nr. 498

Miklepli, sırtı deri kaplı mukavva cilt içerisindeki nüsha, 15 satırlı 291 yapraktan müteşekkildir. Nesih hat ile kaleme alınmış olan nüshada bab ve fasıl başlıkları ile ayet, hadis ve önemli kelimelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. 2a-5a sayfaları arasında metnin fihristi ve aynı sayfaların kenarlarında da ilgili bölümlerin varak numaraları mevcut olup bu fihristte bab ve fasıl başlıkları doğrudan kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Serlevhada basit bir tezhip bulunmakta olup 1b ve 2a sayfaları tezhipli cetvellidir. 145b yüzünde Hücre-i Şerife krokisi/çizimi mevcuttur. Nüshanın müstensihî Rüstem Paşa Camii müezzini Ahmed b. Yusuf olup istinsah ameliyesi Zilkade 1098 (Eylül/Ekim 1687) içerisindeki bir Cuma günü tamamlanmıştır. "Hâtîme" ve "Tezyîl" kısımlarının bulunmadığı bu nüsha, Hacı Beşir Ağa nüshasında olduğu gibi eserin ikinci ve kısmen sadeleşmiş versiyonunu yansıtmaktadır.

7. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1450

Şemseli, miklepli, zencirekli, mukavva üzerine bordo deri kaplı cilt içerisindeki nüsha, 23 satırlı 226 yapraktan oluşmaktadır. Metin nestalik hat ile, fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Serlevhada tezhipli basit bir süsleme mevcut olup 1b ve 2a sayfaları da tezhipli cetvellidir. 104b ve 115a sayfalarında tasvir çizilmek üzere boş bırakılmış bölümler mevcuttur. Nüsha 1201 (1786-87) tarihinde es-Seyyid Hüseyin el-Edîb el-İslâbolî

1 Ancak *Osmanlı Müellifleri*'nde müellifimiz Âşık Muhammed b. Ömer el-Haneftî ile diğer Âşık Muhammed b. Ömer b. Bâyezîd'in karıştırıldığı görülmektedir. İlgili yer ve bu bilgi için bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, İstanbul 1926, s. 94-95; Mahmut Ak, "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)", *İlmî Araştırmalar*, Sa. 1, (İstanbul 1995), s. 9.

tarafından istinsah edilmiştir. “Hâtime” ve “Tezyîl” kısımlarının bulunmadığı bu nüsha, eserin ikinci ve kısmen sadeleşmiş versiyonunu temsil etmektedir.

Eserin Muhtevası

Âşık Muhammed el-Hanefî; kitabın mukaddimesinde Semhûdî'nin *Hulâsatü'l-Vefâ* adlı eserinin Farsçaya tercüme edildiğini, ancak Türk asıllı kimselerin bu eserden faydalanamadığını görerek onu “cevâhir ve ezhârdan tâkati kadar devşirip saçmak” amacıyla Türkçeye tercüme ettiğini belirtmiştir. Burada kendi eserinin ismini, eserin Arapça orijinalinin ismi olan *Hulâsatü'l-Vefâ* ve Farsça tercümenin adı olan *Ahbâr-ı Hasîne*'ye atıfla ve bir bakıma bu iki eser adını birleştirerek *Hulâsatü'l-Ahbâr* olarak belirlediğini ifade etmektedir.

Bundan sonra, toplamda 8 bab ve 46 fasıldan oluşan kitabın muhtevası hakkında genel bilgilendirmede bulunan bir fihrist kısmı gelmekte ve burada aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

Birinci Bab: Medine-i Münevver'e nin isimlerine, faziletlerine ve Medine hakkındaki bazı faydalı bilgilere dairdir.

Birinci Fası: Alfabetik sırayla Medine'nin isimleri hakkındadır.

İkinci Fası: Medine'nin faziletleri hakkındadır.

Üçüncü Fası: Medine'nin halkı, Hz. Rasûl-i Ekrem'in (sav) Medine hakkında ettiği dualar, Medine'nin salgın hastalık, veba ve Dec-câl'den korunmuş olması hakkındadır.

Dördüncü Fası: Medine'nin toprağı ve meyvesi hakkındadır.

Beşinci Fası: Medine'de yaşamanın teşvik edilmesi hakkındadır.

Altıncı Fası: Medine'nin harem/haram kılınması ve bu konudaki hükümler hakkındadır.

Yedinci Fası: Medine'nin haremi hakkındadır.

Sekizinci Fası: Medine'ye has özellikler hakkındadır.

Dokuzuncu Fası: Medine'nin başlangıcında ve sonunda orada gerçekleşmiş ve gerçekleşecek bazı olaylar hakkındadır.

Onuncu Fasıll: Medine'den zuhur eden "Hicaz Ateşi" hakkındadır.

İkinci Bab: Medine-i Münevver'e'yi ziyaret etmenin ve Mescid-i Nebevî'nin faziletlerine dairdir.

Birinci Fasıll: Medine'yi ziyaret etmenin ve Medine'ye yolculuk etmenin fazileti hakkındadır.

İkinci Fasıll: Cenâb-ı Hakk'a müteveccih olarak Rasûl-i Ekrem'i vesile etmek ve bazı adap hakkındadır.

Üçüncü Fasıll: Mescid-i Nebevî'nin faziletleri, Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Şerif hakkındadır.

Üçüncü Bab: Medine'de ikamet edenlere dairdir.

Birinci Fasıll: Hz. Nûh (as) zamanındaki Tufan'dan sonra Medine-i Münevver'de sakin olanlar, Yahudilerin ve Ensâr'ın nesepleri ile bunlar arasında meydana gelen hadiseler, Yemen meliki Tübbâ' ile Medineliler arasındaki olaylar ve Evs ile Hazrec'in iman etmesi hakkındadır.

İkinci Fasıll: Evs ve Hazrec kavminin Hz. Rasûlullâh'a tabi olmaları, Akabe Biatları, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ve Kubâ'da konaklaması hakkındadır.

Üçüncü Fasıll: Rasûlullâh'ın (sav) Medine'yi teşrifleri ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye (ra) misafir olmaları hakkındadır.

Dördüncü Bab: Mescid-i Nebevî'nin inşasına ve Ezvâc-ı Tâhirât odalarının durumuna dairdir.

Birinci Fasıll: Mescid-i Nebevî'nin Hz. Rasûlullâh (sav) zamanında inşası ve onun döneminde kapladığı alan hakkındadır.

İkinci Fasıll: Kible Kâbe'ye döndürülmeden evvel ve sonra Hz. Rasûlullâh'ın Mescid'deki makamı (durduğu/namaz kıldığı yer) hakkındadır.

Üçüncü Fasıll: Hurma kütüğü ve minber hadisesi ile Mescid-i Nebevî'nin direkleri hakkındadır.

Dördüncü Fasıll: Hz. Rasûlullâh'ın hücreleri ve Hz. Fâtıma'nın (ra) hücreleri hakkındadır.

Beşinci Fasıl: Mescid-i Nebevî'ye açılan kapıların kapatılması ve Hz. Ebû Bekir (ra) kapısının bundan istisna edilmesi hakkındadır.

Altıncı Fasıl: Hz. Ömer'in (ra) Mescid-i Nebevî'ye yaptığı ilaveler hakkındadır.

Yedinci Fasıl: Hz. Osman'ın (ra) Mescid-i Nebevî'ye yaptığı ilaveler hakkındadır.

Sekizinci Fasıl: Emevî halifesi Velîd b. Abdümelik'in Mescid-i Nebevî'ye yaptığı ilaveler ve burada cenaze namazının yasaklanması hakkındadır.

Dokuzuncu Fasıl: Abbâsî halifesi el-Mehdî'nin Mescid-i Nebevî'ye yaptığı ilaveler hakkındadır.

Onuncu Fasıl: Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in mübarek kabirleri hakkındaki rivayetler, bu kabirlerin bulunduğu hücre ve bunları çevreleyen duvar hakkındadır.

On Birinci Fasıl: Rasûlullâh'ın mübarek başının ve yüzünün bulunduğu cihetin alameti, Makam-ı Cibrîl'in (as) konumu, Hücre-i Şerife'nin mermerle süslenmesi, buraya güzel koku sürülmesi, burada asılı olan kandiller ve diğer bazı hususlar hakkındadır.

On İkinci Fasıl: Mescid-i Nebevî'nin yeniden tamiri ve Hücre-i Şerife'nin tavanına kubbe inşa edilmesi hakkındadır.

On Üçüncü Fasıl: Hücre-i Şerife'nin etrafının kazılıp kurşunla doldurulması hakkındadır.

On Dördüncü Fasıl: Mescid-i Nebevî'de çıkan ilk ve ikinci yangın ile bunlara dair meseleler hakkındadır.

On Beşinci Fasıl: Mescid-i Nebevî'de bulunan revaklar ve direkler, Mescid'in zeminine kum dökülmesi, Mescid'in süslenmesi, fenerlerle donatılması ve güzel kokular ile tütsülenmesi hakkındadır.

On Altıncı Fasıl: Mescid-i Nebevî'nin kapıları hakkındadır.

On Yedinci Fasıl: Mescid-i Nebevî'nin etrafındaki Belât, kale ve çarşı hakkındadır.

Beşinci Bab: Medine'nin mescidleri ve mezarları ile Uhud Dağı ve Uhud şehidlerinin faziletine dairdir.

Birinci Fası: Bayram Musallası hakkındadır.

İkinci Fası: Kubâ Mescidi ve Mescid-i Dırâr hakkındadır.

Üçüncü Fası: Hz. Peygamber'in (sav) namaz kıldığı ve yeri bilinen mescidler hakkındadır.

Dördüncü Fası: Hz. Peygamber'in yönleri malum olan fakat tam mevkileri bilinmeyen diğer mescidleri hakkındadır.

Beşinci Fası: Medine'nin kabirleri ve buralarda defnedilen önemli zevat hakkındadır.

Altıncı Fası: Uhud Dağı ve Uhud şehidlerinin faziletleri hakkındadır.

Altıncı Bab: Medine'nin kuyuları, dereleri, Hz. Rasûlullâh'ın burada ektiği ve vakfettiği şeylere dairdir.

Birinci Fası: Alfabetik sırayla Medine'nin kuyuları hakkındadır.

İkinci Fası: Rasûlullâh'ın vakıfları ve diktiği ağaçlar hakkındadır.

Yedinci Bab: Rasûlullâh'ın seferlerde ve gazalarda namaz kıldığı mescidlere dairdir.

Birinci Fası: Mekke yolundaki mescidler hakkındadır.

İkinci Fası: Hac yolunda olan mescidler hakkındadır.

Üçüncü Fası: Gazalardaki mescidler hakkındadır.

Sekizinci Bab: Medine-i Münevvere etrafında bulunan vadilerin, kolların, kasırların/kulelerin, bazı nahiyelerin ve dağların bahsine dairdir.

Birinci Fası: Vadiler hakkındadır.

İkinci Fası: Tepeler, nahiyeler, dağlar gibi her türlü mevkinin isimleri ve konumları hakkındadır.

* * *

Aşağıda eserin bab ve fasıllarının muhtevası daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. Birinci Bab

On fasıldan oluşan birinci bab, Medine-i Münevvere'nin mübarek isimleri, özellikleri ve Medine hakkındaki bazı faydalı bilgilere dairdir.

Birinci Fasıll: Burada Medine'nin 95 adet ismi alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu isimlerin büyük bölümünün kaynağı İslâmî döneme ve Hz. Rasûlullâh'ın (sav) hadis-i şeriflerine dayandırılırken, küçük bir kısmı Asr-ı Saâdet öncesi dönem ve Tevrât kaynaklıdır. Kimi yerlerde isimlerin anlamlarının verildiği ve bunların dayandığı hadis veya rivayet üzerinde durulduğu da görülmektedir. Ayrıca isimlerden hareketle Medine'nin bazı özelliklerine ve diğer şehirlerden üstünlüğüne de değinilmiştir.

İkinci Fasıll: Medine'nin fazileti ve diğer şehirlere üstünlüğü bu fasılda detaylıca ele alınmıştır. Bazı âlimlere göre Hz. Peygamber'in defnedildiği yer, Kâbe ve Arş da dâhil olmak üzere tüm mekânlardan üstündür. Bununla birlikte Mekke konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Hz. Ömer (ra) başta olmak üzere bazı sahabeler ile Medine halkı, ayrıca İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel, Medine'nin Mekke'den üstün olduğu görüşündedirler. Bununla beraber Kâbe bu ihtilafın dışında tutulmuştur. Bu fasılda Medine'nin üstünlüğü şeklindeki görüş, Hz. Peygamber'in Medine toprağından yaratıldığı rivayetiyle desteklenmektedir. Yine Hz. Ali'nin (ra) yeryüzünde Hz. Peygamber'in defnedildiği yerden daha faziletli bir yer olmadığına dair rivayeti de aynı maksatla zikredilmiştir. Bu fasılda bunu destekleyici başka rivayetler de mevcuttur. Medine'nin üstünlüğüne dair haberlerden sonra mütercim, Semhûdî'nin de Medine'nin üstünlüğüne kani bulunduğunu, ayrıca kendisinin de bu görüşte olduğunu dile getirmiştir.

Üçüncü Fasıll: Hz. Peygamber'in Medine-i Münevvere ve buranın halkı hakkında ettiği dualara bu kısımda yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan hadislerin genellikle *Kütüb-i Sitte*'de, özellikle de *Sahîhayn*'de bulunması dikkat çekicidir. Mezkûr hadislerde Hz. Peygamber'in Medine'nin bereketi için dua etmesi ve kara bir kadın suretindeki hummayı Medine'den kovması gibi hadiseler anlatılmaktadır. Fasılda son olarak Medine'nin Deccâl'den korunmuş olduğuna dair *Sahîhayn*'den nakledilen rivayetler yer almaktadır.

Dördüncü Fasil: Bu fasılda Medine'nin toprağı ve meyveleri ile ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Medine toprağının cüzam da dâhil pek çok hastalığa şifa olduğu aktarılmış, bu hakikatin dayandığı bazı hadisler ve rivayetler dile getirilmiştir. Semhûdî, bu bölümdeki rivayetlerin büyük kısmını kaynağa dayandırmamakla birlikte, Medine toprağından şifa bulan bazı kimseleri bizzat kendisinin de müşahede ettiğini bildirerek ilgili hadis-i şeriflerin mefhumunun hâlen tahakkuk etmekte olduğunu belirtmiştir. Bu kısımda Allah Rasûlü'nün bazı mucizelerine de yer verilmiştir. Medine-i Münevver'e'nin toprağından başka, Medine'de yetişen hurmanın da şifalı olduğuna dair hadis-i şerifler sıralanmış, özellikle *acve* hurmasının şifaya vesile oluşu yine hadislerle dayandırılarak ifade edilmiştir.

Beşinci Fasil: Bu fasıl, insanları Medine'de yaşamaya ve orada mülk edinmeye teşvik eden, Medine'nin günahları ve kötülüğü giderdiğini, Medine'de vefat edenin imanlı ölüp Hz. Peygamber'in şefaatine nail olacağını ifade eden, bunun yanı sıra Medine'de bidat çıkarıcı ve yayan, Medine'ye ve halkına kötülükte bulunanların da lanete uğrayacağını bildiren hadislerin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde Ashâb-ı Kirâm'ın birbirlerini Medine'den ayrılmaktan men etmesine dair rivayetler ve Medine'nin kuyumcu körüğünün gümüşten kiri çıkardığı gibi günahı kendinden uzaklaştırdığına dair hadisler aktarılmıştır. Semhûdî, bu durumun Rasûlullâh'ın vefatından sonra da söz konusu olduğunu belirtmektedir.

Altıncı Fasil: Medine-i Münevver'e'nin tahrîmi (harem/haram kılınması) ve bununla ilgili meseleler hakkındaki bilgiler bu fasılda yer almıştır. Fasil, *Sabîhayn*'da geçen "Hazret-i İbrâhîm *aleyhi's-selâm* Mekke-i Mükerreme'yi tahrîm idüp ve dahi Mekke ehli için du'â eyledi. Ve ben dahi Medine-i Münevver'e'yi tahrîm idüp ehli için du'â eyledüm, nitekim İbrâhîm Mekke'yi tahrîm eyledi." mealindeki hadis-i şerif ile başlamaktadır. Kitapta çok defa rastlanan Medine'nin Mekke ile mukayesesini bu bölümde de göze çarpmaktadır. Yine bu fasılda Medine haremının sınırlarının neresi olduğuna dair rivayetlere yer verilmiş; Medine'de taze otların koparılmasının, avlanılmasının, ağaç kesilmesinin, dövüşmek maksadıyla silah taşınmasının caiz olmadığı, hadislerle dayanılarak ifade edilmiştir.

Yedinci Fasıll: Bu fasıl, Medine'nin haremî ile ilgili hükümler hakkındadır. İmam-ı A'zam dışındaki üç mezhep imamı, Medine-i Münevvere'nin tahrîminin Mekke-i Mükerreme'nin haremindeki gibi olduğuna hükmetmiştir. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe ise Medine'nin tahrîminin hüküm değil ihtiram ifade ettiği görüşündedir. Medine'nin de Mekke gibi harem kabul edildiğine kani olan âlimler, ağaçları ve otları kesmekle kuşları ve vahşi hayvanları avlamanın haramlığından ibaret olan yasakları çiğnemenin cezası konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konudaki görüşlere yer veren Semhûdî, daha sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (ra) bu konuda Rasûlullâh'ın emrine dayanan bir uygulamasını genişçe aktarmıştır.

Sekizinci Fasıll: Bu bölümde Medine-i Münevvere'ye has özellikler ele alınmaktadır. Medine'nin bazı özellikleri Mekke ile müşterektir; ağaç kesmek, savaş için silah taşımak, toprak nakletmek gibi fiiller her iki şehirde de men olunmuştur. Ayrıca her iki şehirde de kâfirlerin defnedilmesine cevaz verilmemiştir. Hz. Peygamber'in ve Ashâb-ı Kirâm'ın en büyüklerinin orada medfun bulunması Medine'ye has bir özelliktir. Bunun dışında Hz. Peygamber'in Medine toprağından yaratılması, orada diriltilecek olması, Medine'nin hicret yurdu olarak Allah tarafından seçilmesi, Medine'nin Kur'ân-ı Kerîm ile fethedilmesi, Mekke'nin Fethi'nden sonra artık hacıların hacı tamamlamaları akabinde üç günden ziyade Mekke'de kalmalarına fırsat verilmemesine rağmen Medine'de ikametinin ve mülk edinmenin teşvik edilmesi, Medine'de vefat edenin Hz. Peygamber'in şefaatine nail olması, Rasûlullâh'ın Medine için bereket duası edip Medine'yi güzel isimler ile adlandırması, Medine'nin güzel kokulu olması, bu şehrin bazı isimlerinin Tevrât'ta geçiyor oluşu, Medine'nin kötülükleri kendinden uzaklaştırması, bu şehre ve halkına kötülük eden Allah'ın lanetlemesi, bu beldenin Deccâl'den ve vebadan korunmuş olması, toprağı ve meyvelerinin şifaya vesile oluşu gibi sadece Medine'ye mahsus olan birçok özellik bu fasılda sıralanmıştır.

Dokuzuncu Fasıll: Bu fasılda Medine'nin yaratılışından yok oluşuna kadar vaki olacak bazı olaylar zikredilmiştir. Hazret-i Âişe ve Hazret-i Ali'den (ra) rivayet edilen hadis-i şeriflere göre yeryüzündeki şehirler arasında önce Mekke, sonra Medine ve Kudüs yaratılmıştır. Kıyamet alamet-

lerinin zikredildiği hadislerde Medine'nin en son harap olacak İslâm şehri olduğu, şehrin harap olmasının kıyametin yaklaştığının bir işareti olduğu ifade edilmektedir. *Muvattâ'*da geçen, insanların Medine'yi terk edeceklerine ve Medine'nin ıssızlaşıp vahşi hayvanların yuvası hâline geleceğine dair rivayetlere bu bölümde yer verilmiştir. Ardından ulemadan bazı kimselerin bu dönemin yaşandığına, kiminin ise bunların daha sonra yaşanacak kıyamet alametleri olduğuna dair görüşleri dile getirilmiştir. Ebû Hureyre'den (ra) aktarılan bir hadiste halk, Medine'de çıkacak bir savaş konusunda uyarılmaktadır ve bu savaş esnasında Medine'den uzak olunması istenmiştir. Eserde mezkûr savaşın Harre Vakası olduğu üzerinde durulmaktadır. Harre Vakası, Medine'de yaşanan önemli bir olay olarak bu bölümde detaylıca ele alınmıştır. Yezid, Hz. Hüseyin'in (ra) katili, Harre Vakası'nın ve Kâbe'nin mancınıklarla yıkılmasının müsebbibi olarak nitelenmiş ve onun askerlerinin Medine'de ve Mescid-i Nebevî'de yaptığı mezalim ve yıkım tafsilatıyla anlatılmıştır.

Onuncu Fasıl: Bu kısımda, sahih hadislerde kıyamete yakın Hicaz'da çıkacağı haber verilen ateşten söz edilmektedir. Bazı âlimler söz konusu ateşin Medine'de görüldüğünü yani bu alametin çıkmış olduğunu ifade etmişler ve ateşin zuhur etmesi sürecini detaylı olarak anlatmışlardır. Ateşin zuhur ettiği dönemde halka korku veren depremler de meydana gelmiştir. Bu ateş önündeki her şeyi eriterek ilerlemiş, yükselerek taşlardan bir set oluşturmuştur. Yine bu ateşin Mekke, Yenbu' ve yüksek bölgelerden görüldüğü rivayet edilmiştir. Ateş önüne çıkan her şeyi yakmış, Hz. Hamza'nın (ra) kabrinin bulunduğu Ayr Dağı ile Harem-i Nebî'ye yaklaşırken durup sönmüştür. Aynı dönemde meydana gelen olaylardan biri de Mescid-i Nebevî'de çıkan yangındır. Müellif bu dönemde Medine dışında vukua gelen önemli olaylardan bazılarını da zikretmiştir. Bağdat'ta Dicle taşmış ve halktan çok sayıda kişi boğulmuştur. Ardından Moğol İstilasası vukua gelmiş, Bağdat Moğollar tarafından işgal edilerek Abbâsî halifesi (Müsta'sım-Billâh) bütün tebaasıyla birlikte şehid edilmiş ve şehir baştan başa yakılmıştır.

2. İkinci Bab

Üç fasıldan oluşan ikinci bab, Hz. Peygamber'i (sav) ziyaret ve Mescid-i Nebevî'nin faziletleri hakkındadır.

Birinci Fasıll: Bu fasılda Medine-i Münevver'e'yi ziyaret niyetiyle yolculuk etmek ve oraya gitmeye niyet etmek ile ilgili hükümler ele alınmıştır. Mescid-i Nebevî, ziyaret etmek için yolculuk yapılacak üç mübarek mescidden biridir. Rasûlullâh'ın kendi kabrini ziyaret eden kimselere şefa'at edeceğini, o kimselerin kendisini hayatında ziyaret etmiş gibi olacağını müjdeleyen hadis-i şeriflere bu kısımda öncelik verilmiştir. Ardından Müslümanları Medine'yi ziyarete teşvik eden hadisler, kaynakları ile birlikte sıralanmıştır. Hz. Peygamber'in kendisine her selâm verildiğinde Cenâb-ı Hak'ın onun ruhunu iade ettiği ve böylece Rasûl-i Ekrem'in her bir selâmı alıp cevap verdiği şeklindeki meşhur hadis, peygamberlerin kabirlerinde diri olduğuna delil olarak getirilmiştir. Müellif, bu minvalde çok sayıda sahih hadis olduğunu ifade ederek bu hadislere de yer vermiştir. Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin sünnet olduğu konusunda Müslümanlar arasında icmâ vardır. Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer husus, kabir ziyaretinde mübalağa etmemek olup meselenin fikhî boyutu da ele alınmıştır.

İkinci Fasıll: Bu fasıl, dua edip Cenâb-ı Hak'tan niyazda bulunurken Hz. Rasûlullâh'ı vesile kılmak ve Rasûlullâh'ı ziyaret sırasında riayet edilmesi gereken adap hakkındadır. Fasıl, Hz. Âdem'in (as) Allah Te'âlâ'dan af dilerken Hz. Peygamber'i (sav) vesile kılmasına ve Allah'ın Hz. Âdem'in tevbesini Hz. Peygamber hürmetine kabul etmesine dair hadis ile başlamaktadır. Burada gözleri görmeyen bir sahabinin Rasûlullâh'tan gözlerinin açılması için dua istemesi ve Rasûlullâh'ın da ona kendisini vesile kılarak Allah'a dua etmesini öğütlemesi hadisesini anlatan meşhur *tevessül* yahut Osman b. Huneyf (ra) hadisi de zikredilmiş; buradan hareketle dualarda Hz. Peygamber'i vesile kılmanın sünnet olduğu, ayrıca diğer peygamber ve salihleri vesile kılmanın da caiz olduğu ifade edilmiştir. Bu fasılda duada vesile edinmek ve istiğâse hakkında çok sayıda rivayete rastlanmaktadır.

Bu ikinci fasılda Kabr-i Şerif'i ziyaret adabına dair detaylı bilgiler verilmektedir. Bu adab cümlesinden olarak Rasûl-i Ekrem'in kabrine gelindiğinde onu selâmlama adabına ilişkin Hanefî ve Şâfi'î ulemasının görüşleri belirtilmiştir. Rasûlullâh'ın kabrini ziyaret eden kişinin kible yönünden ve arkasını kible yönüne vererek kabre yönelmesi ve bu şekilde selâm vermesi edeptendir. İmam-ı A'zam'a göre sol tarafta durmak ve duvardan dört arşın uzak olmak, daha sonra dönerek yüzünü kabrin baş tarafına çevirip kibleyi de ardına alıp kabrin başucunda durarak selâm vermek daha evladır. Şâfi'î uleması da bu uygulamayı benimsemiştir.

Hz. Rasûlullâh'ın kabrinin âdâb-ı ziyareti çoktur. Ziyaret için yola çıkacak biri, evvela istihare edip istiğfarda bulunmalı, vasiyetini bildirmeli, hasımları varsa helalleşmeli, yola çıkmadan evvel ailesi ve dostlarıyla vedalaşıp iki rekât namaz kılmalı, namazın ardından dua edip bir miktar da sadaka verdikten sonra helal bir kazançla elde ettiği para ile yola çıkmalıdır. Yola çıkan kimsenin samimi ve iyi niyetli olması, ziyaretten başka bir maksadının bulunmaması gerekir. Ziyaretçi olan kimse yolda çoğu zaman salavâtla ve ibadetle meşgul olmalı, ziyaret edilecek yerleri ziyaret etmeli, Hz. Peygamber'in namaz kıldığı mescidlerde namaz kılmalı ve dinî hükümlere dikkat etmelidir. Ziyaretçilerin Medine'ye girerken gusledip temiz kıyafetler giymesi edeptendir. Semhûdî, gerek yolda gerek mescide girerken okunması gereken duaları da eserine kaydetmiştir. Kabr-i Şerif'e sağ ayakla girilmesi, mümkün olursa iki rekât namaz kılınması evladır. İlk rekâta Kâfirûn, ikinci rekâta İhlâs sûrelerinin okunması daha iyidir. Eserin bu kısmında ziyaret adabıyla ilgili burada sayılamayacak kadar çok ve tafsilatlı bilgi yer almaktadır. Yine burada Rasûlullâh'ın kabrini ziyaret dışında Medine'deki hangi kabirleri hangi sırayla ziyaret etmek gerektiğine dair ve genel olarak kabir ziyareti ile de ilgili ayrıntılı malumat verilmiştir. Bu bilgilerden en çok dikkat çekenler, kabir ziyareti yapılmasının tavsiye edildiği günler ve Medine halkının Rasûlullâh'ın gittiği mescid ve kuyuları ziyaret etmesinin müstehap olduğuna dair rivayetlerdir. Bu kısımda Medine'de özellikle de âlimlere mümkün olduğu kadar tasaddukta bulunulması tavsiye edilmiştir.

Medine'den ayrılmak da bir edep üzere gerçekleştirilmelidir. Ayrılrkenüzülüp gözyaşı dökmek gerekir. Şifa maksadı dışında Medine'den toprak alınmamalıdır; ancak hediye olarak hurma ve kuyu suyu almak caiz görülmektedir. Ayrılrken de sadaka vererek Medine halkını razı etmek hoş bir davranıştır.

İkinci faslın son kısmında Mescid-i Nebevî'yi ve Kabr-i Şerif'i ziyaret ederken yapılmaması gerekenlerin açıklandığı bir bölüme yer verilmiştir. Mescid-i Nebevî ve Kabr-i Şerif'i öpmekten kaçınılmalıdır. Kabr-i Şerif'i tavaf etmek ulemanın ittifakı ile mekruhtur. Bunların yanı sıra; kabrin yanında Rasûlullâh'a selâm verirken eğilmek, yeri öpmek ve namazda kabre yönelmek gibi davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.

Üçüncü Fasil: Bu fasıl, Mescid-i Nebevî, Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Şerif hakkındadır. Fasil, "O mescid ki esası takva üzeredir" mealindeki Tevbe Süresi'nin 108. ayet-i kerimesiyle başlamaktadır. Çok sayıda rivayet ve bu rivayetlerden hareketle de müfessirler, bu ayette zikredilen mescidin Mescid-i Nebevî olduğuna işaret etmektedir. Ebû Sa'îd el-Hudrî (ra), bu ayette geçen mescidin hangisi olduğunu Rasûlullâh'a sormuş ve bunun Medine-i Münevver'e de bulunan mescid olduğu cevabını almıştır. Bununla birlikte kastedilen mescidin Kubâ Mescidi olduğuna dair rivayetler de mevcut olup müellif bunlara da yer vermiştir. Gerek her iki mescidin de takva üzere inşa olunmuş olması ve gerekse ilgili tüm rivayetler dikkate alındığında ayetin her iki mescide de işaret ettiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Bu bölümde Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın Mescid-i Harâm dışındaki bir yerde kılınan namazdan bin kattan daha faziletli olduğuna dair *Sahîhayn* rivayetine yer verilmiştir. Mescid-i Harâm'da kılınan namaz hakkında zikredilen hadislere göre üç ihtimal görünmektedir: Birinci ihtimal Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın eşit olması, ikinci ihtimal Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın üstünlüğü, üçüncü ihtimal de Mescid-i Harâm'da kılınan namazın üstünlüğüdür. İmam Mâlik ikinci ihtimale kani olduğu hâlde müellif üçüncü ihtimalin daha kuvvetli olduğu görüşündedir. Bu fasılda Mescid-i Nebevî'de kırk vakit namaz kılan kimse için cehennem azabından kurtuluş beratı yazılacağı ve o kimsenin mü-

nafilelikten beri olacağı yönündeki rivayet de zikredilmiştir. Yine burada Mescid-i Nebevî'de namaz kılmanın faziletinin büyüklüğüne dair çeşitli hadis-i şeriflerin aktarıldığı görülmektedir.

Bundan sonra Minber-i Şerif'in kıymet ve fazileti bahsine geçilmiştir. Rasûl-i Ekrem'in minberinin yanında bir Müslümanın malını almak için yalan yere yemin eden kişinin Allah'ın lanetine uğrayacağı rivayeti mevcuttur. Minber-i Şerif'in kıyamet günü dünyadaki şeklinin tamamen aynıyla *havz'*in üzerinde yeniden yaratılacağı, onun cennet toprağı olduğu ve fani olmadığı için cennete nakledileceği bilgisi verilmiştir. İmam Mâlik ve ulemanın çoğu, onun tıpkı Hacerü'l-Esved gibi cennet taşlarından bir taş olduğuna kanidir. Bu cennetten olan toprağın nereleri kapsadığına dair birtakım rivayetlere de burada yer verilmiştir. Fasil, Ravza-i Mutahhara'nın hudutları hakkındaki rivayetlerin zikredilip arşın cinsinden bazı ölçüm bilgilerinin verilmesiyle sona ermektedir.

3. Üçüncü Bab

Bu bab üç fasıldan oluşmakta olup Hz. Peygamber'in (sav) teşriflerinden önce Medine'de yaşayan kavimler ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir.

Birinci Fasil: Bu fasıl, Hz. Nûh (as) zamanındaki Tufan hadisesinden sonra Medine'ye yerleşenler, Yahudi yerleşimleri, Ensâr'ın yurtları, nesep-leri, onların Yahudilerle olan ilişkileri ve Yemen meliki olan Tübbâ' ve kavmiyle münasebetleri hakkındadır. Burada verilen bilgilere göre Hz. Nûh, gemisindeki 80 kişi ile birlikte Babil taraflarına inmiş, bunların çocukları sonradan çoğalmış, Nemrûd bunların başına geçince bunlardan birçoğu kâfir olmuş ve burada çok sayıda grup/millet teşekkül etmiştir. Buradan itibaren Hz. Nûh'un torunları arasında Arap dilinin nasıl ortaya çıktığı ve bunların Yesrib bölgesinde nasıl tavattun ettikleri uzun uzadıya anlatılmaktadır. Bu halkın cüsse olarak çok iri olduğu, ayrıca yaşam sürelerinin de çok uzun olduğu eserde özellikle belirtilmiştir.

Bu bölümde aktarılan bazı rivayetlere göre Hz. Mûsâ (as) İsrâiloğullarından bir grupla birlikte haccetmiş, dönüş yolunda o ve yanındakiler Medine'ye ulaştıklarında buranın son peygamberin şehri olduğunu anlamışlar, Hz. Mûsâ'nın yanındakilerden bir grup kimse burada kalmış, daha

sonra Araplardan bir grup da onlara katılmıştır. Yine bu kısımda Hz. Mûsâ ile kardeşi Hz. Hârûn'un (as) hacca giderlerken Medine'ye uğradıkları ve Hz. Hârûn'un burada vefat ederek buraya defnedildiği rivayetine yer verilmiştir. Bu rivayet, daha o dönemde burada İsrâiloğullarından bir grubun yaşadığına işaret etmektedir. Bu fasılda aktarılan tarihî rivayetler cümlesinden olarak Medine bölgesinde bulunan bir kavmin kurtçuklar ile helak edildiği de aktarılmaktadır. Bir rivayette Hicaz'da sakin Amâlîka kavmi kibirlenip haddi aştuğu için, Hz. Mûsâ'nın Firavun'a galip geldiği dönemde Hz. Mûsâ'nın emrindeki askerler eliyle helak edilmişlerdir. Eserde İsrâiloğulları ve Medine bölgesinin eski yerlileri hakkında bu minvalde muhtelif rivayetlerin sevk edildiği görülmektedir.

Eserin bu kısmında Medine'nin yerlileri olan Evs ve Hazrec kabileleriyle ilgili de ayrı bir alt başlık mevcuttur. Bu başlık altında, adı geçen kabilelerin bölgedeki Yahudilerle münasebetlerinden başka, buradaki Yahudileri cezalandırmak üzere bölgeye gelen Yemen hükümdarı Tübba'ın bu bölgenin son peygamberin meskeni ve hicret mahalli olacağını öğrendikten sonra bölgeye ihtiram ederek buradaki ahaliye ihsanda bulunduğu, hatta Hz. Peygamber (sav) devrini idrak edemediği için üzüldüğü ve Hz. Peygamber'e onun bisetinden çok uzun bir zaman evvel iman ettiği şeklindeki rivayet zikredilmiştir. Yine buradaki bilgilere göre Evs ve Hazrec kabileleri evvelce birbirleriyle iyi geçinmekte iken daha sonra aralarında husumet doğmuş, Hicret'ten beş yıl önce aralarında Bu'âs Harbi çıkmış, bu savaşta meşhur münafık Abdullâh b. Übeyy dışında tüm liderler öldürülmüştür. Burada söz konusu liderlerin Bu'âs Harbi'nde öldürülmesinin, dolayısıyla bölgede sonradan İslâm tebliğine mani olacak güçlü bir lider kalmamasının Medine halkının hidayetine vesile olduğuna dair Hz. Âişe'nin (ra) bir kavli de aktarılmaktadır.

İkinci Fasıl: Bu bölüm, Evs ve Hazrec kabilelerinin İslâm ile müşerref olmaları, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesi ve Kubâ'da konaklaması hakkındadır. Rasûlullâh, Hazrec kabilesinden bir grubu hac mevsiminde Mekke'de İslâm'a davet etmiş, onlar da daha önce bir peygamber geleceğini Yahudilerden duydukları ve Yahudilerin bu peygamberin sancağı altında birleşerek Arapları yenmek istediklerini bildikleri için

onlardan önce kendileri bu peygambere iman ederek Yahudilere galebe çalmak istemişlerdir. Eserin bu kısmında Birinci ve İkinci Akabe Biatları, Rasûlullâh'ın bu iki biat hadisesi arasında Medine'ye muallim olarak gönderdiği Hz. Mus'ab b. Umeyr'in (ra) tebliğ mücadelesi, Medine'nin ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Mu'âz'ın Müslüman olması ve bu iki reisin ardından da Medine halkının gruplar hâlinde İslâm'a girişi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Rasûlullâh, İkinci Akabe Biatı'nda kendisini aileleri ve canları gibi koruyacaklarına dair Medineli Müslümanlardan söz aldıktan sonra kendisi gitmese de Mekke'deki mü'minleri hicrete teşvik etmiştir. Müslümanların büyük kısmının Medine'ye gitmesinden sonra Hz. Peygamber'in de gitmesinden endişelenen Kureyşliler bir toplantı düzenleyerek suikast planı yapmışlar, neticede Ebû Cehil'in her kabileden bir gencin seçilmesi ve bu gençlerin hep birlikte Hz. Peygamber'e suikast tertip etmesi yönündeki teklifi kabul edilmiştir. Ancak alınan bu karar, Allah tarafından Hz. Cebrâil (as) vasıtasıyla Rasûlullâh'a bildirilmiş ve kendisine hicret için ruhsat verilmiştir. Bu kısımda, Rasûlullâh'ın Kureyşlilere rağmen gizlice Mekke'den çıkması, Medine'ye yolculuğu, Medinelilerin onu günlerce beklemesi ve şehre girdiğinde gösterdikleri sevinç de detaylıca aktarılmıştır.

Üçüncü Fasıl: Bu fasılda Hz. Rasûl-i Ekrem'in Medine'ye girip Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (ra) evinde sakin olması ve Hicret'ten sonraki yıllarda vaki olan olaylar hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Rasûlullâh'ın Benî Sâlim'in sakin olduğu vadide cuma namazını kılıp Medine'ye girmesi, bütün Ensâr'ın kendisini evlerine davet etmesine rağmen Hz. Peygamber'in kendi devesini konaklayacağı yer hususunda serbest bırakması ve devenin Allah'ın emriyle Hz. Ebû Eyyûb'un evi civarında çökmesi üzerine Rasûl-i Ekrem'in onun hanesini teşrif buyurması, Rasûlullâh'ın Medine'ye gelmesiyle sevinen Medine halkının söylediği meşhur kaside, Rasûlullâh'ın yedi ay müddetle Hz. Ebû Eyyûb'un evinde misafir oluşu ve Mekke'de kalan bazı Müslümanları Medine'ye getirtmesi gibi olaylar bu fasıl başlığı altında ele alınmıştır. Bu fasılın devamında Hicret'ten sonra yaşanan olaylar birinci seneden onuncu seneye değin yıl yıl anlatılmaktadır. Bu kısım, adeta derli toplu bir İslâm tarihçesi görünümündedir.

4. Dördüncü Bab

Mescid-i Nebevî'nin inşasıyla ve buna dair bazı meselelerle, ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) pak zevceleri olan Ezvâc-ı Tâhirât'ın odalarıyla ilgili olan bu bab, on yedi fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fasil: Bu fasıl, Rasûlullâh'ın Mescid-i Nebevî'yi inşa etmesi hakkındadır. Rasûlullâh'ın Medine'yi teşrifi zamanında devesinin çökmüş olduğu yer, buranın sahibi olan iki yetimden satın alınarak burada Mescid-i Nebevî'nin inşaatı başlatılmış, Mescid'in inşasına bizzat Rasûlullâh da katılmıştır. Sahih hadislere göre Mescid'in bulunduğu yerde daha evvel müşriklerin kabirleri, hurma ağaçları ve harap binalar bulunmakta olup inşaat sırasında bunlar ortadan kaldırılmış ve Mescid-i Nebevî burada ilk olarak kerpiçten bina edilmiştir. Yine bu fasılda Mescid'in kapıları hakkında bilgi verilmektedir. İlk yapıldığında Mescid'in üç kapısı bulunmakta olup bunlardan birincisi Kâbe tarafındaki kapı, ikincisi Bâbü'r-Rahme denilen kapı, üçüncüsü ise Bâb-ı Cibrîl şeklinde meşhur olan kapı idi. İki kapı olduğu gibi kalmış, ancak Kâbe yönündeki kapı kıblenin değişmesinden sonra Kudüs tarafına çevrilmiştir. Mescid, Rasûlullâh döneminde iki kez inşa edilmiştir. Bu bölümde Mescid-i Nebevî'nin sınırlarından ve kapladığı alandan da söz edilmektedir.

İkinci Fasil: Bu fasıl, Kıblenin Kâbe'ye çevrilmesinden önce ve sonra Rasûlullâh'ın makam-ı şerifleri hakkındadır. Rasûlullâh Hicret'ten sonra namazlarını bir rivayete göre 16, bir başka rivayete göre 17 ay boyunca Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya yönelerek kılmış, Receb ayının ortasında ise namazlarda yönünü Kâbe'ye çevirmesi Allah Te'âlâ tarafından kendisine emredilmiştir. Kible değişikliğine yönelik bu vahyin geldiği namaz ve o sırada namaz kılınan mescidin hangi mescid olduğu hakkındaki rivayetler muhtelif olup bu vahyin bir öğle yahut ikindi namazının edası esnasında geldiği söylenmiş, bu hadisenin vukua geldiği mescidin de sonradan Kibleteyn Mescidi adıyla anılacak olan mescid mi yoksa Mescid-i Nebevî mi olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak kıblenin Kibleteyn Mescidi'nde tahvil edildiği görüşü daha kuvvetli görünmektedir. Bu konudaki rivayetlere yer verildikten sonra, Rasûlullâh'ın kible tahvilinden evvel Mekke'de iken Kâbe'yi Beytü'l-Makdis ile kendisinin arasına alıp böylece her

iki kibleye birden yöneldiği aktarılmıştır. Bundan sonra Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'nin kiblesini tayin etmesi ve Mescid'de Hz. Peygamber'in namaz kıldığı mevkinin konumu hakkında bilgiler verilmektedir.

Üçüncü Fası: Bu bölümde ciz' (hurma kütüğü), minber ve Mescid-i Nebevî'nin direkleri hakkında malumat yer almaktadır. Rasûlullâh'ın hutbe okurken yaslandığı hurma kütüğü, bu amaçla bir kürsü yapıldığında kaldırılmak istenmiş, o esnada Rasûlullâh'tan ayrılmak istemeyen hurma kütüğünün feryadı (*hanînü'l-ciz'*) hazır bulunan herkes tarafından işitilmiştir. Semhûdî, birçok sahabinin bu hadiseye tanıklık ettiğini ve bunun yine çok sayıda sahabiden nakledilen mütevatir bir haber olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Eserde bu hurma kütüğünün akıbetine ilişkin farklı rivayetler aktarılmaktadır. Bir rivayette Rasûlullâh ona Mescid'de olduğu yerde kalması yahut cennette kalıcı olarak meyve vermesi seçeneklerini sunmuş, o da cennette olmayı seçmiştir. Bir başka rivayette kütüğün ikiye yarıldığı ve çürüyene kadar Übeyy b. Ka'b (ra) tarafından muhafaza edildiği aktarılmaktadır. Bir rivayete göre de bu kütük Mescid'in içine defnedilmiştir. Bundan sonra minberi imal eden zat ile ilgili rivayetlere yer verilmekte ve bu konuda birbirinden farklı isimler zikredilmektedir. Eserde belirtildiğine göre Rasûlullâh zamanında imal edilmiş olan Minber-i Şerif, iki basamak ve bir meclisten (oturma yeri) oluşmaktaydı. Rasûlullâh ikinci basamak üzerinde durup bu meclise oturmaktaydı. Hz. Ebû Bekir hilafeti sırasında hutbeye çıktığında ikinci basamakta, Hz. Ömer ise birinci basamakta oturmuştur. Hz. Osman da hilafetinin ilk altı yılında Hz. Ömer gibi yapmış, ancak Mescid-i Nebevî'nin cemaati kalabalıklaşınca Rasûlullâh'ın oturduğu yere oturmaya başlamıştır.

Minber-i Şerif'e ilk kisve giydiren Hz. Osman'dır. Hz. Mu'âviye de minbere ekleme yaptırarak altı basamaklı hâle getirmiş, bundan sonra da minbere ekleme yapan olmamıştır. Yüksekliği evvelce 2 arşın olan minber, eklemelerle birlikte 7 arşına ulaşmıştır. Zamanla eskidiği için Abbâsî halifelerinden biri minberi yenileyip eski minberden taraklar yaptırmış ve bunları teberrüken insanlara hediye etmiştir. Minberin Mescid-i Nebevî'de çıkan bir yangında yanması sonrasında Memlük Sultanı Kayıtbay, yangına dayanıklı olması amacıyla mermerden bir minber yaptırmıştır. Daha son-

raki dönemde ise Sultan III. Murad, Medine-i Münevvere'ye bazı mimarlar ile birlikte 41 kese altın ve nakışlı bir minber göndermiştir.

Bu bölümün devamında, Mescid-i Nebevî'de bulunan sütunlar ve bu sütunların isimlerinin verilmesine sebep olan olaylar detaylı biçimde anlatılmıştır. Bu kısımda Mescid'de vuku bulan ve İslâm tarihinde oldukça meşhur olan bazı hadiseler yer verilmiş, mezkûr olayların Mescid-i Nebevî'nin hangi kısmında meydana geldiği de belirtilmiştir. Burada Mescid-i Nebevî'nin tarihi hakkında son derece kıymetli bilgiler yer almaktadır.

Dördüncü Fasıll: Bu fasıl, Rasûlullâh (sav) ve Hz. Fâtıma'nın (ra) odaları hakkındadır. Rasûlullâh Mescid-i Nebevî'nin inşası sırasında Hz. Âişe ve Hz. Sevde (ra) için birer hücre yapmış, daha sonra gerekli oldukça diğer hanımları için de odalar ekletmişti. Müellif, toplam sayıları dokuza ulaşan bu odaların fiziki şartları ve konumları hakkında teferruatlı bilgi vermektedir. Bu bilgilerden söz konusu odaların mütevazı yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Odaların hepsi Mescid'den ayrı inşa edilmiş olmakla birlikte girişleri Mescid'in içine açılmaktadır. Bundan sonra da eserde Hz. Fâtıma'nın hücresi hakkında malumat verilmiştir.

Beşinci Fasıll: Bu fasılda Rasûlullâh'ın kapatılmasını emrettiği ve bu emirden istisna edilen kapılar hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber'in vefat etmek üzere iken Mescid'in Hz. Ebû Bekir'e ait kapı dışındaki tüm kapılarının kapatılması emrini verdiği, *Sahihayn*'da ve diğer pek çok hadis kitabında rivayet edilmiştir. Hz. Ali'ye ait kapının da bundan müstesna tutulduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Burada rivayetler tahlil edilerek birleştirilmiş ve her iki sahabinin de kapılarının bu emirden istisna edildiği, ancak Hz. Ali için yapılan istisnanın daha önce vuku bulduğu tespit edilmiştir. Bu kısımda Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ile vaki olan dostluğunun mertebesi de sahih hadislerle gözler önüne serilmektedir.

Altıncı Fasıll: Bu bölüm, Hz. Ömer'in Mescid'e yaptığı eklemelere dairdir. Hz. Ebû Bekir Mescid-i Nebevî'ye ilavede bulunmamış, bu dönemde sadece eskiyen direkler hurma ağaçları kullanılarak yenilenmiştir. Hz. Ömer ise ihtiyaca binaen bazı ilavelerde bulunmuş, Mescid-i Nebevî Ezvâc-ı Tâhirât'ın odalarının bulunduğu doğu yönü hariç tüm yönlerden

bir miktar genişletilmiştir. Mescid-i Nebevî'nin genişletilmesi hususunda başlangıçta bir tereddüt yaşandığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, sahabelerin Rasûlullâh'ın yapmadığı bir değişikliği yapma hususunda çekingen ve ihtiyatlı davranmaları olmuştur. Hz. Ömer, Rasûlullâh'ın hayatta iken Mescid'in genişletilmesi ile ilgili bir imada bulunduğu anlaşılmaya bu işe cesaret edebildiğini ifade etmiştir. Rasûlullâh'tan Mescid'in genişletilmesi hakkında gelen rivayetlere de bu başlık altında yer verilmiş, Mescid-i Nebevî'de Hz. Ömer döneminde yapılan değişiklikler ölçüleriyle birlikte ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Hz. Ömer'in Mescid'e avlu yaptırdığı ve sohbet edileceği veya şiir okunacağı takdirde bunun Mescid'in içinde değil bu avluda yapılmasını emrettiği de burada verilen bilgiler arasındadır.

Yedinci Fasıl: Hz. Osman'ın Mescid-i Nebevî'ye yaptığı ilaveler hakkındaki bu fasılda, Hz. Osman döneminde Müslüman cemaatindeki artış sebebiyle Mescid-i Nebevî'de yeniden ve yaklaşık 10 ay sürecek bir genişletme faaliyetine girildiği anlatılmaktadır. Hz. Osman Mescid'i bir miktar genişletmiş, bunun yanı sıra nakışlı taştan sütunlar ve duvarlar yaptırıp duvarları kireçle sıvatmıştır. Mescid'e ilk kez sac ağacından bir tavan da bu dönemde eklenmiştir. Fasılın burasında, fitnelerin başladığı zorlu bir dönemde hilafet ve imamet eden Hz. Osman'ın tedbiren Mescid'de bir maksûre (parmaklıkla çevrili özel bölme) yaptırdığı bilgisine de yer verilmiştir.

Sekizinci Fasıl: Bu bölüm, Velîd b. Abdümelik'in Mescid-i Nebevî'de yaptırdığı ilavelere dairdir. Hz. Ali, Hz. Mu'aviye, Yezîd, Mervân ve Abdümelik Mescid'e ilavede bulunmamışlardı. Halife Velîd, Mescid'i yenilemeye karar vererek o dönemde Mekke ve Medine idarecisi bulunan akrabası ve naibi Ömer b. Abdülazîz'den Mescid-i Nebevî'nin çevresinde yer alan evleri satın alıp Mescid'e dâhil etmesini, vermezlerse bunları yıkıp sahiplerine meblağlarını vermesini, Ezvâc-ı Tâhirât'ın hücrelerini de Mescid'e dâhil etmesini istemiştir. Bu son talebin halkı kederlendirdiği rivayet edilmiştir. Öte yandan Velîd, Mescid'e yaptıracığı ilaveler için Bizans imparatorundan "füseyfisa" adı verilen renkli camlar istemiş, imparator bunların yanı sıra yüklü miktarda para, çok sayıda kandil ve zincir de göndermiştir.

Mescid-i Nebevî'de mihrab ve şerefeleri yaptıran ilk kişi Ömer b. Abdülazîz olup kendisi 60 arşınlık dört minare inşa ettirmiştir. Minarelerden birinin gölgesi Dâr-ı Mervân üzerine düştüğünden Süleymân b. Abdülmelik tarafından yıktırılmış, Bahrî Memlük hükümdarı Muhammed b. Kalâvûn dönemine kadar Mescid-i Nebevî üç minareli olarak kalmış, mezkûr hükümdar zamanında eski minare yeniden ve daha yüksek şekilde bina edilmiş, minarelerin yüksekliği sonradan bazı sultanlar tarafından da artırılmıştır.

Ömer b. Abdülazîz döneminde Mescid-i Nebevî'de cenaze namazı kılınması yasaklanmıştır. Ancak anlaşıldığına göre emîrlerin ve diğer ileri gelenlerin cenaze namazları Ravza-i Mutahharâ'da kılınmaya devam etmiş, sıradan halktan olan kimselerin cenaze namazları ise Mescid'in doğu duvarının arkasında kılınır olmuştur. Tarihçi İbnü'n-Neccâr'ın nakline göre Alevî/Şiîlerin cenaze namazlarının Mescid-i Nebevî'de kılınması yasaktı. Gerek Semhûdî gerekse Âşık Muhammed el-Hanefî bu uygulamanın kendi dönemlerinde de devam ettiğini ve Şiîler dışındaki cenazelerin Mescid-i Nebevî'de kılınabildiğini belirtmektedirler. Faslın sonunda mescidlerin içinde cenaze namazı kılmanın mezheplere göre hükümlerinden söz edilmektedir.

Dokuzuncu Fasıll: Bu fasılda Mescid-i Nebevî'ye Abbâsî halifesi el-Mehdî döneminde yapılan eklemelerden bahsedilmiştir. Onun yaptığı genişletme, Mescid'de yapılan son genişletme çalışması olmuştur.

Onuncu Fasıll: Bu fasıl, Hz. Rasûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in mübarek kabirleri ve bu kabirleri içinde bulunduran Hücre-i Şerife hakkındadır. Bu kısımda evvela Rasûlullâh'ın defnedildiği yerin Hz. Âişe'nin odası olduğu ifade edilip bu hücrenin tavsifi yapılmıştır. İnsanların Hz. Rasûlullâh'ın kabrinin toprağını teberrüken alması yaygın bir uygulamaya dönüşünce Hz. Âişe kabrinin etrafını duvarla kapattırmıştır. Bir rivayette de Ömer b. Abdülazîz Kabr-i Şerif'in etrafına duvar inşa ettirmiş olup bu yapının Kâbe'ye benzememesine özen gösterilmiş, bu sebeple burası kare şeklinde yapılmamıştır. Kabr-i Şerif'in etrafındaki duvarın daha sonra gerçekleşen tamirleriyle ilgili de bu kısımda bilgiler verilmektedir. Bundan sonra Semhûdî; Hz. Rasûlullâh, Hz. Ebû Bekir ve Hz.

Ömer'in kabirlerini de ihtiva eden Hücre-i Şerife'nin kendi dönemindeki vaziyetini ayrıntılı biçimde tasvir ve tavsif etmiş; kabirlerin yerini detaylı olarak tarif etmiş ve kabirlerin bulunduğu mevkinin zaman içinde yeniden düzenlenmesi ile ilgili hadiseleri aktarmıştır. Bu bölümde Allah Rasûlü'nün mucizelerinden biri olarak, Medine'de yaşanan bir kıtlık sırasında Hz. Âişe'nin talimatıyla Kabr-i Şerif'in çatısının açılarak gökyüzü ile Kabr-i Şerif arasında engel bırakılmaması ve bu engelin kaldırılması sonrasında bol miktarda yağmur yağarak kıtlığın yerini berekete bırakması şeklinde hadis kaynaklarında geçen hadiseye de yer verilmiştir.

On Birinci Fasıl: Bu fasılda Rasûlullâh'ın mübarek başı ile mübarek yüzlerinin bulunduğu cihetin alameti, Makam-ı Cibrîl'in konumu, Hücre-i Şerife'nin mermerle süslenmesi, buraya güzel koku sürülmesi, burada asılı olan kandiller, Hücre-i Şerife'yi çevreleyen maksûre ve Hücre-i Şerife'nin üzerindeki kubbe hakkında bilgiler verilmektedir. Burada verilen bilgiye göre Rasûlullâh'ın mübarek başının bulunduğu cihete işaret olması için gümüşle süslenmiş bir sandık konulmuş olup bu sandık kabrin duvarına bitişik bir sütunun altında bulunmaktadır. Mezkûr sandık bir yangında yanıp harap olunca yerine mermerden bir sandık konmuştur. Makam-ı Cibrîl de kabrin yanında bulunmaktadır.

Hücre-i Şerife her dönemde yöneticilerin ihtimam ettiği bir mekân olmuştur. Çıkan yangınlarla veya zamanın etkisiyle çürüyen yahut bozulan eşya ve yapılar daha iyisiyle değiştirilmiş veya onarılmıştır. Hücre, Sultan Kayıtbay döneminde iki kere yenilenmiştir. Bu dönemde Hücre'de yangın çıktığı, Kayıtbay'ın yaptırdığı ikinci tamiratın da bu yangından sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Semhûdî, kendi döneminde Hücre-i Şerife'de bulunan mermerlerin Kayıtbay'ın emriyle yaptırılmış olduğunu ifade etmektedir. Anlaşıldığına göre mezkûr yangından sonra ateşe karşı ahşaptan çok daha dayanıklı olan mermer kullanımına ağırlık verilmiştir. Bu fasılda ayrıca Hücre-i Şerife'ye kisve giydirilmesi, Hücre ile Minber-i Nebevî'nin örtülerinin yenilenmesi, Hücre-i Şerife'ye güzel kokular sürülmesi âdeti, çeşitli sultanların ve emirlerin gönderdiği altın ve gümüş kandillerin Mes-cid-i Nebevî ve Hücre-i Şerif'e asılması, Sultan Baybars'ın Hücre-i Şerife ile Hz. Fâtıma'nın evinin etrafına maksûre yaptırması, bundan sonra da

Muhammed b. Kalâvûn, Ketboğa, Barsbay, Çakmak gibi Memlûk sultanları tarafından yaptırılan tadilat ve imaret çalışmaları ile Hücre-i Şerife'nin kubbesinin yapılışı hakkında malumat sunulmaktadır.

On İkinci Fasıll: Bu kısım, Mescid-i Nebevî'nin tamiri ve Hücre-i Şerife'nin çatısı yerine kubbe inşa edilmesi hakkındadır. Sultan Kayıtbay, Mescid-i Nebevî'nin tamire ihtiyacı olduğu kendisine arz edildiğinde Medine'ye görevliler göndermiş, tadilat sırasında yeni problemlerin görülmesiyle çalışma derinleştirilmiştir. Hücre-i Şerife'deki ve çevresindeki çalışma, tamirat sırasında ortaya çıkan sorunlar ve bunların nasıl çözülmeye çalışıldığı, tüm bu sürecin görgü tanığı olan Semhûdî tarafından detaylı şekilde anlatılmaktadır. Kabr-i Şerif'te yapılan tadilat esnasında tadilattan sorumlu heyet Hücre'nin Şam yönündeki duvarını yıkıp yeniden yapmaya ve çatısı yerine de bir kubbe inşa etmeye karar vermiştir. Orada hazır bulunan Semhûdî kendisinin bu kararı doğru bulmadığını, ancak sorumlulara kendi görüşünü kabul ettiremediğini ifade etmektedir. Daha sonra yeniden duvarlar inşa edilmiş, bir kubbe yapılıp üzerine sarı bakırdan bir hilal konulmuştur. Tadilat tamamlandıktan sonra Mescid-i Nebevî'de çıkan ikinci yangında Hücre-i Şerife ve kubbesi hasar almamıştır.

On Üçüncü Fasıll: Bu fasılda Hz. Peygamber'in kabrinin çevresine hendek kazılması, buranın kurşunla doldurulması ve buna neden olan hadise hakkında malumat yer almaktadır. Verilen malumata göre "Şehîd" lakabıyla maruf Şam hükümdarı Sultan Nüreddîn Mahmûd b. Zengî bir gece rüyasında Rasûlullâh'ın iki kötü görünümlü kişiyi işaret ederek kendisini onların ezasından halas etmesini emrettiğini görmüş, rüyasının aynı gece üç kez tekrarlanması üzerine derhâl Şam'dan Medine'ye hareket etmiş, Medine'de ziyaretlerini tamamladıktan sonra yanında götürdüğü ihسانی dağıtmak için Medine halkının sırayla huzuruna getirilmesini emretmiş, rüyasında gördüğü iki yabancıyı tanıyıp bunlar hakkında bilgi toplamış, bunların Rasûlullâh'ın kabrine yakın bir ribatta kaldıklarını öğrendikten sonra ribata gitmiş ve yaptığı arama sonucunda yer altından Hücre-i Şerife'ye giden bir tünel açıldığını tespit etmiştir. Mezbur iki kişi sorgu sırasında, kendilerinin Rasûlullâh'ın mübarek bedenini buradan kaçırmak üzere Hıristiyanlar tarafından görevlendirilmiş kişiler olduklarını itiraf etmişler,

bunun üzerine Sultan Nüreddîn'in emriyle idam edilmişlerdir. Bundan sonra da Sultan, Hücre-i Şerife'nin çevresinin kazılıp kurşunla doldurulmasını emretmiştir. Sembûdî bunları aktardıktan sonra aynı konuyu farklı tarihçilerin de ufak değişikliklerle naklettiğini ifade etmektedir.

On Dördüncü Fasıl: Bu bölüm, Mescid-i Nebevî ve havalisindeki yangınlar hakkındadır. Buradaki ilk yangın 654 yılı Ramazan ayının ilk gecesi (22 Eylül 1256) meydana gelmiştir. Mescid-i Nebevî'nin temizliği ile ilgilenen Ebû Bekir b. Evhad adındaki zat minareler için kandil çıkarırken yanlışlıkla kandil kafeslerinden birini tutuşturmuş, alevler hızla yayılarak yangına sebebiyet vermiştir. Tüm Medine halkı seferber olmasına rağmen yangını söndürmeye muktedir olamamıştır. Mescid-i Nebevî'nin içindeki mushaflar, kitaplar, Hücre-i Şerife'nin örtüsü ve diğer her şey yanmıştır. Bazı direklerde bulunan kurşunun erimesi nedeniyle çatı kabirlerin üzerine düşmüştür. Durumdan haberdar olan Abbâsî halifesi Müsta'sım-Billâh tadilat için gereken alet edevat ile ustaları Iraklı hacıların bulunduğu kabileyle birlikte Medine'ye göndermiştir. Ancak Moğol İstilasası, halifenin bu mevzu ile gerektiği kadar ilgilenmesinin önüne geçmiştir. Bunun üzerine Memlükler ve Yemen'de hâkim Resûlîler gibi İslâm devletlerinden yardımlar gelmiş ve zamanla Mescid-i Nebevî tamir edilmiştir. Mescid'in ve mübarek kabirlerin tamir ve yeniden inşasının, Moğol İstilasası'nın İslâm dünyasında sebebiyet verdiği istikrarsızlık dolayısıyla uzun bir zamana yayıldığı anlaşılmaktadır.

Mescid-i Nebevî'deki ikinci yangın 13 Ramazan 886 (5 Kasım 1481) tarihinde meydana gelmiş olup bu ikinci yangının sebebi yıldırım düşmesidir. Medine halkı yangını söndürmek için bir kez daha seferber olmuş, pek çok Müslüman bu yolda hayatını tehlikeye atmış ve bazıları da yanarak vefat etmiştir. Bu yangında da Mescid-i Nebevî'deki dolaplar, kitaplar ve mushaflar büyük ölçüde yanmıştır. Yangın Hücre-i Şerife'ye ulaşmamış, Mescid'in sahninin üzerindeki kubbe de ateşten korunmuştur. Eserde, ikinci yangının meydana geldiği dönemde Medine dışında yaşanan bazı olaylara da yer verilmektedir. Henüz yangının izleri yerinde iken Mekke'de Zilkade ayının başında büyük bir sel meydana gelmiş ve seksenden fazla kişi vefat etmiştir. Sel suları pek çok evin ve Kâbe'nin içine dolmuştur. Öyle ki,

Semhûdî bu selin büyüklüğünü tasvir ederken ne Câhiliye devrinde ne de İslâmî dönemde Mekke'de böyle bir sel olmadığını söylemektedir. Sultan Kayıtbay bu haberi alınca hemen Mekke'ye tamirat için gerekli malzeme, alet edevat, para ve ustalar göndermiştir. Semhûdî bu dönemde Mekke ve Medine'nin inşaat için gerekli malzemelerle dolup taşıdığı aktarmakta, daha sonra da Mescid-i Nebevî ve Hücre-i Şerife'de yapılan değişiklik ve tadilatın oldukça detaylı şekilde söz etmektedir. Bu faslın sonunda yer alan tetimmede Semhûdî, dönemin sultanı olan Kayıtbay'ın Medine-i Münevvere'de medrese ve ribat inşa ettiğinden, yanan kitaplar yerine yeni mushaf ve kitaplar gönderdiğinden, bir su sebili, fırın ve miskinlere yemek dağıtacak bir mutfak yaptırdığından bahsetmektedir. Medine ayanından İyâs adlı zatın Medine'de gureba için malını vakfettiği ve fakir fukaraya yemek sağladığı da bu kısımda verilen bilgiler arasındadır. Mütercim Âşık Muhammed de kendi dönemi hakkında bilgi vererek Osmanlı sultanlarının bölgede aynı vakıf kültürünü artırarak devam ettirdiğini ifade etmiştir.

On Beşinci Fasl: Bu fasıl; Mescid-i Nebevî'nin içindeki revaklar, direkler ve etrafındaki hücreler, ayrıca Mescid'e kum dökülmesi, Mescid'in güzel koku ile tebhir edilmesi ve Mescid'de fenerler yakılması gibi meseleler hakkındadır.

Mescid-i Nebevî'de kible yönünde 7, Şam yönünde 4, batı yönünde 4, doğu yönünde 3 adet olmak üzere toplam 18 revak bulunmaktadır. Semhûdî zamanına kadar yapılmış olan bazı değişiklikler sonucu Mescid-i Nebevî'nin direklerinin sayısı 306'ya ulaşmıştır. Mescid-i Nebevî'nin kible tarafından eni 167, diğer tarafının eni ise 135 arşındır. Evvelce Mescid-i Nebevî'nin avlusunda biriken suların tahliyesi için 64 kanal bulunmakta olup Semhûdî döneminde bunlardan yalnızca biri kalmıştır. Mescid-i Nebevî'nin etrafında su ihtiyacını gidermek için havuzlar, kuyular ve çeşmeler yapıldığı görülmektedir. Ancak sonradan bunlardan bir bölümü kapanmıştır. İnsanların Mescid'in avlusunda bulunan bir havuzdan abdest alması, giderek bölgenin hürmetinin ihlal edilmesine sebep olmuş ve bu da hoş görülmediği için bu havuz kapatılmıştır. Mescid-i Nebevî'nin minarelerinin yanında müezzinlerin minareye çıkmaları için birer oda inşa edilmiştir. Kuzeydoğudaki minareye bitişik iki küçük ve bir büyük oda,

kuzeybatıdaki minarenin yanında da bir küçük hücre ile ona bitişik iki büyük hücre bulunmaktadır. Mescid'de bulunan görevliler yatsı namazından sonra içeride bulunanları çıkarmak için altı adet fener kullanılmaktadırlar. Daha önce bu iş için hurma ciritleri kullanılmıştır. Mübarek gecelerde Mescid'in avlusu dört meşale ile aydınlatılmaktadır.

Mescid-i Nebevî'de uzun müddet tek bir imam bulunduğu hâlde, Memlük hükümdarı el-Melikü'l-Eşref İnal zamanında bazı Türkler Mescid-i Nebevî'deki imama ilave olarak Hanefî bir imam daha görevlendirilmesini sağlamışlardır. Ancak bu Hanefî imama iktida edecek Hanefî cemaat uzun süre azınlıkta kalmıştır. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mescid-i Nebevî'de Hanefîler için de bir mihrap konularak Hanefî bir imam tayin edilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) Makam-ı Şerif'inde bir gün Hanefî, bir gün Şâfi'î imamın namaz kıldırması emredilmiştir. Mütercim bu uygulamanın kendi döneminde hâlâ yürürlükte olduğunu aktarmaktadır.

Mescid-i Nebevî'ye kum döşenmesi de bu bölümde ele alınan konular arasındadır. Bununla ilgili olarak Abdullâh b. Ömer'den (ra) gelen rivayete göre yağmurlu bir gecenin sabahında Mescid-i Nebevî'de namaz kılınacak yerler çamur olduğu için Ashâb-ı Kirâm'ın her biri bir miktar kum getirip yere döşemiş, Hz. Peygamber (sav) de bunu tahsin ederek kumun güzel bir nimet olduğunu ifade buyurmuştur. Rivayetten anlaşıldığı üzere Mescid-i Nebevî'ye kum döşenmesi işlemi Rasûlullâh döneminden itibaren bilinip uygulanmaktadır. Mescid-i Nebevî'ye ilk kandil Hz. Temîm ed-Dârî (ra) tarafından Şam'dan getirilerek asılmış, bunu müşahede eden Rasûlullâh, Hz. Temîm'e "İslâm'ı münevver eyledin." şeklinde mukabele buyurmuştur. Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere Mescid-i Nebevî'yi güzel koku ile kokulandırma âdeti de Rasûlullâh döneminden itibaren yapılagelmiştir. Hz. Câbir'den (ra) nakledilen rivayete göre Mescid'e koku getiren ve müezzinlere vazife veren ilk kişi Hz. Osman'dır (ra). Ömer b. Abdülazîz, Mescid-i Nebevî'nin kible yönüne koku sürülmesini emretmiştir. Abbâsî halifesi Hârûn er-Reşîd'in câriyelerinden olan Hayzurân adındaki hanım Medine'yi ziyarete geldiğinde Mescid-i Nebevî'ye, Rasûlullâh'ın mübarek kabrine ve bunlar dışındaki mübarek yerlere koku

sürülmesini emretmiştir. Rivayete göre Hz. Ömer'e (ra) bir miktar üd gönderilmiş, o da Mescid'in bu koku ile buhurlanmasını emretmiştir. Hz. Ömer'e Şam'dan gümüş bir buhurdanlık gönderildiği, onun bu buhurdanlığı baş müezzîn olan Sa'd'a teslim ederek Mescid'i buhurlandırması emrini verdiği de rivayet edilmektedir.

On Altıncı Fasıl: Bu kısım, Mescid-i Nebevî'nin kapıları hakkında malumat ihtiva etmektedir. Emevî halifesi Velîd b. Abdülmelik'in yaptırdığı tadilatın ardından Mescid'in kapılarının sayısı 20'ye ulaşmıştır. Bu kapıların sekizi batı, sekizi doğu, dördü Şam yönünde bulunmaktaydı. Kible yönünde bulunan dört has kapıyı halkın kullanması yasaktı ve bu kapılardan ikisini Mervân yaptırmıştı. Semhûdî, kendi döneminde mezkûr kapılardan yalnızca dört büyük kapının kaldığını ifade etmektedir. Kalan kapılardan biri Hz. Osman Kapısı'dır. Bu kapı bazı rivayetlerde Bâb-ı Cibrîl veya Bâbü'n-Nebî şeklinde de geçmektedir. Bu kapının karşısında Zengîlerin vezirlerinden Cemâleddîn Muhammed el-İsfahânî'nin ribatı bulunmaktadır. Mevcut ikinci kapı, ilk Abbâsî halifesi Ebu'l-Abbâs es-Seffâh'ın kızının adı ile müsemma olan Bâb-ı Reyta olup Bâbü'n-Nisâ (hanımlar kapısı) adıyla da bilinmektedir. Kapının Bâbü'n-Nisâ şeklinde tesmiye edilmesinin sebebi Hz. Ömer'in (ra) bu kapıyı kadınlara mahsus kılmasıdır. Batıdaki iki kapının biri Bâb-ı Âtike'dir. Bu kapıya daha evvel Medine pazarının orada bulunması nedeniyle Bâbü's-Sûk da denilmekte olup Semhûdî zamanında ise bu kapının ismi Bâbü'r-Rahme'dir. Batıdaki ikinci kapı, daha sonra Bâbü's-Selâm ve Bâbü'l-Huşû' da denilen Bâb-ı Mervân'dır. Kapıya daha önce Bâb-ı Mervân denmesinin sebebi, evvelce Mervân'ın evinin yanında bulunmasıdır.

Bundan sonra Mescid'de bulunan küçük kapılardan bahsedilmekte, ardından Mescid'in çevresindeki meşhur evlerden söz edilmektedir. Mesela Abdullâh b. Ömer'in (ra) evi, Mescid'in kible yönündeki duvarın doğusunda bulunmaktadır. Bu ev Hz. Hafsa'ya (ra) ait olup miras yoluyla kardeşi Abdullâh b. Ömer'e intikal etmiştir ve Âl-i Ömer Dârı olarak bilinmektedir. Bu evin batısında Mervân'ın evi bulunmaktadır. Dâr-ı Mervân'ın batısında Yezîd b. Abdülmelik'in evi vardır. Bu ev, eserin yazıldığı dönemde hâlâ ayakta ve pazarı denetleyen muhtesipler bu evin kapısının

da vazife yapmaktadırlar. Bu evin bitişiğinde Sultan Kayıtbay'ın imareti yer alır. İmaretin batı yönünde çorba pişirilirken kible yönünde ekmek fırını bulunur. Mütercim, Sultan Kayıtbay'ın vakıfları hâlâ ayakta olmasına rağmen Osmanlı vakıfları ve hayratının daha üstün nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Faslın devamında Mescid-i Nebevî'nin çevresinde bulunan evler, onların zaman içindeki değişimleri ve eserin yazıldığı dönemdeki durumları hakkında bilgi verilmiştir. Evlerin bir kısmı Mescid'i genişletme çalışmaları dâhilinde Mescid'e ilhak edilmiş olup bir kısmı ise medrese ve imarethane olarak kullanılmaktadır. Eserin bu kısmı Mescid-i Nebevî civarındaki mahallerin adeta krokisini çizmekte ve buraların geçmişini canlı biçimde aktarmaktadır.

On Yedinci Fası: Bu fasıl, Mescid-i Nebevî'nin çevresinde bulunan Belât'a,¹ Medine'nin pazarına ve hisarına dair bilgilerin verildiği bölümdür. Belât ile ilgili çok sayıda hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bu cümleden olarak bazı hadislerde; Rasûlullâh (sav) ile birlikte Mescid-i Nebevî'ye giden Hz. Câbir'in (ra) kendi devesini Belât'ta bağladığı, iki Yahudi'nin Belât'ta recmedildiği, Hz. Osman'ın (ra) su getirip Belât'ta abdest aldığı gibi olaylar nakledilmektedir. Bu rivayetlerden Mescid-i Nebevî'nin etrafının mübellet yani kaldırım şeklinde döşenmiş vaziyette olduğu anlaşılmaktadır. Bu fasılda Belât'ın nereden nereye kadar uzandığı hususu detaylandırılmıştır. Bu kısımda mütercimin, Semhûdî'nin ifadelerine bazı noktalarda ekleme yaptığı da görülmektedir. Belât'ta bulunan evler, mescidler ve diğer yapılar da bu fasılda zikredilmiştir.

Bundan sonra Hz. Rasûl-i Ekrem'in Medine-i Münevvere pazarını kurdurmasına dair rivayetler sıralanmış ve bu pazar hakkında malumat verilmiştir. Faslın son konusu ise Medine'nin hisarı hakkındadır. Medine'nin eski dönemlerde hisarı bulunmamaktaydı. Medine'de ilk kez hisar yapan kişi Büveyhî hükümdarı Adudüddevlé'dir. Ancak 360 (971) yılında yapılan kale zamanla yok olmuş, ardında yalnızca bazı izler kalmıştır. Hisar, Zengîlerin veziri Cemâleddîn Muhammed el-İsfahânî tarafından 540 (1145) yılında yeniden yapılmıştır. Bununla birlikte insanların meskenleri zamanla sur dışına doğru taşmış, daha önce ismi geçen Sultan Nûreddîn

1 Burası Mescid-i Nebevî ile Medine-i Münevvere çarşısı arasındaki kaldırım döşeli mevzidir.

Mahmûd b. Zengî'nin gördüğü sadık bir rüya üzerine Medine'ye geldiği dönemde evleri sur dışında kalan insanlar Sultan Nûreddîn'den evlerinin ve mallarının korunması amacıyla bir hisar inşa etmesini istemişler, bunun üzerine 557 (1162) yılında yeni bir hisar yapımına başlanmıştır. Semhûdî ve Âşık Muhammed, kendi dönemlerinde Medine'de mevcut olan hisarın bu hisar olduğunu söylemektedirler. Mezkûr hisar daha sonra bazı Memlûk sultanları ve Medine emîrleri tarafından gerektiğince tamir edilmiş ve yenilenmiştir. 751 (1350) yılında da hisarı takviye etmek için yanlarına hendek kazılmıştır.

5. Beşinci Bab

Altı fasıldan oluşan bu bab; bayram namazının kılındığı yer, Medine'deki mescidler, kabristanlar, Uhud Dağı'nın ve Uhud şehidlerinin faziletleri hakkında bilgilerin yer aldığı bölümdür.

Birinci Fasil: Bu fasıl, Bayram Musallası hakkındadır. Rivayetlere göre Rasûlullâh ilk bayram namazını hicri ikinci yılda Hakîm b. el-Adâ'nın evinin avlusunda kıldırmıştır. Bu ev Medine'nin güneybatısında bulunmaktadır. Bir diğer rivayete göre ise Rasûlullâh ilk bayram namazını Harre'de eda etmiştir. Rasûlullâh'ın Medine'de yaşadığı süre boyunca bayram namazlarını kıldırdığı yerlere dair rivayetler bu fasılda ele alınmakta, Semhûdî bu rivayetlerde adı geçen yerlerin kendi dönemindeki durumuna ve konumuna dair de bilgi vermektedir. İlgili rivayetlerden Rasûlullâh'ın bayram namazlarının çoğunu Mescid-i Nebevî'de kıldırdığı anlaşılmaktadır. Eserde bu uygulama, insanların uyması gereken bir sünnet olarak değerlendirilmiştir. Bu kısımda Hz. Peygamber'in bayram namazı maksadıyla Mescid-i Nebevî'ye giderken kullandığı yollar hakkında da malumat mevcuttur.

İkinci Fasil: Bu fasıl, Kubâ Mescidi ve Mescid-i Dırâr hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber, Medine'ye hicreti sırasında Benî Amr bölgesinde 10 günden fazla bir süre konaklamış, burada bir mescidin bina edilmesini emretmiş, neticede evvelce hurma kurutulan bir mevkide Kubâ Mescidi inşa edilmiştir. Bu kısımda Kubâ Mescidi'nin inşası hakkındaki rivayetlere yer verilmiş, bu cümleden olarak Hz. Rasûlullâh'ın mübarek devesinin çöktüğü yerin mescidin inşa edileceği bölge olarak tayin edildi-

ği, yine Rasûlullâh'ın Ashâb'ın büyükleriyle birlikte Benî Amr bölgesine gelerek iri taşlarla Kubâ Mescidi'nin temelini kendi elleriyle hazırladığı şeklindeki rivayetler aktarılmıştır. Burada, kıblesinin sıhhati bakımından en güvenilir mescidin Kubâ Mescidi olduğuna dair rivayet de yer almaktadır. Bu bölümde, ikinci babın üçüncü faslında da yer verilen “takva üzere kurulan mescid” mealindeki ibarenin geçtiği *Tevbe Sûresi*'nin 108. ayet-i kerimesinin hangi mescid için nazil olduğu konusu yeniden ele alınmakta ve ayette sözü geçen mescidin Kubâ Mescidi olduğuna dair rivayetler aktarılmaktadır. Bölümün devamında Hz. Rasûl-i Ekrem'in Kubâ Mescidi'ne zaman zaman yaya yahut binekli olarak geldiğine ve Kubâ Mescidi'nde namaz kılmanın yüce faziletlerine dair Ashâb-ı Kirâm'dan aktarılan pek çok rivayet sıralanmıştır. Kubâ Mescidi'nin yapısı, inşa edildiği alan, mescidde yapılan tadilat ve tezyinat da bu başlık altında ele alınmaktadır. Burada yer alan bilgilerden Kubâ Mescidi'nin hiçbir dönemde ihmal edilmediği anlaşılmaktadır. Başlangıçta kare bir zemine sahip olan mescid, hem Hulefâ-yı Râşidîn zamanında hem de daha sonraki dönemlerde genişletilmiş, yenilenmiş ve süslenmiştir. Memlûk Sultanı Kayıtbay, mescidin 877 (1472) yılında yıkılan minaresini yeniden yaptırmış ve mescidi tamir ettirmiş, bunların yanı sıra buraya bir sebil ve havuz inşa ettirmiştir. Sonraki dönemlerde kendisinden eser kalmayan bu havuzun yerine Osmanlı döneminde Sadrazam Şehid (Sokollu) Mehmed Paşa yeni birer sebil ve havuz yaptırmıştır. Bu kısım, Rasûlullâh'ın Kubâ Mescidi'ne hangi yoldan gittiği ile ilgili verilen malumatla sona ermekte ve Mescid-i Dırâr hakkındaki rivayetlerin aktarımına geçilmektedir.

İbn Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Medine'de bir grup kimse bir mescid inşa etmişler, Ebû Âmir adındaki münafık da onlara Bizans topraklarına giderek oradan asker getireceğini ve bu şekilde Hz. Rasûl-i Ekrem ile Ashâb-ı Kirâm'ı Medine'den çıkaracağını söylemiştir. Mescidi yapan kişiler Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek inşasını tamamladıkları mescidde namaz kılmasını kendisinden talep etmişler, ancak bu sırada Hz. Peygamber'i bundan men eden ve bu mescidin “zararlı faaliyetlerde bulunmak için üs edinilmiş bir mescid (Mescid-i Dırâr)” olduğunu bildiren *Tevbe Sûresi*'nin 107. ayet-i celilesi nazil olmuştur. Bir rivayete göre Rasûlullâh,

Tebûk Gazvesi'nden dönerken Medine'ye bir saatlik yoldaki Zû-Evân adlı yerde konaklamış, söz konusu Mescid-i Dırâr hakkında ayet nazil olduğunu söyleyerek Mâlik b. ed-Duhşüm ile Ma'n b. Adıyy veya kardeşi Âsım b. Adıyy'e (r.anhm) o mescidi ortadan kaldırmalarını emretmiş, onlar da Rasûlullâh'ın emrini yerine getirerek mescidi imha etmişlerdir. Bir rivayete göre bu sahabiler Mescid-i Dırâr'ı yakarak ortadan kaldırmışlardır. Bu mescidin bulunduğu yer daha sonra mezbele hâline gelmiştir. Bazı eserlerde belirtildiğine göre o bölgeden uzun müddet duman tütmeye devam ettiği müşahede edilmiştir.

Üçüncü Fasıl: Hz. Peygamber'in namaz kıldığı ve eserin yazıldığı dönemde nerede buldukları malum olan mescidler hakkındaki bu fasılda söz konusu mescidlerin isimleri, nerede buldukları ve fiziki özellikleri ele alınmıştır. Bu mescidlerde vukua geldiği bilinen olaylar aktarılmış, zaman zaman mescidlere isimlerini veren hadiselerden de bahsedilmiştir. Mescidlerde zamanın ilerlemesi ile yapılan değişiklik ve tadilatlardan da bu kısımda söz edilmektedir. Mescid-i Fadîh, Mescid-i Benî Kurayza, Mescid-i Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm b. Muhammed, Mescid-i Benî Zafer, Mescidü'l-İcâbe, Mescidü'l-Feth, Selmân-ı Fârisî (ra) Mescidi, Hz. Ali (ra) Mescidi, Mescid-i Kehf-i Sel', Mescid-i Kibleteyn, Mescidü's-Sukyâ, Mescid-i Zübâb, Mescid-i Cebel-i Uhud, Mescid-i Rûkn-i Cebel-i Ayneyn, Mescidü'l-Vâdî, Mescid-i Tarık-ı Sâfile ve Mescidü'l-Bakî' bu fasılda hakkında bilgi verilen mescidlerdendir.

Dördüncü Fasıl: Bu fasıl, Rasûlullâh'ın namaz kıldığı fakat nerede buldukları tam olarak bilinmeyip sadece yönü tahmin edilen mescidler hakkındadır. Âşık Muhammed el-Hanefî sayıları 40 kadar olan bu mescidlerin yerlerinin bilinmediğini, bu nedenle de bu faslı tercüme etmediğini ifade etmektedir.

Beşinci Fasıl: Bu fasılda Medine-i Münevvere'deki kabristanlardan ve buralarda defnedilmiş olan Ehl-i Beyt ve Ashâb-ı Kirâm mensuplarından söz edilmiştir. Fasılın başında Tâbi'in'den Hz. Ka'bü'l-Ahbâr'ın Bakî' Mezarlığı'nın vasıflarını Tevrât'ta gördüğünü söylediği ifadeye yer verilmiş ve bu vasıflar sıralanmıştır. Bir rivayete göre de mahşer günü Medine'deki kabirlerden sorgusuz ve sualsiz cennete girecek yetmiş bin mü'min haşredi-

lecektir. Bakî' Mezarlığı'na Rasûlullâh'ın (sav) defnettiği ilk kişi Osman b. Maz'ûn'dur (ra). Hz. Peygamber, oğlu İbrâhîm'i (ra) Osman b. Maz'ûn'un yanına defnettikten sonra Müslümanlar bu mezarlığa rağbet göstermiştir. Orada bulunan ağaçlar kesilmiş, her kabile arazinin bir bölümünü kendisi için kabristan olarak belirlemiş, böylece Bakî' Mezarlığı teşekkül etmiştir. Fas'ın burasında Ehl-i Beyt'ten ve genel olarak Ashâb-ı Kirâm'dan Bakî' Mezarlığı'na defnedilmiş olan zevatın isimleri sıralanmış ve burada Hz. Rasûl-i Ekrem'in kız evlatları olan Hz. Rukayye, Hz. Zeyneb ve Hz. Ümmü Külsûm'ün, ayrıca Hz. Ali'nin annesi olan Fâtıma bt. Esed'in, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdullâh b. Mes'ûd'un, Uhud'da aldığı yara ile şehid olan Huneyys b. Huzâfe es-Sehmî'nin, Ensâr'ın meşhurlarından Es'ad b. Zürâre'nin, Hz. Abbâs'ın ve kız kardeşi Hz. Safiyye'nin, Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib'in, Sa'd b. Mu'âz ve Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin (r.anhm) isimleri zikredilmiştir.

Hz. Fâtıma'nın (ra) da Bakî' Mezarlığı'na defnedildiği rivayet edilmektedir. Ancak başka bir rivayete göre Hz. Fâtıma kendi evine defnedilmiştir ve Medine halkı tarafından kabul gören görüş de budur. Rasûlullâh'ın torunu Hz. Hasan (ra) kendisinin vefat edeceğini hissettiğinde Hz. Âişe'den (ra) Rasûlullâh'ın yanına defnedilmek için izin istemiş, Hz. Âişe de buna izin vermiştir. Ancak bu haber Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları arasında gerginliğe yol açınca Hz. Hasan bu talebinden feragat ederek annesinin mezarı yanına defnedilmek istemiştir. Bir rivayete göre Hz. Hüseyin'in (ra) mübarek başı da Hz. Fâtıma'nın yanına defnedilmiştir. Hz. Rasûlullâh'ın hanımları arasında Mekke'ye defnedilmiş olan Hz. Hadîce (ra) ile Serif'te medfun olan Hz. Meymûne (ra) dışındaki tüm hanımlar Bakî' Mezarlığı'nda medfündür.

Hz. Osman b. Affân (ra), kendisinin Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in yanına defnedilmesi için Hz. Âişe'den izin almış, ancak şehid edildikten sonra Mısırlıların buna müsaade etmemeleri üzerine Hz. Osman'ın cenazesi Haşş-ı Kevkeb'e defnedilmiş, daha sonra Hz. Osman'ın akrabaları olan Ümeyyeoğulları bu bölgeyi Bakî' Mezarlığı'na katmış, insanlar da onun kabri etrafında defnedilmiştir. Hz. Abbâs ile Hz. Hasan'ın ve diğer meşhur Ehl-i Beyt mensuplarının kabirlerinin üzerine büyük bir

kubbe inşa edilmiştir. Ehl-i Beyt'in kabirlerinin daha ziyade, Hz. Ali'nin (ra) ağabeyi olan Hz. Akîl'e (ra) mensubiyeti dolayısıyla Dâr-ı Akîl olarak bilinen mevzi civarında toplandığı anlaşılmaktadır. Hz. Rasûlullâh'ın hanımlarından dördüne ait makbereler de buraya yakın olmakla birlikte, burada mevcut dört kabrin Rasûlullâh'ın hanımlarından hangilerine ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Semhûdî buranın evvelce taştan yapılmış bir hazîre şeklinde olduğunu, ancak sonradan kabirlere dair alametlerin kaybolduğunu, bilahare Memlükler tarafından buraya bir kubbe inşa edildiğini ifade etmektedir. Ashâb-ı Kirâm'dan Mâlik b. Sinân (ra), meşhur müçtehid İmam Mâlik b. Enes, İmam Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu İsmâ'îl, İmam Zeynelâbidîn, Muhammed b. Abdullâh en-Nefsüzzekiyye gibi zevatın kabirleri de Bakî' civarındadır. Bu fasıl, Medine-i Münevvere kabristanına ve civarına defnedilmiş sahabilerin ve diğer büyük zatların kimlikleri ve kabirlerinin buldukları yerlerle ilgili detaylı bilgiler içermesi bakımından son derece önemlidir.

Altıncı Fasıl: Bu bölüm, Uhud Dağı'nın ve burada yatan şehidlerin faziletlerine dairdir. Fasılın başında Rasûlullâh'ın (sav) Uhud hakkındaki "Uhud bizi sever, biz de onu severiz." mealindeki hadis-i şerifi, ayrıca Uhud Dağı'nın cennet dağlarından olduğu hakkındaki hadis-i şerif nakledilmiştir. Hz. Hârûn'un (as) da bu dağda medfun olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bu kısımda Hz. Peygamber'in Uhud şehidlerinin faziletleri hakkında buyurduğu hadislere yer verilmiştir. Burada nakledilen bilgilerden Hz. Rasûl-i Ekrem'in Uhud Dağı'na ve buradaki şehidlere hususi bir muhabbeti bulunduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in her sene başında Uhud şehidlerini ziyaret edip onlara selâm verdiği, Hz. Fâtıma'nın (ra) farklı zamanlarda Uhud şehidlerinin ve özellikle de Hz. Hamza'nın (ra) mezarını ziyaret edip ağladığı, pek çok rivayette bildirilmektedir. Hz. Peygamber'in şehidlere selâm verme şeklindeki sünneti mü'minler arasında yayılmış, Uhud şehidlerinin de kendilerine verilen selâmlara mukabelede bulduklarının duyulduğu birçok rivayet nakledilmiştir. Yine Uhud Gazvesi'nden 46 yıl sonra sel suları nedeniyle harap olan kabirler taşınırken şehidlerin cenazelerinin hiç bozulmadan kaldığı nakledilmektedir.

Uhud Gazvesi'nde Hz. Hamza, Mus'ab b. Umeyr ve Abdullâh b. Cahş (r.anhm) ile birlikte 70 kadar sahabi şehid olmuştur. Fasılda Uhud şehidlerinin definleri de anlatılmakta, bu sırada şehidlerden Sehl b. Kays, Amr b. el-Cemûh ile oğlu Hallâd, Abdullâh b. Amr b. Harâm, Hârice b. Zeyd, Sa'd b. er-Rebî', Nu'mân b. Mâlik, Abde b. el-Hashâs, Ebû Eymen (r.anhm) gibi sahabilerin isimleri verilip hangi şehidin kiminle birlikte defnedildiğine dair bazı bilgiler sunulmakta, yine Uhud'da yaralanıp Medine'de şehid olan bazı sahabilerin de nereye defnolunduğu hakkında malumat verilmektedir.

6. Altıncı Bab

Medine'nin kuyuları, pınarları, ekinleri ve Hz. Peygamber'e (sav) ait vakıflarla ilgili olan bu bab, iki fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fasıll: Medine-i Münevvere'nin mübarek kuyuları ile ilgilidir. Kuyulara mübarek denmesinin sebebi Rasûlullâh'ın bunlardan su içmesi ve abdest alması veya bunların bereketli olması için dua etmesidir. Bu kuyulardan bazılarının suları içilmez hâlde iken Hz. Peygamber'in duası ile suları tatlı hâle gelmiş veya artmıştır. Kuyulardan bir kısmı, sularının şifalı olmasıyla bilinmektedir. Eserde zikredilen 20 kadar kuyu alfabetik olarak sıralanmış, bunlardan bazılarında Asr-ı Saâdet'te gerçekleşen hadiseler de anlatılmış ve bundan dolayı Erîs, A'vâf, Enes b. Mâlik (ra), İhâb, Busa, Budâ'a, Cemel, Beyruhâ, Rûme, Sukyâ, Gurs, Karrâsa adlı kuyulara ilişkin daha ayrıntılı malumat sunulmuştur. Kuyulardan bazılarının eserin yazıldığı dönemdeki hâlleri hakkında bilgilere de yer verildiği görülmektedir.

İkinci Fasıll: Bu fasıl, Hz. Peygamber'in sadakâtı yani vakıfları hakkındadır. Hz. Peygamber'in vakfettiği bahçe ve hurmalıklar, eskiden Yahudi âlimlerinden olup sonradan iman eden ve hatta Uhud'da şehid olduğu rivayet edilen Muhayrîk (ra) adındaki sahabinin Rasûlullâh'a bıraktığı mallardır. Muhayrîk; Delâl, Burka, A'vâf, Sâfiye, Mîseb, Husnâ ve Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm adlı bahçeleri Rasûlullâh'a bırakmış, Rasûlullâh da bunları vakfetmiştir. Eserde bu bahçelerin konumu ve eserin yazıldığı dönemdeki durumu hakkında da malumat mevcuttur. Bu fasılda Hz. Peygamber'in kendi mübarek elleriyle diktiği ağaçlar da ele alınmıştır. Bu ağaçların bir

kısmı, Hz. Peygamber'in, Selmân-ı Fârisî'nin (ra) azat edilmesi için diktiği ağaçlardır. Evvelce Benî Nadîr'den bir kadının kölesi olan Selmân-ı Fârisî söz konusu kadın ile mükâtebe¹ yapmış ve kadın Hz. Selmân'dan kendisi için belirli bir sayıda hurma ağacı dikmesini istemişti. Hz. Rasûl-i Ekrem bundan haberdar olunca Hz. Selmân için mübarek elleriyle ağaçlar dikmiş, bu ağaçlar ertesi yıl meyve vermiş ve böylece Hz. Selmân hürriyetine kavuşmuştur. Mezkûr bahçe daha sonra Rasûlullâh'ın mülküne geçmiştir. Faslın sonunda Hz. Peygamber'in vakfı olan bahçelerin Hz. Peygamber'den sonraki durumuna dair de bilgi verilmiştir.

7. Yedinci Bab

Üç fasıldan oluşan yedinci bab, Rasûlullâh'ın (sav) seferlerde ve gazalarda namaz kıldığı mescidler² hakkındadır.

Birinci Fasıll: Rasûlullâh'ın Mekke-i Mükerrerme'ye giderken kullandığı yolda bulunan mescidler bu fasılda zikredilmiştir. "Peygamberlerin yolu" olarak bilinen bu yolda bulunan ve Hz. Peygamber'in farklı zamanlarda namaz kıldığı 27 mescid arasında Şecere, Mu'arras, Şerefür-Ravhâ, Irku'z-Zubye, Ravhâ, Munsaraf, Ruveyse, Seniyye-i Rekûbe, Esâye, Arc, Taraf-ı Tel'a, Lahyu Cemel, Sukyâ, Medlece Ti'hîn, Remâde, Ebvâ, Beyzâ, Akabe-i Herşâ, Mescideyn-i Cuhfe, Gadîr-i Hum, Mescid Kable Kudeyd, Akabe-i Huleys, Huleys, Batn-ı Merrû'z-Zahrân, Serif, Ten'im, Zî-Tuvâ mescidleri bulunmaktadır. Bu mescidlerden Şecere ve Mu'arras mescidleri, mikât yerlerinden olan Zül-Huleyfe'dedir.

İkinci Fasıll: Bu fasılda, kitabın yazıldığı dönemde hâlâ Medine'den Mekke'ye giderken kullanılmakta olan meşhur güzergâhtaki mescidlerden söz edilmektedir. Burada Zât-ı Ecdâl, Zefirân-ı Müdbir, Safrâ ve Bedr gibi mahallerdeki mescidlerin anlatımına yer verilmiştir.

-
- 1 Mükâtebe; köle veya câriyenin bir bedel karşılığında hürriyetini elde edebilmesi için efendisiyle anlaşmasını ifade eden hukuk terimidir. Bk. Fahrettin Atar, "Mükâtebe", *DİA*, C. 31, s. 531.
 - 2 Eserde Medine-i Münevvere dışında namaz kılınan mevkilerden bahsedilirken kullanılan "mescid" kelimesi, dört duvarı ve kubbesi bulunan ve dâhilinde Müslümanların namaz kılıp itikâf ettikleri yapı manasında olmayıp doğrudan doğruya "secde edilen/namaz kılınan yer" şeklindeki sözlük anlamıyla metinde yer almaktadır. Hz. Peygamber (sav) ve Ashâb-ı Kirâm'ın seferler ve gazalar sırasında namaz kıldıkları yerler gerek *Asr-ı Saâdet*'te gerekse müellifin döneminde umumiyetle hali ve beyaban araziler olduğundan, eserin özellikle bu kısmında "mescid" kelimesinin geçtiği yerlerde söz konusu mananın, yani "arazide üstü veya etrafı açık namaz kılma mahalli" anlamının mülâhaza edilmesi gerekir.

Üçüncü Fasıl: Hz. Rasûl-i Ekrem'in gazalarda namaz kıldığı meşicidler hakkındaki bu kısımda kendilerinin Hayber Gazâsı'na giderken namaz kıldıkları ve Asr, Sahbâ, Şemrân gibi mahallerde bulunan meşicidler, Tebûk Gazvesi sırasında namaz kıldıkları mahaller, ayrıca Hudeybiye, Cîrâne, Liyye ve Tâ'if bölgelerindeki meşicidler anlatılmıştır. Özellikle Tebûk Gazvesi sırasında Hz. Peygamber'in namaz kıldığı 20 adet mevki tek tek sıralanmıştır. Bu babı teşkil eden her üç fasılda da, adı geçen meşicidlerin bulunduğu mahallerde vuku bulmuş önemli hadiselerin -eğer biliniyorsa- kısa da olsa aktarıldığı görülmektedir.

8. Sekizinci Bab

Medine-i Münevver'e'nin vadileri, kasırları/kuleleri, nahiyeleri ve dağları hakkındaki bu bab, iki fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fasıl: Bu fasılda Medine civarındaki Akîk, Buthân, Rânûnâ, Kanât, Müzeynib, Mehzûr adlı vadilere dair malumat verilmiştir. Mezkûr vadilerin nerede buldukları, şehre uzaklıkları, vadilerde yer alan kuyular, buralarda Rasûlullâh'a ait mülkler, vadilerin eserin telif edildiği dönemdeki durumu gibi hususlar hakkında bu fasılda detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu kısımda bazı vadilerin faziletleri hakkındaki hadis-i şeriflere de yer verilmiştir.

İkinci Fasıl: Medine-i Münevver'e'nin mübarek yerleri, dağları, tepeleri ve nahiyeleri hakkındaki bu fasılda alfabetik sırayla Medine'deki muhtelif mevkilerden ve bunların konumlarından söz edilmektedir. Eserin son ve en geniş faslı olan bu kısımda elif harfinden başlanarak yâ harfine kadar Medine-i Münevver'e ile bir şekilde ilgili olan her türlü mekân ele alınmış, bunların kimi zaman coğrafi ve jeolojik özellikleri aktarılmış, yer isimlerinin doğru biçimde telaffuz edilmesi için hangi harf ve hareketlerle okunmaları gerektiği vurgulanmış, doğru okuyuşu kolaylaştırmak için zaman zaman isimlerin vezinleri de verilmiş ve -eğer varsa- isimler konusundaki bazı ihtilaflara değinilmiştir. Hakkında bilgi verilen mekânlar arasında pazarlar, dağlar, kabirler, tepeler, taşlıklar, kumluklar, çöl bölgeleri, köy ve şehirler, kuyular, Ashâb-ı Kirâm'ın vakfettiği yerler, vadiler, dereler, hurmalıklar, bahçeler, mîkât yerleri, volkanik araziler, yollar, madenler ve göl-

ler bulunmaktadır. Her bir ismin madde başı şeklinde verildiği bu kısım, adeta Medine'ye ait dört başı mamur bir yer adları sözlüğü mahiyetindedir.

Bu bölümde bazı coğrafi yapılara verilen isimler aktarılıp açıklanmış, İslâm tarihinde meydana gelmiş meşhur olayların yaşandığı mevkilerin bahsi geçtiğinde kısaca bu olaylardan da söz edilmiştir. Mesela Bi'r-i Zer-vân maddesinde mezkûr kuyunun Rasûlullâh'a (sav) yapılan sihrin atıldığı kuyu olduğu ifade edilmiş, Recî' maddesinde burasının Hayber Gazâ-sı sırasında Hayberliler ile Gatafânlılar arasındaki irtibatı kesmek üzere Rasûlullâh'ın konakladığı yer olduğu belirtilmiştir. Yine kimi yer adlarının tesmiye sebebi hususunda aydınlatıcı kısa bilgiler mevcuttur; Melel adlı vadiye Yemen meliki Tübba'ın bu bölgeye gelince yorulduğu için bu ismin verilmiş olması gibi. Ayrıca bazı bölgelerin Asr-ı Saâdet'te ne amaçla kullanılmış olduğu hakkında özet bilgiler de aktarılmaktadır; Rebeze'yi Hz. Rasûl-i Ekrem'in vakfedilecek develer için bir kuru olarak kullandığı, Mîrbedü'l-Ganem'de Hz. Ömer'in (ra) koyunlarını otlattığı, Mihrâs bölgesinin yağmur sularının toplandığı yer olup Uhud Gazvesi'nde Hz. Ali'nin (ra) Hz. Peygamber'e (sav) buradan su getirdiği ve Rasûl-i Ekrem'in de bu su ile kendi üzerindeki kan izlerini temizlediği bilgisi gibi. Sıkça karşılaşılan bu tarz kıymetli malumat dolayısıyla eserin bu son faslı, hem Medine'nin sosyal ve kültürel tarihine hem de genel olarak İslâm tarihine ışık tutucu özellik taşımaktadır. Bölümde dikkat çeken noktalardan biri de bazı bölgelerin cinlerle meskûn olduğunun bildirilmesi, bu bölgelerin kiminde Müslüman kiminde ise gayrimüslim cinlerin yaşadığının ifade edilmesidir. Neticede bu faslın; eserin Medine'ye, Mescid-i Nebevî'ye ve Hz. Rasûlullâh'a doğrudan taalluk eden bölümlerinden sonraki en değerli kısmı olduğu söylenebilir.

Hâtîmetü'l-Kitâb

Eserin Ayasofya nüshasının 277b yüzünden 295a yüzüne kadarki kısmında¹ Âşık Muhammed el-Hanefî'nin, başlangıçtan kendi dönemine kadarki Osmanlı padişahlarının menakıbını kısa bilgilerle ele aldığı bir

1 Metin kısmındaki ilgili dipnotta da ifade edilmiş olduğu gibi, bu "Hâtîmetü'l-Kitâb" bölümü Hacı Beşir Ağa nüshasında mevcut değildir.

hâtîme bölümü mevcut olup burada Osman Gazi ile Sultan III. Mehmed arasındaki padişahlar hakkında birtakım malumat yer almaktadır. Sembûdî'nin, kendi eserinde yeri geldikçe Memlûklerin ve özellikle de Sultan Kayıtbay'ın Haremeyn-i Şerîfeyn'deki hayırlarını methetmesi gibi mütercim Âşık Muhammed el-Hanefî'nin de Osmanlı sultanlarının kahramanlığını, âlimlere olan muhabbetini ve Haremeyn'deki eserlerini öne çıkardığı görülmektedir. Bölümün başında mütercim, Osmanlı sultanlarının Şerî'at-ı Ahmediyye'ye son derece itina gösterdiklerini ve Haremeyn halkını kendi aileleri gibi koruyup kolladıklarını ifade etmektedir. Bundan sonra da Osman Gazi'den başlanarak Osmanlı padişahlarının cülus tarihleri, kaç yıl tahtta kaldıkları, bazı icraatları ve hususi özellikleri aktarılmış; genellikle onların din-i İslâm'a muhabbetleri, âlimlere ve evliyâullâha hürmetleri ve Haremeyn'e hizmetleri üzerinde durulmuştur. Osman Gazi'nin menakıbı anlatılırken onun gördüğü rivayet edilen ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdeleyen meşhur rüyaya da yer verilmiştir. Hâtîmede Fatih Sultan Mehmed'in menakıbı diğer padişahlarınkinden daha geniş yer tutmaktadır. Ancak hâtîmenin en geniş kısmı, Âşık Muhammed'in çağdaşı olan III. Mehmed'e ve onun Eğri Seferi'ne (1004-1005/1596) ayrılmıştır.

Öncelikle III. Mehmed'in cülusundan itibaren Haremeyn'e yaptığı hizmetleri sıralayıp onun Haremeyn'deki ambarlarda bulunan buğdayları artırarak bölge ahalisine çokça ihşanda bulunduğunu, Hz. Rasûlullâh'ın (sav) mübarek kabrine örtü ve Ravza-i Mutahhara'ya kıymetli cihazlarla birlikte pahalı seccadeler hediye ettiğini söyleyen Âşık Muhammed; bundan sonra ise sultanın kâfirlerle karşılaşmak üzere sefere çıktığı bilgisini vermektedir. Mütercimin kendisi de sultanın Eğri Seferi'nde bulunduğu bir sırada abdest alıp Ravza-i Mutahhara'ya varmış, orada eserin ilgili bahsinde zikrettiği tevessül duasını üç kez okuyup Hz. Rasûl-i Ekrem'i vesile edinerek İslâm padişahı ile ordusunun muzafferiyeti için samimi bir şekilde Cenâb-ı Hak'a niyazda bulunmuş, bundan bir süre sonra da Osmanlı ordusunun muzaffer ve kâfirlerin perişan olduğu haberini almıştır. Bu bölümde; oldukça sarp ve müstahkem bir mevki olan Eğri'nin 20 gün boyunca aralıksız biçimde toplar ve lağımlarla kuşatıldığı, mücahidlerin şiddetli yağmurlar altında ve çamur içerisinde dövüşmek zorunda kaldığı,

üst üste tekrarlanan hücumlar neticesinde Eğri'nin yedi katlı surlarının ele geçirilerek fethin müyesser olduğu, sayısız ganimetin ele geçirildiği, kale-nin kilisesinin camiye çevrilerek burada Sancağ-ı Rasûlullâh'ın da hazır bulunduğu bir cuma namazının kılındığı yönünde bilgiler verilmiştir. Bu olaylar akabinde kâfirlerin 300.000 kişiden oluşan kalabalık bir orduyla Eğri'yi geri almak üzere geldiği, İslâm ordusunun bunlarla bataklık bir sahrada karşılaştığı ve çetin bir savaştan sonra çok sayıda düşman askerinin kılıçtan geçirilerek yahut bataklığa sürülerek ortadan kaldırıldığı meşhur Haçova Savaşı, mevki ismi verilmeksizin anlatılmıştır. Hâtimenin bu kısmı, Eğri Seferi'ndeki çarpışmaların gün gün anlatımını ve savaşın detaylı bir panoramasını sunması bakımından konuyla ilgilenen araştırmacıların dikkatini çekici mahiyettedir. Âşık Muhammed'in bu savaşta asker sayısı ve kayıplarla ilgili net rakamlar vermesi, muharebede büyük kahramanlık göstermiş olan Sadrazam Cigalazâde Sinan Paşa ile Kırım Hanı Fetih Giray Han'dan ismen bahsetmesi ve gerek savaş sırasındaki gerek sonrasındaki olayları ayrıntılı biçimde aktarması, onun Eğri Seferi hakkındaki malumatı sefere bizzat iştirak edenlerden dinlediğini göstermektedir. Bu kısımda mütercim; savaşın devam ettiği günlerde Medine'de mukim salih bir zatın, rüyasında Hz. Peygamber'in (sav) ve Ashâb-ı Kirâm'ın aceyle bir yere doğru gittiklerini gördüğünü ve onların ne yöne gittiklerini öğrenmek istediğinde İslâm'a yardım için padişahın olduğu tarafa gitmekte oldukları cevabını aldığını bildirmektedir. Âşık Muhammed, bundan sonra Bosna serhaddindeki bir kale önünde Gazi Ahmed Paşa'nın büyük kahramanlıklar icra ederek kalabalık bir düşman ordusunu bozduğunu ve padişahın ihsanına mazhar olduğunu, Sultan III. Mehmed dönemindeki askerî muvaffakiyetler cümlesinden olarak zikretmiştir. Bütün bu hâtime kısmı, Âşık Muhammed el-Hanefî'nin Medine-i Münevver'e dair bir tarih eseri hazırlarken bir yandan da devrindeki siyasi-askerî gündemi yakından takip ettiğini, onun kendi ilmî çalışmalarını sürdürürken çağına da bigâne kalmadığını, ayrıca İslâm'ın ve Müslümanların akibetini bir şekilde alakadar eden olaylara bilinçli bir mü'min hassasiyetiyle yaklaştığını gözler önüne sermektedir.

Tezyîl

Kitabın en sonunda yer alan bu zeyl kısmında mütercim, kendi anne ve babasının kimliklerinden ve hayat hikâyelerinden bahsetmekte ve bizim bu incelememizde daha önce mütercimin hayatı ve ailesi hakkında verdiğimiz bilgileri sıralamaktadır. Bu bölümü yazmasının sebebinin kendi ebeveyni için dua istemek olduğunu dile getiren Âşık Muhammed; kendisinin ana dilinin Farsça olduğunu, Arapçayı mektepte, Türkçeyi ise 22 yaşından sonra öğrendiğini belirtmekte ve Türkçesinin yeterince güçlü olmaması nedeniyle tercümede bulunması muhtemel aksaklıkların hoş görülmesini okurlardan istirham etmektedir.

METNİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL

Hulâsatü'l-Abbâr'ın neşri mahiyetinde yapmış olduğumuz bu çalışma sırasında neşre esas alacağımız nüshalar tetkik edilmiş ve bu nüshalardan iki tanesi seçilerek bunların edisyon kritiği yapılmıştır. Yazmaların incelenmesi sürecinde fark edildiği üzere bu eserin; biri dilin daha ağıdalı olduğu ve diğeri birçok kelimenin daha sade bir Türkçeye ifade edilmeye çalışıldığı olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan Ayasofya, Esad Efendi, Fatih ve Nuruosmaniye nüshaları eserin ilk versiyonunu; Hacı Beşir Ağa, İÜ Edebiyat ve İÜ Nadir Eserler nüshaları ise ikinci versiyonunu yansıtmaktadır. Bunlar arasında yapılacak seçim sırasında da yazmaların muhtelif hususiyetleri üzerinde durulmuş ve neticede metni eksiksiz, hattı son derece düzgün ve okunaklı, harekelemesi vazih, çizimleri mükemmel olan ve birçok yönden eserin ilk versiyonunu en güçlü biçimde temsil eden Ayasofya 3289-M2 (A) ile, eserin kısmen sadeleştirilip değişikliğe tabi tutulmuş olan ikinci versiyonunun en eski tarihli örneği olup diğer nüshalarda bulunmayan zengin derkenar notlarıyla da tezyin edilmiş olan Hacı Beşir Ağa 465'teki (B) nüshanın edisyon kritiğe dâhil edilmesinde karar kılınmıştır. Bununla birlikte, okunamayan bazı kelimeler ve latinizasyon işleminde karşılaşılan birtakım problemler için nadiren de olsa Esad Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarına da müracaat edilmiştir.

Yürüttüğümüz bu çalışma sırasında takip ettiğimiz usule dair malumat aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır:

1- Öncelikle her iki nüsha arasındaki farkların sayıca çok fazla olması hasebiyle bunların gösterilmesinde mümkün mertebe eleme yoluna gidildi. Bu cümleden olarak; “itmek/eylemek, kim/ki, olup/olarak, yâhûd/veyâhûd” gibi mana bakımından birbirine çok yakın kelime farklarının gösterilmesinden kaçınıldı. Bunların yerine, bir nüshada bulunup diğesinde bulunmayan ifadeler, ayrıca farklı nüshaların aynı yerlerinde bulunan müteradif yahut sadeleşmiş kelimeler (evdiye/vâdîler, nahl/hurma ağacı, kademleri/ayakları, muhâzî/karşu, karîb/yakın vs.) nüsha farkı olarak gösterildi. Eserde geçen sıradan bir cümle üzerinden konuşacak olursak; genellikle A nüshasındaki bir cümlede bulunan ifadelerin B nüshasında eksik olması, aynı cümlemin B nüshasında yer alan

formundaki bazı ibarelerin de A'da bulunmaması dolayısıyla eserdeki çok sayıda cümle için her iki nüshanın ibareleri bir araya getirilerek kâmil bir metin ortaya konulmaya çalışıldı. Bir nüshada “ve”, diğerinde “dahi” şeklinde yer alan bağlaçlar genellikle “ve dahi” şeklinde birleştirilerek metne alındı.

2- Eserde göze çarpan nüsha farkı formlarının en mühimlerinden biri, nüshalarda bulunan hürmet ifadelerinin farklılık göstermesi şeklinde tebarüz etmektedir. Mesela bir nüshada bulunan “Mescid-i Nebvî” ibaresi diğer nüshada “Mescid-i Şerîf”, bir nüshadaki “Ka‘be-i Mu‘azzama” ifadesi diğer nüshada “Ka‘be-i Müşerrefe”, bir nüshadaki “*şallallâhu aleyhi ve sellem*” ibaresi diğerinde “*aleyhi’s-selâm*” gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan gerek metnin bağlamına en uygun olan, gerekse hürmete daha münasip bulunan form tarafımızdan tercih edilerek metne alındı, diğer form ise nüsha farkı olarak dipnotta gösterildi. Tabirlerin bir nüshada “hadîs-i şerîf” ve diğer nüshada yalnızca “hadîs”, bir nüshada “minber-i münîf” ve diğer nüshada sadece “minber” şeklinde geçtiği durumlarda ise, gösterilmesi gerekli olan hürmete daha uygun biçimde “hadîs-i şerîf” ve “minber-i münîf” formları tercih edildi, diğer eksik formlar ayrıca dipnotlarda gösterilmedi.

3- Eserde özel adların imlasının sıhhati veya nüsha farklarına matuf belli başlı problemlerin giderilmesi adına Semhûdî'nin Arapça *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*'sına çok defa müracaat edildi, tashih süreci boyunca da mezkûr *Hulâsatü'l-Vefâ* ile Osmanlıca tercüme metnin bulunduğu Ayasofya ve Hacı Beşir Ağa nüshaları sürekli mukayese edildi. Bazen bununla yetinilmeyip Semhûdî'nin mufassal eseri olan *Vefâ'ü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*'ya da başvuruldu.

4- Metindeki ibareler tam transkripsiyon ameliyesinde kullanılan transkripsiyon işaretleriyle gösterilmeyip yalnızca uzatmalar ile ع (‘) ve ء (‘) harflerinin apostroflarının gösterildiği hafif transkripsiyon usulüne göre dizildi. Metindeki “tâ'ife/tâyife, sâ'ir/sâyir, kabâ'il/kabâyil” gibi hemzeyle alakalı yazım tutarsızlıkları dikkate alınmayarak bunların tamamı hemzeli form tercih edilerek imla edildi.

5- Metinde geçen “dır/dir” kuvvetlendirme eklerinin yazımında gerek A nüshasındaki harekeleme gerekse 16. ve 17. yüzyıl metnlerinin neşirlerinde yaygın olarak kullanılan form esas alınarak bunlar “dur/dür” şeklinde yazıldı. İlgi ekleri de aynı sebeplerle “un/ün - nun/nün” şeklinde imla edildi.

6- Metinde 1. tekil şahıs iyelik eklerinin imlasında tutarsızlık ve ikilikler göze çarpmaktadır; “ziyâretüm, sohbetüm; hayâtım, vefâtım” gibi. Bu tutarsızlığın imlada bir geçiş sürecinin nünuneleri olduğu düşünülerek “-ım/-im” şeklinin kullanımı tarafımızdan tercih edildi. Ancak sıklıkla aynı şekilde yazılması sebebiyle “benüm” kelimesinin imlasına dokunulmadı. Yine görülen geçmiş zaman eklerinin sonuna gelen şahıs eklerinde (itdüm, eyledüm, vardum vs.) yuvarlaklık korundu.

7- Karşılıklı konuşmalarda, ayrıca hadis-i şerif veya tarihî bilgi nakli gibi durumlarda tırnak işaretlerinden (“ ”) aktif olarak yararlandı. Bununla birlikte Âşık Muhammed el-Hanefî'nin “Sâhib-i Târîh dir ki” veya “Fakir dirüm ki” gibi şekillerde Semhûdî'den iktibas yaptığı veya kendi görüşünü serdettiği vakit kullandığı ifadeler tırnak içine alınmadı.

8- Arabî harflerle metinde yer alan ayet-i celile, hadis-i şerif, diyalog ve manzumelerin dipnotlarda tercümeleleri verildi; ayetlerin sûre isimleri ve sıra numaraları, hadislerin de tahriçleri dipnotlarda gösterildi. Bu hususta kuran.diyaret.gov.tr adresinde yer alan Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanmış Kur'ân-ı Kerîm mealinden istifade edildi. Ancak bizzat Âşık Muhammed tarafından metin dâhilinde manaları verilmiş olan ayet ve hadisler için ayrıca mana verilmedi.

9- Hacı Beşir Ağa nüshasının müstensihi olan Miğalkaravî (Malkaralı) Mustafa b. Mehmed Efendi tarafından mezkûr nüshada yazılan zengin derkenar notlarına dipnotlarda “Derkenar” yan başlığı ile işaret edilerek bu derkenarlar tıpkı nüsha farkları gibi dipnotlarda gösterildi.

10- Metinde ismi geçen hükümdarların hangi hanedana mensup olduklarına ve saltanat sürelerine ilişkin dipnotlarda muhtasar bilgiler verildi, yine diğer bazı tarihî şahsiyetler ve olaylar hakkında dipnotlarda kısa malumat sunuldu.

11- Eserdeki özel adların, hususan herhangi bir vesileyle geçen ve sayısı yüzleri bulan yer adlarının imla ve tashihi için çok yoğun mesai sarf edildi. Bilhassa ilk babda bulunan Medine-i Münevvere'nin 95 adet ismi ile sekizinci babdaki Medine-i Münevvere ile alakalı isimler sözlüğünde yer alan isimlerin yazımında ve düzeltilmesinde çok sayıda temel kaynağa müracaat edildi. Bunlardan en sık olarak; eserin orijinal Arapçası olan *Hulâsatü'l-Vefâ*, eserin orijinalinin mufassal hâli olan *Vefâ'ül-Vefâ*, Orta Çağ'ın en meşhur yer adları sözlüğü olan ve *Hulâsatü'l-Ahbâr*'da da zaman zaman adı geçmekte olan Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*'ı ile yine Semhûdî tarafından sıklıkla kendisine atıfta bulunulan Mecdüddîn Lugavî el-Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'unun Osmanlı dönemi tercümesi olan Mütercim Âsım'ın *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*'inden istifade edildi.

METİN

HULÂSATÜ'L-AHBÂR

Semhûdî'nin Medine Tarihinin Tercümesi

ÂŞIK MUHAMMED B. ÖMER EL-HANEFÎ

[A1b] [B1b]

Hâzâ Kitâb-ı Medîne-i Münevvere Tevârîhi¹

باسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله مطيب طيبة دار السلام بطيب حبيبه محمد عليه الصلوة والسلام
وعلى آله وأصحابه البررة الكرام ما طاف طائف بيته وزار قبّة الإسلام²

Emmâ bâ'd; işbu fakîr ü hakîr³ Muhammed Âşık el-Hanefî *âmelebul-lâhu te'âlâ bi-lutfihi'l-hafî* Fârisî diliyle tercüme olan Medîne-i Münevvere târîhine nazar eyledükde kemâl-i fesâhat ve belâgat üzere bulup lâkin Fârisîyle⁴ mukayyed olmayan Rûmî karındaşlar andan müntefî' olmadukları ecilden Türkiye tercüme irâde olunmuşdı. Ve çün sene hamse ba'de'l-elfde⁵ ba'zı ahibbâ bu ma'nâda ibrâm u ilhâh eylediler, maksûd-ı mezbûra şürû' olundu. İmdi mahfî⁶ olmasun ki Sâhib-i Târîh Seyyid Semhûdî *rahmetullâhi aleyh*⁷ ilm ü fazl ile meşhûr, hasebi vü nesebi zuhûr bâbında bir mer-tebede idi ki benân beyândan kâsırdur. Ve Fârisî dili üzere tercüme iden selâtîn-i Acem Cengiz Hân neslinden fâzıl u kâmil, sa'îd ü şehîd Devlet İsen Sultân nâm ki Ak [A2a] Sultân dimekle ma'rûf azîz kimesne idi. İmdi ol iki ulunun biri [B2a] bahrdür, dürr ile dolu ve âharı cennetdür, ezhâr ile⁸ memlû ve bu zerre-i nâ-tüvân egerçi bî-bizâ'atdür, ammâ eslâf-ı tâhi-renün⁹ rûh-ı pür-fütûhları berekâtıyla cevâhir ve ezhârdan tâkatimiz ka-dar¹⁰ devşürüp saçmak sadedindedür; târîh-i Arabî *Hulâsatü'l-Vefâ* ve Fârisî *Ahbâr-ı Hasîne*¹¹ ile müsemmâ iken Türkî ikisinden müstemedd olmağın *Hulâsatü'l-Ahbâr* ile tesmiye idüp sekiz bâb üzere iktisâr olundu.

1 Hâzâ Kitâb-ı Medîne-i Münevvere Tevârîhi B: -A

2 "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Hamd, güzel ve tertemiz olan selâm yurdunu (Medîne'yi) Habîbî Hz. Muhammed'in -salât ve selâm; tavaf ediciler Beytullah'ı tavaf ettiği ve Kubbetü'l-İslâm'ı (Mescid-i Nebvî'yi) ziyaret ettiği müddetçe O'nun ve O'nun hayırlı ve şereflî olan Âl ve Ashâb'ının üzerine olsun- hoş kokusu ile daha da güzel ve temiz kılan Allah'a mahsustur."

3 ü hakîr B: -A

4 Fârisîyle B: Fûrsî ile A

5 1005 (1596) yılı.

6 İmdi mahfî B: Hafî A

7 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

8 cennetdür, ezhâr ile A: cennet ezhârıyla B

9 tâhirenün A: zâhirenün B

10 kadar A: yokdur B

11 *Hasîne* A: *Hasene* B

Evvvelki bâb esmâ-i Medîne-i Münevvere ve fazîleti beyânındadır ve ba'zı fevâ'id ki Belde-i Şerîfe'ye müte'allikdür. Ve bu bâb on fasl üzere müştemildür. **Fasl-ı evvel** Medîne-i Münevvere esmâsı beyânındadır, hurûf-ı mu'cem¹ tertîbi üzere. **Fasl-ı sâni** fazîlet-i Medîne-i Münevvere beyânındadır. **Fasl-ı sâlis** Ehl-i Medîne ve² Medîne-i Münevvere hakkında vâki' olan ed'îye-i me'sûre ve nakl-i vebâ ol mahall-i şerîfden ve tâ'ün ve Decâl'den emîn olmak beyânındadır. **Fasl-ı râbi'** Medîne-i Münevvere'nün toprağı ve mîvesi beyânındadır.³ **Fasl-ı hâmis** Medîne-i Münevvere'de olmak [A2b] ve ol bâbda terğib eylemek beyânındadır. **Fasl-ı sâdis** Medîne-i Münevvere'nün tahrîminde ve âna müte'allik olan⁴ ahkâmun beyânındadır. **Fasl-ı sâbi'** Harem-i Medîne-i Münevvere beyânındadır. **Fasl-ı sâmin** Medîne-i Münevvere'nün hasâ'isi beyânındadır. **Fasl-ı tâsi'** Medîne-i Münevvere'nün⁵ ibtidâsında ve intihâsında [B2b] ve anda vâki' olan ahvâli beyânındadır. **Fasl-ı âşir** Hicâz Âteşi'nün zuhûrında ki Medîne-i Münevvere'den zâhir olmuşdu, ânı beyân ider. *Vallâhu a'lem*.⁶

İkinci bâb ziyâret fazîleti ve Mescid-i Nebevî fazîletinde ve ana müte'allik olan⁷ umûrun beyânındadır. İşbu bâb üç fasl üzere müştemildür. **Fasl-ı evvel** Medîne-i Münevvere'yi⁸ ziyâret eylemek⁹ fazîleti ve ol cânibe ziyâret niyyeti ile¹⁰ sefer eylemek beyânındadır. **Fasl-ı sâni** Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ*'nun dergâhına ve Seyyidü'l-Ebrâr ve Habîbü'l-Muhtâr *sallallâhu aleyhi ve alâ Âlihi'l-ethâr ve Ashâbibi'l-ahyâr* hazretlerini¹¹ vesîle eylemek ve ba'zı âdâb beyânındadır. **Fasl-ı sâlis** Mescid-i Nebevî fazîletinde¹² ve Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Şerîf¹³ beyânındadır.

1 hurûf-ı mu'cem A: hurûf B

2 Ehl-i Medîne ve A: ahâli-i B

3 beyânındadır B: -A

4 olan B: -A

5 Medîne-i Münevvere'nün A: Beled-i Şerîf'ün B

6 anı beyân ider. *Vallâhu a'lem* B: -A

7 olan B: -A

8 Medîne-i Münevvere'yi B: -A

9 eylemek B: -A

10 ziyâret niyyeti ile B: -A

11 Seyyidü'l-Ebrâr ve Habîbü'l-Muhtâr *sallallâhu aleyhi ve alâ Âlihi'l-ethâr ve Ashâbibi'l-ahyâr* hazretlerini B: Seyyid-i Ebrâr'ı A

12 fazîletinde B: -A

13 şerîf A: müşerrefe B

Üçüncü bâb Medîne-i Münevver'e'de sâkin olanlar beyânındadır. Ve işbu bâb üç fasl üzere müştemildür.¹ **Fasl-ı evvel** Nûh *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*² tûfânından sonra Medîne-i Münevver'e'de sâkin olanlar [A3a] ve Yehûd süknâsı ve Ensâr'un süknâları ve nesebleri ve Yehûd üzere galebeleri keyfiyyetinde ve dahi Tübba' ile anlara vâki' olan kazâyâ beyânındadır, Evs ve Hazrec îmânı beyânındadır.³ **Fasl-ı sâni** Evs ve Hazrec kavmi⁴ Hazret-i Risâlet-penâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mütâba'at ve mübâya'ati ile müşerref olmak ve Akabe-i Evvel ve Sâniye'de ve Akabeteyn kıssasından⁶ bir mikdâr⁷ ve Medîne-i Münevver'e'ye hicret ve Kubâ'da [B3a] nüzûl buyurmak beyânındadır. **Fasl-ı sâlis** Hazret-i Risâlet-penâh⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Medîne-i Münevver'e'ye kudûm-i şerifleri ve Hicret beyânındadır,⁹ Ebû¹⁰ Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* menziline sâkin olmak beyânındadır. *Allâhu â'lem*.¹¹

Dördüncü bâb Mescid-i Nebvî imâreti ve dahi ana müte'allik olan umûr ve Ezvâc-ı Tâhirât hucerâtlarının ahvâli beyânındadır. Bu bâb on yedi fasl üzere müştemildür. **Evvelki fasl** Hazret-i Peygamber¹² *sallallâhu aleyhi ve sellemün* imâreti ve zamân-ı şeriflerinde mesâhati beyânındadır. **İkinci fasl** Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* makâm-ı şerifleri beyânındadır, kible tahvîl olmakdan evvel ve sonra.¹⁴ **Üçüncü fasl** Ciz¹⁵ ve minber [A3b] hîninde ana müte'allik olan umûr ve Mescid-i Şerîf'ün direkleri beyânındadır. **Dördüncü fasl** Hazret-i Risâlet-penâh¹⁶

1 üzere müştemildür A: üzeredir B

2 *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* B: *aleyhi's-selâm* A

3 Evs ve Hazrec îmânı beyânındadır B: -A

4 kavmi B: -A

5 Risâlet-penâh B: Peygamber A

6 kıssasından A: kazâsında B

7 bir mikdâr B: -A

8 Hazret-i Risâlet-penâh B: Peygamber A

9 Hicret beyânındadır B: -A

10 Ebû B: -A

11 *Allâhu â'lem* B: -A

12 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

14 makâm-ı şerifleri beyânındadır kible tahvîl olmakdan evvel ve sonra A: kible tahvîl olmakdan evvel ve sonra olan makâm-ı şerifleri beyânındadır B

15 Hz. Peygamber'in (sav) hutbe irad ederken dayandığı hurma kütügüdür.

16 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

sallallâhu aleyhi ve sellemün hücre-i pür-enverleri¹ ve Hazret-i Seyyide-tü'n-Nisâ Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* hücre-i şerîfeleri beyânındadır. **Beşinci fasl** Mescid-i Şerîf'de olan kapular seddi ve Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk'un *radıyallâhu anh* kapusunu istisnâ eylemek beyânındadır. **Altıncı fasl** Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf'de itdüği ziyâdeler beyânındadır, *Allâhu a'lem*.² **Yedinci fasl** Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* itdüği ziyâde beyânındadır. **Sekizinci fasl** Velîd³ bin Abdülmelik itdüği **[B3b]** ziyâde ve tasarrufâtı ve cenâze namâzını kılmağ⁴ men' eylemek beyânındadır. **Dokuzuncı fasl** Abbâsî Halîfesi Mehdi[-Billâh] itdüği ziyâde beyânındadır. **Onuncu fasl** Kubûr-ı Şerîfe'ye havî olan Hücre-i Şerîfe'ye müte'allik ba'zı⁵ ahbâr u âsâr ve dahi Kubûr-ı Şerîfe sıfatında ve Hücre-i Şerîfe üzere dâ'ir olan hâ'iz⁶ beyânındadır. **On birinci fasl** Hazret-i⁷ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek⁸ re's-i şerîflerinin ve mübârek **[A4a]** yüzlerinin cihet-i alâmeti ve dahi Makâm-ı Cibrîl⁹ ve Hücre-i Şerîfe'yi ruhâm ile te'zîr ve ol makâm-ı şerîfi tahlîk eylemek ve me'âlîk ve gayrı zâlik beyânındadır. **On ikinci fasl** teccid-i imâret ve Hücre-i Şerîfe'nün sakfı kubbe-i latîfe ile tebdîl olundukda¹⁰ ve Hücre-i Şerîfe'nün imâreti tasvîri ki anun üzerine karâr bulmuşdur, anların¹¹ beyânındadır. **On üçüncü fasl** Hücre-i Şerîfe'nün etrâfını hendek idüp ve rasâs¹² ile doldurmak ve ana müte'allik olan umûr beyânındadır. **On dördüncü fasl** harîk-ı evvel ve harîk-ı sâni ve anlara müte'allik olan umûr beyânındadır. **On beşinci fasl** Mescid-i Şerîf müştemil olduğu revâklar ve direkler ve kum dökme ve kanâdîl ve tahlîk ve icmâr beyânındadır. **On altıncı fasl** Mescid-i Şerîf'ün kapuları beyânındadır.¹³ **On yedinci fasl**

1 hücre-i pür enverleri B: hücreleri A

2 *Allâhu a'lem* B: -A

3 Velîd B: Hazret-i Velîd A

4 kılmağ⁴ B: -A

5 ba'zı B: olan A

6 hâ'iz: duvar

7 Hazret-i B: -A

8 *sellemün* mübârek B: *sellem* A

9 Cibrîl A: Cebrâ'il

10 olundukda B: -A

11 anların B: -A

12 rasâs A: kurşun B

13 kapuları beyânındadır B: kubûrlarındadır A

[B4a] Mescid-i Şerîf'ün havâlîsinde olan Belât¹ ve Medîne-i Münevver'e'nün kal'ası ve bâzârı beyânındadır.

Beşinci bâb mesâcid-i Nebeviyye ve mekâbir-i Medîne ve Uhud Dağı ve şühedâsinun fazîleti² beyânındadır. İşbu bâb altı fasl üzeredir. **Fasl-1 evvel** Musallâ-yı İyd beyânındadır. **Fasl-1 sâni** Mescid-i Kubâ [A4b] ve Mescid-i Dırâr beyânındadır. **Fasl-1 sâlis** Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün sâ'ir*³ mesâcid-i şerîfeleri beyânındadır ki anları namâz kılmak ile müşerref eylemişlerdi ve bu zamânda⁴ emâkin-i mübârekeleri⁵ ma'lûmdur, *Allâhu a'lem*.⁶ **Fasl-1 râbi'** Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün sâ'ir* mesâcid-i şerîfeleri beyânındadır ki cihetleri ma'lûmdur, ammâ husûs mevzi'leri⁸ ma'lûm değildir. **Fasl-1 hâmis** Medîne-i Münevver'e'nün mekâbiri ve anda medfûn⁹ olan e'izze-i kirâm beyânındadır. **Fasl-1 sâdis** Uhud Dağı ve¹⁰ şühedâsı fazlı¹¹ beyânındadır.

Altıncı bâb Medîne-i Münevver'e'nün mübârek kuyuları ve uyûn ve garâs ve sadakât ki Hazret-i Risâlet-penâh¹² *sallallâhu aleyhi ve selleme* mensûbdur, anların beyânındadır. Bu bâb iki fasl üzere müştemeldür. **Fasl-1 evvel** kuyular beyânındadır, hurûf-ı teheccî tertîbi¹³ üzere. **Fasl-1 sâni** sadakât-ı Nebeviyye ve dahi Hazret-i Rasûl'ün¹⁴ mübârek elleriyle¹⁵ gars itdikleri eşcârın beyânındadır.

Yedinci bâb [B4b] Hazret-i Peygamber¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve selleme* mensûb olan mesâcidin¹⁷ ki seferde ve gazâda namâz kılmışlardı, anla-

1 İnceleme bölümünün ilgili yerinde de belirtildiği gibi, burası Mescid-i Nebevî ile Medine-i Münevver'e çarşısı arasındaki kaldırım döşeli mevizdir.

2 Uhud Dağı ve şühedâsinun fazîleti B: Uhud şühedâsı fazlı A

3 sâ'ir A: -B

4 ve bu zamânda A: el-ân B

5 emâkin-i mübârekeleri B: yerleri A

6 *Allâhu a'lem* B: -A

7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

8 mevzi'leri A: mekânları B

9 medfûn A: -B

10 Uhud Dağı ve B: Uhud A

11 fazlı A: -B

12 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

13 tertîbi B: -A

14 Hazret-i Rasûl'ün B: -A

15 elleriyle A: yedleriyle B

16 Hazret-i Peygamber A: Rasûl-i Ekrem B

17 mesâcidin A: mescidlerdür B

run beyânındadır. İşbu bâb üç fasl üzere müştemeldür.¹ **Fasl-1 evvel** Mekte-i Mükerrreme yolında olan mesâcid [A5a] beyânındadır, ya'nî Hazret-i Rasûl² *sallallâhu aleyhi ve sellem* sülûk eyledükleri yolda. **Fasl-1 sâni** huccâc yolunda olan mesâcidler beyânındadır, ya'nî meşhûr olan yolda.³ **Fasl-1 sâlis** gazavât-ı mübârekelerde olan mesâcidler beyânındadır.

Sekizinci bâb evdiye⁴ ve ahmâ⁵ ve âtâm⁶ ve ba'zı a'mâl ve cibâl ki Medîne-i Münevvere etrâfında vâki' olmuştur, anlarun beyânındadır. İşbu bâb iki fasl üzere müştemeldür. **Fasl-1 evvel** evdiye⁷ beyânındadır. **Fasl-1 sâni** mevâzi' ve emkineye⁸ müt'e'allik olan elfâz zabtında ve dahi âtâm ve a'mâl⁹ ve cibâl. Ve işbu zımnda ahvâl-i mevâzi' dahi fi'l-cümle beyân olunur. *Vallâhu'l-Muvaffik*.

1 üzere müştemeldür A: üzeredir B

2 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

3 ya'nî meşhûr olan yolda A: ki beyne'n-nâs meşhûrdur B

4 evdiye A: vâdiler B

5 ahmâ A: himâlar B

6 Bu kelime; dört köşeli kârgir hane, köşk, kasır, taştan yapılmış hisar, kule, evlerin damında bulunan sığınılacak yüksek ve müstahkem yer gibi anlamlara gelen "utum" kelimesinin çoğuludur. Bk. Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, C. 5, İstanbul 2014, s. 4850.

7 evdiye A: vâdiler B

8 mevâzi' ve emkineye A: mevâzi' u emkine-i müteberrikelere B

9 ve a'mâl B: -A

BÂB-I EVVEL

Medîne-i Münevvere'nün esmâ-i müteberrikesi ve dahi ba'zı fevâ'id ki Belde-i Tâhire'ye müte'allikdür, anlarun beyânındadır.

İşbu bâb on fasl üzere müstemildür.

Evvelki Fasl

Medîne-i Münevvere'nün¹ esmâ-i şerîfelerini² hurûf-ı teheccî tertîbi üzere beyân ider ki doksan beş ismdür.³

Evvelki ism⁴ **Esrib**: Feth-i hemze ile *Yesrib* lafzında lugatdur. Medîne'den⁵ bir mevzi'de evvelki sâkin⁶ olan kişinün⁷ [**B5a**] ismidür, andan sonra müsemmâ oldu mezkûr [**A5b**] ism ile nefsi Belde-i Şerife.⁸ Yâhûd ol kimesne sâkin olduğu yer⁹ veyâhûd ol kimesne sâkin olduğu nâhiyenün ismi ola.¹⁰ Rivâyât-ı sahîha ile mervîdür Peygamber hazretlerinden¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ki Medîne-i Müşerrefe'yi¹² Yesrib ile tesmiye eylemekden men' buyurmışlardır. Ve ba'zı rivâyâtda buyurmışlar ki: "Her kim ki Medîne'ye Yesrib dise, gerekdür ki üç kerre istiğfâr eyleye." Lâkin ba'zı ehâdis-i sahîhada Medîne-i Münevvere'ye Yesrib itlâkı Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemden*¹³ vâki' olmuşdur. İmdi vech-i cem' beyne'l-ehâdis budur ki, itlâk nehyden evvel vâki'¹⁴ olmuş ola. Vech-i nehy *serb*'den tahrik ile müştak olmaktadır, fesâd ma'nâsına.¹⁵ *Vallâhu a'lem*.¹⁶

1 **Medîne-i Münevvere'nün** B: -A

2 **şerîfelerini** B: **müteberrikeyi** A

3 **ismdür** A: **ism-i şerîferidür** B

4 Evvelki ism B: -A

5 Medîne'den A: Medîne-i Münevvere'de bu B

6 sâkin A: -B

7 kişinün A: âdemün B

8 andan sonra müsemmâ oldu mezkûr ism ile nefsi Belde-i Şerife A: ba'dehû mezkûr isimle nefsi Belde-i Şerife müsemmâ oldu B

9 Yâhûd ol kimesne sâkin olduğu yer A: -B

10 nâhiyenün ismi ola B: nâhiye A

11 Peygamber hazretlerinden A: Hazret-i Peygamber B

12 Müşerrefe'yi A: Münevvere'yi B

13 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemden* B: Hazret'den *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

14 vâki' B: -A

15 ma'nâsına A: ma'nâsı üzere B

16 *Vallâhu a'lem* A: -B

İkinci ism-i şerîfi¹ **Arzullâh**'dur. *Kālallâhu Te'âlâ: ٱلْم تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَٱسْعَةً*² *فٱلْم جَزُوا فِيهَا*³ Ba'zı³ müfessirîn dimişler ki murâd Arzullâh'dan⁴ Medîne-i Münevver'e'dür. Ya'nî Medîne-i Münevver'e vâsi' değil mi idi ki ana hicret idesiz, ya'nî dünyâyı terk idüp Medîne-i Münevver'e'ye sığınasız demek olur.⁵ *Vallâhu a'lem*.

Arzu'l-Hicre: Bu dahi hadîs-i şerîfde vârid olmuşdur.

Ekâletü'l-Büldân ve dahi

Ekâletü'l-Kurâ: Hadîs-i şerîfde vârid [A6a] olmuşdur ki: "Emr olundum bir karyeye kim karyeleri yer." Ya'nî cemî' mevâzi' ve emâkin ehli üzere gâlib olmak sebebi ile anları mahv ider. Bu hadîs-i şerîfden istidlâl olunur ki Medîne-i Münevver'e'nün sâ'ir vilâyetler üzere⁶ efdaliyyetine. Zirâ sâ'ir kurâyı yimek galebe-i fazldan kinâyettür. Ya'nî sâ'ir emâkin ü mevâzi'ün⁷ fazileti [B5b] Medîne-i Münevver'e'nün fazileti yanında muzmahill [ü] mahv⁸ olur. *Vallâhu a'lem*.

el-Îmân: *Kālallâhu Tebâreke ve Te'âlâ: ٱلَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَٱلْإِيمَانَ*⁹ Hakk *Sübhânehü ve Te'âlâ* Ensâr-ı Âhyâr hakkında buyurur ki: "Ol kimesneler kim dârı ve îmânı menzil kıldılar." Vech-i tesmiye îmân ile¹⁰ îmânun mazharı ve masîri olduğudur.

el-Bârre: Teşdîd-i râ ile; **el-Berre** hazf-i elif ile. Vech-i tesmiyeleri kesret-i birr ve hayrdur ki iyilikden ibâretdür ehline ve cemî' âleme, Rasûlullâh¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin¹² berekâtıyla.

1 İkinci ism-i şerîfi B: -A

2 "Kendilerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya; melekler onlara şöyle derler: 'Ne durumdaydınız (Niçin hicret etmediniz)?' Onlar da, 'Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik.' derler. Melekler, '**Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!**' derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!" Nisâ, 4/97.

3 Ba'zı A: Ya'nî B

4 murâd Arzullâh'dan A: Arzullâh'dan murâd B

5 demek olur A: -B

6 sâ'ir vilâyetler üzere B: -A

7 ü mevâzi'ün B: -A

8 mahv B: -A

9 "Daha önceden **orayı (Medîne'yi) yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler**, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri son derece zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliklerinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." Haşr, 59/9.

10 vech-i tesmiye îmân ile A: îmânla vech-i tesmiye B

11 Rasûlullâh A: Rasûl-i Ekrem B

12 hazretlerinin B: -A

el-Bahre:¹ Bâ-i muvahhade fethasıyla ve sükûn-ı [hâ-i] mühmele ile;
el-Buhayre taşgîr sîgasıyla; **el-Bahîre** *cebîre* vezniyle.

el-Belât: Belâtı² çok olduğuna binâ'en veyâhûd Belât ile müsemmâ mevzi'e müştemil olduğuna binâ'en tesmiye olundu.³

el-Beled: *Kālallâhu Te'âlâ:* ⁴ ﴿لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ Ba'zı tefâsîrde [A6b] murâd Medîne'dür⁵ buyurmuşlardır. Nitekim ba'zısı bu âyetden⁶ murâd Mekke-i Mükerrreme'dür demişler. Ve *beled*, lugatde karyenün büyüğüne dirlir.

Beytü'r-Rasûl, sallallâhu aleyhi ve sellem: *Kālallâhu Te'âlâ:* ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ أَيُّ مِّنَ الْمَدِينَةِ﴾⁷ böyle demişler. ⁸ أي من المدينة

Tended: *Cafer* vezniyle, iki dâl-i⁹ mühmele ile ba'de'n-nûn;¹⁰ **Tender** ikinci dâl-i mühmele yerinde râ ile.

el-Câbire¹¹ ve

Cebâri:¹² *Hazâmi*¹³ vezniyle.

el-Cebbâre: Tevrât'dan¹⁴ mervîdür.

Cezîretü'l-Arab ve

el-Habîbe: Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât*¹⁵ sevdiği ecilden, *sallallâhu aleyhi ve sellem*.

el-Harem: Hadîs-i şerîfde vârid olmuştur ki: "Medîne harem'dür."

1 **el-Bahre** B: **el-Bahîre** A

2 belât: zemine döşeli taş; taşlık arazi

3 tesmiye olundu A: -B

4 "Yemin ederim bu beldeye..." Beled, 90/1.

5 Medîne'dür A: Medîne-i Münevvere deyü B

6 bu âyetden B: -A

7 "Nasıl ki Rabbîn seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü'minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi." Enfâl, 8/5.

8 "Yani Medîne'den."

9 dâl-i A: -B

10 ba'de'n-nûn B: nûn'dan sonra A

11 **el-Câbire** A: **el-Cebâbire** B

12 **Cebâri** A: **Cebbâr** B

13 *Hazâmi* A: *Huddâm* B

14 Tevrât'dan B: Tevrît'den A

15 *aleyhi ezke't-tahiyât* B: -A

[B6a]

Haremü'r-Rasûl, *sallallâhu aleyhi ve sellem*:¹ Hadîs-i şerîfde gelmişdür ki:² “İbrâhîm *aleyhi's-selâm*un haremî Mekke'dür ve benüm haremim Medîne'dür.” deyü buyurmuşlardır.³

Hasene: *Kâlallâhu Te'âlâ:*⁴ ﴿لَتُبَيِّرَنَّكُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ Hakk *Sübhânehu* ve *Te'âlâ* buyurdu ki hicret idenler hakkında: “Elbette gökçek menzilde anları indirirüm ve anlara yer virürüm.”⁵ Murâd Medîne-i Münevvere'dür dimişler.

el-Hayyire: Teşdîd-i yâ ile; **el-Hayre** tahfif ile.

ed-Dâr: Vechi “Îmân”da sebkât eyledi.

Dâru'l-Ebrâr ve **Dâru'l-Ahyâr:** Vech-i tesmiye zâhirdür.

[A7a]

Dâru'l-Îmân: Hadîs-i şerîfde gelmişdür ki:⁶ المدينة قبة الإسلام ودار الإيمان

Dâru's-Sünne ve **Dâru's-Selâme** ve **Dâru'l-Feth** ve **Dâru'l-Hicre:** İşbu esmâ⁷ ile tesmiyenün vechi zâhirdür. Ve bazı ehâdîs-i şerîfede⁸ vârid olmuştur.

ed-Der'u'l-Hasîne: Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinden mervîdür ki buyurdılar: “Ben¹⁰ kendümi muhkem zırh içinde gördüm ve Medîne-i Münevvere ile ta'bîr eyledüm.”

Zâtü'l-Hucer: Taşlara müşt Emil olduğına binâ'endür.

1 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

2 gelmişdür ki B: dir ki A

3 deyü buyurmuşlardır B: -A

4 “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, **elbette onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz.** Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi.” Nahl, 16/41.

5 buyurdu ki hicret idenler hakkında: “Elbette gökçek menzilde anları indirirüm ve anlara yer virürüm.” A: hicret idenlerin hakkında buyurur ki: “Elbette anları gökçek menzilde indirdüm ve anlara yer virüdüm.” B

6 “Medine İslâm'ın kubbesi, imanın yurdudur.” Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 5/380, (5618).

7 esmâ A: isimler B

8 ehâdîs-i şerîfede A: hadîs dahi B

9 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

10 Ben B: -A

Zâtü'l-Hırâr ve

Zâtü'n-Nahl ve

es-Selka: Feth ve kesr ve sükûn-ı lâm muhtemeldür.

eş-Şâfiye: Hadîs-i şerîfde dir ki: “Türâb-ı Medîne şifâdur.”¹ Dimişler ki; Medîne'nün esmâ-i şerîfelerin ısıtma² için götürmek mücib-i âfiyetdür.³ Ve dahi dimişler ki Medîne günâhları nefy ider; imdi dâ-i zünûba şifâdur.

Tâbe ve **Tibe** *hîbe* vezniyle ve **Tayyibe** *sayyibe* vezniyle ve **Tâ'ib**⁴ *kâtib* vezniyle. İşbu dört ism lafzen ve ma'nen birdür, ammâ sîgaten ve mebnen⁵ muhtelifdür. [B6b] Hadîs-i şerîfde vârid olmuştur ki; vech-i tesmiyeleri ol mekân-ı şerîfün tahâreti ve tîbidür, Peygamber [A7b] hazretleri *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁶ tîb-i tayyibeleri hulûli sebebiyle.

Tibâbâ:⁷ Tâ-i⁸ mühmele kesriyle arz-ı müstatîleden ibâretdür. Veyâhûd zâ-ı mu'ceme fethi ile *zabb*'dan hummâ ma'nâsına ola. Hazret-i⁹ Server-i Kâ'inât *aleyhi efdalü's-salâvât*¹⁰ Medîne-i Münevver'e¹¹ vusûl-i şerîflerinden mukaddem ehli hummâya mübtelâ oldukları sebebi ile tesmiye olmuş ola.¹² *Vallâhu a'lem*.

el-Âsime: Muhâcirin'i âfâtdan hıfz eylediği ecilden veyâhûd zırh gibi hâfiz veyâhûd Deccâl ve tâ'ûndan emîn olduğu için tesmiye olundu.

el-Azrâ': Tevrât'dan¹³ menkûldür.

1 şifâdur A: âfiyetdür B

2 ısıtma: sıtma hastalığı

3 Dimişler ki; Medîne'nün esmâ-i şerîfelerin ısıtma için götürmek mücib-i âfiyetdür A: -B

4 **Tâ'ib** B: طائب A

5 mebnen A: binâ'en B

6 Peygamber hazretleri *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin B

7 **Tibâbâ** B: طبابا A

8 Tâ-ı B: Zâ-ı A

9 ola. Hazret-i B: -A

10 *aleyhi efdalü's-salâvât* A: *aleyhi ezke't-tahiyât* B

11 Medîne-i Münevver'e B: -A

12 mukaddem ehli hummâya mübtelâ oldukları sebebi ile tesmiye olmuş ola B: evvel kesret-i hummâ sebebi ile tesmiye olunmuş A

13 Tevrât'dan B: Tevrît'den A

el-Arrâ':¹ Mâ-kabli vezni üzeredir.

el-Arûz: *Sabûr* gibi.

el-Garrâ': *Egarr* te'nîsi, sâhib-i gurru² ma'nâsına. Nûrâniyyeti sebebi ile tesmiye olundu.

el-Galebe: Tahrîk ile; sâ'ir kurâya galebesi olmağındır. İslâm'da ve Câhiliyyet'de dahi gâlib idi. Zîrâ Yehûd, Amâlik tâ'ifesi³ üzere ve Evs ve Hazrec tâ'ifesi Yehûd üzere Câhiliyyet'de gâlib idiler.

el-Fâziha: Fâ ve dâd-ı mu'ceme ve hâ-i mühmele ile. Mübtedi'leri fazîhat eylemek sebebiyle tesmiye olundu.

el-Kâsime: Kâf ve sâd-ı mühmele ile. Medîne-i Münevvere ehline yaramazlık kasd eyleyeni helâk [A8a] eylediği ecilden tesmiye olundu.

Kubbetü'l-İslâm: Ber-mûcib-i hadîs.⁴

el-Karye: Hadîs-i şerîfde gelmişdür ki: "Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* pâk ve mutahhar eylemişdür bu karyeyi şirkden."⁵

[B7a]

Karyetü'l-Ensâr ve

Karyetü'r-Rasûl, *sallallâhu aleyhi ve sellem:*⁶ Hadîs-i şerîfde bu ma'nâyâ işâret vardır.

Kalbü'l-Îmân: Ber-mûcib-i hadîs-i şerîf.

el-Mü'mine: Hadîs-i şerîfde vârid olmuşdur ki: "Medîne-i Münevvere toprağı mü'minedür." Ve haber-i âharda Medîne bu ism ile Tevrât'da⁷ mektûbdur. Vech-i tesmiye hakikaten tasdîka muttasîf olmağa kâbiliyyeti oldu-

1 el-Arrâ' B: العزاء/A

2 gurru: parlaklık, ışıltı

3 tâ'ifesi B: -A

4 Ber-mûcib-i hadîs A: Hadîs-i şerîf muktezâsınca B

5 pâk ve mutahhar eylemişdür bu karyeyi şirkden A: işbu karyeyi şirkden pâk itmişdür deyü B

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

7 Tevrât'da B: Tevrî'te A

ğ¹ için veyâhûd mecâzen Ehl-i Medîne² tasdîka muttasıf olmağın yâhûd ehli³ tâ'ûn ve Deccâl'den⁴ emîn oldukları içündür.

el-Mübâreke ve

Mübevve'ü'l-Helâl ve'l-Harâm:⁵ [Vech-i tesmiye] zâhirdür ve hadîs-i şerîfde vârid olmuştur.

Mübeyyinü'l-Harâm: Ber-mûcib-i hadîs-i şerîfdür.

el-Mecbûre: Cîm ile. Hadîs-i şerîfde vârid olmuştur.

el-Muhibbe: Damm-ı mîm ile ve kesr-i hâ-i mühmele ile ve teşdîd-i [bâ-i] muvahhade ile. Kütüb-i mütekaddimededen⁶ menküldür. **el-Muhabbebe**⁷ [bâ-i] muvahhade ziyâdesiyle. **el-Mahbûbe**⁸ kütüb-i mütekaddimededen menküldür. Bu esmâ-i selâsenün [A8b] vech-i tesmiyeleri “Habîbe” gibi,⁹ Server-i Kâ'inât *aleybi ezke't-tahiyâtun* muhabbetleri sebebiyle.

el-Mahbûre: *Hibr*²den server ma'nâsına yâhûd *hibre*²den ni'met ma'nâsına ola.

el-Mahreme ve

el-Mahrûse ve

el-Mahfûza ve¹⁰

el-Mahfûfe: Haberde vârid olmuştur ki buyurmuşlar: “Yakındur ki Medîne ve Mekke bir hâlet ile geleler ki mahfûf olalar melekler ile.”¹¹ Ya'nî melekler anları ta'zîmen ihâta eylemiş olalar.

1 olduğu B: -A

2 Medîne B: -A

3 tasdîke muttasıf olmağın yâhûd ehli A: -B

4 Deccâl'den A: Deccâl şerrinden B

5 المبروءة والحرام: المبروءة والحرام A

6 mütekaddimededen A: mukaddemededen B

7 المحببه A B

8 el-Mahbûbe B: المحبويه A

9 gibi A: ki B

10 Her iki nüshada da alfabetik sıralamada küçük bir karışıklık husule gelmiş olup “el-Mahfûza (المحفوظة)” ismi “el-Mahfûfe (المحفوظة)”den sonra yazılmıştı, latinizasyonda bu şekilde alfabetik olarak bulunması gereken yere alındı.

11 geleler ki mahfûf olalar melekler ile A: gele ki melekler ile mahfûf ola B

el-Muhtâre ve

Müdhale Sıdkın: ¹ ﴿رَبِّ أَذْخَلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ﴾ [B7b] âyet-i kerîmesi tefsîrinde buyurmuşlar ki: ﴿مُدْخَلَ صِدْقٍ﴾ Medîne'dür ve ﴿مُخْرَجَ صِدْقٍ﴾ Mekke'dür.

el-Medîne: *Medîne*, lugatde menâzil-i kesîreden ibâretdür ki karyeden tecâvüz eyleyüp mısra vâsil² olmamış ola yâhûd mısra mürâdif ola ya'nî berâber ola. Ammâ mu'arrefden mütebâdir bu mahall-i şerîf ve mavtın-ı münîfdür. İki kelime bir ma'nâya olıcak, "mürâdif" dirler.³ Münkeri cemî' müdüne müsâvidür.⁴ Münkere mensûb "medînî" ve mu'arrefe mensûb "medenî" dür.

Medînetü'r-Rasûl, *sallallâhu aleyhi ve sellem*: Ber-mûcib-i hadîs-i şerîf, Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke's-salavât*⁵ zât-ı pâk-i berekâtlarına⁶ izâfet eylemeğindendir.

el-Merhûme: Tevrât'dan⁷ [A9a] gelmişdür.⁸ Vech-i tesmiyesi Hakk *Sübhânehü ve Te'âlâ'* nun envâ'-ı rahmeti ol mahall-i şerîfde nâzil olmakdur, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vücûd-ı şerîfleri sebebiyle.

el-Merzûka ve

Mescidü'l-Aksâ: Sâhib-i *Metâli'* den menkûldür.

el-Miskîne: Tevrât'dan menkûldür, meskenet isnâdı yâ hakîkaten anda kâbiliyyet halk eylemek ma'nâsına veyâhûd mecâzen Medîne ehlinün i'tibârıyla.¹⁰

1 "De ki: 'Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlikle girmemi sağla, (çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlikle çıkar. Katından beni destekleyecek bir kuvvet ver.'" İsrâ, 17/80.

2 vâsil A: dâhil B

3 İki kelime bir ma'nâya olıcak, "mürâdif" dirler B: -A

4 **Derkenar:** Mu'arref bi'l-lâm ile olıcak *el-Medîne*; münker elif lâmsuz olıcak *Medîne* B: -A

5 *aleyhi ezke's-salavât* A: *aleyhi ezke't-tahîyyât* B

6 pâk-i berekâtlarına A: bâ-berekâtları ile B

7 Tevrât'dan B: Tevrît'de A

8 gelmişdür A: menkûldür B

9 *Sübhânehü ve A:* -B

10 Medîne ehlinün i'tibârıyla B: ehl i'tibâr ile A

el-Müslime: Vech-i isnâd İslâm'a hakîkaten veyâhûd mecâzen îmân isnâdı gibi. Nitekim yukaruda¹ sebkat eyledi.

Mazca'-ı Rasûlullâh, *sallallâhu aleyhi ve sellem*: Hadîsdedür.²

el-Mutayyebe ve

el-Mukaddese ve

el-Makarr: *Memerr*³ gibi.

el-Mekketân: Ba'zı âsârda gelmişdür; yâ tağlib kabîlindendür [B8a] yâhûd Muhâcirîn ve Ensâr cem' olmak i'tibârı ile. Ve sâni⁴ evlâdur.

el-Mekîne: Mekânet ve rifat-i şân⁵ sebebiyledür.

el-Müveffiye:⁶ Fâ'nun teşdîdi ile ve tahfifi ile. İsnâd-ı vefâ mecâzendür, Ehl-i Medîne⁷ i'tibârı ile şöyle dimişler.⁸

Muhâcir-i Rasûlullâh, *sallallâhu*⁹ *aleyhi ve sellem*: Nitekim hadîs-i şerîfde gelmişdür.

en-Nâciye: Cîm ile. Tâ'ûn ve Deccâl'den emîn ve¹⁰ necât bulmağın tesmiye olunmuşdur.

Neblâ: Ke-ennehû *nebl*den fazl u necâbet ma'nâsına me'hûzdur.

en-Nahr [A9b] ve

el-Hezrâ': Tevrât'dan menkûldür. *Hezrâ'* zâl-i mu'ceme ile olduğu takdirce yevm-i hâzirden ya'nî¹¹ şiddet ve harâretten ibâretdür. Ve eger dâl-i mühmele ile olsa arz-ı hâdire ma'nâsına, ya'nî nebât ve hayrât çokdur.¹²

1 yukaruda B: -A

2 ***sallallâhu aleyhi ve sellem*:** Hadîsdedür A: *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hadîs-i şerîfi muktezâsınca B

3 mer A: تمر B

4 Ve sâni A: ola, ammâ te'nisi B

5 şân B: bünyân A

6 Her iki nüshada da alfabetik sıralamada küçük bir karışıklık husule gelmiş olup "el-Müveffiye (المؤففة)" ismi "Muhâcir-i Rasûlullâh (مهاجر رسول الله)" isminden sonra yazılmıştı, latinizasyonda bu şekilde alfabetik olarak bulunması gereken yere alındı.

7 Ehl-i Medîne B: ehli A

8 şöyle dimişler A: -B

9 ***sallallâhu*** A: -B

10 emîn ve A: -B

11 ya'nî B: -A

12 çokdur A: mübâlağa olmağın B

Yesrib: Ma'nâsı ve vech-i tesmiyesi "Esrib" de¹ beyân olunmuşdur.

Yended: *Nedd* den me'hûz olmakdur ki tâbi ma'rûfdur veyâhûd tell-i mürtefi' ma'nâsına veyâhûd rızk ma'nâsınadır; **Yender** *hayder* gibi râ-i mühmele ile dâl-i sâniye yerine *yend* dendür, ber-mûcib-i hadîs-i şerîf.²

İkinci Fasıl

Medîne-i Münevver'e'nün fazîleti beyânındadır ve dahi sâ'ir bilâd üzere efdaliyyeti beyânındadır.

Ma'lûm ola ki, ba'zı ulemâdan icmâ'en³ nakl olunmuşdur ki Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tabiiyât*⁴ hazretlerinin⁵ beden-i şerîflerin zamm olunduğı yer⁶ cemâ' emkineden efdaldür, hattâ Ka'be-i Mükerrreme'den [B8b] ve Arş'dan dahi efdaldür.⁷ İmâm-ı Nevevî *rahimehullâh* buyurur ki: "Cumhûr-ı ulemâ semâvâtı arz üzere tafdîl iderler; meger Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin merkad-i mutahharları⁸ ki semâvâtdan efdaldür." Ve dahi icmâ'⁹ olunmuşdur Mekke ve Medîne tafdîline sâ'ir bilâd [A10a] üzere.¹⁰ Ammâ ihtilâf Mekke ile Medîne'dedür. Emîrül-Mü'minîn¹¹ Hazret-i¹² Ömer *radıyallâhu anh* ve ba'zı Ashâb *rd-vânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* ve dahi ahâlî-i Medîne-i Münevver'e'nün ekseri bunun üzerine zâhib olmuşlardur ki Medîne-i Münevver'e, Mekke-i Mu'azzama'dan¹³ efdal ola. Ve İmâm-ı Mâlik *rahimehullâh* hazretlerinin¹⁴

1 Ma'nâsı ve vech-i tesmiyesi "Esrib" de B: "Esrib" de ma'nâsı ve vech-i tesmiyesi A

2 ber-mûcib-i hadîs-i şerîf B: hadîs-i şerîfde gelmişdür A

3 icmâ'en A: icmâ' ile B

4 *aleyhi ezke't-tabiiyât* B: *aleyhi ezke's-salât* A

5 hazretlerinin B: -A

6 yer A: mekân B

7 efdaldür B: -A

8 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin merkad-i mutahharları B merkad-i mutahharları Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün A

9 icmâ' A: ittîfâk B

10 Mekke ve Medîne tafdîline sâ'ir bilâd üzere A: Mekke-i Mükerrreme'den Medîne-i Münevver'e sâ'ir bilâd üzere efdaldür B

11 Emîrül-Mü'minîn A: -B

12 Hazret-i B: -A

13 Mu'azzama'dan A: Mükerrreme'den B

14 *rahimehullâh* hazretlerinin B: -A

mezhebi dahi¹ budur.² Ve İmâm-ı Ahmed-i Hanbel'den³ dahi rivâyet vardır ki, Medîne-i Münevvere Mekke-i Mükerrerme'den⁴ efdal ola. Ve ammâ işbu ihtilâf nefsi⁵ Ka'be'den mâ-adâdadur. Ammâ Ka'be-i Mükerreme, Medîne-i Münevvere'nün sâ'ir yerlerinden efdaldür ittifâkan.

Medîne-i Münevvere'nün⁶ efdaliyyetine zâhib olanların edillelerinden⁷ bir delîl dahi budur ki, İbn-i Cevzî rivâyet ider ki: “Hakk *Sübhânehu* ve *Tê'âlâ* Muhammed'i *sallallâhu aleyhi ve sellem* halk eylemek irâde⁸ eyledükte Hazret-i Cebra'îl *aleyhi's-salâtü ve's-selâma*⁹ emr eyledi ki Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât ve's-selâmun*¹⁰ unsur-ı¹¹ şeriflerin ihzâr eyleye. Pes Hazret-i Cebra'îl¹² bir kabza beyâz¹³ toprak [B9a] getürdi ki ol kabri enverleri yeridür. Ve cennet suyu ile ol toprağı hamîr eyledi. Andan sonra cemî¹⁴ semâvât ve arazinde ol hamîr[i] gezdürüp meleklere seyr itdürdi.¹⁵ Pes cümle melekler¹⁶ Hazret-i Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellemi* bildiler Hazret-i Âdem *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*¹⁷ dahi bilinmekden evvel.” Ve dahi hadîs-i şerîfde vârid olmuştur ki: “Bir bende defn olunmaz, meger halk olunduğı yerde.” [A10b] Ve li-hâzâ İbn-i Sîrîn *radıyallâhu anh* buyur-

1 mezhebi dahi A: dahi mezhebi B

2 **Derkenar:** Meş'ele: “Yeryüzünün en efdal yeri neredür ve Medîne-i Münevvere ile Mekke-i Mükerreme *şerrefehumallâh* kangısı efdaldür, beyân oluna.” Nebî *aleyhi's-selâmun* kabri-i şeriflerinin mevzi'-i mübârekleri bikâ'-ı arzun efdali idüğüne hilâf yok. Ömer bin el-Hattâb *radıyallâhu anh* ve Mâlik ve ekser Medenî kavli üzere Medîne-i Münevvere efdaldür; Atâ ibn-i Vehb ve İbn-i Habîb kavli üzere Mekke-i Mükerreme efdaldür. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* toprağı-ı şerifleri egerçi Ka'be-i Mu'azzama'dan alınmışdır; ammâ hakikatde Medîne-i Münevvere'dendür. Zirâ Nüh *aleyhi's-selâm* tûfânında bir mikdâr toprak ki ol topraktan Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* toprağı-ı şerifleri alınmışdır, Medîne-i Münevvere'ye nakl olundu. Pes bi'z-zarûri Peygamber hazretlerinin toprağı-ı şerifleri Medîne'den olmak görünür B: -A

3 Ahmed-i Hanbel'den B: Ahmed'den A

4 Medîne-i Münevvere Mekke-i Mükerreme'den B: Medîne A

5 nefsi B: -A

6 B nüshasında sehven tekrar “ve Medîne-i Münevvere sâ'ir yerlerinden efdaldür ittifâkan” ibaresi yazılmıştır.

7 zâhib olanların edillelerinden A: -B

8 irâde A: kasd B

9 Hazret-i Cebra'îl *aleyhi's-salâtü ve's-selâma* B: Cibril *aleyhi's-selâma* A

10 Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât ve's-selâmun* B: Server-i Kâ'inât'un A

11 عَضْر A: arz-ı B

12 Hazret-i Cebra'îl B: -A

13 beyâz A: ak B

14 cemî' B: -A

15 ol hamîr[i] gezdürüp meleklere seyr itdürdi B: gezdirdi A

16 melekler A: melâ'ike B

17 Hazret-i Âdem *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* B: Hazret-i Âdem'i A

dı ki: “Eger yemîn eylesem ki Hakk *Sübhânehû ve Te‘âlâ* hazretleri¹ Server-i Kâ'inât² *sallallâhu aleyhi ve sellem*³ hazretlerini⁴ ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk ve Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* ile üçünü⁵ bir toprakdan halk eylemişdür, yemînimde yalan olmazın.” Ve dahi Emîrül-Mü'mînîn Alî *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki Peygamber hazretlerinin⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* medfen-i şerîflerinde⁷ Ashâb ihtilâf eyledükleri hinde Hazret-i Alî *radıyallâhu anhb*⁸ buyurdı ki: “Hakk *Sübhânehû ve Te‘âlâ* katında yeryüzünde Peygamber⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin nefsi-nefisleri kabz olduğu yerden efdal buk'a yokdur.” Ve dahi İbn-i Abbâs'dan *radıyallâhu anhumâ* mervîdür ki buyurdılar:¹⁰ “Asl-ı tînet-i athar-ı Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* yerün göbeğindendür ki ol Ka'be'dür.” Ve dahi mervîdür ki: “Şol zamânda ki Hakk *Sübhânehû ve Te‘âlâ* yerlere ve göklere hitâb idüp buyurdılar ki: ¹¹ ﴿اٰتٰتِيَا طُوْعًا اَوْ كَرْهًا﴾, yerden icâbet iden¹² Ka'be-i Mükerrerme yeri idi ve göklerden ana [B9b] icâbet iden Ka'be yerine¹³ muhâzî¹⁴ olan idi. İmdi icâbet iden ol cenâb-ı âlî-me'âb *sallallâhu aleyhi ve sellemün* unsur-ı şerîfleri ve mâdde-i latîfleri¹⁵ idi. Andan sonra [A11a] Ka'be'den sâ'ir yer ferş olundu. Ve dahi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin medfen-i şerîfleri hakkında rivâyet olundu ki, Hazret-i¹⁶ Nûh *aleyhi's-selâm* tûfânında mevcler Ka'be-i Mükerrerme'den bir kıt'a toprağı¹⁷ kat' idüp Taybe-i Tayyibe toprağına ilhâk eyledi ki ol toprak¹⁸ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* toprağı-ı şerîfleridür.”

1 hazretleri B: -A

2 Server-i Kâ'inât A: -B

3 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi ezke't-tahıyyât* B

4 hazretlerini B: -A

5 Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk ve Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* ile üçünü B: Ebû Bekr ve Ömer *radıyallâhu anhumâ* A

6 Peygamber hazretlerinin A: Hazret-i Peygamber B

7 medfen-i şerîflerinde A: defn idecek mekânda B

8 Hazret-i Alî *radıyallâhu anhb* B: -A

9 Peygamber A: Hazret-i Rasûl-i Ekrem B

10 Ve dahi İbn-i Abbâs'dan *radıyallâhu anhumâ* mervîdür ki buyurdılar A: -B

11 “Sonra (Allah) duman hâlinde olan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, ‘İsteyerek veya istemeyerek **gelin!**’ dedi. İki de ‘İsteyerek geldik.’ dediler.” Fussilet, 41/11.

12 iden A: -B

13 icâbet iden Ka'be yerine B: -A

14 muhâzî A: berâber B

15 latîfleri A: münifleri B

16 Hazret-i B: -A

17 kıt'a toprağı B: kıt'ayı A

18 toprak B: -A

İmdi ma'lûm oldu ki Ka'be-i Mu'azzama ve Medîne-i Münevver'e'nün şerefleri Server-i Kâ'inât *sallallâhu aleyhi ve sellem* şerefi sebebi iledür. Eyle olsa eger¹ ibtidâ'en icâda nazar idicek² Ka'be ve Medîne müsâvî görünür. Ammâ intihâ'en civârı sebebi ile cism-i şerîfi munzamm³ ve müştemil olan makâm-ı şerîf eşref ve efdal idüğünde iştibâh yokdur. Ve dahi rivâyet olundu ki, Server-i Kâ'inât⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* du'âlarında buyurdu ki: "İlâhî! Nitekim beni sevdiğim yerden ihrâc eyledün,⁵ sen sevdiğün yerde sâkin itdür."⁶ Pes Medîne-i Münevver'e'de karâr buldı. İmdi bu kelâmdan⁷ zâhir oldu ki Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* katında Medîne-i Münevver'e⁸ sâ'ir şehirlerden ehabb⁹ ola. Ve zâhirdür ki bu ma'nâ Hazret-i Risâlet-penâh katında ma'lûm olıcak, anlar¹⁰ [A11b] katında dahi [B10a] Medîne sâ'ir yerlerden ehabb sevgilü olur.¹¹ Ve şekk yokdur ki indallâhi ve inde Rasûlihî ehabb-ı emâkin efdaldür sâ'ir yerlerden. Ve li-hâzâ Hazret-i Rasûl¹² *sallallâhu*¹³ *aleyhi ve selleme* Medîne-i Münevver'e'de süknâ itmek merzâ¹⁴ olmışdı. Ve Ashâb-ı Kirâm'a¹⁵ *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in*¹⁶ ikâmet üzere tergîb ve te'kîd ile emr olunup anda olmak ihtiyâr olundu. Medîne-i Münevver'e'nün fazlında¹⁷ vâki' olanun ba'zısı ber vech-i ihtisâr zikr olundu.¹⁸

1 eger B: -A

2 idicek A: olunsa B

3 munzamm B: münevver'e A

4 Server-i Kâ'inât B: Hazret A

5 ihrâc eyledün A: çıkardun B

6 sâkin itdür A: iskân eyle B

7 bu kelâmdan A: bundan B

8 oldu ki Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* katında Medîne-i Münevver'e B: olur ki Medîne-i Münevver'e Hakk *Te'âlâ* katında A

9 ehabb A: sevgilü B

10 anlar A: Hazret B

11 Medîne sâ'ir yerlerden ehabb sevgilü olur B: ehabb olur sâ'ir yerlerden A

12 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

13 *sallallâhu* A: -B

14 merzâ A: farz B

15 Ashâb-ı Kirâm'a A: Ashâb B

16 *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* B: *radıyallâhu anhum* A

17 fazlında A: tafdilinde B

18 zikr olundu A: beyân olunur, zikr olundu B

Ammâ Mekke-i Mükerrerme'yi Medîne-i Münevvere'den¹ tafdîl iden e'immenün delillerinden biri bu hadîs-i şerîfdür ki: ² إِنَّ مَكَّةَ خَيْرَ بِلَادِ اللَّهِ Ve bir rivâyetde ³ أَحَبُّ أَرْضِ اللَّهِ إِلَيَّ Ve dahi tezâ'uf-ı sevâb ile istidlâl eylemişlerdür ve bu mezkûr⁴ İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anh*⁵ ve İmâm-ı Şâfi'î *rahimehullâh*⁶ mezhebleridür. Ammâ Sâhib-i Târîh ki **Seyyid Semhûdî**dür, *rahmetullâhi aleyh*, ikisine dahi cevâb virmişdür ki hadîs-i şerîfi Medîne-i Münevvere'nün fazîleti sâbit olmakdan evcele mahmûldür.⁷ Zîrâ Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke'de iken şekk yok idi ki Mekke-i Mükerrerme sâ'ir emâkinden ve mevâzi'den⁹ efdal idi. Ammâ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ Medîne-i Münevvere'de tavattun eyledükden sonra Medîne-i Münevvere sâ'ir emâkinden¹¹ efdal [A12a] oldu. İşbu cevâb savâb idüğünde şübhe yokdur.¹² Ve bu cevâbı te'kid¹³ ider şol ki; ba'zı¹⁴ turukdan [B10b] bu hadîs rivâyet olundu ki, eger¹⁵ hicrete azîmet eyledükleri vakitde¹⁶ buyurmuşlardur. Ve tezâ'uf-ı sevâb kibelinden cevâb budur ki; tezâ'uf efdaliyyete delâlet eylemez. Zîrâ¹⁷ şol delil ki,¹⁸ Arafât'a müteveccih olan kimesne hakkında efdal budur ki beş vakit namâzı Minâ'da kıla; bunun birle ki Mekke'de kılmakda tezâ'uf-ı sevâb vardır, ammâ¹⁹ Minâda yokdur. Ve dahi sünnet namâzların evde kılmak efdaldür ve bunun birle ki evde kılmada²⁰ tezâ'uf-ı sevâb yokdur. Ve li-hâzâ Hazret-i

1 Medîne-i Münevvere'den B: -A

2 إِنَّ مَكَّةَ خَيْرَ بِلَادِ اللَّهِ A “Mekke Allah'ın beldelerinin en hayırlısıdır.” Muhammed Hıdr b. Abdillâh b. Ahmed el-Cekeni eş-Şımkîti, *Kevserü'l-Me'âni ed-Derârî fi Keşfi Habâyâ Sahîbi'l-Buhârî*, Müessesetü'r-Risâle, C. 11, Beyrut 1995, s. 142.

3 “(Mekke) Allah'a en sevimli topraktır.” Emir Alâ'üddin Ali b. Balabân el-Mısri, *el-Ihsân fi Takrîbi Sahîbi İbni Hibbân*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût, Müessesetü'r-Risâle, C. 9, Beyrut 1988, s. 22.

4 mezkûr A: -B

5 *radıyallâhu anh* A: -B

6 *rahimehullâh* A: -B

7 mahmûldür A: haml ider B

8 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

9 ve mevâzi'den B: -A

10 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

11 sâ'ir emâkinden B: -A

12 B'de bu cümleden sonra sehven tekrar “Ve bu cevâbı savâb idüğünde şübhe yokdur.” ibaresi yazılmıştır.

13 te'kid A: te'yid B

14 ba'zı A: -B

15 eger A: -B

16 eyledükleri vakitde A: itdükleri zamânda B

17 Zîrâ A: -B

18 şol delil ki B: -A

19 ammâ B: ve A

20 evde kılmada B: -A

Ömer *radıyallâhu anh* Mekke-i Mükerrreme'de¹ tezâ'uf-ı sevâba kâ'ildir, ammâ efdaliyyete kâ'il değil;² belki Medîne-i Münevvere'nün efdaliyyetine zâhib olmuşlardır.

İmdi ma'lûm oldu ki tezâ'uf-ı sevâb³ efdaliyyet iktizâ eylemez. Ve gâyet mâ-yelzem olan budur ki, gâh olur ki mefzûl fâzıl üzere râcih ola; nitekim mukarrerdür ehl-i ilm katında.⁴ İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anh*⁵ hazretlerinden su'âl olundu ki: "Haremeyn-i Şerîfeyn'den kangısında mücâveret senün katında ehabbdur?"⁶ Didi:⁷ "Medîne-i Münevvere sevgilüdür."⁸ Ve girü Hazret-i Mâlik *radıyallâhu [anh]*⁹ buyurdu ki: "Nice evlâ¹⁰ olmasun [A12b] ki, Medîne-i Münevvere'de bir yol yokdur ki Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât*¹¹ ol yoldan sülûk eylememiş ola. Ve dahi Cibrîl¹² *aleyhi's-selâm* Medîne-i Münevvere'de her sâ'atde nüzûl eyler idi." Ve dahi¹³ [B11a] Taberânî'den rivâyet olunmuşdur ki Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* [buyurmuşdur]:¹⁴ ¹⁵ المدينة خير من مكة Ve bir rivâyetde de: المدينة أفضل من مكة،¹⁶ زادهما الله تشریفًا¹⁷

1 Mekke-i Mükerrreme'de B: Mekke'de evde A

2 efdaliyyete kâ'il değil A: Medîne-i Münevvere'nün efdaliyyetine kâ'il değil B

3 tezâ'uf-ı sevâb A: sevâb-ı muzâ'af B

4 nitekim mukarrerdür ehl-i ilm katında A: ehl-i ilm katında mukarrer olan budur B

5 *radıyallâhu anh* B: -A

6 ehabbdur A: sevgilüdür B

7 Didi A: -B

8 "Medîne-i Münevvere sevgilüdür." deyü cevâb virdi B: Medîne A

9 girü Hazret-i Mâlik *radıyallâhu [anh]* B: -A

10 evlâ A: sevgilü B

11 Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* A: Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâm* B

12 Cibrîl A: Cebrâ'il B

13 Ve dahi B: -A

14 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* [buyurmuşdur] B: -A

15 "Medîne, Mekke'den daha hayırlıdır." Taberânî, *el-Mu'cemül-Kebîr*, 4/288, (4450).

16 "Medîne, Mekke'den daha faziletlidir." Müslim, "Hacc", 94, (1394) (Ancak bu ifade hadis metninde değil muhakkikin şerhinde geçmektedir).

17 "Allah ikisinin de şerefini arttırsın."

Üçüncü Fasl

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹ hazretlerinün Medîne-i Münevvere ve ehli² hakkında itdüğü du'âlar³ ve nakl-i vebâ ve tâ'ûn ve Deccâl'den emîn olmak beyânındadır.

Sabîhayn'da vârid olmuştur ki buyurmuşlardır:⁴ اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ⁴ Ya'nî "Mahbûb kıl Medîne'yi bize, nitekim Mekke yâhûd Mekke'den artuk."⁶ Bu makûle⁷ du'âlar Server-i Enbiyâ'dan⁸ mükerreren vâki⁹ olmuştur, buna şekk yoktur ki ol mertebede⁹ icâbet vâsıl¹⁰ olmuştur. İmdi tekrâr, taleb-i izdiyâd içündür. Ve dahi haberde¹¹ vârid olmuştur ki, imdi Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* her¹² kaçan seferden rücû' itseler idi Medîne-i Münevvere'ye teveccüh idüp buyururlar idi: اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا قَرَارًا وَارْزُقْنَا رِزْقًا حَسَنًا¹³ Ya'nî "Yâ Rabb,¹⁴ bize karar müyesser eyle Medîne-i Münevvere'de [A13a] ve gökçek rızık-ile merzûk eyle."¹⁵ Ve dahi *Sabîhayn*'da buyurur: اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضَعْفِي مَا جَعَلْتَ بِالْمَكَّةِ مِنْ الْبُرْكَ¹⁶ Ya'nî "Yâ Rabb,¹⁷ Medîne-i Münevvere'de iki kerre Mekke kadar bereket vir."¹⁸ Ve dahi *Sabîhayn*'da vâriddür ki buyurmuşdur: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي صَاعِهِمْ وَبَارِكْ لَهُمْ فِي مِكْيَالِهِمْ وَبَارِكْ لَهُمْ فِي مُدِّهِمْ¹⁹ Ya'nî "Yâ Rabb,²⁰ bereket vir Ehl-i Medîne'nün mik-

1 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* B

2 ehli A: Ehl-i Medîne B

3 itdüğü du'âlar B: du'âlar itdüğü A

4 buyurmuşlardır B: -A

5 Buhârî, "Merâd", 75, (5677); Müslim, "Hacc", 15, (1376).

6 artuk A: ziyâde B

7 bu makûle A: bir vecihle B

8 Server-i Enbiyâ'dan A: Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke'r-tahiyât*dan B

9 mertebede A: talebde B

10 vâsıl B: -A

11 haberde B: -A

12 imdi Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* her B: -A

13 Bu hadis-i şerif, sonundaki *وارزقنا واسعا* kaydının farklılığıyla beraber şu kaynakta geçmektedir: Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerri el-Harâ'itî, *Mekârimü'l-Ablâk ve Me'âlihâ ve Mahmûdu Tarâ'ikihâ*, thk. Eymen Abdülcâbir el-Buhayrî, Dâru'l-Afâki'l-Arabi, Kahire 1999, s. 267.

14 Yâ Rabb B: -A

15 bize karar müyesser eyle Medîne-i Münevvere'de ve gökçek rızık-ile merzûk eyle A: bize Medîne-i Münevvere'de karar müyesser eyle ve bizi gökçek rızık-ile rızıklandır B

16 Buhârî, "Fedâ'ilü'l-Medine", 29, (1885).

17 Yâ Rabb B: -A

18 Medîne-i Münevvere'de iki kerre Mekke kadar bereket vir A: Medîne-i Münevvere'ye iki Mekke-i Mükerreme'ye virdüğü bereket kadar bereket vir B

19 Müslim, "Hacc", 85, (1368).

20 Yâ Rabb B: -A

yâllerinde ve dahi sâ'larında ve dahi müddlerinde.”¹ Sâhib-i Târih *rahmetullâhi aleyh*² dir ki: Medîne-i Münevvere'de kifâyet ider âdeme ol kadar ki, gayrı yerde kifâyet eylemez. Bu hakîr³ bu ma'nâyı mükerreren müşâhede eylemişümdür.⁴ Ve dahi *Sahîb-i Müslim*'de dir ki:⁵ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَعَ الْبَرَكَةِ بَرَكَتَيْنِ⁶ Evvel umûr-ı mezbûrede bereket taleb olundu, sâniyen kemâl-i iltifât idüp her bereket ile iki bereket dahi ziyâde taleb olundu. Ve dahi rivâyet olundu ki: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَرِنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا⁷ وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَ خَلِيلُكَ وَ نَبِيُّكَ وَ إِنِّي [A13b] عَبْدُكَ وَ نَبِيُّكَ وَ إِنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ Evvelen bereket taleb eyledi umûr-ı mezbûrede ve sâniyen ziyâde⁹ ihtimâm eyleyüp buyurdu ki: “Îlâhî! İbrâhîm *aleyhi's-selâm* senün¹⁰ benden ve halîlün, ya'nî dostun ve peygamberün idi ve ben dahi benden ve peygamberünüm. Ol Mekke-i Mükerrere hakkında du'â kıldı ve ben dahi Medîne hakkında du'â idüp dilerim¹¹ ve senün¹² kereminden dilerüm¹³ iki anun diledüğü gibi.”¹⁴ Ve dahi rivâyetde gelmişdür ki, kaçan Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât* hazretlerine turfanda tâze¹⁵ mîve gelse mübârek [B12a] ellerine¹⁶ alup buyururlardı ki: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَرِنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا¹⁷ Ya'nî “Îlâhî! Mîvemizde ve Medîne'mizde hayr ve¹⁸ bereket vir.” Ebû Hureyre *radiyallâhu anhdan* mervîdür

1 bereket vir Ehl-i Medîne'nün miyâllerinde ve dahi sâ'larında ve dahi müddlerinde A: Ehl-i Medîne'nün miyâllerinde ve dahi sâ'larında ve dahi müddlerinde bereket vir B

2 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

3 Bu hakîr A: -B

4 eylemişümdür A: -B

5 dir ki A: vâriddür ki B

6 “Allah'ım, şehrimizi (Medîne'yi) bize bereketli kıl. Allah'ım, ölçeğimizi bize bereketli kıl. Allah'ım, tartımızı bize bereketli kıl. Allah'ım, bu bereketle beraber iki bereket daha kıl!” Müslim, “Hacc”, 86, (1374).

7 طَاعِنَا A: صَاعِنَا B

8 Müslim, “Hacc”, 85, (1373).

9 ziyâde B: -A

10 senün B: -A

11 idüp dilerim A: iderüm B

12 ve senün B: -A

13 dilerüm B: -A

14 diledüğü gibi A: diledüğünü B

15 tâze A: -B

16 mübârek ellerine B: -A

17 Müslim, “Hacc”, 85, (1373).

18 hayr ve B: -A

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى نَاحِيَةِ مِنَ الْمَدِينَةِ وَخَرَجَتْ مَعَهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ¹ كِي وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّىٰ إِنِّي لَأَرَىٰ بِيَاضَةَ مَا تَحْتَ مَنْكِبَيْهِ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ نَبِيَّكَ وَخَلِيلَكَ دَعَاكَ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَ أَنَا نَبِيُّكَ وَ رَسُولُكَ أَذْعُوكَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَدَّهِمْ وَ صَاعِهِمْ وَ قَلِيلِهِمْ وَ كَثِيرِهِمْ [A14a] ضِعْفِي مَا بَارَكْتَ لِأَهْلِ مَكَّةَ مِنْ هُنَا إِلَىٰ هُنَا، حَتَّىٰ أَشَارَ إِلَىٰ نَوَاحِي الْأَرْضِ كُلِّهَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَرَادَهُمْ بِسُوءٍ فَأَذْبُهْ كَمَا يَذُوبُ الْمَلْحُ فِي الْمَاءِ² Bu³ hadîs-i şerîfün ma'nâsı evvelki hadîsde⁴ beyân olduğı gibidür. Ancak bunda ziyâde olan budur ki: “Her kim Ehl-i Medîne'ye yaramazlık dilese, İlähî,⁵ erit anı⁶ nitekim tuz suda erir.”

Ammâ şol ed'iyeler⁷ ki hummânun Medîne-i Münevvereden⁸ nakli anlarda mezkûrdur, cümleden biri budur: اللَّهُمَّ حَبِّبْ لَنَا الْمَدِينَةَ كَحَبِّبْنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ: Ve dahi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ hazretlerinin Medîne-i Münevver'e'ye kudûm-i şerîfleri hadîsinde¹¹ mezkûrdur ki; Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹² Ashâb-ı Kirâm'ları *radıyallâhu anhum* hummâ ile mübtelâ oldılar. Ve Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* minber üzere çıkup oturup [B12b] mübârek ellerin ref' idüp buyurdılar ki: “İlähî! Vebâyı ya'nî hummâyı¹⁴ bizden nakl itdür.” Ba'dehü¹⁵ sabâh oldukda buyurdılar ki: “Bu

1 Ebû Hureyre *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki B: Ebû Hureyre'den mervîdür *radıyallâhu anhdan* A

2 “Peygamber (s.a.v) bir gün Medine dışına çıktı, ben de onunla birlikte gittim. Hz. Peygamber kibleye yöneldi, koltuk altı beyazlığı gözükecek şekilde ellerini havaya kaldırdı ve şöyle buyurdu: 'Allah'ım! Şüphesiz İbrâhîm senin elçin ve dostun idi. O Mekke halkı hakkında sana duada bulundu; ben de senin elçin ve peygamberinim, ben de Medine halkı hakkında sana duada bulunuyorum. Allah'ım, (sonra da eliyle etraftaki tüm topraklara işaret ederek) buradan şuraya kadar onların ölçek ve tartısını, az ve çoğunu Mekke halkının iki katı kadar bereketli kıl. Allah'ım, onlara kötülük etmek isteyenleri tuzun suda eridiğı gibi erit!’” Müslim, “Hacc”, 89, (1386).

3 Bu B: -A

4 evvelki hadîsde A: evvelkide B

5 İlähî B: -A

6 erit anı A: anı eride B

7 ed'iyeler A: du'âlar B

8 Medîne-i Münevvereden B: -A

9 “Allah'ım! Bize Mekke'yi sevdiğin kadar, hatta daha da fazlasıyla Medine'yi sevdir. Onu bize sıhhatli kıl, ölçü ve tartısını bereketli kıl, sıtmasını Cuhfe'ye naklet.” Hadis-i şerifin buradaki ibare ile cüzi farklılık arz eden varyantı için bk. Müslim, “Hacc”, 86, (1376).

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

11 hadîsinde A: hadîs-i şerifinde B

12 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: -B

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

14 ya'nî hummâyı B: -A

15 Ba'dehü B: -A

gice hummâyı huzûruma bir kara karı sûretinde¹ getürdiler. Ol² getüren kimesne yakasından tutmuş ve dir ki; hummâ budur,³ re'y-i şerîfün nedür anun [A14b] hakkında:⁴ Ben didüm ki; anı Ham içine bırak.” Ve Ham bir yerün⁵ ismidür. Rivâyet olundı ki, ol günde Mekke yolundan Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* bir kimse⁶ geldi. Ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ ol kimesneden sordılar ki: “Yolda gelürken⁸ kimesneyi gör-dün mi?” Ol kimesne didi ki: “Kimesneyi görmedüm, ancak bir çıplak kara karı gördüm.” Hazret-i Rasûl⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ ana¹¹ buyurdılar ki: “Hummâyı görmüşsin. Ve bundan sonra aslâ avdet eylemese gerekdür.” Ve dahi hadîs-i âharda gelmiş ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹² buyurmuşlardur: ¹³ *إِنْ كَانَ الْوَبَاءُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَدِينَةِ فَهُوَ فِي مَشْغَطٍ* Merfik gibi Bakî‘ cânibinde bir yüce yere dirler. Ve bu hadîs-i şerîf müş‘irdür hummânun ba‘zısı-nun bekâsına,¹⁴ nitekim hâlâ müşâhede olunur. İmdi nakl olan kuvveti ve şevketidür. Veyâhûd cümlesi gidüp ba‘zısı redd olunmuş¹⁵ ola tekfîr-i seyyi’ât için. Buna mü’eyyiddür şol ki, rivâyet eylemiş İmâm-ı Ahmed-i Hanbel¹⁶ ve gayrı kimesneler ve dahi¹⁷ rivâyet-i sahîha ile sâbit olmuşdur; kaçan hummâ¹⁸ ki Peygamber hazretlerinden *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁹ izn taleb eyleyüp huzûr-ı şerîflerine geldükde²⁰ Hazret-i Rasûl-i

1 huzûruma bir kara karı sûretinde A: bir kara karı sûretinde huzûruma B

2 Ol B: -A

3 hummâ budur A: işbu hummâdur B

4 re'y-i şerîfün nedür anun hakkında A: anun hakkında re'y-i şerîfün nedür B

5 yerün A: mevzi’ün B

6 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* bir kimse B: bir kimesne Hazret’e A

7 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* B

8 Yolda gelürken A: Gelürken yolda B

9 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi’s-selâm* B

11 ana B: -A

12 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: -A

13 “Eğer ki Medine’de bir veba ortaya çıksa bu mutlaka Miş’at’ denilen yer veya tepedir.” Bk. Ebu’l-Hasen Nürüddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed es-Semhüdi, *Vefâ’ü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, C. 4, Beyrut 2006, s. 146; ayrıca bk. *Vefâ’ü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ (Medîne-i Münevvere Taribi)*, trc. İbrahim Barca, Siyer Yayınları, C. 1, İstanbul 2021, s. 99.

14 müş‘irdür hummânun ba‘zısının bekâsına A: hummânun ba‘zısının bekâsına müş‘irdür B

15 redd olunmuş A: girü rücû‘ eylemiş B

16 Ahmed-i Hanbel B: Ahmed A

17 kimesneler ve dahi B: -A

18 sâbit olmuşdur; kaçan hummâ B: -A

19 Peygamber hazretlerinden *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Peygamber *aleyhi’s-selâm*dan B

20 geldükde A: geldiği vakit B

Ekrem¹ buyurdılar ki: “Sen² kimsin?” [B13a] Hummâ didi ki: “Ümm-i Mildem[’em].”³ Pes emr olundu ki Kubâ’ya gide. Andan [A15a] sonra Ehl-i Kubâ bir mertebe mihnet ü şiddet gördiler⁴ ki Hakk *Sübhânehü ve Te’âlâ*’dan⁵ gayrı kimesne bilmez. Pes Ehl-i Kubâ gelüp⁶ Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve selleme* şikâyet eylediler. Ve Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ehl-i Kubâ’ya⁸ buyurdu ki: “Eger dilersenüz Hakk *Sübhânehü ve Te’âlâ*’dan⁹ dileyin, işbu belâyı sizlerden ref’ itsün. Veyâhûd dilersenüz dursun ve günâhlarınıza kefâret olsun.” deyü buyurdılar. Andan sonra Ehl-i Kubâ¹⁰ didiler ki: “Günâhlarımıza kefâret olsun¹¹ için bekâsın ihtiyâr itdük.”

Ammâ tâ’ûn ve Deccâl-i la’inden emîn olmak bâbında vârid olan ehâdis-i şerîfeden *Sahîbayn*’da mervîdür¹² ki: “Medîne-i Münevver’e’nün yollarını melâ’ike¹³ hırâset iderler ki Medîne-i Münevver’e’ye tâ’ûn ve Deccâl girmeye.” Ve dahi vârid olmuştur¹⁴ ki: “Deccâl-i la’în Uhud Dağı’nun ardında nüzûl ider Medîne-i Münevver’e’ye girmek kasdına; ammâ melâ’ike anun¹⁵ şom yüzini maşrık cânibine döndürseler gerekdür bi-iznillâhi Te’âlâ.” Ve dahi rivâyet olundu ki: “Deccâl-i la’în Medîne-i Münevver’e kurbında nüzûl eylese gerekdür ve Medîne-i Münevver’e’de kâfirden ve münâfıktan her¹⁶ kim olursa mezkûr la’îne mülhak olsa¹⁷ gerekdür.” Ve dahi dimişlerdür ki: “Ol günde Medîne-i Mutahhara¹⁸ kendüden habîsleri nefy

1 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: -A

2 Sen B: -A

3 أمّ ملدتم A: أمّ خلدتم B

4 gördiler A: çekdiler B

5 Hakk *Sübhânehü ve Te’âlâ*’dan B: Hakk Te’âlâ hazretlerinden A

6 Pes Ehl-i Kubâ gelüp B: -A

7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

8 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ehl-i Kubâ’ya B: Hazret A

9 Hakk *Sübhânehü ve Te’âlâ*’dan B: Hakk Te’âlâ hazretlerinden A

10 Andan sonra Ehl-i Kubâ B: Anlar A

11 olsun B: -A

12 mervîdür A: mervî olan budur B

13 Medîne-i Münevver’e’nün yollarını melâ’ike A: melâ’ike Medîne-i Münevver’e’nün yollarını B

14 vârid olmuştur A: rivâyet olunmuştur B

15 anun B: -A

16 her B: -A

17 mülhak olsa A: karışsa B

18 Mutahhara A: Münevver B

ider.”¹ [A15b] Ve bu bâbda bundan gayrı nice ve nice² ehâdîs-i şerîfeler vârid olmuştur, şöhretine³ binâ'en [B13b] bu mikdâr ile iktisâr olundu.

Dördüncü Fasl

Medîne-i Münevver'e'nün mübârek türâbı⁴ ve dahi mîveleri beyânındadır.

Haberde vârid olmuştur ki: “Gubâr-ı Medîne cüzâmdan şifâdur.” Ve dahi rivâyet olundu ki, Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Tebûk Gazâsı'ndan döndükden sonra Medîne-i Münevver'e'de olan kimesneler leşker-i İslâm'ı istikbâl eyledüklerinde⁵ haylıce yel esüp⁶ gubâr hareket eylemiştir. Ashâb-ı Kirâm'dan ba'zıları burunların örtüp gubârdan⁷ sakınmışlar. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Şol Zât-ı Pâk hakkıçün ki benüm nefsim anun yed-i kudretindedür,⁸ Medîne-i Münevver'e'nün toprağı her dâ'id⁹ devâdur.” Râvî eydür ki: Zannım budur ki “cüzâmdan ve barasdan dahi bile” buyurmuşlardır. Ve dahi haber-i âharda gelmiştir ki: “Medîne-i Münevver'e toprağı şifâdur cüzâmdan.”¹⁰ Sâhib-i Târîh *rahmetullâhi aleyh*¹¹ dir ki: Biz müşâhede eyledük ki bir meczûm¹² kimesne¹³ Medîne-i Münevver'e'nün mübârek toprağı ile şifâ bulup ol yaramaz maraz andan zâ'il oldı.¹⁴ Ve dahi mervîdür ki Benü'l-Hâris [A16a] za'f-ı tamâm ile¹⁵ Server-i Enâm¹⁶ *aleyhi ezke's-salâtü ve's-selâm*¹⁷ huzûr-ı şerîflerine geldüklerinde Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁸ buyurdu ki: “Yâ Benü'l-Hâris!

1 habîsleri nefy ider A: nefy-i hubs ider B

2 ve nice B: -A

3 şöhretine A: şehâdetine B

4 mübârek türâbı A: toprağı B

5 istikbâl eyledüklerinde A: karşıladuklarında B

6 yel esüp B: -A

7 gubârdan A: -B

8 yed-i kudretindedür A: kudreti elindedür B

9 dâ'id⁹ A: maraza B

10 Medîne-i Münevver'e toprağı şifâdur cüzâmdan A: Medîne'nün toprağı cüzâmdan şifâdur B

11 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

12 meczûm A: cüzâm B

13 kimesne B: -A

14 maraz andan zâ'il oldı A: marazdan kurtuldu B

15 za'f-ı tamâm ile A: tamâm za'f-ile B

16 Server-i Enâm A: Server-i Enbiyâ'nun B

17 *aleyhi ezke's-salâtü ve's-selâm* A: -B

18 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: *aleyhi's-selâm* A

Sizlere ne oldu?” Anlar¹ eyitdiler: “Yâ Rasûllallâh! Hummâ bizi bu hâle getürdi.” Pes Hazret-i Rasûl² *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdi ki: “Kandasız Su‘ayb’dan?”³ Anlar didiler ki: “Ne idelüm Su‘ayb’a?”⁴ Buyurdi ki: “Toprağından alup suya birağup birinüz içinde tefl⁵ eyleyüp ve desün: [B14a] ⁶بِاسْمِ اللَّهِ، تُرَابُ أَرْضِنَا بِرِيقِ بَعْضِنَا شِفَاءٌ لِمَرِيضِنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا” Pes anlar Peygamber hazretleri *sallallâhu aleyhi ve sellemün* buyurduğuna⁷ imtisâl idüp mezbûr belâyâ ve nekâlden⁸ halâs oldılar. “*Tefl*”, nefhden⁹ ibâretdür ki azacık ağız suyu ile bile ola; nitekim efsûn idenler iderler. Ve Su‘ayb, Vâdî-i Buthân’dan ibâretdür ki Mâcuşûniyye altındadır. Ve Mâcuşûniyye bir bığçenün ismidür ki hâlâ Medîne-i Şüb¹⁰ dimekle ma‘rûfdur. Ve anda bir gâr vardur ki andan istişfâ¹¹ için toprak alup etrâf-ı âleme irsâl olunur.

Fâ’ide:¹² Sâhib-i Târîh eydür ki: Zikr olan mezvî’i sonra gelenler evvel gelen¹³ ulemâdan işidüp ve görüp mezbûr mahal¹⁴ mu‘ayyen ve mukarrer olmışdur. Ulemâdan niçe kimesne ol [A16b] mahalden istişfâ idüp sıhhat bulmuşlardur. Ve benüm dahi bir hastam hummâ ile mübtelâ iken ol toprakdan alup suyun¹⁵ içürdüm, hemân sâ‘at¹⁶ sıhhat buldı. Ba‘zı ulemâ eydürler kim: Mezkûr¹⁷ toprağı su içine koyup ol su ile gusl ideler hummâ def’i için. Sâhib-i Târîh dir ki: Peygamber hazretlerinden rivâyet olunduğı üzere amel oluna. Ba‘dehû mezkûr su ile gusl ideler;¹⁸ tâ kim hadîs-i şerî-

1 Anlar B: -A

2 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

3 Kandasız Su‘ayb’dan A: Su‘ayb’dan kandasız B

4 Ne idelüm Su‘ayb’a A: Su‘ayb’a ne idelüm B

5 tükürmek

6 “Allah’ın adıyla. Rabbimizin izniyle memleketimizin toprağı, kimimizin tükürüğü/nesesi ile (birleşince) hastamız için şifadır.” رَبِّنَا بِإِذْنِ اللَّهِ، تُرَابُ أَرْضِنَا بِرِيقَةِ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمِنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا” Bu hâri, “Tıbb”, 38, (5745).

7 Peygamber Hazretleri *sallallâhu aleyhi ve sellemün* buyurduğuna B: -A

8 mezbûr belâyâ ve nekâlden A: ol belâlardan ve nekâllerden B

9 nefhden A: üfürmekden B

10 Medîne-i Şüb A: مدشونيه B

11 istişfâ A: şifâ taleb B

12 **Fâ’ide** A: -B

13 gelen A: -B

14 mezbûr mahal A: mahall-i mezbûr B

15 toprakdan alup suyun B: toprak suyundan A

16 hemân sâ‘at B: sâ‘atiyle A

17 Mezkûr A: -B

18 hummâ def’i için. Sâhib-i Târîh dir ki: Peygamber hazretlerinden rivâyet olunduğı üzere amel oluna. Ba‘dehû mezkûr su ile gusl ideler A: -B

fün mefhûmıyla ulemânun maksûd olan mücerrebâtın cem' idüp anlar ile bile amel itmiş olalar. Ve dahi *Sabîhayn*'dan mervîdür ki: Her kaçan bir kimesne marîz olsa veyâhûd ana¹ cerâhat değse² idi Hazret-i Peygamber³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek barmaklarını ya'nî sebbâbesini yer üzere vaz' idüp⁴ buyururlar⁵ idi: ⁶بِاسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا [B14b] Ba'zı rivâyetde mervîdür ki “Evvel bu du'âyı okıya, andan sonra barmağın yere vaz' ide.”⁷ Ve dahi hadîs-i âhârda mervîdür ki: “Bir kimesnenün ayağında cerâhatı var idi,⁸ Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâmun*⁹ huzûr-ı şerîflerine getürdiler. Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hasırın bir tarafın¹¹ kaldurup [A17a] mübârek sebbâbelerini ağız suyu ile yer üzere vaz' idüp buyurdılar: ¹²بِاسْمِ اللَّهِ، رِيقِ بَعْضِنَا بِتُرْبَةِ أَرْضِنَا لِيُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا Andan sonra¹³ mübârek barmakların ol cerâhat üzere vaz' eylediler.”

Ve ammâ ol mahall-i pür-feyz u esrârın mîvesi ve esmârı¹⁴ hakkında vârid olan ehâdîs-i şerîfelerden biri budur ki, *Sabîh-i Müslim*'den rivâyet olunur ki: “Her kim sabâh vaktinde yedi dâne hurma yese Medîne-i Münevver'e'nün Lâbeteyn¹⁵ beyninden,¹⁶ ol günde ana hiç nesne zarar eylemeye.” İmâm-ı Ahmed-i Hanbel¹⁷ rivâyet ider ki: “Her kim Medîne-i Münevver'e'de Lâbeteyn beyninde yedi acve¹⁸ hurmayı aç karınla yese ol gün geceye dek ana hiç¹⁹ nesne zarar itmeye.” Râvî dir ki: Gümân iderüm

1 ana A: ol kimesneye B

2 değse A: irişse B

3 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

4 vaz' idüp A: koyup B

5 buyururlar A: dahi dir B

6 “Allah'ın adıyla. Rabbimizin izniyle memleketimizin toprağı, kimimizin tükürüğü/nesfisiyle (birleşince) hastamız şifa bulur.” Buhârî, “Tıbb”, 38, (5745).

7 ide A: eyleye ya'nî döşeye B

8 var idi A: -B

9 Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâmun* B: Server-i Enbiyâ'nun A

10 Peygamber B: Hazret A

11 tarafın A: cânibini B

12 “Allah'ın adıyla. Rabbimizin izniyle kimimizin tükürüğü/nesfisi, memleketimizin toprağıyla (birleşince) hastamız şifa bulsun.” İbn Hanbel, *el-Müsted*, 41/164, (24617).

13 Andan sonra A: Ba'dehû B

14 u esrârın mîvesi ve esmârı B: ve esrâr-ı esmârı A

15 **Derkenar:** Lâbeteyn ya'nî iki dağın arası B: -A

16 yedi dâne hurma yese Medîne-i Münevver'e'nün Lâbeteyn beyninden A: Medîne-i Münevver'e'nün Lâbeteyn mâbeyninden yedi dâne hurma yese B

17 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel B: İmâm-ı Ahmed A

18 acve B: -A

19 ana hiç A: -B

ki buyurmuşlardır ki, “Eger gicede tenâvül eylese¹ sabâha dek bir şey zarar eylemeye.” Ve dahi *Sahîhbayn*'dan mervîdür ki:² “Her kim ki karnı açla yedi acve hurmayı yese ol gün³ ol kimesneye sihr ve zehr zarar eylemeye.” Ve dahi *Sahîh-i Müslim*'de mervîdür ki: “Acve-i âliyede şifâ vardır yâhûd karnı açla yese tiryâkdur.” Ve dahi İmâm-ı Ahmed-i Hanbel⁴ rivâyetinden ricâl-i sahîh ile mervîdür ki: “Kem'ede⁵ göz ağrısı devâsı [B15a] vardır yâhûd karın açla yese şifâ vardır.⁶ Ve acve cennet mîvelerindendir.”

[A17b]

Hazret-i Â'işe *radıyallâhu anhâdan* mervîdür ki buyurmuşlardır,⁷ sâhib-i düvâm ü düvâr⁸ olanlara Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyururlar idi ki: “Ac karınla yedi hurma-i acve⁹ yiyeler.” Devâm u devvâr didükleri dâ'im ağrıyan baş ağrısıdır dirler.¹⁰ Fe-emmâ kütüb-i tibbda meşhûr olan¹¹ budur ki devvâr baş dönmesine dirler, *vallâhu a'lem*.¹² Ve dahi Hazret-i Enes *radıyallâhu anhâdan* mervîdür ki: “Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* acve hurmasına ziyâde muhabbetleri var idi.” deyü buyurmuşlar.¹⁴ Ammâ¹⁵ İmâm-ı Ahmed-i Hanbel¹⁶ rivâyet eylemişdür ki: “Hurmanızun ahseni ya'nî a'lâsı¹⁷ bernîdür, emrâzı¹⁸ izâle ider. Ve anda hiç zarar yokdur.” İbn-i Esîr acve tefsîrinde demiş ki: “Acve, hurmanun bir nev'idür sayhâniden büyücek, rengi siyâha mâ'ıldür.” Bezzâr, İbn-i Esîr di-

1 tenâvül eylese A: yese B

2 mervîdür ki A: rivâyet olunmuşdur B

3 ol gün B: -A

4 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel B: İmâm-ı Ahmed A

5 **Derkenar:** Kem'e didükleri yağmur zamanında yumuşak yerlerde biter sarımsak sûretinde; mantar didükleri gibi olmaktadır. *Vallâhu a'lem (minbu)*. *Tercüme-i Sıbâhî'da*: “kem'e kâf'un fethi ve mîm'ün sükûniyle mantar didükleri nesnedür ki gün dokunmaz yerlerde biter. Müfredi kem' gelür hilâf-ı kıyâs üzere, tesniyesi kem'et gelür, cem'i ekmu' gelür, cem'ün cem'i ekme'et gelür” (*minbu*) B: -A

6 göz ağrısı devâsı vardır yâhûd karın açla yese şifâ vardır B: göz devâsı var A

7 buyurmuşlardır B: -A

8 düvâm ü düvâr: baş dönmesi

9 hurma-i acve A: acve hurma B

10 dirler B: -A

11 olan B: -A

12 *vallâhu a'lem* A: -B

13 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

14 deyü buyurmuşlar B: -A

15 Ammâ A: -B

16 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel B: İmâm-ı Ahmed A

17 ya'nî a'lâsı B: -A

18 emrâzı A: marazları B

düğü üzere ziyâde eyledi ki: “Acve Hazret-i Peygamber¹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Medîne-i Münevverede mübârek eliyle dikdüğü yemişlerdendir.” Ve “*sayhânî*” ile tesmiye olduğuna hadis-i şerîf rivâyet itmişdür ki, Câbir *radıyallâhu anh* didi ki: “Bir gün ba’zı murabba’ât-ı Medîne’de² Server-i Mevcûdât³ *aleyhi ezke’t-tahıyyât* ile bilece idüm. Ve Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* elini ol Hazret’ün [A18a] mübârek ellerine virüp ma’an seyr iderken ittifâkan⁴ bir nahle⁵ mürûr eyledük. Ol nahl⁶ sayha idüp didi ki: “İşbu Muhammed, Server ü Seyyid-i Enbiyâ’dur⁷ ve bu Alî, Seyyidü’l-Evliyâ’dur ki e’imme-i tâhirenün babalarıdır!” [B15b] Andan sonra bir âhar⁸ nahle⁹ dahi mürûr eyledük, ol dahi çağırıp didi ki: “Bu Muhammed Rasûlullâh’dur ve bu Alî Seyfullâh’dur!” İmdi Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Emîrül-Mü’minîn Alî *radıyallâhu anh* cânibine nazar idüp buyurdılar ki: “Buni¹⁰ *sayhânî* ismi ile tesmiye eyle.” Pes ol nahl ol günden beri bu ism-i şerîf¹¹ ile tesmiye olundu.” Sâhib-i Târîh dir ki: Bu hurmanun bu ism ile tesmiye olduğunun sebebi budur. Veyâhûd murâd ol murabba’anun ismi ile tesmiye ola ve Medîne-i Münevverede bir yerdür ki ismi *sayhânî* ile ma’rûfdur. Ve dahi Sâhib-i Târîh dir ki: Hurmanun envâ’ını tetebbu’ u tefahhus eyledüm, yüz otuz habbeden ziyâde nev’ini buldum. *Vallâhu a’lem.*¹²

1 Peygamber A: Rasûl-i Ekrem B

2 Bir gün ba’zı murabba’ât-ı Medîne’de A: Ba’zı murabba’ât-ı Medîne-i Münevverede bir gün B

3 Mevcûdât A: Kâ’inât B

4 ittifâkan B: -A

5 nahle A: hurma ağacına B

6 nahl A: hurma ağacı B

7 Server ü Seyyid-i Enbiyâ’dur B: Seyyidü’l-Enbiyâ’dur A

8 âhar A: gayrı B

9 nahle A: hurma ağacına B

10 Buni A: Bu hurma B

11 şerîf A: -B

12 tetebbu’ u tefahhus eyledüm, yüz otuz habbeden ziyâde nev’ini buldum. *Vallâhu a’lem* B: tetebbu’ eyledük, yüz otuzdan ziyâde bulundı A

Beşinci Fasl

Medîne-i Münevverede ikâmet eylemek için kandırmak ve dahi¹ anda olmaklığa rağbet itdürmek ve dahi ol emâkin-i şerîfe günâhları ve habâsetleri² gidermek bâbında ve anda bid'at ihdâs eyleyenler hakkında [A18b] va'id³ olan ve Medîne-i Münevvereye yâhûd⁴ Ehl-i Medîne'ye yaramazlık kasd idene olan⁵ cezâlar beyânındadır.

Mahfî olmasun ki yukarıda sebkat iden fusûllardan⁶ işbu fasl te'hîr olmağa sebep budur ki, umûr-ı mezkûreler sebebiyle işbu faslda maksûd olan tergîb ü terhîb nazar idenlere hâsıl ola. *Sahîh-i Müslim*'den mervîdür ki: "Nâs üzere bir zamân gele ki herkes kavmini ve akrabâsını ucuzluk olan⁷ yerlere da'vet eyleyeler. Ammâ bilmezler ki Medîne-i Münevverede [B16a] anlara yeğrekdür. Şol Zât-ı Pâk hakkı için ki benüm nefsim anun yed-i kudretindedür,⁸ hiç kimesne Medîne'den rağbet idüp⁹ âhar yerlere gitmez; illâ Hakk *Sübhânehü ve Te'âlâ* andan yeğ kimesneyi yerine getirür." Ve dahi *Sahîhayn*'da gelmiş ki: "Îmân Medîne-i Münevvereye gelüp sığınur, nitekim yılan delüğine girüp sığınur." Ve dahi rivâyet olundu ki: "Her kim Medîne'nün şiddetine ve meşakkatine sabr eylese ben ana şehîdin yâ şefî'in Kıyâmet gününde." Ve dahi rivâyet olundu ki, Ehl-i Medîne'den bir kimesne kesret-i iyâl ve zîk-ı hâl¹⁰ sebebiyle Medîne'den âhar yere rihlet itmek¹¹ için Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu anh* hazretleri¹² ile meşveret eyledi.¹³ Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu anh*¹⁴ ol [A19a] kimesneye buyurdu ki: "Vây senün hâlüne! Ben sana bu mevzi'-i şerîfden rihleti¹⁵ revâ görmezim." di-

1 ve dahi A: -B

2 habâsetleri B: hıbsı A

3 va'id B: -A

4 Medîne-i Münevvereye yâhûd B: yâhûd Medîne'ye A

5 olan B: -A

6 sebkat iden fusûllardan A: geçen fasllardan B

7 olan A: -B

8 yed-i kudretindedür A: kudreti elindedür B

9 hiç kimesne Medîne'den rağbet idüp A: Medîne-i Münevvereden hiç kimesne rücu' idüp B

10 hâl A: ahvâl B

11 rihlet itmek A: gitmek B

12 hazretleri B: -A

13 eyledi A: eylemeğe geldi B

14 Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu anh* B: -A

15 rihleti A: gitmeği B

di ve ana hadîs-i şerîfi okudu. Ve dahi rivâyet olunur ki, bir şahs-ı âhar İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâya* geldi fitne zamânında ve didi:¹ “İy Ebâ Abdirrahmân, ben isterim ki taşra çıkam ki zamâne üzerime katı² dar olmuştur.” İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* ol kimesneye³ buyurdılar ki: “Yerinden hareket eyleme!” Ve ana Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hadîs-i şerîflerini⁴ okudu. Sâhib-i Târîh dir ki: “Yâ” lafzı ki⁵ hadîs-i şerîfde “yâ şehîd yâ şefî” olurdu⁶ deyü⁶ buyurulmuşdur; “yâ” lafzı bunda⁷ şekk için değıldür, belki taksîm içündür. Ya’nî “Mutî‘ olanlar hakkında [B16b] şehâdet virürüm ve şefâ‘at iderüm âsiler hakkında.”⁸ Ve dahi dir ki: Şehâdet ve şefâ‘at hâssadur âmmeden gayrı. Ve ba‘zı rivâyâtda vâv gelmiş yâ yerine, ya’nî “şehîd ve şefî.”⁹ Sâhib-i Târîh dir ki: Ehâdîs-i mezkûrede¹⁰ Medîne-i Münevvere’de sâkin olan kimesnelerün vefâtları î mân-ıla olmaklığa işâret vardır. Zîrâ şefâ‘at mü‘minlere mahsûsdur. Ve dahi¹¹ Medîne-i Münevvere’de sâkin olanlar için şehâdet ve şefâ‘at¹² hakkında ehâdîs-i şerîfe çokdur. Cümlesinden bu ehâdîs-i şerîfe¹³ ile iktisâr olundu.

Ve dahi rivâyet [A19b] olundu ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur: “Evvel yer altından¹⁴ çıkan benem. Ba‘dehû Ebû Bekr, ba‘dehû Ömer *radıyallâhu anhumâ*, andan sonra Ehl-i Bakî‘ gelür. Anlar dahi haşrolup ba‘dehû¹⁵ Ehl-i Mekke’ye muntazır olavuz.” Ve dahi¹⁶ hadîs-i âhardan rivâyet olundu ki buyurmuşdur:¹⁷ “Evvel şefâ‘atim Ehl-i Medîne’ye

-
- 1 İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâya* geldi fitne zamânında ve didi A: fitne zamânında İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâya* gelüp eyitdi ki B
 - 2 katı B: -A
 - 3 ol kimesneye B: -A
 - 4 ana Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hadîs-i şerîflerini B: hadîs-i şerîfi ana A
 - 5 “Yâ” lafzı ki A: -B
 - 6 olurdu” deyü B: -A
 - 7 “yâ” lafzı bunda B: -A
 - 8 şefâ‘at iderüm âsiler hakkında A: âsiler hakkında şefâ‘at iderüm B
 - 9 rivâyâtda vâv gelmiş yâ yerine, ya’nî “şehîd ve şefî” A: rivâyette yâ yerine vâv gelmiş, “şehîd ve şefî” gibi B
 - 10 mezkûrede A: mezbûrede B
 - 11 Ve dahi A: Bundan mâ-adâ B
 - 12 Medîne-i Münevvere’de sâkin olanlar için şehâdet ve şefâ‘at B: şehâdet ve şefâ‘at Medîne’de sâkin olanlar A
 - 13 ehâdîs-i şerîfe B: bunlar A
 - 14 Evvel yer altından A: Yer altından evvel B
 - 15 ba‘dehû B: -A
 - 16 Ve dahi B: -A
 - 17 buyurmuşdur B: -A

ola, ba‘dehû Ehl-i Mekke‘ye ola, ba‘dehû Ehl-i¹ Tâ‘if‘e ya‘nî Ehl-i Hicâz‘a ola.” İmâm-ı Ahmed² rivâyet-i sahiha ile rivâyet ider ki; her kaçan ki Peygamber³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrreme‘ye dâhil olur idi,⁴ buyururlardı ki: “İlâhî, benüm ecelimi Mekke‘de eyleme!” Ve dahi Emîr-ü'l-Mü‘minîn Ömer *radıyallâhu [anh]dan*⁵ mervîdür ki buyurdu: “İlâhî, bana şehâdet müyesser eyle ve mevtimi Hazret-i⁶ Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* beledinde⁷ eyle!” İşbu du‘âyı Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*⁸ ekser zamânda eylerdi.⁹ Ve dahi rivâyet olunmuşdur ki: “Her kimün ki Medîne-i Münevverede milki olsa, gerekdür¹⁰ anı saklaya. Ve Medîne-i Münevverede milki olmayanlara¹¹ lâzımdur ki kendüler **[B17a]** için Medîne‘de¹² milk edineler. Zirâ bir zamân gele ki her kimün ki Medîne-i Münevverede¹³ milki olmaya, hâric ve müctâz gibi olur.” Ve dahi rivâyet olundu ki: “Herkeselâzımdur ki Medîne‘de¹⁴ kendü için milk peydâ ide; egerçi bir nahl dahi olsa ya‘nî bir hurma ağacı.”¹⁵ Ve dahi Zührî *rahimehullâh*¹⁶ merfû‘an rivâyet eylemişdür ki Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu:¹⁷ **[A20a]** “Mekke‘de milk¹⁸ idinmenüz, Dâr-ı Hicret‘de milk idinün. Zirâ bir kişi mâlıyla bile¹⁹ olmak gerekdür.”

Ammâ Medîne-i Münevverede hubs²⁰ nefy itmek bâbında vâki‘ olan ehâdîs-i şerîfeden biri budur ki, *Sahîb-i Buhârî*²⁰ de vârid olmuşdur ki: “Medîne

1 Ehl-i A: -B

2 İmâm-ı Ahmed A: İmâm-ı Hanbel B

3 Peygamber A: Rasûl-i Ekrem B

4 olur idi A: olsalar B

5 *radıyallâhu [anh]dan* B: *radıyallâhu anhumâ* A

6 Hazret-i B: -A

7 beledinde A: yanında B

8 Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* B: -A

9 zamânda eylerdi A: evkâtda ider imiş B

10 gerekdür A: -B

11 Medîne-i Münevverede milki olmayanlara B: milksüz olanlara A

12 Medîne‘de B: -A

13 Medîne-i Münevverede B: -A

14 Medîne‘de B: -A

15 bir nahl dahi olsa ya‘nî bir hurma ağacı A: hurma ağacı dahi olur ise B

16 *rahimehullâh* A: *rahmetullâhi aleyh* B

17 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu B: -A

18 milk A: -B

19 bile A: bir yerde B

20 hubs A: habâsetleri B

gökçekdür, cümle¹ günâhları nefy ider; ya'nî anda sâkin olanları cemî'² günâhdan pâk ider gümüş kirini kuyumcı körüğü pâk itdüğü gibi." Ve dahi ba'zı rivâyâtda gelmişdür ki: "Medîne yaramaz âdemi nefy ider." Ya'nî çıkarur. Ve bu söze Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin kavli-i şerîfleri mü'eyyiddür şol bir A'râbî³ hakkında ki, A'râbî Hazret-i Risâlet-penâh'a⁴ didi ki: "Bey'atim ikâle eyle." Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ andan⁶ ibâ eylediler. Pes A'râbî Medîne'den çıkup gitdi. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki:⁷ "Medîne-i Münevvere âteş küresi gibidür; vesahı izâle ider ve hâlisi ibkâ ider." Sâhib-i Târîh eydür ki: Medîne-i Münevvere yaramaz âdemleri izâle eylemek Server-i Enbiyâ'nun⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁹ zamân-ı şerîflerine mahsûs değıldür. Ve bu sözi İmâm-ı Ahmed-i Hanbel **[B17b]** rivâyeti te'yid ider ki aşağıda gelecekdür.¹⁰ Ve dahi Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh*¹¹ Medîne-i Münevvere'den çıkar iken didiler ki: "Korkaram ki şol kimesnelerden olam ki Medîne-i Münevvere anları kendüden¹² nefy eylemişdür." Ammâ Hakk *Sübhânehû ve*¹³ *Te'âlâ*'nun ehl-i **[A20b]** habâseti¹⁴ kâmil[en] ib'âd eylemek ki anlar kâfirlerdür, zâhirdür. Ammâ kâfir olmayan âsî ve mücrim mü'minlerün¹⁵ ib'âdı; kâbildür ki mevtlerinden sonra mel'âike anları âhar yere¹⁶ nakl eyleyeler,¹⁷ ol mekân-ı şerîfden bir mekâna tebdîl ideler¹⁸ ki beden-i kesîflerine münâsibdür. Nitekim ba'zı ulemâ ana işâret eylemişlerdür. Ve

1 cümle B: -A

2 cemî' B: -A

3 Ve bu söze Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin kavli-i şerîfleri mü'eyyiddür şol bir A'râbî B: Buna mü'eyyiddür Rasûlullâh hazretlerinin kavli-i şerîfleri şol A'râbî A

4 A'râbî Hazret-i Risâlet-penâh'a B: -A

5 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

6 andan B: -A

7 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki B: -A

8 Server-i Enbiyâ'nun A: Peygamber hazret[i] B

9 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

10 Ve bu sözi İmâm-ı Ahmed-i Hanbel rivâyeti te'yid ider ki aşağıda gelecekdür B: Ve bu ma'nâyı te'yid ider İmâm-ı Ahmed rivâyeti ile ki gelecekdür A

11 *radıyallâhu anh* B: kavli ile A

12 kendüden B: -A

13 *Sübhânehû ve* B: -A

14 habâseti B: hubs A

15 âsî ve mücrim mü'minlerün B: âsîlerün A

16 âhar yere B: -A

17 eyleyeler A: itmeyeler B

18 tebdîl ideler B: -A

bu hakîre dahi ba'zı evliyâdan bi-tarîkı nakl¹ rivâyete olunmuşdur. Bu takdirce Medîne-i Münevvere nefy-i hubs ve zünûb eyler² ehlini nefy eylemek ile. Veyâhûd murâd ib'âd-ı ehl-i hubs kâmil ola ki anlar şefâ'ate lâıyk değıllerdür. Veyâhûd Medîne-i Münevvere'de sevâb muzâ'af olmak için anda sâkin olanların günâhları mahv olur, nitekim ³ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ âyet-i kerîmesi⁴ iktizâ ider. Veyâhûd murâd, izhâr itmekdür hubs u fesâd-ı kulûb-ı habîseyi; ya'nî mahfî ve muzmer olan habâ'isi zâhir ider,⁵ nitekim müşaheddür. Ve bu ma'nâyı şol hadîs-i şerîf te'yîd ider ki,⁶ Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâmdan*⁷ rivâyete olunur ki; Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ münâfıklar Uhud Gazâsı'nda⁹ rücû' eyledükleri vakitte [B18a] buyurdu:¹⁰ "Medîne âteş küresi gibidür; ya'nî nitekim âteş küresi¹¹ gümüşü vesahdan ayırur, Medîne-i Münevvere dahi mü'mini münâfıktan eylece ayırur." [A21a] Ya'nî münâfığın nifâkını izhâr ider. Zîrâ ol hinde gazâdan yüz çevirüp rücû' eyledüklerinden¹² nifâkları zâhir olmuşdı.¹³ Sâhib-i Târîh bundan sonra dir ki: Bana zâhir olan budur ki Medîne-i Münevvere'nün¹⁴ hubsı¹⁵ nefy eylemek bu dört ma'nâya işâretdür;¹⁶ ne-ân ki ba'zısına mütehammil ola ve ba'zısına mütehammil olmaya.

Ammâ Medîne-i Münevvere'de bid'at ihdâs idenlerin hakkında va'üd îcâb ider ehâdis-i şerîfelerden biri budur ki, *Sabîhayn*'dan mervîdür ki: "Her kim ki Medîne-i Münevvere'de bid'at ihdâs eylese veyâhûd bid'at

1 bi-tarîkı nakl A: nakl tarîkı ile B

2 nefy-i hubs ve zünûb eyler A: habâsetleri ve zünûbları nefy ider B

3 "(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. **Çünkü iyilikler kötülükleri giderir.** Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür." Hûd, 11/114.

4 âyet-i kerîmesi B: -A

5 murâd, izhâr itmekdür hubs u fesâd-ı kulûb-ı habîseyi, ya'nî mahfî ve muzmer olan habâ'isi zâhir ider A: murâd, kulûb-ı habâ'islerde mahfî ve muzmer olan habâsetleri ve fesâdları izhâr itmekdür B

6 şol hadîs-i şerîf te'yîd ider ki B: te'yîd ider şol ki A

7 Peygamber *aleyhi's-selâmdan* B: Peygamber'den A

8 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

9 münâfıklar Uhud Gazâsı'nda A: Uhud Gazâsı'nda münâfıklar B

10 eyledükleri vakitte buyurdu A: eyledüklerinde Hazret *aleyhi's-selâm* buyurdu ki B

11 ya'nî nitekim âteş küresi A: -B

12 gazâdan yüz çevirüp rücû' eyledüklerinden B: -A

13 zâhir olmuşdı A: izhâr olunmuşdı B

14 Medîne-i Münevvere'nün A: Medîne B

15 hubsı A: habâ'isi B

16 işâretdür A: mütehammildür B

ihdâs eyleyene mutî' ve¹ yine mu'în olsa Hakk *Sübhânehû ve² Te'âlâ* ve melâ'ike ve cemî' mahlûkât ana la'net idüp ve ol kimesnenün ferâ'izi ve nevâfilî cidden³ kabûl olma." Bu hadîs-i şerîfde işâret vardur ki Medîne-i Münevver'e de olan günâhlar mutlakan günâh-ı⁴ kebîredür. Ve dahi *Sahîb-i Müslim*'den rivâyet olunur ki: "Her kim ki Ehl-i Medîne'ye yaramazlık kasd eylese Hakk *Sübhânehû ve⁵ Te'âlâ* anı eride, nitekim tuzı su⁶ eridür." Yine *Müslim*'den rivâyet olunur ki: "Hiç kimesne Ehl-i Medîne'ye yaramazlık kasd eylemez; illâ Hakk Te'âlâ anı eridür, nitekim âteş rasâsı⁷ ve su tuzı eridür." Ve dahi hadîs-i âharda gelmişdür ki, Rasûlullâh⁸ [B18b] *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir gün Medîne-i Münevver'e [A21b] müşrif olup mübârek ellerini kaldurup buyurdı ki: "Îlâhî! Her kim ki bana veyâhûd beledime yaramazlık dilese anı tiz helâk eyle!"

Ammâ Ehl-i Medîne'yi⁹ korkudan kimesneler hakkında vâki' olan ehâdîs-i şerîfelerden biri budur ki, Taberânî *Evsat* adlı kitâbında ricâl-i sikât¹⁰ ile rivâyet eylemişdür ki; Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki: "Îlâhî! Her kim ki Ehl-i Medîne'ye zulm ider veyâhûd anları korkudur, sen anı korkud. Ve Hakk *Sübhânehû ve¹² Te'âlâ*'nun ve dahi melâ'ikenün ve cemî' mahlûkâtun la'neti ana ola. Anun ferâ'izi ve nevâfilî makbûl¹³ olmaya veyâhûd olmaz." deyü buyurmuşlardur.¹⁴ Ve dahi İmâm-ı Nesâî rivâyet eyler ki: "Her kim ki Ehl-i Medîne'yi korkuda, anlara zâlim olduğu hâletde Hakk¹⁵ Te'âlâ'nun la'neti ana olsun." Ve hadîs-i âharda rivâyet olundu ki: "Medîne mahall-i muhâceretdür ve benüm yatağımdur ve andan ba's olunurum. İmdi ümmetime lâyük olan budur ki; konşularıma

1 veyâhûd bid'at ihdâs eyleyene mutî' ve B: -A

2 *Sübhânehû ve B: -A*

3 cidden B: -A

4 olan günâhlar mutlakan günâh-ı B: günâh mutlakan A

5 *Sübhânehû ve B: -A*

6 tuzı su A: su tuzı B

7 rasâsı A: kurşunu B

8 Rasûlullâh A: Peygamber B

9 Ehl-i Medîne'yi A: Medîne-i Münevverehlini B

10 ricâl-i sikât A: râvî-i sahîha B

11 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

12 *Sübhânehû ve B: -A*

13 makbûl A: kabûl B

14 deyü buyurmuşlardur B: -A

15 Hakk A: Allâh B

ri'âyet ü¹ hürmet ideler, mâdem ki anlar kebâ'irden ictinâb üzere olalar. Ve her kim ki anlara ri'âyet ide, ben anun şehîdi yâhûd şefî'i olurum Kiyâmet'de de.² Ve her kim ki anları ihtirâm eylemeye, ol kimesne kendü tînet-i habâlden [A22a] içe veyâhûd Hakk *Sübhânehû ve*³ *Te'âlâ* ana tînet-i habâlden⁴ [B19a] içüre." Tînet-i habâl didükleri⁵ ehl-i cehennem usârelerinden hâsıl olan çirk-âbdur, ya'nî ehl-i cehennemi sıkmaktan hâsıl olan irin ve sarı sularındur.⁶ نَسْأَلُ اللَّهَ الْعَافِيَةَ مِنْهَا⁶

Ve dahi rivâyet olundu ki, Hulefâ-i Abbâsiyye'den Mehdî nâm [zât]⁷ Medîne-i Münevver'e geldiğinde İmâm-ı Mâlik *radiyallâhu anh* ve anlardan gayrı Medîne-i Münevver'e eşrâfından nice kimesne⁸ bir mil mikdârı yer karşı çıkmışlar idi. Mehdî, İmâm-ı Mâlik'i görücek anun cânibine revân olup kemâl-i huzû' ile İmâm-ı Mâlik ile mülâkât eylediler. İmâm-ı Mâlik ana didi: "Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Şimdi Medîne-i Münevver'e dâhil olursın ve Ehl-i Medîne üzere mürûr idersin. Sağdan ve soldan anlara selâm vir ki anlar evlâd-ı Muhâcirîn ve Ensâr'durlar, *radiyallâhu anhum*. Zîrâ⁹ yeryüzinde anlardan yeğ kavm yokdur ve şehirlerinden yeğ şehir yokdur." Mehdî didi ki: "Ey İmâm, buna delîlün var mıdır?" İmâm-ı Mâlik buyurdular ki: "Yeryüzinde bir peygamberün kabri ma'lûm değıldür; meger¹⁰ Muhammed Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin¹¹ kabri münevveri ve¹² merkad-i mutahharları ki ma'lûmdur.¹³ [A22b] Ve her tâ'ife ki Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahiyyât* anlar katında ola, şekk yokdur ki anların fazlları ve şerefleri¹⁴ sâ'ir halk üzere ziyâdedür." Mehdî dahi İmâm-ı Mâlik hazretlerinin sözünü kabûl kılup¹⁵ buyurduğı gibi eyledi. İmâm-ı Mâlik

1 ri'âyet ve B: -A

2 Kiyâmet'de de A: Kiyâmet gününde B

3 *Sübhânehû ve* B: -A

4 ana tînet-i habâlden B: -A

5 didükleri B: -A

6 "Allah'tan bize (bu cehennem içeceğinden) afiyet ve kurtuluş vermesini niyaz ederiz."

7 nâm [zât] A: -B

8 nice kimesne B: -A

9 Zîrâ A: -B

10 meger A: -B

11 *sellem* hazretlerinin B: *sellemün* A

12 kabri münevveri ve B: -A

13 mutahharları ki ma'lûmdur A: mutahharalarından gayrı B

14 ve şerefleri B: -A

15 İmâm-ı Mâlik hazretlerinin sözünü kabûl kılup B: kabûl kılup İmâm-ı Mâlik A

*radıyallâhu anh*¹ sözünde işâret [B19b] vardır ki, tafdil mücâveret sebebiyledür. Meşhûrdur ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Hazret-i Cebrâ’îl³ *aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm*⁴ konşular hakkında şol kadar ibrâm eyledi ki biri birine vâris olmak mertebesine yakın olmuşdı.” İmdi âkıl olan ihvân⁵ bu ma’nâda te’emmül idicek, cezm ider ki Medîne-i Münevver’e de sâkin olmak Mekke-i Mükerrerme’de sâkin olmakdan râcihdür.⁶ Egerçi Mekke-i Mükerrerme’de tezâ’uf-ı sevâb ve civâr-ı Beytü’l-Meliki’l-Vehhâb meziyyeti⁷ vardır; ammâ Medîne-i Münevver’e de civâr-ı Habîb ve kurb-i Tabîb ciheti i’tibârı ile nice ve nice rüchân görünür.
 الحمد لله على ما أنعم علينا بمجاورة⁸ حبيبه صلى الله عليه وسلم⁹

Altıncı Fasl

Medîne-i Münevver’e tahrîminde ve dahi ana müte’allik olan ahkâm beyânındadır.

Sahîhayn’da vârid olmuşdur ki, Hazret-i Risâlet-penâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A23a] buyurmuşdur ki: “Hazret-i¹¹ İbrâhîm *aleyhi’s-selâm* Mekke-i Mükerrerme’yi tahrîm idüp ve dahi Mekke¹² ehli için du’â eyledi. Ve ben dahi Medîne-i Münevver’e’yi tahrîm idüp ehli için du’â eyledüm,¹³ nitekim İbrâhîm Mekke’yi tahrîm eyledi.” Ve bu ma’nâda ehâdis-i sahîha çokdur.

Lâkin Medîne-i Münevver’e haremünün hudûdı ta’yîninde nice elfâz-ı muhtelif vârid olmuşdur. Ba’zısında mâbeyn-i Lâbeteyn’dür dimişler.¹⁴ Ve ba’zısında mâbeyn-i Cebeleyn ya’nî Ayr Dağı ile ki Medîne-i Münev-

1 *radıyallâhu anh* A: -B

2 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

3 Hazret-i Cebrâ’îl B: Cibrîl A

4 *aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* A: *aleyhi’s-selâm* B

5 olan ihvân B: -A

6 râcihdür A: ercahdur B

7 meziyyeti A: şerefiyyeti B

8 بِمَجَاوِرَةً B: بِجَوَارٍ A

9 صلى الله عليه وسلم A: -B “Bizi Habîbine *-salât ve selâm onun üzerine olsun-* komşu kılarak nimetlendirdiği için Allah’a hamd olsun.”

10 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

11 Hazret-i B: -A

12 ve dahi Mekke B: -A

13 ehli için du’â eyledüm A: -B

14 Lâbeteyn’dür dimişler B: Lâbeteyn A

vere'nün kıblesi cânibindedür, Sevr Dağı ki [B20a] Uhud Dağı'nun ardında bir küçücek dağdur; ikisinün arası Harem'dür.¹ Ve ba'zı rivâyetde² mâbeyn-i Me'zimeyn ya'nî Cebeleyn³ ve ba'zıda mâbeyn-i Ayr ve Uhud ve ba'zı rivâyetde mâbeyn-i Harreteyn ve Medîne Himâsı⁴ ve ba'zı âharda [mâbeyn-i] Lâbeteyn ve Medîne Himâsı. Bu zıkr olan, Harre-i Garbiyye ardında üç dağdur. İmâm-ı Nevevî şöyle ta'yîn buyurur ki: "Lâbeteyn ya'nî Harreteyn-i Şarkî ve Garbî, Medîne-i Münevvere [haremi]nün şarkan ve garben haddidür. Ve Cebeleyn-i Cenûbî ve Şimâlî, Medîne-i Münevvere [haremi]nün cenûben ve şimâlen haddidür."⁵ Ve murâd Lâbeteyn'den; Lâbeteyn ve Lâbeteyn'ün arasında ne ise.

Ve dahi tahrîm ehâdîslerinden ahkâm-ı kesîre müstemil olan budur ki Hazret-i⁶ Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ buyurmuşdur: "Kat' [A23b] olunmaz Medîne-i Münevvere'nün tâze otluğ⁹ ve yolunmaz¹⁰ ve dahi saydı uçurulmaz, ya'nî zıkr olunan hudûdun içinde tâze otluk kesilüp sayd olunmaz.¹¹ Ve dahi lukatası ref olunmaz;¹² meger ref iden¹³ ta'rîf ve ihbâr için ref ide. Ve dahi lâyük değıldür ki hîç kimesneye kıtâl [B20b]

1 Ayr Dağı ile ki Medîne-i Münevvere'nün kıblesi cânibindedür, Sevr Dağı ki Uhud Dağı'nun ardında bir küçücek dağdur; ikisinün arası Harem'dür B: ya'nî Ayr ve Sevr A

2 ba'zı rivâyetde B: ba'zıda A

3 Cebeleyn A: iki dağ arası B

4 himâ: otluk

5 ve ba'zıda mâbeyn-i Ayr ve Uhud ve ba'zı rivâyetde mâbeyn-i Harreteyn ve Medîne Himâsı ve ba'zı âharda [mâbeyn-i] Lâbeteyn ve Medîne Himâsı. Bu zıkr olan, Harre-i Garbiyye ardında üç dağdur. İmâm-ı Nevevî şöyle ta'yîn buyurur ki: "Lâbeteyn ya'nî Harreteyn-i Şarkî ve Garbî, Medîne-i Münevvere [haremi]nün şarkan ve garben haddidür. Ve Cebeleyn-i Cenûbî ve Şimâlî, Medîne-i Münevvere [haremi]nün cenûben ve şimâlen haddidür." A: ve ba'zı rivâyetde Uhud Dağı'yla Ayr Dağı arası ve ba'zı rivâyetde Harreteyn ile Medîne Himâsı arası. Ve ba'zı rivâyetde Lâbeteyn ile Medîne-i Münevvere arası didükleri üç küçücek dağdur; Medîne-i Münevvere'nün garbisinde vâkî olan Harre'nün ya'nî kara taşlığın ardında vâkî olmuşdur. İmâm-ı Nevevî *rahimehullâh* şöyle yakın buyurdu ki: "Lâbeteyn ya'nî Harreteyn ya'nî Medîne-i Münevvere'nün şarkisi ve garbisi cânibinde kara taşlıklar ki anlara Lâbeteyn dirler, Medîne'nün anlar şarkan ve garben hareminün haddidür. Ve Cebeleyn ki kuble cânibinde Ayr Dağı ve Şâm cânibinde Uhud Dağı, Medîne-i Münevvere'nün [cenûben ve şimâlen] harem-i muhtereminün haddidür." B

6 Hazret-i B: -A

7 Rasûlullâh A: Rasûl B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

9 Kat' olunmaz Medîne-i Münevvere'nün tâze otluğ⁹ A: Medîne'nün tâze otluğ⁹ kat' olunmaz B

10 ve yolunmaz B: -A

11 ya'nî zıkr olunan hudûdun içinde tâze otluk kesilüp sayd olunmaz B: -A

12 olunmaz A: -B

13 ref iden A: alan B

içün silâh getüre Medîne-i Münevver'e de.¹ Ve dahi lâyük değildür ki anda kat' ide şeceri;² meger şol kimesneye kim deveye alef virmek için kat' ide." Ve hadîs-i âhârda gelmişdür ki:³ "Peygamber hazretlerinin⁴ himâsı haddinde budur⁵ ki, Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* himâ-yı şerîfleri Medîne-i Münevver'e'nün her bir nâhiyesinden birer berîddür ki şeceri habt olunmaz ve kat' dahi olunmaz; illâ bir⁶ ağaç ki anunla deve sürerler." Habt, şeceri⁷ asâyıla⁸ urmadan ibâretdür; tâ kim yaprakları döküle. Mahfî olmasun ki hadd-i himâda mezkûr olan berîdden murâd Harem-i Medîne'den⁹ taşradur.¹⁰ Zîrâ¹¹ Medîne-i Münevver'e'nün tahrîmine kâ'il olanlar gâyet-i hadd-i harem ile gâyet-i berîde ta'arruz eylememişler. Lâkin ba'zı ehâdîs-i za'îfede vârid olmuşdur ki ol mevzi' dahi¹² Harem'e dâhildir.

Ayr; ayn-ı¹³ mühmelenün fethasıyla yâ-i tahtâniyye sükûnuyla Medîne-i Münevver'e dağlarından meşhûr bir dağdur kible [A24a] cânibinde, Zül'l-Huleyfe kurbında, ya'nî Alî Kuyusu yanında.¹⁴ Â'ir¹⁵ dahi dirler.¹⁶ Ve bu Ayr üzerinde¹⁷ bir âhar dağ vardır; ana dahi Ayr dirler, kayd ile temyîz olunur.¹⁸ Nihâyet¹⁹ evvelkiye Ayr-ı Vârid-i dîger²⁰ ve ikinciye Ayr-ı Sâdir dirler. Ve Sevr'den murâd,²¹ [sâ-i] müsellesenün fethi ile bir küçücek dağdur Uhud Dağı'nun ardında. Egerçi çok ihtilâf olmuşdur Sevr'ün ta'yîninde;²² [B21a] ammâ esahh ve mu'temed olan budur ki zikr olundu. Ve bu takdîrce Uhud

1 kîtal için silâh getüre Medîne-i Münevver'e de A: Medîne'de kîtal için silâh getüre B

2 anda kat' ide şeceri A: Medîne hareminded kat'-ı şecer eyleye B

3 gelmişdür ki B: -A

4 Peygamber hazretlerinin A: Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün B

5 budur B: -A

6 illâ bir A: meger şol B

7 şeceri A: ağacı B

8 asâyıla B: -A

9 Harem-i Medîne'den B: Harem'den A

10 taşradur B: gayrıdur A

11 Zîrâ B: -A

12 ol mevzi' dahi A: berîd didükleri mekân B

13 ayn-ı B: -A

14 ya'nî Alî Kuyusu yanında B: -A

15 Â'ir B: Ayr-ı Â'ir A

16 dirler A: tesmiye iderler B

17 bu Ayr üzerinde A: ve mezbûr Ayr Dağı üzere B

18 kayd ile temyîz olunur A: -B

19 Nihâyet B: -A

20 dîger A: -B

21 Ve Sevr'den murâd B: Sevr A

22 çok ihtilâf olmuşdur Sevr'ün ta'yîninde A: Sevr'ün ta'yîninde çok ihtilâf olunmuşdur B

Dağı,¹ Harem'den olur berîdden ibâretdür.² Ve *berîd* lafzı³ dört fersah yerden ibâretdür ki⁴ her fersah üç milden ibâretdür ve her mil üç bin beş yüz arşundan ibâretdür mesâha arşunuyla ki kirbâs arşunundan bir barmak ziyâdedür ve her arşun⁵ yigirmi dört barmak olur ve her barmak altı dâne⁶ arpadan ibâretdür ki biri birine zamm olunmuş ola.

Yedinci Fasl

Medîne-i Münevvere haremînün ahkâmı beyânındadır.

Ma'lûm olsun ki⁷ İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anh* hazretlerinden⁸ gayrı E'imme-i Selâse'nün ittifâkları bunun üzeredir ki; Medîne-i Münevvere'nün haremî, Mekke-i Mükerrerme haremî gibidir. [Anlar] ehâdis-i sâbıka delîli ile ya'nî ehâdis-i sâbıka ile istidlâl iderler. Ammâ İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anh* dir ki: "Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁹ hazretlerinden vâki' olan lafz ki [A24b] "Medîne-i Münevvere'yi harâm eyledüm" dür; buyruğu¹⁰ tahrîm ma'nâsına değıldür, belki ihtirâm ma'nâsınadır. Ya'nî "mu'azzez ve mükerrerme eyledüm" dimekdür.¹¹ Zîrâ tahrîm ma'nâsına olsa idi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* bülbül sayd iden kimesneyi men' eylerdi, bu hod nakl olunmadı. Belki sağır oğlancıklar¹² ellerinde gördükleri vakitte buyururdu ki: ¹³ ما فعل التَّغْيِيرُ؟ يَا [أبا] عُمَيْرُ، Ve dahi Hazret-i¹⁴ Âişe *radıyallâhu anhâdan*¹⁵ mervîdür ki dimişdür:¹⁶ "Âl-i [B21b] Muhammed'ün vuhûşları var idi ki anları sayd iderlerdi." Ve da-

1 Dağı B: -A

2 Harem'den olur berîdden ibâretdür A: Harem-i Medine-i Münevvere'de olur B

3 Ve "*berîd*" lafzı B: -A

4 yerden ibâretdür ki B: -A

5 her arşun B: her zirâ' A

6 dâne B: -A

7 Ma'lûm olsun ki B: -A

8 İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anh* hazretlerinden B: İmâm-ı A'zam'dan A

9 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: Peygamber A

10 buyruğu B: -A

11 dimekdür B: -A

12 oğlancıklar B: -A

13 "Ey Ebû Umeyr, Nuğayr (isimdeki kuş) nasıl?" Müslim, "Âdâb", 5, (2150); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/185, (12137).

14 Hazret-i A: -B

15 *radıyallâhu anhâdan* B: -A

16 dimişdür B: -A

hi sâbit olmamışdır¹ ki selb-i selb-i cânî bunun birle ki² bu hod³ ma'kû-lü'l-ma'nâ değildir. Zîrâ Harem-i Mekke-i Mükerrerme ittifâk ile tahrîm olunmuşdur ve ma'a-hâzâ⁴ selb-i selb-i cânî anda dahi meşrû' değildir. Ve E'imme-i Hanefiyye'den İmâm-ı⁵ Tahâvî *rahmetullâhi aleyh*⁶ dir ki: "İhtimâl vardır ki sayd,⁷ Medîne-i Münevvere mücerred dâru'l-hicret olduğu için saydına ta'arruzdan ve eşcârını kat'dan nehy olunmuş ola.⁸ Zîrâ etrâfı eşcâr ile ve a'sâb ile müzeyyen olıcak tebâyi' ziyâde meyl ider. İmdi hicret bâbında⁹ küllî dahli vardır. Ve hicret münkatı' olıcak ol ma'nâ zâ'il olmağın nehy dahi zâ'il oldu. Hicret, Mekke Fethi'nden sonra münkatı' oldu."¹⁰ Ammâ E'imme-i Selâse *rıdvânullâhi aleyhim ecma'in* hazretlerinin¹¹ [A25a] re'y-i şerîfleri üzere Medîne-i Münevvere'nün harem-i muhtereminün ahkâmı, hurmet-ı kat'-ı şecer¹² ve sayd-ı tuyûr ve vuhûşdur. Ammâ bir kimesneye¹³ cinâyet vâki' olduktan sonra¹⁴ cezâda ihtilâf itmişlerdür.¹⁵ İmâm-ı Ahmed-i Hanbel *rahimehullâhdan*¹⁶ iki rivâyet mervîdür vücûb-ı cezâda. Ve İmâm-ı Şâfi'î *rahimehullâhdan*¹⁷ dahi iki kavl menkûldür; kavl-i cedîdi adem-i cezâdur ve kavl-i kadîmi vücûb-ı cezâdur. İmâm-ı Mâlik *rahmetullâhi aleyhden* adem-i cezâ menkûldür,¹⁸ ammâ mezkûrun ashâbından olan¹⁹ İbnü'l-Münzir ve İbn-i Nâfi' *rahi-*

1 olmamışdır A: olmuşdur B

2 bunun birle ki A: -B

3 bu hod B: -A

4 ve ma'a-hâzâ A: bunun birle ki B

5 İmâm-ı A: -B

6 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

7 sayd B: -A

8 Medîne-i Münevvere mücerred dâru'l-hicret olduğu için saydına ta'arruzdan ve eşcârını kat'dan nehy olunmuş ola A: Medîne'den nehy oluna ve dahi şecerini kat' etmekden nehy itmiş olalar, mücerred dâru'l-hicret olduğu için B

9 bâbında A: itmeğe B

10 Hicret, Mekke Fethi'nden sonra münkatı' oldu B: -A

11 *ecma'in* hazretlerinin B: -A

12 şecer A: eşcâr B

13 bir kimesneye B: -A

14 olduktan sonra A: oldukda B

15 cezâda ihtilâf itmişlerdür B: ihtilâf oldu A

16 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel *rahimehullâhdan* B: İmâm-ı Ahmed'den A

17 İmâm-ı Şâfi'î *rahimehullâhdan* B: İmâm-ı Şâfi'î'den A

18 İmâm-ı Mâlik *rahmetullâhi aleyhden* adem-i cezâ menkûldür B: İmâm-ı Mâlik'den menkûldür adem-i cezâ A

19 mezkûrun ashâbından olan B: ashâbından A

*mehumallâh*¹ vücûb-ı cezâyâ zâhib olmuşlar; imdi² [B22a] İmâm-ı Mâlik'den dahi iki kavl olmakdur. *Vallâhu a'lem*.

Ammâ³ cezâ vâcib olduğu takdîrce Harem-i Mekke'de vâcib⁴ olan cezâ gibidür selb ahzı ile. Ve bunu kavl-i⁵ esahh dimişler. Ve bu takdîrce yine ihtilâf vardır ki,⁶ selb-i katil-i küffâr⁷ gibidür ki ahz-ı feres ve silâh dahi ide veyâhûd ancak siyâb ahz oluna.⁸ Ve ba'de'l-ahz esahh budur ki selb sâlibün hakkıdır, hak ola;⁹ nitekim Sa'd *radıyallâhu anh* hadîsinden ma'lûm olur. Veyâhûd mezbûr selb¹⁰ ol Medîne fukarâsı hakkı ola; nitekim ba'zı ulemâ zâhib olmuşlar. Ammâ cânînün avretini setr ider¹¹ [A25b] nesnesin terk olunmak gerek.¹² Ve eger cânînün siyâbı mağsûb olsa hilâfsuz selb câiz olmaz. Bulkînî *rahimehullâh*¹³ dir ki: "Muktezâ-yı nazar budur ki, abd olan meslûb olmaya. Ve âriyet¹⁴ ile yâhûd icâre ile olan sevb¹⁵ dahi selb olunmaz." Mahfî olmaya ki Sa'd *radıyallâhu anh* hadîsi bu bâbda asıldur, mezbûr Bulkînî'nün abd hakkında olan sözüni¹⁶ redd eyler.¹⁷ Ve Sâhib-i Târîh *rahmetullâhi aleyh* eydür¹⁸ ki: Fi'l-i mezkûrda [B22b] tafsîl eylemek gerek abd-i me'zûn-ile gayr-ı me'zûnı. Ve Sa'd *radıyallâhu anh* fi'lini buna haml eylemek gerek. Ve dahi şol otluk ki kendüden biter ricle gibi, anun ahzı câizdür. Matarî *rahmetullâhi aleyh* Mekke-i Mükerrereme haremî ile Medîne-i Münevvere haremîni fark eylemişdür¹⁹ bunun ile ki, Medîne-i

1 *rahimehumallâh* B: -A

2 Bu paragrafta yer alan ve "İmâm-ı Ahmed-i Hanbel" ibaresiyle başlayıp "imdi" kelimesiyle sona eren kısım [B21b]'nin sonunda yazıldığı hâlde sehven [B22a]'nın başında tekrar yazılmıştır.

3 Ammâ B: -A

4 vâcib A: lâzım B

5 kavl-i A: -B

6 vardır ki A: itmişlerdür B

7 katil-i küffâr A: küffârı katl itmek B

8 siyâb ahz oluna A: esbâbın alalar B

9 hak ola B: -A

10 mezbûr selb A: -B

11 avretini setr ider A: setr-i avreti mikdâr B

12 terk olunmak gerek A: alıkoya B

13 *rahimehullâh* B: -A

14 âriyet A: esbâb-ı âriyet B

15 sevb A: -B

16 Bulkînî'nün abd hakkında olan sözüni B: Bulkînî sözüni abd hakkında A

17 redd eyler A: redd kılmağa B

18 *rahmetullâhi aleyh* eydür B: dir A

19 *rahmetullâhi aleyh* Mekke-i Mükerrereme haremî ile Medîne-i Münevvere haremîni fark eylemişdür B: fark eyler Mekke ile Medîne haremîni A

Münevvere hareminded şol ki lâzımdur, kat' câ'iz ola;¹ alef-i devâbb ve ricle² ağacı gibi.³ Ammâ Mekke-i Mükerrreme hareminded⁴ câ'iz değıldür. Sâhib-i Târîh "*fîhi nazarun*"⁵ diyüp beyân eyledi.

Ve bu bâbun cümle ehâdis-i şerîfelerinden⁶ biri budur ki; Sa'd ibn-i Ebî⁷ Vakkâs *radıyallâhu anh* bir gün⁸ atına binüp Akık'de olan kasra gideyor iken bir oğlanı gördi ki kat'-ı şecer eyler⁹ veyâhûd şeceri vurup yaprakların devşürür idi.¹⁰ Sa'd *radıyallâhu anh* [A26a] ol oğlanun selbini¹¹ alup girü Medîne[']ye¹² döndi. Oğlanun efendileri gelüp Sa'd ile¹³ kıl ü kâl idüp selbini taleb eyledükde Sa'd *radıyallâhu anh* ibâ idüp didi: "Ma'â-zallâh ki redd idem bir nesne ki¹⁴ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ hazretleri anı bana tenfil eylemişdür." Ya'nî ganîmet virmişdür.¹⁶ Ve dahi rivâyet olundu ki, Sa'd *radıyallâhu anh* bir câriyeyi gördi ki himâda otluk kat' ider.¹⁷ Pes Sa'd *radıyallâhu anh* ol câriyeyi urup¹⁸ şemlesini ve nacağını aldı. Ba'dehû¹⁹ câriyenün seyyidesi bu kazıyyeyi Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anhuya* arz eyledükde Hazret-i Ömer buyurdı ki ol câriyenün esbâbını [B23a] girü vire.²⁰ Sa'd ibn-i Ebî Vakkâs²¹ *radıyallâhu anh* didi ki: "Lâ,²² vallâhi redd eylemezin şol ganîmeti ki bana anı²³ Rasûl-i Ekrem *sal-*

1 şol ki lâzımdur, kat' câ'iz ola A: lâzım olan nesneleri ki B

2 ricle B: رحل A

3 gibi A: gibi olmak câ'izdür B

4 Mekke-i Mükerrreme hareminded B: Harem-i Mekke'de A

5 Şüphe edilen bir mesele hakkında söylenen bir tabir olup "onu tetkik etmek lazım" manasına gelir.

6 ehâdis-i şerîfelerinden B: ehâdislerinden A

7 Ebî B: -A

8 bir gün B: -A

9 kat'-ı şecer eyler A: ağaç keser B

10 şeceri vurup yaprakların devşürür idi A: ağacın yaprağını almak için döğerti B

11 selbini A: esbâbını B

12 girü Medîne[']ye B: -A

13 Sa'd ile B: -A

14 idüp selbini taleb eyledükde Sa'd *radıyallâhu anh* ibâ idüp didi: "Ma'âzallâh ki redd idem bir nesne ki A: etdiler ki tâ ki oğlanun selbini alalar. Sa'd virmeyüp didi ki: "Ma'âzallâh, virmem bir nesneyi ki B

15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

16 Ya'nî ganîmet virmişdür B: -A

17 kat' ider A: keser B

18 câriyeyi urup A: câriyenün vardı B

19 Ba'dehû B: -A

20 ol câriyenün esbâbını girü vire B: redd eyle câriyenün esbâbını A

21 ibn-i Ebî Vakkâs B: -A

22 Lâ A: -B

23 bana anı B: -A

lallâhu aleyhi ve sellem hazretleri¹ virmişdür.” Ve girü Sa’d bin Ebî Vakkâs² didi ki: “Peygamber *aleyhi’s-selâm*³ hazretlerinden işitdüm ki buyurdılar: “Her kimesne ki göresiz kat’-ı himâ eyler,⁴ anı urun ve selbini dahi alun.” Andan sonra ol nacağı zirâ’at âleti kılup anunla zirâ’at eylerdi, çak âhirete intikâl idince. Ve hadîs-i âhârda gelmişdür ki; Sa’d *radıyallâhu anh* bir kimesneyi gördi ki Medîne-i Münevver’e’nün haremindedir sayd ider, anun dahi⁵ selbini aldı. Andan sonra⁶ efendileri gelüp Sa’d ile kıl ü [A26b] kâl eylediler. Sa’d anlara didi ki: “Sizlere ne oldı ki, bu bir tu’medür ki Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bana yedirmişdür. Ammâ eger gönlünüz isterse⁸ bahâsın size vireyin.” Ma’lûm olsun ki⁹ ehâdîs-i kesîreden bu üç hadîs üzere ki fâ’ideye müştemildür, iktisâr olundu.¹⁰

Ve ba’zı ahkâm-ı cüz’iyye dahi ki bu bâbda mezkûrdur, nakl-i türâb gibi ve lukata ve gayruhû; anları ihtisâr¹¹ mûcib-i terk oldı bunun birle ki Harem-i Mekke’ye teşbîhden¹² anların hükmleri dahi ma’lûm olur *inşâ’allâhu te’âlâ*.¹³

Sekizinci Fasl

Medîne-i Münevver’e’nün hasâ’isi¹⁴ beyânındadır.

Mahfî olmasun ki Medîne-i Münevver’e’nün hasâ’isi yüzden¹⁵ ziyâdedür. Ammâ ba’zısında Mekke-i Mükerrerme’nün iştirâki vardır; otluk ve eşcâr kat’ı¹⁶ gibi [B23b] ve dahi [ol] mevzi’-i şerîfde mukâtele için silâh götürmek gibi¹⁷ ve nakl-i türâb ve ana benzer husûsiyyât gibi ve dahi kâfir defn olunduğı takdîrce anı ihrâc eylemek gibi.

1 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretleri B: Peygamber hazretleri bana A

2 girü Sa’d bin Ebî Vakkâs B: -A

3 *aleyhi’s-selâm* B: -A

4 göresiz kat’-ı himâ eyler A: kat’-ı himâ eylerken göresiz B

5 anun dahi B: -A

6 Andan sonra A: Ba’delhü B

7 ki Rasûlullâh A: Peygamber B

8 eger gönlünüz isterse A: istersenüz B

9 Ma’lûm olsun ki B: -A

10 ki fâ’ideye müştemildür, iktisâr olundu A: iktisâr olundu ki fâ’ideye müştemildür B

11 ihtisâr A: -B

12 teşbîhden A: şebhden B

13 *inşâ’allâhu te’âlâ* B: -A

14 **hasâ’isi** B: **husûsiyyâtı** A

15 hasâ’isi yüzden A: husûsiyyâtı B

16 ve eşcâr kat’ı A: kesmek ve ağaç kesmek B

17 mukâtele için silâh götürmek gibi B: silâh götürmek mukâtele için A

Ammâ Medîne-i Münevver'e ye mahsûs olan ahkâmun biri tahrîmidür, Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât* hazretlerinin¹ du'aları berekâtıyla. Ve dahi cânînün meslûb olmaklığıdır. Evvel² Harem-i Muhterem'de cezâ olmaduğı [A27a] mezheb üzere eblağ³ olur; zîrâ cinâyet câbirsüz olur.⁴ Ve dahi türâbını nakl eylemek cevâzıdır devâ için.⁵ Ve dahi Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâm*⁶ anda medfûn olmakdur. Ve dahi efdal-i ümmet ya'nî Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh* definleridir. Ve dahi hayr-ı kurûnun ekseri anda medfûn olmakdur. Ve dahi Rasûl-i Ekrem⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin hilkat-i şerîfleri ol mübârek⁸ türâbdan olmakdur ve dahi anda meb'ûs olmakdur. Ve dahi şühedâ ile mahfûf olmakdur, nitekim İmâm-ı Mâlik buyurmuşdur. Ve dahi efâzıl-ı şühedâ ki kendü⁹ nefsi mutahharaların anda bezl eylemeklikdür. Ve dahi Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* ol mahalli şerîfi Server-i Enbiyâ için ihtiyâr kılmaklıkdur. Ve dahi Hakk¹⁰ Te'âlâ ol belde-i tayyibeyi Habîbi *sallallâhu aleyhi ve sellem* nusreti için ihtiyâr eylemekdür.¹¹ Ve dahi ol mevzi'-i şerîfi Kur'ân ile feth idüp sâ'ir emâkini kılıc ile feth eylemekdür. Ve dahi [B24a] sâ'ir emâkinün fethi ol mahalli şerîfden olup mazhar-ı dîn olduğıdur. Ve dahi vücûb-ı hicret kable'l-Feth ya'nî Mekke Fethi'nden evvel hicretün vâcib olmasındur.¹² Ve dahi anda süknâ vâcib olmaklık,¹³ Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün nusretleri için ol mekân-ı münîfde sâkin olmak vâcib olmaklıktan.¹⁵ Ve [A27b] rivâyet olunur ki Mekke Fethi'nden evvel¹⁶ hicret iden kimesneleri Peygamber¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke'de ikâmet eylemekden men'

1 hazretlerinin B: -A

2 Evvel B: Ol A

3 eblağ A: ziyâde mübâlağa B

4 zîrâ cinâyet câbirsüz olur A: -B

5 eylemek cevâzıdır devâ için A: eylememek; ammâ devâ için câ'izdür B

6 Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâm* B: Server-i Kâ'inât A

7 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

8 mübârek B: -A

9 kendü B: -A

10 Hakk A: Allâh B

11 eylemekdür A: idüp B

12 kable'l-Feth ya'nî Mekke Fethi'nden evvel hicretin vâcib olmasındur A: Feth'den evvel olduğıdur B

13 anda süknâ vâcib olmaklık A: -B

14 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret'ün A

15 ol mekân-ı münîfde sâkin olmak vâcib olmaklıktan B: -A

16 evvel A: mukaddem B

17 Peygamber B: Hazret A

ider idi. Mekke Fethi'nden¹ sonra ba'de edâ'i'l-hacc Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke'de ikâmet eylemekden men' iderdi, Mekke Fethi'nden sonra ba'de edâ'i'l-hacc² üç günden ziyâde ikâmete³ ruhsat virmez oldılar idi.⁴ Ve dahi Medîne-i Münevvere'de sâkin olmak ve anda milk almak ve ölünce kalmak⁵ bâbında ziyâde⁶ tergîb ve ihtimâm eylemekdür. Ve dahi anda⁷ ölmek için du'â eylemek⁸ müstehabb olmakdur.⁹ Ve dahi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ hazretlerinin ol mekân-ı şerîfde¹¹ ölmekliğe rağbetleridür. Dahi belâsına sâbir olan hakkında Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* şefâ'ati ya şehâdetidür.¹² Ve dahi Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁴ Medîne-i Münevvere hakkında ziyâde bereket talep eylemeklikdür. Ve dahi ol Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ du'âlarıdır ki Hakk *Sübhânehû* ve¹⁶ *Te'âlâ* Medîne-i Münevvere'de anlara ikâmet müyesser idüp ve anda rızk-ı hasen diledükleridür. Ve dahi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvere'ye karîb oldukları¹⁷ zamânda ziyâde muhabbetlerinden dâbbelerin artıcak¹⁸ tahrîk eyledükleridür **[B24b]** ve ridâ-yı şerîfleri ol zamânda¹⁹ mübârek omuzlarından düşmekdür.²⁰ Ve dahi Medîne-i Münevvere'yi **[A28a]** "Tayyibe"²¹ ile ve ana benzer esmâ-i tayyibeler ile tesmiye eyledükleridür. Ve dahi râyihası gökçek olmakdur, nitekim ehl-i hâl olanlara hafî değıldür. Ve dahi anda olan gök-

1 Mekke Fethi'nden B: Fethi'den A

2 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke'de ikâmet eylemekden men' iderdi, Mekke Fethi'nden sonra ba'de edâ'i'l-hacc B: -A

3 ikâmete B: kalmaklığa A

4 virmez oldılar idi A: virdi B

5 ölünce kalmak A: fevt olunca durmak B

6 ziyâde B: -A

7 anda A: Münevvere'de B

8 eylemek B: -A

9 müstehabb olmakdur A: müstehabbdur B

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

11 mekân-ı şerîfde B: anda A

12 Dahi belâsına sâbir olan hakkında Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* şefâ'ati ya şehâdetidür A: -B

13 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

14 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

15 ol Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün B

16 *Sübhânehû* ve B: -A

17 karîb oldukları A: yakın geldiği B

18 artıcak B: -A

19 ol zamânda A: -B

20 düşmekdür B: tarh olmaklıkdur A

21 Tayyibe B: Tibe A

çek kokulu nesnelere râyihaları hüsnî bir mertebededür ki âhar yerlerde¹ öşr-i âşiri yokdur, nitekim zevk-ile duyulur. Ve dahi anun ıyşî gökçekliği-dür. Ve dahi esmâsının kesretidür.² Ve dahi Tevrât'da ba'zı esâmîsi³ mektûb olmağıdır, nitekim sebkât eylemişdür. Ve dahi Allâh Te'âlâ kendüye izâfet eyledüğüdür, bu âyet-i kerîme muktezâsınca ki; ﴿الْم تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً﴾⁴ deyü buyurmışdur. Ve dahi [Hakk Te'âlâ anı] Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ hazretlerine izâfet eyledüğüdür bu âyet-i kerîme muktezâsınca ki "beyt" unvânıyla; ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾⁶ buyurmışdur. Ve dahi Hakk Te'âlâ Medîne ile⁷ kâsem eyledüğüdür, bu âyet-i kerîme muktezâsınca ki buyurmışdur: ﴿لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾⁸ ba'zı tefâsîr üzere.⁹ Ve dahi anı takdîm eylemekdür bunun birle ki vâki'e göre "muhrec", "müdhal"den mukaddemdür, [velâkin] bu âyet-i kerîmede¹⁰ ki; ﴿رَبِّ أَذْخَلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صِدْقٍ﴾¹¹ buyurmışdur.¹² Ve dahi Peygamber *aleyhi's-selâm*¹³ hazretlerinin ol [A28b] mevzi'-i şerîf hakkında kesret-i du'âlarıdır ki mîvesi ve mikyâli [B25a] ve bâzârı ve Medîne¹⁴ ehli hakkında bereket izdiyâdıyla¹⁵ recâ eylemişlerdür.¹⁶ Ve dahi Hazret'den *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁷ Medîne-i Münevvere hakkında "nefy-i hubs ve zünüb ider" deyü tasrîh itmekdür. Ve dahi ol makâm-ı şerîfden gidenün hakkında buyurduklarıdır ki

1 âhar yerlerde A: gayrılarda B

2 kesretidür A: çokluğu B

3 esâmîsi A: esmâsi B

4 "Kendilerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya; melekler onlara şöyle derler: 'Ne durumdaydınız (Niçin hicret etmediniz)?' Onlar da, 'Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik.' derler. Melekler, 'Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!'" derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir!" Nisâ, 4/97.

5 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

6 "Nasıl ki Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü'minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi." Enfâl, 8/5.

7 Medîne ile B: anunla A

8 "Yemin ederim bu beldeye..." Beled, 90/1.

9 tefâsîr üzere A: tefâsîrlerde zikr olunmuşdur B

10 âyet-i kerîmede A: âyet-i kerîme muktezâsınca B

11 "De ki: 'Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlikle girmemi sağla, (çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlikle çıkar. Katından beni destekleyecek bir kuvvet ver.'" İsrâ, 17/80.

12 **Derkenar:** "Muhrec" çıkmakdur ve "müdhal" girmekdür. Mekke-i Mükerrrem'den çıkmak Medîne-i Münevvere'ye girmekden mukaddem olmuşdur, ammâ âyet-i kerîmede mu'ahhar zikr olundu; Medîne-i Münevvere'nün ta'zîmi içündür (*minhu, ğufıra lehu*) B: -A

13 *aleyhi's-selâm* B: -A

14 Medîne B: -A

15 izdiyâdıyla A: ziyâde B

16 recâ eylemişlerdür B: -A

17 Hazret'den *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*dan B

andan yeğ kimesne [anun] yerine Hakk *Sübhânehû ve¹ Te'âlâ* ibdâl ider. Ve dahi her kim ki ol beled-i şerîfe² yâhûd ehline yaramazlık kasd eyleye Hakk Te'âlâ anı eridir, nitekim rasâs âteşde ve tuz suda erir. Dahi va'îd-i şedîddür şol kişinün hakkında ki bid'at ihdâs ide şol makâm-ı şerîfde yâhûd bid'at ihdâs idenlere mu'în ola. Dahi va'îd-i şedîddür şol kimesne hakkında ki Ehl-i Medîne'ye zulm ide yâhûd anları korkuda. Dahi va'îd-dür şol kimesne hakkında ki Ehl-i Medîne'yi i'zâz ve ikrâm eylemeye bunun birle ki, anların ihtirâmları ümmet üzere vâcibdür. Dahi Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinün va'de-i kerîmeleridür şefâ'at ile yâhûd şehâdet ile şol kişi hakkında ki Ehl-i Medîne ihtirâmların hıfz ide, [A29a] Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* muhabbeti için. Dahi va'îd-i şedîddür hadîs-i şerîf fehvâsıyla ki: ³ مَنْ أَخَافَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَقَدْ أَخَافَ مَا بَيْنَ جَنبَيْيْ

Dahi ihtisâsdur îmân ve hayâ ile, nitekim fezâ'il bâbında sebkât eylemişdür.⁴ Dahi melâ'ike anı hırâset eylemeklikdür. Dahi anun dâr-ı selâm olmaklığıdur, işbu hadîs-i şerîf mûcibince ki; إِنَّ الشَّيَاطِينَ قَدْ يَسْتُونَ أَنْ تَعْبُدَ بَيْلِدَ

⁵ هذا buyurmuşdur. Dahi kurâ-yı İslâm'un cümlesi harâb olduktan sonra harâb olmasıdır. Dahi tâ'ûn ve Deccâl'den mahfûz olup, ahyâr-ı nâsdan bir kimesne ol makâm-ı şerîfden çıkup Deccâl-i la'în ile mülâkât idüp [Deccâl] anı şehîd eylemekdür. Dahi vebâ ve hummâ ol mahall-i şerîfden nakl olmakdur. Dahi husûl-i şifâdur toprağından ve simârından, nitekim sebkât eylemişdür. Dahi işbu hadîs-i şerîf ile müşerref olmasıdır ki; حَقَّ

⁶ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ زِيَارَتُهَا buyurmuşdur. Dahi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* salavât virenlerin salavâtların ol cenâb-ı bâ-berekât istimâ' eyledüğüdür, *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahall-i şerîfde. Dahi [A29b] Server-i Kâ'inât

1 *Sübhânehû ve B: -A*

2 ol beled-i şerîfe B: ana A

3 "Kim Medîne halkını korkutursa beni korkutmuş sayılır." İbn Hanbel, *el-Müsned*, 23/121, (14818).

4 ehline yaramazlık kasd eyleye Hakk Te'âlâ anı eridir, nitekim rasâs âteşde ve tuz suda erir. Dahi va'îd-i şedîddür şol kişinün hakkında ki bid'at ihdâs ide şol makâm-ı şerîfde yâhûd bid'at ihdâs idenlere mu'în ola. Dahi va'îd-i şedîddür şol kimesne hakkında ki Ehl-i Medîne'ye zulm ide yâhûd anları korkuda. Dahi va'îddür şol kimesne hakkında ki Ehl-i Medîne'yi i'zâz ve ikrâm eylemeye bunun birle ki, anların ihtirâmları ümmet üzere vâcibdür. Dahi Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinün va'de-i kerîmeleridür şefâ'at ile yâhûd şehâdet ile şol kişi hakkında ki Ehl-i Medîne ihtirâmların hıfz ide, Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* muhabbeti için. Dahi va'îd-i şedîddür hadîs-i şerîf fehvâsıyla ki: مَنْ أَخَافَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَقَدْ أَخَافَ مَا بَيْنَ جَنبَيْيْ Dahi ihtisâsdur îmân ve hayâ ile, nitekim fezâ'il bâbında sebkât eylemişdür A: -B

5 "Şeytan bu beldede kendisine ibadet edilmesinden ümit kesmiştir." Bezzâr, *el-Müsned*, 2/144, (505).

6 "Orayı ziyaret etmek her Müslüman'ın üzerine bir haktır." Kaynağı bulunamamıştır.

*aleyhi ezke't-tabiyyât*¹ ziyâret iden kimesneler vücûb-ı şefâ'atiyle müstes'id² olmalarıdır. Ve andan gayrı umûr ki ziyâret bâbında beyân olunur. Ve dahi Müslümânlar için evvel mescid binâ olmak ol mahall-i şerîfde olmakdur.³ Ve dahi Medîne-i Münevvere Mescidi'nün esâsı⁴ bi'z-zât Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ kendü zât-ı nefîsi ile ve mübârek elleri ile yapup ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh*⁶ ve sâ'ir Muhâcirîn ve Ensâr *radıyallâhu anhum*⁷ ma'an Rasûlullâh ile⁸ anda iştigâl idüp bu âyet-i kerîme muktezâsınca ki Hakk Te'âlâ buyurmuşdur:⁹ ﴿لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ﴾¹⁰ Ve dahi ol Mescid-i Şerîf-i Nebevî¹¹ sâ'ir Enbiyâ'nun *aleyhimüs-salâtü ve's-selâm*¹² mesâcidlerinden sonra binâ olmuşdur. Ve dahi ol mescidün mesâcid-i mahsûsadan olmasıdır ki şedd-i rihâl ile ve ziyâret-i nisâ ve ricâl ile ehakkdur.¹³ Ve dahi ol mahall-i¹⁴ şerîfde sevâb muzâ'af olmaklıkdur, nitekim gelse gerek.¹⁵ Ve dahi Mescid-i Nebevî'de kırk vakit¹⁶ [B25b] namâzı vaktinde cemâ'at ile¹⁷ edâ iden kimesneye âteşden ve azâbdan ve nifâkdan berât yazılmakdur.¹⁸ Ve dahi her kim

-
- 1 Dahi melâ'ike anı hırâset eylemekliktür. Dahi anun dâr-ı selâm olmaklığıdır, işbu hadîs-i şerîf mücibince ki; إِنَّ الشَّيَاطِينَ قَدْ يَسْتُونَ أَنْ تَعْبُدُوا بَيْدَ هَذَا buyurmuşdur. Dahi kurâ-yı İslâm'un cümlesi harâb olduktan sonra harâb olmasıdır. Dahi tâ'ün ve Deccâl'den mahfûz olup, ahyâr-ı nâsdan bir kimesne ol makâm-ı şerîfden çıkup Deccâl-i la'în ile mülâkât idüp [Deccâl] anı şehid eylemekdür. Dahi vebâ ve hummâ ol mahall-i şerîfden nakl olmakdur. Dahi husûl-i şifâdur toprağından ve simârından, nitekim sebkât eylemişdür. Dahi işbu hadîs-i şerîf ile müşerref olmasıdır ki; كُلُّ مُسْلِمٍ زَارَهَا buyurmuşdur. Dahi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* salavât virenlerin salavâtların ol cenâb-ı bâ-berekât istimâ' eylediğidür, *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahall-i şerîfde. Dahi Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tabiyyât* A: -B
- 2 müstes'id A: müsta'id B
- 3 evvel mescid binâ olmak ol mahall-i şerîfde olmakdur B: mescid binâ olunmak evvelen ol mahall-i şerîfde olmuşdur A
- 4 esâsı A: temelini B
- 5 bi'z-zât Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
- 6 Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh* B: Hazret-i Siddîk A
- 7 *radıyallâhu anhum* B: -A
- 8 Rasûlullâh ile B: -A
- 9 Hakk Te'âlâ buyurmuşdur B: -A
- 10 "Onun (Mescid-i Dırâr) içinde asla namaz kılma. **İlk günden temeli takva üzerine kurulan mescid (Kubâ Mescidi)**, içinde namaz kılmana elbette daha layıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever." Tevbe, 9/108.
- 11 Mescid-i Şerîf-i Nebevî A: Mescid-i Şerîf B
- 12 *aleyhimüs-salâtü ve's-selâm* A: -B
- 13 ehakkdur A: hak olmasıdır B
- 14 mahall-i A: mevzi-i B
- 15 nitekim gelse gerek A: -B
- 16 vakit B: -A
- 17 cemâ'at ile B: -A
- 18 berât yazılmakdur A: halâs olmakdur B

tahâret-ile evinden çıksa ve hiç gayrı¹ murâdı olmasa, illâ ol Mescid-i Şerîf'de namâz kılmak olsa,² ol kimesne³ hacc sevâbı bulmuş gibi olduğudur. Ve dahi sâbit olmuştur ki Mescid-i [A30a] Kubâ'ya gelüp namâz kılmak umreye mu'adıldır. Ve bundan gayrı umûr ki fezâ'il-i Kubâ'da zikir olunsa gerektür.⁴ Ve dahi sâbitdür ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hâneleriyle⁵ Minber-i Şerîfleri arası cennet riyâzlarından bir ravzadır; bunun birle ki,⁶ ba'zı ulemâ zâhib olmuşlar ki bu ravzanun cemî' Mescid-i Nebevî'ye umûmî ve şümûlî vardır. İmdi rû-yi zemînde bir yer yokdur ki bu şeref ile ma'rûf⁷ ola. Bir dahi budur ki, Minber-i Şerîf-i Nebevî⁸ bir tür'adur cennet tür'alarından. Ve "tür'a" ravzadan ya'nî bâğçeden ibâretdür⁹ ki yüce yerde vâki' olmuş ola; veyâhûd dereceye veyâhûd kapuya dirler. Bir dahi budur ki, Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Minber-i Şerîfleri havzları üzeredir. Ve dahi hadîs-i şerîf ile sâbitdür ki, Minber-i Şerîf ile Hazret'ün Musallâ-yı Şerîfleri arası cennet ravzalarından bir ravzadır. Ve gelse gerektür ki murâd musallâdan Musallâ-yı İy'dür. Ve dahi hadîs-i şerîfle sâbitdür ki, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* buyurmuşdur:¹¹ "Uhud Dağı¹² bir dağdur ki bizi sever ve biz dahi anı severüz. Ve Uhud Dağı cennetden bir tür'adur."¹³ Ve dahi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* [A30b] Vâdî-i Buthân hakkında ki "Cennetden bir tür'a üzerindedür." buyurdularıdır. [B26a] Ve dahi ol Hazret'ün¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* vasf itmeleridir Vâdî-i Akik'i ki¹⁵ Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* buyurmuşdur:¹⁶ "Vâdî-i Akik mübârek vâdîdür, bizi sever ve biz dahi anı¹⁷ severüz." Ve dahi

1 gayrı B: -A

2 illâ ol Mescid-i Şerîf'de namâz kılmak olsa B: ol Mescid-i Şerîf'de namâzdan gayrı A

3 ol kimesne B: -A

4 zikir olunsa gerektür B: gelse gerek olduğudur A

5 hâneleriyle A: evleri ile B

6 bunun birle ki A: -B

7 ma'rûf A: müşerref olmuş B

8 Minber-i Şerîf-i Nebevî B: Minber-i Şerîf A

9 Ve "tür'a" ravzadan ya'nî bâğçeden ibâretdür B: "tür'a" ibâretdür ravzadan A

10 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

11 Ve dahi hadîs-i şerîfle sâbitdür ki, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* buyurmuşdur B: Dahi hadîs-i şerîf muktezâsıncadır ki A

12 Dağı B: -A

13 Dağı cennetden bir tür'adur B: bir tür'adur, üzeredir cennetden A

14 ol Hazret'ün A: Hazret B

15 vasf itmeleridir Vâdî-i Akik'i ki A: Vâdî-i Akik'i vasf itdüğüdür ki B

16 Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* buyurmuşdur B: -A

17 anı B: -A

Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹ kavli-şerîfleridir ki simâr-ı Medîne² hakkındadır: “Acve cennetdendir.” Ve dahi gelse gerekdür ki, Rasûlullâh³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendülerin vâkı‘asında⁴ cennet kuyularından bir kuyu üzerinde görüp uykudan uyandukda kendülerin Gars Kuyusu üzerinde⁵ buldılar. Şekk yokdur ki Enbiyâ *aleyhimü’s-selâmun*⁶ rü’yâları⁷ hakdur.⁸ Ve dahi Medîne-i Münevvere Mescid-i Şerîfî’nün mahsûs olduğudur mezîd idüp hafz-ı savt ve te’kîd-i ta’allüm ve ta’lîm ile. Ve dahi Mescid-i Nebevî’den çıkmak zarûretsüz câ’iz olmaduğudur⁹ nidâ istimâ‘ olundukdan¹⁰ sonra; meger şol kimesne hakkında ki gâyetde¹¹ zarûreti ola, rücû‘¹² kasdıyla hurûc ide.¹³ Buna mukayyed olmayan kimesne¹⁴ münâfık add olunur. Bu hakîr bu ma’nâyı sâ’ir mesâcidde dahi cârî mülâhaza ider, *vallâhu a’lem*. Ve dahi bu Mescid-i Şerîf’ün ihtisâsıdır¹⁵ sarımsak yeyen kimesnenün adem-i duhûline, melâ’ikeyi ezâya¹⁶ [A31a] muhtass olduğü ecilden. Ve illâ¹⁷ bu hüküm dahi cemî‘ mesâcide şâmindür. Ve dahi Minber-i Şerîf yanında yalan yere and içen hakkında va’id-i şedîd olduğüdür.¹⁸ Ve dahi Dâru’s-Selâm’da¹⁹ sâ’ir a’mâl muzâ’af olmakdur, nitekim Huccetü’l-İslâm tasrîh eylemişdür. [B26b] Ve dahi Medîne-i Münevvere’de bir ay oruc tutan ya’nî²⁰ Ramazân-ı Şerîf orucun dutan, sâ’ir yerlerde bin ay oruc dutanlar kadar sevâb bulmakdur. Ve dahi Ehl-i Medîne

1 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: Hazret’ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

2 simâr-ı Medîne A: Medîne-i Münevvere’nün yemişi B

3 gerekdür ki Rasûlullâh A: Hazret B

4 vâkı‘asında B: -A

5 görüp uykudan uyandukda kendülerin Gars Kuyusu üzerinde A: -B

6 *aleyhimü’s-selâmun* B: -A

7 rü’yâları A: vâkı‘aları B

8 hakdur A: -B

9 Mescid-i Nebevî’den çıkmak zarûretsüz câ’iz olmaduğudur B: adem-i cevâz-ı hurûcdur A

10 istimâ‘ olundukdan A: işitdükden B

11 gâyetde B: -A

12 rücû‘ A: dönmek B

13 hurûc ide A: çıka B

14 kimesne B: -A

15 bu Mescid-i Şerîf’ün ihtisâsıdır A: ihtisâsdur bu Mescid-i Şerîf’de B

16 ezâya B: recâya A

17 Ve illâ A: -B

18 olduğüdür B: -A

19 Dâru’s-Selâm’da B: -A

20 oruc tutan ya’nî B: -A

hakkında şefâ'at-i Rasûlullâh¹ sâ'ir yerlerden² ziyâde olmakdur. Ve dahi Ehl-i Medîne'nün Rasûlullâh *aleyhi's-selâmdan* ziyâde şefâ'at ve ihtirâma ihtisâslarıdır.³ Bu hakîr dir ki:⁴ Bu mezbûr mâ-kabli ile bir görünür, *vallâhu a'lem*.⁵ Ve dahi vârid olmuşdur ki: “Medîne-i Münevver'e de meyyit⁶ olanlar Kıyâmet gününde âminînden ba's olunurlar.” Ve dahi: “Bakî'-i Şerîf'den yetmiş bin kimesne ba's olunur, her birinün sûreti⁷ münevver⁸ ay gibi olup hisâbsuz ve münâkaşasuz⁹ cennete girerler.”¹⁰ Ve dahi Benî Selime makberesinde medfûn olanlara¹¹ mezkûr va'de gibi vâki' olmakdur. Ve dahi Bakî' Makberesi'ne melâ'ike mü'ekkel olup her kaçan mevta ile dolsa etrâfından dutup Cennetül-Mevâ'ya dökerler mervî olduğudur.¹² اللهم اجعلنا منهم¹³ Ve dahi Server-i Enbiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A31b] Ehl-i Medîne ile kubûrlarından sâ'ir halâyıkdan¹⁴ mukaddem ba's olmakdur. Ve dahi Medîne-i Münevver'e de şol emâkin-i şerîfede¹⁵ ki Hazret-i Peygamber¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁷ du'âlar eylemişdür, [ol] emâkin-i şerîfelerde¹⁸ du'âlar kabûl olduğudur;¹⁹ nitekim²⁰ tafsîli aşığada gelse gerekdür. Ve dahi gelmişdür ki du'âlar müstecâbdur Muhallak Üstuvânesi kurbında ve Minber-i Şerîf yanında²¹ ve Dâr-ı Akîl *radıyallâhu anh* zâviyesinde ve dahi

1 şefâ'at-i Rasûlullâh B: şefâ'at A

2 yerlerden A: halkdan B

3 Ehl-i Medîne'nün Rasûlullâh *aleyhi's-selâmdan* ziyâde şefâ'at ve ihtirâma ihtisâslarıdır B: anların ihtisâslarıdır ki ziyâde şefâ'at ve ihtirâma A

4 Bu hakîr dir ki A: -B

5 *vallâhu a'lem* A: -B

6 meyyit A: fevt B

7 sûreti A: yüzleri B

8 münevver A: -B

9 ve münâkaşasuz B: -A **Derkenar:** Mes'ele: “Hisâb-ı münâkaşa ve hisâb-ı arz neye dirler, beyân buyurıla.” Hisâb-ı münâkaşa budur ki Allâh Te'âla avâmdan olan kullarına “Niçün bu fi'li itdün?” deyü hisâb ider. Ve hisâb-ı arz Enbiyâ vü Sahâbe'ye ider Rabbül-İzzet hazretleri, “Bu fi'li itmîşsin, ben afv itdüm.” dir B: -A

10 girerler B: dâhil olmakdur A

11 medfûn olanlara B: -A

12 mervî olduğudur A: -B

13 اللهم اجعلنا منهم A: -B “Allah'ım, bizi onlardan kıl.”

14 halâyıkdan A: halkdan B

15 emâkin-i şerîfede A: yerlerde B

16 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

17 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

18 [ol] emâkin-i şerîfelerde B: -A

19 kabûl olduğudur B: müstehabb olmakdur A

20 nitekim A: -B

21 yanında A: kurbında B

Mescid-i Feth'de, nitekim gelse gerek.¹ Ve dahi [B27a] mesâcid ve meşâhid ve mevâzi'-i müteberrikenün² kesretidür kim tafsîli gelse gerek.³ Ve dahi Medîne-i Münevvere toprağını ayb iden kimesne ta'zîre müstehakk olur. Nitekim İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anh* fetvâ virmişdür ki, Medîne-i Münevvere toprağına tahfîfen⁴ "redi" diyen kimesne⁵ ta'zîre müstehakk olur. Ve İmâm-ı Mâlik⁶ emr eyledi ki otuz tura⁷ urulup habs oluna. Ve dahi Medîne-i Münevvere'ye bir tarîkden girüp⁸ ve âhar tarîkden çıkmak⁹ müstehabb olmaktadır.¹⁰ Ve dahi Medîne-i Münevvere'ye¹¹ girmek için gusl eylemek müstehabb olmaktadır. Ve dahi Ehl-i¹² Medîne-i Münevvere'nün eb'ad mevâkît ile tahsîs olmalarıdır.¹³ Ve dahi ba'zı Selef'ün Medîne-i Münevvere ziyâretini Mekke-i Mükerrerme ziyâreti üzere takdîm eylemekliğı tercih eyledüğüdür.¹⁴ Ve dahi İmâm-ı Mâlik e'immesinden [A32a] Abîdî *rahmetullâhi aleyh*¹⁵ nâm kimesne¹⁶ demişdür ki: "Hazret-i Risâlet-penâh'un *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁷ merkad-i münevver-i mutahhar-ı¹⁸ şerîflerini ziyâret eylemek için meşy efdaldür Ka'betullâh'ı ziyâret eylemek için meşy eylemekden." Ve dahi gelse gerekdür ki,¹⁹ Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyâtun* merkad-i mutahharların ziyâret eylemek için bir kimesne nezr eylese vefâ²⁰ vâcib olur. Ammâ Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâmun*²¹ gayrın ziyâret eylemek²² için nezr eylese iki vechdür, ziyâret nezr²³ idenlere Mescid-i Nebevî'ye gelmek kâfidür. Ve dahi vârid

1 nitekim gelse gerek A: -B

2 mesâcid ve meşâhid ve mevâzi'-i müteberrikenün A: mescidler ve meşhedler ve mübârek mekânlar B

3 kim tafsîli gelse gerek A: -B

4 tahfîfen B: -A

5 kimesne A: -B

6 İmâm-ı Mâlik B: -A

7 tura B: dirre A tura/dirre: kırbaç, kamçı

8 girüp B: duhûl A

9 çıkmak B: hurûc A

10 müstehabb olmaktadır A: sünnettür B

11 Medîne-i Münevvere'ye B: -A

12 Ehl-i A: ahâlî-i B

13 eb'ad mevâkît ile tahsîs olmalarıdır B: tahsîsleridür eb'ad mevâkît ile A

14 tercih eyledüğüdür A: tafdîl eylemekdür B

15 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

16 nâm kimesne A: -B

17 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâmun* B

18 münevver-i mutahhar-ı A: -B

19 gelse gerekdür ki A: -B

20 vefâ A: nezr virmek B

21 Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâmun* B: ol Hazret'ün A

22 eylemek A: -B

23 nezr A: -B

olmuşdur ki, Medîne-i Münevvere bâzârına esbâb getirüp bey' eylemek fî-sebîlillâh mücâhede eylemek gibidir. [B27b] Ve dahi gelmişdür ki, Medîne-i Münevvere'de ihtikâr ya'nî matrabâzlık Kitâbullâh'da ilhâd gibidir; gâyet ile bî-dîn olmaktan kinâyetdür. Ve dahi Medîne-i Münevvere'nün Nâr-ı Hicâz zuhûriyla ihtisâsıdır¹ ki andan inzâr vâki' olmuşdı. Ve anun söyündürmesi Medîne-i Münevvere'nün harem-i muhteremi² kurbinında vâki' olmuşdur. Ve dahi Medîne-i Münevvere'nün³ ihtisâsıdır hadîs-i sahîh⁴ mazmûnına ki Rasûlullâh *aleyhi's-selâm* buyurmuşlardır:⁵ *يوشك الناس أن يضربوا أكباد الإبل فلا يجدوا عالماً أعلم من عالم المدينة*⁶ Ya'nî "Yakındur⁷ ki nâs [A32b] darb-ı ekbâd-ı ibl ideler." Ve bu kemâl-i sa'y ve ic-tihâddan kinâyetdür taleb-i ilm için seyr eylemek bâbında. "Pes bulmayalar bir âlimi ki Medîne âliminden yeğ ola." Ve dimişler ki Medîne âliminden murâd İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anh* hazretleridir.⁸ Egerçi ta'mîm dahi olunmuşdur, ya'nî her zamânda Medîne-i Münevvere'de olan ilm sâ'ir emâkinde olmaz. Zîrâ mazhar-ı dîndür, Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât* civârında olup andan istimdâd olunur. Bu sa'âdet âhar⁹ yerlerde kanda müyesser olur? Ve dahi İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anh*dan mervîdür ki: "Ehl-i Medîne icmâ'ı mukaddemdür haber-i vâhid üzere. Zîrâ mehit-i vahyde sâkindürler ve nâsih ve mensûhı güzel bilürler." Ve dahi Ehl-i Medîne'nün ihtisâslarıdır otuz altı rek'at ile ki Vitr'den gayrıdır mübârek Ramazân'da¹⁰ [B28a] İmâm-ı Şâfi'î *rahimebullâhun* mezhebi üzere,¹¹ meşhûra binâ'en bu hakîr ider.¹² Ammâ İmâm-ı A'zam mezhebi üzere kırk rek'at ile muhtass olmuşlardır. Zîrâ her tervîha akabince bir tervîha kılınmak müstehabbdur Ehl-i Medîne'ye hâssaten; terâvîh yigirmi rek'at olma-

1 Medîne-i Münevvere'nün Nâr-ı Hicâz zuhûriyla ihtisâsıdır B: ihtisâsıdır Nâr-ı Hicâz zuhûriyla A

2 Medîne-i Münevvere'nün harem-i muhteremi A: Medîne haremi B

3 Medîne-i Münevvere'nün B: -A

4 sahîh A: şerîf B

5 Rasûlullâh *aleyhi's-selâm* buyurmuşlardır B: -A

6 "İnsanlar (aramak maksadıyla koştururken) neredeyse develerin çiğerlerini çatlatacaklar, ancak Medîne âliminden daha bilgisini bulamayacaklardır." Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/168, (307-308).

7 Yakındur A: Karîbdür B

8 *radıyallâhu anh* hazretleridir B: hazretleridir, *radıyallâhu anh* A

9 âhar A: gayrı B

10 otuz altı rek'at ile ki vitrden gayrıdır mübârek Ramazân'da A: mübârek Ramazân'da vitrden sonra otuz altı rek'at ile B

11 İmâm-ı Şâfi'î *rahimebullâhun* mezhebi üzere B: İmâm-ı Şâfi'î'nün mezhebinden A

12 meşhûra binâ'en bu hakîr ider A: -B

ğın beş tervîha olur ve her tervîha akabince bir tervîha [A33a] kılıcak, mecmû'î¹ kırk olur. Ve bunun sebebi ile Ehl-i Mekke'ye müsâvât hâsil² olmakdur. Zîrâ Ehl-i Mekke³ her tervîha akabince yedi şavt tavâf idüp iki rek'at⁴ tavâf namâzı⁵ kılurlar idi. Ve Ehl-i Medîne'ye tavâf yerine namâz ihtiyâr olundu ve sâ'ir yerlerde tesbîh [ihtiyâr] olunur.⁶

Mahfî olmasun ki gâyet temyîz için her hâssa ki vâki' olmuşdur, “ve dahi” lafzı ile tasdîr idüp sürh ile işâret olunmuşdur; tâ kesret-i ta'addüd ve aded zâhir ve âsân ola. *Vallâhu a'lem.*

Dokuzuncu Fasıl

Medîne-i Münevver'e'nün ibtidâsında ve intihâsında vâki' olan umûr beyânındadır.

Ümmü'l-Mü'minîn Âişe-i Siddîka⁷ *radıyallâhu anhâ* rivâyet eylemişdür ki: “Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* Mekke-i Mükerrreme'yi mu'azzam ve mu-fahham şehir idüp sâ'ir emkinenün⁸ hilkatinden bin yıl mukaddem anı halk eyledi ve ana muttasıl Medîne-i Münevver'e ve Medîne-i Münevver'e'ye⁹ muttasıl Kudüs-i Şerîf'i halk eyledi. Andan sonra bin yıl geçdükdün sonra sâ'ir yerleri¹⁰ defâten vâhideten bir yerden¹¹ halk eyledi.” [B28b] Ammâ bu hadîsün isnâdı za'îfdür. Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* dan mervîdür ki buyurmuşdur: “İşbu yer su idi. Hakk *Sübhânehû ve*¹² *Te'âlâ* [A33b] havâyı gönderdi, suyu giderüp mesh idüp kuruttı.¹³ Andan sonra bir keff zâhir oldu, ol keffi dört bölük eyledi; ba'dehû¹⁴ birinden¹⁵ Mekke-i Mükerrreme'yi halk eyledi¹⁶ ve ikinciden¹⁷ Medîne-i Münevver'e'yi halk ey-

1 mecmû'î A: cümlesi B

2 müsâvât hâsil A: müsâvî B

3 Ehl-i Mekke B: anlar A

4 iki rek'at B: rek'ateyn A

5 namâzı B: -A

6 [ihtiyâr] olunur A: okunur B

7 Âişe-i Siddîka A: Âişe B

8 emkinenün A: mekânların B

9 Medîne-i Münevver'e'ye A: ana B

10 yerleri A: vilâyetleri B

11 bir yerden B: -A

12 *Sübhânehû ve* B: -A

13 idüp kuruttı A: eyledi B

14 ba'dehû B: -A

15 birinden A: bir bölüğünden B

16 halk eyledi B: -A

17 ikinciden A: bir bölüğünden B

ledi¹ ve üçünciden² Kudüs-i Şerîf'i ve dördünciden Kûfe'yi halk eyledi.” Bu hadîsi³ dahi taz'îf eylemişlerdür. Rezîn rivâyet ider merfû'an⁴ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*den⁵ ki buyurmuşdur: “Şol zamânda ki Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* Tûr-i Sînâ'ya tecellî eyledi, ol dağ altı pâre olup üç pâresi Mekke-i Mükerreme'ye geldi ki biri Hirâ Dağı'dur ve biri Sevr Dağı'dur ve biri Besîr Dağı'dur.⁶ Ve üç pâresi Medîne-i Münevver'e vardığı; biri Uhud Dağı ve biri Ayr Dağı ve biri Verkân Dağı'dur.”⁷ Ve bir rivâyetde Radvâ Dağı ki Yenbu'dadur, Ayr bedelinde vâki' olmuşdur.⁸

Ve dahi rivâyet olundu ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur: “Sâkin oldum bir yerde ki yağmuru sâ'ir yerlerden azdur. Ammâ ol yer iki¹⁰ çeşme arasındadır; biri Şâm ve biri Yemen'dür. İmdi Medîne-i Münevver'e'nün beş gicelik yerinde koyun ve keçi idinün.”¹¹ Ve bir rivâyetde: “Anları eksildün ve zirâ'ati çoğaldun.” Ve dahi mervîdür ki [A34a] Peygamber hazretleri¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar: “Ey Âişe! Nice olur hâlün şol vakitte ki halk Medîne'ye [B29a] rücû' iderler ve Medîne âdem ile dola, enâr dâne ile dolduğu gibi.” Âişe Hâtun¹³ *radiyallâhu anhâ*eyitdi: “Yâ Rasûlallâh,¹⁴ bu halk neredengeçinür?” Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ buyurdu ki: “Hakk¹⁶ Te'âlâ anları gökden ve yer altından ve Cennât-ı Adn'den ta'âmlandırur.”¹⁷

1 Medîne-i Münevver'e'yi halk eyledi B: Medîne A

2 üçünciden A: bir bölüğünden B

3 hadîsi B: eseri A

4 merfû'an A: -B

5 *sallallâhu aleyhi ve sellem*den B: hazretlerine *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

6 biri Sevr Dağı'dur ve biri Besîr Dağı'dur B: biri Besîr ve biri Sevr A

7 **Derkenar:** Verkân Dağı'ndan murâd hâlâ Cebel-i Akik didükleri dağdır. Medîne-i Münevver'e'nün kıblisinde, garbiye mâ'ilcedür B: -A

8 Radvâ Dağı ki Yenbu'dadur, Ayr bedelinde vâki' olmuşdur A: Ayr Dağı yerinde Yenbu'da olan Radvâ Dağı'dur B

9 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

10 ol yer iki B: -A

11 Medîne-i Münevver'e'nün beş gicelik yerinde koyun ve keçi idinün B: koyun ve keçi idinün Medîne'nün beş gicelik yolında A

12 hazretleri A: -B

13 Hâtun A: -B

14 Yâ Rasûlallâh B: -A

15 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Rasûl *aleyhi s-selâm* B

16 Hakk A: Allâh B

17 gökden ve yer altından ve Cennât-ı Adn'den ta'âmlandırur B: it'âm ider gökden ve yer altından ve Cennât-ı Adn'den A

Ve dahi rivâyet olundu ki: “Kıyâmet kâ'im olmaz,¹ tâ kim binâlar şecereye muttasıl ola.” Ya'nî Zül'l-Huleyfe'de olan şecereye vâsıl ola kesret-i halkdan.² Ve dahi *Sahîb-i Müslim*'den rivâyet olundu ki: “Ehl-i Medîne'nün meskenleri İhâb'a vâsıl olacakdur yâhûd Yihâb'a.” [Yihâb, yâ-i] tahtâniyye kesri ile[dür]; “Bi'r-i İhâb”da zıkr olunsa gerekdür. Ve dimişler ki; Medîne-i Münevver'e'nün imâretleri harâb olmazdan evvel mesâkin³ ol mevzi'e vâsıl olmuşdı. Ebû Zer'den *radıyallâhu anh* rivâyet olunur ki didi: “Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Binâlar Sel' Dağı'na vâsıl olıcak Şâm-ı Şerîf'e rıhlet eyle.” Ve binâlar ol mevzi'e⁴ vâsıl oldukda ben dahi⁵ Şâm-ı Şerîf'e geldüm.” [A34b] Ve hadîs-i âharda gelmişdür ki: “Tiz ola ki⁶ binâlar Sel' Dağı'na vâsıl ola. Andan sonra bir zamân gele⁷ ki müsâfirler ba'zı aktârına mürûr idüp diyeler ki, bir zamânda bunlar ma'mûr idi.” Ya'nî tûl-i zamân ve harâb-ı mekân sebebi ile bu makûle sözler söylene.⁸ Ve hadîs-i âharda gelmişdür ki: “İslâm şehirlerinden âhir harâb olan şehir Medîne-i Münevver'e'dür.”⁹ Ya'nî cümleden sonra harâb olacakdur. Ve Tirmizî isnâd-ı hasen ile rivâyet ider ki: “Beytü'l-Mukaddes'ün ma'mûr [B29b] olmaklığı Medîne'nün harâbıdır. Ve Medîne-i Münevver'e'nün harâbı hurûc-ı melhamedür. Ve hurûc-ı melhame Kostantiniyye fethidür. Ve Kostantiniyye fethi Deccâl hurûcıdır.” Ve [dahi]: “Melhamenün büyüğü [ve]¹⁰ feth-i Kostantiniyye ile hurûc-ı Deccâl'ün zamânı¹¹ yedi ayda olur.”¹² Ve *Muvatta*'da rivâyet olundu ki: “Medîne-i Münevver'e'yi bu hâlet üzere terk idesiz ki andan yeğ hâlet olmaya kesret-i simârdan ve emn-i emândan; bir

1 kâ'im olmaz A: kopmaz B

2 kesret-i halkdan A: -B

3 mesâkin A: sâkinler B

4 ol mevzi'e A: mezkûr mekâna B

5 ben dahi B: -A

6 ola ki A: -B

7 Andan sonra bir zamân gele A: Bir zamân dahi ol B

8 bu makûle sözler söylene A: -B

9 şehir Medîne-i Münevver'e'dür B: Medîne'dür A

10 Burada tercümesi verilen hadîs-i şerif Tirmizî'de şu şekilde yer almaktadır: فَتْحُ وَ الْمَلْحَمَةُ الْعَظْمَى وَ فَتْحُ الْمَلْحَمَةِ الْعَظْمَى وَ خُرُوجُ الدَّجَالِ فِي سَبْعَةِ أَشْهُرٍ (“Büyük melhame (kargaşa), Kostantiniyye'nin fethi ve Deccâl'in çıkması yedi ay içinde gerçekleşecektir.” Tirmizî, “Fiten”, 58, (2238). Aynı hadîsin Ebû Dâvûd'da yer alan şeklinde (“Melâhim”, 4, (4295) yalnızca baştaki ibare الْمَلْحَمَةُ الْعَظْمَى şeklindedir. Hadîs-i şerifin her iki vechinde de doğrudan büyük melhamenin Deccâl olduğuna dair bir ifade bulunmaması dolayısıyla *Hulâsâtü'l-Abbâr*'ın nüshalarında bulunan “Melhame'nün büyüğü Deccâl'dür” ifadesindeki “Deccâl” kelimesi yerine hadîs-i şerifin ifadesine uygun olarak [ve] bağlacı getirildi.

11 Deccâl'ün zamânı B: Deccâl A

12 ayda olur A: ayun içinde olmuşdur B

hadde vara ki kelb¹ yâhûd kurd gelüp Mescid-i Şerîf'ün ba'zı direklerinde bevl ideler.” Ve bundan gayrı nice ehâdis-i şerîfe rivâyet olunmuşdur ki, delâlet ider ki [A35a] Medîne-i Münevvere'yi ahsen-i hâlât üzere koyup andan rihlet oluna.

Ehâdis-i mezkûre hallinde ihtilâf vâki' olmuşdur. Ba'zı ulemâ bunun üzere dirler ki: İşbu vekâyi' zuhûra gelmişdür. Hattâ erbâb-ı târîh fitne zikrinde² beyân buyurmuşlardır ki: Ol zamânda Medîne³ halkı Medîne-i Münevvere'yi ahsen-i hâlât üzere koyup celâ-yı vatan eylemişler idi,⁴ hattâ Medîne-i Münevvere hâlî kalup ve imâretleri harâb olup kurd ve sâ'ir hayevânât yatağı olmuş idi. Ammâ fitne⁵ def' olunduktan sonra yine avdet idüp yab yab ta'mîre müteveccih oldılar. Bedr bin Ferhûn kendü târîhinde bunı⁶ ihtiyâr eylemişdür. Ammâ İmâm-ı Nevevî *rahimehullâh* muhtârı budur ki: “İşbu ahvâl-i mezkûreler âhirü'z-zamânda, Kıyâmet kâ'im olıcak zamânda⁷ zâhir olsa gerekdür.” Sâhib-i Târîh ya'nî Seyyid Semhûdî [B30a] bu bâbda İbn-i Şebbe'den bu hadîsi rivâyet eylemişdür ki: “Ehl-i Medîne Medîne-i Münevvere'yi terk idüp yine avdet ideler. Andan sonra⁸ sâniyen terk ideler, gayrı⁹ avdet itmeyeler.” İmdi evvelki terk vâki' olup ikinci terk dahi¹⁰ olacakdur, *vallâhu a'lem*.¹¹ Ve li-hâzâ [A35b] İbn-i Şebbe, Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh*¹² rivâyet eyledi ki: “Âhir haşr olacak iki kimesnedür;¹³ biri Cüheyne'den ve biri Müzeyne'den. İki dahi ma'an Medîne-i Münevvere'ye gelüp dirler ki: “Bu halk nice oldılar?” Ve tilkilerden gayrı kimesne görmeyeler. Andan sonra iki melek nâzil olup ol iki kişiyi¹⁴ sürüp halka mülhak ideler.” Ve dahi rivâyet olundu ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur:¹⁵ “Kıyâmet

1 kelb B: köpek A

2 fitne zikrinde A: zikr-i fitende B

3 Medîne B: -A

4 celâ-yı vatan eylemişler idi A: gitmişlerdür B

5 fitne A: fiten B

6 bunı A: bu vech üzere B

7 zamânda A: hinde B

8 Andan sonra A: Ve ba'dehü B

9 gayrı B: -A

10 terk dahi B: -A

11 *vallâhu a'lem* A: -B

12 *radıyallâhu anh* A: -B

13 kimesnedür A: kimesnedür dirler B

14 ol iki kişiyi A: zikr olan kimesneleri B

15 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur B: -A

kopmaz tâ bu mescidime kurdlar ve keller galebe itmeyince, hattâ namâz kılmak için gelen kimesneler namâza kâdir olmayup gerü döneler.” Bu mazmûnda ve dahi buna benzer umûrda nice¹ ehâdîs-i şerîfe vârid olmuştur.

İmdi Medîne-i Münevver'e'nün terk-i evveli halkun hurûclarıdır ol mahall-i şerîfden yaramaz hükkâm sebebi ile, nitekim Ebû Hureyre *radıyallâhu anh* ana tenbîh eylemişdir.² Ve buna mü'eyyiddür şol ki rivâyet olundu Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh*³ ki didi: “Hakk *Sübhânehû ve*⁴ *Te'âlâ*'nun izzeti ve hürmeti için⁵ Medîne-i Münevver'e'de bir melhame ya'nî ma'reke olacakdur ki ana “*hâlîka*” dirler; dimezim ki saçı tırâş idicidir, belki dîni tırâş [B30b] idicidir.” Ya'nî dîni gidericidir.⁶ نَعُوذُ بِاللَّهِ “İmdi [A36a] ol günde⁸ Medîne'den ırak olun, hiç olmazsa bâri⁹ berîd kadar ırak olun.”¹⁰ Ya'nî kâdir olduğunuz kadar¹¹ ırak olun, ednâ merâtibi¹² berîd kadar yer ola. Berîd iki fersahdan¹³ ibâretdür yâhûd on iki milden yâhûd seferlerde olan iki menzil arası. Tahmînen bir fersah üç milden ibâretdür ve bir mil dört bin adımdan ibâretdür. Ve dahi Ebû Hureyre *radıyallâhu anh*dan mervîdür ki du'â eyledi: اللهم لا تُذِرْ كُنِّي سَنَةَ سَتَيْنِ “[Îlâhî!] Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*den¹⁴ sonra sene sittîn târîhine¹⁶ beni irişdürme ve uşak emâretine dahi beni irişdürme!”¹⁷ Ya'nî Yezîd *aleyhi mâ-yestehîkk* emâretine ki sene sittîn târîhinde¹⁸

1 nice B: -A

2 halkun hurûclarıdır ol mahall-i şerîfden yaramaz hükkâm sebebi ile, nitekim Ebû Hureyre *radıyallâhu anh* ana tenbîh eylemişdir A: nitekim Ebû Hureyre *radıyallâhu anh* ana tenbîh eylemişdir ki ol mahall-i şerîfden halkun hurûcları yaramaz hâkimler sebebiyledür B

3 buna mü'eyyiddür şol ki rivâyet olundu Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh* B: dahi Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh* mervîdür A

4 *Sübhânehû ve* B: -A

5 izzeti ve hürmeti için A: hakkıçün B

6 Ya'nî dîni gidericidir A: -B

7 “Allah'ın gazabından Allah'a sığınırız.” İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/102, (12044).

8 günde A: zamân B

9 bâri B: -A

10 ırak olun A: -B

11 kadar A mikdârı B

12 merâtibi A: mertebesi B

13 fersahdan A: fersah yerden B

14 Ebu'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân b. Mihrân, *Emâli İbn Bişrân*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, s. 153.

15 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*den B: Peygamber'den A

16 târîhine A: -B

17 ve uşak emâretine dahi beni irişdürme A: -B

18 sene sittîn târîhinde A: târîh-i mezbûrda B

olmuştu, beni yetiştirme. Ve dahi zikr olan¹ du'âda Harre Vâkî'ası'na dahi işâret vardır ki Yezîd *aleyhi'l-la'ne*² cânibinden Medîne-i Şerîfe'ye³ yine⁴ asker gelüp nice nice⁵ nâ-meşrû' fi'ller anlardan zuhûra gelmiş idi, nitekim kıssasında ma'lûm olur.

Harre Kıssası ber-vech-i icmâl budur ki: Yezîd, Şâm'dan Müslim bin Ukbe nâm kimesneyi⁶ ser-asker idüp⁷ azîm asker ile Medîne-i Münevverre'nün üzerine gönderdi.⁸ Ve ol zâlim-i bed-fi'âl Medîne'ye gelüp⁹ Ehl-i¹⁰ Medîne ile küllî muhârebe vü¹¹ mukâtele idüp, âhirü'l-emr Ehl-i Medîne'yi¹² sıdı¹³ ve katl-i bî-dirîğ eyledi. Ve [A36b] Medîne-i Münevverre'yi üç gün kıtâl ü nehb¹⁴ ve sâ'ir fesâd ile ibâhat eyledi. Ve işbu muhârebe-i [B31a] azîme Medîne-i Münevverre'nün¹⁵ Harre'sinde idi,¹⁶ ana binâ'en "Vâkî'a-i Harre" ile tesmiye olundu. Ve bu harbde Ensâr ve Muhâcirîn'ün bâkîsi şehîd¹⁷ olup hiç anlardan kimesne kalmadı. Ve bunlardan mâ-adâ¹⁸ ahyâr-ı Tâbi'in ve ebrâr *ridvânullâhi aleyhim ecma'in* mervîdür ki bin yedi yüz nefer idiler ve anlardan gayrı avâmm-ı nâsdan on bin âdem hâtunlardan ve uşakdan gayrı ve yedi yüz nefer hamele-i Kur'an'dan ya'nî hâfız-ı Kelâm-ı Kadîm idiler;¹⁹ ol zamânda bunca bin Müslümânlar Yezîd

1 zikr olan A: mezkûr B

2 *aleyhi'l-la'ne* B: -A

3 Şerîfe'ye A: Münevverre'ye B

4 yine B: -A

5 nice B: -A

6 kimesneyi A: bed-nâmı B

7 ser-asker idüp B: -A

8 Münevverre'nün üzerine gönderdi A: Münevverre'ye göndermişdi B

9 bed-fi'âl Medîne'ye gelüp B: -A

10 Ehl-i A: ahâl-i B

11 küllî muhârebe vü B: -A

12 âhirü'l-emr Ehl-i Medîne'yi B: anları A

13 sımak: kırmak, öldürmek, ortadan kaldırmak

14 kıtâl ü nehb B: katl ve nehîb A

15 Medîne-i Münevverre'nün B: Medîne A

16 idi A: vâkî' olmağın B

17 harbde Ensâr ve Muhâcirîn'ün bâkîsi şehîd A: darb-ı şedîdde Ensâr ve Muhâcirîn'ün cümlesi es'ad-ı şühedâdan B

18 hiç anlardan kimesne kalmadı. Ve bunlardan mâ-adâ B: -A

19 ahyâr-ı Tâbi'in ve ebrâr *ridvânullâhi aleyhim ecma'in* mervîdür ki bin yedi yüz nefer idiler ve anlardan gayrı avâmm-ı nâsdan on bin âdem hâtunlardan ve uşakdan gayrı ve yedi yüz nefer hamele-i Kur'an'dan ya'nî hâfız-ı Kelâm-ı Kadîm idiler A: ahyâr-ı Tâbi'in *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in*, eyitdiler ki cümlesi yedi yüz nefer idiler ve bunlardan gayrı avâmm-ı nâsdan on bin âdem hâtunlardan ve uşak oğlanclıklardan gayrı cümlesi ve yedi yüz nefer kimesneler dahi cümle hâfız-ı Kelânullâh idiler B

aleyhi'l-la'ne elinde¹ şehîd olup murâdlarına² vâsıl oldılar. Ammâ³ İmâm⁴ İbn-i Hazm rivâyet eyledi ki: Ol fitnede mezbûr zaleme⁵ Yezîd *aleyhi mâ-yestehikkun* asker-i bed-fi'âlleri Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁶ Mescid-i Şerîflerine atlarını⁷ idhâl idüp⁸ kabr-i münevvere ile Minber-i Mutahhara mâbeyni ki⁹ Ravza-i Şerîfe'dür, atlarının necâset ve bevllerinden harâb olmuşdu. Andan sonra bâkî kalan Ehl-i Medîne'yi¹⁰ hâh u nâ-hâh Yezîd bey'atine da'vet idüp anlara dirlerdi ki: "Yezîd bendeliğin¹¹ kabûl eylen, dilerse sizi bey' eylesün ve dilerse âzâd kılsun." Ehl-i Medîne'den¹² Yezîd bin [Abdullâh bin] Zem'a¹³ anlarun sözlerine cevâb virüp¹⁴ didi ki: "Bey'at iderüz, lâkin eger¹⁵ Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ*'nun Kitâbı ve Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Sünneti üzere olur ise!"¹⁶ İşbu kelâmı söyleyen [B31b] kimesnenün [A37a] boynun kılıc ile urup şühe-dâ-i sü'adâya mülhak eylediler, *rahmetullâhi aleyhim*.¹⁷

Bu kıssa-i pür-gussa İbn-i Cevzî beyânı¹⁸ üzere budur ki: Yezîd *aleyhi mâ-yestehikk* bu kıssalardan mukaddem Medîne-i Münevvere'de¹⁹ Osmân bin Muhammed bin²⁰ Ebî Süfyân nâm kimesneyi²¹ hâkim ve zâbit²² kılmışdı. Mezbûr Osmân ba'zı mesâlih için Medîne-i Münevvere'den birkaç

-
- 1 ol zamânda bunca bin Müslümânlar *Yezîd aleyhi'l-la'ne* elinde B: bu cümle A
 - 2 şehîd olup murâdlarına A: şehîd oldılar, sü'adâya vâsıl olup murâd-ı uhreviyyete B
 - 3 Ammâ B: -A
 - 4 İmâm A: -B
 - 5 mezbûr zaleme A: zâlim B
 - 6 Yezîd *aleyhi mâ-yestehikkun* asker-i bed-fi'âlleri Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: atların Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A
 - 7 atlarını B: -A
 - 8 idhâl idüp A: koyup B
 - 9 kabr-i münevvere ile Minber-i Mutahhara mâbeyni ki B: -A
 - 10 Andan sonra bâkî kalan Ehl-i Medîne'yi B: Ve bakıyye-i halkı A
 - 11 bendeliğin A: kulluğunu B
 - 12 Ehl-i Medîne'den B: -A
 - 13 Zem'a B: Rifat A
 - 14 anlarun sözlerine cevâb virüp B: -A
 - 15 lâkin eger B: -A
 - 16 olur ise B: -A
 - 17 *rahmetullâhi aleyhim* B: -A
 - 18 beyânı A: rivâyeti B
 - 19 bu kıssalardan mukaddem Medîne-i Münevvere'de B: -A
 - 20 Muhammed bin A: -B
 - 21 Ebî Süfyân nâm kimesneyi B: Ebî Süfyân'ı Medîne'de A
 - 22 ve zâbit B: -A

kimesneyi¹ Şâm cânibine² göndermişti. Ol cemâ'at Şâm'dan dönüp girü Medîne-i Münevver'e vâsıl olduklarında didiler ki: "Biz bir kişi³ yanından geldük ki dîni yokdur ve şarâb içer ve tanbûr dinler ve köpekler ile oynar. Egerçi Yezîd'ün ihsânı ve câ'izeleri üzerimizde çokdur, ammâ biz sizi şahid tutaruz ki şimden sonra biz anun bey'atını hal' eyledük."⁴ Ve Minber-i Şerîf-i Nebevî yanında Yezîd-i la'înün⁵ bey'atını hal' idüp Abdullâh bin Hanzale el-Gasîl ve Abdullâh bin Mutî' ile bey'at kıldılar, İbn-i Hanzale'yi Ensâr üzere emîr idüp⁶ ve İbn-i Mutî' i Kureyş üzere emîr idüp Yezîd bin Mu'âviye'nün âmili olan Osmân'ı Medîne'den ihrâc eylediler. İbn-i Hanzale'den *radıyallâhu anh* mervîdür ki dimişdür:⁷ "Hurûc eylemedük⁸ illâ şol zamânda ki korkduk üzerimize gökden taş yağa deyü." Ve Şeyh Mecdüddîn ve dahi gayrılardan zikr eylediler ki, Yezîd'ün askeri [A37b] Ehl-i Medîne'nün etfâlini⁹ esîr idüp hâtunların ferclerin mübâh eylediler. Ve¹⁰ ol hamlden¹¹ hâsıl olan evlâda "evlâd-ı Harre" dirlerdi. İbn-i Cevzî didi ki: "Harre Vâkı'ası'ndan¹² sonra [B32a] bin hürre hâtun ersüz uşak¹³ getürdiler, ya'nî Yezîd-i mel'ûnun askeri anları tasarruf eyledükleri¹⁴ sebebi ile. Ol günde şeref-i şehâdete vâsıl olan Ashâb'dan¹⁵ biri Abdullâh bin Hanzale el-Gasîl idi sekiz nefer oğullarıyla bile. Ve dahi Abdullâh bin Zeyd idi ki Rasûl-i Ekrem¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinün vuzû'larının¹⁷

1 ba'zı mesâlih için Medîne-i Münevver'den birkaç kimesneyi B: birkaç kimesne Medîne'den ba'zı mesâlih ile A

2 Şâm cânibine B: Şâm'a A

3 Biz bir kişi A: Bir kimesne B

4 Egerçi Yezîd'ün ihsânı ve câ'izeleri üzerimizde çokdur, ammâ biz sizi şahid tutaruz ki şimden sonra biz anun bey'atını hal' eyledük B: Biz sizi şahid tutaruz ki anun bey'atını hal' eyledük, egerçi mezbûr Yezîd'ün ihsânı ve câ'izeleri üzerimizdedür A

5 Yezîd-i la'înün B: Yezîd A

6 idüp B: -A

7 dimişdür B: -A

8 Hurûc eylemedük A: Çıkarmaduk B

9 etfâlini A: oğlanlarını B

10 hâtunların ferclerin mübâh eylediler ve A: hâtunlarını tasarruf idüp B

11 hamlden A: cümleden B

12 Harre Vâkı'ası'ndan B: Harre'den A

13 uşak A: oğlan B

14 Yezîd-i mel'ûnun askeri anları tasarruf eyledükleri B: ol fecerenün ibâhatları A

15 Ol günde şeref-i şehâdete vâsıl olan Ashâb'dan B: Cümle Ashâb'dan ki ol günde şeref-i şehâdete vâsıl oldılar A

16 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

17 hazretlerinün vuzû'larının A: vuzû'-i şeriflerin B

nice eyledüklerini¹ nakl ü beyân² iderdi. Dahi Ma'kıl bin Sinân-ı Eşca'î ki Mekke Fethi'nde kavmi içinde alemdâr idi.”

İbn-i Cevzî, Sa'îd bin Müseyyeb'den *radıyallâhu anh* rivâyet ider ki mezbûr Sa'îd³ didi: “Harre gicelerinde kendümi gördüm ki, Mescid-i Şerîf'de bir ehad yokdı benden gayrı.⁴ Ve Ehl-i Şâm fevc fevc gelüp beni görüp dirlerdi biri birine.⁵ “Görün bu divâne şeyhi.” Ve ben⁶ namâz vakitlerinde Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i mutahharalarından⁷ ezân âvâzın işidüp andan sonra⁸ kâmet istimâ' idüp namâz kılar idüm. Ve bu hâletde de Mescid-i Şerîf'de benden gayrı kimesne yok idi.”⁹

Mezbûr kazıyyelerden sonra ser-asker olan¹⁰ Müslim-i nâ-müslim dahi bu fesâd-ı şeni'den [A38a] sonra¹¹ ziyâde ifsâd dâ'iyesiyle Medîne'den çıkup¹² Mekke-i Müşerrefe'ye ve Abdullâh bin ez-Zübeyr *radıyallâhu anhumâ* kasdına müteveccih olup yolda giderken¹³ helâk oldu. Ammâ helâk olmazdan evvel¹⁴ kendü tevâbi'lerinden Husayn bin Numeyr nâm kimesneye¹⁵ vasiyyet eyleyüp dimişdi ki: “Benden sonra¹⁶ Yezîd seni benüm yerime nasb eylemişdür. Gerekdür ki tiz İbn-i Zübeyr üzerine varup mancınık nasb¹⁷ idesen.” Husayn mezbûr vasiyyet mûcibi ile İbn-i Zübeyr *radıyallâhu anhumâ* üzerine gelüp mancınık nasb eyledi.¹⁸ [B32b] Ve askerinden¹⁹

1 nice eyledüklerini B: -A

2 ü beyân B: -A

3 mezbûr Sa'îd B: -A

4 Harre gicelerinde kendümi gördüm ki, Mescid-i Şerîf'de bir ehad yokdı benden gayrı A: Ben kendümi Mescid-i Şerîf'de Harre gicelerinde gördüm ve benden gayrı Mescid-i Şerîf'de kimesne yoğdı B

5 görüp dirlerdi biri birine A: gördüklerinde birbirlerine dirler ki B

6 Ve ben B: -A

7 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i mutahharalarından B: Kabr-i Mutahhara'dan A

8 andan sonra A: ba'dehû B

9 Ve bu hâletde de Mescid-i Şerîf'de benden gayrı kimesne yok idi A: -B

10 kazıyyelerden sonra ser-asker olan B: -A

11 bu fesâd-ı şeni'den sonra A: -B

12 Medîne'den çıkup B: -A

13 giderken B: -A

14 evvel A: mukaddem B

15 kimesneye A: bed-nâma B

16 Benden sonra B: -A

17 nasb B: -A

18 Husayn mezbûr vasiyyet mûcibi ile İbn-i Zübeyr *radıyallâhu anhumâ* üzerine gelüp mancınık nasb eyledi A: -B

19 askerinden B: -A

bir kimesne nîze üzerinde âteş tutmuş iken nâgâh havâ yüzinden¹ âteşi gelüp² Ka'be astarına yetişdirüp³ Ka'be-i Mu'azzama'nun hânesi dahi yandı. Ve bu ef'âl-i şenî'a hâletinde Şâm tarafından Yezîd-i la'inün⁴ helâki haberi gelüp⁵ vâsıl oldu, Hakk *Sübhânehû ve*⁶ *Te'âlâ* Mekke ehlini⁷ ve sâ'ir halkı şerlerinden halâs eyledi.

Ve bundan gayrı⁸ dahi Yezîd-i şûmun zamânında vâki' olan akbah-ı kabâyıh, imâm-ı hümmâm olan Hazret-i⁹ Hüseyin bin Hazret-i¹⁰ Alî *radıyallâhu anhumânun* katlidir¹¹ ve Vâkı'a-i Harre-i mezkûredür ve dahi Ka'be-i Mükerrreme'yi mancınık ile remy eylemek ve dahi astarını yakmaktır. Harre Vâki'asıyla Yezîd-i bed-baht helâki¹² arasında üç ay olmuştur.¹³ Zîrâ mel'un-ı mezkûrun¹⁴ helâki Rebî'u'l-âhir nısfında¹⁵ [A38b] idi ve Vâkı'a-i Harre yıl başında olmuştı.

Ve dahi mervîdür ki Rasûlullâh¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir sefere çıkup giderken¹⁷ Harre'ye vâsıl olıcak¹⁸ ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ deyü¹⁹ buyurdu. Yanında olan²⁰ Ashâb-ı Kirâm mükedder olup şöyle anladılar ki ol seferlerinde bir hâlet-i mekrûhe vâki' oldu. Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* didi: "Yâ Rasûlullâh,²¹ bu gördüğün nedür?" Hazret-i Rasûl²² *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Bu seferinizde degıldür." Andan sonra Ashâb-ı

1 yüzinden B: -A

2 gelüp B: -A

3 yetişdirüp A: örtüsüne yetişüp B

4 ef'âl-i şenî'a hâletinde Şâm tarafından Yezîd-i la'inün B: hâletde bi-sa'âdet Yezîd'in A

5 gelüp B: -A

6 *Sübhânehû ve* B: -A

7 Mekke ehlini A: Ehl-i Mekke B

8 bundan gayrı B: -A

9 olan Hazret-i B: -A

10 Hazret-i B: -A

11 katlidir A: şehid olup sū'adaya katıldığıdır B

12 helâki A: vefât-ı bi-sa'âdeti B

13 olmuştur B: ya eksük idi A

14 mel'un-ı mezkûrun B: -A

15 nısfında A: evâsıtında B

16 Rasûlullâh A: Peygamber B

17 giderken B: -A

18 "Onlar kendilerine bir musibet geldiği zaman, 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.' derler." Bakara, 2/156.

19 deyü B: -A

20 Yanında olan B: -A

21 Yâ Rasûlullâh B: -A

22 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

Kirâm¹ didiler ki: “[O] nedür, buyurun.” [B33a] Hazret-i Rasûl-i Ekrem *aleyhi's-selâm*² buyurdılar ki: “Bu Harre'de benüm Ashâbım'dan sonra ümmetimden nice nice kimesneler şehîd³ olacaktır.” Budur⁴ kıssa-i şenî'anun mücmeli. *Vallâhu a'lem*.⁵

Onuncu Fasıl

Nâr-ı Hicâz zuhûrındadır ki Medîne-i Münevvere arzından zâhir olup Medîne haremine⁶ yakın⁷ geldükde söyündi.

Sahîbayn'dan rivâyet olundı⁸ ki: “Sâ'at kâ'im olmaz,⁹ tâ Nâr-ı Hicâz zâhir olmayınca.” Ve dahi *Sahîb-i Buhârî*'de dir ki: “Arz-ı Hicâz'dan bir âteş çıkar¹⁰ ki şu'â'ından Busrâ'da olan¹¹ develerün gerdeni gice karanlığında görünür.” Busrâ Şâm vilâyetinde¹² bir şehirdür.¹³ Ve dahi Taberânî, Âsım bin Adiyy-i Ensârî'den rivâyet eyledi ki: “Rasûlullâh¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* benden¹⁵ [A39a] su'âl eyledi mâ-tekaddem kazıyyelerinden ve¹⁶ didi ki: “Hubs ile Seyl nerededür?” Ben didüm ki: “Bilmezim.” Andan sonra Benî Süleym'den¹⁷ bir kimesne üzerime mürûr eyledi ki, ben ana didüm ki: “Nereden gelürsin?” Ol didi ki: “Hubs ve Seyl'den gelürem.” Fi'l-hâl ta'limi taleb idüp Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁸ hazretlerinin cânib-i şerîflerine müteveccih oldum ve didüm ki: “Yâ Rasûlullâh! Hubs ve Seyl'den su'âl buyurmuşdunuz, biz dahi ilmimiz yokdur deyü cevâb verdük. İşbu kişünün zu'mı budur ki kendünün ehli ol cânibdedür.”¹⁹ Hazret-i

1 Ashâb-ı Kirâm B: -A

2 Hazret-i Rasûl-i Ekrem *aleyhi's-selâm* B: -A

3 şehîd B: katl A

4 Budur A: İşbu B

5 mücmeli. *Vallâhu a'lem* A: icmâl üzere beyânı budur ki zikr olundı B

6 **Medîne haremine** A: **Harem-i Şerîf'e** B

7 **yakın** B: -A

8 *Sahîbayn*'dan rivâyet olundı B: *Sahîbayn*'dandır A

9 Sâ'at kâ'im olmaz A: Kıyâmet kopmaya B

10 çıkar A: -B

11 olan B: -A

12 Şâm vilâyetinde B: Şâm'da A

13 şehirdür A: şehrin adıdır B

14 Rasûlullâh A: Peygamber B

15 benden A: -B

16 mâ-tekaddem kazıyyelerinden ve A: evvel olan kazıyyelerden B

17 Benî Süleym'den B: -A

18 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: Peygamber A

19 ol cânibdedür A: andadır B

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* su'âl eylediler ve ana didiler ki:¹ “Ehlin nerededir?”² Ol kimesne³ didi ki: **[B33b]** “Hubs ve Seyl'dedir.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Ehlini ol yerden ihrâc eyle. Zîrâ⁴ yakındır ki ol yerden bir âteş zuhûra gele ki develer gerdanını Busrâdan gösterür.” Hubs; hâ-i mühmele dammı ile ve [bâ-i] muvahhade sükûniyle Harre-i Benî Süleym ve Sevârikıyye arasında bir yerdür, feth-i [bâ-i] muvahhade ile dahi dinilmişdür. Ve dahi dimişlerdür ki: Benî Süleym, Harre-ten'den biridür. Ve bu⁵ âteş Medîne'de kible cânibinden maşrıık yelîsinden Sevârikıyye yolu cihetinden zâhir olmuşdur.

Ve dahi Bedr bin Ferhûn didi ki: “Bu nâr **[A39b]** seyelân eyledi Uhayleyn Vâdîsi'nde ve mevzi'⁶ Medîne-i Münevver'e'nün şarkisinde,⁷ Sevârikıyye yolında.” Ve andan gayrı kimesneler didiler ki: Mezkûr vâdînin sadrında seyelân eylemişdür. Ve Kutb Kastallânî didi ki: “Zâhir oldu bu âteş Medîne'nün şarkîsinden bir merhale-i mutavassıta kadar bir mevzi'de ki ana Kâ'ul-Heylâ dirler; Benî⁸ Kurayza meskenleri kurbında, Kurayza ile Uhayleyn arasında. Andan sonra mümtedd oldu maşrııkda, Uhayleyn⁹ cânibine mâ'il.” Sâhib-i Târîh dir ki: Şâyed ki bu nârın mahall-i zuhûrı evvelen ol mevzi' ola ki hadîs-i şerîfde ana işâret olundu ve halk muttali'¹⁰ olmamış olalar, şol zamâna dek ki seyelân eylemişdi mevzi'-i mezkûra.¹¹ Ve İmâm-ı Nevevî *rahmetullâhi aleyh* ki ol zamânda hâzır idi, didi ki: “Bu âteşün zuhûrına tevâtür ile ilm hâsil olmuşdur.”

1 ve ana didiler ki A: -B

2 nerededir A: kandadır B

3 Ol kimesne B: -A

4 Zîrâ B: -A

5 bu A: mezbûr B

6 mevzi'i A: mekân B

7 şarkisinde A: şarkıyye cânibinden B

8 Benî B: -A

9 arasında. Andan sonra mümtedd oldu maşrııkda, Uhayleyn A: -B

10 halk muttali' A: el hâzır B

11 seyelân eylemişdi mevzi'-i mezkûra A: mevzi'-i mezkûreye seyelân eylemişdi B

Ve bu nâr¹ zuhûr eylemeksizin ibtidâ² niçe gün gâyetle³ [B34a] zelâzil-i mühîle⁴ vâki' olmuşdı. İbtidâ-i zelzele Medîne-i Münevver'e⁵ Hazret *aleyhi's-selâm*un hicretlerinin altı yüz elli dördü târihinde Cemâziye'l-âhir'ün evvelinde düşenbe günü vâki' olup lâkin hafî idi, niçe kimesneler duymadılar.⁶ Ba'dehû⁷ mükerrer vâki' olup gâyetde şiddetlü oldu⁸ [A40a] ve seşenbe gününde dahi müştedd olup gâyet ile azîm oldu.⁹ Çehârşenbe gicesinde ki mezbûr¹⁰ ayun üçüncü gicesidür,¹¹ sülüs-i ahîrde gâyet şiddet-ile azîm zelzele oldu ki halka haylî vehm virüp tâ sabâha dek müstemirr oldu.¹² Andan sonra dahi zelzele¹³ cum'a gününe dek bâkî idi.¹⁴ Ve ol zelzenün âvâzı¹⁵ ra'd âvâzı¹⁶ gibi gelürdi,¹⁷ belki akvâ idi. Ve yer dahi mevc urur gibi görünür idi. Ve dîvârlar dahi hareket iderdi; tâ ki bir günde¹⁸ gicesinden mâ-adâ¹⁹ on sekiz kerre hareket eyledi. Nitekim²⁰ Kastallânî *rahimehullâb*²¹ ki ol zamân-ı acîbede²² mevcûd idi, bu bâbda te'lîf itdüğü kitâblarında nice²³ acâ'ib-i kesîreler hikâyet ve²⁴ nakl itmişdür. Ve dahi rivâyet olundu ki cum'a gününde şöyle azîm zelzele oldu ki mühîb âvâzı Mescid-i Şerîf-i Nebevî

1 nâr A: âteş B

2 ibtidâ B: -A

3 gâyetle B: -A

4 zelâzil-i mühîle A: zelzeleler B

5 İbtidâ-i zelzele Medîne-i Münevver'e A: -B

6 Hazret *aleyhi's-selâm*un hicretlerinin altı yüz elli dördü târihinde Cemâziye'l-âhir'ün evvelinde düşenbe günü vâki' olup lâkin hafî idi, niçe kimesneler duymadılar B: Cemâziye'l-uhur evvelinde ki düşenbe günü idi, sene altı yüz elli dört târihinde idi, lâkin hafî idi; tâ kim ba'zı kimesneler duymadılar A

7 Ba'dehû B: Bunun birle ki A

8 gâyetde şiddetlü oldu B: -A

9 gâyet ile azîm oldu A: azîm zelzele olup B

10 Çehârşenbe gicesinde ki mezbûr A: -B

11 gicesidür A: çehârşenbe gicesi idi ki B

12 şiddet-ile azîm zelzele oldu ki halka haylî vehm virüp tâ sabâha dek müstemirr oldu A: şiddetlü zelzele ki tâ sabâha değin müstemirr olup nâsa küllî vehm ü havf virdi B

13 zelzele A: -B

14 bâkî idi A: durdu B

15 Ve ol zelzenün âvâzı B: -A

16 âvâzı B: -A

17 gelürdi B: -A

18 tâ ki bir günde A: -B

19 mâ-adâ A: gayrı B

20 Nitekim A: -B

21 *rahimehullâb* B: -A

22 zamân-ı acîbede B: zamânda A

23 nice B: -A

24 hikâyet ve B: -A

sakfından zâhir olup¹ istimâ' olunurdu. Ve dahi Kastallânî didi ki: “Cum‘a gününde ba‘de‘z-zevâl zıkr olunan âteş zâhir oldu, ammâ² nâr bir yerde sâbit ve zâhir³ olup duhânı sebebiyle yer ve gök siyâh görünür idi. Gice oldukda âteşün şu‘â‘ı zâhir olup cem‘ etrâf münevver olurdu ve âteş azîm şehir gibi [B34b] şark cânibinden görünür idi.” Ve Kurtubî hikâyet eyler ki: “Medîne-i Münevverede [A40b] Hicâz Âteşi mâh-ı Cemâziye‘l-âhir’inün üçüncü günü ki çehârşenbe gicesi idi, ibtidâ‘en⁴ ol gice⁵ zuhûr idüp azîm zelzele oldu ve girü⁶ cum‘a gününün duhâ-yı kübrâsına dek durdu. Andan sonra âteş gitdükce ziyâde olup ve⁷ zelzele sâkin olup âteş zâhir oldu,⁸ azîm şehir gibi zâhir olup görünürdi ki duhân anı ihâtâ eylemişdür, burclı kal‘a şehri ihâta itdüğü gibi. Ve dahi anı sevk ider⁹ âdemler görünürdi. İşbu âteş dağları ve taşları¹⁰ eridüp seyl gibi revân olup önince mâ‘î ve kızıl renkler zâhir olurdu ve ra‘d gibi gürüldüsü var idi. Ve taşlar önince seyl gibi yürüyüp muntehî olduğu yerde azîm sed gibi olmuşdı¹¹ ve Medîne-i Münevvereye yakın yerde temekkün eyleyüp¹² seyelandan kaldı. Ale‘l-husûs ki ol zamânda Medîne-i Münevverede sovak havâlar ve yellere¹³ eserdi. Dahi ammâ müşâhede olunurdu ki bu âteş kaynardı deryâ kaynaduğı gibi.” Sâhib-i Târîh dir ki: Ba‘zı dostlarımdan işitdüm,¹⁴ didiler ki: “Biz¹⁵ gördük, âteş beş gün mikdârı havâyâ tesâ‘ud üzere idi.”

Ve dahi istimâ' olundu ki, Mekke-i Mükerrreme'den ve Busrâ Dağları'ndan bu âteş müşâhede olundu.¹⁶ [A41a] Ve Kastallânî dimiş ki: “Bu âteşün

1 zâhir olup B: -A

2 ammâ A: -B

3 ve zâhir B: -A

4 ibtidâ‘en A: -B

5 ol gice B: -A

6 girü A: ba‘dehû B

7 âteş gitdükce ziyâde olup ve B: -A

8 zâhir oldu A: -B

9 anı sevk ider A: ol âteşi sürer B

10 ve taşları A: -B

11 olmuşdı A: yığılmışdı B

12 temekkün eyleyüp A: durup B

13 Ale‘l-husûs ki ol zamânda Medîne-i Münevverede sovak havâlar ve yellere B: Bâ-vücûd sovak havâlar Medîne-i Münevvereye A

14 dostlarımdan işitdüm B: dostlarım eyitdiler ki A

15 Biz B: -A

16 müşâhede olundu A: gice ile görünürdi B

nûr-ı şu'â'ı¹ müstevlî olup alçak yerlerde gizlü olanlar bellü² olup güneş işrâk eylemiş gibi [B35a] Medîne-i Münevvere-i³ Muhtereme ile Harem-i Şerîf üzere cemî'an münevver olmuşdu. Dahi bu âteş nûr⁴ sebebiyle güneş saru görünür idi, âteşün nûrı kızıla mâ'il idi. Ve ay munhasif⁵ gibi görünürdi." Ve dahi Ebû Şâme'den nakl olunur ki: "İşbu âteş şu'â'ı⁶ Mekke-i Mükerreme'den ve Yenbu'dan ve sâ'ir yüce olan yerlerden görünürdi." Ve yine Ebû Şâme'den mervîdür ki eyitdi:⁷ "Medîne-i Münevvere'de işbu hâleti müşâhede idenlerden bir dostum bana haber virdi ve ol dostumun sıdkına dahi i'timâdım vardur,⁸ didi ki: "Ricâl-i sikâtdan istimâ' eyledüm ki Teymâ nâm yerde ki Busrâ'dan ana varınca şol kadardur ki⁹ Medîne-i Münevvere'den Busrâ kadar yerdür,¹⁰ mezkûr didi ki; ol âteşün ziyâsından hatlar yazılıp¹¹ kitâblar yazılırdı. Ve ol zamânda ay ve güneş münhasif ve münkesif gibi doğardı." Ve dahi mezbûr¹² dirdi ki: "Dımaşk'da ol küsûf âsârını dîvârlarda düşen şu'â'un za'findan müşâhede idüp aslı¹³ nedür bil-meyüp hayret üzere idük. Ba'dehû¹⁴ Medîne-i Münevvere'den haber vâsil olıcak ne olduğı¹⁵ ma'lûmumuz oldu."

Ve dahi İmâd¹⁶ ibn-i Kesîr nakl ider: "Kadı'l-Kudât Sadreddîn-i Haneffî'den [A41b] ki ol bana¹⁷ haber virdi ki: "Busrâ Medresesi'nde müderris olan babam Şeyh Safiyüddîn'den işitdüm ki,¹⁸ A'râbdan birkaç kimesne

1 nûr-ı şu'â'ı A: nûrı ve şu'âsı B

2 bellü A: âşikâr B

3 Münevvere-i B: -A

4 nûrı A: -B

5 ay munhasif A: âteş münhasif olmuş ay B

6 şu'â'ı B: -A

7 mervîdür ki eyitdi A: rivâyet olunur B

8 Medîne-i Münevvere'de işbu hâleti müşâhede idenlerden bir dostum bana haber virdi ve ol dostumun sıdkına dahi i'timâdım vardur B: Bana haber virdi bir kimesne ki sıdkına dahi i'timâdım vardur ve işbu hâleti Medîne-i Münevvere'de müşâhede idenlerdendir A

9 şol kadardur ki A: tahmînen B

10 kadar yerdür B: varınca A

11 hatlar yazılıp B: -A

12 mezbûr B: -A

13 aslı A: sebebi B

14 Ba'dehû B: -A

15 ne olduğı B: -A

16 İmâd A: عماد B

17 ol bana B: -A

18 babam Şeyh Safiyüddîn'den işitdüm ki B: bana haber virdi ki A

şol [B35b] gicenün ki sabâhında âteş zâhir olmuşdı,¹ develerinün gerdânların âteş şu 'â'ıyla görüp bildiler ki âteş zuhûra gelmişdür.” İşbu âteş zuhûrî² ve müddet-i medîde imtidâdınun sırrı halka tenbîh ve tahvîf olmakdur; tâ havâss u avâmm tevbe ve istiğfâr idüp nâr-ı cehennemden³ isti'âze ideler. İmdi hakikatde ni'metdür ki nıkmetsûretinde zâhir olmuşdur. Ve dahi rivâyet olunur ki ol günde Emîr-i Medîne cemî' kulların âzâd idüp redd-i mezâlim ve ibtâl-i meks eyledi. Ve cemî' Ehl-i Medîne, ricâl ve nisâ,⁴ sığâr u kibâr⁵ Mescid-i Şerîf-i Nebevî'ye sığınup ağlayup envâ'-ı⁶ tazarru'lar-ile başların açup tevbe ve istiğfâr idüp Hazret-i Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemi* vesîle idindiler. Pes⁸ Hakk Te'âlâ ol belâ-yı azîmi anlardan ref' idüp Medîne-i Münevver'e'nün cânib-i şimâlinde⁹ [B36a] mezbûr âteş¹⁰ üç ay mikdârı kaldı,¹¹ nitekim ehl-i târîh nakl eylediler.”

[A42a]

Ve dahi rivâyet olundu ki Emîr-i Medîne birkaç atlu kimesne¹² irsâl eyledi ki âteş-i mezbûrun hakikatine muttalî' olup gelüp emîre¹³ haber vireler. Ol atlulardan bir atlu yakın¹⁴ varmağa kâdir olmayup âhirü'l-emr¹⁵ birkaç piyâde ikdâm idüp bir mikdârca ilerü¹⁶ vardukda gördiler ki âteşden şerâreler ayrılıp her bir şerâresi dağ gibi büyüklükde ve ok gibi tizlikte;¹⁷ şöy- le ki şerâreden¹⁸ biri üzerlerine düşer ise “*kün fe-yekûn*” olurlar,¹⁹ korkup²⁰

1 kimesne şol gicenün ki sabâhında âteş zâhir olmuşdı A: kimesneler âteş zâhir olduğu gicenün ki sabâhında B

2 İşbu âteş zuhûrî A: Ve mezbûr âteşün zâhir olması B

3 cehennemden A: cahîmden B

4 ricâl ve nisâ A: er ü avrat B

5 sığâr u kibâr A: büyük ve küçük B

6 envâ'-ı A: -B

7 Rasûlullâh A: Rasûl B

8 Pes A: Ba'dehû B

9 cânib-i şimâlinde A: sol cânibinde B

10 mezbûr âteş B: -A

11 kaldı B: ber-karâr oldu A

12 kimesne B: -A

13 gelüp emîre B: -A

14 yakın A: ilerü B

15 âhirü'l-emr B: -A

16 mikdârca ilerü A: mikdâr yakın B

17 ok gibi tizlikte A: tizlikte ok gibi B

18 şerâreden B: -A

19 olurlar A: olacaklarını mukarrer bulup B

20 korkup A: bu korku ile B

girüye¹ rücû' idüp hakikat-i hâle muttali' olmadılar. Ba'dehû² Emîr-i Medîne kendü azîmet idüp müteveccih olduklarında iki taş atımı kadar yer³ yakın olup⁴ âteşi cibâl-i âliyât gibi müşâhede idüp sağına ve soluna şerâreler düşürdi ki her biri bir dağ kadar.⁵ Ve⁶ ayağı altında keskin taşlar ve âteş harâreti mezbûr emîri ihâta eyleyüp helâk olmak havfın⁷ mukarrer bilmeğin⁸ rücû' eyledi.

Ammâ müverrihlerden Matarî nâm kimesne buna muhâlif rivâyet eyledi. Mezbûr,⁹ Emîr-i Medîne-i Münevvere huddâmından birinden nakl ider ki; Emîr anı¹⁰ bir Arabî ile bile¹¹ âteşden haber getürmek için gönderüp mezkûr huddâm¹² dimiş ki: "Âteşe yakın gelüp¹³ [A42b] atlarımızdan inüp âteşe yakın vardum, gördüm ki [B36b] âteş büyük büyük dağları ve taşları yakup gelür; ammâ aslâ harâreti yokdur. Hattâ âteşe karşı bir ok¹⁴ atduk, oka¹⁵ tutam¹⁶ te'sîr eylemedi." Girü¹⁷ Matarî dir ki: "Ol âteş¹⁸ dağı ve taşı yer idi,¹⁹ ammâ²⁰ şeceri ve²¹ ağacı yakmaz idi." Ve dimiş ki: "Zâhiren Rasûl²² *sallallâhu aleyhi ve sellem* tahrîm eyledüğü ecilden ol âteş şecere ve ağaçlara²³ te'sîr eylemezdi. Zîrâ Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin emr-i şerîflerine itâ'at cemî' mahlûkâta vâcibdür. Lâkin Kastallânî tasrîh eylemişdür bu sözün reddine, anlar didiler ki: "İşbu nâr²⁴ her neye ki

-
- 1 girüye B: -A
 - 2 Ba'dehû B: -A
 - 3 yer B: -A
 - 4 olup A: vardukda B
 - 5 düşürdi ki her biri bir dağ kadar A: her biri dağlar gibi düşürdi B
 - 6 Ve A: Emîr'ün B
 - 7 havfın B: -A
 - 8 bilmeğin B: olmağın A
 - 9 Mezbûr B: -A
 - 10 anı A: ol huddâmı B
 - 11 bile A: -B
 - 12 mezkûr huddâm B: varan A
 - 13 gelüp A: varduğımızda B
 - 14 âteşe karşı bir ok B: bir okı âteşe karşı A
 - 15 atduk oka B: -A
 - 16 tutam A: -B
 - 17 Girü B: -A
 - 18 Ol âteş B: -A
 - 19 yer idi A: yakup B
 - 20 ammâ B: -A
 - 21 şeceri ve A: -B
 - 22 Rasûl B: Hazret A
 - 23 ağaçlara A: hacere B
 - 24 nâr A: âteş B

mürûr iderdi,¹ eger şecer² eger hacır³ eger tâze⁴ eger kurı her ne hâletde ise yakup i'dâm⁵ iderdi. Ve ol âteşün⁶ taraf-ı şarkîsi cibâl cânibine müteveccih idi ve taraf-ı Şâmî'si ki Harem-i Muhterem yelîsinde⁷ idi ki ana⁸ muttasıl oldu. Ve Ayr Dağı ki Uhud Dağı'nun cânib-i şarkîsine karîbdür ki Hazret-i Hamza'nun *radıyallâhu anh*⁹ mezâr-ı¹⁰ şerîfleri tarafında vâki¹¹ olan vâdîde ve bi'l-cümle Harem-i Muhterem-i Nebevî'ye *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ vâsıl olıcak tevakkuf idüp, ba'dehû¹² üç aydan sonra¹³ söyündi." Ve dahi didi ki: "Ben i'timâd [A43a] eyledüğüm kimesneler bana haber virüp ve didi ki: "Nice¹⁴ büyük taşlar ki ba'zısı dâhil-i Harem'de ve ba'zısı hâric-i Harem'de vaki¹⁵ olmuşdı, âteş anlara vâsıl olıcak hâricde olanı i'dâm idüp¹⁶ dâhilde olana vâsıl [B37a] olduğu gibi fi'l-hâl söyündi."

Ve dahi müverrihler didiler ki: Mezbûr âteş bir vâdîde sür'at-ile seyelân iderdi ki tûli dört fersah mikdârı yer¹⁷ idi ve arzı dört mil yer¹⁸ ve derinliği bir buçuk kâmet idi, rû-yi zemîn üzere seyelân idüp dağı ve taşı su gibi eridürdü. Zikr olan¹⁹ üslûb üzere Harre müntehâsında maşrık cânibine mâ'il Vâdî-i Şezât ortasında müntehî olup²⁰ münkatı¹ olur. Mezbûr vâdî âteşden erimiş taşdan sedd-i azîm ile doldurdu. Ve dahi dimişler ki: İşbu âteş taşdan bir uzun cidâ[r] mikdârı yeri Şezât Vâdîsi'nden doldurup ol yerden seyl men²¹ olunmuşdı. Sular ol sedd²² ardında bahr gibi olup tûlen ve arzan durur idi.

1 mürûr iderdi A: uğrardı B

2 şecer A: ağaç B

3 hacır A: taş B

4 tâze A: yaş B

5 i'dâm A: yok B

6 ol âteşün B: -A

7 yalısında A: cânibi B

8 ki ana B: -A

9 Hazret-i Hamza'nun *radıyallâhu anh* B: Hazret-i Hamza A

10 mezâr-ı A: kabr-i B

11 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

12 ba'dehû B: -A

13 aydan sonra A: ay mikdârı mürûr eyledükde B

14 Nice B: Bir A

15 vaki¹ B: -A

16 i'dâm idüp A: eridüp B

17 mikdârı yer B: -A

18 yer B: -A

19 Zikr olan B: Bu A

20 müntehî olup B: -A

21 men¹ A: münkatı¹ B

22 ol sedd B: -A

Ol senede vâki‘ olan acâ’ibden biri dahi Mescid-i Şerîf-i Nebevî *alâ Sâkinihî’r-tahiyenün* ihtirâkıdur ki harîk-ı evvel idi, âteş-i mezbûrun [A43b] intifâsından¹ sonra vâki‘ oldu. Ve dahi Bağdâd’da Dicle Suyı ziyâde olup bir mertebede ki ehl-i Bağdâd’un ekseri suya² gark olup vezîr olan kimesnenün³ evi su kesreti sebebiyle yıkılmışdır. Ve dahi Tatar Vâki‘ası’dur ki Bağdâd’ı alup Halîfe’yi ve tevâbi‘ini şehîd idüp⁴ envâ’-ı fesâd ve tahrib⁵ ki küffâr⁶ şânına lâyıkdur, onlardan zuhûra gelmişti.⁷ Ve dahi Bağdâd’da Tatar kazıyyelerinden sonra Bağdâd’a âteş düşüp Bağdâd’un cemî‘ ma‘mûr olan yerleri yanup⁸ şehirden hâric⁹ hulefânun [B37b] harâb olan makbereleri bile yanmışdı. Ve bu âteş intifâsından¹⁰ sonra ba‘zı makbereler dîvârında kalem-i kudret ile bu ebyât yazılmış bulundu.

Kıt‘a:

إن تردّ عبرة فهذي بنو ال
عبّاس دارت عليهم الدّائرات
أستبيح الحريم إذ قُتل ال
حياء منهم و أحرقت الأموات¹¹

Vallâhu a‘lem.

-
- 1 intifâsından A: söyündüğünden B
2 suya B: -A
3 olan kimesnenün B: -A
4 Halîfe’yi ve tevâbi‘ini şehîd idüp B: -A
5 tahrib A: zulm B
6 küffâr A: -B
7 gelmişti A: gelüp vâki‘ olmuşdı B
8 yanup A: âteşe yandı B
9 hâric A: taşra B
10 intifâsından A: söyündükden B
11 “İbret almak istersen bir bak Abbasoğulları’na, kader onları kuşattı Namusları (düşmanlarınca) mübah kılındı Yaşayanları katledilip ölüleri yakıldığında”

İKİNCİ BÂB

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹ ziyâretleri ve Mescid-i Nebevî fazîleti beyânındadır. Ve dahi ana müteallık olan² umûrun beyânındadır.

İşbu bâb üç fasl üzeredir.³

Fasl-ı Evvel⁴

[A44a] Medîne-i Münevvereyi⁵ ziyâret eylemek⁶ fazîleti ve ziyâret niyyeti ile⁷ ol cânibe yük bağlayup sefer kılmak ve ziyâret nezr eylemek ve anun için icâre eylemek ahkâmı beyânındadır.

Dârekutnî ve Beyhakî, İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet eylediler ki, Rasûlullâh⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretleri buyurdılar ki: “Her kim benüm kabrim ziyâret eyleye,⁹ ana şefâ’atim vâcib olur.”¹⁰ Ya’nî şefâ’atim anun hakkında sâbit ve lâzım olur. Bu hadîs-i şerîfde azîm beşâret vardır ki ziyâret iden kimesnenün vefâtı İslâm üzere olacaktır. Ve dahi Taberânî ve gayrılar İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet eylemişler ki: “Her kim gele bana bir hâletde ki beni ziyâret idici olup ziyâretimden gayrı hiç hâceti olmadığı takdirce, yevm-i Kıyâmet’de bana vâcib ve lâzım ola ki ana şefâ’at idem.”¹¹ [B38a] Ve dahi Dârekutnî ve Taberânî ve gayrıları İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet eylemişler ki, Rasûl-i Ekrem¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretleri¹³ buyurdı ki: “Her kim ki hacc idüp benüm kabrimi ziyâret iderse ol kimesne beni hayâtımda ziyâret ey-

1 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

2 **olan** B: -A

3 üzeredir A: üzere müstemildür B

4 **Fasl-ı Evvel** A: **Evvelki Fasl** B

5 **Medîne-i Münevvereyi** B: -A

6 **eylemek** B: -A

7 **ziyâret niyyeti ile** B: -A

8 Rasûlullâh A: Peygamber B

9 benüm kabrim ziyâret eyleye B: ziyâret eyleye benüm kabrimi A

10 ana şefâ’atim vâcib olur B: vâcib olur ana şefâ’atim A

11 Her kim gele bana bir hâletde ki beni ziyâret idici olup ziyâretimden gayrı hiç hâceti olmadığı takdirce, yevm-i Kıyâmet’de bana vâcib ve lâzım ola ki ana şefâ’at idem A: Her kim gelse beni ziyâret itmek-içün ve benüm ziyâretimden gayrı hâceti olmasa, yevm-i Kıyâmet’de bana vâcib ü lâzım olur ki ana şefâ’at eyleyem B

12 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

13 hazretleri A: -B

lemiş gibidür.” Ve dahi İbn-i Cevzî rivâyet [A44b] eyler ki, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur:¹ “Her kim hacc idüp vefâtımdan sonra benüm mescidimde² beni gelüp³ ziyâret eylese beni hayâtımda ziyâret idüp sohbetim ile müşerref olmuş gibidür.” Ve dahi İbn-i Adıyy ve gayrılar İbn-i Ömer’den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet eylemişler ki, Hazret-i Rasûl-i Ekrem buyurmuşdur:⁴ “Her kim ki Beytullâh’ı Şerîf’i⁵ hacc idüp ve beni ziyâret eylemese tahkîk ile⁶ beni cefâ eylemişdür.” Ve bir rivâyetde dahi Alkame’dan ve Alkame [dahi] Abdullâh’dan rivâyet ider ki, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur:⁷ “Her kim ki hacc-ı İslâm’ı edâ idüp kabrimi ziyâret eylese ve bir kerre kâfir ile gazâ eylese ve Beytü’l-Mukaddes’de⁸ namâz kılsa Hakk *Sübhânehû ve Te’âlâ* ol kimesneyi⁹ su’âlden ve hisâbdan halâs ide.” Ve dahi Hazret-i Enes’dan *radıyallâhu anh* mervîdür ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur:¹⁰ “Her kim ki beni vefâtımdan sonra ziyâret eylese, hâl-i hayâtımda ol kimesne beni¹¹ ziyâret eylemiş gibidür. Ve her kim kabrimi ziyâret eyleye, ana şefâ’atim vâcib olur.¹² Ammâ ümmetimden bir kimesnenün ki kudreti ve vüs’ati olsa ve benüm¹³ ziyâretim itmese anun hiç özri kabûl olmaz.” Ve dahi Emîrül-Mü’minîn Alî *radıyallâhu anhdan* [B38b] mervîdür ki Rasûlullâh¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu: “Her kim ziyâret eylese kabrimi mevtimden sonra, beni hayâtımda [A45a] ziyâret eylemiş gibidür. Ve dahi beni ziyâret itmeyen tahkîk ile bilsün ki¹⁵ bana cefâ eylemişdür.”

1 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur B: -A

2 vefâtımdan sonra benüm mescidimde B: -A

3 gelüp B: -A

4 Hazret-i Rasûl-i Ekrem buyurmuşdur B: -A

5 Şerîf’i B: -A

6 ile A: ol kimesne bilsün ki B

7 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur B: -A

8 Beytü’l-Mukaddes’de A: Beytü’l-Makdis’de B

9 ol kimesneyi B: -A

10 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur B: -A

11 kim ki beni vefâtımdan sonra ziyâret eylese, hâl-i hayâtımda ol kimesne beni B: kim ziyâret eyleye beni mevtim hâletinde, beni hâl-i hayâtımda A

12 ana şefâ’atim vâcib olur B: vâcib olur ana şefâ’atim A

13 benüm B: -A

14 Rasûlullâh A: Rasûl B

15 bilsün ki B: -A

Ve dahi Ebû Dâvûd sened-i sahîh ile Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh* rivâyet eyler ki, Rasûlullâh¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Bir ehad bana selâm virmez, illâ Hakk *Sübhânehû ve² Te'âlâ* bana rûhumı redd eyler ve anun³ cevâbın virürüm.” Beyhakî bu hadîs-i şerîf ile istidlâl eyler En-biyâ'nun kabrlerinde⁴ hayâtlarına. Ammâ ba'zı ulemâ didiler ki: Bu cevâb alâ kadri'l-fehmdür ki redd-i rûh zikr olunmuş. Ke-ennehû Hazret⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurur ki: “İşitdüm selâmı tamâm işitmekle ve redd-i selâm iderüm vech-i⁶ ahsen ile.” Ne ân ki her zamânda redd-i rûh ve kabz-ı rûh olur, zîrâ bir ehad buna kâ'il değıldür. Yâhûd redd-i rûh iltifât eylemekden ibâret ola, ya'nî Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ Bârî Te'âlâ şuhûdında⁸ istiğrâkdan halk cânibine iltifât idüp “Virdükleri⁹ selâmların cevâbın virürüm.” [dir.]

Hazret-i Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ kabr-i şerîflerinde hayy olup ziyâret idenlerün selâmlarını işidüp cevâbların virmek bâbında nice¹² ehâdîs-i şerîfe ve âsâr-ı kesîre vâki' olmuştur ki ba'zısı sıhhat üzere [A45b] olup ba'zısı egerçi za'ıfdür;¹³ ammâ turuk-ı kesîre ile rivâyet olunmağın ba'zısı ba'zı âhara müsâ'ade eyler. Cümle ehâdîs-i şerîfedden biri Emîrül-Mü'minîn¹⁴ Hazret-i¹⁵ Alî *kerremallâhu vechehûdan*¹⁶ [B39a] mervî olandır ki, Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Her kim ki kabrime yakın bana salavât eylese ben anı¹⁷ işidürüm. Ve dahi her kim¹⁸ niyâbet tarîkiyla salavât eyler, ol dahi bana yetişür.” Ya'nî anı dahi işi-

-
- 1 Rasûlullâh A: Rasûl B
 - 2 *Sübhânehû ve* B: -A
 - 3 ve anun A: o kimesneye selâminun B
 - 4 kabrlerinde B: -A
 - 5 Hazret B: -A
 - 6 vech-i ahsen A: ahsen vech B
 - 7 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
 - 8 şuhûdında A: müşâhedesiyle B
 - 9 virdükleri B: -A
 - 10 Peygamber A: Rasûl B
 - 11 *ve sellem* A: -B
 - 12 nice B: -A
 - 13 egerçi za'ıfdür A: za'f üzeredür B
 - 14 Emîrül-Mü'minîn A: -B
 - 15 Hazret-i B: -A
 - 16 *kerremallâhu vechehûdan* B: *radıyallâhu anhdan* A
 - 17 ben anı B: -A
 - 18 her kim A: hem B

dürüm. Ve dahi Ebû Hureyre'den *radiyallâhu anh* mervî olan budur ki: “Her kim ki kabrim yanında bana salavât virse Hakk *Sübhânehû ve*¹ *Te'âlâ* bir melek mü'ekkel eylemişdür ki bana ol salavâtı² yetişdürür. Ve Hakk *Sübhânehû ve*³ *Te'âlâ* ol kimesnenün dünyevî ve uhrevî umûrına mütekeffil olur ve ben dahi ol kimesne⁴ için şehîd ve şefî' olurum Kıyâmet gününde.”⁵ Ve dahi *İhyâ-i Ulûm*'da gelmişdür ki Hakk *Sübhânehû ve*⁶ *Te'âlâ* bir meleği mü'ekkel eylemişdür Hazret-i Risâlet-penâh'un *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ kabr-i şerîfleri üzere ki ümmetlerinin selâmlarını ana vâsıl ider. İşbu ma'nâ ırakdan selâm ve⁸ salavât viren kimesneler hakkındadır, ammâ yakından olanlara⁹ vâsita lâzım değildir. Ve dahi Hâfız Münzirî [A46a] rivâyet eylemişdür ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Benüm ilmim vefâtımdan sonra, hayâtımdaki ilmim gibidür.” Ve dahi hadîs-i sahîh-i merfû'dur ki: “Peygamberler kabrlerinde hayâtdadurlar, namâz kılurlar.” Ve dahi Bezzâr hadîsidür,¹⁰ ricâl-i sahîha ile İbn-i Mes'ûd'dan *radiyallâhu anh* ki Rasûlullâh¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* hazretlerinin¹² [B39b] melekleri vardır ki ümmetimün selâmların bana îsâl iderler.” Ve dahi buyurdu ki: “Benüm hayâtım sizlere hayrdur ki siz benüm ile musâhabet idüp ben sizünle musâhabet iderüm. Vefâtım dahi sizlere hayrdur ki a'mâlinüz bana arz olunur; eger hayr ise fi'linüze¹³ hamd iderüm ve eger şer ise sizler için¹⁴ istiğfâr iderüm.” Ammâ şol ki Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem*den rivâyet olunur¹⁵ ki, “Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* beni kabrde¹⁶ üç günden ziyâde komaz”; anun aslı

1 *Sübhânehû ve B: -A*

2 ol salavâtı B: -A

3 *Sübhânehû ve B: -A*

4 ol kimesne A: anun B

5 şehîd ve şefî' olurum Kıyâmet gününde A: Kıyâmet gününde şefî' ve şehîd olurum B

6 *Sübhânehû ve B: -A*

7 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

8 selâm ve A: -B

9 yakından olanlara A: yakın yerde salavât virenlere B

10 Bezzâr hadîsidür A: hadîs-i şerîfde Bezzâr B

11 Rasûlullâh A: Rasûl B

12 *Sübhânehû ve Te'âlâ* hazretlerinin B: Te'âlâ'nun A

13 fi'linüze B: -A

14 sizler için B: -A

15 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem*den rivâyet olunur B: Hazret'den *sallallâhu aleyhi ve sellem* rivâyet iderler A

16 kabrde A: kabrimde B

yokdur. Ve şol ki¹ Sa'îd bin Müseyyeb'den *radıyallâhu anh* rivâyet olunur ki, Peygamber hazretlerinin *sallallâhu aleyhi ve sellem*² vefâtlarından sonra kabr-i şerîflerine tereddüd iden kimesneler hakkında eyitdi ki: “Ne ahmak kimesnelerdür bunlar.³ Sanurlar ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendü⁵ andadur. [A46b] Hiç Ulü'l-Azm olanlar⁶ kırk günden ziyâde kabrde kalmazlar, ref olunurlar.” Eger sahîh olursa kabrün alâka-i tâmmı vardır ki inkâr olunmaz. Hâlbuki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* kabr-i şerîflerinde vaz⁷ olunduğı yakîndür, hilâfına yakîn-i⁷ âhar olmayınca mu'âraza itmek olmaz. Bunun birle ki Sa'îd bin Müseyyeb'den eyyâm-ı Harre'de rivâyet olunmuşdur ki Kabr-i Nebvî'den ezân ve ikâmet âvâzını⁸ işidürdi. Ve dahi Emîrül-Mü'minîn Osmân bin Affân⁹ *radıyallâhu anh* muhâsara olunduğı eyyâmda dir idi ki: “Müfâratat eylemezin Dâr-ı Hicret'i ve müfâratat eylemezin¹⁰ Rasûlullâh¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* [B40a] civârını!” Ve dahi menküldür imâm-ı âdilden ki Ömer bin Abdül'azîz'dür *radıyallâhu anh* ki Şâm-ı Şerîf'den kâsîd irsâl iderdi ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* kendü¹² cânibinden selâm ide. Ve dahi Emîrül-Mü'minîn Ömer'den *radıyallâhu anh*¹³ rivâyet olunmuşdur, Beytül-Makdis fethinden rüçü¹⁴ eyledüklerinde evvel¹⁴ Kabr-i Şerîf-i Nebvî'ye gelüp Hazret-i¹⁵ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* selâm virdiler. Ve dahi İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâdan* rivâyet olunur ki her gâh ki seferden rüçü¹⁶ iderdi, kabr-i [A47a] şerîfe gelüp eyidürdi: يا السّلام عليك يا ابتاه¹⁶ رسول الله، السّلام عليك يا أبا بكر، السّلام عليك يا ابتاه dirler idi.

1 şol ki A: dahi B

2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

3 bunlar A: -B

4 Rasûl-i Ekrem B: -A

5 kendü B: -A

6 olanlar B: -A

7 yakîn-i A: -B

8 Kabr-i Nebvî'den ezân ve ikâmet âvâzını B: ezân ve ikâmet âvâzını Kabr-i Şerîf'den A

9 bin Affân B: -A

10 Dâr-ı Hicret'i ve müfâratat eylemezin B: -A

11 Rasûlullâh A: Rasûl B

12 kendü A: anun B

13 *radıyallâhu anh* A: -B

14 evvel A: -B

15 Hazret-i B: -A

16 “Selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasûlü, selâm senin üzerine olsun ey Ebû Beker, selâm senin üzerine olsun ey Babacığım!”

Ve dahi dimişler ki Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin² kabr-i şerîflerin ziyâret eylemek [B40b] sünnet idüğünde icmâ'-ı³ Müslimîn vâki' olmuştur. Ve Sübkî *rahmetullâhi aleyh* icmâ' emrini kavlen ve fî'len beyân idüp delâ'il-i vâzıha⁴ ile Rasûlullâh'un kabr-i şerîflerini⁵ ziyâret eylemek sünnetdür deyü isbât eylemişdür. Bu zikr olunan ehâdis-i şerîfe, ziyâretün sünnet olduğüçün tâlibe kifâyet ider; bunun birle⁶ ki sünnetde emr vâki' olmuştur mutlak kubûrı ziyâret eylemekte. Pes⁷ Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfleri hod sâ'ir kabrlerin eşrefi ve seyyididir.⁹ Ve dahi sâbit olmuştur ki Hazret-i Rasûl¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* kubûr-ı¹¹ Bakî'-i Şerîf'i ve Uhud şühedâsını ziyâret eylerdi. Ve dahi ulemâ *rahimehumullâh*¹² icmâ' eylemişlerdür ki bunlar erlerin kubûrı ziyâret eylemek bâbında.¹³ Fe-emmâ¹⁴ hâatunların ziyâretleri¹⁵ hakkında ihtilâf eylemişlerdür. Fe-emmâ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin kabr-i şerîflerin ihtilâfdan¹⁶ istisnâ eylediler. Nitekim¹⁷ Kelâm-ı Kadîm'de dahi bu ma'nâya işâret vardır, Hakk Te'âlâ¹⁸ işbu âyet-i kerîmede buyurmuşdur:¹⁹ ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ﴾²⁰ [A47b] *el-âye*.²¹ Zîrâ bu ma'nâda Peygamber'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* vefâtlarıyla münkatı' olmamışdur. Buna

1 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

2 hazretlerinin B: -A

3 icmâ'-ı A: ictimâ'-ı B

4 delâ'il-i vâzıha A: vâzıh deliller B

5 Rasûlullâh'un kabr-i şerîflerini B: -A

6 bunun birle A: ale'l-husus B

7 Pes B: -A

8 Hazret-i Rasûl B: Peygamber'ün A

9 sâ'ir kabrlerin eşrefi ve seyyididir B: seyyid-i kubûrdur A

10 Hazret-i Rasûl B: Peygamber A

11 kubûr-ı B: -A

12 *rahimehumullâh* B: -A

13 bâbında A: -B

14 Fe-emmâ B: -A

15 hâatunların ziyâretleri B: hâatunlar A

16 ihtilâfdan B: -A

17 nitekim B: -A

18 Hakk Te'âlâ B: -A

19 buyurmuşdur B: -A

20 "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan mağfret dileselerdi, Rasûl de onlar için mağfret dileseydi, mutlaka Allah'ı, tevbeleri (onların tevbesini ve Rasûl'ün mağfret talebini) çok kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı." Nisâ, 4/64.

21 *el-âye* B: -A

dahi mü'eyyiddür ki zikr olunsa gerekdür bir A'râbî'nün kıssasından ki bu âyet-i kerîmeyi okuyup istiğfâr eylemişdür. Ve dahi ulemâ *rahimehumullâh* "Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfleri ziyâret olundukda bu âyet-i [B41a] kerîmeyi okumak müstehabbdur." deyü buyurmuşlardur. Ve dahi rivâyet olundu ki¹ Ebû Sa'îd-i Sem'ânî *rahmetullâhi aleyh*² Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anhdan* rivâyet eyledi ki; Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vefâtlarından üç gün geçdükdün sonra bir A'râbî gelüp Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*³ kabr-i şerîfleri üzere kendüyi yere⁴ bırakup başına topraklar saçup didi ki: "Yâ Rasûlallâh! Sana nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'de⁵ bu âyet-i şerîfe⁶ vardur ki, ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ۖ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ ۖ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾⁷ Ben dahi kendü nefsim'e zulm idüp ve yine istiğfâr eyledüm. Şimdi⁸ dilerim ki benüm için istiğfâr idesin!" didükde⁹ kabr-i şerîf cânibinden bir nidâ istimâ' olundu ki: "Beşâret sana¹⁰ olsun, günâhların mağfûr¹¹ oldu!" Her gâh¹² sâbit oldu ki Rasûl¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin¹⁴ kabr-i şerîflerini ziyâret eylemek kurbetdür.¹⁵ Ve dahi sâbit oldu ki ziyâret için¹⁶ sefer eylemek dahi karabâtdandır; zîrâ kurbete vesîle olan kurbetdür. Ve dahi meşâyih-i¹⁷ selefden ve halefden bu ma'nâya icmâ' vâki' olmuşdur. Ve dahi hadîs-i şerîf-

1 Buna dahi mü'eyyiddür ki zikr olunsa gerekdür bir A'râbî'nün kıssasından ki bu âyet-i kerîmeyi okuyup istiğfâr eylemişdür. Ve dahi ulemâ *rahimehumullâh* "Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfleri ziyâret olundukda bu âyet-i kerîmeyi okumak müstehabbdur." deyü buyurmuşlardur. Ve dahi rivâyet olundu ki B: Zîrâ bu ma'nâda Peygamber'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* vefâtlarıyla münkatî' olmamışdır. Ve buna mü'eyyiddür A'râbî kıssası ki A

2 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

3 Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* B: -A

4 yere B: -A

5 Kerîm'de B: Şerîf'de A

6 bu âyet-i şerîfe B: -A

7 "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan mağfîret dileselerdi, Rasûl de onlar için mağfîret dileyseydi, mutlaka Allah'ı, tevbeleri (onların tevbesini ve Rasûl'ün mağfîret talebini) çok kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı." Nisâ, 4/64.

8 ve yine istiğfâr eyledüm. Şimdi B: istiğfâr idüp A

9 didükde B: -A

10 sana A: -B

11 mağfûr A: afv B

12 Her gâh A: İmdi B

13 Rasûl B: Peygamber'ün A

14 hazretlerinin B: -A

15 kurbetdür B: karabâtdandır A

16 ziyâret için B: anun-içün A

17 meşâyih-i B: -A

de gelmişdür ki: [A48a] ¹ لا نشدّ الرجال إلّا ثلاث مساجد¹ Ya'nî “Yük bağlanmaz fazilet tahsîli için, illâ üç mescide ki biri² Mescid-i Harâm'dur ve biri Mescid-i Nebevî'dür *aleyhi's-selâm*³ ve biri Mescid-i Aksâ'dur.” Ammâ işbu Mesâcid-i Selâse'den gayrıya şedd-i rihâlde ihtilâf [B41b] vâki' olmuştur. Ba'zı ulemâ harâmdur dimişler ve⁴ ba'zıları tecvîz eylemişlerdür. Ve ba'zıları dimişler ki: Şedd-i rihâl, Mesâcid-i Selâse'den gayrı için nevr tarîkiyla câ'izdür. Ve bu hakîr dahi dirüm ki, asıl bu bâbda murâd⁵ makâsıddur. İmdi kasd-ı hayr⁶ olıcak, câ'iz belki vâcib olur; vâlideyni sıla eylemek gibi. *Vallâhu a'lem*.⁷

Ve dahi⁸ rivâyet olundu Hasan bin el-Hasan'dan *radıyallâhu anhumâ* ki bir cemâ'ati gördi ki Peygamber'ün⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* kabr-i şerîfleri kurbında, anları nehy idüp didi ki: “Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Benüm¹⁰ kabrimi iydgâh kılmanız ve evlerinizi makbere eylemeniz. Ve bana salavât viriniz ki her kanda olursanız salavâtınız bana yetişür.” Ve dahi nakl olunmuşdur Hazret-i¹¹ İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anhdan* ki, bir gün bir kimesneyi gördi ki¹² Hazret-i Rasûl'ün¹³ kabr-i şerîfine gelüp du'â iderdi, anı men' idüp zıkr olan hadîs-i [A48b] şerîfi ana okudu. Ve bu hadîs¹⁴ çok durmaklığa mahmûldür; zîrâ anlar had-den tecâvüz eylemişlerdi. Buna mü'eyyiddür mervî¹⁵ olan ki bir kimesne her gün sabâh ve ahşam gelüp kabr-i şerîfi ziyâret eylerdi ve salavât virüp¹⁶ mübâlağa iderdi,¹⁷ İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn anı zecr idüp bu hadîs-i şerîfi

1 İbn Hanbel, *el-Müsned*, 12/116, (7191).

2 ki biri B: -A

3 *aleyhi's-selâm* A: -B

4 Ba'zı ulemâ harâmdur dimişler ve B: -A

5 murâd B: -A

6 kasd-ı hayr A: hayra kasd B

7 *Vallâhu a'lem* A: -B

8 dahi B: şol ki A

9 ki Peygamber'ün A: Rasûl-i Ekrem B

10 Benüm B: -A

11 Hazret-i B: -A

12 bir gün bir kimesneyi gördi ki B: gördi bir kimesneyi A

13 Hazret-i Rasûl'ün B: -A

14 Ve bu hadîs B: -A

15 mervî A: zıkr B

16 salavât virüp A: -B

17 iderdi A: ile salavât virürdi B

babasından nakl idüp okudu. Ve dahi buna muvâfık¹ İmâm-ı Mâlik'den *rahimebullâh*² nakl olunan ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve selleme* [B42a] salât ve selâm virür iken muvâcehesinde çok durmaklığı³ mekrûh add eylemişdür⁴ mutlakan yâhûd⁵ seferden gelmeyen kimseler⁶ hakkında. Ve dahi İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anhdan* rivâyet olunur ki, her kaçan Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâm*⁷ ziyâret için gelürdi, Ravza-i Mutahhara'nun⁸ yelisinde⁹ olan üstuvâne¹⁰ yanından Hazret'e¹¹ selâm virürdi ve dir idi ki: "Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* re's-i şerîfleri¹² bundadır." Ve dahi Matarî didi ki: "Selef bile bu yerde durup Hazret-i Rasûl'e¹³ selâm virürlerdi. Ve Hücre-i Şerîfe'yi Mescid-i Şerîf'e idhâl eylemekden evvel¹⁴ böyle idi."¹⁵ Ve dahi dimişler ki Hücre-i Şerîfe, Mescid-i Münîf'e¹⁶ idhâl olunmazdan evvel halk¹⁷ Hücre-i Şerîfe'nün kapusunda durup selâm virürlerdi ve Hücre kapusını Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radıyallâhu anha* [A49a] hayâtda iken örtmezlerdi.¹⁸ Ve dahi Hâfız Münzirî *radıyallâhu anha*¹⁹ لا تجعلوا قبری عيدا hadîs-i şerîfi ma'nâsında didi ki:²⁰ "İhtimâl vardır ki murâd bu hadîs-i şerîfden kesret-i ziyârete terğib ola. Ya'nî "Kabrîmi iyid gibi eylemenüz ki yılda bir iki²¹ kerret²² ziyâret ide-

1 buna muvâfık A: -B

2 *rahimebullâh* A: *radıyallâhu anha* B

3 Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve selleme* salât ve selâm virür iken muvâcehesinde çok durmaklığı B: -A

4 add eylemişdür A: görmüşdür B

5 mutlakan yâhûd A: husûsan B

6 kimseler B: -A

7 Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâm* B: -A

8 Mutahhara'nun B: Şerîfe'nün A

9 yelisinde A: cânibinde B

10 üstuvâne A: direk B

11 Hazret'e B: -A

12 re's-i şerîfleri A: mübârek başları B

13 Hazret-i Rasûl'e B: -A

14 eylemekden evvel A: olunmazdan mukaddem B

15 böyle idi B: -A

16 Mescid-i Münîf'e B: -A

17 halk B: -A

18 Hücre kapusını Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radıyallâhu anha* hayâtda iken örtmezlerdi A: Hücre-i Şerîfe'nün kapusını kapamazlardı Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radıyallâhu anha* hayâtda iken B

19 İbn Hanbel, *el-Müsned*, 14/403, (8804).

20 Ve dahi Hâfız Münzirî *radıyallâhu anha* لا تجعلوا قبری عيدا hadîs-i şerîfi ma'nâsında didi ki B: لا تجعلوا قبری عيدا Hâfız Münzirî eyitdi ki A

21 iki B: -A

22 kerret A: def'a B

siz ve sâ'ir evkâtda ihmâl idesiz.” İşbu ma'nâyı hadîs-i şerîfün âhiriyle te'yîd eylemişdür, ya'nî لا تجعلوا بيوتكم قبورا Ya'nî “Evlerinüzi kabrler gibi eylemenüz ki anda namâz [B42b] kılmayasız, belki mescidde cemâ'atle kılasız dimekdür.”¹ [Ol] öyle dimişdür,² ammâ bu hakîr dirüm ki: Sevk-i kelâma nazar idicek bu te'vîl gâyet-ile ba'îd görünür.³ Ammâ Sübkî *rahimehullâh* dimişlerdür ki: “İhtimâl vardur ki murâd iyd gibi eylemekden bu ola ki, iyd gibi ana vakit ta'yîn eylemek veyâhûd iyd gibi anda çok durup izhâr-ı ziyânet ve ictimâ'-ı âmm eylemekden nehy oluna. Belki ziyâret iden selâm ve du'â idüp gitmek gerekdür.” Bu hakîr dahi Sübkî kelâmını makâma⁴ mülâyim görür. *Vallâhu a'lem.*

Fe-emmâ kabr-i şerîfi ziyâret eylemekliği⁵ bir kişi⁶ nevr eylese, Şâfi'iyey'den rivâyet olunur ki nevr⁷ lâzım olur. Ammâ⁸ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin⁹ kabr-i şerîflerinden gayrını nevr eylese iki vech vardur dimişler; ya'nî lüzûm ve adem-i lüzûm. Lüzûm-ı nevrün [A49b] te'yîdinde¹⁰ dir ki: “Cinsinden ibâdet vardur ki hicret idi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hayât-ı şerîflerinde.” Nitekim i'tikâf nevrinde dimişlerdür ki: “Cinsinden ibâdet vardur ki Arafât'da vukûfdur.” Ammâ Abîdî-i Mâlikî didi ki: “Mescid-i Harâm'a meşy nevr eylemekliğin aslı vardur, ol ki hacc ve umredür. Ve Mescid-i Nebevî'ye meşy¹¹ nevr eylemek Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ziyâretleri için bi-tarîk-ı evlâ lâzımdur. Zîrâ ol mekân-ı azîm¹² ki Ka'be-i Kerîme'den ve Beytü'l-Mukaddes'den [B43a] efdaldür, bi-tarîk-ı evlâ lâzım gelür.”¹³ Hâsıl-ı kelâm; üç mescide meşy ya'nî ziyâret eylemek¹⁴ nevr eylese lâzım olur. Ka'be'ye hod¹⁵

1 belki mescidde cemâ'atle kılasuz.” dimekdür B: -A

2 [Ol] öyle dimişdür A: -B

3 sevk-i kelâma nazar idicek bu te'vîl gâyet-ile ba'îd görünür A: bu te'vîl gâyetle ba'îd görünür sevk-i kelâma nazar idicek B

4 makâma A: -B

5 eylemekliği A: için B

6 bir kişi B: -A

7 nevr B: -A

8 Ammâ B: -A

9 *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin B: -A

10 te'yîdinde A: beyânındadır B

11 meşy A: -B

12 bi-tarîk-ı evlâ lâzımdur. Zîrâ ol mekân-ı azîm B: -A

13 bi-tarîk-ı evlâ lâzım gelür A: -B

14 ya'nî ziyâret eylemek B: -A

15 hod B: -A

lâzım olmak icmâ'idür ve Haremeyn-i âhareyn ihtilâfidür. Ammâ¹ Sübkî *rahimebullâh*² dir ki: "İhtilâf, Mescideyn'ün ziyâretini nezr eylemekdedür. Yohsa³ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ziyâretlerin nezr eylese bilâ-hilâf vefâ lâzım olur." Ve dahi *Tehzîb-i Tâlib*'de Şeyh Ebî Muhammed bin Ebî Zeyd'e eyitdiler ki: "Ne dirsin şol kişünün hakkında ki bir kimesne-den hacc için akça almış olsa ve şart eyleye ki Peygamber *aleyhi's-selâmun* kabr-i şerîflerini dahi ziyâret ide, mezbûr kimesne ol senede⁴ ziyâretten âciz olsa ücretden ziyârete harc olunacak kadar akçayı redd eylemek lâzım olur mı?" Cevâbında [A50a] "Olur." buyurdi.⁵ *Vallâhu a'lem*.

Fasl-ı Sâni⁶

Hakk Sübhânehü ve⁷ Te'âlâ'nun dergâh-ı âlîsinde Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* vesîle eylemekde ve dahi ziyâret oldukda⁸ ol Cenâb-ı âlî-şâna müteveccih olmaklık bâbında ve sâ'ir âdâb-ı ziyâret ve mücâveret beyânındadır.

Mahfî olmasun ki tevessül ve teşeffü', Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât* ile sünen-i Enbiyâ ve siyer-i sulehâdan add olunmuşdur. Ve hadîs-i sahîhde gelmişdür ki, Âdem Peygamber⁹ *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* bu dünyâya geldükde Hazret-i Muhammed¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hürmeti-çün Hakk Te'âlâ'dan¹¹ taleb-i mağfiret¹² eyledi. [B43b] Hakk Sübhânehü ve Te'âlâ buyurdi ki: "Sen¹³ Muhammed'i neden¹⁴ bildün, henüz dahi halk olunmamışdur?" Hazret-i Âdem didi ki: "Bana nefh-i rûh oldukda başımı kaldurup Arş'da gördüm ki ¹⁵ لا اله الا الله محمد رسول الله yazılmışdur, ism-i

1 Ammâ B: -A

2 *rahimebullâh* A: -B

3 Yohsa B: Ammâ A

4 ol senede B: -A

5 "Olur." buyurdi A: "Redd lâzımdur." demiş B

6 Fasl-ı Sâni A: İkinci Fasl B

7 Sübhânehü ve B: -A

8 oldukda A: iden kimesneler B

9 Peygamber B: -A

10 Muhammed A: Rasûl B

11 Hakk Te'âlâ'dan B: -A

12 taleb-i mağfiret A: mağfiret taleb B

13 Sen B: -A

14 neden B: -A

15 "Allah'tan başka ilâh yoktur, Hz. Muhammed (sav) O'nun rasûlüdür."

şerîfünle mukârin olmağın bildüm ki cemî' halkdan sevgülüdür." Hakk *Sübhânehu ve¹ Te'âlâ Âdem'e²* buyurdu ki: "Gerçek³ söyledün. Ol serverden sevgülü kimesnem yokdur. Ve ol olmasa seni halk eylemezdim. İmdi anun hürmetiçün⁴ du'ânı kabûl eyledüm."

Ve dahi hadîs-i hasen-i⁵ sahîhde mervîdür ki bir a'mâ Rasûlullâh⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellemün⁷* huzûr-ı şerîflerine gelüp [A50b] eyitdi: "Yâ Rasûlullâh! Bana⁸ du'â eyle ki Hakk Te'âlâ benim gözlerime⁹ âfiyet vire!" Hazret-i Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Eger diler sen¹¹ du'â ideyin, eyü olsun.¹² Fe-emmâ¹³ eger sabr idersen sana yeğdür." A'mâ didi: "Du'â eyle ki eyü olsun,¹⁴ sabrım¹⁵ kalmamışdur." Andan sonra¹⁶ Hazret-i Risâlet-penâh¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem¹⁸* buyurdılar ki, pâk âbdest alup¹⁹ işbu du'â ile du'â ide: *اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَآتُوجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ، إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي لِتُقْضَى لِي، اللَّهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ*²⁰ Mezbûr du'ânun tercümesi budur ki: "İlâhî! Senden isterim ve sana teveccüh iderüm Peygamberün olan²¹ Muhammed *aleyhi's-selâm²²* vesîlesiyle ki Nebîyy-i Rahmet'dür. Ey Muhammed, [B44a] Rabbime²³ teveccüh eyledüm²⁴ seni vesîle eylemek ile Rabbime hâcetimde,²⁵ tâ kazâ

1 *Sübhânehu ve B: -A*

2 *Âdem'e B: -A*

3 Gerçek A: Sahih B

4 İmdi anun hürmetiçün A: Pes anun-içün B

5 hasen-i A: -B

6 Rasûlullâh A: Hazret-i Rasûl B

7 *sallallâhu aleyhi ve sellemün A: aleyhi's-selâmun B*

8 Bana B: -A

9 benim gözlerime B: bana A

10 Rasûl-i Ekrem B: -A

11 Eger diler sen A: -B

12 eyü olsun B: -A

13 Fe-emmâ B: Ve A

14 eyü olsun B: -A

15 sabrım A: sabra tâkatım B

16 Andan sonra A: Ba'dehû B

17 Risâlet-penâh B: -A

18 *sallallâhu aleyhi ve sellem A: -B*

19 âbdest alup B: tahâret idüp A

20 Tirmizî, "Da'avât", 127, (3578); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 28/478, (17240).

21 olan B: -A

22 *aleyhi's-selâm B: -A*

23 Rabbime B: -A

24 teveccüh eyledüm A: -B

25 ile Rabbime hâcetimde A: -B

eyleye benüm hâcetimi.¹ İlâhî! Muhammed'i şefâ'im idivir, ya'nî şefâ'atini benüm hakkımda kabûl eyle!" Rivâyet-i sahîhada dimişler ki: "Ol a'mânun² fi'l-hâl gözleri rûşen oldu."

Ve dahi Osmân bin Huneyf *radıyallâhu anhu*³ rivâyet eyledi ki: "Bir kimesnenün hâceti var idi Hazret-i Osmân bin Affân *radıyallâhu anhu* hilâfeti zamânında. Ol kimesne⁴ Hazret-i Osmân'a hâceti için gelür giderdi⁵ ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhu*⁶ [A51a] kesret-i iştigâlde ol kimesnenün⁷ hâcetine iltifât itmezdi. Ba'dehû⁸ ol kimesne hâlini bana arz eyledi. Ben ana eyitdüm ki:⁹ "Pâk âbdest alup¹⁰ iki rek'at namâz kıl. Ba'dehû¹¹ bu du'âyı okuyup hâcetün dile: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، يَا مُحَمَّدُ، إِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى رَبِّي فَيَقْضَى لِي حَاجَتِي¹² Ol kimesne varup sözüm ile amel eyledükden¹³ sonra Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhu* kapusına varduğu gibi kapucu gelüp elin alup Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhu* huzûr-ı şerîfine iletüp ve Hazret-i Osmân ana küllî ri'âyet-ile kendü seccâdesi üzere oturdup nice özrlere¹⁴ idüp hâcetini kazâ eyledi. Andan sonra¹⁵ ol kimesne Osmân bin Huneyf'e gelüp¹⁶ didi ki: "Allâh Te'âlâ senden râzî olsun! Sen şefâ'at eylemesen [B44b] maslahatım bitmezdi." Osmân¹⁷ ibn-i Huneyf *radıyallâhu anhu*¹⁸ didi ki: "Vallâhi ben şefâ'at eylemedüm ve Hazret-i Osmân ile mülâkât dahi itmedüm. Lâkin

1 benüm hâcetimi A: -B

2 Ol a'mânun B: -A

3 *radıyallâhu anhu* B: -A

4 Ol kimesne B: -A

5 hâceti için gelür giderdi B: tereddüd iderdi A

6 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhu* B: Halife A

7 ol kimesnenün B: -A

8 Ba'dehû B: -A

9 Ben ana eyitdüm ki B: Eyitdüm ana ki A

10 âbdest alup B: tahâret idüp A

11 Ba'dehû A: Andan sonra B

12 "Allah'im! Şüphesiz ben, Rahmet Peygamberi olan Peygamberimiz Hz. Muhammed'i *-salât ve selâm onun üzerine olsun-* vesile yaparak senden istiyorum ve sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Rabbimin benim hâcetimi gidermesi için seni vesile kılarak Rabbime yöneliyorum." Heysemî, *Mecma'ü'z-Zevâ'id*, 2/279.

13 sözüm ile amel eyledükden A: zikr olan du'âyı okudukdan B

14 nice özrlere B: özlere bast A

15 Andan sonra A: Ba'dehû B

16 gelüp B: -A

17 Osmân B: -A

18 *radıyallâhu anhu* A: -B

Hazret-i Rasûlullâh¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*den müşâhede eyledüm ki, bir a'mâ gelüp ana hâlini söyleyüp...² kıssayı âhîrine dek³ diyüp, ancak⁴ bunı ziyâde eyledi⁵ ki: “Vallâhi henüz yerimizden [A51b] hareket eylememişdük ki mezbûr⁶ a'mânun gözleri açılıp⁷ gûyâ ki hiç a'mâ olmamışdı.”⁸ Bu châdîs-i şerîfeden sâbit oldu ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* bir hâcet için⁹ vesîle eylemek sünnet-i hasene ve sîret-i sâlihâdur. Ve dahi sâ'ir Enbiyâları ve evliyâları ve sulehâları dahi vesîle eylemek câ'izdür dimişler. Bu ma'nâda Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* istiskâ¹⁰ eylemişdür Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anhun*¹¹ vesîlesiyle dahi ve anun sebebi ile yağmur taleb eylemişdür, nitekim hadîs-i şerîfde gelmişdür.

İmâm Ebû Bekr bin el-Mukrî hikâyet eyledi ki: “Ben ve dahi Taberânî ve Ebu's-Şeyh, Hazret-i¹² Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Harem-i Şerîf'inde idük. Bize¹³ cû' te'sîr idüp galebe eylemişdi. Zîrâ¹⁴ ol günde aslâ nesne yimemişdük. Vakt-i ıshâ¹⁵ olıcak ben Rasûlullâh'un¹⁶ kabr-i şerîfine varup didüm ki: ¹⁷“يا رسول الله، الجوع الجوع!” Andan sonra dönüp ben yatdum. Ben ve¹⁸ [B45a] Ebû's-Şeyh ve Taberânî oturup [anlar] bir nesneye mütâla'a iderlerdi. Nâ-gâh bir seyyid hâzır oldu¹⁹ iki hizmetkâr ile ki²⁰ her birinin elinde birer zenbîl var idi ki içinde çok²¹ ni'met var idi. Biz²² kal-

-
- 1 Rasûlullâh A: Rasûl B
 - 2 söyleyüp A: arz idüp B
 - 3 kıssayı âhîrine dek A: mezkûr kıssayı olduğu gibi B
 - 4 ancak B: -A
 - 5 eyledi A: idüp dimiş B
 - 6 mezbûr B: -A
 - 7 açılıp B: yerinde idi A
 - 8 hiç a'mâ olmamışdı B: gitmemişdi A
 - 9 bir hâcet için B: -A
 - 10 istiskâ B: istişfâ A
 - 11 *radıyallâhu anhun* B: -A
 - 12 Hazret-i B: -A
 - 13 Bize B: -A
 - 14 Zîrâ B: -A
 - 15 Vakt-i ıshâ A: Yatsu zamânı B
 - 16 ben Rasûlullâh'un B: -A
 - 17 “Ey Allah'ın Rasûlü! Açlık, açlık!”
 - 18 Ben ve A: -B
 - 19 hâzır oldu A: -B
 - 20 hizmetkâr ile ki A: hizmetkârıyla gelüp B
 - 21 içinde çok A: içleri dolu B
 - 22 Biz B: -A

kup ol ni'metden yiyüp¹ bâkî kalanı dahi yanımızda alıkoydı² ve bize³ didi ki: "Ey kavm! Meğer siz Hazret-i⁴ Rasûlullâh⁵ [A52a] *sallallâhu aleyhi ve selleme* açlıktan⁶ şikâyet eyledünüz. Zîrâ⁷ ben anları vâki'amda gördüm, bana emr eylediler ki sizlere yiyecek getürem."

Ve dahi Ebu'l-Abbâs bin Nefîs el-Mukrî ed-Darîr⁸ hikâyet eyledi ki: "Medîne-i Münevver'e⁹ aç oldum. Üç günden sonra Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîflerine gelüp didüm: "Yâ Rasûlallâh! Aç oldum." Andan sonra gelüp yatdum. Ba'dehû¹⁰ bir câriye gelüp beni¹¹ ayağıyla depti,¹² kaldurdu.¹³ Ben dahi yerimden kalkup mezbûr câriye¹⁴ beni bir eve iledüp bana buğday etmeği ile bir mikdâr hurma ve yağ virdi ve bana ve didi ki: "Ey Eba'l-Abbâs! Ceddîm bana emr eyledi ki sana bunu virem. Her kaçan aç olursan yanımıza gel." didi." Ve bu ma'nâda vekâyi'-i kesîre ve mübâlağa hikâyât vâki' olmuştur. Ebû Süleymân Dâvûd-ı Şâzelî *Beyân ve İntisâr* adlı kitâbında vekâyi'-i mezbûreye mislini zikr eyledi, andan sonra didi ki: "Bu makûle kazıyyelerde îsâl-i hayr ile me'mûr olanlar Ehl-i Beyt'dendürler. Zîrâ ahlâk-ı kerîmelerinün muktezâsı budur ki her kaçan anlardan bir kimesne ta'âm [B45b] istese bi'z-zât¹⁵ kendüleri ol hizmete mübâşeret iderlerdi yâhûd Ehl-i Beytlerinden bir kimesneye emr iderlerdi."¹⁶

Ve dahi *Şifâ*'dan mervîdür ki Ebû Ca'fer-i Mansûr ki Hulefâ-i Abbâsiyye'den idi, mezbûr¹⁷ İmâm-ı Mâlik ile Mescid-i Nebevî'de [A52b] *-alâ*

-
- 1 yiyüp A: ekl itdük B
 - 2 alıkoydı B: koydı A
 - 3 bize B: -A
 - 4 Hazret-i B: -A
 - 5 Rasûlullâh A: Rasûl B
 - 6 açlıktan B: -A
 - 7 Zîrâ B: -A
 - 8 ed-Darîr A: -B
 - 9 Medîne-i Münevver'e'de A: Bir gün Medîne-i Münevver'e'de B
 - 10 Ba'dehû B: -A
 - 11 gelüp beni B: -A
 - 12 depti A: urdı B
 - 13 kaldurdu B: kalkdum A
 - 14 ben dahi yerimden kalkup mezbûr câriye B: -A
 - 15 bi'z-zât B: -A
 - 16 yâhûd Ehl-i Beytlerinden bir kimesneye emr iderlerdi A: -B
 - 17 mezbûr B: -A

*Sâkinihî efdalü's-salavât*¹ mübâhese-i ilmiyye iderlerdi. İmâm-ı Mâlik ana didi: “Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Yapça yapça söyle bu mescidde, zîrâ Hakk Te'âlâ te'dîb eylemişdür bir kavmi ve buyurmuşdur ki: “Âvâzınuzı Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*² üzere yüksek eylemenüz.” Ve bir tâ'ife dahi medh itmişdür ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanında hafz-ı savt eylemişlerdür.³ Ya'nî huşû' ve huzû' ile, âdâbla geçinürlerdi.⁴ Ve bir cemâ'ati dahi mezemmet eyledi ki Hücre-i Şerîfe-i Mutahharâ'nun hâricinden Peygamber⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerini⁶ taleb idüp nidâ iderler idi. İmdi ol Server-i Enbiyâ *aleyhi's-selâmun*⁷ hürmeti ve ri'âyeti sağlıklarında nice ise idi hâlâ dahi eylece olmak gerekdür,⁸ ba'de'l-mevt kable'l-mevt gibi olmak gerek.”⁹ Ve Ebû Ca'fer-i mezbûr¹⁰ tevâzu' idüp didi ki: “Yâ Ebâ Abdillâh, kibleye karşı mı duralum yâhûd Peygamber hazretlerine¹¹ karşı mı duralum?” İmâm-ı Mâlik buyurdi:¹² “Yüzünü ol Server'den döndürme ki senün vesîlen ve dahi baban Hazret-i Âdem Peygamber *aleyhi's-selâmun* vesîlesidür¹³ ve ilâ yevmi'l-Kıyâme cümlemize vesîle anlardur. Belki ol Hazret'e istikbâl idüp Hakk *Sübhânehû ve*¹⁴ *Te'âlâ*'ya [B46a] anı şefî' ve vesîle¹⁵ eyle. Zîrâ Hakk Te'âlâ, Kelâm-ı Kadîm'inde buyurmuşdur: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ [A53a] فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَعْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا﴾¹⁶ Ya'nî: “Eger anlar kendülerine zulm eyledükleri vakitte sana gelseler ve istiğfâr ideler tevbe ve ihlâs ile, Rasûlullâh dahi anlar için

1 *salavât A: tahiyât B* “Salât ve selâmların en güzeli, o mescidin sakininin (Hz. Peygamber'in) üzerine olsun.”

2 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem A: Hazret-i Rasûl B*

3 bir tâ'ife dahi medh itmişdür ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanında hafz-ı savt eylemişlerdür B: medh eylemişdür bir tâ'ifeyi ki hafz-ı savt eylediler ol Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanında A

4 Ya'nî huşû' ve huzû' ile, âdâbla geçinürlerdi B: -A

5 Peygamber A: Rasûl B

6 hazretlerini B: -A

7 *aleyhi's-selâmun B: -A*

8 ve ri'âyeti sağlıklarında nice ise idi hâlâ dahi eylece olmak gerekdür B: -A

9 ba'de'l-mevt kable'l-mevt gibi olmak gerek A: -B

10 mezbûr B: halife A

11 Peygamber hazretlerine A: Rasûl hazretine B

12 buyurdi A: didi ki B

13 ol Server'den döndürme ki senün vesîlen ve dahi baban Hazret-i Âdem Peygamber *aleyhi's-selâmun* vesîlesidür B: döndürme ol Server'den ki senün vesîlen ve baban ki Hazret-i Âdem *aleyhi's-selâmun* A

14 *Sübhânehû ve B: -A*

15 ve vesîle B: -A

16 Nisâ, 4/64.

istiğfâr eylese¹ Hakk *Sübhânehû ve² Te'âlâ*'yı anların tevbelerin kabûl idici ve mübâlağa ile rahmet idici bulalar.” Egerçi³ âyet-i kerîmenün mevridi hâsdur, ammâ hükmi âmmdür.

Ziyâret ber-vech-i icmâl gerekdür ki, edeb ile ve huzû' ve huşû'⁴ ile muvâcehe-i şerîfede kabr-i şerîfe⁵ müstakbel ve kibleye müstedbir durup Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve selleme*⁶ selâm virüp ve du'â ide. Cümle ed'iyelerden bu ola: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾⁷ Ve işbu du'âyı dahi okıya:⁸ *وإني أتيتُ بنبيك محمدٍ صلى الله عليه وسلم مُستغفراً*⁸ *فأسألك أن توجب لي المغفرة كما أوجبتها لمن أتاه في حياته، اللهم إني أتوجه إليك بنبيك*⁹ *Du'â-yı mezbûrun tercümelere âhirine dek sebkât eylemişdür. Ve andan sonra kabr-i şerîfe yakın dura. Ve bir rivâyetde durup du'â idüp geçe dimişler.¹⁰ [A53b] Ve dahi gerekdür ki şübbâke dayanup veyâhûd asılmaya.¹¹ Nitekim [B46b] İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anhdan*¹² rivâyet olunmuşdur ki: “Bir mikdâr¹³ ırakdan ziyâret idüp şübbâke eliyle veyâhûd eteğiyle¹⁴ değmeye.” Ve dahi İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki: “Eyyûb-ı Sahtiyânî Medîne-i Münevvere'ye geldi. Mülâhaza eyledüm,¹⁵ ben gördüm ki¹⁶ kabr-i şerîfe karîb¹⁷ olup ve istikbâl-i kabr-i*

1 tevbe ve ihlâs ile, Rasûlullâh dahi anlar için istiğfâr eylese A: -B

2 *Sübhânehû ve* B: -A

3 Egerçi B: -A

4 ve huzû' ve huşû' B: -A

5 şerîfe A: münife B

6 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve selleme* B: -A

7 “Allah'ım, göndermiş olduğun Nebine indirdiğin kitabında; ‘Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. **Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi, Rasûl de onlar için mağfiret dileseydi, mutlaka Allah'ı, tevbelere (onların tevbesini ve Rasûl'ün mağfiret talebini) çok kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı.**” (Nisâ, 4/64) buyurdun.”

8 Ve işbu du'âyı dahi okıya B: -A

9 “Ben de Nebî Muhammed -*salât ve selâm onun üzerine olsun*- ile senden bağışlanma dilemek için geldim. Senden, Nebî hayatta iken kendisine gelene ettiğin gibi, beni de mağfiret etmeni diliyorum. Allah'ım, huzuruna Nebî Muhammed -*salât ve selâm onun üzerine olsun*- ile yöneliyorum.”

10 dimişler B: -A

11 dayanup veyâhûd asılmaya B: ta'alluk eylemeye A

12 *radıyallâhu anhdan* B: -A

13 Bir mikdâr B: -A

14 eliyle veyâhûd eteğiyle B: -A

15 Mülâhaza eyledüm A: -B

16 ben gördüm ki B: -A

17 karîb A: yakın B

şerîf idüp ve istidbâr-ı kible kılup tekellüfsüz ağlayup ziyâret eyledi ve selâm ve du‘â eyledi.” Ammâ bu rivâyete muhâlif¹ Ebu'l-Leys'den rivâyet itmişlerdür ki, ziyâret iden kimesneler² gerekdür ki kibleye karşı durup selâm vireler. Ve Serûcî ve Kirmânî dahi böyle dimişler. Ammâ muhakkık-ı tâmm Şeyh İbn-i Hümâm eydür ki: “Ebu'l-Leys rivâyeti merdûddur bunun ile ki İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anhu*n *Müsned*'inde İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ*³ rivâyet olunmuşdur ki didi: “Sünnet olan budur⁴ ki ziyâret iden kimesne⁵ gelüp Rasûlullâh⁶ hazretinün⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ kabr-i şerîfine kible cânibinden ve arkasın kible cânibine idüp kabr-i şerîfe müteveccih olup diye ki: ⁹ *و رحمة الله و بركاته* İbn-i Cemâ'a dahi kendü¹⁰ *Menâsik*'inde Kirmânî sözünü şüzûza nisbet idüp İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anhu*¹¹ [A54a] mezhebini müsellemler dutup¹² nakl eylemişdür ki: “Ziyâret iden kimesne¹³ Hazret-i Server-i Mevcûdât¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹⁵ mübârek başları ucında¹⁶ durup selâm vire; [B47a] şol tarîk-ıla ki kabr-i münevverleri ziyâret iden kimesnenün sol yanında¹⁷ ola ve dîvârdan¹⁸ dört arşun mikdârı irak dura. Andan sonra döne, tâ kim¹⁹ vech-i şerîflerine mukâbil ola ve kibleyi ardına koyup Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* hazretlerinün²⁰ muvâcehe-i şerîfelerinden gene selâm ide.” Nite-

1 Ammâ bu rivâyete muhâlif B: Muhâlifdür buna şol ki A

2 kimesneler B: -A

3 eydür ki: “Ebu'l-Leys rivâyeti merdûddur bunun ile ki İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anhu*n *Müsned*'inde İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* A: Ebu'l-Leys'ün bu sözünü redd idüp dimiş ki: “İmâm-ı A'zam *radıyallâhu anhu*n senedinden İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ*dan B

4 olan budur B: -A

5 ziyâret iden kimesne B: -A

6 Rasûlullâh A: Rasûl B

7 hazretinün B: -A

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

9 “Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasûlü!” Buhârî, “Ezân”, 148, (831).

10 kendü B: -A

11 *radıyallâhu anhu* B: -A

12 müsellemler dutup B: -A

13 Ziyâret iden kimesne B: Gerekdür kim selâm A

14 Server-i Mevcûdât A: Rasûl B

15 *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* A

16 ucında B: cânibinde A

17 kabr-i münevverleri ziyâret iden kimesnenün sol yanında B: sol cânibde A

18 dîvârdan A: şübbâkdan B

19 tâ kim A: -B

20 hazretlerinün A: -B

kim İmâm-ı Şâfi'î *radıyallâhu anhun* ve sâ'ir ulemânun¹ mezhebleridür ve gayr² ulemâdan dahi istimâ' olunmuşdur ve³ hâlâ amel dahi anun üzerindedür. Ve dahi dimişlerdür ki Ezvâc-ı Tâhirât'un hücre-i şerîfeleri Mescid-i Şerîf'e idhâl olunmazdan evvel⁴ ziyâret iden kimesneler⁵ Hücre-i Şerîfe kapusunda durup selâm iderlerdi, vech-i şerîfe istikbâl müte'azzir olduğı ecilden. İmdi mübârek başları cânibinden⁶ istikbâl-i kabr-i şerîf idüp selâm olunurdu. Ve dahi zikir olundu ki İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anh*, Hazret-i Peygamber'e⁷ selâm virmek⁸ için Ravza-i Şerîfe'nün⁹ yelîsinde olan üstuvâne¹⁰ kurbında¹¹ durup selâm iderdi. Ve dahi sebkât eylemişdür ki mevkîf-ı selef [A54b] bu idi, Ezvâc-ı Tâhirât hücreleri¹² Mescid-i Şerîf'e¹³ idhâl olunmazdan mukaddem. Fe-emmâ ba'de'l-idhâl¹⁴ mahall-i vukûf muvâcehe-i şerîfedür, nitekim hâlâ müşâhede olunur.

Âdâb-ı ziyâret ve mücâveret çokdur.¹⁵ Cümleden ziyâret seferine müte'allik olan budur ki¹⁶ takdîm-i [B47b] istihâre ide ve tecdîd-i tevbe ve vasiyyet ve ırzâ-i husûm gibi.

Ve dahi nafaka helâlden olup yolda vüs'at ile harc¹⁷ eyleyüp kimesne ile müşâreket eylemeye.

Ve karındaşları ve ehl ü iyâli ile¹⁸ vedâ' idüp ve kendü menzili ki anda sâkindür, ol mekânda¹⁹ iki rek'at namâz kılup²⁰ vedâ' eyleye.

1 ve sâ'ir ulemânun A: -B

2 gayr B: -A

3 dahi istimâ' olunmuşdur ve B: -A

4 evvel A: mukaddem B

5 ziyâret iden kimesneler B: selâm için el A

6 cânibinden B: nâhiyesinden A

7 *radıyallâhu anh*, Hazret-i Peygamber'e B: -A

8 virmek B: -A

9 Şerîfe'nün A: Mutahhara'nun B

10 üstuvâne A: direk B

11 kurbında A: yanında B

12 hücreleri A: hucerâtları B

13 Mescid-i Şerîf'e B: -A

14 ba'de'l-idhâl A: idhâl olunduktan sonra B

15 **Âdâb-ı ziyâret ve mücâveret çokdur** A: -B

16 olan budur ki B: -A

17 harc B: -A

18 Ve karındaşları ve ehl ü iyâli ile B: Ehli ve ihvânı A

19 ki anda sâkindür, ol mekânda B: -A

20 kılup B: -A

Andan sonra du'â idüp¹ bir mikdârca tasadduk ide hurûc zamânında. Ve bundan gayrı umûr ki âdâb-ı sefer-i haccda, sâ'ir kütübde² beyân olunmuşdur.

Ve dahi gerekdür ki sıdk u³ ihlâs ile niyyet-i ziyâret⁴ idüp dahi şedd-i rihal-i Mescid-i Nebevî *alâ Müşerrifihî't-tahiyye* ve ol Mescid-i Şerîf'de namâz kılmak niyyeti ola. Mezkûr olan hadîs-i şerîf mazmûnına münâfi değıldür ki buyurmuşdur:⁵ *لا تَعْمَلْهُ حَاجَةً إِلَّا فِي زِيَارَتِي*⁶ Ya'nî “Ziyâretimden gayrı bir şey kasd eylememiş ola.” Zîrâ mezkûrlar Hakk Te'âlâ'ya tekarrüb olacak esbâbdandır. Ve sebkât iden⁷ hadîs-i şerîfde vâki' olandan murâd sâ'ir mübâhât gibidür ki anda tekarrüb olmaya; [A55a] bir güzel hâtuna evlenmek gibi veyâhûd ticâret gibi veyâhûd bir kimesne ile mülâkât idüp dünyevî mesâlih⁸ için ola.

Ve dahi gerekdür ki Mescid-i Şerîf'de i'tikâf niyyet idüp ta'allüm-i ilm ve ta'lîm ve zikr ve iksâr-ı salât-ı tâmm ve dahi⁹ selâm-ı Seyyid-i Enâm üzere ola.

Ve dahi civâr-ı Seyyidü'l-Ebrâr'da¹⁰ mücâveret ihtiyâr iden ulemâ ve sulehâ ve meşâyih¹¹ tasadduk¹² eyleye. Ve hatm-i Kur'ân eyleye. Ve bundan gayrı umûrdan ki Şer' -i Şerîf'de [B48a] mergübdür, [anı] eyleye.¹³ Fe-emmâ¹⁴ muharremâtdan ve¹⁵ mekrûhâtdan ictinâb üzere olup âdâb ile ola; gerekdür ki muharremâtdan bi-tarîk-ı evlâ.¹⁶

1 Andan sonra du'â idüp A: Ve çıktuğı vaktin B

2 kütübde A: kitâblarda B

3 sıdk u B: -A

4 niyyet-i ziyâret A: ziyârete niyyet B

5 buyurmuşdur B: -A

6 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 5/16, (4546).

7 sebkât iden B: -A

8 idüp dünyevî mesâlih A: mesâlih-i dünyevî B

9 salât-ı tâmm ve dahi B: salât u A

10 civâr-ı Seyyidü'l-Ebrâr'da B: -A

11 mücâveret ihtiyâr iden ulemâ ve sulehâ ve meşâyih B: mücâvir olanlara A

12 tasadduk A: sadaka B

13 [anı] eyleye B: -A

14 Fe-emmâ B: Ve dahi A

15 muharremâtdan ve B: -A

16 gerekdür ki muharremâtdan bi-tarîk-ı evlâ A: -B

Ve dahi gerekdür ki ziyârete azm eylemek ile şevki ziyâde ola ve ne kadar yakın olursa ol mevzi'-i şerîfe¹ şevki dahi izdiyâd üzere² ola. Nitekim şâ'ir demişdür:

Şî'r: تلك الديار التي قلب المحبِّ له
شوقٌ إليها و تذكّار و أشجان
و أنّه و حنين كلّما دُكِّرت
و لوعةٌ و شجيتا منه و أحزان³

Ya'nî, “Şol evler ki muhibbün kalbi için şevkler vardır ve dahi her kaçan inlese harâreti ve hüznü ve şevki ziyâde olur.” Hâsıl-ı ma'nâdur ki zikr olundu.⁴

Ve dahi gerekdür ki evinden [A55b] çıktığı zamânda diye:⁵ باسم الله آمنت بالله حسبي الله توكلت على الله لا حول و لا قوّة إلا بالله، اللهم إليك خرجت و أنت أخرجتني، اللهم سلّمني و سلّم منّي و رُدّني سالمًا في ديني كما أخرجتني، اللهم إني أعوذ بك أن أضلّ أو أضلّ أو أزلّ أو أزلّ أو أظلم أو أظلم أو أجهل أو أجهل أو يُجهل عليّ، عز جارك و جلّ ثنائك و تبارك اسمك و لا إله غيرك⁶

Ve dahi gerekdür ki yolda ekser evkâtda salavât-ı şerîfeye meşgûl ola. Ve yollarda giderken⁷ ziyâret yerlerini⁸ tetebbu' idüp anları ziyâret eyleye.

1 mevzi'-i şerîfe A: mevâzi'-i müteberrikelere B

2 izdiyâd üzere A: ziyâde ola B

3 “Sevenin kalbinin ait olduğu yerdir bu diyar
Kalp oraya iştiyak duyar, hatırlar ve dertlenir
Orası her anıldığında kalp inler ve özler
Elem çeker ondan ötürü, tasalanır ve kederlenir”

4 Hâsıl-ı ma'nâdur ki zikr olundu A: -B

5 diye A: bunu okıya B

6 “Allah'ın adıyla, Allah'a iman ettim, Allah bana yeter, Allah'a tevekkül ettim, güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımındadır. Allah'ım, ben sana doğru (evimden) çıktım ve beni çıkarana da sensin. Allah'ım beni sâlim kıl, diğerlerini de benden sâlim kıl, beni evden çıktığım zamanki gibi dinimde sâlim olarak geri döndür. Allah'ım, ben sapmaktan veya saptırılmaktan, hataya düşmekten veya düşürülmekten, zulmetmekten veya zulme uğramaktan, cahiller gibi davranmaktan veya başkasının bana cahillere davrandığı gibi davranmasından sana sığınırım. Sana sığınan aziz ve galiptir, senin övgün yücedir, ismin mübarektir ve senden başka ilâh yoktur.” Bu duada yer alan أزلّ أو أزلّ أو أضلّ أو أضلّ أو أظلم أو أظلم أو أجهل أو أجهل أو يُجهل عليّ

7 giderken B: -A

8 ziyâret yerlerini B: mevâzi'-i me'sûreyi A

Ve dahi Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹ hazretlerine² [B48b] mensûb olan mesâcidde³ namâz kıla.

Ve dahi emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde müsâhele ide ve müdâhene eylemeye.

Ve dahi hukûk-ı Şer'iyye'den bir nesne fevt olsa anun hakkında⁴ gazab idüp ana rızâ göstermeye.

Ve dahi gerekdür ki Harem-i Muhterem-i Rasûlullâh *aleyhi's-selâma*⁵ karîb⁶ olup ba'zı âsârı zâhir oldukda⁷ huşû' ve huzû' üzere ola. Ve⁸ eger dâbbe üzere olursa dâbbeyi⁹ artucak süre şevk¹⁰ yönünden, dâbbe za'îf olsa idi yine tahrîk ide kâdir olduğu kadar. ¹¹: والله درّ القائل

Şi'r: [A56a]

قُربُ الديار يزيد شوق الواله
لا سيّما إن لاح قرب جماله
أو بشرّ الحادي بأن لاح التّمنا
و بدت على بُعد رؤوس جباله
صبوة فهناك عثيل الصبر من ذي
و بدى الذي يخفيه من أحواله

Ya'nî, "Diyâr-ı kurbı vâlihün¹² şevkini ziyâde ider, husûsan cemâlinün kurbı lâyh olsa veyâhûd hudy iden beşâret eylese ki Nekâ lâyh oldu, dahi irakdan dağlar başı zâhir oldu. İmdi ol zamânda âşıkdan sabr gider ve kendü¹³ hâlimden gizlediği aşkı ve muhabbeti¹⁴ izhâr ider." Hâsıl-ı ma'nâ budur ki zikr olundu, *vallâhu a'lem*. Bu zamânda gerekdür ki salavâtta¹⁵

1 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

2 hazretlerine A: -B

3 mesâcidde A: mescidlerde B

4 anun hakkında B: -A

5 Harem-i Muhterem-i Rasûlullâh *aleyhi's-selâma* B: Harem-i Muhterem'e A

6 karîb A: yakın B

7 âsârı zâhir oldukda A: eserleri göründükde B

8 üzere ola. Ve A: ziyâde olup B

9 dâbbeyi A: atunı B

10 şevk A: teşevvuk B

11 "Allah için, şunu söyleyen güzel söylemiştir." manasında bir tabirdir.

12 vâlihün A: âşğun B

13 kendü B: -A

14 aşkı ve muhabbeti B: umûrı A

15 gerekdür ki salavâtta A: salavât-ı şerife B

ziyâde ihtimâm ide. Ve eger piyâde yürimeğe kudreti var ise piyâde ola ki ta'zîm bâbında mü'ekkidür.²

Ve dahi Harem-i Muhterem'ün haddine vâsıl olıcak³ salavât virdükden sonra⁴ bunu okıya:⁵ [B49a] **اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا هُوَ الْحَرَمَ الَّذِي حَرَّمْتَهُ عَلَيَّ لِسَانَ حَبِيبِكَ وَ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَ دَعَاكَ أَنْ تَجْعَلَ فِيهِ مِنَ الْخَيْرِ وَ الْبِرْكَةِ مِثْلِي مَا هُوَ بِحَرَمِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فَحَرِّمْنِي عَلَى النَّارِ وَ آمْنِي مِنْهُ عَذَابِكَ يَوْمَ تُبْعَثُ عِبَادُكَ وَ ارْزُقْنِي مَا [A56b] رَزَقْتَهُ أَوْلِيَائِكَ وَ أَهْلَ طَاعَتِكَ وَ وَقَّفْنِي فِيهِ لِحَسَنِ الْأَدَبِ وَ فِعْلِ الْخَيْرَاتِ وَ تَرْكِ الْمُنْكَرَاتِ**⁶

Ve eger yolu Zü'l-Huleyfe'ye uğrar ise Ma'res'e gelicek devesin çökerüp anda namâz kıla. Ve Zü'l-Huleyfe Mescidi'nde dahi namâz kıla.

Ve dahi Medîne-i Münevvere'ye duhûl⁷ için gusl ide ve temizce⁸ giysiler⁹ giye. Ve eger anda¹⁰ gusl müyesser olmadı ise¹¹ duhûlinden sonra gusl ide.

Ve dahi ictinâb gerekdür avâmun cehelesi fi'linden¹² ki anlar muhreme¹³ teşbîh idüp çıplak ve başı açuk¹⁴ ola.

Ve dahi Medîne-i Münevvere ile müşerref¹⁵ olup Kubbe-i Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*¹⁶ görünicek, gerekdür ki ol mevzi'-i şerîfün azametini tasavvur idüp şöyle mülâhaza ide ki ol buk'a-i mübâreke de bir yer yokdur ki

1 piyâde ola ki A: -B

2 mü'ekkidür A: efdaldür B

3 vâsıl olıcak A: gelicek B

4 salavât virdükden sonra A: salavât-ı keşireden B

5 bunu okıya B: disün A

6 "Allah'ım! Burası, Senin Habîbinin ve Rasûlünün *-salât ve selâm onun üzerine olsun-* lisanıyla içerisinde (her türlü kötülüğün işlenmesini) haram kıldığın ve onun sana, Beyt-i Harâm'ına (Kâbe) bahsettiğin hayır ve bereketin iki mislini bahşetmen için dua ettiği Harem'dir. Sen de bana cehelemi haram kıl ve kullarını dirilttiğin gün beni onun azabından emin kıl. Sevdiklerini ve sana itaat eden kullarını rızıklandırdığın şeyle beni de rızıklandır. Güzel ahlak sınırları içinde kalmak, hayratı işlemek ve kötü şeyleri terk etmek hususunda beni muvaffak kıl."

7 duhûl A: girmek B

8 temizce A: pâkça B

9 giysiler A: kisveler B

10 anda A: ol zamân B

11 müyesser olmadı ise A: mümkün olmazsa B

12 ictinâb gerekdür avâmun cehelesi fi'linden A: avâmun câhilleri fi'linden ihtirâz gerekdür B

13 muhrem: Harem-i Şerif'te ihrâma girmiş ve dolayısıyla kendisine bazı şeyler haram kılınmış kimse

14 çıplak ve başı açuk B: bürehe A

15 ile müşerref A: yakın B

16 Kubbe-i Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* B: Kubbe-i Şerif A

Server-i Mevcûdât'un *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹ anda² kadem-i³ şerîfleri vâsıl olmamış ola; imdi⁴ kemâl-i huzû' ve huşû' ve bî-nihâye edeb⁵ üzere ola.

Ve dahi Belde-i Şerîfe[']ye] dâhil olacak⁶ zamânda bunu okıya:⁷ باسم الله، ماشاء الله، [B49b] لاحول ولا [A57a] قوة إلا بالله. ﴿رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا﴾. آمَنتُ بِاللَّهِ، حَسْبِيَ اللَّهُ، ...⁸ Mezbûr olan ed'îye⁹ âhirine dek okıya¹⁰ ki evinden ve mekânından ibtidâ¹¹ çıkdukda okuduğı gibi okıya. Ve bu ânda gerekdür ki kemâl-i¹² huşû' ve huzû' üzere olup bu mahall-i şerîfün azametini ve fazîletini tasavvur eyleye. Ve dahi Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahiyât* hazretlerinin¹³ hücre-i şerîfeleri ve türbe-i münîfeleri¹⁴ idüğün istihzâr¹⁵ idüp gâflet üzere olmaya.

Ve dahi Mescid-i Şerîf'i müşâhede idicek¹⁶ Bâb-ı Cibrîl'den¹⁷ dâhil olmağlığı kasd ide.¹⁸ Ammâ ba'zı ulemâ "Bâbü's-Selâm'dan girmeğı kasd ide." demişlerdür.¹⁹ Ve bi'l-cümle hulûs-ı niyyet-ile müteveccih olup sağ ayağın mukaddemen idhâl idüp bunu okıya: أعوذ بالله العظيم و بوجهه الكريم و بنوره القديم من الشيطان الرجيم. باسم الله و الحمد لله و لا حول و لا قوة إلا بالله. اللهم صل على سيدنا محمد عبدك و نبيك و رسولك و على آله و صحبه و سلم تسليمًا كثيرًا. اللهم اغفر لي ذنوبي فافتح لي أبواب رحمتك [A57b] و وقفتني و سدّدني و أعنتي على ما

1 Server-i Mevcûdât'un *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Rasûl Hazretleri'nün B

2 anda B: -A

3 kadem-i A: kudûm-i B

4 imdi A: bu takdîrce B

5 edeb A: âdâb B

6 Belde-i Şerîfe[']ye] dâhil olacak A: Medîne-i Münevvere'ye girecek B

7 bunu okıya B: diye A

8 "Allah'ın adıyla ve O'nun dilemesiyle. Güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımıyla. **'Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlikle girmemi sağla, (çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlikle çıkar. Katundan beni destekleyecek bir kuvvet ver.'** (İsrâ, 17/80) Allah'a iman ettim, Allah bana yeter ... ilh."

9 mezbûr olan ed'îye A: zikr olunan du'âları B

10 okıya B: -A

11 ve mekânından ibtidâ B: -A

12 kemâl-i A: tamâm B

13 Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahiyât* hazretlerinin A: Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün B

14 hücre-i şerîfeleri ve türbe-i münîfeleri B: merkad-i mutahharları A

15 istihzâr A: mülâhaza B

16 müşâhede idicek A: göricek B

17 Cibrîl'den A: Cebrâ'il'den B

18 dâhil olmağlığı kasd ide A: girmeğı sa'y eyleye B

19 Ammâ ba'zı ulemâ "Bâbü's-Selâm'dan girmeğı kasd ide." demişlerdür B: ba'zı ulemâ kavli üzere. Ve ba'zı "Bâbü's-Selâm'dan kasd oluna." demişler A

يرضيك و مَنْ عَلَيَّ بِحَسَنِ الْأَدَبِ. السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا
Gerekdür ki bu du'âyı Mescid-i Şerîf'e dâhil ve hâric
oldukda² [B50a] okıya. Ammâ hurûc vaktinde³ فضلك³ لي أبواب³ diye.⁴

Ve dahi Mescid-i Şerîf'e dâhil oldukda⁵ i'tikâf niyyeti ile gire, ne kadar
az dahi kalursa.⁶

Andan sonra huşû' ve huzû' ile Ravza-i Mutahhara'ya varup anda olan
nukûş u ziynete nazar eylemekden ihtirâz eyleye.⁷

Ve eger müyesser ve mümkün olursa Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Mihrâb-ı Şerîflerinde iki rek'at namâz kılup evvelki rek'atda⁸ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾⁸ ile ikincide⁹ İhlâs Sûresi'n okumak evlâdur. Ve eger Mihrâb-ı Nebevî'de kılmak¹⁰ kâdir¹¹ olmaz ise Ravza-i Mutahhara'nun¹² gayrı yerlerinde kıla.¹³ Mescid-i Şerîf'de¹⁴ tahiyet-i mescid namâzını¹⁵ kıldukdan sonra hamd ü senâ idüp Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ*'dan tevfiğ ve rızâ ve hayr-ı hâtîme ve hayr-ı dünyâ ve âhîret¹⁷ taleb ide¹⁸ ve bu ni'metler

1 “Kovulmuş şeytandan Yüce olan Allah'a, O'nun şereflî vechine (zâtına) ve ezeli nuruna sığınırım. Allah'ın adıyla; övgüler Allah'a mahsustur, güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımındadır. Allah'ım! Kulun, Nebî'n ve Rasûlün olan Efendimiz Hz. Muhammed'e, onun Ehl-i Beyt'ine ve Ashâb'ına sayısız salât ve selâm eyle. Allah'ım! Günahlarımı bağışla, bana rahmetinin kapılarını aç, seni razı edecek amellerde beni muvaffak ve istikametli eyle ve bana yardım et. Beni güzel ahlak ile rızıklandır. (Hz. Peygamber'e (sav) hitâben:) Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Peygamber! Selâm bizlerin ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun!” السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا ibaresi şu hadis-i şerifte geçmektedir: Buhârî, “Ezân”, 148, (831).

2 dâhil ve hâric oldukda A: girüp çıkdukda B

3 “(Allah'ım!) Lütfunun kapılarını bana aç.”

4 Ammâ hurûc vaktinde فضلك³ لي أبواب³ diye A: -B

5 dâhil oldukda A: girdükde B

6 kalursa A: -B

7 huşû' ve huzû' ile Ravza-i Mutahhara'ya varup anda olan nukûş u ziynete nazar eylemekden ihtirâz eyleye B: Ravza-i Şerîf'e varup huşû' ve huzû' üzere anda olan zîb ü ziynete nazar eylemekden ihtirâz üzere ola A

8 “De ki: ‘Ey kâfirler!’” Kâfirün, 109/1.

9 Ve eger müyesser ve mümkün olursa Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Mihrâb-ı Şerîflerinde iki rek'at namâz kılup evvelki rek'atda ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ile ikincide B: Peygamber hazretlerinin mevkîf-ı şerîflerinde eger müyesser olursa iki rek'at namâz kıla; ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ile A

10 Mihrâb-ı Nebevî'de kılmak B: makâm-ı şerîfde A

11 kâdir A: mümkün B

12 Ravza-i Mutahhara'nun B: -A

13 gayrı yerlerinde kıla B: âhar yerde kılsun A

14 Mescid-i Şerîf'de A: -B

15 namâzını A: -B

16 *Sübhânehû ve Te'âlâ* B: -A

17 hayr-ı hâtîme ve hayr-ı dünyâ ve âhîret B: hayr-ı âhîret ve dünyâ A

18 taleb ide A: isteyeler B

ile müşerref olduğu için secde-i şükr ide. Ve eger farz namâzı¹ kılınur iken dâhil olsa cemâ'ate uyup farz namâzın edâ eylesün, tahiyet-i mescide mukayyed olmasun. [A58a] Zîrâ farz anun yerini dutar. Ammâ eger muvâcehe-i şerîfe cânibinden geçmek lâzım oldu ise ziyâreti mukaddem eyleyüp² namâz üzere takdîm ide,³ andan sonra namâz kıla dimişler.

Ve dahi tahiyet-i mescidi kıldukdan sonra merkad-i mutahhar⁴ cânibine müteveccih olup Hakk *Sübhânehû ve Tê'âlâ*'dan isti'ânet recâ ide ki âdâb-ı mevki'ı şerîf uhdesinden gelmek müyesser ola.⁶ Zîrâ bî-edeb olan kimesneler⁷ rahmet-i Rabb'den mahrûmlardur. من أعصمنا الله تعالى [B50b] حرمان رحمة و وقفنا بقيام آداب الزيارة و حرمة⁸

Andan sonra mismâr-ı fiddaya karşu gelüp tevâzu' ve inkisâr ve meskenet ve iftikâr ile şöyle dura ki gûyâ Hazret-i⁹ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* hayâtlarında ziyâret eyler. Ve başın aşğa idüp anda olan nukûş ve ziyete nazar itmeden¹⁰ hazer eyleye. Ve mu'tedil âvâz ile diye: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ،¹¹ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ الْخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا إِمَامَ الْمُتَّقِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْمَبْعُوثُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا شَفِيعَ الْمُذْنِبِينَ، السَّلَامُ [A58b] عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْهَادِي إِلَى صِرَاطِ مُسْتَقِيمٍ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ وَصَفَهُ اللَّهُ بِقَوْلِهِ ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ وَبِقَوْلِهِ ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ سَبَّحَ الْحَصَى فِي يَدِهِ وَحَنَّ الْجَذَعَ إِلَيْهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ أَمَرْنَا اللَّهَ بِطَاعَتِهِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَيْهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ وَ مَلَائِكَتِهِ الْمُقَرَّبِينَ وَ عَلَى آلِكَ وَ أَزْوَاجِكَ الطَّاهِرَاتِ [B51a] أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَصْحَابِكَ أَجْمَعِينَ كَثِيرًا دَائِمًا أَبَدًا كَمَا يُحِبُّ رَبَّنَا وَ يُرْضَى، جَزَاكَ اللَّهُ عَنَّا أَفْضَلَ مَا جَزَا بِهِ رَسُولًا عَن أُمَّتِهِ، وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ أَفْضَلَ وَ أَكْمَلَ وَ أَزَكَّى صَلَاةً صَلَّاهَا عَلَى

1 namâzı B: -A

2 mukaddem eyleyüp B: -A

3 namâz üzere takdîm ide A: -B

4 merkad-i mutahhar A: muvâcehe-i şerife B

5 *Sübhânehû ve B*: -A

6 gelmek müyesser ola B: gele A

7 olan kimesneler B: -A

8 "Yüce Allah bizi merhametinden mahrum olmaktan muhafaza eylesin ve (Rasülünü) ziyaret etmenin âdâbını ve hürmetini ikame etme hususunda bizi muvaffak kılsın."

9 Hazret-i B: -A

10 nazar itmeden B: nazardan A

11 A: السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ. أَشْهَدُ أَنَّكَ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ وَأَدَيْتَ الأَمَانَةَ وَنَصَحْتَ الأُمَّةَ وَكَشَفْتَ الغَمَّةَ وَأَقَمْتَ الحِجَّةَ وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ الله حَقَّ جِهَادِهِ، وَكُنْتَ كَمَا نَعْتَكُ اللهُ فِي كِتَابِهِ حَيْثُ قَالَ: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾. فصلوات الله و ملائكته و جميع خلقه في سماواته [A59a] و أرضه عليك يا رسول الله. اللهم آتِه الوسيلة و الفضيلة و ابعثه مقامًا محمودًا الَّذي وعدتَه، و آتِه نهاية ما يسأله السائلون. ﴿رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُنِبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾. آمَنْتُ بالله و ملائكته و كتبه و رُسُله و اليوم الآخر و بالقدر خيره و شَرِه. اللهم فثبني على ذلك و لا تَرُدَّنَا على أعقابنا و ﴿لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾. اللهم صلِّ على محمَّد عبدك و رسولك النَّبِيِّ الأُمِّيِّ و على آل محمَّد كما صلَّيتَ على إبراهيم و على آل إبراهيم، و بارك [B51b] على محمَّد النَّبِيِّ الأُمِّيِّ و على آل محمَّد كما باركتَ على إبراهيم و على آل إبراهيم، في العالمين رَبَّنَا إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ¹

1 “Allah’ın selâmi, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Nebî! Selâm senin üzerine olsun ey Âlemlerin Rabbi’nin Elçisi! Selâm senin üzerine olsun ey bütün yaratılmışların en hayırlısı! Selâm senin üzerine olsun ey rasûllerin efendisi ve nebilerin sonuncusu! Selâm senin üzerine olsun ey takva sahiplerinin önderi! Selâm senin üzerine olsun ey (Kıyâmet günü abdest vesilesiyle) azaları parlayanları reisi! Selâm senin üzerine olsun ey âlemlere rahmet olarak gönderilen! Selâm senin üzerine olsun ey günahkârların şefaatisi! Selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın sevgilisi! Selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın yarattığı en hayırlı zat! Selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın seçtiği zat! Selâm senin üzerine olsun ey dosdoğru yola hidayet edici olan! Selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin (Kalem, 68/4).” şeklinde nitelendirdiği ve hakkında “... mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir (Tevbe, 9/128).” buyurduğu zat! Selâm senin üzerine olsun ey avucunda taşların Allah’ı tesbih ettiği ve ağaçların kendisine doğru geldiği! Selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın kendisine itaat etmemizi ve salât ile selâm göndermemizi emrettiği! Selâm; Rabbimizin hoşnut ve razı olduğu şekilde, çokça, daimi ve ebedi olarak senin, diğer nebî ve rasûllerin, Allah’ın salih kullarının, Allah’ın en has meleklerinin, senin Ehl-i Beyt’inin ve mü’minlerin anneleri olan tertemiz eşlerinin ve senin bütün Ashâb’ının üzerine olsun. Allah, herhangi bir rasûlün ümmetinden dolayı elde ettiği en büyük ve faziletli mükâfatı bizden taraf sana ihsan buyursun. Allah’ın, kullarından birinin üzerine gönderdiği en faziletli, en mükemmel ve en temiz salât ve selâmı senin üzerine olsun. Şehadet ederim ki sen risaleti tebliğ edip peygamberlik görevini yaptın, emaneti yerine getirdin, ümmete nasihat ettin, gam ve hüznüleri ortadan kaldırdın, hüccet ve delil ikame buyurdun, Allah yolunda hakıyla çabaladın ve cihad ettin. Şüphesiz sen Allah’ın, Kitab’ında hakkında şöyle buyurduğu gibisin: “Andolsun, size kendi içinden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir (Tevbe, 9/128).” Allah’ın, O’nun meleklerinin, yerlerde ve göklerdeki bütün yarattıklarının salât ve selâmı senin üzerine olsun ey Allah’ın Rasûlü! Allah’ım! Ona vesile ve fazileti ihsan buyur, onu vadedtiğin övülmüş makama (şefaât makamına) ulaştır, onu senden isteyenlerin istediği şeylerin nihayet mertebesine eriştir. “Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber’e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz (Âl-i İmrân, 3/53).” Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerriyle kadere (bunların Allah’ın takdiriyle olmasına) iman ettim. Allah’ım! Bu hususta ayaklarımı sabit kıl ve bizi topuklarımız üzerinde gerisin geriye çevirme. “Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriktme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin (Âl-i İmrân, 3/8).” Allah’ım! Hz. İbrâhîm’e ve Hz. İbrâhîm’in ailesine salât ve selâm eylediğin gibi ümmî Nebî olan kulun ve Rasûlün Hz. Muhammed’e ve Hz. Muhammed’in ailesine de salât ve selâm eyle. Hz. İbrâhîm’e ve Hz. İbrâhîm’in ailesine bereketler ihsan ettiğin gibi ümmî Nebî olan Hz. Muhammed’e ve Hz. Muhammed’in ailesine de bereketler ihsan eyle. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen âlemlerde övgüye lâyık ve azamet sahibi olansın.”

Eger mezbûrun hıfzından âciz olur ise ba'zısına iktisâr ide.¹ Ve ekalli ve muhtasarı budur:² 3 سلم يا رسول الله صلى الله عليك و سلم³ Ammâ İmâm-ı Mâlik *radıyallahü anhdan* mervîdür; رَحْمَةَ اللَّهِ وَ رَحْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكَ و سلم⁴ diye. Ammâ ekser ulemâ tatvîl ihtiyâr⁵ eylemişlerdür.

Ve eger ba'zı kimesneler emânet-i selâm vasiyyet eylemiş olsa السلام” fülândan, fülân cânibinden.” [diye.] Veyâhûd diye ki:⁷ “Fülân ibn-i fülân sana selâm ider [A59b] yâ Rasûlallâh.”⁸ diye.

Ve andan sonra bir mikdâr⁹ sağ cânibine varup diye: السلام عليك يا أبا بكر الصديق صفي رسول الله و ثانيه في الغار و رفيقه في الأسفار، جزاك الله عن أمة محمد بكر الصديق صفي رسول الله و ثانيه في الغار و رفيقه في الأسفار، جزاك الله عن أمة محمد Andan sonra gerekdür ki:¹¹ yine bir mikdârca sağ cânibine varup diye: السلام عليك يا عمر الفاروق الذي أعز الله Andan sonra gerekdür ki yine¹³ evvelki yerine gelüp muvâcehe-i şerîfede dura, Hakk *Sübhânehü ve Te'âlâ* Kelâm-ı Kadîm'inde buyurduğı gibi işbu âyet-i şerîfeyi okıya:¹⁴ ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ﴾¹⁵ Ve diye ki: “Yâ Rasûlallâh! Senün huzûr-ı şerîfüne

1 iktisâr ide A: ihtisâr eyleye B

2 ve muhtasarı budur B: -A

3 “Selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasûlü, Allah sana salât ve selâm eylesin!”

4 “Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Nebi!” Buhârî, “Ezân”, 148, (831).

5 ihtiyâr A: -B

6 “Selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasûlü!”

7 diye ki B: -A

8 yâ Rasûlallâh A: -B

9 bir mikdâr B: -A

10 “Selâm senin üzerine olsun ey Allah Rasûlü'nün has dostu, mağarada ikincisi ve yolculuklarda arkadaşı olan Ebû Bekr es-Siddîk! Allah, Hz. Muhammed'in -salât ve selâm onun üzerine olsun- ümmetinden taraf sana en hayırlı mükâfatları ihsan buyursun.”

11 gerekdür ki B: -A

12 “Selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın, kendisiyle İslâm'ı aziz kıldığı Ömer el-Fârûk! Allah, Hz. Muhammed'in -salât ve selâm onun üzerine olsun- ümmetinden taraf sana en hayırlı mükâfatları ihsan buyursun.”

13 السلام عليك يا عمر الفاروق الذي أعز الله به الإسلام، جزاك الله عن أمة محمد بكر الصديق صفي رسول الله و ثانيه في الغار و رفيقه في الأسفار، جزاك الله عن أمة محمد Andan sonra gerekdür ki yine A: -B

14 dura, Hakk *Sübhânehü ve Te'âlâ* Kelâm-ı Kadîm'inde buyurduğı gibi işbu âyet-i şerîfeyi okıya B: diye ki Kelâm-ı Kadîm'de Hakk Te'âlâ buyurmuşdur A

15 “Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. **Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan mağfret dileselerdi, Rasûl de onlar için mağfret dileseydi, mutlaka Allah'ın, tevbeleri ve Rasûl'ün mağfret talebini) çok kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı.**” Nisâ, 4/64.

geldüm ve cümle¹ günâhlarımdan tevbe ve² istiğfâr idüp senün³ hürmetüni ve câhunı ve celâlünü⁴ Bârî Te‘âlâ dergâhında vesîle eyledüm.” diyüp bu iki [B52a] beyti okıya.

Şîr:⁵
 يَا خَيْرَ مَنْ دُفِنَتْ فِي التُّرْبِ أَعْظَمُهُ
 فَطَابَ مِنْ طَيِّبِهِنَّ الْقَاعَ وَالْأَكْمَ
 نَفْسِي الْفِدَاءَ لِقَبْرِ أَنْتَ سَاكِنُهُ
 فِيهِ الْعَفَافُ وَفِيهِ الْجُودُ وَالْكَرَمُ⁶

[A60a] Ve bu ebyâtı dahi okusun ki münâsib-i hâldür.⁷

Şîr:
 أَنْتَ السَّفِيعُ وَآمَالِي مَعْلَمَةٌ
 وَقَدْ رَجَوْتُكَ يَا ذَا الْفَضْلِ تَشْفَعُ لِي
 هَذَا نَزِيلُكَ قَدْ أَضْحَى لَا مَلَاذِلَهُ
 إِلَّا جَنَابُكَ يَا سَوْلِي وَيَا أَمَلِي
 ضَيْفٌ ضَعِيفٌ غَرِيبٌ قَدْ أَنَاخَ بِكُمْ
 وَمَسْتَجِيرٌ بِكُمْ يَا سَادَةَ الْعَرَبِ
 يَا مَكْرَمِي الضَّيْفِ يَا غَوْثَ الزَّمَانِ وَيَا
 غَوْثَ الْفَقِيرِ وَمَرْمِي الْقَصْدِ وَالطَّلَبِ
 هَذَا مَقَامُ الَّذِي ضَاقَتْ مَذَاهِبُهُ
 وَأَنْتُمْ فِي الرَّجَاءِ مِنْ أَعْظَمِ السَّبَبِ⁸

1 cümle B: -A

2 tevbe ve B: -A

3 senün A: -B

4 ve celâlünü B: -A

5 Şîr A: -B

6 “Ey kemikleri toprakta olanları en hayırlısı!

Yer gök onun kokusuyla güzel kokar

Canım feda olsun bu kabrin sakinine!

İffet, kerem ve cömertlik vardır içinde”

7 ebyâtı dahi okusun ki münâsib-i hâldür A: ebyât dahi münâsib-i hâldür, okıya B

8 “Sen benim şefaâtçim ve hedeflediğim arzularımın

Sen bana şefaât edeceğini umduğumsun ey kerem sahibi!

Bu misafirin sadece senin sığınacağına kurban olur

Sadece seni arzular ey isteğim ve ümidim!

Bu zayıf ve garip misafir önünüzde diz çökmüştür

Ve size sığınmıştır ey Arap'ın efendisi!

Ey misafire ikram eden, ey zamanın izzetli kurtarıcısı!

Ey fakirin yardımcısı ve ey kast ve talep edilen!

Bu makam yolların kendine daralıp ulaştığı makamdır

Ve siz ümit hususunda en büyük sebebsiniz”

Ve eger ziyâret iden kimesne¹ za'îf olup ayak üzere durmaktan müte'el-
lim olur² ise otursun ve³ oturduğu yerden ziyâret eylesün.

Ve dahi vâlideyni için ve karındaşlarıçün ve sâ'ir ahibbâ⁴ [B52b] ve
dostları için du'â eyleye ve⁵ dünyevî ve uhrevî murâdâtların taleb eyleye⁶
dimişler.

Ve Şeyhayn *radıyallâhu anhumânun* ziyâretlerinden sonra girü⁷ ki ikinci
kerre⁸ muvâcehe-i şerîfeye gelüp du'â eylemek⁹ egerçi Hanefiyye'den ve Şâ-
fi'iyye'den mervîdür; ammâ¹⁰ Ashâb'dan ve Tâbi'in'den [A60b] menkûl de-
ğildir. Ammâ İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den ve İmâm-ı Şâfi'i'den menkûl
değildir, lâkin İmâm-ı Şâfi'i'den tekrâr olmağičün rivâyet olunmuşdur.¹¹
Lâkin Sâhib-i Târîh¹² böylece¹³ tevcîh eylemişdür ki, sâniyen muvâcehe-i
şerîfeye¹⁴ rücû' eylemeğe kâ'il olanların maksûdları budur ki kendü murâd
ve recâlarını Şeyhayn *radıyallâhu anhumânun* ziyâretlerinden te'hîr¹⁵ ey-
lemekdür. Veyâhûd murâdları tahsîl-i şerefeyn ola ki, zîrâ mukaddemâ¹⁶
selef vâkîf oldukları¹⁷ yer ki hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât Mescid-i Şerîf'e dâhil
olmazdan evvel olan mevkîf¹⁸ idi ve şimdi muhtâr olan mevkîf ki hucerât-ı
şerîfeler Mescid'e¹⁹ dâhil oldukdan sonra olmuşdur ve bu iki fazîlet bir ye-
re²⁰ cem' eylemek murâdları ola dimişlerdür. Ammâ²¹ bu hakîr dir: Eger-

1 kimesne B: -A

2 durmaktan müte'ellim olur A: durmağa kudreti yok B

3 otursun ve A: -B

4 ahibbâ B: -A

5 du'â eyleye ve B: -A

6 murâdâtların taleb eyleye B: murâdâtlarıçün du'â ide A

7 Ve Şeyhayn *radıyallâhu anhumânun* ziyâretlerinden sonra girü B: -A

8 ki ikinci kerre A: -B

9 gelüp du'â eylemek B: rücû' eylemek A

10 egerçi Hanefiyye'den ve Şâfi'iyye'den mervîdür; ammâ A: -B

11 Ammâ İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den ve İmâm-ı Şâfi'i'den menkûl değildir, lâkin İmâm-ı Şâfi'i'den
tekrâr olmağičün rivâyet olunmuşdur B: -A

12 Sâhib-i Târîh A: Târîh Sâhibi B

13 böylece B: -A

14 muvâcehe-i şerîfeye B: -A

15 budur ki kendü murâd ve recâlarını Şeyhayn *radıyallâhu anhumânun* ziyâretlerinden te'hîr B: Şey-
hayn'ı -*radıyallâhu abumâ-* ziyâretlerin kendü murâdâtlarından takdîm A

16 zîrâ mukaddemâ B: -A

17 vâkîf oldukları A: durdukları B

18 olan mevkîf B: -A

19 hucerât-ı şerîfeler Mescid'e B: -A

20 bir yere B: -A

21 Ammâ B: -A

çi ki Sâhib-i Târih¹ tevcih eylediği müveccehdür; ammâ mukarrerdür ki İmâm-ı A'zam hazretleri Tâbi'în'dendür,² zamânında³ Ashâb'dan dört nefer⁴ kimesne mevcûd idiler.⁵ İmâm-ı A'zam [anlara] yetişmişdür⁶ ve ba'zılarıyla mülâkât dahi vâki' olmuşdur. Nitekim mezbûrun⁷ *Fezâ'il-i İmâm'* [ın]-da⁸ beyân olunmuşdur. Pes "Tâbi'în'den menkûl değıldür." demek yerinde olmaz. *Vallâhu a'lem.*

[B53a]

Andan sonra Minber-i Şerîf ile kabr-i münevver arasında ki Ravza-i Mutahharâdur, anda gelüp namâz kıla ve du'â eyleye. Ve dahi Ravza-i Mutahharâda mübârek direkler yanında⁹ namâz kılsun ki zikrleri mufassalan gelse gerekdür.

Ve dahi Mescid-i Şerîf dîvârlarını ve Kabr-i Şerîf dîvârlarını takbîl eylemekden [A61a] ihtirâz eyleye¹⁰ ki mekrûhdur. Nitekim Kabr-i Şerîf'i tavâf eylemek mekrûhdur, ulemâ bunun üzere ittifâk eylemişler.¹¹ Pes her kim ki tevâzû'dur deyü zu'm idüp dîvârları takbîl¹² yâhûd buna benzer nesne andan sâdır ola,¹³ ma'lûm idine¹⁴ ki Şeytân-ı la'în anı aldayup kendü et-bâ'ından eylemişdür. Zîrâ bereket Şer'-i Şerîf'e ittibâ' üzere olmaktadır.

Ve dahi Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâma* selâm virdükde¹⁵ eğilmeden hazer eyleye ki bid'atdür. Ve bundan akbah dahi yeri öpmekdür ki ba'zı cehele-i avâmdan sâdır olur.¹⁶

1 ki Sâhib-i Târih B:-A

2 hazretleri Tâbi'în'dendür B: -A

3 zamânında A: zîrâ B

4 nefer B: -A

5 mevcûd idiler A: -B

6 İmâm-ı A'zam [anlara] yetişmişdür B: -A

7 mezbûrun B: -A

8 *Fezâ'il-i İmâm'* [ın]da A: *Fezâ'il* inde B

9 Ravza-i Mutahharâda mübârek direkler yanında B: anda olan müteberrik üstüvâneler katında A

10 Mescid-i Şerîf dîvârlarını ve Kabr-i Şerîf dîvârlarını takbîl eylemekden ihtirâz eyleye B: gerekdür ki dîvâr-ı Mescid'i ve Kabr'i takbîl eylemekden ictinâb ide A

11 Nitekim Kabr-i Şerîf'i tavâf eylemek mekrûhdur, ulemâ bunun üzere ittifâk eylemişler A: Ve dahi ulemâ ittifâk eylemişlerdür ki Kabr-i Şerîf'i tavâf eylemekte kerâhet vardır B

12 takbîl A: öpe B

13 nesne andan sâdır ola A: bir iş işleye B

14 ma'lûm idine A: tahkîk bilsün B

15 Ve dahi Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâma* selâm virdükde B: Dahi gerekdür ki selâm virecek zamânda A

16 avâmdan sâdır olur A: avâm iderler B

Ve dahi gerekdür ki¹ Kabr-i Şerîf'i arkasına eylemekden hazer ide, gerek namâzda ve gerek gayrı zamânda. Ve dahi Kabr-i Şerîf'i namâzda istikbâl eylesün ki mekrûhdur. İmdi² Mütehecced'de namâz kılmak kerâhetden hâlî değıldür; zîrâ Kabr-i Şerîf öninde ve³ karşusunda olur. Egerçi mâbeynde⁴ mevâni⁵ dahi vardur, ammâ⁵ evlâ âhar yerde kılmakdur. *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi Mescid-i⁶ Şerîf'de hurma yiyüp çekirdeğın anda⁷ bırakmaya, nitekim ba'zı cehele iderler.

[B53b]

Ve dahi gerekdür ki⁸ Hücre-i Mutahhara⁹ öninden mürûr eyledükde¹⁰ Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâma*¹¹ selâm virmeyince geçüp gitmeye. Buna binâ'en ki¹² Ebû Hâzim'den rivâyet olundı ki, didi: “Benüm kapuma bir kimesne gelüp bana¹³ didi ki: “Ben düşümde¹⁴ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* gördüm,¹⁵ [A61b] Ebû Hâzim'e dir ki:¹⁶ “Yâ Ebâ Hâzim!¹⁷ Sen misin ki benüm¹⁸ önümden geçüp bana selâm virmeyen ve yüzini benden çeviren!” Ve Ebû Hâzim didi ki: “Andan sonra selâmı terk eylemez oldum, gerek Mescid içinde gerek hâricinde.¹⁹ Her kaçan ki muvâceheye muhâzî²⁰ olurdum, anda durup Hazret'e²¹ selâm virüp geçer oldum.”

1 gerekdür ki A: -B

2 İmdi A: Bu takdîrce B

3 öninde ve B: -A

4 mâbeynde B: -A

5 ammâ B: -A

6 Mescid-i A: Harem-i B

7 anda B: Harem-i Şerîf'de A

8 gerekdür ki A: -B

9 Mutahhara A: Şerîfe B

10 mürûr eyledükde A: geçdüğü vakitte B

11 Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâma* B: -A

12 Buna binâ'en ki B: Zîrâ A

13 Benüm kapuma bir kimesne gelüp bana B: Bir kimesne yanıma gelüp A

14 Ben düşümde B: Nevmdede A

15 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* gördüm B: gördüm Peygamber hazretlerini, *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

16 Ebû Hâzim'e dir ki A: Bana didi ki B

17 Yâ Ebâ Hâzim! B: -A

18 ki benüm B: -A

19 hâricinde A: taşrada B

20 muhâzî A: berâber B

21 Hazret'e B: -A

İmâm-ı Mâlik *rahimehullâh*¹ ziyâreti çok eylemekden men' eylemişdür. Ammâ E'imme-i Selâse "Ne kadar çok olursa ol kadar sevâb ziyâde olur."² demişlerdür.

Ve dahi gerekdür ki ol makâm-ı şefâ'at-encâmda ibâdâtı ganîmet bile;³ oruç tutmak⁴ gibi⁵ ve nâfile namâzlar kılmak⁶ gibi ve cemâ'ate hâzır olmak gibi ve i'tikâfa oturmak gibi, [anunla] meşgûl olalar.⁷ Ve bundan gayrı⁸ envâ'-ı karabâtdan her ne ise kâdir olduğu kadar tahsîl itmeğe cidd ü cehd eyleye.⁹ Ve bir gice Mescid-i Şerîf'de ihyâ ide, eger artuk¹⁰ müyes-ser olmaz ise [de].

Ve dahi Mescid-i¹¹ Şerîf'de Kur'ân-ı Şerîf'i¹² hatm ide ki, demişlerdür: "Mesâcid-i Selâse'yi ziyâret iden kimesneye müstehabbdur Kur'ân-ı Şerîf'i hatmeylemek."¹³

Ve dahi gerekdür ki¹⁴ Mescid-i Şerîf'de otururken¹⁵ [B54a] nazarı Hücre-i Şerîfe'ye ola, hâric-i Mescid'de¹⁶ olıcak nazarı kubbe-i münîfeye ola.

Ve dahi gerekdür ki her gün Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemi* ziyâret¹⁷ eyledükden sonra Bakî-i Şerîf'e çıkup Ehl-i Bakî'i ziyâret ide. Husûsan Cum'a günlerinde ola. Ve çün kubûr-ı müteberrikenün haddine gele, böylece¹⁸ diye: [A62a] *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، يَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَالْمُسْتَأْخِرِينَ. اللَّهُمَّ ارْحَمْ وَأَغْفِرْ لِأَهْلِ الْبَقِيعِ*

1 İmâm-ı Mâlik *rahimehullâh* A: -B

2 ziyâde olur B: hâsıldur A

3 makâm-ı şefâ'at-encâmda ibâdâtı ganîmet bile B: ibâdâtı ganîmet bile ol mahall-i mutahharada A

4 tutmak B: -A

5 gibi A: -B

6 kılmak B: -A

7 oturmak gibi, [anunla] meşgûl olalar B: -A

8 bundan gayrı B: gayruhû A

9 itmeğe cidd ü cehd eyleye B: ide A

10 artuk A: ziyâde B

11 Mescid-i A: Harem-i B

12 Şerîf'i A: Münîf'i B

13 iden kimesneye müstehabbdur Kur'ân-ı Şerîf'i hatm eylemek B: idene hatm-i Kur'ân müstehabbdur A

14 gerekdür ki A: -B

15 otururken B: olıcak A

16 hâric-i Mescid'de A: ve Mescid'den taşrada B

17 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemi* ziyâret B: Peygamber hazretlerine selâm A

18 böylece B: -A

اللَّهُم لا تحزّمنّا أجرهم ولا تفتننا بعدهم واغفر لنا و لهم¹ Andan sonra ehl-i kubûri ziyâret ide, nitekim tafsîl üzere gelse gerekdür.

Ba'zı ulemâ “Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* ziyâretde² takdîm ideler.” dimişlerdür. Ve ba'zılar dahi “Hazret-i İbrâhîm ibn-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemi*³ takdîm ideler.” [dimişler.] Ve ba'zı dahi dimişler ki: “Şehir-den çıkduğı gibi Hazret-i Abbâs ile ibtidâ oluna ve Hazret-i Safiyye bint-i Abdülmuttalib'de hatm oluna.”⁴ Ve dahi Sâhib-i Târîh⁵ dir ki: Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anhun*⁶ kubbeleri şehirden taşra⁷ çıkıcak⁸ evvel görünendür.⁹ Pes anlara geçüp¹⁰ selâm virmemek anlara cefâdur. İmdi gerekdür ki evvel Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anhun*¹¹ kubbesine gelüp anda olanları ziyâret eyleye; [B54b] andan sonra her kangısı¹² ol yol üzere gelür[se] ziyâret olunup hatm Safiyye'de ola, *radıyallâhu anhâ*.¹³ Ammâ bu hakîr dirüm ki: Eger nazara evvel görünen ziyâret eylemek gerekdür dirsek, imdi Hazret-i Safiyye'yi evvel ziyâret eylemek gerekdür.¹⁴ Zîrâ nazara¹⁵ evvel mülâkî olan kubbe Hazret-i Safiyye kubbesidür. Pes münâsib görünen budur ki, evvel mülâkî olan kubbeye selâm virüp ba'dehû¹⁶ Hazret-i Osmân [A62b] *radıyallâhu anhuya* varup selâm virüp¹⁷ kemâ-yenbağı ziyâret idüp andan sonra gelüp tertîb üzere her kubbede kim var ise ziyâret oluna ve hatm Hazret-i Safiyye'de ola. Bu

1 “Selâm olsun sizin üzerinize ey mü'minler kavminin diyarı! Allah dilerse biz de yakında sizlerle katılacağız. Allah sizden önce gidenlere de sonradan gelecek olanlara da merhamet buyursun. Allah'im! Bakî Mezarlığı ehline merhamet et ve onları bağışla. Allah'im! Onları ve onlardan sonra ölenleri sevaplarından mahrum bırakma, bizleri ve onları bağışla.” *السلام على أهل الديار من المؤمنين والمسلمين، و يرحم الله* “سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَ يَرْحَمُ اللَّهُ” المستفدمن منّا والمستأخرين، وإنا إن شاء الله بكم للاحقون 35, (974); Taberânî, *Kitâbü'd-Du'â*, 3/1384, (1246).

2 ziyâretde B: -A

3 *sellemi* B: *alâ Âlibi* A

4 Hazret-i Safiyye bint-i Abdülmuttalib'de hatm oluna B: hatm Safiyye bint-i Abdülmuttalib'de ola A

5 Sâhib-i Târîh A: ba'zı B

6 *radıyallâhu anhun* B: -A

7 taşra B: -A

8 çıkıcak A: çıkıldığı gibi B

9 evvel görünendür A: görünür B

10 geçüp A: -B

11 *radıyallâhu anhun* B: -A

12 kangısı B: kim ki A

13 ola, *radıyallâhu anhâ* A: eyleyeler B

14 dirsek, imdi Hazret-i Safiyye'yi evvel ziyâret eylemek gerekdür B: -A

15 nazara B: -A

16 ba'dehû B: -A

17 selâm virüp B: -A

takdirce¹ kimesneye cefâ olmaz; zîrâ selâm virüp geçilür ve vâcibût-ta'zîm takdîm olunur ve töhmetden hâlî olur. *Vallâhu a'lem.*

Andan² sonra dönüp³ şehre dâhil olıcak Hazret-i İsmâ'îl⁴ *radıyallâhu anhun*⁵ mezâr-ı şerîflerine varup anı dahi ziyâret ide. Andan sonra Mâlik bin Sinân ve Nefs-i Zekıyye *radıyallâhu anhun* ziyâret olunalar kim mez-bûrlar Bakî'-i Şerîf'de değildürler.

Ve Uhud şühedâsını dahi ziyâret ideler. İbnü'l-Hümâm *rahimehullâh*⁶ demişdür ki: “Uhud Dağı'nı dahi ziyâret ideler. Zîrâ Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki: “Uhud Dağı⁸ bir dağdur ki bizi sever ve biz dahi anı severüz.” Ammâ Seyyid-i Şühedâ Hazret-i Hamza'yı *radıyallâhu anh*⁹ evvel ziyâret ide, andan sonra¹⁰ sâ'ir şühedâyı ziyâret ide. Ammâ şühedâ-i Uhud'ı pençşenbe güninde [B55a] ziyâret eylemek evlâdur dimişler. Muhammed bin Vâsî'den mervîdür¹¹ ki didi: “Bana haber¹² yetişmişdür ki ölümler cum'a gününde ve irtesinde ve pençşenbede kendülerin ziyâret idenleri görüp bilürler.”¹³

Ve dahi müstehabbdur mü'ekmeden,¹⁴ Kubâ Mescidi'ne cum'a[irtesi] gününde gelmek¹⁵ [A63a] evlâdur dimişler. Ve dahi Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb olan mescidleri ve kuyuları¹⁶ ziyâret eylemek müstehabbdur. Ammâ ba'zı Mâlikıyye'den rivâyet olunur ki bu minvâl üzere ziyâret eylemek Medîne-i Münevver'e de ikâmet iden kimesnelerün hak-

1 Bu takdirce B: -A

2 Andan B: Ferâğdan A

3 dönüp B: -A

4 Burada ismi zikredilen zat, İmam Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu olan İsmâ'îl'dir.

5 *radıyallâhu anhun* B: -A

6 *rahimehullâh* A: *rahmetullâhi aleyh* B

7 Rasûlullâh A: Hazret-i Peygamber B

8 Dağı B: -A

9 *radıyallâhu anh* A: -B

10 andan sonra A: ba'dehû B

11 mervîdür A: rivâyet olunur B

12 haber B: -A

13 ölümler cum'a gününde ve irtesinde ve pençşenbede kendülerin ziyâret idenleri görüp bilürler A: bir kimesne cum'a gününde ve irtesinde ve girü pençşenbe gününde emvât ziyâret eylese, ölümler kendülerini ziyâret idenleri görüp bilürler B

14 müstehabbdur mü'ekmeden A: mü'ekmeden mervîdür ki B

15 cum'a[irtesi] gününde gelmek B: varmak cum'a[irtesi] gününde A

16 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb olan mescidleri ve kuyuları B: sâ'ir mesâcide ve kuyulara ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerine mensûbdur A

kındadır. Ammâ¹ gurabâ hakkında² evlâ olan budur ki, Mescid-i Şerîf'i ve Ravza-i Münîf'i ganîmet bilüp Merkad-i Mutahhar'ı müşâhede eylemekden³ hâlî olmayalar. Sâhib-i Târîh dir ki: Mescid-i Şerîf'de müşâhede yi ganîmet bilmek şol kimesneler hakkındadır ki dâ'imâ huzûr-ı kalb⁴ üzere olup andan şâ'ibe-i melâl vâki⁵ olmaya. Ve eger öyle olursa bu emkine-i müteberrikeden âhar yere intikâl evlâdur.⁶

Ve dahi gerekdür ki Medîne-i Münevver'e de olduğu evkâtlarda kemâl-i huşû' ve huzû' üzere olup Mescid-i Şerîf'de⁷ âvâzını bülemlend eylemekden hazer üzere ola.⁸ *Kālallâhu Tebâreke ve Te'âlâ: إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فَلُوبَهُمْ لِيَتَّقُوا اللَّهَ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا*⁹ [B55b] Rivâyet olundu ki bu âyet-i kerîme nâzil oldukda Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhu* kasem¹⁰ eyledi ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretleriyle musâhabet vâki' oldukda¹¹ ref'-i savt eylemeye.

Ve dahi ziyârete gelen kimesnelere¹² gerekdür ki [A63b] Medîne-i Münevver'e de mukîm ve mücâvir¹³ olanlara ziyâde¹⁴ muhabbet eyleyeler. Husûsan¹⁵ ulemâ ve Şürefâ¹⁶ ve sulehâ ve huddâm kabîlinden olanlara ziyâde muhabbet eyleyeler. Ve gerekdür ki cîrân-ı Rasûlullâh'un ba'zı fesâd u fiskarın görmek ile anlara münkir olup¹⁷ muhabbet ve ikrâmda itbâ' ile

1 Ammâ A: Yohsa B

2 gurabâ hakkında A: gurabâya B

3 Şerîf'i ve Ravza-i Münîf'i ganîmet bilüp Merkad-i Mutahhar'ı müşâhede eylemekden B: Nebevî ve Merkad-i Mutahhar'ı ganîmet bilüp müşâhedededen A

4 dâ'imâ huzûr-ı kalb B: devâm-ı huzûr A

5 vâki' A: -B

6 eger öyle olursa bu emkine-i müteberrikeden âhar yere intikâl evlâdur B: illâ intikâl evlâdur emkine-i müteberrikede A

7 Mescid-i Şerîf'de B: -A

8 üzere ola A: eyleye B

9 "Şüphesiz Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısarlar, Allah'ın kalplerini takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) konusunda imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır." Hucurât, 49/3.

10 kasem A: yemin B

11 musâhabet vâki' oldukda B: musâhabetde A

12 ziyârete gelen kimesnelere B: -A

13 ve mücâvir B: -A

14 ziyâde B: -A

15 Husûsan A: Ale'l-husûs B

16 Şürefâ: Hz. Peygamber'in (sav) mübarek soyundan bilhassa Hz. Hasan (ra) tarikiyle gelen kola mensup kimselere verilen unvan; Şerifler. Hz. Hüseyin'in (ra) torunlarına ise Seyyid (çoğulu Sâdât) denmektedir.

17 cîrân-ı Rasûlullâh'un ba'zı fesâd u fiskarın görmek ile anlara münkir olup B: -A

ve adem-i itbâ' ile¹ ta'allül olunmaya ki hatâdur.² Zîrâ bu makûle nesnelere konşulukdan ihrâc eylemez³ ve şeref-i mesâkeneti izâle⁴ eylemez. Husûsan ol mahall-i şerîfün mücâvir ve sâkin olanların hakkında Hazret-i Rasûlullâh *aleyhi's-selâm* Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ'*dan hüsn-i hâtime recâ eylemişdür.⁵ Pes hâle nazar olunmaya.⁶ *ولله درّ القائل:*⁶

Şî'r:⁷
ياساكني أطناف طيبة كلكم
إلى القلب من أجل الحبيب حبيب⁸

Ve dahi dimişler ki müstehabdur Ehl-i Medîne'ye mümkün olduğukadar tasadduk eylemek. Ve dahi *Mühezzeb Şerhi*'nde dimişdür ki:⁹ “Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* akrabâsını ziyâdece ta'zîm ü tekrîm¹⁰ idüp anlara artucak ihsân eyleyeler.” Ve mahfi degildür ki ulemâya “Akreb-i akrabâdurlar.” dirlere; nitekim *ورثة الأنبياء*¹¹ müş'irdür. *Vallâhu a'lem.*

[B56a]

Ve dahi müstehabdur ki Medîne-i Münevver'e de birkaç gün mücâveret ihtiyâr oluna şol kimesne hakkında ki¹² uhdesinden gele.¹³ Bu şart ile ki, ribâtlarda sâkin olmaya ve ahâlî-i Medîne-i Münevver'e vârid olan sadakâtda¹⁴ muzâyaka virüp anlar ile şerîk [A64a] olmaya; meger gâyetle fakîr¹⁵ [ü] muhtâc ola, ol takdîrce dahi mikdâr-ı kifâyetden ziyâde tenâvül eylemeyüp¹⁶ kadr-i hâcet üzere iktisâr ide.¹⁷

1 itbâ' ile ve adem-i itbâ' ile A: -B

2 ki hatâdur B: -A

3 ihrâc eylemez A: çıkarmaz B

4 izâle A: zâ'il B

5 şerîfün mücâvir ve sâkin olanların hakkında Hazret-i Rasûlullâh *aleyhi's-selâm* Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ'*dan hüsn-i hâtime recâ eylemişdür B: şerîfde sâkin olanlar hakkında hüsn-i hâtime mercûdur A

6 “Allah için, şunu söyleyen güzel söylemiştir.”

7 Şî'r A: -B

8 “Ey tertemiz gölgeliğin sakinleri! Hepiniz

Kalbinize nüfuz eden Sevgili'den ötürü birbirinize dostsunuz”

9 dimişdür ki A: -B

10 ü tekrîm B: -A

11 “Âlimler Peygamberlerin varisleridir.” Ebû Dâvûd, “İlm”, 1, (3641).

12 hakkında ki A: -B

13 gele A: gelmeğe kâdirdür B

14 sadakâtda A: tasaddukâtda B

15 fakîr B: -A

16 mikdâr-ı kifâyetden ziyâde tenâvül eylemeyüp A: kifâyet mikdârı alup ziyâde almayup B

17 üzere iktisâr ide A: ile iktifâ eyleye B

Ve dahi gerekdür ki Harem-i Muhterem¹ toprağından teberrük deyü veyâhûd Harem-i Muhterem toprağından işlenmiş nesnelere ahz eylemeye.² Ammâ hediiye³ için hurma gibi veyâhûd müteberrik kuyular suyu gibi alına. Zikr olunur, şöyle⁴ demişler: “Ammâ şifâ toprağından almak câ'iz görünür.” İhtimâldür ki istişfâ⁵ olunmuş ola. *Vallâhu a'lem*.⁶

Ve dahi gerekdür ki Medîne-i Münevver'e den çıkacak zamânda yine ahâlî-i Medîne-i Münevver'e tasadduk idüp anları kendüden râzı itdüre. Ve günâhlardan bi'l-külliiye kendüyi ib'âd ide.⁷ Zîrâ neks,⁸ marazdan eşeddür.⁹

Ve dahi bu ahde vefâ üzere olup nakz-ı ahdden havf üzere ola ki *havvân-ı esîm*¹⁰ ve nâkız-ı le'im silkinde münderic olmaya. Ve bi'l-cümle havf ve recâ üzere olup dâ'imâ bu âyet-i kerîmeyi te'emmül ide ki:¹¹ ﴿فَمَنْ نَكَتْ فَاِنَّمَا يَنْكُتْ عَلٰى نَفْسِهٖ وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللّٰهُ فَسَيُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا﴾¹²

[A65a]

Fasl-ı Sâlis¹³

[B57a] Mescid-i Şerîf-i Nebevî ve Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Müşerreffe fezâ'lleri beyânındadır,¹⁴ *alâ Müşerrifihâ ezke't-tahiyye*.

Ammâ Mescid-i Şerîf'ün fazîleti; *Kālallâhu Te'âlâ:* ﴿لَمَسْجِدٍ اَنْبَسَ عَلٰى﴾
التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ رِجَالٌ يُحِبُّوْنَ اَنْ يَنْطَهَرُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِيْنَ﴾¹⁵

1 Muhterem A: Şerîf B

2 ahz eylemeye A: almaya B

3 hediiye B: hedâyâ A

4 Zikr olunur, şöyle A: -B

5 istişfâ A: istisnâ B

6 *Vallâhu a'lem* A: -B

7 günâhlardan bi'l-külliiye kendüyi ib'âd ide A: kendüyi günâhlardan bi'l-külliiye irak eyleye B

8 neks: nüks etmek, yeniden başlamak

9 Zîrâ neks, marazdan eşeddür A: -B

10 Bu ibare, ﴿وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يُخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اٰثِمًا﴾ (“Kendilerine hainlik edenleri savunma. Zira Allah hiçbir haini, hiçbir günahkârı sevmez.”) şeklindeki Nisâ Süresi 107. ayet-i kerimede geçmektedir.

11 te'emmül ide ki A: fikr eyleye B

12 “Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. **Verdiği sözden dönen, kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene Allah büyük bir mükâfat verecektir.**” Fetih, 48/10.

13 Fasl-ı Sâlis A: Üçüncü Fasl B

14 fezâ'lleri beyânındadır B: fazlındadır A

15 Tevbe, 9/108.

Ya'nî Allâh Te'âlâ¹ buyurdu ki: “Şol mescid ki esâsı takvâ üzeredir evvel günden ya'nî Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Medîne-i Münevver'e'ye kudûmleri² günden; evlâ ve elyaktur ki sen anda durasın. Anda erler vardır ki temiz olmaklığı severler.³ Ve hâl budur ki Hakk *Sübhânehû ve⁴ Te'âlâ* temizleri sever.”⁵ Hakk Te'âlâ'nun temizleri⁶ sevmesi sevâb virmekden ibâretdür, müfessirler şöyle beyân eylemişlerdür. Ehâdis-i kesîre delâlet ider ki mescid-i mezkûrdan murâd Hazret-i⁷ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Medîne-i Münevver'e'de olan mescidleridür. Cümleden biri Ebû Sa'îd-i Hudrî'den *radıyallâhu anh* mervî olandur ki *Sahîb-i Müslim*'de rivâyet olundu, Hudrî [hazretleri] didi ki:⁸ “Peygamber'den⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* su'âl eyledüm: “Bu âyet-i kerîmede mezkûr mescidden murâd kangı mesciddür?” Rasûl *aleyhi's-selâm*¹⁰ buyurdılar ki: “Murâd¹¹ Medîne-i Münevver'e'de olan Mescid-i Şerîf'dür.” Ve dahi Rasûlullâh'dan¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A65b] rivâyet olundu ki, bu¹³ âyet-i kerîme nâzil oldukda Kubâ ehline buyurdılar ki: “Hakk *Sübhânehû ve¹⁴ Te'âlâ* [B57b] sizlere senâ eylemişdür.” Ammâ hadîs-i şerîf âhîrine dek münâfî degıldür buna ki murâd Medîne-i Münevver'e Mescidi ola. Zîrâ Ehl-i Kubâ dahi ol zamânda¹⁵ Medîne-i Münevver'e Mescidi'nde olurdu. Ammâ âyet-i kerîmede¹⁶ ﴿مَنْ أَوَّلَ يَوْمٍ﴾ buyurduğı¹⁷ delâlet ider ki murâd Mescid-i Kubâ ola. Zîrâ Medîne-i Münevver'e'ye Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i

1 Ya'nî Allâh Te'âlâ B: -A

2 kudûmleri A: geldükleri B

3 severler B: -A

4 *Sübhânehû ve A: -B*

5 sever B: -A

6 temizleri B: -A

7 Hazret-i B: -A

8 Hudrî [hazretleri] didi ki B: -A

9 Peygamber'den A: Rasûl B

10 “Bu âyet-i kerîmede mezkûr mescidden murâd kangı mesciddür?” Rasûl *aleyhi's-selâm* B: -A

11 Murâd A: -B

12 Rasûlullâh'dan A: Peygamber B

13 bu A: zikr olan B

14 *Sübhânehû ve B: -A*

15 Ehl-i Kubâ dahi ol zamânda B: anlar dahi A

16 “Onun (Mescid-i Dirâr) içinde asla namaz kılma. **İlk günden** temeli takva üzerine kurulan mescid (Kubâ Mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.” Tevbe, 9/108.

17 buyurduğı B: -A

şerîfleri¹ hîn[in]de evvel binâ olunan mescid² Mescid-i Kubâ'dur. Meger ³﴿أَوَّلَ يَوْمٍ﴾ buyurduğı⁴ bu ma'nâya ola ki; evvel gün te'sîs olunduğı vakit takvâ üzere te'sîs olundu.⁵ Bu takdîrce Mescid-i Medîne-i Münevvere ile Mescid-i Kubâ'nun ikisine⁶ yarar. Zirâ ikisi de takvâ üzere ibtidâ olunmuşdur. Pes te'âruz ve münâfât def' olunur ve ehâdis-i şerîfe arasında tevfiğ⁷ hâsıl olur. *Vallâhu a'lem*.⁸

Sabîhayn'da rivâyet olunmuşdur ki: لا تشدّ الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد، يا'nî “Yük bağlanmaz illâ üç mescidde; benüm¹⁰ mescidime ve Mescid-i Harâm'a ve Mescid-i Aksâ'ya.” Ve bu mazmûn-ile Müslim *rahimehullâh*¹¹ ahar lafzla rivâyet eylemişdür. Ve İmâm-ı Ahmed ve İbn-i Hibbân ve Taberânî ve Bezzâr lafzda azacuk hilâfla rivâyet [A66a] eylemişlerdür. Ve dahi bir gayrı¹² rivâyetde gelmişdür ki: “Yerlerün a'lâsı ve¹³ evlâsı ki anlara sefer olunur, benüm mescidimdür ve Beytül-Atîk'dür.” Ammâ¹⁴ Mescid-i Aksâ bu rivâyetde¹⁵ zikr olunmadı.

Ve dahi *Sabîhayn*'dadur ki: “Benüm mescidimde bir namâzun sevâbı bin namâz sevâbından ziyâdedür ki âhar yerde kılınur mesâcidden, meger Mescid-i Harâm.¹⁶ [B58a] Zirâ ben Peygamberlerün âhiri gelmişem ve mescidim dahi âhir-i mesâcid-i Enbiyâ'dur.” Pes bu hadîse göre bir namâz bu Mescid-i Şerîf'de, Mescid-i Aksâ'da kılınan bin namâzun sevâbından ziyâde olur ve dahi bu ma'nâ da sarîhdür.¹⁷ Erkam *radiyallâhu anhdan* ri-

1 Medîne-i Münevvere'ye Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudüm-i şerîfleri A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Medîne-i Münevvere'ye geldükleri B

2 mescid B: -A

3 “İlk gün ...” Tevbe, 9/108.

4 buyurduğı B: -A

5 gün te'sîs olunduğı vakit takvâ üzere te'sîs olundu B: gün ki te'sîs olundu, ya'nî ibtidâ'en te'sîs olundukda takvâ üzere te'sîs oldu A

6 Kubâ'nun ikisine A: Kubâ'ya B

7 tevfiğ A: cem' B

8 *Vallâhu a'lem* A: -B

9 İbn Hanbel, *el-Müsned*, 12/116, (7190).

10 benüm A: biri bu B

11 *rahimehullâh* B: -A

12 gayrı B: -A

13 a'lâsı ve B: -A

14 Ammâ B: -A

15 bu rivâyetde B: -A

16 bir namâzun sevâbı bin namâz sevâbından ziyâdedür ki âhar yerde kılınur mesâcidden, meger Mescid-i Harâm A: kılınan namâz ola B

17 ma'nâ da sarîhdür A: ma'nâya tasrîhdür B

vâyet olunan hadîs-i şerîf ki didi: “Ben¹ geldüm Hazret-i² Rasûlullâh *sal-lallâhu aleyhi ve selleme* ki anları vedâ‘ eyleyüp Mescid-i Aksâ’ya teveccüh eylemek kasdıyla. Hazret-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*³ bana⁴ buyurdu ki: “Sana ne oldu, yohsa⁵ ticâret mi eylemek istersin?” Didüm ki: “Anda namâz kılmak isterüm.” Hazret⁶ buyurdılar ki: “Bir namâz bunda, bin namâzdan yeğdür ki anda kılınur.”⁷ Ve Taberânî sikâtdan⁸ rivâyet ider ki: “Beytü’l-Makdis’de bir namâz, sâ’ir yerlerdeki bin namâz gibidür.”⁹ [Ammâ] Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî’den gayrında, geçmiş ehâdîs-i şerîfe karînesiyle. Pes bu hadîs-i şerîfe nazar idicek ma’lûm [A66b] olur ki Medîne-i Münevver’e de bir namâz, bin namâz sevâbından ziyâde olur âhar mesâcidde kılınan namâzlardan. Hadîs-i şerîfde vâki‘ olan istisnâ ki *إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ*’dur, üç ihtimâl vardır: Bir ihtimâli müsâvâtdur, ya’nî Mescid-i Harâm’la Medîne-i Münevvere Mescidi sevâbda berâber olalar. Bir ihtimâl dahi budur ki Mescid-i Harâm mefzûl ola. Üçüncü ihtimâl budur ki fâzıl ola. Ammâ İbn-i Battâl müsâvâtı tercîh ider ki naks ve ziyâde [B58b] ma’lûm olmaz; illâ delîl ile. Pes murâd müsâvâtdur. İmâm-ı Mâlik ikinci ihtimâli tercîh ider dimişler, ammâ bu hakîr katında vechi zâhir değildir. Belki ihtimâl idüğünde bile şübhem vardır, te’emmül oluna. Ammâ üçüncü ihtimâli müraccâh hadîs-i şerîfdür ki İbn-i Zübeyr’den rivâyet olundu mevkûfen ve merfû‘an ki: “Mescid-i Harâm’da kılınan¹⁰ bir namâzun [sevâbı] Medîne-i Münevver’e de kılınan yüz¹¹ namâz sevâbından ziyâdedür.” Ve dahi İbn-i Hazm dimişdür ki: “İbn-i Zübeyr *radıyallâhu anhdan*¹² Emîrû’l-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anhdan* rivâyet eyledi zâhir sened ile ki günden azhardur, bunun birle kim Ashâb’dan bir ehad muhâlefet

1 Ben B: -A

2 Hazret-i B: -A

3 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Rasûl B

4 bana B: -A

5 Sana ne oldu, yohsa B: Ne oldu sana A

6 Hazret B: -A

7 Bir namâz bunda, bin namâzdan yeğdür ki anda kılınur A: Bunda kılınan bir rek’at namâz, anda kılınan namâzun bin rek’atından yeğdür.” deyü buyurdılar B

8 **Derkenar:** Ya’nî sözine i’timâd olunur kimesnelerdür B: -A

9 Beytü’l-Makdis’de bir namâz, sâ’ir yerlerdeki bin namâz gibidür B: Bir namâz Beytü’l-Mukaddes’de, bin namâz gibidür sâ’ir yerlerde A

10 kılınan B: -A

11 yüz A: yüz bin rek’at B

12 *radıyallâhu anhdan* B: -A

eylememişdür. İmdi icmâ' vâki'¹ oldu Ashâb'dan² Mekke'de [A67a] sevâb ziyâde³ olmak bâbında.” Taberânî⁴ ve Bezzâr, Ebû Derdâ *radıyallâhu anh*-dan rivâyet eylediler ki: “Mescid-i Harâm'da bir namâz, âhar yerlerde yüz bin namâza berâberdür. Ve benüm mescidimde bir namâz, âhar yerlerde bin namâza berâberdür. Ve Beytü'l-Makdis'de bir namâz, âhar yerlerde beş yüz namâza berâberdür.”⁵ İşbu rivâyet müvazzah ve mübeyyendür Mescid-i Harâm'un sâ'ir mesâcid⁶ üzere râcih olduğın. Ammâ bu hadîs-i şerîfden fehm olunur ki Medîne-i Münevvere Mescidi'nün sevâbı⁷ Mescid-i Aksâ'dan ziyâde beş yüz ola, bin olmaya; nitekim ehâdis-i sâbıkadan fehm olunmuşdı. Pes bu eşkâlün def'i iki vechile kâbildür: Evvel⁸ budur ki aded mefhûmı murâd olmaya, pes bu hadîs-i [B59a] şerîf ziyâdeyi nefy eylemez olur. İkinci⁹ budur ki *Sabîhayn*'da ve gayruhumâ¹⁰ gelmişdür ki: “Medîne-i Münevvere Mescidi'nde bir namâz, âhar yerlerde kılınan bin namâz kadar¹¹ sevâbı vardır.” Ve *Sabîhayn* rivâyeti mukaddemdür sâ'ir rivâyât üzere. Bu hakîr dahi tevcîh-i ahîri tercîh idüp evvelki tevcîhün sıhhatinde tevakkuf iderin ki tedebbür oluna. Ammâ şol hadîs-i şerîfün def'i ki “Beytü'l-Makdis'de bir namâz, âhar yerlerde kılınan bin namâz kadar sevâbı vardır.”¹² deyü buyurduğı¹³ [A67b] killete¹⁴ budur ki evvel şöyle¹⁵ vahy olunmuşdı, sâniyen vahy tağyîr olundu. Nitekim bunun gibi mu'ârazalar böylece def olunur.

1 vâki' B: -A

2 Ashâb'dan A: -B

3 ziyâde B: -A

4 Taberânî A: Taberî B

5 Mescid-i Harâm'da bir namâz, âhar yerlerde yüz bin namâza berâberdür. Ve benüm mescidimde bir namâz, âhar yerlerde bin namâza berâberdür. Ve Beytü'l-Makdis'de bir namâz, âhar yerlerde beş yüz namâza berâberdür B: Bir namâz Mescid-i Harâm'da, berâberdür yüz bin namâza. Ve bir namâz benüm mescidimde, müsâvidür bin namâza. Ve bir namâz Beytü'l-Mukaddes'de, müsâvidür beş yüz namâza A

6 mesâcid A: mescidler B

7 sevâbı B: -A

8 Evvel A: Biri B

9 İkinci A: Ve biri B

10 gayruhumâ A: gayrılarda B

11 kadar A: -B

12 Beytü'l-Makdis'de bir namâz, âhar yerlerde kılınan bin namâz kadar sevâbı vardır B: Bir namâz Beytü'l-Mukaddes'de, bin namâz kadar sevâbı vardır ki âhar yerde A

13 deyü buyurduğı B: -A

14 killete A: -B

15 şöyle A: eylece B

Fâ'ide: Ehâdîs-i şerîfede vâki' olan sevâb muzâ'af olmaklığı farza mahsûs mıdır yâhûd nefle de şümûli var mıdır?¹

İmâm-ı A'zam'dan ve İmâm-ı Mâlik'den rivâyet olunur ki, anlar “Hemân² farza mahsûsdur.” demişler. Zîrâ hadîs-i şerîfde vâki'dür ki: “Erle-rün namâzlarında efdal evde kılınan namâzlardur, illâ farz namâzları mes-cidde cemâ'atle kılmak efdaldür.”³ Ammâ İmâm-ı Şâfi'î'den rivâyet olunur ki, “Farz ve nefle dahi şâmindür ve mezbûr hadîs-i şerîf [ol husûsda] delîl olmaz.” dirler. Zîrâ evde kılmak efdal olmak, sevâb ziyâde olmaklığa mâni' değıldür. Nitekim yukaruda⁴ geçmişdür ki fâzıl gâh olur ki mefzûle göre ziyâde [B59b] sevâba müştetil olmaz, belki mefzûlde olan sevâb⁵ fâzılda olmaz deyü. Ve buna dahi nazîreler îrâd olunmuşdı. Ve taz'îf-i mezkûrun me'âli ancak sevâba râci'dür; bu değıldür ki ol sevâbla⁶ geçmiş namâz-lar sâkıt ola. Ve ulemânun dahi icmâ'ı bunun üzeredür. Ve dahi bu sevâb cemâ'atden hâsıl olanun gayrıdır ve⁷ kat'-ı nazar iledür,⁸ dahi⁹ misvâk ile kılınan namâz sevâbından gayrıdır. Ve dahi şol ki mev'uddur ki [A68a] bir hasenenün cezâsı on hasenedür. Bu cümleden kat'-ı nazar-ile¹⁰ muzâ'afe-i mezbûre hâsıl olur. Ve dahi mezbûr muzâ'afe yalınız¹¹ namâza mahsûs¹² değıldür, belki cemî' hasenâta şümûli vardır; nitekim Mekke hakkında tasrîh eylemişlerdür. Ve dahi Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sel-lem* zamân-ı şerîflerinde olan Mescid'e mahsûs değıldür, belki Medîne-i Münevver'e'nün cemî' bikâ'ına âmmıdır. Nitekim hadîs-i şerîf delâlet ider ki, Hazret-i Rasûl¹⁴ buyurdılar ki: “Eger benüm¹⁵ bu mescidim San'â'ya dek¹⁶ çekilse mescidimdür.” Ve San'â diyâr-ı Yemen'de bir şehirdür. Bu ma'nâda

1 şümûli var mıdır B: şâmindür A

2 anlar “Hemân B: -A

3 namâzları mescidde cemâ'atle kılmak efdaldür B: -A

4 yukaruda B: -A

5 sevâb B: -A

6 bu değıldür ki ol sevâbla B: -A

7 gayrıdır ve B: -A

8 **Derkenar:** Ya'nî cemâ'atle kılınan namâzun sevâbları bu sevâblarda dâhil değıldür B: -A

9 kat'-ı nazar iledür, dahi A: -B

10 kat'-ı nazar-ile A: mâ-adâ B

11 yalınız B: -A

12 namâza mahsûs A: namâz-ile hâs B

13 Hazret-i Peygamber A: Rasûl B

14 Hazret-i Rasûl B: -A

15 benüm B: -A

16 dek A: varunca B

nice¹ ahbâr ve âsâr-ı kesîre vârid olmuşdur. Şeyh Takıyyüddîn bin Teymiyye demişdür ki: “Mütekaddimînün sözleri buna delâlet ider. Ve dahi Emîrül-Mü'minîn Ömer ve Osmân *radıyallâhu anhumâ* her biri Mescid-i Nebevî üzere birer mikdâr ziyâde eyleyüp kimesne inkâr eylemedi. Saff-ı evvel² ki imâm duracak yerdür, ziyâdeden idi. Ve bu a‘zam-ı edilledendür³ [B60a] buna⁴ ki ziyâde dâhil i‘tibâr olunur, ne hâric.” *Vallâhu a‘lem*.

İmâm-ı Ahmed ve Taberânî ricâl-i sikât-ile Enes bin Mâlik *radıyallâhu anhdan* rivâyet eylediler ki: “Her kim ki⁵ benüm mescidimde kırk namâz kılup bir namâz andan fevt olmasa⁶ anun için [A68b] azâbdan berât yazılır. Ve dahi ol kimesne nifâkdan berî olur.” İbn-i Hibbân *Sahîh*'inde Ebû Hureyre'den *radıyallâhu anh*⁷ rivâyet olunur ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Sizler⁸ evinüzden çıkup mescidime gelince kimi göze hasene yazılır⁹ ve kimi gözün günâhı dökülür.” Ya'nî günâhı olan kimesnenün günâhı dökülür, olmayan kimesneye hasene ziyâde olunur. Yahyâ, Sehl¹⁰ bin Sa'd *radıyallâhu anhdan* rivâyet ider ki: “Her kim ki bu mescidde dâhil ola hayr ta'allüm iderken yâhûd hayr ta'lîm iderken, mücâhid-i fi-sebîlillâh menzilesindedür. Ammâ şol kimesne ki gayrı maslahat için dâhil olsa; şol kimesne gibidür ki gökçek nesneleri görüp hoşuna gelür, tabî'atı ana göre¹¹ meyl ide ve andan ana hiç nef olmayup hakk-ı gayr ola.” Bu ma'nâda nice ehâdis-i şerîfe vârid olmuşdur. Ve dahi Yahyâ'dan mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu: “Gümân iderüm ki her birinüzün evinde mescidinüz vardır.” [B60b] Didiler: “Belî yâ Rasûlallâh.”¹² Girü buyurdılar ki:¹³ “Vallâhi eger evlerinüzde namâz kılsanız Mescid-i Şerîf'i terk eylemiş olursız. Ve mescidimi terk eylesenüz sünne-

1 nice B: -A

2 **Derkenar:** “Saff-ı evvel” didüğü Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* hazretlerinin mihrâb-ı şerifleridir. Ol zamânda imâmlar anda durup cemâ'atle namâz kılurlar imiş B: -A

3 edilledendür A: evveldendür B

4 buna A: -B

5 Her kim ki A: -B

6 olmasa A: olsa B

7 *radıyallâhu anh* A: -B

8 Sizler B: -A

9 yazılır B: ziyâde olur A

10 Sehl A: Süheyl B

11 göre B: -A

12 Didiler: “Belî yâ Rasûlallâh.” A: “Belî yâ Rasûlallâh.” didiler B

13 Girü buyurdılar ki B: -A

timi terk eylemiş olursuz. Ve sünnetimi¹ terk eylesenüz [A69a] gümrâh olursuz.” Ya'nî² hakk yolını yitürmiş olursuz. Ve bundan gayrı ehâdîs-i şerîfe dahi bu bâbda rivâyet³ olunmuşdur.

Ammâ Ravza ve Minber hakkında vârid olan ehâdîs-i şerîfe *Sabîhayn*'da Abdullâh bin Zeyd'den mervîdür ki: “Hazret-i Peygamber'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ Hücre-i⁵ Şerîfleri ile Minber-i Münîfleri arası cennet riyâzından bir ravzadır.” Ammâ Buhârî rivâyetinde ziyâde⁶ gelmişdür ki: “minberim ve havzım üzerindedür.” Ve dahi *Sabîhayn*'dadur ki: “Kabrim ile minberim arası cennet riyâzından bir ravzadır.” deyü buyurmuşdur. Ve işbu ma'nâda ehâdîs-i kesîre vârid olmuşdur. Ba'zısında “kabrim ile minberim arası” ve ba'zısında “meskenim ile minberim arası” ve ba'zısında “beytim ile minberim arası” vâki' olmuşdur. Bu takdîrce⁷ lafz muhtelif, ammâ⁸ ma'naları müttehiddür.⁹ Zîrâ Kabr-i Şerîf,¹⁰ Rasûl *aleyhi's-selâmun*¹¹ mesken-i münîflerindedür, *sallallâhu aleyhi ve sellem*.¹² Ya'nî evlerinün içinde defn olunup gayrı yere iledilmemişdür.¹³ Ve dahi İmâm-ı Ahmed-i Hanbel¹⁴ ricâl-i sikât¹⁵ ile rivâyet ider ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Benüm minberim cennet tür'alarından bir tür'a üzeredir.” Ve tür'a, damm-ı [tâ-i] fevkâniyye ile ve râ'nun sükûniyla [B61a] ve ayn-ı mühmelenün fethi ile kapudur veyâhûd bir yüce yerde ravzadır¹⁶ veyâhûd nerdübândur.

1 terk eylemiş olursuz. Ve sünnetimi A: -B

2 Ya'nî A: -B

3 rivâyet A: zikr B

4 Hazret-i Peygamber'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

5 Hücre-i B: Mesken-i A

6 ziyâde A: -B

7 Bu takdîrce B: -A

8 ammâ B: -A

9 müttehiddür A: birdür B

10 Şerîf A: Münevverleri B

11 Rasûl *aleyhi's-selâmun* B: -A

12 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

13 Ya'nî evlerinün içinde defn olunup gayrı yere iledilmemişdür B: -A

14 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel B: İmâm-ı Ahmed A

15 sikât A: sahîh B

16 ravzadır A: bağçedür B

Taberânî rivâyet [A69b] ider ki, Peygamber¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Benüm² minberim ayakları cennetde sâbitdür.” Ve Ebû Sa‘îd-i Hudrî’den *radiyallâhu anhu* rivâyet olunmuşdur ki didi: “İşitdüm Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*den ki buyurdu Minber-i Şerîf üzere olduğu hâletde ki: “Ben hâlen havz ukır³ üzerinde turmuşum.” Ve dahi rivâyet olunmuşdur ki: “Minber-i Şerîf’ün tarafeyninden biri havz ukırı üzerindedür hâlen. Pes her kim ki Minber-i Şerîf kurbında yalan yere yemîn eylese ki bir Müslümân’un⁴ hakkını ibtâl eylemek için, gerekdür ki ol kimesne⁵ menzilini cehennemden hâzir ide.” Ve havzun ukırı, havza su akacak yereddür dirler. *Ukr’ı*⁶ ayn-ı mühmele dammı ile ve kâf’un sükûnıyla tercüme iden⁷ böylece dimişdür. Ammâ *Kâmûs*’da⁸ dir ki: عقر الخوض مأخره أو مقام الشارب منه Ya’nî “Havzun ukırı, âhiridür veyâhûd havzdan su içen kişinün duracak yeridür.” *Vallâhu a’lem*. Dahi Nesâ’î ricâl-i sikât ile rivâyet eylemişdür ki: “Her kim bu minber yanında yalan yere⁹ yemîn¹⁰ içse bir Müslümân’un mâlını istihlâl eylemek için, Hakk Te‘âlâ’nun la’neti¹¹ ve dahi cümle¹² meleklerin ve cemî‘ âdemilerin la’neti ol kimesne¹³ üzerine olup Allâh¹⁴ Te‘âlâ [A70a] anun tevbesin kabûl eylemez ve dahi ne farzın ve ne neflin¹⁵ kabûl eylemez.”¹⁶ نعوذ بالله من ذلك *Allâhu a’lem*.¹⁷

1 Peygamber A: Rasûl B

2 Benüm B: -A

3 havz ukırı A: ukr-ı havz B

4 bir Müslümân’un A: Müslümânların B

5 ki ol kimesne B: -A

6 *Ukr’ı* B: -A

7 iden A: sâhibi B

8 Burada kastedilen, Firûzâbâdî’nin (ö. 817/1415) hazırladığı meşhur *el-Kâmûsü’l-Mubîr*’tir.

9 yere B: -A

10 yemîn A: and B

11 la’neti A: -B

12 cümle B: -A

13 ol kimesne A: anun B

14 Allâh B: Hakk A

15 ne farzın ve ne neflin A: farz kıldığı namâzların B

16 “Bundan Allâh’a sığınırız.”

17 *Allâhu a’lem* B: -A

[B61b]

Ve dahi Taberânî rivâyet eylemişdür¹ ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*² buyurmışdur ki: “Hücrem ile musallâm arası cennet riyâzından bir ravzadır.” Ve bir rivâyetde: “Evim ile musallâm arasıdır.”³ Ve bir rivâyetde de “minber ve musallâm” vâki⁴ olmuşdur, cümle⁴ me’âl birdür. Ve musallâdan murâd bir kavle Mescid-i Şerîf-i Nebevî’den namâz kılacak makâm-
dur. Ve kavli-âhârda⁵ Mescid-i İyâd’den namâz kılacak makâm-
dur. İkinci kavli te’yîd⁶ ider şol ki, ba’zı ruvât⁷ rivâyet eylemişlerdür ki: “İşitdüm nice kimesnelere ki Sa’d bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh* bu hadîs-i şerîfi istimâ⁸ eyledükde kendünün⁸ iki evini Mescid-i Şerîf ile Musallâ arasında yapılmış emr eyledi.” Ve bu dahi mü’eyyiddür ki Cenâh-ı Neccâr rivâyet eyledi: Sa’d bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anhun* kızı ile ki Âişe nâm idi,⁹ bir gün bilece¹⁰ Mekke cânibine müteveccih iken mezbûre¹¹ Âişe bana¹² didi ki: “Menzilini binâ eyle.” Didüm ana: “Belât’da mı binâ ideyin?”¹³ Didi: “Belî, Belât’da binâ eyle.”¹⁴ Temessük eyle Belât’a ki,¹⁵ pederimden istimâ⁸ eyledüm ki dir idi: “Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm ki¹⁶ buyurdu: “Benüm¹⁷ bu mescidim ile musallâm arası **[A70b]** cennet riyâzından¹⁸ bir ravzadır.”

1 Taberânî rivâyet eylemişdür A: Taberânî’den rivâyet olunmuşdur B

2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi’s-selâm* B

3 arasıdır B: -A

4 cümle B: -A

5 kavli-âhârda A: bir kavle B

6 te’yîd A: te’kîd B

7 ba’zı ruvât A: ba’zı rivâyât ki B

8 kendünün B: -A

9 Sa’d bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anhun* kızı ile ki Âişe nâm idi A: Âişe binti Sa’d ibn-i Ebî Vakkâs *radıyallâhu anhun* kızı ile B

10 bilece A: -B

11 mezbûre B: -A

12 bana B: -A

13 “Menzilini binâ eyle.” Didüm ana: “Belât’da mı binâ ideyin?” A: -B

14 Belî, Belât’da binâ eyle B: -A

15 Belât’a ki A: -B

16 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm ki B: İşitdüm Rasûlullâh’dan *sallallâhu aleyhi ve sellem* ki A

17 Benüm B: -A

18 riyâzından A: ravzalarından B

Târîh Sâhibi eydür ki: Belât, Mescid-i Şerîf'le İyd-i Şerîf Musallâsı'nun arasında olan yerlerden ibâretdür;¹ nitekim mufassalan zikr olunsa² gerekdür. Ve dir ki: Bu hadîs-i şerîf delâlet ider ki cemî' Mescid-i Şerîf ravzadır vech-i istidlâlde. Bu hakîr dirüm ki: Câ'izdür ki murâd **[B62a]** bu ola ki; kaçan Mescid ile Musallâ arası ki Belât andan ibâretdür, ravza ola, Mescid-i Şerîf'ün ravza olması bi-tarîk-ı evlâ³ lâzım gelür, *vallâhu a'lem*. Ve dahi *Zevâ'id-i Müsned*'de ricâl-i sahîh ile Abdullâh bin Zeyd *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki dimişdür: “İşbu evler arasından ya'nî Rasûlullâh⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mesken-i şerîfleri ile Minber-i⁵ Şerîf arası riyâz-ı cennetden⁶ bir ravzadır. Ve Minber-i Şerîf bir tür'adur cennet tür'alarından.”

Sâhib-i Târîh eydür ki: Bu ehâdis-i şerîfenün hâsıl-ı müfâdı Minber-i Şerîf'e nisbet-ile budur ki; Minber-i Şerîf-i Nebevî, Kıyâmet güninde aynı ile i'âde olunsa gerekdür,⁷ nitekim cemî' mahlûkât i'âde olacakdur. Ve [ol minber] kendü yerinde bâkî kalur ve bu Mescid-i Şerîf-i Nebevî'den⁸ cennetden bir nâhiyede,⁹ ukr-ı havza karîb [olacakdur]. Ve dahi bu ahbârda tergîb-i tamâm ve tahrîs-i mâ-lâ-keâm vardur ol mahall-i şerîfde ibâdet eylemeğe. Ve dahi **[A71a]** delâlet vardur ana kim¹⁰ ol mahall-i münîfde vâkî' olan ibâdât Havz-ı Mükerrrem'e vürûda bâ'is¹¹ olup suyundan içilmek müyesser ola,¹² *vallâhu a'lem*. Ve dahi ba'zı ulemâ dimişlerdür ki: “Dünyâda olan Minber-i Şerîf, aynı ile Kıyâmet'de havzun üzerinde olacakdur.” İbnü'n-Neccâr bu kavî üzere i'timâd eylemişdür.¹³ Ve İbn-i Asâkir¹⁴ dimiş

1 Mescid-i Şerîf'le İyd-i Şerîf Musallâsı'nun arasında olan yerlerden ibâretdür B: ibâretdür Mescid-i Şerîf ile İyd Musallâsı'nun arasından A

2 zikr olunsa B: gelse A

3 murâd bu ola ki; kaçan Mescid ile Musallâ arası ki Belât andan ibâretdür, ravza ola, Mescid-i Şerîf'ün ravza olması bi-tarîk-ı evlâ A: bir ola Mescid-i Şerîf ile Musallâ-yı Şerîf arası ki Belât andan ibâretdür, ravza olduğı i'tibârıyla Mescid-i Şerîf hod bi-tarîk-ı evlâ ravza olmak B

4 Rasûlullâh A: Hazret B

5 Minber-i A: Musallâ-yı B

6 riyâz-ı cennetden A: cennet ravzalarından B

7 Minber-i Şerîf-i Nebevî, Kıyâmet güninde aynı ile i'âde olunsa gerekdür B: Minber-i Şerîf, aynı ile mu'âd olur yevm-i Kıyâmet'de A

8 ve bu Mescid-i Şerîf-i Nebevî'den B: -A

9 nâhiyede A: cânibinde B

10 ol mahall-i şerîfde ibâdet eylemeğe. Ve dahi delâlet vardur ana kim A: -B

11 bâ'is A: sebep B

12 içilmek müyesser ola B: içülür A

13 üzere i'timâd eylemişdür A: ihtiyâr itmişdür B

14 Asâkir A: Asker B

ki: “Ekser ulemâ¹ buna zâhib olmuşlardır ve azhar olan dahi budur.” Ve ba‘ızısı demiş ki: “Murâd [B62b] budur ki, Kıyâmet gününde bir âhar minber halk olacaktır.” *Vallâhu a‘lem.*

Ammâ Ravza-i Şerîfe² hakkında vâki‘ olan budur ki, İmâm-ı Mâlik *rahimehullâh*³ zâhire haml idüp demişdür ki: “Cennet riyâzından bir ravza-dur, ya‘nî Kıyâmet gününde cennete nakl olunur, sâ‘ir buk‘alar gibi değildir ki fânî ola.” Bu bâbda ulemâdan çok kimesne İmâm-ı Mâlik’e muvâfakat eylemişlerdür.⁴ Ammâ ba‘zı ulemânun⁵ kavlleri budur ki: “Ravza-i Mutahharâda⁶ ibâdet eylemek cennete mü‘eddîdür veyâhûd ol mahall-i şerîf cennetden ravza gibidür nüzûl-i rahmet ve husûl-i sa‘âdet cihetinden ki ibâdete mülâzemet eylemek sebebi ile gelmişdür. Husûsan Hulâsa-i Mevcûdât *sallallâhu aleyhi ve sellem* hayâtda iken ve bunu te‘yîd ider ki şol ki mukarrer olmuşdur [A71b] Şer‘-i Şerîf’de ki, emâkin-i müteberriken haber virmekliğin fâ‘idesi budur ki anı ibâdet ü⁷ tâ‘ât ile ma‘mûr ideler.” Ammâ erbâb-ı nazardan hafî değildir ki bu takdîrce emâkin-i müteberrikeye ihtisâsun fâ‘idesi kalmaz. Zîrâ her ne yerde ki ibâdet⁸ vâki‘ olsa duhûl-i cennete bâ‘is olur; nitekim *من قال لا إله إلا الله دخل الجنة*⁹ hadîs-i şerîfi iktizâ ider.¹⁰ Ve gayrı ehâdis-i şerîfeden ki fezâ‘il-i a‘mâlde vâki‘ olmuşdur, yalnız bir yer ile mukayyed¹¹ değildir. İmdi şol ehâdis-i şerîfeler ki müteberrike olan yerlerin izdiyâd-ı şerefleriyçün¹² [B63a] buyurulmuşdur, fâ‘idesüz olmak lâzım gelür. Pes imdi Ravza-i Mutahhara el-ân cennetdendür demek evlâ¹³ görünür, nitekim İmâm-ı Mâlik’den rivâyet olundu. Ve ekser ulemâ

1 Ekser ulemâ A: Ulemânun ekseri B

2 Şerîfe A: Mutahhara B

3 *rahimehullâh* A: *radıyallâhu anh* B

4 Bu bâbda ulemâdan çok kimesne İmâm-ı Mâlik’e muvâfakat eylemişlerdür B: Ulemâdan çok kimesne İmâm-ı Mâlik’e muvâfakat eylemişlerdür bu bâbda A

5 ulemânun A: -B

6 Ravza-i Mutahhara’da B: anda A

7 ibâdet ü B: -A

8 her ne yerde ki ibâdet B: ibâdet nerede ki A

9 “Kim, ‘Allah’tan başka ilâh yoktur.’ derse cennete girer.” İbn Balabân, *el-İhsân fî Takrîbi Sabîhi İbni Hibbân*, C. 1, s. 364.

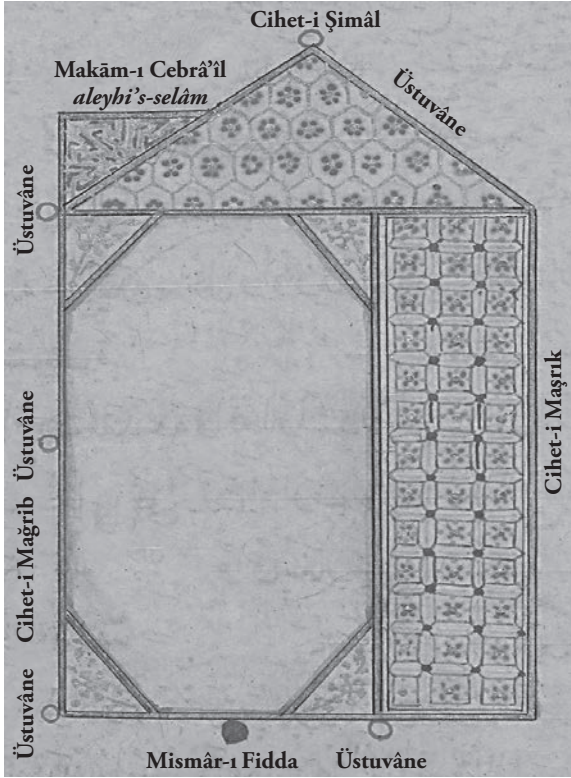
10 iktizâ ider A: muktezâsınca B

11 yer ile mukayyed A: yere mahsûs B

12 izdiyâd-ı şerefleriyçün A: şeref izdiyâdlarıçün B

13 evlâ A: evlâ ve elhak B

ana muvâfakat üzeredir,¹ Hacerü'l-Esved gibi ki cennet taşlarından bir taşdır demişlerdür. Ve bu takdîrce şibh-i tâmm vâki' olur Peygamberimiz *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile Hazret-i İbrâhîm *aleyhi's-salâtü ve's-selâmun* aralarında ki “Baba cennet taşlarından bir taşa mahsûs olduğu gibi oğul dahi cennet riyâzından bir ravza ile muhtass² oldu.” demişlerdür. Ammâ bu hakîr dir ki: Egerçi münâsebet-i tâmm vardır, ammâ ihtisâsdan ihtisâsa³ mütefâvit idüğü⁴ ehl-i zevk olana hafî değıldür. Hadîs-i şerîfi zâhirine haml [A72a] eylemeğın Medîne-i Münevver'e'nün sâ'ir vilâyetler üzere efdaliyetine istidlâl olundu işbu hadîs-i şerîfi zamm eylemek ile ki buyurmuşdur:⁵ *Vallâhu a'lem.*⁶

- 1 nitekim İmâm-ı Mâlik'den rivâyet olundu ve ekser ulemâ ana muvâfakat üzeredir A: bunun üzere kim İmâm-ı Mâlik'den ve ulemânun ekserinden rivâyet olundu B
- 2 muhtass A: mahsûs B
- 3 ihtisâsa B: -A
- 4 mütefâvit idüğü A: tefâvüt vardır B
- 5 “Cennette sizden birinizin yayındaki ok yuvası (kadar bir yer), dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.” İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20/27, (12556).
- 6 *Vallâhu a'lem* B: -A

[A72b]

Ammâ Ravza-i Mutahhara'nun hudûdı ihtilâf üzeredir. Ba'zı akvâlde Hücre-i Münîfe¹ dîvârına mülâsık ve kible cânibinden² ve şimâl cânibinden Minber-i Şerîf'e varınca eksilmek üzere³ olup Minber-i Münîf'de⁴ müntehî⁵ olur, müselle şekline karîb; nitekim kenârda tasvîr eylemişüz. [B63b] Ve ba'zı akvâlde Hücre-i Şerîf dîvârından⁶ üstüvâne üzeredir, ya'nî dîvârdan⁷ Minber-i Münîf'e gelince istikâmet üzere.⁸ Bu takdîrce ba'zı mevâzi' ki Hücre-i Şerîfe'nün cânib-i şimâline berâberdür;⁹ egerçi Minber-i Şerîf'e berâber değildir, fe-emmâ Ravza'da dâhil olur.¹⁰ Ve şol yer ki Minber-i Şerîf'e kible cânibinden berâberdür; egerçi Hücre-i Şerîfe'ye berâber değildir, ammâ ol dahi Ravza-i Mutahhara'ya dâhil olur.¹¹ Nitekim kenârda¹² tasvîr eyledük. Zirâ Minber-i Şerîf kible cânibinden Hücre-i Şerîfe'nün kıblî dîvârından mukaddemce¹³ binâ¹⁴ olunmuşdur. Pes mecmû'-ı¹⁵ Ravza-i Mutahhara¹⁶ murabba'¹⁷ şekli üzere olup bu takdîrce üç revâka müştemil olur. Evvelki¹⁸ revâk Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* namâzda durdukları yerün revâkıdur. Ve iki revâk dahi ki andan sonradur,¹⁹ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*²⁰ zamân-ı şerîflerinde Mescid'den idi-

1 Münîfe A: Şerife B

2 cânibinden B: -A

3 eksilmek üzere A: nâkıs B

4 Münîf'de B: mezbûrda A

5 müntehî A: tamâm B

6 Hücre-i Şerîf dîvârından B: -A

7 üstüvâne üzeredir, ya'nî dîvârdan A: -B

8 istikâmet üzere A: -B

9 berâberdür B: mesâfetdür A

10 Ravza'da dâhil olur A: Ravza-i Mutahhara'dandır B

11 Ve şol yer ki Minber-i Şerîf'e kible cânibinden berâberdür; egerçi Hücre-i Şerîfe'ye berâber değildir, ammâ ol dahi Ravza-i Mutahhara'ya dâhil olur B: Dahi Minber-i Şerîfe mesâfet olan kible cânibinden egerçi Hücre-i Şerîfe mesâfet değil, Ravza-i Şerîfe'de dâhil olur A

12 kenârda B: -A

13 mukaddemce A: ilerüce B

14 binâ B: vâki' A

15 mecmû'-ı A: cümle B

16 Mutahhara B: Şerife A

17 murabba' A: dört köşeli B

18 Evvelki B: Ve iki A

19 andan sonradur A: bundan gayrı aşağıda vâki' olmuşlardur B

20 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

ler¹ ve mezbûr² üç revâklar dahi musakkaf³ idiler. Bu kavî üzere imâm [A73a] durduğı yer⁴ şübhesüz Ravza'dan olur. Ammâ ol kavî-i evvelün i'tibârı üzere imâm durduğı mekân⁵ ba'zısı Ravza'dan ve ba'zısı hâricden olur yâhûd cümlesi⁶ hâricde kalur; nitekim mülâhaza iden kimesneye ma'lûmdur. Ve bu ihtimâl ise merdûddur. Zirâ Hazret-i Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* [B64a] Musallâ-yı Şerîfleri, Ravza'dan⁸ hâric olmak lâzım gelür ve buna ise hîç kimesne kâ'il değıldür. Böyle minvâl üzere⁹ tercüme olunmuşdur. Ammâ bu hakîr dir ki: Çün Musallâ-yı Şerîf'ün Ravza'dan¹⁰ hurûcına¹¹ kâ'il olmuş kimesne¹² yokdur, imdi beyân ve tasvîr olundukda bir tarikle tasvîr olunmak gerekdür ki Musallâ-yı Şerîf hâric olmaya. Nitekim tasvîr eylemişüz.¹³ Ammâ arşun adedi ile Kabr-i Şerîf ile Minber-i Münîf arası¹⁴ elli dört arşun ve sūdüsüdür. Ve ba'zılar elli üç zirâ¹⁵ ve bir karış dimişlerdür. Ammâ Sâhib-i Târîh dir ki: Zâhir budur ki Hücre-i Mutahharâ'nun dîvârını bile i'tibâr eylemişlerdür ve illâ elli arşun ve sūdüsüdür. *Allâhua'lem.*¹⁶

1 zamân-ı şerîflerinde Mescid'den idiler B: zamânında Mescid-i Şerîf'ün mukaddeminden A

2 ve mezbûr B: -A

3 musakkaf A: sakflu B

4 yer A: mekân B

5 imâm durduğı mekân B: -A

6 cümlesi B: küllîsi A

7 Hazret-i Rasûlullâh B: Peygamber A

8 Ravza'dan B: -A

9 minvâl üzere B: -A

10 Ravza'dan B: -A

11 hurûcına A: taşrada kalmasına B

12 kimesne A: -B

13 Nitekim tasvîr eylemişüz A: -B

14 arşun adedi ile Kabr-i Şerîf ile Minber-i Münîf arası B: zer'-i mâbeyn-i Kabr-i Şerîf ve Minber-i Latîf A

15 zirâ' A: arşun B

16 *Allâhua'lem* B: -A

ÜÇÜNCÜ BÂB

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîflerinden evvel Medîne-i Münevvere'de kadîmden sâkin olan kimesnelerün beyânındadır ki zikr olunur.¹

İşbu bâb üç fasl üzere müştemeldür.

Fasl-ı Evvel²

Hazret-i³ Nûh *aleyhi's-selâm*un tûfânından sonra Medîne'de kimler sâkin olmuşlardır⁴ ve ba'dehû⁵ Yehûd süknâları ve anlardan sonra Ensâr-ı Ahyâr süknâları ve nesebleri [A73b] ve anların keyfiyyet-i galebeleri Yehûd üzere⁶ ve dahi Yehûd'un Tübba' ile ve kavmiyle⁷ vâki⁸ olan ahvâlleri beyânındadır.

[B64b]

Kelbî, İbn-i Abbâs'dan *radıyallâhu anhumâ* isnâd-ı sahîh ile rivâyet ider ki: "Hazret-i Nûh *aleyhi's-selâm*⁹ kavmi ile sefineden çıktukları vakitte Bâbil tarafında bir yerde¹⁰ nüzûl eylediler. Ve anlar ol zamânda seksen nefer kimesne idiler ve anun-içün Sûk-ı Semânîn ile tesmiye olundılar. Andan sonra¹¹ ol yerde niçe zamân¹² sâkin oldılar. Andan sonra kavm ü kabîleleri¹³ çoğaldukda¹⁴ Nemrûd bunlara pâdişâh oldu. Bunlar kâfir olıcak dillerine ihtilâf düşüp yetmiş iki fırka oldılar ve her bir fırkaları¹⁵ bir dürlü dil-ile söyleşür

-
- 1 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîflerinden evvel Medîne-i Münevvere'de kadîmden sâkin olan kimesnelerün beyânındadır ki zikr olunur B: Medîne-i Münevvere'de Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîflerine dek kadîmden sâkin olanlar beyânındadır A
 - 2 Fasl-ı Evvel A: Evvelki Fasl B
 - 3 Hazret-i B: -A
 - 4 Medîne'de kimler sâkin olmuşlardır B: sâkin olanlar A
 - 5 ba'dehû B: dahi A
 - 6 anların keyfiyyet-i galebeleri Yehûd üzere A: bunların Yehûd üzere olan keyfiyyetleri B dahi Yehûd'un Tübba' ile ve kavmiyle B: anlara Tübba' ile A
 - 7 vâki⁸ A: -B
 - 9 *aleyhi's-selâm* B: -A
 - 10 bir yerde B: -A
 - 11 Andan sonra A: Ba'dehû B
 - 12 niçe zamân B: -A
 - 13 Andan sonra kavm ü kabîleleri B: -A
 - 14 çoğaldukda B: çoğ oluncaya dek ve A
 - 15 fırkaları B: -A

oldılar. Zikr olunan tâ'ifeden¹ Lâvez² bin Sâm oğullarından Amalîk ile Tasim ve Avs bin İrem bin Sâm oğullarından Âd ile Ubeyl ve Câsık bin İrem bin Sâm oğullarından Semûd ile Cedîs ve Âbir bin Şâlih³ bin Arfaşed bin Sâm oğlu Kantûr'dur ki anlar yedi neferdürler; Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* bunlara⁴ Arabî⁵ dilini tefhîm itdürdi. Pes Ubeyl ile oğlu Yesrib arz-ı Yesrib'e nüzûl eylediler, andan sonra ol yerden ihrâc olup Cuhfe'ye nüzûl eylediler. Andan sonra⁶ bir azîm sel gelüp ol yerden⁷ anları ichâf eyledi, ya'nî ahz idüp remy eyledi. Ve li-hâzâ⁸ ki [A74a] ol yer Cuhfe ile tesmiye olundu.”

Ve ba'zı akvâlde arz-ı Medîne'de⁹ evvel sâkin olan kimesne Yesrib bin Kâ'ine¹⁰ bin Mehlâyil [B65a] bin İrem bin Ubeyl bin Avs bin İrem bin Sâm bin Nûh *aleyhi's-selâm* idi. Ve ba'zı akvâlde budur ki, evvel kimesne ki Medîne-i Münevver'e de ev yapup ve kal'a idüp ve zirâat ve gars iden Amelâk bin Arfaşed bin Sâm¹¹ oğulları “Amâlîk” idiler. Ve anlar Ammân ile Bahreyn mâbeynini ve Hicâz'ı Şâm ve Mısır'a varınca almışlar idi. Ce-bâbire ve Ferâ'ine kavmi¹² anlardan idiler. Hicâz memleketinde¹³ pâdişâhları Erkam idi. Ve Medîne'de Benî Heff ve Benî Matrûyîl ve Mekke-i Müşerrefe'de Cürhüm ve Yemâme'de Kantûrâ¹⁴ ve Tasim ve Cedîs¹⁵ idiler. Ve dahi Zeyd bin Eslem'den mervîdür ki dimiş: “Bu tâ'ifeden bir kimesnenün gözi delüğünde bir zab', yavrılarıyla bile yer eyledüğün görmüşlerdür.” Ne mertebe azîm başları var imiş, kıyâs oluna.¹⁶ Ve dahi Zeyd-i mezbûrdan mervîdür¹⁷ ki: “Dört yüz yıl geçerdî, aralarında bir meyyit anlarda istimâ' olunmazdı.” Te'emmül oluna ki ne mertebe ömrleri uzun olur imiş.¹⁸

1 Zikr olunan tâ'ifeden B: Hakk Te'âlâ anlardan A

2 لود A B

3 غار بن صالح A: عابر بن شانج B

4 Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* bunlara B: -A

5 Arabî A: -B

6 Andan sonra A: Ba'dehû B

7 ol yerden A: -B

8 Ve li-hâzâ A: Anun-içündür B

9 arz-ı Medîne'de B: -A

10 فانية A B

11 bin Arfaşed bin Sâm B: -A

12 kavmi B: -A

13 memleketinde A: vilâyetinde B

14 Kantûrâ B: منظور A

15 جدسين A B

16 Ne mertebe azîm başları var imiş, kıyâs oluna A: Kıyâs oluna ki ne mertebe azîm başları var imiş B

17 mervîdür A: rivâyet olunur B

18 Te'emmül oluna ki ne mertebe ömrleri uzun olur imiş B: Ne mertebe yaşları uzun olduğu kıyâs oluna A

Ebu'l-Münzir¹ iki adl sikadan² rivâyet ider ki dimişlerdür: “Bize haber yetişmişdür ki Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* hacc-ı şerîf [A74b] eyledüğü zamânda Benî İsrâ'îl'den bir cemâ'at kendüsiyle bile hacc eylemişler idi. Rücû' idicek zamânda Medîne-i Münevver'e ye vâsıl oldukları vakitte³ arz-ı Medîne'yi Tevrât'da⁴ “Hâtemü'l-Enbiyâ” unvânıyla mezkûr olan peygamberün beledi⁵ sıfatı üzere gördiler. Pes anlardan bir tâ'ife biri biriyle⁶ [B65b] ahd idüp ol mahalde nüzûl eylediler ve Benî Kaynukâ' Sûkû dimekle ma'rûf yerde mütevattın oldılar. Andan sonra⁷ Arab tâ'ifesinden ba'zı cemâ'at⁸ anlara mülhak oldılar. Dirler ki, Medîne-i Münevver'e de evvel sâkin olanlar anlar idi. Ve bu dahi mezkûrdur ki, Amâlîka'dan bir kavm bunlardan evvel sâkin olmuşlardur.” *Vallâhu a'lem.*⁹

İbn-i Şebbe¹⁰ sened-i sahîh ile Câbir *radıyallâhu anhdan* merfû'an rivâyet eylemişdür ki: “Hazret-i Mûsâ ve Hârûn *aleyhime's-selâm* hacc-ı şerîfe giderlerken Medîne-i Münevver'e ye mürûr idüp Yehûd tâ'ifesinden havf eylemeğin gizlenüp Uhud Dağı'na vardılar.¹¹ Hârûn *aleyhi's-selâma* ecel gelüp¹² Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*¹³ anun-içün kabir ve lahid kazup eytidi: “Ey birâder, ecelin yetişmişdür.” Hârûn *aleyhi's-selâm*¹⁴ dahi kalkup lahid içine girüp rûh-ı pâki¹⁵ kabz olundu. Pes¹⁶ Mûsâ *aleyhi's-selâm*¹⁷ anun [A75a] üzerine toprak saçup anı defn eyledi.”¹⁸ İşbu kıssa delâlet ider ki

1 Ebu'l-Münzir A: -B

2 adl sikadan B: adlden A

3 vakitte B: -A

4 Tevrât'da B: Tevrit'de A

5 beledi A: vilâyeti A

6 biri biriyle B: -A

7 Andan sonra A: Ba'dehû B

8 cemâ'at A: kimesneler B

9 *Vallâhu a'lem* A: -B

10 İbn Şebbe A: Ve dahi B

11 vardılar A: varup saklandılar B

12 ecel gelüp B: mevt ârız olup A

13 *aleyhi's-selâm* A: -B

14 *aleyhi's-selâm* A: -B

15 pâki A: şerîfi B

16 Pes A: Ba'dehû B

17 *aleyhi's-selâm* A: -B

18 **Derkenar:** Ammâ müfessirlerün ekseri dirler ki Hazret-i Hârûn *aleyhi's-selâm*un kabri-i şerîfleri Benî İsrâ'îl Tihî'ndedir. Nitekim tefsîr-i şerîfde beyân olunmuşdur, Sûre-i Mâ'ide'nün evâyilinde *﴿يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ﴾* (“Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın ardanıza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz.” Mâ'ide, 5/21) âyet-i kerîmesinün tefsîrinde beyân olunmuşdur B: -A

Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*¹ zamânında Medîne-i Münevver'e de Yehûd tâ'ifesi² sâkin idiler. *Vallâhu a'lem*.

Ve dahi gelse³ gerekdür esma-i bikâ' beyânında ki Cemmâ'da⁴ bir kabir bulunup üzerinde bir taş üstüne yazılmışdır ki: أنا رسول رسول الله سليمان بن أنا رسول رسول الله عيسى بن مريم Ve bir rivâyetde: عليهما السلام إلى أهل يثرب⁵ [gelmişdür.]⁶

İbn-i Zebâle, Ehl-i Medîne'nün pîrlerinden rivâyet ider ki dimişlerdür: "Medîne-i Münevver'e de geçmiş zamânda [B66a] Sağl⁷ ile Fâlih⁸ sâkin idiler. Ve Dâvûd *aleyhi's-selâm* anlar üzere gazâ idüp anlardan yüz bin kız esîr aldı." Ve dahi dirler ki Hakk *Sübhânehu ve*⁹ *Te'âlâ* ol tâ'ife üzere ufak kurd musallat eyledi, hattâ¹⁰ anları helâk eylediler. Ve kabirleri budur ki Cürf nâhiyesinde¹¹ sahrâda ve dağda vâki' olmuşdur. Ve bir hâtun ol kavmden bâkî kalmışdı Zühre dimekle ma'rûf ki Medîne-i Münevver'e de sâkin idi, mezbûre¹² bir kimesneden kirâ idüp bir cânibe gitmek için hâzır olup binmek vaktinde ma'hûd olan kurdlar ol hâtunı ihâta idüp helâk eylemişlerdür.¹³ Pes¹⁴ hâtuna didiler ki: "Seni kurd ihâta [A75b] idüp helâk ideyorlar."¹⁵ Hâtun didi ki: "Benüm kavmimi bunlar helâk eylemişlerdür." Andan sonra işbu kelimât ol hâtundan sâdır oldu ki: رُبَّ جسد معصون و مال مدفون بين زهرة و رانونا¹⁶ Andan sonra kurdlar anı helâk eylediler.

1 *aleyhi's-selâm* B: -A

2 Medîne-i Münevver'e de Yehûd tâ'ifesi B: Yehûd Medîne-i Münevver'e de A

3 gelse A: zikr olunsa B

4 Cemmâ'da B: Ahmâda ya'nî vâdilerde A **Derkenar:** Feth-i cîm ile, mîm'ün teşdidiyle memdûd bir dağdan ibâretdür ki bir taşdan olup yalnız düşmüş ola. Ve âhar ma'nâya dahi gelür B: -A

5 "Ben Allah'ın Rasûlü Süleymân b. Dâvûd'un *-selâm onların üzerine olsun-* Yesrib halkına gönderilen elçisiyim."

6 "Ben Allah'ın Rasûlü İsâ b. Meryem'in *-selâm onların üzerine olsun-* Ureyne köylerine gönderilmiş elçisiyim."

7 صعل A B

8 فالج A: قايح B

9 *Sübhânehu ve* B: -A

10 hattâ B: -A

11 nâhiyesinde A: cânibinde B

12 mezbûre B: -A

13 helâk eylemişlerdür B: -A

14 Pes A: Ol vaktide B

15 hâtuna didiler ki: "Seni kurd ihâta idüp helâk ideyorlar." A: -B

16 "Zühre ve Rânûnâ arasında nice korunmuş ceset ve gömülü mal vardır."

Urve bin Zübeyr'den mervîdür ki Amâlik kavmi¹ etrâf-ı âlemde münteşir olup Mekke'de ve Medîne'de ve cemî'² Hicâz'da sâkin olmuşlar idi. Andan sonra tekebbür idüp hadden ziyâde tecâvüz eylediler. Hakk *Sübhânehû ve*³ *Tê'âlâ* Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*⁴ Fir'avn-ı la'în üzere mansûr eyledüğü vakitte⁵ Şâm-ı Şerîf'i Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*un leşkeri⁶ için takdîr ve takrîr⁷ idüp ol diyârun müfsidlerini ihlâk eyledi.⁸ [B66b] Ve Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* Benî İsrâ'îl'den bir mikdâr asker Medîne-i Münevvere cânibine ta'yîn idüp anlara buyurdı ki bâliğ olanları katl idüp ve kızlarını esîr ideler. Pes asâkir-i mezbûre Medîne-i Münevvere'ye gelüp Hakk Te'âlâ anlara nusret virüp ol mütemerrid olan kavmi cümle⁹ helâk eylediler.¹⁰ Ve aralarında¹¹ pâdişâhları olan Erkam nâm kimesnenün¹² oğlu egerçi bâliğ olmuşdı; fe-emmâ gâyetle sâhib-cemâl olmağın anı¹³ katl itmeyüp esîrler zım-nında¹⁴ anı dahi getürüp [A76a] didiler ki Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*¹⁵ mezbûrun hakkında her ne ki lâ'ik göre, mecrâ oluna.¹⁶ Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* dahi anlar gelmekden evvel civâr-ı Hakk'a mülhak oldu. Pes asâkir-i mezbûre Şâm-ı Şerîf'e¹⁷ karîb¹⁸ oldukda halk anları istikbâle çı-kup anlardan ahvâl tefahhus eyledükde pâdişâh-zâdenün¹⁹ ahvâli ma'lûm olıcak Benî İsrâ'îl kavmi²⁰ asâkir-i mezbûreye hitâb idüp didiler ki: "Siz Peygamber'e *-salavâtullâhi aleyhi ve selâmuhû*²¹ muhâlefet eylemeğın âsî

1 kavmi B: -A

2 cemî' A: -B

3 *Sübhânehû ve* A: -B

4 *aleyhi's-selâm* B: -A

5 vakitte A: zamânda B

6 leşkeri A: askeri B

7 takrîr A: tahrîr B

8 ihlâk eyledi A: helâk itdürdi B

9 cümle B: -A

10 helâk eylediler B: ihlâk idüp A

11 Ve aralarında B: -A

12 kimesnenün A: -B

13 egerçi bâliğ olmuşdı; fe-emmâ gâyetle sâhib-cemâl olmağın anı B: gâyetle sâhib-cemâl olmağın, egerçi bâliğ idi A

14 zımında A: ile bile B

15 *aleyhi's-selâm* A: -B

16 göre, mecrâ oluna A: görür, anı eylesün B

17 Şâm-ı Şerîf'e B: -A

18 karîb A: yakın B

19 pâdişâh-zâdenün B: -A

20 kavmi B: -A

21 *salavâtullâhi aleyhi ve selâmuhû* B: *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

olmuşsuz, pes şehrimize girmenüz ve aramıza gelmenüz!” deyü bu asâkiri men‘ itdiler ve anlara didiler ki: “Egerçi bu bilâddan¹ men‘ olundunuz, ammâ geldiğünüz bilâda² gene rücû‘ eylenüz ki andan yeğ yer olmaz.” Ve ol zamânda Hicâz eşref-i bilâd idi, zîrâ suyu gâyet ile kesret üzere³ idi. Pes bu kıssadan ma‘lûm oldu ki [B67a] Amâlik tâ‘ifesinden sonra Yehûd’un Medîne-i Münevver’e de evvel süknâları bu idi.⁴ Ve cemî‘ Yehûd kavmi⁵ Zühre nâm yerde sâkin oldılar Harre ile Sâfile arasında, Kuff kurbında.⁶ Ve mâlları ve rızıkları Sâfile’de idi ve cumhûrları beride⁷ nüzûl eylemişlerdi Ze‘âbe kurbında, seyler müctemî‘inde.

Muhammed bin Ka‘b-ı Kurazî’den mervîdür ki [A76b] Kurayza ve karındaşları Benî Hedl⁸ ve Ömer ve Sarîhoğulları ve Nadîr bin en-Nuhâm⁹ bin el-Hazrec bin Sarîh,¹⁰ Hârûn *aleyhi’s-selâm*un zürriyyetlerinden taşra çıkup Müzeynib¹¹ ve Mehzûr’a gelüp anda nüzûl eylemişlerdi.

Ebû Hureyre *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki dimişdür: “Bana haber yetmişdür ki; şol vakitte ki¹² Benî İsrâ’îl’e değdi şol ki değdi Buhtunas’dan, Benî İsrâ’îl¹³ müteferrik oldılar.” Ve hâl bu idi ki anlar Peygamberimiz *sal-lallâhu aleyhi ve sellemün* vafını ve na‘tını Tevrât’da¹⁴ görüp bilmişlerdi ki zuhûr-ı şerîfleri Ureyne karyelerinden bir karyede olsa gerekdür ki hurmalığı çokdur. Pes Şâm-ı Şerif’le Yemen mâbeyninde¹⁵ her karyeye vâsıl oldukda mülâhaza idüp nazar iderler idi ki Yesrib sıfatı ve na‘tı¹⁶ ile muttasıf mıdır; tâ kim anda nüzûl idüp Seyyidü’l-Evvelîn ve’l-Âhirîn hazretlerinin¹⁷

1 bu bilâddan A: vilâyetden B

2 bilâda A: vilâyete B

3 kesret üzere A: çok B

4 Amâlik tâ‘ifesinden sonra Yehûd’un Medîne-i Münevver’e de evvel süknâları bu idi B: Yehûd’un Medîne-i Münevver’e de evvel süknâları bu idi Amâlik’den sonra A

5 kavmi B: -A

6 Kuff kurbında A: -B

7 beride A: Yesrib’de B

8 ابن هذيل A: بن هذيل B

9 النجم A B

10 Sarîh B: جريح A

11 Müzeynib B: مُذَيْبُت A

12 şol vakitte ki A: ol zamânda B

13 Benî İsrâ’îl B: -A

14 Tevrât’da B: Tevrit’de A

15 mâbeyninde A: aralığında B

16 ve na‘tı A: -B

17 hazretlerinin B: -A

likâ-yı şerîfleri ile müşerref olalar. Âhirü'l-emr Hârûn *aleyhi's-selâmun* evlâdından bir cemâ'at Tevrît mûcibince Yesrib'de nüzûl eylediler bu ümîd üzere ki Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâmun* mülâkât-ı şerîfleri ile müşerref **[B67b]** olanlardan olalar. Anlara müyesser olmayup Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* meb'ûs olmazdan evvel **[A77a]** vefât idüp evlâdlarına tenbîh ve tergîb eylediler ki ol Cenâb-ı âlî-me'âba kemâl-i ittibâ' üzere olalar. Pes anlardan bir tâ'ife Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât* hazretlerinin zamân-ı şerîflerine vâsıl olup küfr üzere kaldılar, bunun birle ki ilimleri var idi¹ Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* nübüvvetlerine. Zîrâ Tevrît'de görüp ve babalarından defâ'ât ile istimâ' eylemişler idi. Ammâ küfrlerine bâ'is hased-i şûmlarıydı Ensâr hakkında; zîrâ Ensâr² mukaddemen İslâm-ı şerîf ile müşerref olmuşlardı. *Vallâhu a'lem*.³

Ensâr-ı Ahyâr'un ahbârı mücmelen budur ki zikr olunur

Mezbûrlarun⁴ asılları ki Evs ve Hazrec'dür, Medîne-i Münevver'e⁵ Yehûd tâ'ifesinden⁶ sonra gelüp ve anda müteferrik olup ba'zıları Medîne'nün a'lâsında ve ba'zıları esfelinde mütevattın olup ve ba'zıları dahi Yehûd karyelerinde anlar ile bile sâkin olup Yehûd ile ahd ve karâr eylediler ki biri birlerine mu'în ü zahîr olup gayrun şerrinden emîn olalar. Müddet-i medîd⁷ hâlleri bu minvâl üzere idi. Kuvvet ve şevket bulup ve mâl ü menâlleri çok olıcak Benî Nadîr⁸ **[A77b]** ve Kurayza tâ'ifesi ki Yehûd idiler, Ensâr'dan⁹ korkup¹⁰ nakz-ı ahd eylediler. İşbu Yehûd tâ'ifesinün¹¹ **[B68a]** kralları¹² ki Kaytûn¹³ nâm kimesne idi, Evs ve Hazrec tâ'ifesinün kızlarınınun bekâretlerin evvelen izâle idüp¹⁴ andan sonra erle-

1 ilimleri var idi A: -B

2 Ensâr B: anlar A

3 *Vallâhu a'lem* A: -B

4 Mezbûrlarun B: -A

5 Medîne-i Münevver'e B: -A

6 tâ'ifesinden B: -A

7 Müddet-i medîd A: Niçe zamân B

8 نصير A: نظير B

9 Ensâr'dan B: -A

10 korkup A: havf idüp B

11 tâ'ifesinün B: -A

12 kralları A: pâdişâhları B

13 فطرون A B

14 bekâretlerin evvelen izâle idüp A: kızlıklarını alup B

rine teslim ider idi. Ensâr tâ'ifesinden¹ Mâlik nâm kimesne ere virecek² kız kardaşını ere virüp bu denâ'eti ihtiyâr eylemeyüp³ hâtun⁴ sûretine girüp mezbûr Kaytûn'ı katl idüp kendü kavmi içine geldi. Andan sonra Şâm-ı Şerîf pâdişâhı Ensâr⁵ kavminden olmağın hâllerin ana arz eyleyüp Yehûd'dan şikâyet eyledükde Şâm pâdişâhı dahi⁶ Ebû Cübeyle nâm kimesneyi serdâr idüp cem'-i kesîr⁷ ile Yehûd üzere gönderdi. Anlar dahi gelüp Yehûd'ı katl-i âmm idüp ol günden izzet ve kerem ve şevket⁸ Evs ile Hazrec'ün oldu. Bir kavle dahi böyledür ki; Ensâr'dan olan pâdişâh-ı⁹ mezbûr Tübba'-ı Ahîr ki ismi Kerb bin Hassân bin Es'ad el-Himyerî'dür, varup şikâyet idüp arz-ı hâl sundukda¹⁰ Tübba'-ı mezbûr kasem eyledi ki Medîne-i Münevver'e varup Yehûd tâ'ifesini¹¹ hôt ve zelîl¹² itmeyince bir hâtuna yakınlık itmeyüp hoş kokular isti'mâl itmeye.¹³ Pes Medîne-i Münevver'e gelüp Uhud Dağı'nda¹⁴ nüzûl eyledi. Yehûd kavmini ta'kîb¹⁵ idüp anlardan üç yüz âdemi¹⁶ envâ'-ı [A78a] ukûbet-ile katl idüp Medîne-i Münevver'e'nün tahrîbini irâde eyledükde¹⁷ Yehûd tâ'ifesinden bir mu'ammer¹⁸ kimesne ki yaşı iki yüz elli yıla varmışdı, Tübba'-ı mezbûra gelüp [B68b] didi ki: "Sana lâyük değildür,¹⁹ senün şânun bundan büyükdür²⁰ ve şânına düşmez ki her cüz'î nesne için gazab sana müstevlî ola.²¹ Medîne-i Münevver'e'nün tahrîbine²² kâdir değilsin. Zîrâ Hazret-i²³

1 tâ'ifesinden B: -A

2 ere virecek B: -A

3 ihtiyâr eylemeyüp A: kabûl etmeyüp B

4 hâtun A: avrat B

5 Ensâr A: -B

6 Yehûd'dan şikâyet eyledükde Şâm pâdişâhı dahi B: -A

7 cem'-i kesîr A: vâfir asker B

8 ol günden izzet ve kerem ve şevket B: izzet ve şevket ol günden A

9 Ensâr'dan olan pâdişâh-ı B: mâlik-i A

10 idüp arz-ı hâl sundukda A: eyledükde B

11 Yehûd tâ'ifesini B: Yehûd'ı A

12 zelîl A: hakîr B

13 isti'mâl itmeye A: kokmaya B

14 Uhud Dağı'nda B: Uhud'da A

15 ta'kîb A: taleb B

16 âdemi A: kimesneyi B

17 Münevver'e'nün tahrîbini irâde eyledükde A: Münevver'e'yi harâb eylemek istedikde B

18 mu'ammer A: ulu B

19 Sana lâyük değildür B: -A

20 senün şânun bundan büyükdür A: -B

21 gazab sana müstevlî ola A: gazaba gelesin B

22 Münevver'e'nün tahrîbine A: Münevver'e'yi harâb etmeğe B

23 Hazret-i A: -B

İsmâ'îl Peygamber *aleyhi's-selâmun*¹ neslinden Âhirü'z-zamân Peygamberi'nün Medîne² mahall-i hicretidür ki Ka'be'den gelse gerekdür." Pes Tübba' ol dâ'iyeyi terk eyleyüp mezbûr Yehûdî'yi bir âhar Yehûdî'yle bile alup Mekke-i Mükerrerme'ye varup Ka'be'ye³ kisvet giyürüp andan sonra ol iki Yehûdî'yle bile Yemen cânibine rücû⁴ idüp dînlerini ihtiyâr eyledi.

Ve dahi haberde vâriddür⁵ ki Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nün *radıyallâhu anh* evi ki zikri gelecekdür,⁶ Tübba'-ı Evvel binâsıdır ki anun ismi Tübân bin Es'ad bin Kelkeykerib'dür;⁷ dimişler ki ol Medîne-i Münevvere'ye mürûr eylemişdür ulemâdan⁸ dört yüz⁹ kimesneler ile bile. Ol dört yüz¹⁰ ulemâdan mezbûrlar¹¹ birbiri ile ahd eylemişlerdi ki Medîne-i Münevvere'de mütevattın olalar.¹² Tübba'dan icâzet taleb eyledükde¹³ Tübba' anlara didi ki: "Ne sebeb ile anda kalursuz?" deyü su'âl eylemeğin¹⁴ anlar didiler ki: "Kitâblarda gördük ki bu makâm bir peygamberün mahall-i hicretidür ki ism-i şerîfleri Muhammed'dür, *sallallâhu aleyhi ve sellem*.¹⁵ [A78b] İmdi biz bu makâm-ı şerîfde ikâmet iderüz bu ümîd ile ki ol Zât-ı bâ-berekât-ile müşerref olavuz." Pes Tübba' her birisi için mesken yapup birer odalık câriye virüp vâfir mâl bağışlayup nâme-i îzâz [B69a] u ikrâm-ı Hazret-i

1 Peygamber *aleyhi's-selâmun* B: -A

2 Medîne B: -A

3 Ka'be'ye A: -B

4 rücû' A: teveccüh B

5 haberde vâriddür B: haberedür A

6 zikri gelecekdür A: -B

7 **Derkenar:** Sâhib-i Târih, "Kelkeykerib" kâf'ların fethiyle ve lâm'un ve [yâ-i] tahtânîyyenün sükunları ile ve râ'nun kesriyle zabt eylemişdür B: -A

8 Ulemâdan B: -A

9 yüz A: -B

10 bile. Ol dört yüz B: -A

11 mezbûrlar A: -B

12 mütevattın olalar B: tavattın idüp A

13 taleb eyledükde A: istediklerinde B

14 deyü su'âl eylemeğin A: -B

15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

Hayru'l-Enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* için altun hall ile yazup mührleyüp anlara virüp ısmarladı ki eger anlardan yâhûd evlâdlarından bir kimesne ol Server ile mülâkât idüp müşerref olur ise nâme-yi anlara teslim ide.¹ Ve nâme-i mezbûrede bu iki beyt var idi:

Şi'r:² شهدت على أحمد أنه رسول الله باري النسم
فلو مدّ عمري إلى عمره لكنت وزيراً له و ابن عمّ³

Ve dahi bir mesken Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ hazretleri için binâ eyleyüp emr eylemişdi ki, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e teşrif buyurdıkları zamânda mezbûr meskende sâkin olalar. Dirler ki, ol mesken Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nün meskenidür ve dahi Ebû Eyyûb-ı Ensârî ol âlimün oğlıdur ki nâme-i mezbûre anda idi. Ve sâ'ir Ensâr dahi sâ'ir zikr olunan ulemânun evlâdıdurlar dirler. Ve dimişler ki, Rasûl-i Ekrem⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e vâsıl oldukları [A79a] zamânda⁶ nâme-i mezbûre dahi anlara vâsıl olup Hazret-i Risâlet-penâh⁷ buyurdılar ki: “Tübba'a la'net eylemenüz, zîra mü'min idi.” Ammâ ihtilâf eylemişler ki îmânı Hazret-i İbrâhîm *aleyhi's-selâma* idi yâhûd bizüm⁸ Peygamberimiz *sallallâhu aleyhi ve selleme* idi.⁹

1 nâme-i îzâz u ikrâm-ı Hazret-i Hayru'l-Enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* için altun hall ile yazup mührleyüp anlara virüp ısmarladı ki eger anlardan yâhûd evlâdlarından bir kimesne ol Server ile mülâkât idüp müşerref olur ise nâme-yi anlara A: mesken yapup ve birer odalık virmişdür. Ve Hazret-i Seyyidül-Enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* için îzâz u ikrâm için nâme yazup ve altun ile mührleyüp ve mezbûr kimesnelerin ellerine virüp ısmarladı ki “Eger sizden veyâhûd evlâdınuzdan bir kimesne ol Hazret-i Server-i Enbiyâ ile mülâkât idüp dil-i didârlarıyla müşerref olursa işbu nâme-yi B

2 Şi'r A: -B

3 “Şehadet ederim ki Hz. Ahmed, Allah'ın Peygamberidir. Şayet ömrüm olsaydı da ona ulaşsaydım onun yardımcısı veya amcasının oğlu gibi olurdu. Onun yanında yer alırdım, onun düşmanlarıyla savaşır ve yükünü hafifletirdim.”

4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

5 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

6 zamânda A: -B

7 Hazret-i Risâlet-penâh B: -A

8 bizüm B: -A

9 *sallallâhu aleyhi ve selleme* idi A: *aleyhi's-selâm* B

[B69b]

Sâhib-i Târih dir ki: *Târih-i¹ Kebîr*'de beyân olunmuşdur, dahi dimişlerdür ki Evs ile Hazrec tâ'ifesi² müddet-i medîd³ birbirleriyle⁴ gâyet-ile muvâfakat üzere idiler. Âhirü'l-emr mâbeynlerinde ihtilâf vâki' olup kıtâle müncer oldu. Ve âhir mukâteleleri yevm-i Bu'âs'da idi ki Hazret-i Peygamber'ün *aleyhi's-selâm* Medîne-i Münevver'e⁵ hicretlerinden beş yıl mukaddem olmuşdı esahh-ı akvâl⁶ üzere. Ve işbu mukâtelede Evs ve Hazrec'ün cemâ' serdârları katl olundılar, İbn-i Übeyy'den gayrı. Ve hidâyetlerine bu bâ'is oldu. Ve li-hâzâ Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radıyallâhu anhâ* buyurdılar kim: “Bu'âs günü bir gündür ki Hakk *Sübhânehû ve⁷ Te'âlâ* ol günü Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁸ mukaddime-i fethi ve nusreti eylemişdür Ensâr'un zümre-i Müslimîn'e duhûlleri sebebiyle.”

Ve dahi ehl-i siyer dimişlerdür ki Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e vâsıl oldukda Evs ve Hazrec'ün başları¹⁰ İbn-i Übeyy idi. Ve andan evvel ve andan sonra bu iki kabîle bir kimesneye tâbî' olmamışlardır. Ve **[A79b]** bir kimesne dahi Evs kabîlesinden¹¹ ki Ebû Âmir-i fâsıkdur,¹² terehhüb eylemişdi ve Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîflerine muntazır idi; İbn-i Übeyy ile hubb-ı ri'yâsete iğtirâr idüp şekâvet-i ebedîye giriftâr olup dalâlet vâdisinde sâkin oldılar. *Vallâhu a'lem.*

1 dir ki: *Târih-i B*: -A

2 tâ'ifesi B: -A

3 müddet-i medîd A: nice sene B

4 birbirleriyle B: -A

5 Hazret-i Peygamber'ün *aleyhi's-selâm* Medîne-i Münevver'e B: -A

6 akvâl A: kavî B

7 *Sübhânehû ve B*: -A

8 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: Rasûl *aleyhi's-selâm*un B

9 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

10 Hazrec'ün başları A: Hazrec tâ'ifesinin serdârları B

11 Evs kabîlesinden B: Evs'den A

12 Ebû Âmir-i fâsıkdur A: Ebû Âmir fâsıkı dirler idi B

[B70a]

Fasl-ı Sâni¹

Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve selleme* Evs ve Hazrec Akabe-i Ülâ'da ve Sâniye'de mütâba'at ve mübâya'at itmekle müşerref olmalarıdır.² Ve ol Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrerme'den Medîne-i Münevvere'ye ahvâl-i hicreti³ ve Kubâ'da nüzûlleri beyânındadır.

Mahfî olmasun ki Hakk Te'âlâ Peygamber'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ dîn-i şerîflerin izhâr eylemek irâde eyledükde⁵ Rasûl-i Ekrem⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir mevsimde Ensâr'dan ba'zı enfâra mülâkî olup anlara İslâm arz iderdi. Ve her hacda dahi bu âdet-i şerîfleri idi. Nâgâh bir mevsimde Minâ Akabesi'nde Hazrec kabilesinden⁷ bir kavme mülâkî olup anlardan su'âl eyledi ki: "Sizler Yehûd kavminün⁸ mevâlîsinden misiz?" Anlar dahi: "Belî yâ Rasûlallâh."⁹ didiler. Pes anları İslâm'a da'vet eyledi. Bundan evvel¹⁰ anlar çün Yehûd'dan istimâ' eylemişler idi ki: "Nebîmiz meb'ûs olacakdur ve biz anun [A80a] ile dahi ittifâk eylemişüz ki Ensâr ile mukâtele iderüz." Pes anlar biri birine didiler ki: "Ol nebiyy-i¹¹ mev'ûd bunlardır. İmdi biz anlardan mukaddem¹² îmâna gelem; tâ kim anlar bizüm ile mukâtele idüp¹³ galebe bizüm ola." Ve Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* îmân getürüp didiler ki: "Biz kavmimizi terk idüp sana tâbî' olduk. Zîrâ kavmimiz mâbeynleri adâvet ve şerâret bir mertebededür ki

1 Fasl-ı Sâni A: İkinci Fasl B

2 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve selleme* Evs ve Hazrec Akabe-i Ülâ'da ve Sâniye'de mütâba'at ve mübâya'at itmekle müşerref olmalarıdır B: Evs ve Hazrec'ün müşerref olmalarıdır Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mütâba'at ve mübâya'atlarıyla Akabe-i Ülâ'da ve Sâniye'de A

3 Mekke-i Mükerrerme'den Medîne-i Münevvere'ye ahvâl-i hicreti B: ahvâl-i hicretinden Mekke'den Medîne'ye A

4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

5 irâde eyledükde A: istedikde B

6 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

7 Hazrec kabilesinden B: Hazrec'den A

8 kavminün B: -A

9 yâ Rasûlallâh B: -A

10 Bundan evvel B: -A

11 nebiyy-i B: -A

12 mukaddem A: evvel B

13 mukâtele idüp A: -B

âhar kavimde yokdur.¹ [B70b] Eger Hakk *Sübhânehû ve² Te'âlâ* senün berekâtun sebebiyle kavmimizi ıslâh idüp beynlerinde olan adâvet ve nizâ' ref³ olur ise senden e'azz ve ekrem³ ve evlâ kimesne olmaz." didiler. Andan sonra mezbûr kimesneler⁴ Medîne-i Münevver'e⁵ rücû' eylediler. Çün evlerine vâsıl oldılar, Medîne-i Münevver'de⁵ bir evi bulmadılar ki Hazret-i Risâlet-penâh'un⁶ zikri-şerifinden hâlî ola. Ve işbu cemâ'at altı nefer kimesneler idiler. Ve bir rivâyetde yedi nefer⁷ idiler. Ve bir rivâyetde iki nefer [dahi var] idiler dirler Evs tâ'ifesinden.⁸

İkinci sene [hacc] mevsiminde Medîne'den⁹ on iki nefer¹⁰ hacca geldiler. Altı nefer ol evvel gelenlerden ve altı nefer dahi¹¹ Hazrec kabîlesinden¹² ziyâde gelüp anlar dahi î mân getürdiler. Ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlar ile bile Mus'ab bin Umeyr'i Medîne'ye¹³ irsâl eyledi,¹⁴ tâ kim İslâm ve dîn anda ta'lîm [A80b] ide. Rivâyet-i âharda dir ki, tâ'ife-i mezbûre Medîne-i Münevver'e⁵ vardukdan sonra Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ardlarınca Mus'ab'ı ve [İbn-i] Ümm-i Mektûm'ı *-radıyallâhu anhumâ-* irsâl eyledi ve Mus'ab'a emr eyledi ki anlara imâmêt idüp Kur'ân ve namâz ta'lîm ide. Medîne-i Münevver'e⁵ geldüklerinde Es'ad bin Zürâre *radıyallâhu anh* ki evvel Mekke'ye¹⁵ gelen altı neferden biridür, anun menzilinde nüzûl eylediler.¹⁶ Ve Müslümânlar anda cem' olup umûr-ı dîn tahsîl iderlerdi. Ba'dehû¹⁷ Sa'd bin Mu'âz ve Üseyd bin Hudayr [B71a] ki Benî Abdüleşhel'un ulularından idiler, bu kıssa-

-
- 1 âhar kavimde yokdur A: -B
 - 2 *Sübhânehû ve* B: -A
 - 3 ve ekrem B: -A
 - 4 mezbûr kimesneler B: -A
 - 5 Medîne-i Münevver'de B: -A
 - 6 Hazret-i Risâlet-penâh'un B: Peygamber A
 - 7 nefer A: -B
 - 8 Evs tâ'ifesinden B: Evs'den A
 - 9 Medîne'den B: -A
 - 10 nefer A: kimesne B
 - 11 ol evvel gelenlerden ve altı nefer dahi B: -A
 - 12 kabîlesinden B: -A
 - 13 Medîne'ye B: -A
 - 14 irsâl eyledi A: gönderdi ki B
 - 15 Mekke'ye B: -A
 - 16 nüzûl eylediler A: kondılar, sâkin oldılar B
 - 17 Ba'dehû B: -A

yı istimâ' idicek mezbûr¹ Sa'd, Üseyd'e didi ki: "Var şol iki kimesneye ki zu'afâmızı süfehâ ideyorlar. Bize gelmezden evvel anları nehy ve zecr eyle." Üseyd dahi harbesini eline alup anlara doğru² revâne oldu. Çün Es'ad *radıyallâhu anh* Üseyd'i gördi, Mus'ab *radıyallâhu anhuya* didi ki: "İşbu gelen kimesne kavminün ulularındandır." Mâ-hüve'l-vâki'i gereği gibi ana bildürdi. Mezbûr³ Üseyd gelüp ve başları üzerlerinde durup anlara itâle-i lisân idüp eydürdi ki: "Sizleri ne getürdi ve ne îcâb eyledi ki zu'afamızı süfehâ idersiz? [A81a] Pes imdi sizler bu yerden ırak olun⁴ eger başınız size gerek ise!" Mus'ab *radıyallâhu anh* ana didi ki: "Hele dinle biz ne söylerüz; eger makbûlün olursa kabûl idesin ve eger tab'ına mekrûh görünürse mekrûhı kendünden izâle eyle." Mus'ab *radıyallâhu anh*⁵ kase ile mü'ekked⁶ idüp didi ki: "Üseyd bana⁷ henüz⁸ cevâb vir-meksizin nûr-ı îmânı ben anun yüzinde müşâhede eyledüm." Üseyd'ün⁹ cevâbı bu idi ki: مَا أَحْسَنَ هَذَا وَ أَجْمَلَ Ya'nî "Ne gökçek ve zîbâ sözdür!"¹⁰ Bu andan sonra su'âl eyledi ki: "Bu dîne girmek isteyicek ne iş kılırsuz?"¹¹ Pes Mus'ab ve İbn-i Ümm-i Mektûm didiler ki: "Evvel gusl idüp pâk olduktan sonra pâk giysi¹² giyüp dahi Kelime-i Şehâdet'i getürüp andan sonra beş vakit namâzı kılup müdâvemet üzere [B71b] olur." Üseyd dahi anların emrlerin yerine getürüp didi ki: "Benüm ardımda bir kimesne vardır ki eger ol sizlere teba'iyet ider ise¹³ kavminden bir ehad tahallûf itmeyüp¹⁴ cümleden¹⁵ Müslümân olurlar.¹⁶ Pes imdi¹⁷ ben anı sizlere fi'l-hâl irsâl iderüm."¹⁸ Pes Üseyd, Sa'd bin Mu'âz'a rücû' eyledükde gördi ki

1 mezbûr B: -A

2 anlara doğru B: -A

3 Mezbûr B: -A

4 Pes imdi sizler bu yerden ırak olun B: Irak olun bu yerden A

5 *radıyallâhu anh* B: -A

6 ile mü'ekked A: -B

7 Üseyd bana B: -A

8 henüz A: -B

9 Üseyd'ün A: -B

10 sözdür A: -B

11 Bu dîne girmek isteyicek ne iş kılırsuz? B: Ne iş kılırsız bu dîne girmek murâd idicek? A

12 giysi A: libâs B

13 teba'iyet ider ise A: tâbi' olursa B

14 ehad tahallûf itmeyüp A: kimesne kalmayup B

15 cümleden B: -A

16 Müslümân olurlar A: îmâna gelürler B

17 Pes imdi B: -A

18 irsâl iderüm A: gönderürüm B

Sa'd kavmi ile müctemi'an¹ bir yerde oturuyor. Ve Sa'd, Üseyd'ün yüzine nazar eyledükde yemîn içüp didi ki: **[A81b]** “Üseyd geliyor, ammâ yüzi tağyîr olup bir gûne dahi olmuşdur.” Üseyd gelicek Sa'd ana didi ki: “Ne eyledün?” Üseyd eyitdi² ki: “Vardum ol iki³ kimesneye söyledüm. Ve anlardan yaramaz söz işitmedüm.” Ve yemîn ile mü'ekked idüp Üseyd⁴ didi ki: “Ben anları nehy eyledüğümde bana didiler ki: “Sana hoş gelmeyen nesneyi terk idelüm.” Ve bu esnâda Üseyd *radıyallâhu anh*⁵ Sa'd'a didi ki: “İşitdüm ki Benî Hârise tâ'ifesinden nice kimesne⁶ çıkup gelmişlerdür ki Es'ad bin Zürâre'yi *radıyallâhu anh* sana hakâreten⁷ katl ideler hâlun⁸ oğlı olduğına binâ'en.” Sa'd-ı mezbûr⁹ bu sözi istimâ' idicek¹⁰ gazaba gelüp Mus'ab ve sâ'ir yoldaşları cânibine müteveccih oldı, Mus'ab'ı ve İbn-i Ümm-i Mektûm'ı fâriğü'l-bâl ve mutma'innü'l-hâl göricek ma'lûm idindi¹¹ ki Üseyd ne irâde eylemişdür. Sa'd gelüp bunların¹² başları üzere durup bir mikdâr sebb eyledükden¹³ sonra didi ki: “Eger sizünle karâbetimiz olmasa idi göre idinüz ki size ben ne işler eylerdüm. Bizüm **[B72a]** mekrûhumuz olan şeyi bunda niçün yerimize götürürsüz?!” Ve bu hînde Es'ad *radıyallâhu anh* Mus'ab'a didi ki: “Vallâhi kavmün seyyidi gelmişdür¹⁴ ki eger ol Müslümân olur ise kavminden bir ehad tahallüf itmeyüp cemî'an Müslümân olurlar.”¹⁵ Andan **[A82a]** sonra Mus'ab *radıyallâhu anh* Sa'd'a¹⁶ didi ki: “Âyâ¹⁷ bir mikdârca otursan ve cevâbımızı dinlesen; eger tab'ına mülâ'im görünürse kabûl idesin ve eger katında mekrûh add olunursa mekrûhı senden izâle idelüm.” Sa'd didi ki: “İnsâf-ile söy-

1 müctemi'an A: cemî'an B

2 Üseyd eyitdi A: Ol didi B

3 iki A: -B

4 Üseyd B: -A

5 *radıyallâhu anh* A: -B

6 tâ'ifesinden nice kimesne B: -A

7 *radıyallâhu anh* sana hakâreten B: -A

8 Kelime حال şeklinde imla edilmiş olup “dayı” manasındadır.

9 mezbûr B: -A

10 istimâ' idicek A: işidicek B

11 ma'lûm idindi A: bildi B

12 Sa'd gelüp bunların B: -A

13 sebb eyledükden A: söğdükden B

14 gelmişdür A: budur B

15 Müslümân olurlar A: imâna gelürler B

16 *radıyallâhu anh* Sa'd'a B: -A

17 Âyâ A: Kâşkı B

ledin.”¹ Andan sonra Mus'ab, Sa'd'a² İslâm arz eyledi ve Kur'an okudu. Rivâyet olundu ki Sa'd dahi³ cevâb virmezden evvel Sa'd'un⁴ yüzünde İslâm'un nûrî ve ziyâsı müşâhede olundu. Pes Sa'd bunlara⁵ didi: “İslâm irâde olundukda ne işlemek gerekdür?” Bundan evvel⁶ Üseyd'e nice beyân olunduğı gibi Sa'd'a dahi eylece beyân eylediler ve ol dahi îmâna gelüp kemâ-yenbağı ne ise edâ eyledi. Andan sonra Sa'd ve Üseyd *radıyallâhu anhumâ* kavmlerinün müctemi'lerine⁷ gelüp ve Sa'd kavmine⁸ didi ki: “Ey Benî Abdüleşhel! Aranuzda⁹ beni nice bilürsüz?” Anlar didiler ki: “Efendimiz ve ulumuz ve efdalimiz bilürüz seni!” Sa'd bunlara didi ki: “İmdi ma'lûmunuz olsun ki bana harâmdur birinüzle söyleşmek [B72b] dışıden ve erkekden, küçükden ve büyükden; Allâh ve Rasûli'ne îmân getürmeyince.”¹⁰ Ve dimişler ki Allâh'a kâsem idüp:¹¹ “Vallâhi¹² ol günde henüz dahi gice olmazdan evvel Benî [A82b] Abdüleşhel'den bir ferd kalmadı ki îmân getürmemiş ola; erden ve avratdan ve büyük ve küçük cem'ân îmâna geldiler.” Pes Mus'ab *radıyallâhu anh* Es'ad'un yanına rücû' idüp anun yanında ikâmet idüp halkı İslâm'a da'vet iderdi; tâ ki¹³ Ensâr evlerinden bir ev kalmadı ki Müslümân olmamış olalar. Meger Evs tâ'ifesinden Benî Ümeyye bin Zeyd ve Hutame ve Vâ'il ve Vâkıf, bir şâ'irün sebebi ile ki ana haylice münkâd idiler, mezbûrlar îmâna gelmediler.¹⁴ Zîrâ ol şâ'ir¹⁵ anları îmândan men' iderdi; tâ kim Hazret-i Risâlet-penâh¹⁶

1 söyledin A: söyle söylediği B

2 Sa'd'a B: -A

3 Sa'd dahi B: -A

4 evvel Sa'd'un A: -B

5 bunlara B: -A

6 Bundan evvel B: -A

7 müctemi'lerine A: cümlesine B

8 ve Sa'd kavmine B: -A

9 Aranuzda B: -A

10 bana harâmdur birinüzle söyleşmek dışıden ve erkekden küçükden ve büyükden Allâh ve Rasûli'ne îmân getürmeyince A: sizünle ve sizden erkek ve dişi ve büyük ve küçük ve her kim var ise söyleşmek bana harâm oldı; tâ kim cümleünüz Allâh ve Rasûli'ne îmân getürmeyince B

11 Allâh'a kâsem idüp B: -A

12 Vallâhi A: -B

13 tâ ki A: -B

14 Evs tâ'ifesinden Benî Ümeyye bin Zeyd ve Hutame ve Vâ'il ve Vâkıf, bir şâ'irün sebebi ile ki ana haylice münkâd idiler, mezbûrlar îmâna gelmediler B: Benî Ümeyye bin Zeyd ve Hutame ve Vâ'il ve Vâkıf, Evs'den ki Müslümân olmamışlar idi bir şâ'ir sebebi ile ki ana haylice münkâd idiler A

15 şâ'ir B: -A

16 Hazret-i Risâlet-penâh B: Peygamber A

sallallâhu aleyhi ve sellem hicret idinceye dek. Andan sonra Bedr ve Uhud ve Hendek Gazavâtı'ndan sonra¹ cem'ân şeref-i İslâm ile müşerref oldılar.²

Taberânî Urve'den rivâyet eylemişdür ki dimişdür:³ “Benî Abdüleşhel İslâmları kıssasında ki Benî Abdüleşhel kavmi İslâm'a geldükden⁴ sonra Benî Neccâr,⁵ Es'ad bin Zürâre *radıyallâhu anhun* üzerine şiddet gösterüp Mus'ab'ı *radıyallâhu anh* ihrâc eylediler. Pes Mus'ab dahi bu sebep ile⁶ Sa'd bin Mu'âz cânibine intikâl idüp nâsun da'vetlerine ve hidâyetlerine iştigâl üzere idi. Ensâr evlerinden bir ev [A83a] kalmadı ki cümlesi⁷ Müslümân oldılar; illâ birkaç ev ki yukaruda⁸ zikr olunmuşdur. Ve Amr bin el-Cemûh [B73a] dahi cümle Müslümân olup⁹ putların sıyup ol dahi şeref-i imânla müşerref olup Müslümân oldu.¹⁰ Andan sonra Medîne-i Münevver'e de nusret ve¹¹ şevket ve izzet Müslümânların oldu.”

İbn-i İshâk dir ki:¹² Andan sonra¹³ Mus'ab *radıyallâhu anh* Ensâr'dan bir cem'ât ile bile ki şeref-i İslâm ile müşerref¹⁴ olmuşlar idi, hacc-ı şerife gitmeğe niyyet idüp¹⁵ kavm-i Ensâr'un müşriklerinin hacc kâfileleriyle bile Mekke'ye müteveccih oldılar; tâ kim likâ-yı mübârek-i Seyyid-i Kevneyn ve şeref-i bey'at-i Rasûl-i Sekaleyn birle müstes'ad olup zû-fazîleteyn olalar. Pes Mekke-i Mükerrreme'ye vâsil olıcak mezbûr tâ'ife¹⁶ Rasûl-i Ekrem¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile va'de eylediler ki eyyâm-ı teşrîkde Akabe'de cem' olalar. Ve bu Akabe'den murâd Mekke-i Mükerrreme'den şol şî'bdür ki Minâ'ya müteveccih olan kimesnenün sol cânibine gelür.

-
- 1 Gazavâtı'ndan sonra A: Gazâsı'nda B
 - 2 şeref-i İslâm ile müşerref oldılar A: İslâm'a geldiler B
 - 3 Urve'den rivâyet eylemişdür ki dimişdür B: rivâyet eylemişdür Urve'den A
 - 4 İslâm'a geldükden B: İslâmlarından A
 - 5 Benî Neccâr B: İbnü'n-Neccâr A
 - 6 dahi bu sebep ile B: -A
 - 7 cümlesi B: -A
 - 8 yukaruda B: -A
 - 9 Müslümân olup A: -B
 - 10 ol dahi şeref-i imânla müşerref olup Müslümân oldu B: -A
 - 11 nusret ve B: -A
 - 12 İbn-i İshâk dir ki A: Dirler ki B
 - 13 Andan sonra A: Ba'dehû B
 - 14 şeref-i İslâm ile müşerref A: Müslümân B
 - 15 hacc-ı şerife gitmeğe niyyet idüp B: hacc niyyetine A
 - 16 mezbûr tâ'ife B: -A
 - 17 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

Mezbûr¹ Akabe'ye gelmezden evvel Ka'b bin Mâlik *radıyallâhu anh* Mus'ab ile Medîne'den gelmişdi, ol² dir ki: "Va'de gicesi oldukda³ kavmimiz arasında bir mikdâr uyuduk. Zîrâ hâlimizi anlardan ihfâ iderdük. Ve gicenün sülüsü mikdârı⁴ olıcak kalkup mî'âda müteveccih olup ve bir gizlüce yol ihtiyâr eyledük; tâ kim mezbûr şî'bde cem' olduk. Yetmiş üç nefer erlerden ve iki nefer hâtun bizüm ile bile idi. Biri [A83b] Ümm-i Umâre bint-i Ka'b ve âharı Esmâ bint-i Amr bin Adıyy." [B73b] Ve bir rivâyetde Evs'den on bir nefer, Beni'l-Hâris bin el-Hazrec'den⁵ altmış iki nefer ve hulefâ-yı Hazrec kavminden dört nefer. Bu takdîrce adedi⁶ yetmiş üçden ziyâde olur. Eger beyn'e-r-rivâyeteyn tevfiğ eylesek hulefâ-yı Hazrec'den olan dört neferi altmış dört Hazrecî olan enfârda derc idüp Hazrec hulefâsı olmağın anları müstakil itibâr itmeyüp cümle mu'teber olanlar yetmiş üç nefer olur, *vallâhu a'lem*. Ve ba'zı rivâyâtda yetmiş vâki' oldu, vechi zâhirdür. Anun-içün tercümede⁷ zikr olunmadı.

Bundan sonra Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendülerinün⁸ amm-i şerîfleriyle bile ki Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anhdur* mezbûr tâ'ifenün⁹ huzûrlarına gelüp Hazret-i¹⁰ Abbâs *radıyallâhu anh* ol tâ'ifeye¹¹ buyurdu ki: "Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem* bizüm katımızda¹² şöyledür ki sizün dahi¹³ ma'lûmunuz olmuşdur. Ve biz anı men' eyledük sizün aranzuza varmaktan ve ol Hazret¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ibâ idüp sizlerden gayrı kimesnelere varmağı ihtiyâr eylemedi.¹⁵ Pes siz dahi ana vefâ gösterüp a'dâsını ve ana muhâlefet idenleri ana ta'arruzdan ve ana ezâ eylemekden men' idebilürsenüz *fe-bihâ*. Ve illâ şimdiden [A84a] hâlinüze

1 Mezbûr B: -A

2 Mus'ab ile Medîne'den gelmişdi, ol B: -A

3 oldukda A: -B

4 mikdârı B: -A

5 el-Hazrec'den A: Hazrec kavminden B

6 adedi A: -B

7 tercümede A: -B

8 kendülerinün B: -A

9 tâ'ifenün B: -A

10 Hazret-i A: -B

11 ol tâ'ifeye B: -A

12 katımızda A: aramızda B

13 sizün dahi B: -A

14 Hazret B: -A

15 sizlerden gayrı kimesnelere varmağı ihtiyâr eylemedi B: ihtiyâr eylemedi sizlerden gayrı kimesneyi A

nazar idüp mülâhaza üzere olun.” Pes anlar Hazret-i Abbâs’a *radıyallâhu anh*¹ cevâb virüp didiler ki: “Her ne² söyledün ise işitdük. [B74a] İmdi yâ Rasûlallâh! Sen dahi söyle her³ ne ki buyurursın ve ne⁴ söylersin kendün için yâhûd Allâh⁵ Te‘âlâ için. Bizden nice istersen ahd eyle ki biz ahdimiz üzere durup muhâlefetden ba‘îd ve berî oluruz.” Pes Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “*Hakk Sübhânehû ve*⁶ *Te‘âlâ*’ya ibâdet idüp şirkden berî olun!”⁷ Ve anlara Kur’ân-ı Kerîm okuyup bunları İslâm’a tergîb eyledi. Ve andan sonra buyurdu ki: “Sizün ile⁸ bey‘at iderüm bu şart üzere ki benden def‘ ve men‘ idersiz şol nesnelere ki kendü hâtunlarınızdan ve evlâdınızdan men‘ idersiz.” Ba‘dehû Berâ bin Ma‘rûr *radıyallâhu anh*, Hazret’ün⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek ellerini eline¹⁰ alup eyitdi: “Belî yâ Rasûlallâh!” didi, “Men‘ iderüz şol nesneyi¹¹ ki ehlimiz ve¹² evlâdımız ve ehl ü ıyâlimizden¹³ men‘ iderüz.” Ve Ebu’l-Heysem bin et-Teyyihân didi: “Yâ Rasûlallâh, bizümle Yehûd kavmi¹⁴ mâbeyninde ahd vardır ve biz anı¹⁵ nakz edeceğiz. Ammâ *Hakk Sübhânehû ve*¹⁶ *Te‘âlâ* sana nusret virüp dînini izhâr eyledüğünde bizi terk idüp gerü¹⁷ kavmine rücû‘ eylemeyesin?” Hazret-i Risâlet-penâh¹⁸ [A84b] *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁹ tebessüm idüp buyurdu ki: “Kanınız kanımız ve menzilinüz menzimizdür. Ve ben sizün ve siz benümsiz. Sizinle mukâtele idenle mukâtele iderüm ve sizinle musâlaha idenle musâlaha iderüm.” *Vallâhu a‘lem.*

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 Her ne B: -A

3 söyle her A: -B

4 buyurursın ve ne B: -A

5 Allâh B: Hakk A

6 *Sübhânehû ve* B: -A

7 berî olun B: ba‘îd olalar A

8 Sizün ile B: -A

9 Hazret’ün A: Hazret-i Rasûl B

10 eline B: -A

11 Men‘ iderüz şol nesneyi A: Senden men‘ idelüm her nesne B

12 ehlimiz ve A: -B

13 ve ehl ü ıyâlimizden B: -A

14 kavmi B: -A

15 biz anı B: ben ol ahdi A

16 *Sübhânehû ve* B: -A

17 gerü B: -A

18 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

19 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

İmâm-ı Ahmed ile Hâkim rivâyet eylemişler ki; Abdullâh bin Revâha [B74b] *radıyallâhu anh* ki Medîne'den gelenlerin biri idi, ol¹ didi ki: “Yâ Rasûlallâh! Hakk *Sübhânehü ve² Te'âlâ* için ve kendün için bizümle her ne ki dilersin, ahd eyle.” Hazret-i Rasûl³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Şart iderüm Hakk Te'âlâ için bunu ki ana ibâdet idüp⁴ ve ana şerîk koşmayasız. ⁵عَلَوْا كَبِيرًا Ve kendüm için şart iderüm ki şol nesneyi ki kendü nefsinüzden men' idersiz, benden dahi anı men' idersiz.” Anlar didiler ki: “Eger biz⁶ buyurduğun şartı kabûl idüp edâ idersek mukâbelede⁷ cezâmız ne olur?” Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁹ buyurdılar ki: “Cezânuz cennetdür.” Anlar didiler ki: “Ticâretimizde assı eyledük. Bu bey'i aslâ ve kat'â¹⁰ bozmazuz,¹¹ ikâle ve istikâle itmezüz.” Pes bu âyet-i kerîme nâzil oldu: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ¹² لَّهُمُ الْجَنَّةَ﴾¹² Ya ni “Tahkîkan¹³ Hakk Te'âlâ mü'min kullarından nefslerini ve mâllarını cennet ile satun aldı.” [A85a] Andan sonra Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlara buyurdu, kavmlerinden on iki nefer ihtiyâr ideler ki nikâbet için;¹⁴ tâ anlar sâ'irleri üzere serdâr olalar.¹⁵ Pes anlar dahi dokuz nefer Hazrec'den ve üç nefer Evs kavminden¹⁶ ta'yîn¹⁷ eylediler. Bir rivâyetde dir ki, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁸ nukabâ-yı nücebâyâ¹⁹ buyurdu ki: “Siz kavminüzün kefillerisiz ve zâminlerisiz,²⁰ [B75a] nitekim

1 ki Medîne'den gelenlerin biri idi, ol B: -A

2 *Sübhânehü ve* B: -A

3 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

4 idüp A: -B

5 “Allah bundan (kendisine ortak koşulmasından) yücedir, beridir.”

6 Eger biz A: -B

7 mukâbelede B: -A

8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

9 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

10 ve kat'â B: -A

11 bozmazuz A: -B

12 “Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrât'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak vadedmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O halde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.” Tevbe, 9/111.

13 Tahkîkan B: -A

14 nikâbet için A: -B

15 anlar sâ'irleri üzere serdâr olalar A: anları sâ'irleri üzere serdâr ta'yîn ideler B

16 Evs kavminden B: Evs'den A

17 ta'yîn B: yakîn A

18 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

19 nukabâ-yı nücebâyâ A: ol serdârlara B

20 zâminlerisiz B: -A

Hazret-i¹ İsâ *aleyhi's-selâm*un kavmine Havâriyyûn tâ'ifesi kefil idiler.” Ve anlar dahi eyitdiler: “Kabûl eyledük!”²

Ubâde bin Sâmî't'den *radıyallâhu anh* mervîdür ki: “Bu esnâda³ Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* kavmi ile bu ahdlere ideyorken⁴ Şeytân *aleyhi'l-la'ne* nidâ eyledi ki: “Ey ehl-i menâzil!⁵ Tahkîkan muhârebenüz için ictimâ' göstermişlerdür!” Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Şeytân'a⁶ buyurdu ki: “Seni feze'a bırağayın ey Hakk düşmanı!”⁷ Ve Ensâr'a işâret buyurdu ki menzilleri cânibine varalar.” Fârisî tercümenün tercümesidür, ammâ hadîs-i şerîfe muvâfık değıldür. Zîrâ hadîs-i şerîfün lafzı budur:⁸ *لَا فَرْغَ لَكَ أَيُّ عَدُوِّ اللَّهِ! إِرْجِعُوا إِلَى رِحَالِكُمْ نَصْرَكُمْ اللَّهُ* Şeytân-ı la'inün dahi lafzına tercüme muvâfık olmamışdır. Zîrâ Şeytân-ı la'inün lafzı budur: ¹⁰ *هَلْ لَكُمْ فِي [مُحَمَّدٍ] وَالصَّبَاةِ [مَعَهُ] قَدْ اجْتَمَعُوا عَلَى حَرْبِكُمْ؟*

Ka'b [A85b] *radıyallâhu anh* dimişdür: “Andan sonra yatağımıza rü-cû' eyledük. Ba'dehû sabâh olıcak Kureyş kavminün¹¹ ulucaları haber alup bizüm¹² menzilimize gelüp didiler ki: “Ey ma'ser-i Hazrec! İstimâ' olundu ki siz gelüp sâhibimizi içimizden alup bizüm ile muhârebe kasdına bey'at itmişsiz. Vallâhi Arab'un içinde biz hıçbir tâ'ifenün mukâtelesinden ibâ itmezüz sizün mukâtelenüzden gayrı, mukâtelenüz ebğaz-ı umûrdur katımızda.” Çünkü Kureyş'ün sözlerini bizüm ile olan tâ'ife-i¹³ Ensâr'un¹⁴ [B75b] müşrikleri işitdiler, yemîn eylediler ki “Bu işden ve bu sözlerden haberimiz yokdur.” Fi'l-vâki' haberleri yokdı.”

1 Hazret-i A: -B

2 eyledük A: idüp didiler B

3 Bu esnâda A: -B

4 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* kavmi ile bu ahdlere ideyorken B: -A

5 ehl-i menâzil A: menâzil ehli B

6 Şeytân'a B: -A

7 düşmanı A: adüvvi B

8 ammâ hadîs-i şerîfe muvâfık değıldür. Zîrâ hadîs-i şerîfün lafzı budur A: -B

9 **Derkenar:** لَا فَرْغَ ihtimâl vardur ki râ ile ve ayn-ı mu'ceme ile ola, ma'nâ böyle olur ki: “Senün için fâriğ olayın, ya'ni tedârik eyleyeyin.” Ve ihtimâldür ki sebeb râ ile ve ayn-ı mühmele ile ola, ya'ni “Sana mütesaddî olam.” İki ihtimâlde bile feze'a bırakmak ma'nâları aslâ fehmi olunmaz. Hadîsün tercümesi ale'l-vecheyn budur ki: “Sana mütesaddî olurum ey düşman! Rücû' eylenüz menâzilinüze, Allâh Te'âlâ sizlere nusret vire.” B: -A

10 **Derkenar:** Tercümesi böyledür ki zikr olunur: “Müslümân olanlar hakkında kasdınız mı vardur, anlar cem' olmişler muhârebenüz için?” (*minhu, ğufıra lehu*) B: -A Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 19/90, (174).

11 kavminün B: -A

12 haber alup bizüm B: -A

13 tâ'ife-i A: -B

14 Mütercim, Medineli olup Müslüman olmamış kimselerden bahsederken burada yanlışlıkla “Ensâr” kelimesini kullanmıştır.

Bundan sonra¹ Ensâr-ı Ahyâr *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* Rasûl-i Ekrem² hazretlerine³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* didiler ki: “Yâ Rasûlallâh! Bizümlle şimdi bile gitmez misiniz?” Hazret-i Rasûl⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ buyurdu ki: “Şimdi gitmeğe⁶ me'mûr değilüm.” Ammâ Ashâb-ı Kirâm'a *radıyallâhu anhum*⁷ izn ve icâzet⁸ virdi ki Medîne-i Münevver'e⁹ ye hicret ideler. Ve kendüleri izn intizârı⁹ için te'hîr eylediler.

Ol esnâda¹⁰ bir cemâ'at iki Akabe arasından Medîne-i Münevver'e⁹ müteveccih oldılar. Ve İbn-i Ümm-i Mektûm anlar ile bile idi. Ve dimişler ki Medîne-i Münevver'e⁹ ye evvel hicret iden kimesne Ebû Seleme-i Mahzûmî idi ki Ümm-i Seleme'nün zevci idi. Ammâ Akabe-i mezbûrenün cem'iyetinden¹² sonra Ashâb-ı Kirâm'un *radıyallâhu anhum*¹³ Medîne-i Münevver'e cânibine teveccühleri mütevâlî oldu. Evvel hicret idenlerden Emîrül-Mü'minîn [A86a] Ömer *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Osmân bin Affân ve Hazret-i Hamza ve Hazret-i Abdurrahmân bin Avf ve Hazret-i Zübeyr ve Hazret-i Ömer'ün karındaşı Zeyd ve Talha ve Suheyb ve Zeyd bin Hârise¹⁴ *radıyallâhu anhum*¹⁵ idiler. Ve dahi dimişler ki Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk ve Hazret-i Alî *radıyallâhu anhumâdan* gayrı¹⁶ Rasûl-i Ekrem¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile kimesne kalmamışdı.

1 Bundan sonra B: -A

2 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

3 hazretlerine A: -B

4 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

5 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

6 Şimdi gitmeğe B: -A

7 *radıyallâhu anhum* B: -A

8 ve icâzet B: -A

9 izn intizârı A: icâzete intizâr B

10 Ol esnâda B: -A

11 Medîne-i Münevver'e⁹ ye B: -A

12 Akabe-i mezbûrenün cem'iyetinden B: Akabe'den A

13 *radıyallâhu anhum* B: -A

14 Evvel hicret idenlerden Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Osmân bin Affân ve Hazret-i Hamza ve Hazret-i Abdurrahmân bin Avf ve Hazret-i Zübeyr ve Hazret-i Ömer'ün karındaşı Zeyd ve Talha ve Suheyb ve Zeyd bin Hârise B: hicret idenlerden Emîrül-Mü'minîn Ömer ve karındaşı Zeyd ve Talha ve Suheyb ve Hamza ve Zeyd bin Hârise ve Abdurrahmân bin Avf ve Zübeyr ve Osmân bin Affân A

15 *radıyallâhu anhum* A: -B

16 Alî *radıyallâhu anhumâdan* gayrı A: Alî'den gayrı *radıyallâhu anhum ecma'in* B

17 Rasûl-i Ekrem B: Peygamber A

Müşrikîn tâ'ifesi¹ [B76a] bu hâleti müşâhede idicek² Peygamber *sal-lallâhu aleyhi ve sellemün* dahi zuhûr-ı³ hurûclarından hazer üzere olup ve Dâru'n-Nedve'de cem' olup⁴ ve Şeytân-ı la'în bir pîr-i Necdî sûretinde aralarında girdi ve müşâverelerinde⁵ Ebû Cehl-i nâ-ehlün⁶ kavlini savâb gördi. İşbu kıssa böyle idi ki; ol cem'iyetde⁷ Kureyş aralarında ihtilâf vâki' oldı ki Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve selleme* ne ideler, tâ kim andan halâs olalar. Ebu'l-Buhtürî didi ki: "Benüm re'yim budur ki anı⁹ habs idelüm ve kapuyı üzerine kapayalum.¹⁰ Ve ol evde¹¹ bir delük koyasız ki andan ana yiyecek ve içecek virilsün ve ol ölünceye dek anda habsde kalsun." Şeytân-ı la'în didi ki: "Ne yaramaz re'ydür bu re'y!¹² Zîrâ ki anun kavmi gelüp anı darb-ı habsden ihrâc iderler." Andan sonra Hişâm bin Amr didi ki: "Benüm re'yim budur ki anı bir deveye bindürüp şehirden ihrâc idelüm¹³ ki anun ameli bize zarar eylesün." Yine Şeytân-ı [A86b] racîm¹⁴ didi ki: "Ne yaramaz re'ydür bu re'y!¹⁵ Zîrâ bundan gidüp varur, bir kavmi ifsâd idüp sizün üzerinize gelüp sizünle mukâtele ider." Andan sonra Ebû Cehl-i bed-nâm didi ki: "Benüm re'yim budur ki her bir kabileden¹⁶ birer delükanlu tâze yiğide kılıc virüp cümlesi defâten vâhideten urup anı helâk eylemekdür. Zîrâ bu takdîrce [B76b] kanı kabîleler içinde müteferrik olur. Benî Hâşim cemî' kabâ'il ile mukâtele idemezler. Eger kan-bahâ taleb iderlerse virevüz." Şeytân-ı bed-baht didi ki: "Söz budur ki bu yiğid söyledi." Pes bu re'y üzere anlar ittifâk eyledüklerinde Cebrâ'il *aleyhi's-selâm* gelüp Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-*

1 Müşrikîn tâ'ifesi B: Kureyş A

2 müşâhede idicek A: göricek B

3 zuhûr-ı B: -A

4 cem' olup A: ictimâ' eyleyüp B

5 müşâverelerinde B: -A

6 nâ-ehlün B: -A

7 cem'iyetde B: mecma'da A

8 Hazret-i Rasûl B: Hazret'e A

9 anı A: Muhammed'i B

10 kapayalum B: sıvayasız A

11 ol evde B: -A

12 Ne yaramaz re'ydür bu re'y A: Bu re'y yaramaz re'ydür B

13 ihrâc idelüm B: süresiz A

14 racîm A: la'în B

15 Ne yaramaz re'ydür bu re'y A: Bu dahi yaramaz re'ydür B

16 kabileden B: batnda A

tahiyyâta haber virdi ve didi ki: “Küffâr seni zâyî‘ itmek üzeredürler,¹ am-mâ Hakk *Sübhânehû ve*² *Te‘âlâ* senün hâfızındur.” Ve “Medîne-i Münevver’e hicret eyle.” deyü Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* emr olundılar.³ Pes Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ Hazret-i Alî’yi *radıyallâhu anh* kendü yerine koyup kendüleri Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* ile hicret niyeti ile Cebel-i Sevr’ün⁵ gârına revâne oldılar.

Bu kıssa⁶ *Tefsîr-i Kādî*’dan böylece nakl olunmuşdur, tafsîl-i kazıyye⁷ budur ki: Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazret-i Alî *radıyallâhu anhuya* emr eyledi ki: “Benüm yatduğum yerde sen yatasın.” didi ve kendüleri⁸ [A87a] Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk⁹ *radıyallâhu anhuya*¹⁰ varup buyurdi ki: “Hicrete me’mûr oldum.” Ve hâl bu idi ki Hazret-i Sıddîk dahi kendüsini sohbet-i şerîfleri için ihzâr idüp iki dâne râhileler¹¹ müheyyâ¹² eylemişdi. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*den hicret haberin istimâ‘ eyledükde mürâfakat iltimâs eyleyüp mezbûr iki râhileden bir eyücesini Hazret-i Rasûl’e¹³ arz eyledi ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁴ bahâsıyla [B77a] kabûl eyledi. Andan sonra Peygamber¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* râhile-i Kasvâ’yı ve bir rivâyetde Ced’â nâm râhileyi ihtiyâr eyleyüp buyurdi ki: “Bahâsıyla kabûl eyledüm.” Bahâsı sekiz yüz dirhem idi dimişler,¹⁶ *vallâhu a‘lem*. Andan sonra Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* Abdullâh bin Uraykıt nâm kimesneye vardı ki Benî Kinâne’den idi ve yolu hûb bilürdi, anı

1 üzeredürler A: isterler B

2 *Sübhânehû ve* B: -A

3 Ve “Medîne-i Münevver’e hicret eyle.” deyü Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* emr olundılar B: Ve Medîne-i Münevver’e hicret ile emr olundu A

4 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

5 Cebel-i Sevr’ün B: Sevr A

6 Bu kıssa A: -B

7 böylece nakl olunmuşdur, tafsîl-i kazıyye B: nakl olunmuşdur, tafsîl A

8 kendüleri A: -B

9 Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk B: Hazret-i Sıddîk’a A

10 *radıyallâhu anhuya* B: -A

11 râhile: yük devesi; binek hayvanı

12 müheyyâ A: hâzır B

13 Hazret-i Rasûl’e B: Hazret’e B

14 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

15 Peygamber A: Hazret B

16 ihtiyâr eyleyüp buyurdi ki: “Bahâsıyla kabûl eyledüm.” Bahâsı sekiz yüz dirhem idi dimişler A: sekiz yüz dirhem bahâsıyla ihtiyâr eyledi B

delillük için¹ icâreye alup va'de eyledi ki üç günden sonra Cebel-i Sevr'ün² gârına gele.

Ve Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât* menzil-i şerifleri cânibine rü-cû' idüp açmazdan nazar eyleyüp gördi ki Hazret-i Alî gelüp yerlerinde mütemekkin olup ve Kureyş kavmi³ kapuda cem' olup Ebû Cehl-i la'în anda olan yiğidlere dir idi ki: "Cümlenüz cem' [A87b] olup bir oğurdan⁴ Muhammed'i⁵ katl eylesünüz." Ba'dehû Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ bir avuc toprak alup anların⁷ şom yüzlerine saçdı, her birinün⁸ gözlerini toprak ile⁹ doldurup kör olayazdılar.¹⁰ Andan sonra Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhun* menziline gelüp ma'an Sevr Gârı'na geldiler.¹¹ Bir kimesne müşriklerden ırak olmağın mezbûrlara yakın gelüp eyitdi:¹² "Neye muntazırsız?" Didiler ki: "Dilerüz ki sabâh ola, tâ kim Muhammed'i katl iderüz." Ol kimesne¹³ anlara didi ki: "Hakk Te'âlâ sizleri kabîh ve [B77b] rüsvây eyledi. Görmedinüz ki başınıza toprağ saçup içinüzden çıkdı."¹⁴ Ebû Cehl ana inanmayup didi ki: "İçerüde Bürde ile bürünüp yatup söyleyen Muhammed değil midür? Odur." deyü.¹⁵ Ol sabâh olunca muntazır oldılar,¹⁶ gördiler ki Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* mübârek firâşdan kalkup zâhir oldı. Pes Ebû Cehl-i la'în didi ki: "Muhbir gerçek söyler imiş." Andan sonra Kureyş cem'iyet idüp yolları dutup ve va'de eylediler ki her kim ki Muhammed'i tutup getüre, ana azîm hürmet idüp vâfir¹⁷ mâl vireler. Ve

-
- 1 Abdullâh bin Uraykıt nâm kimesneye vardı ki Benî Kinâne'den idi ve yolu hûb bilürdi, anı delillük için A: Benî Kinâne kavminden olan Abdullâh-ı Uraykıt nâm kimesne Medine yolın eyüce bilmeğın mezbûra varup delil olmağın için B
 - 2 Cebel-i Sevr'ün B: Sevr A
 - 3 kavmi B: -A
 - 4 cem' olup bir oğurdan A: defâten vâhideten B
 - 5 Muhammed'i B: -A
 - 6 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Rasûl B
 - 7 alup anların B: -A
 - 8 her birinün B: -A
 - 9 toprak ile B: -A
 - 10 kör olayazdılar A: az kaldı ki kör olalar B
 - 11 geldiler A: vâsil oldılar B
 - 12 Bir kimesne müşriklerden ırak olmağın mezbûrlara yakın gelüp eyitdi A: Müşrikın kavminden bir kimesne Kureyş kavminden ırak yerde iken yanlarına varup didi ki B
 - 13 Ol kimesne B: -A
 - 14 içinüzden çıkdı A: çıkup gitdi B
 - 15 Odur." deyü B: -A
 - 16 muntazır oldılar B: -A
 - 17 hürmet idüp vâfir B: -A

bi'l-cümle gözleri za'îf ve re'yleri nahîf olup nice kerre gâr yanından varup gelüp gâr kapusunda ankebût¹ [A88a] yuva² yapmağın gâra mukayyed olmadılar. Üç gün geçdükden sonra mezbûr delîl ol iki râhileyi bilesince alup geldi. Bu vâkı'a iki ay on gün Akabe'den sonradur.³ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* cem'iyetleri olan Akabe'den hurûcları Rebî'u'l-evvel'ün gurrasinde düşenbe güninde vâkı' olmuşdur.⁴ Ve bir rivâyetde pençsenbe günü idi. Ve Âmir bin Führeyre nâm kimesne⁵ Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* ve Hazret-i⁶ Ebû Bekr es-Siddîk'a *radıyallâhu anh*⁷ hizmet⁸ idüp Siddîk'un ardında idi. Pes Mekke-i Mükerrreme'nün tarîk-ı Sâfile'sin ihtiyâr idüp sâhil-i bahr yolından Usfân altından teveccüh idüp Kudeyd nâm yerde Ümm-i Ma'bed-i Huzâ'iyeye otağına nüzü'l buyurdılar. Seşenbe güninde Kudeyd-i mezbûrda Sürâka kazıyyesi [B78a] vâkı' oldu. Küffâr-ı Kureyş birkaç gün bilmediler ki kangı cânibe teveccüh buyurmuşlardur, bir gün Ebû Kubeys Dağ'ndan bir sadâ⁹ istimâ' eylediler ki bu beyt âvâz ile okunup¹⁰ inşâd olunur:

Şî'r:¹¹

فإن يسلم السعدان أصبح محمد
من الأمن لا يخشى خلاف المخالف

Ya'nî "Eger Sa'd bin Mu'âz ve Sa'd bin Ubâde Müslümân olsalar [A88b] Muhammed şöyle ola ki bir muhâlifün hilâfından korkmaya, ya'nî kavî ola." Pes Kureyş'ün kavmi¹² bildiler ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvere cânibine teveccüh buyurmuşdur.

Medîne-i Münevvere'ye karîb¹³ oldukda Ebû [Abdullâh] Büreyde-i Eslemî kendü kavminden yetmiş kimesne ile ma'an Rasûlullâh *sallallâhu*

1 ankebût A: örümcek B

2 yuva A: ağ ve ev B

3 Bu vâkı'a iki ay on gün Akabe'den sonradur A: -B

4 Rebî'u'l-evvel'ün gurrasinde düşenbe güninde vâkı' olmuşdur B: düşenbe günü idi Rebî'u'l-evvel'ün gurrasinde A

5 nâm kimesne B: -A

6 Hazret-i B: -A

7 *radıyallâhu anh* A: -B

8 hizmet B: hadîs A

9 bir sadâ B: -A

10 ile okunup A: -B

11 Şî'r A: -B

12 Kureyş'ün kavmi B: -A

13 karîb A: yakın B

*aleyhi ve selleme*¹ geldi. Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*² su'âl eylediler ki: "Kimsin?"³ Ol didi ki: "Büreyde." Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ebû Bekr es-Siddîk'a *radıyallâhu anh*⁴ iltifât idüp buyurdılar ki: *برد أمرنا و صلح* Ya'nî "Gökçek oldı hâlimiz ve salâh buldı." Andan sonra Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ Büreyde'den su'âl eylediler ki: "Kangı kabîle ve kangı kavmdensin?" Büreyde didi ki: "Kavm-i⁶ Eslem'den." Yine Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ Hazret-i Siddîk'a iltifât idüp buyurdılar ki: "Selâmet bulduk." Andan sonra su'âl eylediler ki: "Kangı bölükden?" Büreyde didi ki: "Benî Sehm'den." Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁹ Büreyde'ye buyurdılar: "Sehm ya'nî nasîb senün hissene zâhir oldı." Andan sonra Büreyde Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* [B78b] didi ki: "Yâ Rasûlallâh, münâsibdür ki Medîne-i Münevver'e ye alemsüz girmeyesiz." [A89a] Fi'l-hâl kendü dülbendini cıdası üzere alem-vârî bağlayup ve Hazret-i¹⁰ Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* alemdârları olup önince götürüp alem elinde¹¹ yürür idi.¹² Dahi Büreyde eyitdi: "Yâ Rasûlallâh, kimün evinde nüzûl buyurursız?" Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdi ki: "Benüm nâkam me'mûr dur." Ya'nî me'mûr olduğı yerde nüzûl olunur.

Ve dahi rivâyet olunur ki Zübeyr bin el-Avvâm bir cemâ'at ile Şâm-ı Şerîf'e ticâret için giderken¹³ yolda Rasûlullâh¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ ile mülâkât idüp Hazret'e *aleyhi's-selâm*¹⁶ ve Hazret-i¹⁷ Siddîk'a *radıyallâhu*

-
- 1 kendü kavminden yetmiş kimesne ile ma'an Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve selleme* B: yetmiş kimesne ile ki kendü kavminden idiler, ma'an A
 - 2 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 3 Kimsin? A: Siz kimsiz? B
 - 4 *radıyallâhu anh* A: -B
 - 5 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
 - 6 Kavm-i B: -A
 - 7 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A
 - 9 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 10 ve Hazret-i B: -A
 - 11 alem elinde B: -A
 - 12 **Derkenar:** İslâm'da evvel livâ haml iden Büreyde'dür. Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e ye dâhil olurken Büreyde "Yâ Rasûlallâh, Medîne'ye livâsuz girme. Önünce livâ getürevüz." diyüp önünce livâ getürüp Medîne'ye ma'an girdi (*Dukakin-zâde*) B: -A
 - 13 Şâm-ı Şerîf'e ticâret için giderken B: bile ticâret için Şâm'a gidiyor iken A
 - 14 Rasûlullâh A: Hazret-i Rasûl B
 - 15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 16 *aleyhi's-selâm* B: -A
 - 17 Hazret-i B: -A

*anh*¹ beyâz giysiler² giyürmüşdür, nitekim rivâyât-ı sahîhada gelmişdir.³ Ba'zı rivâyâtda anlara kisve giyüren⁴ Talhâ'dur *radıyallâhu anh*⁵ demişler Zübeyr yerine.⁶ *Vallâhu a'lem*.

Müslümânlar Medîne-i Münevver'e Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁷ Mekke-i Mükerrerme'den hurûcların istimâ' eyledükde her sabâh Harre cânibine çıkup güneş ısınınca⁸ muntazır olurlar idi, andan sonra⁹ evlerine rücû' iderlerdi. Bir gün güneş kızdıktan sonra evlerine rücû' eyledüklerinde bir Yehûdî bir maslahat için bir yüce yere çıkmış idi; nâgâh gördi ki Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ashâb-ı Kirâm'ı ile *ırdvânullâhi aleyhim*¹¹ aklar giyüp peydâ ve hüveydâ oldılar. Yehûdî göricek¹² ihtiyârsuz [A89b] nidâ eyledi ki: "Yâ Benî Kayle!" Ya'nî Ensâr. Ve didi ki: "Ceddiniz geldi!" Ya'nî hazzınız geldi. Müslümânlar istimâ' idicek¹³ [B79a] etrâfdan gelüp silâhlanup¹⁴ Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* istikbâllerine etrâfdan müteveccih oldılar, kara taşlık üzere¹⁵ zahr-ı Harre'de Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke's-salavât*¹⁶ ile mülâkî oldılar. Pes Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlar ile bile sağ cânibe meyl buyurdılar; tâ ki anlar ile bile¹⁷ Kubâ'da Benî Amr bin Avf arasında Külsûm bin Hidm¹⁸ evine nüzûl buyurdılar. Bir rivâyetde Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîfleri Kubâ'ya¹⁹ gicede olmuşdur didiler. Ammâ esahh rivâyet evvelki²⁰ üzeredür ki zikr olundu. Ve rivâyet olunur ki ol zamânda

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 giysiler A: kisveler B

3 nitekim rivâyât-ı sahîhada gelmişdir A: -B

4 anlara kisve giyüren B: -A

5 *radıyallâhu anh* B: -A

6 Zübeyr yerine A: -B

7 Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: Risâlet-penâh'un A

8 güneş ısınınca B: -A

9 andan sonra A: ba'dehû B

10 Rasûlullâh A: Rasûl B

11 *ırdvânullâhi aleyhim* A: -B

12 Yehûdî göricek B: -A

13 istimâ' idicek A: işidicek B

14 etrâfdan gelüp silâhlanup B: silâhların alup A

15 kara taşlık üzere B: -A

16 zahr-ı Harre'de Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke's-salavât* A: Hazret-i Rasûl B

17 tâ ki anlar ile bile A: -B

18 Hidm A: هِدْم B

19 Kubâ'ya B: -A

20 esahh rivâyet evvelki B: ekser rivâyât bunun A

halk¹ Hazret-i Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellemi* Hazret-i Sıddîk *radıyallâhu anhdan* temyîz ve teşhîs idüp seçemezlerdi; tâ güneş üzerlerine gelince. Andan sonra³ Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhdan* kalkup Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek başları üzere ridâsı ile gölge idicek ma'lûm idindiler. Ve dahi mervîdür ki Külsûm-ı⁴ mezbûrun Nüceyh nâm⁵ hizmetkârı vardı, “Ya Nüceyh!” diyüp nidâ eyledükde Hazret-i Rasûl⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazret-i⁷ Sıddîk'a *radıyallâhu anhdan*⁸ [A90a] iltifât idüp buyurdılar ki: “Necâh bulduk.” Ve buyurdılar ki “Bize rutab getirün.” Pes Külsûm bir salkım⁹ hurma getürdi ki bir mikdârı munassaf¹⁰ ve bir mikdârı zehv idi. Hazret-i Rasûl¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² su'âl eyledi ki: “Buna ne dirler?” Didiler ki: “İzk-ı ümm-i cirzân.”¹³ Andan sonra Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* du'â idüp¹⁴ buyurdi ki: ¹⁵اللهم بارك في أم جرذان [B79b] Dahi¹⁶ ekser rivâyât mücibince Kubâ'ya¹⁷ kudûm-i şerîfleri düşenbe gününde vâki' oldu. Ammâ ba'zı rivâyâtda şüzûz tarîkiyla cum'a gününde dinilmiş, Rebî'u'l-evvel'den on iki gice geçdüden sonra vâki' olmuştur.¹⁸

İbn-i Abbâs *radıyallâhu anhumâdan* mervîdür ki: “Benî Amr tâ'ifesinde üç gice ikâmet buyurdılar. Ve nâzil oldukları yeri¹⁹ mescid binâ eyledilerdi. Andan sonra Benî Amr, mescidün binâsını tekmîl eylediler. Bu²⁰ ol mescid-dür ki esâsı takvâ üzeredir.” Ve Buhârî Urve'den rivâyet ider ki: “Hazret

1 halk B: -A

2 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

3 gelince. Andan sonra A: gelüp ba'dehû B

4 Külsûm-ı B: Ümm-i Külsûm-ı A

5 nâm A: adlu B

6 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

7 Hazret-i B: -A

8 *radıyallâhu anhdan* A: -B

9 salkım A: hoşça B

10 munassaf A: musannef B

11 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

12 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

13 عذوه در اجرذ A: غرقه أم جرذ B izk-ı ümm-i cirzân: ümmü cirzân adlı hurma çeşidinin salkımı

14 du'â idüp B: -A

15 “Allah'ım, ümmü cirzân (hurmasını) bereketli kıl.” Kaynağı bulunamamıştır.

16 Dahi A: Ammâ B

17 Kubâ'ya B: -A

18 vâki' olmuştur B: -A

19 yeri A: mekânı B

20 Andan sonra Benî Amr, mescidün binâsını tekmîl eylediler. Bu B: -A

*sallallâhu aleyhi ve sellem*ün Benî Amr arasında ikâmetleri on günden ziyâ-dece idi.” Ve bir rivâyetde yigirmi iki gün idi ve bir rivâyetde on dört gece idi. Sâhib-i Târîh kavî-i ahîri tercih eylemişdür. *Vallâhu a'lem*.

Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*den¹ sonra üç gün Ka'bede ikâmet idüp andan sonra [A90b] nâsun emânetlerin döndürüp² Medîne-i Münevver'e müteveccih olup ol dahi Kubâ'da Hazret-i Risâlet-penâh ile mülhak olup Külsûm bin Hidm evinde nüzûl buyurdu.³ Rivâyet olunur ki Evs ve Hazrec kavmi⁴ arasında adâvet olmağın Hazrec kavmi korkarlar idi ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Evs kavmi arasında nüzûl buyuralar. Ve Evs kavmi dahi bu havf üzere idiler ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazrec arasında [B80a] nüzûl buyura. Es'ad bin Zürâre *radıyallâhu anh* Bu'âs gününde kavmlerinden bir kimesneyi⁵ katl eyledüğü sebebiyle Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün evâ'il-i kudûmlerinde sohbet-i şerîflerinden mahrûm olmuşdı. Hattâ ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* su'âl eylediler ki: “Es'ad bin Zürâre kandadır?” Sa'd bin Hayseme ve Mübeşşir ve Rifâ'a didiler ki: “Ol bizden bir kimesneyi katl eylemişdür. Ana binâ'en hâzır olmadı.” Ba'dehû bir gece Es'ad bin Zürâre ahşam ile yatsu arasında yüzini örtüp Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün huzûr-ı şerîflerine geldi ve gece sabâha dek hizmet-i şerîflerinde⁶ oldu. Sabâh oldukda Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ [A91a] Sa'd bin Hayseme'ye ve Mübeşşir'e ve Rifâ'a'ya buyurdu:⁸ “Es'ad'ı civârınıza alunuz.” Anlar didiler ki: “Yâ Rasûlallâh, sen civârına al ki civâr civârındur.” Hazret-i Rasûl⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ buyurdu ki: “Gerekdür ki ba'zınız anı civârına alasız.” Sa'd bin Hayseme didi: “Ol

1 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*den B: Rasûl-i Ekrem'den A

2 andan sonra nâsun emânetlerin döndürüp A: halâyıkun emânetlerin teslim idüp B

3 Kubâ'da Hazret-i Risâlet-penâh ile mülhak olup Külsûm bin Hidm evinde nüzûl buyurdu A: Hazret-i Rasûlullâh ile Kubâ'da Külsûm bin Hidm evinde mülâkât oldılar B

4 kavmi B: -A

5 kavmlerinden bir kimesneyi B: -A

6 huzûr-ı şerîflerine geldi ve gece sabâha dek hizmet-i şerîflerinde A: huzûr-ı şerîflerinde B

7 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

8 Sa'd bin Hayseme'ye ve Mübeşşir'e ve Rifâ'a'ya buyurdu A: buyurdılar Sa'd bin Hayseme ve Mübeşşir ve Rifâ'a B

9 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

benüm civârımdadır.” Ba‘dehû Es‘ad bin Zürâre’nün¹ evine varup kemâl-i mülayemet gösterüp ve musâfaha idüp elini eline virüp bilece² Benî Amr kavmine³ götürdi. Andan sonra Evs⁴ dirler ki: “Yâ Rasûlallâh, Es‘ad bin Zürâre⁵ cümlemizün civârındadır.” Ve ol günden Es‘ad, Hulâsa-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi’t-tabiyyât* hazretlerinin⁶ meclis-i şerîflerine endîşesüz gelüp gider oldu.

Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Mescid-i Kubâ’yı [B80b] te’sîs eyledükleri beşinci bâbda zikr olunur *inşâ’llâhu te‘âlâ*.⁸

Ammâ bu⁹ Üçüncü Fasıl

Hazret-i Risâlet-penâh *aleyhi’s-salavâtü minallâh* Medîne-i Münevver’e ye dâhil olup Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* evinde sâkin oldukları beyânındadır. Ve dahi sinîn-i Hicret’de vâki‘ olan kazıyelerin ba‘zı ahvâli beyânındadır.

Mervîdür ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Amr bin Avf [A91b] aralarında birkaç gün ikâmet eyledükden sonra Benî Neccâr kavmi¹⁰ cânibine âdem gönderüp anlar dahi kılıcların kuşanup gelüp Hazret-i Peygamber’ün¹¹ hizmet-i şerîflerine hâzır oldılar. Ve bir rivâyetde böyledür kim, anlar gelüp Rasûl hazretine¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹³ ve Hazret-i¹⁴ Ebû Bekr es-Sıddîk’a *radıyallâhu anh*¹⁵ selâm virüp didiler ki: “Râhilelerinüze¹⁶ binün ki emîn ve vâcibül-mutâ‘ ve ulü’l-emrsiz.”¹⁷

-
- 1 bin Zürâre’nün B: -A
 - 2 bilece A: -B
 - 3 Benî Amr kavmine B: Benî Amr’a A
 - 4 Evs A: Evs Hazrec tâ’ifesi B
 - 5 bin Zürâre B: -A
 - 6 hazretlerinin B: -A
 - 7 Hazret-i Peygamber B: Ve ol Hazret A
 - 8 *inşâ’llâhu te‘âlâ* B: -A
 - 9 **Ammâ bu** B: -A
 - 10 kavmi B: -A
 - 11 gelüp Hazret-i Peygamber’ün B: -A
 - 12 Rasûl hazretine B: Hazret’e A
 - 13 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 14 Hazret-i B: -A
 - 15 *radıyallâhu anh* A: -B
 - 16 Râhilelerinüze B: -A
 - 17 vâcibül-mutâ‘ ve ulü’l-emrsiz B: mutâ‘u’l-emrsiz A

Pes Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* râhilesine¹ binüp anlar ile bile Medîne-i Münevver'e müteveccih olduklarında Benî Amr tâ'ifesi² didiler ki: "Yâ Rasûlallâh! Bizden melûl mi oldunuz veyâhûd evlerimizden³ yeğce ev mi⁴ istersiz?" Ol Hazret-i [Seyyid-i] Kevneyn⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ buyurdılar ki: "Me'mûr olmuşum bir karyeye ki karyeleri yer." Bu sözün ma'nâsı kitâbun [B81a] evâ'ilinde esmâ-yı Medîne-i Münevveresnâsında beyân⁷ olunmuşdur. Benî Amr tâ'ifesi⁸ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* nâkaların dutup söylemişler idi, ana binâ'en Hazret-i Rasûl⁹ buyurdu ki: "Kon nâkamı ki ol me'mûrdur." Ve bu esnâda cum'a vakti dâhil olup Benî Sâlim kavmi¹⁰ arasında olan batn-ı vâdîde¹¹ cum'a namâzını edâ¹² buyurdılar, andan sonra Medîne-i Münevver'e müteveccih [A92a] oldılar.¹³

Ve bir rivâyetde zikr olunur ki Müslümânlar Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* rikâb-ı şerîflerinde kimi yayan¹⁴ ve kimi atlu ve kimi râhilelü yemîn ve yesâr¹⁵ ve önlerinde ve ardlarında ihâta idüp ma'an¹⁶ gideyor iken Ensâr-ı Ahyâr yollarda durup ol Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* her hâneye vâsıl oldukda hâne ehli dirler idi: "Gel izzet ve şevket cânibine." Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlara hayr ile du'â idüp buyururlardı ki: "Nâkam me'mûrdur, yolını dutmanız." Benî Sâlim kavmine¹⁷ vâsıl olun-

1 râhilesine B: -A

2 tâ'ifesi B: -A

3 evlerimizden B: dârimızdan A

4 ev mi B: dâr A

5 Hazret-i [Seyyid-i] Kevneyn B: Hazret A

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

7 beyân A: zikr B

8 tâ'ifesi B: -A

9 Hazret-i Rasûl B: -A

10 kavmi B: -A

11 batn-ı vâdîde A: vâdî ortasında B

12 edâ B: ikâmet A

13 **Derkenar:** Evvel cum'a ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* edâ buyurdılar Medîne'ye teveccühlerinde, Benî Sâlim'de idi. Evvel cum'a ki Medîne-i Münevver'den gayrı kılındı, Bahreyn vilâyetinde Cevâsâ nâm beldede Abdülkays Mescidi'nde idi. Evvel cum'a ki Irâk'da kılındı, Sa'd bin Ebi Vakkâs aşr senesi Safer'inde Medîne'ye dâhil olduğunda idi (*Dukakim-zâde*) B: -A

14 yayan A: piyâde B

15 yemîn ve yesâr A: sağ ve sol B

16 ma'an A: bile B

17 Benî Sâlim kavmine B: Benî Sâlim'e A

ca Itbân bin Mâlik ve Nevfel bin Abdullâh bin Mâlik bin Aclân¹ kalkup mübârek nâkalarınun zimâmına yapışup didiler: “Yâ Rasûlallâh! Aramızda nüzûl buyurun ki aded ve uded kesret-ile bizdedür.² Ve dahi biz bu kavmün ulusu olup bizde³ bâğ ve bâğçe ve mâl ü menâlimiz bî-haddür. Nice ve nice korkulu⁴ kimesneler menzilimize geldükde emîn olmuşlardır.”

[B81b] Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* tebessüm idüp anlara buyurdılar ki: “Nâkama mâni‘ olmanız ki ol me‘mûrdur.” Andan sonra Ubâde bin⁵ es-Sâmit ve Abbâs bin es-Sâmit bin Nadle dahi kalkup menzillerinde Hazret’ün⁶ nüzûl-i şeriflerin iltimâs ve recâ [A92b] idüp mezbûr cevâbla mücâb oldılar. Bu hâl üzere Benî Sâlim⁷ Mescidi’ne ki vâdidedür, gelüp⁸ anda Rasûl⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hutbe okuyup cum‘a namâzın kıldılar. Andan sonra cânib-i yemîne meyl idüp Benî Hublâ’ya geldükde Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Abdullâh bin Übeyy menziline nüzûl irâde eylediler. Abdullâh bin Übeyy ihtibâ idüp oturmuş iken Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme*¹⁰ didi: “Seni taleb eyleyenlerün aralarında nüzûl eyle.” Sa’d bin Ubâde *radıyallâhu anh* bu cevâbı işidicek¹¹ Rasûl¹² *sallallâhu aleyhi ve selleme* didi ki: “Hâtır-ı şerifinüze bu bed-baht-ı bî-sa’dun sözinden gubâr¹³ gelmesün.” Pes Benî Sâ’ide kavmine¹⁴ geldiler. Sa’d bin Ubâde ve Münzir bin Amr ve Ebû Dücâne didiler ki: “Yâ Rasûlallâh! Bu menzilde nüzûl buyur ki mahall-i izzet ve şevket ve mekân-ı celâdet ve kuvvedür.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ¹⁵بارك الله diyüp buyurdılar: “Ey Ebâ Sâbit, nâkaya mâni‘ olma ki ol me‘mûrdur.” Ba’dehû ol yerden dahi geçecek Haz-

1 Bu sahabinin dedeleri arasında “Nadle” isimli bir kimse daha bulunmakta olup burada yer almamıştır: Nevfel b. Abdullâh b. Nadle b. Mâlik b. Aclân.

2 bizdedür A: -B

3 olup bizde B: -A

4 ve nice korkulu B: havflı A

5 bin B: -A

6 Hazret’ün B: -A

7 Benî Sâlim A: -B

8 gelüp A: -B

9 Rasûl B: Hazret A

10 Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* B: -A

11 bu cevâbı işidicek B: -A

12 Rasûl B: Peygamber’e A

13 gubâr A: nesne B

14 Benî Sâ’ide kavmine B: Benî Sâ’ide’ye A

15 “Allah mübarek kılsın.”

rec tâ'ifesinden Sa'd bin Rebî' ve Abdullâh bin Revâha ve Beşîr bin Sa'd¹ ilerü gelüp [B82a] iltimâs eylediler ki anlarun menzilinde nüzûl ideler.² Ve ba'dehû anlar dahi³ mezbûr cevâb-ile mücâb [A93a] oldılar. Andan sonra Benî Beyâda tâ'ifesinden⁴ Ziyâd bin Lebîd ve Ferve bin Amr iltimâs idüp ve arz-ı izzet ve şevket ve mâl ve câh idüp ba'dehû anlar dahi⁵ cevâb-ı mezkûr ile mücâb oldılar. Andan sonra Benî Adıyy bin en-Neccâr'a mürûr eyledükde, anlar Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün dayıları idiler; pes anlardan Ebû Selît, tâ'ifeleriyle⁶ bile kalkup didiler: "Yâ Rasûlallâh! Bizden tecâvüz buyurmanuz, zîrâ biz dayılarunuzuz. Ve bizde kuvvet ve şevket dahi kesret üzeredür. Ve karâbetimiz sebebiyle⁷ bizden evlâ sizlere⁸ kimesne yokdur." Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* cevâb-ı mezbûr ile anlara⁹ cevâb virdiler. Ve bundan gayrı dahi nice¹⁰ rivâyât zikr olunmuşdur.

Ve bi'l-cümle Ebû Eyyûb evine Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ vâsıl olıcak nâkaları çökdi. Ve bir rivâyette Ebû Eyyûb mahallesine vâsıl oldukda nâka çökdi dirler. Andan sonra nâs biri birine girdiler ki Hazret-i Rasûl'i¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹³ kimün menzilinde sâkin itdürel. Ba'dehû Ebû Eyyûb nâkayı kaldurup kendü evine iletđi. Pes Hazret-i Rasûl'¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ buyurđi ki: *المرء مع رحله* Yâ nî "Kişi esbâbiyla bile olur." diyüp Ebû Eyyûb [A93b] evine dâhil oldılar. Ve bir rivâyette nâka Ebû Eyyûb kapusunda çökdi dirler.¹⁶ Nâs [B82b] nâkayı evlerine idhâl eylemek için nâkaya yapışup Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurđi ki: "Nâkayı

1 Hazrec tâ'ifesinden Sa'd bin Rebî' ve Abdullâh bin Revâha ve Beşîr bin Sa'd B: Sa'd bin Rebî' ve Abdullâh bin Revâha ve Beşîr bin Sa'd Beni'l-Hâris bin el-Hazrec'den A

2 iltimâs eylediler ki anlarun menzilinde nüzûl ideler A: menzillerinde nüzûl-i şeriflerin iltimâs eylediler B

3 ba'dehû anlar dahi B: -A

4 Benî Beyâda tâ'ifesinden B: Benî Beyâda'dan A

5 ba'dehû anlar dahi B: -A

6 en-Neccâr'a mürûr eyledükde, anlar Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün dayıları idiler; pes anlardan Ebû Selît, tâ'ifeleriyle A: en-Neccâr kavmi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün dayıları idi, anlardan mürûr eyledükde Ebû Selît, tâ'ifeleri B

7 Ve karâbetimiz sebebiyle B: -A

8 sizlere B: -A

9 cevâb-ı mezbûr ile anlara B: -A

10 dahi nice B: -A

11 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

12 Hazret-i Rasûl'i B: Hazret'i A

13 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

14 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

16 dirler B: -A

kon.”¹ Andan sonra nâka² kalkup Minber-i Şerîf yerine gelüp çökdü, Hazret-i Risâlet-penâh³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ nâkadan indiler. Ba‘dehû Ebû Eyyûb gelüp didi ki: “Benüm meskenim bu yere sâ‘ir mesâkinden akrebdür. İmdi icâzet-i şerîfinüz ile⁵ esbâbınuzı menzilime iletayın.” Hazret⁶ buyurdılar ki: “Al, git.” Pes Ebû Eyyûb evine karâr bulup nâkayı kapusunda yaturdı. Ve bir rivâyette dir ki, Mescid-i Şerîf yerine gelicek nâka çökdü ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* üzerinde idi. Pes anlara vahy zamânında olan hâlet ârız oldı. Andan sonra nâka kalkup bir iki adım gidüp yine yerine rücû‘ idüp çökdü. Ve ol hâlet ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*den mürtefi‘ olup buyurdı ki: “Esbâbı indüreler.” Ve bir rivâyette dir ki, Ebû Eyyûb evinde nâka çökdükde Benî Neccâr kavminün câriyeleri⁷ defleri ile karşuya⁸ çıkup bu beyti hoş elhân⁹ ile terennüm iderler idi:

Şi‘r:¹⁰

نحن جوار من بني النجّار
يا حبذا محمّد من جار¹¹

[A94a]

Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlara eyitdi: “Beni sever misiz?” didi. Anlar “Belî yâ Rasûlallâh!” didiler. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² dahi buyurdı ki: “Ben dahi sizleri severüm.” Ve üç kerre tekrâr eyledi. Mervîdür ki kızlar dahi yüce yerlerden [B83a] dirler idi:

Şi‘r:¹³

طلع البدر علينا من ثنّيات الوداع
وجب الشّكر علينا ما دعا لله داع¹⁴

-
- 1 Nâkayı kon B: Koyun nâkayı A
 - 2 nâka A: -B
 - 3 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A
 - 4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 5 icâzet-i şerîfinüz ile B: icâzet vir ki A
 - 6 Hazret B: -A
 - 7 kavminün câriyeleri B: cevâripleri A
 - 8 karşuya B: -A
 - 9 beyti hoş elhân B: beyt A
 - 10 Şi‘r A: Beyt B
 - 11 “Biz Neccârdoğanın kızlarıyız Hz. Muhammed (sav) ne güzel komşudur!”
 - 12 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 13 Şi‘r A: -B
 - 14 “Ay doğdu üzerimize Vedâ Tepeleri’nden Şükür gerektil bizlere Allah’a davetinden”

Ve dahi oğlancuklar gâyetde zevk u şevklerinden¹ dirlerdi ki: “Rasûlullâh geldi! Rasûlullâh geldi!” Dahi mervîdür ki ol günde Habeşîler dahi zevk u sürûr izhâr idüp harbelerin ellerine alup oynarlardı.²

İbn-i Mâce'den rivâyet olunur ki: “Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün kudüm-i şerîfleri* gününde her nesne kemâl-i cemâl-i Risâlet-penâh *aleyhi's-salavâtü minallâh*³ sebebiyle münevver olmuşlardı. Ve yine bu âlemden âhirete intikâl eyledükleri günde cemî‘ eşyâ zulmet üzere idi.”

Ebû Eyyûb'dan *radıyallâhu anh* rivâyet olunur ki dir idi: “Kaçan⁴ Server-i Kâ'inât ve Hulâsa-i⁵ Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahıyyât*⁶ hazretleri gelüp⁷ menzilimi müşerref ve münevver eyledükde aşâğada [A94b] olan meskeni ihtiyâr idüp ben ve Ümm-i Eyyûb yukaru menzilde⁸ olur idük. Didüm ki: “Yâ Rasûlallâh, atam ve anam sana fidâ olsun!⁹ Bana gâyetle azîm gücdür ki sen aşâğada olasın ve ben yukaruda olam. İmdi ihsân idüp sizler yukaru çıkun ve biz aşâğada olavuz.”¹⁰ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdi ki:¹¹ “Bana ve bana gelen kimesnelere nazar ile hakkımızda¹² aşâğada olmak evlâ ve enseb görünür.” Pes Server-i Kâ'inât *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹³ aşâğada ve biz yukaruda [B83b] olur idük. İttifâk¹⁴ bir gün evimizde¹⁵ bir küb suyla dopdolu iken ufanup¹⁶ Ebû Eyyûb, Ümm-i Eyyûb ile bile bir kadîfeleri ile dökilen suyunu alup¹⁷ kurutdılar korkularından ki¹⁸ nâgâh ol sudan aşâğa Hazret'ün üzerine bir katre damlamaya. Ve anlarun ol

1 zevk u şevklerinden A: şevk-i zevklerinden B

2 dahi zevk u sürûr izhâr idüp harbelerin ellerine alup oynarlardı B: harbeleriyle oynayup zevk u sürûr izhâr iderlerdi A

3 *aleyhi's-salavâtü minallâh* B: -A

4 Kaçan B: -A

5 Hulâsa-i A: Mefhar-i B

6 *aleyhi minallâhi ezke't-tahıyyât* A: -B

7 hazretleri gelüp B: -A

8 yukaru menzilde A: yukaruda B

9 Yâ Rasûlallâh, atam ve anam sana fidâ olsun! B: Anam ve atam sana fidâ olsun yâ Rasûlallâh! A

10 İmdi ihsân idüp sizler yukaru çıkun ve biz aşâğada olavuz B: Pes sen yukaru çık, tâ ben aşâğa olam A

11 buyurdi ki A: -B

12 ve bana gelen kimesnelere nazar ile hakkımızda A: halk gelürler ve giderler, imdi B

13 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi minellâhi ezke't-tahıyyât* B

14 İttifâk B: -A

15 evimizde B: -A

16 ufanup B: uvanup A

17 dökülen suyunu alup B: küb suyunu A

18 korkularından ki A: -B

kadîfelerden gayrı giyecek ve örtünecek¹ nesnelere² yok idi. Ve bir rivâyette dir ki, Ebû Eyyûb dâ'imâ iltimâs ider idi ki Hazret-i Rasûl³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* yukarı çıkup Ebû Eyyûb aşağı sâkin ola. Âhir Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ kabûl kilup Ebû Eyyûb *radıyallâhu anhun*⁵ murâdı üzere [A95a] olundu. Ve dahi dimişler ki, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ebû Eyyûb menziline⁶ yedi ay sâkin oldılar. Ve ba'zı rivâyâtda ziyâde ve ba'zı âsârda eksük rivâyat olunmuşdur.

Ve dahi Ebû Eyyûb evini Muğire bin Abdurrahmân satun alup⁷ vakf eylemişdi, andan sonra Melik-i Muzaffer Şihâbüddîn Gâzî ibn-i Seyfuddîn Ebû Bekr bin Eyyûb bin Şâdî⁸ satun alup⁹ Mezâhib-i Erba'a için medrese eylemişdi. Mezbûr evün küçük kâ'asında garbî cânibinde olan¹⁰ suffasında bir küçücek hazîne vardır ki anda bir mihrâb eylemişler;¹¹ dirler ki¹² mübârek nâkanun çökdüğü yerdür,¹³ *vallâhu a'lem*.¹⁴ Sâhib-i Târîh dir ki: Bu eyyâmı Medrese-i Şihâbiyye dimekle ma'rûfdur. Ve bu hakîr dir ki: Bizüm eyyâmımızda Zâviye-i Müşâra'a¹⁵ dimekle ma'rûfdur. Ve ana meşrût evkâf çokdur; kimi Şâm-ı Şerîf'de ve kimi Medîne-i Münevver'e de ve kimi âhar yerlerde. [B84a] Cümle evkâfından Medîne-i Münevver'e de bir bağçesi vardır,¹⁶ "Melîki" dimekle ma'rûfdur. Lâkin nazzâr tasarrufâtı sebebi ile sâ'ir evkâfa vâki' olan umûr-ı acîbeden ol dahi muhtell olmuşdur.

1 ve örtünecek A: -B

2 nesnelere B: -A

3 Hazret-i Rasûl B: Peygamber A

4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* yukarı çıkup Ebû Eyyûb aşağı sâkin ola. Âhir Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

5 *radıyallâhu anhun* B: -A

6 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ebû Eyyûb menziline A: Ebû Eyyûb-ı Ensârî'nün evinde Hazret *aleyhi's-selâm* B

7 satun alup B: iştirâ idüp A

8 مشاوی A: مشاوی B

9 satun alup B: iştirâ idüp A

10 cânibinde olan B: -A

11 eylemişler A: dahi vardır dirler B

12 dirler ki A: -B

13 yerdür A: mekândur B

14 *vallâhu a'lem* A: -B

15 Müşâra'a A: مشرعى B

16 Medîne-i Münevver'e de bir bağçesi vardır B: bir bağçedür ki Medîne-i Münevver'e de A

Andan sonra Hazret-i Server-i Enbiyâ¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A95b] Zeyd bin Hârise'yi ve Ebû Râfi'î Mekke-i Mükerrerme'ye irsâl eyledi; Hazret-i² Fâtumatü'z-Zehrâ ve Ümm-i Külsûm *radıyallâhu anhumâ* ki Hazret-i Risâlet-penâh'un *sallallâhu aleyhi ve sellem*³ kızlarıdır ve dahi harem-i muhteremleri ki Sevde nâm hâatun⁴ idi *radıyallâhu anhâ*⁵ ve dahi Ümm-i Eymen ki Zeyd bin Hârise'nün hâatunı idi ve oğlu Üsâme'yi *radıyallâhu anhum* Ka'be'den Medine'ye⁶ getürmek için gönderdiler, geldükleri⁷ vaktide [anları] Hârise bin en-Nu'mân menziline iskân eyledi. Ve andan sonra Abdullâh bin Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhumâ* dahi Siddîk-ı Şefîk'un ıyâliyle bile ve mezbur cemâ'at cümlesi⁸ Medine-i Münevver'e ye vâsıl oldılar.

Mefhar-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahıyyât* Medine-i Münevver'de ba'de'l-Hicret⁹ on yıl ikâmet buyurdılar.

Sene-i ûlâda zıkr olan vekâyi'den mâ-adâ biri budur ki Evs kavmi ile Hazrec kavmi¹⁰ aralarında ahid-nâme yazılup ol nâmede Yehûd tâ'ifesine ile sulh olup ba'zı şerâ'it beyân olundu ki kimi Yehûd tâ'ifesine¹¹ [B84b] nâfi' ve kimi muzırr idi. Ve dahi Muhâcirîn ve Ensâr mâbeynlerinde¹² akd-i¹³ uhuvvet olundu, ya'nî Muhâcirîn'den bir kimesne Ensâr'dan bir kimesne ile karındaşlık üzere mu'âhede eylediler.¹⁴ Cümle-i Muhâcirîn bu tarîk [A96a] ile cümle Ensâr ile¹⁵ mu'âhede eylediler. Ve dahi Mescid-i Şerîf'ün binâsıdır. Ve dahi iki rek'at namâz ziyâde olmakdur müsâfir namâzı üzere bir rivâyetde. Ve dahi Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhum*¹⁶ hummâ ile müb-

1 Hazret-i Server-i Enbiyâ B: Hazret A

2 Hazret-i B: -A

3 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

4 hâatun B: -A

5 *anhâ* A: *anhumâ* B

6 Medine'ye B: -A

7 geldükleri A: ve Mekke-i Mükerrerme'ye vâsıl oldukları B

8 bile ve mezbur cemâ'at cümlesi B: mezbûrlar ile bile A

9 ba'de'l-Hicret A: -B

10 kavmi B: -A

11 tâ'ifesine B: -A

12 mâbeynlerinde A: aralarında B

13 akd-i A: ahd-i B

14 ya'nî Muhâcirîn'den bir kimesne Ensâr'dan bir kimesne ile karındaşlık üzere mu'âhede eylediler A: -B

15 Cümle-i Muhâcirîn bu tarîk ile cümle Ensâr ile A: Cümleten Muhâcirîn ve Ensâr bu tarikle B

16 *radıyallâhu anhum* B: -A

telâ olmakdur. Ve dahi Ubeyde bin el-Hâris *radıyallâhu anh* ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ibn-i ammleri idi, anı¹ Muhâcirîn'den altmış nefer² kimesne üzerine emîr idüp ve eline³ sancak virildüğüdür. Dimişler ki İslâm askerinde evvel olan sancak bu idi.⁴ Bunlar içinde⁵ Sa'd bin [Ebî] Vakkâs anlar ile bile⁶ ok atardı. İslâm'da evvel atılan ok bu idi dimişler.⁷ Bu tâ'ife Ebû Süfyân bin Harb ile ve bir rivâyetde İkrime bin Ebî Cehl ile ki yüz nefer müşrik ile bile⁸ Râbiğ⁹ nâm mahalde mülâkî olmuşlardur. Ve bir rivâyetde bu kazıyye¹⁰ sene-i sâniyede vâki' olmuşdur¹¹ dimişler. Ve dahi Seyyidüş-Şühedâ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹² ammleridür, Muhâcirîn'dendür, ol dahi otuz nefer kimesne¹³ üzerine emîr olup ve ana dahi¹⁴ sancak virilmeklikdür. Ve bir rivâyetde ba'zı Ensâr ile bile Kureyş kâfilesine ta'arruz eylemekdür. Ammâ ba'zı rivâyetde¹⁵ Hazret-i Hamza'ya sancak virilmek¹⁶ takdîm olunmuşdur Hazret-i Ubeyde sancağı üzere, *radıyallâhu anhumâ*. Ve dahi Hazret [A96b] [B85a] *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* üzere dâhil olup cem' olmakdur. Ve dahi Sa'd bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh*¹⁷ yigirmi nefer kimesne¹⁸ üzere emîr olup Kureyş kâfilesini¹⁹ için sancak virilmekdür. Ve dahi ahbâr-ı Yehûd'un Hazret ile *sallallâhu aleyhi sellem* adâvetleridür²⁰ ki Abdullâh bin Selâm *radıyallâhu anh*un İslâm'ı sebat

-
- 1 Ubeyde bin el-Hâris *radıyallâhu anh* ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ibn-i ammleri idi, anı A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ammleri olan Ubeyde bin el-Hâris *radıyallâhu anh* B
 - 2 nefer B: -A
 - 3 ve eline B: -A
 - 4 Dimişler ki İslâm askerinde evvel olan sancak bu idi B: İslâm'da evvel sancak bu idi dimişler A
 - 5 Bunlar içinde A: -B
 - 6 anlar ile bile B: -A
 - 7 İslâm'da evvel atılan ok bu idi dimişler A: Ve dimişler ki İslâm askerinde atılan ok bu idi B
 - 8 ki yüz nefer müşrik ile bile A: ve müşrikinden yüz nefer kimesne ile B
 - 9 رابع A B
 - 10 bu kazıyye B: -A
 - 11 sâniyede vâki' olmuşdur B: sâniyededür A
 - 12 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: Hazret-i Risâlet-penâh'un B
 - 13 kimesne B: -A
 - 14 ve ana dahi B: -A
 - 15 ba'zı rivâyetde A: rivâyâtun ba'zısında B
 - 16 Hazret-i Hamza'ya sancak virilmek B: Hazret-i Hamza sancağı A
 - 17 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 18 kimesne B: -A
 - 19 Kureyş kâfilesini A: kâfile-i Kureyş B
 - 20 ahbâr-ı Yehûd'un Hazret ile *sallallâhu aleyhi sellem* adâvetleridür A: Yehûd tâ'ifesinin Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile adâvetleri ahbâridür B

eylemek sebebiyle. Anlardan Huyey¹ bin Ahtab ve Ebû Râfi'-i A'ver ve Ka'b bin el-Eşref ve Abdullâh bin Sûreyâ ve Zübeyr bin Bâtâ ve Lebîd bin A'sam'durlar.² Ve dahi ba'zıları nifâk tarîkıyla kendülerini Müslümânlar zümrelerinden add eylemişlerdi,³ 4 قَاتِلِهِمُ اللَّهُ تَعَالَى Ve dahi Abdullâh bin Zeyd, vâki'asında ezânı istimâ' eylemekdür. Ve ol zamâna dek nidâ-yı⁵ namâz ancak الصلاة جامعة⁶ idi. Ve bir rivâyetde bu kıssa sene-i sâniyede vâki⁷ olmuştur. *Vallâhu a'lem.*

Sene-i sâniye cümle vekâyi'inden biri budur ki⁸ tezvîc-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ'dur Hazret-i Ali'ye, *radıyallâhu anhumâ*.⁹ Ve her birinün ömr-i şerîfi ol günde¹⁰ on beşer yıl¹¹ idi. Ve bir rivâyetde on sekiz yıl olmuştu dirler. Ve dahi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendü nefsi-nefisleri ile gazâyâ teveccüh eylemeleridür¹² Ebvâ'ya ki altı fersah ba'iddür Veddân'dan ki Râbiğ'dür, teveccüh idüp¹³ ol gazveye Gazve-i Ebvâ [A97a] ve Gazve-i Veddân dahi dirler. Ve dahi Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahıyyât* [B85b] iki yüz mikdârı¹⁴ nefer ile bile Radvâ nâhiyesine¹⁵ kasd idüp tüccâr-ı füccâr-ı¹⁶ Kureyş gazâları niyyetine varduğudur. Ve bu gazveye¹⁷ Gazve-i Buvât dirler. Dahi Kürz bin Câbir-i Fihri Medîne-i Münevver'e'nün çâr-pâların gâret idüp ba'dehû Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Muhâcirîn *radıyallâhu te'âlâ anhumdan* bir cemâ'at-ile Bedr'e dek akabince¹⁸ varup ana ye-

1 Huyey B: Hayy A

2 A'sam'durlar B: Âsim'durlar A

3 Müslümânlar zümrelerinden add eylemişlerdi A: Müslim zümresinden eylemişler idi B

4 "Allah onları kahretsin!"

5 nidâ-yı A: -B

6 الصلاة جامعة A: الصلاة جماعة B "Namaz için (cemaate) toplanınız!"

7 vâki' B: -A

8 biri budur ki B: -A

9 tezvîc-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ'dur Hazret-i Ali'ye, *radıyallâhu anhumâ* A: Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhanun* Hazret-i Ali'ye tezvîc olmalarıdır B

10 ömr-i şerîfi ol günde A: ol güne dek ömr-i şerîfleri B

11 yıl A: sene B

12 gazâyâ teveccüh eylemeleridür B: gazâ niyyetine A

13 Ebvâ'ya ki altı fersah ba'iddür Veddân'dan ki Râbiğ'dür, teveccüh idüp A: -B

14 mikdârı B: -A

15 nâhiyesine A: nâm mahalle B

16 füccâr-ı A: -B

17 gazveye A: gazâyâ B

18 Muhâcirîn *radıyallâhu te'âlâ anhumdan* bir cemâ'at-ile Bedr'e dek akabince B: akabince Muhâcirîn'den bir cemâ'at-ile Bedr'e dek A

tişmeyüp firâr eyledügidür.¹ Ve dahi Şehr-i Harâm'da Abdullâh bin Cahş asker üzere serdâr idüp ve varup² Amr bin el-Hadramî'yi katl eyledügidür. Ve bir gün ve bir gicelik yoldan Nahle'den develerin³ sürüp getürdiler. Müslümânlarun evvel ganîmetleri bu idi dimişlerdür. Ve dahi Kureyş kâfilesine ta'arruz kasd ile bir tâ'ife ile bile çıkup ve Kureyş halâs olup Benî Müdlic'de hulefâlarıyla sulh göstermekdür. Ve dahi Ramazân-ı Şerif'ün⁴ orucu Şa'bân ayında⁵ farz olmakdur. Ve dahi Gazve-i Bedr'dür, gazve-yi sâniyedür ki Ramazân'da vâki' olmuşdı.⁶ Ensâr-ı Ahyâr, Hazret-i Risâlet-penâh [A97b] *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin ol gün rikâb-ı şeriflerinde bile idiler ki andan evvel Hazret-i [Server-i] Enbiyâ ile çıkmış değiller idi. Ve Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* ol guzât ile dîn-i İslâm'ı i'zâz u ikrâm eyledi.⁷ [B86a] Ve dahi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ yevm-i fitrdan iki gün mukaddem hutbe okuyup ol hutbede⁹ sadaka-i fitrı ta'lîm eylemekdür. Ve dahi zekât-ı emvâl farziyyetidir. Ammâ bir kavldde sene-i sâlisede ve bir kavldde sene-i¹⁰ râbî'ada olmuşdur. Ve dahi Benî Kaynukâ' Gazâsı'dur ki Yehûd tavâ'ifinün¹¹ üç meşhûr tâ'ifelerinden biridir. Benî Kaynukâ' tâ'ifesi¹² sulh eyledüklerinden sonra yine Müslümânlarından bir ba'zı kimesneye nakz-ı ahd idüp Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anları muhâsara eyledi. Ve Hakk Te'âlâ anlarun gönüllerinde korku bırağup bir mertebe hôr ve zelîl oldılar

-
- 1 Burada anlatılan olay Sefevân yahut Birinci Bedr Gazvesi (2/623) olup bu olayda Medine'deki bazı hayvanları yağma eden ve Müslümanlar tarafından takip edilen Kürz b. Câbir sonradan iman ederek Ashâb-ı Kirâm'a dâhil olmuştur.
 - 2 Şehr-i Harâm'da Abdullâh bin Cahş asker üzere serdâr idüp ve varup B: Abdullâh bin Cahş asker üzere serdâr idüp Şehr-i Harâm'da A
 - 3 bir gün ve bir gicelik yoldan Nahle'den develerin B: develerin Nahle'den ki bir gün bir gicelik yolda idi A
 - 4 Ramazân-ı Şerif'ün B: mübârek Ramazân'un A
 - 5 ayında A: ayınun ibtidâsında B
 - 6 Gazve-i Bedr'dür, gazve-yi sâniyedür ki Ramazân'da vâki' olmuşdı A: Ramazân-ı Şerif'de gazve-i sâni ki Gazve-i Bedr'dür B
 - 7 Ensâr-ı Ahyâr, Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin ol gün rikâb-ı şeriflerinde bile idiler ki andan evvel Hazret-i [Server-i] Enbiyâ ile çıkmış değiller idi. Ve Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ* ol guzât ile dîn-i İslâm'ı i'zâz u ikrâm eyledi B: Hakk Te'âlâ ol guzât ile dîn-i İslâm'ı i'zâz ve ikrâm idüp ol gazâda Ensâr-ı Ahyâr, Hazret'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem* rikâb-ı şeriflerinde idiler; andan evvel Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile bile çıkmış değiller idi A
 - 8 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
 - 9 ol hutbede B: -A
 - 10 sene-i B: -A
 - 11 tavâ'ifinün A: tâ'ifesinün B
 - 12 tâ'ifesi B: -A

ki kal'ayı¹ birağup Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem*² teslîm eylediler ki her ne dilerse ide. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlara katli âmm irâde eylemiş iken Abdullâh bin Übeyy hulefâsı³ olmağın Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât*dan⁴ dilek eyledi. Pes Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anları ana bağışlayup Medîne-i Münevver'e den Ezri'ât cânibine ihrâc ile buyurdu.⁵ Ve anlardan alınan [A98a] ganâ'im cümlesinden Suğdiyye zırhı idi ki Hazret-i Dâvûd *aleyhi's-selâm* anı giyinüp Câlût'ı katl eylemişdi.⁶ Ve dahi Gazve-i Sevîk'dur ki Zi'l-ka'de'de olmuşdu.⁷ Ve dahi bayram namâzı kılınmakdur. Ve dahi Hulâsa-i Mevcûdât *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ bir koyun kurbân eyledükleridir. [B86b] Ve dahi Hazret-i Alî *radıyallâhu anh*, Hazret-i⁹ Fâtimatü'z-Zehrâ ile cem'¹⁰ olmalarıdır. Ve dahi Rukayye *radıyallâhu anhâ* bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ vefâtıdır.

Sene-i sâlisede vâkî' olan kazâyâdan biri budur ki Server-i Enbiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² buyurdu ki: ¹³من لكعب بن الأشرف؟ Ya'nî "Kimdür ki anı katl ide?" Ol vâcibül-katl kazıyyesi mücmelen bu idi ki; mezbûr Ka'b,¹⁴ ahbâr-ı Yehûd'dan bir şâ'ir idi, Bedr Gazâsı'ndan sonra Mekke'ye kaçup Müslümânları hicv iderdi¹⁵ ve küffâr-ı Kureyş'i¹⁶ Müslümânlar ile mukâteleye tergîb iderdi. Pes Hazret-i Peygamber¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu hadîs-i şerîfi ol bed-baht hakkında buyurdu. Ba'dehû Muhammed

1 kal'ayı B: kır'ayı A

2 Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Risâlet-penâh'a B

3 hulefâsı A: halifeleri B

4 Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât*dan A: Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*den B

5 Pes Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anları ana bağışlayup Medîne-i Münevver'e den Ezri'ât cânibine ihrâc ile buyurdu A: anlara bağışlayup buyurdu ki anları Medîne-i Ezri'ât'a ihrâc eyleye B

6 ganâ'im cümlesinden Suğdiyye zırhı idi ki Hazret-i Dâvûd *aleyhi's-selâm* anı giyinüp Câlût'ı katl eylemişdi A: mâl-ı ganîmetlerin cümlesinden biri budur ki ^{سعد} سعد zırhı idi ki Hazret-i Dâvûd *aleyhi's-selâm* Câlût-i bed-nâm katl eyledükde mezbûr zırhı giymiş idi B

7 Gazve-i Sevîk'dur ki Zi'l-ka'de'de olmuşdu A: şehr-i Zi'l-ka'de'de Gazve-i Sevîk olduğudur B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

9 *radıyallâhu anh*, Hazret-i B: -A

10 cem' A: zifâf B

11 Rukayye *radıyallâhu anhâ* bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: Rukayye bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve *radıye anhâ* A

12 Server-i Enbiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Risâlet-penâh B

13 Buhârî, "el-Cihâd ve's-Siyer", 159, (3032); Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 42, (1801).

14 mezbûr Ka'b B: -A

15 Bedr Gazâsı'ndan sonra Mekke'ye kaçup Müslümânları hicv iderdi B: Müslümânları Bedr'den sonra hicv idüp Mekke'ye gitdi A

16 küffâr-ı Kureyş'i A: Kureyş tâ'ifesini B

17 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

bin Mesleme birkaç nefer kimesne¹ ile *radıyallâhu anhum*² bile varup ol habîsi katl idüp ehl-i³ cehennem mülhak eylediler. Ve dahi Küdr Gazâsı'dur ki Karkaratü'l-Küdr dahi dirler. Ve dahi Enmâr Gazâsı'dur ki Ebû Hâtım Gazve-i Zâtür-Rikâ' ve Gazve-i Nahl'i zikr eylememişdür mezbûr gazve ile müttehid [A98b] olduğına binâ'en. Ve dahi Karde Seriyyesi'dür ki emîrleri Zeyd bin Hârise idi *radıyallâhu anh* ki mezbûr⁴ Karde'de Ebû Süfyân bin Harb ile mülâkî olup ve ticâretten hâsıl eyledükleri gümüş ve esbâbı⁵ mezbûrlardan alup sıhhat ile yine⁶ geldi. Ve dahi Uhud Gazâsı'dur ki şehir-i Şevvâl'de⁷ vâki' olmuşdı. Ve bir rivâyetde sene-i râbî'adadır. [B87a] Ve dahi Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhun*⁸ kızları Ümmü'l-Mü'minîn Hafsa Hâtun *radıyallâhu anhumâ*⁹ tezevücüdür kavlı-i esahh üzere mübârek Şa'bân'da.¹⁰ Ve dahi mübârek Ramazân'da¹¹ Ümmü'l-Mü'minîn Zeyneb bint-i Huzeyme tezevücüdür. Ve dahi mübârek Ramazân-ı Şerîf'ün nısfında Hasan bin Alî *radıyallâhu anhumânun* vilâdetleridür. Ve dahi Hazret-i¹² Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun* hâmile olmalarıdur Hazret-i Hüsey'n'e, *radıyallâhu anh*.¹³ Ve dahi Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kızı Ümm-i Külsûm, Emîrü'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhuya* tezevüc olmalarıdur.¹⁴ Ve dahi hamrun¹⁵ harâm olmasıdur. Ammâ bir rivâyetde sene-i râbî'ada ve bir rivâyetde sene-i sâminede vâki' olmuşdur. *Vallâhu a'lem*.

-
- 1 kimesne B: -A
 - 2 *radıyallâhu anhum* B: -A
 - 3 ehl-i A: -B
 - 4 mezbûr B: -A
 - 5 ve ticâretten hâsıl eyledükleri gümüş ve esbâbı B: anunla vâfir gümüş var idi ki ticâret tarıkıyla tahsil eylemişdi A
 - 6 sıhhat ile yine B: -A
 - 7 şehir-i Şevvâl'de B: Şevvâl ayında A
 - 8 *radıyallâhu anhun* B: -A
 - 9 *radıyallâhu anhumâ* A: *radıyallâhu anhâ* B
 - 10 kavlı-i esahh üzere mübârek Şa'bân'da A: şehir-i Şa'bân'da kavlı-i esahh üzere B
 - 11 mübârek Ramazân'da B: -A
 - 12 Hazret-i B: -A
 - 13 *radıyallâhu anhânun* hâmile olmalarıdur Hazret-i Hüsey'n'e, *radıyallâhu anh* A: Hazret-i Hüsey'n'e *radıyallâhu anhuya* hâmile olmalarıdur B
 - 14 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kızı Ümm-i Külsûm, Emîrü'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhuya* tezevüc olmalarıdur B: Emîrü'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* tezevücüdür Ümm-i Külsûm bintü'r-Rasûl'e, *sallallâhu aleyhi ve sellem ve radiye anhâ* A
 - 15 hamrun A: şarâbun B

Sene-i râbi'a: Bu senenün¹ şehri² Muharrem'inde Bi'r-i Ma'ûne'de kur-râ katli vâki' oldu. Ve dahi bu senenün Safer ayında³ Recî' Gazâsı [A99a] Bilâd-ı Hüzeyl'de vâki' oldu. İbn-i İshâk bu gazâtı sene-i sâlisede zikir eylemişdir.⁴ Ve dahi Benî'n-Nadîr Gazâsı'dur ki bu senede vâki' oldu. İmâm-ı Zührî bu gazâtı sene-i sâlisede Uhud Gazâsı üzere takdîm eylemişdir.⁵ Ve dahi Bedr-i mev'üddür.⁶ Dahi Ümmü'l-Mü'minin Ümm-i Seleme'nün⁷ *radıyallâhu anhâ* tezvîcidür. Bir rivâyetde sene-i sâlisede ve bir rivâyetde hâmisede vâki' olmuşdur.⁸

Sene-i hâmise: Bu senenün vekâyi'inden biri Selmân-ı Fârisî'nün âzâd olmasıdır. Ve dahi Cemâdiye'l-âhire'de⁹ husûf-i kamerdür. Ve dahi kudüm-i Bilâl bin el-Hâris el-Müzenî'dür. İşbu Müslümânlardan Medîne'ye evvel gelendir. Ve dahi Müreysi' Gazâsı'dur mübârek Şa'bân'da.¹⁰ Ve dahi teyemmüm âyetinin nüzûlidür Ümmü'l-Mü'minin Âişe Hâtun¹¹ *radıyallâhu anhânun* [B87b] ihtibâsı sebebiyle. Eşbeh budur ki Müreysi' Gazâsı ve Benî Mustalik Gazâsı bir ola, *vallâhu a'lem*.¹² Ve dahi bu gazâdan sonra Hendek Kazıyyesi'dür¹³ esahh-ı akvâle binâ'en. Ve bir kavilde sene-i erba'adadır.¹⁴ Ve dahi bundan sonra¹⁵ Benî Kurayza Gazâsı kıssasıdır. İşbu ol ganîmetdür ki her Müslim'e ikişer [A99b] hisse değmişdi ve hums dahi ihrâc oldu. Ve Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ Muhammedü'l-Mustafâ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Reyhâne bint-i Amr bin Hunâfe'yi kendüleri için ıstifâ eylediler. Ve dahi bu gazâdan sonra Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu*

1 Bu senenün A: -B

2 şehri-i B: -A

3 bu senenün Safer ayında A: şehri-i Safer'de B

4 İbn-i İshâk bu gazâtı sene-i sâlisede zikir eylemişdir A: -B

5 ki bu senede vâki' oldu. İmâm-ı Zührî bu gazâtı sene-i sâlisede Uhud Gazâsı üzere takdîm eylemişdir A: -B

6 mev'üddür B: mev'iddür A

7 Ümm-i Seleme'nün A: -B

8 Bir rivâyetde sene-i sâlisede ve bir rivâyetde hâmisede vâki' olmuşdur A: -B

9 Cemâdiye'l-âhire'de B: -A

10 Müreysi' Gazâsı'dur mübârek Şa'bân'da A: şehri-i Şa'bân'da Müreysi' Gazâsı'dur B

11 Hâtun A: -B

12 *vallâhu a'lem* A: -B

13 Kazıyyesi'dür B: kıssasıdır A

14 Ve bir kavilde sene-i erba'adadır A: -B

15 bundan sonra A: -B

anhun vefâtıdır ki Hendek Gazâsı'nda¹ ana değen² ok sebebi ile idi. Ve dahi Abdullâh bin Üneys³ Seriyyesi'dür. Ve dahi Hâlid bin el-Velîd ve Amr bin el-Âs *radıyallâhu anhumânun* İslâmlarıdır. Ve dahi Ümmü'l-Mü'minîn Zeyneb bint-i Cahş *radıyallâhu anhâ* tezevvücidür. Ve bir rivâyetde sene-i sâlisede idi.⁴ *Vallâhu a'lem.*

Sene-i sâdis: İşbu senenün evvelinde Sümâme bin Üsâl'i⁵ esîr getürdiler. Ve dahi güneş küsûfidur. Ve dahi zihâr hükmi nâzil olduğudur.⁶ Ve dahi müşriklerin katl eylemeleridir⁷ Muhammed bin Mesleme Seriyyesi'ni bir tarikle ki andan gayrı kimesne halâs olmadı. Ve dahi Fedek cânibine Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* yüz nefer ile olan seriyyeleridir. Ve dahi Dümetül-Cendel cânibine Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu [anh]*⁸ Seriyyesi'dür. Ve dahi kaht ve şiddet-i galâ vâki' olup⁹ ve Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* istiskâ idüp yağmur gelmekdür. **[B88a]** Ve dahi **[A100a]** Vâdi'l-Kurâ cânibine Zeyd bin Hârise Seriyyesi'dür. Ve dahi Hudeybiye Kıssası'dur. Ve dahi Uyeyne bin Hısn-ı Fezârî¹¹ ki Peygamber hazretlerinin develerin Gâbe'de otlar iken anları gâret idüp ve İbnü'l-Ekva' mâcerâsından sonra firâr eylesidür.¹² Ve dahi Ureyniyyîn kıssalarıdır ki ellerin ve ayakların kesüp gözlerin çıkarup salb olundılar. Ve dahi Benî Mustalik Gazâsı'dur ki andan rücû' olundukda Müreysi'a mürûr vâki' olup¹³ anda İfk Kıssası şâyi'¹⁴ oldu. Eşbeh budur ki Kıssa-i İfk, zikr olan Gazve-i Müreysi'dedir.¹⁵ Ve dahi Hazret-i Risâlet¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Cüveyriye-i Mustalikiyye'ye tezevvüc idüp sâ'ir nâs esîrlerin anun se-

1 Hendek Gazâsı'nda B: Hendek'de A

2 ana değen ok sebebi ile A: ok ile urulmak sebebiyle B

3 B nüshasında bu sahabinin isminden hemen sonra yukarıya mail şekilde "ya'nî asker" ibaresi yazılmıştır.

4 Ve bir rivâyetde sene-i sâlisede idi A: -B

5 ائالی B: ائالی A

6 nâzil olduğudur B: -A

7 eylemeleridir A: olmalarıdır B

8 *radıyallâhu [anh]* B: -A

9 vâki' olup B: -A

10 Peygamber A: Rasûl B

11 Fezârî B: -A

12 mâcerâsından sonra firâr eylesidür A: mâcerâsı anlar ile B

13 mürûr vâki' olup A: uğranup B

14 şâyi' A: zâhir B

15 Kıssa-i İfk, zikr olan Gazve-i Müreysi'dedir A: Gazve-i Müreysi'de zikr olundu, İfk anda peydâ oldu B

16 Hazret-i Risâlet B: Hazret A

bebiyle âzâd eylemekdür. Ve dahi hacc-ı şerîf farz¹ olmakdur esahh-ı akvâl üzere. Ve bir rivâyetde Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hicret eylemezden mukaddem² farz olmuşdı. Ve bir rivâyetde sene-i hâmisede ve bir rivâyetde sâminede ve bir rivâyetde tâsî'ada dinilmişdür.³ *Vallâhu a'lem*.

Sene-i sâbî'a: Bu senede vâkî' olandan biri, Peygamber⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* mülûk ve selâtîn olanlara ilçi ve nâme göndermek[dür];⁵ cümleden Herakl ve Ebû Süfyân kazıyyeleridir.⁶ [A100b] Ve dahi Hayber Gazâsı'dur ve Safıyye bint-i Huyey işbu ganîmetlerden ıstıfâ olunup i'tâk ve tezevvüc olunmasıdır,⁷ *radıyallâhu anhâ*.⁸ Ve dahi Mâriye-i Kıbtiyye *radıyallâhu anhâ* ve Düldül ihdâ olunduğudur. Ve dahi Zeyneb bintü'l-Hâris, Rasûlullâh *sallallâhu*⁹ *aleyhi ve selleme* zehr virmeklikdür. Ve dahi Ümm-i Habîbe bint-i Ebî Süfyân'un [B88b] kudümü ve Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı tezevvüc eylemekdür. Ve dahi Umre-i Kazâ'dur.¹⁰ Ve dahi Meymûne bintü'l-Hâris el-Hilâliyye'nün tezvîcidür, *radıyallâhu anhâ*.¹¹

Sene-i sâminede: Bu sene¹² vekâyi'inden Mûte Gazâsı'dur. Ve dahi Mekke-i Mu'azzama *zâdehallâhu şerefen* fethidür.¹³ Ve dahi Hevâzin Gazâsı'dur. Ve dahi Tâ'if Gazâsı'dur. Ve dahi Hazret-i¹⁴ İbrâhîm bin Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*, Mâriye-i Kıbtiyye'den velâdetleridir, *radıyallâhu anhâ ve an-veledihâ*.¹⁵ Ve dahi Zeyneb *radıyallâhu anhâ* bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹⁶ vefâtıdır. *Vallâhu a'lem*.¹⁷

1 farz A: -B

2 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* hicret eylemezden mukaddem B: Hicret'den evvel A

3 Ve bir rivâyetde sene-i hâmisede ve bir rivâyetde sâminede ve bir rivâyetde tâsî'ada dinilmişdür A: -B

4 Bu senede vâkî' olandan biri Peygamber A: Hazret B

5 göndermek[dür] A: göndermek bu senede vâkî' olmuşdur B

6 kazıyyeleridir A: kıssalarıdır B

7 tezevvüc olunmasıdır A: tezvîc olunmuşdur B

8 *radıyallâhu anhâ* A: -B

9 *sallallâhu* A: -B

10 Umre-i Kazâ'dur A: Umre kazıyyesidir B

11 *radıyallâhu anhâ* A: -B

12 Bu sene A: -B

13 fethidür A: fethi kıssasıdır B

14 Hazret-i A: -B

15 *radıyallâhu anhâ ve an-veledihâ* A: -B

16 *radıyallâhu anhâ* bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem ve radıye anhâ* A

17 *Vallâhu a'lem* A: -B

Sene-i tâsi'ada: İşbu senede Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ezvâc-ı Tâhîrât'dan *radıyallâhu anhunne* hicret eylemişlerdi. Ve dahi İslâm nusreti ve¹ şevketi gâlib olup yevmen fe-yevmen² mütevâliyen İslâm'a gelürler idi. Ve dahi Emîrül-Mü'minîn Ebû Bekr es-Siddîk [A101a] *radıyallâhu anhu* emîr-i hacc olduklarıdır. Dahi *Berâ'et* Sûresi'nün³ nüzûli ve⁴ Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anhu* elinden irsâl olundu ki halk üzere okıya. Tercümede şöyle beyân olundu. Egerçi Sâhib-i Târîh ibâreti mücmel vâki' olmuşdu; ammâ *Târîh-i Kebîr*'de⁵ ibâreti budur ki: ثم نزلت براءة، فأرسل رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶ علي بن أبي طالب كرم الله وجهه⁷ لينبذ إلى الناس عهدهم Ya'nî "Bu senede *Berâ'et* Sûresi nâzil⁸ oldu ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hazret-i⁹ Alî *radıyallâhu anhu* gönderdi ki; tâ kim nakz-ı ahd ide."

Sene-i âşire: Bu sene vekâyi'inden biri Adıyy bin Hâtim vefdinün kudûmıdır. Ve dahi Benî Hanîfe vefdinün kudûmı, dahi¹⁰ Gassân vefdlerinin kudûmıdır. [B89a] Ve dahi Nocrân vefdinün kudûmı ve Mübâhele kazıyyesi[dür]. Ve dahi Cibrîl¹¹ *aleyhi's-selâm* Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün sohbet-i şerîflerine gelüp halka dîn ta'lîm eyledüğüdür. Ve dahi Tebûk Gazvesi'dür¹² ki âhir-i gazavâtdur. İbn-i İshâk bu gazâyı sene-i tâsi'de zikr eylemişdür.¹³ Ve dahi Haccetü'l-Vedâ'dur. Ve dahi Hazret-i Rasûl¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ mübârek Safer ayınınun yigirminci [A101b] gününde hasta olup Rebî'ül-evvel ayınınun on ikinci gününde ki düşünbe günü idi, âhirete intikâl buyurdılar icmâ'en. *Vallâhu a'lem*.¹⁶

1 nusreti ve B: -A

2 yevmen fe-yevmen B: -A

3 Tevbe Sûresi'nin diğeri bir isimdir.

4 Emîrül-Mü'minîn Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhu* emîr-i hacc olduklarıdır. Dahi *Berâ'et* Sûresi'nün nüzûli ve A: -B

5 "*Târîh-i Kebîr*"den maksat, Semhûdî'nin *Vefâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eseridir ki yine onun *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserinin ilk ve mufassal hâlidir.

6 صلى الله عليه وسلم A: -B

7 كرم الله وجهه B: -A

8 nâzil A: vâki' B

9 Hazret-i A: -B

10 Benî Hanîfe vefdinün kudûmı, dahi A: -B

11 Cibrîl A: Cebrâ'il B

12 Gazvesi'dür A: Gazâsi'dür B

13 İbn-i İshâk bu gazâyı sene-i tâsi'de zikr eylemişdür A: -B

14 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

16 *Vallâhu a'lem* B: -A

DÖRDÜNCÜ BÂB

İmâret-i Mescid-i Nebevî¹ beyânındadır. Dahi ana müte'allik olan umûr ve Ezvâc-ı Tâhirât hücreleri beyânındadır.

Bu bâb on yedi fasl üzere müstemildür.

Fasl-ı Evvel

Server-i Kâ'inât ve Hulâsa-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tabiyyât*² Mescid-i Şerîf'i binâ³ eyledükleri beyânındadır. Ve dahi Mescid-i Şerîf, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*⁴ zamân-ı şerîflerinde vüs'ati her cânibden⁵ kaç arşun idi,⁶ anun beyânındadır.

Mahfî olmasun ki kelâm-ı ehl-i siyerden telhîs olan budur ki, Hazret-i Risâlet-penâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvere'ye dâhil oldukları zamânda nâka-i mübârekeleri Mescid-i Şerîf'ün kapusu yerinde çöküp Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “İn-şâ'allâh menzil budur.” [B89b] Ve dahi buyurdılar ki: ﴿رَبِّ أَنْزَلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَ أَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾⁹ Bu mahall-i şerîf mukaddemen merbed-i temr idi, ya'nî hurma kurudacak yer idi iki yetîme mensûb ki¹⁰ Es'ad bin Zûrâre hicrinde idiler, *radıyallâhu anhum*. Ve mezbûr¹¹ Es'ad [A102a] *radıyallâhu anh*¹² ol mahalde¹³ sâ'ir Müslümânlar ile bile namâz kılur idi. Server-i Kâ'inât *aleyhi minallâhi't-tabiyyât*¹⁴ ol mahall-i şerîfi mescid eylemek için ihtiyâr

1 İmâret-i Mescid-i Nebevî B: Mescid-i Nebevî'nün ta'miri A

2 *ezke't-tabiyyât* B: *zâkiyyâtü's-salavât* A

3 binâ B: imâret A

4 Mescid-i Şerîf, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm* B: -A

5 vüs'ati her cânibden B: -A

6 idi B: olup ve sâ'ir ziyâdâtdan temyiz eylemek A

7 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

8 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

9 “Yine de ki: ‘Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısısın.’” Mü'minûn, 23/29.

10 Bu mahall-i şerîf mukaddemen merbed-i temr idi, ya'nî hurma kurudacak yer idi iki yetîme mensûb ki A: Ve ol mekân iki yetîmelerin olup hâli yer olmağın hurma kurudacak yer idi ve ol yetîmeler B

11 mezbûr B: -A

12 *radıyallâhu anh* A: -B

13 mahalde A: mekânda B

14 Server-i Kâ'inât *aleyhi minallâhi't-tabiyyât* A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

eyledüklerinde buyurdılar ki: “Bu mekân¹ ol iki yetîmden iştirâ oluna.”² Ol yetîmler³ didiler ki: “Bey⁴ eylemezüz,⁴ velâkin hibe tarîkıyla virürüz.” Hazret-i Risâlet-penâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ kabûl eylemeyüp iştirâ eylediler.⁷ Andan sonra Zât-ı şerîf ve Nefs-i nefis-i latîfleriyle Ashâb-ı Kibâr’a⁸ muvâfakat ve mürâfakat⁹ idüp kerpic götürüp buyururlardı:¹⁰ [اللَّهُمَّ] *إنَّ الأجر أجز الأجرة، فازحم الأنصار والمهاجرة*¹¹

Ve bir rivâyetde mervîdür¹² ki, Benî Neccâr’a buyurdılar ki ol mahalli¹³ bahâ ideler.¹⁴ Anlar didiler ki: “Vallâhi bahâsuz Allâh Te‘âlâ¹⁵ rızası için virürüz!”¹⁶ Ve buna muvâfikdur ol ki iki yetîm anı¹⁷ meccânen Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve selleme* teslîm eylediler. Ve bir rivâyetde böyledür ki,¹⁸ Es‘ad bin Zürâre ol yetîmlere bir bâğçe¹⁹ nahl ivaz virüp ol mekânı²⁰ alup mescid eylediler.²¹ Ve bir rivâyetde eydür ki,²² ol iki yetîmler Ebû Eyyüb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* hicrinde idiler ve ol anları [B90a] irzâ idüp mevzi‘-i [A102b] mezbûrî²³ Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* teslîm eylediler. Ve

1 Bu mekân B: -A

2 iştirâ oluna A: satun alına B

3 Ol yetîmler B: Anlar A Bu kelime B nüshasında zaman zaman “yetîmeler” şeklinde yanlış imla edilmiştir. Oysa Semhûdî'nin orijinal eseri olan *Hulâsatü'l-Vefâ*'da bu kısım غلامين يتيمين şeklinde yazıldığı gibi, tahkikli neşirde bu kısma atanan dipnotta bu iki yetimin Râfî' bin Amr bin en-Neccâr'ın oğulları olduğu açıkça belirtilmektedir. Bk. Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed es-Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*, thk. Hamed el-Câsir, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Medine 1972, s. 208, dipnot 1.

4 Bey⁴ eylemezüz A: Satmazuz B

5 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

7 iştirâ eylediler A: satun aldılar B

8 Ashâb-ı Kibâr'a B: bile Ashâb ile A

9 ve mürâfakat A: -B

10 götürüp buyururlardı A: getürdiler ve buyurdılar ki B

11 “Allah'im! Asıl mükâfat ahiret mükâfatıdır. Sen Ensâr'a ve Muhâcirlere rahmet eyle.” Buhârî, “Menâkıbü'l-Ensâr”, 63, (3906).

12 rivâyetde mervîdür A: rivâyet de budur B

13 mahalli A: mekânı B

14 bahâ ideler A: bahâya dutalar B

15 Te‘âlâ B: -A

16 virürüz A: -B

17 anı A: ol mekânı B

18 böyledür ki A: -B

19 bâğçe B: -A

20 ol mekânı B: -A

21 mescid eylediler B: -A

22 eydür ki A: -B

23 mevzi‘-i mezbûrî A: ol mahall-i şerîf ve mekân-ı münif B

bir rivâyet de budur ki, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahall-i şerîfi on dînâr ile iştirâ idüp¹ Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* yetimlere kendü mâllarından² teslîm-i denânîr eyledi.³ Vech-i cem' budur ki; mezkûr yetimler meccânen virüp Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* kabûl eylemeyüp Hazret-i Sıddîk *radıyallâhu anh* dahi yetimlerin vasîlerine kendü mâlından anlar talep eylemeksiz[in] virmiş ola. Yâhûd merbed-i mezbûrun ba'zısını evvel kudûm eyledükde iştirâ idüp ba'zı âharı birkaç günden sonra iştirâ olunmuş ola, def'-i Sıddîk *radıyallâhu anh* birinde ve âhirlerin âharda olmuş ola. Şöyle dimişler. Ammâ bu hakîre vech-i evvel evlâ görünür. *Vallâhu a'lem*.⁴

Ve dahi rivâyet-i *Sabîh[ayn]*'da dir ki;⁵ şol zamânda ki⁶ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* mevzi'-i⁷ şerîfi mescid eylemek için aldudka anda kâfirler kubûrı var idi⁸ ve ba'zı hurma ağaçları var idi ve ba'zı harâba müşrif⁹ binâlar dahi var idi, ol mahallün binâların yıkup¹⁰ ve kubûrları dahi kazup düzledüp ve hurma ağaçlarını dahi kesüp Mescid-i Şerîf'ün [A103a] cânib-i kıblîsini¹¹ ol ağaçlar ile¹² musakkaf eylediler. Ve dahi *Sabîh*'de¹³ mervîdür¹⁴ ki, ol zamânda Mescid-i Şerîf kerpîc ile binâ olunup hurma cirîdiyle musakkaf olup direkleri hurma ağacından¹⁵ idi.¹⁶

1 ile iştirâ idüp A: satun alup B

2 yetimlere kendü mâllarından B: -A

3 teslîm-i denânîr eyledi A: virmiş olalar B

4 Vech-i cem' budur ki; mezkûr yetimler meccânen virüp Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* kabûl eylemeyüp Hazret-i Sıddîk *radıyallâhu anh* dahi yetimlerin vasîlerine kendü mâlından anlar talep eylemeksiz[in] virmiş ola. Yâhûd merbed-i mezbûrun ba'zısını evvel kudûm eyledükde iştirâ idüp ba'zı âharı birkaç günden sonra iştirâ olunmuş ola, def'-i Sıddîk *radıyallâhu anh* birinde ve âhirlerin âharda olmuş ola. Şöyle dimişler. Ammâ bu hakîre vech-i evvel evlâ görünür. *Vallâhu a'lem* A: -B

5 dir ki A: budur B

6 şol zamânda ki B: -A

7 mevzi'-i A: ol mahall-i B

8 var idi A: -B

9 harâba müşrif A: harâb olmuş B

10 ol mahallün binâların yıkup B: harâbı hem-vâr idüp A

11 cânib-i kıblîsini A: kıblesi cânibini B

12 ol ağaçlar ile B: anunla A

13 *Sabîh*'de B: -A

14 mervîdür A: vâridür B

15 ağacından B: tenesinden A

16 **Derkenar:** Evvel mescid binâ eyleyen Ammâr-ı Yâsir *radıyallâhu anh*dur, böyle rivâyet iderler [...]. Mescid-i mezbûrdan murâd Mescid-i Kubâ'dur. İslâm'da evvel binâ olunan mescid budur. Zirâ Ammâr-ı Yâsir, Hazret-i Risâlet-penâh'a Mescid-i Kubâ'yı yapmağa işâret ve delâlet eyledi ve binâsına cümle cem' itdi. Hazret binâya şürû' idüp Ammâr itmâm eyledi (*Dukakin-zâde*) B: -A

Hârice bin Zeyd *radıyallâhu anhumâdan* mervîdür ki: “Rasûlullâh¹ *sal-lallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Şerîf’i binâ eyledükde yetmiş kerre altmış arşundi² yâhûd artucak.³ Ve kerpici Habhabeh⁴ Bakî’i’nden idi. Çevresi dîvâr olup orta yeri açuk idi. Ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* iki hâtunları içün iki hücre binâ eylediler.”

Ve dimişlerdür ki⁵ Habhabeh Bakî’i didüğü bir yerdür ki Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* kuyusu⁶ ile ol nevâhî aralarında, Bakî’-i Garkad yesârında⁷ ki hâlâ [B90b] meşhûr makberedür. Sâhib-i Târîh dir ki: Bizüm katımızda râcih olan budur ki, Ebû Eyyûb Kuyusu şol kuyudur ki⁸ hâlâ Bî’r-i Eyyûb dimekle ma’rûfdur. Bakî’ Kapusu’ndan taşra çıkan kimesnenün sol cânibine bir yoldur ki ol yoldan bir bâğçeye varılır ki Evlâdü’s-Safiyy Hadîkaları dimekle ma’rûfdur, mezbûr kuyu⁹ ol bâğçededür. Nerdübânları vardır ki andan suya vâsil olunur.¹⁰ Nevâhî-i mezbûre¹¹ Habhabeh [A103b] nâhiyesidür.¹² Mescid-i Şerîf’ün zer’inde zikr olunan binâ-i evvele mahmûldür. Zirâ âhar¹³ rivâyetden ma’lûm olur ki yüz kerre yüz arşundur darb tarîkı ile hey’et-i¹⁴ terbî’ üzere. Sâhib-i Târîh’ün merzâsı budur, nitekim bu ma’nâya tasrîh eylemişdür.

Mescid-i Şerîf’ün evvel üç kapusu var idi. Biri Ka’be cânibinden idi. Ve ikincisi Âtike Kapusu’dur ki hâlâ Bâbü’r-Rahme dimekle ma’rûfdur. Üçüncü Hazret-i Rasûl¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* geldüğü kapudur ki Âl-i Osmân Kapusu’dur. Hâlâ Bâb-ı Cibrîl¹⁶ dimekle meşhûrdur. Bu iki bâb¹⁷ hâlî üze-

-
- 1 Rasûlullâh A: Peygamber B
 - 2 kerre altmış arşundi A: arşun altmışda idi B
 - 3 artucak A: ancak idi B
 - 4 جحیه A: جحیه B
 - 5 Ve dimişlerdür ki B: -A
 - 6 Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* kuyusu B: Ebû Eyyûb Bî’ri A
 - 7 Garkad yesârında A: Şerîf solında B
 - 8 Ebû Eyyûb Kuyusu şol kuyudur ki B: -A
 - 9 kuyu B: bî’r A
 - 10 vâsil olunur A: varılup B
 - 11 Nevâhî-i mezbûre A: Ol cevâniler B
 - 12 nâhiyesidür A: cânibidür B
 - 13 âhar A: gayrı B
 - 14 ile hey’et-i A: -B
 - 15 Hazret-i Rasûl B: Hazret A
 - 16 Cibrîl A: Cebrâ’il B
 - 17 bâb A: kapu B

re olup tağyîr olmamışdır. Ammâ Ka'be cânibinden olan kapu ile kible¹ tahvîlinden sonra tağyîr olup muhâzîsinde Kudüs-i Şerîf cânibinden oldu.

İbn-i Zebâle bunu tasrîh eylemişdür ki Hazret-i Rasûl² *sallallâhu aleyhi ve sellem*³ zamân-ı şerîflerinde Mescid-i Şerîf iki kerre binâ olundu. Biri evvel-i kudûm-i şerîflerinde ki⁴ sad-der-saddan az idi ve biri dahi Hayber⁵ fethinden sonra [B91a] oldu, cemî' etrâfdan ziyâde idüp tekrâr binâ olundu. Tercüme Sâhibi eydür ki: Bu rivâyetde sarîhan ne mikdâr idüğü beyân olunmamağın, gerekdür ki [A104a] sâbıkân zikr olan yetmiş kerre⁶ altmış arşun,⁷ sâniyen⁸ sad-der-sad üzere haml oluna; tâ tevfik beyne'r-rivâyeteyn⁹ hâsıl¹⁰ ola. Ve Mescid-i Şerîf tekrâr binâ olunduğuna mü'eyyiddür Hazret-i Rasûl'den¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² mervî olan ki Mescid-i Şerîf'e idhâl olan buk'a¹³ sâhibine buyurdılar ki: "Senün için cennetde ol yer¹⁴ mukâbelesinde bir menzil virilür." Ol kimesne bu sözi¹⁵ kabûl itmeyüp ba'dehû¹⁶ Emîrû'l-Mü'minîn¹⁷ Hazret-i¹⁸ Osmân *radiyallâhu anh* on bin dirhem ile ol yeri¹⁹ satun alup Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin huzûr-ı şerîflerine gelüp didi ki: "Yâ Rasûlallâh! Bu mekânı benden satun al ki Ensârî'den satun aldum." Ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* mezbûr yeri²⁰ cennetden bir kasr ile iştirâ idüp mübârek eliyle bir taş temeline vaz' idüp²¹ andan sonra Emîrû'l-Mü'minîn Ebû Bekr es-Sıddîk *radiyallâhu anh*

1 kible A: -B

2 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

3 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

4 Biri evvel-i kudûm-i şerîflerinde ki A: -B

5 dahi Hayber B: -A

6 kerre A: arşun B

7 arşun A: -B

8 sâniyen A: andan sonra B

9 rivâyeteyn B: rivâyât A

10 hâsıl B: -A

11 Hazret-i Rasûl'den B: Hazret'den A

12 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

13 buk'a A: mekân B

14 yer A: mekân B

15 kimesne bu sözi B: -A

16 ba'dehû B: -A

17 Emîrû'l-Mü'minîn A: -B

18 Hazret-i B: -A

19 ol yeri B: mezbûreyi A

20 yeri A: mekânı B

21 bir taş temeline vaz' idüp A: temeline bir taş koyup B

taleb idüp mezbûr dahi bir taş vaz' idüp¹ andan sonra Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*, andan sonra Hazret-i² Osmân *radıyallâhu anh* taleb idüp anlar dahi³ birer taş vaz' idüp andan sonra⁴ cemî⁵ Ashâb *ırdvânullâhi te'âlâ aleyhim* birer taş vaz' idüp [A104b] Mescid-i Şerîf binâ olundu. Bu ma'nâda sıhâhdan⁶ [B91b] ehâdîs-i şerîfe çokdur, eger murâd olunursa asla rüçû' oluna.

Beyhakî *Delâ'ilü'n-Nübüvve'*de rivâyet ider ki, Ensâr-ı Ahyâr *radıyallâhu anhum ecma'in*⁷ mâl cem' idüp Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* huzûr-ı şerîflerine götürüp eyitdiler: “Yâ Rasûlallâh, bu mescidi tâze binâ eyle. Müzeyyen eyleyince bir cirîd ya'nî hurma ağacı⁹ altında namâz kılalum.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Birâderim Mûsâ *aleyhi's-selâm* eyledüğünden ziyâde¹⁰ rağbet eylemezem, anlarun arîş¹¹ gibi arîş dilerin.” Arîş beyânında¹² Hasan-ı Basrî'den *radıyallâhu anh*¹³ rivâyet eylediler ki dimişdür: “Hazret-i Mûsâ *salavâtullâhi aleyhi ve selâmuhû* kaçan mübârek¹⁴ elini ref' eyleseler arîşe değerdî, ya'nî sakfa.”¹⁵ Bu hakîr dir ki: Arîşden murâd sakf imiş Sâhib-i Târîh beyânı üzere. Ammâ Farisîyle tercüme idenün beyânı kâsırdur.¹⁶ *Vallâhu a'lem*.

Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* zamân-ı şerîflerinde Mescid-i Şerîf'ün hudûdî¹⁷ Sâhib-i Târîh'ün kelâmından mülâhaza olan budur ki

1 vaz' idüp A: koyup B

2 *radıyallâhu anh*, andan sonra Hazret-i A: -B

3 taleb idüp anlar dahi B: -A

4 andan sonra A: ba'dehû B

5 cemî' A: -B

6 sıhâhdan A: Sahâbe'den B

7 *radıyallâhu anhum ecma'in* B: *ırdvânullâhi aleyhim* A

8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

9 ya'nî hurma ağacı A: -B

10 ziyâde B: -A

11 arîşi A: urayşı B

12 Arîş beyânında A: Urayş hakkında B

13 *radıyallâhu anh* A: -B

14 mübârek B: -A

15 arîşe değerdî, ya'nî sakfa A: mescidinün sakfına değerdî B

16 Bu hakîr dir ki: Arîşden murâd sakf imiş Sâhib-i Târîh beyânı üzere. Ammâ Farisîyle tercüme idenün beyânı kâsırdur A: Sâhib-i Târîh beyân eyledüğü üzere *ureyş*den murâd sakf imiş B

17 Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* zamân-ı şerîflerinde Mescid-i Şerîf'ün hudûdî B: Mescid-i Şerîf'ün hudûdî, Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahıyyât* zamân-ı şerîflerinde olduğu vech üzere A

[A105a] zikir olunur. Hadd-i Kıblî¹ dırabuzun ya'nî² pencerelerdür ki Ravza-i Mutahhara'nun³ cihet-i kıblîsinde⁴ vâki' olmuştur. Hadd-i Şâmî ki Hadd-i Kıblî'ye⁵ mukâbildür; iki ağaçdur ki cihet-i mezbûrede vaz' olunmuştur. Ve hâlen ol iki ağaç yokdur;⁶ ammâ yerlerinde iki taş vardır, Mescid-i Şerîf⁷ün sahnında Bâlû'a'ya karîb⁷ mevcûddur. Bu hakîr dir ki:⁸ [B92a] Mezbûr iki taşlar dahi hâlen ma'dûmdur;⁹ fe-emmâ yerinde¹⁰ iki binâ vardır ki üzerlerinde beyân-ı vakt için¹¹ kavâ'id-i müneccimîn resm olunmuş olan murâd oluna. Zîrâ Bâlû'a'ya karîb¹² anlardur. Ammâ bizden mütekaddim¹³ olan ba'zı e'izzeden¹⁴ istimâ' eylemiş idüm ki Hadd-i Şimâlî hâlâ Bâbü'r-Rahme cânibine mâ'il Mescid-i Şerîf sahnında olan başsız meş'aldür. Ve [bu], tevârîhe dahi muvâfıkdur. Zîrâ ittifâkları bunun üzerinedür ki Bâbü'n-Nisâ ve Bâbü'r-Rahme kadîmde cânib-i¹⁵ şimâlden idi. Belki Hadd-i Şimâlî mezbûr iki bâb¹⁶ idi ki Bâbü'n-Nisâ şark cânibine ve Bâbü'r-Rahme garb cânibine mâ'il idi. Ya'nî ikisi bile şimâl dîvârında olup biri bir tarafında ve biri âhar tarafında[dur], *vallâhu a'lem*.¹⁷ [A105b] Ammâ Hadd-i Şarkî ve Hadd-i Garbî, Hücre-i Şerife-i Nebeviyye'den dokuzuncı direğe varıncadır; ya'nî maşrik cânibinden Hücre-i Şerife'ye ve mağrib cânibinden dokuzuncı direğe varınca[dur].¹⁸ *Vallâhu a'lem*.

-
- 1 Hadd-i Kıblî A: Mescid-i Şerîf'ün kible cânibinden haddi B
 - 2 dırabuzun ya'nî A: -B
 - 3 Mutahhara'nun B: Şerife'nün A
 - 4 cihet-i kıblîsinde A: kible cânibinde B
 - 5 Hadd-i Şâmî ki Hadd-i Kıblî'ye A: Ve Şâmî cânibinden haddi ki B
 - 6 ol iki ağaç yokdur B: ma'dûmdur A
 - 7 karîb A: yakın B
 - 8 Bu hakîr dir ki A: -B
 - 9 ma'dûmdur A: yokdur B
 - 10 fe-emmâ yerinde B: meger A
 - 11 üzerlerinde beyân-ı vakt için A: vakit bilmek için üzerlerinde B
 - 12 karîb A: yakın B
 - 13 mütekaddim A: mukaddem B
 - 14 e'izzeden A: azîzlerden B
 - 15 cânib-i A: -B
 - 16 bâb A: kapu B
 - 17 *vallâhu a'lem* A: -B
 - 18 direğe varınca[dur] B: direkdür A

İkinci Fasl

Kible Mekke-i Mükerrerme'ye¹ tahvîlinden evvel² ve sonra Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün makâm-ı şerîfleri beyânındadır ve dahi ana müte'allik olan umûr beyânındadır.*

Mahfî olmasun ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e hicretten sonra namâzları³ [B92b] bir kavle on altı ay ve bir rivâyetde⁴ on yedi ay mikdârı⁵ Beytü'l-Makdis cânibine kılmışlardır.⁶ Ammâ dâ'im⁷ hâtır-ı şerîfleri Ka'be-i Mükerrerme cânibine teveccüh eylemekliğe mâ'il idi. Tâ ki mübârek Receb ayının nisfında Ka'be cânibine teveccüh idüp namâz kılmağa me'mûr oldılar,⁸ namâzda iken Ka'be cânibine teveccüh eylediler.⁹ Ammâ ihtilâf olunmuşdur ki kangı namâz idi.¹⁰ Ba'zısı öyle namâzında iken ve ba'zısı ikindi namâzında iken tahvîl olundu¹¹ dirler. Ve ne yerde tahvîl olduğına¹² dahi ihtilâf eylemişlerdür. Ve bir rivâyetde Kibleteyn Mescidi'nde ve rivâyet-i âharda¹³ Mescid-i Nebevî'de tahvîl olmuşdur.¹⁴ Ammâ evvelki rivâyet esahhdur.¹⁵ İbn-i Hacer dir ki: "Tahkîkî budur ki zîrâ [A106a] evvel kılınan namâz Kibleteyn Mescidi'nde öyle namâzı idi. Andan sonra Mescid-i Nebevî'de ikindi namâzı kılındı. Ve Abbâd bin Bîşr *radıyallâhu anh* ki öyle namâzın Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile bile¹⁶ kılmışdı, ikindi namâzında Benî Hârise'ye mürûr idüp anlara haber virdi ki kible Ka'be cânibine tahvîl olundu, anlar¹⁷ dahi ikindi namâzında iken Ka'be cânibine dönüp

1 Mekke-i Mükerrerme'ye B: -A

2 tahvîlinden evvel A: tahvîl eylemezden mukaddem B

3 Medîne-i Münevver'e hicretten sonra namâzları B: Hicret'den sonra Medîne-i Münevver'e A

4 rivâyetde A: kavle B

5 mikdârı B: -A

6 kılmışlardır B: teveccüh idüp namâz kılup ve A

7 Ammâ dâ'im B: -A

8 Receb ayının nisfında Ka'be cânibine teveccüh idüp namâz kılmağa me'mûr oldılar B: Receb'ün nisfında esahh-ı akvâl üzere me'mûr oldı ki Ka'be cânibine teveccüh oluna A

9 namâzda iken Ka'be cânibine teveccüh eylediler A: -B

10 ihtilâf olunmuşdur ki kangı namâz idi A: kangı namâz olduğına ihtilâf olunmuşdur B

11 tahvîl olundu B: -A

12 Ve ne yerde tahvîl olduğına B: Yerinde A

13 rivâyet-i âharda A: bir rivâyetde B

14 tahvîl olmuşdur B: -A

15 esahhdur A: sahihdür B

16 öyle bile B: -A

17 anlar A: mezbûrlar B

namâzların tamâm eylediler. Ve sabâh namâzında haber-i tahvîl Kubâ ehline¹ vâsıl oldu.”

Fâ'ide:² Rivâyet olundu ki Hazret-i Peygamber³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrreme'de Ka'be cânibine⁴ istikbâl idüp namâzların kırlardı. Andan sonra⁵ Mekke'de⁶ emr olundu [B93a] ki Beytül-Makdis'e istikbâl idüp namâz kılına. Andan sonra Medîne-i Münevvere'de gerü⁷ Ka'be'ye istikbâl ile me'mûr oldılar. İbn-i Abdülberri dir ki: “İhtilâf olunmuşdur ki Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ka'be'de iken namâzı Beytül-Makdis cânibine kılarıdı yâhûd Ka'be cânibine.” Mezbûr⁹ şol kimesnenün kavlini istihsân eylemişdür¹⁰ ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ka'be'de iken iki kıbleye ma'an teveccüh idüp namâz kılarıdı, ya'nî Ka'be'yi [A106b] Beytül-Makdis ile kendü arasında iderdi.

Fâ'ide-i Diğer:¹¹ Rivâyet olundu ki Hazret-i Peygamber¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvere'de Mescid-i Şerîf'ün¹³ kıblesini mülâhaza iderken Hazret-i Cibrîl¹⁴ *aleyhi's-selâm* gelüp didi ki: “Ka'be'ye nazar idüp kıbleyi vaz' eyle.” Ve eliyle işâret idüp ortada olan cemî'¹⁵ dağlar ve tepeler ref' olup Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ka'be'yi görüp¹⁶ müşâhede idüp Mescid-i Şerîf'ün kıblesini vaz' ve ta'yîn eyledükden sonra dağlar ve tepeler yine¹⁷ yerlerine avdet eylediler.

Pes Mescid-i Şerîf-i Nebvî'nün kıblesi Altun Oluğ'a muhâzî¹⁸ olmuşdur. Ammâ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün makâm-ı şerîfleri ki anun

1 haber-i tahvîl Kubâ ehline A: Ehl-i Kubâ'ya kible tahvîlinün haberi B

2 **Fâ'ide** A: -B

3 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

4 cânibine A: -B

5 Andan sonra A: Ba'dehû B

6 Mekke'de A: -B

7 Medîne-i Münevvere'de gerü B: -A

8 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

9 Mezbûr B: -A

10 istihsân eylemişdür B: -A

11 **Fâ'ide-i Diğer** A: -B

12 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

13 Medîne-i Münevvere'de Mescid-i Şerîf'ün B: -A

14 Cibrîl A: Cebrâ'il B

15 cemî' B: -A

16 görüp B: -A

17 yine A: gerü B

18 muhâzî A: berâber B

taharrîsi zâ'ir¹ üzerine vâcib gibidür, Sâhib-i Târih kelâmından mücmelen fehm olunan budur ki hâlâ ma'rûf ve meşhûr [B93b] Ravza-i Müşerrefe'de olan Mihrâb-ı Nebevî ki Minber-i Şerîf ile Hücre-i Şerîfe ortasındadır. Ammâ [zâ'ir] Minber-i Şerîf cânibine bir mikdârca mâ'il durıcak ol mahall-i şerîfde durmuş olur. *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi bu faslda ba'zı fevâ'id² vardur ki Fârişiyile tercüme olunmamışdur, bu hakîr dahi ana binâ'en terk eyledüm. Eger görmek murâd olunursa *Târih-i Arabî*'ye³ rücû' oluna.

[A107a]

Üçüncü Fasl

Ciz' ve minber haberi ve Mescid-i Şerîf'ün direkleri beyânındadır.

Ammâ haber-i ciz' ve hadîsi ve hanîni ve nâlesi meşhûr ve mütevâtirdür. Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan*⁴ on neferden ziyâde kimesnelerden rivâyet olunmuşdur, her birinden bir tarîk ile mervîdür.⁵ Cümle-i turukdan bir tarîk⁶ budur⁷ ki husûsiyyât-ı kesîreye müştemildür; Büreyde hadîsidür ki Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* her gâh⁹ hutbe okurdu, mübârek¹⁰ ayakları üzere durup itâle-i kıyâm iderlerdi. Pes bir ciz'î ya'nî hurma ağacını Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahıyyât* hazretlerinin¹¹ yanlarına durdurdılar ki her kaçan râhat olmak¹² dileselerdi mezbûr ağaç üzere dayanup¹³ istirâhat iderlerdi. Bu minvâl üzere iken günlerden bir gün Medîne-i Münevvere'ye vürûd iden¹⁴

1 zâ'ir A: ziyâret idenler B

2 ba'zı fevâ'id A: -B

3 "*Târih-i Arabî*"den maksat, eserin Arapça orijinali olan *Hulâsatü'l-Vefâ bi Abbâri Dâri'l-Mustafâ*'dır.

4 Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan* B: Ashâb-ı Kirâm'dan A

5 mervîdür A: -B

6 tarîk A: -B

7 budur B: -A

8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

9 gâh A: zamân B

10 mübârek B: -A

11 hazretlerinin B: -A

12 olmak B: -A

13 dayanup B: ittikâ ve A

14 vürûd iden A: uğrayan B

gurebâdan¹ bir kimesne bu hâle muttali' olup didi ki: “Eger Server-i Mevcûdât² *aleyhi ezke't-tahiyât*³ [B94a] hazretlerinin rızâ-yı şerîfleri olsa idi anlar için bir kürsî peydâ ider idüm ki üzerinde durmak ve oturmak kâbil ola.” Kelâm-ı mezbûr⁴ Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* sem'-i şerîflerine vâsıl olıcak Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* dahi mezbûr⁵ taleb idüp ol kürsîyi peydâ eylemek için emr eylediler.⁶ Ol kimesne⁷ dahi üç nerdübân veyâhûd dört nerdübân ile⁸ [A107b] ağaçdan bir latîf minber peydâ idüp Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁹ huzûr-ı şerîflerine götürüp Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ dahi kabûl kılup ciz'den müfâratat idüp minber-i mezbûra teveccüh eyledükleri zamânda mezbûr ciz'den cez' ve fez'¹¹ hüveydâ¹² olup köçeginden ayrılmış devenün¹³ nâlesine benzer hanîn ve enîn zâhir oldu.¹⁴ Râvî eydür:¹⁵ “Gümân iderüm ki Rasûlullâh¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anun nâlesini istimâ' eyledüklerinde Cenâb-ı Şerîfleri ciz'-i mezbûr cânibine rücû' idüp mübârek ellerini üzerine koyup buyurdılar ki: “İhtiyâr eyle bu iki emrden birini; başını minber koyup¹⁷ mezbûr minberi terk idüp sana istinâd idem minvâl-i sâbık üzere¹⁸ yâhûd seni cennetde dikem, sen dahi cennet enhârından içüp hüsnün ziyâde olup mîveler viresin ve senden hâsıl olan mîvelerden evliyâ'ullâh mütena“im¹⁹ olup ol makâm-ı şerîfde muhalled olasın.”²⁰ Râvî dir ki:

1 gurebâdan A: müsâfirlerden B

2 Mevcûdât A: Enbiyâ B

3 *aleyhi ezke't-tahiyât* A: *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

4 Kelâm-ı mezbûr A: İşbu kelâm B

5 mezbûrî A: ol kimesneyi B

6 ol kürsîyi peydâ eylemek için emr eylediler B: -A

7 Ol kimesne B: Mezkûr A

8 veyâhûd dört nerdübân ile B: -A

9 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A

10 ve Hulâsa-i Asfiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

11 cez' ve fez' A: harac ve fez' ve hanin ü enin B

12 hüveydâ A: zâhir B

13 ayrılmış devenün B: müfâratat eylemiş nâkanun A

14 nâlesine benzer hanîn ve enîn zâhir oldu A: inlemesi gibi âvâzla feryâd idüp nâle iderdi B

15 eydür A: rivâyet ider ki B

16 Rasûlullâh B: Rasûl-i Ekrem A

17 buyurdılar ki: “İhtiyâr eyle bu iki emrden birini; başını minber koyup B: -A

18 minvâl-i sâbık üzere A: -B

19 mütena“im A: muğtenem B

20 muhalled olasın A: ebedî kalasın B

“Gümân iderüm Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*den istimâ‘ [B94b] olundu ki iki kerre¹ buyurdılar: ² *فَدَّ فَعَلْتُ*, *نَعَم*, Pes Hazret-i Rasûl'den³ su‘âl eyledüklerinde “Cenneti ihtiyâr eyledi.” deyü buyurdılar.⁴

Hasan-ı Basrî *radıyallâhu anh* bu hadîs-i şerîfi [A108a] rivâyet eyledükde ağlayup dirdi ki: “Bir ağaççuk şevkinden nâle idüp bunca şeref ile müşerref oldu. Ya bizüm gayretimiz nice oldu?!”

Mezbûr ciz‘ün yerinde ba‘zılar dir ki mihrâbun⁵ sağ cânibinde dîvâr-ı kıblîye mülâsıkdur,⁶ imâmın sağında olan şem‘dân kürsîsinün yerinde karar buldı.⁷ Ve ba‘zılar dir ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* minbere buyurdıkları zamânda ciz‘-i mezbûr feryâd idüp iki pâre oldu, Übeyy bin Ka‘b *radıyallâhu anh* anı alup yanında sakladı köhne olup ezilinceye dek. Ve bir rivâyetde eydür ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki anun-içün bir yer kazup anda defn olunsun. Defni yerinde ihtilâf olundu. Ba‘zıları minber altında defn olundu dirler. Ve ba‘zı âhar dir ki minbere yakın sol cânibinde defn olundu. Ve bir rivâyetde minberün ardında defn olundu. Bir rivâyetde olduğu yerde defn olundu, ya‘nî mihrâba yakın. *Vallâhu a‘lem*.⁸

Minber-i mezbûrun sâni‘inde ya‘nî ol Minber-i Şerîf’i işleyen kimesne-⁹ dahi ihtilâf olmuştur ki [A108b] kim¹⁰ idi ve adı ne idi. Eşher-i akvâl budur ki adı¹¹ Bâkûm nâm kimesne idi ki andan mukaddem ol kimesne¹² Kureys için Ka‘be-i Şerîf’i binâ eylemişti. Ba‘zılar Bâkûl dimişler kim ye-

1 kerre A: defa B

2 “Evet, öyle yaptım (seni cennete diktim).” Dârimî, *es-Sünen*, “Alâmâtü'n-Nübüvve”, 6, (35).

3 Hazret-i Rasûl'den B: Hazret'den A

4 eyledüklerinde “Cenneti ihtiyâr eyledi.” deyü buyurdılar B: eylediler, buyurdu: “Cenneti ihtiyâr eyledi.” A

5 Mezbûr ciz‘ün yerinde ba‘zılar dir ki mihrâbun A: Ba‘zılar dirler ki mezbûr ciz‘ Mihrâb-ı Şerîf’ün B

6 mülâsıkdur A: -B

7 karar buldı B: -A

8 Ve ba‘zılar dir ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* minbere buyurdıkları zamânda ciz‘-i mezbûr feryâd idüp iki pâre oldu, Übeyy bin Ka‘b *radıyallâhu anh* anı alup yanında sakladı köhne olup ezilinceye dek. Ve bir rivâyetde eydür ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki anun-içün bir yer kazup anda defn olunsun. Defni yerinde ihtilâf olundu. Ba‘zıları minber altında defn olundu dirler. Ve ba‘zı âhar dir ki minbere yakın sol cânibinde defn olundu. Ve bir rivâyetde minberün ardında defn olundu. Bir rivâyetde olduğu yerde defn olundu, ya‘nî mihrâba yakın. *Vallâhu a‘lem* A: -B

9 ya‘nî ol Minber-i Şerîf’i işleyen kimesne B: -A

10 kim A: ne asıl kimesne B

11 adı B: -A

12 andan mukaddem ol kimesne B: -A

rinde lâm ile. Ammâ savâba eşbeh kavlı budur ki Meymûn nâm kimesne idi. Bir rivâyetde Sabâh nâm Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* kulu idi. Ve bir rivâyet de budur ki kulun ismi Kilâb idi. Ve bir rivâyetde bir Ensâriyye hatûnun Meynâ nâm kulu idi.¹

Mezbûr² Minber-i Şerîf iki derece ile ve bir meclis üzere müstemildi. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ikinci derece üzere durup meclis-i şerîf üzere oturlardı. Hazret-i Sıddîk *radıyallâhu anh* halife olıcak evvelki derece üzerinde durup ikinci derece üzerinde oturur idi. Ve Hazret-i Ömerü'l-Fârûk³ *radıyallâhu anh*⁴ halife olıcak yer üzerinde durup evvelki derece üzere otururdu. Ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*⁵ halife olıcak altı yıl mikdârı Hazret-i Ömer gibi iderdi, *ridvânullâhi aleyhim ecma'in*.⁶ Andan sonra⁷ cem'iyet ziyâde olmağın Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* [B95a] yerlerine varup oturur idi. Hakk [A109a] budur ki e'immeden def'-i harac eylemişdür. Mansûr Halife'den hikâyet olunur ki bir gün dimiş idi: "Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*uya halk yaramaz olmağlağa bâ'is⁹ bu idi ki Şeyhayn *radıyallâhu anh*umânun fi'lerine muhâlefet idüp Hazret-i Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* makâm-ı şerîflerine çıkup oturur idi." Mansûr Halife'nün¹¹ meclisinde hâzır olan zurafâdan biri eyitdi: "İmdi Hazret-i Osmân'un *radıyallâhu anh* senün üzerüne azîm hakkı sâbit oldu;¹² zîrâ eger¹³ Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*dan ol fi'l sâdir olmamış olsa idi sen bu zamânda hutbeyi yer altında okurdun."

1 Ba'ızlar Bâkûl dimişler kim yerinde lâm ile. Ammâ savâba eşbeh kavlı budur ki Meymûn nâm kimesne idi. Bir rivâyetde Sabâh nâm Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* kulu idi. Ve bir rivâyet de budur ki kulun ismi Kilâb idi. Ve bir rivâyetde bir Ensâriyye hatûnun Meynâ nâm kulu idi A: -B

2 Mezbûr A: -B

3 Ömerü'l-Fârûk B: Fârûk A

4 *radıyallâhu anh* A: -B

5 *radıyallâhu anh* A: -B

6 *ridvânullâhi aleyhim ecma'in* B: -A

7 Andan sonra A: Ba'dehû B

8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

9 bâ'is A: sebeb B

10 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

11 Mansûr Halife'nün B: Mezbûrun A

12 *radıyallâhu anh* senün üzerüne azîm hakkı sâbit oldu B: azîm hakkı sâbit oldu senün üzerüne A

13 eger A: -B

Minber-i Şerîf'e evvel kisve-i şerîf giydüren Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*dur.¹ Mu'âviye *radıyallâhu anh* halîfe olıcak Minber-i Şerîf'i altı derece lü eylediler. Ve hacc-ı şerîfe geldükde Minber-i Şerîf'i yerinden tahrîk idüp² Şâm-ı Şerîf'e iletmek³ irâde eylemişdi.⁴ Nâgâh gün münkesif olup bir hâlete vardı ki yılduzlar günde görünür oldu. Pes Mu'âviye *radıyallâhu anh* i'tizâr⁵ idüp didi ki: "Murâdım Minber-i Şerîf'ün altına nazar eylemek idi ki kurd yimemiş ola." Bir rivâyetde [A109b] mervîdür ki Mu'âviye *radıyallâhu anh* Mervân'a emr eyledi ki [B95b] Minber-i Şerîf'i Şâm-ı Şerîf'e irsâl eyleye. Ol dahi ber-mûcib-i emr Minber-i Şerîf'i yerinden kal' eyledükden sonra⁶ bir şedîd ve azîm⁷ yel kopdı ki âlem anun sebebi ile karanlık olup gündüzün yılduzlar görünür oldu. Pes Mervân bu hâleti müşâhede idicek⁸ eyitdi: "Mu'âviye *radıyallâhu anh* bana buyurmuşdı ki Minber-i Şerîf'i yüce idem."⁹ Fi'l-hâl dülgerler taleb eyledi ve buyurdı ki Minber-i Şerîf üzere altı derece dahi ziyâde eylediler. Ve bundan evvel kimesne Minber-i Şerîf'de ziyâde itmiş değıldür, andan sonra dahi kimesne değımemişdür, ya'nî¹⁰ ziyâde eylememişdür. Hulefâ-yı Abbâsiyye'den Mehdî nâm¹¹ [halîfe] Medîne-i Müşerrefe'ye¹² kudûm eyledükde¹³ İmâm-ı Mâlik'e *radıyallâhu anh*¹⁴ didi ki: "Minber-i Şerîf'i hâlet-i ûlâya i'ade¹⁵ eylemek murâdımdur." İmâm-ı Mâlik *rahimehullâh*¹⁶ buyurdı ki: "Minber-i Şerîf ilgun ağacından olup ziyâde¹⁷ mihlar ile muhkem idüp eklemişlerdi. Korkarum ki ziyâdeyi irüp aslından çekildüğü vakitte asl dahi helâk ola." Mehdî, İmâm-ı Mâlik

-
- 1 Minber-i Şerîf'e evvel kisve-i şerîf giydüren Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*dur B: Osmân *radıyallâhu anh* Minber-i Şerîf'e evvel kisvet giydürendür A
 - 2 tahrîk idüp A: koparup B
 - 3 iletmek A: alup gîtmek B
 - 4 **Derkenar:** Evvel musallâya minber çıkaran dahi Mu'âviye *radıyallâhu anh*dur. Evvel Mescid-i Şerîf'i hasâ ile döşeden Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*dur (*Dukakin-zâde*) B: -A
 - 5 i'tizâr A: özrler B
 - 6 kal' eyledükden sonra A: kopardukda B
 - 7 ve azîm B: -A
 - 8 müşâhede idicek A: göricek B
 - 9 yüce idem A: yüksek eyleyem B
 - 10 kimesne değımemişdür, ya'nî A: -B
 - 11 nâm B: -A
 - 12 Müşerrefe'ye A: Münevvere'ye B
 - 13 kudûm eyledükde A: geldükde B
 - 14 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 15 hâlet-i ûlâya i'ade A: evvelki hâlet üzere B
 - 16 *rahimehullâh* A: *radıyallâhu anh* B
 - 17 ziyâde A: çok B

radıyallâhu anhun söziyle¹ amel idüp irâdesinden ferâgat eyledi. [A110a] Minber-i Şerîf'ün tûli yukaru cânibe iki arşun ve arzı [...] idü murabba' şeklinde, ya'nî her cânibinden birer arşun idi.³ Ve Hazret-i Mu'âviye'nün ziyâdeleri irtifâ'an dört arşun [B96a] idi, altında ruhâmdan suffa ile cümle yedi arşun oldu irtifâ'an. Andan sonra⁴ mürûr-ı zamân ile⁵ Minber-i Şerîf-i mezkûr esküyüp biri birinden ayrılıp döküldükde Hulefâ-i Abbâsiyye'den bir halîfe Minber-i Şerîf'i tecdîd idüp eskiden kalan bekâyâyı taraklar idüp teberrûken etrâfda olan⁶ eşrâf-ı nâsa bi-tarîk-ı hediyye⁷ irsâl eyledi.

Sâhib-i Târîh eydür ki: Sene sitte ve semânîn ve semâne-mi'e târîhinde Mescid-i Nebevî⁸ yandukda ağaçdan olan Minber-i Şerîf yanup ahâlî-i Medîne-i Münevvere zannen ve tahmînen Minber-i Şerîf yerine kerpicden girü⁹ Minber-i Şerîf yapup kirec ile tılâ idüp¹⁰ üzerinde hutbe okunurdu. Tâ sene semân ve semânîn ve semâne-mi'enün mübârek mâh-ı Receb¹¹ esnâsında Eşref Kayıtbay¹² kibelinden Minber-i Şerîf'i ruhâmdan yapup Medîne-i Münevvere'ye gönderüp¹³ geldükde¹⁴ ahâlî-i Medîne-i Münevvere yapdukları minberi hedm idüp¹⁵ minber-i cedîd¹⁶ için temel kazar¹⁷ iken ol Minber-i Nebevî'nün altında¹⁸ olan dekkenün [A110b] cânib-i Şâmî'sinden Minber-i Nebevî'nün¹⁹ âsârı ve etvârı zâhir oldukda kazmadan ferâgat²⁰ eylediler.

1 Mehdî, İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anhun* söziyle A: İmâm-ı Mâlik *radıyallâhu anhun* bu söziyle Mehdî B

2 Burada yer alan كوركر şeklinde ifade okunamamıştır.

3 tûli yukaru cânibe iki arşun ve arzı [...] idi murabba' şeklinde, ya'nî A: yukaru cânibine tûli iki arşun idi ve arzı dört köşelü şeklinde olup B

4 altında ruhâmdan suffa ile cümle yedi arşun oldu irtifâ'an. Andan sonra A: -B

5 mürûr-ı zamân ile B: -A

6 etrâfda olan B: -A

7 bi-tarîk-ı hediyye A: hediyye tarîkı ile B

8 Nebevî A: Şerîf B

9 girü B: -A

10 tılâ idüp A: sıvayup B

11 mâh-ı Receb A: Receb ayının B

12 Burcî Memlük hükümdarı el-Melikül-Eşref Seyfüddîn Hâdimül-Haremeyni'ş-Şerîfeyn Kayıtbay ez-Zâhiri (1468-1496).

13 yapup Medîne-i Münevvere'ye gönderüp B: -A

14 geldükde A: vâsil oldukda B

15 hedm idüp A: yıkup B

16 minber-i cedîd A: yeni minber B

17 temel kazar B: hafır ideyor A

18 altında B: tahtında A

19 Minber-i Nebevî'nün B: -A

20 kazmadan ferâgat B: terk-i hafır A

Sâhib-i Târîh dir ki:¹ Ben çok sa'y ve ihtimâm² eyledüm ki minber-i cedîdî³ minber-i Nebevî vaz' olunduğu minvâl üzere vaz' ideler; mütevellî-yi imâret olan kimesne⁴ hazz-ı nefse tâbî' olup râzı olmadı. Zu'm eyledi ki ahâlî-i Medîne tahmînen yapdukları, Minber-i Nebevî'nün⁵ yerinde olmuş ola. Bunun birle ki⁶ minber-i kadîmün⁷ âsârı hafr ider⁸ iken hilâf semt-de bulundu [B96b] ve ahbâr-ı müverrihîn ve mütekaddimîn dahi şehâdet iderken minber-i cedîdi bir tarîk ile vaz' eyledi⁹ ki kible cânibinden yigirmi kırât mikdârı Minber-i Nebevî'den mukaddem olup ve cânib-i şarkîden ki Ravza-i Mutahhara¹⁰ cânibidür, beş barmak mikdârı ilerü olup Ravza-i Mutahhara'da¹¹ bu mikdâr noksân vâki' oldu. ولا حول و لا قوّة إلا بالله. Ammâ bu hakîr dir ki: Minber-i mezbûr müstemirr oldu, tâ merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murâd Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ridvân*¹³ hazretleri¹⁴ sene dokuz yüz doksan sekiz târîhinde bir münakkaş minber-i latîf¹⁵ ile kırk bir kîse para ve mi'mârlar irsâl eyledi ki Mescid-i Şerîf'i tecdîd idüp minber-i [A111a] latîfi vaz' ideler.¹⁶ Ammâ ahâlî-i Haremeyn-i Şerîfeyn¹⁷ tekrâr¹⁸ tecdîde ihtiyâc olmadığı ecilden¹⁹ râzı olmayup Şeyhu'l-Harem olan [zât] Harem-i Muhterem ve Mescid-i Şerîf'ün²⁰ ta'mîre muhtâc olan yerlerini²¹ ta'mîr idüp ve minber-i latîfi²² kemâ-yenbağî vaz'

1 Sâhib-i Târîh dir ki B: -A

2 ve ihtimâm A: -B

3 minber-i cedîdi A: -B

4 olan kimesne B: -A

5 Minber-i Nebevî'nün B: minber-i kadîmi A

6 Bunun birle ki A: Ba'dehû B

7 kadîmün A: Nebevî'nün B

8 hafr ider A: temel kazar B

9 vaz' eyledi A: kodılar B

10 Mutahhara B: Şerife A

11 Mutahhara'da B: Şerife'de A

12 "Güç ve kuvvet ancak Yüce ve Büyük olan Allah'ın yardımıyladır."

13 *ve'r-ridvân* A: *ve'l-ğufriân* B

14 hazretleri B: -A

15 münakkaş minber-i latîf B: minber-i latîf ve münakkaş A

16 ile kırk bir kîse para ve mi'mârlar irsâl eyledi ki Mescid-i Şerîf'i tecdîd idüp minber-i latîfi vaz' ideler A: gönderüp ve Mescid-i Şerîf'i tecdîd idüp minber-i mezbûrî vaz' itmek için üstâd mi'mârlar ve kırk bir kîse para gönderüp B

17 Haremeyn-i Şerîfeyn A: Medîne-i Münevvere ve ahâlî-i Mekke-i Mükerrerme Mescid-i Şerîf'i yıkup B

18 tekrâr B: -A

19 ihtiyâc olmadığı ecilden A: -B

20 olan [zât] Harem-i Muhterem ve Mescid-i Şerîf'ün B: -A

21 yerlerini B: mevâzi'i A

22 latîfi A: şerîfi B

idüp kadîmde olan minberi Mescid-i Kubâ'ya nakl idüp¹ ve bâkî kalan² akçayı sâ'ir lâzım olan³ vücûh-ı hayrâta sarf eylediler. *Vallâhu a'lem.*

Ammâ esâtîn-i şerîfeler ya'nî mübârek direkleri⁴ cümlesinden biri Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁵ Musallâ-yı Şerîfe-i Nebeviyye alâmeti⁶ olan üstuvânedür⁷ ki ana Üstuvâne-i⁸ Muhallaka dimekle ma'rûfdur. Hazret-i Peygamber⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hutbede istinâd eyledükleri ciz', bu üstuvâneye¹⁰ mülâsıkdur ki yukaruda¹¹ zikr olunmuşdı ki [B97a] mezbûr ciz' Hazret'ün¹² Musallâ-yı Şerîflerinde duran¹³ imâmın sağ cânibinde olan şem'dân kürsisi mahallindedür.

Dahi Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* Üstuvânesi'dür, Kur'a ve Muhâcirîn Üstuvânesi dimekle ma'rûfdur. Ammâ Matarî bu üstuvâneyi Muhallak de-yü vasf eyledi. Ve İbn-i Zebâle dir ki: "Bu üstuvâne¹⁴ Minber-i Şerîf'den üçüncü direkdür ve Kabr-i Şerîf'den dahi üçüncü direkdür ve kible cânibinden dahi üçüncü direkdür ve şimâl cânibinde dahi üçüncü direkdür." Ya'nî ziyâde olan iki revâkdan evvel. Ve illâ ziyâde olunduktan sonra bu cânibden ziyâdece olur, nitekim zâhir ve bâhirdür.¹⁵ [A111b] Ravza-i Mutahharâ'nun ortasında vâki' olmuşdur. Kible Mekke-i Mükerrreme'ye¹⁶ tahvil olduktan sonra Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* on günden ziyâde¹⁷ budur ki müteveccih olup namâz kıldılar, andan sonra Musallâ-yı¹⁸ Şerîf'e tekaddüm buyurdılar. Ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk¹⁹ *radı-*

1 kadîmde olan minberi Mescid-i Kubâ'ya nakl idüp A: -B

2 kalan B: -A

3 sâ'ir lâzım olan B: -A

4 **ya'nî mübârek direkleri** B: -A

5 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A

6 Musallâ-yı Şerîfe-i Nebeviyye alâmeti A: Mihrâb-ı Şerîf'i B

7 üstuvânedür A: direkdür B

8 Üstuvâne-i B: -A

9 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

10 bu üstuvâneye A: budur ki B

11 ki yukaruda B: -A

12 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: Hazret'ün A

13 Musallâ-yı Şerîflerinde duran A: -B

14 üstuvâne A: direk B

15 bâhirdür A: ayândur B

16 Mekke-i Mükerrreme'ye B: -A

17 on günden ziyâde B: -A

18 Musallâ-yı A: Mihrâb-ı B

19 Ebû Bekr es-Siddîk B: Siddîk A

*yallâhu anh*¹ ve Hazret-i Ömerü'l-Fârûk ve Hazret-i² Zübeyr ve Âmir bin Abdullâh [bin ez-Zübeyr] *radıyallâhu anhum* oldur³ ki müteveccih olup namâz kılurlardı. Ve dahi Kureyş'ün Muhâcirîn'i dahi mezbûr üstuvânede⁴ cem' olurlardı. Ve li-hâzâ⁵ direğe⁶ Meclis-i Muhâcirîn ile tesmiye olundu. Ve Taberânî Hazret-i Âişe'den *radıyallâhu anhâ* rivâyet ider ki, Hazret-i Server-i Enbiyâ *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*⁷ buyurdi ki: "Benüm⁸ mescidimde bu üstuvâne önünde bir buk'a [B97b] vardır ki eger halk fazlını⁹ bilselerdi kur'a ile herkes tâlib olurdu." Ashâb-ı Kirâm evlâdından bir cemâ'at Hazret-i Âişe katında hâzır¹⁰ iken didiler ki: "Yâ Ümme'l-Mü'minîn, ol buk'a kangı buk'adur?" Nâ-müşahhas cevâb virdi. Andan sonra anlar taşra çıkup Abdullâh bin ez-Zübeyr bir mikdârca te'hîr eyledi, anlar biri birine eyitdiler ki: "Elbette İbnü'z-Zübeyr müşahhas cevâb için te'hîr eylemişdür." Anı gözetdiler. Bir sâ'atden sonra İbnü'z-Zübeyr çıkup mezbûr üstuvânene¹¹ müteveccih olup namâz kıldı. Bir rivâyetde üstuvânenün [A112a] sağ cânibinde namâz kıldı.¹² Ve dahi rivâyet olunmuşdur İsmâ'îl bin Abdullâh'dan ki babasından nakl idüp dimiş ki: "Bize haber¹³ yetişdi ki mezbûr üstuvânede olan du'âlar müstecâbdur."

Dahi Tevbe Üstuvânesi'dür, Ebû Lübâbe Üstuvânesi dimekle ma'rûf dur. Ebû Lübâbe, Evs nukabâsından bir kimesne¹⁴ idi, ya'nî Benî Kurayza'ya halîfe olmuş idi. Benî Kurayza tâ'ifesi¹⁵ anunla meşveret eyledükleri vakitte "Server-i Enbiyâ hükmi üzere nüzûl idelüm mi?" didiler, mezbûr anlara terahhum idüp "İdün." didi ve eliyle boğazına işâret eyledi ki "Sizleri boğazlarlar." Ebû Lübâbe eydür ki: "Vallâhi henüz ayağımı yerden dahi

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 Hazret-i B: -A

3 oldur B: mezbûrdur A

4 mezbûr üstuvânede A: direğe B

5 Ve li-hâzâ A: Anun-içün B

6 direğe B: -A

7 *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* A: *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

8 Benüm B: -A

9 fazlını A: -B

10 hâzır B: -A

11 üstuvânene A: direğe B

12 Bir rivâyetde üstuvânenün sağ cânibinde namâz kıldı A: -B

13 haber B: -A

14 bir kimesne B: -A

15 tâ'ifesi B: -A

kaldurmadın bildüm ki Allâh ve Rasûli'ne hıyânet eyledüm. Şimdi bu hâl ile Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemi* [B98a] görmeğe yüzüm kalmadı.” diyüp Mescid-i Şerîf'e gelüp bir azîm zincîr ile ol direğe kendüzin bağlayup¹ on günden ziyâde bu minvâl üzere kaldı. Namâz vakitlerinde kızı gelüp zincîri açup Ebû Lübâbe kazâ-yı hâcet idüp namâz kılup ve yine zincîr ile² kendüyi³ bağlardı. Ve dahi yemîn eyledi ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* gelüp⁴ anı açmayınca bu hâl üzere kala. Ba'dehû bir mertebeye vardı ki sâmi'asında ve bâsirasında hâlel ârız [A112b] oldu. Mezbûrun hâli Server-i Mevcûdât'a⁵ arz olundukda buyurdılar ki: “Eger ol bana gelmiş olsa idi anun-içün istiğfâr ider idüm. Ammâ çün kendüsini bağlamışdur, tevbesi kabûl⁶ olmayınca ben anı açmazum.” Ebû Lübâbe'nün hâli gâyetle⁷ mükedder iken bir gün⁸ vakt-i seherde⁹ Hakk *Sübhânehû ve*¹⁰ *Té'âlâ* Ebû Lübâbe'nün tevbesini kabûl kılup Server-i Enbiyâ,¹¹ Ümm-i Seleme evinde iken vahy nâzil olup ba'dehû Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* gelüp mübârek eliyle¹² Ebû Lübâbe'nün zincîrini¹³ açdı. Bir rivâyetde sebep-i rabt-ı Ebû Lübâbe, Gazve-i Tebûk'den tahallüf eyledüğüdür, *vallâhu a'lem*.¹⁴ Rivâyet olunur ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* nevâfil namâzların¹⁵ mezbûr direk ardında edâ iderdi. Ve ba'zı ulemâdan dahi nakl olundu ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* sabâh namâzından fâriğ olıcak bu üstuvâneye gelüp zu'afâ ve mesâkîn tâ'ifesiyle¹⁶ cem' olup [B98b] anlar ile mükâleme ve mülâtafe iderlerdi ve ol gicede âyet-i kerîme nâzil oldu ise anlara okuyup i'lâm iderdi, tâ gün doğup mürtefi' oluncaya dek. Ve dahi rivâyet olundu ki

-
- 1 bir azîm zincîr ile ol direğe kendüzin bağlayup B: üstuvâne-i mezbûrede bir azîm silsile ile kendümi bağladum A
 - 2 zincîr ile B: silsileyi A
 - 3 kendüyi B: -A
 - 4 gelüp B: -A
 - 5 Mevcûdât'a A: Kâ'inât'a B
 - 6 kabûl A: -B
 - 7 gâyetle A: -B
 - 8 bir gün B: -A
 - 9 vakt-i seherde A: seher vaktinde B
 - 10 *Sübhânehû ve* B: -A
 - 11 Enbiyâ B: Asfiyâ A
 - 12 mübârek eliyle B: -A
 - 13 zincîrini B: silsilesini A
 - 14 Bir rivâyetde sebep-i rabt-ı Ebû Lübâbe, Gazve-i Tebûk'den tahallüf eyledüğüdür, *vallâhu a'lem* A: -B
 - 15 namâzların B: -A
 - 16 tâ'ifesiyle B: -A

Hazret-i Rasûl¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A113a] mu'tekif oldukça mezbûr direk ardında ferş yâhûd serîr vaz' olunurdu. Ve bir rivâyetde mezbûr direğin önünde vaz' olunurdu; tâ ki istinâd idüp kibleye müstakbil cülûs ideler.² Sâhib-i Târîh dir ki: Mezbûr direk minber cânibinden dördüncü direkdür ve Kabr-i Şerîf cânibinden ikinci direkdür ve kible cânibinden üçüncü direkdür ve Şâm cânibinden zamânımızda beşinci direkdür. Ve bu üstuvâne, Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhâ*³ Üstuvâneleri ile Serîr Üstuvâneleri arasında vâki' olmuştur.⁴ *Vallâhu a'lem*.

Dahi Üstuvâne-i Serîr'dür. Rivâyet olundu ki Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hurma cirîdinden serîrleri vardı ki gâhî Tevbe Üstuvâneleri kurbında vaz' olunurdu ve gâhî bu direk ile kanâdîl ortasında vaz' olunurdu. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* i'tikâfda [anun] üzerinde istirâhat iderlerdi. Sâhib-i Târîh eydür ki: Bu direk hâlâ Kubbe-i Şerîfe şübbâkine mülâsıkdur.

Ve dahi Üstuvâne-i Muharres'dür⁶ ki Hazret-i Alî *radıyallâhu anhuya* mensûbdur ki anda namâz kılup Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ'yı anda hırâset iderdi. [A113b] İşbu direk [B99a] şimâl cânibinden Tevbe Direği'nün ardındadır.⁷ Sâhib-i Târîh dir ki: Zamânımızda ümerâ-i Medîne⁸ bu direk yanında namâz kılurlardı.

Dahi Üstuvâne-i Vüfûd'dur ki Muharres Direği'nün ardındadır şimâl cihetinden.⁹ Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* vefd-i Arab için bu direk yanında oturup anlar ile mülâkât iderlerdi. Mezbûr direk iki revâk ziyâde olmazdan evvel¹¹ Mescid-i Şerîf'ün sahn-ı yelisinde idi. Bu üstuvâne ile Kabr-i Şerîf mürabba'ası arasında bir üstuvâne dahi vardır ki şübbâk-i şerîfe mülâsıkdur, işbu üstuvâneye Meclis-i Kılâde dahi dirler.

1 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

2 cülûs ideler A: oturalar B

3 *radıyallâhu anhâ* B: -A

4 arasında vâki' olmuştur B: arasındadır A

5 Rasûlullâh A: Peygamber B

6 Muharres'dür B: Mihrâb budur A

7 şimâl cânibinden Tevbe Direği'nün ardındadır B: Tevbe Direği'nün ardındadır şimâl cihetinden A

8 ümerâ-i Medîne A: Medîne-i Münevvere beğleri B

9 ardındadır şimâl cihetinden A: şimâl cânibinden ardındadır B

10 Rasûlullâh A: Hazret B

11 evvel A: mukaddem B

Dahi Üstuvâne-i Murabba'a-i Kabr-i Şerîf'dür, Hazret-i Cibrîl¹ Makâmı dimekle ma'rûfdur. Bu üstuvâne Hücre-i Şerîfe hâ'izindedür, şimâl cânibinden safha-i garbiyyeye münharifdür.² Mezbûr üstuvâne ile Üstuvâne-i Vüfûd arasında bir üstuvâne dahi vardır ki şübbâke mülâsıkdur. Ve dahi dimişler ki bu direk Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun* evinün kapusu yerindedür Kabr-i Şerîf murabba'sından ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahalle gelüp kapuyu mübârek elleriyle dutup buyurdılar: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ ³ [A114a] ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَ كُمْ تَطْهِيرًا﴾⁴ Hâlâ Hücre-i Şerîfe üzere [B99b] dâ'ir olan şübbâk bu iki üstuvâneye mâni' olmağın halk bu iki direkden müteberrik olmaktan mahrûmdurlar.

Dahi Üstuvâne-i Teheccüd'dür ki rivâyet olundu ki Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* her gice bir hasırı taşra çıkarup halk gitdükden sonra Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anhun* evi ardında döşedüp üzerinde⁶ gice namâzın kılurlar idi. Bir kimesne buna muttali' olup Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile bile namâz kıldı. Andan sonra⁷ bir âhar kimesne dahi görüp ol dahi namâzda iktidâ eyledi. Bu minvâl üzere kesret olmağın Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* muttali' olup emr eyledi ki hasırı gayrı⁸ çıkarmayalar. Ve kendüleri içerü girüp ba'dehû sabâh namâzına cemâ'ate hâzır olduklarında dirler ki: "Yâ Rasûlullâh, sizler gicede namâz kılur idiniz ve biz sana uyarduk." Server-i Mevcûdât⁹ *aleyhi ezke't-tahıyyât*¹⁰ buyurdu ki: "Korkdum ki gice namâzı sizlere farz olmasun ve sizler âciz olup Hakk Te'âlâ'ya¹¹ âsî olasız." Bu mevzi' ma'lûmdur. Sâhib-i Târîh dir ki: Harîk-ı sânîden sonra [A114b] bu üstuvâne yerinde bir direk idüp mürahham mihrâb binâ eylediler. *Vallâhu a'lem*.

1 Cibrîl A: Cebrâ'il B

2 şimâl cânibinden safha-i garbiyyeye münharifdür B: safha-i garbiyye münharifinde, şimâl cânibinde A

3 "Selâm sizin üzerinize olsun ey Peygamber Ailesi!"

4 "Evlarinizde oturun ve daha önce câhiliyyette olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. **Ey Ehl-i Beyt! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz kılmak istiyor.**" Ahzâb, 33/33.

5 Rasûlullâh A: Peygamber B

6 üzerinde B: anda A

7 Andan sonra A: Ba'dehû B

8 gayrı B: -A

9 Mevcûdât A: Enbiyâ B

10 *aleyhi ezke't-tahıyyât* A: -B

11 Hakk Te'âlâ'ya B: -A

Dördüncü Fas

Hulâsa-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tabiiyyât* hazretlerinin¹ hucerât-ı şerîfeleri ve dahi Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ² *radıyallâhu anhânun hücre-i münîfeleri beyânındadır.*

[B100a]

Mescid-i Şerîf binâsında zikir olunmuşdı ki Hazret-i Risâlet-penâh³ *sal-lallâhu aleyhi ve sellem*⁴ iki hâtunları için iki⁵ hücre binâ eyledi. Ya'nî Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* için bir hücre ve Hazret-i Sevde *radıyallâhu anhâ* için bir hücre.⁶ Zirâ bunlardan gayrı haremleri yoğ idi. Hattâ Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâya* zifâf ol senede vâki' olmuşdı. Andan sonra inde'l-hâcet Ezvâc-ı Tâhirât için birer hücre binâ buyurdılar.

İbnü'l-Cevzî dir ki: "Hârise bin en-Nu'mân'un *radıyallâhu anhâ*⁷ Ha-rem-i Şerîf kurbında menzilleri var idi. Ve her kaçan Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* te'ehhül vâki' olsa kendü mülkenden⁸ bir hücre mahalli Hazret-i Risâlet-penâh'a⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ virürlerdi, tâ cemî' menâzili Server-i Kâ'inât¹¹ ve Ezvâc-ı Tâhirât'un hucerât-ı şerîfeleri oldı." Bir rivâyetde¹² Ezvâc-ı Tâhirât'un büyütları kible ve maşırık ve Şâm cihetlerinde [A115a] idi, ammâ garb cânibinden hücre yok idi. Hucerât-ı mezbüreler hurma ağacından idi ve palaslar ile örtülmüşler idi ve kapuları dahi bir tabaka ile idi. Bir rivâyetde dirler ki, Ezvâc-ı Tâhirât hucerâtlarınınun ba'zısı kerpic ile binâ olunmuşdı¹³ ve ba'zısı cirîd ile olup üzerleri balçık ile sıvanmışdı. Mecmû' hucerât¹⁴ dokuz hücre idi, cemî'an Hazret-i

1 **hazretlerinin** B: -A

2 **Fâtımatü'z-Zehrâ** A: Fâtıma B

3 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

5 iki B: -A

6 Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* için bir hücre ve Hazret-i Sevde *radıyallâhu anhâ* için bir hücre A: biri Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* için ve biri dahi Hazret-i Sevde *radıyallâhu anhâ* için B

7 *radıyallâhu anhâ* A: -B

8 kendü mülkenden B: -A

9 Risâlet-penâh'a A: Peygamber'e B

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

11 Kâ'inât A: Enbiyâ'nun B

12 Bir rivâyetde A: -B

13 ile binâ olunmuşdı A: -B

14 Mecmû' hucerât A: Cümlesi bu hücreler B

Â'îşe [B100b] *radıyallâhu anhá*¹ hücreci ile Bâbü'r-Rahme arasında idiler, *radıyallâhu anhunne*.²

Ve Hasan-ı Basrî'den *radıyallâhu anhá*³ rivâyet olunur ki dir idi: “Bâliğ olmazdan mukaddem hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât'a dâhil olur idüm,⁴ ellerimi yukarıya ref eyleyüp elim⁵ sakfına dokunurdu.” Ve bir rivâyetde eydür ki: “Hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât namâza kâ'im olan kimesnenün sol cânibindedür cem'ân.”⁶ İmâm-ı Mâlik *rahimehullâb*⁷ sikadan rivâyet ider ki: “Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁸ vefâtlarından sonra halk hucerâta girüp teberrüken namâz kılurlar idi. Husûsan Cum'a günlerinde Mescid-i Şerîf'e sığmayup hücrelerde namâz⁹ kılurlardı hucerât-ı mezbûrât¹⁰ Mescid-i Şerîf'den değil iken, ammâ kapuları Mescid'den idi.”

Ammâ Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun*¹¹ hücre-i şerîfeleri; [A115b] Fâtumatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhá* bir mevzi'de idi ki müzevver ya'nî eğrice ve bir cânibe mâ'il ki Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhá* hücreciyle¹² ol hücre arasında bir küçücek kapu var idi ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* tahârethâneleri cânibinde vâki' olmuşdu. Mervîdür¹³ ki Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ'ya¹⁴ Hazret¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* tahârete vardukça ol havhadan¹⁶ Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ'ya nazar idüp hâlin hâtırın¹⁷ su'âl iderdi. Her gice Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhá* Hazret-i¹⁸

1 *radıyallâhu anhá* B: -A

2 *radıyallâhu anhunne* A: -B

3 *radıyallâhu anhá* B: -A

4 Bâliğ olmazdan mukaddem hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât'a dâhil olur idüm B: Hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât'a dâhil olur idüm kabl'e'l-bülûğ A

5 elim B: -A

6 Ve bir rivâyetde eydür ki, hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât namâza kâ'im olan kimesnenün sol cânibindedür cem'ân A: -B

7 *rahimehullâb* A: *radıyallâhu anhá* B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellemün* A: *aleyhi's-selâmun* B

9 namâz A: -B

10 hucerât-ı mezbûrât B: mezbûr hücreler A

11 **Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun*** B: -A

12 *radıyallâhu anhá* hücreciyle B: -A

13 Mervîdür A: Rivâyet olunmuşdur B

14 Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ'ya A: -B

15 Hazret B: -A

16 havhadan A: kapudan B

17 hâtırın A: -B

18 *radıyallâhu anhá* Hazret-i A: -B

Fâtıma ile güft ü gû idüp mâbeynlerinde¹ fi'l-cümle bürûdet vâki² olmağın Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ*³ Hazret-i Peygamber'den³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ iltimâs [B101a] eyledi ki havha-i mezbûre sedd oluna,⁵ pes sedd olundu. Ve Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* Hazret-i Rasûl'den istifsâr idüp didi ki:⁶ “Yâ Rasûlallâh, tahârethâneye⁷ varup sizden eser zâhir olmaz, ne hikmetdür?” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Enbiyâdan hâsıl olan ezâyı yer ketm idüp nesne göstermez.” Hâsıl-ı kelâm; Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun* hücre-i şerîfesi budur ki Kabr-i Şerîf-i Nebevî'nün⁸ murabba'ası ile Üstuvâne-i Teheccüd arasındadır. Hücre-i mezbûrenün mevzi'inde bundan gayrı dahi dinilmişdür, [A116a] ammâ istib'ad olundu.⁹ Ve dahi hâlâ muhterem olan mevzi'¹⁰ ki bu zamânda¹¹ Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ'nun *radıyallâhu anhâ* kabr-i şerîfleridür, *inşâ'allâhu te'âlâ* mahalli gelicek¹² dinilür; ammâ¹³ ihtilâfa mebnîdür. Ve dahi Kubbe-i Şerîfe-i Nebevî temeli kazıldukda¹⁴ ol mevzi'-i mezbûrda¹⁵ bir lahid zuhûr idüp¹⁶ imâret üzere mütevellî¹⁷ olan kimesne¹⁸ anda bir üstuvâne¹⁹ binâ eylemişdi. Sâhib-i Târîh hâlâ ma'rûfdur dimiş. *Vallâhu a'lem*.²⁰

Matarî dir ki: “Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* Hazret-i²¹ Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun* hücre-i şerîfesinden bir mikdârını Kabr-i

-
- 1 mâbeynlerinde A: aralarında B
 - 2 Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* B: -A
 - 3 Hazret-i Peygamber'den B: Hazret'den A
 - 4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 5 havha-i mezbûre sedd oluna A: mezbûr kapuyı sedd ideler B
 - 6 *radıyallâhu anhâ* Hazret-i Rasûl'den istifsâr idüp didi ki B: -A
 - 7 tahârethâneye A: tahâret cânibine B
 - 8 Şerîf-i Nebevî'nün B: Şerîf'ün A
 - 9 Hücre-i mezbûrenün mevzi'inde bundan gayrı dahi dinilmişdür, ammâ istib'ad olundu A: -B
 - 10 hâlâ muhterem olan mevzi' A: mevzi'-i muhterem B
 - 11 bu zamânda B: -A
 - 12 *inşâ'allâhu te'âlâ* mahalli gelicek B: -A
 - 13 ammâ B: -A
 - 14 temeli kazıldukda B: esâsı hafr olundukda A
 - 15 mevzi'-i mezbûrda A: mekânda B
 - 16 zuhûr idüp A: zâhir olup B
 - 17 imâret üzere mütevellî A: anun üzerine mi'mâr-ı bennâ B
 - 18 kimesne B: -A
 - 19 üstuvâne A: direk B
 - 20 *Vallâhu a'lem* A: -B
 - 21 Hazret-i B: -A

Şerîf-i Nebevî nevâhîsine¹ binâ eylediği dîvâr² içine idhâl idüp bâkîsi cihet-i şimâlden hâricde³ kaldı.”

Taberânî rivâyet ider ki: “Hazret-i⁴ Rasûl-i Ekrem⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* her zamân ki⁶ seferden kudûm buyururlar idi, Mescid-i Şerîf’e gelüp ibtidâ⁷ iki rek’at namâz kılıp ba’dehû Hazret-i Fâtîma *radıyallâhu anhâ-nun*⁸ hücreğine [B101b] girüp andan sonra Ezvâc-ı Tâhîrât hucerâtlarına buyururlardı.”

Beşinci Fasl

Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* sedd¹⁰ ile emr eyledükleri kapular beyânındadır ve anlardan istisnâ olan kapunun beyânındadır.

Mahfî olmasun ki *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* ve gayruhumâdan rivâyet olunur ki [A116b] Rasûl-i Ekrem¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: ¹² *سدوا الأبواب إلا باب أبي بكر رضي الله عنه* Ya’nî “Kapuları binâ eyleyün, illâ Ebû Bekr *radıyallâhu anh*¹³ kapusını ki anı hâli üzere ibkâ idün.”¹⁴ Rivâyet-i âharda Müslim’den¹⁵ kapu yerine havha ya’nî pencere demişdür,¹⁶ hâ-i mu’cemenün fethasıyla küçük kapudan ibâretdür.¹⁷ İbn-i Abbâs *radıyallâhu anhumâdan* mervîdür ki bu kıssalar Rasûl-i Ekrem¹⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* maraz-ı mevtlerinde idi. Ve dahi Müslim, Cündeb¹⁹ [bin

1 nevâhîsine A: cânibine B

2 dîvâr B: hâ’iz A

3 bâkîsi cihet-i şimâlden hâricde A: ve cihet-i şimâlden olan bâkîsi hâricinde B

4 Hazret-i B: -A

5 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

6 zamân ki B: bâr ki A

7 ibtidâ A: -B

8 *radıyallâhu anhâ-nun* B: -A

9 **Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B**

10 **sedd A: kapanmak B**

11 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B

12 Buhârî, “Fedâ’ilü Ashâbi’n-Nebi”, 3.

13 Ya’nî “Kapular binâ eyleyün, illâ Ebû Bekr *radıyallâhu anh* A: -B

14 ibkâ idün A: kon B

15 Müslim’den B: -A

16 ya’nî pencere demişdür B: -A

17 küçük kapudan ibâretdür A: -B

18 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B

19 Cündeb A: جنيدى B

Abdullâh]’dan rivâyet ider ki: “Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm ki buyururlar idi beş gice vefâtlarından evvel ...” Ve hadîs-i şerîfi zikr eyledi.¹ Cümle ehâdîs-i şerîfeden biri Buhârî’de olan hadîs-i şerîfdür ki Ebû Sa’îd-i Hudrî *radıyallâhu anhdan* mervîdür: “Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* hutbe-i şerîflerinde buyurdılar ki: “Hakk *Sübhânehû ve Te’âlâ* bir bendesini dünyâ ile kendü yanında olan ni’metler arasında muhayyer eyledi,² pes ol muhayyer olan bendesi³ Hakk Te’âlâ katında⁴ olan ni’meti ihtiyâr eyledi.” Ebû Bekr es-Sıddîk⁵ *radıyallâhu anhdan* bükâ eyledi,⁶ biz dahi anun bükâsına⁷ ta’accüb eyledük. Âhirü’l-emr ma’lûm oldu ki muhayyer olan Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* imiş. Sıddîk *radıyallâhu anhdan* [B102a] cümlemizden a’lem idüğü ma’lûm oldu.⁸ Ve dahi [A117a] Hazret-i Risâlet-penâh⁹ hutbe-i mezbûrede buyurdılar ki: *إِنَّ أَمَّنَ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صَحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَ لَوْ كُنْتُ مَتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، وَ لَكِنْ أَخَوَةٌ* “Halk içinde üzerime minneti çok olan sohbetinde ve mâlında Ebû Bekr’dür. Ve eger ben Hakk Te’âlâ’dan gayrı dost idine idüm Ebû Bekr’i dost idinür idüm. Lâkin uhuvvet-i İslâm ve meveddet-i İslâm aramızdadur. Mescid-i Şerîf’de bir kapu kalmasun, cem’ân bekinsün; illâ Ebû Bekr kapusu ki, ol hâli üzere kalsun.” İbn-i Sa’d *Tabakât*’ında rivâyet olundu ki, anda hâzır olanlar didiler ki: “Bizüm kapularımızı bekidüp dostı kapusını ibkâ eyledi.” Pes Server-i Enbiyâ ve Hulasa-i Asfiyâ buyurdu ki: “Söyledüğünüz bana yetişdi.¹¹ Ebû Bekr kapusunda nûr görünür ve sizlerün kapularınızdan zulmet görünür.” Ve dahi rivâyet olunmuşdur ki Rasûlullâh¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* kapuları sedd ile emr idüp Sıddîk¹³ kapusunu istisnâ eyledükde Hazret-i

1 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm ki buyururlar idi beş gice vefâtlarından evvel ...” Ve hadîs-i şerîfi zikr eyledi A: Hazret-i Peygamber bu hadîsi vefâtından beş gice evvel buyurdılar B

2 dünyâ ile kendü yanında olan ni’metler arasında muhayyer eyledi B: muhayyer eyledi dünyâ ile kendü yanında olan ni’met arasında A

3 bendesi B: -A

4 katında A: yanında B

5 Ebû Bekr es-Sıddîk B: Sıddîk A

6 bükâ eyledi B: ağlayup A

7 dahi anun bükâsına B: -A

8 idüğü ma’lûm oldu B: idi A

9 Hazret-i Risâlet-penâh B: -A

10 Buhârî, “Fedâ’ilü Ashâbi’n-Nebi”, 3, (3654).

11 Söyledüğünüz bana yetişdi B: Bana yetişdi sözünüz A

12 Rasûlullâh A: Peygamber B

13 Sıddîk A: Ebû Bekr B

Ömer *radıyallâhu anh*¹ eyitdi: “Yâ Rasûlallâh, bana icâzet vir ki bir delicik açam, namâza geldüğünüzde size² ol delükden nazar idem.” Rasûlullâh³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A117b] “*Lâ*” buyurdılar. Ve dahi [B102b] rivâyet olunmuşdur ki kapu hilâfetden kinâyet idi. İmdi işâret olundu buna ki Ebû Bekr es-Siddîk⁴ *radıyallâhu anh*dan gayrı kimesne hilâfet taleb eylemesün. *Vallâhu a'lem*.⁵

Ve dahi mervîdür ki Ebû Bekr es-Siddîk'un *radıyallâhu anh*⁶ hücresi Bakî yolında Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un dâr-ı suğrâları karşusunda var idi. Ve dahi rivâyet olundu ki Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk'un *radıyallâhu anh*⁷ menzil-i şerîfi Dâru'l-Kazâda var idi, ya'nî Bâbü's-Selâm ile Bâbü'r-Rahme aralığında var idi. Mescid-i Şerîf'i tevsi' idüp ziyâde olundukda ol cânibde olan kapular hep bekinüp Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh*un Bâbü's-Selâm ile Bâbü'r-Rahme arasında olan⁸ kapusu kaldı. Ba'dehû⁹ Eşrefiyye Medresesi binâ olundukda imâret mütevellîsi olan kimesne üç kapu ol cânibde ihdâs eyledi, Mescid-i Şerîf'e Bâbü's-Selâm'dan dâhil olan kimesnenün cânib-i yesârında üçüncü kapu¹⁰ Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh* kapusudur. *Vallâhu a'lem*.

Hâfız İbn-i Hacer *rahimehullâh* eydür ki: “Sedd-i ebvâb ehâdisinün¹¹ zâhirine münâfidür Sa'd bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh*¹² zikir itdüğü hadîs-i şerîf ki, Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A118a] Mescid-i Şerîf'de olan ebvâbun seddine emr idüp Hazret-i Alî *radıyallâhu anh*un kapusını [B103a] istisnâ eyledi.” İmâm-ı Ahmed ve İmâm-ı¹⁴ Nesâ'i bu

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 namâza geldüğünüzde size B: -A

3 Rasûlullâh A: Peygamber B

4 es-Siddîk B: -A

5 *Vallâhu a'lem* A: -B

6 *radıyallâhu anh* A: -B

7 *radıyallâhu anh* A: -B

8 Bâbü's-Selâm ile Bâbü'r-Rahme arasında olan B: -A

9 Ba'dehû B: -A

10 imâret mütevellîsi olan kimesne üç kapu ol cânibde ihdâs eyledi, Mescid-i Şerîf'e Bâbü's-Selâm'dan dâhil olan kimesnenün cânib-i yesârında üçüncü kapu A: bennâ mi'mârî olan kimesne Bâbü's-Selâm'dan Mescid-i Şerîf'e dâhil olan kimesnenün yesârında vâki' olan cânibinde üç kapu ihdâs eyledükde biri B

11 ehâdisinün A: hadîs-i şerîflerinün B

12 *radıyallâhu anh* B: -A

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

14 İmâm-ı B: -A

hadîs-i şerîfi ihrâc idüp senedini takviye eylemişlerdür. Taberânî *Evsat* adlu kitâbında¹ ziyâde idüp didi: “İşbu hadîs-i şerîfün ricâli² sikâtdur.” Ve dahi dimişdür ki: “Sahâbe-i Güzîn, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*dan su'âl idüp³ eyitdiler: “Yâ Rasûlallâh, kapularımızı bekitmeğe emr eyledün.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ buyurdı ki: “Ben emr⁵ eylemedüm, Allâh Te'âlâ bekitmişdür.” Ve dahi Zeyd bin Erkam'dan rivâyet olunmuşdur ki eyitdi: “Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan*⁶ birkaç kimesnenün kapuları Mescid-i Şerîf içinden olup Hazret-i⁷ Rasûl-i Ekrem⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bekitmesine emr idüp ve Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* kapusını istisnâ eyledükde sâ'irlerine güc gelüp su'âl eyledükleri vakitte Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Vallâhi bir kapuyı açmadum ve bir kapuyı bekitmedüm, lâkin me'mûr oldum ve emre teba'iyet eyledüm.”⁹ Ve İmâm-ı Ahmed ve Hâkim ve Nesâ'î bu hadîsi ihrâc idüp ve “Ricâli¹⁰ sikâtdur.” deyü takviye eylemişlerdür. İbn-i Abbâs *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ebvâbı¹¹ bekitmesine emr idüp Hazret-i [A118b] Alî *radıyallâhu [anh]*¹² kapusını istisnâ eyledi. Ve dahi rivâyet olundu ki kapular bekitmesi emr olundu, illâ Hazret-i Alî [B103b] kapusu. Zirâ¹³ Hazret-i Alî'nün âhar kapusu yok idi ve Mescid-i Şerîf'e cünüb girmek lâzım¹⁴ olurdu. Bu iki hadîs-i şerîfi İmâm-ı Ahmed ve Nesâ'î ricâl-i sikât ile ihrâc eylemişlerdür. Ve dahi Taberânî, Câbir bin Semure'den hadîs-i mezbûr gibi rivâyet eylemişdür. Ve dahi İmâm-ı Ahmed isnâd-ı hasen ile¹⁵ İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet itmişdür¹⁶ ki: “Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* zamân-ı şerîflerinde dir idük:

1 adlu kitâbında B: -A

2 ricâli A: râvîsi B

3 Sahâbe-i Güzîn, Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâm*dan su'âl idüp B: -A

4 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

5 emr B: -A

6 Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan* B: Ashâb-ı Kirâm'dan A

7 Hazret-i B: -A

8 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

9 teba'iyet eyledüm A: tâbî' oldum B

10 Ricâli A: Râvîsi ricâl-i B

11 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ebvâbı A: Rasûl *aleyhi's-selâm* kapuları B

12 *radıyallâhu [anh]* B: -A

13 Zirâ A: Ve hâlbuki B

14 lâzım A: -B

15 Ve dahi İmâm-ı Ahmed isnâd-ı hasen ile B: -A

16 rivâyet itmişdür B: mervîdür A

“Hayru'n-nâs Rasûlullah'dur *sallallâhu aleyhi ve sellem*, andan sonra Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu te'âlâ anh*, andan sonra¹ Ömer *radıyallâhu anh*dur. Ve muhakkakdur ki Hazret-i Alî *radıyallâhu anhuya*² üç haslet virilmişdür ki eger birisi benüm olsa idi benüm katımda kızıl deveden yeğrek idi. Biri Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* ana kızın virüp ve andan evlâd müyesser olmakdur. Ve biri dahi Mescid-i Şerîf'den kapuları sedd olup anun kapusu istisnâ olunmakdur. Ve biri dahi Feth-i Hayber'de³ ana alem virülmekdür.” İşbu hadîsi İmâm-ı Ahmed isnâd-ı hasen ile rivâyet eylemişdür.⁴ Ve Nesâ'î, Alâ' bin Arrâr tarîkından rivâyet [A119a] ider ki: “İbn-i Ömer'e *radıyallâhu anhuma* ben⁵ didüm ki: “Bana haber vir Hazret-i Osmân ve Hazret-i Alî'den, *radıyallâhu anhuma*.” Pes sebkât iden hadîs-i şerîfi zikr eyledi. Ba'dehû didi ki:⁶ “Ammâ⁷ Alî hâlini hiç kimesneden istifsâr eyleme, Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ katında olan makâmına⁹ nazar eyle ki kapuları bekitmekliğe emr idüp ve Alî'nün¹⁰ kapusını istisnâ eyledi.” İşbu hadîsün ricâli sikâtdur,¹¹ illâ Alâ' ki anı dahi [B104a] İbn-i Ma'in ve gayruhû tevşik eylemişler.¹² Hâfız İbn-i Hacer eydür ki: “Bunun birle ki turuk-ı mezbûre ile ana ihticâc eylemekliğe kâbildür, ammâ ba'zısı ba'zı âharı takvîyet ider.” Ammâ İbn-i Cevzî bu turukun ba'zısını *Mevzû'ât*'da getürmüşdür ve ba'zı rivâyâtda ta'lîl dahi eylemişdür, ammâ bu kadar sıhhatine kadh virmez. Ve dahi bununla ta'lîl eylemişdür ki Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhun* kapusını istisnâ ider ehâdîs-i sıhâha muhâlifdür. Dahi zu'm eylemişdür ki Rafaza vaz' eyledükleri mevzû'âtdandır. Ammâ İbn-i Hacer eydür ki: “İbn-i Cevzî bunda şeni' hatâ¹³ eylemişdür ki redd ider ehâdîs-i sahîha[ya] mu'âraza tevehhümi ile¹⁴

1 Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu te'âlâ anh*, andan sonra A: -B

2 Hazret-i Alî *radıyallâhu anhuya* B: Hazret-i Alî'ye A

3 Feth-i Hayber'de A: Hayber Fethi'nde B

4 İşbu hadîsi İmâm-ı Ahmed isnâd-ı hasen ile rivâyet eylemişdür A: -B

5 *radıyallâhu anhuma* ben B: -A

6 Ba'dehû didi ki B: Tamâm idince andan sonra eyitdi A

7 Ammâ A: İmâm B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

9 makâmına A: mu'âmeleye B

10 ve Alî'nün B: anun A

11 hadîsün ricâli sikâtdur A: hadîs-i şerîf sahîhdür B

12 tevşik eylemişler A: sahîhdür dimişler B

13 şeni' hatâ A: hatâ-ı şeni' B

14 redd ider ehâdîs-i sahîha[ya] mu'âraza tevehhümi ile A: ve ehâdîs-i sahîha[ya] mu'âraza tevehhümi ile redd idüp B

bunun birle ki cem‘ ve tevfi̇k kâbildür.” Vech-i cem‘de [A119b] Bezzâr’dan rivâyet ider ki dimişdür: “Egerçi Alî *radıyallâhu anh* kapusını istisnâ iden ehâdis sâbit olursa¹ Ebû Sa‘îd-i Hudrî *radıyallâhu anh*² hadîsi ile tevfi̇kî kâbildür ki, Tirmizî andan rivâyet eylemişdür ki Hazret-i Risâlet-penâh³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu: “Helâl değildür bir ehada ki Mescid-i şerîf’den cenâbetle mürûr ide, benden ve Alî’den gayrı kimesneye.” İşbu kelâm ana binâ’endür ki Hazret-i Alî’nün *radıyallâhu anh* âhar kapusı yok idi. Ammâ sâ‘ir Sahâbe-i Güzîn’ün *radıyallâhu anhum*⁴ âhar⁵ kapuları olmağın Mescid cânibinden olan [B104b] kapuları⁶ bekitlemekle emr olundu. Ve Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhun*⁷ dahi âhar kapusı var idi; ma‘a-hâzâ anun kapusı dahi istisnâ olundu hilâfetine işâreten, nitekim sebkate eyledi. Ve Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ maraz-ı mevtlerinde vâki‘ olduğı dahi karîne-i vâzıhadur. Ammâ Hazret-i Alî’nün kapusunun istisnâ olunduğı, bekitlemek tevehhümi def‘ için olmakdur, *vallâhu a‘lem*. Yâhûd evvel me‘mûr oldılar Mescid-i şerîf cânibinde olan kapuları sedd ile; illâ Hazret-i Alî’nün kapusı, *radıyallâhu anh*. Andan sonra istîzân ile herkes evinden Mescid-i şerîf cânibine birer kapucuk feth idüp sâniyen me‘mûr oldılar ki feth [A120a] olan kapuları sedd-ile; illâ Ebû Bekr es-Sıddîk⁹ *radıyallâhu anhun* kapucuęı¹⁰ ki ibkâ olundu.” Ve Hâfız İbn-i Hacer dir ki: “Bu vech evzahdur.” Ve te‘yîd ider bu vechi Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh*ndan mervî olan ile ki; evinden sür‘at ve şiddet ile çıkup Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* geldi kadîfesini çekerek, bir mikdârı yerde sürünür iken¹¹ ağlayarak eyitdi: “Yâ Rasûlallâh, ammüni ihrâc idüp ammün oğlını ibkâ eyledün.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² buyurdılar ki:

-
- 1 Egerçi Alî *radıyallâhu anh* kapusını istisnâ iden ehâdis sâbit olursa A: Eger sâbit olursa Hazret-i Alî *radıyallâhu anhun* kapusını istisnâ iden ehâdis B
 - 2 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 3 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A
 - 4 sâ‘ir Sahâbe-i Güzîn’ün *radıyallâhu anhum* B: sâ‘irlerinün A
 - 5 âhar A: gayrı B
 - 6 Mescid cânibinden olan kapuları B: -A
 - 7 *radıyallâhu anhun* B: -A
 - 8 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
 - 9 es-Sıddîk B: -A
 - 10 kapucuğı B: havhası A
 - 11 Hazret *sallallâhu aleyhi ve selleme* geldi kadîfesini çekerek, bir mikdârı yerde sürünür iken A: ve kadîfesini çekerek ve bir mikdârını dahi yerde sürünüp ve B
 - 12 eyitdi: “Yâ Rasûlallâh, ammüni ihrâc idüp ammün oğlını ibkâ eyledün.” Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

“Ben kimesneyi ihrâc eylemedüm ve dahi kimesneyi ibkâ eylemedüm, belki Hakk *Sübhânehû ve*¹ *Te‘âlâ* eyledi.” İşbu kıssa sarîhdür Hazret-i Alî *radıyallâhu anh*² kazıyyesinün tekaddümine. Zirâ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* evâ’ilde şehâdet ile müşerref olmuştu. [B105a] Ve Hazret-i Ebû Bekr *radıyallâhu anh* kazıyyeleri Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün*³ maraz-ı mevtlerinde idi, nitekim beyân olundu.⁴ Ve bu zikr olan hadîslerden⁵ gayrı dahi ba‘zı ahbâr delâlet ider Hazret-i Alî *radıyallâhu anh*⁶ kazıyyesinün tekaddümine.⁷ Ammâ bu mikdâr üzere iktisâr ihtiyâr olundu. *Vallâhu a‘lem.*

Altıncı Fasl

Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf’de ziyâde eylediği beyânında [A120b] ve dahi ittihâz-ı batîhâ[dur] ol nâhiyede.

Mahfî olmasun ki Emîrül-Mü’minîn Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* Mescid-i Nebevî üzere nesne ziyâde eylememişdür. Ancak rivâyet olunur ki Mescid-i Şerîf’ün direkleri köhne olmağın hurma ağacından tecdîd eylemişdi. Ammâ Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* ziyâde idüp kirec ile binâ buyurmuştu. Kible cânibinden maksûrenün kiblesinde vâki‘ olan direklerin ibtidâsından maksûreye gelince ziyâde eylemişdür. Dahi direklerini ağaçdan eyledi. Ve bu haber-i sahihe mu‘âraza eylemez mervî olan ki Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* direkleri kirecden binâ idüp ağaçları ihrâc eyledi. İbn-i Ömer’den *radıyallâhu anh* mervîdür ki Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*⁸ zamânında Mescid-i Nebevî’nün⁹ tûli ya‘nî¹⁰ kible cânibinden Şâm cânibine varınca yüz kırk arşun idi ve arzı dahi yüz yigirmi arşun idi. Ve muhassal-ı kelâm budur ki, mağrib cânibinden iki direk mikdârı olmuş ola ki bu ziyâde ile yüz yigirmi arşun oldu.¹¹ Ve cânib-i mağ-

1 *Sübhânehû ve* B: -A

2 *radıyallâhu anh* B: -A

3 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A

4 nitekim beyân olundu A: -B

5 olan hadîslerden B: olandan A

6 *radıyallâhu anh* B: -A

7 kazıyyesinün tekaddümine A: kazıyyesi mukaddem ola B

8 *radıyallâhu anh* B: -A

9 Nebevî’nün B: Şerîf A

10 ya‘nî A: -B

11 Ve muhassal-ı kelâm budur ki, mağrib cânibinden iki direk mikdârı olmuş ola ki bu ziyâde ile yüz yigirmi arşun oldu A: -B

ribde ziyâde eyledüğünün [B105b] müntehâsı¹ yedinci direk ki [A121a] maşrık cânibinden hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât² ibkâsı için ziyâde eylemediler. Ve kible³ cânibinden direkler haddine dek ziyâde olmuşdur, bu dahi on arşun mikdârı olur. Pes otuz arşun dahi Şâm cânibinden ziyâde olmuş ola. *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi rivâyet olunur ki Mescid-i Şerîf'ün⁴ sakfı yüceliği on bir⁵ arşun idi. Ve Mescid-i Şerîf'ün esâsı⁶ âdem boyı kadar taş ile binâ olunmuşdı. Ve dahi Harem-i Muhterem'ün⁷ altı kapusu var idi; ikisi kıblenün sağ cânibinde, ya'nî Bâbü's-Selâm ve Bâbü'r-Rahme ve iki kapu dahi⁸ sol cânibinde var idi, ya'nî Rasûlullâh⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* geldükleri kapu ki Bâb-ı Cebrâ'îldür¹⁰ ve dahi Bâbü'n-Nisâ ve iki kapu dahi kible ardında, ya'nî Şâm cânibinde idi.

Emîr'ül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki buyurdu: “Eger Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemden* istimâ' eylememiş ola idüm ki “Mescidimde ziyâde eylemek gereksin.” deyü, aslâ¹¹ Mescid-i Şerîf'de ziyâde eylemezdim.” Ve dahi rivâyet ider ki: “Rasûlullâh¹² *sallallâhu aleyhi ve sellemden* işitdüm ki buyurur idi: “Eger mescidimi Zü'l-Huleyfe'ye dek ziyâde eyleseler cemî'an mescidim olur.” Ve Ebû Hureyre *radıyallâhu anhdan* mervîdür¹³ ki Hazret-i Rasûl¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A121b] buyurur: “Eger bu mescidi [B106a] San'â'ya dek çekseler cemî'an mescidimdür.” San'â Yemen'de bir şehirdür.¹⁵ Dahi rivâyet olundu ki bir gün Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* musallâda temennâ tarîkiyla buyurdılar ki:

1 müntehâsı A: intihâsı B

2 hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât A: Ezvâc-ı Tâhirât hücreleri B

3 kible A: -B

4 Mescid-i Şerîf'ün B: -A

5 bir B: -A

6 esâsı A: temeli B

7 dahi Harem-i Muhterem'ün B: -A

8 kapu dahi B: -A

9 Rasûlullâh A: Peygamber B

10 ki Bâb-ı Cebrâ'îldür B: -A

11 deyü, aslâ B: -A

12 Rasûlullâh A: Peygamber B

13 mervîdür A: rivâyet olunur B

14 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

15 mescidi San'â'ya dek çekseler cemî'an mescidimdür.” San'â Yemen'de bir şehirdür B: mescid San'â'ya dek ki Yemen'de bir şehirdür, çekilse cemî'an mescidimdür A

“Bu mescidi ziyâde eylesek.” Ve mübârek eliyle kible cânibine işâret eylediler. Pes Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* kible cânibinden ziyâde eyledi. İmâm-ı Şâfi'î *rahimehullâh*¹ eydür ki: “Bu kıssa Hicret-i Nebevî'den sonra² on yedinci senede vâki³ olmuşdı.”

Ve dahi İbn-i Sa'd ve Yahyâ rivâyet itmişler ki; Müslümânlar çoğaldıkda Hazret-i Ömer, Hazret-i Abbâs'a *radıyallâhu anhumâ*⁴ didi ki: “Mescid-i Şerîf'de cemâ'at sığmaz oldu. Ve ben Mescid-i Nebevî'nün etrâfında olan evleri satun aldum senün evünden gayrısını ve hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât'dan gayrı.⁵ Ammâ Ümmehâtü'l-Mü'minîn hücrelerine⁶ cür'et idemezsin. Ve ammâ senün menzilünü ya bana bey' eyle diledüğün bahâ ile veyâhûd anun mikdârı âhar yerden sana yer vireyin yâhûd vakf⁷ eyle, tâ Mescid-i Şerîf'e ilhâk oluna.” Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* didi ki: “Hiçbirisin kabûl eylemezsin. Zîrâ Rasûl-i Ekrem⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu menzili bana virüp ma'an⁹ benüm ile bilece binâ eylemişdür.” Mâbeynlerinde [A122a] kesret-i nizâ'dan sonra Übeyy bin Ka'b *radıyallâhu anh* hükm¹⁰ eyleyüp ana mürâfa'a eyledükde¹¹ mezbûr anlara Dâvûd *aleyhi's-salâtü ve's-selâmun* kıssasını nakl eyleyüp didi ki: “Rasûl-i Ekrem¹² *sallallâhu aleyhi ve sellemden*¹³ [B106b] istimâ' eyledüm¹⁴ ki buyurdılar: “Hakk Te'âlâ Dâvûd Peygamber¹⁵ *aleyhi's-selâma* vahy eyledi ki: “Benüm için bir ev binâ eyle ki anda beni zikr ideler.” Pes Beytü'l-Makdis'i ta'yîn idüp hey'et-i terbî' üzere hatt çekdükte murabba'un bir zâviyesi Benî İsrâ'îl'den bir kimesnenün evi vâki' oldu. Dâvûd *aleyhi's-selâm* mezbûr evi bahâsının ez'âfiyla taleb

1 *rahimehullâh* B: -A

2 Hicret-i Nebevî'den sonra B: -A

3 vâki' B: -A

4 Hazret-i Ömer, Hazret-i Abbâs'a *radıyallâhu anhumâ* A: Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* Hazret-i Abbâs'a B

5 ve hucerât-ı Ezvâc-ı Tâhirât'dan gayrı A: -B

6 Ammâ Ümmehâtü'l-Mü'minîn hücrelerine A: Ve Ezvâc-ı Tâhirât'un evlerine B

7 vakf B: tasadduk A

8 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B

9 ma'an B: -A

10 hükm A: kâdî B

11 mürâfa'a eyledükde A: duruşdukda B

12 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Rasûl'den B

13 *sallallâhu aleyhi ve sellemden* A: -B

14 istimâ' eyledüm A: işitdüm B

15 Peygamber A: -B

idüp¹ ev sâhibi virmedükde² Dâvûd *aleybi's-selâm*un hâtırına bu geldi ki güc-ile evi³ andan alup Mescid'e ilhâk eyleye. Pes Hakk Te'âlâ vahy eyledi ki: "Ben sana emr eyledüm ki benüm için bir ev binâ idesin ve sen diledün⁴ ki anda mağsûbı, ya'nî güc-ile bilâ-izn alınanı⁵ idhâl idesin. Ve gasb hod⁶ benüm şânımdan değıldür. İmdi ey Dâvûd! Senün⁷ ukübetün budur ki mezbûr evi sen binâ⁸ eylemeyesin." Hazret-i Dâvûd *aleybi's-selâm* du'â idüp⁹ didi ki: "Yâ Rabbî, oğlum binâ eylesün." Hakk *Sübhânehu ve*¹⁰ *Te'âlâ* du'âsını kabûl eyledi ve Hazret-i Süleymân *aleybi's-selâm* binâyı tamâm eyledi." Ve Übeyy bin Ka'b¹¹ *radıyallâhu anh* evi¹² [A122b] Hazret-i Abbâs'a *radıyallâhu anh*¹³ hükm eyledükden sonra Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* eyitdi: "Ben evi Müslümânlar için vakf¹⁴ eyledüm. Husûmetün için değıl, belki Allâh içündür." *Tekabbellâhu minhu*.

Ve mezbûr evün mîzâbı¹⁵ için dahi Hazret-i Ömer ile Hazret-i Abbâs¹⁶ *radıyallâhu anhumânun* mâbeynlerinde¹⁷ husûmet vâki¹⁸ olmışdı. İmdi kazıyye [B107a] budur ki; Abbâs *radıyallâhu anh*un evi mîzâbı¹⁹ Mescid-i Şerîf üzere yâhûd Mescid²⁰ kapısı üzere suyın²¹ dökerdi. Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* mîzâbı yerinden kopardı. Pes Abbâs *radıyallâhu anh* didi ki: "Vallâhi bu mîzâbı işbu mekânda vaz' eylemedi illâ Rasûlullâh²²

-
- 1 taleb idüp A: isteyüp B
 - 2 ev sâhibi virmedükde B: mâlik ibâ eyledükde A
 - 3 bu geldi ki güc-ile evi B: hutür eyledi ki her vechile A
 - 4 diledün A: murâd eyledün B
 - 5 ya'nî güc-ile bilâ-izn alınanı B: -A
 - 6 hod B: -A
 - 7 İmdi ey Dâvûd! Senün B: -A
 - 8 binâ A: -B
 - 9 du'â idüp B: -A
 - 10 *Sübhânehu ve* B: -A
 - 11 bin Ka'b B: -A
 - 12 evi B: -A
 - 13 *radıyallâhu anh* A: -B
 - 14 vakf B: tasadduk A
 - 15 mîzâbı A: oluğı B
 - 16 Hazret-i Ömer ile Hazret-i Abbâs B: Hazret-i Abbâs ve Hazret-i Ömer A
 - 17 mâbeynlerinde A: aralarında B
 - 18 vâki' B: -A
 - 19 mîzâbı A: oluğı B
 - 20 Mescid A: -B
 - 21 suyın B: -A
 - 22 Rasûlullâh B: Rasûl-i Ekrem A

sallallâhu aleyhi ve sellem kendü¹ mübârek elleriyle.” Pes Ömer, Abbâs’a *radıyallâhu anhumâ* didi ki: “Vallâhi bu mîzâbı yerine muhkem eylemezsin² illâ senün³ ayakların benüm omuzum üzerinde iken korsuz.”⁴ Ya’nî Hazret-i⁵ Ömer *radıyallâhu anh*⁶ yemîn eyledi ki: “Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* iki ayakların benüm iki omuzum üzerine koyup mîzâbı yerinde muhkem ide.”

Menzil-i mezbûrun yeri İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* rivâyeti üzere budur ki,⁷ Mervân menzilinün yelîsinde olan Üstuvâne-i Murabba‘ ile [A123a] Bâbü’s-Selâm arasındadır ve hâlâ menzil-i Mervân yerinde Bâbü’s-Selâm’un tahârethânesidür. Mezbûr üstuvâne Minber-i Şerîf-i Nebvî’den beşinci üstuvânedür. Ve harîk-ı sâniide mezbûr üstuvânenün ter-bî‘i yanup⁸ garîk-ı bahr-i adem oldu.

Ammâ batîhâ ittihâzı ya’nî batîhâ idinmek; Sâlim bin Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhumdan* sened-i sahîh ile mervîdür ki Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf nâhiyesinde rahabe binâ eyledi ki ana “batîhâ” dirlerdi. Ve didi ki: “Her kim ki musâhabet [B107b] yâhûd inşâd-ı şî‘r irâde idüp âvâzını yüksek eylemek isterse gerekdür ki rahabede eyleye, Mescid-i Şerîf-i Nebvî içinde eylemeye.”⁹ *Vallâhu a‘lem*.¹⁰

Yedinci Fasl

Emîrül-Mü’minîn Osmân *radıyallâhu anh* ziyâdesinde ve dahi maksûre beyânındadır.

Mervîdür ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hicret-i şerîflerinden¹¹ sene erba‘a ve ısrîn târihinde Emîrül-Mü’minîn Osmân

1 kendü B: -A

2 muhkem eylemezsin A: komazsın B

3 senün B: -A

4 korsuz B: -A

5 Hazret-i A: -B

6 *radıyallâhu anh* B: -A

7 Menzil-i mezbûrun yeri İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* rivâyeti üzere budur ki A: İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* rivâyeti üzere menzil-i mezbûrun yeri B

8 yanup B: -A

9 Mescid-i Şerîf-i Nebvî içinde eylemeye B: Mescid-i Şerîf’de olmaya A

10 *Vallâhu a‘lem* A: -B

11 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hicret-i şerîflerinden B: -A

radıyallâhu anh halîfe¹ oldu. Ba'dehû halk cem' olup didiler ki: "Cum'â günlerinde Mescid-i Şerîf'de haylice muzâyaka olup ba'zı kimesneler hâric-i Mescid'de² namâz kılurlar." deyü bu ma'nâdan izhâr-ı şikâyet eylediler. Emîrû'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* ashâb-ı re'y olan Ashâb-ı Kirâm ile *radıyallâhu anhum* bu bâbda meşveret [A123b] idüp icmâ' eylediler ki³ Mescid-i Şerîf'ün dîvârını yıkup Mescid-i Şerîf'i⁴ ziyâde eyleyeler. Pes Emîrû'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* öyle namâzından sonra Minber-i Şerîf'e çıkup hamd ü senâ eyledükden sonra eyitdi: "*Eyyuhê'n-nâs*!⁵ Bir irâde eyledüm ki Mescid-i Şerîf'i hedm idüp⁶ dahi ziyâde eyleyüp binâ eyleyem.⁷ Zîrâ Rasûl-i Ekrem⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki: "Her kim Allâh için mescid binâ iderse Hakk Te'âlâ onun için cennetde bir ev binâ ider."⁹ Ve bu bâbda muktedâm Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhdur*." Ve dahi didi ki: "Ashâb-ı Kirâm ile *radıyallâhu anhum*¹⁰ meşveret eyledüm, anlar dahi istisvâb idüp¹¹ [B108a] bu ma'nâda icmâ' gösterdiler." Pes ol günde hâzır olanlar tahsîn idüp hayr-du'â eylediler. Sabâh oldukda mu'allimler getirüp kendü nefsi ile mübâşeret idüp bunun birle ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*¹² sâ'imü'd-dehr ve kâ'imü'l-leyl idi ve Mescid-i Şerîf'den dışarı çıkmaz idi. Ve binâ¹³ tamâm oldukda kirec ile sıvamak emr eyledi. İbtidâ-i amel sene tis'a ve ısrînün mâh-ı¹⁴ Rebî'u'l-evvel'inde olup intihâ-i binâ¹⁵ sene selâsînün mâh-ı¹⁶ Muharrem guresinde oldu. Pes müddet-i amel on ay olmuş olur.

-
- 1 halîfe B: mütevellî-i hilâfet A
 - 2 hâric-i Mescid'de B: hâricde A
 - 3 icmâ' eylediler ki A: -B
 - 4 Mescid-i Şerîf'i B: -A
 - 5 *Eyyuhê'n-nâs!* A: -B
 - 6 hedm idüp A: yıkup B
 - 7 binâ eyleyem B: -A
 - 8 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B
 - 9 binâ ider A: yapar B
 - 10 *radıyallâhu anhum* B: -A
 - 11 istisvâb idüp A: ma'kûl görüp B
 - 12 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* B: -A
 - 13 Ve binâ B: -A
 - 14 mâh-ı B: -A
 - 15 intihâ-i binâ B: intihâ A
 - 16 mâh-ı B: -A

Sünen-i Ebû Dâvûd'da [A124a] İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâdan*¹ mervîdür ki Emîrû'l-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* binâlarından sonra² Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* anları tağyîr idüp çok nesnelere anda ziyâde olup Mescid-i Şerîf'ün dîvârını münakkaş taş ile yapup kirec ile sıvayup direklerini dahi münakkaş taşdan eyleyüp sâc ağacıyla musakkaf eyledi. *Sabîh-i Müslim*'den mervîdür ki Hazret-i Osmân bin Affân³ *radıyallâhu anh* irâde eyledi ki Mescid-i Şerîf'i tecdîd eyleye. Halk tecdîdi mekrûh add idüp⁴ merzâları bu idi ki hey'et-i kadîm⁵ üzere ibkâ oluna. Pes Osmân *radıyallâhu anh* didi ki: "Rasûl-i Ekrem'den *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ istimâ' eyledüm ki buyurdu: "Her kim ki Allâh için mescid binâ iderse Hakk Te'âlâ onun için cennetde mezbûr⁷ gibi bir ev binâ ider." Ammâ dimişler ki [B108b] halk mekrûh add eyledikleri münakkaş taş-ile binâ olunduğudur. Ammâ merzâları bu idi ki kirec ile ve hurma ağacıyla oluna, nitekim Hazret-i Ömer⁸ *radıyallâhu anh* eylemişdi; asıl ziyâde ve tevessü'a mekrûh add eylemediler. *Vallâhu a'lem*.

Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* ziyâdelerinin tecdîdinde rivâyât-ı [A124b] kesîre-i muhtelifeden müstefâd olunan budur ki kible cânibinden hâlâ mevcûd olan dîvârdur ki Hazret-i Osmân⁹ *radıyallâhu anhuya*¹⁰ mensûb mihrâb-ı şerîf andadır. Ve mağrib cânibinden bir direk mikdârı ziyâde olundu ki Minber-i Şerîf'den sekizinci direkdür. Ve Bâbü's-Selâm'dan Mescid-i Şerîf'e dâhil olan kimesnenün muvâcehesine gelen¹¹ direk ki aşâğası murabba'dur, Emîrû'l-Mü'minîn¹² Hazret-i¹³ Osmân *radıyallâhu anhun* Mescid-i Nebevî'de¹⁴ ziyâde eylediklerinin¹⁵ müntehâsıdır. Ve ba'dehû

1 *radıyallâhu anhumâdan* B: -A

2 Emîrû'l-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* binâlarından sonra A: -B

3 bin Affân A: -B

4 add idüp A: görüp B

5 hey'et-i kadîm A: kadîmdeki hey'et B

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

7 mezbûr A: binâ eyledüğü mescid B

8 Ömer A: Osmân B

9 Hazret-i Osmân A: Hazret B

10 *radıyallâhu anhuya* B: -A

11 gelen A: vâki' olan B

12 Emîrû'l-Mü'minîn A: -B

13 Hazret-i B: -A

14 Mescid-i Nebevî'de B: -A

15 eylediklerinin A: eyledüğü binânun B

Velîd¹ ziyâde eyledüğünün² ibtidâsı mezbûr direk³ olmakdur, *vallâhu a'lem*. Ammâ cânib-i Şâmî'den bir rivâyetde elli arşundur ve bir rivâyetde on arşun olmak lâzım gelür. Zîrâ mervîdür ki Mescid-i Şerîf'ün tûlini yüz altmış arşun eyledi. Ve ma'lûmdur ki Hazret-i⁴ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* zamân-ı şerîflerinde sahîh rivâyet üzere yüz arşun idi. Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* kırk arşun dahi ziyâde eyledi, pes mecmû' tûl zâ'id olur. [B109a] Ammâ Sâhib-i Târîh iki rivâyet arasında tevfiğ idüp eydür ki: Hazret-i Ömer ile Hazret-i Osmân *radıyallâhu te'âlâ⁵ anhumâ* nun mecmû'an ziyâdeleri ile bile yüz altmış arşundur, [A125a] *vallâhu a'lem*. Ammâ bu hakîr eydür ki: Bu kelâmun zâhiri işkâlden hâlî degîldür. Zîrâ tevfiğ beyn'e-rivâyeteyn muktezâsı budur ki ikisi bile elli ola veyâhûd ikisi on ola. Pes Sâhib-i Târîh tevfiğ nice olur beyânında dimek câ'izdür ki evvelki rivâyetde ki elli ki dinilmişdür, murâd cânib-i Şâmî'de olan ziyâde beyânı ola. Ya'nî Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*⁶ cânib-i Şâmî'den on arşun ziyâde eylemişdür ve Hazret-i Ömer'ün ziyâdesiyle ki kırkdur, pes ikisi⁷ elli olur. Ve ikinci rivâyet üzere ki altmış arşun dinilmişdür; Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhun*⁸ cümleten tûlde vâkî' olan ziyâde ki yigirmi arşun olur, Hazret-i Ömer'ün *radıyallâhu anh*⁹ ziyâdesiyle bile¹⁰ ki kırk arşundur, cümlesi¹¹ altmış olur, *vallâhu a'lem*. Ammâ Hazret-i Osmân dahi¹² cânib-i maşrıkdan¹³ ziyâde eylememişdür. Hucerât-ı Evzâc-ı Tâhirât'dan nesne idhâl eylemedi. Lâkin bir rivâyetden ma'lûm olur¹⁴ ki Hafsa Hâtun *radıyallâhu anhânun* hücre-i şerîfelerini dâhil¹⁵ eylemişdür. *Vallâhu a'lem*.

-
- 1 ba'dehû Velîd B: delîl A
 - 2 eyledüğünün A: eyledüğü binânun B
 - 3 mezbûr direk B: -A
 - 4 Hazret-i B: -A
 - 5 *te'âlâ* B: -A
 - 6 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 7 pes ikisi B: -A
 - 8 *radıyallâhu anhun* B: -A
 - 9 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 10 bile A: ma'an B
 - 11 cümlesi B: -A
 - 12 Ammâ Hazret-i Osmân dahi B: -A
 - 13 cânib-i maşrıkdan A: maşrik cânibinden B
 - 14 ma'lûm olur A: fehm olunur B
 - 15 dâhil A: idhâl B

Ammâ maksûre hakkında¹ *Kāmûs*'da eydür ki: [B109b] المقصورة الدار Ya'nî "Maksûre bir eve dirler ki [A125b] bol ola ve mahfûz ola. Veyâhûd bir mevzi' ola ki sâ'ir² evlerden³ asgar⁴ ola, sâhibinden gayrı kimesne girmez ola." Mahfi olmasun ki evvel kirec ile maksûre binâ iden kimesne Hazret-i⁵ Osmân *radıyallâhu anhdur*. Ve maksûrenün dîvârlarında tâklar⁶ koymışdı ki andan imâma nazar idüp hâline muttali' olurlardı. Ve Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh*⁷ Velid bin Abdülmelik⁸ cânibinden Mescid-i Şerîf'i binâ eyledükde maksûreyi sâc ağacından imâret eyledi.⁹ Ve İmâm-ı Mâlik'den *radıyallâhu anh*¹⁰ mervîdür ki eyitdi:¹¹ "Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* halife oldukda kendü için bir maksûre binâ itdürdi Hazret-i Ömer¹² *radıyallâhu anhu*ya vâki' olan kazıyyenün havfından. Ve maksûre içinde halk için imâmet ider idi." Ve dahi İmâm-ı Mâlik'den *radıyallâhu anh*¹³ mervîdür ki evvel maksûreyi binâ¹⁴ eyleyen Mervân bin el-Hakem idi Yemânî tâ'ifesinden¹⁵ mecrûh olduğu zamânda. Ve İmâm-ı Nevevî'den mervîdür ki dimişdür:¹⁶ "Evvel maksûre iden Mu'âviye *radıyallâhu anhdur*, ol dahi Hâricilerden mecrûh olduğu zamânda." Ammâ bu hakîr dir ki: İşbu rivâyât-ı maksûre tefsîrinde Sâhib-i *Kāmûs*'un ikinci tefsîrini tercîh ider. *Vallâhu a'lem*.

1 **hakkında** B: -A

2 bir mevzi' ola ki sâ'ir B: -A

3 evlerden B: dârdan A

4 asgar A: küçük B

5 kimesne Hazret-i B: -A

6 tâklar A: pencereler B

7 *radıyallâhu anh* A: -B

8 Velid bin Abdülmelik B: -A

9 imâret eyledi A: yapmış idi B

10 *radıyallâhu anh* B: -A

11 mervîdür ki eyitdi A: rivâyet ider ki B

12 Ömer A: -B

13 *radıyallâhu anh* B: -A

14 binâ B: -A

15 Yemânî tâ'ifesinden B: Yemânî'den A

16 dimişdür B: -A

[A126a]

Sekizinci Fasl

[B110a] Velîd bin Abdülmelik¹ ziyâdesi beyânındadır. Ve dahi mihrâb ve şerefât ve menârât ittihâzında[*dur*]. Ve dahi Mescid-i Şerîf'de cenâze² namâzın kılmağı men' eylemek beyânındadır.

Rezîn³ rivâyet ider ki: Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhdan* sonra Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* ve Mu'âviye *radıyallâhu anh* ve oğlu Yezîd ve Mervân ve oğlu Abdülmelik Mescid-i Şerîf'de nesne ziyâde eylemediler, tâ Velîd bin Abdülmelik halîfe oluncaya dek. Ve mezbûr Velîd,⁴ Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* ki [anun] birâder-zâdesi ve nâ'ibi idi Medîne'de ve Mekke'de, mezbûra mâl irsâl idüp⁵ emr eyledi ki: "Her kim ki sana evini bey' ider, andan iştirâ idüp⁶ bahâsını ana viresin. Ve her kim ki bey'den ibâ iderse anun evini hedm idüp⁷ Mescid-i Şerîf'e ilhâk eyleyüp⁸ ana bahâsını⁹ viresin. Ve eger kabûl eylemezse fukarâya sarf idesin." Ve dahi emr eyledi ki: "Ezvâc-ı Tâhirât'un hucerât-ı şerîfelerini Mescid-i Şerîf'e idhâl idesin." Vâkıdî, Atâ'-ı Horâsânî'den rivâyet iderdi ki: "Ümmehâtü'l-Mü'minîn hucerât-ı şerîfelerin gördüm ve hâzır oldum Velîd bin Abdülmelik emri [A126b] okunduğı meclisde ki emr eylemişdi ki Ezvâc-ı Tâhirât'un hucerât-ı şerîfeleri Mescid-i Şerîf'e idhâl oluna. Bir günü görmedüm ol gün gibi¹⁰ ki nâs mükedder olup ağlarlar idi. Ve Sa'îd bin Müseyyeb'den işitdüm ki dir idi: "Vallâhi ki murâdımız işbu hucerât-ı şerîfenün hâlleri üzere [B110b] bekâları idi ki bizden sonra gelen eger Medîne'de ve eger etrâfdan

1 bin Abdülmelik B: -A

2 cenâze A: meyyit B

3 Rezîn A: زرين B

4 mezbûr Velîd B: -A

5 Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* ki [anun] birâder-zâdesi ve nâ'ibi idi Medîne'de ve Mekke'de, mezbûra mâl irsâl idüp A: karındaşı oğlu Abdül'azîz ki anun cânibinden Mekke ve Medîne'de hâkim idi, mezbûr Abdül'azîz'e mâl gönderüp B

6 iştirâ idüp A: satun alup B

7 evini hedm idüp A: yıkup B

8 Mescid-i Şerîf'e ilhâk eyleyüp B: -A

9 bahâsını B: mâl A

10 gördüm ve hâzır oldum Velîd bin Abdülmelik emri okunduğı meclisde ki emr eylemişdi ki Ezvâc-ı Tâhirât'un hucerât-ı şerîfeleri Mescid-i Şerîf'e idhâl oluna. Bir günü görmedüm ol gün gibi A: Mescid-i Şerîf'e idhâl olunsun deyü Velîd bin Abdülmelik emri okunduğı meclisde ben hâzır idüm. Ol gün gibi gün ben dahi görmedüm B

gelen âfâkiler görüp bilürler idi ki Hazret-i¹ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*,² ol iki cihânun güneşi,³ dünyâda ne tarîk ile ma'îşet ihtiyâr eylemişler idi. Anlara dahi bunu görüp müşâhede eylemekden zühd [ü] vera' hâsıl olur idi.” Nitekim ⁴ليس الخبير كالعيان muktezâsıdır.

Müslümânlardan evlerin almak bâbında kerhen ve cebren ba'zı ahbâr vârid olmuştur ki Velîd bin Abdülmelik [hakkında]⁵ sû-i zann eylemekliğe bâ'is olurdu. Ammâ çün Ömer bin Abdül'azîz mübâşeretle olmuştu, ümîddür ki Hakk Te'âlâ afv eylemiş ola. İhtisâr ihtiyâr eylemeğin ahbâr-ı müşârun-ileyhün tercümelerinden kalemi sarf eyledük; murâd olunur ise asla rücû' oluna.

Ammâ Velîd bin Abdülmelik [A127a] ziyâdesinün tecdîdinde rivâyât-ı kesîre-i muhtelifeden mukarrer olan ber-vech-i ihtisâr ve icmâl budur ki, cânib-i mağribden iki direk ve cânib-i maşrıktan dört direk ziyâde idüp hucerât-ı⁶ şerîfeler ol cânibden idhâl⁷ olmuştur. Ve cânib-i Şâm'dan dahi on dört direk ziyâde idüp muttasıl⁸ dört direk musakkaf altında ki Kabr-i Şerîf'ün murabba'asına muttasıldur ve on direk mikdârı Mescid-i Şerîf'ün sahnında ve dört direk dahi musakkaf tahtında ziyâde olundu. Ve işbu rivâyeti arşun i'tibârıyla te'yîd eylediler. *Vallâhu a'lem*.

[B111a]

İbn-i Zebâle rivâyet ider ki: Mezbûr⁹ Velîd, Rûm pâdişâhına nâme yazup eyitdi ki: “Hazret-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Mescid-i Şerîf'ini¹⁰ imâret eylemek dilerüm. Pes senden üstâdlar ile füseyfisâ imdâd ve i'ânet recâ iderüm.” Ve füseyfisâ rengîn şîşelere dirler ki Rûm cânibin-

1 Hazret-i B: -A

2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

3 ol iki cihânun güneşi B: -A

4 “İşitmek, görmek gibi olmaz.”

5 Müslümânlardan evlerin almak bâbında kerhen ve cebren ba'zı ahbâr vârid olmuştur ki Velîd bin Abdülmelik [hakkında] A: Velîd bin Abdülmelik Müslümânlardan kerhen ve cebren evlerini almak bâbında ba'zı ahbâr vârid olmuştur, hakkında B

6 hucerât-ı A: hücre-i B

7 ol cânibden idhâl B: idhâli bu cânibden A

8 muttasıl A: -B

9 Mezbûr B: -A

10 Hazret-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Mescid-i Şerîf'ini B: Mescid-i A'zam-ı Nebevî'yi A

den gelür, dîvârda ve ba'zı pencerelere¹ isti'mâl olunur ki hâlâ isimlerine² kameriyye dirler. Pes Rûm pâdişâhı bî-nazîr on nefer³ üstâdla [A127b] birkaç yük füseyfisâ ile seksen bin dînâr ve vâfir kanâdîl ile selâsil irsâl eyledi. Rivâyet olundu ki füseyfisâ için olan nûreyi⁴ bir yıl hamîr idüp ve binâ ve esâsını taş ile yapup ve dîvârların kirec ile sıvayup direklerini taşdan binâ idüp⁵ içlerini demürden amûd ile ve rasâs⁶ ile doldurup ve Mescid-i Şerîf'ün cemî'⁷ dîvârlarını içerüsinden ruhâm⁸ ile ve füseyfisâ ile müzeyyen eyledi ve altun hal ile nakş idüp ve direklerini ve kapularun taraflarını altun ile ve lâjiverd ile muzahref ve münakkaş eylediler.

Ve rivâyet olunur ki Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* mihrâb ve şerefât ibtidâ'en peydâ eyledi, ya'nî ihdâs eyledi ve oluklarını rasâsdan⁹ idüp ve Mescid-i Şerîf'ün¹⁰ dört zâviyesinde¹¹ dört menâre binâ eyledi ve her menârenün tûli altmış arşun eyledi. Ve bir rivâyetde [B111b] Şâm cânibinde olan iki¹² menâre, kible cânibinde olan iki menâreden bir mik-dârca eksicek idi. Ammâ andan sonra Süleymân bin Abdülmelik¹³ Bâbü's-Selâm'da olan menâreyi ki Mervân Dârı'na¹⁴ havâle idi ve ezân [A128a] vakitlerinde mü'ezzinün gölgesi dâr-ı mezbûreye¹⁵ düşerdi, buna binâ'en Süleymân bin Abdülmelik mezbûr menârenün¹⁶ hedmine¹⁷ emr eyledi, mün'adim oldı.¹⁸ Andan sonra Mescid-i Şerîf üç menâre üzere kaldı; tâ şol

-
- 1 ve ba'zı pencerelere B: tâklar üzere A
 - 2 isimlerine B: -A
 - 3 bî-nazîr on nefer B: on nefis bî-nazîr A
 - 4 nûre: inşaat malzemesi olarak kullanılan kireç harcı
 - 5 binâ idüp A: yapup B
 - 6 rasâs A: kurşun B
 - 7 cemî' A: -B
 - 8 ruhâm A: mermer B
 - 9 rasâsdan A: kurşundan B
 - 10 Mescid-i Şerîf'ün A: -B
 - 11 zâviyesinde A: cânibine B
 - 12 iki A: -B
 - 13 andan sonra Süleymân bin Abdülmelik A: -B
 - 14 Dârı'na B: ve zâta A
 - 15 dâr-ı mezbûreye A: Mervân evine B
 - 16 Süleymân bin Abdülmelik mezbûr menârenün B: -A
 - 17 hedmine A: yıkılmasına B
 - 18 mün'adim oldı A: yıkılup B

zamâna değin ki¹ Muhammed bin Kalâvûn² zamânı gelince. Yedi yüz altı³ târîhinde mezbûr⁴ emr eyledi ki menâre-i mezbûre tekrâr binâ oluna, emri mûcibince girü binâ olup ve sâ'ir menâ'ir⁵ üzere atvel olup tûli⁶ doksan beş arşun idi. Lâkin ana muhâzî⁷ olan menâre ki Hücre-i Nebevî yanında vâki' olmuşdur,⁸ "Re'îsiyye" demekle ma'rûfdur; ammâ sekiz yüz [doksan] iki târîhinde ki âhirki binâda Mısır pâdişâhı olan Sultân Kayıtbay *aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân* hazretlerinin emri ile ki mezbûr menâre yüz yigirmi arşun olup el-ân mevcûddur.⁹

Bir rivâyetde Velid imâretinin târîhinde sene doksan birdür, Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* Mescid-i kadîm dîvârını hedm eyledi. Rivâyet-i âhârda sene seksen sekiz târîhinde mütevellî-i imâret oldu. Ve bir rivâyetde Ömer bin Abdül'azîz sene seksen sekiz târîhinde imârete şürü' idüp sene ihdâ ve tis'in târîhinde fâriğ oldu. *Vallâhu a'lem*.¹⁰

Ammâ Mescid-i Şerîf'de [A128b] cenâze¹¹ namâzını men' eylemek; mervîdür ki Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* âdemler ta'yîn eylemişdi ki Mescid-i Şerîf'de cenâze namâzını kılan kimesneleri Mescid'den sürüp ihrâc iderlerdi. İbnü'n-Neccâr dahi bu kıssayı¹² zikr idüp dimiş ki: "İşbu sünnet bizüm¹³ zamânımızda dahi cârîdür,¹⁴ ya'nî men' eylemek kıssası;¹⁵

1 tâ şol zamâna değin ki B: -A

2 Bahri Memlük hükümdarı el-Melikü'n-Nâsir Nâsirüddin Muhammed b. Kalâvûn (1293-1341).

3 Yedi yüz altı B: Pes sene sitte ve seb'a-mi'e A

4 mezbûr B: -A

5 menâ'ir A: menâreler B

6 tûli A: uzunluğu B

7 muhâzî A: berâber B

8 Hücre-i Nebevî yanında vâki' olmuşdur B: -A

9 ammâ sekiz yüz [doksan] iki târîhinde ki âhirki binâda Mısır pâdişâhı olan Sultân Kayıtbay *aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân* hazretlerinin emri ile ki mezbûr menâre yüz yigirmi arşun olup el-ân mevcûddur B: âhirki imâretde yüz yigirmi arşun oldu Sultân Kayıtbay emriyle, *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ıdvân*, sene isneyn ve semânin ve semâne-mi'e târîhinde A

10 Bir rivâyetde Velid imâretinin târîhinde sene doksan birdür, Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* Mescid-i kadîm dîvârını hedm eyledi. Rivâyet-i âhârda sene seksen sekiz târîhinde mütevellî-i imâret oldu. Ve bir rivâyetde Ömer bin Abdül'azîz sene seksen sekiz târîhinde imârete şürü' idüp sene ihdâ ve tis'in târîhinde fâriğ oldu. *Vallâhu a'lem* A: -B

11 cenâze A: meyyit B

12 kıssayı A: kazıyeyi B

13 bizüm B: -A

14 cârîdür A: vâriddür B

15 ya'nî men' eylemek kıssası B: -A

meğer Alevî tâ'ifesinden¹ olalar.² Veyâhûd³ [B112a] ümerâ ve a'yândan ki Mescid-i Şerîf'de cenâzelerin⁴ kılmak dileseler anların namâzları⁵ Ravza-i Şerîfe'de⁶ kılınurdu, ammâ sâ'ir âmmenün cenâzeleri Mescid-i Şerîf'ün şarkî cânibinde olan⁷ dîvârı ardında kılınup Mescid-i Şerîf'e idhâl olunmazdı." Ammâ Sâhib-i Târîh dir ki: Bizüm zamânımızda dahi cenâ'iz⁸ namâzı Mescid-i Şerîf'de ve Ravza-i Münîfe'de kılınurdu; meğer eşrâfdan olmayan Şî'a tâ'ifelerinin⁹ cenâzeleri ki Mescid-i Şerîf'e idhâl olunmadan memnû'durlar. Bu hakîr dahi dir ki: Bizüm zamânımızda dahi bu minvâl üzeredür.¹⁰

Ammâ ulemâ-i Hanefiyye'den meşhûrdur ki mescidde cenâze namâzı¹¹ kılmak¹² mekrûhdur. Kerâhiyyet¹³ iki vech için[dür]:¹⁴ Biri budur ki mescid salavât-ı hamse¹⁵ için binâ olunmuşdur. Cenâze namâzı salavât-ı [A129a] hamseden¹⁶ olmadığı ecilden lâyık olan budur ki mescidden taşrada kılına. İkinci vech budur ki mescid mülevves olmak ihtimâli olmağın hâricde kılmak evlâdur dimişler. Ammâ¹⁷ İmâm-ı Şâfi'î eydür ki: "Mescidde kılmak evlâdur ve bi'l-cümle ihtilâf rivâyetdedür."¹⁸ Ammâ İmâm-ı Ebû Yûsuf'dan rivâyet-i sahîha mervîdür¹⁹ ki meyyit namâzını²⁰ mescidlerde kılmak evlâdur Haremeyn-i Şerîfeyn ahâlîsine iktidâ'en.

1 Alevî tâ'ifesinden B: Alevîler A

2 Burada mütercimimiz Âşık el-Hanefî'den kaynaklandığı anlaşılan bir müphemlik söz konusudur. Eserin tahkikli Arabî neşrine bakılınca görülmektedir ki söz konusu yasak bizatihi Mescid-i Nebevî'de cenâze namâzı kılmak hususunda değil Hz. Peygamber'in (sav) Mescid'inde Râfîzilerin cenâze namâzının kılınmaması yönündeki hassasiyetten kaynaklanmıştır. Benzer bir yasak sıradan halk tabakasının cenâzeleri için de uygulanmış, onların cenâze namâzları Mescid'in doğu duvarının dış tarafında kılınmıştır. Bk. Semhûdi, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 274-275.

3 olalar. Veyâhûd B: hakkında ve A

4 cenâzelerin A: namâzlarını B

5 namâzları A: cenâzelerini B

6 Şerîfe'de A: Mutahhara'da B

7 cânibinde olan B: -A

8 cenâ'iz A: meyyit B

9 eşrâfdan olmayan Şî'a tâ'ifelerinin A: Şî'a tâ'ifesi ki eşrâfdan olmayalar, mezbûrların B

10 bu minvâl üzeredür A: böyledür B

11 namâzı A: -B

12 kılmak B: -A

13 Kerâhiyyet B: -A

14 için A: üzeredür B

15 salavât-ı hamse A: beş vakit namâz kılmak B

16 salavât-ı hamseden A: beş vakitten B

17 hâricde kılmak evlâdur dimişler. Ammâ B: -A

18 ve bi'l-cümle ihtilâf rivâyetdedür A: -B

19 mervîdür A: vardır B

20 meyyit namâzını B: -A

Ya'nî Haremeyn-i Şerîfeyn'de meyyit namâzını Mescid-i Şerîf'de idhâl idüp anda¹ kıldukları ecilden sâ'ir mesâcidde kılmak² dahi evlâdur.³ Men' için zikr olan iki delîl kemâl-i za'f üzere olmağın ba'zı meşâyih [B112b] dahi İmâm-ı Ebû Yûsuf kavli üzere fetvâ virmişlerdür.⁴ İmdi Haremeyn-i Şerîfeyn'de cenâze⁵ namâzını mescidde kılmak evlâ idüğünde iştibâh yoktur nice vech üzere. Biri budur ki meyyite şeref hâsıl olur. Dahi kesret-i cemâ'ate bâ'is olur. Ve biri dahi Medîne-i Münevver'e de cennete dâhil olmuş olur, cennete dâhil olan hod çıkmasa gerekdür. Pes ümîddür ki anda namâzı kılınan kimesneler cennet ile mütena'im olalar. Ve biri dahi⁶ Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan*⁷ Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Ömer [A129b] *radıyallâhu anhun*⁸ namâzları Ravza-i Şerîf'de⁹ kılınmışdur. Ve nice bunlara benzer vücûh-ı hasene bulmak câ'izdür. Ümîddür ki Hakk *Sübhânehû ve Tê'âlâ* bizi dahi bu ni'metlerden¹⁰ mahrûm eylemeye.

Dokuzuncu Fasl

Mehdî[-Billâh] ziyâdesi beyânındadır.¹¹

Mahfî olmasun ki Mescid-i Şerîf, Velîd bin Abdülmelik¹² imâretinden sonra ol binâ¹³ üzere kaldı; tâ ki Hulefâ-i Abbâsiyye'den ikinci halîfe ki Ebû Ca'fer-i Mansûr dimekle ma'rûf ve meşhûr idi, irâde eyledi¹⁴ ki Mescid-i Şerîf'de bir mikdâr ziyâde idhâl ide. Ammâ muvaffak¹⁵ olmayup dâr-ı

1 idhâl idüp anda A: -B

2 kılmak B: -A

3 evlâdur B: evlâ mescidde kılmakdur A

4 Men' için zikr olan iki delîl kemâl-i za'f üzere olmağın ba'zı meşâyih dahi İmâm-ı Ebû Yûsuf kavli üzere fetvâ virmişlerdür A: Meşâyihden ba'zıları dahi İmâm-ı Yûsuf kavli üzere fetvâ virmişlerdür; bâhusûs ki iki illet men' için zikr olundu, kemâl-i za'f üzeredür B

5 cenâze A: meyyit B

6 biri dahi B: -A

7 Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhumdan* B: Ashâb-ı Kirâm'dan A

8 Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhun* B: Hazret-i Sıddîk ve Hazret-i Fârûk *radıyallâhu anhuma* A

9 Şerîf'de A: Mutahharâ'da B

10 Ümîddür ki Hakk *Sübhânehû ve Tê'âlâ* bizi dahi bu ni'metlerden B: Hakk Tê'âlâ bu ni'metden ümîddür ki A

11 ziyâdesi beyânındadır B: ziyâdesindedür A

12 bin Abdülmelik B: -A

13 binâ B: imâret A

14 irâde eyledi A: diledi B

15 muvaffak A: tevffik B

fenâdan rihlet eyledi. Andan sonra sene sittîn ve mi'e târîhinde Mehdî nâm oğlu halîfe olup haccdan munsarif oldukdan sonra Medîne-i Münevver'e gelüp ve Ca'fer bin Süleymân nâm kimesneyi Medîne-i Münevver'e üzere vâlî¹ nasb idüp [B113a] ve Mescid-i Şerîf-i Nebevî'yi ziyâde olmak ile emr idüp ve Abdullâh bin Âsım bin Ömer bin Abdül'azîz'i ve Abdülmelik bin Şebîb-i Gassânî'yi imâret² üzere ma'an mütevellî nasb idüp ba'dehû Abdullâh bin Âsım vefât eyledükde yerine Abdullâh bin Mûsâ el-Hımsî'yi nasb idüp anlar³ Mescid-i Şerîf'ün⁴ cânib-i Şâm'ından [A130a] on direk mikdârı ziyâde idüp üç cânibinden⁵ nesne ziyâde eylemediler.

Sâhib-i Târîh eydür: Bir rivâyetden ma'lûm olur ki mezbûr Mehdî'nün imâreti⁶ dahi füsefîsâ ile müzeyyen idi. Hattâ biz bakıyyesine muttalî' olduk. Ammâ harîk-ı âhirde âhir oldu.

Ve mezbûr Mehdî'nün ziyâdesi haddindedür, dir ki: Musakkaf-ı Şarkî'de bir direğün esfelî⁷ bir âdem oturacak kadar murabba⁸ vâki' olmuştur ki ol⁹ dokuzuncu direkdür. Ve Kabr-i Şerîf'ün murabba'asından ol direğ¹⁰ varınca¹¹ Mehdî'nün ziyâdesi ibtidâsı alâmetidür ki andan âhir-i Mescid'e varınca cümle¹² Mehdî binâsıdır. Andan sonra ale's-sahîh Mescid-i Şerîf'e kimesne ziyâde eylemedi. Ve sene hamse ve sittîn ve mi'e târîhinde mezbûrlar binâdan fâriğ oldılar. *Allâhu a'lem*.¹³

1 Medine-i Münevver'e üzere vâlî A: Medine-i Münevver'e'ye hâkim B

2 imâret A: binâ B

3 anlar A: mezbûrlar B

4 Mescid-i Şerîf'ün B: -A

5 üç cânibinden B: nevâhî-i selâseden A

6 imâreti A: binâsı B

7 esfelî A: aşağısı B

8 murabba' A: dört köşeli B

9 ol B: on A

10 ol direğ B: mezbûr direk A

11 varınca B: -A

12 cümle B: -A

13 Ve sene hamse ve sittîn ve mi'e târîhinde mezbûrlar binâdan fâriğ oldılar. *Allâhu a'lem* B: Mezbûr binâdan sene hamse ve sittîn ve mi'e târîhinde fâriğ oldu A

Onuncu Fasl

Kubûr-ı Şerîfe'ye hâvî olan¹ Hücre-i Şerîfe'ye müte'allik umûr ve² ahbârun beyânında ve dahi³ kubûr-ı münevverenün sıfatında ve dahi Hücre-i Şerîfe'ye dâ'ir olan dîvârun beyânındadır.

Nice⁴ kerrât ile zikr olundu ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinün⁵ [B113b] Medfen-i⁶ Şerîfleri, Ümmü'l-Mü'minîn [A130b] Â'îşe-i Siddîka *radıyallâhu anhâ ve an-ebihânun*⁷ menzil-i şerîfindedür.⁸ Ve işbu menzil-i şerîfün arzı⁹ altı arşun mikdârıdır ve semki ya'nî yüceliği sekiz arşun ile dokuz ortasında idi, ya'nî sekizden ziyâdece ve dokuzdan eksicek¹⁰ idi. Ve iki kapusu var idi; biri mağrib cânibine ve biri maşrık cânibine idi.¹¹ Ümmü'l-Mü'minîn¹² Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhâdan*¹³ menkûldür ki: "Menzil-i mezbûrda başımdan çadırımı giderüp giyecekden dahi münfasıl olur idüm Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*¹⁴ defn oluncaya dek. Andan sonra çadırımı ya'nî zârımı¹⁵ başımdan indürmeyüp dâ'imâ tesettür üzere çalışur idüm.¹⁶ Hattâ Kubûr-ı Şerîfe cânibine dîvâr binâ eyledüm ki bana sâtir ola." Ve dahi rivâyet olundu ki nâs teberrük için¹⁷ Kubûr-ı Şerîfe'nün hâk-i pâklerinden¹⁸ alurlar idi. Ümmü'l-Mü'minîn Â'îşe *radıyallâhu anhâ*¹⁹ dîvâr binâ²⁰ buyurdukda dîvârdan bir delük idüp halk²¹ ol delükden

1 Şerîfe'ye hâvî olan A: Şerîfeler çevresine B

2 umûr ve B: -A

3 beyânında ve dahi A: -B

4 Nice B: -A

5 hazretlerinün B: -A

6 Medfen-i A: Kabr-i B

7 *radıyallâhu anhâ ve an-ebihânun* A: *radıyallâhu anhânun* B

8 menzil-i şerîfindedür A: evindedür B

9 menzil-i şerîfün arzı A: evün eni B

10 semki ya'nî yüceliği sekiz arşun ile dokuz ortasında idi, ya'nî sekizden ziyâdece ve dokuzdan eksicek A: yukarıya yüceliği sekiz buçuk arşun B

11 biri mağrib cânibine ve biri maşrık cânibine idi B: -A

12 Ümmü'l-Mü'minîn A: -B

13 Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhâdan* B: -A

14 *radıyallâhu anh* B: -A

15 ya'nî zârımı B: -A

16 çalışur idüm A: olurдум B

17 teberrük için B: -A

18 hâk-i pâklerinden A: toprağından B

19 Â'îşe *radıyallâhu anhâ* B: -A

20 binâ B: -A

21 halk B: -A

toprak alurlar idi, mezbûr deliği dahi Ümmü'l-Mü'minîn¹ Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhá*² sedd ile emr eyledi.³

Ve dahi rivâyet olundu ki Medfen ya'nî Kabr-i Şerîf olduğı yer⁴ dâ'imâ mekşûf⁵ idi; tâ ki Hazret-i⁶ Ömer bin Abdül'azîz, Velîd hilâfetine⁷ bir dîvâr binâ eyledi. Ve mezbûr [A131a] dîvâr müdevver idi, ya'nî murabba⁸ değil idi; tâ ki Kâ'be'ye müşâbih olmayup halk anı kible kılmayalar.

Hişâm bin Urve'den menküldür ki pederinden ya'nî Urve'den rivâyet ider: Mezbûr⁹ dîvâr ba'dehû sâkıt olduğı zamânda Velîd devletinde binâya şürü' idüp [B114a] esâs hafrında ya'nî temel kazar¹⁰ iken mevzi'-i esâsda¹¹ bir kadem¹² zâhir olup nâs fez' idüp Hazret-i Rasûlullâh¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kadem-i şerîfleri olmakdan haylîce havf üzere olup¹⁴ ve bilür kimesne bulunmadı. Ba'dehû Urve anlara didi ki: "Vallâhi bu Rasûl-i Ekrem'ün *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ mübârek kademleri değildür. Belki Hazret-i Ömer'ün *radıyallâhu anhá*¹⁶ kademidür."¹⁷ Bir rivâyetde¹⁸ Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anhá* İbn-i Derdân nâm¹⁹ bennâya emr eyledi ki içerüye gire. Ol kimesne dahi kendüye yardım²⁰ için bir âhar²¹ kimesne dahi taleb eyledi. Ömer bin Abdül'azîz sâklarını açup mezbûra²² imdâd²³ için içerüye varmak irâde eyledükde Kâsım bin Muhammed ve Sâlim

1 Ümmü'l-Mü'minîn A: -B

2 Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhá* B: -A

3 sedd ile emr eyledi A: pekitdüirdi B

4 yer A: mekân B

5 mekşûf A: açuk B

6 Hazret-i B: -A

7 Ömer bin Abdül'azîz, Velîd hilâfetine A: tâ ki Hazret-i Velîd hilâfeti vâki' olup Ömer bin Abdül'azîz B

8 müdevver idi, ya'nî murabba' A: dört köşeli B

9 Mezbûr B: -A

10 ya'nî temel kazar B: -A

11 mevzi'-i esâsda A: temel yerinde B

12 kadem A: ayak B

13 Hazret-i Rasûlullâh B: Hazret A

14 havf üzere olup A: korkup B

15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

16 *radıyallâhu anhá* A: -B

17 kademidür A: ayaklarıdır B

18 Bir rivâyetde A: Ve rivâyet olundu ki B

19 nâm B: -A

20 Ol kimesne dahi kendüye yardım B: Mezbûrun imdâdı A

21 âhar B: -A

22 mezbûra B: -A

23 imdâd A: yardım B

bin Abdullâh dahi sâklarını açup¹ içerü girmeğe² hâzır olıcak Ömer bin Abdül'azîz³ anlara didi ki: "Ne oldı sizlere?" didükde didiler ki: "Dilerüz⁴ ki senünle ma'an⁵ içerü girevüz." Ömer bin Abdül'azîz didi ki: "Kesret ile girmeğe⁶ anlara cefâ ve ezâdan [A131b] havf iderüm."⁷ Ve Müzâhim nâm kimesneye emr eyledi ki imdâd⁸ için dâhil ola.⁹ Ve kendüleri girmeden ferâgat eyledi.¹⁰ Rivâyet-i âharda¹¹ Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* İbn-i Derdân'a emr eyledi ki Hücre-i Şerîfe'nün temeline¹² nazar ide. Mezbûr dahi varup mülâhaza ideyorken nâgâh¹³ muztarib olup elini ref idüp¹⁴ bir cânibde meks eyledi. Pes Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* külli¹⁵ havf idüp [B114b] Abdullâh bin Ubeydullâh ana didi ki: "Korkma ki bu iki kadem ceddün¹⁶ Ömer bin el-Hattâb *radıyallâhu anh*un kadem-i şerîfleridür ki Hücre-i Şerîfe darlığından¹⁷ dîvâr altında vâki' olmışdur." Pes Hücre-i Şerîfe'nün temelinde¹⁸ Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* kadem-i¹⁹ mübârekleri için bir yer binâ eylediler ve Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* mezbûr²⁰ [İbn-i] Derdân'a didi ki: "Gördüğün nesneyi setr eyle."

Ve dahi rivâyet olunur ki sene beş yüz yetmiş²¹ târîhinde ahâlî-i Medîne-i Münevvere tahmînen ve takrîben²² ol mahall-i şerîfden dîvâr döse-

1 açup A: sığayup B

2 içerü girmeğe B: -A

3 bin Abdül'azîz B: -A

4 Dilerüz A: Murâd iderüz B

5 ma'an B: -A

6 girmeğe B: -A

7 havf iderüm A: korkarum B

8 imdâd A: yardım B

9 dâhil ola A: gire B

10 girmeden ferâgat eyledi A: girmedi B

11 Rivâyet-i âharda A: Ve bir rivâyetde böyledür ki B

12 temeline B: esâsına A

13 nâgâh A: -B

14 ref idüp A: kaldurup B

15 külli B: -A

16 ceddün A: -B

17 darlığından B: zikından A

18 temelinde B: esâsında A

19 kadem-i mübârekleri B: mübârek kademleri A

20 *radıyallâhu anh* mezbûr B: -A

21 beş yüz yetmiş A: seb'in ve hamse-mi'e B

22 ahâlî-i Medîne-i Münevvere tahmînen ve takrîben B: tahmînen ve takrîben Ehl-i Medîne A

mek âvâzını işitdiler. Ve anı halîfe-i vakt¹ olan Müstazî-Bî'emrillâh nâm kimesneye tahmînen ve kıyâsen² arz idüp mezbûr halîfe [A132a] ulemâ ve fukahâ ile meşveret idüp fetvâları mûcibince ki³ “Huddâm-ı Harem'den bir fâzıl ve mütedeyyin kimesne içerü girüp bu hizmete mübâşeret eyleye.” deyü fukahâdan⁴ fetvâ ile olmağın⁵ emr eyledi ki Beni'l-Abbâs'dan⁶ Bedr nâm kimesneye ki sıyâm-ı nehâr ve kıyâm-ı leyl ile mevsûf ve ihlâs yüzünden Harem-i Şerîf'ün hizmetine kâ'im idi, hizmet-i mezbûre için ol kimesne⁷ ihtiyâr olunup mezbûr dîvârdan inüp içeri varup⁸ gördi ki içeride olan Hücre-i Şerîfe'nün hâ'it-i garbîsi⁹ düşmüş bulunup ve Mes-cid-i Şerîf'ün toprağından kerpîc¹⁰ döküp dîvârı kemâ-kân î'ade eyledi. Ve Hücre-i¹¹ Şerîfe'de ağaçdan bir eski zarf bulup dîvâr üzerine¹² düşdükte mezbûr zarfun kenârından¹³ bir mikdârca sınımışdı, zikr olunan¹⁴ zarfı [B115a] bir mikdâr toprağ ile bile teberrüken¹⁵ Bağdâd'a alup gitdi.¹⁶ Bağdâd'a dâhil olduğu gün azîm gün idi ki¹⁷ cemâ' ahâlî-i Bağdâd¹⁸ kesb ü kârdan kalup¹⁹ istikbâl için ictimâ' olunmuşlar idi. *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi İbnü'n-Neccâr dir ki: Sene semân ve erba'în ve hamse-mi'e târîhinde dîvârun düşdüğü [A132b] âvâz²⁰ istimâ' olundu. Ve Emîr-i Medîne Kâsım bin Mühennâ el-Hüseynî'ye²¹ haber idüp mezbûr didi ki: “Bir sâlih kimesne nâzil olup görsün ki vâkı'a nedür?” Andan sonra tefahhus

1 anı halîfe-i vakt A: ol zamânun halifesi B

2 tahmînen ve kıyâsen A: -B

3 fetvâları mûcibince ki A: -B

4 fukahâdan B: -A

5 olmağın A: -B

6 Beni'l-Abbâs'dan A: Beni'l-Abbâs tâ'ifesinden B

7 ol kimesne B: -A

8 mezbûr dîvârdan inüp içeri varup A: dîvârından Hücre-i Şerîfe'ye girdükde B

9 hâ'it-i garbîsi A: garbî dîvârı B

10 kerpîc A: kirec B

11 Hücre-i B: Mahall-i A

12 üzerine B: -A

13 kenârından B: tarafından A

14 zikr olunan B: -A

15 teberrüken B: -A

16 alup gitdi A: irsâl eylediler B

17 azîm gün idi ki A: -B

18 Bağdâd B: şehir A

19 kalup A: ferâgat idüp B

20 âvâz A: -B

21 Mühennâ el-Hüseynî'ye A: Mühennâ'ya B

idüp Ömer nâm şeyh-i şüyûh-ı Sûfiyye ki Medîne-i Münevverede mücâvir idi ve zühd ü salâh ile ma'rûf ve dîn ü diyânet birle mevsûf¹ olmağın anı ihtiyâr eylediler, mezbûr fıtık zahmeti ile mübtelâ olmağın birkaç gün te'hîre mühlet taleb idüp riyâzet ile mu'alece idüp duhûle kâbiliyyet tahsîl eyledükden sonra² beline³ ip ile bağlanup delükden içerü⁴ nüzûl idüp Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü hazîreye ol delükden⁵ inüp andan sonra Hücre-i Şerîfe'ye dâhil olup; mezbûr ile bir şem' bile idi;⁶ gördi ki sakf balçığından Kubûr-ı Şerîfe üzere bir mikdâr balçık⁷ inmişdür,⁸ pes anı ref idüp⁹ sakalı ile Kubûr-ı Şerîfe'yi¹⁰ süpürdi.

Ve dahi sene¹¹ erba'a ve hamsîn ve hamse-mi'e¹² Rebî'u'l-âhir'inde mezbûr Kâsım'un¹³ devletinde Hücre-i Şerîfe cânibinden râyiha-i kerîhe istişmâm olundu.¹⁴ Pes Emîr Kâsım buyurdu ki huddâm-ı sulehâlarundan [A133a] bir kimesne inüp görüp hakikat-i hâlden haber vire. Pes Beyân nâm esved hasekî Harem-i Muhterem'un huddâmundan idi, mezbûr Beyân¹⁵ mütevellî-i imâret¹⁶ ile ve Hârûn-ı Şâzelî [nâm] sûfi ile içerü girüp içerüde [B115b] Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü dîvâr ile Hücre-i Şerîfe dîvârı arasında¹⁷ bir kedi ölüsü¹⁸ buldılar ki hâ'iz-i Ömer ile Hücre-i Şerîfe arasında olup kokmuşdı. İbnü'n-Neccâr eydür ki: Târih-i mezbûrdan¹⁹ bu zamâna gelinceye²⁰ dek kimesne içerü nüzûl eylememişdür.²¹ Ve Sâhib-i

1 ve dîn ü diyânet birle mevsûf A: -B

2 fıtık zahmeti ile mübtelâ olmağın birkaç gün te'hîre mühlet taleb idüp riyâzet ile mu'alece idüp duhûle kâbiliyyet tahsîl eyledükden sonra A: -B

3 beline B: -A

4 içerü A: Hücre-i Şerîfe'ye B

5 ol delükden B: havha-i mezbûreden A

6 mezbûr ile bir şem' bile idi A: -B

7 balçık B: -A

8 inmişdür A: inüp düşmüş B

9 ref idüp A: kaldurup B

10 sakalı ile Kubûr-ı Şerîfe'yi A: yerini sakalı ile B

11 sene A: -B

12 hamsîn ve hamse-mi'e B: hamsînün A

13 Kâsım'un A: -B

14 râyiha-i kerîhe istişmâm olundu A: yaramaz râyiha gelmeğın B

15 mezbûr Beyân B: -A

16 mütevellî-i imâret A: bennâ mi'mârı emîni B

17 içerüde Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü dîvâr ile Hücre-i Şerîfe dîvârı arasında B: -A

18 ölüsü B: -A

19 Târih-i mezbûrdan A: Ol târihden B

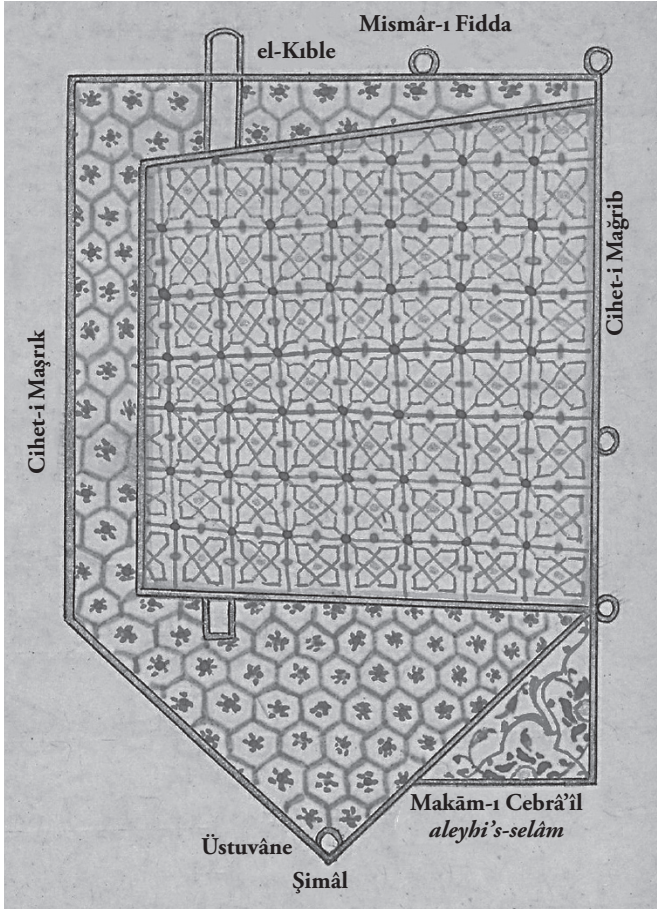
20 gelinceye B: -A

21 nüzûl eylememişdür A: girmemişdür B

Târîh eydür ki: Zâhir budur ki sebkat iden kazıyye ve İbnü'n-Neccâr'un nakli berâber olmağın¹ beyân eylemişdür.

Hücre-i Şerife'nün tasvîrinde Sâhib-i Târîh eydür ki: Şekk yokdur ki Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü muhammes dîvâr² içindeki olan binâ murabba'dur.³ İbnü'n-Neccâr ve ana tâbî' olanlar ki muhammes tasvîr⁴ eylemişlerdür, hatâdur.⁵ Biz Hücre-i Şerife'yi içerüden girüp⁶ arşunlayup ön cânibini ki kible yelîsindedür, on arşun ve sülüs buldum. Ve ard cânibini ki Şâm yelîsindedür, on bir arşun ve rub' ve sūdüs buldum. Arzınun arşunu maşrik ve mağrib cânibinden yedi arşun ve nisf ve sümündür. Ve dîvârlarun [A133b] arzı⁷ cemî' cevânibden bir buçuk arşun ve iki kırâtdur; illâ cânib-i şarkîde tecdîd olan dîvâr ki bir zirâ⁸ ve rub' ve sümündür. Ve Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü dîvârun eni⁹ bir arşun ve sülüsdür. Ve bazı cihâtda on üç arşun üzere azacuk¹⁰ ziyâdece vâki' olmuşdur. İşbu dîvârı¹¹ gayr-ı mutâbık hacet-i gaşım ile binâ olunmuşdı. Ammâ yarım arşun mikdârı sakf hâtırı için ki zikr olunsa gerek,¹² âcür ile ya'nî kerpîc ile binâ olunmuşdı. Ve dahi [B116a] İbnü'n-Neccâr zikr eyledi ki: Cemâleddîn-i Isfahânî *rahimehullâh*¹³ Hücre-i Şerife'nün hâ'izi için sandal ağacından¹⁴ ve abanosdan şübbâk idüp çevresini sakfa yetişinceye değin mezbûr şübbâk [ile] çevirdi.¹⁵ Sâhib-i Târîh *rahmetullâhi aleyh*¹⁶ eydür ki: Hücre-i Şerife-i Nebvî'yi işbu sûret üzere bulduk ki tasvîr olunur:

-
- 1 nakli berâber olmağın B: nakl eyledüğü bir ola, vâfi A
 - 2 Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü muhammes dîvâr B: hâ'iz A
 - 3 murabba'dur A: dört köşelidür B
 - 4 tasvîr B: -A
 - 5 hatâdur A: hatâ itmîşlerdür B
 - 6 girüp B: -A
 - 7 arzı A: eni B
 - 8 zirâ' A: arşun B
 - 9 Ömer bin Abdül'azîz binâ eyledüğü dîvârun eni B: arz-ı cidâr-ı hâ'iz A
 - 10 arşun üzere azacuk A: arşundur, cüz'î B
 - 11 dîvâr-ı B: hâ'iz-i A
 - 12 ki zikr olunsa gerek A: -B
 - 13 *rahimehullâh* B: -A
 - 14 ağacından B: -A
 - 15 sakfa yetişinceye değin mezbûr şübbâk [ile] çevirdi B: mezbûr şübbâk ile sakfa dek irâde eyledi A
 - 16 *rahmetullâhi aleyh* B: -A

[A134a]¹

Mütevellî-i imâret olan İbn-i Zemen nâm kimesnenün tebdîl ü tağyîrâtı² ve dahi ne vech üzere karâr bulduğı bundan sonra zikr olunur.

Ammâ ba'zıların kelâmı ki Kabr-i Şerîf'ün Mescid-i Şerîf sakfından gayrı sakfi yokdur deyü beyân eylemişlerdür, didükleri merdûddur. Belki sadr-ı evvelde dahi musakkaf idi. Ve li-hâzâ Dârimî, *Sahîb*'inde rivâyet [A134b] ider ki Ehl-i Medîne-i Münevver'e ye bir senede gâyet ile³

1 **Derkenar:** Bu fakîr dahi nüshada böylece bulmuşdur B: -A

2 tebdîl ü tağyîrâtı B: ihdâs eyledüğü tağyîrât A

3 gâyet ile B: -A

muhkem kahtlık olup Ümmü'l-Mü'minîn Â'işe-i Sıddîka¹ *radıyallâhu anhâ*² şikâyet idüp pes Hazret-i Â'işe *radıyallâhu anhâ* buyurdu ki: "Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Hücre-i Şerîfeleri [B116b] sakfından³ Kabr-i Şerîf'e nazar idüp⁴ gök cânibinden bir delük açun; tâ ki Kabr-i Şerîf ile gök arasında hicâb ve⁵ hâ'il ref' ola." Pes emrini yerine getürdiler, ba'dehû şol kadar yağmur yağdı ki otlar bitüp develer semirüp⁶ bir mertebede semirdiler⁷ ki nice develer semizliğinden ve kesret-i şahmdan şahmı münfetik olup⁸ helâk oldılar. Ve li-hâzâ⁹ ol seneye "Âmü'l-Fetk"¹⁰ ile müsemmâ oldu.¹¹ Ve Zeyn-i Merâğî eydür ki: "Delük fethi kıtlıklarda Ehl-i Medîne'nün bu ana dek sünnetleridir." Ammâ Sâhib-i Târîh eydür ki: Hâlâ sünnetleri Hücre-i Şerîfe'ye muhît olan maksûreden vech-i şerife mukâbil olan kapuyı feth idüp anda ictimâ' eylemekdür.¹²

Ammâ Hücre-i Şerîfe'den sıfat-ı kubûr-ı münîfede ihtilâf-ı kesîre vâki' olmuşdur. Mecmû'ı yedi sûretdür, sûret-i mezbûre delâ'iliyle¹³ ma'an Sâhib-i Târîh'ün *Kebîr'*inde cümlesi¹⁴ beyân olunmuşdur. Ammâ bu târîhde hemân¹⁵ üç sûreti kavî olmağın ihtiyâr idüp mâ-adâsını za'flarından ötüri îrâd [A135a] eylemedi. Suver-i selâseden¹⁶ biri budur ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfleri Şeyhayn *radıyallâhu te'âlâ*¹⁷ *anhumânun* kabr-i şerîflerinün mukaddeminde vâki' olmuşdur, bu vec-hile ki Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk¹⁸ *radıyallâhu anhun* mübârek başı

1 Â'işe-i Sıddîka A: Â'işe B

2 *radıyallâhu anhâ* B: -A

3 Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Hücre-i Şerîfeleri sakfından B: -A

4 Kabr-i Şerîfe nazar idüp A: -B

5 Kabr-i Şerîf ile gök arasında hicâb ve B: -A

6 semirüp A: -B

7 semirdiler B: -A

8 şahmı münfetik olup A: çatlayup B

9 Ve li-hâzâ A: Anun-içündür ki B

10 Âmü'l-Fetk A: Âmü'l-Fiten B

11 müsemmâ oldu A: tesmiye eylediler B

12 Hâlâ sünnetleri Hücre-i Şerîfe'ye muhît olan maksûreden vech-i şerife mukâbil olan kapuyı feth idüp anda ictimâ' eylemekdür A: Hücre-i Şerîfe'nün etrâfında olan maksûreden vech-i şerife mukâbil olan kapuyı açup anda cem' olmak hâlâ sünnetleridir B

13 delâ'iliyle A: edillesiyle B

14 cümlesi B: -A

15 hemân B: -A

16 Suver-i selâseden A: Ol üç sûretlerden B

17 *te'âlâ* A: -B

18 Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk B: Sıddîk A

Rasûlullâh¹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek² omuzlarına muhâzîdür³ ve Hazret-i Ömerü'l-Fârûk *radıyallâhu te'âlâ anhun*⁴ [B117a] mübârek başı Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhun*⁵ mübârek omuzlarına muhâzîdür,⁶ bu sûret üzere:

Nebî
sallallâhu
aleyhi ve
sellem

Ebû Bekr
radıyallâhu
anh

Ömer
radıyallâhu
anh

Merâğî, Rezin'den ve Yahyâ'dan nakl ider ki: “Bu sûret üzere cezm idüp ekser ulemâ bunun üzeredürler.”

Ve dahi ikinci sûret Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekr *radıyallâhu anhundan* menküldür ki eyitdi:⁷ “Hazret-i Â'îşe'ye *radıyallâhu anhâ* didüm: “Yâ Ümmel-Mü'minîn, bana Rasûl-i Ekrem⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfini ve Sâhibeyn kabr-i şerîflerini göster.” Pes keşf eyledi ve üç kabirden⁹ ki müşrif değil ve yere dahi mülâsık değil. Ve üzerlerinde Arsa'nun kızıl kumu dökülmiş, ya'nî Arsa nâm yerün kumu ki

1 Rasûlullâh A: Hazret-i Rasûl'ün B

2 *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek A: -B

3 muhâzîdür A: berâberdür B

4 Hazret-i Ömerü'l-Fârûk *radıyallâhu te'âlâ anhun* B: Hazret-i Ömer A

5 Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhun* B: Hazret-i Siddîk'un A

6 muhâzîdür A: berâberdür B

7 menküldür ki eyitdi A: rivâyet ider ki mezbûr dimişdür B

8 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

9 kabirden A: kabr-i şerif idi B

ol kum¹ [A135b] kızıl-vâridür² taş ufağı gibi.” Ve mezbûr didi: “Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîflerini gördüm³ ki mukad-dem idi ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk⁴ *radıyallâhu anhun* mübârek başı Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek omuzlarına muhâzî⁵ idi. Ammâ Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhun* mübârek başı Hazret-i⁶ Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek ayakları ucında⁸ vâki‘ olmuştur.” Bu sûret üzere ki beyân olunur:⁹

[B117b]

Ömer *radıyallâhu anh*

Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem*

Ebû Bekr *radıyallâhu anh*

Sâhib-i Târîh eydür ki: Rivâyet-i ûlâ eşherdür. Ammâ¹⁰ rivâyet-i sâniye-yi Hâkim tashîh eylemiştir, pes bu rivâyet ercah-ı rivâyât olur.

Ve üçüncü sûret dahi budur ki ruvât-ı sikâtdan mervîdür; egerçi ba‘zılar fi’l-cümle hıfz cihetinden¹¹ ta’n olunmuştur. Ve rivâyet iderler ki Amre [bint-i Abdurrahmân] dimişdür ki: “Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* Server-i Kâ’inât’un ve Sâhibeyn *aleyhi ve aleyhime’t-tahiyyât*ların kubûr-ı şerîfelerini bize vasf eyledi, bu vech üzere ki Hazret-i¹² Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek başları mağrib cânibinde [A136a] olup Hazret-i Ebû Bekr’ün¹³ *radıyallâhu anh* mübârek başı Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek ayakları ucında¹⁴ olup ve Hazret-i¹⁵ Fârûk’un *radıyallâhu anh* kabr-i şerîfi Hazret-i¹⁶ Rasûl-i

1 ol kum A: -B

2 kızıl-vâridür A: kızıl ve iricedür B

3 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîflerini gördüm B: Gördüm Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfini A

4 Ebû Bekr es-Siddîk B: Siddîk A

5 muhâzî A: berâber B

6 Hazret-i B: -A

7 Rasûlullâh A: Rasûl B

8 ucında B: altında A

9 beyân olunur A: tasvîr olundu B

10 Ammâ B: -A

11 ba‘zılar fi’l-cümle hıfz cihetinden B: ba‘zılarında hıfz cihetinde fi’l-cümle A

12 Hazret-i B: -A

13 Hazret-i Ebû Bekr’ün B: Siddîk’un A

14 ucında B: altında A

15 ve Hazret-i B: -A

16 Hazret-i B: -A

Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ardında vâki' olmuştur." İşbu sûret üzere ki tasvîr olundu:²

Ebü Bekr *radıyallâhu anh*

Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem*

Ömer *radıyallâhu anh*

Ammâ bu kavli redd ider mervî³ olan rivâyet ki Hücre-i Şerîfe'nün cidârı hedm oldukda esâs hafr olunur iken⁴ Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anhun* mübârek kademleri⁵ zâhir oldı, nitekim yukaruda zikr olunmuşdur.⁶

Kubûr-ı Şerîfe keyfiyyetinde;⁷ bir kavle müsennem mervîdür, [B118a] ya'nî musattah ve yere müsâvî⁸ değil. Ve bir kavle müsennem değil rivâyet olundu.⁹ İmdi kavleyn-i mezkûreyi tevfiğ¹⁰ budur ki ibtidâ müsennem değil idi, ba'dehû Hücre-i Şerîfe'nün dîvârı düşükdü müsenem eylediler. Ammâ bu hakîr eydür ki: Âhar tarikle dahi tevfiğ kâbildür. Ya'nî "müsennemdür" diyen kimesnenün murâdı yere berâber değil demek ola ve "müsennem değil" diyen kimesnenün murâdı [A136b] yerden yüce¹¹ olup deve hörgücü gibi değil demek ola, belki terbî'-i hey'et üzere ola; nitekim hâlâ ekser kubûr vaz' olunur. Bu vech üzere tevfiğ evlâ görünür. Zirâ bu takdîrce tağyîre ihtiyâc yokdur. Ammâ evvelki tevfiğ tağyîr¹² iktizâ ider. *Vallâhu a'lem.*

1 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

2 ki tasvîr olundu B: -A

3 redd ider mervî A: -B

4 cidârı hedm oldukda esâs hafr olunur iken A: dîvâr-ı şerîfi yıkıldukda temel kazar iken B

5 kademleri A: ayakları B

6 yukaruda zikr olunmuşdur B: bâlâda sebkât eylemişdür A

7 **keyfiyyetinde** A: **nice idiler** B

8 mervîdür, ya'nî musattah ve yere müsâvî A: ya'nî musattah olup yere berâber B

9 rivâyet olundu A: dimişdür B

10 İmdi kavleyn-i mezkûreyi tevfiğ B: Kavleyn tevfiğ A

11 yüce A: yukaruca B

12 tağyîr A: -B

Sa'îd bin Müseyyeb'den ve gayrılardan *radiyallâhu te'âlâ anhum*¹ mervîdür ki Hazret-i² Îsâ *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* Hücre-i Şerîfe-i Rasûlullâh'da³ defn olacaktır. Ve dahi Hazret-i Â'îşe *radiyallâhu anhâ*dan rivâyet olunmuşdur ki, Abdurrahmân bin Avf muhtazar oldukda mezbûre⁴ Hücre-i Şerîfe-i Rasûl'de⁵ defn olmaklığı Â'îşe *radiyallâhu anhâya*⁶ arz eyledi. Ve dahi rivâyet olunur ki Hazret-i Hasan *radiyallâhu anh* Hücre-i Şerîfe'de defn olunmak için Hazret-i Â'îşe *radiyallâhu anhâ* izn⁷ virmişdi, ammâ Benî Ümeyye tâ'ifesi⁸ mâni' oldılar. Ve rivâyât-ı mezbûre⁹ delâlet ider buna ki Hücre-i Şerîfe'de bir âdem defn idecek yer vardır.¹⁰ *Vallâhu a'lem*.

[B118b]

On Birinci Fasl

Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* re's-i şerîfi ve vech-i [A137a] neyyir-i latîflerinün¹¹ alâmeti ve Makâm-ı Cibrîl¹² *aleyhi's-selâm* ve Hücre-i Şerîfe'yi ruhâm¹³ ile te'zîr ve tahlîk ve me'âlîk ve Hücre-i Şerîfe üzere dâ'ir olan¹⁴ maksûre ve üzerinde olan kubbe-i şerîf¹⁵ beyânındadır.

Ammâ alâmet-i cihet-i re's-i şerîf¹⁶, ma'lûm ola ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün*¹⁷ cihet-i re's-i şerîfün¹⁸ alâmeti gümüş

-
- 1 ve gayrılardan *radiyallâhu te'âlâ anhum* B: *radiyallâhu anh* ve gayrdan A
 - 2 Hazret-i B: -A
 - 3 Hücre-i Şerîfe-i Rasûlullâh'da B: Hücre-i Şerîfe'de A
 - 4 mezbûre A: -B
 - 5 Hücre-i Şerîfe-i Rasûl'de B: Hücre-i Şerîfe'de A
 - 6 Â'îşe *radiyallâhu anhâya* B: -A
 - 7 izn A: icâzet B
 - 8 tâ'ifesi B: -A
 - 9 rivâyât-ı mezbûre A: bu zikr olunan rivâyetler B
 - 10 vardır B: bâkî A
 - 11 **neyyir-i latîflerinün** A: **müniri** B
 - 12 **Cibrîl** A: **Cebra'il** B
 - 13 **Hücre-i Şerîfe'yi ruhâm** A: **Hücre-i Şerîfe mermer** B
 - 14 **üzere dâ'ir olan** A: **etrâfında çevrilen** B
 - 15 **kubbe-i şerîf** B: **kubbe** A
 - 16 **Ammâ alâmet-i cihet-i re's-i şerîf** A: -B
 - 17 Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A
 - 18 cihet-i re's-i şerîfün A: mübârek başlarının B

safâ'îhi ile musaffah¹ sandûkdur. Mezbûr sandûk Kabr-i² Şerîf'ün dîvârına³ mülâsık olan direk altındadır. Ol dîvârın⁴ safha-i garbiyyesi nihâyetinde ki kible cihetinde müntehî olur, Üstuvâne-i Tevbe ve Üstuvâne-i Serîr safına muhâzîdür;⁵ gâflet olunmaya.

Sâhib-i Târîh eydür ki: İşbu sandûkun ibtidâ-i hudûsını⁶ bilmezim. Ve dahi dir ki: Mezbûr⁷ sandûk üzerinde sâbıkda ağaçdan⁸ bir kâ'im var idi zâhir-i üstuvâneye muhît, Hücre-i Şerîfe'nün ruhâmı üzerine varınca. Ve işbu kâ'im yalduzlu gümüş tahtalar ile muhattem ve musaffah idi,⁹ harîk-ı âhirda sandûk ile bile yandukda tecdid idüp ağaçdan kâ'im¹⁰ yerine ruhâmdan idüp anda Besmele ve salavât ve selâm ve gayrı zâlik [A137b] yazup müzeyyen eylediler.

Ammâ vech-i şerîfe alâmeti mismâr-ı fiddadır ki safha-i garbiyye ile mismâr-ı fidda¹¹ arası beş arşun mikdârıdır. Bu günde mu'teber olan budur; ammâ sâbıkda ne idi ve¹² nice idi [B119a] bilmek¹³ murâd olunursa Arabî tevârîhe¹⁴ rücû' oluna.

Ammâ Makâm-ı Cibrîl¹⁵ *aleyhi's-selâm*, Kabr-i Şerîf'ün murabba'ası kurbındadır. Mezbûr yerde Merâğî zikr eyledüğü üzere dahi mismâr-ı fidda var idi. Ve Hücre-i Şerîfe dîvârınınun¹⁶ zâviye-i şimâliyye cânibine murabba'anun inhirâfı mahallinde idi. Gûyiyâ işbu mismâr düşüp girü yerine¹⁷ î'ade olunmadı.

1 safâ'îhi ile musaffah A: altun yalduzlu tahtalar ile kaplanmış olan B

2 Kabr-i A: Hücre-i B

3 dîvârına B: hâ'izine A

4 Ol dîvârın B: Hâ'iz-i mezbûrun A

5 muhâzîdür A: berâberdür B

6 sandûkun ibtidâ-i hudûsını A: sandûkı ibtidâ kim peydâ eyledi B

7 Mezbûr A: -B

8 ağaçdan A: -B

9 yalduzlu gümüş tahtalar ile muhattem ve musaffah idi B: muhattem ve musaffah idi yalduzlu gümüş safâ'îhi ile A

10 tecdid idüp ağaçdan kâ'im A: sandûkı ağaçdan tecdid idüp ve kâ'im B

11 mismâr-ı fidda B: mismâr A

12 ne idi ve A: -B

13 bilmek B: -A

14 Arabî tevârîhe B: asıla A

15 **Cibrîl** A: **Cebra'îl** B

16 dîvârınınun B: hâ'izinün A

17 girü yerine B: -A

Ammâ Hücre-i Şerîfe'yi ruhâm¹ ile te'zîr eylemek zâhiren el-Mütevekkil-Alallâh nâm pâdişâhun² hilâfeti³ zamânında kim⁴ olmuşdur,⁵ sene isneteyn ve selâsîn⁶ ve mi'eteyn⁷ târihinde vâki' olmuş idi.⁸ Ve dahi Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsinde olan ferş-i ruhâm dahi zâhiren anundur.⁹ İbnü'n-Neccâr eydür ki: Muktefi¹⁰ hilâfetinde sene semân ve erba'în ve hamse-mi'ede¹¹ Benî Zengî vezîri olan Cemâleddîn-i İsfahânî tecdîd eyledi ve Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsin¹² bir kâmet¹³ mikdârı murahham eyledi. Zâhiren bu tecdîd harîk-ı evvelden sonra olmuş ola.

Sâhib-i Târih [A138a] eydür ki: Bizüm zamânımızda Sultân Kayıtbay devletinde iki kerre tecdîd oldu. Evvelki tecdîd ol sene ihdâ ve semânîn ve semâne-mi'e târihinde, harîkden mukaddem tecdîd olunmuşdı. Ve ikinci tecdîd harîkden sonra, sene seb'a ve semânîn ve semâne-mi'e târihinde vâki' oldu.¹⁴ Bundan sonra¹⁵ Hücre-i Şerîfe'de ve Ravza'da ne kadar mermer döşenmiş görünürse cem'an¹⁶ imâret-i sâniyede hâdis olmuşdur. Ve harîkden sonra¹⁷ ol [B119b] Mescid-i Şerîf'ün kible cânibindeki dîvârında¹⁸ Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*¹⁹ mihrâbından gayrı bir yerde ruhâm

1 ruhâm A: mermer B

2 nâm pâdişâhun B: -A

3 hilâfeti A: -B

4 kim B: -A

5 olmuşdur A: -B

6 selâsîn A: -B

7 mi'eteyn B: semâne-mi'e A

8 vâki' olmuş idi B: -A

9 Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsinde olan ferş-i ruhâm dahi zâhiren anundur A: -B

10 Abbâsi Halîfesi Ebû Abdillâh el-Muktefi-Li'emrillâh Muhammed b. Ahmed el-Müstazhir-Billâh (1136-1160).

11 Muktefi hilâfetinde sene semân ve erba'în ve hamse-mi'ede A: Sene semân ve erba'în ve hamse-mi'ede Muktefi hilâfetinde B

12 havâlîsin A: etrâfını B

13 kâmet A: âdem boyı B

14 Evvelki tecdîd ol sene ihdâ ve semânîn ve semâne-mi'e târihinde, harîkden mukaddem tecdîd olunmuşdı. Ve ikinci tecdîd harîkden sonra, sene seb'a ve semânîn ve semâne-mi'e târihinde vâki' oldu B: ol sene ihdâ ve semânîn ve semâne-mi'e târihinde harîkden evvel ve harîkden sonra sene seb'a ve semânîn târihinde A

15 sonra A: gayrı B

16 Hücre-i Şerîfe'de ve Ravza'da ne kadar mermer döşenmiş görünürse cem'an B: ne kadar ruhâm ki Hücre-i Şerîfe'de ve gayrihâda görünür A

17 harîkden sonra A: sonraki yanıktan evvel B

18 kible cânibindeki dîvârında B: dîvâr-ı kblisinde A

19 *radıyallâhu anh* B: -A

yok idi.¹ Ammâ Sultân Kayıtbay'un *rahimebullâh*² imâret-i sâniyesinde ki hâlâ Mescid-i Şerîf-i Nebevî'nün³ binâsı anun üzeredür, eydür ki: Menâre-i⁴ şarkıyye ve Bâbü's-Selâm ve Minber-i Şerîf⁵ ve mü'ezzinlerün kürsisi⁶ ve ba'zı muhdes⁷ direkler ki Hücre-i Şerîfe havâlîsinde olmuşdur, bunlar⁸ murahham kılındı. *Vallâhu a'lem*.⁹

Ammâ Hücre-i Şerîfe'nün kisvesi; İbnü'n-Neccâr Hücre-i Şerîfe'nün terhîmini zikr eyleyüp Isfahânî'ye mensûp olan sandaldan ve abanosdan olan şübbâk-i şerîf-i¹⁰ mezkûrî beyân eyledükden sonra didi ki: Lâ-yezâl bu vaz' üzere idi; tâ Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ ki Mısır pâdişâhlarının vezîrleri olan Sâlih nâm kimesnenün güyegisi idi,¹¹ [A138b] beyâz Debîkî¹² bir perde ki tırâz ve câmât¹³ merkümesi var idi ve kızıl ibrişim ile Yâsîn Sûresi üzerinde yazılmışdı, irsâl idüp diledi ki¹⁴ Hücre-i Şerîfe'de ta'lîk oluna. Emîr-i Medîne olan¹⁵ Kâsım bin Mühennâ anı men' idüp tâ halîfe-i vakt¹⁶ olan¹⁷ Müstazî-Bi'emrillâh'dan¹⁸ izn getürüp ba'dehû ta'lîk eyledi ve iki yıl mikdârı mu'allak durdı. Andan sonra halîfe cânibinden mor ibrişimden kullâb-dûzî¹⁹ ile mutarraz perde ki tırâzında Müstazî-Bi'emrillâh²⁰ ismi ya-

1 ruhâm yok idi A: mermer yoğidi B

2 *rahimebullâh* B: -A

3 Mescid-i Şerîf-i Nebevî'nün B: Mescid-i Şerîf A

4 Menâre-i A: Binâ-i B

5 Bâbü's-Selâm ve Minber-i Şerîf B: Bâbü's-Selâmı ve Minber'i A

6 mü'ezzinlerün kürsisi A: mü'ezzinler dekkesini B

7 muhdes A: hâdis olan B

8 bunlar B: -A

9 *Vallâhu a'lem* A: -B

10 şerîf-i B: -A

11 Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ ki Mısır pâdişâhlarının vezîrleri olan Sâlih nâm kimesnenün güyegisi idi A: Mısır pâdişâhlarına vezîr olan Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ nâm kimesne B

12 ديبك A B Her iki nüshada da yanlış imla edilmiş olan "Debîkî" kelimesi, Mısır'da bulunan ve giysi imalatıyla meşhur olan Debîk karyesine mensubiyet ifade etmektedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 298; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsü'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, C. 4, İstanbul 2013, s. 3974.

13 الحمامات A: اكمامات B Farsça elbise manasına gelen "câme" kelimesine cem'-i müennes eki getirilmek suretiyle teşekkül etmiş olan "câmât" kelimesi, Orta Çağ'da Arapçaya ithal edilerek çoğul ekleriyle Arabî forma sokulan çok sayıda kelimedendir.

14 diledi ki A: -B

15 olan B: -A

16 vakt A: zamân B

17 olan B: -A

18 Bi'emrillâh'dan A: Billâh'dan B

19 kullâb-dûzî: tuğ işi

20 Bi'emrillâh A: Billâh B

zılmışdı, gelüp¹ vâsıl olup ba'dehû evvelki perdeyi alup yerine bu² perdeyi giyürdiler ve evvelki perdeyi Hazret-i Ali [B120a] *radıyallâhu anhun* meşhedine³ iletüp⁴ giyürdiler. Andan sonra Nâsır-Lidînillâh⁵ nâmun⁶ perdesi gelüp mezbûr perde üzerine giyürdiler. Andan sonra vâlidesi cânibinden bir perde dahi gelüp ol dahi ta'lik olundu. İbnü'n-Neccâr didi ki: Bizüm zamânımızda üç perde biri biri üzere asılmış idi.⁷ Zâhir budur ki Hücre-i Şerîfe'ye evvel kisve giydiren, yukaruda zikr olan [Hüseyn bin] Ebi'l-Heycâ nâm vezîr idi,⁸ *vallâhu a'lem*. Ve sene⁹ sittîn ve seb'a-mi'e [...] Sultân es-Sâlih İsmâ'il bin Nâsır, Mısır beytû'l-mâli mâlından bir karye satun alup vakf [A139a] eyledi ki gallesiyle her yıl Ka'be-i Mu'azzama'yı ve beş yılda bir Hücre-i Şerîfe'yi ve Minber-i Nebevî'yi kisvet giyüreler¹¹ hâlâ müşâhede olan sıfat üzere. Ve kisve-i cedîde vâsıl oldukda¹² kisve-i atıkayı ber mücib-i âdet-i kadîme tevzî' ve taksîm iderlerdi, nitekim hâlâ müşâheddür.¹³ Ammâ¹⁴ bu hakîr dir ki: kisve-i atıka halîfe-i zamân olanun emrine¹⁵ müfevzudur; dilerse taksîm ider ve dilerse âhar yere sarf ider, nitekim kütüb-i Hanefiyye'de mastûrdur. Ammâ âdet tağyîr eylememek evlâ ve enseb görünür, *vallâhu a'lem*. Ammâ Alâ'î dir ki: "Kisve-i kadîmenün cevâz-ı kısmetinde tereddüd yokdur, zîrâ vakf-ı istikrâr âdetden sonra olmuştur."

Ammâ Hücre-i Şerîfe'yi tahlîk, ya'nî halûk sürmek ki güzel kokulardan mürekkebe olan tîbdür ki za'ferân ve misk [B120b] ve sandal ve gayrı zâlik mecmû'ından hâsıl olan mürekkebe feth-i hâ-i mu'ceme ile "halûk"¹⁶ tesmiye olunmuşdur. Ve mervîdür ki sene seb'in ve mi'e târîhinde¹⁷ Hay-

1 gelüp B: -A

2 bu A: mezbûr B

3 meşhedine A: merkadine B

4 iletüp A: -B

5 Nâsır-Lidînillâh A: Nâsiruddîn B

6 nâmun B: -A

7 asılmış idi B: vâki' oldı A

8 yukaruda zikr olan [Hüseyn bin] Ebi'l-Heycâ nâm vezîr idi B: Ebu'l-Heycâ ola A

9 Ve sene B: -A

10 Burada yer alan عشر نده şeklindeki ifade okunamamıştır.

11 kisvet giyüreler A: kisvelendüreler B

12 vâsıl oldukda A: geldükde B

13 müşâheddür A: âdetleridür B

14 Ammâ B: -A

15 halife-i zamân olanun emrine B: emr-i halifeye A

16 feth-i hâ-i mu'ceme ile "halûk" B: "halûk" feth-i hâ-i mu'ceme A

17 mi'e târîhinde A: mi'ede B

zurân nâm hâtun Medîne-i Münevver'e gelüp emr eyledi ki Mescid-i Şerîf'i tahlîk ideler. Ve Mûnise nâm bir câriyesini bu hizmet üzere mütevellî¹ eyledi. Andan sonra Kabr-i Şerîf'i bi-tamâmihî ve Üstuvâne-i Tevbe'yi [A139b] ve alem-i Musallâ-yı Nebevî olan üstuvâneyi fasl olanda² mezbûr olan eşyâ ile halûk sürerlerdi. Sâhib-i Târîh eydür ki: Halûk kazıy-yesi³ zamânımızda metrûkdur.

Ammâ Hücre-i Şerîfe'nün me'âlîki ya'nî Hücre-i Şerîfe'nün havâlisinde asılan altun ve gümüşden olan kanâdîl⁴ ve gayrı ki vardur, inşâ'allâh⁵ zikr olunur. Sâhib-i Târîh eydür ki: İbtidâ-i hudûsına muttalî' olmadum; lâkin İbnü'n-Neccâr zikr ider ki: Mescid-i Şerîf sakfında dîvâr-ı kiblî ile Hücre-i Şerîfe arasında ziyâret iden kimesnelerün başları üzerinde⁶ kırkdan ziyâde kandîl asılmışdı, kimi büyük ve kimi küçük ve kimi nakışlı ve kimi sâde altundan ve gümüşden ve billûrdan. Mezbûr kandîlleri pâdişâhlar ve ekâbir ve⁷ a'yân-ı etrâf-ı ekâlîm ve büldân tuhfê ve nezr tarîkiyla irsâl eylemişlerdi.⁸ Sâhib-i Târîh dir ki: Kanâdîl-i mezbûre⁹ hâlâ maksûre içindedür ve eknâf ve etrâfdan¹⁰ âdet-i kadîme üzere tuhaf¹¹ ve nezrler münkatı' değildür. Ve her kaçan çoğalursa birilerin indirüp birilerin dahi [B121a] yerlerine asarlardı ve eskileri Mescid-i Şerîf ortasında olan kubbede korlar idi.¹² [A140a] Ve kubbe-i mezbûrede bu makûle tuhafdan haylî esbâb cem' olunmuşdı. Nâgâh sene ihdâ aşere ve semâne-mî'e târîhinde cemî' Hicâz saltanatı Hasan bin Aclân-ı Hasenî'ye müfevvez olup mezbûr Hasan, Sâbit bin Nuğayr-ı Mansûrî nâm kimesneyi emîr-i Medîne idüp andan evvel Cemmâz bin Hibetü'l-Cemmâzî emîr-i Medîne idi, mezbûr Sâbit'ün emâreti berâtı vâsil olmadın vefât idüp

1 mütevellî A: ta'yîn B

2 alem-i Musallâ-yı Nebevî olan üstuvâneyi fasl olanda A: Mihrâb-ı Nebevî'de olan üstuvâne-i şerîfeye fasl-ı evvelde B

3 Halûk kazıyyesi A: -B

4 gümüşden olan kanâdîl A: gümüş kandîller B

5 ki vardur, inşâ'allâh B: budur ki A

6 başları üzerinde A: başı ucında B

7 ve ekâbir ve B: -A

8 irsâl eylemişlerdi A: göndermişlerdür B

9 Kanâdîl-i mezbûre A: Ol kandîller B

10 eknâf ve etrâfdan A: etrâf u eknâfdan B

11 tuhaf: tuhfeler, hediyeler

12 çoğalursa birilerin indirüp birilerin dahi yerlerine asarlardı ve eskileri Mescid-i Şerîf ortasında olan kubbede korlar idi B: çoğalır, birin indirüp yerine bir dahi asup eskiyi sahn-ı secdede olan kubbede vaz' iderler A

bu esnâda Cemmâz izhâr-ı isyân idüp gümüş kanâdîlden on yedi kantâr ve iki hoşhâne ki altun avadânlığı ile dolu idi dirler,¹ ahz idüp ahâl-i Medîne-i Münevvere'nün evlerin nehb ü² gâret idüp Hücre-i Şerîfe'de asılan kandîlleri indirmek için nerdübân getirüp³ indirmek sadedinde iken Hakk Te'âlâ anı sarf eyledi. Rivâyet olunur ki eşyâ-i mezbûreyi yere⁴ defn idüp kendü⁵ sene isnâ ve aşere ve semâne-mi'e târîhinde katl⁶ olunup defn eylediği eşyanun yeri⁷ ma'lûm olmayup zâyî' oldu. İşbu vâkı'adan sonra yine eşyâ-i kesîre kubbe-i mezbûrede cem' olunup ba'dehû sene erba'a ve işrîn ve semâne-mi'e târîhinde Emîr [A140b] Aziz bin Heyâzî' bin Hibetü'l-Cemmâzî bir mikdârın bi-tarîk-ı karz aldı. Ba'dehû⁸ lâ-yezâl tuhaf ve nüzûr tezâyüd üzere idi; tâ ki⁹ Burgûs bin Betîr el-Hüseynî ve Debbûs bin Sa'd el-Hüseynî et-Tufeylî sene sittîn ve semâne-mi'e târîhinde [B121b] mevsim-i hacca kanâdîl-i mezbûreden bir mikdâr üzere mürûr idüp¹⁰ gördüklerinde tama'ları hareket idüp hîle ile Mescid-i Şerîf'ün dîvârına çıkup ve yine sakfdan içerü¹¹ inüp Hücre-i Şerîfe'nün kandîllerinden¹² kâdir oldukları kadar çalup alurlardı. Bu minvâl üzere tuhafdan haylî esbâb¹³ alup kimesne anların hâllerine vâkîf olmadı. Müddet-i medîdeden sonra mezbûrların kıssası ifşâ olup¹⁴ [ve cümle nâs] hakikat-i hâle muttali' olup¹⁵ mezbûr Burgûs ile Debbûs'ı ma'an ahz olunup aldıkları tuhafdan mümkün olanun redd itdürüp¹⁶ anları katl ey-

-
- 1 andan evvel Cemmâz bin Hibetü'l-Cemmâzî emîr-i Medîne idi, mezbûr Sâbit'ün emâreti berâtı vâsıl olmadın vefât idüp bu esnâda Cemmâz izhâr-ı isyân idüp gümüş kanâdîlden on yedi kantâr ve iki hoşhâne ki altun avadânlığı ile dolu idi dirler A: mezbûr Sâbit'ün emâreti berâtı dahi vâsıl olmadın vefât idüp andan evvel Cemmâz bin Hibetü'l-Cemmâzî emîr-i Medîne olmağın bu esnâda izhâr-ı isyân idüp altundan ve gümüşden on yedi kantâr altun ve gümüş avadânlığı alup iki hoşhâne dolusu B
 - 2 evlerin nehb ü A: evlerini yağma B
 - 3 getirüp A: kurdurup B
 - 4 yere B: -A
 - 5 kendü B: -A
 - 6 katl A: -B
 - 7 eşyanun yeri B: yer A
 - 8 Ba'dehû B: -A
 - 9 tâ ki A: ve yine B
 - 10 bir mikdâr üzere mürûr idüp A: -B
 - 11 içerü B: -A
 - 12 Hücre-i Şerîfe'nün kandîllerinden B: kanâdîl-i mezbûreden A
 - 13 tuhafdan haylî esbâb A: haylî esbâb tuhafdan B
 - 14 mezbûrların kıssası ifşâ olup B: -A
 - 15 hakikat-i hâle muttali' olup A: -B
 - 16 olanun redd itdürüp A: olduğu kadar alup B

lediler. Sâhib-i Târîh eydür ki: Bize haber¹ yetişdi ki harîkden mukaddem² imâret³ üzere mütevellî⁴ olan İbn-i Zemen nâm kimesne⁵ Sultân Kayıtbay'a tezyîn ve tahsîn⁶ eyledi ki kubbede⁷ cem' olan tuhaf ve nüzûrî Mısır'a iletüp Mescid-i Şerîf'ün imâretine sarf oluna. Mezbûrun kelâmı sebebiyle [A141a] harîkden evvel bir mikdârın alup gitmişler idi.⁸ Bu hakîr dahi dir ki: Bizüm zamânımızda dahi kanâdîl-i mezbûreden bir mikdârını meşâyih-i Harem-i Şerîf'den bir şeyhu'l-Harem re'y iktizâ eyledi ki vücûh-ı hayra sarf oluna. Binâ'en alâ-zâlik bir mikdârını alup vücûh-ı hayra sarf eyledi. *Vallâhu a'lem.*

Ammâ Hücre-i Şerîfe ile Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ⁹ radiyallâhu te'âlâ¹⁰ anhânun beyt-i şerîflerinün çevresinde¹¹ vâki' olan maksûreyi Sultân Baybars nâm kimesne¹² ihdâs idüp ağaçdan âdem boyınca ve çevresinde [B122a] pencereler ile¹³ idüp üç kapu dahi vaz'¹⁴ eyledi. Şübbâk-i mezkûr sebebiyle Ravza-i Şerîfe'den kıblî ve şarkî ve garbîden bir mikdâr yer¹⁵ anda namâz kılmakdan¹⁶ hacr olundu. Ve maksûre içinde namâz kılmak men' olunmak mesmû' olmadı ki men' eylemiş olalar.¹⁷ İşbu bâbda Ömer bin Abdül'azîz *radiyallâhu anh* muktedâdur demek hatâ ve¹⁸ galat-ı mahzdur ki yukaruda zıkr olunmuşdur.¹⁹ Zîrâ Ömer bin Abdül'azîz'den Ravza-i Şerîfe'ye hacr vâki' olmadı, nitekim bâlâda sebkât eyledi.²⁰ Ammâ vâki' olduğu takdîrce Kabr-i Şerîf'i muhâfazat zarûreti için idi; tâ kim

1 haber B: -A

2 harîkden mukaddem B: -A

3 imâret A: binâ B

4 mütevellî A: mi'mâr ve nâzır B

5 nâm kimesne B: -A

6 tezyîn ve tahsîn A: arz B

7 kubbede A: Hücre-i Şerîfe'de B

8 Mezbûrun kelâmı sebebiyle harîkden evvel bir mikdârın alup gitmişler idi A: -B

9 **Fâtımatü'z-Zehrâ** B: **Fâtıma** A

10 **te'âlâ** B: -A

11 **çevresinde** B: **devrinde** A

12 nâm kimesne B: -A

13 çevresinde pencereler ile B: pencereler ile çevresinde A

14 vaz' A: -B

15 Şübbâk-i mezkûr sebebiyle Ravza-i Şerîfe'den kıblî ve şarkî ve garbîden bir mikdâr yer B: Mezkûr sebeb-ile Ravza-i Şerîfe'den bir mikdâr A

16 anda namâz kılmakdan A: -B

17 Ve maksûre içinde namâz kılmak men' olunmak mesmû' olmadı ki men' eylemiş olalar B: Ulemâdan ve sulehâdan anı men' eylemek istimâ' olunmadı A

18 hatâ ve B: -A

19 ki yukaruda zıkr olunmuşdur B: -A

20 Zîrâ Ömer bin Abdül'azîz'den Ravza-i Şerîfe'ye hacr vâki' olmadı, nitekim bâlâda sebkât eyledi A: -B

Ka'be'ye müşâbih [A141b] olmaya, ne ân ki zarûretsüz vâki' olmuş ola. Lâkin Mecdüddîn-i Lugavî kelâmından ma'lûm olur ki kapusu dâ'imâ meftûh idi, namâz kılmakdan mâni' değildi. İbn-i Cemâ'a kelâmından dahi mefhûm budur ki eyyâm-ı mevsimden gayrı günlerde maksûre kapuları dâ'imâ¹ meftûh idi.² Sâhib-i Târîh eydür ki: Bundan sonra kapuları bağladılar bir tarîk ile ki bir ehada³ içeri girüp namâz kılmak müyesser olmaz; meger ki devletlü olup câhından korkup yâhûd mâlına tama' idüp kimesne ola ki bu⁴ makûle kimesneye müyesserdür. Ve bu bid'at Barsbay⁵ nâm kimesnenün⁶ devletinde⁷ hâdis olmuşdı. Andan sonra sene erba'a ve tis'in ve sitte-mi'e târîhinde Zeynüddîn Ketboğa nâm kimesne sakfa müntehî olur bir şübbâk dâ'ir-i mezbûr üzere vaz'⁸ eyledi. Andan sonra⁹ dördüncü kapuyı ziyâde eylediler sene tis'a ve ısrîn ve seb'a-mi'e târîhinde [B122b] Nâsır¹⁰ nâm kimesne devletinde, Musakkaf-ı Kıblî'nün mu'ahharında oldu.¹¹ Andan sonra sene selâse ve hamsîn ve semâne-mi'e târîhinde Zâhir Çakmak¹² nâm kimesne¹³ devletindedür zıkr olan¹⁴ dördüncü kapunun önünde bir latîf sakf ki altı arşun mikdârıdur, [A142a] ihdâs olunup ve ferşini ruhâmdan müzeyyen eyledi. Ammâ harîk-ı sâni'de umûr-ı mezbûre cemî'an muhterik olmağın¹⁵ yine cihet-i kıblîde nühâsdan şübbâk idüp üzerinde nühâsdan şebeke düzüp kebûter men'i için¹⁶ müntehâ-i irtifâ'a

1 maksûre kapuları dâ'imâ B: -A

2 meftûh idi A: açık olurdu B

3 ehada A: kimesneye B

4 kimesne ola ki bu A: -B

5 Burcî Memlûk hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn Barsbay (1422-1438).

6 nâm kimesnenün B: -A

7 devletinde A: zamânında B

8 sene erba'a ve tis'in ve sitte-mi'e târîhinde Zeynüddîn Ketboğa nâm kimesne sakfa müntehî olur bir şübbâk dâ'ir-i mezbûr üzere vaz' B: Zeynüddîn Ketboğa sene erba'a ve tis'in ve sitte-mi'e târîhinde bir şübbâk ki sakfa müntehî olur, dâ'ir-i mezbûr üzere A

9 Andan sonra A: -B

10 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Nâsîrüddîn Muhammed b. Kalâvûn (1293-1341).

11 sene tis'a ve ısrîn ve seb'a-mi'e târîhinde Nâsır nâm kimesne devletinde, Musakkaf-ı Kıblî'nün mu'ahharında oldu B: Nâsır devletinde Musakkaf-ı Kıblî'nün mu'ahharında sene tis'a ve ısrîn ve seb'a-mi'e târîhinde A

12 Burcî Memlûk hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Seyfüddîn Çakmak el-Âlâ'î (1438-1453).

13 nâm kimesne B: -A

14 zıkr olan B: -A

15 Ammâ harîk-ı sâni'de umûr-ı mezbûre cemî'an muhterik olmağın A: İşbu zıkr olunan umûr harîk-ı sâni'de cemî'an yanmağın B

16 üzerinde nühâsdan şebeke düzüp kebûter men'i için A: kebûter menba' için üzerine nühâsdan zıkr gibi şebeke düzüp B

dek kılındı. Ve dahi cihât-ı selâseye demürden şübbâk idüp üzerini¹ yine tarîk-ı mezbûr ile² şebeke idüp etrâfını³ dutdılar ve kapularını dahi demürden idindiler, meger kıblî kapuyı ki anı müşebbek sacdan eylediler.⁴ Bir müşebbek dahi ki Hücre-i Şerîfe ile rahabe arasındadır ki Hücre-i Şerîfe'nün müselles ardındadır, eylediler bir tarîk ile ki mezbûr müsellesün ba'zısı anda dâhil olup müstakîl mahalli oldu ki iki kapusu var idi, anlardan maksûreye dâhil olurlar idi; gûyiyâ Hazret-i Fâtıma *radıyallâhu anhânun* menzil-i şerîfi yeridür. *Vallâhu a'lem.*

Ammâ Hücre-i Şerîfe'ye muhâzî olan kubbe ki yukarı cânibindendir, kadîmde yok idi; tâ Mansûr Kalâvûn⁵ nâm kimesne⁶ zamânına dek. Belki kadîmde olan⁷ Hücre-i Şerîfe'ye muhâzî⁸ yukarı cânibinden [A142b] Mescid-i Şerîf sathında alâmet için âdem boyınca kirec ile hazîre binâ olunmuşdı. Ve sene semân ve seb'ın ve sitte-mi'e târîhinde bir kubbe ki altı murabba' ve üzeri [B123a] müsemmen olup üzerini rasâsdan⁹ tahtalar ile mıhlayup¹⁰ binâ olundu.¹¹ Ba'dehû Nâsır Hasan bin [Muhammed bin] Kalâvûn¹² eyyâmında elvâh-ı rasâs¹³ muhtell olmağın yine kubbe-i mezbûre tecdîd olundu. Ve sene hamse ve sittîn ve seb'a-mi'e târîhinde Eşref Barsbay zamânında dahi gene tecdîd ve ihkâm¹⁴ olundu. Ve Kayıtbay zamânında dahi yine harîkden evvel ba'zı yerleri¹⁵ ıslâh ve ihkâm¹⁶ olmuşdı. Ve ammâ harîkden sonra olan bundan¹⁷ sonra gelen faslda tafsîl ile zikr olunur, *inşâ'allâhu Te'âlâ.*

1 üzerini A: yukarusını B

2 tarîk-ı mezbûr ile A: -B

3 etrâfını B: -A

4 meger kıblî kapuyı ki anı müşebbek sacdan eylediler A: -B

5 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'l-Mansûr Seyfüddîn Kalâvûn el-Elî es-Sâlihî (1279-1290).

6 nâm kimesne B: -A

7 olan B: -A

8 muhâzî A: berâber B

9 rasâsdan A: kurşun B

10 mıhlayup B: tesmîr idüp A

11 binâ olundu A: yapıldı B

12 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Nâsırüddîn Hasan b. el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn (1347-1351, 1354-1361).

13 elvâh-ı rasâs A: kurşun tahtaları B

14 ve ihkâm A: -B

15 yerleri B: -A

16 ve ihkâm A: -B

17 bundan A: bu fasıldan B

On İkinci Fasl

Mücedded imâret beyânındadır. Ve dahi Hücre-i Şerîfe'nün sakfını Mescid-i Şerîf sakfının tahtında¹ kubbe-i muhtasara-i latîfe ile tebdîl ve dahi Kubbe-i Şerîfe mukarrer olduğı vech üzere tasvîrun beyânındadır.

Ve bundan sonra² ma'lûm ola ki mahrûse-i Mısır ve diyâr-ı Arab sultânı³ olan Sultân Kayıtbay merhûma Mescid-i Nebevî'nün⁴ [A143a] ta'mîre ihtiyâcı olduğı⁵ arz olundukda⁶ sene ihdâ ve semânîn ve semâne-mi'e târîhinde harîkden evvel⁷ Şems bin Zemen nâm kimesneyi Medîne-i Münevvere cânibine gönderüp ve hizmet-i mezbûre üzere nâzır idüp⁸ mezbûr nâzırın nazarı bunı⁹ iktizâ eyledi ki Hücre-i Şerîfe'nün ruhâmını tecdîd idüp Üstuvâne-i Sandûkî ki çatlamışdı, anı dahi ıslâh ide.¹⁰ Binâ'en alâ-zâlik mezbûr üstuvânenün ba'zı harezâtını¹¹ ihrâc idüp [B123b] ve Mescid-i Kubâdan harezâtıyla [berâber] bir üstuvâne getirüp¹² üstuvâne-i mezbûre ıslâhına sarf eyledi. Andan sonra Ömer bin Abdül'azîz *radiyallâhu anh* binâ eyledüğü hâ'izün zâviye-i şimâliyyeden tâ zâviye-i şarkıyyeye gelince ruhâmını¹³ kal' eyledükde¹⁴ gördi ki¹⁵ hâ'iz-i mezkûrda bir şakk-ı kadîm zâhir olur idi, kadîmül'eyyâmda şakk olmağın ba'dehû¹⁶ kisve-i şerîfe ref' olundukda ki anı kademen¹⁷ şakkını¹⁸ kerpîc ve kirec ile ıslâh eylemişlerdi, zâhir oldı.¹⁹ Pes şakk-ı

1 tahtında A: altında B

2 Ve bundan sonra B: -A

3 mahrûse-i Mısır ve diyâr-ı Arab sultânı B: sultân-ı Mısır ve diyâr-ı Arab A

4 Nebevî'nün B: Şerîf'ün A

5 olduğı B: -A

6 olundukda A: eyledüklerinde B

7 harîkden evvel A: -B

8 Zemen nâm kimesneyi Medîne-i Münevvere cânibine gönderüp ve hizmet-i mezbûre üzere nâzır idüp B: Zemen'i hizmet-i mezbûre üzere nâzır idüp gönderdi A

9 bunı B: -A

10 Sandûkî ki çatlamışdı, anı dahi ıslâh ide A: Sandûk mikdârı çatlamağın anı dahi ıslâh itmeğe kasd idüp B

11 harezât: mücehverler

12 harezâtıyla [berâber] bir üstuvâne getirüp B: bir üstuvâneyi harezâtıyla A

13 ruhâmını A: mermerlerini B

14 kal' eyledükde A: çıkarup B

15 gördi ki B: -A

16 kadîmül'eyyâmda şakk olmağın ba'dehû B: -A

17 kisve-i şerîfe ref' olundukda ki anı kademen A: -B

18 şakkını B: -A

19 eylemişlerdi, zâhir oldı A: eylemişler B

mezbûra müteveccih olup¹ kirecini ve kerpiclerini ihrâc eyleyüp² ol şakk-dan Hücre-i Şerîfe'nün murabba'ası dîvârı³ zâhir olup ve mezbûr şakka muhâzî Hücre-i Şerîfe'nün murabba'asında dahi bir şakk zâhir⁴ [A143b] oldu. Ya'nî imâret-i binâ üzere mütevellî ve nâzır olan⁵ bu hâli müşâhede idicek mübârek Şa'bân'un on üçüncü gününde maksûrenün içinde akd-i meclis idüp bu bâbda meşveret eylediler ve mütevellî-i mezbûrun⁶ re'yi bunun üzerine oldu ki Ömer bin Abdül'azîz binâ eylediği hâ'izün şakkına sebep olan, Hücre-i Şerîfe'nün şakkıdır. Anda hâzır olanlardan ba'zı kimesneler ana muvâfakat idüp re'yini tasvîb idicek mübârek Şa'bân'un⁷ on dördüncü gününde Ömer bin Abdül'azîz hâ'izinden hedme şürû' idüp yere dört arşun mikdârı⁸ kaldukda harîk-ı evvelün âsârından iki binâ arasında bir cânibi yanık ba'zı ağaçlar zâhir olup⁹ ve dahi ba'zı mehûl nesnelere zâhir oldu ki¹⁰ [B124a] anları pâk eylemek için ba'zı âlâta muhtâc oldılar, atele¹¹ ve mishâ gibi. Ve bi'l-cümle âlât-ı mezbûre¹² ile aralığı pâk idüp ma'lûm oldu ki kızıl kum ile döşenmişdi ve hâ'iz-i mezbûrun aşağısı taş ile binâ olunduğu ma'lûm oldu. Ve Hücre-i Şerîfe murabba'ası dahi siyâh taş ile binâ olunduğu ma'lûm olup [A144a] aslâ kapısı yok idüğü zâhir oldu.¹³ Ve dahi Şâm cânibinde olan dîvârın ardında Kabr-i Şerîf'ün murabba'ası sağında¹⁴ bir üstuvâne zâhir oldu ki ba'zısı cidârun¹⁵ dâhilinde ve ba'zısı hâricinde idi. İmâret¹⁶ üzere mütevellî olan umûr-ı

1 müteveccih olup A: -B

2 ihrâc eyleyüp A: çıkardukdan sonra B

3 dîvârı B: -A

4 bir şakk zâhir B: zâhir-i şakk A

5 imâret-i binâ üzere mütevellî ve nâzır olan B: imâret mütevellîsi A

6 mütevellî-i mezbûrun B: mütevellî A

7 mübârek Şa'bân'un A: mâh-ı mezbûrun B

8 yere dört arşun mikdârı A: dört arşun mikdârı yere yakın B

9 harîk-ı evvelün âsârından iki binâ arasında bir cânibi yanık ba'zı ağaçlar zâhir olup B: zâhir oldu ki beyne'l-binâ'eyn harîk-ı evvel âsârından ba'zı ağaçlar ki bir cânibi yanık idi A

10 zâhir oldu ki A: zuhûr idüp B

11 **Derkenar:** Uzun demür kazmaya dirler (*Sıhâh*) B: -A

12 ba'zı âlâta muhtâc oldılar, atele ve mishâ gibi. Ve bi'l-cümle âlât-ı mezbûre A: atele ve mishâ demürlerine muhtâc olup ba'dehû mezbûr âlât B

13 ma'lûm oldu ki kızıl kum ile döşenmişdi ve hâ'iz-i mezbûrun aşağısı taş ile binâ olunduğu ma'lûm oldu. Ve Hücre-i Şerîfe murabba'ası dahi siyâh taş ile binâ olunduğu ma'lûm olup aslâ kapısı yok idüğü zâhir oldu A: kızıl kum ile döşendiği zâhir olup ve ol dîvârın aşağısı taş ile binâ olup ve Hücre-i Şerîfe murabba'ası dahi siyâh taş ile binâ olunduğu ma'lûm oldu, ammâ aslâ bir yerden kapısı yoğidi B

14 sağında A: saffında B

15 cidârun A: dîvârın B

16 İmâret A: Binâ B

mezbûreyi müşâhede eyledükde kasd eyledi ki Hücre-i Şerîfe'nün cidâr-ı Şâmî'sini¹ hedm idüp² tecdîd ide ve sakf yerine kubbe binâ oluna.³

Sâhib-i Târîh eydür ki: Ben bu emri mekrûh add idüp mahall-i edeb olmağın mümkün olduğı kadar⁴ ihtisâr cânibine delâlet eyledüm. Ammâ mütevellî olan kimesne⁵ kabûl itmeyüp azm ü cezm idüp pes Hücre-i Şerîfe'nün cidâr-ı Şâmî'sini ve cidâr-ı şarkîsini yere berâber idüp ve cidâr-ı kiblîden dahi dört arşun ve cidâr-ı garbîden dahi dört arşun münhedim oldu. Hedm-i mezkûrda [B124b] zâhir oldu ki cihet-i garbî ile cihet-i kiblîde iri iri kerpicler ki tûli bir arşundan ziyâde ve arzı yarım arşundan ziyâde idi, binâ içinde derc olunmuş,⁶ evvelki binâdan olmağın⁷ teberrüken yine [A144b] taşlar arasına binâ eylediler. Ve li-hâzâ bu iki cihet halelden hâlî idi. Ol divârı yıkmak sebebi ile vâki' olan taş ve toprağı kubûr-ı müteberrike üzerinden⁸ bir gün kesret ü izdihâm ile mevzi'-i şerîfden gidermeğ⁹ iş-tiğâl gösterdiler. Sâhib-i Târîh *rahimehullâh*¹⁰ eydür ki: Sû-i edeb korkusundan işbu vâki'anun huzûrundan ictinâb eyledüm. Ammâ mütevellî-i imâret âdem gönderüp beni taleb eyledükde ve Hücre-i Şerîfe'nün müşâhedesıyla müşerref olmak dâ'iyesi bana¹¹ galebe idüp ol mahall-i şerîfi görmekliğe iştiyâk ve ârzû ile nefsi tâlib ve râğıb oldu. ¹² والله دَرِّ الْقَاتِلِ:

Şî'r:

و لو قيل للمجنون أرض أصابها
غبار ثرى ليلي لجد و أسرعاً¹³

1 cidâr-ı Şâmî'sini A: Şâm cânibinden olan divârını B

2 hedm idüp A: -B

3 ve sakf yerine kubbe binâ oluna A: -B

4 kadar A: mikdârı B

5 olan kimesne B: -A

6 münhedim oldu. Hedm-i mezkûrda zâhir oldu ki cihet-i garbî ile cihet-i kiblîde iri iri kerpicler ki tûli bir arşundan ziyâde ve arzı yarım arşundan ziyâde idi, binâ içinde derc olunmuş A: yıkup cihet-i garbî ile cihet-i kiblîde iri iri kerpicler ile ki uzunluğı birer arşun ve eni yarım arşundan ziyâde hedm-i mezkûre sebebiyle zâhir oldu B

7 evvelki binâdan olmağın B: zâhir evvelki binâdan olup A

8 Ol divârı yıkmak sebebi ile vâki' olan taş ve toprağı kubûr-ı müteberrike üzerinden B: Kubûr-ı müteberrike üzerinden cidâr inhidâmı sebebiyle vâki' olan taş ve toprağı A

9 şerîfden gidermeğ B: şerîfde A

10 *rahimehullâh* B: -A

11 bana B: -A

12 "Allah için, şunu söyleyen güzel söylemiştir."

13 "Leylâ'nın herhangi bir yerdeki izinden tozundan Mecnûn'a bahsedilse Mecnûn daha erken varırdı Leylâ'ya isabet eden tozdan"

Huzû' ve huşû' ile Rasûl-i Ekrem ve Habîb-i Efhâm¹ *sallallâhu te'âlâ*² *aleyhi ve sellem* hazretlerinin³ azametini mülâhaza idüp Hakk *Sübhânehû ve*⁴ *Te'âlâ*dan hüsn-i edeb tazarru' ve recâ idüp ba'de'l-istizân Hücre-i Şerîfe'nün halfinden dâhil olup⁵ bir râyiha-i tayyibe dimâğıma irişdi ki hergiz anun gibi râyiha şâmmeme irişmemişdi. [A145a] Server-i Mevcûdât ve Hulâsa-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât* hazretlerine⁶ selâm virüp taleb-i şefâ'at⁷ eyledükden sonra gâ'ibler için tuhfe ahz itmek için basarımı dahi ol mahall-i pür-envâreden⁸ mütemetti' [B125a] idüp gördüm ki Hücre-i anber-şemîm arzı hem-vâr ya'nî⁹ dümdüz olup Kubûr-ı Şerîfe'den¹⁰ aslâ eser yokdur. Ancak ortada bir mürtefi'ce yer görünürdi ki âmme-i nâs anı Kabr-i Şerîf tahayyül idüp¹¹ teberrüken mevzi'-i mezbûrdan toprak alurlardı.¹²

Bu ma'nâda vârid olan ahbâr ve âsârdan biri budur ki, İbn-i Asâkir nâm kimesne Câbir *radıyallâhu anhdan* rivâyet ider ki dimişdür:¹³ "Rasûl-i Ekrem¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîfleri üzerine su serpdiler. Ve suyu serpen kimesne¹⁵ Bilâl bin Rebâh idi ki mübârek başları cânibinden ibtidâ idüp mübârek kadem-i şerîflerinde müntehî oldu." Ve mezbûr Câbir dahi tasrîh¹⁶ eylemişdür ki: "Kabr-i Şerîf'ün etrâfına yürümek kâbil [A145b] olmadığı ecilden dîvâr üzerine dahi su serpdî."

Ve dahi İbn-i Sa'd *Tabakât*'da Muhammed bin Abdurrahmân'dan nakl etmiş ki Abdurrahmân eydür: "Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*

1 Habîb-i Efhâm B: -A

2 *te'âlâ* B: -A

3 hazretlerinin B: -A

4 *Sübhânehû ve* B: -A

5 dâhil olup A: girüp B

6 hazretlerine B: -A

7 taleb-i şefâ'at A: şefâ'at taleb B

8 pür-envâreden B: şerîf A

9 hem-vâr ya'nî A: -B

10 Kubûr-ı Şerîfe'den A: Kabr-i Şerîf'den B

11 tahayyül idüp A: sanup B

12 alurlardı B: kaldurup aldılar A

13 İbn-i Asâkir nâm kimesne Câbir *radıyallâhu anhdan* rivâyet ider ki dimişdür B: Câbir'den *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki İbn-i Asâkir andan A

14 Rasûlullâh B: Rasûl-i Ekrem A

15 kimesne B: -A

16 tasrîh A: rivâyet B

kabr-i şerîfleri hâ'iti sâkıt olduğu zamânda Velîd devletinde¹ bir tâ'ifenün içinde idüm ki evvel kalkup kazıyye[ye]² muttali' oldılar. Pes ben dahi varup³ nazar eyledüm,⁴ Server-i Enbiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîflerine nazar kıldum⁵ ve gördüm ki Kabr-i Şerîf ile Hazret-i⁶ Âişe *radıyallâhu anhânun* hücre-i şerîfesi hâ'iti arasında bir karışdan ziyâde fâsıla yok idi. [B125b] Pes bildüm ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Kabr-i Şerîf'e kible cânibinden idhâl olunmadılar." Bu hakîr dir ki: Bunun vec-hi bu idi ki⁷ Hazret-i Rasûl⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* vefât eyledükleri zamânda mevzi'-i mezbûrda⁹ bulundılar, ve li-hâzâ¹⁰ ol yerde defn olundılar. Zîrâ eşref-i bikâ', rûh-ı pür-fütûh-ı münevver ve mutahharları kabz olduğu yerdür. *Vallâhu a'lem.*

Umûr-ı mezbûreden sonra [A146a] zikr olunan¹¹ mübârek Şa'bân'un on yedinci gününde Hücre-i Şerîfe'nün i'âdesine şürû' idüp re'yleri bunı iktizâ eyledi ki cidâr-ı¹² Şâmî'ye mülâsık olan direği cidârın arzına¹³ idhâl ideler. Pes buna binâ'en dîvârın arzı bir mikdârca ziyâde olup mütefâvitü'l-arz oldu. Cânib-i şarkî arzı üç arşun mikdârı¹⁴ olup ammâ cânib-i garbî eni bir buçuk arşun¹⁵ şarkîden eksicek oldu. Dahı Hücre-i Şerîfe'nün âhirkî sülüsünde ki şark cânibinde olup¹⁶ kadem-i şerîfleri¹⁷ cânibidür, bir kapu binâ eylediler; tâ kim murabba' olup üzerine kubbe

-
- 1 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* kabr-i şerîfleri hâ'iti sâkıt olduğu zamânda Velîd devletinde A: Velîd nâm kimesnenün devrinde Hazret-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kabr-i şerîflerinin hâ'iti sâkıt olduğu zamânda B
 - 2 evvel kalkup kazıyye[ye] A: kazıyye-i mezbûreye anlar B
 - 3 ben dahi varup B: -A
 - 4 nazar eyledüm A: -B
 - 5 nazar kıldum B: -A
 - 6 Hazret-i A: -B
 - 7 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Kabr-i Şerîf'e kible cânibinden idhâl olunmadılar." Bu hakîr dir ki: Bunun vec-hi bu idi ki A: -B
 - 8 Hazret-i Rasûl B: Hazret A
 - 9 mevzi'-i mezbûrda A: ol mahall-i şerîfde B
 - 10 ve li-hâzâ A: anun-içün B
 - 11 zikr olunan B: -A
 - 12 cidâr-ı A: dîvâr-ı B
 - 13 arzına A: enine B
 - 14 mikdârı A: kadar B
 - 15 olup ammâ cânib-i garbî eni bir buçuk arşun B: -A
 - 16 Dahı Hücre-i Şerîfe'nün âhirkî sülüsünde ki şark cânibinde olup A: Ve şark cânibinde Hücre-i Şerîfe'nün âhirkî sülüsünde B
 - 17 kadem-i şerîfleri B: mübârek kademleri A

bağlamak müyesser¹ ola. Zîrâ Hücre-i Şerîfe ol zamâna dek² garbı ile şarkı arası tûlânî idi. Ve beyne'l-cidâreyn olan fûrceyi cânib-i maşrıktan kapu-yı mezbûrun dîvârı arzında idhâl olundu. Kible cânibini dahi böylece idüp beyne'l-cidâreyn³ fûrce kalmadı, illâ Şâm cihetinden.⁴ Ve dahi kubûr-ı mezbûr[en]ün sathı ya'nî kubbe ile cidâr-ı⁵ şarkî ve cidâr-ı kiblî arası [A146b] [B126a] kazâ oldu. Ve cânib-i Şâmî'de dahi bir sütre⁶ binâ olundu. Ve dahi ru'ûs-i şerîfe-i mutahhara cânibi siyâh taşlar ile kubbe olup beyâz beyâz⁷ yontulmuş taş ile yine tekmi'l olundu. Ve Kubbe-i Şerîfe-i mezbûrenün irtifâ'⁸ Hücre-i Şerîfe'nün yerinden tâ kubbe-i müteberrikenün hilâline varınca on sekiz arşun ve rub' oldu. Ve kapu-yı mezbûrun irtifâ'ı ki Kubbe-i Şerîfe'nün bir cânibi anun üzerine binâ olunmuşdur, Hücre-i Şerîfe yerinden tâ sathına varınca on iki arşun mikdârıdır. Ve dahi cidâr-ı Şâmî'nün ortasına karîb⁹ yerde¹⁰ bir küçük kapu koyup mezbûr kapudan mütevellî dâmâdı olan kimesne Mescid-i Şerîf'de döşenen kızıl kumdan kum getirüp¹¹ Kubûr-ı Şerîfe üzerlerine döküp eşher-i akvâl üzere cidâr-ı kiblî cânibinden kubûr-ı müteberrikeyi tasvîr idüp kumu üzerlerine döküp müsennem eyledi. Ve ûd ve anber ve gayruhumâ¹² ile tebhîr ve ta'tîr eyledi. Ammâ tîb-i tayyib-i Habîb-i Rab-bü'l-Âlemîn cümle kokularun¹³ üzerine gâlib idi. ¹⁴: *ولله درّ القائل*

1 müyesser A: mümkün B

2 ol zamâna dek B: -A

3 beyne'l-cidâreyn A: iki dîvâr arasında B

4 cihetinden A: cânibinde B

5 cidâr-ı A: dîvâr-ı B

6 sütre A: süteyre B

7 beyâz B: -A

8 irtifâ'ı A: yüksekliği B

9 karîb A: yakın B

10 yerde B: -A

11 mütevellî dâmâdı olan kimesne Mescid-i Şerîf'de döşenen kızıl kumdan kum getirüp B: kızıl kumdan ki Mescid-i Şerîf anunla ferş olunur, kubûr-ı şerîfe üzerlerine dökme için mütevellî dâmâdı olan kimesne A

12 ve gayruhumâ A: -B

13 kokularun B: -A

14 "Allah için, şunu söyleyen güzel söylemiştir."

[A147a]

Şi'r:

بطيب رسول الله طاب نسيمها
فما المسك و الكافور ما المنديل الرطب¹

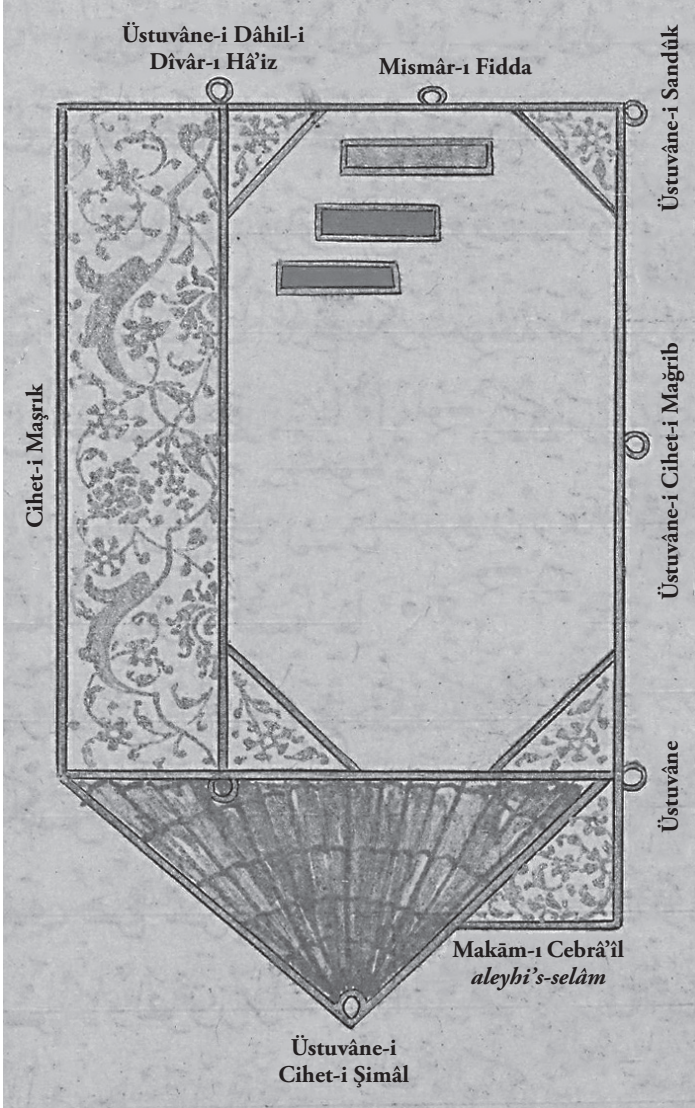
Ve nâsdan cemâ'at-i kesîre Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât*dan teşeffü' ve tevessül idüp varakalar yazup Hücre-i Şerîfe'ye [B126b] bıraktılar.² Andan sonra havha-i mezbûreyi sedd eylediler ve Kubbe-i Şerîfe-i mübâreke üzere ki Mescid-i Şerîf'ün sakfına yakın idi, nühâs-ı asfardan bir hilâl işledüp vaz' eylediler.³ Sene 881 târihinde Şevvâl-i Mu'azzam'un yedinci günü ki pençsenbe günü idi, işbu binâ-i âlî-i münîf ve imâret-i müteberrike-i şerîfe itmâmı müyesser oldu.⁴

Ve Hücre-i Şerîfe ne vech üzere⁵ karar bulduğı sûret budur ki tasvîr olunur. Zirâ harîk-ı sânide Hücre-i Şerîfe ve kubbe-i münîfe sâlim idi ihtirâkdan.⁶ Mahfî olmasun ki tasvîrde sürhle olan hatt Ömer bin Abdül'azîz *radiyallâhu anhun* binâ itdüğü dîvârun⁷ işâretidür. Andan sonra siyâh ile olan hatt⁸ içerdeki binânun alâmetidür. Ve kapu üzere olan hatt-ı âhar ki kapun[un] haddi üzerindedür ve dahi sâ'ir hutût ki kapun[un] dîvârı üzeredür, Hücre-i Şerîfe'den olmaduğına işâretdür. *Vallâhu a'lem.*

-
- 1 "Âlem, Allah Rasûlü'nün kokusundan ötürü güzel kokar Misk, kâfûr ve öd ağacının kokusu (onun kokusunun yanında) nedir ki?"
 - 2 Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât*dan teşeffü' ve tevessül idüp varakalar yazup Hücre-i Şerîfe'ye bıraktılar B: Hücre-i Şerîfe'ye varakalar yazup bıraktılar anda teşeffü' ve tevessül idüp Server-i Kâ'inât'dan, *aleyhi ezke't-tahiyât* A
 - 3 Kubbe-i Şerîfe-i mübâreke üzere ki Mescid-i Şerîf'ün sakfına yakın idi, nühâs-ı asfardan bir hilâl işledüp vaz' eylediler A: Mescid-i Şerîf'ün sakfına yakın Kubbe-i Şerîfe-i mübâreke üzere sarı bakırdan bir hilâl işledüp kodılar B
 - 4 Sene 881 târihinde Şevvâl-i Mu'azzam'un yedinci günü ki pençsenbe günü idi, işbu binâ-i âlî-i münîf ve imâret-i müteberrike-i şerîfe itmâmı müyesser oldu B: Ve işbu binâ-i âlî-i münîf ve imâret-i müteberrike-i şerîf itmâmı pençsenbe gününde, sene sekiz yüz seksen birincinin mübârek Şevvâl'inün yedinci gününde idi A
 - 5 ne vech üzere B: -A
 - 6 Zirâ harîk-ı sânide Hücre-i Şerîfe ve kubbe-i münîfe sâlim idi ihtirâkdan A: -B
 - 7 *radiyallâhu anhun* binâ itdüğü dîvârun B: hâ'izinün A
 - 8 hatt B: -A

Sûret budur:

[A147b]

[B127a]

On Üçüncü Fasıl

Hücre-i Şerîfe'nün havâlisinde¹ hendek kazup rasâs² ile doldurup ve dahi ana müte'allik olan kelâm beyânındadır.

Ma'lûm ola ki İsnevî nâm kimesne³ [A148a] zikr eylemişdür ki Şâm ve Arab sultânı olan⁴ Melik-i Âdil Sultân⁵ Nûreddîn-i Şehîd⁶ *rahmetullâhi aleyh* bir gicede⁷ Rasûlullâh⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir gicede üç kerre vâkı'asında⁹ görüp iki bed-sûret kimesnelere işâret idüp buyurdılar ki: "Beni bunlardan halâs eyle." Hemân o gicede vezîr-i pür-tedbîrine âdem gönderüp taleb eyledi, istisvâb-ile müşâvereleri bu oldu ki¹⁰ mezbûr gicenün bâkisinde yigirmi râhile ile ve yanınca¹¹ vâfir mâl götürüp ta'cîl-i tamâm ile¹² Medîne-i Münevver'e¹³ müteveccih olup Şâm'dan¹⁴ on altı günde Medîne-i Münevver'e¹⁵ vâsıl olup tamâm¹⁴ ziyâret eyledükden sonra Ehl-i Medîne'ye tasadduk itmek için¹⁵ ihzârlarına ve isimlerinin yazılıp defter olmasına¹⁶ emr eyledi. Mezbûrlara tasadduk idüp bu esnâda¹⁷ vâkı'asında gördüğü müşârun-ileyh ol bed-sûretleri bilmek maslahatı¹⁸ için gelen kimesnelerün yüzlerine nazar idüp te'emmül ider idi, tâ¹⁹ cemî' Ehl-i Medîne nazar-ı şerîfine girdiler. Andan²⁰ sonra su'âl eyledi ki: "Dahi kimesne

1 havâlisinde A: etrâfında B

2 rasâs A: kurşun B

3 nâm kimesne B: -A

4 Şâm ve Arab sultânı olan B: -A

5 Sultân B: -A

6 Dimaşk ve Haleb atabeği olup Haçlılarla çetin mücadelelerde bulunmuş olan meşhur Nûreddîn Mahmûd b. Zengî b. Aksungur (1146-1174).

7 *rahmetullâhi aleyh* bir gicede B: -A

8 Rasûlullâh A: Peygamber B

9 üç kerre vâkı'asında B: vâkı'asında üç kerre A

10 müşâvereleri bu oldu ki B: -A

11 ve yanınca B: -A

12 ta'cîl-i tamâm ile A: ale't-ta'cîl B

13 Şâm'dan B: -A

14 tamâm B: -A

15 tasadduk itmek için B: -A

16 yazılıp defter olmasına B: kitâbetine A

17 Mezbûrlara tasadduk idüp bu esnâda A: Hâzır olduklarından sonra B

18 maslahatı A: -B

19 te'emmül ider idi, tâ A: -B

20 girdiler. Andan A: geldükden B

kaldı mı?¹ Var ise hâzır olalar.”² Ehl-i Medîne didiler ki: “Kimesne kalmamışdır, illâ³ iki azîz sâlih Mağribî ki fukarâya⁴ kesret-i⁵ sadaka virmek ile ma‘rûfdurlar.” Pes anları dahi taleb eyledi. Anlar [B127b] gelüp hâzır olacak, gördi hemân [A148b] iki habîs-i bed-hey’âtdur ki vâkı‘asında görmüşdi,⁶ müşâhede idüp bilüp⁷ menzillerinden su’âl eyledi. Didiler ki: “Hücre-i Şerîfe kurbında bir ribâtda olurlar.” Pes anlar ile bile menzillerine⁸ varup gördiler ki⁹ anda iki Mushaf-ı Şerîf ve vâfir kütüb ve emvâl vardır. Yine mezkûrları ahâlî-i Medîne-i Münevvere¹⁰ medh eyleyüp ve haklarında hayr-ile du‘â vü senâ eyleyüp hayr ile zikr eylediler.¹¹ Sultân Nûreddîn-i Şehîd, evlerinde olan¹² hasırı ref’ idüp¹³ gördiler ki¹⁴ bir serdâbe¹⁵ zâhir oldu ki Hücre-i Şerîfe cânibine müntehî olur. Ehl-i¹⁶ Medîne bunu göricek mütehayyir olup muztarib oldılar. Sultân-ı Şehîd mezbûr habîslerden istifsâr¹⁷ eyledi ki: “Bunda¹⁸ niçün geldünüz?!” deyü darb-ı şedîdden¹⁹ sonra mu‘terif oldılar²⁰ ki Nasrânîler anları hâcî sûretine idüp emvâl-i kesîre gönderdiler ki anı infâk sebebiyle Hücre-i Şerîfe’ye tekarrüb tahsîl idüp Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hücre-i Şerîfe’den nakl idüp murâd-ı fâsidlerine

1 kaldı mı B: -A

2 Var ise hâzır olalar A: -B

3 kalmamışdır, illâ A: kalmadı, ancak B

4 fukarâya B: -A

5 kesret-i A: -B

6 olıcak, gördi hemân iki habîs-i bed-hey’âtdur ki vâkı‘asında görmüşdi A: olduklarında nazar idüp vâkı‘asında gördüğü iki bed-hey’et habisi B

7 müşâhede idüp bilüp B: -A

8 menzillerine A: mekânlarına B

9 gördiler ki B: -A

10 Yine mezkûrları ahâlî-i Medîne-i Münevvere B: Ehl-i Medîne anları A

11 hayr ile zikr eylediler A: -B

12 Nûreddîn-i Şehîd, evlerinde olan B: -A

13 ref’ idüp A: kaldurup B

14 gördiler ki B: -A

15 serdâbe A: lağam B

16 Ehl-i A: Ahâlî-i B

17 istifsâr A: su’âl B

18 Bunda B: -A

19 darb-ı şedîdden A: vâfir işkenceden B

20 mu‘terif oldılar A: ikrâr idüp didiler B

irişeler.¹ Ol habîs mel'ûnlar² ribât-ı mezbûrda³ gicelerde hafr idüp gündüzün⁴ sûret-i salâh üzere Ehl-i Bakî'î ziyâret tarîkiyla toprağı mahfaza içinde ya'nî kitâb kîsesi içinde⁵ hufyeten birağurlardı. Kabr-i⁶ Şerîf'e karîb⁷ [A149a] olıcak azîm zelzele olup gök gürleyüp ve şimşek⁸ zâhir [B128a] olup sabâhında Sultân-ı Şehîd Medîne-i Münevver'e dâhil olmuştu. Pes Sultân kıssayı anlardan istimâ' eyledükde ağlayup⁹ ve ol¹⁰ iki Nasrânî'nün boyunların vurmağa emr eyledi, bed-bahtları Hücre-i Şerîfe'ye karîb¹¹ olan pencere altında¹² asdılar. Andan sonra Sultân-ı Şehîd¹³ buyurdu ki Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsinde hendek kazup erzîz¹⁴ ile hendeği doldurup ba'dehû emr-i şerîfi mûcibince amel eylediler ve Hücre-i Şerîfe'nün havâlîsi¹⁵ kal'a gibi rasâsdan¹⁶ dolu oldu.

Matarî dahi bu mazmûnı azacuk hilâfî ile ba'zı umûr husûsında zikr eylemişdir. Cümleden biri budur ki Sultân Nûreddîn Mahmûd bin Zengî bin Aksunkur sene seb'a ve hamsîn ve hamse-mi'e târîhinde bin râhile ile¹⁷ ﴿ذَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا﴾¹⁷ ya'nî Medîne-i Münevver'e dâhil oldu Ehl-i Medîne gaffet üzere iken, *vallâhu a'lem*. Andan sonra tasadduk kazıyyesin bâlâda zikr olduğu gibi beyân idüp didi ki: Kimesne kalmadı, illâ iki Endülüsî ki kıble-i [A149b] Hücre-i Şerîfe cânibindeki Dâru'l-Aşere'de¹⁸ Âl-i Ömer Dârı dimekle ma'rûf menzilde bi-tarîk-ı mü-

1 anları hâcî sûretine idüp emvâl-i kesîre gönderdiler ki anı infâk sebebiyle Hücre-i Şerîfe'ye tekarrüb tahsil idüp Rasûlullâh *sallâllâhu aleyhi ve sellem* Hücre-i Şerîfe'den nakl idüp murâd-ı fâsidlerine irişeler A: bize bi-hadd mâl virüp bizi huccâc sûretine koyup bu cânibe gönderdiler; tâ ki ol mâlî Ehl-i Medîne'ye tasadduk itmek ile Hücre-i Şerîfe'ye yakın yerde sâkin olup murâd-ı fâsidimize erişevüz B

2 Ol habîs mel'ûnlar B: Pes anlar A

3 mezbûrda A: mezkûrede B

4 hafr idüp gündüzün A: kazdukları toprağı sabâh oldukda B

5 mahfaza içinde ya'nî kitâb kîsesi içinde B: -A

6 Kabr-i B: Kubûr-ı A

7 karîb A: yakın B

8 gök gürleyüp ve şimşek B: mehûl ra'd ve berk A

9 istimâ' eyledükde ağlayup A: işidicek ağladı B

10 ve ol B: -A

11 karîb A: yakın B

12 pencere altında B: şübbâk tahtında A

13 Sultân-ı Şehîd B: Sultân A

14 **Derkenar:** *Erzîz*, bakır karışmış kurşuna dirler (*Abterî*) B: -A

15 havâlîsi A: etrâfî B

16 rasâsdan A: kurşun ile B

17 "... halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi ..." Kasas, 28/15.

18 ديار العشرة A: -B

câveret sâkin idiler. Pes Sultân anlarun taleblerinde ihtimâm idüp huzûrına geldükde vezîrine nazar idüp eyitdi ki: “Vâkı’ada gördüğüm bunlardurlar.” Envâ’-ı ukûbet ile mu’azzeb oldukdan sonra ikrâr eylediler ki Nasârâ’dan olup mülûk-i Nasârâ ittifâklarıyla geldiler ki Hücre-i Şerîfe’den Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve Şeyhayn *radıyallâhu anhumâ* nakl idüp dalâletleri mûcibince amel ideler. Ve dahi gördiler ki kible cânibinden olan Mescid-i Şerîf dîvârı altından bir lağam kazup toprağı evlerine karîb bir kuyu içine bırağurlar idi. Pes Mescid-i Şerîf’ün şarkîsinde olan cidârun şübbâki tahtında boyunları vuruldu emr mûcibince. Ve Sultân hemân günde Şâm cânibine revân oldu.¹

İbnü’n-Neccâr *Bağdâd Târîhi*’nde bu hâdiseye karîb² bir hadîse zikr idüp dimişdür³ ki: Ba’zı zenâdıka *hazelehumullâh* Ubeydî⁴ nâm [A150a] kimesneye ki hâkim-i Mısır idi, işâret eylediler ki Rasûl-i Ekrem⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Sâhibeyn ile *radıyallâhu anhumâ* Mısır’a nakl eylemek müyesser olur ise etrâf-ı âlemden ekâbir ü a’yân ve⁶ eşrâf-ı Mısır ziyâretine teveccüh idüp Mısır mezâr-ı müşârun-ileyh olurdu. Ve ol bî-basîret yanında bu söz makbûl olup havâssından olan Ebu’l-Fütûh nâm⁷ kimesneyi bu hizmet için Medîne-i Münevvere’ye irsâl eyledi.⁸ Vâsıl olup Ehl-i Medîne

1 Matarî dahi bu mazmûnı azacuk hilâfı ile ba’zı umûr husûsında zikr eylemişdür. Cümleden biri budur ki Sultân Nüreddîn Mahmûd bin Zengî bin Aksunkur sene seb’a ve hamsîn ve hamse-mi’e târihinde bin râhile ile ﴿ذَحَلَّ الْمَدِينَةَ عَلَى جَيْنِ غَنَلَةَ مِنْ أَهْلِهَا﴾ ya’ni Medîne-i Münevvere’ye dâhil oldu Ehl-i Medine gâffet üzere iken, *vallâhu a’lem*. Andan sonra tasadduk kazıyyesin bâlâda zikr olduğı gibi beyân idüp didi ki: Kimesne kalmadı, illâ iki Endülüsî ki kible-i Hücre-i Şerife cânibindeki Dâru’l-Aşere’de Âl-i Ömer Dâri dimekle ma’rûf menzilde bi-tarîk-ı mücâveret sâkin idiler. Pes Sultân anlarun taleblerinde ihtimâm idüp huzûrına geldükde vezîrine nazar idüp eyitdi ki: “Vâkı’ada gördüğüm bunlardurlar.” Envâ’-ı ukûbet ile mu’azzeb oldukdan sonra ikrâr eylediler ki Nasârâ’dan olup mülûk-i Nasârâ ittifâklarıyla geldiler ki Hücre-i Şerîfe’den Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve Şeyhayn *radıyallâhu anhumâ* nakl idüp dalâletleri mûcibince amel ideler. Ve dahi gördiler ki kible cânibinden olan Mescid-i Şerîf dîvârı altından bir lağam kazup toprağı evlerine karîb bir kuyu içine bırağurlar idi. Pes Mescid-i Şerîf’ün şarkîsinde olan cidârun şübbâki tahtında boyunları vuruldu emr mûcibince. Ve Sultân hemân günde Şâm cânibine revân oldu A: -B

2 karîb A: yakın B

3 zikr idüp dimişdür A: didiler B

4 Sapkın inancı ve dengesiz hareketleriyle meşhur Fâtımî hükümdarı Hâkim-Bî’emrillâh (996-1021).

5 Ba’zı zenâdıka *hazelehumullâh* Ubeydî nâm kimesneye ki hâkim-i Mısır idi, işâret eylediler ki Rasûl-i Ekrem A: -B

6 a’yân ve B: -A

7 yanında bu söz makbûl olup havâssından olan Ebu’l-Fütûh nâm B: nazarına tezyîn olup Ebu’l-Fütûh nâm havâssından olan A

8 irsâl eyledi A: gönderdi B

ile musâhabet ideyor iken¹ mezbûrun² murâdını fehmi idüp esnâ-i musâhabetde Ehl-i Medîne'den bir hoş âvâzlı kimesne [ki] ismi Zülbânî dimekle ma'rûf idi,³ bülemd⁴ âvâz ile tilâvet idüp bu âyet-i kerîmeyi okudu ki: ﴿وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَتِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (٢١) أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهُمْ يُبَاخِرُونَ الرَّسُولَ﴾⁵ [B128b] Pes Ehl-i Medîne âyet-i kerîmeden işâret-i sarîhayı istimâ' eyledükde⁶ mâbeynlerinde güft ü gûy olup Ebu'l-Fütûh'ı cemâ'atiyle katl ideyazdılar.⁷ [A150b] Ammâ nevâhî-i Hicâz⁸ Mısır'a tâbi' olup Mısır hâkiminün küllî tasallutı olmağın ikdâm göstermediler. Ve Ebu'l-Fütûh dahi bu hâleti müşâhede idicek eyitdi⁹ ki: "Allâh Te'âlâ'dan korkmak evlâdur gayrılardan korkmaktan."¹⁰ Ve didi:¹¹ "Vallâhi eger Mısır¹² hâkimi beni katl itmek mukarrer dahi olursa ben¹³ bu mahall-i şerîfe ta'arruz eylemezem." Ve mezbûra¹⁴ bir mertebe zîk-ı sadr ve eser-i [iz]'âc¹⁵ ve havf¹⁶ hâsıl olmışdur ki meclisden ne teveccüh-ile¹⁷ kalkup gitdüğü ma'lûm olmadı.¹⁸ Ve ol gün dahi¹⁹ tamâm olmadın Hakk *Sübhânehû* ve²⁰ *Te'âlâ* bir kavî yıl gönderüp ve yerler deprenüp develerin ve atların eğerleri ve pulanlarıyla²¹

1 ideyor iken A: vâki' olıcak B

2 mezbûrun B: -A

3 Ehl-i Medîne'den bir hoş âvâzlı kimesne [ki] ismi Zülbânî dimekle ma'rûf idi B: Zülbânî dimekle ma'rûf bir hoş-hûn kimesne A

4 bülemd B: -A

5 "Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riayet etmeyen adamlardır. Onlara karşı savaşsanz umulur ki küfre son verirler. (Ey mü'minler!) Verdikleri sözü bozan, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size karşı tecavüzü ilk kez kendileri başlatmış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa eğer gerçek mü'minler iseniz, Allah, kendisinden korkmanıza daha layıktır." Tevbe, 9/12-13.

6 istimâ' eyledükde A: işitdiklerinde B

7 ideyazdılar A: itmek kasdın eylediler B

8 nevâhî-i Hicâz A: Hicâz vilâyeti B

9 müşâhede idicek eyitdi A: göricek didi B

10 Allâh Te'âlâ'dan korkmak evlâdur gayrılardan korkmaktan B: Allâh'dan korkmak gayrıdan evlâdur A

11 Ve didi B: -A

12 Mısır B: -A

13 olursa ben B: olsa A

14 Ve mezbûra B: Lâkin A

15 eser-i [iz]'âc A: -B

16 ve havf B: -A

17 teveccüh-ile A: vechile B

18 gitdüğü ma'lûm olmadı A: gitdüğini bilmedi B

19 Ve ol gün dahi B: Yevm-i mezbûr A

20 *Sübhânehû* ve B: -A

21 pulanlarıyla A: esbâbları ile B

top toparlar gibi¹ toparlayup ekserini² helâk eyledi. Ebu'l-Fütûh bu hâli müşâhede idicek inşirâh-ı sadr ve itmi'nân-ı kalb tahsîl eyledi. Ba'dehû Mısr'a dâhil oldukda³ Mısr hâkimine mezbûr kazıyyeleri⁴ [haber virüp] bast-ı öZR⁵ eyledi.

Muhıbb-i Taberî *Riyâz-ı Nadıra*⁶ ile müsemmâ kitâbında iki vâsıta ile Şeyh-i Huddâm-ı Harem'den ki sâlih ve mütedeyyin ve kesirü'l-hayr kimesne⁷ idi, andan rivâyet ider ki mezbûr [Şeyh-i] Huddâm-ı Harem didi:⁸ “Emîr-i Medîne huddâmından⁹ bir dostum var idi ki gâh gelüp ba'zı mesâlihime müte'allik umûrı görürdi. Günlerden bir gün gelüp eyitdi¹⁰ ki: “Bugün [A151a] bir emr-i azîm [B129a] vâki' oldı, budur ki¹¹ Haleb cânibinden bir cemâ'at Emîr-i Medîne'ye¹² gelüp vâfir hedâyâ ve emvâl bezl idüp emîr-i mezbûrdan¹³ iltimâs eylediler ki Şeyhayn *radıyallâhu anhumâyı*¹⁴ Hücre-i Şerîfe'den ihrâc eylemek bâbında müsâ'ade ide. Mezbûr¹⁵ emîr-i habîs *cezâhullâhu mâ-yestabıkk* bu emr-i şeni'î kabûl kıldı.” dedi. Mezbûr dahi bu¹⁶ kelâmı tamâm itmedin Emîr'den¹⁷ âdem gelüp beni taleb eyledi. Huzûrına vardukda didi ki: “Bu gice bir cemâ'at Mescid'e varup kapuyı döğseler gerekdür. Anlar için kapuyı açasın ve her ne dilerler ise eylesünler, anları men' eyleme ve anlara i'tirâz dahi eyleme.” Ben¹⁸ didüm: ¹⁹سمعا و طاعة Ve lâ-yezâl ba'dehû²⁰ Hücre-i Şerî-

1 top toparlar gibi A: -B

2 ekserini A: çoğın B

3 Ba'dehû Mısr'a dâhil oldukda B: -A

4 mezbûr kazıyyeleri B: -A

5 bast-ı öZR B: öZR bast A

6 نظره A نظر B

7 kimesne B: -A

8 mezbûr [Şeyh-i] Huddâm-ı Harem didi B: -A

9 huddâmından A: hizmetkârlarında B

10 gelüp eyitdi A: didi B

11 budur ki A: -B

12 Haleb cânibinden bir cemâ'at Emîr-i Medîne'ye A: Emîr-i Medîne'ye Haleb cânibinden bir cemâ'at B

13 emîr-i mezbûrdan B: andan A

14 *radıyallâhu anhumâyı* B: -A

15 Mezbûr A: -B

16 dedi. Mezbûr dahi bu B: -A

17 Emîr'den A: -B

18 Ben B: -A

19 “İşiterek ve itaat ederek.” anlamında bir kabul ifadesidir.

20 ba'dehû B: -A

fe'nün ardında oturup ağlar iken Emîr evine muhâzî¹ olan kapuyu ya'nî Bâbü's-Selâm'ı döğdiler, sülüs-i sâninün evâ'ilinde mezbûr kapuyu açup girdiler. Ve ben kapu² ardında durup içerü³ giren kimesneleri saydum; kırk nefer kimesneler⁴ idiler ki kendüleri ile ma'an⁵ bel ve zenbîl ve şem' ve sâ'ir âlât-ı hedm ve hafr ile bile dâhil olup⁶ Hücre-i Şerîfe'ye mütevec-cih oldılar. Vallâhi ki henüz Minber-i Şerîf'e muhâzî⁷ olmazdan evvel cemî'leri⁸ âlât ve esbâbları ile bile yer altına [A151b] girüp nâ-bedîd oldılar. Bir müddet geçüp Emîr'e anlardan haber varmayup Emîr beni⁹ taleb eyledi ve didi ki: "Âyâ kavm¹⁰ sana varmadılar mı?" Ben¹¹ didüm: "Geldiler, velâkin yer altına gitdiler." Ve bu kıssayı ana beyân eyledüm. Emîr bana¹² didi ki: "Ne dirsini?!" Didüm:¹³ "Vâkî'a budur." Didi ki: "Kalk bana yerlerin göster."¹⁴ Gelüp gördi ki [B129b] anlardan eser kal-mamışdır. Andan sonra bu kazıyyenün¹⁵ ihfâsına emr idüp didi: "Eger bu kazıyye¹⁶ istimâ' olunursa başun gitmek mukarrerdür."

Mezbûr kıssayı Matarî ve Ebû Muhammed Abdullâh-ı Mercânî¹⁷ *Me-dîne-i Münevvere Târîhi* nde azacuk tefâvüt¹⁸ ile şeyh-i mezkûrdan nakl eylemişler. *Vallâhu a'lem.*

1 muhâzî A: karşı B

2 girdiler. Ve ben kapu B: -A

3 içerü B: -A

4 kimesneler B: -A

5 kendüleri ile ma'an B: -A

6 bile dâhil olup A: içerü girüp B

7 muhâzî A: berâber B

8 cemî'leri A: cümlesi B

9 beni B: -A

10 Âya kavm A: Ol kimesneler B

11 Ben B: -A

12 Emîr bana B: -A

13 Didüm A: -B

14 bana yerlerin göster B: göster bana yerlerin A

15 kazıyyenün A: kıssanın B

16 kazıyye A: kıssa B

17 Mezbûr kıssayı Matarî ve Ebû Muhammed Abdullâh-ı Mercânî A: Matarî ve Ebû Muhammed Ubey-dullâh-ı Mercânî bu kıssayı B

18 tefâvüt A: hilâf B

On Dördüncü Fasl

Evvelki harîk¹ ki Harem-i Muhterem-i² Şerîf'ün cemî'isine müstevlî olmışdı ve anda olan eşyâya. Ve dahi ikinci harîk ve ana müretteb olan umûrun beyânındadır.

Ma'lûm ola ki sene erba'a ve hamsîn ve sitte-mi'enün mübârek Ramazân'ı guresinde ki cum'a gicesi idi,³ Harem-i Şerîf yandı. Sebebi bu idi ki; Ebû Bekr bin Evhad⁴ nâm ferrâş Mescid-i Şerîf'ün cihet-i şimâlinün garbî zâviyesinde olan hazîneye dâhil olmuşdı ki menâ'ir⁵ için kanâdîl [A152a] ihrâc ide.⁶ Elinde olan çerâğî kanâdîl kafeslerinden bir kafes üzere koyup mezbûr kafes müştâ'il olup⁷ fi'l-hâl hazînedeki olan halılar ve hasırlara sirâyet idüp⁸ sakfa dek yanup⁹ ihâta idüp sür'at-i tamâm ile kıble cânibi-ne müteveccih oldu. Emîr-i Medîne ve şehirlüden büyük ve küçük kim var ise¹⁰ müteveccih olup çalışup¹¹ âteşi söndürmekden âciz olup Harem-i Şerîf cemî'an yanup içinde olan Mesâhif-i Şerîfelerden ve kütüb¹² ve Hücre-i Şerîfe kisvesi ve sâ'ir esbâbdan bir sağ nesne kalmadı.

Kastallânî eydür ki: Ol zamânda Hücre-i Şerîfe üzerinde [B130a] on bir kisvet var idi ki biri biri üzerine ilbâs olunmuşdı.¹³ Mescid-i Şerîf'de ne kadar nukûş ve¹⁴ zîb ü zînet ki Şer'an merzâ¹⁵ değil idi, âteş cemî'an¹⁶ izâle

1 Evvelki harîk A: Harîk-ı evvel B

2 Muhterem-i B: -A

3 "Ma'lûm ola ki" ibaresinden buraya kadar olan ifadeler A ve B nüshalarında aynı olmakla beraber, buradan itibaren B nüshasında sehven tekrar ve fazla olarak şu ibare yer almıştır: "Ramazân-ı Şerîf gicesi ki mâh-ı mezbûrun guresi gicesi cum'a gicesi"

4 Mescid-i Nebevî'nin has hizmetçilerinden olan bu şahıs, diğer bazı kaynaklarda belirtildiğine göre Merâğalı âmâ bir zat olup kaza sonucu söz konusu yangının çıkmasına sebep olmuş ve kendisi de bu yangında yanarak vefat etmiştir. Bk. Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullâh b. Es'ad el-Yâfi'i, *Mir'âtü'l-Cinân ve İbretü'l-Yakzân fî Ma'rifeti mâ Yu'teberu min Havâdisi'z-Zamân*, not. Halîl el-Mansûr, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, C. 4, Beyrut 1997, s. 103.

5 dâhil olmuşdı ki menâ'ir A: girmiş idi, menâreler B

6 kanâdîl ihrâc ide A: kandiller çıkara B

7 müştâ'il olup A: yanup B

8 sirâyet idüp A: değüp B

9 yanup B: -A

10 şehirlüden büyük ve küçük kim var ise B: büyük ve küçük şehirli ile bile A

11 çalışup B: -A

12 kütüb A: kitâblardan B

13 ilbâs olunmuşdı A: giydirilmiş idi B

14 nukûş ve B: -A

15 merzâ A: câ'iz B

16 cemî'an B: -A

idüp sıfat-ı kahr u azamet ber-e'âli ve esâfil müstevlî olmışdı.¹ İşbu harîk, sebkât iden Nâr-ı Hicâz zuhûrından sonra idi. Ve dahi dir ki: Bu âteşün zuhûra gelmesi ve Medîne-i Münevver'e² istilâsı fi'l-hakîka³ Revâfız sebebi ile idi ki kâdîları ve hatîbleri isâ'et-i edeb⁴ iderlerdi. Hattâ harîkden sonra Mescid-i Şerîf'ün ba'zı dîvârlarında ba'zı yerlerde bu ebyât⁵ [A152b] yazılmış bulundı ki:

Şi'r:⁶ لم يحترق حرم النَّبِيِّ لحادث
يخشى عليه و ما به من عار
لكنَّما أيدي الروافض لا مست
تلك الرسوم فطهَّرت بالنَّار⁷

Bu dahi ba'zı dîvâr üzere yazılmışdı:

Rubâ'î:⁸ قل للروافض بالمدينة ما بكم
القيادكم بالذَّم كلَّ سفیه
ما أصبح الحرم الشريف محرقا
إلا لسبكم الصَّحابة فيه⁹

İşbu harîkde Nâsır-Lidînillâh Harem-i Muhterem'ün zehâ'iri¹⁰ için binâ eyledüğü kubbeden gayrı bir nesne hazâ'inden ve sanâdikdan sâlim kalmayup cemî'an yanmış idi. Kubbe-i mezbûrede Mushaf-ı Şerîf-i Os-mânî ve ba'zı sanâdik-ı kibâr¹¹ ki sene selâse-mi'e târîhinde ıstınâ' olun-

1 izâle idüp sıfat-ı kahr u azamet ber-e'âli ve esâfil müstevlî olmışdı A: yakup belirsüz eyledi B

2 zuhûra gelmesi ve Medîne-i Münevver'e B: -A

3 istilâsı fi'l-hakîka A: müstevlî olması hakikatde B

4 isâ'et-i edeb A: edepsizlik B

5 ba'zı yerlerde bu ebyât B: -A

6 **Şi'r** B: -A

7 "Peygamber'in Harem'i korkulan bir hadiseden

Veya utanç verici bir şeyden yanmadı

Lakin Râfıziler'in eli değmişti oraya

Bu izleri de ateş temizledi"

8 **Rubâ'î** B: -A

9 "Medîne'deki Râfıziler'e de ki: Ne oldu size!

Liderleriniz tümüyle aptallıkla kınanmış

Peygamber'in Harem'i ancak sizin

Ashâb'a dil uzatmanızla ateş almış!"

10 zehâ'iri A: zahîresi B

11 sanâdik-ı kibâr A: büyük sandıklar B

mışlar¹ idi esbâb ve nüzûr vaz' olunmak için ki ilâ-yevminâ² mevcûddur dimişler, kubbe-i [B130b] mezbûre Mescid-i Şerîf'ün ortasında³ olmağın harîkden⁴ sâlim kalmışdur. *Vallâhu a'lem.*⁵

Müverrihler dimişler ki: Bu harîkden sonra Mescid-i Şerîf'ün direkleri hurma ağaçları gibi kalup yel estikçe hareket itdürirdi. Ammâ bu aceb görünür. Zîrâ direkler ağaçdan değil idiler ki kâbil-i tahrîk itdüre,⁶ *vallâhu a'lem.* Ba'zı direklerin [A153a] rasâsı⁸ eriyüp direkler düşdi. Ve Hücre-i Şerîfe üzerinde olan musakkaf⁹ düşüp Hücre-i Şerîfe dahi ol sebebden Kubûr-ı Mutahhara¹⁰ üzerine düşdi. Andan sonra mübârek cum'anun sabâhında namâz kılmak¹¹ için mümkün olan yerleri süpürüp ihzâr idüp¹² keyfiyyet-i hâli¹³ halîfe-i vakt olan Müsta'sım-Billâh¹⁴ nâm kimesneye arz eylediler. Hacc-ı Şerîf mevsiminde âlât-ı imâret¹⁵ ve ustalar¹⁶ Irâk kâfilesiyile ya'nî Bağdâd ve nevâhîsinden gelen huccâc ile vâsıl olup sene hamse ve hamsîn ve sitte-mi'enün evvelinde ibtidâ-i imârete şürû' eylediler. Şürû' eyledükleri vaktin¹⁷ kasdları¹⁸ bu idi ki Kubûr-ı Şerîfe üzerine düşen yanık ağaçdan ve gayruhû ne ise izâle ideler.¹⁹ Ammâ mehâbet-i Kubûr-ı Şerîfe hürmet ve izzeti²⁰ sebebi ile kimesne cür'et idemedi. Pes Emîr-i Medîne'nün re'yi Harem-i Muhterem-i Nebevî'de²¹ olan ekâbir ü a'yân re'ylere ile bile²² bunun üzere karâr buldı ki tekrâr Halîfe'ye arz oluna ve her vechile ki cevâb

1 istinâ' olunmuşlar A: işlenmiş B

2 ilâ-yevminâ A: bu günlerde B

3 Mescid-i Şerîf'ün ortasında B: sahn-ı Mescid'de A

4 harîkden B: -A

5 *Vallâhu a'lem* A: -B

6 ki kâbil-i tahrîk itdüre A: hareket ideler B

7 *vallâhu* A: *Allâhu* B

8 rasâsı A: kurşunu B

9 musakkaf A: sakf B

10 Mutahhara A: Münife B

11 kılmak B: -A

12 ihzâr idüp A: hâzır eylediler B

13 keyfiyyet-i hâli A: bu ahvâli B

14 Müsta'sım-Billâh A: Müstakîm-Billâh B

15 imâret A: binâ ve i'lâ B

16 ve ustalar A: üstâdlar B

17 Şürû' eyledükleri vaktin B: -A

18 kasdları A: murâdları B

19 ne ise izâle ideler A: nesneyi giderüp pâk ideler B

20 hürmet ve izzeti B: ihtirâkı A

21 Muhterem-i Nebevî'de B: Muhterem'de A

22 ile bile A: -B

gelür, ana göre [B131a] amel oluna. Halîfe'ye arz olundukda Halîfe ve erbâb-ı [A153b] devlet cemî'an¹ Tatar gavgâsıyla mukayyed olmağın kendü hâlleriyle giriftâr ve meşgûl² olup ol senede cevâb gelmedi, Hücre-i Şerîfe mezbûr hâli üzere kaldı.

Matarî ve ana tâbi' olan kimesnelerün sözlerinden mefhûm³ olan budur ki zâhir olan şübbâk-i şerîfi ve Hücre-i Şerîfe'yi⁴ tâ direkler başına dek⁵ binâ idüp ve musakkaf eylediler; bir haysiyet ile⁶ ki Mescid-i Şerîf sakfı ve Hücre-i Şerîfe sakfı bir oldu. Ammâ bu hatâdur. Zîrâ harîk-ı sâni'de Hücre-i Şerîfe üzerinde bir âhar⁷ sakf müşâhede olundu ki Mescid-i Şerîf'ün sakfı altında idi, bu ma'nâya fasl-ı âşirde işâret olunmuşdı; pes Matarî kelâmını şübhesüz redd ider. Sene-i mezbûrede⁸ Hücre-i Şerîfe'yi ve nevâhîsini⁹ tâ hâ'it-i kıblîye varınca ve hâ'it-i şarkîyi tâ Bâb-ı Cibrîl¹⁰ *aleyhi's-selâm*¹¹ müntehâsına¹² varınca ve mağrib cânibinden Ravza-i Mutahhara¹³ Minber-i Şerîf'e varınca cemî'an ma'mûr oldu. Andan sonra sene sitte ve hamsîn ve sitte-mi'e târihi¹⁴ dâhil olup sene-i mezbûrenün¹⁵ Muharrem'inde Tatar Vâki'ası ve istîlâları¹⁶ Bağdâd üzere¹⁷ ki Dâru'l-Hilâfet [A154a] idi, anların üzerine Tatar musallat ve hücum eylemeğın Mescid-i Şerîf'i binâ eylemeğe anlardan çâre¹⁸ vâki'¹⁹ olmamağın Mısır hâkimi olan Mansûr-ı Sâlihî²⁰ nâm kimesneden Mescid-i Şerîf'i yapmağa alât u esbâb-ı imâret gelüp ve ba'zı alât u esbâb dahi Yemen hâkimi olan [ki]

1 cemî'an B: -A

2 ve meşgûl B: -A

3 mefhûm A: fehm B

4 Şerîfe'yi A: Münif'i B

5 dek A: varınca B

6 haysiyet ile A: vechile B

7 âhar A: gayrı B

8 Sene-i mezbûrede A: Ol senede B

9 nevâhîsini A: çevresi B

10 Cibrîl A: Cebrâ'il B

11 *aleyhi's-selâm* B: -A

12 müntehâsına A: intihâsına B

13 Mutahhara B: Şerîfe A

14 târihi B: -A

15 sene-i mezbûrenün B: -A

16 ve istîlâları A: -B

17 üzere A: -B

18 anların üzerine Tatar musallat ve hücum eylemeğın Mescid-i Şerîf'i binâ eylemeğe anlardan çâre B: -A

19 vâki A: -B

20 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'l-Mansûr Nûrüddîn Ali b. Aybek es-Sâlihî (1257-1259).

[B131b] Şemseddîn Yûsuf¹ demekle ma'rûf idi, andan gelüp² pes Bâbü's-Selâm'a gelince Mescid-i Şerîf ta'mîr olundu. Sene seb'a ve hamsîn [ve sitte]-mi'e Zi'l-ka'de'sinde Bâbü's-Selâm'dan Bâbü'r-Rahme'ye varınca ve Bâb-ı Cibrîl'den³ Bâbü'n-Nisâ'ya gelince ma'mûr oldu.⁴ Sene-i mezbûrenün⁵ âhirinde Zâhir⁶ Baybars-ı Sâlihî⁷ nâm kimesne⁸ Mısır'a mütevellî olup hâkim oldukda Mescid-i Şerîf-i Nebevî'nün binâsına ve ta'mîrine⁹ ziyâde ikdâm u¹⁰ ihtimâm eyleyüp üç yüz elli nefer¹¹ işçi gönderüp vâfir esbâb ve âlât ile ve cemî' lâzım olan masrafların¹² mü'ennesleri¹³ hazînesinden emr eylemişdi; tâ Harem-i Şerîf'i ma'mûr idince iki sakf ile ya'nî iki sakfı¹⁴ biri biri üzere sakfı¹⁵ eyledi, meger¹⁶ cânib-i şimâlî ki bir sakf üzere iktifâ olunmuşdu. Mescid-i Şerîf bu minvâl üzere kaldı; tâ ki Muhammed bin Kalâvûn-ı Sâlihî¹⁷ nâm¹⁸ [zât] sene sitte ve seb'a-mi'e târîhinde [A154b] Mescid-i Şerîf'ün sakf-ı garbî ve şarkîsini ki sahn-ı Mescid'ün sağında ve solında idi, bir sakf ile tecdîd idüp anı dahi sakf-ı şimâlîye muvâfık eyledi. Andan sonra sene tis'a ve ısrîn¹⁹ ve seb'a-mi'e târîhinde Muhammed bin Kalâvûn iki revâk dahi musakkaf eyledi.²⁰ Kıblî cânibindeki²¹ mukaddemâ

-
- 1 Resûlî hükümdarı el-Melikü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. el-Mansûr Ömer (1250-1295).
 - 2 Mısır hâkimi olan Mansûr-ı Sâlihî nâm kimesneden Mescid-i Şerîf'i yapmağa âlât u esbâb-ı imâret gelüp ve ba'zı âlât u esbâb dahi Yemen hâkimi olan [ki] Şemseddîn Yûsuf demekle ma'rûf idi, andan gelüp B: âlât-ı imâret Mısır hâkiminden ki Mansûr-ı Sâlihî demekle ma'rûf idi, vâsil olup ve dahi Yemen hâkiminden ki Şemseddîn Yûsuf demekle meşhûr idi, ba'zı âlât u esbâb-ı imâret vâsil oldu A
 - 3 Cibrîl'den A: Cebrâ'il'den B
 - 4 ma'mûr oldu A: yapıldı B
 - 5 Sene-i mezbûrenün A: Ol senenün B
 - 6 طاهر A B
 - 7 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Rûknüddîn Baybars es-Sâlihî el-Bundukdârî (1260-1277).
 - 8 nâm kimesne B: -A
 - 9 Mescid-i Şerîf-i Nebevî'nün binâsına ve ta'mîrine B: emr-i imâret üzere A
 - 10 ziyâde ikdâm u B: -A
 - 11 nefer B: -A
 - 12 lâzım olan masrafların B: -A
 - 13 mü'ennesleri A: -B
 - 14 iki sakfı B: -A
 - 15 sakf A: -B
 - 16 meger A: fe-emmâ B
 - 17 Bahrî Memlûk hükümdarı el-Melikü'n-Nâsir Nâsirüddîn Muhammed b. Kalâvûn (1293-1341).
 - 18 nâm B: -A
 - 19 ve ısrîn A: -B
 - 20 eyledi B: -A
 - 21 cânibindeki B: -A

beş revâk idi, iki dahi¹ ziyâde eyleyüp yedi revâk eyledi.² Ve bu sebep ile ki Mescid-i Şerîf'ün sakfı bol olup havâss u avâmm müntefi' oldılar. Sene ihdâ ve selâsîn ve semâne-mi'e târîhinde mezbûr revâkeynde³ hâlel ve zarar⁴ vâki'⁵ olmağın [B132a] Eşref Barsbay nâm [zât] Kıbrıs mâlı havâlîsinden tecdîd idüp sakf-ı şimâlîden dahi bir mikdâr yeri tecdîd eyledi. Andan sonra sene selâse ve hamsîn ve semâne-mi'e târîhinde Zâhir Çakmak Mescid-i Şerîf'ün ön cânibinden Ravza-i Mutahharâ'dan ve gayrı yerden çok yerün sakflarını tecdîd⁶ eyledi. Andan sonra sene⁷ tis'a ve seb'in ve semâne-mi'e târîhinde Eşref Kayıtbay zamânında sakf-ı şarkîden bir mikdârın ba'de'l-hedm tâ cânib-i şarkînün Şâmî menâresine varınca tecdîd olundu İbn-i Zemen nâm kimesne⁸ tevliyeti ile. Andan sonra [A155a] sene ihdâ ve semânîn [ve semâne-]mi'e târîhinde mütevellî-i mezbûr zamânında ki tebdîl ve⁹ tağyîr idüp ve imârete¹⁰ mâ'il idi, Mescid-i Şerîf'ün ön cânibi sakfından ve Ravza-i Mutahharâ'dan ve mâ-yelîsinden tecdîd idüp Hücre-i Şerîfe sakfını kubbe-i latîfe ile ibdâl idüp¹¹ sâ'ir umûrî ki mufassalan on ikinci faslda beyân olunduğı üzere eyledi.

Andan sonra sene sitte ve semânîn ve semâne-mi'e târîhinde mübârek Ramazân'un on üçüncü gicesinün sülüs-i ahîrinde Mescid-i Şerîf¹² ikinci kerret yandı. İşbu kıssa-i hâ'ilenün¹³ tafsîli budur ki; mü'ezzinler re'îsi olan Şemseddîn nâm kimesne¹⁴ mezbûr gicenün¹⁵ sülüs-i ahîrinde tezkîr ü temcîd¹⁶ için kalkup menâre-i re'îsiyyeye çıkmış idi, gök gürleyüp¹⁷ vâfir bulut

-
- 1 iki dahi B: -A
 - 2 yedi revâk eyledi B: -A
 - 3 mezbûr revâkeynde A: ol revâklara B
 - 4 ve zarar B: -A
 - 5 vâki' A: -B
 - 6 tecdîd A: ta'mîr B
 - 7 sene A: -B
 - 8 nâm kimesne B: -A
 - 9 tebdîl ve B: -A
 - 10 ve imârete A: yapmağa B
 - 11 Hücre-i Şerîfe sakfını kubbe-i latîfe ile ibdâl idüp A: -B
 - 12 Mescid-i Şerîf A: -B
 - 13 kıssa-i hâ'ilenün A: kıssanın B
 - 14 kimesne A: -B
 - 15 mezbûr gicenün B: -A
 - 16 ve temcîd B: -A
 - 17 gök gürleyüp B: -A

olup ve yıldırım şakıyup¹ ra'd ve berk ve savâ'ik ol nevâhîyi ihâta eylemişdi.² Bir mertebede ki sâ'ika-i azîme³ ol mahall-i şerîf⁴ üzere düşüp mezbûr sâ'ikanun⁵ bir mikdârı menâre-i mezbûrenün⁶ hilâlîne düşüp ol sebep ile [B132b] menâre-i mezbûrenün başı ve Mescid-i Şerîf'ün cihet-i şarkîsi yıkılıp mezbûr re'îs fi'l-hâl⁷ âhirete intikâl idüp⁸ mezbûr sâ'ikanun âteş [A155b] gibi lehebi olup lehebinden⁹ menâreye ve¹⁰ menâre-i mezbûreden Mescid-i Şerîf'ün yüce sakfına inüp yakup altındaki sakfına sirâyet idüp dutuşdukda Mescid-i Şerîf'ün kapuların açup nidâ olundu ki “Mescid-i Şerîf'e ot düşdi!” deyü. Pes Emîr-i Medîne ehl-i şehir¹¹ ile cem' olup kimi suyla yukaru sutûha¹² çıkup âteşi söyündürmek için ve kimi âhar tarîk-ıla¹³ ve bi'l-cümle söyündürmekden âciz olup, yakın olmuşdı ki âteş anları yakup¹⁴ helâk ide. Pes kimi kaçup indi ve kimi dermân bulmayup âteşe yandı, ya'nî¹⁵ yukarudan aşağıya uçup ve düşüp helâk oldu. Hâsıl-ı kelâm; âteş büyüyüp halk-ı âlem¹⁶ ıtfâsından¹⁷ âciz olup cemî' sakf ve Mescid-i Şerîf'de olan hazâ'ini ve kütüb¹⁸ ve Mesâhif-i Şerîfleri ve rab'aları¹⁹ yakup nesne kalmadı; illâ ba'zı rab'a²⁰ ve Mesâhif ki anları ibtidâ-i hâlde cür'et idüp ihrâc eylemişler idi.²¹ Ve sahn-ı Mescid-i Şerîf'de olan kubbe selâmet üzere²² kaldı. İşbu beliyye²³ giceden on derece mikdârında olmuşdı.

1 ve yıldırım şakıyup B: -A

2 ra'd ve berk ve savâ'ik ol nevâhîyi ihâta eylemişdi A: -B

3 sâ'ika-i azîme A: bir azîm yıldırım B

4 mahall-i şerîf B: şerîf mahal A

5 mezbûr sâ'ikanun A: ol yıldırımın B

6 menâre-i mezbûrenün A: ol menârenün B

7 fi'l-hâl A: ol sâ'atde B

8 âhirete intikâl idüp A: vefât idüp B

9 lehebi olup lehebinden A: yalazısı olup ol yalazıdan B

10 menâreye ve B: -A

11 ehl-i şehir A: ahâlî-i Medîne B

12 sutûha B: -A

13 âhar tarîk-ıla A: gayrı vechile B

14 yakup B: -A

15 âteşe yandı, ya'nî B: -A

16 halk-ı âlem B: halk A

17 ıtfâsından A: söyündürmekden B

18 hazâ'ini ve kütüb A: hazîneleri ve kitâbları B

19 rab'aları A: cüzleri B rab'a: içerisine Mushaf-ı Şerîf konulan çanta

20 rab'a A: eczâ B

21 ihrâc eylemişler idi A: çıkarmışlardı B

22 selâmet üzere A: sâlim B

23 beliyye A: belâ-yı pür-nâr B

Mescid-i Şerîf âteşden deryâ gibi oldu ki Harem-i Muhterem'ün¹ içinde [A156a] âteş² mevc olup kığılcımları konşular evlerine düşüp, ammâ hâric-i Mescid'de³ hiç kimesnelere zarar eylemedi.

Sâhib-i Târîh eydür ki: Bennâ nâzırı ve mi'mârbaşı olan kimesne⁴ işbu harîkde i'timâd sebebi ile Ka'be'de olmağın [B133a] hâzır bulunmayup emîr-i Medîne olan Kuseytil nâm kimesne haber virdi ki bu kazıyye vâkı' olmazdan bir gice evvel⁵ A'râb'dan bir sâdıku'l-kavl kimesne vâkı'asında görmüşdi ki Medîne'ye⁶ vâfir çekirge gelüp akabinde azîm âteş peydâ oldu. Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* âteşi alup buyurdu ki: "Ben bu âteşi ümmetimden men' eyledüm." Ve dahi eyitdi ki: Bir cemâ'at haber eylediler ki mezbûr âteşün etrâfında ak kuşlar müşâhede olunurdu ki âteşi bir tarikle söyündürürler idi ki âteşden civârda olanlara⁷ zarar gelmeye.⁸ Bunun birle ki, sâ'ir kuşlar mezbûr âteşden kaçup şehirden⁹ çıkmışlar idi. Sabâh olacak Hücre-i Şerîfe sakfı üzerinde olan kubbenün üzerinde vâkı' olan âteş âsârını izâle eylemek¹⁰ için halk mübâderet idüp izâle eyledükden¹¹ sonra ma'lûm idindiler¹² ki sakfdan bedel olan kubbe-i [A156b] latîfeye aslâ âteş zarar eylemeyüp büyük Kubbe-i Şerîfe, Mescid-i Şerîf sakfı ile yanup mezbûr Kubbe-i Şerîfe üzere sabâha dek âsârı bâki idi. Hattâ siyâh taşları te'sîr idüp niçe direkleri düşürmüşdi. Ve bunun birle ki ol kubbe-i mezbûrede beyâz taşlar var idi ki ana âteş tîz te'sîr ider. Ve bi'l-cümle mezbûr âteşden Hücre-i Şerîfe'ye zerre kadar zarar yetişmeyüp¹³ mahfûz kaldı. Egerçi ana muhît olan azîm kubbe ve Ravza-i Mutahhara olan¹⁴ [B133b] hazâ'in¹⁵ ve Mesâhif-i Şerîfeler ve yüz yigirmiden ziyâde siyâh taşlardan direkler cüm-

1 Harem-i Muhterem'ün B: -A

2 âteş A: -B

3 ammâ hâric-i Mescid'de A: Mescid'den taşrada B

4 Bennâ nâzırı ve mi'mârbaşı olan kimesne B: -A

5 bir gice evvel A: mukaddem bir gice B

6 Medîne'ye B: -A

7 âteşden civârda olanlara B: andan konşulara A

8 gelmeye A: isâbet eylemeye B

9 şehirden A: -B

10 izâle eylemek A: gidermek B

11 izâle eyledükden A: giderdükden B

12 ma'lûm idindiler A: bildiler B

13 zarar yetişmeyüp B: nesne dâhil olmayup A

14 Ravza-i Mutahhara olan B: Ravza A

15 hazâ'in A: hazineler B

lesi yanup¹ helâk olmuşdu. Lâkin ba'zı direkler ki Hücre-i Şerife'ye mülâsık idiler, anlar sâlim kalmışdı.²

Pes Emîr-i Medîne ve kâdî-i [Medîne-i] Tayyibe³ ve cemî'⁴ âmme ya'nî Ehl-i Medîne ricâlden ve nisâdan, kibârdan ve sığârdan⁵ hasbeten-lillâh ve muhabbeten li-Rasûlillâh⁶ Mescid-i Şerîf'ün tanzîfinde⁷ ziyâde⁸ sa'y ve ihtimâm ile çalışup iştigâl üzere iken sultân-ı vakt olan merhûm Kayıtbay hazretlerine⁹ keyfiyyet-i¹⁰ hâli arz idüp henüz Mescid-i Şerîf'ün evâhirin-de âsâr-ı harîk bâkî¹¹ iken huccâc-ı Beytullâh [A157a] Medîne-i Rasûlullâh *sallallâhu [aleyhi ve sellem]e*¹² vâsıl¹³ olup âsâr-ı harîkî¹⁴ ki bu ümmete azîm ibret idi, müşâhade eylediler. Mâh-ı Zi'l-ka'de'de huccâc Mekke-i Mükerrerme'ye dâhil olmadın bir azîm seyl¹⁵ gelüp dereleri ve kuyuları¹⁶ doldurup Ka'be-i Mu'azzama'nun¹⁷ içine girüp âdem boyından ziyâde¹⁸ su durup niçe evi helâk eyledi ve niçe emvâl ve nüfûs-ı kesîre zâyî' idüp bir haysiyyet ile ki vakt-i tanzîfde¹⁹ seksen nefer²⁰ meyyitden ziyâde bulunmuşdı. Zamân-ı Câhiliyyet'de ve zamân-ı²¹ İslâm'da bu minvâl üzere²² azîm²³ seyl geldüğü nakl olunmamışdur. Mezbûr seyl sebebi ile Mekke-i Mükerrerme'nün²⁴ Harem-i

1 cümlesi yanup B: -A

2 sâlim kalmışdı A: kurtuldılar B

3 kâdî-i [Medîne-i] Tayyibe B: kâdî A

4 cemî' B: -A

5 âmme ya'nî Ehl-i Medîne ricâlden ve nisâdan, kibârdan ve sığârdan A: ahâlî-i tayyibe erden ve avratlardan büyük ve küçük kimesne kalmayup B

6 ve muhabbeten li-Rasûlillâh B: -A

7 tanzîfinde A: pâk ve nazîf eylenmesinde B

8 ziyâde B: -A

9 merhûm Kayıtbay hazretlerine B: Kayıtbay merhûma A

10 keyfiyyet-i A: vâkî'-i B

11 âsâr-ı harîk bâkî A: harîkden eser var B

12 Rasûlullâh *sallallâhu [aleyhi ve sellem]e* B: Münevvere'ye A

13 vâsıl A: dâhil B

14 âsâr-ı harîkî A: yanık eserini B

15 azîm seyl B: seyl-i azîm A

16 ve kuyuları B: -A

17 Mu'azzama'nun B: Şerife'nün A

18 ziyâde A: artuk B

19 haysiyyet ile ki vakt-i tanzîfde A: vechile ki her kaçan pâk itdiler B

20 nefer B: -A

21 zamân-ı B: -A

22 bu minvâl üzere A: böyle B

23 azîm B: -A

24 Mükerrerme'nün B: Şerife'nün A

Muhterem'inde olan evsâhı¹ ve çer çöpi² izâle eylemekden evvel³ huccâc [B134a] Mekke'ye⁴ gelüp âsârını müşâhede eylediler ki yığın yığın dağlar gibi câ-be-câ⁵ cem' eylemişlerdi. İşbu haber-i muvahhiş ve kazıyye-i hâ'ile⁶ ile Sultân-ı cihân-ârâ merhûm ve mağfûrun-leh⁷ Kayıtbay sem'-i şerîfine vâsil olıcak hizmet-i Harem-i Muhterem-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* ta'mîrine muvaffak olmaklığı sa'âdet-i uzmâ⁸ ve devlet-i dünyâ ve ukbâ bilüp ihtimâm-ı tamâm ile imârete teveccüh⁹ idüp ve Mekke-i Mükerrerme'de olan imâreti ta'tîl idüp¹⁰ Mekke-i Mükerrerme imâreti¹¹ [A157b] üzere nâzır ve müşâhid¹² olan Seyfî nâm kimesne¹³ ki Sunkur-ı Cemâlî demekle ma'rûf idi, yüz mu'allim-i dânâdan ziyâdece¹⁴ [ve] vâfir deve ve eşek ve yigirmi bin dînâr¹⁵ ile Medîne-i Münevver'e revâne eyledi. Ve andan sonra¹⁶ âlât-ı imâret¹⁷ techîzine ve tedârikine¹⁸ şürû' idüp bir tarîk-ıla ki Tûr'da ve Yenbu'da ve Medîne-i Münevver'e de niçe ve niçe¹⁹ âlât-ı imâret ve me'ûnât-dan hazîneler dolup müctemi'²⁰ olmuşdı; bundan sonra evvelki mütevellî²¹ ki Şems bin Zemen demekle meşhûrdur, Rebî'u'l-evvel ayı esnâsında iki yüz deveden ziyâde²² ve yüz eşek ve üç yüz neferden ziyâde dânâ²³ üstâdlar ve²⁴ mu'allimler ile bile Medîne-i Münevver'e irsâl eyledi. Ve ol eyyâm-ı mez-

-
- 1 evsâhı A: vesihleri B
 - 2 ve çer çöpi B: -A
 - 3 izâle eylemekden evvel A: gidermekden mukaddem B
 - 4 Mekke'ye B: -A
 - 5 câ-be-câ A: yer yer B
 - 6 hâ'ile A: nâhoş B
 - 7 merhûm ve mağfûrun-leh B: -A
 - 8 uzmâ A: azîm B
 - 9 teveccüh A: şürû' B
 - 10 ta'tîl idüp A: mu'attal eyleyüp B
 - 11 imâreti A: -B
 - 12 müşâhid A: mi'mârbaşı B
 - 13 kimesne B: -A
 - 14 yüz mu'allim-i dânâdan ziyâdece A: a'lâ üstâdlar ve mu'allimler B
 - 15 dînâr A: altun B
 - 16 revâne eyledi. Ve andan sonra A: gönderdi ve B
 - 17 imâret A: binâ B
 - 18 ve tedârikine B: -A
 - 19 niçe ve niçe B: -A
 - 20 müctemi' A: cem' B
 - 21 mütevellî A: mi'mârbaşı B
 - 22 iki yüz deveden ziyâde A: iki yüzden ziyâde deve B
 - 23 dânâ A: -B
 - 24 üstâdlar ve B: -A

bürede berr ü bahr imâret ve binâ¹ esbâbı ile meşhûn olup muttasıl gelmek üzere idi. Medîne-i Münevvere etrâfından dahi [B134b] düm ağaçından ve sâ'ir eşcârdan bî-nihâyet ağaç² kat' idüp cem' eylemişlerdi ve bi'l-cümle kemâl mertebede³ cidd⁴ ü ictihâd ile iştigâl üzere idiler. Menâre-i re'îsiyye esâsına dek hedm idüp cidâr-ı⁵ kıblîyi Bâbü's-Selâm menâresinden tâ cidâr-ı mezbûrun⁶ âhirine dek yıkup ve cidâr-ı şarkîyi dahi oradan [A158a] Bâb-ı Cibril'e gelince hedm idüp cidâr-ı⁷ şarkîyi bir buçuk arşun mikdârı yer ihrâc eylediler. Ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* mihrâb-ı şerîfini⁸ revsî' idüp⁹ bol eylediler.¹⁰ Mescid-i Şerîf'ün direklerini bir mikdârca kısa idüp üzerlerinde¹¹ kerpic ile kemerler bağlayup mezbûr kemerler üzerinde sakfun ağaçlarını vaz' idüp bir sakf ile iktifâ eylediler. Bundan evvel¹² direkler cihet-i şarkî ve garbî ve Şâmî gibi sakfa muttasıl idi. Ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un mihrâb-ı şerîfleri¹³ üzerinde direkler üzerine kubbeyi akd eylediler.¹⁴ Ve Hücre-i Şerîf'e'nün fevkinde nevâhîsiyle bile¹⁵ Mescid-i Şerîf direkleri üzere âlî kubbeler akd eylediler.¹⁶ Ve Hücre-i Şerîf'e'nün maksûresi içinde olan direklerin ba'zısını iri iri de'â'imle¹⁷ tebdîl eylediler. Ve mezbûr azîm kubbe ile cidâr-ı şarkî ve cidâr-ı kıblî ve cidâr-ı şimâlî ki Mütehecce'd'e muttasıldur, cihât-ı selâsede ya'nî üç cânibde¹⁸ kemerler ve pencereler¹⁹ bağladılar. Ve kible cihetinde bir muhtasar²⁰ kubbe idüp nevâhîsinde²¹ dahi

1 ve binâ B: -A

2 ağaç A: eşcâr B

3 kemâl mertebede B: -A

4 cidd A: cehd B

5 esâsına dek hedm idüp cidâr-ı A: temeline varınca yıkup divâr-ı B

6 cidâr-ı mezbûrun A: ol divârın B

7 hedm idüp cidâr-ı A: yıkup divâr-ı B

8 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* mihrâb-ı şerîfini B: Mihrâb-ı Osmânî A

9 revsî' idüp A: büyüldüp B

10 bol eylediler B: -A

11 Mescid-i Şerîf'ün direklerini bir mikdârca kısa idüp üzerlerinde A: -B

12 evvel A: mukaddem B

13 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un mihrâb-ı şerîfleri B: Mihrâb-ı Osmânî A

14 kubbeyi akd eylediler A: kubbe bağladılar B

15 fevkinde nevâhîsiyle bile A: üzerinde ve etrâfında B

16 akd eylediler A: bağladılar B

17 de'â'imle A: direkler ile B

18 ya'nî üç cânibde B: -A

19 kemerler ve pencereler B: akdler ve tâklar A

20 muhtasar A: küçücek B

21 nevâhîsinde A: çevresinde B

üç küçükkrek¹ kubbeler dahi andan muhtasar ki anlara² “mecârîd”³ dirler, bağladılar. Ukûd-ı mezbûre ile menâre-i re’îsiyye⁴ arasında ziyâ⁵ [B135a] ve rüzgâr girmek⁶ için bir büyük⁷ bâd-gîr⁸ eylediler. [A158b] Menâre-i re’îsiyye⁹ kapusını ki evvel mağrib cânibinden idi, Şâm cânibinden idüp öninde dört derece binâ eylediler. Ve evvelki kapunun yerini hatîb için bir hazîne¹⁰ binâ¹¹ eylediler ki hutbe vaktine dek gelüp¹² anda muntazır ola. Andan evvel¹³ menâre kapusu yanında muntazır olurdu. Bu hakîr dir ki: Hâlâ dahi ol menâre-i mezbûrenün kapusu mağrib cânibinden olup hatîb kapuda muntazır olup Şâm cânibinden olan kapu izâle olunmak ile anda olan dört derece¹⁴ dahi yokdur. Bâbü’s-Selâm içinde dahi iki kubbe ihdâs eylediler.¹⁵ Ve Bâbü’s-Selâm’ı beyâz ve siyâh ruhâm¹⁶ ile müzeyyen ve münakkaş idüp Mescid-i Şerîf’ün ön cânibini Ravza-i Mutahhara’ya¹⁷ göre cüz’ice¹⁸ alçak eylediler, nitelik hâlâ müşâheddür. Musâllâ-yı Nebevî önindeki sandûk yerine bir direk binâ idüp Mihrâb-ı Şerîf’i ol direk üzere eylediler. İşbu Mihrâb-ı Şerîf-i Nebevî ve Mihrâb-ı Osmânî’yi mülevven ruhâm¹⁹ ile gâyet letâfet ile müzeyyen ve münakkaş²⁰ idüp Hücre-i Şerîfe’yi ve nevâhîsini²¹ evvelki gibi terhîm ve²² tezyîn eylediler. Ve Minber-i Şerîf’i ve mü’ezzinler için olan [A159a] kürsîyi girü ruhâm ile²³ eylediler. [B135b] Ve cihet-i şarkide Bâbü’s-Selâm’dan Mescid-i Şerîf âhîrine dek suffa-i şimâliden alçacık suffa bağladılar. Ve Mes-

1 küçükkrek B: -A

2 dahi andan muhtasar ki anlara A: -B

3 محاريد B: muhâzîdür A

4 Ukûd-ı mezbûre ile menâre-i re’îsiyye A: Mezbûr kemerler ile re’îsiyye menâresinün B

5 ziyâ A: aydınlık B

6 rüzgâr girmek B: havâ A

7 bir büyük B: -A

8 bâd-gîr A: delük B

9 Menâre-i re’îsiyye A: Re’îsiyye menâresinün B

10 hazîne A: hücre B

11 binâ B: -A

12 gelüp B: -A

13 evvel A: mukaddem B

14 dört derece A: dereceleri B

15 ihdâs eylediler A: bağladılar B

16 ruhâm A: mermerler B

17 Mutahhara’ya B: Şerîfe’ye A

18 cüz’ice A: bir sehlce B

19 mülevven ruhâm A: alaca mermerler B

20 ve münakkaş B: -A

21 nevâhîsini A: etrâfını B

22 terhîm ve A: mermerlü B

23 girü ruhâm ile A: gene mermerden B

cid-i Şerîf divârını Bâbü's-Selâm'dan Bâbü'r-Rahme'ye gelince hedm idüp aralıkda¹ Sultân Kayıtbay² için medrese ve ribât binâ idüp Mescid-i Şerîf cânibinde üç tabakada pencereler idüp³ otuz aded pencere olup tabaka-i a'lâda nühâs şerîtinden⁴ şebeke eylediler. Ve aşağıda olan pencerelerden biri Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhun* havhalarıdır,⁵ nitekim zikr olundu; girü anda bir hazîne idindiler. Ebvâb-ı selâse Mescid-i Şerîf cânibine nâfızdür. Mütevellî-i mezkûrun maksûdı bu idi ki medreseyi ve ribâtı kible cânibinden eyleye. Ana binâ'en kible cânibinden olan pencereleri sedd eyledi;⁶ illâ Mihrâb-ı Osmân *radıyallâhu anhd* olan pencereleri pekitmedi⁷ ki anları ibkâ idüp⁸ mülevven şişe⁹ ile müzeyyen idüp nühâs şerîtinden¹⁰ şebeke eyledi. Mescid-i Şerîf'ün imâreti binâsı¹¹ tamâm olmaklığa karîb oldukda medrese-i mezbûra ve ribât ta'mirine şürû' gösterüp¹² [A159b] Bâbü'r-Rahme kurbında¹³ medrese ve ribât¹⁴ için menâre binâ eylediler. Ve dahi ribât-ı mezbûr mahallinde¹⁵ olan ribât ki "Hısn-ı Atîk" dimekle ma'rûfdı, anun bedeline Bâbü's-Selâm'da mîza'at¹⁶ cânibinde ribât [B136a] binâ idüp karşısında hammâm binâ eylediler. Sene semân ve semânîn ve [semâne-]mi'e târîhinün mübârek Ramâzân-ı Şerîfi'nün evâhirinde Mescid-i Şerîf'ün sakfı eyyâm-ı sâbıkada vârid¹⁷ olan âlât ile tamâm oldu. Ve sene¹⁸ tis'a ve semânîn [ve semâne-]mi'e târîhinde mütevellî-i imâretten vâki'¹⁹ olan ba'zı müsâhelât izâlesi için ki cümlesinden biri budur ki Mescid-i Şerîf'ün sakfını nîl²⁰

1 hedm idüp aralıkda A: yıkup aralığında B

2 Sultân Kayıtbay B: sultân-ı vakt A

3 pencereler idüp B: tâklar koyup A

4 nühâs şerîtinden A: bakır telden B

5 Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhun* havhalarıdır B: havha-i Sıddîk'dur, *radıyallâhu anhd* A

6 sedd eyledi A: pekitdi B

7 pencereleri pekitmedi B: -A

8 ki anları ibkâ idüp A: -B

9 mülevven şişe A: alaca şişeler B

10 nühâs şerîtinden A: bakır teller ile B

11 binâsı B: -A

12 medrese-i mezbûra ve ribât ta'mirine şürû' gösterüp A: medreseyi ve ribâtı binâyâ ibtidâ eylediler B

13 kurbında A: karîb B

14 ve ribât B: -A

15 mahallinde A: yerinde B

16 mîza'at: abdesthane, şadırvan

17 vârid A: -B

18 Ve sene A: -B

19 imâretten vâki' A: imâret B

20 nîl: çivit

ile boyamışdı, lâjiverd ile ve sâ'ir âlât ile tezyîn ile üstâd¹ nakkâşlar irsâl idüp. Sultân-ı vaktün hâtır-ı şerîfi mütevellîye² bu sebebden incinmeğin yerine³ bir âhar kimesneyi nâzır ve nakîb⁴ nasb idüp⁵ vâfir kütüb⁶ ile ki ulûm-ı kesîreye müştemil idiler, Harem-i Nebevî'ye vakf eyleyüp⁷ irsâl idüp ve mufassalan zıkr olunacak simâtun icrâsını dahi ana tefvîz idüp anunla ma'an Ehl-i Medîne-i Münevver'e⁸ vâfir buğday ve un ve büyük kazanlar ve sâ'ir âlât-ı matbah irsâl olundu, *cezâbullâhu te'âlâ hayran*.

[A160a]

Tetimme

Ba'zı hayrât beyânında ki sultân-ı vakt *ahsenallâhu ileyhi* Mescid-i Şerîf için ve e'imme-i Taybe-i Tayyibe ve⁹ âmme-i¹⁰ ahâlî-i Medîne Münevver ve âfâkî ve gurabâ ve sâ'ir fukarâ¹¹ için ihdâs eylemişdür, cümleden biri ribât ve medresedür ki zıkr olundu, gâyet-i hüsn ve nihâyet-i vüs' üzere. Ve biri dahi harîkde zâyî' olan kütüb [B136b] ve Mesâhif-i Şerîfe'yi¹² ibdâl idüp yerine envâ'-ı tezâ'uf ile Mesâhif-i Şerîfe ve kütüb-i kesîre ulûm-ı şettâdan vaz' eyledi. Ve bir dahi su sebîli ve furun ve matbah ki deşîşe¹³ için ihdâs eylemişdi. Ve bir vekâle dahi ki niçe miskînlere müştemildür. Ve dahi ahâlî-i Medîne-i Münevver için tertîb eylediği simâtdur ki andan evvel¹⁴ kimesne eylemiş değil idi. Ve tafsîli budur ki, zıkr olunur ki sâbıkâ Medîne-i Münevver'e'nün a'yân-ı şürefâsından İyâs dimekle ma'rûf kimesne menzillerini ve dahi nevâhîsinde¹⁵ olan yerlerini mezbûr simât

1 üstâd B: -A

2 mütevellîye A: mütevellî-i sâbıkâ B

3 bu sebebden incinmeğin yerine B: sebab-i mezbûr için muharref olmağın A

4 ve nakîb B: -A

5 nasb idüp A: eyleyüp B

6 kütüb A: kitâblar B

7 Harem-i Nebevî'ye vakf eyleyüp B: -A

8 Ehl-i Medîne-i Münevver'e B: -A

9 e'imme-i Taybe-i Tayyibe ve B: -A

10 âmme-i A: -B

11 ve sâ'ir fukarâ B: -A

12 Mesâhif-i Şerîfe'yi A: Mushaf-ı Şerîfleri B

13 deşîşe: buğday yarmasından yapılan çorba

14 evvel A: mukaddem B

15 nevâhîsinde A: etrâfında B

maslahatı için iştirâ idüp¹ Mescid-i Şerîf ta'mîrinden² sonra vekâle-i mez-bûre anda binâ idüp simât-ı mezbûr için evkâf-ı kesîre ta'yîn eylemişdi ki cümleden biri yedi³ bin beş yüz erdeb buğdaydı ki [A160b] mezbûr simât için mukarrer idüp her nefer için ahâlî-i Medîne'den yedi Mısır erdebi ki hâlâ Medîne-i Münevvere ile beş müdd olur, her ayda ta'yîn idüp sağîr ü kebîr,⁴ şerîf ve vazî', hürr ve abdları bu bâbda tesviye⁵ eylemişdi. Ve âfâkiler için ve gurabâ için⁶ yevmî ikişer ekmek ile kifâyet idecek mikdârı deşîşe [B137a] şorbasi⁷ her nefer için ta'yîn eylemişdi. Bu hakîr dir ki: Zamânımızda Selâtîn-i Âl-i Osmân *ebkâhumullâhu te'âlâ ilâ intihâ'i'd-deverândurlar*,⁸ işbu sünnet-i haseneyi yevmen-fe-yevmen izdiyâd idüp sene-be-sene⁹ teksîr¹⁰ üzeredürler. Fe-emmâ hükkâmun tağyîrleri sebebiyle tezvî' bâbında taksîr bir mertebeye varmışdur ki sene-i kâmilede dört ay virilüp sâ'irinde virilmezdi; tâ ki Hakk *Sübhânehü ve*¹¹ *Te'âlâ* ahâlî-i Medîne-i Münevvere'ye inâyet idüp sene ihdâ ve elf târîhinde Sultân Murâd Hân¹² *aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân* hazretlerini, adâletde¹³ sâlisü'l-Ömereyn Şeyhu'l-Harem Ömer Efendi¹⁴ sâ'ir umûr üzere nâzır ve mütekellim nasb idüp gönderüp merhûm Ömer Medîne-i Münevvere'ye¹⁵ vusûl buldukda tefâtîş ve tefahhus idüp on iki ay bi't-tamâm tefrika buğday¹⁶ virilür oldu. جزاه الله¹⁷ Ve dahi mükûsı ibtâl eyleyüp ivazında¹⁸ Emîr-i Medîne'ye bin erdeb buğday [A161a] ta'yîn eyledi ki Mısır'dan gelüp Yenbu' benderinde ana teslîm olunur.

1 iştirâ idüp A: satun alup B

2 ta'mîrinden A: yapılduktan B

3 yedi A: -B

4 sağîr ü kebîr A: büyük ve küçücek B

5 tesviye A: berâber B

6 ve gurabâ için B: -A

7 şorbasi B: -A

8 *intihâ'i'd-deverândurlar* A: *âbiri'd-deverândurlar* B

9 sene-be-sene B: -A

10 teksîr A: ziyâde itmek B

11 *Sübhânehü ve* B: -A

12 Sultan III. Murad (1574-1595).

13 sene ihdâ ve elf târîhinde Sultân Murâd Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân* hazretlerini, adâletde B: -A

14 Ömer Efendi B: -A

15 gönderüp merhûm Ömer Medîne-i Münevvere'ye B: -A

16 tefrika buğday B: -A

17 "Allah onu hayırla mülkâfatlandırın, kabrini nura gark eylesin, geride bıraktığı kimseleri mesut ve sevinçli kılsın."

18 mukâbelesinde B: -A

Ve dahi sene sekiz yüz doksan bir târîhinde Kubbe-i Şerîfe'ye ve menâre-i re'îsiyyeye¹ zarar ve² halel vâki' olmağın merhûm³ Sultân-ı vakt Eşref⁴ Kayıtbay girü ta'mîr için Şâhîn-i Cemâlî nâm kimesneyi şeyh-i huddâm ve nâzır-ı simât ve ta'âm idüp emvâl-i kesîre⁵ ile Medîne-i Münevver'e⁶ [B137b] irsâl eyledi.⁷ Vusûl buldukda⁸ kemâ-yenbağî Kubbe-i Şerîf'i ve menâreyi ve sâ'ir muhtâc olan emâkini⁹ ta'mîr idüp tecdîd eyledi.¹⁰ *Vallâhu a'lem.*

On Beşinci Fasıl

Mescid-i Şerîf müştemil olduğu umûrun beyânındadır, revâklardan ve direklerden ve etrâfında olan hücrelerden¹¹ ve gayrı her ne ise. Dahi Mescid-i Şerîf'e kum döküp tebhîr ve tatyîb idüp ve çerâğlar yakılup ve ana benzer nesnelere beyânındadır.

Ammâ revâkları kible cânibinden yedi ve Şâm nâhiyesinden¹² dört ve garbî cânibinden dahi dört ve şarkî cânibinden dahi üç revâkdur.

Ve ammâ direkleri İbn-i Zebâle zikr eylediği üzere iki yüz doksan altı direklerdür. Lâkin andan sonra Şâm cânibinden¹³ bir revâk ki on direği müştemil idi, sahn-ı Mescid'de ilhâk olmağın on aded eksilmek lâzım olup ve kible cânibinden iki revâk ki yigirmi direğe [A161b] müştemildür,¹⁴ ziyâde olmağın mecmû' aded üç yüz altı direk olur.

1 re'îsiyyeye A: münîfeye B

2 zarar ve B: -A

3 merhûm B: -A

4 Sultân-ı vakt Eşref A: Sultân B

5 emvâl-i kesîre A: vâfir emvâl B

6 Medîne-i Münevver'e B: -A

7 irsâl eyledi A: gönderdi B

8 Vusûl buldukda A: Vâsıl oldukda B

9 emâkini A: yerleri B

10 tecdîd eyledi B: -A

11 **ve etrâfında olan hücrelerden** B: havâsıldan ve A

12 nâhiyesinden A: cânibinden B

13 cânibinden A: tarafından B

14 sahn-ı Mescid'de ilhâk olmağın on aded eksilmek lâzım olup ve kible cânibinden iki revâk ki yigirmi direğe müştemildür A: sahn-ı Mescid'e ilkâ olmağın on aded eksilmek lâzım gelüp ve kible cânibinden iki revâk ki yigirmi direğe müştemil idi B

Ammâ Mescid-i Şerîf'ün arşunu cânib-i kıbleden eni¹ yüz altmış yedi arşun ve mu'ahharınun eni yüz otuz² beş arşundur. Ve Mescid-i Şerîf'ün sahnı kıbleden Şâm cânibine varınca yüz elli iki arşundur. Ve şarkîden garb cânibine varınca doksan beş arşun dimişler.

Ammâ menâreler fasl-ı tâsî'de mufassalan [B138a] beyân³ olunmuşdur.

İbn-i Zebâle ve Yahyâ zikr eylediler ki, Mescid-i Şerîf'ün sahnı altmış dört bâlû'aya müstemildür ki her bâlû'anun⁴ ağzında bir delüklü değirmen taşı koymışlar ki andan su gide. Hâlâ bir bâlû'adan gayrı yokdur ki iki ağzı vardır kim hudûd-ı Mescid'de zikr olan iki taş kurbında beyân olunmuşdur, zâhir değil. Dahi İbn-i Zebâle dir ki: "Bizüm zamânımızda Mescid-i Şerîf sahnında⁵ on⁶ dokuz sikâye vardır." İbn-i Ferhûn dir ki: "Mescid-i Şerîf sahnında olan nahîl kurbında bir azîm sikâye var idi ki meşâyih-i Harem'den ba'zısı anı ihdâs idüp ana masraf dahi ta'yîn eylemişdi. Ammâ izâle-i necâsât ve ezâ sebebiyle şerri [A162a] hayrından ziyâde olmağın kudât ve a'yân güft ü gû idüp izâle eylediler." İbnü'n-Neccâr dir ki: "Mescid-i Şerîf sahnında Şâm-ı Şerîf ümerâsından⁷ bir kimesne dereceli bir havz ihdâs eylemişdi ki fevvâre ile ana ayndan su dökülürdü." Matarî dir ki: "Mezbûr birkeden⁸ nâs âbdest alurlardı. Giderek bir mertebeye vardı ki Harem-i Şerîf'ün hetk-i hürmetine mûcib⁹ olmuşdu. Pes anı¹⁰ sedd eylediler." Ve dahi İbnü'n-Neccâr'dan mervîdür ki Nâsır-Lidînellâh vâlidesi Mescid-i Şerîf'ün Şâmî nâhiyesinde vuzû¹¹ için bir sikâye ihdâs eylemişdi ki vâfir helâya müstemil idi, Mescid-i Şerîf'ün cidâr-ı Şâmî'sinde¹² [B138b] sikâye-i mezbûreye kapular açmışdı. Bu hakîr dir ki: Tercüme idenün muktezâsı¹³ zikr

1 eni A: altı B

2 yüz otuz A: -B

3 beyân A: zikr B

4 bâlû'a: yağmur sularının içine akıtılması için yapılan ağzı dar ve içi geniş kuyu

5 sahnında A: ortasında B

6 on A: -B

7 ümerâsından A: beğlerinden B

8 Mezbûr birkeden A: Ol havzda B

9 mûcib A: bâ'is B

10 anı A: birke-i mezbûreyi B

11 vuzû' A: âbdest B

12 cidâr-ı Şâmî'sinde A: Şâmî cidârından B

13 muktezâsı A: murâdı B

olandur. Ammâ *Târih-i Arabî*²de hemân bir kapu vâki' olmuştur, nitekim hâlâ görünür.¹ Pes evvel tercüme idenden² sehv³ vâki' olmuş gibi. Vallâhu a'lem.

Ammâ Mescid-i Şerîf'de olan havâsıl ya'nî⁴ hücreler; cümleden biri Mescid-i Şerîf'ün sahnında⁵ olan kubbedür ki niçe kerre zikr olundu. Ve dahi dört menârenün önlerinde birer hücrelerdür⁶ ki anlardan mü'ezzinler [A162b] menâreye⁷ ubûr ider.⁸ Ve dahi menâre-i şarkıyye-i şimâliyyeye muttasıl iki hazîne ve bir büyük hücre vardır. Ve dahi menâre-i garbiyye-i şimâliyyenün cânibinden ki bir küçücek hücre ve ana muttasıl iki büyük hücre dahi vardır.⁹ Ve dahi Bâb-ı Cibrîl¹⁰ ile Bâbü'n-Nisâ arasında bir hücredür¹¹ ki evvel ağaçdan idi, hâlâ binâ olunmuştur; ana muttasıl bir sandûkdur ki sahn-ı Mescid-i Şerîf'de olan kubbeden çıkan çerâğ yağını anda korlar idi. Bu hakîr dir ki: Hâlâ ol hücredür ki ağalar oturdukları suffanın şarkîsindedür, *vallâhu a'lem*. Ve dahi Mescid-i Şerîf'ün cânib-i garbîsinde bir hücredür¹² ki havha-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhuya* berâberdür,¹³ havha-i mezbûre-i sâbıkâ rahabe-i kazâya yol idi. Hâlâ ol mahalde üç hücre vardır¹⁴ ki kapuları Mescid-i Şerîf'dendür; üçüncüsü ki Bâbüs-Selâm cânibindedür, havha-i [B139a] Ebû Bekr es-Siddîk'dur, *radıyallâhu anh*.

Ve dahi altı fenerdür ki yatsu¹⁵ namâzından sonra Harem-i Şerîf¹⁶ hud-dâmları anları getirüp nâsı¹⁷ Mescid-i Şerîf'den ihrâc iderler, ba'dehû

1 görünür A: müşâheddür B

2 evvel tercüme idenden B: mütercim-i evvelden A

3 sehv A: hatâ B

4 **olan havâsıl ya'nî** A: -B

5 sahnında A: ortasında B

6 hücrelerdür B: hazînedür A

7 menâreye B: -A

8 ubûr ider A: çıkarlar B

9 Ve dahi menâre-i şarkıyye-i şimâliyyeye muttasıl iki hazîne ve bir büyük hücre vardır. Ve dahi menâre-i garbiyye-i şimâliyyenün cânibinden ki bir küçücek hücre ve ana muttasıl iki büyük hücre dahi vardır B: Dahi menâre-i garbiyye-i şimâliyyenün cânibinde bir küçük hücre ve hücreye mülâsık iki büyük hâsıl idi. Dahi menâre-i şarkıyye-i şimâliyyeye muttasıl iki hazîne ve bir hâsıl A

10 Cibrîl A: Cebrâ'il B

11 hücredür B: hazînedür A

12 hücredür B: hâsıldur A

13 havha-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhuya* berâberdür B: -A

14 hücre vardır B: hâsıldur A

15 yatsu B: işâ A

16 Şerîf A: Muhterem B

17 nâsı A: halkı B

Harem-i Şerîf¹ kapuların kaparlar idi. Mezbûr fenerleri Şeyh-i Huddâm Şiblûddevele Kâfûr-ı Muzafferî nâm [zât] ihdâs eylemişdi. Andan evvel² [A163a] hurma cirîdi³ şu'lesiyile ihrâc-ı nâs⁴ iderlerdi. Ve dahi dört meş'aledür ki müteberrik gicelerde Mescid-i Şerîf'ün sahnında⁵ isti'mâl olunur,⁶ anı kim peydâ⁷ eyledüğü ma'lûm değıldür. Ve dahi sahn-ı Harem'ün⁸ evâhîrinde olan hurma ağaçları ki vardur, Şeyh-i Huddâm Azîzüddevle [Reyhân] nâm [zât] ihdâs eylemişdi; azamet-i şânı ve tûl-i lisânı sebebiyle bir ehad ana inkâr eylemeğe kâdir olmadı. Bu hakîr dir ki: Zamânımızda gâh dört ve gâh üç ve gâh iki⁹ hurma ağacı var idi, ammâ hâlâ bir dânesi kalmışdı.

Ve dahi Mescid-i Şerîf'de imâm bir idi ki Hazret-i Server-i Enbiyâ'nun *aleyhi's-selâm*¹⁰ Mihrâb-ı¹¹ Şerîflerinde namâz kılup¹² imâmet iderdi; meger eyyâm-ı mevsimde ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*¹³ mihrâb-ı şerîfine tekaddüm¹⁴ iderdi, tâ sekiz yüz altmış târîhine gelince. Andan sonra ba'zı Etrâk sa'y idüp Eşref İnal¹⁵ zamânında imâm-ı Hanefî dahi mukarrer ve ta'yîn¹⁶ olmuş. Bu hakîr dir ki: Egerçi imâm-ı Hanefî mukarrer olmuşdı; ammâ cem'iyet olup gürûh ile namâz¹⁷ [B139b] kılınmazdı, nihâyet¹⁸ direk altında birkaç nefer¹⁹ olup kılurlardı.²⁰ Tâ Selâtîn-i Âl-i Osmân *ebkâ-humullâhu te'âlâ*²¹ *ilâ âhiri'd-deverân* saltanat u²² devletlerinde [A163b]

1 ba'dehû Harem-i Şerîf B: -A

2 evvel A: mukaddem B

3 cirîdi B: -A

4 nâs A: halk B

5 sahnında A: ortasında B

6 isti'mâl olunur A: yakarlar B

7 peydâ A: ihdâs B

8 sahn-ı Harem'ün A: Harem-i Şerîf'ün ortası B

9 gâh dört ve gâh üç ve gâh iki A: üç dört dâne B

10 *aleyhi's-selâm* B: -A

11 Mihrâb-ı B: makâm-ı A

12 namâz kılup B: -A

13 *radıyallâhu anh* B: -A

14 tekaddüm A: takdim B

15 Burcî Memlûk hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn İnal en-Nâsırî (1453-1461).

16 ve ta'yîn B: -A

17 gürûh ile namâz kılınmazdı B: -A

18 nihâyet B: -A

19 nefer A: kimesneler B

20 kılurlardı B: -A

21 *te'âlâ* B: -A

22 *âhiri'd-deverân* saltanat u B: *âhiri'z-zamân* A

Sultân Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ridvân*¹ hazretlerinün² emr-i şerîf-i vâcibü'l-iz'ânları³ mûcibi ile mihrâb-ı Hanefî dahi vaz⁴ olunup imâm-ı Hanefî ta'yîn idüp birkaç yıl karar bulduktan sonra tekrâr emr-i şerîf-i sultânî vârid oldı⁵ ki: “Makâm-ı Şerîf-i Nebevî'de bir gün [imâm-ı] Şâfi'î ve bir gün imâm-ı Hanefî kıl sun.” Pes ber-mûcib-i emr-i şerîf⁶ amel olundu, ilâ-yevminâ hâzâ bu minvâl üzere istimâ⁷ olundu.⁷ *Vallâhu a'lem.*

Ve ammâ tahsib-i Mescid-i Şerîf, ya'nî kum dökmeklik;⁸ *Sünen-i Ebû Dâvûd*'da Ebu'l-Velîd'den rivâyet olundu ki eyitdi: “Sordum⁹ İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ*dan ki¹⁰ Mescid-i Şerîf'de olan kumdan, eyitdi ki: “Bir gice yağmur yağup sabâh oldukda Mescid-i Şerîf'de namâz kılacak¹¹ yer balçık ve¹² mülevves olmağın herkes birer mikdâr kum getirüp Mescid-i Şerîf'de namâz kılduğ y¹³ altına döşeyüp üzerinde namâz kıldı. Hazret-i Peygamber¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* namâzdan fâriğ olıca buyurdılar ki: “Ne gökçek nesnedür bu kum.” Pes bu su'âl cevâbından sonra ma'lûm oldı ki Mescid-i Şerîf'de kum döşemek¹⁵ ol zamân-ı mübârekden imiş.” Ammâ gelen hadîs-i şerîfden **[B140a]** ma'lûm olur ki Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* ihtirâ eylemiş **[A164a]** ola, *vallâhu a'lem.* Yahyâ,¹⁶ Abdülhamîd bin Abdurrahmân-ı Ezdî'den¹⁷ rivâyet ider ki Ömer bin el-Hattâb *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf'i imâret¹⁸ eyledüğü zamânda buyurdu¹⁹ ki: “Mescid-i Şerîf'de acabâ ne ferş oluna?”²⁰ Hâzırlardan ba'zısı “Hasır ile

1 *ve'r-ridvân* A: *ve'l-ğufriân* B

2 hazretlerinün B: -A

3 iz'ânları A: imtisâlleri B

4 vaz' A: binâ B

5 vârid oldı A: geldi B

6 Pes ber-mûcib-i emr-i şerîf A: Emr-i şerîf mûcibince B

7 istimâ' olundu A: -B

8 tahsib-i Mescid-i Şerîf ya'nî kum dökmeklik A: Mescid-i Şerîf'e kum döşemeklik B

9 Sordum A: Su'âl eyledüm B

10 *radıyallâhu anhumâ*dan ki B: -A

11 Mescid-i Şerîf'de namâz kılacak B: -A

12 balçık ve B: -A

13 Mescid-i Şerîf'de namâz kılduğ y¹³ yer B: -A

14 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

15 Mescid-i Şerîf'de kum döşemek B: tahsib-i Mescid A

16 Yahyâ A: Yahyâ ibn-i B

17 ازهریدن A B

18 imâret A: ta'mir B

19 buyurdu B: peydâ eyledi A

20 ferş oluna A: döşenilse B

ferş olunsun.” didükde Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* buyurdu ki: “İşbu Vâdî-i Akîk¹ mübârekdür.” Pes Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf’i Vâdî-i Akîk kumından ferş eyledi. İbn-i Zebâle rivâyet ider ki; Süfyân bin Abdullâh-ı Sekaî, Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* huzûrına geldi kum dökmezden evvel.² Andan sonra Hazret-i Ömer *radıyallâhu anhuya*³ hitâb idüp didi ki: “Sizlerün vâdînüz yok mıdır?” Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* buyurdu ki:⁴ “Vardur.” Pes didi: “Niçün vâdî kumından Mescid-i Şerîf’i ferş eylemezsiniz?”⁵ Andan sonra Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* emr eyledi ki Mescid-i Şerîf’i vâdî kumından ferş eylediler.⁶

Ammâ mesâbîh ya’nî çerâğlar;⁷ bir rivâyetde evvel kimesne ki Mescid-i Şerîf’de çerâğ yakdı, Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh*dur, terâvîhde [A164b] nâsı⁸ bir imâm üzere cem‘ eyledüğü zamânda. Kurtubî, *Tefsîr*’inde rivâyet ider ki: Temîm-i Dârî *radıyallâhu anh* Şâm-ı Şerîf’den kandîller ve zeyt yağı ve ipler getürdi. Medîne-i Münevver’e vâsıl oldukda cum‘a gicesine muvâfık⁹ vâki‘ oldı kudûmı.¹⁰ Pes Ebu’l-Berâ nâm [B140b] hizmetkârına emr eyledi ki ipleri¹¹ tertîb idüp kanâdîli¹² ta‘lik idüp¹³ zeyt yağı¹⁴ ile su koyup¹⁵ ve fitil koya. Gice oldukda mezbûr Ebu’l-Berâ kandîlleri isrâc idüp¹⁶ Hazret-i Rasûl¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁸ namâza geldükde¹⁹ çerâğları görüp su‘âl eyledi ki: “Bunı kim eyledi?” Eyitdiler: “Temîm-i Dârî eyledi.” Pes Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Temîm-i Dârî *radıyallâhu an-*

1 Akîk A: Atık B

2 evvel A: mukaddem B

3 *radıyallâhu anhuya* B: -A

4 Ömer *radıyallâhu anh* buyurdu ki A: ana didi ki B

5 Mescid-i Şerîf’i ferş eylemezsiniz A: dösemez B

6 ferş eylediler A: dөşediler B

7 **mesâbîh ya’nî çerâğlar** A: **çerâklar ve kandîller** B

8 nâsı A: halkı B

9 muvafık A: -B

10 kudûmı A: -B

11 ipleri B: anları A

12 kanâdîli A: kandîlleri B

13 ta‘lik idüp A: asup B

14 yağı B: -A

15 koyup B: -A

16 isrâc idüp A: yakup B

17 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

18 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi’s-selâm* B

19 namâza geldükde A: -B

*buya*¹ hitâb idüp buyurdı ki: “İslâm’ı münevver eyledün.” Nitekim hadîs-i şerîfde beyân olunmuşdur.

Ammâ Mescid-i Şerîf’i tahlîk eylemek, ya’nî misk ve za’ferân ve gay-ruhumâ hoş² kokulu eczâdan mürekkeb olan tîb³ karışdırup ve dahi Hücre-i Şerîfe’nün etrâfında ve kevkeb-i şerîfe ve tâbût-ı münîfe⁴ sürmek;⁵ Ebû Dâvûd, İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ*dan rivâyet ider ki Rasûlullâh⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir gün hutbe okuyor iken Mescid-i Şerîf’ün kıblesinde dîvârda bir nuhâme⁷ görüp gazab idüp nuhâmeyi⁸ hakk eylediler.⁹ [A165a] Râvî dir ki: “Gümân iderüm ki za’ferân taleb idüp tükürük yerine sürdiler ve buyurdılar: ¹⁰ قَبِلَ إِنَّ اللَّهَ قَبِلَ وَجْهَ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزِقَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ tahfif ve kesr-i bâ iledür, ma’nâ budur ki: “Tahkîkan Hakk *Sübhânehû ve*¹¹ *Te’âlâ* birinüzün yüzini kabûl eylemişdür. Pes gerekdür ki ol kimesne Hakk Te’âlâ’ya karşı tuf eylemeye.” Ve eger teşdîd ve feth-i [B141a] bâ iledür, ya’nî ma’nâ budur ki: “Hakk Te’âlâ birinüzün yüzini takbîl eylemişdür. Pes gerekdür ki Hakk Te’âlâ’ya karşı tuf eylemeye.” Ve takbîl, gâyet kabûlden kinâyetdür ve illâ hakikat takbîlden Hakk *Sübhânehû ve Te’âlâ* münezzehdür. ¹² ذلك علوا كبيرا Bu hakîr dir ki: Tercüme iden azîz, bu makâmda ذلك علوا كبيرا’dan gayrı kelâmında hatâ-yı fâhiş eylemişdür ve hadîs-i şerîfe te’emmül eylemeyüp iki vech ile virdüğü ma’nâ¹³ galat-ı mahzdur. Ma’nâ-yı sahîh budur ki zikr olunur: “Tahkîkan Hakk Te’âlâ birinüzün muvâcehesindedür. Pes Allâh¹⁴ Te’âlâ öninde tuf eylesün.” Ya’nî namâzda olan kimesne Hakk Te’âlâ’nun muvâcehesinde,¹⁵ ya’nî Beytullâh muvâcehesindedür ve illâ Hakk Te’âlâ cihâtdan ve mekân-

1 *radıyallâhu anbuya* B: -A

2 gayruhumâ hoş A: ve gayrı eyü B

3 eczâdan mürekkeb olan tîb A: -B

4 karışdırup ve dahi Hücre-i Şerîfe’nün etrâfında ve kevkeb-i şerîfe ve tâbût-ı münîfe B: -A

5 sürmek A: -B

6 Rasûlullâh A: Peygamber B

7 bir nuhâme A: yapışuk bir tükürük B

8 nuhâmeyi A: ol tükürüdi B

9 hakk eylediler A: kazdırup giderdi B

10 Bazı kelime farklarıyla birlikte bk. İbn Hanbel, *el-Müsned*, 15/216, (9366).

11 *Sübhânehû ve* B: -A

12 “Allah bundan çok yüce ve münezzehdir.”

13 ma’nâ A: -B

14 Allâh A: Hakk B

15 Te’âlâ öninde tuf eylesün.” Ya’nî namâzda olan kimesne Hakk Te’âlâ’nun muvâcehesinde A: tuf eylesün Hakk Te’âlâ muvâcehesinde B

dan münezzehdür. Pes قِيلَ kesr-i kâf [A165b] ve feth-i [bâ-i] muvahhade ile ismdür, cânib ma'nâsına. İşbu mazmûnda İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* birkaç vech üzere ehâdis-i şerîfe rivâyet olunmuşdur ki hâsılı budur; Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamân-ı şerîflerinde Mescid-i Şerîf divânına² tükürmek kabâhati³ tedârîki için za'ferân sürülmüşdi.⁴ Ve bazı turukda mervîdür ki nuhâme⁵ sâhibi nuhâme⁶ yerine za'ferân tılâ eylemişdi, Hazret-i Rasûl⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ tahsîn eylediler. İmdi ehâdis-i şerîfeden ma'lûm oldu ki [B141b] Mescid-i Şerîf'i tahlîk eylemek Server-i Enbiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellemün*⁹ zamân-ı şerîflerindendir. Pes Câbir *radıyallâhu anhdan* mervî olan ki evvel kimesne ki Mescid-i Şerîf'i tahlîk idüp mü'ezzinlere vazîfe ta'yîn iden Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* idi, anı tertîb idüp mu'ayyen eylemek üzere mahmûldür. Ve dahi Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* hilâfeti zamânında emr-i şerîfi ile Mescid-i Şerîf'ün kible cânibini tahlîk iderlerdi. Dahi bâlâda¹⁰ sebkât eylemişdür ki Hayzurân nâm hâtun ki¹¹ Hârûn-ı Reşîd'ün odalığı idi, yüz yetmiş târîhinde Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* ziyârete¹² gelüp emr eyledi ki Mescid-i Şerîf'i ve Kabr-i Latîf'i¹³ ve gayruhümâ mevâzi'-i müteberrikeyi tahlîk ideler.

Ammâ [A166a] Mescid-i Şerîf'i tebhîr eylemek, ya'nî Hücre-i Şerîf'i ve Mescid-i Münîf'i¹⁴ buhûrlandırmak; Yahyâ'dan mervîdür ki Emîr-ür'l-Mü'minîn Ömer'e *radıyallâhu anh* bir yerden bir mikdâr üd nezr¹⁵ gelmişdi ki nâsa taksîm eyledüğü takdîrce vefâ eylemezdi. Pes buyurdu ki mezbûr üd ile Mescid-i Şerîf'i tebhîr ideler¹⁶ ki Müslümânlar rayîha-i tay-

1 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

2 Mescid-i Şerîf divânına B: -A

3 tükürmek kabâhati B: nuhâme kubhı A

4 sürülmüşdi A: buyurulmuşdi B

5 nuhâme A: tükürük B

6 nuhâme A: tükürdüğü B

7 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

9 *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A

10 bâlâda A: yukaruda B

11 hâtun ki B: -A

12 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemi* ziyârete B: -A

13 Latîf'i A: Münîf'i B

14 Hücre-i Şerîf'i ve Mescid-i Münîf'i B: -A

15 nezr B: -A

16 tebhîr ideler A: buhûrlayalar B

yibesinden müntefi' olalar. Yahyâ dir ki: "Mescid-i Şerîf'ün icmârı¹ bu zamâna dek mevcûd ve² sâbitdür. Hulefâ ve selâtin sâl-be-sâl³ bu ma'nâ için bir mikdâr üd⁴ irsâl idüp cum'a gicelerinde ve cum'a günlerinde hutbe okunduğı vakitte⁵ Minber-i Şerîf [B142a] ve Mihrâb-ı Münîf'i *sallallâhu alâ Müşerrefihimâ* buhûrlarlardı."⁶ Ve dahi rivâyet olunmuşdur ki Şâm-ı Şerîf'den Emîrül-Mü'minin Hazret-i⁷ Ömer'e *radıyallâhu anh*⁸ gümüşden bir micmere irsâl olunmuşdı ki sûretler ile münakkaş idi. Emîrül-Mü'minin Ömer *radıyallâhu anh*⁹ micmere-i mezbûreyi mü'ezzinler re'îsi olan Sa'd nâm kimesneye¹⁰ virüp buyurdı ki mezkûr micmere ile cum'a günlerinde ve mübârek Ramazân-ı Şerîf'de Hücre-i Münîf'i ve Mihrâb-ı Latîf'i ve Ravza-i Mutahharâyı¹¹ icmâr ide.¹² Ve Sa'd mezbûr hizmeti edâ idüp micmereyi Emîrül-Mü'minin Ömer *radıyallâhu anh*¹³ yanında kordı. Ve Ebû Ya'lâ *Müsnef* inde İbn-i Ömer'den *radıyallâhu anhumâ* rivâyet ider ki, Hazret-i¹⁴ Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf'i cum'a günlerinde üd ile¹⁵ [A166b] tebhîr ider idi.¹⁶ *Allâhu a'lem*.¹⁷

On Altıncı Fasl

Mescid-i Şerîf'ün kapularında ve havhalarında ya'nî küçücek kapularının beyânındadır.

Ma'lûm ola ki Medîne-i Münevvere'nün eski müverrihleri zikr eylemişler ki Velîd bin Abdülmelik binâsından sonra Mescid-i Şerîf'ün yigirmi kapısı var idi; sekizi mağrib cânibinde ve sekizi maşrık cânibinde ve dört

-
- 1 icmârı A: buhûrlanması B
 - 2 mevcûd ve B: -A
 - 3 sâl-be-sâl A: sene-be-sene B
 - 4 bu ma'nâ için bir mikdâr üd B: bir mikdâr üd bu ma'nâ için A
 - 5 vakitte A: zamânda B
 - 6 Mihrâb-ı Münîf'i *sallallâhu alâ Müşerrefihimâ* buhûrlarlardı B: mihrâbda icmâr olunur A
 - 7 Hazret-i B: -A
 - 8 *radıyallâhu anh* A: -B
 - 9 Ömer *radıyallâhu anh* B: -A
 - 10 Sa'd nâm kimesneye B: Sa'd'a A
 - 11 Hücre-i Münîf'i ve Mihrâb-ı Latîf'i ve Ravza-i Mutahharâyı B: -A
 - 12 icmâr ide A: buhûr eyleye B
 - 13 Ömer *radıyallâhu anh* B: -A
 - 14 Hazret-i B: -A
 - 15 üd ile B: -A
 - 16 tebhîr ider idi A: buhûrlardı B
 - 17 *Allâhu a'lem* B: -A

kapu dahi Şâm cânibinde idi. Ve dört hâs kapu dahi¹ var idi kible cânibinden ki ikisini Mervân ihdâs idüp ve ikisini dahi gayr kimesne ihdâs eylemişdi.² [B142b] Bu dört kapudan âmmе-i nâs girmez idiler. Fe-emmâ hâlâ mezbûr³ kapulardan dört büyük kapudan gayrı büyük⁴ kapu yokdur ki ikisi şark cânibinde. Biri Hazret-i⁵ Osmân *radıyallâhu anh* kapusıdır ki Hücre-i Şerîfe'ye karîbdür.⁶ Ba'ı rivâyâtda Bâbü'n-Nebî ıtlâk olunmuşdur. Ammâ Bâb-ı Osmân ile tesmiye olunmak Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* menzil-i şerîfleri mukâbelesinde vâki⁷ olmağındur. Fe-emmâ⁷ hâlâ Bâb-ı Cibrîl⁸ dimekle ma'rûfdur.⁹ Bu ism ile tesmiye olunduğına¹⁰ sebeb budur ki¹¹ Hazret-i Cibrîl¹² *aleyhi's-selâm*¹³ Benî Kurayza Gazâsı'nda zırh giyüp ata binüp mezbûr kapu kurbında¹⁴ durmaklığı olmağındur. Mezbûr kapunun mukâbelesinde merhûm¹⁵ Cemâleddîn Muhammed bin [A167a] Ebi'l-Mansûr-ı Isfahânî Ribâtı'dur ki Benî Zengi'nün vezîri idi, ol ribât¹⁶ fukarâ-i Acem için vakf idüp kendü nefsi için anda kabir müheyyâ eylemişdi. Merhûm-ı mezbûr¹⁷ vefât itdükdün sonra Esedüddîn Şîrkûh ki Salâhaddîn bin Eyyûb'un¹⁸ ammidür, mâbeynlerinde¹⁹ kavlı ü ahd eylemişlerdi mezbûr Cemâleddîn ile ki: "Her kangımız mukaddem vefât eylese sağ olanımız [anun] meyyitini Medîne-i Münevver'e getürüp defn itdüre." Pes mezbûr Esedüddîn Şîrkûh, Salâhaddîn ile²⁰ ahde vefâ idüp²¹ Ese-

1 hâs kapu dahi A: kapu dahi mahsûs B

2 ve ikisini dah gayr kimesne ihdâs eylemişdi B: -A

3 hâlâ mezbûr A: zikr olan B

4 büyük A: -B

5 Hazret-i B: -A

6 karîbdür A: yakındur B

7 Fe-emmâ B: -A

8 Cibrîl A: Cebrâ'il B

9 dimekle ma'rûfdur A: meşhûrdur B

10 olunduğına B: -A

11 budur ki B: -A

12 Cibrîl A: Cebrâ'il B

13 *aleyhi's-selâm* B: -A

14 mezbûr kapu kurbında A: ol kapuda B

15 merhûm B: -A

16 ol ribât B: -A

17 Merhûm-ı mezbûr B: -A

18 Haçlılara karşı verdiği mücadele ile tanınan Kudüs fatihi ve Eyyûbî Devleti'nin kurucusu meşhur Salâhuddîn Yûsuf b. Necmiddîn Eyyûb (1171-1193).

19 mâbeynlerinde B: -A

20 Pes mezbûr Esedüddîn Şîrkûh, Salâhaddîn ile B: -A

21 idüp B: -A

düddîn Şîrkûh¹ kifâyet kadar mâl ve zahîre² ile mezbûrun meyyitini Şeyh Ebu'l-Kâsım nâm kimesneye virüp emr eyledi ki Haremeyn-i Şerîfeyn'e³ haml idüp Medîne-i Münevvere'de defn ide. Pes Şeyh Ebu'l-Kâsım mezbûr Cemâleddîn'i Beytullâh'a götürüp⁴ cenâzesiyle tavâf itdürüp [B143a] Ka'be-i Mu'azzama'da namâzını kıldurup Medîne-i Münevvere'ye getirüp gene mükerrer cenâze namâzın kıldurup⁵ mezbûr Cemâleddîn kendü⁶ nefsi için müheyyâ eylediği türbede sene beş yüz elli dokuz târîhinde⁷ defn olundu. *Fe-rahimehullâhu ve radiye anhu* ki âsâr-ı cemîlesi Haremeyn-i Şerîfeyn'de çok kalmışdur.⁸ İkincisi Bâb-ı Reyta'dur ki râ-i mühmelenün fethi ile ki hâlâ Bâbü'n-Nisâ dimekle ma'rûfdur. Ve Reyta, Ebu'l-Abbâs-ı Seffâh'un [A167b] kızı adıdır⁹ ki Hulefâ-i Abbâsiye'nün evveli idi; mezbûre Reyta'nun menzili ol kapuya¹⁰ mukâbil olmağın Bâb-ı Reyta deyü¹¹ tesmiye olundu. Mezbûr halîfenün menzili yerinde¹² hâlâ bir medrese vardır ki Şâm-ı Şerîf ümerasından¹³ Yarguc nâm kimesne yapup Hanefiyye'ye meşrût eyleyüp kendü nefsi için medrese-i mezbûrede kabir¹⁴ müheyyâ idüp vefât itdükde¹⁵ Şâm-ı Şerîf'den getirüp¹⁶ mezbûr türbeye nakl idüp¹⁷ defn olundu. Medrese-i mezbûrenün cânib-i şarkisinde bir menzil vardır ki Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk'a¹⁸ *radiyallâhu anh* nisbet olunur idi ki mezbûr menzilden âhirete intikâl¹⁹ buyurmuşlardır. Ve Bâbü'n-Nisâ ile tesmiye olunduğu sebebinde dirler ki, Emîrül-Mü'minîn Ömer *radiyallâhu*

1 Esedüddîn Şîrkûh A: -B

2 ve zahîre B: -A

3 Haremeyn-i Şerîfeyn'e A: Ka'be-i Şerîf'e B

4 haml idüp Medîne-i Münevvere'de defn ide. Pes Şeyh Ebu'l-Kâsım mezbûr Cemâleddîn'i Beytullâh'a götürüp A: -B

5 Medîne-i Münevvere'ye getirüp gene mükerrer cenâze namâzın kıldurup B: -A

6 kendü B: -A

7 sene beş yüz elli dokuz târîhinde A: beş yüz elli senesinde B

8 *Fe-rahimehullâhu ve radiye anhu* ki âsâr-ı cemîlesi Haremeyn-i Şerîfeyn'de çok kalmışdur A: Haremeyn-i Şerîfeyn'de hayrâtı ziyâdesiyle çokdur B

9 adıdır B: evidür A

10 mezbûre Reyta'nun menzili ol kapuya B: menzili mezbûr bâba A

11 Bâb-ı Reyta deyü B: bu ism ile A

12 Mezbûr halîfenün menzili A: Ol menzil B

13 Şâm-ı Şerîf ümerasından B: ümerâ-i Şâm'dan A

14 medrese-i mezbûrede kabir B: medresede A

15 vefât itdükde B: -A

16 getirüp B: -A

17 mezbûr türbeye nakl idüp A: ol kabre B

18 Ebû Bekr es-Siddîk'a B: Siddîk'a A

19 intikâl A: nihlet B

anh bu bâbı¹ ihdâs idüp temennî eylemişdi ki nisâya² mahsûs ola idi. Ebû Dâvûd ve gayrıdan mervîdür ki İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* [B143b] kayd-ı hayâtda iken mezbûr kapudan mürûr eylemişdür. Fe-emmâ iki garbî kapunun biri Bâb-ı Âtike'dür ki mezbûre,³ bint-i Abdullâh bin Yezîd bin Mu'âviye'dür ki menzili⁴ mezbûr kapuya mukâbil idi. Kadîmde Bâbü's-Sûk dimekle ma'rûf idi, zîrâ [A168a] Medîne-i Münevvere bâzârı ol nâhiyede⁵ idi. İşbu eyyâm⁶da Bâbü'r-Rahme dimekle ma'rûfdur. Sâhib-i Târîh dir ki: Bâbü'r-Rahme ile tesmiye olunduğuna⁷ kimesne ta'arruz eyledüğüne muttali' olmadum. Ammâ Hazret-i Enes'den *radıyallâhu anh* mervîdür ki cum'a gününde Dâru'l-Kudât nâhiyesinden bir kimesne Mescid-i Şerîf'e dâhil olup Hazret-i⁸ Rasûlullâh⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hutbede iken pes Server-i Kâ'inât'a¹⁰ teveccüh idüp eyitdi: "Yâ Rasûlullâh! Mâllar helâk olup yollar kesildi. Pes du'â eyle ki Hakk Te'âlâ yağmur vire." Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* du'â eyledükde hemân ol sâ'at gökyüzünde¹¹ kalkan gibi bir büyük¹² bulut Sel' Dağı cânibinden zâhir olup mutavassıt oldukda mün-teşir olup ihâta eyleyüp vâfir yağmur yağmışdı. Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamânında¹³ nâhiye-i mezkûrede¹⁴ mezbûr kapudan gayrı kapu yok idi. İmdi vech-i tesmiye bu olmakdur.

İkinci bâb¹⁵ Bâb-ı Mervân'dur ki hâlâ "Bâbü's-Selâm"¹⁶ dimekle ma'rûfdur ve "Bâbü'l-Huşû"¹⁶ dahi dirler. Ammâ Bâb-ı Mervân ile [B144a] mü-

1 bâbı A: kapuyı B

2 nisâya A: avratlar tâ'ifesine B

3 mezbûre B: -A

4 ki menzili A: evi B

5 nâhiyede A: cânibde B

6 eyyâm⁶da A: zamânda B

7 Bâbü'r-Rahme ile tesmiye olunduğuna B: Vech-i tesmiyeye A

8 Hazret-i B: -A

9 Rasûlullâh A: Peygamber B

10 Kâ'inât'a A: Enbiyâ'ya B

11 hemân ol sâ'at gökyüzünde B: -A

12 büyük B: -A

13 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamânında B: Server-i Kâ'inât ve Hulâsa-i Mevcûdât zamân-ı şeriflerinde A

14 nâhiye-i mezkûrede A: ol cânibde B

15 bâb B: -A

16 Bâbü's-Selâm A: -B

semmâ olduğunun vechi¹ Mervân'un menzili² ana [A168b] mülâsık³ olduğudur ki hâlâ yerinde Mansûr Kalâvûn peydâ eyledüğü mîza'tat⁴ ki sene sitte ve semânîn ve semâne-mî'e târîhinde binâ olunmuşdur.

Ammâ havhalar ya'nî küçük kapular cümlesinden biri Havha-i Sıddîk *radıyallâhu anhu*ya mukâbil olandur ki Mescid-i Şerîf tevsî'⁵ olundukda mezbûre havhaya muhâzî⁶ bir küçük kapu vaz' olunmuşdı. Dahi Ziyâd bin Abdullâh ki Seffâh dayısı idi ki Mansûr nâm halife cânibinden Medîne-i Münevvere'ye vâlî olmuşdı, Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anhu*n Dâru'l-Kazâ'sını hedm idüp mescid için rahabe eylemişdi ve mezbûr rahabeden bir küçük kapu vaz' eylemişdi ki ana "Bâb-ı Ziyâd" dirler idi. Havha-i mezbûre Havha-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anhu*ya muhâzîdür⁷ ki ol dahi rahabe-i mezbûreye Mescid-i Şerîf'den yol idi. Andan sonra bu havhayı hâricden sedd idüp⁸ rahabe-i kazâda mebnî olan hâsıl için Mescid-i Şerîf cânibinden kapu eylediler. *Vallâhu a'lem*.

Ammâ Mescid-i Şerîf'ün etrâfında olan menâzil budur ki zikr olunur. Evvelen Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhu*mâ menzil-i [A169a] şerîfidür ki Mescid-i Şerîf'ün⁹ kible cânibinden olan dîvârın cânib-i şarkî-sindedür. İşbu menzil Ümmül-Mü'minîn [B144b] Hafsa *radıyallâhu anhu*nun idi ki bi-tarîkı'l-irs Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhu*mâya değmişdi. Menzil-i mezbûr asılda merbed idi, ya'nî¹⁰ hurma kurudacak bir hâlî¹¹ yer idi. Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhu* Mescid-i Şerîf'i ziyâde eyledükde Ümmül-Mü'minîn Hafsa *radıyallâhu anhu* menziline ihtiyâc oldukda¹² Ümmül-Mü'minîn'den¹³ taleb idüp Ümmül-Mü'minîn eyitdi

-
- 1 vechi A: sebebi B
 - 2 menzili A: evi B
 - 3 mülâsık A: muttasıl B
 - 4 mîza'tat A: âbhânelerdür B
 - 5 tevsî' A: tevesü' B
 - 6 muhâzî A: mukâbil B
 - 7 muhâzîdür A: berâberdür B
 - 8 sedd idüp A: -B
 - 9 Şerîf'ün A: Münîf'ün B
 - 10 merbed idi, ya'nî A: -B
 - 11 bir hâlî B: -A
 - 12 ihtiyâc oldukda A: muhtâc olup B
 - 13 Ümmül-Mü'minîn'den A: -B

ki: “Benüm Harem-i Şerîf’e gidecek¹ yolum nice olur?” Emîrül-Mü’minîn Osmân *radıyallâhu anh*² buyurdu ki: “Sana bir yer virelüm ki menzilünden vâsî’ olup andan Mescid-i Şerîf’e yol dahi idelüm şimdiki yolun gibi.” Pes merbed-i mezbûrî³ ana virüp menzil idüp andan Mescid-i Şerîf’e yol eyledi. Menzil-i mezbûr hâlâ Âl-i Ömer dimekle ma’rûfdur dimişler ve bu zamâna dek Diyâr-ı Aşere dimekle ma’rûfdur.⁴ Menzil-i mezbûrun garbîsinde Dâr-ı Mervân’dur ki ba’zısı Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* menzilindendir. Ve Dâr-ı Abbâs’un ba’zısını Emîrül-Mü’minîn Ömer *radıyallâhu anh* Mescid-i Şerîf’e idhâl⁵ eylemişdi. Dâr-ı Mervân’un⁶ yerinde hâlâ Bâbüs-Selâm [A169b] mîza’atıdır, nitekim zikr olundu. İşbu menzilün garbîsinde Yezîd bin Abdülmelik Dârî’dur ki mevzi’inde⁷ Âl-i Ebî Süfyân Dârî’dur ki Medîne-i Münevverede ol târîhde andan yeğ⁸ menzil yok idi. Hâlâ yerinde sebîl ve vekâledür [B145a] ki kapusunda muhtesib olanlar oturup bâzâr ahvâline mübâşeret olunur. Mezbûr menzile muttasıl kıble cânibinden ve mağrib cânibinden merhûm⁹ Sultân Kayıtbay imâretidir ki mağrib cânibinde şorba pişer ve maşrık cânibine mâ’il¹⁰ ve kıble cânibinde etmek furunıdır. Ve ba’zı vakf dahi ki vekâle-i mezbûrenün tarafeyninde vâki’dür,¹¹ menâzil tarîkayn-ı mezbûreyndeki¹² Sultân Kayıtbay evkâfındandır. Bu hakîr dir ki: Sultân Kayıtbay merhûmun¹³ egerçi hâlâ dahi imâret-i mezbûresi ma’mûrdur, etmeği ve deşîşesi her senede münkatî’ değıldür; ammâ Selâtîn-i Âl-i Osmân *ebkâhumullâhu te’âlâ*¹⁴ *ilâ intihâ’i’l-deverân*¹⁵ imâretleri ve envâ’-ı hayrâtları ana¹⁶ galebe eylemişdür. Zîrâ Sultân Süleymân

1 Benüm Harem-i Şerîf’e gidecek B: Harem-i Şerîf’e A

2 Osmân *radıyallâhu anh* B: -A

3 merbed-i mezbûrî A: ol hurma kurudacak yeri B

4 ve bu zamâna dek Diyâr-ı Aşere dimekle ma’rûfdur B: -A

5 idhâl A: dâhil B

6 Dâr-ı Mervân’un B: Menzil-i mezbûr A

7 mevzi’inde A: yerinde B

8 yeğ A: bî-nazîr B

9 merhûm B: -A

10 ve maşrık cânibine mâ’il B: -A

11 dahi ki vekâle-i mezbûrenün tarafeyninde vâki’dür B: -A

12 menâzil tarîkayn-ı mezbûreyndeki A: anlar dahi B

13 Sultân Kayıtbay merhûmun A: Sultân-ı mezbûrun B

14 *te’âlâ* B: -A

15 *intihâ’i’l-deverân* A: *âbiri’l-deverân* B

16 ve envâ’-ı hayrâtları ana B: -A

Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân*¹ hasekileri olan Hasekî Sultân imâretinde her gün² ale'd-devâm deşîşe şorbası pişüp³ ve etmek dahi pişüp fukarâya tevzî'-i âmm olunur. Ve dahi sene elfden sonra yine Selâtın-i Âl-i Osmân [A170a] *edâmellâhu te'âlâ⁴ şevketehum ilâ inkırâzı'd-deverân*⁵ neslinden on ikinci tabakada Üçüncü Sultân Murâd Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân*⁶ hazretleri kıbelinden bir gümrâh⁷ imâret binâ oldu⁸ ki günde iki kerre ile şorba pişüp ekmek ile fukarâya tevzî' u taksîm-i âmm⁹ olunur. Sabâh piring şorbası [B145b] ve ahşam buğday şorbası ve cum'a gicelerinde ve mübârek Ramazân-ı Şerîf'ün her gicelerinde¹⁰ dâne ve zîrbâ¹¹ veyâhûd dâne ile zerde¹² pişüp fukarâya bu minvâl üzere¹³ tevzî' olunmak üzeredür, *tekabbellâhu minhu ve nevvera merkadehû*. İşbu cümle bu makâmda¹⁴ münâsebetle derc olundu,¹⁵ hafî buyurulmaya.¹⁶ İmdi mezbûr vekâle ve sebîl muvâcehesinde Üveys bin Sa'd bin Ebî Serh menzildir ki hâlâ Bâsitiyye dimekle ma'rûfdur. Bâsitiyye'ye mülâsık Mutî' bin el-Esved menzildir ki mîve satan kimesneler [anun] kurbında oturup mîve satarlar idi. Ve bu hakîr dir ki: Ayn üzerinde olan menzil olmakdur, *vallâhu a'lem*. Ve dahi Mescid-i Şerîf'ün garbî cânibinde¹⁷ İbn-i Mükemmil Dârî'dur¹⁸ ki hâlâ yerinde Çobâniyye Medresesi'dür.¹⁹ Bu menzile mukâbil Menzil-i Nuhâm-ı Adevî'dür ki menzil-i mezbûr ile Çobâniyye²⁰ arasında altı [A170b] arşun mikdârı tarîk-ı âmmdur. Dâr-ı Nuhâm'a muttasıl Ca'fer bin Yahyâ el-Bermekî

-
- 1 Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân* A: *tâbe serâhû* B
 - 2 her gün A: -B
 - 3 şorbası pişüp B: -A
 - 4 *te'âlâ* B: -A
 - 5 *inkırâzı'd-deverân* A: *inkırâzı'z-zamân* B
 - 6 *ve'r-ırdvân* A: *ve'l-ğufriân* B
 - 7 hazretleri kıbelinden bir gümrâh B: -A
 - 8 imâret binâ oldu B: imâret-i âmireleri A
 - 9 u taksîm-i âmm B: -A
 - 10 Şerîf'ün her gicelerinde B: Şerîf'de A
 - 11 zîrbâ A: zerdâ B
 - 12 dâne ile zerde A: zervâ B
 - 13 bu minvâl üzere A: -B
 - 14 bu makâmda B: münâsebetle makâmda A
 - 15 derc olundu A: zikr olunmuşdur B
 - 16 hafî buyurulmaya B: -A
 - 17 garbî cânibinde B: garbisinde A
 - 18 dârîdur A: menzildir B
 - 19 Çobâniyye Medresesi'dür B: Çobâniyye'dür A
 - 20 Çobâniyye B: mâ-kabli A

menzilidür ki Âtike bint-i Yezîd menzili idi. Ve Hassân bin Sâbit utumu¹ dâr-ı mezbûrede dâhildür, hâlâ yerinde Ribât-ı Mezheriyye'dür ve Şâmî cânibinde Gülbergiyye'dür. Dahi Nasîr menzilidür ki sâbıkâ Sekîne bint-i Hüseyin bin Ali² *radıyallâhu te'âlâ*³ *anhum* menzili idi, hâlâ mevzi'inde⁴ Sâhib-i Târîh menzilidür ki akrabâsına vakf eylemişdür. Ve dahi Münîre nâm hâtunun [B146a] menzilidür ki aslı Abdullâh bin Ca'fer bin Ebî Tâlib menzili idi. Bundan sonra yol dört⁵ beş arşun mikdârı yoldur.⁶ Andan sonra halîfe cevâriyelerinden⁷ Hâlise nâm câriyenün evleridür. Anun şarkî cânibisinde⁸ Muntasır-Billâh nâm pâdişâha mensûb olan bîmârhânedür. Andan sonra Ebu'l-Muğis bin el-Muğire bin Humeyd bin Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu te'âlâ*⁹ *anhum* menzilidür ki ol zamânda Dâr-ı Humeyd dimekle ma'rûf idi. Menzil-i mezbûr¹⁰ hâlâ yerinde tahmînen Zâhiriyye Ribâtı'dur ve ana muttasıl Dâru'l-Muzîf'dür ki hâlâ Dâru'z-Zıyâfe dimekle ma'rûfdur. Andan sonra İbn-i Mes'ûd *radıyallâhu anh* [A171a] Dâri'nun bakıyyesidür ki ba'zısı Velîd ziyâdesinde Mescid-i Şerîf'e dâhil¹¹ olmuşdı ve ba'zısı Mehdî ziyâdesinde Mescid-i Şerîf'e mülhak olmuşdı.¹² Sâhib-i Târîh dir ki: Muktezâ-yı zâhir budur ki bakıyye-i dâr-ı mezkûre¹³ menâre-i şarkıyye-i Şâmiyye'ye muttasıl ola, *vallâhu a'lem*.¹⁴ Andan sonra şarkî-i Mescid-i Şerîf'de tarîk-ı âmma mukâbil Mûsâ bin İbrâhîm el-Mahzûmî menzilidür. Andan sonra Kâdî Fâzıl¹⁵ Ribâtı'dur. Dahi Dâr-ı Rusâm (?)¹⁶ ki Sellâmî vakfidur, hâlâ Hocendîlere müte'allikdür dimişler. Andan sonra tarîk-ı âmmdur ki hâlâ Hasan bin Mahallî havşına¹⁷ çıkar. Andan sonra

1 utum: dört köşeli kârgir hane; taştan yapılmış hisar veya yüksek yer

2 bin Ali B: -A

3 *te'âlâ* B: -A

4 mevzi'inde A: yerinde B

5 yol dört A: -B

6 yoldur B: -A

7 cevâriyelerinden A: câriyelerinden B

8 şarkî cânibisinde A: cânib-i şarkisinde B

9 *te'âlâ* B: -A

10 Menzil-i mezbûr A: -B

11 dâhil A: mülhak B

12 ve ba'zısı Mehdî ziyâdesinde Mescid-i Şerîf'e mülhak olmuşdı A: -B

13 bakıyye-i dâr-ı mezkûre A: dâr-ı mezkûrenün bakıyyesi B

14 *vallâhu a'lem* A: -B

15 Kâdî Fâzıl A: Fâzıl Kâdî B Bu zat Salâhaddîn-i Eyyûbî'nin veziri ve Dîvân-ı İnşâ reisi olan meşhur edip ve şairdir (ö. 596/1200).

16 Rusâm A: Sâlim B

17 havş: ağıl; hane avlusu

tarîk-ı âmmdur ve¹ andan sonra Amr bin el-Âs Dârî'dur ki anı vakf eylemişdi, tarîk-ı mezbûra muttasıldur, [B146b] ricâle meşrût olan ribât-ı sebîl mu'ahharındadır. Andan sonra Hâlid bin el-Velîd *radıyallâhu anh* menzildir ki darlığından Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellemün* huzûr-ı şerîflerine gelüp şekvâ³ eyledükde buyurdılar ki: *أَسْعُ فِي السَّمَاءِ* Ya'nî "Üsti cânibinden yol eyle." Ya'nî üzerinde odalar yap biri biri üstüne. Hâlâ yerinde ribât-ı sebîl-i mezkûrun mukaddemidür. Ana muttasıl [A171b] Esmâ bintü'l-Hüseyin-i Abbâsiyye menzildir ki hâlâ nisâya meşrût olan ribât-ı sebîldür. Ana muttasıl Reyta bint-i Ebi'l-Abbâs menzildir ki şarkîsi Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh* menzil-i şerîflerinden alınıp mülhak olmuşdur.⁴ Andan sonra Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhun* dâr-ı uzmâlarıdır, mukâbelesinde hâlâ cenâ'iz kılınur. Andan sonra kible cânibinden tarîk-ı âmmdur beş arşun mikdârı ya ana karîb.⁵ İşbu tarîk Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhun* dâr-ı kübrâları ile Medrese-i Şihâbiyye arasını fâsıldur. Andan sonra Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* menzil-i şerîfidür ki Peygamber⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* kudûm-i şerîfleri ile muhterem ve mümtâz olup Medîne-i Münevver'e geldüklerinde anda sâkin olmuşlar idi,⁷ hâlâ yerinde Medrese-i Şihâbiyye'dür ki Sultân Nüreddîn-i Şehîd karındaşı olan [B147a] Şihâbüddîn Gâzî *rahimehumallâh* Mezâhib-i Erba'a için vakf eylemişdi. Mezbûr Şihâbiyye'ye muttasıl İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anhun* menzil-i şerîfidür ki İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anh* sebîl eyledüğü suyu menzil-i mezbûrda nâsa virilür idi. Menzil-i [A172a] mezbûrda⁸ İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anhun*⁹ mihrâbı ve ba'zı mehârib¹⁰ âsârı var idi ki Şâhîn-i Cemâlî anı temellük idüp kendü için anda menzil binâ idüp İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anhun* mescidini tecdîd eylemişdi. Mezbûr menzile mukâbil cânib-i garbiden Hasan bin Zeyd bin Hasan bin Alî *radıyallâhu anhun* menzil-i şerîfidür ki

1 Andan sonra tarîk-ı âmmdur ve B: -A

2 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Rasûl B

3 şekvâ A: şikâyet B

4 alınıp mülhak olmuşdur B: me'hûzdur A

5 ya ana karîb A: -B

6 Peygamber A: Hazret B

7 Medîne-i Münevver'e geldüklerinde anda sâkin olmuşlar idi B: -A

8 Menzil-i mezbûrda A: Mezbûr menzilde B

9 İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anhun* B: İmâm'un A

10 mehârib A: mihrâblar B

hâlâ iki menzil ile Hicâz hâkimi¹ Şerîf Hasan bin Ebî Nemâ bin Berekât *edâ mellâhu te'âlâ berekâtehû* hazretlerine mensûbdur. Andan sonra tarîk-âmmîdur beş arşun mikdârı mezbûr menzil ile Dâr-ı Ferec-i Hassî arasında ki Medrese-i Şihâbiyye'ye mukâbildür. Ferec-i Hassî Dârî'nun mevzi'inde² Ribât-ı Merâğâ'dur ki hâlâ yerinde³ Dârû's-Sa'âde huddâmından Muhammed Ağa nâm [zât] rûhî için sebîl ve küçücek bığçe yapılmışdır.⁴ Mezbûr Ribât-ı Merâğâ'nun mağrib⁵ cânibinde Âmir bin Abdullâh bin ez-Zübeyr bin el-Avvâm *radıyallâhu anhun* menzil-i şerîfidür. Andan sonra Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhumânun* menzil-i şerîfidür⁶ ki evvel-i faslda zikr olundu. *Vallâhu a'lem.*

On Yedinci Fasıl

[B147b] Mescid-i Şerîf'ün çevresinde⁷ vâki' olan Belât ve Medîne-i Münevvere'nün kal'ası ve bâzârı beyânındadır.

Ma'lûm ola ki Buhârî *rahimehullâh, Sahîb*'inde [A172b] bir bâb vaz' idüp unvânı bu ibâret iledür ki: ⁸باب لِمَنْ عَقَلَ بَعِيرَهُ بِالْبَلَّاطِ أَوْ بَابِ الْمَسْجِدِ Ya'nî “Kimesne için ki devesini Belât'da bağlaya yâhûd Mescid kapusunda.” Mezbûr bâbda Câbir hadîsini rivâyet eyledi ki didi: “Rasûlullâh⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Şerîf'e dâhil oldı ve ben dahi dâhil oldum, devemi Belât'da bağladum.” Hadîs-i âhârda mervîdür ki iki Yehûdî'yi Belât'da recm eylediler.¹⁰ Hadîs-i âhârda mervîdür ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* su getirüp Belât'da âbdest aldı. Pes ehâdîs-i mezkûre iktizâ ider ki Belât, Hazret-i Alî *radıyallâhu anh*¹¹ hilâfetinden mukaddem ola. *Vallâhu a'lem.*

Sâhib-i Târîh akvâl-i kesîre zikr eyledükden sonra dir ki: Ehl-i siyer kelâmından hâsıl olan budur ki Mescid-i Şerîf'ün nevâhîsi¹² cemî'an mü-

1 Hicâz hâkimi B: -A

2 mevzi'inde A: yerinde B

3 yerinde B: -A

4 küçücek bığçe yapılmışdır B: cüneynedür A

5 mağrib A: garb B

6 Andan sonra Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhumânun* menzil-i şerîfidür B: -A

7 çevresinde A: etrâfında B

8 Buhârî, “Mezâlim”, 27.

9 Rasûlullâh A: Peygamber B

10 recm eylediler A: taşladılar B

11 *radıyallâhu anh* A: *kerremallâh* B

12 nevâhîsi A: etrâfı B

belletdür. Bâbü'r-Rahme'den mümtedd idi, tâ kuyumcılar ve attârlar bâzârından tecâvüz idüp ümerâ-i Medîne menzillerinden dahi tecâvüz idüp Mâlik bin Sinân *radıyallâhu anh*¹ merkad-i mutahharlarından müntehî olup Bâbü's-Selâm'dan [A173a] dahi azacuk meyelân ile mümtedd olurdu, tâ Bâbü'r-Rahme belâtına muttasıl olunca. Ve dahi Bâbü's-Selâm'dan doğrıca mümtedd olur idi, tâ şehir kapusına varınca; ya'nî Bâbü Süveyka dimekle ma'rûf [B148a] kapuya ki ahâlî-i Mekke ve ahâlî-i² Mısır mezbûr kapudan şehre dâhil olurlar. Andan sonra İyd Musallâsı'na doğrı mümtedd olup İbn-i Hişâm menziline müntehî olurdu.

Bu hakîr dir ki: Tercüme iden azîz bu iki kapuya müte'allik olan belâtı beyân eyleyüp âhar³ nevâhiye mukayyed olmadı. Ammâ Sâhib-i Târîh beyân eylediği ecilden zikr olunur. Belât-ı mezbûr cânib-i şarkîden mümtedd idi, Bakî yolından Muğîre bin Şu'be menziline varınca. Şâm cânibinden Mescid-i Şerîf'ün ardından mümtedd idi, bir cânibi Bâbü'r-Rahme belâtına vâsıl olunca ve âhar cânibi Bâbü'n-Nisâ belâtına mülhak olunca⁴ ve andan sonra Hazret-i Osmân'un *radıyallâhu anh* dâr-ı kübrâsına vâsıl olunca idi. Ammâ kible cânibinden zikr olunmamışdır; gâliben menâzil ile muttasıl olmağın ol cânibde⁵ belâtdan hâlî idi.⁶ *Vallâhu a'lem*.

Ammâ [A173b] a'zam-ı Belât, Bâbü's-Selâm'dan Musallâ-yı İyd'e varıncadır. Ve li-hâzâ⁷ Musallâ-yı İyd'den⁸ Mescid-i Şerîf'e müteveccih olan kimesnenün sağında ve solunda ne kadar mesâkin var ise beyân eylemişler ki zikr olunur. İbtidâ'en sol cânibinde İbrâhîm bin Hişâm menzildir ki Belât anda müntehî olmuşdur. Ve sağ cânibinde garba⁹ mâ'ilce Sa'd bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh* menzildir. İşbu iki menzil arası tarîk-ı âmmdur. Sa'd menzilinden sonra meymenede¹⁰ yine Sa'd menzildir ki Ebû Râ-

1 *radıyallâhu anh* B: *aleyhi'r-rahme ve'r-rıdvân* A

2 ahâlî-i B: -A

3 âhar B: -A

4 ve âhar cânibi Bâbü'n-Nisâ belâtına mülhak olunca A: -B

5 ol cânibde B: -A

6 belâtdan hâlî idi A: belât yok idi B

7 Ve li-hâzâ A: Anun-içündür ki B

8 İyd'den B: mezbûrdan A

9 cânibinde garba A: garbiye B

10 meymenede A: sağ cânibde B

fi'den alup ana âhar¹ yerde olan menzilinivaz² [B148b] virmişdi. Ve meysereden³ Sa'd'un ikinci menziline mukâbil yine Sa'd menzolidür. İşbu iki menzil arasında tarîk-ı âmmdur⁴ on arşun mikdârı. Ve Sa'd-ı mezbûrun menzilleri cemî'an vakf idi. Sa'd-ı mezbûrun ikinci menzilinden sonra meymenede⁵ Âl-i Hırâş menzolidür ki Nevfel Dârı dimekle ma'rûfdur. Ve anun ardında kible cânibinden Urve nâm kimesnenün mektebidür. İşbu mektebde Benî Zürayk⁶ Mescidi vardır. Âl-i Hırâş menzillerinden sonra meymenede⁷ [A174a] Rebî' nâm kimesnenün menzolidür ki ana Hafsa menzili dahi dirler. Medîne müverrihlerinden ba'zısı dir ki Rebî' nâm kimesnenün menzilinün⁸ kiblesinde üç menzili dahi vardır ki biri birinün kiblesi cânibine⁹ vâki' olmuşdur ve üçüncüsü Ammâr-ı Yâsir'ün *radıyallâhu anh* menzilinün cihet-i kiblesinde vâki' olmuşdur. Ve¹⁰ Ammâr-ı Yâsir'ün *radıyallâhu anh* menzilinün cihet-i şarkisinde Abdurrahmân bin el-Hâris menzolidür. İşbu menâzil-i mezbûre¹¹ ki kible cânibinde düzülmüşdür ve cihet-i garbilerinde Urve Mektebi ve Benî Zürayk Mescidi'dür, menâzil-i mezbûrenün¹² cânib-i şarkilerinde Abdurrahmân bin el-Hâris zükâkidur, *vallâhu a'lem*.¹³ Maksûd menâzil-i mezbûre zikrinden Benî Zürayk Mescidi'ni ve Abdurrahmân-ı mezkûrun zükâkını bilmekdür, *vallâhu a'lem*.¹⁴ Rebî' nâm¹⁵ [kimesnenün] menzilinden sonra meymenede¹⁶ Ebû Hureyre menzolidür, *radıyallâhu anh*. Andan sonra meymenede¹⁷ Abdurrahmân bin el-Hâris menzilinün zükâkidur, an-karîb işbu zükâk zikr olunsa gerek.

1 âhar A: bir gayrı B

2 ivaz A: -B

3 meysereden A: solda B

4 tarîk-ı âmmdur A: gene yoldur B

5 meymenede A: sağda B

6 Benî Zürayk A: Benî Zürayk nâm kimesnenün B

7 meymenede A: sağda B

8 nâm kimesnenün menzilinün B: -A

9 kiblesi cânibine A: kiblelerine B

10 Ammâr-ı Yâsir'ün *radıyallâhu anh* menzilinün cihet-i kiblesinde vâki' olmuşdur. Ve A: -B

11 menâzil-i mezbûre A: zikr olunan menziller B

12 menâzil-i mezbûrenün A: ol menzillerün B

13 *vallâhu a'lem* B: -A

14 Maksûd menâzil-i mezbûre zikrinden Benî Zürayk Mescidi'ni ve Abdurrahmân-ı mezkûrun zükâkını bilmekdür, *vallâhu a'lem* A: -B

15 nâm B: -A

16 meymenede A: sağda B

17 Ebû Hureyre menzolidür, *radıyallâhu anh*. Andan sonra meymenede A: -B

Rasûl¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* salât-ı iydden rüçû‘ eyledükleri takrîb ile Ebû Hureyre *radıyallâhu anhb*² menzilinün [A174b] [B149a] dahi zikri gelse gerekdür. Sâhib-i Târîh dir ki: Bana zâhir olan te‘emmülden sonra budur ki, şehre dâhil olup Mescid-i Şerîf’e müteveccih iken ol zukâk ki mülâkî olur yâhûd şehir kapusına muk[â]bil ve müteveccih olan kimse-nün cânib-i yemîninde olan³ zukâk Abdurrahmân bin el-Hâris-i⁴ mezbûr dârinun zukâkıdır.⁵ Ve Benî Zürayk Mescidi bu ânda cânib-i kible-nün yemîninde⁶ yâhûd dâhil olan kimesnenün yemîninde vâki‘ olan⁷ havşun kıblî cânibindedür.⁸ Andan sonra meyserede⁹ Âl-i Hırâş menzilleri ile Rebî‘ menzilinün cihet-i Şâmî’sinde Nâfi‘ bin Utbe¹⁰ bin Ebî Vakkâs menzili-dür ki anı Rebî‘ satun almağın anun ismi ile ma‘rûf oldu. Andan sonra meyserede¹¹ Huveytub menzili-dür. İşbu menzildendür şâri‘de olan menzil ki Belât’un hâtimesinde vâki‘ olmuşdur. Hâtime-i Belât tarîk-ı mümted-dür ki evvelen mülâkî olur Medîne-i Münevvere kapusından dâhil olan¹² kimesneye cânib-i yesârdan.¹³ Abdurrahmân zukâkından sonra meymene-de¹⁴ Abdurrahmân¹⁵ bin Avf menzili-dür. Andan sonra meymenede Ebî Ümeyye bin el-Muğîre zukâkıdır. Andan sonra meymenede Hâlid bin Sa‘îd [A175a] menzili-dür ki İbn-i Utbe menzili dahi dinilür. Andan sonra Ebu’l-Cehm menzili-dür. Andan sonra Nevfel bin Adıyy menzili-dür ki *Muvattâ’*da mervîdür ki Mâlik bin Ebî Âmir eyitdi ki: “Ömer bin el-Hat-tâb *radıyallâhu anhun* kırâ’atini [B149b] istimâ‘ ider idük Ebu’l-Cehm menzili-de ki Belât’dadır, oturduğumuz hâletde.”¹⁶ Murâd bu menzildir. *Vallâhu a’lem.*

1 Rasûl B: Hazret A

2 *radıyallâhu anhb* B: -A

3 cânib-i yemîninde olan A: sağ cânibinde kalan B

4 bin el-Hâris-i B: -A

5 mezbûr dârinun zukâkıdır A: zukâğıdır B

6 yemîninde A: sağ cânibinde B

7 yâhûd dâhil olan kimesnenün yemîninde vâki‘ olan A: kalan B

8 kıblî cânibindedür B: kiblesindedür A

9 meyserede A: solda B

10 Utbe A: عنبته B

11 meyserede A: solda A

12 dâhil olan A: giren B

13 cânib-i yesârdan A: sol cânibinden B

14 meymenede A: sağında B

15 Abdurrahmân B: Abdullâh A

16 hâletde A: yerde B

Ammâ Medîne-i Münevver'e'nün bâzârı; rivâyet olunur ki Rasûlullâh¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*den, ahâlî-i² Medîne-i Münevver'e için bâzâr ta'yîn eylemek murâd³ eyledükde bâzâr olacak yere gelüp mübârek ayakları ile urup buyurdılar ki: “Budur bâzârınız. Gerekdür ki biri birinize muzâyaka virmeyüp anda harâc alınmaya.” Ve dahi rivâyet olunmuşdur ki Rasûlullâh⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Sâ'ide yanlarına gelüp buyurdi ki: “Sizlere bir hâcet için geldüm. Hâcetim budur ki makberenüz yerini bana viresiz ki bâzâr idem.” Anlar dahi virüp Peygamber⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı⁶ bâzâr eyledi. Ve dahi rivâyet olundu⁷ ki Medîne-i Münevver'e bâzârınınun arzı ya'nî eni Musallâ-yı İyd [A175b] ile Sa'd bin Ubâde cirârı aralığ[*dur*]; kible cânibinden Musallâ ve Şâm cânibinden cirâr-ı mezkûre[*dür*]. İşbu cirârı Sa'd *radıyallâhu anh* vâlidisi vefâtından sonra cirâr-ı mezbûrede su sovudup nâsa içürürler idi, beri Seniyyetü'l-Vedâ'a karîb⁸ idi; nitekim ehl-i târîh takrîrlerinden fehm olunur. Ve dahi dinilmişdür ki Medîne-i Münevver'e'nün bâzârı Bakî'ü'l-Hayl dimekle ma'rûf idi. Hazret-i Âişe'den *radıyallâhu anhâ* Bakî'ü'l-Musallâ unvânıyla rivâyet olunmuş. *Vallâhu a'lem*.

[B150a]

Ammâ Medîne-i Münevver'e'nün hisârı; mahfî olmaya ki Medîne-i Münevver'e'nün kadîmü'z-zamânda hisârı yok idi. Zıkr olunan Muhâcirîn ve Ensâr *ridvânullâhi aleyhim*⁹ menâzillerini te'emmül iden kimesneye ma'lûm olur Medîne-i Münevver'e'nün azîm şehir idüğü ve kurânun Medîne-i Münevver'e'ye¹⁰ muttasıl olduğı; nitekim gelse gerekdür ki kıyâsen Rasûl-i Ekrem¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* şehrine muttasıl bir azîm şehir

1 Rasûlullâh A: Peygamber B

2 ahâlî-i B: -A

3 eylemek murâd A: irâde B

4 Rasûlullâh A: Peygamber B

5 Peygamber B: Hazret A

6 anı A: ol mekânı B

7 rivâyet olundu A: mervîdür B

8 karîb A: yakın B

9 *ridvânullâhi aleyhim* A: *radıyallâhu anhum* B

10 Medîne-i Münevver'e'ye B: ana A

11 kıyâsen Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

idi. Pes Medîne-i Münevver'e de evvel hisâr yapan¹ Adudüddeve² nâm kimesne idi üç yüz altmış [A176a] târîhinde Hicret-i Nebevî'den sonra.³ Mürûr-ı zamân ile mezbûr hisâr harâb olup âsârından gayrı nesne kalmadı. İbn-i Hallikân, *Târîh*'inde zikr eylemişti ki: Hisâr-ı⁴ mezbûr harâb olduktan sonra anı Cemâleddîn Muhammed-i İsfahânî ki Ribât-ı Acem sâhibi-dür, sene beş⁵ yüz kırk târîhinde tecdîd eyledi. Andan sonra hâric-i sûrda⁶ nâs kesîr⁷ olup bu esnâda Sultân Nûreddîn-i Şehîd Mahmûd bin Zengî gördüğü vâkı'ası sebebi⁸ ile Medîne-i Münevver'e gelüp rücû' eylediği zamânda hâric-i sûrda⁹ olan kimesneler andan istiğâse idüp hisâr taleb¹⁰ eylediler ki evleri ve develeri mahfûz ve masûn ola, pes hisâr yapılmâğa sene beş¹¹ yüz elli yedi¹² târîhinde emr eyledi. Sâhib-i Târîh dir ki: Hâlâ mevcûd olan hisâr oldur. Bakî' Kapusu üzerinde demürden tahtada [B150b] yazılmışdır ki: هذا ما أمر بعمله العبد الفقير إلى الله تعالى محمود بن زنكي بن أقسنقر غفر له سنة ثمان وخمسين وخمسمائة¹³ Bu hakîr dir ki: Hâlâ mevcûd olan hisâr oldur. Ammâ merhûm ve mağfûrun-leh¹⁴ Sultân Süleymân Hân [A176b] *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân*¹⁵ zamân-ı şerîflerinde ba'zı cevânibi ta'mîr ü¹⁶ tecdîd olund[uğ]ı istimâ' olunur, *vallâhu a'lem*. İbn-i Esîr'den menkûldür ki eyitdi: Bir kimesneyi gördüm ki Medîne-i Münevver'e de Cum'a namâzından fâriğ olduktan¹⁷ sonra Cemâleddîn [Muhammed-i İsfahânî el-] Cevâd için hayr-du'âda ıtınâb eyledi. Andan sebep su'âl olundukda eyitdi ki: "Medîne-i Münevver'e de sâkin olan Müslümânlara lâzımdur ki mezkû-

1 yapan A: binâ iden B

2 Büveyhî hükümdarı Adudüddeve Ebû Şücâ' b. Rükniddeve (978-983).

3 Hicret-i Nebevî'den sonra B: -A

4 Hisâr-ı A: -B

5 dört A B

6 hâric-i sûrda A: hisârdan taşrada B

7 kesîr A: çok sâkin B

8 sebebi B: -A

9 sûrda A: hisârdan B

10 taleb A: -B

11 hisâr yapılmâğa sene beş A: -B

12 yedi A: -B

13 "Bu, Allahu Te'âlâ'ya muhtaç kul Mahmûd b. Zengî b. Aksungur'un *-Allah onu mağfîret eylesin-* yapılımasını emrettiği şeydir. Sene 558 (1163)."

14 ve mağfûrun-leh B: -A

15 *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân* A: hazretleri B

16 cevânibi ta'mîr ü B: nevâhisi A

17 fâriğ olduktan A: -B

ra bu minvâl üzere¹ du'â eylemek. Zirâ biz Arab elinden âciz olmuş idük, bizi soyup çâr-pâlarımızı alup gitmek şânları² idi. Bize ol hisârı yapmak ile nefsimizi ve mâlımızı masûn ve mahfûz eyledi.” Mezbûr için hatîb hutbede bu vech üzere du'â ider idi ki: اللَّهُمَّ صِنِّ حَرِيمَ مَنْ صَانَ حَرَمَ نَبِيِّكَ بِالشُّورِ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ بْنِ مَنْصُورٍ³ *Fe-rahimehullâhu ve radiye anhu*.⁴ İbn-i Esîr'ün kelâmındandır ki mezbûr medhinde eyitdi: لَوْلَمْ تَكُنْ لَهُ إِلَّا هَذِهِ الْمَكْرَمَةُ لَكَفَاهُ Ve dahi zikr olunmuşdur ki sene hamse ve hamsîn ve seb'a-mi'e târîhinde [A177a] Nâsır bin Kalâvûn oğlu⁶ hisârı tecdîd eyledi. Ve Sultân Eşref Kayıtbay dahi ba'zı mevâzi'ini tecdîd eyledi. Bedr bin Ferhûn eydür ki: Emîr-i Medîne [B151a] Sa'd bin Sâbit bin Cemmâz sene yedi yüz elli bir târîhinde hisâr-ı mezbûrun ba'zı etrâfını hendek kazmağa⁷ ibtidâ eylemiş iken bi-emrillâh⁸ tekml eylemezden evvel⁹ vefât idüp¹⁰ andan sonra Emîr Fazl¹¹ bin Kâsım bin Cemmâz emîr olup emâreti zamânında tekml-i hendek¹² eyledi.

1 bu minvâl üzere A: böylece B

2 şânları A: âdetleri B

3 “Allah'ım, sen senin Peygamber'inin Harem'ini surlar yaptırarak muhafaza eden Muhammed b. Ali b. Mansûr'un harîmini (ailesini, iffetini, izzetini) muhafaza et.”

4 *Fe-rahimehullâhu ve radiye anhu* A: *Rahmetullâhi te'âlâ aleyh* B

5 “Sadece bu cömertlik bile ona övünç olarak yeter. Nerde kaldı ki ihsanı dünyaya ün salmış olsun.”

6 Burcî Memlûk hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Salâhuddîn b. el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn (1351-1354).

7 kazmağa B: hafr idüp A

8 bi-emrillâh B: -A

9 evvel A: mukaddem B

10 idüp A: -B

11 Faysal A B

12 tekml-i hendek A: hendek kazup tamâm B

BEŞİNCİ BÂB

Musallâ-yı İyd ve Medîne-i Münevver'e de olan mesâcid-i Nebeviyye, dahi Medîne-i Münevver'e'nün mekâbiri¹ ve Uhud Dağı² fazîletleri ve [Uhud] şühedâsı fazîletleri³ beyânındadır.

İşbu bâb altı fasl üzere müstemildür.

Evvelki Fasl

Musallâ-yı İyd beyânındadır.

Vâkîdî dir ki: Rasûl-i Ekrem⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Musallâ-yı Şerîf'de evvel kıldıkları bayram, Hicret'den sonra ikinci senede idi. Ebû⁵ Hureyre'den *radıyallâhu anh*⁶ mervîdür ki evvel Fıtr ve Adhâ ki namâzını⁷ Rasûl-i Ekrem⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e de edâ eylediler, Hakîm bin el-Adâ menzilinün fenâsında idi. Sâhib-i Târîh dir ki: [A177b] Menzil-i mezbûr Musallâ-yı meşhûrun⁹ cânib-i garbîsinde idi. İhtimâl vardır ki hâlâ Hazret-i Alî *kerremallâhu vecbehû*¹⁰ Mescidi dimekle ma'rûf mescid¹¹ ola ki Arîziyye dimekle ma'rûf bâğçenün cânib-i şimâline muttasıldur. Ve dahi dir ki: Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* hazretine¹² mensûb olmağa bâ'is bu olmakdur ki [B151b] Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* mahsûr iken Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* mahall-i mezbûrda¹³ cemâ'at ile namâz kıldıkları ola, nitekim İbn-i Şebbe'den rivâyet olunur. *Vallâhu a'lem.*

-
- 1 mekâbiri A: makbereleri B
 - 2 Dağı B: -A
 - 3 [Uhud] şühedâsı fazîletleri B: şühedâ-yı Uhud fazlları A
 - 4 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B
 - 5 Ebû A: İbn-i B
 - 6 *radıyallâhu anh* B: -A
 - 7 namâzını B: -A
 - 8 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A
 - 9 meşhûrun B: şehrün A
 - 10 *kerremallâhu vecbehû* B: *radıyallâhu anh* A
 - 11 mescid A: -B
 - 12 hazretine A: -B
 - 13 mahall-i mezbûrda A: ol mahalde B

İbn-i Zebâle rivâyet ider İbrâhîm bin Ümeyye'den bir pîr¹ sikadan ki Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellem* evvel kıldukları bayram namâzi cemâ'at³ ile Harre'de idi, ya'nî Devs mahallerinde İbn-i Ebu'l-Cenûb menzili kurbında. İkinci kerret Dâr-ı Hakîm fenâsında idi, üçüncü kerret Abdullâh bin Dürre el-Müzenî⁴ menzilinün kurbında,⁵ dördüncü kerret siyâh taşları kurbında ki Musallâ-yı ma'rûfa karîbdür, andan sonra Muhammed bin Abdullâh bin Kesîr bin es-Salt menzilininde ve andan sonra hâlâ karâr bulduğı yerde ki [A178a] meşhûr ve ma'rûfdur. İbn-i Ebu'l-Cenûb menzili Vâdî-i Buthân'un garbîsindedür. Dâr-ı Hakîm beyân olunmuşdur. Âl-i Dürre, Müzeyne'den⁶ bir kabiledürler ki Musallâ-yı meşhûrun⁷ cânib-i garbîsindedür. Kesîr bin es-Salt menzili Musallâ-yı meşhûrun cânib-i kıblîsindedür. Ammâ mezkûr olan siyâh taşlar, zâhir budur ki Musallâ-yı ma'rûfa karîb⁸ yer ola. İhtimâl vardır ki Arîziyye'de olan mescid ola ki⁹ hâlâ Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk'a *radıyallâhu anh* mensûbdur. Vech-i nisbet zâhir budur ki hilâfetleri zamânında anda namâz kılmış ola, *vallâhu a'lem*.¹⁰ Ve bir rivâyetde mervîdür ki Rasûlullâh¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* salât-ı iydi Dâruş-Şifâ [B152a] kurbında edâ eylediler, andan sonra Devs Harresi'nde edâ eylediler, andan sonra Musallâ-yı ma'rûfda edâ olunur idi âhirete rihlet idinceye dek.

İbn-i Şebbe kendü şeyhinden ki İmâm-ı Mâlik musâhibi idi, nakl eyler ki: Mescid-i Şerîf'den¹² ve dahi Musallâ-yı İyd-i¹³ ma'rûfa varınca bin arşundur. Cenâh-ı Neccâr'dan mervîdür ki eyitdi: Sa'd bin Ebî Vakkâs kızı ile ki [A178b] Âişe nâm hâtun idi, bilece Mekke cânibine revâne olmuşdum. Benden su'âl eyledi ki: "Menzilün ne yerededür?"¹⁴ Ben didüm ki:

1 pîr B: -A

2 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

3 bayram namâzi cemâ'at B: iyd nâs A

4 Abdullâh bin Dürre el-Müzenî A: İbn-i Ebu'l-Cenûb B

5 kurbında A: yanında idi B

6 Müzeyne'den A: Medine'den B

7 meşhûrun A: ma'rûfun B

8 karîb A: yakın B

9 İhtimâl vardır ki Arîziyye'de olan mescid ola ki A: -B

10 *vallâhu a'lem* A: -B

11 mervîdür ki Rasûlullâh A: dahi Peygamber B

12 Mescid-i Şerîf'den A: Şerîf-i Medeni'den B

13 İyd-i B: -A

14 Menzilün ne yerededür? A: Ne yerededür menzilün? B

“Belât’dadur.” Bana didi ki: “Ol menzili muhkem tut, zîrâ ben babamdan işitdüm ki dir idi: “Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinden² işitdüm ki buyurdılar: “İşbu mescid ile musallâm arası cennet ravzalarından bir ravzadır.” Ebû Hureyre *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki didi: “Her gâh Hazret³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* seferden⁴ kudüm buyururlardı, Musallâ-yı Şerîf’e geldükde vâkıf olup⁵ kibleye teveccüh idüp du’â iderdi.”

Ammâ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* yolları; Musallâ-yı meşhûre⁶ ehâdis-i sahiha ile sâbit olmışdur ki Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Musallâ-yı Şerîf’den rücû‘ eyledükleri zamânda geldükleri yoldan gayrı yol ihtiyâr ider idiler. Ammâ İmâm-ı Şâfi‘î *rahimehullâhu ve radiye anhu* Muttalib bin [Abdullâh bin] Hantab’dan⁸ rivâyet ider ki Rasûlullâh⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* iyd günlerinde tarîk-ı a’zâmdan ki hâlâ ma’rûf ve meslûkdür, [B152b] Musallâ-yı Şerîf’e varurlardı; vakt-i rücû’da tarîk-ı âhardan¹⁰ ki [A179a] Ammâr bin Yâsir menziline uğrardı, ol yoldan gelürlerdi.¹¹

Sâhib-i Târîh eydür ki: Her kim irâde ide ki Rasûl-i Ekrem¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* sülûk eyledükleri yoldan varup gele, ana gerekdür ki varışda tarîk-ı âmmdan varup dönüşde Musallâ-yı Şerîf’ün¹³ cânib-i kıblîsine teveccüh idüp bir mikdâr cânib-i mezbûra vardukdan sonra cânib-i yesâra, maşrik cihetine varup¹⁴ hisâra karîb¹⁵ olunca andan sonra şehir kapusına gele kible cânibinden. Zîrâ bu bâbda mervî olan ehâdis-i şerîfedan ma’lûm olur ki tarîkde¹⁶ muhâlefetün müntehâsı hisâr mahalline muhâzî¹⁷ olunca, andan sonra yine tarîk-ı evvele sâlik olunur. *Vallâhu a’lem.*

1 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

2 hazretlerinden A: -B

3 Hazret A: Peygamber B

4 seferden A: -B

5 vâkıf olup A: durup B

6 **Ammâ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* yolları;** Musallâ-yı meşhûre A: -B

7 Rasûlullâh A: Peygamber B

8 خاتم A B

9 Rasûlullâh A: Peygamber B

10 vakt-i rücû’da tarîk-ı âhardan A: rücû‘ eyledüklerinde bir gayrı yoldan B

11 uğrardı, ol yoldan gelürlerdi B: mürûr ider idi, rücû‘ buyurur idi A

12 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

13 Şerîf’ün B: ma’rûfun A

14 sonra cânib-i yesâra, maşrik cihetine varup A: -B

15 karîb A: yakın B

16 tarîkde A: yolda B

17 muhâzî A: berâber B

Bu hakîr dir ki: Garaz¹ yol tağyîrinden, teksîr-i şuhûrdur. Pes eger cemî'an mugâyir olsa² evlâ görünür. Ammâ hakikaten Rasûl-i Ekrem³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ihtiyâr eyledükleri yol ma'lûm değıldür, *vallâhu a'lem*. Sâniyen dir ki: Faslun evvelinden âhirine gelince zıkr olan ehâdis ve ahbârdan müstefâd olan budur ki Hazret⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* salât-ı iydi Mescid-i Şerîf-i Medenî'de edâ eylemişdür, nitekim kütüb-i fûrû'da [A179b] mastûrdur. Pes lâyük olan budur ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ sünnetlerine ittibâ' oluna. Ümîddür ki bu sünnet-i hasene dahi ba'de'l-yevm sâlisü'l-Ömeryn⁶ [B153a] vücûd-ı şerîfleri sebebi ile ihyâ oluna.

İkinci Fasl

Mescid-i Kubâ ve Mescid-i Dırâr beyânındadır.

Mervîdür ki Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e teşrîf buyurduklarında Benî Amr tâ'ifelerinde on günden ziyâdece tevakkuf idüp ve anda mescid-i şerîf te'sisine⁷ emr eylediler ki esâsı takvâ üzeredür. İbn-i Abbâs'dan *radıyallâhu anhumâ* rivâyet eylediler ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrerme'den hicret eyledüklerinde⁸ Benî Amr tâ'ifesi⁹ aralarında üç gice tevakkuf idüp mahall-i nüzûlleri **Mescid-i Kubâ** yeri ola,¹⁰ mescid idüp¹¹ anda namâz kılurlardı. Andan sonra Benî Amr bin Avf ol mahall-i şerîfi mescid binâ¹² eylediler. Ve ol mesciddür ki esâsı takvâ üzeredür. Dirler ki asıl mevzi'i hurma merbedi idi, ya'nî hurma kurudacak yer¹³ idi. Taberânî, Câbir bin

1 Garaz A: -B

2 mugâyir olsa A: ma'nâ bir ola B

3 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

4 Hazret A: Peygamber B

5 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

6 Burada kendisinden "sâlisü'l-Ömeryn" yani "iki Ömer'den -ki bunlar Hz. Ömer (ra) ile Ömer b. Abdülazîz'dir (ra)- sonra gelen üçüncü Ömer" şeklinde bahsedilen zat, daha önce de ismi geçen Şeyhu'l-Harem Ömer Efendî'dir.

7 te'sisine A: binâ eylemeğe B

8 rivâyet eylediler ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrerme'den hicret eyledüklerinde B: mervîdür ki A

9 tâ'ifesi B: -A

10 Mescid-i Kubâ yeri ola B: -A

11 mescid idüp A: -B

12 ol mahall-i şerîfi mescid binâ B: anı beyân A

13 asıl mevzi'i hurma merbedi idi, ya'nî hurma kurudacak yer A: ol mahall-i şerîfün aslı bir hâli hurma kurudacak mekân B

Semure'den rivâyet ider ki Ehl-i Kubâ Hazret'den¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* dilediler ki anlar için mescid-i şerîf binâ oluna. Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*² buyurdu ki: "Sizden bir kimesne kalkup nâkaya binsün." Pes Ebû Bekr es-Siddîk [A180a] *radıyallâhu anh* kalkup nâkaya³ bindi, nâka kalkmadı. Andan sonra Rasûl-i Ekrem⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ashâb'ına müteveccih olup buyurdılar ki: [B153b] "Sizlerden bir kimesne kalkup binsün!" Pes Hazret-i⁵ Alî *radıyallâhu anh* kalkup binmek irâde eyledi,⁶ nâka durdu. Pes Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: "İrhâ-yı zimâm eyle!" Ya'nî "İpini gevşek tut!"⁸ deyü buyurdılar ki "Nâka seyr eylediği mikdâr⁹ yer kadar¹⁰ mescid binâ¹¹ olunsun ki nâkam me'mûrdur." Ammâ hadîs-i şerîf-i¹² mezbûrda za'f vardur dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Dahi mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e dâhil olduktan sonra Ashâb-ı Kirâm'a *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim*¹³ buyurdılar ki: "Gelün Ehl-i Kubâ'ya selâm idelüm!" Kubâ'ya varup anlara selâm idüp mücâb olduktan sonra buyurdu: "Ey Ehl-i Kubâ! İşbu Harre'den bana taş getürdin." Pes vâfir taş cem' olup Hazret¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek ellerinde aneze¹⁵ var idi, anunla hatt çeküp bir taş vaz' idüp buyurdu: "Yâ Ebâ Bekr, sen dahi benüm taşım yanında bir taş vaz' eyle." Eyledükden sonra Hazret-i Ömer'e dahi buyurdılar [A180b] ki Hazret-i Ebû Bekr¹⁶ es-Siddîk *radıyallâhu anhumâ* taşı¹⁷ yanında bir taş

1 Hazret'den A: Peygamber'den B

2 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

3 nâkaya B: -A

4 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

5 Pes Hazret-i B: -A

6 irâde eyledi A: istedikde B

7 Rasûlullâh A: Peygamber B

8 "İrhâ-yı zimâm eyle!" Ya'nî "İpini gevşek tut!" A: "Yularını boş ko ve ipini dut ve B

9 mikdâr B: -A

10 kadar A: -B

11 binâ B: -A

12 şerîf-i B: -A

13 *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim* A: *radıyallâhu anhum* B

14 Hazret A: Peygamber B

15 aneze: kısa mızrak

16 Ebû Bekr B: -A

17 *radıyallâhu anhumâ* taşı A: -B

koya. Anlar dahi koyduktan sonra Hazret-i Osmân'a *radıyallâhu anh*¹ buyurdular ki: "Sen dahi Hazret-i Ömer taşı yanında bir taş koy." Ol dahi koyduktan sonra sâ'ir Ashâb'a² iltifât idüp buyurdular ki: "Her biriniz birer taş istediğüz [B154a] yere vaz' eylesünüz hatt etrâfına." Pes herkes birer taş hatt etrâfına vaz' idüp³ bu tarîk üzere Mescid-i Kubâ esâsı vaz' olundu.⁴

Dahi Taberânî ricâl-i sikât ile rivâyet eyledi ki, Şemûs bint-i Nu'mân didi ki: "Nazar eyledüm Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* câniblerine Mescid-i Kubâ'yı te'sis ider⁶ iken; gördüm ki iri iri taşlar getirüp nakl ider,⁷ ağırlığından Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ eğilürlerdi. Hattâ taşların toprağından⁹ mübârek karınlarında¹⁰ ba'zı âsâr müşâhede eyledüm. Ve gördüm ki Ashâb-ı Kirâm *radıyallâhu anhum* ana¹¹ gelüp dirlerdi ki: "Yâ Rasûlallâh, bizüm atamız ve anamız sana fedâ olsun! Bu hizmeti biz edâ idelüm."¹² Hazret¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu: "Siz dahi böyle bir taş getirün mescid-i şerîfün temeli¹⁴ tamâm olunca."

Ve dahi Hazret-i Cibrîl *aleyhi's-selâm* mevânî' ref' idüp Mescid-i Kubâ yerinden¹⁵ Ka'be-i Şerîf'i [A181a] Hazret-i Rasûl'e bi-aynîhi¹⁶ gösterür idi. Ve li-hâzâ dimişlerdür ki: "Mescid-i Kubâ sâ'ir mesâcidden akvamdur kıble cihetinden." Sâhib-i Târîh dir ki: İhtimâl vardır ki işbu binâ binâ-i evvelden gayrı ola. Zîrâ kıble Ka'be-i Şerîf'e¹⁷ tahvîl olması bir yıldan sonra olmuştur.

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 sâ'ir Ashâb'a B: nâsa A

3 hatt etrâfına vaz' idüp A: koyup B

4 esâsı vaz' olundu A: temeli tamâm oldı B

5 Rasûlullâh A: Peygamber B

6 Kubâ'yı te'sis ider A: Kubâ'nın temelini kor B

7 nakl ider A: -B

8 ağırlığından Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

9 Hattâ taşların toprağından A: -B

10 karınlarında A: göğsünde B

11 *radıyallâhu anhum* ana B: -A

12 Yâ Rasûlallâh, bizüm atamız ve anamız sana fedâ olsun! Bu hizmeti biz edâ idelüm B: Anamız atamız fidân olsun! Bu hizmeti biz edâ iderüz A

13 Hazret A: Peygamber B

14 temeli B: esâsı vaz' A

15 Mescid-i Kubâ yerinden B: -A

16 Hazret-i Rasûl'e bi-aynîhi B: -A

17 Ka'be-i Şerîf'e B: -A

İhtilâf olunmuşdur ki âyet-i kerîme-i [B154b] ﴿لَمَسْجِدَ أُتَسَّ عَلَى التَّقْوَى﴾ Mescid-i Kubâ hakkında mıdır yâhûd Mescid-i A'zam-ı Nebevî hakkında mıdır. Cumhûr bunun üzerinedür ki murâd Mescid-i Kubâ'dur.² Ebû Dâvûd isnâd-ı sahîh ile Ebû Hureyre'den *radiyallâhu anh*³ rivâyet ider ki Hazret⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: ﴿فِيهِ رِجَالٌ﴾”⁵ Ehl-i⁷ Kubâ şânında nâzil olmuşdur.”⁸ Ammâ bâb-ı sâninün üçüncü faslında zikr olunmuşdur ki bu âyet-i kerîmenün nüzûli Mescid-i A'zam-ı Medenî⁹ irâdesine münâfi değıldür. Dahi vech-i cem' beyne'l-ehâdis ki zâhirleri münâfâtur, sebkât eylemişdür. Ve Yahyâ, Hazret-i Alî'den *radiyallâhu anh* rivâyet ider ki Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Evvil günden takvâ ile mü'esses olan mescid Mescid-i Kubâ'dur. Ve Hakk Te'âlâ buyurmuşdur ki: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾”¹¹

Sahîhayn'da İbn-i Ömer *radiyallâhu anhumâ*[dan] mervîdür ki Rasûlullâh¹² [A181b] *sallallâhu aleyhi ve sellem* Kubâ'yı ziyâret ider idi, gâh piyâde ve gâh dâbbe¹³ ile. Bir rivâyetde anda iki rek'at namâz kılurlar idi. Buhârî ve Nesa'î'de mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*

- 1 “Onun (Mescid-i Dirâr) içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva üzerine kurulan mescid (Kubâ Mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.” Tevbe, 9/108.
- 2 murâd Mescid-i Kubâ'dur A: Mescid-i Kubâ hakkındadır B
- 3 *radiyallâhu anh* B: -A
- 4 Hazret A: Peygamber B
- 5 “Onun (Mescid-i Dirâr) içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva üzerine kurulan mescid (Kubâ Mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.” Tevbe, 9/108.
- 6 âyeti B: -A
- 7 Ehl-i A: -B
- 8 **Derkenar:** Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ehl-i Kubâ'ya su'âl buyurdu ki: “Hazret-i Zi'l-Celâl size senâ idüp ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا﴾ buyurmuşdur. Sizde olan pâklık nedir?” didi. Bunlar cevâb verdiler ki: “Bir Yehûdî hem-civârim[ız] var idi, suyla tahâret iderdi. Anı görüp vaz'-ı hasen add idüp biz dahi eyle ider olduk.” didiler. Ehl-i tefsîr [kavlince] ﴿أَنْ يَتَّطَهَّرُوا﴾'dan murâd ma'âsiden ve hisâl-i mezmümeden taleben li-merdâtillâh tahâretleridir. Ve ba'zılar cenâbet ile yatmayup andan tahâretleridir dimişler (*Dukakim-zâde*) B: -A
- 9 Medenî A: Nebevî B
- 10 Rasûlullâh A: Peygamber B
- 11 “Onun (Mescid-i Dirâr) içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva üzerine kurulan mescid (Kubâ Mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.” Tevbe, 9/108.
- 12 Rasûlullâh A: Peygamber B
- 13 dâbbe B: merkeb A
- 14 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

her düşünbe gününde Mescid-i Kubâ'ya gelürler idi gâh piyâde ve gâh dâb-beye binmiş. İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ* [dahi] bu sünnet üzere idi. Ve dahi [B155a] İbnü'l-Münkedir'den mervîdür mürselen ve muttasılan ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek Ramazân'un on yedin-ci sabâhında Kubâ'ya gelüp ziyâret eyledi. Ve dahi rivâyet olunmuşdur¹ ki Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* düşünbe günü ile pencşenbe gününde Kubâ'ya gelüp ziyâret iderdi. Bir gün gelüp Ehl-i Kubâ'dan kimesne bulmayup buyurdu ki: “Şol Zât-ı Kerîmü's-Sıfât hakkı için ki benüm nefsi-nefsim anun taht-ı tasarrufındadır, gördüm Rasûlullâh² *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve Ebû Bekr'i *radıyallâhu anh* Ashâb-ı Kirâm arasında işbu mescid-i şerîf temeli³ için ağır taşlar götürüp Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ mübârek elleri ile vaz'-ı esâs idüp Hazret-i Cebrâ'îl⁵ *aleyhi's-selâm* Ka'be-i Şerîf'i Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* gösterür idi. Vallâhi⁶ [A182a] eger bu mescid-i şerîf âlemün etrâfından bir tarafda olsa idi etrâf u eknâfdan kâfileler gelüp ziyâret ide idiler.” Andan sonra didi: “Benüm için bir hurma cirîdi getirün.”⁷ Getürdükde tarafların bağlayup mescid-i şerîfün tozun anunla izâle ider idiler. Hâzırlar eyitdiler: “Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Biz bu hizmeti edâ iderüz.” Eyitdi: “Siz benüm ideceğimi idemezsiniz.”

Zeyd bin Eslem'den mervîdür ki [B155b] didi: “Hamd ü senâ Bârî Te'âlâ'ya ki Mescid-i Kubâ'yı bize yakın⁸ eyledi. Eger bu mescidi şerîf âfâkda ya'nî etrâfda olsa idi ziyâreti için develere binüp seferler lâzım ola idi.” Dahi Sa'd bin Ebî Vakkâs kızı Â'îşe Hâtun'dan⁹ *radıyallâhu anhumâ* mervîdür ki didi: “Babamdan işitdüm ki dir idi: Mescid-i Kubâ'da¹⁰ iki rek'at namâz kılmak Beytü'l-Mukaddes'e iki kerre varmakdan evlâdur. Eger nâs¹¹ bile idiler Mescid-i¹² Kubâ'da olan inâyât-ı İlâhiyye'yi, etrâf u eknâfdan sefer

1 rivâyet olunmuşdur A: mervîdür B

2 Rasûlullâh A: Peygamber B

3 temeli B: esâsi A

4 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Peygamber B

5 Hazret-i Cebrâ'îl B: Cibrîl A

6 Vallâhi A: -B

7 hurma cirîdi getirün B: sa'afe getürdin A

8 yakın A: karîb B

9 Hâtun'dan A: -B

10 Mescid-i Kubâ'da B: -A

11 nâs A: halk B

12 Mescid-i B: -A

ide idiler.” Ve dahi hadîs-i sahîhde rivâyet olunmuşdur Sa’d bin Ebî Vakkâs kızından ve oğlından ki babalarından nakl ider idiler ki dimişdür: “Benüm katımda Mescid-i Kubâda namâz [A182b] kılmak yeğrekdür¹ Mescid-i Beytü'l-Mukaddes'de namâz kılmaktan.” Tirmizî bu bâbda dimişdür ki: “Sehl bin Huneyf'den hadîs mervîdür. Ve Üseyd hadîsi dahi hasendür. Bilmezim ki bu hadîsden gayrı hadîs Üseyd'den sıhate erişmiş midür.” *Vallâhu a'lem.*

İbn-i Hibbân, *Sahîb*'inde rivâyet ider² ki İbn-i Ömer'e *radiyallâhu anhumâ* didiler ki: “Nereye kasd eylemişsin?” Didi: “Benî Amr bin Avf'da olan mescid-i şerîfe. Zirâ Rasûlullâh³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm ki buyururlar idi: “Her kim bu mescidde namâz kıla, namâzı bir umre sevâbı⁴ gibi ola.” Ba'zı rivâyâtda gelmişdür ki: “Her kim evinde âbdest alup [B156a] Mescid-i Kubâ'ya gelüp namâz kıla, umre sevâbı kadar sevâb bula.”⁵ Ba'zı rivâyâtda dört rek'at gelmişdür. İşbu ma'nâda ehâdîs-i kesîre vârid ve vâki⁶ olmuşdur ki biri birin takviye ider. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Kubâda Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün musallâ-yı şerîfleri ya'nî namâz kıldukları yer ki⁸ kible tahvîl olmakdan⁹ evvel namâz kıldukları yer¹⁰ idi; mahfî olmasun ki Hazret-i¹¹ Rasûlullâh¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* mescid-i şerîf kapusından üçüncü direğe ki andan sonra mescid-i şerîf [A183a] rahabesinün direğidür, teveccüh idüp namâz kılmışdur. Ol üstuvâne-i mezbûrenün cânib-i şarkisinde bir mihrâb binâ olunmuşdur.¹³ Ammâ kible Mekke-i Mükerrreme'ye¹⁴ tahvîlden sonra rahabe esâtînlerinden üstuvâne-i sâlisenün cânib-i şarkisine kıldılar ki andan

1 Benüm katımda Mescid-i Kubâda namâz kılmak yeğrekdür B: Mescid-i Kubâda namâz kılmak yeğrekdür katımda A

2 *Sahîb*'inde rivâyet ider A: eydür B

3 Rasûlullâh A: Peygamber B

4 sevâbı B: -A

5 sevâbı kadar sevâb bula B: kadar olur ol kimesneye A

6 ve vâki' B: -A

7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

8 musallâ-yı şerîfleri ya'nî namâz kıldukları yer ki A: -B

9 tahvîl olmakdan A: dönmezden B

10 namâz kıldukları yer B: -A

11 Hazret-i B: -A

12 Rasûlullâh A: Rasûl B

13 mihrâb binâ A: binâ vardır ki mihrâb B

14 Ammâ kible Mekke-i Mükerrreme'ye B: -A

sonra cânib-i kıblîde irak direk yokdur,¹ cânib-i mezkûrda duran kimesne-nün muvâcehesinde düşer mihrâb. İşbu üstuvâneye Üstuvâne-i Muhallak ıtlâk olunur. Ammâ Ebû Rukayş'dan mervî olan ki Rasûlullâh² *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Kubâ'yı binâ idüp kible dîvârını bir mikdârca ziyâde eyledi. Şimdiki üslûb üzere tekâzî ider ki mevzi'-i mihrâbda³ namâz kırlurlar idi. Pes cem' eylemek gerek bu iki kavî arasında ki; biri ba'de't-tahvîl Musallâ-yı Şerîf-i Nebevî, Üstuvâne-i Muhallak'un cânib-i şarkisinde idi ve biri dahi bu ki [B156b] kible dîvârını bir mikdârca mukaddem eyledi. Sâhib-i Târîh bu eşkâlî zikr idüp cevâbdan sâkit oldu. Farisîyle tercüme iden azîz eşkâlden cevâba tasaddî idüp dir ki: Meger diyevüz ki tahvîl-i kıbleden sonra ve takdîm-i kıbleden evvel⁴ Musallâ-yı Şerîf üstuvâne-i mezbûrenün cânib-i şarkisinde [A183b] idi. Ammâ takdîm-i kıbleden sonra mihrâb olmuş ola. *Vallâhu a'lem.*

Ammâ rahabeden sonra olan revâkun altında olan dekke ki mihrâbında bir taş üzere bu âyet-i kerîme⁵ yazılmışdır ki: ﴿لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى﴾ Dirler ki Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* makâm-ı şerîfleridür. Lâkin müverrihlerden İbn-i Cübeyr *Rihle* adlı kitâbında zikr eylemişdür ki dekke-i mezbûre mescid-i şerîfun rahabesindeydir. Sâhib-i Târîh dir ki: İbn-i Cübeyr takrîrinden bize zâhir olan budur ki dekke-i mezbûre ve hacet-i menkûş, rahabeden üçüncü direk yanında olan mihrâbdadır. Pes budur dekke ki mevzi'-i itimâda kâbiliyyeti yokdur, belki anı tağyîr eylemek gerek. Ve dahi dir ki: Rahabeye karîb⁸ birkaç mihrâbdur ki aslını ma'lûm idinmedüm. *Vallâhu a'lem.*

Ammâ sahn-ı Mescid'de olan hazîre;⁹ İbn-i Cübeyr dir ki: Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* nâkaları mebrekidür ya'nî çökdüğü yerdür.¹¹

1 esâtinlerinden üstuvâne-i sâlesenün cânib-i şarkisine kıldılar ki andan sonra cânib-i kıblîde irak direk yokdur A: direklerinden üçüncü direğin yerinde kılmışlardır B

2 Rasûlullâh A: Peygamber B

3 mevzi'-i mihrâbda A: mihrâb yerinde B

4 evvel A: mukaddem B

5 bir taş üzere bu âyet-i kerîme A: bu âyet-i kerîme bir taş üzere B

6 "İlk gündün temeli takva üzerine kurulan mescid ..." Tevbe, 9/108.

7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

8 karîb A: yakın B

9 sahn-ı Mescid'de olan hazîre A: Mescid-i Şerîf'ün ortasında olan suffa B

10 Rasûlullâh A: Rasûl B

11 yerdür A: mekândur B

Ammâ İbn-i Cübeyr'den mukaddem olan erbâb-ı târîh kelâmlarından bunun aslı **[B157a]** zâhir değildir. *Vallâhu a'lem.*

Ve ammâ Mescid-i Kubâ'nun tûli ve arzı¹ berâberdür, altmış altı arşundur. Ve rahabenün tûli elli arşun ve arzı² yigirmi altı arşundur. İbn-i Şebbe, **[A184a]** Ebû Seleme bin Abdurrahmân [bin Avf]'dan rivâyet ider ki menâre ile kıble aralığı Hazret-i Osmân bin Affân *radıyallâhu anh* ziyâdeleridir. İşbu kelâm redd ider şol kimesnelerün kelâmlarını³ ki Mescid-i Şerîf-i Kubâ, Rasûl-i Ekrem⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* binâları üzere idi Velîd zamânına dek, andan sonra Velîd ziyâde eyledi. İbnü'n-Neccâr nakl eylemişdür ki Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* bu mescidi tevsî' idüp dahi füseyfisâ ile nakş idüp menâre binâ idüp sakf-ı mescidi sâc ağacından idüp revâklar üzere müştemil idi ve ortasında rahabe eyledi, ya'nî açuk eyledi. Tûl-i zamân ile imâret-i mezbûre harâb olup Cemâleddîn-i Isfahânî ki Musul selâtîninden Benî Zengî sultân[ların]un vezîri idi, sene beş yüz elli beş⁵ târîhinde tecdîd eyledi. Andan sonra gâlib⁶ sakfını Eşref Barsbay sene erba'în ve semâne-mi'e târîhinde tecdîd eyledi. Andan sonra sene seb'a ve seb'în ve semâne-mi'e târîhinde menâresi yıkılıp Sultân Eşref Kayıtbay zamânında tamâm yıkup temelinden⁷ menâre tecdîd olunup **[B157b]** ana muttasıl olan **[A184b]** dîvâr dahi Bâb-ı Garbî'ye dek tecdîd olundu. Ve Hadîka-i Ayniyye'de olan sebîlidür ki birke⁸ binâ olundu. Bu hakîr dir ki: Hâlâ ol sebîl ve birke-i mezbûreden⁹ eser kalmamışdur. Ve Hadîka-i Ayniyye'yi, Selâtîn-i Âl-i Osmân *ebkâhumullâhu te'âlâ ilâ intihâ'i'd-deverân* vüzerâlarından sâhibü'l-hayrât ve sa'îd¹⁰ Vezîr-i A'zam Muhammed Paşa-yı Şehîd¹¹ cümle hayrâtından idüp anda birke-i azîme¹² ve sebîl îcâd¹³ eyledi,

1 tûli ve arzı A: eni ve uzunı B

2 arzı A: enî B

3 kelâmalarını B: sözlerin A

4 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

5 beş B: -A

6 gâlib A: ekser yerini B

7 yıkup temelinden B: hedm idüp esâsında A

8 birke B: -A

9 birke-i mezbûreden A: birke B

10 ve sa'îd A: -B

11 Bu zat, Osmanlı'nın zirvede olduğu yıllarda sadarete bulunmuş olan meşhur devlet adamı Sokollu Mehmed Paşa'dır (ö. 1579).

12 birke-i azîme A: bir azîm birke B

13 îcâd A: binâ B

tekabbellâhu minhu. Ve dahi dir ki: Mescid-i Kubâ bu âna dek gelince egerçi imâmı ve hatîbi mu'ayyen ve ulûfeleri müstemirr idi, ammâ cum'a namâzı¹ kılınmayup sâ'ir evkât² dahi gâh kılınup ve gâh kılınmazdı. Sâlisü'l-Ömereyn himmet-i âliyesi ile hâlâ beş vakit namâz cemâ'at ile kılınup cum'a fevt olunmayup ekser evkâtta ezkâr ve evrâd ve mübâhase-i ilm³ olunur, *cezâhullâhu te'âlâ hayran.*

Ammâ Rasûl-i⁴ Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Kubâ'ya vardıkları zamânda ihtiyâr eyledükleri yol budur ki zikr olunur. İshâk⁵ bin Ebî Bekr dir ki: Rasûlullâh⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i⁷ Kubâ'ya teveccüh⁸ eyledükleri zamânda Musallâ-yı İyd'e mürûr idüp⁹ andan sonra Kesîr bin es-Salt ve Mu'aviye menzilleri aralığından [A185a] ki Musallâ-yı İyd¹⁰ cânibinde idi, geçüp Musallâ-yı Şerîf'ün cânib-i kiblîsinden Vâdî-i [B158a] Buthân'dan mürûr idüp Kubâ'ya teşrîf buyurdılar. Kubâ'dan rücû' eyledükleri vakitte Safvân bin Seleme yolından Benî Zürayk Mescidi'ne gelüp andan sonra Urve Mektebi'nden Belât'a gelürler idi. Pes ma'lûm olur ki varup gelmek bir yoldan idi. Dahi mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Kubâ'ya her kaçan ki varurlardı, Ubâde bin es-Sâmit hâtunı olan Ümm-i Harâm *radıyallâhu anha* menziline dâhil olur idi. Bu takdîrce Benî Sâlim menâziline ki Mescid-i Cum'a'nun cânib-i garbîsindedür, mürûr olunmak lâzım olur. Zîrâ Ubâde *radıyallâhu anha* anlar içinde sâkin¹¹ idi.

Ve dahi Kubâda olan mevâzi'-i müteberrikeden biri Sa'd bin¹² Heyseme menzildir ki Mescid-i Kubâ'nun cânib-i kiblîsindedür.¹³ Ve dahi mescid-i

1 namâzı B: -A

2 sâ'ir evkât B: cemâ'at A

3 mübâhase-i ilm B: -A

4 Rasûl-i A: Habîb-i B

5 İshâk A: İbn-i İshâk B

6 Rasûlullâh A: Rasûl B

7 Mescid-i B: -A

8 teveccüh A: ziyâret B

9 mürûr idüp A: uğrayup B

10 Musallâ-yı İyd B: Musallâ A

11 sâkin B: -A

12 bin A: -B

13 cânib-i kiblîsindedür A: kible cânibindedür B

şerîfün cânib-i kıblîsinün rükn-i garbîsinde¹ bir mevzi'dür,² ana Mescid-i Alî *radıyallâhu anh*³ dirler. İhtimâl vardır ki Sa'd menzilinün mescidi ola, *vallâhu a'lem*. İbn-i Şebbe rivâyet ider ki Rasûlullâh⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Sa'd bin Heyseme menzilinden olan hânedede ki Kubâdadur, ızticâ' ider idi, [A185b] ya'nî bir yanları üzere istirâhat ider idiler. İbn-i Zebâle dir ki: Nâs sanurlar ki Rasûl⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Dâr-ı Sa'îd mihrâsından⁶ âbdest almış olalar, *vallâhu a'lem*. Ve dahi Külsûm bin el-Hidm [B158b] menzildir ki Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevver'e⁸ kudûm-i şerîfleri zamânında mübârek kademleri ile müşerref eylemişler idi, Mescid-i Kubâ'nun cânib-i kıblîsindedür. Ve dahi Bî'r-i Erîs'dür ki zikr olunsa gerekdür.

Ammâ Mescid-i Dırâr kazıyyesi budur ki; âyet-i kerîme-i ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا﴾⁹ tefsîrinde Beyhakî, İbn-i Abbâs'dan *radıyallâhu anhuma* rivâyet ider ki: Bir tâ'ife mescid binâ eyleyüp Ebû Âmir anlara didi ki: "Mescid-i mezbûr¹⁰ tekml idiniz ki ben Kayser Melik-i Rûm cânibi-ne varup vâfir¹¹ asker getirüp Muhammed'i ashâbıyla Medîne'den ihrâc idevüz." Ve pes mescid-i mezbûrun binâsından fâriğ oldukları zamânda Rasûl-i Ekrem¹² *sallallâhu aleyhi ve sellemün* huzûr-ı şerîflerine gelüp eytidiler ki: "Yâ Muhammed,¹³ mescidimizi tamâm binâ¹⁴ eyledük. Senden dilerüz¹⁵ ki gelüp anda namâz kılasın." Pes Hakk *Sübhânehû ve*¹⁶ *Te'âlâ* bu

1 rükn-i garbîsinde A: garbî rükninde B

2 mevzi'dür A: yerdür ki B

3 *radıyallâhu anh* B: -A

4 Rasûlullâh A: Peygamber B

5 Rasûl B: Hazret A

6 mihrâsından A: hizâsında B mihrâs: kurna, musluk taşı

7 Rasûlullâh A: Rasûl-i Ekrem B

8 Medîne-i Münevver'e B: -A

9 "Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanlara üs olması için bir mescid yapanlar vardır. Bunlar, 'Bizim iyilikten başka hiçbir kasdımız yok.' diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancılardır." Tevbe, 9/107.

10 Mescid-i mezbûr A: Ol mescidi B

11 vâfir B: -A

12 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

13 Yâ Muhammed B: -A

14 binâ B: -A

15 dilerüz A: temennâ iderüz B

16 *Sübhânehû ve* B: -A

âyet-i kerîmeyi buyurdu ki: ¹ ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ Ya'nî “Anda namâz edâ eyleme!”² Ammâ bu mahalle gelince ³ ﴿أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ لِّلَّهِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ﴾ [A186a] buyurdu. Ya'nî “Âyâ şol kimesne ki dînini ibtidâ'en takvâ üzere ve Hakk Te'âlâ'nun rızâsı üzere eylemişdür, hayırlı mıdur yâhûd şol kimesne ki dînini ibtidâ'en az'af-ı kavâ'id üzere eylemişdür ki [B159a] pes ol esâs-ı za'if anı nâr-ı ce-henneme bıraktı?”⁴ ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾⁴ Ya'nî “Hakk Te'âlâ zâlimlere tarîk-ı müstakîme muvaffak eylemez.”

Bir rivâyetde dir ki, Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Gazve-i Te-bûk'den rücû' eyledükleri zamânda Medîne-i Münevver'e ye bir sâ'atlik yol-da Zû-Evân nâm yere geldükde nüzûl idüp buyurdılar ki: “Mescid-i Dırâr şânında Kur'ân-ı Şerîf nâzil oldu.” Pes Mâlik bin ed-Duşşüm ve Ma'n bin Adıyy yâhûd karındaşı Âsım bin Adıyy'i taleb idüp buyurdılar ki: “İkinüz varup işbu mescidi ki ehli zâlimlerdür, hedm idüp ihrâk idesiz!”⁶ Pes mez-bûr iki kimesne ber-mûcib-i emr-i şerîf Mescid-i Dırâr'ı i'dâm eylediler.⁷ Bir rivâyetde eydür ki, çün ol iki yiğit ber-mûcib-i emr-i şerîf⁸ gelüp hur-ma cirîdinden âteş idüp ehl-i [A186b] mescidi anda buldılar, pes mescidi yakup yıkdılar. Andan sonra mescid-i mezbûrun yeri kumâmelik ve kok-mış cîfeler yatağı oldu. Ve ba'zı âsârda mahall-i mezbûrdan⁹ hâlâ¹⁰ duhân¹¹ müşâhede olunurdu dimişler. *Vallâhu a'lem.*

1 Tevbe, 9/108.

2 edâ eyleme A: kılma B

3 Tevbe, 9/109.

4 Tevbe, 9/109.

5 Rasûlullâh A: Peygamber B

6 hedm idüp ihrâk idesiz A: yıkup yakup yere berâber eylesiz B

7 mezbûr iki kimesne ber-mûcib-i emr-i şerîf Mescid-i Dırâr'ı i'dâm eylediler A: ol kimesneler emr-i şerîf-i Nebvî mûcibince varup kal' idüp yok eylediler B

8 ber-mûcib-i emr-i şerîf A: emr-i şerîf mûcibince B

9 mahall-i mezbûrdan A: mezbûr yerde B

10 hâlâ B: -A

11 duhân A: tütün B

Üçüncü Fasl

Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ namâz kıldukları sâ'ir mesâcid beyânındadır ki mekânları zamânımızda ma'lûmdur.

Mescidü'l-Cum'a: Bâb-ı sâlisün fasl-ı râbî'inde¹ [B159b] zikr olundu ki Server-i Mevcûdât² *aleyhi ezke't-tahiyât* Mescid-i Kubâ'dan çıkup Medîne-i Münevver'e³ duhûl kasdıyla Benî Sâlim aralarında geldükde cum'a vakti dâhil olup batn-ı Vâdî-i Zî-Sulb'da⁴ cum'a namâzını⁵ edâ eylediler. Bir rivâyetde batn-ı Vâdî-i Rânûnâ'da⁶ vâki' olmuş. Gelse⁷ gerekdür ki Vâdî-i⁷ Zî-Sulb seyli ve Vâdî-i Rânûnâ seyli⁸ Mescid-i Cum'a yerinde cem' olurlar. Matarî dir ki: Batn-ı vâdîde⁹ olan mescid gâyetle¹⁰ küçük olup nısf kâmet mikdârı taş ile binâ olunmuşdur. Ammâ bu binâ münhedim¹¹ olup ba'zı A'câm tecdîd idüp mukaddemini¹² iki akd ile musakkaf revâk idüp beyne'l-akdeyn¹³ bir direk ve ardında¹⁴ rahabe eylemişdür. [A187a] Tülü¹⁵ kıble dîvârından Şâmî dîvâra¹⁶ varınca yigirmi arşun ve arzı¹⁷ maşrık cânibinden mağribe varınca on altı arşundur. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Fadîh: Mescid-i Kubâ'nun cânib-i şarkisinde bir küçücek mesciddür.¹⁸ Bir vâdî kenârında ki vâki' olmuşdur,¹⁹ etrâfında siyâh taşlar vaz' olunmuşdur. Murabba'dur,²⁰ her dil'i²¹ on beş arşundur dimişler. İbn-i

1 Bâb-ı sâlisün fasl-ı râbî'inde A: Üçüncü bâbun dördüncü faslında B

2 Server-i Mevcûdât *aleyhi ezke't-tahiyât* A: Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

3 batn-ı Vâdî-i Zî-Sulb'da A: Zî-Sulb nâm vâdî ortasında B

4 namâzını B: -A

5 batn-ı Vâdî-i Rânûnâ'da A: Vâdî-i رانو نام yerün ortasında B

6 Gelse A: Zikr olsa B

7 Vâdî-i B: -A

8 seyli A: -B

9 Batn-ı vâdîde A: Vâdî ortasında B

10 gâyetle A: -B

11 münhedim A: harâb B

12 mukaddemini A: önini B

13 beyne'l-akdeyn A: iki akd arasında B

14 ardında A: şimâlinde B

15 Tülü A: Uzunluğı B

16 dîvâra B: -A

17 arzı A: eni B

18 Mescid-i Kubâ'nun cânib-i şarkisinde bir küçücek mesciddür B: Bir küçücek mesciddür Mescid-i Kubâ cânib-i şarkisinde A

19 vâki' olmuşdur B: -A

20 Murabba'dur A: Dört köşelidir B

21 dil'i A: köşesi B

Şebbe, Câbir bin Abdullâh *radıyallâhu anhdan* rivâyet ider ki Habîbul-lâh-ı¹ Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Beni'n-Nadîr'i muhâsara eyledükleri zamânda² kubbeleri ya'nî³ çadırları Mescid-i Fadîh kurbında [B160a] vaz' olunmuşdu.⁴ Altı gice namâzı mescid-i mezbûr yerinde⁵ edâ olundu. Hamr⁶ harâm oldukda Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anhdan*⁷ Ensâr'dan bir cemâ'at ile bile mahall-i mezbûrda⁸ fadîh içmekle meşgûl⁹ iken istimâ' eylediler ki şarâb hakkında âyet-i kerîme nâzil olup harâm olmuş, pes kendüleri ile olan fadîhi ol mahalde dökdiler.¹⁰ Pes bu sebep ile¹¹ Mescid-i Fadîh deyü tesmiye olundu. Mahall-i mezbûrda¹² fadîh¹³ dökmek mescid olmazdan mukaddem¹⁴ idi yâhûd henüz necâseti olduğu ma'lûm olmadığı için, *vallâhu a'lem*. Fadîh, *fâ'il* vezni üzere büsrden olan şarâbdur. *Kâmûs*'da mübeyyendür¹⁵ ki fadîh, asîr-i [A187b] ineb ve büsrden olan şarâbdur. İmâm-ı Ahmed ve Ebû Ya'lâ, İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâdan* rivâyet iderler ki Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* için bir cerre fadîh getürdiler ki kaynar idi. Hazret-i Peygamber¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* fadîh-i mezkûrî Mescid-i Fadîh'de iken tenâvül eylediler.¹⁷ Pes anun-içün Mescid-i Fadîh deyü tesmiye olundu. Sâhib-i Târîh dir ki: Matarî işbu mescide Mescid-i Şems ile müsemma eyledüğine me'haz görmedüm. Belki buna binâ'en ola ki mescid-i mezbûr mahall-i mürtefi'de¹⁸ olmağın şems ibtidâ tulû' eyledük-

1 Habîbullâh-ı B: Rasûl-i A

2 zamânda B: -A

3 kubbeleri ya'nî A: -B

4 kurbında vaz' olunmuşdu A: yanında kurmuşlar idi B

5 mescid-i mezbûr yerinde A: ol mescid yerinde B

6 Hamr A: Şarâb B

7 *radıyallâhu anhdan* B: -A

8 mahall-i mezbûrda A: ol mahalde B

9 içmekle meşgûl A: içerler B

10 istimâ' eylediler ki şarâb hakkında âyet-i kerîme nâzil olup harâm olmuş, pes kendüleri ile olan fadîhi ol mahalde dökdiler B: haberdâr olup fadîhi mahall-i mezkûrda dökmüşler A

11 Pes bu sebep ile A: Anun-içün B

12 Mahall-i mezbûrda A: Ol mahalde B

13 fadîh B: -A

14 olmazdan mukaddem B: fadîh ile tesmiye olmakdan evvel A

15 mübeyyendür B: -A

16 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

17 fadîh-i mezkûrî Mescid-i Fadîh'de iken tenâvül eylediler A: fadîh Mescid-i Fadîh'de iken içdiler B

18 mahall-i mürtefi'de A: yüce yerde B

de¹ şu'â'² üzerinde vâki'³ olduğu ecilden ola. Ammâ i'âde-i şems kazıyyesi ol mescidde⁴ vâki' olmak aslâ ve kat'â maznûn değildir. Zîrâ vâki'a-i şems Hayber Sahbâsında [B160b] idi.⁵ *Vallâhu a'lem*.

Mescid-i Benî Kurayza: Benî Kurayza'nun Harre-i Şarkıyye'si kurbında⁶ Hâcire demekle ma'rûf hadîkanun⁷ kapusındadır. Mervîdür⁸ ki Kurayza tâ'ifesi Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anh* hükmi üzere nüzûl eylemeğin Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Sa'd-ı mezbûra âdem gönderüp Sa'd *radıyallâhu anh* dahi merkebe binüp Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ hizmet-i [A188a] şerîfine gelüp mescide karîb oldukda Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ensâr'a buyurdılar ki: "Efendinize ta'zîmen ayak üzere durun." İbnü'n-Neccâr dir ki: İşbu mescid büyük mesciddür. Anda on altı direk vardır ki ba'zıları düşüpdür ve sakfı yoktur ve dîvârlarının dahi ba'zı¹¹ düşmüşdür. Asılda binâsı Mescid-i Kubâ hey'âtı üzere idi.¹² Matarî dir ki: Menâresi dahi vardı Mescid-i Kubâ'da olduğu yerde; ammâ münhedim olup¹³ taşların kaldurup eseri kalmamışdır. Ammâ yedi yüz on târîhinde dîvârı yerine nısf¹⁴ kâmet mikdârı hazîre binâ olundu. Sâhib-i Târîh dir ki: Şâhîn-i Şücâ'î sekiz yüz doksan üç târîhinde¹⁵ hazîre-i mezbûreyi tecdîd idüp menâre yerinde suffa binâ eyledi. Mescid-i mezbûrun¹⁶ kible cânibinden Şâm cânibine dek kırk dört arşundur, maşrık ile mağrib aralığı dahi ol kadardur.¹⁷ *Allâhu a'lem*.¹⁸

1 şems ibtidâ tulû' eyledükde A: gün doğdukda B

2 şu'â' A: ziyâdesi B

3 vâki' A: -B

4 kazıyyesi ol mescidde B: anda A

5 idi A: vâki' olmuşdur B

6 kurbında A: yanında B

7 hadîkanun A: bağçenün B

8 Mervîdür A: Rivâyet olunur B

9 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Rasûl B

10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

11 düşüpdür ve sakfı yoktur ve dîvârlarının dahi ba'zı A: -B

12 hey'âtı üzere idi A: gibi idi B

13 münhedim olup A: yıkılıp B

14 nısf A: yarım B

15 Şâhîn-i Şücâ'î sekiz yüz doksan üç târîhinde A: Sekiz yüz doksan üç târîhinde Şâhîn-i Şücâ'î B

16 Mescid-i mezbûrun A: Ol mescidün B

17 ol kadardur A: böyledür B

18 *Allâhu a'lem* B: -A

Mescid-i Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm bin Muhammed, aleyhi ve alâ ebîhi's-salâtü ve's selâm:¹ [B161a] *Meşrebe*, lugatde gurfedür ya'nî yüce yer. İbn-i Şebbe ve gayruhû rivâyet ider ki Hazret-i Peygamber² *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ümm-i İbrâhîm Meşrebesi'nde namâz kılmışlar. İşbu meşrebe-i mezbûre³ Rasûl-i Ekrem [A188b] *sallallâhu aleyhi ve sellem* sadakât-larındur ki zikri gelecekdür. Mahfî olmasun ki Hazret⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mâriye-i Kıbtiyye'yi, Ümm-i İbrâhîm Meşrebesi demekle ma'rûf gurfede sâkin itdürmiş idi. Ve Mâriye *radıyallâhu anhâ* Hazret-i İbrâhîm⁵ ibnür-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihî*⁶ gurfe-i mezbûrede tevelliüd idüp vakt-i vilâdetde ol mahalde⁷ olan ağaçlardan bir ağaca istinâd eylemişdi.⁸ Pes ol mahal⁹ bu ism ile müsemmâ oldu.¹⁰ Mecd-i Lugavî dir ki: Meşrebe, mahall-i mezbûrda¹¹ mesciddür ki Mescid-i Benî Kurayza'nun¹² cihet-i şimâlisinde Harre-i Şarkıyye'ye karîb¹³ yerdedür ki Deşt dimekle ma'rûfdur Eşrâf-ı Kavâsim dimekle meşhûr¹⁴ bâğçeler içinde ki mezbûr bâğçeler Rasûl¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* sadaka bâğçeleridür. Mescid-i mezbûrun kible cânibinden Şâm cânibine dek on bir arşundur ve¹⁶ maşrık ile mağrib aralığı on dört arşun mikdâridur. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Benî Zafer: Evs kabîlesinden Bakî'-i Şerîf'ün şarkisindedür Harre-i Garbiyye'de, hâlâ Mescid-i Bağle dimekle ma'rûfdur. İbn-i Şebbe, Hâris bin Sa'îd bin Ubeyd'den rivâyet ider ki Rasûl-i Ekrem¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A189a] Benî Zafer Mescidi'nde namâz kıldı. Ve dahi

1 **bin Muhammed, aleyhi ve alâ ebîhi's-salâtü ve's selâm** B: -A

2 Hazret-i Peygamber B: Nebî A

3 meşrebe-i mezbûre A: meşrebe B

4 Hazret A: Rasûl B

5 İbrâhîm A: -B

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihî* B: *sallallâhu aleyhi ve alâ ibnihî ve sellem* A

7 ol mahalde B: anda A

8 istinâd eylemişdi A: dayanmışdı B

9 ol mahal A: mahall-i mezbûr B

10 müsemmâ oldu A: tesmiye olundu B

11 mahall-i mezbûrda A: ol mahalde B

12 Mescid-i Benî Kurayza'nun A: Benî Kurayza Mescidi'nün B

13 karîb A: yakın B

14 meşhûr A: ma'rûf B

15 Rasûl A: Hazret-i Peygamber B

16 kible cânibinden Şâm cânibine dek on bir arşundur ve A: -B

17 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [B161b] Mescid-i Benî Zafer'de olan taş üzere oturmuşdı. Dirler ki ol taş üzere hâmile olmaz hâtun otursa bi-inâyetillâh² hâmile olmamak az vâki' olur.³ Sâhib-i Târîh dir ki: Mescid-i mezbûrda hâlâ görünür taş yokdur ki üzerinde oturulmak kâbil⁴ ola; meger mescide dâhil olan kimesnenün sol cânibindeki kapuya muttasıldur. Ve dahi Matarî dir ki: Bu mescide karîb âsâr mevcûddur ki kıble cihetinde⁵ olan harrededür, dirler ki Rasûl-i Ekrem⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* katırlarının tırnağı eseridür. Anun cânib-i garbîsinde⁷ bir âhar⁸ eser dahi vardur ki taş üzere mirfak şekli gibidür, dirler ki Rasûl⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek mirfaklarının eseridür ki mezbûr taş üzere dayanmışlardı. Ve bir âhar¹⁰ taş üzere barmakları eseri vardur ki anları dahi nâs¹¹ ziyâret idegelmişlerdür. Dahi mescid-i mezbûrda bir mermer taş vardur ki üzerine nakş olunmuşdur:¹² *خلد الله ملك الإمام أبي جعفر المنصور* Mescid-i mezbûr murabba'dur,¹⁴ her dil¹⁵ yigirmi [A189b] bir arşundur. *Vallâhu a'lem*.¹⁶

Mescidü'l-İcâbe: İşbu mescid Benî Mu'âviye bin Mâlik bin Avf ki Hazrec kabilesine mensûbdur, mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir gün Âliye cânibinden ikbâl [B162a] idüp Mescid-i İcâbe'ye¹⁸ mürûr idüp anda iki rek'at namâz kılup hâzır olanlar dahi namâz kılup Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁹ çok du'â eyledi. Andan sonra hâzırlar câ-

1 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

2 bi-inâyetillâh B: -A

3 az vâki' olur A: nâdirdür B

4 kâbil A: mümkün B

5 cihetinde A: cânibinde B

6 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

7 cânib-i garbîsinde A: garbi cânibinde B

8 âhar A: gayrı B

9 Rasûl B: Hazret'ün A

10 âhar A: gayrı B

11 nâs B: -A

12 vardur ki üzerine nakş olunmuşdur A: üzere böyle yazılmışdur B

13 "Allah, İmâm (Halife) Ebû Ca'fer el-Mansûr el-Müstansır-Billâh'ın (1226-1242) saltanatını daim etsin; burayı 630/1233 yılında tamir etti."

14 murabba'dur A: dört köşelidür B

15 dil'i A: cânibi B

16 *Vallâhu a'lem* B: -A

17 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

18 İcâbe'ye B: mezbûra A

19 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

niblerine müteveccih olup¹ buyurdılar ki: “Hakk *Sübhânehû ve² Te‘âlâ*’dan üç hâcet diledüm, ikisini icâbet³ idüp birini men‘ eyledi. Evvelen⁴ diledüm ki ümmetimi kaht ile helâk eylemeye, icâbet olundu.⁵ Ve sâniyen⁶ diledüm ki ümmetimi gark eylemekle helâk eylemeye, bunu dahi kabûl eyledi. Ve sâlisen diledüm ki ümmetim⁷ mâbeynlerinde ihtilâf olmasun, işbu su‘âlden⁸ men‘ olundum.” İbn-i Şebbe rivâyet ider ki⁹ Abdullâh bin Câbir bin Atîk’den, Abdullâh bin Câbir eyitdi: “Bir gün¹⁰ Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhumâ*¹¹ yanımıza gelüp Benî Mu‘âviye aralığında ki Ensâr’dan bir karyedür, pes bize didi ki: “Bilür misiz Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* bu mescidde namâz kıldukları yeri?” Didüm: “Belî.” Ve işâret eyledüm mescid-i mezbûrdan bir nâhiyeye.¹² Dahi didi: “Bilür misiz üç hâceti ki Server-i Enbiyâ¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁴ Hakk *Celle ve Alâ*’dan dilemişlerdi işbu mescid-i şerîfde?” Didüm: “Belî, bilürüm.” Didi: [A190a] “Nedür, bana haber vir.”¹⁵ Didüm ki: “Evvelen¹⁶ diledi ki ümmeti üzere dîn düşmanı zafer bulmaya ve dahi ümmetini kaht ile helâk eylemeye; ikisin Hakk Te‘âlâ kabûl kıldı. Üçüncü hâcet bu idi ki biri biri ile mukâtele olmasun, pes men‘ olundılar.” Didi ki: “Gerçeksın,¹⁷ Kıyâmet’e dek ümmet arasında mukâtele eksük değildir.” [B162b] Ve dahi mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mescidün¹⁹ mihrâbınun cânib-i yemîninde²⁰ iki arşun mikdârı yerde namâz kılmışdı.

1 müteveccih olup A: teveccüh idüp B

2 *Sübhânehû ve* B: -A

3 icâbet A: kabûl B

4 Evvelen B: -A

5 icâbet olundu A: kabûl eyledi B

6 Ve sâniyen B: Dahi A

7 ümmetim B: -A

8 su‘âlden A: dileğim B

9 rivâyet ider ki A: -B

10 Abdullâh bin Câbir eyitdi: “Bir gün B: -A

11 *radıyallâhu anhumâ* B: -A

12 “Bilür misiz Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* bu mescidde namâz kıldukları yeri?” Didüm: “Belî.” Ve işâret eyledüm mescid-i mezbûrdan bir nâhiyeye A: -B

13 Server-i Enbiyâ A: Peygamber B

14 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

15 Nedür, bana haber vir B: Haber vir bana A

16 Evvelen B: -A

17 Gerçeksın A: Sahîhdür B

18 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

19 ol mescidün B: -A

20 cânib-i yemîninde A: sağ cânibinde B

Sâhib-i Târîh dir ki: Gerekdür ki ziyâret iden kimesne mahall-i mezbûr¹ kâs idüp anda namâz kıla. İşbu mescid Bakî'-i Şerîf'ün şimâlinde vâkî' olmışdur, Arıza nâm mekâna² giden kimesnenün yesârında.³ Teller arasındaki âsâr Karye-i Benî Mu'âviye'dür.⁴ Mescid-i mezkûrun maşrık ile mağrib aralığı yigirmi beş arşun mikdârıdır. Ve kible ile Şâm [cânibi] aralığı yigirmi arşun mikdârıdır. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'l-Feth, dahi anun kiblesinde vâkî' olan mesâcid: Mahfi olmasun ki işbu mesâcid⁵ cemî'an Mesâcid-i Feth dimekle ma'rûfdurlar. Lâkin inde'l-ıtlâk Mescid-i Feth'den murâd olan evvelki mesciddür ki bir küçücek dağ üzerinde mürtefi' vâkî' olmışdur. Cebel-i Sel'den⁶ [A190b] mağrib cânibindedür ki iki cânibinden derece ile varılır; derecenün⁷ biri maşrık cânibinden ve biri cânib-i şimâlden.⁸ Ve Mescid-i Ahzâb dahi dinilür⁹ ve Mescid-i A'lâ dahi dinilür. Ammâ İmâm-ı Ahmed *Müsned*'inde ricâl-i sikât ile Câbir bin Abdullâh'dan rivâyet ider ki Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Feth'de üç gün du'â idüp düşenbe ve şeşenbe ve çehârşenbe günlerinde, üçüncü gün beyne's-salâteyn du'aları müstecâb olup [B163a] âsâr-ı beşr mübârek yüzlerinde zâhir oldı. Dahi Câbir'den mervîdür¹¹ ki: "Her kaçan bir mühim maslahatım olsa idi mescid-i mezbûra¹² varup bir sâ'at teveccüh idüp du'â eyledükde¹³ âsâr-ı icâbeti¹⁴ kendümde müşâhede iderdüm." Ve dahi mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Cürf'den gelüp asr vakti dâhil olup mescid-i mezbûrda edâ eyledi. İbn-i Zebâle, Muttalib'den irsâl tarîkıyla rivâyet ider ki Rasûlullâh¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ahzâb gününde mescid-i mezbûr-

1 mahall-i mezbûrî A: ol mekânı B

2 nâm mekâna B: -A

3 yesârında A: sol cânibine gelür B

4 Teller arasındaki âsâr Karye-i Benî Mu'âviye'dür A: -B

5 mesâcid A: mescidler B

6 Cebel-i Sel'den A: Sel' Dağı'nun B

7 derecenün B: -A

8 cânib-i şimâlden A: şimâl cânibindedür B

9 dahi dinilür B: -A

10 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

11 mervîdür A: rivâyet ider B

12 mescid-i mezbûra A: ol mescide B

13 teveccüh idüp du'â eyledükde A: du'â ve teveccüh idüp B

14 âsâr-ı icâbeti A: kabûllük âsârını B

15 Rasûlullâh A: Rasûl-i Ekrem B

da¹ du'âya meşgûl idi, tâ zuhr ve asr ve mağrib geçüp birinün namâzı edâ² olunmadı; illâ mağribden sonra cümleyi bir yerden kıldılar. İbn-i Şebbe, Câbir'den *radıyallâhu anh* rivâyet ider ki Rasûl-i Ekrem³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A191a] mescid-i mezbûr altında olan dağ üzerinde namâz kılup du'â eyledi. Ebû Gassân eydür: “Gayr-ı vâhidden işitdüm ki ya'nî çok kimesneden,⁴ Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mescidde namâz kılup du'â eyledükleri yer⁶ hâlâ mescid-i mezbûrun rahabesinde ortancı direğe mukâbıldür.” Yahyâ dahi bu minvâl üzere rivâyet idüp eydür ki: “Hüseyn bin Abdullâh ile Mescid-i Feth'e dâhil olduk, üstuvâne-i vustâya muhâzî⁷ oldukda eyitdi: “Rasûlullâh⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* namâz kılup Ahzâb üzere du'â eyledükleri mekân budur. Ve her kaçan ki Mescid-i Feth'e gelür idi, bu makâmda [B163b] du'â ider idi.” Sâhib-i Târîh dir ki: Hâlâ du'â mekânı⁹ rahabeden mihrâba mukâbıldür. Zîrâ işbu mescidün musak-kafi bir revâk idi üç direk üzere müşt Emil ki maşrık cânibinden mağribe varınca bir katâr idi. Pes ortada olan direk mihrâba mukâbil olur. Dahi eydür ki: Hâlâ dahi bir sakfdur, ammâ direklerinde tağyîr vâki' olmuşdur. Dahi eydür ki: İşbu makâmda matlûb olan ed'iyeden budur ki:¹⁰ لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمِ الْحَلِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ [A191b] رَبُّ الْأَرْضِينَ وَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ. اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ هَدَيْتَنِي مِنَ الضَّلَالَةِ، فَلَا مَكْرَمَ لِمَنْ أَهْنَتْ وَلَا مَهِينَ لِمَنْ أَكْرَمْتَ، وَلَا مَعَزَ لِمَنْ أَذَلَّتْ وَلَا مَذَلَّ لِمَنْ أَعَزَّزْتَ، وَلَا نَاصِرَ لِمَنْ خَذَلْتَ وَلَا خَاذِلَ لِمَنْ نَصَرْتَ، وَلَا مَعْطِيَّ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا رَازِقَ لِمَنْ حَرَمْتَ وَلَا حَارِمَ لِمَنْ رَزَقْتَ، وَلَا رَافِعَ لِمَنْ خَفَضْتَ وَلَا خَافِضَ لِمَنْ رَفَعْتَ، وَلَا خَارِقَ لِمَا سَتَرْتَ وَلَا سَاتِرَ لِمَا خَرَقْتَ، وَلَا مَقْتَرِبَ لِمَا بَاعَدْتَ وَلَا مَبْعَدَ لِمَا قَرَبْتَ. اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي وَ نَصِيرِي، بَكَ أَحْوَلُ وَ بَكَ أَصْوَلُ وَ بَكَ أَقَاتِلُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ صَحْبِهِ وَ سَلِّمْ، وَ اكشِفْ عَنِّي كَرْبِي وَ غَمِّي [B164a] وَ حَزَنِي وَ هَمِّي كَمَا كَشَفْتَ عَنِ حَبِيبِكَ وَ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلِّمْ كَرْبَهُ وَ حَزَنَهُ وَ غَمَّهُ فِي هَذَا الْمَقَامِ. أَسْتَشْفِعُ إِلَيْكَ بِه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلِّمْ فِي ذَلِكَ، فَقَدْ تَرَى حَالِي وَ تَعْلَمُ عَجْزِي وَ ضَعْفِي، يَا حَنَّانَ

1 mescid-i mezbûrda A: ol mescidde B

2 edâ A: -B

3 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

4 ya'nî çok kimesneden A: -B

5 Rasûlullâh A: Rasûl-i Ekrem B

6 yer A: mekân B

7 üstuvâne-i vustâya muhâzî A: orta direğe berâber B

8 Rasûlullâh A: Peygamber B

9 du'â mekânı B: mahall-i A

10 İşbu makâmda matlûb olan ed'iyeden budur ki A: Bu du'â bu makâmda olan du'âlardandır B

يا مَنان يا ذا الجود والإحسان! أسألك من خير ما سألك منه عبدك وحبيبك سيدنا محمد
صلى الله عليه و سلم، و أستعيذ بك من شر ما إستعاذ منه عبدك وحبيبك سيدنا محمد
صلى الله عليه و سلم¹

Mescid-i mezbûr, Mescid-i² Feth ile [A192a] müsemma³ olduğunun
vechi budur ki: Ahzâb kavminün⁴ kaçdukları haberi⁵ gicede Hazret-i Pey-
gamber *sallallâhu aleyhi ve selleme*⁶ mescid-i mezbûrda beşâret olunmuşdı.
Sabâh oldukda Hakk *Sübhânehû ve*⁷ *Te'âlâ* feth ve nusret ile Müslümânları
hoş-hâl idüp⁸ a'dâ-yı dîni makhûr ve mahzûl eyledüğüdür. İbn-i Zebâle
Mu'âz bin Sa'd'dan *radıyallâhu anh*⁹ rivâyet ider ki Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sal-
lallâhu aleyhi ve sellem* dağ üzerinde olan Mescid-i Feth'de namâz kılup
nevâhisinde olan mesâcidde dahi namâz kıldı.¹¹ Lafz-ı cem' ile olduğu ik-
tizâ ider ki Mescid-i A'lâ'dan gayrı üç mescid dahi var ola ki ekall-i cem'
üçdür. İbnü'n-Neccâr dahi [B164b] bu minvâl üzere tasrih eylemişdür.
Vallâhu a'lem.

1 “Azim ve Halim olan Allah'tan başka ilâh yoktur, yüce Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilâh yoktur, göklerin ve yerin ve yüce Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah'im! Övgüler sana aittir, sen beni dalaletten hidayete erdirdin. Senin alçalttığını kimse yüceltemez, senin yücelttiğini kimse alçaltamaz. Senin zelil kıldığını kimse aziz kılamaz, senin aziz kıldığını kimse zelil edemez. Senin yardımsız bıraktığına kimse yardım edemez, senin yardım ettiğini kimse yardımsız koyamaz. Senin engellediğini kimse ihsan edemez, senin ihsan ettiğini kimse engelleyemez. Senin mahrum kıldığını kimse rızık veremez, senin rızık verdiğini kimse mahrum edemez. Senin düşürdüğünü kimse yükseltmez, senin yücelttiğini kimse indiremez. Senin örttüğünü kimse açamaz, senin açtığını kimse örtemez. Senin uzaklaştırdığını kimse yakınlaştıramaz, senin yakınlaştırdığını kimse uzaklaştıramaz. Allah'im! Sen benim dayanağım ve desteğimsin; seninle güç elde eder, seninle saldırıya geçer ve senin sayende savaşıyorum. Allah'im! Efendimiz Hz. Muhammed'e, Ehl-i Beyt'ine ve Ashâb'ına salât ve selâm eyle. Bu makamda Habîbin ve Rasûlün olan zattan sıkıntı, gam, hüzn ve tasaları giderdiğin gibi benden de sıkıntı, gam, hüzn ve tasaları gider. Onu senin huzurunda bu hususta şefaâtçi kılıyorum. Hâlimi görüyorsun, aczimi ve zayıflığımı biliyorsun ey sonsuz merhamet sahibi olan Hannân, ey sonsuz iyilik ve nimet sahibi olan Mennân, ey cömertlik ve ihsan sahibi! Allah'im! Efendimiz olan kulun ve Habîbin Hz. Muhammed'in -*salât ve selâm onun üzerine olsun*- senden istediği hayırları ben de senden ister ve Efendimiz olan kulun ve Habîbin Hz. Muhammed'in -*salât ve selâm onun üzerine olsun*- sana sığındığı şerlerden ben de sana sığınırım.”

2 Mescid-i B: -A

3 müsemma A: tesmiye B

4 kavminün B: -A

5 kaçdukları haberi B: haber-i rücû'ları A

6 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve selleme* B: -A

7 *Sübhânehû ve* B: -A

8 feth ve nusret ile Müslümânları hoş-hâl idüp A: feth u nusret müyesser idüp Müslümânlar şâdân olup B
9 *radıyallâhu anh* B: -A

10 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

11 namâz kıldı B: -A

Mescid-i A'lânun cihet-i kiblîsinde bî-vâsita¹ olan mescid-i şerîf, dirler ki **Selmân-ı Fârisî Mescidi**'dür, *radıyallâhu anh*. Andan sonra olan mescid ki² mescid-i sâninün kible cânibindedür, **Mescid-i Alî** *radıyallâhu anh* demekle ma'rûfdur. Andan sonra olan mescid-i sâlis ki Matarî dimişdür, andan eser kalmamışdur. Sâhib-i Târîh dir ki: Mesâcid-i mez-bûrenün³ cânib-i kiblîlerinde⁴ cânib-i şarkîye⁵ mâ'ilce Cebel-i Sel' taraftının üzerinde bir imâret⁶ eseri görünür ki nâs varup anda namâz kılurlar, ol yer de mescide benzer⁷ ve andan gayrı nesne yokdur ol mevzi'de ki mescide [A192b] benzer ola;⁸ zâhiren mescid-i sâlis olmakdur. Halk anı⁹ Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk'a *radıyallâhu anh* nisbet iderler. Bunun birle ki vech-i tesmiye zâhir değıldür. İhtimâl var ki ol mescid harâb kalmaklığa sebep Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhuya* mensûb olduğı olmuş ola.¹⁰ Zîrâ Mesâcid-i Feth'i tecdîd iden kâdî¹¹ mübtedi'¹² idi. Sene seb'a ve seb'in ve hamse-mi'e târîhinde Emîr Seyfeddîn ki mülûk-i Mısr olan Ubeydiyyîn¹³ vüzerâlarından idi, Mescid-i A'lâ ile yelîsinde olan iki mescidi tecdîd eyledi. Ve sene sitte ve seb'in ve semâne-mi'e târîhinde Emîrül-Mü'minin Alî *radıyallâhu anhuya* mensûb olan mescidi ba'de'l-inhidâm¹⁴ emîr-i Medîne [B165a] olan Zeyneddîn Daygam tecdîd eyledi. *Vallâhu a'lem*.

Mescid-i¹⁵ Kehf-i Sel' ki Kehf-i Benî Harâm dahi dinilür, teberrüken ziyâret olunması münâsibdür. Zîrâ mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu*

1 bî-vâsita A: vâsitasuz B

2 mescid ki A: -B

3 Mesâcid-i mez-bûrenün A: Ol mescidlerin B

4 cânib-i kiblîlerinde A: kible câniblerinden B

5 cânib-i şarkîye A: şark cânibine B

6 imâret A: binâ B

7 ol yer de mescide benzer B: -A

8 ol mevzi'de ki mescide benzer ola A: -B

9 anı A: mescid-i mezbûrî B

10 sebep Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhuya* mensûb olduğı olmuş ola B: bâ'is nisbet-i mezbûre olmuş ola A

11 kâdî B: -A

12 mübtedi' A: -B

13 عميدتين A B "Ubeydiyyîn" tabiri ile kurucusu Ubeydullah el-Mehdî olan Fâtımî Devleti (909-1171) kastedilmektedir.

14 ba'de'l-inhidâm A: ba'de'l-hedm B

15 **Mescid-i** B: -A

aleyhi ve sellem anda¹ oturup Hendek gicelerinde anda beytütet buyurmuşlar.² *Vallâhu a'lem*.

Mescidü'l-Kibleteyn: Rezîn ve ana tâbi‘ olanlar didiler ki: Mescid-i Benî Harâm’dur ki bir hâlî sahrâda vâki‘ olmuştur. Ammâ tahkik budur ki işbu mescid, Benî Harâm Mescidi’nden gayrı bir mesciddür ki buna Mescid-i Benî Sevâd dirler [A193a] ki Benî Selime’dendürler. Bâb-ı râbî‘ün fasl-ı sânisinde geçmiştir ki ercah³ budur ki tahvîl-i kible Mescid-i Kibleteyn’de vâki‘⁴ olmuştur. Yahyâ rivâyet ider ki: Rasûl-i Ekrem⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Bişr nâm hâtunı⁶ Benî Selime’de⁷ ziyâret eylemişti. Pes Ümm-i Bişr, Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁸ için ta‘âm tertib idüp vakt-i zuhr⁹ oldukda Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ashâb-ı Kirâm ile Mescid-i Kibleteyn’de zuhr namâzı edâ ideyor¹⁰ iken iki rek‘at kılındukdan sonra emr olundu ki¹¹ Ka‘be-i Şerîf cânibine¹² tevaccüh ideler. Pes Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek yüzlerini Ka‘be-i Şerîf cânibine döndürüp mîzâb-ı Ka‘be’ye müstakbel oldılar. İşbu kıbledür ki Hakk *Sübhânehû ve*¹³ *Te‘âlâ* buyurur: ¹⁴﴿فَلْتَوَلِّينَا كِبْلَةَ تَرْضَاهَا﴾¹⁴ Mescid-i mezbûrun vech-i tesmiyesi budur.

Dahi Muhammed bin Câbir’dan mervîdür¹⁵ ki: Kible tahvîl oldu [B165b] bu hâletde ki Benî Selime’den bir cemâ‘at Mescid-i Kibleteyn’de¹⁶

1 anda A: ol mescidde B

2 anda beytüte buyurmuşlar A: ol mekânda yatmağa emr eylemişler idi B

3 ki ercah A: sahih B

4 vâki‘ A: -B

5 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

6 nâm hâtunı B: -A

7 Benî Selime’de A: -B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

9 vakt-i zuhr A: zuhr namâzı vakti B

10 edâ ideyor A: kılıyorlar B

11 emr olundu ki B: me‘mûr oldılar A

12 cânibine A: -B

13 *Sübhânehû ve* B: -A

14 “(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) **elbette seni hoşnut olacağın bir kibleye döndüreceğiz.** (Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Harâm yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) hep o yöne dönün. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler bunun Rabblerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.” Bakara, 2/144.

15 mervîdür A: rivâyet olunur B

16 Mescid-i Kibleteyn’de B: Kibleteyn Mescidi’nde A

zuhr¹ namâzını kıluyorlar iken. Pes bir kimesne anlara haber virüp didi ki: “Kible tahvîl oldu.” Anlar iki rek‘at namâz² kılmışlar iken yüzlerin Ka‘be-i Mükerrerme cânibine döndürdiler. Ve bu sebep ile müsemmâ oldu Mescid-i Kibleteyn ile.³ İşbu mescid-i şerîf harâb olup Şâhîn-i Cemâlî nâm kimesne⁴ sene⁵ selâse ve tis‘în [A193b] ve semâne-mi‘e târîhinde tecdîd ve ıslâh eyledi. *Vallâhu a‘lem.*

Mescidü’s-Sukyâ: Bir bi‘rdür⁶ ki zikri ebyâr mebhasinde⁷ gelecekdür. İşbu mescid bi‘r-i mezkûrun⁸ cihet-i Şâmî’sinde mağrib cânibine mâ‘il bi‘re karîbdür.⁹ İbn-i Zebâle, Ömer bin Abdullâh-ı Dînârî’den rivâyet ider ki Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ceş-i Bedr’i Sukyâ’da arz idüp Mescid-i Sukyâ’da namâz kılup ahâlî-i Medîne-i Münevvere için anda du‘â eyledi ki sâ‘larında ve müddlerinde Hakk *Sübhânehû ve*¹¹ *Te‘âlâ* bereket virüp rızkların etrâf u eknâfdan eshel¹² vücûh ile müyesser eyleye. Dahi dimişler ki anun bi‘rine¹³ Bi‘r-i Sukyâ dirler ve arzına Felhân¹⁴ dirler. Sâhib-i Târîh dir ki: Matarî bu mescidi zikr eylememişdür, belki mahallinde tereddüd eylemişdür. Ammâ ben talebinde sa‘y ve ikdâm¹⁵ idüp bir yerde tahmînen ba‘zı taşların vîrâne-şekl âsârı[n]¹⁶ görüp¹⁷ ve âsâr-ı mihrâb¹⁸ dahi zâhir olıcak ma‘lûm oldu. Pes esâs-ı kadîm¹⁹ üzere binâ idüp murabba‘²⁰ idi, her dıl’i²¹ yedişer arşun idi, yine [B166a] ol minvâl üzere tecdîd olundu. *Vallâhu a‘lem.*²²

1 zuhr A: öyle B

2 namâz B: -A

3 müsemmâ oldu Mescid-i Kibleteyn ile A: Mescid-i Kibleteyn ile tesmiye olundu B

4 nâm kimesne B: -A

5 sene A: -B

6 bi‘rdür A: kuyudur B

7 ebyâr mebhasinde A: kuyular ta‘rifinde B

8 bi‘r-i mezkûrun A: ol kuyunun B

9 bi‘re karîbdür A: kuyuya yakındır B

10 Rasûlullâh A: Peygamber B

11 *Sübhânehû ve* B: -A

12 eshel B: sehl A

13 bi‘rine A: kuyusına B

14 قلجان A B

15 ikdâm A: ihtimâm B

16 âsârı[n] B: -A

17 görüp A: -B

18 âsâr-ı mihrâb A: mihrâb eseri B

19 esâs-ı kadîm A: kadîm temel B

20 murabba‘ A: dört köşelü B

21 dıl’i A: cânibi B

22 *Vallâhu a‘lem* B: -A

Mescid-i Zübâb: Hâlâ Mescid-i Râye dimekle ma'rûfdur. İşbu mes-cid, Şâm-ı Şerîf'den gelen kimesnenün cânib-i yesârında bir küçük dağ üzerindedür ki [A194a] Seniyyetü'l-Vedâ'a karîbdür.¹ Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellem* çadırlarını Zübâb Dağı üzere kurmuşlar idi.³ Dahi mervîdür ki Mervân, Zübâb Dağı üzerinde Zübâb nâm kimesneyi salb idüp katl eyledükde⁴ Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radıyallâhu anhâ* Mervân'a âdem gönderüp itâb eyledi ki: "Zübâb nâm kimesneyi ol mahalde salb eyledükde ki helâk oldun! Zîrâ⁵ Rasûlullâh⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ ol mahalde namâz kılurlardı ve sen anı maslab⁸ eyledün!" Vâkidî nâm kimesne⁹ Gazve-i Hendek'de¹⁰ asker-i İslâm saf bağlamak zımnında¹¹ dimişdür¹² ki: Yezîd bin Hürmüz mevzi'-i Zübâb'da mevâlînün bayrakların götürüp anların safları ol mahalden tâ Seniyyetü'l-Vedâ'a varınca idi, biri birinin ardınca idi.¹³ *Vallâhu a'lem*.¹⁴

Mescid-i Cebel-i Uhud: Uhud Dağı'na mülâsıkdur; Mihrâs'a müteveccih olan kimesnenün sağ cânibinde, Şi'b yolında[*dur*]. Mescid-i mez-bûr sağır¹⁵ olup hâlâ vîrâne olmuşdur, Mescid-i Feth dimekle ma'rûfdur. Sâhib-i Târîh dir ki: Dirler ki işbu âyet-i kerîme ol mescidde nâzil olmuşdur: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ﴾¹⁶ Ve dahi dirler ki Rasûl-i

- 1 Şâm-ı Şerîf'den gelen kimesnenün cânib-i yesârında bir küçük dağ üzerindedür ki Seniyyetü'l-Vedâ'a karîbdür A: Seniyyetü'l-Vedâ'a yakın iki küçük dağ üzerindedür ki Şâm-ı Şerîf'den gelen kimesnenün sol cânibinde kalur B
- 2 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B
- 3 kurmuşlar idi B: komışlardı A
- 4 Dahi mervîdür ki Mervân, Zübâb Dağı üzerinde Zübâb nâm kimesneyi salb idüp katl eyledükde B: -A
- 5 Zübâb nâm kimesneyi ol mahalde salb eyledükde ki helâk oldun. Zîrâ A: -B
- 6 Rasûlullâh A: Peygamber B
- 7 *ve sellem* A: -B
- 8 maslab A: âdem salb idecek yer B
- 9 nâm kimesne B: -A
- 10 Gazve-i Hendek'de A: Hendek Gazâsı'nda B
- 11 zımnında A: sıfatında B
- 12 dimişdür A: zikr eylemişdür B
- 13 Burada mütercimîn bir hatası söz konusu olup bahsedilen savaş Hz. Peygamber (sav) zamanında gerçekleşen Hendek Savaşı (627) değil Medîne'de Yezîd'in ordusuna karşı verilen Harre Savaşı'dır (683). Hendekle ilgili bahsedilen olay bu vakada gerçekleşmiştir.
- 14 *Vallâhu a'lem* B: -A
- 15 sağır A: küçükcek B
- 16 "Ey iman edenler! Size 'Meclislerde yer açın.' denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size 'Kalkın.' denilince de kalkın ki Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Mücâdele, 58/11.

Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [B166b] yevm-i Uhud'da² ba'de'l-kıtâl³ zuhr ve asrı⁴ anda kıldılar.

Mescid-i Rûkn-i Cebel-i Ayneyn: Cebel-i mezbûrun⁵ şarkisinde [A194b] bir tepe üzerindedür ki Seyyidü'ş-Şühedâ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun* meşhed-i⁶ şerîflerinün cânib-i kıblîsindedür. Gazâ güninde⁷ rumât ya'nî⁸ ok atıcılar işbu tepede idiler.⁹ Bir rivâyet de budur ki Rasûlullâh¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* yevm-i Uhud'da¹¹ öyle namâzını Cebel-i¹² Ayneyn başında Kantara kurbında edâ eylemişlerdi. Zâhir budur ki Kantara'dan murâd olan kadîmden anda olan ayndur. İhtimâl vardur ki Gazve-i Uhud'da vâki' olan hadîs-i şerîfde¹³ ki Rasûlullâh¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ashâbıyla sabâh namâzını Kantara mevzi'inde¹⁵ edâ eylediler müsellâh oldukları hâletde, bu Kantara ola. İşbu mescidün mevzi'i¹⁶ ihtimâldür ankarîb mezkûr olan mescid ola. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'l-Vâdî: Cebel-i Ayneyn kenârında Şâm cânibinde hâlâ zikir olan mescide karîbdür. Dimişlerdür ki Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* düşdükleri yerdür.¹⁷ Ya'nî evvelki yerde mecrûh olup bu mahalle¹⁸ gelecek düşmüş ola. Pes bu mevzi'den Rasûl-i Ekrem¹⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* emr-i şerîf-i²⁰ vâcibü'l-ımtisâlleri ile batn-ı vâdîye götürüp getürdiler. Ve bu

-
- 1 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B
 - 2 yevm-i Uhud'da A: Uhud Gazâsı günlerinde B
 - 3 ba'de'l-kıtâl A: bir gün cenk ve kıtâlden sonra B
 - 4 zuhr ve asrı A: öyle namâzı ve ikinci namâzını B
 - 5 Cebel-i mezbûrun A: Ol dağın B
 - 6 meşhed-i A: kabr-i B
 - 7 Gazâ gününde B: -A
 - 8 rumât ya'nî A: -B
 - 9 işbu tepede idiler A: mezbûr tepe üzerinde dururlardı B
 - 10 Rasûlullâh A: Hazret B
 - 11 yevm-i Uhud'da A: Uhud Gazâsı gününde B
 - 12 Cebel-i B: -A
 - 13 hadîs-i şerîfde A: ehâdis-i şerîfede B
 - 14 Rasûlullâh A: Peygamber B
 - 15 mevzi'inde A: yerinde B
 - 16 mevzi'i A: mekânı B
 - 17 düşdükleri yerdür A: şehîd oldukları mekân budur B
 - 18 mahalle A: mekâna B
 - 19 mevzi'den Rasûl-i Ekrem A: mekândan Rasûl B
 - 20 şerîf-i B: -A

mevzi' Hazret-i Risâlet-penâh'a¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*² mensûb olmağa bâ'is sabâh namâzını [B167a] anda kılduklarıdır, nitekim sebkât eyledi.³ Ve li-hâzâ [A195a] ba'zılar Mescid-i Mu'asker tesmiye eylemişler. Yâhûd Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* namâzlarını Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda⁴ kılduklarıdır, nitekim mervîdür. *Vallâhu a'lem*.

Mescid-i Tarîk-ı Sâfile: Sâfile,⁵ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîflerine müteveccih olan kimesnenün sağ cânibine gelir şarkî yoldur. Bu mescid, Buhayr dimekle ma'rûf nahîle karîbdür; Bakî'u'l-Esvâf sağında küçücek mesciddür, tûli sekiz arşun olur. *Şu'ab-ı İmân*'da Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anhdan*⁶ mervîdür ki mescid rahabesinde iken gördi Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ki makberelik cânibinde olan kapudan hurûc eyledi, Abdurrahmân⁸ dahi ardlarınca revâne olup⁹ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁰ ile bilece giderek Esvâf nâm yerde¹¹ bir bığçeye girüp ol bığçede¹² âbdest alup iki rek'at namâz kıldı, andan sonra secde-i tavile eyledi. Ve dahi Hazret'den¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* rivâyet eylemişdür ki didi: "Cebrâ'îl *aleyhi's-selâm* bana beşâret eyledi ki her kim bana salavât vire, Allâh¹⁴ Te'âlâ ana salavât vire.¹⁵ Ve her kim bana selâm ide, Allâh¹⁶ Te'âlâ ana selâm ide." Sâhib-i Târîh dir ki: Esvâf bu mescide karîbdür. Pes ihtimâl vardır ki bu mescid [A195b] Hazret-i Risâlet-penâh¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* namâz kılup secde eyledükleri yer ola. Bir kavle bu mescid Ebû Zer-i Gıfârî *radıyallâhu anh* Mescidi'dür. *Vallâhu a'lem*.

-
- 1 Hazret-i Risâlet-penâh'a B: Hazret'e A
 - 2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 3 sebkât eyledi A: zikr olundu B
 - 4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda A: ol mahalde B
 - 5 Sâfile A: -B
 - 6 *radıyallâhu anhdan* B: -A
 - 7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A
 - 8 Abdurrahmân B: ol A
 - 9 revâne olup A: çıkup B
 - 10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 11 nâm yerde B: -A
 - 12 ol bığçede B: -A
 - 13 Hazret'den A: Peygamber B
 - 14 Allâh B: Hakk A
 - 15 salavât vire A: selâm eyleye B
 - 16 Allâh B: Hakk A
 - 17 Hazret-i Risâlet-penâh B: Hazret A

[B167b]

Mescidü'l-Bakî': [Bakî'] Kapusu'ndan taşra¹ hurûc iden² kimesnenün sağ cânibinde Hazret-i Akîl ve Ümmehâtü'l-Mü'minîn Ezvâcü'n-Nebî *aleyhi's-selâm*³ mezâr-ı şerîflerinün cânib-i garbîsindedür. Sâhib-i Târîh, erbâb-ı tevârihden bu mescid hakkında ihtilâf nakl eyledükden sonra dir ki: Zâhir olan budur ki işbu mescid Übeyy bin Ka'b *radıyallâhu anh* Mescidi'dür ki ana Mescid-i Benî Cedîle⁴ dirler. Andan sonra kelâm-ı tavîl zikr eyledükden sonra didi ki: Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* işbu mescid-i şerîfde mükerreren namâz kılmışdur. Buyurmuşlardur ki: "Eger nâsun⁵ bu mescidde küllî meyl eylemeklerinden mülâhaza eylemesem mescid-i mezbûrda⁶ namâzı çok kılar idüm." İbn-i Zebâle'den mervîdür ki Hazret-i Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mescid-i Benî Cedîle'de ki Übeyy bin Ka'b Mescidi'dür, namâz kıldı. *Vallâhu a'lem*.

Dördüncü Fasl

Mevzi'i⁸ ma'lûm olmayup ciheti ve cevânibi⁹ ma'lûm olan mesâcid-i şerîfe¹⁰ beyânındadır ki Hazret-i Peygamber'ün¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anlarda namâz kıldukları mervîdür.

Bu hakîr dir ki: Mevzi'i¹² ma'lûm olmamağın zikrinde çokluk fâ'ideyi müterettib olmadığı için, egerçi Fârisî tercüme iden [A196a] azîz zikr eylemişdür,¹³ mufassalan¹⁴ zikrini¹⁵ terk eyledüm. Fe-emmâ mücmelen kırk mesciddür. *Vallâhu a'lem*.

1 taşra B: -A

2 hurûc iden A: çıkan B

3 Ezvâcü'n-Nebî *aleyhi's-selâm* B: *radıyallâhu aleyhim ecma'in* A

4 حدیله A B

5 nâsun A: فارسك B

6 mescid-i mezbûrda A: bu mescidde B

7 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

8 **Mevzi'i** A: **Mahsûs yerleri** B

9 **ve cevânibi** B: -A

10 **mesâcid-i şerîfe** A: **mescidlerün** B

11 **Hazret-i Peygamber'ün** B: **Hazret** A

12 Mevzi'i A: Yerleri B

13 Fârisî tercüme iden azîz zikr eylemişdür B: tercümede îrâd olunmuşdur A

14 mufassalan A: muttasılan B

15 zikrini B: -A

Beşinci Fasıl

Medîne-i Münevvere mekâbirinde¹ ve anda medfûn olan² Ehl-i Beyt'den ve Ashâb-ı Kirâm'dan [B168a] -*radıvânullâhi aleyhim ecma'in-*, dahi Medîne-i Münevvere'de defn olunan Ümmet-i Muhammed'ün fazîletleri³ beyânındadır.

Ka'b-ı Ahbâr'dan mervîdür *radıyallâhu anh* ki Bakî'-i Şerîf şânında didi ki: “Biz anun vasfını Tevrât'da⁴ görmüştür ki Bakî' ismi⁵ ile müsemmâdur. Dahi nahîl⁶ anı ihâta eylemişdür. Ve dahi melâ'ike ana⁷ mü'ekkeldür; her kaçan dolar, etrâfından dutup anda olan halâyıkı cennete dökerler.” Dahi mervîdür ki: “Medîne-i Münevvere makberesinden yetmiş bin kimesne haşr olur⁸ ki anlara hisâb ve azâb⁹ yokdur. Yüzleri ak münevver ay gibi olup etrâf-ı âlemi münevver ider.”¹⁰ *Vallâhu a'lem*.

Ammâ Bakî'-i Şerîf'de medfûn olan Ashâb-ı Kirâm ve Sâdât-ı Ehl-i Beyt-i İzâm ve Kibâr-ı Tabi'in'den Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vefâtlarından evvel ve âhir¹¹ beyân olunur. Zâhir ve mu'ayyen olan mezâr-ı şerîflerden biri¹² Hazret-i İbrâhîm bin Rasûlullâh¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihîdür*.¹⁴

Ve Hazret-i¹⁵ Osmân bin Maz'ûn mezâr-ı şerîfleridür, *radıyallâhu anh*. Rivâyet [A196b] olunmuşdur ki Hazret-i Peygamber¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁷ Bakî'-i Şerîf'de evvel defn eylediği kimesne Osmân bin Maz'ûn

1 mekâbirinde A: makberelerinde B

2 medfûn olan A: defn olunan B

3 Ümmet-i Muhammed'ün fazîletleri B: kimesnelerün fazlları A

4 Tevrât'da B: Tevrit'de A

5 Bakî' ismi B: ism-i mezbûr A

6 nahîl A: bağçeler B

7 melâ'ike ana B: ana melekler A

8 yetmiş bin kimesne haşr olur B: mahşûr olur yetmiş bin kimesne A

9 ve azâb B: -A

10 ak münevver ay gibi olup etrâf-ı âlemi münevver ider B: münevver ider etrâf-ı âlemi A

11 âhir A: sonra B

12 Zâhir ve mu'ayyen olan mezâr-ı şerîflerden biri B: Cümle-i mezârât-ı mu'ayyeneden A

13 İbrâhîm bin Rasûlullâh A: İbnür-Rasûl B

14 *ve alâ ibnihîdür* B: -A

15 Ve Hazret-i B: -A

16 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

17 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

radıyallâhu anhdur. Andan sonra Hazret-i İbrâhîm vefât itdükde¹ Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem*² didiler ki: “Yâ Rasûlallâh, Hazret-i İbrâhîm'i³ nerede defn idelüm?” Hazret *aleyhi's-selâm* buyurdılar ki:⁴ “Faratımız yanında.” Ya'nî⁵ “Mukaddemimiz ve pîş-revimiz [B168b] Osmân bin Maz'ûn yanında.” deyü buyurdılar.⁶ Dahi mervîdür ki Hazret-i İbrâhîm ibnür-Rasûl *sallallâhu aleyhimâ*⁷ âhirete intikâl eyledükde⁸ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemden*⁹ emr-i şerîf-i¹⁰ vâcibü'l-ımtisâl sâdır¹¹ oldu ki Osmân bin Maz'ûn yanında defn olundu. Andan sonra ahâlî-i Medîne-i Münevvere ve sâ'ir¹² nâs Bakî'-i Şerîf'e râğbet gösterdiler ve anda olan eşcârı¹³ kat' idüp her kabîle bir cânibini kendüler için¹⁴ makberelik ihtiyâr idindiler. Dahi ahbâr ve âsârdan ma'lûm olur ki kabreyn-i şerîfeyn-i mezbûreyn mahallî¹⁵ Zevrâ ve Ravhâ ile tesmiye olunmuşdur.

Dahi Rukayye bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁶ ve *radıye an-hâ* [kabr-i şerîfidür]. Ehâdis-i vârideden¹⁷ fehm olunur ki Hazret-i Rukayye'nün¹⁸ kabr-i şerîfi ve kız karındaşlarınınun kubûr-ı şerîfeleri ya'nî Ümm-i Külsûm ve Zeyneb *radıyallâhu anhumâ*, Osmân bin Maz'ûn civârında ola. Zîrâ Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu anhd* defn olundukda Hazret-i Peygamber¹⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A197a] mübârek kabr-i şerîfleri üzerinde bir taş koyup buyurdu ki: “İşbu taş alâmet olsun ki Osmân bin Maz'ûn'un²⁰ kabr-i şerîfi ma'lûm olup eger ehl-i beytinden her kim vefât

1 vefât itdükde B: müteveffâ oldukda A

2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

3 Yâ Rasûlallâh, Hazret-i İbrâhîm'i B: -A

4 *aleyhi's-selâm* buyurdılar ki B: buyurdılar A

5 “Faratımız yanında.” Ya'nî A: -B

6 deyü buyurdılar B: -A

7 ibnür-Rasûl *sallallâhu aleyhimâ* A: -B

8 âhirete intikâl eyledükde B: müteveffâ oldukda A

9 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemden* B: -A

10 şerîf-i B: -A

11 sâdır A: vârid B

12 ahâlî-i Medîne-i Münevvere ve sâ'ir B: -A

13 eşcârı A: ağaçları B

14 cânibini kendüler için B: nâhiyeyi A

15 kabreyn-i şerîfeyn-i mezbûreyn mahallî A: ol iki kubûr-ı şerîfeyn mekân-ı münifeynleri B

16 bint-i Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: bintür-Rasûl *aleyhi's-selâm* B

17 Ehâdis-i vârideden A: Ehâdis üzere B

18 Hazret-i Rukayye'nün B: -A

19 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

20 Osmân bin Maz'ûn'un B: -A

itse¹ yanına getürevüz.” İşbu hadîs-i şerîfi İbn-i Mâce ve Hâkim rivâyet eylemişlerdür. *Allâhu a'lem*.²

Dahi Fâtıma bint-i Esed kabr-i şerîfidür³ ki Emîrû'l-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anhumâ* vâlidesidür. Mezkûrenün⁴ kabr-i şerîfi hakkında vârid olan ahbârdan [B169a] biri budur ki Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Ravhâda, Hammâm-ı Ebî Katîfe mukâbelesinde defn eyledi. Hammâm-ı Ebî Katîfe, Hazret-i İbrâhîm ibnü'r-Rasûl⁶ *aleyhi ve alâ ebîhi efdalü's-salavât*⁷ mezâr-ı şerîflerinün cânib-i Şâmî'sinde olan nahıldür.⁸ İkincisi budur ki Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anhb*⁹ mezâr-ı¹⁰ şerîfleri kurbında ola ki Benî Hâşim makberelerinin evvelidür ki Dâr-ı Akîl'dedür. İşbu iki rivâyet sarîhdür hâlâ ma'rûf olan mevzi'ün muhâlefetine; bunun birle ki gâyet ile ba'iddür ki Peygamber¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı aksâ-yı Bakî'de, belki Bakî'den hâric¹² olan yerde defn eyleye. Zirâ gelse gerekdür ki Hazret-i Osmân bin Affân *radıyallâhu anhbun* mezâr-ı şerîfleri Bakî'den hâricde idüğü. Ve dahi ba'iddür ki Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A197b] Osmân bin Maz'ûn civârını terk ide hadîs-i mezbûr vücûdı ile ki Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu anhb*¹⁴ defn olundukda rivâyet olundu. Dahi Hazret-i Fâtıma-i mezbûre¹⁵ *radıyallâhu anhbâ* defni bâbında¹⁶ mervîdür ki kabrini kazup¹⁷ ve lahdden fâriğ olıcak Rasûlullâh¹⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhbânun*¹⁹ kabr-i şerîflerine inüp²⁰

1 vefât itse B: müteveffâ olsa A

2 *Allâhu a'lem* B: -A

3 kabr-i şerîfidür B: mezâridür A

4 Mezkûrenün B: -A

5 Rasûlullâh A: Rasûl B

6 ibnü'r-Rasûl B: -A

7 *aleyhi ve alâ ebîhi efdalü's-salavât* A: *aleyhi ve alâ ibnihi's-selâm* B

8 nahıldür A: bağçelerdür B

9 *radıyallâhu anhb* B: -A

10 mezâr-ı A: kabr-i B

11 Peygamber B: Hazret A

12 hâric A: taşrada B

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

14 *radıyallâhu anhb* B: -A

15 Hazret-i Fâtıma-i mezbûre A: mezbûre Fâtımatü'z-Zehrâ B

16 bâbında B: yanında A

17 kabrini kazup B: hafri kabr A

18 Rasûlullâh A: Hazret-i Peygamber B

19 Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhbânun* B: -A

20 inüp B: nâzil olup A

mübârek [B169b] yanları üzere yatup anda Kur'ân-ı Şerîf okuyup andan sonra mübârek kamîs-i şerîflerin¹ çıkarup buyurdılar ki Hazret-i Fâtıma Ümm-i Alî *radıyallâhu anhâ*² gömleğe bürüyüp³ üzerinde inde'l-kabr⁴ namâz kılup “*Allâhu Ekber!*” diyüp buyurdılar ki: “Dağta-i kabrden ya'nî kabir⁵ sıkmasından kimesne halâs olmamışdur, illâ Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhâ*.” Ba'zı rivâyetde gelmişdür ki mübârek başı yanında oturup buyurdu ki: “Benüm annem, Allâh Te'âlâ seni rahmet eyleye.” Ve dahi bir rivâyetde buyurdu: *اللهم اغفر لأُمِّي فاطمة بنت أسد و وسع عليها مدخلها بحقِّي و نبيِّك و الأنبياء من قبل فإنك أرحم الراحمين*⁶

Dahi Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.⁷ Mervîdür ki Abdurrahmân-ı Avf *radıyallâhu anh*⁸ mevt hâletine vâsıl⁹ oldukda Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhâ* ana âdem gönderüp eyitdi ki: “Yâ Abderrahmân,¹⁰ gel seni Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ [A198a] yanına, gel¹² karındaşların yanlarında defn idelüm.” didükde Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anh*¹³ cevâbında didi: “Ben senün yerüni sana dar eylemezim. Dahi Osmân bin Maz'ûn ile ahd eylemiş idüm ki her kangımız müteveffâ oldukda âharun¹⁴ yanına defn oluna.” Andan sonra Ümmü'l-Mü'minîn Â'îşe *radıyallâhu anhâ*¹⁵ buyurdu ki: “Cenâzesin bana ihzâr eylenüz.” Emri mücibince cenâzesin getirüp Ümmü'l-Mü'minîn Â'îşe *radıyallâhu anhâ*¹⁶ [B170a] namâzın kıldı. Ve dahi mervîdür ki Abdurrahmân-ı Avf¹⁷

1 kamîs-i şerîflerin B: gömleklerin A

2 Ümm-i Alî *radıyallâhu anhâ* B: -A

3 bürüyüp A: sarup B

4 inde'l-kabr A: -B

5 kabir B: -A

6 “Allah'ım, sen annem Fâtıma binti Esed'i mağfîret eyle ve onun girdiği yeri (kabri) Peygamberinin ve ondan önceki peygamberlerin hatırına genişlet. Şüphesiz sen merhametlilerin en merhametlisisin.” Taberâni, *el-Mu'cemül-Evsat*, 1/67, (189).

7 mezâr-ı şerîfidür B: -A

8 Abdurrahmân-ı Avf *radıyallâhu anh* B: -A

9 mevt hâletine vâsıl B: mevte müşrif A

10 Yâ Abderrahmân B: -A

11 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Rasûl B

12 gel A: -B

13 didükde Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anh* B: -A

14 Dahi Osmân bin Maz'ûn ile ahd eylemiş idüm ki her kangımız müteveffâ oldukda âharun A: Âhirete intikâl eyledükde biri birimiz B

15 Â'îşe *radıyallâhu anhâ* B: -A

16 Â'îşe *radıyallâhu anhâ* B: -A

17 Abdurrahmân-ı Avf B: Abdurrahmân A

*radıyallâhu anh*¹ vasiyyet eyledi ki Medîne-i Münevvere'de vefât iderse² Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu anh*³ yanında defn oluna, vefât itdükde⁴ anun-içün Dâr-ı Akîl zâviyesinde kabir kazup anda defn eylediler.

Dahi Sa'd bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.⁵ Ebû⁶ Dih-kân'dan mervîdür ki didi: "Beni Sa'd bin Ebî Vakkâs taleb eyledi. Pes ben anunla bile Bakî' cânibine revâne olduk. Hâl bu idi ki anunla bile elinde⁷ birkaç demürden kazuk bilesince⁸ var idi. Dâr-ı Akîl *radıyallâhu anh*un zâviye-i şarkıyye-i Şâmiyye'sine geldükde bana emr eyledi ki ol kazukları⁹ yeri kazup anda vaz' idem. Ve bana buyurdu¹⁰ ki: "Eger ben¹¹ ölürsem işbu yere delâlet eyle ki beni bunda defn ideler." Vefât eyledükde bu¹² vâkı'ayı mezbûrun¹³ oğluna didüm ve anunla bile çıkup mezbûr yere [A198b] gelüp¹⁴ ana gösterdüm; kazup mülâhaza eyledükde¹⁵ kazukları¹⁶ anda bulup ol yerde defn eylediler, *rahimehullâh*."¹⁷

Ve dahi Abdullâh bin Mes'ûd *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.¹⁸ Mervîdür ki didi: "Beni Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfi yanında defn eylenüz."¹⁹

Huneys bin Huzâfe es-Sehmî, Hafsa bint-i Ömer *radıyallâhu anh*un zevci idi Hazret-i Peygamber²⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* tezevvüc eylemez-

1 *radıyallâhu anh* A: -B

2 vefât iderse B: ölür ise A

3 *radıyallâhu anh* B: -A

4 vefât itdükde B: müteveffâ oldukda A

5 mezâr-ı şerîfidür B: -A

6 İbn-i A B

7 anunla bile elinde B: -A

8 bilesince A: -B

9 kazukları B: mıhları A

10 buyurdu A: emr eyledi B

11 Eger ben B: -A

12 Vefât eyledükde bu B: Müteveffâ oldukda A

13 mezbûrun B: -A

14 çıkup mezbûr yere gelüp A: varup ol mahalli B

15 mülâhaza eyledükde A: gördükde B

16 kazukları B: mıhları A

17 *rahimehullâh* A: -B

18 mezâr-ı şerîfidür B: -A

19 Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfi yanında defn eylenüz B: defn eylenüz Osmân bin Maz'ûn yanında, *radıyallâhu anh*unâ A

20 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

den evvel. Ol dahi Ashâb-ı Hicreteyn'den idi. Yevm-i Uhud'da¹ ana cerâhat yetişüp² ol sebab ile [B170b] Medîne-i Münevver'e de vefât idüp Osmân bin Maz'ûn yanına defn olundılar.³

Es'ad bin Zürâre *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.⁴ Bu dahi Osmân bin Maz'ûn *radıyallâhu [anh]*⁵ yanında medfûndur. Pes gerekdür ki Hazret-i İbrâhîm ibnü'r-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihînün* kabr-i şerîfini ziyâret iden kimesneler anlara dahi⁶ selâm vire.

Fâtıma bintü'r-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve alâ bintihî*⁷ [kabr-i şerîfleridür]. Esahh ve⁸ ercah-ı akvâl budur ki Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun*⁹ mezâr-ı şerîfleri¹⁰ Bakî'dedür. Bir rivâyetde Dâr-ı Akîl'ün zâviye-i Yemâniyye'sindedür. Bakî'un şâri'inde dahi rivâyât-ı kesire-i muhtelifetü't-ta'bir¹¹ vâkı' olmuşdur ki cümlesinün muktezâları Dâr-ı Akîl'ün kurbında olmaktadır. Dahi mervîdür ki İmâm-ı Hasan bin Ali¹² *radıyallâhu anhumâ* buyurdı ki: [A199a] “Beni vâlidem yanında defn eylenüz.” Buna mü'eyyiddür. Mervî olan budur ki Ehl-i Beyt *radıyallâhu anhum* hazretlerinin¹³ mezâr-ı¹⁴ şerîfleri yanında bir mermer taş üzerinde yazılmış idi ki: هذا قبر فاطمة بنت رسول الله سيّدة نساء العالمين وقبر الحسن بن علي وقبر محمد بن 15 مقبر جعفر بن محمد عليهم السلام 16 Şeyh Ebu'l-Abbâs-ı Mürsî'den menkûldür ki Kubbe-i¹⁶ Abbâs'un *radıyallâhu anh*¹⁷ cânib-i kıblîsinde durup evvel

1 Yevm-i Uhud'da A: Uhud Gazâsı'nda B

2 ana cerâhat yetişüp A: mecrûh olup B

3 vefât idüp Osmân bin Maz'ûn yanına defn olundılar A: müteveffâ oldu. Didiler: “Osmân bin Maz'ûn yanında medfûndur.” B

4 mezâr-ı şerîfidür B: -A

5 *radıyallâhu [anh]* B: -A

6 Hazret-i İbrâhîm ibnü'r-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihînün* kabr-i şerîfini ziyâret iden kimesneler anlara dahi B: mezbûrlara Hazret-i İbrâhîm ibnü'r-Rasûl [*sallallâhu aleyhi ve alâ ibnihî*] mezâr-ı şerîflerinde A

7 *sallallâhu aleyhi ve alâ bintihî* B: *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

8 esahh ve B: -A

9 Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhânun* B: -A

10 mezâr-ı şerîfi A: kabr-i şerîfleri B

11 muhtelifetü't-ta'bir B: muhtelifetü't-ta'ğyîr A

12 bin Ali B: -A

13 *radıyallâhu anhum* hazretlerinin B: -A

14 mezâr-ı A: kabr-i B

15 “Burası Rasûlullah'ın (sav) kızı ve âlemlerdeki tüm kadınların efendisi olan Hz. Fâtıma'nın, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın, Hz. Ali'nin oğlu Muhammed'in ve onun (Muhammed'in) oğlu Ca'fer'in kabirleridir -selâm hepsinin üzerine olsun-.”

16 Kubbe-i B: -A

17 *radıyallâhu anh* B: -A

Seyyide-i Nisâ'ya selâm idüp dir idi ki Hazret-i Fâtıma'nun *radiyallâhu anhâ*¹ kabr-i şerîfleri ana keşf olunmuşdur. [B171a] Ve bir rivâyetde Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *radiyallâhu anhâ*² kendü dârında³ defn olunmuşdur, Hücre-i Şerîfe'nün ardındaki maksûre içinde. İbn-i Cemâ'a dir ki: Azhar-ı akvâl budur. Bu hakîr dir ki: Ahâlî-i Medîne-i Münevvere'de hâlâ müte'ârif olan budur. Egerçi Hazret-i Abbâs *radiyallâhu anh* mezâr-ı şerîflerinde dahi ziyâret olunur. Mezbûrdan gayrı rivâyât-ı kesîre zikr olunmuşdur, ihtisâren terk eyledük. Cümleden biri budur ki Dâru'l-Hüzn dimekle ma'rûf mescidedür ki Bakî'de Hazret-i Abbâs *radiyallâhu anhun* kubbelerinin cânib-i kiblîsindedür,⁴ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* âhirete intikâl eyledüklerinden⁵ sonra müddet-i hüznde Hazret-i Fâtıma *radiyallâhu anhumâ* anda ikâmet eyledüğü ecilden Dâru'l-Hüzn [A199b] ile müsemmâ oldı.⁶ Egerçi Mescid-i Fâtıma dahi dinilür, ahâlî-i Medîne-i Münevvere katlarında ma'lûm⁷ mesciddür.

Hasan bin Alî *radiyallâhu anhumâ* mezâr-ı şerîfleridir.⁸ Mervîdür ki İmâm-ı Hasan *radiyallâhu anh* ihsâs-ı mevt eyledükde⁹ Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radiyallâhu anhâ*dan istizân eyledi ki¹⁰ Hazret-i Peygamber¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* civâr-ı şerîflerinde defn oluna. Hazret-i Âişe kabûl idüp buyurdu ki: "Bir kabir yerinden gayrı yokdur ki anı dahi kendü nefsim için mülâhaza ider idüm, ammâ Hazret-i Hasan'a îsâr eyledüm." deyü buyurdu. Bu¹² vâkı'ayı Benî Ümeyye istimâ' idicek¹³ men' bâbında Benî Hâşim ile mukâtele eylemek sadedinde olup eyitdiler ki: [B171b] "Ne ihtimâldür ki Hazret-i Hasan *radiyallâhu anh*¹⁴ anda

1 Hazret-i Fâtıma'nun *radiyallâhu anhâ* B: -A

2 Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *radiyallâhu anhâ* B: -A

3 dârında A: evinde B

4 cânib-i kiblîsindedür A: kible cânibindedür B

5 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* âhirete intikâl eyledüklerinden B: Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyât* vefâtlarından A

6 müsemmâ oldı A: tesmiye olundı B

7 ma'lûm A: ma'rûf B

8 mezâr-ı şerîfleridir B: -A

9 ihsâs-ı mevt eyledükde A: mevte yakın oldukda B

10 istizân eyledi ki A: icâzet taleb eyledükde B

11 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

12 deyü buyurdu. Bu B: -A

13 istimâ' idicek A: işidicek B

14 Hazret-i Hasan *radiyallâhu anh* B: -A

defn olunmak vâki' ola." Hazret-i Hasan *radıyallâhu anh* sem'-i şerîflerine vâsıl olıcak¹ Ehl-i Beyt'e haber gönderüp eyitdi ki: "Ol mahall-i şerîfde defn olunmaktan ferâgat eyledüm, beni makberelikde vâlidem yanında defn idesiz." İbn-i Sa'd zikr eylemişdür ki: İmâm-ı Hüseyin *radıyallâhu anh*un mübârek başları dahi Hazret-i Fâtıma *radıyallâhu anhâ* mezâr-ı şerîfinde defn olunmuşdur.

Ve dahi Hazret-i² Abbâs bin Abdülmuttalib mezâr-ı şerîfleridir,³ *radıyallâhu anh*. Dimişlerdür ki Fâtıma bint-i Esed'ün mezâr-ı [A200a] şerîfi kurbında, anda medfündür Benî Hâşim *radıyallâhu anhum*⁴ evvel mekâbirleri⁵ yanında ki Dâr-ı Akil'dedir. Dirler ki mecid, kabr-i⁶ şerîfinün mukâbilindedür.

Safıyye bint-i Abdülmuttalib *radıyallâhu anhâ* mezâr-ı şerîfidür.⁷ Mervîdür ki medfündür hâric-i Bâb-ı Bakî'de.⁸

Ebû Süfyân ibnü'l-Hâris bin Abdülmuttalib *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.⁹ Dirler ki mevtden iki gün mukaddem yâhûd üç gün mukaddem¹⁰ kendi makberesin kazup ihzâr¹¹ eylemişdür, vefât itdükde defn oluna.¹² Âsâr-ı menküleden zâhir olur ki medfen-i şerîfi Hazret-i Akil *radıyallâhu anhuya*¹³ mensûb olan mezâr-ı şerîfidür.¹⁴ Zîrâ mervîdür ki Dâr-ı Akil'de kabreyn¹⁵ hafr eylemişdi.¹⁶ Ve mezâr-ı mezbûr¹⁷ Dâr-ı Akil'dendir. *Vallâhu a'lem*.¹⁸

1 *radıyallâhu anh* sem'-i şerîflerine vâsıl olıcak A: bu nizâ'ı istimâ' eyledükde B

2 Ve dahi Hazret-i B: -A

3 mezâr-ı şerîfleridir B: -A

4 *radıyallâhu anhum* B: -A

5 mekâbirleri A: makbereleri B

6 kabr-i A: -B

7 mezâr-ı şerîfidür B: -A

8 medfündür hâric-i Bâb-ı Bakî'de A: Bâb-ı Bakî'un taşrasında medfündür B

9 mezâr-ı şerîfidür B: -A

10 iki gün mukaddem yâhûd üç gün mukaddem B: evvel iki gün yâhûd üç gün A

11 ihzâr A: hâzır B

12 vefât itdükde defn oluna B: andan sonra müteveffâ oldu A

13 *radıyallâhu anhuya* B: -A

14 mezâr-ı şerîfidür A: kabirdür B

15 kabreyn A: iki kabir B

16 hafr eylemişdi A: kazılmışdur B

17 mezâr-ı mezbûr A: ol kabir B

18 *Vallâhu a'lem* B: -A

Ezvâc-ı Tâhirât-ı Server-i Kâ'inât *aleyhi minallâhi*¹ *ezke't-tahiyât* kubûr-ı şerifleridir Hazret-i² Hadîce *radıyallâhu anhâ*dan [B172a] gayrı ki³ Mekke'de medfûndur⁴ ve Hazret-i⁵ Meymûne *radıyallâhu anhâ* Şerif'de medfûnedür,⁶ *radıyallâhu anhunne*.⁷ Andan gayrılar Bakî'-i Şerif'de medfûnedür.⁸ Mervîdür ki Hazret-i Â'îşe *radıyallâhu anhâ* Abdullâh bin ez-Zübeyr *radıyallâhu anhuya* vasiyyet idüp buyurmuş idi ki: "Beni Bakî'-i Şerif'de sâhibelerüm yanında defn eyle." Hâlâ mezâr-ı⁹ şerifleri ma'lûmdur, Dâr-ı Akîl'ün cânib-i kıblisinde vâki'dür. Anda defn olunmasına sebep¹⁰ budur ki Akîl *radıyallâhu anh*¹¹ Dârı'nda kuyu [A200b] kazdukdâ bir taş zâhir oldu ki üzerinde böyle yazılmışdı: *هذا قبر أم حبيبة بنت صخر بن حرب أم المؤمنين*.¹² Andan sonra Hazret-i Akîl mezbûr kuyuyu defn eyleyüp yerinde ev binâ eyledi.

Emîrül-Mü'minîn Osmân bin Affân *radıyallâhu anh* [mezâr-ı şerîfidür]. Mervîdür ki¹³ Hazret-i Â'îşe'den *radıyallâhu anhâ* izn taleb idüp me'zûn olmuşlar¹⁴ idi ki Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve¹⁵ Sâhibeyn *radıyallâhu anhumâ*¹⁶ yanında defn oluna, şehîd oldukdan sonra ehl-i Mısır mâni' oldılar. Ve eydan mervîdür ki Ümm-i Habibe *radıyallâhu anhâ* gelüp Mescid-i Şerif kapusunda durup eyitdi ki: "Ya terk eylenüz bu azîzi bana ki defn idem, yâhûd girüp Rasûlullâh¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* perde-i şerîfelerin keşf idüp¹⁸ sizlere¹⁹ bed-du'â iderüm!" Pes terk eylediler²⁰

1 *minallâhi* A: -B

2 kubûr-ı şerifleridir Hazret-i B: -A

3 gayrı ki A: -B

4 Mekke'de medfûndur B: Mekke'dedir A

5 Hazret-i B: -A

6 *radıyallâhu anhâ* Şerif'de medfûnedür B: Şerif'dedir A

7 *radıyallâhu anhunne* A: -B

8 Andan gayrılar Bakî'-i Şerif'de medfûnedür B: -A

9 mezâr-ı A: kabr-i B

10 vâki'dür. Anda defn olunmasına sebep B: Aslı A

11 *radıyallâhu anh* B: -A

12 "Bu, mü'minlerin annesi Ümmü Habibe binti (Ebû Süfyân) Sahr bin Harb'in kabridir."

13 Mervîdür ki A: -B

14 izn taleb idüp me'zûn olmuşlar A: icâzet almışlar B

15 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve B: -A

16 *radıyallâhu anhumâ* B: -A

17 Rasûlullâh A: Peygamber B

18 keşf idüp A: açup B

19 sizlere B: -A

20 terk eylediler A: kodılar B

ki Bakî'-i Şerîf'de defn oluna. Cübeyr bin Mut'im ve Hakîm bin Hizâm ve Abdullâh bin ez-Zübeyr ve Sahâbe'den birkaç¹ kimesneler ile Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhun* cenâzesin² kaldurup [B172b] Bakî'-i Şerîf'e götürmüş iken İbn-i Bahre veyâhûd İbn-i Necde-i Sâ'idî anları Bakî'de defn eylemekden men' eylemeğin ol şehîd-i mazlûmı kaldurup Haşş-ı Kevkeb'e getirüp Cübeyr namâzın kılup, bir rivâyetde Hakîm bin Hizâm namâzın kılup [A201a] anda defn olundu. Haşş-ı Kevkeb bir bostân ismi idi ki ol zamânda nâs anda meyyitlerin defn eylemekden tehâşî³ ider idiler, Benî Ümeyye ol mevzî'⁴ Bakî'de idhâl eylediler. Ve dahi mervîdür ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* buyurmuş idi ki: "Yakındur ki bir sâlih kimesne şehîd olup mahall-i mezbûrda medfûn olur,⁵ andan sonra nâs ana iktidâ iderler; ya'nî anı muktedâ idüp civârında defn olunurlar."

Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfidür.⁶ Mervîdür ki Hazret-i Rasûl⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anh*⁸ üzere namâz kılup anı Bakî'-i Şerîf aksâsında defn eyledi. Sâhib-i Târîh dir ki: Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anhun* kabri-i şerîfi bâbında zikr olan âsâr delâlet ider ki hâlâ Hazret-i Fâtıma bint-i Esed'e *radıyallâhu anhâ* mensûb olan kabri-i şerîf, Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anhun* kabri-i şerîfi ola.⁹ Ve ammâ Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhâ*¹⁰ kabri-i şerîfi olmak ba'îd idüğü zikr olunmuşdur.

Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu anh* kabri-i şerîfidür.¹¹ Mervîdür¹² ki Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu [anh]*¹³ oğluna eyitdi ki: "Oğul, ben pîr oldum.

1 Sahâbe'den birkaç B: birkaç Müslümân A

2 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhun* cenâzesin B: -A

3 tehâşî A: âr B

4 mevzî'i A: mahalli B

5 medfûn olur A: defn olup B

6 mezâr-ı şerîfidür B: -A

7 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

8 bin Mu'âz *radıyallâhu anh* B: -A

9 Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anhun* kabri-i şerîfi bâbında zikr olan âsâr delâlet ider ki hâlâ Hazret-i Fâtıma bint-i Esed'e *radıyallâhu anhâ* mensûb olan kabri-i şerîf, Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anhun* kabri-i şerîfi ola B: Mezbûrun kabri bâbında zikr olan âsâr delâlet ider ki hâlâ Fâtıma bint-i Esed'e mensûb olan mezâr Sa'd bin Mu'âz'un mezâr-ı şerîfi ola, *radıyallâhu anhümâ* A

10 *radıyallâhu anhâ* B: -A

11 kabri-i şerîfidür B: -A

12 Mervîdür A: Rivâyet olunur B

13 Ebû Sa'id-i Hudrî *radıyallâhu [anh]* B: -A

Benüm akrânlarım cemî'an [B173a] vefât idüp benüm ecelim dahi karîb-dür. Oğlum,¹ elime yapış, Bakî'a varalum."² [Oğlı didi:] "Ben dahi babamun³ eline yapışup böylece Bakî'-i Şerîf'e gelüp aksâ-yı Bakî'de bir yer⁴ var idi ki hâlî olup anda kimesne [A201b] defn olunmamışdı, pes bana didi ki: "Oğul, vefât itdüğümde beni bu makâmda defn eyle."

Ammâ Medîne-i Münevverede hâlâ ma'rûf olan mezâr-ı şerîflerden biri Hazret-i Abbâs⁵ bin Abdülmuttalib ve Hasan bin Alî *radıyallâhu anhum* sâ'ir meşhûr olan Ehl-i Beyt ile üzerlerinde bir azîm kubbe binâ olunmuşdur ki İbnü'n-Neccâr dir ki: Bu kubbenün binâsı kadîmdür.⁶ Ve İbnü'n-Neccâr, Ahmed bin Müstazî⁷ nâm halîfenün⁸ zamânında idi ki altı yüz yigirmi ikinci senede müteveffâ olmuşdı; kubbe-i mezbûre içinde iki yüksek tâbût-ı şerîfler⁹ ki sâcdan ve safâ'ih-i sufrdan ma'mûldür,¹⁰ Müsterşid-Billâh nâm halîfe¹¹ emriyle sene beş yüz on dokuz târîhinde olmuşdur. Zâhir budur ki ol kubbe-i şerîfe¹² târîh-i mezkûrdan mukaddem binâ¹³ olmuş ola. *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi Ümmehâtü'l-Mü'minîn Ezvâcü'n-Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem ve radıye anhunne*¹⁴ mezâr-ı şerîfleridür ki Hazret-i Akîl *radıyallâhu anhuya*¹⁵ mensûb olan meşhedün cânib-i kiblîsindedür. İbnü'n-Neccâr dir ki: Mezâr-ı mezbûrda dört zâhir¹⁶ kabr-i şerîf vardır ki Ezvâc-ı Tâhîrât'dan husûsıyla kimlerün kabr-i şerîfleri idüğü¹⁷ ma'lûm [B173b] değıldür. Sâhib-i Târîh dir ki: Hâlâ mezâr-ı mezbûrda alâmet-i kabrden¹⁸ eser olmayup hâlî

1 Oğlum B: -A

2 Bakî'a varalum B: -A

3 babamun B: -A

4 yer A: mekân B

5 Abbâs A: -B

6 Bu kubbenün binâsı kadîmdür B: Kadîmetü'l-binâdur A

7 Abbâsî Halîfesi Ebu'l-Abbâs en-Nâsır-Lidînillâh Ahmed b. el-Müstazî-Bi'emrillâh (1180-1225).

8 nâm halîfenün B: -A

9 yüksek tâbût-ı şerîfler B: mürtefî' kabir A

10 ma'mûldür A: işlenmişdür B

11 nâm halîfe B: -A

12 şerîfe B: mezbûre A

13 binâ B: -A

14 Ezvâcü'n-Nebî *sallallâhu aleyhi ve sellem ve radıye anhunne* B: -A

15 *radıyallâhu anhuya* B: -A

16 meşhedün cânib-i kiblîsindedür. İbnü'n-Neccâr dir ki: Mezâr-ı mezbûrda dört zâhir A: -B

17 kimlerün kabr-i şerîfleri idüğü B: kimlerdür A

18 kabrden A: kubûrdan B

rahabedür. Ammâ sâbıkâ taş ile mebnâ bir hazîre¹ [A202a] idi, üzeri açuk bir dîvârı var idi.² Andan sonra sene sekiz yüz elli üç târîhinde mi'mâr olan Bürdü Beg nâm emîr kubbe binâ eyledi. Andan sonra Şâhîn-i Cemâlî ki Sultân Kayıtbay cânibinden nâzır ve mütevellî idi, sene sekiz yüz doksan beş târîhinde kubbe-i mezbûreyi termîm ve ıslâh³ eyledi.

Dahi Hazret-i Akîl *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfleridir ki İbnü'n-Nec-câr ve ana tâbî' olan erbâb-ı siyerden mervîdür ki Hazret-i Akîl *radıyallâhu anhun*⁴ mezâr-ı şerîflerinde karındaşı oğlu Abdullâh bin Ca'fer-i Tayyâr-ı Cevâd⁵ bilece kabr-i vâhidedürler.⁶ Lâkin menkûl olan budur ki Hazret-i Akîl⁷ Şâm-ı Şerîf'de vefât itmişdür,⁸ *vallâhu a'lem*. Ve dahi dirler ki Dâr-ı Akîl'ün zâviyesi şol makâmdur ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda durup Ehl-i Bakî için du'â ve istiğfâr idüp du'â müstecâb olan emâkin-i şerîfedendür.¹⁰

Dahi Evlâd-ı Rasûl-i Ekrem¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* mezâr-ı şerîfleridir. Dirler ki Hazret-i Akîl Dârı'na karîb,¹² dahi Ümmehâtü'l-Mü'minîn mezâr-ı şerîflerine karîb mezârdur ki anda olan Evlâd-ı Rasûl'den *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹³ [B174a] üç nefer kimesne¹⁴ medfûndurlar. [A202b] Fe-emmâ aslı¹⁵ ma'lûm değildir. Bu hakîr dir ki: Hâlâ Benâtü'n-Nebî *aleyhi's-selâm*¹⁶ deyü ziyâret olunur. *Vallâhu a'lem*.

Dahi Hazret-i¹⁷ İbrâhîm ibnür-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve alâ ibnihî*¹⁸ mezâr-ı şerîfidür.

1 mebnâ bir hazîre A: yapılmış B

2 üzeri açuk bir dîvârı var idi B: -A

3 ve ıslâh A: -B

4 *radıyallâhu anhun* B: -A

5 Cevâd B: Cevâd-ı meşhûr A

6 vâhidedürler A: vâhidde medfûndur B

7 Akîl A: Abdullâh bin Ca'fer-i Tayyâr-ı Cevâd B

8 vefât itmişdür B: müteveffâ olmuşdur A

9 Hazret-i Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

10 şerîfedendür A: müteberrikedür B

11 Rasûl-i Ekrem B: Rasûl A

12 karîb A: yakın B

13 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

14 kimesne B: -A

15 aslı A: kimlerin idüğü B

16 Benâtü'n-Nebî *aleyhi's-selâm* B: Benât-ı Rasûl A

17 Hazret-i A: -B

18 *sallallâhu aleyhi ve alâ ibnihî* A: *aleyhi's-selâm* B

Dahi Safiyye bint-i Abdülmuttalib *radıyallâhu anhâ* mezâr-ı şerîfidür ki Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* ammeleridür ve Zübeyr bin el-Av-vâm *radıyallâhu anh* vâlidesidür, Bâb-ı Bakî'den hurûc iden¹ kimesnenün sol cânibinde vâki' olmuştur.

Dahi Emîrül-Mü'minîn² Hazret-i³ Osmân bin Affân⁴ *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfleridür ki üzerinde âlî kubbe binâ olunmuştur ki Salâhaddîn bin Eyyûb ümerâsından Üsâme bin Sinân nâm kimesne altı yüz târihinde⁵ binâ eylemiştir. Bir rivâyetde ol kubbe-i şerîf⁶ bânisi İzzeddîn Seleme nâm kimesnedür.⁷ *Vallâhu a'lem.*

Dahi Hazret-i⁸ Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhâya* mensûb olan mezâr-ı şerîfdür aksâ-yı Bakî'-i Şerîf'de ki sebkât⁹ olunmuştur. Zâhir budur ki Sa'd bin Mu'âz *radıyallâhu anhun*¹⁰ mezâr-ı şerîfleridür, Hazret-i Alî *kerremallâhu vecbehûnun*¹¹ vâlideleri Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhâ-nun*¹² olmaya; nitekim sâbıkda beyân olunmuştur.

Ve dahi İmâm-ı¹³ [A203a] Mâlik bin Enes *radıyallâhu anhuma* mezâr-ı şerîfleridür, Bâb-ı Bakî'den hurûc iden¹⁴ kimesnenün muvâcehesindedür. İşbu mezâr-ı şerîfün cânib-i şarkî Şâmiyye'sine gelür bir küçücek kubbe vardur ki Matarî ve ana tâbi' olan ve¹⁵ andan sonra olan erbâb-ı siyer ana ta'arruz itmeyüp istimâ' olunur ki Şeyh-i Kurrâ İmâm-ı Nâfi' anda med-fündur, *vallâhu a'lem.*¹⁶ Ba'zı müverrihler kelâmı iktizâ¹⁷ ider ki [B174b]

1 Bâb-ı Bakî'den hurûc iden A: Bakî' Kapusu'ndan çıkan B

2 Emîrül-Mü'minîn A: -B

3 Hazret-i B: -A

4 bin Affân B: -A

5 âlî kubbe binâ olunmuştur ki Salâhaddîn bin Eyyûb ümerâsından Üsâme bin Sinân nâm kimesne altı yüz târihinde A: Salâhaddîn bin Eyyûb beğlerinden Üsâme bin Sinân nâm kimesne altı yüz târihinde âlî kubbe B

6 ol kubbe-i şerîf B: kubbe-i mezkûrenün A

7 bânisi İzzeddîn Seleme nâm kimesnedür A: İzzeddîn nâm kimesne binâ eyledi B

8 Hazret-i A: -B

9 sebkât A: zikr B

10 *radıyallâhu anhun* B: -A

11 *kerremallâhu vecbehûnun* B: *radıyallâhu anh* A

12 vâlideleri Fâtıma bint-i Esed *radıyallâhu anhânun* B: vâlidelerinün A

13 İmâm-ı B: -A

14 Bâb-ı Bakî'den hurûc iden A: Bakî' Kapusu'ndan çıkan B

15 ve ana tâbi' olan ve B: -A

16 *a'lem* B: -A

17 iktizâ A: -B

Hazret-i İbrâhîm ibnür-Rasûl¹ mezâr-ı şerîfleri ile İmâm-ı Mâlik mezâr-ı şerîfi arasında Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anhun* oğlu ki Ebû Şahme nâmdur ki ana babası hadd urup andan sonra hasta olup vefât idüp ol mekânda medfûndur.² *Vallâhu a'lem.*³

Dahi İsmâ'îl bin Ca'fer-i Sâdık *radıyallâhu anhumâ* mezâr-ı şerîfidür ki âlî kubbe içindedür; Hazret-i Abbâs *radıyallâhu [anh]*⁴ kubbesine mukâbil cânib-i garbîde, Medîne-i Münevver'e'nün hisârı içinde,⁵ rükn-i kiblî-i şarkıyyesinde⁶ vâki' olmışdur. Kapusu kal'a içindedür, sene⁷ beş yüz kırk altı târîhinde Ubeydiyyîn⁸ vezîri olan Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ nâm kimesne⁹ binâ eylemişdür. Anda olan kapu ki evvelki kapu ile ikinci kapu aralığında vâki' olmışdur, dirler ki İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn'ündür, *radıyallâhu [A203b] anh.*¹⁰ Mezbûr kapudan emrâz için tedâvî olunur,¹¹ *vallâhuş-Şâfi.* Bu hakîr dir ki: Fârisîyile tercüme iden ol mahalde¹² istîfâ-yı kelâm eylememişdür,¹³ beyânı budur ki zikr olunur. Mezâr-ı şerîfe dâhil olan kimesnenün sağ cânibinde orta kapu ile son kapu arasında bir taş üzerinde yazılmışdur ki: “Meşhed-i mezbûrun cânib-i garbîsinde olan bâğçeyi Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ meşhed-i mezbûr üzere vakf eylemişdür.” Ve mezbûr bâğçenün¹⁴ meşhed cânibine olan tarafda vâki' olan mescid İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn Mescid-i Şerîfi'dür, *radıyallâhu anh.*¹⁵ [B175a] Ve nefsi-

1 ibnür-Rasûl B: -A

2 ol mekânda medfûndur B: anda medfûn ola A

3 **Derkenar:** Ba'zı avâmm-ı nâs Hazret-i Ömer *radıyallâhu [anh]* oğluna hadd urdukda rûh teslim idüp hadd-i zinâ tamâm olmadın on hadd dahi urduğınun aslı yokdur. Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* âdildür, meyyit üzerine hadd ikâmet olunmaz B: -A

4 *radıyallâhu [anh]* B: -A

5 içinde B: -A

6 rükn-i kiblî-i şarkıyyesinde B: rükninde A

7 Kapusu kal'a içindedür, sene A: -B

8 عبیدئین A B

9 nâm kimesne B: -A

10 Zeyne'l-Âbidîn'ündür, *radıyallâhu anh* A: Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anhun* kapusudur B

11 Mezbûr kapudan emrâz için tedâvî olunur A: Ol kapudan niçe derdlüiler ve hastalar derdlerine ve marazlarına şîfâ bulmuşlardur B

12 Fârisîyile tercüme iden ol mahalde B: Mahall-i mezbûrda Fârisîyile tercüme iden A

13 istîfâ-yı kelâm eylememişdür A: kelâmı tamâm itmemişdür B

14 bâğçenün A: -B

15 *radıyallâhu anh* B: -A

meşhed¹ Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anhun*² dâridur.³ Ve dahi evvelki kapuy-la meşhed-i şerîf arasında olan kapu İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anh*⁴ kapusıdır, mezbûr kapu ile nâs⁵ tedâvî olunur.⁶ Mahfî olmasun ki anda kapu ikidür: Biri evvelki kapudan dâhil olan kimesnenün sağ cânibindedür ve ikincisi ikinci kapudan dâhilde⁷ vâki' olmuştur. Teberrük olan kapudan murâd evvelki kapudur, gâflet olunmaya. İşbu ihtiyât ki bu hakîr⁸ idüp Sâhib-i Târîh kelâmına mürâca'at eyleyüp Fârisî tercümesine kanâ'at eylememek [A204a] bu maslahat içündür. *Vallâhu a'lem*.

Ve dahi Medîne-i Münevver'e de üç meşheddür⁹ ki anlar Bakî'den hâric vâki' olmuştur.¹⁰ Biri Mâlik bin Sinân *radıyallâhu anh*¹¹ mezâr-ı şerîfidür ki Ebû Sa'îd-i Hudrî *radıyallâhu anhumânun* babasıdır. Medîne-i Münevver'e'nün hisârından cidâr-ı garbîye¹² muttasıl vâki' olmuştur. Üzerinde kubbe-i azîme-i kadîmetü'l-binâ vardır.¹³ Ve kubbe içinde mihrâb eylemişler, hâlâ meşhûr ve meşhûddur.¹⁴ İkincisi¹⁵ Nefs-i Zekiyye Muhammed bin Abdullâh bin el-Hasan bin el-Hüseyn bin Alî *radıyallâhu te'âlâ anhum ecma'in*¹⁶ mezâr-ı¹⁷ şerîfidür ki Hulefâ-i Abbâsiyye'den Mansûr nâm halîfenün zamânında şehîd olmuştur. Sebeb-i şehâdeti¹⁸ bu idi ki; mezbûr Mansûr eyyâmında [B175b] halk-ı kesîr¹⁹ Nefs-i Zekiyye ile bî'at idüp Mansûr nâm²⁰ [kimesne] üzere hurûc eylemişler idi müddet-i medîd mahbûs olduktan sonra. Pes Mansûr, İsâ bin Mûsâ nâm olan ammisini

1 Ve nefsi meşhed A: Mescid-i mezbûrun yeri B

2 Zeyne'l-Âbidîn *radıyallâhu anhun* B: İmâm-ı mezbûrun A

3 dâridur A: evidür B

4 *radıyallâhu anh* B: -A

5 nâs B: -A

6 tedâvî olunur A: derdlerine devâ iderler B

7 cânibindedür ve ikincisi ikinci kapudan dâhilde A: tarafına gelür ve biri dahi ikinci kapudan içerde B

8 hakîr A: fakîr B

9 meşheddür A: mezâr-ı şerîf vardır B

10 Bakî'den hâric vâki' olmuştur A: Bakî'-i Şerîf'de vâki' olmamıştır B

11 *radıyallâhu anh* B: -A

12 hisârından cidâr-ı garbîye A: hisârının garbî cânibinde divâra B

13 kubbe-i azîme-i kadîmetü'l-binâ vardır A: büyük kubbesi vardır ki binâsı kadîmdür B

14 meşhûr ve meşhûddur A: ma'rûf ve meşhûrdur B

15 İkincisi A: Ve dahi B

16 *radıyallâhu te'âlâ anhum ecma'in* B: *radıyallâhu anhum* A

17 mezâr-ı A: kabri B

18 Sebeb-i şehâdeti A: Şehâdete sebeb B

19 halk-ı kesîr A: ahâlî Medîne-i Münevver'e'den çok kimesneler B

20 nâm B: -A

dört bin asker üzere serdâr idüp Nefs-i Zekiyye ile mukâtelesi için techîz idüp gönderdi. Dirler ki Ahcâru'z-Zeyt dimekle ma'rûf yerde ki Mâlik bin Sinân *radıyallâhu anh*¹ meşhedlerine karîbdür,² [A204b] şehîd³ olup Bakî'-i Şerîf'de defn olundu. Ammâ ahâlî-i Medîne-i Münevvere⁴ aralarında meşhûr budur ki Matarî ve etbâ'ı dimişlerdür ki: Sel' Dağı'nun cânib-i şarkisindedür. Ve mezbûr⁵ meşhed-i şerîfün kıblesinde hâlâ Ayn-ı Ezrak suyu vardır.⁶ Ve biri dahi Seyyidü'ş-Şühedâ Hazret-i⁷ Hamza *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfleridür ki sene beş yüz doksan târîhinde en-Nâsır-Lidînillâh nâm halifenün⁸ vâlidesi, Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun* üzerine muhkem binâlu âlî kubbe binâ⁹ eylemişdür. Andan sonra sene sekiz yüz doksan üç târîhinde Sultân Eşref Kayıtbay cânib-i garbîden bir mikdâr ziyâde idüp birkaç tahârethâne yapup ol cânibde olan kapu içerüde kalmağın taşra cânibe¹⁰ bir âhar¹¹ kuyu hafr idüp mürûr eyleyen kimesneler müntefi' olmağičün dereceler binâ eylemişdi.¹² Ve dahi gerekdür ki meşhed-i mezbûra vardukda¹³ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* ziyâret iden kimesneler¹⁴ Abdullâh bin Cahş ve Mus'ab bin Umeyr [B176a] *radıyallâhu anhuma*ya dahi selâm ide. Ammâ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun* kabri şerîflerinin¹⁵ mübârek ayakları ucında¹⁶ vâki'¹⁷ olan kabir, mütevellî-i imâret-i meşhed-i mezbûr olan Sunkur-ı Türk kabridür.¹⁸ Ve sahn-ı mescidde olan kabir,

1 *radıyallâhu anh* B: -A

2 meşhedlerine karîbdür A: mezârına yakındur B

3 şehîd B: maktûl A

4 ahâlî-i Medîne-i Münevvere B: Ehl-i Medîne A

5 mezbûr B: -A

6 Ezrak suyu vardır B: Ezrak'dur A

7 Hazret-i A: -B

8 nâm halifenün B: -A

9 Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun* üzerine muhkem binâlu âlî kubbe binâ B: kubbe-i âli muhkemül-binâ A

10 cânibde olan kapu içerüde kalmağın taşra cânibe B: nâhiyede olan kapu dâhilde vâki' olmağın A

11 âhar A: -B

12 hafr idüp mürûr eyleyen kimesneler müntefi' olmağičün dereceler binâ eylemişdi A: kazup suya inmeğe dereceler binâ eylediler ki gelen giden kimesneler intifâ' ideler B

13 meşhed-i mezbûra vardukda A: -B

14 Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* ziyâret iden kimesneler B: -A

15 kabri şerîflerinin A: -B

16 ucında B: câniblerinde A

17 vâki' A: -B

18 kabir, mütevellî-i imâret-i meşhed-i mezbûr olan Sunkur-ı Türk kabridür A: kabir ol kubbe-i şerifi ve türbe-i münifi binâ eyleyen mi'mâr başının kabridür, ismi Sunkur [nâm] kimesnedür B

[A205a] Medîne-i Münevvere ümerâsından¹ bir kimesnenün kabridür,² eşrâfdan idi. Bu hakîr dir ki: Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun*³ mübârek başları cânibinde vâki⁴ olan kabir, Haremeyn-i Şerifeyn hâkimi olan Şerîf Hasan bin Ebi Nemâ bin Berekât *dâme izzehû*⁵ oğullarından Seyyid Akil nâm kimesnenün⁶ kabridür. Kubûr-ı selâse-i mezkûre,⁷ kubûr-ı şühedâdan değıldür. *Vallâhu a'lem.*

Altıncı Fasl

Uhud Dağı fazileti beyânındadır ve dahi yanında olan şühedâ-i sü'adâ faziletleri beyânındadır.⁸

Mervîdür ki Hazret-i⁹ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Uhud Dağı'nı gördükde buyurdı ki: "İşbu dağ bizi sever ve biz dahi anı severüz." Ehâdis-i şerîfeden ma'lûm olan budur ki Hazret-i Rasûl her seferden rü-cû' eyledükde¹⁰ bu kelâmı kerrât ile buyurmışlardır. Ammâ İmâm-ı Ahmed'den mervîdür ki Uhud Dağı¹¹ cennet dağlarındandır. Taberânî'nün *Kebîr*'inde mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurur idi ki:¹² "Bu dağ bizi sever ve biz dahi anı severüz. Dahi bu dağ¹³ cennet kapularından bir kapu üzerindedür."¹⁴ Ve dahi mervîdür ki: "Dört dağ cennet dağlarındandır. Biri Uhud Dağı'dur ki [B176b] bizi sever ve biz dahi anı severüz. Ve biri dahi Verkân Dağı'dur. Ve biri dahi Tûr Dağı'dur. Ve biri dahi Lübnân Dağı'dur."

Uhud Dağı'nun vech-i tesmiyesi yalnız [A205b] olduğu içündür. Yâhûd ehli muvahhid olduğu olmakdur, *vallâhu a'lem.* Ehâdis-i şerîfede vâ-

1 ümerâsından A: beğlerinden B

2 kabridür B: -A

3 *radıyallâhu anhun* B: -A

4 mübârek başları cânibinde vâki' A: başları ucında B

5 bin Berekât *dâme izzehû* A: -B

6 kimesnenün B: oğullarınun A

7 Kubûr-ı selâse-i mezkûre A: Bu zikr olunan üç kabir B

8 **Uhud Dağı fazileti beyânındadır ve dahi yanında olan şühedâ-i sü'adâ faziletleri beyânındadır** B: **Şühedâ-i Uhud fazlları beyânında ve dahi Uhud Dağı'nun fazlı beyânındadır** A

9 Hazret-i B: -A

10 Hazret-i Rasûl her seferden rü-cû' eyledükde B: -A

11 Uhud Dağı B: -A

12 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurur idi ki B: -A

13 bu dağ B: -A

14 kapu üzerindedür B: kapudur A

ki' olan hubb,¹ hakikat üzere mahmûldür. Zîrâ Hakk Te'âlâ hazretlerinin² taht-ı kudretindedür ki dağda muhabbet halk ide. [İşbu emr] mümkinât-dan olmağın, nitekim tekellüm³ kuvvetin halk idüp tesbîh ider, hakikate haml eylemeğe mü'eyyiddür cennetde mevcûd olmak. Zîrâ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ 5 مع من أحب⁵ buyurmuşlardır. Dahi hitâb-ı müstetâb-ı Rasûl-i Ekrem⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ana vakt-i ızdırâbda⁷ يا أحد! dimekle delâlet ider ma'nâ-yı mezkûra. Zîrâ hitâb ve söylemek⁸ zevi'l-uküle hâsdur.⁹ Dahi hiç kimse inkâr eylememişdür cemâdâtun ittisâfını Enbiyâ muhabbetleriyle bile, *aleyhimüs-salâtü ve's-selâm*;¹⁰ Üstuvâne-i Hanîn gibi ki Habîbullâh *aleyhi selâmullâh*¹¹ müfârakati için vâki¹² olmuşdı, ve gayrı zâlik.

Ve dahi mervîdür ki Hazret-i Mûsâ karındaşı Hazret-i¹³ Hârûn *aleyhime's-salâtü ve's-selâm*¹⁴ Uhud Dağı'nda bir şi'bde medfûndur ki Şi'b-i Hârûn dimekle ma'rûfdur. Ammâ bu rivâyetde¹⁵ istib'ad olunmuşdur. Zîrâ müfessirler Tih'de defn olunduğına [B177a] müttefikdürler, nitekim sebkat¹⁶ eylemişdür.

Ammâ şühedâ-i Uhud fazîletleri,¹⁷ *radıyallâhu anhum*; Ebû Dâvûd ve Hâkim'den [A206a] mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: “Karındaşlarınıza Uhud Dağı'nda degecek değdikde Hakk *Sübhânehü ve*¹⁹ *Te'âlâ* ervâh-ı tayyibelerin yeşil kuşlar içinde idüp

1 hubb A: muhabbet B

2 Te'âlâ hazretlerinin B: Te'âlâ'nun A

3 tekellüm A: söylemek B

4 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

5 “Kişi sevdiği ile beraberdir.” İbn Hanbel, *el-Müsned*, 19/71, (12013).

6 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

7 “Sakin ol ey Uhud!” Bu hadis-i şerifin أُبَيْتُ أَحَدًا şeklindeki metni için bk. Buhârî, “Fedâ'ilü As-hâbi'n-Nebi”, 5, (3675).

8 ve söylemek B: -A

9 hâsdur A: mahsûsdur B

10 *aleyhimüs-salâtü ve's-selâm* A: *aleyhimüs-selâm* B

11 Habîbullâh *aleyhi selâmullâh* A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B

12 vâki' B: -A

13 Mûsâ karındaşı Hazret-i B: -A

14 *aleyhime's-salâtü ve's-selâm* B: *aleyhi's-selâm* A

15 bu rivâyetde B: -A

16 sebkat A: zikri mürûr B

17 **fazîletleri** B: **fazlları** A

18 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

19 *Sübhânehü ve* B: -A

cennet enhârından ve cennet¹ simârından yiyüp² içüp tena“um üzere olurlar.” Hadîs-i tavîlün âhirinde buyurdılar: “Pes bu âyet-i kerîme şühedâ haklarında³ nâzil oldu: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾”⁴ Dahi mervîdür ki Rasûlullâh⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* şühedâ-i Uhud üzere sekiz yıldan sonra namâz kılup ahyâ ile vedâ‘laşur⁶ gibi vedâ‘ eyledi.⁷ Dahi mervîdür⁸ ki her sene başında Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* kubûr-ı şühedâ-i Uhud’a⁹ gelüp böyle buyururlardı: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾¹⁰ Dahi mervîdür ki: ﴿فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾¹² ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ﴾¹¹ buyururlar idi.

Dahi mervîdür ki Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* Hazret-i Hamza’nun kabr-i şerîfini ziyâret idüp meremmet ve islâh iderdi. Hattâ kabr-i şerîfi üzerinde alâmet için bir taş vaz‘ eylemişdi.¹³ Dahi mervîdür Hazret-i Alî’den *radıyallâhu anh*, buyurdu ki: [A206b] [B177b] “Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ*¹⁴ her cum‘ada Hazret-i Hamza kabrini ziyâret idüp anda namâz kılup ağlardı.” Dahi mervîdür ki Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* iki gün ve üç günde bir kerre¹⁵ kubûr-ı şühedâ-i Uhud’ı ziyâret idüp anda namâz kılup du‘â idüp ağlardı; bu minvâl üzere idi civâr-ı Hakk’a mülhak olunca, *rahimehumallâhu ve radiye anhumâ*.¹⁶

1 cennet B: -A

2 simârından yiyüp A: yemişlerinden B

3 bu âyet-i kerîme şühedâ haklarında B: -A

4 “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Aksine onlar diridirler ve Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar.” Âl-i İmrân, 3/169.

5 Rasûlullâh A: Peygamber B

6 ahyâ ile vedâ‘laşur A: sağ kimesneler ile vedâ‘ ider B

7 vedâ‘ eyledi B: -A

8 mervîdür A: rivâyet olunur B

9 her sene başında Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* kubûr-ı şühedâ-i Uhud’a A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* her yıl başında bir şühedâ-i Uhud’un kabrine B

10 “Sabretmenize karşılık selâm sizlere! Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!” Ra’d, 13/24.

11 “Sabretmenize karşılık selâm sizlere!” Ra’d, 13/24.

12 “Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!” Zümer, 39/74.

13 vaz‘ eylemişdi A: komuş idi B

14 Fâtımatü’z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* B: Fâtıma A

15 Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* iki gün ve üç günde bir kerre B: iki üç günde bir Hazret-i Fâtıma *radıyallâhu anhâ* A

16 civâr-ı Hakk’a mülhak olunca, *rahimehumallâhu ve radiye anhumâ* A: tâ âhirete intikâl idince B

İmâm-ı¹ Beyhakî *Delâ'ilü'n-Nübüvve*'de rivâyet ider ki Peygamber² *sallallâhu aleyhi ve sellem* kubûr-ı şühedâ-i Uhud'ı ziyâret idüp buyurdu ki Bârî Te'âlâ'ya hitâb idüp: "Yâ Rabb!³ Ben ki senün kulun⁴ ve Peygamberünüm, şehâdet iderüm ki işbu tâ'ife şühedâdurlar. Her kim bunları ziyâret ide yâhûd selâm vire, Kıyâmet'e dek bunlar dahi cevâb virürler." Utâf didi ki: Benüm hâlem bana didi ki: "Şühedâ-i Uhud'ı ziyâret eyledüm ve anlara selâm virdüm, cevâb-ı selâmı işitdüm. Ve⁵ didiler ki: "Biz sizi bilürüz, nitekim siz biri birinüzi bilürsüz."⁶ Pes bu sözden⁷ bana gâyet korku hâsıl olup tüylerim ürpeldi."⁸ Fâtıma-i Huzâ'iyye'den dahi mervîdür ki: "Kız karındaşım ile bile Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh*⁹ ziyâretine varup [A207a] selâm eyledükde "Ve aleykümü's-selâm ve rahmetullâh!" didüklerin işitdük."

Ma'rûf¹⁰ [u] meşhûrdur ki Uhud Dağı kurbında olan şühedâ-i sü'adâ¹¹ yetmiş nefer kimesnelerdür. Cümlelerinden biri Seyyidü's-Şühedâ Hazret-i¹² Hamza *radıyallâhu anh*dur. [B178a] Ve dahi kız karındaş oğulları Abdullâh bin Cahş ve Mus'ab bin Umeyr *radıyallâhu anhumâ*dur. Mervîdür ki Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* küçük kızıl dağ altındaki batn-ı vâdidedür.¹³ Ol mahalde şehid olup¹⁴ hemân yerinde düşüp kaldı. Mezbûr yer ok atıcıların yerleridür.¹⁵ Andan sonra Peygamber¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretlerinin¹⁷ emr-i şerîfleri ile ol yerden¹⁸ kaldurup

1 İmâm-ı B: -A

2 Peygamber A: Rasûl B

3 Bârî Te'âlâ'ya hitâb idüp: "Yâ Rabb B: Hakk Te'âlâ A

4 kulun B: benden A

5 cevâb-ı selâmı işitdüm. Ve A: *aleykümü's-selâm* diyüp B

6 siz biri birinüzi bilürsüz A: siz de bizi bilürsüz mâbeyninüzde B

7 sözden A: sözi istimâ' idicek B

8 gâyet korku hâsıl olup tüylerim ürpeldi B: kaş'arîre-i tamâm hâsıl oldu, ya'nî tüylerim dürüp havf müstevlî oldu A

9 *radıyallâhu anh* B: -A

10 Ma'rûf B: -A

11 Uhud Dağı kurbında olan şühedâ-i sü'adâ B: şühedâ-i Uhud A

12 Hazret-i B: -A

13 batn-ı vâdidedür A: vâdî ortasındadır B

14 Ol mahalde şehid olup B: Maktûl oldukda A

15 yerleridür A: mekânları idi B

16 Peygamber B: Hazret A

17 hazretlerinin B: -A

18 yerden A: mekândan B

götürüp kabir-i mukaddesleri¹ yerine göturdiler. Pes Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bürde-i mutahharalarında derc idüp³ Mus'ab bin Umeyr'i dahi bir âhar yerde derc idüp ikisini bir kabirde⁴ defn eylediler. Ba'zı rivâyetde Abdullâh bin Cahş dahi anlar ile bile şehîd⁵ olup kabir-i vâhidde medfûn oldu. Bir rivâyetde Mus'ab ve Abdullâh *radiyallâhu anhumâ* Hazret-i Hamza *radiyallâhu anh*⁶ için binâ olunan meşidün tahtında⁷ defn olundular; pes Hazret-i Hamza ile birisi defn olunmadı, ammâ ihtiyâten üçlerine dahi ma'an selâm oluna dimişler. [A207b] *Vallâhu a'lem.*

Ve dahi Sehl⁸ bin Kays'dur, *radiyallâhu anh* ki Hazret-i Hamza'nun *radiyallâhu anh* kabir-i şerîflerin cânib-i Şâmî'sinde medfûndur,⁹ [ya'nî] Uhud Dağı ile kabir-i şerîf aralığında medfûndur.

Ve dahi Amr bin el-Cemûh ve Abdullâh bin Amr bin Harâm'durlar, *radiyallâhu anhumâ*. *Muvattâ'*da mervîdür ki ikisi kabir-i vâhidde¹⁰ seyl uğrağında defn¹¹ olunup [B178b] seyl mekânların bozup kabirlerin âhar yere¹² tağyîr eylemek irâde eyledükde¹³ kabir-i şerîflerin açup¹⁴ meyyitlerin¹⁵ şöyle buldılar ki gûyiyâ henüz şehîd olmuşlardur ki aslâ tağyîr olmamışlar.¹⁶ Hattâ anlardan biri ki mecrûh olmuştu, mübârek elini cerâhat üzere koyup medfûn¹⁷ olmuştu. Gördiler ki dahi ol hâlet üzeredür, mübârek elini¹⁸ cerâhat üzerinden ref' eylediler,¹⁹ gene yerine avdet eyledi. Şehâdetleriyle

-
- 1 mukaddesleri A: şerifleri B
 - 2 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A
 - 3 derc idüp A: koyup B
 - 4 ikisini bir kabirde B: kabir-i vâhidde A
 - 5 şehîd B: katl A
 - 6 *radiyallâhu anh* A: -B
 - 7 tahtında A: altında B
 - 8 Süheyl A B
 - 9 medfûndur A: -B
 - 10 kabir-i vâhidde A: bir kabirde B
 - 11 seyl uğrağında defn B: memerr-i seylde medfûn A
 - 12 bozup kabirlerin âhar yere B: -A
 - 13 irâde eyledükde A: isteyüp B
 - 14 açup B: hafr eyledükde A
 - 15 meyyitlerin B: -A
 - 16 ki aslâ tağyîr olmamışlar A: -B
 - 17 medfûn A: defn B
 - 18 elini A: -B
 - 19 ref' eylediler A: kaldurdular B

hafr-i kabr aralığı¹ kırk altı yıldır dimişler, *vallâhu a'lem*. Bir rivâyetde dir ki; mecrûh olan Abdullâh'dur ki mübârek² elini cerâhati üzerine vaz' eylemişdi,³ elini cerâhatden ref' eyledükde kan revân oldu, salıvirdükde yerine gelüp⁴ kan dindi.⁵ Kırk altı yıldan sonra bu hâlet üzere idi. Vâkîdî dir ki: [A208a] Amr bin el-Cemûh ile kabr-i vâhidedür⁶ Hârice bin Zeyd ve Sa'd bin er-Rebi' ve Nu'mân bin Mâlik ve Abde bin el-Hashâs⁷ *radıyallâhu te'âlâ anhum*.⁸ Ve dahi dimişlerdür ki Ebû Eymen ve Hallâd bin Amr bin el-Cemûh dahi anlar ile kabr-i vâhidde medfûndurlar.⁹ Pes mezbûrlara dahi selâm virmek gerekdür. Mezkûrlarun kabr-i şerîfleri yeri¹⁰ hâlâ zannen ve tahmînen ol mevzi'ün¹¹ seyli garbîsinde bir yüce yerdedür, anlara yakın kible cânibinde ayn mecrâsıdır.¹²

Ammâ bakıyye-i şühedâ-i Uhud *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* [B179a] mezâr-ı¹³ şerîfleri ma'lûm değıldür, lâkin zâhir ve mütebâdir olan budur ki mahall-i mezbûrda¹⁴ Hazret-i Hamza *radıyallâhu anhun* mezâr-ı şerîfleri nevâhîsinde olalar. Ebû Sa'îd-i Hudrî *radıyallâhu anhdan*¹⁵ mervîdür ki: "Rasûl-i Ekrem¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: "Şühedâ-i Uhud'dan her kim ki nakl olundu Medîne-i Münevver'e, her ne mekânda ki vefât iderse¹⁷ anda defn oluna." Pes babam Mâlik bin Sinân *radıyallâhu*

-
- 1 Şehâdetleriyle hafr-i kabr aralığı A: Şehid oldukları zamândan kabirlerini kazup gömdükleri zamâna gelince B
 - 2 mübârek A: -B
 - 3 vaz' eylemişdi A: komış idi B
 - 4 elini cerâhatden ref' eyledükde kan revân oldu, salıvirdükde yerine gelüp A: üzerinden kaldurdıklarında yerine B
 - 5 dindi A: irkildi B
 - 6 kabr-i vâhidedür A: bir kabirdedür B
 - 7 Abdullâh bin el-Cescâs A: Abdullâh bin el-Ceşcâş B
 - 8 *radıyallâhu te'âlâ anhum* B: -A
 - 9 kabr-i vâhidde medfûndurlar A: bir kabre defn olunmuşlardur B
 - 10 Mezkûrlarun kabr-i şerîfleri yeri B: Kabirleri mevzi'i A
 - 11 mevzi'ün A: mekânun B
 - 12 anlara yakın kible cânibinde ayn mecrâsıdır B: ana karıbdür kible cihetinden ayn mecrâsı A
 - 13 bakıyye-i şühedâ-i Uhud *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* mezâr-ı A: şühedâ-i Uhud'un *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* bâkisünün kabr-i B
 - 14 mahall-i mezbûrda A: ol mahalde B
 - 15 *radıyallâhu anhdan* A: -B
 - 16 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A
 - 17 vefât iderse B: muhbîr yetişür A

*anh*¹ ki nakl olunan² şühedâ-i sü'adâdan idi, Ashâb-ı Abâ kurbında³ vefât idüp⁴ ol mahalde defn eyledük." Ashâb-ı Abâdan murâd püşt⁵ abâ bey' iden⁶ kimesnelerdür. Ve dahi mervîdür ki şühedâ-i Uhud'dan ba'zı kimesneler Benî Selime makberelerinde defn olundılar. Ve [A208b] Abdullâh bin Selime ve Mücezzet⁷ bin Ziyâd ki şühedâ-i Uhud'dandurlar, Kubâ'da defn olundılar. Râfi' bin Mâlik ez-Zürakî, Benî Züreyk'da defn olundu. *Vallâhu a'lem.*

1 *radıyallâhu anh* B: -A
 2 nakl olunan B: menkûl olan A
 3 kurbında A: yanında B
 4 vefât idüp B: muhbir yetişüp A
 5 püşt B: -A
 6 bey' iden A: satan B
 7 المجذّر A B

ALTINCI BÂB

Medîne-i Münevvere'nün âbâr-ı mübâreke ve ayn ve gırâs¹ ve Hazret-i Peygamber² *sallallâhu aleyhi ve selleme* mensûb olan sadakât beyânındadır.

İşbu bâb iki fasl üzere müştemeldür.

Fasl-ı Evvel³

Medîne-i Münevvere'de [B179b] olan⁴ âbâr-ı mübâreke ya'nî⁵ mübârek kuyular beyânındadır, hurûf-ı hecâ tertîbi⁶ üzere tertîb olup beyân olunmuşdur.⁷

Bî'r-i Erîs: *Celis* vezniyledür. Yehûd'dan bir dihkâna mensûbdur. *Erîs*, Şâm lugatı ile dihkândur. *Sahîb-i Müslim*'de olan ehâdîs-i meşhûredendür; Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadîsi nakl olunmuş ki Ebû Mûsâ anda⁸ âbdest alup evinden⁹ taşra çıkmış idi ki gördi,¹⁰ Rasûlullâh¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bî'r-i Erîs'de âbdest alup kuyu üzerinde olan ağaç üzere oturup mübârek ayakların Hazret¹² kuyu içine sarkıtmış idiler ki Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk ve Hazret-i Ömer ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anhum* biri biri ardınca¹³ gelüp her biri ba'de'l-izn cennet ile mübeşşer olup Hazret-i Peygamber¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* huzûr-ı şerîflerine geldiler. Ammâ Hazret-i Osmân¹⁵ *radıyallâhu anhu*ya cennet ile mübeşşer olduktan mâ-adâ¹⁶ mihnetler çeküp zamânında vâki' olan [A209a] fitnelerden¹⁷ da-

1 âbâr-ı mübâreke ve ayn ve gırâs A: mübârek kuyuları ve gırâs ve ayn B

2 Hazret-i Peygamber B: Hazret'e A

3 Fasl-ı Evvel A: Evvelki Fasl B

4 Medîne-i Münevvere'de olan B: -A

5 âbâr-ı mübâreke ya'nî A: -B

6 tertîbi A: -B

7 tertîb olup beyân olunmuşdur B: -A

8 nakl olunmuş ki Ebû Mûsâ anda B: -A

9 evinden A: -B

10 gördi B: -A

11 Rasûlullâh A: Rasûl B

12 Hazret A: -B

13 *radıyallâhu anhum* biri biri ardınca B: müretteben A

14 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

15 Hazret-i Osmân A: Hazret B

16 mâ-adâ A: gayrı B

17 mihnetler çeküp zamânında vâki' olan fitnelerden B: husûl-i mihen ve fitenden A

hi haber virdiler. Bu bâbda vâki' olan, hadîs-i tavîlün hâsıl-ı ma'nâsıdır. Husûs-ı hadîs-i şerîfe ittılâ¹ murâd olunursa *Târîh-i Arabî*'ye mürâca'at² oluna. *Sabîh-i Buhârî*'de Enes *radıyallâhu anh*dan mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek hâtemleri mübârek [B180a] parmaklarında³ idi, anlardan sonra Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk⁴ *radıyallâhu anh*un mübârek ellerinde idi, anlardan sonra Hazret-i Ömer⁵ *radıyallâhu anh*un mübârek ellerinde idi. Anlardan sonra Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un mübârek ellerinde iken bir gün Bi'r-i Erîs üzerinde oturup mübârek⁶ hâtem Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un⁷ ellerinde iken nâgâh hâtem bi'r⁸ içine düşdi. Hazret-i⁹ Enes *radıyallâhu anh* eyitdi: “Üç gün Hazret-i Osmân ile bile Bi'r-i Erîs üzerine gelüp anda olan suyu cemî'an ihrâc idüp¹⁰ kemâl mertebe arayup¹¹ tefahhus eyledük, hâtem-i şerîf bulunmadı.”

Bi'r-i A'vâf: Sadakât-ı Nebeviye'nün biridür. Mervîdür ki Hazret¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* bi'r-i mezbûrun¹³ üzerinde oturup âbdest alup vuzû-ı¹⁴ şerîflerinden su mezbûr kuyuya seyelân ider¹⁵ idi. Kuyunun içindeki olan dîvâr ki ana [A209b] su seyelân eylemişdi, anda otlar bitüp¹⁶ yeşil çimen olmuşdi; ilâ-yevminâ hâzâ yeşil çimendür. Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir hırsız taleb eylemişdi, mezbûr hırsız firâr eylemiş¹⁸ iken A'vâf ile Şatbiyye aralığında bir taş hırsızun ayağı-

1 ittılâ' A: muttali' olmak B

2 *Târîh-i Arabî*'ye mürâca'at B: asla rücû' A

3 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek hâtemleri mübârek parmaklarında B: hâtem-i Rasûlullah mübârek ellerinde A

4 Ebû Bekr es-Sıddîk B: Sıddîk A

5 Ömer B: Fârûk A

6 mübârek B: -A

7 Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh*un B: -A

8 bi'r A: kuyu B

9 Hazret-i B: -A

10 ihrâc idüp A: çıkarup B

11 arayup B: -A

12 Hazret A: Peygamber B

13 bi'r-i mezbûrun A: ol kuyunun B

14 vuzû-ı A: âbdest-i B

15 mezbûr kuyuya seyelân ider A: ol kuyunun içine akar B

16 anda otlar bitüp B: -A

17 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

18 mezbûr hırsız firâr eylemiş A: ol hırsız kaçmış B

na urulup hırsız¹ düşüp Hazret² *sallallâhu aleyhi ve sellem* hırsıza yetişüp ol taşa du'â idüp mübârek ellerin³ değdürdiler. Mezbûr taş hâlâ teberrük olup nâs anı ziyâret iderler, şöyle dimişler.⁴ Ammâ bu hakîr ol taşı bilmez. Fe-emmâ⁵ A'vâf'da [B180b] bir büyük ciz⁶ vardır ki kiblesi merbû'dur ve [cihet-i] Şâmî'si Hunâfe'dür. Ve Şatbiyye hâlâ ma'rûf değildir. İhtimâldür ki kadîmü'z-zamânda⁷ Utbî dimekle⁸ ma'rûf olan taşun⁹ yeri ola, şöyle dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Bi'r-i Ünâ (Ennâ): Damm-ı hemze ve tahfif-i nûn ile yâhûd feth-i hemze ve teşdîd-i muvahhade ile, *hattâ* vezni üzere. Rivâyet olunmuşdur ki Rasûl¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Kurayza'yı muhâsara eyledükde mübârek¹¹ çadırlarını Bi'r-i Ünâ üzere dikmişler idi.¹² Ve anda olan mescidde namâz kıldılar ve ol kuyudan su içdiler. Ve dâbbelerin anda [A210a] olan sedir ağacına¹³ bağlamış idiler. Sâhib-i Târîh dir ki: İşbu bi'r¹⁴ hâlâ ma'rûf değildir.

Bi'r-i Enes bin Mâlik bin en-Nadr *radıyallâhu anh*: Enes'den mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Enes menzilinde olan kuyunun içine mübârek tükürüklerin bırakmış idiler. Pes ol kuyunun¹⁵ suyu bir mertebeye vardı ki Medîne-i Münevvere'de andan dadlu ve lezzetlü¹⁶ su bulunmazdı. İşbu mübârek kuyu hakkında bu hadîs-i şerîfden gayrı nice hadîs dahi rivâyet olunmuşdur. Sâhib-i Târîh dir ki: İbn-i Şebbe beyân eylemiştir ki Dâr-ı Enes, Benî Cedîle'de idi. Dahi dir ki: Kelâmından telhîs olunur ki râcih budur; mezbûr kuyu hâlâ Ribâtiyye dimekle ma'rûf ola¹⁷ ki

1 urulup hırsız A: dokunup hırhız B

2 Hazret A: Rasûl B

3 ellerin A: ayaklarını B

4 şöyle dimişler A: -B

5 Fe-emmâ B: -A

6 ciz' (جزع): vadinin bir bölümü; mahalle

7 kadîmü'z-zamânda B: -A

8 Utbî dimekle A: -B

9 taşun B: -A

10 Rasûl B: Hazret A

11 mübârek A: -B

12 dikmişler idi A: kurmuşlardı B

13 dâbbelerin anda olan sedir ağacına A: ol kuyu yanında olan sedir ağacına dâbbelerin B

14 bi'r A: kuyu B

15 ol kuyunun B: -A

16 ve lezzetlü B: -A

17 ola A: meşhûrdur B

Yemene¹ Ribâtı üzere vakfudur, Rûmiyye demekle ma'rûf olan hadîkanun² cânib-i Şâmî'sindedür, suyu gâyetle dadludur. *Vallâhu a'lem*.³

Bi'r-i İhâb: [B181a] Mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda⁴ mübârek tükürüklerin bırakmışdır. Ve dahi rivâyet olundu⁵ ki Rasûl⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bi'r-i İhâb'a gelüp buyururdu: “Yakındur ki bün-yân ya'nî ma'mûrlık ve âbâdânlık bir yere vâsıl [A210b] ola kim Harre-i Garbiyye'dedür.” Erbâb-ı siyer kelâmılarından müstefâd olan budur ki işbu kuyu hâlâ Bi'r-i Zemzem demekle ma'rûfdur, hadîkanun cidâr-ı⁷ kublîsi tarafında âsâr-ı binâ-i kadîm⁸ görünür. Zâhir budur ki ol binâ İsmâ'îl bin el-Velîd bin Hişâm'un kasrı âsârı⁹ ola. Zîrâ mezbûr İsmâ'îl ol¹⁰ kuyunun nısfını iştirâ eylemiş idi. Matarî dir ki: Mezbûr kuyunun suyunu teberrüken etrâf-ı âleme ahâlî-i Medîne-i Münevvere nakl ider idiler, nitekim ahâlî-i Mekke-i Mükerrerme zemzem-i şerîf suyunu teberrüken¹¹ nakl idegelmişler.

Bi'rü'l-Busa (Bussa): Damm-ı [bâ-i] muvahhade ile tahfif-i sâd-ı müh-mele ile, nitekim Ehl-i¹² Medîne-i Münevvere dillerinde şâyî' ve müsta'meldür.¹³ Ammâ Mecd-i Lugavî teşdîd-i sâd ile zabt eylemişdür, *bussa'l-mâ'dan reşeha* ma'nâsına. Ebû Sa'îd-i Hudrî *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁵ şühedânun ehllerine ve ıyâllerine gelüp tesellî-i hâtır¹⁶ ve ta'ahhüd iderlerdi. Bir gün Ebû Sa'îd-i Hudrî *radıyallâhu anhdan* yanına¹⁷ gelüp ba'de'l-kelâm¹⁸ buyurdu ki: “Yâ Ebâ Sa'îd,¹⁹ sende hiç

-
- 1 Yemene A: Yemeniler B
 - 2 hadîkanun A: bağçenün B
 - 3 *Vallâhu a'lem* B: -A
 - 4 anda A: ol kuyu içine B
 - 5 rivâyet olundu A: mervîdür B
 - 6 Rasûl B: Hazret A
 - 7 cidâr-ı A: divâr-ı B
 - 8 âsâr-ı binâ-i kadîm A: binâ-i kadîmün eserleri B
 - 9 âsârı A: eserleri B
 - 10 İsmâ'îl ol B: -A
 - 11 teberrüken A: -B
 - 12 Ehl-i A: ahâlî-i B
 - 13 müsta'meldür B: zâyî'dür A
 - 14 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B
 - 15 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *sallallâhu aleyhi* B
 - 16 tesellî-i hâtır B: -A
 - 17 *radıyallâhu anhdan* yanına B: -A
 - 18 ba'de'l-kelâm B: -A
 - 19 Yâ Ebâ Sa'îd B: -A

sedir var mıdır? Cum'a günü olmağın başımı yumak isterim.” [Ebû Sa'îd-i Hudrî dir ki:] “Ben eyitdüm: “Belî, vardur yâ Rasûlallâh.”¹ [B181b]² Pes bir mikdâr³ sedir getirüp Server-i Enbiyâ⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ ile Bi'r-i Busa'ya geldük. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ [A211a] ol kuyu üzerinde⁷ mübârek başların yuyup hâlâ yunmasından hâsil olan âb-ı zülâl ki cânlara şifâ virüp⁸ kuyu içine bıraktılar.” İşbu kuyu Kubâ yolunda Bakî'-i Şerîf'e yakındadır. Zekvâ bin Sâlih anda olan utum mahallinde⁹ bir menzil yapup ve kuyu içinde suya inmeğe¹⁰ nerdübân eyledi. Mezbûr kuyu olduğu hadîka-i¹¹ Şeyh-i Huddâm [Azîzüddeve] Reyhân nâm Bedrî Şihâbî fukarâ-i sâdir ve vârid üzere vakf eylemişdi, *tekabbelallâhu minhu*.¹²

Bi'r-i Budâ'a (Bisâ'a): Meşhûr ve ma'rûf kuyudur.¹³ Damm-ı bâ-i muvahhade¹⁴ ile, kesr dahi menküldür; dâd mu'cemedür, mühmele dahi dinilmişdür; ayn mühmeledür, âhirinde hâ. İşbu kuyu Beyruhâ nâm kuyunun¹⁵ cânib-i garbisededür, cihet-i şimâle mâ'ilcedür. Ebû Sa'îd-i Hudrî'den *radıyallâhu anh* mervîdür ki didi: “Rasûlullâh¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem*den işitdüm kendülere i'lâm¹⁷ eyledükleri hâletde ki: “Budâ'a Bi'ri'nün¹⁸ suyından size su getirürler ve hâl budur ki anda¹⁹ hayz ve nifâs bezleri²⁰ ve âdem necâseti birağurlardı.” Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâm*²¹ buyurdılar: “Su mutahhirdür ya'nî pâk idicidür, anı hiç nesne murdâr eylemez.”

1 yâ Rasûlallâh B: -A

2 **Derkenar:** Utum: Dört direk üzeri örtülü olup dört cânibi açık ola, ana dirler B: -A

3 bir mikdâr B: -A

4 Server-i Enbiyâ A: Hazret-i Rasûl B

5 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B

7 ol kuyu üzerinde B: -A

8 hâlâ yunmasından hâsil olan âb-ı zülâl ki cânlara şifâ virüp B: gusâle-i mezbûri A

9 utum mahallinde A: طم sakife yerinde B

10 suya inmeğe B: -A

11 hadîka-i A: bâğçe-i B

12 *tekabbelallâhu minhu* A: *Vallâhu a'lem* B

13 ve ma'rûf kuyudur B: -A

14 muvahhade A: -B

15 Beyruhâ nâm kuyunun B: Beyruhâ'nun A

16 Rasûlullâh A: Peygamber B

17 i'lâm B: arz A

18 Bi'ri'nün A: Kuyusu'nun B

19 anda A: ol kuyu içinde B

20 ve nifâs bezleri B: hırkaları A

21 Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâm* B: -A

Bir rivâyetde “İllâ ta‘mını ve kokusını ve rengini tağyîr iderse murdârdur.”¹ Dahî mervîdür ki Hazret² *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek tükürüklerin anda bırağup [A211b] mübârek elleri ile andan su çekdiler. Dahî mervîdür ki anun³ hakkında bereket ile du‘â eylemişdür. Ve bir gayrı hadîs-i şerîfde⁴ [B182a] mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁵ anda⁶ vuzû idüp⁷ vuzû⁸ suyunı kuyuya döktiler. Ve dahî mervîdür ki Server-i Kâ’inât *aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* eyyâm-ı bâ-berekâtlarında bi’r-i mezbûrdan istişfâ için marîzi gusl itdürürler idi ve şifâ bulur idi.⁹ Bir rivâyetde üç gün gusl itdürüp şifâ bulur idi.¹⁰ İşbu kuyu iki bostân¹¹ arasındadır ki ikisin bile Şâhîn-i Cemâlî nâm Şeyh-i Huddâm satun alup ikisini bir idüp mezbûr kuyu yanında mescid ve birke binâ eylemişdi.¹² Bu hakîr dir ki: Hâlâ mezbûr bostân hâlâ yine vakfdur. *Vallâhu a‘lem.*

Bi’r-i Câsûm: Cîm ile. Câsim dahî dimişler. Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bi’r-i mezbûrdan¹⁴ su içüp bağçesinde namâz kılmışlardır. İşbu kuyunun sâhibi Ebu’l-Heysen bin Teyyihân’dur-

1 murdârdur B: -A

2 Hazret A: Peygamber B

3 mübârek tükürüklerin anda bırağup mübârek elleri ile andan su çekdiler. Dahî mervîdür ki anun A: ol kuyu B

4 Ve bir gayrı hadîs-i şerîfde B: Hadîs-i âharda A

5 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

6 anda A: ol kuyuda B

7 vuzû idüp A: âbdest alup B

8 vuzû A: -B

9 Server-i Kâ’inât *aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm* eyyâm-ı bâ-berekâtlarında bi’r-i mezbûrdan istişfâ için marîzi gusl itdürürler idi ve şifâ bulur idi A: Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün zamân-ı şerîflerinde ol kuyu suyundan şifâ için marîz olan kimesnelere gusl itdürüp şifâ bulurlardı B **Derkenar:** *الله رسول الله* زوى أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أتى بئر بضاعة فتوضأ من الدلو و رد ما بقي في الدلو إلى البئر و بصق فيها و شرب من مائها، و كان ملحا فصار عذبا طيبا. و كان إذا أصاب الإنسان مرض في زمنه صلى الله عليه وسلم يقول إغتسلوه من بئر بضاعة، فإذا إغتسل فكأنما نشط من عقال. (من العجائب) “Rivayet olunur ki Hz. Rasûlullâh *-salât ve selâm onun üzerine olsun-* Budâ’a Kuyusu’na gelip kovadan abdest aldı, kalan suyu kovanın içine iade edip kuyuya döktü, kuyuya mübârek ağzının suyunu bıraktı ve kuyunun suyundan içti; (bu şekilde) kuyunun suyu evvelce tuzlu olduğu hâlde tatlı ve güzel bir su hâline geldi. Hz. Rasûlullâh *-salât ve selâm onun üzerine olsun-* zamanında bir kimseye hastalık isabet edince o kimse kendisini Budâ’a Kuyusu’nun suyuyla gusl ettirmelerini isterdi, gusl edince de sanki (önceden bağlanmış da) ipten kurtulmuş gibi canlılığı kavuşurdu.” B: -A

10 Bir rivâyetde üç gün gusl itdürüp şifâ bulur idi A: -B

11 bostân A: bağçe B

12 binâ eylemişdi B: yapmışdı A

13 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

14 bi’r-i mezbûrdan A: mezbûr kuyudan B

lar; Sahâbe'dendür,¹ *radıyallâhu anhu*. Fe-emmâ² hâlâ ol kuyu³ ma'rûf değildir. *Vallâhu a'lem*.

Bi'r-i Cemel: Deve ma'nâsınadır. Vech-i tesmiyesi anda⁴ bir deve düşüp öldüğüdür. Yâhûd anı hafr iden⁵ kimesnenün ismi ile müsemmâ olunmuş⁶ ola ki anun ismi Cemel idi. Dahi mervîdür ki [A212a] Abdullâh bin Revâha'dan ve Üsâme bin Zeyd'den *radıyallâhu anhumâ*, demişler ki: "Rasûlullâh⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bi'r-i Cemel cânibine revâne olup biz dahi ardınca varup Hazret⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* içerü girüp Bilâl dahi anlar ile bile dâhil olup biz hâricde⁹ durup, çıkduklarında¹⁰ Bilâl'den su'âl eyledük: "Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² ne tarîk ile vuzû eylediler?" Bilâl eyitdi ki:¹³ [B182b] "Âbdest alup huffeyn¹⁴ üzerine mesh eylediler ve himâr¹⁵ üzerine ya'nî dülbendleri¹⁶ üzere, bi'r-i mezbûrun yanında namâz kıldılar."¹⁷ Bi'r-i mezbûrun ta'yîninde¹⁸ ba'zılar dirler ki işbu kuyu¹⁹ Cürf nâhiyesinde, Vâdî-i²⁰ Akîk müntehâsındadır. Ammâ Sâhib-i Târih dir ki: Savâb budur ki bi'r-i mezbûr²¹ Bakî nevâhîsinde ola. *Vallâhu a'lem*.

Beyruhâ:²² Feth-i [bâ-i] muvahhade ve kesri ile, dahi mervîdür²³ feth-i râ ve damme ile, hemze meddi ile dört lugatdur, beşinci lugat *fuya'lâ* vezni

-
- 1 Sahâbe'dendür B: -A
 - 2 Fe-emmâ B: -A
 - 3 ol kuyu B: -A
 - 4 anda A: ol kuyuya B
 - 5 anı hafr iden A: ol kuyuyu kazan B
 - 6 müsemmâ olunmuş A: tesmiye olmuş B
 - 7 Rasûlullâh A: Peygamber B
 - 8 Hazret A: Rasûl B
 - 9 dâhil olup biz hâricde A: girüp biz taşrada B
 - 10 çıkduklarında B: -A
 - 11 Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ A: Peygamber B
 - 12 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A
 - 13 ne tarîk ile vuzû eylediler?" Bilâl eyitdi ki A: -B
 - 14 huffeyn: ayağa giyilen mestler
 - 15 himâr A: perdeleri B
 - 16 üzerine, ya'nî dülbendleri A: -B
 - 17 bi'r-i mezbûrun yanında namâz kıldılar B: -A
 - 18 Bi'r-i mezbûrun ta'yîninde A: -B
 - 19 işbu kuyu B: -A
 - 20 Vâdî-i B: -A
 - 21 bi'r-i mezbûr A: ol kuyu B
 - 22 بئر رحا A بئر رحا B
 - 23 mervîdür B: -A

üzeredir. *Berâha*'dan müştak[dur], açık yer ma'nâsına. Bu hakîr dir ki: Bu takdîrce Bî'r-i Beyruhâ demek münâsibdür; tâ sibâk ve siyâk-ı kelâma muvâfık ola, *vallâhu a'lem*.¹ Mervîdür ki Ensâr'dan Ebû Talha'nun mâlı ve bâğçeleri² çok idi, fe-emmâ ehabb-ı emvâli³ Beyruhâ idi. İşbu kuyu Mescid-i Şerîf'ün cânib-i kıblisinde [A212b] vâki' olmuşdur. Rasûl-i Ekrem⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol kuyuya⁵ varup suyından içüp bâğçenin gölgesinde istızlâl ider idiler.⁶ Ve dahi mervîdür ki Ebû Talha ol bâğçeyi⁷ akra-bâsına tasadduk⁸ eylemişdi. Ana bu bâbda itâb oldukda cevâb virüp⁹ didi ki: "Bir sâ' hurmayı bir sâ' dirheme¹⁰ satmayayın mı?" Matarî kelâmında dir ki: Bu kuyu Medîne-i Münevver'e'nün hisârının cânib-i şimâlîsinde vâki' olmuşdur, anunla hisâr arasında yol fâsıludur. Hâlâ Nuveyriyye demekle ma'rûfdur, zîrâ ol bâğçeyi Nuveyriyyîn hâtunlarından bir hâtun satun alup [B183a] Medîne-i Münevver'e'de olan fukarâ için vakf eylemişdür. *Vallâhu a'lem*.

Bî'r-i Halve: Hâ-i mühmele ile. Mervîdür ki Peygamber¹¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* bî'r-i mezbûrede¹² yanında olan ağaç gölgesinde kaylûle buyurmuşlar. Ammâ hâlâ ma'rûf değıldur. *Vallâhu a'lem*.¹³

Bî'r-i Zer': Zâl-i mu'ceme ile. Mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Hatme'ye gelüp bir [ihtiyâr]¹⁴ hâtuncuk¹⁵ evinde namâz kılup andan sonra Mescid-i Benî Hatme'de namâz kılup andan sonra anda olan Zer'¹⁶ nâm kuyu üzere mürûr idüp¹⁷ kuyu üzerinde olan ağaç üzerinde

1 *vallâhu a'lem* B: -A

2 ve bâğçeleri B: -A

3 ehabb-ı emvâli A: sevgilü bâğçesi B

4 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

5 ol kuyuya B: ana A

6 istızlâl ider idiler A: gölgelenürdi B

7 ol bâğçeyi B: anı A

8 tasadduk A: vakf B

9 cevâb virüp B: -A

10 dirheme A: akçeye B

11 Peygamber A: Rasûl B

12 bî'r-i mezbûrede A: ol kuyuda B

13 *Vallâhu a'lem* A: -B

14 Arabî metinde bu kısım بيت العجوز şeklindedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 457.

15 hâtuncuk B: karıcuk A

16 Zer' B: ذراع A

17 üzere mürûr idüp A: uğrayup B

oturup tâze âbdest [A213a] alup mübârek tükürüklerin kuyu içine¹ bıraktılar. Kuyuda² âbdest almak ve tükürük bırakmak turuk-ı müte'addide ile³ rivâyet olunmuşdur. Fe-emmâ bu kuyu⁴ hâlâ ma'rûf değildir. Âsâr-ı Karye-i Benî Hatme, Mâcuşûniyye kurbındadır. *Vallâhu a'lem.*

Bi'r-i Rûme: Râ'nun dammesi ile; hemze ile dahi mervîdür ba'de'r-râ'. Hadis-i şerîfde gelmişdür⁵ ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur:⁶ "Ne gökçek kuyudur Müzenî Kuyusu. Ey Osmân, anı satun alup tasadduk⁷ eyle." deyü buyurmuşlardır.⁸ Hadis-i âharda mervîdür ki: "Ne gökçek hufeyredür Müzenî Hufeyresi." Ya'nî Bi'r-i Rûme. Pes Hazret-i⁹ Osmân *radiyallâhu anh* işidicek kuyunun¹⁰ nısfını yüz deveye ile satun alup tasadduk eyledi. Andan sonra halk mezbûr¹¹ kuyudan su alurlar idi. Sâhibi görüp bildi ki kuyunun suyu eksilmeyüp¹² evvelki hâli üzere [B183b] kalmışdur, pes nısf-ı âharı¹³ azıcık bahâ ile Hazret-i Osmân *radiyallâhu anhuya*¹⁴ satdı ve Hazret-i Osmân dahi *radiyallâhu anh*¹⁵ alup anı dahi tasadduk¹⁶ eyledi. Bi'r-i mezbûre¹⁷ hakkında çok ehâdis-i şerife¹⁸ rivâyet¹⁹ olunmuşdur. Cümleden biri budur ki Muhâcirîn *radiyallâhu anhüm*²⁰ Medîne-i Münevere'ye kudûm eyledükde²¹ suyundan aslâ mahzûz olmayup²² Bi'r-i Rûme'den semen-i kesîr ile suyu satun alur içerlerdi. Pes

1 kuyu içine B: anda A

2 Kuyuda B: -A

3 turuk-ı müte'addide ile A: nice kerre B

4 bu kuyu B: -A

5 şerîfde gelmişdür A: şerîfdür B

6 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdur B: -A

7 tasadduk A: vakf B

8 deyü buyurmuşlardır B: -A

9 Pes Hazret-i B: -A

10 kuyunun B: -A

11 tasadduk eyledi. Andan sonra halk mezbûr A: ol B

12 kuyunun suyu eksilmeyüp B: -A

13 nısf-ı âharı A: nısfını dahi B

14 *radiyallâhu anhuya* B: -A

15 *radiyallâhu anh* A: -B

16 anı dahi tasadduk A: vakf B

17 Bi'r-i mezbûre A: Ol kuyu B

18 çok ehâdis-i şerife B: ehâdis-i kesîre A

19 rivâyet A: zikr B

20 *radiyallâhu anhüm* B: -A

21 kudûm eyledükde A: geldüklerinde B

22 mahzûz olmayup A: hazz eylemeyüp B

Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hazretleri ol kuyunun sâhibine [A213b] buyurdılar² ki: “Bu kuyuyu cennet aynlarından bir ayna [mukâbil] bize³ bey' eyle.” Ol kuyu sâhibi⁴ didi ki: “Yâ Rasûlallâh, benüm andan gayrı milkim yokdur.” Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* anı işidicek otuz beş bin dirhem ile satun alup âmme-i nâsa vakf eyledi.⁵ İşbu kuyu Câhiliyyet zamânı⁶ kuyularındandır ki kavm-i Melik Tübba'⁷ için mezbûr kuyudan su çekilmişdür. Vâdî-i Akik'un müntehâsında vâki' olmuşdur,⁸ seller müctemi' olduğu mahalde⁹ vâki'dür. Mezbûr kuyu¹⁰ harâb olup taşları içine dökülmüşdi. Mekke-i Mükerrreme kâdîsı olan Muhibbüddîn-i¹¹ Taberî yedi yüz elli târîhinde ol kuyuyu ihyâ idüp tecdîd eylemişdi.¹² Bu hakîr dir ki: Sene erba'a ba'de'l-elf târîhinde Medîne-i Münevvere Şeyhu'l-Harem'i ve sâ'ir umûr üzere nâzır'u'n-nuzzâr¹³ ve mütekellim olan¹⁴ halîfe-i zamânun [ya'nî] sa'âdetlü Sultân Muhammed Hân¹⁵ hazretlerinin¹⁶ vekil-i mutlakı olan sâlisü'l-Ömereyn merhûm Ömer Efendi¹⁷ ol kuyunun etrâfını¹⁸ sâniyen ihyâ idüp¹⁹ [B184a] ma'mûr ve cümle²⁰ nevâhîsini²¹ zirâ'at ile ve sâ'ir eşcâr garsıyla ma'mûr idüp²² civârında²³ mescid ve sebîl ve bir gökçek birke binâ²⁴ idüp hâlâ fukarâ²⁵ müntefi' oluyolar, *cezâhullâhu te'âlâ hayran*

1 Rasûl-i Ekrem B: Hazret A

2 hazretleri ol kuyunun sâhibine buyurdılar B: buyurdılar mâlikine A

3 Bu kuyuyu cennet aynlarından bir ayna [mukâbil] bize B: Anı cennetten bir ayna A

4 kuyu sâhibi B: -A

5 âmme-i nâsa vakf eyledi B: -A

6 zamânı B: -A

7 kavm-i Melik Tübba' B: kavm A

8 vâki' olmuşdur A: -B

9 müctemi' olduğu mahalde A: cem' olduğu yerde B

10 vâki'dür. Mezbûr kuyu B: -A

11 Muhibbüddîn-i A: Muhibb-i B

12 yedi yüz elli târîhinde ol kuyuyu ihyâ idüp tecdîd eylemişdi B: anı ihyâ idüp tecdîd eylemişdi sene yedi yüz elli târîhinde A

13 nâzır'u'n-nuzzâr B: nâzır A

14 ve mütekellim olan A: -B

15 Sultan III. Mehmed (1595-1603).

16 sa'âdetlü Sultân Muhammed Hân hazretlerinin B: -A

17 merhûm Ömer Efendi B: -A

18 ol kuyunun etrâfını B: anı A

19 sâniyen ihyâ idüp A: -B

20 ma'mûr ve cümle B: -A

21 nevâhîsini A: cevânbini B

22 ma'mûr idüp A: bağçe ve bostân eyleyüp B

23 civârında A: ve yanında B

24 ve bir gökçek birke binâ B: -A

25 hâlâ fukarâ A: Müslümânlar B

*cezâllen ve ce'alallâhu te'âlâ fi kabrihî sirâcen ve münîran.*¹ Üç yıl mikdârı bu minvâl üzere ma'mûr olup sonra mezbûr Ömer Efendi âhirete intikâl eyledükde Harem-i Şerîf-i Nebevî'de hizmet iden tavâşi ağalar “Bî'r-i merkûm bize vakfdur.” deyü bâtl [u] nâ-hakk yere da'vâ ve gulüvv eyleyüp evvel-i eyyâmda Medîne-i Münevvere kâdîsı olan Ahmed bin Hüseyin nâm kimesne ki merhûm Sultân Kayıtbay vakfinun kirâları ziyâde olursa ve ziyâde idene la'net itmiş iken bu la'netleri kabûl eyleyüp evkâf-ı Kayıtbay ve sâ'ir vakflarun kirâların ziyâde eyleyüp la'netleri kendü nefisine kabûl idüp fukarâ ve zu'afâ-i cîrân-ı Habîbullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* gözleri yaşını ve derûn-ı dilden bed-du'âların alduğundan gayrı mezbûr kuyunun harâb olup ve etrâfında olan bâğ [u] bâğçesini nâ-bedîd eyleyüp yıkmağa hükm eyleyüp pes sene seb'a ba'de'l-elf târihinde gene harâb ve vîrâne eylediler.²

Bî'rûs-Sukyâ: Damm-ı sîn-i mühmele ve sükûn-ı kâf ile. Ahvâli müc-melen Mescid-i Sukyâ'da zikr olunmuşdur. Ümmü'l-Mü'minîn Âişe *radı-yallâhu anhâdan* mervîdür³ ki: “Hazret-i Peygamber⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [A214a] için [B184b] Bî'r-i Sukyâ'dan dadlu su getürdiler idi.” Bu bâbda ehâdîs-i kesîre vârid olmuşdur. Mervîdür ki⁵ işbu kuyu Matarî kavli üzere Nukâ nâm mevzi'ün⁶ âhirindedür ki Bî'r-i Alî cânibine mütevec-cih olan kimesnenün sol cânibine vâki' olur, taşda oyulmuşdur.⁷ Harâb ve

1 *cezâbullâhu te'âlâ hayran cezâllen ve ce'alallâhu te'âlâ fi kabrihî sirâcen ve münîran* B: *cezâbullâhu hayran A*

2 Üç yıl mikdârı bu minvâl üzere ma'mûr olup sonra mezbûr Ömer Efendi âhirete intikâl eyledükde Harem-i Şerîf-i Nebevî'de hizmet iden tavâşi ağalar “Bî'r-i merkûm bize vakfdur.” deyü bâtl [u] nâ-hakk yere da'vâ ve gulüvv eyleyüp evvel-i eyyâmda Medîne-i Münevvere kâdîsı olan Ahmed bin Hüseyin nâm kimesne ki merhûm Sultân Kayıtbay vakfinun kirâları ziyâde olursa ve ziyâde idene la'net itmiş iken bu la'netleri kabûl eyleyüp evkâf-ı Kayıtbay ve sâ'ir vakflarun kirâların ziyâde eyleyüp la'netleri kendü nefisine kabûl idüp fukarâ ve zu'afâ-i cîrân-ı Habîbullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* gözleri yaşını ve derûn-ı dilden bed-du'âların alduğundan gayrı mezbûr kuyunun harâb olup ve etrâfında olan bâğ [u] bâğçesini nâ-bedîd eyleyüp yıkmağa hükm eyleyüp pes sene seb'a ba'de'l-elf târihinde gene harâb ve vîrâne eylediler B: -A **Derkenar:** Ve mezbûr Ahmed kâdinun tahmîn-i kabâhatinden biri dahi budur ki, sa'âdetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinün fukarâ-i Medîne'ye ta'yin eyleyüp irsâl eyledüğü senevî on bir bin erdeb buğdayun sülüsünü şürefâ nâm kimesnelerin otuz altunluk bereket revânî rüşvetlerine tama' idüp ellerine hucet virdi. Hâlâ her sene mezbûr on bir bin erdeb buğday geldükde gemiden çıktığı gibi “Sülüsü ver.” deyü buğdayun nisfından ziyâdesini alurlar. Fukarâ-i Medîne meksûr-ı hâtur olup sebeb olana bed-du'â iderler B: -A

3 mervîdür A: rivâyet olunur B

4 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

5 vârid olmuşdur. Mervîdür ki B: mervîdür A

6 Nukâ nâm mevzi'ün B: Nukâ'nun A

7 taşda oyulmuşdur A: bir oyulmuş taş içindedür B

mu'attal olmuşdı, ammâ fukarâ-i Acem'den bir kimesne yedi yüz yetmiş¹ sekiz târîhinde tecdîd ve ta'mîr eyledi. Ve li-hâzâ² Bi'rü'l-A'câm dimekle ma'rûfdur. Hakkında rivâyât-ı muhtelifê vâki' olmuşdur, murâd olunursa *Târih-i Arabî*'ye mürâca'at oluna. Bu hakîr dir ki: Bi'r-i mezbûre,³ hâlâ Bi'r-i Mısır dimekle ma'rûfdur. *Vallâhu a'lem.*

Bi'rü'l-Akabe: Ba'zılar dirler ki bu kuyu şol kuyudur ki Hazret-i Peygamber⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve Hazret-i Sıddîk ve Hazret-i Fârûk *radıyallâhu anhumâ*⁵ üzerinde oturup mübârek ayakların kuyu içine⁶ sar kıtmış idiler. Lâkin meşhûr olan budur ki kıssa-i mezbûre⁷ Bi'r-i Erîs'de vâki' olmuşdı. Eger ikisinde de vâki' olsa kazıyye müte'addid olmak lâzım gelür, *vallâhu a'lem.* Bu hakîr⁸ dir ki: Câ'izdür Bi'r-i Erîs ve Bi'r-i Akabe bir ola, bir kuyu⁹ iki ism ile tesmiye olunmak makûlesinden olur. Bu takdîrce kazıyye müte'addid [A214b] olmak lâzım değıl. *Vallâhu a'lem.*

Bi'r-i Ebî İnebe: *İneb* vâhididür, üzüm ma'nâsınadır. Mervîdür ki Bedr Gazâsı'na [B185a] gidecek asker-i İslâm'ı¹⁰ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹¹ Bi'r-i Ebî İnebe'de¹² yoklama¹³ eyleyüp küçücek olan kimesneleri redd eylediler.¹⁴ İşbu kuyu Bi'r-i Vâdî¹⁵ dimekle ma'rûf olan olmaktadır. *Vallâhu a'lem.*

Bi'r-i İhn:¹⁶ Kesr-i ayn-ı mühmele ile ve sükûn-ı hâ ile; boyanmış şuf ma'nâsına. Dirler ki bu kuyu Âliye'dedür. Ya'nî Medîne-i Münevver'e'nün yüce olan cânibindedür ki Kubâ ve nevâhîsinden ibâretdür, anda zirâ'at

1 yetmiş A: -B

2 Ve li-hâzâ A: Anun-içün B

3 Bi'r-i mezbûre A: Ol kuyu B

4 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

5 Hazret-i Sıddîk ve Hazret-i Fârûk *radıyallâhu anhumâ* A: Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* B

6 kuyu içine B: -A

7 kıssa-i mezbûre A: bu kıssa B

8 hakîr A: fakîr B

9 bir kuyu B: -A

10 Bedr Gazâsı'na gidecek asker-i İslâm'ı B: Bedr leşkerini A

11 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

12 Bi'r-i Ebi İnebe'de A: ol kuyu yanında B

13 yoklama B: arz A

14 redd eylediler A: girüye döndürdi B

15 ودى A: ودى B

16 **Bi'r-i İhn** B: بئر العيين A

iderler. Ve ol kuyuya yakın¹ bir büyük² sedir ağacı vardır dirler. Ba'zılar sedir ağacı hâlâ maktû'dur demişler.³ İşbu kuyu Avâlî'de ma'rûfdur, suyu gâyetle dadludur ve dağda menkûr olmuşdur.⁴ Sâhib-i Târîh dir ki: Bana ba'de't-te'emmül zâhir olan budur ki, bundan sonra zikr olunacak Bî'r-i Yesîre didükleri⁵ Bî'r-i İhn'dür. *Vallâhu a'lem.*

Bî'r-i Gurs: Damm-ı ayn-ı⁶ mu'ceme ile ve sükûn-ı râ ile. Ba'zı dirler ki feth ve sükûn iledür.⁷ Ba'zılar dahi tahrîk ile *şecer* vezni üzere demişler. Bî'r-i Ağres dahi demişler. İşbu bi'r⁸ Mescid-i Kubâ'nun cânib-i şarkisinde şimâle mâ'ilce Mescid-i⁹ Kubâ'dan yarım¹⁰ mil mikdârı ba'idce [A215a] düşmüşdür.¹¹ Mervîdür ki suyundan Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* için¹² getürmüşler idi. Enes *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki dir idi: “Bana Bî'r-i Gurs'dan su getirün. Zîrâ gördüm [B185b] Hazret¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ki andan¹⁴ su içerlerdi ve vuzû ider idi.”¹⁵ Ve dahi Emîrül-Mü'minîn Alî'den *radıyallâhu anhdan* mervîdür ki eyitdi: “Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: “Her gâh¹⁶ ki ben¹⁷ âhirete intikâl idem, beni kuyum Gurs Kuyusu'ndan yedi kırba su ile yuyasınız.”¹⁸ İşbu kuyu Kubâ'da olup Hazret¹⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* andan su içerler idi.” Bu ma'nâ turuk-ı müte'addideden vârid olmuşdur, hakkında nice ehâdîs-i şerîfeler rivâyet olunmuşdur. Sâhib-i Târîh dir ki: İşbu kuyu harâb olduktan sonra

1 Ve ol kuyuya yakın B: Ana karîb A

2 bir büyük A: -B

3 Ba'zılar sedir ağacı hâlâ maktû'dur demişler A: Fe-emmâ hâlâ sedir ağacı yoktur B

4 dağda menkûr olmuşdur A: dağdadur deyü menkûldür B

5 Bî'r-i Yesîre didükleri A: kuyu ki Yesîre'dür B

6 ayn-ı B: -A

7 Ba'zı dirler ki feth ve sükûn iledür A: -B

8 bi'r A: kuyu B

9 Mescid-i B: -A

10 yarım A: bir B

11 ba'idce düşmüşdür A: ırakça vâki' olmuşdur B

12 suyundan Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* için A: Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* için mezbûr kuyunun suyundan B

13 Hazret A: Rasûl B

14 andan A: mezbûr kuyudan B

15 vuzû ider idi A: âbdest alurlar idi B

16 gâh A: kaçan B

17 ki ben B: -A

18 kuyum Gurs Kuyusu'ndan yedi kırba su ile yuyasınız B: gusl eylenüz yedi kırba su ile kuyumdan, Gurs Kuyusu'ndan A

19 Hazret A: Peygamber B

Hâce Hüseyin bin Şihâb¹ Ahmed-i Kāvânî² ol kuyuyu satun alup çevresine dîvâr³ idüp bâğçe eyledi ve kuyu için derece idüp bâğçe içinden ve dahi taşrasından kuyuya yol eyledi sekiz yüz seksen iki⁴ târîhinde. Bu hakîr dir ki: Mezbûr yol karn-ı âşire dek minvâl-i mezbûr üzere [A215b] idi, karn-ı âşirün evâhirinde dîş cânibinden olan yolu men' eylediler. *Vallâhu a'lem*.⁵

Bi'rû'l-Karrâsa (Arrâda): Kâf ve râ ile ve sâd-ı mühmele ile. Ba'zı nüshalarda ayn-ı mühmeledür kâf yerinde⁶ ve dâd-ı mu'ceme ile. Sâhib-i Târîh dir ki: Gümân iderüm ki savâb bu ola. Câbir bin Abdullâh'dan *radıyallâhu anhumâ* mervîdür ki: “Babam şehîd oldukda Bi'r-i⁷ Karrâsa'yı aslı ile ve bâğçesiyle ve⁸ mîvesi ile ya'nî hurmasıyla erbâb-ı⁹ dîvâna arz eyledüm, kabûlinden ibâ eylediler. [B186a] Pes Hazret-i Rasûl¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Ashâb-ı Kirâm'dan *radıyallâhu anhum*¹¹ ba'zı kimesneler ile Karrâsa'ya¹² çıkup mübârek tükürüklerin kuyu¹³ içine bırakup bereket ile du'â eylediler. Ve dahi du'â eylediler ki Hakk *Sübhânehû ve Te'âlâ*¹⁴ Hazret-i¹⁵ Abdullâh'ı *radıyallâhu anhu*¹⁶ deynden halâs eyleye.” İşbu kuyu¹⁷ hâlâ ma'rûf değıldür; ammâ kıyâs budur ki Mesâcid-i Feth cânibinde ola, Mescid-i Harbe cihe-tinde.

Bi'rû'l-Yesîre: Zıdd-ı *usr* olan *yüsr*'den müştakdur. Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Ümeyye bin Zeyd'e gelüp kuyuları üzerinde oturup su'âl eyledi: “Bu kuyunun ismi nedür?” Eyitdiler ki: “Asî-

1 Şihâb A; Şihâbüddîn B

2 Kāvânî A: نادانی B

3 ol kuyuyu satun alup çevresine dîvâr B: anı iştirâ idüp nevâhîsin muhâvvata A

4 sekiz yüz seksen iki B: sene isneyn ve semânîn ve semâne-mi'e A

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 kâf yerinde B: kâf yerinde vâki' olmuştur A

7 Bi'r-i B: -A

8 bâğçesiyle ve B: -A

9 ya'nî hurmasıyla erbâb-ı A: ehl-i B

10 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

11 *radıyallâhu anhum* B: -A

12 Karrâsa'ya B: -A

13 kuyu A: Bi'r-i Karrâsa B

14 *Sübhânehû ve* B: -A

15 Hazret-i B: -A

16 *radıyallâhu anhu* B: -A

17 kuyu B: -A

18 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

re'dür." Pes Hazret-i Peygamber¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: "Böyle değildir, belki ismi [A216a] Yesîre'dür." diyüp mübârek tükürüklerin kuyu² içine birağup hakkında du'â eyledi. Zikri³ sebkât eylemişdür ki⁴ Bi'r-i İhn işbu bi'r⁵ olmakdur.

Pes bu takdîrce âbâr-ı mübâreke⁶ on dokuz oldu. Ve yedi adede hasr eyledükleri merdûddur. Lâkin ebyâr-ı Nebeviyye'den⁷ meşhûr olan kuyular hâlâ⁸ yedidür: Biri Bi'r-i Erîs ve biri Beyruhâ⁹ ve biri Bi'r-i¹⁰ Rûme ve biri dahi Bi'r-i Gurs¹¹ ve biri dahi Bi'r-i Budâ'a ve bir dahi Bi'rü'l-Busa ve biri dahi Bi'rü's-Sukyâ yâhûd Bi'r-i İhn veyâhûd Bi'r-i Cemel. Yedinci kuyuda¹² üç kavî ile ihtilâf¹³ eylemişlerdür. Nitekim Hâfız Irâkî ehâdis-i [B186b] ecyâd tahrîcinde zikr olan yedi kuyu¹⁴ esâmîsinde bu nazmı buyurmuşdur:

إذا رمت آبار النبي بطيبة
فعدتها سبع مقالا بلا وهن
أريس و غرس رومة و بضاعة
كذا بضعة قل بيترحاء مع العهن¹⁵

Tetimme

Mahfî olmasun ki hâlâ Medîne-i Münevverede cârî olan ayn müsem-mâdur Ayn-ı Zerkâ ile;¹⁶ fe-emmâ savâbı¹⁷ Ayn-ı Ezrak'dur. Zîrâ ol suyu¹⁸

1 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

2 kuyu B: -A

3 Zikri B: -A

4 sebkât eylemişdür ki A: sebk eyleyen B

5 bi'r A: kuyu B

6 âbâr-ı mübâreke A: mübârek kuyular B

7 ebyâr-ı Nebeviyye'den B: -A

8 kuyular hâlâ B: -A

9 بترحاء A B

10 Bi'r-i A: -B

11 Gurs A: Erîs B

12 kuyuda B: -A

13 ile ihtilâf B: -A

14 zikr olan yedi kuyu B: âbâr-ı seb'a A

15 "Hz. Peygamber'in (sav) Medine'deki kuyularına niyetlenince

Say onu yedi kuyu olarak şüpheşiz

Erîs, Gurs, Rûme ve Budâ'a

Aynı şekilde Busa, Beyruhâ ve İhn'i say"

16 cârî olan ayn müsem-mâdur Ayn-ı Zerkâ ile A: akan sunun ismi Ayn-ı Zerkâ'dur B

17 savâbı A: evlâsı B

18 ol suyu B: -A

Hazret-i Mu'âviye *radıyallâhu anh*¹ emri ile Mervân² Medîne-i Münevver'e³ icrâ eylemişti.⁴ Ve mezbûr⁵ Mervân ezraku'l-ayn olmağın⁶ Ezrak dimekle mülakkab olmuştu. Pes Ayn-ı Zerkâ dimeyüp Ayn-ı Ezrak demek gerektür. [A216b] *Vallâhu a'lem.*

Fasl-ı Sâni⁷

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vakfları⁸ beyânındadır.

Zührî *rahimehullâh*⁹ dir ki: **Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellemün evkâfları*¹¹** cemî'an Muhayrîk nâm Yehûdî emvâlidür ki Beni'n-Nadîr'den bir hibr idi, Hazret-i Risâlet-penâh'a *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² î mân getürmüşdi. Ammâ Vâkîdî demişdür ki: Mezbûr Yehûdî¹³ î mân getürmemişdi, lâkin Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁴ muhibb olup ba'zı gazavâtda müsâ'ade eylemişti. Vefât eyledükde Müslümânlar makberelerinin bir cânibinde¹⁵ eylediler, fe-emmâ defn idüp¹⁶ namâzı kılınmadı. Zührî'den mervidür ki Muhayrîk nâm Yehûdî¹⁷ cemî' emvâlini Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹⁸ vasiyyet idüp Uhud Gazâsı'nda hâzır olup küffâr ile¹⁹ mukâtele idüp [B187a] anda maktûl oldu. Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*²⁰ buyurdu ki: "Muhayrîk sâbık-ı Yehûdî'dür ve Selmân sâbık-ı²¹ Fârs'dur ve Bilâl sâbık-ı Habeş'dür." Bu hakîr dir ki: İşbu hadîs-i şerîfden ma'lûm olur ki

1 *radıyallâhu anh* A: -B

2 Mervân A: Mervân nâm kimesne B

3 Medîne-i Münevver'e B: -A

4 icrâ eylemişti A: akıtmış idi B

5 mezbûr B: -A

6 ezraku'l-ayn olmağın A: gözleri gök olmağla B

7 **Fasl-ı Sâni** A: **İkinci Fasl** B

8 **Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vakfları** B: **Sadakât-ı Nebeviyye** A

9 *rahimehullâh* A: *rahmetullâhi aleyh* B

10 **Peygamber** A: **Rasûl** B

11 **evkâfları** B: **sadakâtları** A

12 Risâlet-penâh'a *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Peygamber'e B

13 mezbûr Yehûdî B: -A

14 Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Rasûl *aleyhi's-selâma* B

15 cânibinde B: nâhiyesinde A

16 defn idüp A: -B

17 nâm Yehûdî B: -A

18 Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Peygamber *aleyhi's-selâma* B

19 küffâr ile B: -A

20 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Rasûl-i Ekrem B

21 sâbık-ı B: -A

Muhayrîk îmâna gelmiş ola.¹ Ve dahi müsbet, nâfi üzere râcih olmak aslı iktizâ ider ki Muhayrîk'un² İslâm'ına hükm oluna. *Vallâhu a'lem.*

Zührî'den mervîdür ki Hazret-i Peygamber'e³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* müte'allik olan Muhayrîk emvâlî⁴ bunlardur ki zikr olunur: Delâl [A217a] ve Burka ve A'vâf ve Sâfiye ve Mîseb ve Husnâ ve Meşrebe-i Ümm-i⁵ İbrâhîm'dürler. Ammâ Sâfiye ve Burka ve Delâl ve Mîseb; bunlarun dîvârları⁶ biri birine mücâvirdür⁷ A'lâ-yı Savreyn⁸ dimekle ma'rûf yerde, Mer-vân bin el-Hakem kasrı ardındaki Vâdî-i Mehzûr'dan su alurlar. Sâfiye hâlâ Medîne-i Münevver'e'nün şarkisinde Ciz'-i Zühreye dimekle ma'rûfdur. Burka dahi ma'rûfdur, ol nâhiyede kible cânibine mâ'ilce[dür].⁹ Delâl dahi ma'rûf ciz'dür, Sâfiye'nün cânib-i kiblîsinde Melikî'ye karîb ki Medrese-i Şihâbiyye vakfidur.¹⁰ Mîseb egerçi hâlâ ma'rûf bağçe¹¹ değildir, fe-emmâ mezkûr üç dîvâra¹² muttasıl idüğü ma'lûmdur. Ve ammâ Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm Avâlî-i Medîne-i Münevver'e'de olan bağçelerdedür,¹³ Mescid-i Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm'de zikr olundu. Ve ammâ Husnâ, [B187b] Kuff nevâhîsinde bir bağçedür,¹⁴ bu dahi Vâdî-i Mehzûr'dan su alur. Husnâ; damm-ı hâ ve sükûn-ı sîn-i mühmeleteyn ile ve feth-i nûn ile. Hâlâ bu isim ile ma'rûf değildir. Eger Hannâ ki hâdan sonra nûn iledür; andan tashîf ise Mâcuşûniyye kurbında, cânib-i şarkisinde ma'rûfdur. Sâhib-i Târîh dir ki: Zâhir olan budur ki Husnâ hâlâ Hüseyniyyât¹⁵ dimekle ma'rûf yer ola¹⁶ ki Ciz'-i Delâl [A217b] kurbındadır,¹⁷ *vallâhu a'lem.* Ve ammâ A'vâf

1 hadis-i şerifden ma'lûm olur ki Muhayrîk îmâna gelmiş ola B: hadis-i şerif İslâm'ına delâlet ider A

2 Muhayrîk'un B: -A

3 Hazret-i Peygamber'e B: Hazret'e A

4 emvâlî A: mâlları B

5 Ümm-i A: -B

6 bunlarun dîvârları B: -A

7 mücâvirdür A: muttasıldur B

8 ضورين A B

9 Burka dahi ma'rûfdur, ol nâhiyede kible cânibine mâ'ilce[dür] A: -B

10 dahi ma'rûf ciz'dür, Sâfiye'nün cânib-i kiblîsinde Melikî'ye karîb ki Medrese-i Şihâbiyye vakfidur A: ol nâhiyede kible cânibine vâki' olmuşdur, ma'rûf bağçedür, Sâfiye'nün cânib-i kiblîsinde Melikî nâm bağçedür B

11 bağçe B: -A

12 mezkûr üç dîvâra B: havâ'it-i selâseye A

13 Medîne-i Münevver'e'de olan bağçelerdedür B: Medîne'dedür A

14 nevâhîsinde bir bağçedür B: nevâhîsindedür A

15 Hüseyniyyât A: حسينات B

16 yer ola A: bağçedür B

17 kurbındadır A: yanındadır B

bir ciz'dür¹ ki Medîne-i Münevvere'nün Avâlî'sinde Bi'r-i A'vâf'da haddi beyân olundu, bu dahi Vâdî-i Mehzûr'dan su alur. Bu hakîr dir ki: Husnâ ile A'vâf dahi Vâdî-i Mehzûr'dan su alıcak cümlesi bir yerde zikr olmak münâsibdi; lâkin ayırmak adem-i ittisâlden ötürüdür,² *vallâhu a'lem*. Vâkıdî'den mervîdür ki Hazret-i³ Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* hicretlerinden sonra yedinci senede bu yedi bâğçeyi⁴ vakf eyledi. *Vallâhu a'lem*.⁵

Ammâ Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* mübârek elleriyle dikdükleri eşcâr⁶ beyânında; İmâm-ı Ca'fer'den *radıyallâhu anh* mervîdür⁷ ki Hazret-i⁸ Selmân *radıyallâhu anh*⁹ Beni'n-Nadîr'den bir hâtunun memlûki¹⁰ idi. Ol hâtun Hazret-i¹¹ Selmân'ı mükâteb eylemişdi, bedel-i kitâbetinde şart eylemişdi ki Hazret-i Selmân *radıyallâhu anh* ol hâtuna¹² [B188a] bir mikdâr hurma ağaçları gars eyleye.¹³ Pes Selmân *radıyallâhu anh* hazretleri¹⁴ Peygamber'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* haber viricek Hazret-i Peygamber dahi¹⁵ Selmân için ba'zı eşcârı mübârek elleriyle diküp ol ağaçlar ol senede¹⁶ yemiş virmişdi. İşbu ağaçların¹⁷ yerlerinde ihtilâf vâkı' olmuşdur.¹⁸ Ba'zılar Delâl ve ba'zılar Mîseb ve ba'zılar Burka nâm bâğçelerdedür¹⁹ dimişler. Zâhir budur ki [A218a] Peygamber hazretlerinin²⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem*²¹ milklerine gelmezden evvel bu bâğçe²² ol hâtunun milki idi.

1 ciz'dür A: bâğçedür B

2 ayırmak adem-i ittisâlden ötürüdür A: bir mahalde zikr olunmadığı biri birine muttasıl olmadığı olmakdur B

3 Hazret-i Rasûl B: Rasûl-i Ekrem A

4 bu yedi bâğçeyi B: havâ'it-i seb'ayı A

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 **dikdükleri eşcâr** A: **gars eyledükleri ağaçlar** B

7 mervîdür A: rivâyet olunur B

8 Hazret-i B: -A

9 *radıyallâhu anh* B: -A

10 memlûki A: kulu B

11 Hazret-i B: -A

12 Hazret-i Selmân *radıyallâhu anh* ol hâtuna B: -A

13 hurma ağaçları gars eyleye B: nahl-i mu'ayyen anun-içün dike A

14 hazretleri B: -A

15 haber viricek Hazret-i Peygamber dahi B: -A

16 ol ağaçlar ol senede B: eşcâr-ı mezbûre yılında A

17 ağaçların B: eşcârın A

18 vâkı' olmuşdur A: eylemişlerdür B

19 nâm bâğçelerdedür B: -A

20 hazretlerinin A: -B

21 *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

22 bu bâğçe B: -A

Fâ'ide: Bu yedi vakf bâğçe ki zikr olundu,¹ Hazret-i Fâtîma *radıyallâhu anhânun* matlûbı idi ki Peygamber² *sallallâhu aleyhi ve sellem* âhirete intikâl eyledüklerinden³ sonra ol bâğçeleri ve Hayber ve Fedek'den hâsıl olan eshümi ki gazâ mâlından hâsıl olan bir bölük develer idi, Hazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* murâd idinüp⁴ Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk⁵ *radıyallâhu anh*dan taleb eyledi. Hazret-i⁶ Sıddîk *radıyallâhu anh* ibâ idüp⁷ buyurdu ki: “Baban⁸ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* eylediği nesnenün hilâfın idemezüm.” deyü cevâb virdi. Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* âhirete intikâl eyledükden⁹ sonra Emîrül-Mü'minîn¹⁰ Hazret-i¹¹ Ömer *radıyallâhu anh* ol vakf bâğçeleri¹² Hazret-i Alî ve Hazret-i Abbâs'a *radıyallâhu anhumâ* müştereken nezâretlerin¹³ **[B188b]** virüp, fe-emmâ Hayber ve Fedek'den hâsıl olan bir bölük develer virmedi.¹⁴ Mervîdür ki Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh*¹⁵ لا نورث، ما تركنا صدقة¹⁶ hadîs-i şerîfi ile âmil olup ol vakfları Evlâd-ı Nebî *aleyhimüs-selâma* virmezdi.¹⁷ Ve dahi mervîdür ki Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh*¹⁸ Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* huzûr-ı şerîfine gelüp Hazret-i Fâtîma *radıyallâhu anhânun* taleb eylediği sadakâtı hadîs-i şerîfe mu'terif iken¹⁹ taleb eylediler. Fe-emmâ taleplerine sebep milkleri olmak için değil idi, belki hemân ol vakflarun nâzırı ve mütevellî-

1 Bu yedi vakf bâğçe ki zikr olundu B: Mevâzi'-i seb'a-i mezbûre A

2 Hazret-i Fâtîma *radıyallâhu anhânun* matlûbı idi ki Peygamber A: Hazret-i Rasûl B

3 âhirete intikâl eyledüklerinden B: vefâtlarından A

4 gazâ mâlından hâsıl olan bir bölük develer idi, Hazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* murâd idinüp B: ile bile A

5 Ebû Bekr es-Sıddîk B: Sıddîk'dan A

6 Hazret-i B: -A

7 ibâ idüp A: virmeyüp B

8 Baban B: -A

9 deyü cevâb virdi. Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* âhirete intikâl eyledükden B: -A

10 Emîrül-Mü'minîn A: -B

11 Hazret-i B: -A

12 ol vakf bâğçeleri B: sadakât-ı mezbûreyi A

13 müştereken nezâretlerin B: -A

14 bir bölük develer virmedi B: eshümi ibkâ eyledi A

15 Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk *radıyallâhu anh* B: Ebû Bekr es-Sıddîk A

16 “Biz peygamberler miras bırakmayız, bizden geriye kalanlar sadakadır.” Buhârî, “Megâzî”, 14, (4036); Müslim, “el-Cihâd ve's-Siyer”, 16, (1758-59, 1761).

17 âmil olup ol vakfları Evlâd-ı Nebî *aleyhimüs-selâma* virmezdi B: ihticâc ider idi A

18 Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* ve Hazret-i Abbâs *radıyallâhu anh* B: Hazret-i Alî ve Abbâs *radıyallâhu anhumâ* A

19 Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* huzûr-ı şerîfine gelüp Hazret-i Fâtîma *radıyallâhu anhânun* taleb eylediği sadakâtı hadîs-i şerîfe mu'terif iken A: mezbûr hadîs-i şerîfe mu'terif iken ol vakfları B

si olmak idi.¹ Ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk² [A218b] *radıyallâhu anhu*n nazar-ı âliyeleri iktizâ eyledi ki nezâret ve tevlîyet halîfeye müfevvezdur. Ve li-hâzâ³ Emîrül-Mü'minîn⁴ Ömer *radıyallâhu anhu* ol vakfları⁵ Hazret-i Alî *radıyallâhu anhu*ya⁶ ve Hazret Abbâs *radıyallâhu anhu*ya⁷ virdüğü zamânda anlar ile şart u⁸ ahd eyledi ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve halîfesi⁹ Hazret-i¹⁰ Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anhu* ne tarîk-ıla¹¹ tasarruf ider idiler, anlar dahi ol minvâl üzere tasarruf¹² ideler. Andan sonra ol vakflar¹³ Hazret-i Alî *radıyallâhu anhu* tasarrufında idi. Anlardan sonra Hazret-i İmâm-ı Hasan mutasarrıf oldu, *radıyallâhu anhu*.¹⁴ Andan sonra İmâm-ı Hüseyin *radıyallâhu anhu* tasarrufında idi. Andan sonra Alî bin Hüseyin *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi. Andan sonra [B189a] Hasan bin Hasan *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi. Andan sonra Zeyd bin Hasan *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi.¹⁵ Andan sonra Ma'mer didi: Abdullâh bin Hasan *radıyallâhu anhumâ*¹⁶ tasarrufında idi Beni'l-Abbâs *radıyallâhu anhum*¹⁷ hilâfetlerine dek.¹⁸ Andan sonra Beni'l-Abbâs mutasarrıf oldılar. *Vallâhu a'lem*.

-
- 1 taleplerine sebep millikleri olmak için değil idi, belki hemân ol vakfların nâzırı ve mütevellisi olmak idi B: taleplerinin tevcihi budur ki istihkâkları nezâret ve tevlîyet tarîkiyle ola A
- 2 es-Siddîk A: -B
- 3 Ve li-hâzâ A: Anun-içündür ki B
- 4 Emîrül-Mü'minîn B: -A
- 5 ol vakfları B: -A
- 6 *radıyallâhu anhu*ya B: -A
- 7 *radıyallâhu anhu*ya B: -A
- 8 şart u B: -A
- 9 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve halîfesi A: Rasûl *aleyhi's-selâm* ve B
- 10 Hazret-i B: -A
- 11 tarîk-ıla A: vechile B
- 12 tasarruf B: -A
- 13 ol vakflar B: sadakât-ı mezbûre A
- 14 Anlardan sonra Hazret-i İmâm-ı Hasan mutasarrıf oldu, *radıyallâhu anhu* B: -A
- 15 İmâm-ı Hüseyin *radıyallâhu anhu* tasarrufında idi. Andan sonra Alî bin Hüseyin *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi. Andan sonra Hasan bin Hasan *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi. Andan sonra Zeyd bin Hasan *radıyallâhu anhumâ* tasarrufında idi B: İmâm-ı Hüseyin ve Hasan bin Hasan, anlardan sonra Zeyd bin Hasan A
- 16 *radıyallâhu anhumâ* B: -A
- 17 *radıyallâhu anhum* B: -A
- 18 dek A: gelince B

YEDİNCİ BÂB

Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb olan mesâcid beyânındadır ki seferlerde ve gazavât-ı mübârekede anlarda namâz kılmışlar.¹

Bu bâb üç fasl üzere müstemildür.

Fasl-ı Evvel

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Mekke-i Mükerrreme'ye giderken sülûk eyledükleri yolda vâki² olan mesâcid-i şerîfeler beyânındadır ki tarîk-ı Enbiyâ *aleyhimü's-salâtü ve's-selâmdur*.³

Mahfî olmasun ki işbu tarîk⁴ Ravhâ nâm mekân ve Mescid-i Gazâle nâm mekân-ı şerîfeden⁵ sonra müte'ârif ve meşhûr⁶ olup [A219a] yoldan ayrılıp⁷ Hayf'a ve Safrâ'ya ve Bedr nâm emâkine⁸ uğramaz; belki Mescid-i Gazâle'den geçüp Vâdî-i Nâziye nâm yere varıcak sol cânibine dönüp kıble cânibine doğru gidilir.⁹

Mescid-i Şecere: Bu şecere mugaylân şeceresidür¹⁰ Zül'-Huleyfe'de, ya'nî Alî Kuyusu nâm yerde. Hazret-i¹¹ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anun¹² gölgesinde iner idi. İşbu mescide Zül'-Huleyfe Mescidi dahi dirler. [B189b] Ehl-i¹³ Medîne-i Münevvere Mekke-i Mükerrreme'ye git-

1 **Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb olan mesâcid beyânındadır ki seferlerde ve gazavât-ı mübârekede anlarda namâz kılmışlar** A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* seferlerde ve gazâlarda namâz kıldıkları mescid-i şerîfler beyânındadır B

2 **vâki** B: -A

3 **tarîk-ı Enbiyâ *aleyhimü's-salâtü ve's-selâmdur*** A: mezbûr yola tarîk-ı Enbiyâ *aleyhimü's-selâmdirler* B

4 **tarîk** A: yol B

5 **nâm mekân-ı şerîfeden** B: -A

6 **ve meşhûr** B: -A

7 **yoldan ayrılıp** A: -B

8 **ve Bedr nâm emâkine** B: -A

9 **belki Mescid-i Gazâle'den geçüp Vâdî-i Nâziye nâm yere varıcak sol cânibine dönüp kıble cânibine doğru gidilir** B: -A

10 **şeceresidür** A: ağacıdur B

11 **ya'nî Alî Kuyusu nâm yerde. Hazret-i** B: -A

12 **anun** A: mezbûr ağacın B

13 **Ehl-i** A: Ahâlî-i B

dükleri zamânda ihrâm giyecek¹ mîkâtlar idi. Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem² *sallallâhu aleyhi ve sellem* Zü'l-Huleyfe'de iki rek'at namâz kılup mübârek nâkalarını yatırup binüp nâka kalkduktan³ sonra bu mescid kurbında tel-biye buyururlar idi. Bu bâbda ehâdîs-i kesîre vârid olmuştur. Matarî dir ki: Mezbûr mescid Zü'l-Huleyfe'de büyük mesciddür, rükn-i garbî-i şimâlî-sinde⁴ menâresi var idi ki tûl-i eyyâm⁵ ile münhedim oldu. Sâhib-i Târîh dir ki: Mezbûr mescid⁶ sene sekiz yüz altmış bir târîhinde tecdîd ü ta'mîr olunup müceddid olan kimesne⁷ mescid-i mezbûr kurbında olan⁸ kuyulara derece ihdâs eyledi. İşbu mescidün cânib-i kublîsinde⁹ bir küçük mescid dahi vardır ki binâsı Ömerî'dür. Matarî dir ki: Ba'îd değîldür ki Hazret-i Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* mescid-i sağırde namâz kılmış ola. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'l-Mu'arras: Esedî dir ki: Zü'l-Huleyfe'de iki mescid vardır; biri büyük mesciddür ki¹¹ andan halk ihrâm giyerler¹² ve biri dahi küçük mesciddür ki [A219b] Mescid-i Mu'arras olur. İşbu iki mescidün birbirine aralığı bir ok atımıdır. Ammâ seyl Mescid-i Mu'arras'ı harâb eylemişdür. İbn-i Ömer *radiyallâhu anhumâdan* mervîdür ki: "Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* hacc-ı şerîfe ya umreye [B190a] teveccüh eyledikleri hinde¹³ Zü'l-Huleyfe'ye gelüp mugaylân ağacı altında ki hâlâ büyük mescid anun yerindedür, nüzûl idüp hîn-i rücû'da batn-ı vâdide olan¹⁴ kumlukda develerin çökdürüp sabâha dek istirâhat ider idi." İşbu hadîsün âhirindedür ki mevzi'-i mezbûrî seyl harâb eylemişdür. Mevzi'-i mezbûrda¹⁵ Server-i Kâ'inât ve Hulâsa-i Mevcûdât *sallallâhu aleyhi ve sellem* vâkî'ala-

1 Medîne-i Münevvere Mekke-i Mükerrreme'ye gittükleri zamânda ihrâm giyecek B: -A

2 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

3 yatırup binüp nâka kalkduktan B: durduktan A

4 rükn-i garbî-i şimâlîsinde A: garbî şimâlî rükninde B

5 tûl-i eyyâm A: tûlû'z-zamân B

6 Mezbûr mescid B: -A

7 müceddid olan kimesne A: -B

8 mescid-i mezbûr kurbında olan B: -A

9 cânib-i kublîsinde A: kiblî cânibinde B

10 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

11 büyük mesciddür ki B: büyükdür A

12 ihrâm giyerler B: muhrim olur A

13 teveccüh eyledikleri hinde A: müteveccih oldukları zamânda B

14 hîn-i rücû'da batn-ı vâdide olan A: Mekke-i Mükerrreme'den rücû' eyledikleri zamânda vâdî ortasında B

15 Mevzi'-i mezbûrda B: Ol mekânda A

rında gördiler ki “Bathâ-yı mübârekdesin!” deyü hitâb olundılar. *Vallâhu a'lem*.¹

Mescid-i Şerefü'r-Ravhâ: *Sahîb-i Buhârî*'de dir ki: “Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* mescid-i sağırde namâz kıldı ki Şeref-i Ravhâ Mescidi'ne karîbdür.” Esedî dir ki: Seyâle nâm yerden Mescid-i Şeref'e varınca iki mildür ve Seyâle ile Ravhâ aralığı on bir mil yereddür² ve dahi Ravhâ ile Melel aralığı yedi mildür. Matarî dir ki: Şeref-i Ravhâ âhir-i Seyâle'dür Mekke'ye müteveccih olduğun hâletde. Ve mezbûr Seyâle işbu mekândur ki Ferş-i Melel'i [A220a] anda kat' idersin, ya'nî ana mürûr idüp Sümâm nâm büyük taşlıklar cânibine gelür ve Melel'den nüzul idüp sol cânibe ki kibleye müstakbel olursın.³ Ve Seyâle'nün âhirinde ki Şeref-i mezkûrdur, mescid ana karîbdür. Ve ana karîb kubûr-ı kadîme vardır ki [B190b] medfen-i ehl-i Seyâle idi. Ve mescid yanında olan kubûr, Kubûr-ı Şühedâ dimekle ma'rûfdur; ihtimâl vardır ki Ehl-i Beytü'n-Nebevî kabirleri⁴ ola ki Süveyka nâm yerde sâkin olurlardı, zulmen katl olunmuşlar idi. *Vallâhu a'lem*.

Mescid-i Irku'z-Zubye: Vâdî-i Ravhâ'ya nüzûl eyledükden sonra kibleye müteveccih iken [yol senün] sol cânibinde olduğu hâletde [yürüyesin], tâ ki yol mağrib cânibine dönüp sen bir dağ altında olasın,⁵ sağ cânibinden evvel önine mülâkî olan mesciddür ki senün sağ yanına vâkî' olup kible sinde binâ var idi ki düşüp harâb olmuşdur,⁶ mescid-i mezbûrda Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* namâz kılmışlar idi. Bu mahal Irku'z-Zubye dimekle ma'rûfdur. Cebel-i Verkân [ol zamânda senün] yesârında⁷ vâkî' olur. Dirler ki bu mekânda Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Gazâ-i Bedr'e gider iken küffâr ile muhârebeye⁸ meşveret eylemişlerdür. Bu yerden Rav-

1 *Vallâhu a'lem* A: -B

2 ve Seyâle ile Ravhâ aralığı on bir mil yereddür B: -A

3 mezbûr Seyâle işbu mekândur ki Ferş-i Melel'i anda kat' idersin, ya'nî ana mürûr idüp Sümâm nâm büyük taşlıklar cânibine gelür B: ol Seyâle yerdür ki kat' idersin anda Ferş-i Melel'i ve hâl budur ki Sümâm nâm sahrâları sağ cânibine düşer A

4 Ehl-i Beytü'n-Nebevî kabirleri B: Ehl-i Beyt kubûrî A

5 tâ ki yol mağrib cânibine dönüp sen bir dağ altında olasın A: bir dere gelüp yol garb cânibine dönüp bir dağ altına gelesin B

6 düşüp harâb olmuşdur B: düşmüşdür A

7 [ol zamânda senün] yesârında A: anun solında B

8 mekânda Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Gazâ-i Bedr'e gider iken küffâr ile muhârebeye B: mahalde Kıtâl-i Bedr için A

hâ'ya dek¹ iki mildür. Sahîb-i Târîh dir ki: Mezbûr mescid-i şerîfün âsârı [A220b] hâlâ mevcûddur. *Vallâhu a'lem.*²

Mescidü'r-Ravhâ: Vâkîdî Gazve-i Bedr'de³ dir ki: Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Gazâ-i Bedr'den rücû' eyledükleri zamânda hiçbir yerde konmayup⁴ seyr eyledi,⁵ tâ Ravhâ'ya gelince yürüdiler.⁶ Ramazân-ı Şerîf'ün [B191a] on beşinci gicesi idi ki çehârşenbe gicesi idi,⁷ pes Bi'r-i Ravhâ kurbında namâz kıldılar. Ol zamânda Ravhâda birkaç kuyular var idi, hâlâ bir kuyudan gayrı kuyu yokdur. *Vallâhu a'lem.*⁸

Mescidü'l-Munsaraf: Hâlâ Mescid-i Gazâle dimekle ma'rûfdur. Vâdî-i Ravhâ'nun evâhirinde, dağ dibindedür. Mekke-i Mükerreme'ye giden kimesnenün sol cânibinde gelür. Fe-emmâ hâlâ harâb olup âsârından gayrı nesne kalmamışdur. Mescid-i mezbûr kurbında duran kimesnenün⁹ sol cânibine düşer Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün Mekke-i Mükerreme'ye¹⁰ sülûk eyledükleri yol. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'r-Ruveyse: Mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* nüzûl ider idiler Serha-i Dahme gölgesinde, Ruveyse kurbındaki yolun sağ cânibinde.¹¹ Ve dahi Esedî dir ki: Ruveyse'nün evvelinden Mescid-i Nebevî vardır.¹² Ve Ruveyse, Ravhâdan [on] üç mil kadar¹³ yoldur; kuyuları ve havzaları olup kesîr ve zîbâdur.¹⁴ Ve bir büyük dağ ana mukâbil ve menzilleri üzere müşrif olmuşdur ki Hamrâ dimekle ma'rûfdur.¹⁵ *Vallâhu a'lem.*¹⁶

1 yerden Ravhâ'ya dek A: mekândan Ravhâ'ya varınca B

2 Mezbûr mescid-i şerîfün âsârı hâlâ mevcûddur. *Vallâhu a'lem* B: Âsâr-ı mescid hâlâ mevcûddur A

3 Gazve-i Bedr'de A: -B

4 Hazret-i Risâlet-penâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* Gazâ-i Bedr'den rücû' eyledükleri zamânda hiçbir yerde konmayup B: Andan sonra Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* A

5 seyr eyledi A: -B

6 yürüdiler B: -A

7 Ramazân-ı Şerîf'ün on beşinci gicesi idi ki çehârşenbe gicesi idi B: Çehârşenbe gicesinde ki mübârek Ramazân'un nisfidür A

8 *Vallâhu a'lem* B: -A

9 duran kimesnenün A: -B

10 Mekke-i Mükerreme'ye B: -A

11 nüzûl ider idiler Serha-i Dahme gölgesinde, Ruveyse kurbındaki yolun sağ cânibinde A: Mescid-i Ruveyse kurbındaki yolun sağ cânibinde, Serha-i Dahme gölgesinde nüzûl iderdi B

12 Mescid-i Nebevî vardır B: mesciddür A

13 kadar B: -A

14 kesîr ve zîbâdur A: bağ u bağçeleri var idi B

15 Ve bir büyük dağ ana mukâbil ve menzilleri üzere müşrif olmuşdur ki Hamrâ dimekle ma'rûfdur A: Hamrâ dimekle ma'rûf bir büyük dağ vardır, ana mukâbildür ve menzilleri harâb olmuşdur B

16 *Vallâhu a'lem* B: -A

Mescid-i Seniyye-i Rekûbe: Feth-i râ ile. Mervîdür ki Peygamber [A221a] *sallallâhu aleyhi ve sellem* Seniyye-i Rekûbe nâm yerde¹ namâz kılmışlardır ve mescid binâ itmişlerdür. Seniyye'nün sağ cânibinde [B191b] Â'ir'dür ki Akabe-i Arc dirler, andan sonra üç mil kadar yolda² Arc'dur. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'l-Esâye: Sâ-i müsellese ve yâ-i tahtâniyye ile *nevâye* vezni üzerdür. Ercah-ı akvâlde mervîdür ki Server-i Enbiyâ³ *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁴ Bi'r-i Esâye'de iki rek'at namâz kılmışlardır. Bu mescid⁵ Arc'dan iki mil mikdârı ilerüdür. *Vallâhu a'lem.*

Mescidü'l-Arc: Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda namâz kılup kaylûle eylemişler.⁷ *Vallâhu a'lem.*⁸

Mescid-i Taraf-ı Tel'a: Bu mescid Arc ardındadır. Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda namâz kıldukları mervîdür.⁹ *Vallâhu a'lem.*¹⁰

Mescid-i Lahyu Cemel: Esedî dir ki: Buradan¹¹ Talûb nâm yere varınca bir mil kadar yoldur. Ve Talûb bir kuyudur ki suyu galîzdür. Andan Arc'a varınca on mildür.¹² Mervîdür ki Hazret¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* muhrim iken anda¹⁴ namâz kılup¹⁵ hacâmat itdürdiler, ya'nî kan [aldurdılar]. Ba'zı rivâyetde bu mescid¹⁶ Sukyâ ile Ebvâ arasındadır. *Vallâhu a'lem.*¹⁷

1 nâm yerde B: -A

2 kadar yolda A: mikdârı yerde B

3 Server-i Enbiyâ B: Hazret A

4 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

5 Bu mescid B: -A

6 Rasûl-i Ekrem A: Server-i Enbiyâ B

7 anda namâz kılup kaylûle eylemişler A: Mescid-i Arc'de konup kaylûle idüp namâz kılmışlardır B

8 *Vallâhu a'lem* B: -A

9 Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda namâz kıldukları mervîdür A: Mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mescidde namâz kılmışlardı B

10 *Vallâhu a'lem* B: -A

11 Buradan A: Bu mescidden B

12 Talûb bir kuyudur ki suyu galîzdür. Andan Arc'a varınca on mildür A: -B

13 Hazret A: Peygamber B

14 anda A: ol mescidde B

15 namâz kılup B: -A

16 bu mescid B: -A

17 ile Ebvâ arasındadır. *Vallâhu a'lem* A: nâm mescid ile Ebvâ nâm mescid arasındadır B

Mescid-i Sukyâ: Esedî dir ki: Sukyâ'da mescid vardır ki Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûbdur.¹ Bir dağ kenârında[dur] ve anda dadlu [A221b] ayn vardır. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Medlece Ti'hin: Mervîdür ki Rasûl² *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda³ namâz kılup mescid binâ eylediler. Mescid-i Sukyâ ile Mescid-i⁴ Ti'hin arasında üç mil kadar yoldur. *Vallâhu a'lem.*⁵

Mescidü'r-Remâde: Bu mescid⁶ Ebvâ'dan [B192a] iki mil kadar yerdür.

Mescidü'l-Ebvâ: Mervîdür⁷ ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Ebvâ nâm yerde mescidi⁸ vardır. Ve mescidün yanında⁹ birkeler ve kuyular dahi vardır. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Beyzâ: Ebvâ'dan beş mil kadar yolda mescid-i me'sûr vardır ki ana Beyza dirlir. *Vallâhu a'lem.*¹⁰

Mescid-i Akabe-i Herşâ: Akabe altındadır, Ebvâ'dan sekiz mil kadar¹¹ yoldadır. Mekke-i Mükerra ile Medîne-i Müevvere'nün vasat-ı hakîkîsine¹² vaz' eyledükleri alâmet ol Akabe'den sonra bir mil kadar yerdedür. *Vallâhu a'lem.*

1 Hazret'e *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûbdur A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda namâz kılmişlardur B

2 Rasûl B: Hazret A

3 anda A: ol mescidde B

4 Mescid-i Sukyâ ile Mescid-i B: Sukyâ ile A

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 Bu mescid B: -A

7 Mervîdür A: Rivâyet olunur B

8 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Ebvâ nâm yerde mescidi B: Ebvâ'da mescid-i me'sûr A

9 mescidün yanında B: -A

10 Ebvâ'dan beş mil kadar yolda mescid-i me'sûr vardır ki ana Beyza dirlir. *Vallâhu a'lem* A: Bu mescid Mescid-i Ebvâ'dan beş mil kadar yerdedür, me'sûr mesciddür B

11 Akabe altındadır, Ebvâ'dan sekiz mil kadar A: Bu mescid Akabe altındadır, Akabe-i Ebvâ nâm mescidden sekiz mil mikdârı B

12 vasat-ı hakîkîsine A: aralığında B

Mescideyn-i¹ Cuhfe: Dimişler ki Cuhfe'de olan evvelki² mescide Mescid-i³ Gavres⁴ dirler ve âhirinde olan⁵ mescide Mescid-i E'imme dirler, ikisi bile Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mescid-i şerîfleridir.⁶ *Vallâhu a'lem.*

Mescid Ba'de'l-Cuhfe: Zâhiren Mescid-i Gadîr-i Hum demekle ma'rûf mekândur,⁷ mesâcid-i me'sûredendür.

Mescid Kable Kudeyd: Sâhib-i Târîh dir ki: İşbu mescid, Kudeyd nâm yere karîbdür ve yolun sağ yanındadır.⁸

Mescid-i Akabe-i⁹ Huleys: Akabe ile Huleys aralığı üç mildür. Akabe kurbında¹⁰ me'sûr¹¹ mesciddür.

Mescid-i Huleys: Huleys, Ka'be-i Mükerreme yolında Güzelce Birke didükleri mekândur.¹² Meşhûr ve ma'rûf [A222a] menzildür ki anda ayn¹³ ve büyük¹⁴ birke ve nahl¹⁵ vardır; hâlâ mevcûddur. [B192b] Dirler ki ol mahalde mescid-i me'sûr vardır. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Batn-ı Merrü'z-Zahrân: Esedî dir ki: Mekke-i Mükerreme ile Batn-ı Merr aralığı on yedi mildür, anda Hazret'e *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* mensûb¹⁶ mescid vardır. Dahi seyl için birke vardır, gâh olur ki mezbûr birkeyi Akik nâm ayndan doldurdurlar. Merâğî dir ki: Bu mescid, Mescid-i Feth demekle ma'rûfdur. Vâdî-i Merr'den Cümûm'a karîb olan mekân ki Cümûm'dan Mekke'ye zâhib olan kimesnenün sol câni-

1 **Mescideyn-i A: Mescid-i Benî B**

2 evvelki A: -B

3 Mescid-i B: -A

4 Gavres A: غوث B

5 âhirinde olan A: girü Cuhfe'de ikinci B

6 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mescid-i şerîfleridir B: mescid-i me'sûredendür A

7 Gadîr-i Hum demekle ma'rûf mekândur B: Gadîr-i Hum'dur A

8 yanındadır B: cânibinde A

9 **Akabe-i B: -A**

10 kurbında A: yanında B

11 me'sûr B: -A

12 Ka'be-i Mükerreme yolında Güzelce Birke didükleri mekândur B: -A

13 ayn A: akarsu B

14 büyük B: -A

15 nahl A: bağçe B

16 anda Hazret'e *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* mensûb A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûb ol mahalde B

bindedür, mescid-i mezbûr¹ anda olan mesîle karîbdür dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Serif: Sîn-i mühmelenün fethi ve râ'nun kesri ile Ümmü'l-Mü'minîn Meymûne *radıyallâhu anhâ* kabr-i şerîfi andadur.² Ve dahi Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiyyât* anda anun ile cem' olmuşlar idi. *Vallâhu a'lem.*

Mescid-i Ten'îm: Meymûne *radıyallâhu anhânun* kabr-i şerîflerinden üç mil kadar yoldadur. Dirler ki mescid-i mezbûr me'sûrdur.

Mescid-i Zî-Tuvâ: Abdullâh bin Ömer *radıyallâhu anhumâdan* mervidür ki Peygamber³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvereden Mekke-i Mükerreme'ye⁴ müteveccih oldukları zamânda mescid-i mezbûrda [A222b] nüzûl buyururlar idi ve gice anda beytütet ider idi,⁵ sabâh namâzını anda kılup Mekke-i Mükerreme'ye dâhil olurlar idi. Zî-Tuvâ, Mekke'de beyne's-Seniyeteyn'dür [B193a] ki Ehl-i Mekke Beyne'l-Hacûneyn dirler; ol yerden Mekke'ye gelince bir mildür.

Fasl-ı Sâni

Hâlâ Medîne-i Münevvereden Mekke-i Mükerreme'ye varup gelinen ma'rûf ve meşhûr olan tarîk-ı meslûkede⁶ vâki' olan mesâcid-i me'sûre beyânındadur.

Cümleden biri Zât-ı Ecdâl nâm yerde olan mesciddür ki Madîk-ı Safrâdadur. Ve biri dahi Cîzeteyn⁷ nâm yerde olan mesciddür ki bu dahi Madîk-ı Safrâdadur. Ve bir mescid dahi Zefirân-ı Müdbir'dedir. Mervidür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Zefirân-ı Mukbil muntehâsında namâz kılmışlardır. Zefirân bir ma'rûf vâdîdür ki Safrâdan azacuk yolda vâki' olmuşdur ki seyli cânib-i mağribden⁸ gelür ve Mısr huccâcı Medî-

1 mescid-i mezbûr B: -A

2 kabr-i şerîfi andadur A: ol mahalde medfûndur B

3 Peygamber A: Rasûl B

4 Mekke-i Mükerreme'ye B: Ka'be'ye A

5 nüzûl buyururlar idi ve gice anda beytütet ider idi A: konup gice ile ol mahalde yatup B

6 **meslûkede** A: âmmdur, anda B

7 حبيرتين A B

8 cânib-i mağribden A: mağrib cânibinden B

ne-i Münevver'e'yi ziyâret idüp¹ vakt-i rücû'da² Safrâ'yı sol cânibde koyup mezbûr vâdîden Yenbu'a revâne olurlar. Dahi Safrâ'da bir mesciddür ki Ubeyde bin el-Hâris bin Abdülmuttalib *radıyallâhu anh*³ Bedr Gazâsı'nda⁴ mecrûh olup Safrâ'da müteveffâ olup mescid-i mezbûr mahallinde⁵ defn olundu. Dahi Mescid-i Bedr'dür ki [A223a] yevm-i Bedr'de⁶ Peygamber⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* için bağladıkları arış,⁸ mezbûr mescid kurbında idi. Mescid-i mezbûr hâlâ Bedr bâğçelerine⁹ karîb¹⁰ ma'rûfdur [B193b] ve Ayn-ı Bedr dahi ana karîbdür. Dahi mescid-i mezbûrun kurbında, kible cânibinde bir âhar¹¹ mescid vardır ki Ehl-i Bedr mezbûr mescide Mescid-i Nasr dirler; aslı ma'lûm değildir. *Vallâhu a'lem.*

Fasl-ı Sâlis

Gazavât-ı mübâreke de Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem*¹² namâz kıldukları mesâcid-i şerîfe beyânındadır.

Cümleden biri bir mesciddür ki Asr nâm yerdedür ki Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hayber Gazâsı'na¹⁴ teveccüh eyledükleri vakitte¹⁵ ol mescidde namâz kılmışlardır. Ve dahi Sahbâ nâm yerde bir mesciddür ki Hayber'den kuşlık mikdârı¹⁶ yoldadır. Dirler ki redd-i şems¹⁷ hikâyeti ki vukû'ı meşhûrdur,¹⁸ bu mescidde vâki¹⁹ olmuşdur. Dahi Hay-

1 Medîne-i Münevver'e'yi ziyâret idüp B: -A

2 vakt-i rücû'da A: rücû' eyledüklerinde B

3 *radıyallâhu anh* B: -A

4 Bedr Gazâsı'nda B: Bedr'de A

5 mescid-i mezbûr mahallinde A: ol mescid yerinde B

6 yevm-i Bedr'de A: Gazâ-i Bedr günlerinde B

7 Peygamber B: Hazret A

8 arış: ot veya ağaçtan yapılmış çardak yahut gölgelik; bir mekânın tavanı

9 Bedr bâğçelerine B: nahîle A

10 karîb A: yakın B

11 âhar A: gayrı B

12 **Gazavât-ı mübâreke de Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*ün mübârek gazâlarda B**

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

14 Hayber Gazâsı'na B: Hayber'e A

15 vakitte A: zamânda B

16 Sahbâ nâm yerde bir mesciddür ki Hayber'den kuşlık mikdârı B: mesciddür Sahbâ'daki, Hayber'den kuşlık kadar A

17 redd-i şems A: güneşün redd olunması B

18 hikâyeti ki vukû'ı meşhûrdur B: -A

19 vâki' B: -A

ber kurbında bir mesciddür, dahi Hayber'de Şıkk ve Netât nâm mekân¹ aralığındaki mesciddür. Dahi Şemrân² nâm yerde olan mesciddür, bu dahi Hayber'dedir.³

Ammâ Gazve-i Tebûk Mesâcidi;⁴ Tebûk'den Zî-Huşub nâm yere gelince ki bir merhaledür Medîne-i Münevver'e den, cümle yigirmi mesciddür. **Evvel:** Tebûk'de olan mesciddür. Dirler ki Ömer bin Abdül'azîz *radıyallâhu anh* ol mescidi binâ [A223b] eylemişdür. **Sânî:** Seniyye-i Mîdrân nâm yeredür, Tebûk'e mukâbil. **Sâlis:** Zâtü'r-Rezâb Mescidi'dür ki Tebûk'den iki günlük yoldadır. **Râbî:** Ahdar nâm yerde olan mesciddür ki Tebûk'den dört günlük [B194a] yoldadır. **Hâmis:** Zâtü'l-Hıtmıyy'de olan mesciddür ki Tebûk'den beş menzil yeredür. **Sâdis:** Be'elâ nâm yerde olan mesciddür ki ba'zılar Bevlâ dirler, bu mescid⁵ dahi Tebûk'den beş menzil yeredür. **Sâbî:** Betrâ kenârındadır, Kevâkib nâm yerün müntehâsında.⁶ **Sâmin:** Târâ nâm yerün tarafındadır. **Tâsî:** Mîkârdan gayrı Zü'l-Huleyfe nâm yerde bir mesciddür.⁷ **Âşir:** Zü'l-Huleyfe'de olandır. ⁸ حليفة; hâ-i mu'ceme kesri ile, bir kavle feth-i [hâ-i] mu'ceme ile, bir kavle cîm kesri ile, bir kavle hâ-i mühmele fethi ile dört kavle olur,⁹ *vallâhu a'lem*. **On birinci:**¹⁰ Şevşak nâm yerde mesciddür. **On ikinci:**¹¹ Havzâ nâm yeredür. **On üçüncü:**¹² Vâdi'l-Kurâ nâm yeredür. **On dördüncü:**¹³ Sa'id-i Karh nâm yeredür. **On beşinci:**¹⁴ Gene Vâdi'l-Kurâ nâm yeredür.¹⁵ **On altıncı:**¹⁶

1 nâm mekân B: -A

2 شمر A B

3 bu dahi Hayber'dedir A: -B

4 **Gazve-i Tebûk Mesâcidi** A: **Tebûk Gazâsı Mesâcidi** B

5 mescid B: -A

6 Betrâ kenârındadır, Kevâkib nâm yerün müntehâsında A: Kevâkib nâm yerün müntehâsındadır, Betrâ kenârındadır B

7 yerde bir mesciddür B: yeredür A

8 حيفه A B

9 Ancak bu isim *Kâmûs* tercümesinde "ذُو الْحَلِيفَةِ" (Zü'l-Huleyfe)" şeklinde yazılmış ve Huleyfe'nin *cüheyne* vezninde olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bk. Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyanûsu'l-Basit fi Terceme-ti'l-Kâmûsi'l-Muhîr*, C. 4, s. 3662.

10 **On birinci** A: **Hâdiye aşer** B

11 **On ikinci** A: **Sâniye aşer** B

12 **On üçüncü** A: **Sâlise aşer** B

13 **On dördüncü** A: **Râbî'a aşer** B

14 **On beşinci** A: **Hâmise aşer** B

15 Gene Vâdi'l-Kurâ nâm yeredür B: Vâdi'l-Kurâ'dadır A

16 **On altıncı** A: **Sâdis'e aşer** B

Benî Uzre¹ karyesindedür. **On yedinci:**² Ruka'a nâm yereddür. Ve³ ba'zılar Rakme dimişler ve ba'zılar Sukyâ da dimişler, *vallâhu a'lem.*⁴ **On sekizinci:**⁵ Zî'l-Merve nâm yereddür, Medîne-i Münevvereden [A224a] on sekiz berîdlik yolda⁶ vâki' olmuştur. **On dokuzuncu:**⁷ Feyfâ nâm yereddür ki Medîne-i Münevvereden bir günlük yoldadır. **Yigirminci:** Zî-Huşub'dadır ki Medîne-i Münevvereye bir merhale yoldadır.⁸ *Vallâhu a'lem.*⁹

Dahi Server-i Enbiyâ [B194b] *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mesâcid-i müteberrikelerinden Mescid-i Hudeybiye'dür,¹⁰ dirler ki Mekke-i Mükerrime ile Cidde aralığındadır.

Dahi mahall-i ihrâm ve evvel-i Tihâme olan¹¹ Zât-ı İrk'dan iki buçuk mil kadar yerde olan mesciddür.

Dahi Mescid-i Ci'râne'dür ki vâdînün altındadır, mekân-ı mütebâ'ide. Ammâ karîbde vâki' olan mahall-i mürtefi'de olan binâyı¹² Kureyş'den bir kimesne binâ eylemişdür, pes mesâcid-i me'sûreden değildir.

Dahi Mescid-i Liyye'dür. Matarî dir ki: İşbu mescid ma'rûfdur Vâdî-i Liyye aralığında, ana karîb bir taş üzere¹³ bir eser vardır ki dirler Hazret¹⁴ *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek develeri ayağından olmuştur. Vâdî-i Liyye ile Vâdî-i Tâ'if aralığı sekiz mildür. *Vallâhu a'lem.*

Dahi Mescid-i Tâ'if'dür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Tâ'if'i muhâsara eylediği zamânda kendüleri ile Harem-i Muhteremlerinden Hazret-i Âişe *radiyallâhu anhâ* ve Hazret-i Ümm-i Seleme *radiyallâhu*

1 Uzre A: هذبه B

2 **On yedinci** A: **Sâbi'a aşer** B

3 Ruka'a nâm yereddür. Ve B: Ruka'adadır A

4 *vallâhu a'lem* A: -B

5 **On sekizinci** A: **Sâmine aşer** B

6 yolda B: -A

7 **On dokuzuncu** A: **Tâsi'a aşer** B

8 Medîne-i Münevvereye bir merhale yoldadır A: bir merhaledür Medîne-i Münevvereden B

9 *Vallâhu a'lem* B: -A

10 Mescid-i Hudeybiye'dür B: Hudeybiye Mescidi'dür A

11 mahall-i ihrâm ve evvel-i Tihâme olan A: -B

12 olan binâyı B: -A

13 bir taş üzere B: hacede A

14 Hazret A: Peygamber B

anhâ bile olmağın anlar için başka başka¹ [A224b] birer çadır kurup Hazret-i Risâlet-penâh² iki çadır arasında namâz kılmışlar idi; hâlâ ol yerde bir büyük câmi‘ binâ olunmuşdur. Câmi‘-i mezbûrun rükn-i kublîsinde³ Hazret-i Abdullâh bin Abbâs *radıyallâhu anhumânun* kabri-i şerîfleridir. Ve Mescid-i Nebevî [B195a] *aleyhi’s-selâm*⁴ câmi‘-i mezbûrun mu’ahharındadır iki küçücek kubbe arasında ki sahn-ı câmi‘de vâki’dür, dirler ki mezbûr iki küçücek⁵ kubbe Ezvâc-ı Tâhirât *radıyallâhu anhunne* için kurulan çadırlar yerine vaz‘ olunmuşlardır. *Vallâhu a’lem.*

Ma’lûm ola ki işbu bâbda haylice ihtisâr vâki‘ olmuşdur, kimini Fârisî diliyle tercüme iden azîz ve kimini Türkî diliyle tercüme iden azîz ihtisâr eylemişlerdür.⁶ Vechi budur ki bu zikr olunan mescid-i şerîflerün ekserinün⁷ husûsıyla mahalleri ma’lûm⁸ değildir. Ammâ fi’l-cümle zikre bâ’is⁹ budur ki şâyed iştiyâkı gâlib olan müştâklardan ba’zı kimesne teveccüh idüp râst gelüp¹⁰ *إِنّ الدّالّ على الخير كفاعله*¹⁰ olmağın¹¹ işbu hakîr dahi müsâb ola. *Vallâhu a’lem.*

1 Harem-i Muhteremlerinden Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* ve Hazret-i Ümm-i Seleme *radıyallâhu anhâ* bile olmağın anlar için başka başka B: Harem-i Muhteremleri için ki Hazret-i Âişe ve Ümm-i Seleme *radıyallâhu anhumâdur*lar, her biri için A

2 Hazret-i Risâlet-penâh B: -A

3 Câmi‘-i mezbûrun rükn-i kublîsinde A: Ol câmi‘ün kublî köşesinde B

4 *aleyhi’s-selâm* B: -A

5 küçücek B: -A

6 kimini Fârisî diliyle tercüme iden azîz ve kimini Türkî diliyle tercüme iden azîz ihtisâr eylemişlerdür B: kimi mütercim-i sâbıktan ve kimi mütercim-i lâhıktan A

7 bu zikr olunan mescid-i şerîflerün ekserinün B: gâlib-i mesâcid-i mezbûrenün A

8 husûsıyla mahalleri ma’lûm A: yerleri mahsûs B

9 zikre bâ’is A: zikr olunmağa sebep B

10 “İyiliğe teşvik edip (onun için) yol gösteren, iyiliği yapan gibidir.” İbn Hanbel, *el-Müsned*, 38/132, (23027).

11 olmağın A: muktezâsınca B

SEKİZİNCİ BÂB

Evdîye¹ ve âtâm ve ba'zı a'mâl ve cibâl-i Medîne-i Münevvere *alâ Müşerrifihâ ezke't-tabiyye* beyânındadır.

İşbu bâb iki fasl üzeredir.²

Fasl-ı Evvel

Medîne-i Münevvere'nün evdiyesi³ beyânındadır.

Vâdî-i Akîk: İşbu vâdînün [A225a] fazileti⁴ hakkında ehâdis-i kesîre vârid⁵ olmuştur ve fusahâ ve büleğâ ve şu'arâ bu vâdînün⁶ [B195b] medinde haylice nesne söylemişlerdir. Cümleden biri İbn-i Ömer *radıyallâhu anhumâ*dan mervîdür ki eyitdi: “İşitdüm Rasûl-i Ekrem'i *sallallâhu aleyhi ve sellem*,⁷ buyurur idi: “Bu gice bir kimesne bana haber virdi ve didi: İşbu mübârek vâdîde namâz kıl.” Ebû Gassân eyitdi: “Ahâlî-i⁸ Medîne-i Münevvere'den cem'-i kesîr bana haber virdiler ki Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* her kaçan istimâ' ider idi ki Vâdî-i Akîk seyli⁹ geldi, buyurur idi ki: “Gelün gidelüm ol mübârek vâdîye.” Bile gidüp suyından içüp teberrüken isti'mâl iderler idi.” Dahî mervîdür ki Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Vâdî-i Akîk cânibine inüp revâne¹¹ olup sa'âdetle rücû' eyledüklerinde Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* hazretlerine¹² hitâb idüp buyururlar idi ki: “Vâdî-i Akîk'den geldük, yeri ne gökçek yumuşak yerdür ve suyu ne gökçek dadlu sudur.” Pes Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* eyitdi: “Yâ Rasûlallâh, niçün ol vâdî-i şerîfe intikâl itmezüz?” Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* cevâbında buyurdılar: “Nice intikâl idelüm?”

-
- 1 **Evdîye** A: **Vâdîler** B
 - 2 üzeredir A: üzere müstemildür B
 - 3 **evdiyesi** A: **vâdîleri** B
 - 4 fazileti B: fazlı A
 - 5 vârid A: vâki' B
 - 6 bu vâdînün B: -A
 - 7 Rasûl-i Ekrem'i *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*den B
 - 8 Ahâlî-i A: -B
 - 9 Vâdî-i Akîk seyli B: sey-i Akîk A
 - 10 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B
 - 11 revâne A: müteveccih B
 - 12 hazretlerine B: -A
 - 13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

Halk bu yerde [A225b] menziller yapup¹ mütevattın olmuşlardır.” Dahî Enes'den *radıyallâhu anh* mervîdür ki: “Server-i Kâ'inât *aleyhi ezke't-tahiy-yât*² bana hitâb idüp buyurdi ki: “Yâ Enes, işbu mitharayı³ [B196a] alup bu mübârek vâdiden doldur ki sever bizi ve biz dahi anı severüz.” Dahî Seleme bin el-Ekva'dan *radıyallâhu anh* mervîdür⁴ ki: “Şikâr idüp av⁵ etinden Hazret'e⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* hediyeye iletür idüm. Günlerden bir gün Hazret⁷ beni tefakkud idüp⁸ bana buyurdi ki: “Kangı cânibde sayd ider idün?” Ben didüm: “Sayd⁹ ırak varup ben Vâdî-i Kanât üzere, Seyb cânibinde şikâr ider idüm.” Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bana¹⁰ buyurdi ki: “Eger Vâdî-i Akik'de şikâr ide idün, her kaçan sayda gider idün¹¹ seni gönderüp bile çıkar idüm ve geldükde sana istikbâl ider¹² idüm.” Bu hadîs-i şeriflerden¹³ gayrı dahi ehâdîs-i kesîre Vâdî-i¹⁴ Akik fazileti¹⁵ hakkında vârid olmuşdur. Mahfî olmasun ki Arsa-i Akik ta'yîninde ve hudûdı beyânında ihtilâf-ı kesîre ve kelâm-ı tavîl nakl olunmuşdur ki zikri bâ'is-i melâl olmasun deyü ehâdîs-i şerîfe-i mezkûre ile iktifâ olundu. Murâd olunursa *Târîh-i Arabî*'ye mürâca'at oluna. *Vallâhu a'lem*.

[A226a]

Vâdî-i Buthân: Rasûl-i Ekrem¹⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem*den mervîdür ki buyurdılar: “Buthân¹⁷ cennet tür'alarından bir tür'a üzerindedür.” *Tür'a*; damm-ı tâ-i [B196b] fevkâniyye ile makâma münâsib ma'ânîsinden ravzadur yâhûd derece yâhûd kuyu, *vallâhu a'lem*. İşbu vâdî-i şerîfün seyli

-
- 1 yapup A: binâ idüp B
 - 2 *aleyhi ezke't-tahiy-yât* B: *sallallâhu aleyhi ve sellem* A
 - 3 mitharayı A: matarı B
 - 4 mervîdür A: rivâyet olunur B
 - 5 av A: sayd B
 - 6 Hazret'e A: Peygamber B
 - 7 Hazret B: -A
 - 8 beni tefakkud idüp A: -B
 - 9 Sayd A: -B
 - 10 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bana B: -A
 - 11 her kaçan sayda gider idün B: vardukda A
 - 12 istikbâl ider A: karşı çıkar B
 - 13 Bu hadîs-i şeriflerden B: Mezbûrdan A
 - 14 Vâdî-i B: -A
 - 15 fazileti B: -A
 - 16 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B
 - 17 Buthân A: Vâdî-i Buthân B

Medîne-i Münevver'e'nün menâzili içinden garbî cânibinden¹ mürûr idüp Harre üzerinden Cifâf nâm yere varur. Mebde'i Mâcuşûniyye'ye karîbdür ve âhiri Mesâcid-i Feth'ün cânib-i garbîsindedür.²

Vâdî-i Rânûnâ:³ Rânûn dahi dirler. İşbu vâdînin seyli dahi Vâdî-i But-hân seyli ile bir yerde⁴ cem' olurlar.

Vâdî-i Kanât: Vâdî-i Şezât dahi dirler. Sultân⁵ Tübba', Medîne-i Münevver'e'ye geldükde⁶ ol vâdîde nüzûl eylemişlerdi. *Kâmûs*'da dir ki: "Bu vâdîye Ehl-i⁷ Medîne, Vâdî-i Kanât dirler, dahi yukaruda Harre-i Nâr⁸ seddi kurbında bir vâdîye Vâdî-i Şezât dirler." İşbu Vâdî-i Kanât seyli Vecc-i Tâ'if'den gelüp Erhadîyye nâm yere, dahi Karkaratü'l-Küdr nâm yere gelüp andan sonra Bi'r-i Ma'ûne'ye gelüp⁹ andan sonra Taraf-ı Kuddüm'e vâsil olup andan sonra kubûr-ı şühedâ-i Cebel-i Uhud'a¹⁰ mürûr ider; tâ ki Züğâbe nâm yerde ki seyler cem' olduğu yerdür, ol mahalde müntehî olur. Pes bu âlî seyldür ki eger Tâ'if'den [B197a] cem' olur [A226b] ise vasfı hadden tecâvüz idüp Medîne-i Münevver'e'ye muhît olur kible ve Şâm cânibinden; nitekim *Târîh-i Arabî*'de mufassalan¹¹ beyân olunmuşdur.

Vâdî-i Müzeynib: Mâcuşûniyye halfinde¹² olan kazâdadur. Vâdî-i Mehzûr'dan bir şu'be ile cem' olup seyli¹³ Vâdî-i Buthân'a dökülür.

Vâdî-i Mehzûr: Sadrı¹⁴ Harre-i Şevrân nâm yerün aksâsındadır.¹⁵ Benî Kurayza emvâli üzere mürûr idüp andan sonra Medîne-i Münevver'e'ye mürûr idüp kadîmü'z-zamânda Mescid-i Şerîf'e mürûr iderdi. Sadakât-ı Nebeviyye¹⁶ [ya'nî] Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vakf bâğ-

1 garbî cânibinden B: -A

2 cânib-i garbîsindedür A: garbî cânibindedür B

3 **Rânûnâ** A: -B

4 bir yerde B: -A

5 Sultân B: -A

6 Medîne-i Münevver'e'ye geldükde B: -A

7 Ehl-i A: ahâlî-i B

8 Nâr A: Âteş B

9 gelüp A: mürûr idüp B

10 kubûr-ı şühedâ-i Cebel-i Uhud'a A: şühedâ-i Cebel-i Uhud kabirlerine B

11 mufassalan A: tafsîlen B

12 halfinde A: ardında B

13 seyli B: -A

14 Sadrı A: -B

15 nâm yerün aksâsındadır B: -A

16 Sadakât-ı Nebeviyye A: -B

çeleri¹ Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm'den gayruları cemî'an işbu vâdîden su içerler. Ve dahi mervîdür ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* hilâfetine² Vâdî-i Mehzûr bir mertebede³ seyelân eyledi ki Medîne-i Münevvere gark olayazdı. *Vallâhu a'lem*.

Fasl-ı Sâni

Medîne-i Münevvere'nün mübârek emkine ve cibâl⁴ ve âtâm ve a'mâline müte'allik olan elfâz zabtıdadur hurûf-ı tehecî tertîbi üzere. Ve bu zımnında ba'zı mevâzi' ahvâli ki bu âna dek beyân⁵ olunmamışdur, beyân olunur inşâ'allâhu te'âlâ.

Harfü'l-Elif⁶ (ı)

Âre: *Câre* vezni üzere. Furu' cânibinde büyük dağdur⁷ Müzeyne nâm [B197b] yere müte'allik ki etrâfında⁸ çeşmeler vardur ki [A227a] niçe karyeler mezbûr çeşmelerden ma'mûrdur; Karye-i Furu' ve Karye-i Ümmü'l-Iyâl ve gayruhumâ gibi.

Übâr: Hemzenün dammı ile bir yerdür. Ve **Übeyr**, Übâr tasgîri,⁹ Ecred vâdilerindendür ki seyli Yenbu'a dökülür.

Ebraku'l-Azzâf:¹⁰ Ayn-ı mühmele ve zâ-i [mu'ceme-i] müşeddede ile âhiri fâ'dur. Medîne-i Münevvere ile Rebeze¹¹ nâm mekân¹² arasındadır, Medîne-i Münevvere'den yigirmi mil mikdârı ırakdur ıraklığında.¹³ Lugatde *ebrak*, mürtefi'¹⁴ yere dirler ki taşdan ve kumdan ve balçıkdan hâlî olmaya.

1 Hazret-i Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellemün* vakf bâğçeleri B: -A

2 hilâfetine A: hilâfeti zamânında B

3 bir mertebede B: bu tarîk ile A

4 **emkine ve cibâl** A: dağları B

5 **beyân** A: zıkr B

6 **Harfü'l-Elif** A: **Hurûfü'l-Elif** B

7 Furu' cânibinde büyük dağdur B: büyük yüce dağdur قرع cânibinde A

8 etrâfında B: nevâhîsinde A

9 Übâr tasgîri A: tasgîr-i Übâr B

10 ابرق العران A: ابرق العراف B

11 Rebeze A: زبده B

12 nâm mekân B: -A

13 Medîne-i Münevvere'den yigirmi mil mikdârı ırakdur ıraklığında B: yigirmi mil mikdârı Medîne'den ba'iddür A

14 Lugatde *ebrak*, mürtefi' A: Yüce B

Üblâ: *Hublâ* gibi. Birkaç dağdur, Benî Süleym tâ'ifesine müte'allik Sevârikıyye nâm karye¹ ile Rıhdıyye arasındadır. Medîne-i Münevver'e den dört günlük yoldadır.

Ebvâ: *Halvâ* gibi. Mescid-i Ebvâ'da zıkr olundu. Esahh budur ki Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ² *sallallâhu aleyhi ve sellemün*³ vâlideleri anda medfûnedür ki Medîne-i Münevver'e den rücû' eyledüklerinde vefât eylemişdi.⁴

Esâye: Mescid-i Esâye'de geçmiştir.⁵ Hemzede feth ve kesr ve damm câ'izdür.

Esebe: Tahrîk-i⁶ sâ-i müsellese ile, *kasaba* gibi, *eseb* cem'idür; şecer-i ma'rûf ma'nâsına. Bir gadîr ismidür ki anda Abdullâh bin ez-Zübeyr *radıyallâhu anhun*⁷ mâlı vardır.

Üseyfiyh: Damm-ı hemze ve feth-i [sâ-i] müsellese ve sükûn-ı [yâ-i] tahtâniyye-i muhaffefe ile kesr-i fâ ve dahi yâ-i tahtâniyye-i muhaffefe-i meftûha ile âhiri⁸ hâ. Akîk [A227b] vâdilerindendir.

[B198a]

Üseyl: *Esl* tasgîri. Bedr ile Safrâ⁹ aralığındadır. Âl-i Ca'fer bin Ebî Tâlib ayları andadır dirler. Rasûl-i Ekrem¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bedr Gazâsı'ndan rücû' eyledükleri vakitte ikinci namâzını ol mahalde kıldılar.

Ecred: Busa¹¹ nâm yerde olan Benî Hıdre utumu, dahi Cüheyne kavmine müte'allik bir dağdur ki Buvât nâm yerün cânib-i¹² Şâmî'sindedür. Dahi Ti'hin nâm yere dâhil olur iken bir dağ ismidür.

1 nâm karye B: -A

2 Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ A: Peygamber B

3 *sallallâhu aleyhi ve sellemün* B: -A

4 vefât eylemişdi B: müteveffâ olmuşdu A

5 geçmiştir A: zıkr olundu B

6 Tahrîk-i A: Tahrîr-i B

7 *radıyallâhu anhun* B: -A

8 âhiri B: -A

9 Safrâ B: Suğrâ A

10 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

11 بيضة A B

12 cânib-i A: -B

Eceşş: Cîm-i müteharrike ve şîn-ı mu'ceme-i müşeddede ile. Benî Üneyf utumudur, Kubâdadur. *Utum* lugatde yüce yere dirler ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanına varmak ile yâhûd üzerine çıkmak ile müşerref olmuş ola.¹

Ücüm-i Benî Sâ'ide: Hemzenün ve cîm'ün dammesiyle. Benî Sâ'ide'ye müte'allik utumdur, Zübâb nâm yere karîb.²

Ahbâb: *Habîb* cem'i vezniyle. Sevârikiyye yanında beldedir.

Ahcârû'z-Zeyt: Zeyt taşları ma'nâsına. Mâlik bin Sinân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* mezâr-ı³ şerîfi kurbında olan taşlardır ki zeyyâtlar⁴ üzerinde zeyt koyup bey' iderlerdi. Fe-emmâ⁵ hâlâ⁶ toprak ol taşları örtüp nâ-bedîd olmuşdur.

Ahcârû'l-Merâ':⁷ Mücâhid nâm kimesne bu mekânı⁸ Kubâdadur demişdür. *Vallâhu a'lem.*

Uhud: Dammeteyn ile ma'rûf ve meşhûr ve mezkûrdur.

Ahyâ: [A228a] Cem'-i hayy'dur. Seniyye-i Mirre tahtındaki⁹ Râbiğ'dedir. Ubeyde bin el-Hâris [B198b] *radıyallâhu anh* seriyeleri anda idi.

Ahzem: *Efdal* gibi. Melel ve Ravhâ arasında, hâlâ Huzeym demekle ma'rûfdur.

Ahdar: *Evvel* gibi; dâd-ı mu'ceme ile. Menâzil-i şerîfe-i Nebeviyye'dendir, Tebûk'e karîbdür.

Ezâhir: *Ezhar* cem'i. Bir vâdinün adıdır.

Urâbin: Damm-ı hemze ile ve feth-i râ ve kesr-i [bâ-i] muvahhade ile âhirinde nûn.¹⁰ Bir menzildür ki Safrâ Madîki'nda münhadir olur.

1 ki Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanına varmak ile yâhûd üzerine çıkmak ile müşerref olmuş ola B: -A

2 karîb A: yakındur B

3 *aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* mezâr-ı A: *radıyallâhu anh* kabri-i B

4 zeyyâtlar A: zeyt satıcılar B

5 Fe-emmâ B: -A

6 hâlâ A: -B

7 أحجار المر A B

8 bu mekânı B: -A

9 tahtındaki A: altındadır ki B

10 âhirinde nûn A: âhirindedür B

Ersed: Sâ-i müsellese ve dâl-i mühmele ile, *Ahmed* vezni üzere. Ebvâda vâdîdür.

Erhadıyye: Hâ-i mühmele ile dâd-ı mu'ceme ve yâ-i tahtâniyye-i müşdedede iledür. Rıhdıyye dahi dirler, râ'nun kesriyle.¹ Bir karyedür ki mezra'alara ve kuyulara müştemildür, Üblâ nâm mekân nâhiyesinde Hacr nâm karyeye muhâzîdür.²

Eskuf: Râbiğ³ cânibinde bir dağdır.

Esvâf: Hemzenün fethi ile âhirinde fâ, *ef'âl* vezni üzere. Bakî'-i Şerîf cânibindedür, Cebel-i⁴ Yenbu'un cânib-i Şâmî tarafındadır,⁵ Uhud yolında. Esâvîf⁶ dahi dirler. Ve dirler ki bu mekân⁷ Zeyd bin Sâbit *radıyallâhu anh* sadakasıdır. Bu kıssa ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* kuyu üzerinde oturup Şeyhayn *radıyallâhu anhumâ*⁸ ve Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* gelüp cennet ile mübeşşer [A228b] olup ba'de'l-izn⁹ dâhil olmak nitekim Bî'r-i Erîs'de sebkate eylemişdür,¹⁰ Esvâf kuyularından bir kuyu üzerinde olduğu dahi mervîdür. [B199a] Fe-emmâ bu rivâyetde mübeşşer Hazret-i¹¹ Bilâl *radıyallâhu anh* olmuşlardır.

Eş'ar: Hicrî dir ki: Eş'ar ve Ecred sıfatını Cüheyne Dağları'ndan iki dağda müşâhede eyledüm. Eş'ar Dağı'nun¹² haddi Yemen cânibinden¹³ Ravhâ Vâdîsi'dür, Şâm cânibinden Buvâtân.

Eşnef:¹⁴ Mescid-i Harbe'ye mukâbil utumdur.

1 dammesiyle A B

2 mezra'alara ve kuyulara müştemildür, Üblâ nâm mekân nâhiyesinde Hacr nâm karyeye muhâzîdür B: müştemildür mezra'alara ve kuyulara, ana muhâzîdür Hacr nâm karye ki dirler Üblâ nâhiyesindedür A

3 Râbiğ B: Râbüğ A

4 Bakî'-i Şerîf cânibindedür, Cebel-i B: -A

5 Yenbu'un cânib-i Şâmî tarafındadır A: -B

6 Esâvîf A: أشاویف B

7 Ve dirler ki bu mekân B: -A

8 *radıyallâhu anhumâ* B: -A

9 ba'de'l-izn B: ba'de'l-ezân A

10 sebkate eylemişdür A: beyân olunmuşdur B

11 Hazret-i B: -A

12 Eş'ar Dağı'nun B: Eş'ar'un A

13 cânibinden A: tarafından B

14 أشنتق A: أشنتق B

Adâ'et-i Benî Gıfâr: Dâd-ı mu'ceme ve hemze-i maksûre ile; su cem' olacak yerdür.

Udâh: Mu'cemeteyn ile, *gurâb* vezni üzere. Vudâh dahi dirler. Arfecâ nâm yerden bir gicelik yolda bir bâzârdur.²

Adâfir (?): Birkaç seniyyedür ki Hazret-i Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bedr'e müteveccih iken Zefirân'dan irtihâl idüp mezbûr seniyyelere mürûr eylediler.

İdam: *İneb* vezni üzere. Bir vâdîdür ki Dîka dimekle ma'rûfdur.

Atvel: Benî Ubeyd menziline utumdur, Mescid-i Harbe kurbında, kıblesi³ cânibindedür.

A'sâr: Cem'-i *öşr*. Akîk vâdilerindendür.

A'zum: Zâ-ı mu'cemenün dammesiyle. Bir azîm dağdur, Zâtü'l-Ceyş nâm yerün cânib-i şimâlinedür. *Efal*-i tafdil vezni üzere⁴ dahi [A229a] ba'zıları tashîh eylemişler. Mezbûr dağun ardında bir nebiyyullâh⁵ yâhûd bir veliyyullâh⁶ medfûndur dirler. *Vallâhu a'lem*.

A'mâd:⁷ Dört utumdan ibâretdür⁸ ki Mezâd ile Düveyhıl [B199b] aralığındadır.

A'vâf: Sadakât-ı Nebeviyye'nün biridür. Avâf dahi dirler.

A'vas: *Ahmer* gibi; mühmeleteyn ile. Sâ'ib ve Matlab kuyularıdır, Medîne-i Münevver'e'nün cânib-i şarkisindedür.

Efvâk:⁹ Fâ ve kâf ile, *esvâk* vezni üzere. Medîne-i Münevver'e bağçelerindendür. Ba'zılar hemzeyi kesr ile zabt eylemişler. *Vallâhu a'lem*.

Elâb: *Serâb* gibi. Eş'ar vâdilerindendür.

1 أضاة A: أضاد B

2 Arfecâ nâm yerden bir gicelik yolda bir bâzârdur B: Bâzârdur Arfecâ nâm yerden bir gicelik yolda A

3 kıblesi A: -B

4 Yani bu yer isminin *efal* vezni üzere kurulan ism-i tafdil biçimindeki "A'zam" şeklinde bir kullanımının daha bulunduğu ifade edilmektedir.

5 nebiyyullâh B: nebî A

6 veliyyullâh B: velî A

7 A'mâd B: أعمال A

8 utumdan ibâretdür A: utumdur B

9 Efvâk A: أعواق B

Elben:¹ Hemzenün ve bâ-i muvahhadenün fethi ile ve lâm'un sükûniyy-la. Efsah lugat budur, nitekim Yelben'de gelse gerekdür.

Elhân: *Nebhân* gibi. Bir mevzi'dür Benî Kurayzâda.

Ümmü'l-Iyâl: Bir ayndur ki andan bir karye müntefi' olurlardur, karye-i mezbûre² Hazret-i³ Fâtımatü'z-Zehrâ⁴ *radıyallâhu anhânun* sadakasıdır, ya'nî⁵ vakfidur. İbn-i Hazm dir: İşbu karye Talha bin Ubeydullâh⁶ oğlınıdur ki ol karyenün bâğçelerine seksen bin altun harc idüp mîvesinden senevî dört bin altun hâsil olurdu,⁷ yigirmi binden ziyâde hurma ağacı vardır dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Emec:⁸ [A229b] İki feth ile. Bir vâdîdür ki ol Garrân⁹ nâm vâdî ikisi Benî Süleym Harresi'nden deryâya dökülürler. Mekke'ye giden kimesne Huleys'den iki mil ayrıldıktan sonra mezbûr iki vâdînün evvelkisinden geçüp andan sonra bir mil gitdükden¹⁰ sonra ikinciden dahi geçer ki ana Vâdî-i Ezrak dirler. *Vallâhu a'lem.*

İmre (İmmere): [B200a] Hemze kesri ile; *kisre* gibi. Sitâriyye Cebelî'ne karîb bir yerdür. Ba'zı hemzeyi feth ile zabt eylemişler. *Vallâhu a'lem.*

En'um: Ayn-ı mühmelenün dammı ile. Bir dağ ismidür, Akik cânibinden gelen kimesnenün sağ cânibindedür. Ve ayn-ı mühmelenün fethi ile bir dağdur Âkıl batnında,¹¹ Himâ-yı Dariyye kurbındadır.

İhâb: *Kitâb* gibi. Yihâb dahi [yâ-i] tahtâniyye ile zabt olunmuşdur.

Evsât: Sîn ve tâ-ı mühmeleteyn ile. Sa'd bin Ubâde *radıyallâhu anh* dârında bir yerdür. *Vallâhu a'lem.*

1 **Elben** A: ألبن B

2 karye-i mezbûre A: mezbûr karye B

3 Hazret-i B: -A

4 Fâtımatü'z-Zehrâ A: Fâtıma B

5 sadakasıdır, ya'nî A: -B

6 Abdullâh A B

7 ol karyenün bâğçelerine seksen bin altun harc idüp mîvesinden senevî dört bin altun hâsil olurdu B: seksen bin dînâr anda harc idüp mîvesinden hâsil dört bin dînârdur A

8 ألج A B

9 وجران A B

10 gitdükden B: mikdârı geçdükden A

11 bir dağdur Âkıl batnında A: Âkıl nâm yer ortasındadır B

Harfü'l-Bâ (ب)

Bi'r-i Ermâ:¹ Hemzenün fethi ile ve râ'nun sükûniyle, *selmâ* vezniyle. Medîne-i Münevver'e den üç günlük yoldadır ki Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi² anun kurbında vâki' olmuştur.³

Bi'r-i Elye: Kuyruk ma'nâsına. Hazm-ı Benî Uvâl nâm yerdedir, Me-dîne-i Münevver'e den iki günlük yolda.⁴

Bi'r-i Cüşem:⁵ [A230a] Cîm'ün dammesiyle ve şîn-i⁶ mu'cemenün fethasıyla. İhtimâldür ki Benî Mâlik cediti olan Hazrec oğlunun ismi ola ki menzilleri Rânûnâ garbîsindedür, Benî Beyâda aralığındadır. Fe-emmâ şol ki ba'zılar dimişler ki Bi'r-i Cüşem Cürf'ededür, sahîh olduğu takdîrce mezkûr değıldür. *Vallâhu a'lem*.

Bi'r-i Hârîce: Hâ-i mu'ceme ve kesr-i râ ile. Kuyuyu ihdâs iden kimes-nenün ismidür. Hâlâ işbu kuyu ma'rûf⁷ değıldür.

Bi'r-i Harîf: Bi'r-i Erîs'de mücmelen beyân⁸ olundu.

Bi'r-i Hasıyy: Hâ-i mu'cemede zikr olunsa⁹ gerekdür.

Bi'r-i Düreyk: Tasgîr-i *derek*. Dürayk¹⁰ [şeklinde] kâf'la [B200b] dahi dinilmiştir.¹¹

Bi'r-i Zervân: *Mervân* vezni üzere. Zî-Ervân dahi dinilmiştir, Bi'r-i Ervân dahi dinilmiştir. İşbu kuyu Benî Zürayk'dadır ki Lebîd bin el-A'sam-ı münâfık *la'netullâhi aleyh*,¹² Rasûlullâh¹³ *sallallâhu aleyhi ve selleme*

1 Ermâ A: اروما B

2 Gazvesi A: Gazâsi B

3 kurbında vâki' olmuştur A: kurbındadır B

4 **Bi'r-i Elye:** Kuyruk ma'nâsına. Hazm-ı Benî Uvâl nâm yerdedir, Medîne-i Münevver'e den iki günlük yolda A: -B

5 **Cüşem** A: چشم B

6 şîn-i A: sîn-i B

7 ma'rûf A: beyân B

8 beyân A: zikr B

9 zikr olunsa B: gelse A

10 Dürayk B: -A

11 dahi dinilmiştir A: zikr olunmuştur B

12 *la'netullâhi aleyh* B: -A

13 Rasûlullâh A: Hazret-i Peygamber B

sihr idüp bi'r-i mezbûrda¹ defn eylemişdi, mezbûr kuyunun sâhibi idi. İşbu kuyunun suyu hınnâ gibi sarı olup² ve andan su içen hurma ağacı³ ru'ûs-ı şeyâtîn gibi⁴ idi. Pes emr-i vâcibü'l-ımtisâl-i Nebevî ile kuyudan sihri çıkardukdan⁵ sonra kuyuyu toprağla doldurdılar.⁶

Bi'r-i Ri'âb:⁷ Râ-i mühmelenün kesri ile andan sonra hemze ve elif ve bâ-i [A230b] muvahhade ile. Medîne-i Münevver'e'de bir kuyudur.

Bi'r-i Rükâne: Irâk yolındadır, Medîne-i Münevver'e'den on mil kadar ırakdur.⁸

Bi'r-i Zemzem: İki zây ile. Mekke-i Mükerrreme'de olan meşhûr Zemzem'un adaşı. Bi'r-i İhâb'da zikr olundu.

Bi'r-i Sâ'ib: Medîne-i Münevver'e'den bir günlük yoldadır, Necd yolunda. Ana müşrif olan dağa Cebel-i Şibâ⁹ dirler, *kitâb* vezni üzere. Mervîdür ki Hazret-i İbrâhîm Peygamber *alâ Nebiyyinâ Muhammedin ve aleyhi's-salâtü ve's-selâm*¹⁰ mezbûr dağ üzere nüzûl buyurdılar.

Bi'r-i Â'işe: Benî Vâkîf'dan bir kişinin ismidür. İşbu kuyu üzerinde mezbûr kimesnenün utumu¹¹ vardır. [B201a] Mescid-i Fadîh'un cânib-i kıblisindedür.

Bi'r-i Azk: Feth-i [ayn-ı] mühmele ve sükûn-ı [zâl-i] mu'ceme ile. Kubâda, Benî Üneyf menâzilinde ma'rûf mekândur.¹²

1 bi'r-i mezbûrda A: ol kuyuda B

2 sarı olup B: -A

3 andan su içen hurma ağacı B: nahli A

4 ru'ûs-ı şeyâtîn gibi A: şeytân-ı la'în başına benzer B

5 kuyudan sihri çıkardukdan B: sihr ihrâcından A

6 kuyuyu toprağla doldurdılar A: defn olundu B

7 **Ri'âb** A: رايب B

8 ırakdur A: ba'iddür B

9 Cebel-i Şibâ' B: -A

10 Hazret-i İbrâhîm Peygamber *alâ Nebiyyinâ Muhammedin ve aleyhi's-salâtü ve's-selâm* B: İbrâhîm *aleyhi ve alâ Nebiyyinâ's-salâtü ve's-selâm* A

11 utumu A: kasrı B

12 Kubâda, Benî Üneyf menâzilinde ma'rûf mekândur B: ma'rûfdur Kubâda, Benî Üneyf menâzilinde A

Bi'r-i Urve: Mübârek Akik Vâdîsi'ndedir, gâyetle meşhûr ve ma'rûf bi'rdür.¹ Hakkında,² dahi anda vâki' olan kasr hakkında şu'arâ ve büleğâ eş'âr-ı kesîre³ ile medh eylemişlerdür. *Vallâhu a'lem.*⁴

Bi'r-i Zâtü'l-Alem: Fethateyn ile. Ravhâ'ya mukâbıldür. Dirler ki Hazret-i⁵ Alî *kerremallâhu vecbehû*⁶ anda cin⁷ ile mukâtele eylemişdür. *Vallâhu a'lem.*⁸

Bi'r-i Gâdir: Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anh* vakflarıdır,⁹ Kubâ [A231a] cânibindedür.¹⁰

Bi'r-i Fâtıma bintü'l-Hüseyn, *radıyallâhu anhumâ*: Mervîdür ki ceddesi Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhumâ* menzil-i şerîflerinden in-tikâl eyledükde ol mübârek menzili¹¹ Velîd¹² alup Mescid-i Nebevî'ye mülhak¹³ eyledüğü ecilden [Fâtıma bintü'l-Hüseyn] Harre-i Garbiyye'de bi'r-i mezbûre¹⁴ yerinde iki rek'at namâz kılup du'â eyledükden sonra bi'r-i mezbûrun hafrına¹⁵ emr eylediler, emri mûcibince hafr eyledükleri¹⁶ vakitte kemâl-i sühûlet ile bi'r-i mezbûr peydâ¹⁷ oldu.

Bi'r-i Feccâr: Şatbiyye'de gelse gerekdür. *Feccâr*, cîm'ün teşdîdi ile.

Bi'r-i Midrî: Mîm'ün kesri ile dâl-i mühmelenün sükûnıyla. Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* anun kurbında seyl-i Mehzûr için sedd yapmış-dur.

1 ve ma'rûf bi'rdür A: kuyudur B

2 Hakkında A: -B

3 eş'âr-ı kesîre A: niçe şi'rlere B

4 *Vallâhu a'lem* A: -B

5 Hazret-i A: -B

6 *kerremallâhu vecbehû* B: *radıyallâhu anh* A

7 cin A: cinnahlar B

8 *Vallâhu a'lem* A: -B

9 vakflarıdır B: sadakâtlarından A

10 cânibindedür B: nevâhîsinde A

11 menzili A: mekânı B

12 Velîd A: Hazret-i Velîd *radıyallâhu anh* B

13 mülhak A: ilhâk B

14 bi'r-i mezbûre A: ol kuyu B

15 bi'r-i mezbûrun hafrına A: ol kuyunun kazılmasına B

16 hafr eyledükleri A: kazdukları B

17 bi'r-i mezbûr peydâ A: ol kuyu itmâm B

Bi'r-i Merak: Mîm ve râ'nun [B201b] fethi iledür, râ'nun sükûniyla dahi dimişler,¹ âhiri kâf'dur. İşbu kuyu Benî Zafer bâğçelerindedür, hâlâ Merakiyye dimekle ma'rûfdur. *Vallâhu a'lem.*²

Bi'r-i Muttalib: Muttalib bin Abdullâh bin Hantab-ı Mahzûmî'ye mensûbdur. Medîne-i Münevver'e'den altı mil kadar yoldadır, Necd yolu üzerindedür.

Bi'r-i Ma'ûne: Mîm'ün fethi ile ayn-ı mühmelenün dammı ile ba'de-humâ vâv ile nûn-ı meftûha, andan sonra hâ. Benî Süleym kuyularındadır, [A231b] dağlar arasındaki Harre-i Benî Süleym kurbındadır. Ma'ûne, vâdî ismidür ki kuyu ol vâdidedür.

Bi'rü'l-Melik: Lâm'un kesri ile. Melikden murâd Sultân³ Tübbâ'-ı Yemenî'dür ki mezbûr kuyuyu kendü menziline kazmışdı.

Bi'r-i Hüceym: Cîm ile, taşgîr sîgasıyla. Usbe'de utumdur.

Be'elâ: Fete-hât-ı selâse ile. Mesâcidde zikr olunmuşdur.

Betrâ: Bu dahi Mesâcid-i Tebûk'de zikr olunmuşdur.⁴

el-Becerât:⁵ Bâ-i muvahhade ile ve cîm'ün fethi ile. Musaggaran dahi mervîdür.⁶ Cebel-i Şevrân'da cem' olan yağmur suyudur. *Vallâhu a'lem.*⁷

Buhrân: Bâ-i muvahhadenün dammı ile, ba'zılar fethi ile dimişdür; hâ-i mühmelenün sükûniyla, âhiri râ ile dahi dinilmişdür. Ma'dendür, Fûru'dan yüce vâki' olmuş. İşbu mevzi'de gazve ve seriyye dahi vâki' olmuşdur.

Bahrec: Kubâ'da bir utumdur.

Bedâ: Bâ'nun fethi ile ve dâl'ün [B202a] tahfîfi ile. Vâdî'l-Kurâ'ya karîb mevzi'dür.⁸

el-Bedâyi': Mescid-i Şeyhayn'da zikr olundu.

1 dimişler A: zikr olunmuşdur B

2 hâlâ Merakiyye dimekle ma'rûfdur. *Vallâhu a'lem* A: -B

3 Sultân B: -A

4 zikr olunmuşdur B: geçmişdür A

5 **el-Becerât** A: -B

6 mervîdür A: zikr olunmuşdur B

7 *Vallâhu a'lem* B: -A

8 karîb mevzi'dür A: yakın bir yerdür B

Bedr: Bâ-i muvahhadenün fethi ile ve dâl-i mühmelenün¹ sükûnuyla bir kuyudur ki Bedr nâm kimesne mezbûr kuyuyu kazmışdı. Ve Bedr ile meşhûr² olan gazavât³ anda vâki' olmuş⁴ idi: Bedrü'l-Mev'id ve Bedrü'l-Kıtâl. Ve Bedrü'l-Ûlâ ve Bedrü's-Sâniye ve Bedrü's-Sâlise [A232a] dahi dinilir.

Birâk-ı Habt:⁵ Bâ-i muvahhadenün kesri ile ve hâ-i mu'cemenün fethi ile andan sonra olan [bâ-i] muvahhadenün sükûnuyla, âhirinde tâ-i fevkâniyye. Bir sahrâdur ki Mekke-i Mükerrreme'ye müteveccih olan kimesne Bedr'den ana mürûr ider.

Berâm: Bâ-i⁶ muvahhadenün fethi ile. Kesri ile dahi dimişler. Haymeye⁷ benzer bir dağdur Nakî⁸ a'lâsında, mağrib cânibinde. Asîb nâm mevzi⁹ ana mukâbildür mağrib cânibinden.¹⁰

Burka: Bâ-i muvahhade dammı ile, fethi ile dahi dirler; râ'nun sükûnuyla. Sadakât-ı Nebeviyye'de zikr olunmuşdur.

Burkatü'l-Îrât: Ayn-ı mühmele fethi ile ve [yâ-i] tahtâniyye sükûnuyla. Dariyye¹¹ ile bostân aralığında bir fezâdur. İmru'ül-Kays şi'rinde mezkûr¹² olan budur.

Birk: [Bâ-i] muvahhadenün kesri ile. Şüvâhıt nâm yere muhâzi¹³ bir vâdîdür Sevârikıyye nâhiyesinde. Seniyye-i Mebrek'e dahi Birk dirler.

Birke: Bâ-i muvahhade kesri ile. Ayn-ı Ezrak müntehâsındadır, Medîne-i Münevver'e de ma' rûf ve meşhûrdur.¹⁴

-
- 1 dâl-i mühmelenün A: dâl'ün B
 - 2 meşhûr A: mevsûf B
 - 3 gazavât A: gazâlar B
 - 4 vâki' olmuş B: -A
 - 5 **Habt** B: **Cennet** A
 - 6 Bâ-i B: -A
 - 7 Haymeye A: Çadıra B
 - 8 Nakî' A B
 - 9 mevzi' A: yer B
 - 10 cânibinden A: tarafından B
 - 11 Dariyye A: Harre B
 - 12 mezkûr A: zikr B
 - 13 muhâzi A: mukâbil B
 - 14 ve meşhûrdur A: yerdür B

Birme: Bâ-i¹ muvahhade kesri ile. [B202b] Belâkis nâm yere karîbdür. Hayber ile Vâdi'l-Kurâ aralığında anda çeşmeler ve bâğçeler vardır. Ma-hall-i mezbûra Zü'l-Beyza dahi dirler.

[A232b]

Berûd: Bâ-i muvahhadenün fethi iledür ve râ'nun dammı ile.² Taraf-ı Melel ve Taraf-ı Eş'ar aralığında bir yerdür. Harre-i Nâr cânibinde³ dahi bir yere dirler.

Bezvâ: Zâ ile, *helvâ* vezni üzere. Bir beyâz beldedür, sâhil-i baherden yüce yereddür. Gayka nâm mekân⁴ ile Câr ve Veddân⁵ nâm mekân⁶ aralığında bir yerdür, gâyet ile ıssıdır.

Buday': Bâ-i muvahhade dammı ile ve dâd-ı mu'ceme fethi ile, tasgîr-i *bid'*. Câr'un yesârındadır, Ayn-ı Gıfâr'dan aşagaca; nitekim Yâkût dimişdür. Zâhir budur, nûn harfinde zikr olunur.⁷

Bathâ: Bir ma'rûf vâdîdür ki seyl-i Akîk'a mülhak olur.⁸

Buthân: Bâ-i⁹ muvahhadenün dammı ile ve tâ'nun sükûnı ile; ve bir kavle¹⁰ evvelün fethi ile ve sâninün sükûnıyla; ve bir kavle evvelün fethi ile ve sâninün kesri ile¹¹ üç lugat üzeredür. Evdiyede¹² beyân olundu.

Batn-ı Nahle:¹³ Medîne-i Şerîfe'den¹⁴ iki günlük yoldur, anunla Medîne-i Münevvere arasındadır Taraf ki zikr olsa gerek.

Bu'âs: [Bâ-i] muvahhadenün harekât-ı selâsesi ile gelmişdür. Ba'zılar damm-ı [bâ-i] muvahhade iledür dimişler elbette ve damm-ı ayn-ı mühmele

1 Bâ-i B: -A

2 ve râ'nun dammı ile B: -A

3 Harre-i Nâr cânibinde B: Harre tarafında A

4 Gayka nâm mekân B: عقبه A

5 جار دوران A: جار رودان B

6 nâm mekân B: -A

7 Zâhir budur, nûn harfinde zikr olunur B: Zâhiren nûn harfinde gelendür A

8 **Bathâ:** Bir ma'rûf vâdîdür ki seyl-i Akîk'a mülhak olur A: -B

9 Bâ-i B: -A

10 kavle A: rivâyette B

11 ve bir kavle evvelün fethi ile ve sâninün kesri ile A: -B

12 Evdiyede A: Vâdilerde B

13 **Batn-ı Nahle** A: -B

14 Şerîfe'den A: Münevvere'den B

ile âhirinde [sâ-i] müsellese, ba'zılar ayn-ı mu'ceme ile zabt eylemişlerdür ve ba'zılar mu'cemeyi tashîfe haml idüp elbette mühmele iledür deyü cezm eylemişler. Bir yerdür Kavrâ'nun¹ âliyesinde [A233a] yâhûd hısdur yâhûd mezra'adur Benî Kurayza'nun, [B203a] Medîne-i Münevvereden iki mil kadar² ırakdur. Kavrâ hâlâ Kavrân demekle ma'rûf olmakdur, Delâl'den aşâğaca bir yerdür.³

Bu'bu':⁴ Bâ-i⁵ muvahhadenün dammı ile ve ayn-ı mühmele⁶ ile. Kubâ'da bir utumdur.

Buğaybiğa: İki gayn-ı mu'ceme ile, *buğbuğ* tasgîri. Rişâ'ya yakın kuyudur. *Rişâ*, kısa ip ma'nâsına. *Buğaybiğât* dahi dirler; çeşmelerdür ki Emîr-ü'l-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* evvel kerre Yenbu' nâm mevzi'e⁷ geldükde anları icâd idüp vakf⁸ eyledi. Anların zamân-ı sa'âdetlerinde⁹ hâsil olan hurma¹⁰ bin vesak¹¹ olurdu. Hayfü'l-Erâk nâm mekân¹² ol cümledenür, Hayf-ı Leylî ve Hayf-ı Nistâs¹³ dahi anlardandur dirler, *vallâhu a'lem*. İmâm-ı Hüseyin *radıyallâhu anh* anı Abdullâh¹⁴ bin Ca'fer *radıyallâhu anhuya*¹⁵ virmişdi ki yemiş yiyüp mahsûlinden edâ-yı deyn bâbında isti'ânet ide; işbu şart üzere ki kızını Yezîd¹⁶ bin Mu'âviye'ye tezvîc eylemeye. Abdullâh ol mekân-ı şerîfi Mu'âviye'ye bey' eyledi, *radıyallâhu anhumâ*. Nöbet Benî Hâşim'ün oldukda Abdullâh bin Hasan bin Hasan kıssayı Ebu'l-Abbâs nâm halifeye arz idüp ol anı yine [A233b] Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* vakflarına ilhâk eyledi.¹⁷ *Vallâhu a'lem*.

1 Kavrâ'nun B: نوريناك A

2 Münevvereden iki mil kadar A: Münevverede iken iki mil mikdârı B

3 bir yerdür B: -A

4 بقیع A B

5 Bâ-i B: -A

6 ayn-ı mühmele B: ayn ihmâli A

7 mevzi'e A: mekâna B

8 vakf B: tasadduk A

9 zamân-ı sa'âdetlerinde B: mübârek zamânlarında A

10 olan hurma B: -A

11 vesak: bir deve yükü miktarı (mal)

12 mekân B: -A

13 فسطاس A B

14 Abdullâh A: Ebî Abdullâh B

15 *radıyallâhu anhuya* B: -A

16 Yezîd A: Abd B

17 vakflarına ilhâk eyledi B: sadakasına redd eylemedi A

Bekkâl: Bâ'nun fethi ile ve kâf'un teşdîdi ile. Bir yerdür ki anda menziller olup ba'zısı Bakî'ü'z-Zübeyr'e mülâsıkdur ve ba'zısı Bakî-i Azk'da mücâvirdür.¹ *Vallâhu a'lem.*²

Buk': [Bâ-i] muvahhade dammı ile. Bir kuyu ismidür. Dirler ki Sukyâ Kuyusu'dur [B203b] ki Benî Dînâr'a mensûbdur. *Vallâhu a'lem.*

Bakî'-i Buthân: Feth ile. Mezkûr olan Vâdî-i Buthân'a muzâfdur.

Bakî'ü'l-Habhah: İbn-i Esîr dir ki: İki hâ-i mu'cemenün fethi ile, evvelki [bâ-i] muvahhadenün sükûnıyla, ikincinün fethi ile âhirinde hâ'dur. Bir şecerün³ ismidür ki anda biter. Süheylî⁴ dir ki: İki cîm iledür. Ba'zılar evvelki hâ-i mu'cemedür deyü ikinci cîm'dür dimişler, üç lügat olur. *Vallâhu a'lem.*⁵

Bakî'ü'l-Hayl:⁶ Medîne-i Münevvere bâzârından Musallâ-yı İyd'e mücâvir olanun ismidür, Bakî'-i Musallâ dahi dirler.

Bakî'ü'z-Zübeyr: Vech-i tesmiye budur ki Rasûl-i Ekrem⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Zübeyr'e *radıyallâhu anh* virüp ol dahi anda kendü için menzil yapmışdı.⁸ Benî Temîm civârındadır, Bekkâl cânib-i şarkisindedür. Sâhib-i Târih dir ki: Zannım budur ki işbu mekân hemân [A234a] hudâm mahallelerinde olan rahabedür ki Bakî' yolındadır. *Vallâhu a'lem.*

Bakî'ü'l-Garkad: Gayn-ı mu'ceme fethiyledür. Garkad⁹ kibâr-ı avsecün¹⁰ ismidür ki ol mahall-i mübârekede biter idi, anları kesüp makbereler eylediler. Hâlâ ma'rûfdur ve meşhûrdur¹¹ ki hakkında niçe dürlü¹² ehâdîs ve âsâr-ı¹³ kesîre vârid olmışdur.

1 mücâvirdür A: mülâsıkdur B

2 *Vallâhu a'lem* A: -B

3 şecerün A: ağacun B

4 Sehli A B

5 *Vallâhu a'lem* A: -B

6 **Bakî'ü'l-Hayl** B: **Bakî'ü'l-Cebel** A

7 Rasûl-i Ekrem A: Rasûl B

8 yapmışdı A: binâ eylemişdi B

9 Garkad B: -A

10 avsec: sincan dikenî olarak bilinen ağaç

11 meşhûrdur A: -B

12 niçe dürlü B: -A

13 ehâdîs ve âsâr-ı A: ehâdîs-i B

Bekerât: Himâ-yı Dariyye'dedir.

Belât: Dördüncü bâbun fasl-ı ahîrinde ber-vech-i etemm beyân olundu.

Belâkis: [Bâ-i] muvahhade fethi ile [B204a] ve kâf kesri ile ahîrinde sâ-i¹ müsellese. İdam nâm yerün² batnında,³ Birme nâm yerün⁴ bir taraftadır.

Belhân: Bâ-i muvahhade fethi ile ve lâm sükûnıyla. Şecere dimekle ma'rûfdur, bağçede⁵ bir utumdur. Hâlâ Şüceyre dimekle ma'rûfdur ki şecere taşgîridür.

Belde: Lâm'un sükûnıyla.

Büleyde: Mâ-kablinün⁶ taşgîri ile. İki dahi ma'rûfdur, Fakîr⁷ ile müsemma olan⁸ yere karîbdür dirler.

Buvâtân: Evvelün dammı ile, fethi dahi dinilmişdür; tâ-ı mühmele ile. İki dağdur, Eş'ar'ın cânib-i Şâm'sindedür ki dipleri birdür ve başları müteferriktür. Ve ikisinün arasında Akabe'dür⁹ ki mahmil-i şerîf ana mürûr ider.

Büveyrime: Beni'l-Hâris bin el-Hazrec'de bir kuyudur. İbn-i Şebbe nüshasında bu sîga üzeredir. [A234b] Ammâ ihtimâldür ki Büveyre [şeklinde] taşgîr-i *bi'r* ola. Ammâ hâlâ Mescid-i Kubâ'nun cânib-i¹⁰ kıblisinde olan mevzi¹¹ ki Büveyre ile müsemmadur; bu değıldür, gaflet olunmaya. Belki Mâcuşûniyye'ye karîbdür, nitekim *Târih-i Arabî* den fehm olunur. Ba'zı rivâyâtda Büveyre [şeklinde] lâm ile râ yerinde vâki' olmuşdur. *Vallâhu a'lem.*

1 sâ-i B: -A

2 nâm yerün B: -A

3 batnında A: ortasında B

4 Birme nâm yerün B: Birme'nün A

5 bağçede B: mâlda A

6 Mâ-kablinün A: Belde'nün B

7 فقرة A B

8 müsemma olan A: tesmiye olunan B

9 Ve ikisinün arasında Akabe'dür A: -B

10 cânib-i A: -B

11 mevzi' A: yerdür B

Beydâ: Zü'l-Huleyfe ile Müferrih Dağı (?)¹ arasında ma'rûf yerdür.

Beysân: [Bâ-i] muvahhade fethi ile ve [yâ-i] tahtâniyye sükûnu ile ve sîn-i mühmele ve elif ve nûn. Bir acı sudur Medîne-i Münevvere ile Hayber aralığında ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*² Zû-Kared Gazvesi'nde anda nüzûl buyurmuş idiler ve anı³ [B204b] Nu'mân deyü tesmiye eylediler. Dahi tîb ile tavsîf eylemeğin Hakk *Sübhânehû ve*⁴ *Tê'âlâ* anı tağyîr idüp suyunu dadlu eyledi, *Sübhânehû mâ-a'zame şânubû*. Andan sonra mahall-i mezbûrî⁵ Talha *radiyallâhu anh* satun alup vakf⁶ eylediler. *Vallâhu a'lem*.

Harfü't-Ta (ت)

Târâ: Medd ile. Gazâ-i Tebûk'de vâki' olan mesâcidler zikrinde beyân olundu.⁷

Tebûk:⁸ *Sabûr* gibi. Bir yerdür Vâdi'l-Kurâ ile Şâm arasında. Sâhib-i Târîh dir ki: Medîne-i Münevvere'den Tebûk'e varınca on iki merhaledür. Ammâ bize zâhir olan budur ki on iki [A235a] merhaleden ziyâde ola. Anda bir ayn ve hurmalık⁹ ve bostân vardur ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* mensûbdur. Dahi Hazret-i Peygamber¹⁰ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurmuşdı ki: “Anda nüzûl eyledükde hîç kimesne su çeşmesine el değirmeye.” deyü. Pes iki kimesne tekaddüm idüp su yerine gelüp gördiler ki sudan hâlî olmayup yapça yapça sizar,¹¹ pes durup okları ucıyla suyu çoğ olsun deyü anı tahrîk ider iken Hazret-i Peygamber¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* gelüp buyurdılar: ¹³ ما زلتما تبوكانها Ya'nî “Lâ-yezâl hareket ider idiniz

1 Her iki nüshada مفرح طاغى şeklinde yer alan bu ismin bir tercüme hatasından ötürü bu şekilde yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Eserin Arapça orijinalinde bu kısım مخرج ذي الحليفة (Zü'l-Huleyfe'nin çıkışı) şeklindedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsati'l-Vefâ*, s. 526.

2 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

3 Zû-Kared Gazvesi'nde anda nüzûl buyurmuş idiler ve anı A: ol suyu B

4 *Sübhânehû ve* B: -A

5 mahall-i mezbûrî A: ol mekânı B

6 satun alup vakf B: iştirâ idüp tasadduk A

7 Gazâ-i Tebûk'de vâki' olan mesâcidler zikrinde beyân olundu B: Tebûk Mesâcidi'nde zikr olundu A

8 **Tebûk** B: تبور A

9 hurmalık B: nahl A

10 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

11 yapça yapça sizar B: -A

12 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

13 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahibi'l-Buhârî*, thk. Şu'ayb el-Arna'ût v.dğr., er-Risâletü'l-Âlemiyye, C. 12, Dımaşk 2013, s. 703.

siz iki kişi ol suyu.” Pes ol günden Tebûk ile müsemmâ oldu. Mervîdür ki Server-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahiyât*¹ [B205a] mübârek elerinde olan anezeyi ya'nî küçük² cidâyı üç kerret yere baturup³ üç çeşme revâne oldu. *Sahîb-i Müslim*'de mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* münevver yüzini ve mu'attar elini mezbûr su ile yuyup gusâleyi anda i'âde eylediler.⁴

Türbân: Tâ'nun dammıyla, râ'nun sükûnıyla. Zâtü'l-Ceyş ile Melel aralığında bir vâdîdür.⁵

Tür'a: Kible cânibinde bir vâdîdür ki İdam nâm vâdiye cem' olur. Hazret-i Alî *radiyallâhu anh* vakflarında⁶ olan [A235b] Vâdi-i Tür'a, Fedek nâhiyesindedür, Harre-i Lâbeteyn'un arasında.

Tesrîr: Himâ-yı Dariyye'nün iki dıl'ı arasında bir vâdîdür. “Serîr lafzı iledür.” diyen hatâdur.

Tüdâru': Damm-ı evvel ve damm-ı râ ile. Râ'nun kesri ile ve tâ'nun⁷ fethi ile dahi dinilmiştir.⁸ Cemmâvât-ı⁹ Akîk'de beyân olundu.

Ti'âr: Tâ'nun kesri ile ve ayn'un ihmâli ile. Üblâ kıblesinde bir dağdur.¹⁰

Ti'hin:¹¹ Tâ ve hâ'nun kesri ile. İkininün fethi ile dahi dinilmiştir. Evvelün dammı ile ve sâninün fethi ile ve sâlisün kesri ile dahi dinildi. Ba'zı Dî'hin [şeklinde] dâl ile dimişler. Ba'zılar Tu'âhin¹² [şeklinde] tâ'nun dammı ile ve hâ'nun kesri ile zabt eylemişler. Ve bi'l-cümle yedi lugat üzere[dür]. Murâd¹³ bir harâb çeşmedür Mekke-i Mükerrerme yolında, Sukyâdan üç mil geçdüken sonradur.

1 Server-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahiyât* A: Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B

2 anezeyi ya'nî küçük A: -B

3 baturup A: sancup B

4 anda i'âde eylediler A: yuyup (?) anda dökdiler B

5 vâdîdür A: vâdinün adıdur B

6 vakflarında B: sadakalarında A

7 tâ'nun B: evvelki A

8 dinilmiştir A: zikr olunmuştur B

9 جمادات A B

10 **Ti'âr:** Tâ'nun kesri ile ve ayn'un ihmâli ile. Üblâ kıblesinde bir dağdur A: -B

11 **Ti'hin** A: تھان B

12 Tu'âhin A: -B

13 Murâd A: Maksûd B

Temennî: İki fetha ile ve nûn-ı müşeddedenün kesri ile. Bir yerdür ki Medîne-i Münevver'e müteveccih olan kimesne Akabe-i [B205b] Herşâ'dan nüzûl eyledükden sonra ana mürûr ider.¹ Anda birkaç dağlar vardır ki anlara Beyz dirler.

Tünâdîb: Damm-ı evvel ve kesr-i dâd-ı mu'ceme² ile. Devdâ nâm vâ-diden bir şu'bedür³ ki seyli Vâdî-i⁴ Akik'a dökülür. Ammâ Tenâdub [şeklinde] feth-i tâ ile damm-ı dâd ve [A236a] bir rivâyetde kesr-i dâd ile Benî Gıfâr edâtındandır, Mekke-i Mükerrerme kurbındadır.

Teyded: Feth-i evvel ve sükûn-ı [yâ-i] tahtâniyye ile âhirinde iki dâl-i mühmele. Medîne-i Münevver'e'nün esmâ-i şerîflerinün biridür,⁵ nitekim beyân olundu.⁶

Tey: Feth-i evvel, sükûn-ı yâ-i tahtâniyye ile âhirinde sîn-i mühmele. Benî Sâ'ide kabîlesinden Benî İnân utumudur.

Teyem: İki fetha ile. Medîne-i Münevver'e şarkisinde bir dağdır.

Teymâ: Feth-i evvel ve medd-i hemze ile. Medîne-i Münevver'e tevâbi'inden bir beldedir, sekiz merhale kadar yoldadır. *Vallâhu a'lem.*

Harfü's-Sâ (ث)

Sâcce: Cîm-i müşeddede ile. Bir sudur.

Sâfil-i Asgar - Sâfil-i Ekber: Üçüncü harfi fâ'dur. Mekke-i Mükerrerme yolunda iki dağdır.

Sibâr: *Kitâb* vezni üzere, âhiri râ'dur. Hayber'den altı mil kadar ba'îd bir yerdür.⁷

Sira: Kesr ve kasr ile. Ruveyse ve Safrâ aralığında bir yerdür.

Süreyyâ: Himâ-yı Dariyye'de bir sudur.

1 mürûr ider A: uğrar B

2 dâd-ı mu'ceme A: dâd B

3 şu'bedür A: dere B

4 Vâdî-i B: -A

5 esmâ-i şerîflerinün biridür B: cümle esmâsındandır A

6 Eserin ilk babında Medine-i Münevver'e'nin isimleri sıralanırken bu isim "Tended" şeklinde verilmişti. Ancak hadis-i şeriflerde "Teyded" kelimesi de geçmekte olup şu hâlde her iki kullanım da mevcuttur ve doğrudur.

7 ba'îd bir yerdür A: yoldadır B

Sü'âl:¹ *Gurâb* gibi. Ravhâ ile Ruveyse arasında bir şu'bedür.

Sümâm: Damme ile. Sümâme dahi dirler. Suhayrâtü's-Sümâm ana [B206a] muzâfdur. Meğâribe (?)² [sâ-i] müsellese yerine tahtâniyye ile ri-vâyet eylemişler. Hâlâ Suhayrât dimekle ma'rûf bir yerdür.

Semğ: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile âhirinde gayn-ı mu'ceme. [A236b] Medîne-i Münevvere'nün cânib-i Şâmî'sinde bir bâğçedür³ Kû-metü Ebi'l-Hamrâ kurbında ki Emîrü'l-Mü'minîn⁴ Hazret-i⁵ Ömer *radı-yallâhu anhu*ya Benî Hârise Yehûdî'ndan değmişdi ve Hazret-i Ömer *radı-yallâhu anh* ol bâğçeyi vakf⁶ eylemişdi. Dirler ki İslâm'da evvel vakf⁷ olunan bâğçe budur. *Vallâhu a'lem*.⁸

Seniyyetü'l-Bevl: Zî-Huşub nâm yer⁹ ile Medîne-i Münevvere arasın-dadur.

Seniyyetü'l-Havz: Zâhiren budur ki Müderrec kurbındadır ve Havz-ı Mervân'a mensûbdur.

Seniyye-i Şerîd: Akik Vâdîsi'ndendür. Benî Süleym'den bir kişinin mülki idi, bâğ ve bâğçeye müstemil olup mîvelerün envâ'i ile ma'mûr ve mağmûr¹⁰ idi. Dirler ki işbu âlemde misli¹¹ görülmiş değil idi. Mu'âviye bin Ebi Süfyân taleb ve istid'â ile ol mekânı sâhibinden iştirâ idüp temellük¹² idinmişdi.

Seniyyetü'l-Âîr:¹³ Râdan mukaddem¹⁴ yâ-i tahtâniyye ile. Ayn'ı ba'zı-lar mu'ceme zabt eylemişlerdür. Dirler ki Rekûbe yolunun cânib-i yemîn-in-dedür. Rasûl-i Ekrem¹⁵ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Medîne-i Münevvere'ye¹⁶ sefer-i Hicret'de seniyye-i mezbûreye¹⁷ mürûr buyurmuşlar.

1 ثال A B

2 Meğâribe (?) B: -A

3 bâğçedür B: mâldur A

4 Emîrü'l-Mü'minîn A: -B

5 Hazret-i B: -A

6 vakf B: tasadduk A

7 vakf B: tasadduk A

8 *Vallâhu a'lem* A: -B

9 nâm yer B: -A

10 mağmûr A: -B

11 işbu âlemde misli A: nazîri işbu âlemde B

12 iştirâ idüp temellük A: satun alup mülk B

13 **Seniyyetü'l-Âîr** B: **Seniyyetü'l-Âşir** A

14 mukaddem A: evvel B

15 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Rasûl B

16 Medîne-i Münevvere'ye B: -A

17 sefer-i Hicret'de seniyye-i mezbûreye A: hicretleri seferinde ol seniyyeye B

Seniyye-i As'as: Süley' nâm dağa¹ mensûbdur [B206b] ki hâlâ kal'ada olan hısn² mezbûr küçücek dağın tepesindedür ki evvel zamânda Medîne-i Münevvere beğleri³ [A237a] anda sâkin olurlar idi, seniyye-i mezbûre⁴ anunla Sel' Dağı⁵ arasındadır.

Seniyye-i Midrân: Mîm'ün kesri ile. Tebûk Mesâcidi'ndedir.

Seniyyetü'l-Mirre: Mîm'ün kesri ile ve râ'nun teşdîdi ile. Ahyâ ile müsemmâ olan mekâna karîbdür ki Râbiğ cümlesindedür.

Seniyyetü'l-Vedâ': Vâv'un fethi ile ma'rûfdur. Medîne-i Münevvere'nün cihet-i⁶ Şâmî'sinde Mescid-i Râye ile Meşhed-i Nefs-i Zekiyye aralığında, Sel' Dağı'na karîbdür. Vech-i tesmiye budur ki anda vedâ' eylediler Hayber'de mut'a ile alınan hâtunlar ile. Ve bir rivâyetde Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ Gazve-i⁸ Tebûk'e teveccüh eyledüklerinde Medîne-i Münevvere'de kalan Sahâbe-i Kirâm ile⁹ asker-i İslâm hurûc eyledükde Ehl-i Medîne anda¹⁰ anları vedâ' eylediler. İyâd dir ki: Seniyyetü'l-Vedâ'; Mekke yolında hacca giden kimesneleri Ehl-i Medîne anda vedâ' ider idiler. Bir kavle Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda vedâ' eyledi Medîne-i Münevvere'de mukîm olanları. Bir kavle Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ba'zı serâyâyı andan vedâ' eyledi. Bir rivâyetde Vedâ' bir vâdîdür Mekke'de. Lâkin esahh evveldür.¹¹ Kelâm-ı İyâd ber-vech-i ihtisâr tamâm oldu.¹²

1 Süley' nâm dağa A: Sel' Dağı'na B

2 hısn A: husayn B

3 evvel zamânda Medîne-i Münevvere beğleri B: sâbıkda ümerâ A

4 seniyye-i mezbûre A: ol seniyye B

5 Dağı B: -A

6 cihet-i A: -B

7 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

8 Gazve-i A: Gazâ-i B

9 teveccüh eyledüklerinde Medîne-i Münevvere'de kalan Sahâbe-i Kirâm ile B: -A

10 asker-i İslâm hurûc eyledükde Ehl-i Medîne anda A: ol mekânda B

11 "Lâkin esahh evveldür" ifadesinden maksat; İyad adlı râvînin naklinde bulunan ilk rivayetin, yani mezkûr tepenin Mekke'ye doğru yola çıkan Medîneli hacı adaylarının uğurlandığı yer olduğu rivayeti-nin doğru olmasıdır.

12 İyâd dir ki: Seniyyetü'l-Vedâ'; Mekke yolında hacca giden kimesneleri Ehl-i Medîne anda vedâ' ider idiler. Bir kavle Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda vedâ' eyledi Medîne-i Münevvere'de mukîm olanları. Bir kavle Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* ba'zı serâyâyı andan vedâ' eyledi. Bir rivâyetde Vedâ' bir vâdîdür Mekke'de. Lâkin esahh evveldür. Kelâm-ı İyâd ber-vech-i ihtisâr tamâm oldu A: Esahh-ı akvâl üzere birkaç kavldür. Fe-emmâ zikr olunan esahh olmağın gayrılarını terk olundu B

Sevr: Medîne-i Münevver'e'nün harfî¹ hudûdî zikrinde² mufassalan beyân olundu.

Seyb: [A237b] Evvelün fethi ile ve yâ'nun³ sükûnıyla, âhirinde bâ-i muvahhadedür. Bu dahi hudûd-ı Harem'dendür. İbn-i Zebâle dir ki: Seyb, Medîne-i Münevver'e'nün şarkisinde bir dağdır. Ba'zılar dimişler ki: Sey'eb'dür feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile ve hemze-i meftûha. Ve ba'zılar Yesib dimişler, *sâbe* muzâri'i [B207a] sîgası üzere. *Vallâhu a'lem*.

Harfü'l-Cîm (ج)

Câr: Medîne-i Münevver'e'nün sâhil-i bahr üzerinde bir karyedür ki kadîmü³z-zamânda Mısır cânibinden ve Habeşe nevâhîsinden vârid olan gemilerün benderi⁴ idi. Medîne-i Münevver'e'den bir günlük ve bir gicelik yoldadır.

Câ'is: Mühmeleteyn ile, ism-i fâ'il vezni üzere. Benî Harâm utumıdır, Mesâcid-i Feth garbîsindedür.

Cübâr: [Bâ-i] muvahhade ile âhirinde râ. Bir yerdür Cinâb cihetinde,⁵ Gatafân nâm arzandur.⁶

Cebbâne: *Nedmâne* vezni üzere ki makbere ma'nâsınadır. Medîne-i Münevver'e'nün Şâm'inde bir yerdür,⁷ Mescid-i⁸ Zübâb'a karîb.⁹

Cebel-i Benî Ubeyd: Anlarun menzillerindedür, Mesâcid-i Feth garbîsindedür.

1 harfî A: -B

2 hudûdî zikrinde B: hudûdında A

3 yâ'nun B: tahtâniyyenün A

4 benderi A: iskelesi B

5 yerdür Cinâb cihetinde A: mekân adıdır Cinâb cânibinden B

6 nâm arzandur B: arzından A

7 yerdür A: mekândur B

8 Mescid-i B: -A

9 karîb A: yakındur B

Cebûb: Feth-i evvel ile ve iki bâ-i muvahhade iledür.¹ Asıl galîz yere dirler, ba'zı şu'arâ kelâmında vâki' [A238a] olan *cebûbü'l-musallâ* bu ma'nâyadır.

Cescâse: Seyl-i Akîk ana muzfî olur,² Huleyfe ile Seniyye-i³ Şerîd aralığındadır. Kadîmde⁴ anda kasrlar ve âlî⁵ binâlar var idi.

Cehhâf: Cîm'ün fethasıyla ve hâ-i mühmelenün teşdîdi ile. Medîne-i Münevvere Avâlî'sinde bir bâğçedür,⁶ Sümeÿha cânibinde.

Cuhfe: Damme ile ve hâ'nun sükûniyladır. Mevâkît-i ihrâmdandır⁷ Mekke-i Mükerrreme yolında. Hâlâ Râbiğ deyü tesmiye olunur,⁸ meşhûr ve ma'rûfdur.⁹

Cedâcid: İki cîm ile ve iki dâl-i mühmeleteyn¹⁰ ile; müstevî¹¹ yer ma'nâsınadır. Zî-Keşid ile Ecred arasındadır. *Vallâhu a'lem*.¹²

[B207b]

Cüddü'l-Esâfi: Damm-ı evvel ve teşdîd-i dâl-i mühmele iledür; kadîm kuyu ma'nâsına. Akîk evdiyesindedür.¹³ Cüddü'l-Mevâlî dahi dirler, Zû-Esfiye dahi dirler.

Cüzvân: Zâl-i mu'ceme ile; *Osmân* gibi. Evs mevâzi'indedür, anda bir utum vardır ki Tübbâ' anlara gazâ eyledüğü zamânda¹⁴ nahlini kesmiş idi.

Cerâdîh: Cîm'ün fethi ile, dâl ve hâ-i mühmeleteyn ile. Birkaç siyâh akabedür ki Süveyka nâm mekân¹⁵ ile Mes'ar nâm mekân arasındadır.

1 bâ-i muvahhade iledür A: bâ ile B

2 muzfî olur A: akar B

3 Seniyye-i A: -B

4 Kadîmde A: Kadîmü'z-zamânda B

5 âlî A: -B

6 bâğçedür B: mâldur A

7 Mevâkît-i ihrâmdandır A: İhrâm bağlanacak mekândur B

8 Mekke-i Mükerrreme yolında. Hâlâ Râbiğ deyü tesmiye olunur B: -A

9 meşhûr ve ma'rûfdur A: -B

10 dâl-i mühmeleteyn A: dâl B

11 müstevî A: müşterâ B

12 *Vallâhu a'lem* B: -A

13 evdiyesindedür A: vâdilerindedür B

14 anlara gazâ eyledüğü zamânda B: -A

15 nâm mekân B: -A

Cürûf: Dammetân ile yâhûd damme ve sükûn ile. Medîne-i Münevvereden üç mil kadar yerededir Şâm cânibinde.¹

Cerr-i Hişâm: Cîm'ün fethi ile râ'nun teşdîdi [A238b] ile. Hişâm bin İsmâ'îl sikâyesidir, Akik Vâdîsi'ndedir.²

Cezl: Cîm'ün fethi ile ve zây'un sükûnıyla; kuru odun ma'nâsına. Bir vâdîdür ki İdam'a mülâkî olur Zi'l-Merve'de. Sukya'l-Cezl ana mensûbdur.

Cifâf: Cîm'ün kesri ile ve iki fâ ile. Medîne-i Münevvere Avâlî'sinde bir ma'rûf yerdür, hûb³ bâğçelerdür ve mergûb bostânlara müştemildür.

Cefr: Fâ ile, evveli cîm;⁴ dört aylık erkek keçi ma'nâsına. Dariyye nâhiyesinde bir ayndur. Dahi Ferş-i Melel⁵ nâm yere karîb bir sudur.

Celsâ:⁶ Cîm'ün fethasıyla. Necd yeridür.

Cemmâvât:⁷ Cemmâ'un cem'idür; cîm'ün fethası ile ve mîm'ün teşdîdi ile ve hemze-i memdûde ile. Akik'de bir dağdur.

[B208a]

Cümdân: Cîm'ün dammesiyle, mîm'ün sükûnıyla, dâl'ün ihmâli⁸ ile. Vâdî-i Ezrak kurbında bir dağdur.

Cemûm: Cîm'ün fethasıyla. Mâbeyn-i Kubâ'dur, ya'nî Keşb nâm yer⁹ ile Merrân¹⁰ cihetinde olan Kubâ ki Basra tarikı¹¹ cihetindedür. *Vallâhu a'lem.*

el-Cemme:¹² Cîm'ün fethi ile ve mîm'ün teşdîdi ile. Hayber'de bir çeşmedür ki Hazret-i Peygamber¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Kısme-

1 Şâm cânibinde A: cânib-i Şâm'de B

2 Akik Vâdîsi'ndedir B: Akik'de A

3 hûb A: a'lâ B

4 Fâ ile, evveli cîm B: -A

5 Ferş-i Melel A: Ferş B

6 المجلس A: جلس B

7 جماعات A: الجمادات B

8 dâl'ün ihmâli A: dâl-i mühmele B

9 nâm yer B: -A

10 Merrân A: Mervân B

11 tarikı A: yolu B

12 el-Cemme A: -B

13 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

tü'l-Melâ'ike ile tesmiye eyledi. Suyunun iki bölüğü bir cânibe ve bir bölüğü dahi [A239a] âhar¹ cânibe revâne olur; bu tarîk ile ki, eger üç hurma a'lâsında düşse ikisi bir cânibe ve biri âhar cânibe gidüp aslâ tahallûf olmaz. Bir ehad² kâdir değıldür ki vech-i mezbûrdan tağyîr idüp ehadü'l-cânibeyne³ artuk ya eksük icrâ ide.⁴ *Sübhânehû mâ-a'zame şânuhû.*

Cinâb: Cîm'ün kesri ile. Hayber ile Feyd arasında bir mekândur.

Cenefâ (Cünefâ): Tahrîk ile ve medd ve kasr ile. Cîm'ün dammı ile dahi mervîdür. Bu ismde⁵ Hayber ile Feyd arasında Benî Fezâre'ye mensûb sular vardır.

Cüneyne: *Cennet* tasgîri; bostân ma'nâsına. Vâdi'l-Kurâ ile Tebûk arasındadır.

Civâ':⁶ Cîm'ün kesri ile, hemzenün meddi ile. Himâ-yı Dariyye'de bir sudur.

Cevvâniyye: Cîm'ün fethi ile ve vâv'un teşdîdi ile, kesr-i nûn ve [yâ-i] tahtâniyye-i müşeddede ile yâhûd muhaffefe ile. [B208b] Medîne-i Münnevvere ile Uhud Dağı arasında, Harre-i Şarkıyye tarafında bir yerdür. Fûru' cihetinde⁷ diyen hatâ eylemişdür.

Ciyâr:⁸ *Kitâb* gibi. Hayber'den bir kıt'adır.

Ciyy: Cîm'ün kesri ile ve [yâ-i] tahtâniyye teşdîdi ile. Arc⁹ nâm mekân¹⁰ ile Ruveyse nâm mekân arasındadır. Anda hûb menâzil¹¹ ve iki dâne dadlu mergûb sulı¹² kuyu var idi bir dağ dibinde.¹³ *Vallâhu a'lem.*

1 âhar A: bir B

2 ehad A: kimesne B

3 ehadü'l-cânibeyne A: iki cânibün birine B

4 icrâ ide A: akıda B

5 Bu ismde B: -A

6 **Civâ'** B: جواه A

7 cihetinde A: cânibinde B

8 **Ciyâr** A: جيار B

9 Arc B: عوح A

10 nâm mekân B: -A

11 menâzil A: menziller B

12 mergûb sulı A: -B

13 dibinde A: altında B

Harfü'l-Hâ¹ (ح)**[A239b]**

Hâcir:² Nekâ nâm yerün garbîsindedür,³ Vâd-i Akîk'den Harre-i Veberre müntehasında. Eş'ârda mezkûr olan⁴ bu mekândur, yoksa menâzil-i huccâcdan Beydâ nâm yerde olan değildir. Ve Hâcirü'l-Betnâ, Mekke-i Mükerrreme yolında ma'rûf mekândur.

Hâtib: Tâ-1 mühmelenün kesri ile. Mekke ile Hayber arasında bir yoldur.

Hibre: Evvelinün kesri ile. Medîne-i Münevver'e de bir utumdur.

Hubs: Evvelün dammı ile ve [bâ-i] muvahhadenün sükûniyla, âhirinde sîn-i mühmele. Bir vâdîdür,⁵ bâb-ı evvelün onuncı faslında zikr olundu. *Vallâhu a'lem.*⁶

Hubeyş: Şîn-ı mu'ceme ile, taşgîr sîgasıyla. Benî Ubeyd'e mensûb bir utumdur.

Hicâz: Kesr-i hâ⁷ ile. Mekke'den ve Medîne'den ve Yemâme'den ibâretdür. Asma'î dir ki: Hicâz bir yerdedür ki harreler ile muhterem olmuş ola, ya'nî kara taşlar ki küçücek dağ gibi olup⁸ anı ihâta eylemiş ola. **[B209a]** Âmme-i menâzil-i Benî Süleym⁹ Medîne-i Münevver'e ye dek Hicâz ile müsemmâdur,¹⁰ dağlar ihâta eylediği ecilden. Dahi mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Tebûk Seniyyesi doruğında durup¹¹ buyurdu: “İşbu cânibde olan Şâm'dur.” deyü Şâm cânibine işâret eylediler¹² ve Medîne-i Münevver'e cânibine işâret idüp buyurdu ki: “İşbu cânibde olan **[A240a]** Yemen'dür.” Pes bu takdîrce ma'lûm olur ki Hicâz, Yemen'dür;

1 **Harfü'l-Hâ A: Hurûfü'l-Hâ B**

2 حاجر A B

3 Nekâ nâm yerün garbîsindedür A: Bir yerdür Nekâ'nun garbîsinde B

4 mezkûr olan A: zikr eyledükleri B

5 Bir vâdîdür B: -A

6 *Vallâhu a'lem* B: -A

7 Kesr-i hâ B: Kesr A

8 kara taşlar ki küçücek dağ gibi olup B: harreler A

9 Âmme-i menâzil-i Benî Süleym A: Cümle Benî Süleym menzilleri B

10 müsemmâdur A: tesmiye olunmuşdur B

11 doruğında durup A: üzerine çıkup B

12 eylediler B: eylediği hâletde A

İmâm-ı¹ Nevevî kavline muhâlif olur ki demişdür: “Medîne-i Münevvere Şâmî değil, Yemenî dahi değildir.” Ya'nî aralıkda² bir müstakil yerdür. Ba'zılar didiler ki Medîne-i Münevvere'nün nısfı Hicâzî'dür ve nısfı Tihâmî'dür, bir kavilde Necdî'dür. *Vallâhu a'lem.*

Hicr: Kesri ile ve cîm'ün sükûniyle. Karyedür Erhadiyye nâm yere muhâzî, çeşmelere ve kuyulara müstemildür. Benî Süleym tâ'ifesine mensûbdur, Hicriyye dimekle ma'rûfdur. Mukâbelesinde bir küçük dağdır ki ana Kubbetü'l-Hicr dirler. Ba'zılar feth-i evvel ile dahi demişler. *Vallâhu a'lem.*

Hudeyle: Dâl-i mühmele ile, *cühbeyne* vezni üzere. Menâzil-i Benî Hudeyle ana muzâfdur.

Hurâd: Dammî ile ve dâd-ı mu'ceme ile. Eş'ar evdiyesinden Havre'nün Şâmî'sinde.³

Harbâ: Mescid-i Kibleteyn ile Mezâd⁴ nâm mekân⁵ aralığındadır. Rasûl⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [B209b] anı tağyîr idüp Sulha ile tesmiye buyurdılar. Hazret-i⁷ Şeyh Mecdüddîn-i Lugavî'den nakl bu minvâl üzere oldu, egerçi *Kâmûs*'da olan kelâmına muhâlifdür; nitekim harf-i hâ'da zikr olunsa gerekdür.

[A240b]

Hurud: İki damme ile âhiri dâd-ı mu'cemedür. Feth-i sâni ile dahi mervîdür.⁸ Uhud'a karîb vâdîdür. Zû-Hurud dimekle dahi tesmiye⁹ olunur, anda hurud çok olduğu ecilden. *Hurud*'dan murâd, üşnân¹⁰ didükleri otur.¹¹

Harre-i Eşca': Harre-i Nâr'dadır.

1 İmâm-ı B: -A

2 aralıkda A: mâbeyninde B

3 Eş'ar evdiyesinden Havre'nün Şâmî'sinde A: Havre nâm yerün Şâmî'sinde, Eş'ar evdiyelerindendür B

4 نناد A: نناد B

5 nâm mekân B: -A

6 Rasûl B: Peygamber A

7 Hazret-i B: -A

8 dahi mervîdür A: -B

9 tesmiye A: zikr B

10 üşnân: çöven otu

11 *Hurud*'dan murâd, üşnân didükleri otur B: *Hurud*, üşnândur A

Harre-i Benî Beyâda: Medîne-i Münevvere'nün garbîsindedür. Mâ'iz recmi,¹ Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamân-ı şerîflerinde Harre-i Garbiyye'de idi.²

Harre-i Haki: Vâdî-i Âre'dedür.

Harre-i Havz: Medîne-i Münevvere ile Akik arasındadır. Havz, Ziyâd bin Ebîh nâm kimesnenündür.

Harre-i Râcil: Benî Abs bilâdındadır.³

Harretü'r-Reclâ: Benî'l-Kayn diyârındadır, Medîne-i Münevvere ile Şâm aralığındadır. İşbu harreden Hazret-i Alî *radiyallâhu anh* vakflarından⁴ Vâdî-i Ahmer nâm vâdîdür.

Harre-i Rumâh: Râ'nun dammesiyle, âhirinde hâ-i mühmeledür. Dehinâ⁵ nâm yerdedür.

Harre-i Zühre: Zây'un dammesiyle, âhirinde hâ-i mühmeledür.⁶ Vâkım Harresi'ndendür.

Harre-i Benî Süleym: Şark cânibinden Himâ-yı Nakî'a⁷ muhîtdür.

Harre-i Şevrân: Vâdî-i Mehzûr'un sadrıdır. Şîn-ı mu'ceme harfindendür, inşâ'allâh⁸ gelse gerekdür.

Harre-i Abbâd: [B210a] Medîne-i Münevvere kurbındadır.

Harre-i Benî Udayde: Ayn-ı mühmelenün [A241a] dammı ile, dâd-ı mu'cemenün fethi ile. Vâdî-i Buthân'un garbîsindedür.

1 Mâ'iz b. Mâlik el-Esmî (ra) zina suçundan ötürü duyduğu pişmanlık dolayısıyla Hz. Peygamber'e (sav) gelerek suçunu itiraf edip kendisini temizlemesini (recm etmesini) istemiş, Hz. Peygamber'in kendisini yalnızca tevbe etmesi yönünde ikaz edip defaatle geri göndermesine rağmen o yine de Allah'ın huzuruna bu günahla çıkmak endişesinden ötürü geri gelerek kendisine ceza verilmesi için ısrar etmiş, neticede kendisine recm uygulanmıştır. Rasûl-i Ekrem'in (sav), kendisi hakkında "O öyle bir tevbe etti ki onun tevbesi bütün ümmete bölüştürülse yine de kâfi gelirdi. (Müslim, "Hudûd", 5, (1695))" buyurduğu zat işte bu Mâ'iz b. Mâlik adlı sahabidir.

2 Mâ'iz recmi, Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamân-ı şerîflerinde Harre-i Garbiyye'de idi A: -B

3 Benî Abs bilâdındadır A: -B

4 vakflarından B: sadakâtlarından A

5 هنا و هنا A: هنا B

6 âhirinde hâ-i mühmeledür B: -A

7 Nakî'a A: Bakî'a B

8 inşâ'allâh B: -A

Harre-i Kubâ: Medîne-i Münevver'e'nün kıblesindedür.

Harre-i Leylâ: Gatafân'dan Benî Mürr'e'ye müte'allikdür. Medîne-i Münevver'e ile Vâdi'l-Kurâ aralığında ki Şâm huccâcı ana mürûr idüp gezerler, anda bâğçeler ve çeşmeler vardır.

Harre-i Ma'sam: Bir yüksek¹ harre-i ulyâdur ki ibtidâ-i seyl-i Buthân andandır.

Harre-i Meytân: Benî Kurayza şarkisinde bir dağdur.

Harretü'n-Nâr: Harre-i Leylâ kurbındadır, Hayber nâhiyesinde. Bir kavle Vâdi'l-Kurâ ile Teymâ aralığındadır. Asma'î kelâmının muktezâsı budur ki Harre-i Fedek'dür ki Hâlid bin Sinân *radıyallâhu anh* söyündürdüğü âteş andan seyelân eyledi.

Harre-i Vâkım: Medîne-i Münevver'e'nün şarkisindedür.² Benî Abdüleşhel³ utumu ile müsemmâ⁴ olmuşdur, nitekim Vâkım ile tesmiye olundu. Harre-i mezbûrenün⁵ ardında Benî Kurayza sâkin olmağın Harre-i Benî Kurayza dahi dinildi. Ve Benî Zühre'ye mücâvir⁶ olmağın Harre-i Benî Zühre dahi dinildi. İşbu harredür ki Yezîd *aleyhi mâ-yestabıkk* vak'a-i hâilesi anda olmuşdu.

Harre-i Vebere: Vâv'un ve [bâ-i] muvahhadenün [A241b] fethi⁷ ile. Muvahhadenün sükûniyle dahi mervîdür. Medîne-i Münevver'e'nün Harre-i Garbiyyesi'ndendür Vâdi-i Akîk yelisinde, Medîne-i Münevver'e'den [B210b] üç mil kadar yoldadır. Hazret-i Âişe *radıyallâhu anhâ* hadis-i şerifinde zikr eylediği işbu harreye mensûbdur.⁸ Hayf-ı Harretü'l-Vebere ve Urve nâm kimesnenün⁹ kasrı ve mezâri'i¹⁰ bundadır.

1 yüksek B: -A

2 şarkisindedür A: şarkî cânibindedür B

3 Benî Abdüleşhel A: بني اللحييد شهل B

4 müsemmâ A: tesmiye B

5 nitekim Vâkım ile tesmiye olundu. Harre-i mezbûrenün A: Ol harrenün B

6 mücâvir A: yakın B

7 fethi B: tahrîki A

8 zikr eylediği işbu harreye mensûbdur B: mezkûr olan budur A

9 nâm kimesnenün B: -A

10 mezâri'i A: mezâri B

Hazre: Feth ile ve zây'un sükûnıyla. Eş'ar nâm mekân¹ evdiyesindedür.² Fera'da³ Müleyha bundandur ve Süveyka anun tahtındadır.

Hazm-ı Benî Uvâl: Taraf nâm bi're karîbdür,⁴ Bi'r-i Elye ana mensûbdur.⁵

Hazn: *Sehl* zıddı. Bir yoldur Medîne-i Münevvere ile Hayber aralığında ki Hazret-i⁶ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol yoldan sülûk eylemekden imtinâ⁷ eylediler.

Hazn-ı Benî Yerbû': Arab'un bu mekândan a'lâ deve güdecek yerleri yokdur dimişler.

Hasnâ (Husnâ): Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile, nûn ile ve elif-i maksûre ile. Yenbu' benderine karîb⁸ bir dağdur. Dahi Uzeybe nâm mekân ile Câr aralığında bir sahrâdur.⁹ Dahi sadakât-ı Nebeviyye'nün birisidür, nitekim zikr olundu. Merâğî dir ki: Husnâ [şeklinde] damm-ı evvel iledür.

Huseyke: *Haseke* tasgîridür. Zübâb tarafında bir yerdür, mağrib cânibinde.¹⁰

[A242a]

Haşâ: Şîn-ı mu'ceme ile ve elif-i maksûre [ile]. Âre nâm yerün yemînindedür.¹¹ Yâhûd Ebvâ nâm yerün dağlarıdır.

Hişşân: Kesr-i evvel ile, *haşş* cem'idür feth ile; bostân ma'nâsına. Utumdur Yehûd'un, şühedâ-i Uhud¹² yollarında sağ cânibdedür.

1 nâm mekân B: -A

2 evdiyesindedür A: vâdilerindedür B

3 Bu "Fera", Fûru'dan başka bir mahaldir. Bk. Bu sekizinci bâbın ikinci faslındaki "Fûru" maddesi.

4 bi're karîbdür A: yere yakındur B

5 Bi'r-i Elye ana mensûbdur B: ana mensûbdur Bi'r-i Elye A

6 Hazret-i B: -A

7 imtinâ' A: men' B

8 karîb A: yakın B

9 Uzeybe nâm mekân ile Câr aralığında bir sahrâdur B: bir sahrâdur Uzeybe ile Câr aralığında A

10 mağrib cânibinde B: -A

11 yemînindedür A: sağ yanındadır B

12 şühedâ-i Uhud A: şühedâ B

[B211a]

Haşş-ı Talha bin Ebî Talha-i Ensârî: Mescid-i Şerîf'e mücâvirdür¹ cihet-i Şâmî ve cihet-i şarkîden. Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anh*undur.

Hısn-ı Hall: Sirke ma'nâsına *hall* kasrıdır ki zikri² gelse gerekdür.

Hıdra:³ Evvelün kesri ile, [dâd-ı] mu'cemenün sükûniyla, râ'nun⁴ fethi ile. Medîne-i Münevver'den üç merhale yerde bir mekândur ki ismi Afıra idi, Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Hıdra ile tebdil buyurdılar. Mervîdür ki mahall-i mezbûrun⁵ ehli gelüp Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* huzûr-ı şerîflerine kesret-i vebâdan şikâyet eylediler. Hazret-i Ömer⁶ buyurdılar ki: "Ol mekânı terk eylenüz." Anlar eyitdiler ki: "Nice terk idelüm? Vatan idinmişüzdür, ol mekânda ehlimiz ve ıyâlimiz ve emvâlimiz⁷ ve develerimiz içün menâzil ve emâkin ve besâtîn⁸ ittihâz eylemişüz."⁹ Pes Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh*¹⁰ Hâris bin Kelde'ye teveccüh idüp eyitdi: "İşbu bâbda sen ne [A242b] dirsın, ya'nî senün re'yün nedür?" Hâris¹¹ eyitdi: "Gerekdür ki ol mekândan bir gayrı mekâna intikâl ideler ki ana karîb¹² ola. Ve dahi kürrâs¹³ ile yağ yiyeler ve dahi sabâh¹⁴ aç karında tâze yağ içeler ve hoş kokular isti'mâl ideler. Yalın ayak gezmeyeler ve gündüzün uyumayalar." Pes Emîrül-Mü'minîn anlara umûr-ı mezbûre ile¹⁵ emr eyledi. *Vallâhu a'lem*.¹⁶

1 mücâvirdür A: muhâzîdür B

2 zikri B: -A

3 حضور A B

4 vâv'un A B

5 mahall-i mezbûrun A: ol mekânun B

6 Hazret-i Ömer A: Anlar dahi B

7 emvâlimiz A: mâlımız B

8 besâtîn A: bostânlar B

9 ittihâz eylemişüz A: idinmişüzdür B

10 Ömer *radıyallâhu anh* B: -A

11 Hâris B: -A

12 karîb A: yakın B

13 kürrâs: pırasa

14 sabâh A: -B

15 umûr-ı mezbûre ile A: öylece B

16 *Vallâhu a'lem* B: -A

[B211b]

Hadîr:¹ *Emîr* vezni üzeredir. Mervîdür ki bir² düzce yerdür ki anda kuyular ve mezra'alar vardır. Ve Nakî' anda müntehî olur ve ibtidâ-i Akîk andandır.

Hafyâ:³ Hâ'nun fethi ile, fâ'nun sükûniyle, [yâ-i] tahtâniyye ve elif-i memdûde iledür; elif-i⁴ maksûre dahi dinilmiştir. Hayfâ [şeklinde] yâ-i tahtâniyye takdîmi ile dahi dimişler. Hafyâ, Gâbe nâm yerün altındadır. Hafyâdan Seniyyetü'l-Vedâ'a gelince beş mil yâhûd altı mildür. Bir kavle altı⁵ yâhûd yedi mildür. *Vallâhu a'lem.*

Hafir: *Emîr* gibi; *hafîr*'dan müştakdur, ya'nî kazmak. Dehinâ nâm mekânda⁶ bir sudur ki anda Benî Sa'd nahli⁷ vardır. Dahi Medîne-i Münevvere ile Mekke-i Mükerrreme⁸ aralığında bir yerdür.⁹ Dahi eşrâf-ı Âl-i Zeyyân¹⁰ menzilleri Hafîr ile ma'rûfdur.

Hufeyr: Tasgîr sîgasıyla. Zül-Huleyfe ile Melel aralığında bir menzildür ki hudûd-ı Harem-i Muhterem'de¹¹ Hafîr dimekle **[A243a]** müsemmâdur.

Hakl: Feth-i hâ ve sükûn-ı kâf ile. Âre-i Hakl nâm ve Ravza-i Hakl nâm ve Harre-i Hakl nâm mekânlar cümlesi ana muzâfdur.¹²

Hilâ: Hâ'nun kesri ile ve elif'ün meddi ile. Hâ-i meftûh dahi dinilmiştir. Vâhidi *hil'et*'dür. Birkaç ulu dağdan ibâretdür, Meytân nâm yere¹³ karîb¹⁴ olup anda hiçbir nesne bitmez. Ve andan değirmen taşı alınur.

1 حصير A B

2 Mervîdür ki bir B: -A

3 **Hafyâ** B: حفير A

4 elif-i B: -A

5 Bir kavle altı A: -B

6 Dehinâ nâm mekânda B: Dehinâ'da A

7 nahli A: bağçeleri B

8 Medîne-i Münevvere ile Mekke-i Mükerrreme B: Mekke ile Medîne A

9 yerdür A: mekândur B

10 eşrâf-ı Âl-i Zeyyân A: Âl-i Zeyyân şürefâlarınınun B

11 Harem-i Muhterem'de B: Harem'de A

12 Âre-i Hakl nâm ve Ravza-i Hakl nâm ve Harre-i Hakl nâm mekânlar cümlesi ana muzâfdur B: Ana muzâfdur Âre-i Hakl ve Ravza-i Hakl ve Harre-i Hakl A

13 nâm yere B: -A

14 karîb A: yakın B

Hillût: Hâ'nun kesri ile; *sikkît* gibi. Feyd nâm mekân himâsında¹ siyâh dağdur, [B212a] anda olan dağların büyüğüdür; illâ Şu'abâ.² Anda altun ma'deni var idi ki nazîri yok idi, ol mekândan ol kadar altun alındı³ ki gözler görüp ve kulaklar işitmiş değil idi. Ammâ su galebe eylemeğin men-fa'atden kalmışdır.

Huleyf: *Hilf* musaggarıdır. Necd'de bir menzildür, Benî Kilâb (...)⁴ Medîne'den hurûc eyledükde anda nüzûl ider.

Huleyfe: *Cüheyne* gibi, *halîfe* tasgîridür; çayır ma'nâsına. Meşhûr Vâ-dî-i Akik'dendür. Ehl-i Medîne mîkâtına dahi dinilür. Ve li-hâzâ ba'zı ri-vâyâtta gelmişdür ki: يَهْلُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ مِنَ الْعَقِيْقِ Ya'nî "Medîne-i Münevverehli Akik'den ihrâm bağlayalar." Akîk, Müzeyne bilâdındandır. Dahi Zü'l-Huleyfe suyunun⁵ [A243b] nisbeti Müzeyne gayrına vehmdür.⁶ Medîne-i Münevvereden bu'dı mikdârında rivâyât muhtelifedür ihtilâf-ı fâhiş ile. Ammâ⁷ Sâhib-i Târih dir ki: Ben Mescid-i Nebevî kapusından ya'nî Bâbü's-Selâm'dan Mescid-i Şecere'ye ya'nî Mescid-i Zü'l-Huleyfe'ye varınca arşunladum; on dokuz bin yedi yüz otuz iki buçuk arşun buldum ki beş mil ve iki sülüs olur, yüz arşun aczi vardır. Dahi anda olan bi'r⁸ Emîrül-Mü'minîn⁹ Hazret-i¹⁰ Alî *radıyallâhu anhuya* nisbet eylemek kizbdür, nitekim İbn-i Cemâ'a tasrîh eylemişdür. Mevzi'-i mezbûrdan gayrı ba'zı mevâzi'e dahi Zü'l-Huleyfe itlâk olunmuşdur, murâd olunur ise asla mürâca'at oluna.¹¹

Hamâtân: Büleyde'ye karîb bir yerdür ki Hazmü'l-Hamâteyn didükleri mekân ana muzâfdur.

1 Feyd nâm mekân himâsında B: -A

2 illâ Şu'abâ A: -B

3 ol mekândan ol kadar altun alındı B: şol kadar altun alındı andan A

4 Yazma nüshalarda kimi zaman مصدق kimi zaman ise مصدم şeklinde yer alan bu kelime, eserin Arabî neşrinde de مصدق şeklindedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsatü'l-Abbâr*, s. 541. Neşirdeki imla esas alındığı takdirde, kelimenin cesur savaşı/savaş atı manalarındaki "misdak" yahut zekât toplama memuru anlamındaki "musaddık" kelimelerinden biriyle ilgili olduğunu düşünmek mümkündür.

5 Dahi Zü'l-Huleyfe suyunun A: Ammâ Huleyfe'nün B

6 nisbeti Müzeyne gayrına vehmdür A: -B

7 rivâyât muhtelifedür ihtilâf-ı fâhiş ile. Ammâ A: -B

8 bi'r A: kuyuyu B

9 Emîrül-Mü'minîn A: -B

10 Hazret-i B: -A

11 Mevzi'-i mezbûrdan gayrı ba'zı mevâzi'e dahi Zü'l-Huleyfe itlâk olunmuşdur, murâd olunur ise asla mürâca'at oluna A: -B

[B212b]

Humâm: Damm ile ve mîm-i muhaffefe ile. Ana muzâfdur Amî-sül-Humâm, Ferş ve Melel aralığındadır.

Hummâda:¹ Damme ile ve teşdîd-i mîm ile. Benî Beyâda'da bir hâ'itdür, ya'nî bāğçe.²

Hamt: Feth-i hâ ile ve sükûn-ı mîm ile. Verkân Dağı'nun bir ismidür. Kudseyn arasında dahi bir akabe vardır, Hamt ile müsemmâdur.³

Hamrâ'ü'l-Esed: Medd ve izâfet [A244a] ile. Bir yerdür Medîne-i Münevvereden sekiz fersah yolda, Mekke-i Mükerre yolındadır, Akîk solında. Dahi Safrâdan mukaddemce bir yere Hamrâ dirler ki⁴ anda nahl ve bāğçe⁵ vardır, ma'rûfdur.

Himâ: Kesr ile ve medd ile. Kasr ile dahi mesmû'dur. Korukdur, ya'nî hükkâm çehâr-pâlar için gayrıdan men' eyledükleri yer. Medîne-i Münevverede birkaç Himâ meşhûrdur ki onların ba'zısını Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* sadaka develer⁶ için koruk eylemişdi⁷ ve ba'zısını Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* sadaka develeri için korumuşdı.⁸

Anlardan biri **Himâ-yı Nakî'**dür; nûn-ı meftûha ve kâf-ı meksûre ile ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁹ anı korumuşdı Medîne-i Münevverenin Yemânî'sinde.¹⁰ Vâdî-i Akîk sadrında, Medîne-i Münevvereden dört berîd yoldadır.¹¹ Bir kavle altmış mildür Medîne-i Münevvereden. Ammâ ihtimâldür ki bu kâ'ilün murâdı Himâ'nun¹² taraf-ı¹³ aksâsı ola. *Vallâhu a'lem*.¹⁴

1 **Hummâda** A: حماضيه B

2 hâ'itdür, ya'nî bāğçe A: bāğçedür B

3 Kudseyn arasında dahi bir akabe vardır, Hamt ile müsemmâdur A: -B

4 yere Hamrâ dirler ki A: mekândur B

5 ve bāğçe B: -A

6 sadaka develer B: ibl-i sadaka A

7 koruk eylemişdi A: korumuşdı B

8 korumuşdı B: -A

9 Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: -A

10 Medîne-i Münevverenin Yemânî'sinde B: -A

11 dört berîd yoldadır B: -A

12 Himâ'nun B: -A

13 taraf-ı A: -B

14 *Vallâhu a'lem* A: -B

Dahi **Himâ-yı Rebeze**'dür; râ-i mühmele fethi ile ve [bâ-i] muvahhade ve zâl-i mu'ceme ile ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* [B213a] ol mekânı¹ sadaka-i ibl için himâ² korumuşdı. Ve Ebû Zer-i Gıfârî *radıyallâhu anh* anda olurdu ve hem anda dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledi. Ve bir rivâyet-i sahîhada gelmişdür ki [A244b] Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* dahi anı korumuşdı. Pes tevfiğ beyne'r-rivâyeteyn budur ki; evvelen Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* koruyup sâniyen anlardan sonra Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* korumuşlar ola. Bu hakîr tevfiğde şöyle beyân eyledi, ammâ tercüme-i Fârisiyye'den mefhûm olan budur ki Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh*³ nevâhîsinden⁴ ba'zı emâkin anlardan ziyâde eylemiş ola. *Vallâhu a'lem*.

Dahi **Himâ-yı Şeref**'dür ki Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* anı korumuşdı. İşbu mevzi⁶ Necd ortasındadır, Rebeze'ye karîb yerdür.

Dahi **Himâ-yı Dariyye**'dür; dâd fethi ile ve râ kesri ile ve teşdîd-i yâ ile. Medîne-i Münevvereden yedi merhale yerde, Basra huccâcı yolında bir karyedür⁷ Mekke cânibinde. Dirler ki Dariyye bir kuyu adıdır ki andadır. Yâhûd bir hâtun ismidür Kudâ'a'dan. Korukların meşhûrcasıdır. Dimişler ki⁸ evvel anı Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* korumuş idi.⁹ Andan sonra Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* hilâfeti¹⁰ zamânında sadaka devesi çoğ oldukda¹¹ tâ kim kırk bin aded olmuşdı, anun-içün mezbûr korukı nevâhîsinden¹² ziyâde eyledi.

1 ol mekânı B: -A

2 himâ B: anı A

3 *radıyallâhu anh* B: -A

4 nevâhîsinden A: cevânibinden B

5 **Himâ-yı** B: -A

6 mevzi' A: mekân B

7 Medîne-i Münevvereden yedi merhale yerde, Basra huccâcı yolında bir karyedür B: Karyedür yedi merhale yolda Medîne'den, Basra huccâcı yolında A

8 Mekke cânibinde. Dirler ki Dariyye bir kuyu adıdır ki andadır. Yâhûd bir hâtun ismidür Kudâ'a'dan. Korukların meşhûrcasıdır. Dimişler ki A: -B

9 Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* korumuş idi B: himâyet iden kimesne Ömer idi, *radıyallâhu anh* A

10 hilâfeti B: -A

11 çoğ oldukda A: ziyâde olup B

12 nevâhîsinden A: cevânibinden B

Dahi **Himâ-yı Feyd**'dür; fâ'nun fethi ile ve yâ'nun¹ sükûnuyla. İşbu menzil [A245a] Irâk huccâcî² yolındadır ki bâzârı ve birkeleri [B213b] ve nahl ve çeşmeleri vardır. Ba'zı müverrihlerün kavli iktizâ ider ki³ Medîne-i Münevver'e den dokuz merhale yoldadır, *vallâhu a'lem*.⁴ Evvelâ kim anı korumuşdur, ma'lûm değildir.

Hanân:⁵ Nûn-ı muhaffefe ile. Kumdan bir yığımdur, dağa benzer. Ze-firân'dan Bedr'e varan kimesnenün sağ cânibindedür. Nûn-ı müşeddede ile dahi dinilmişdür.⁶

Hanez: Feth ile ve zâl-i mu'ceme ile. Uhayha ibnü'l-Cülâh'a⁷ mensûb bir karyedür.⁸

Havretân: İki dağdur, biri Yemânî ve biri Şâmî cânibindedür Medîne'nün.⁹ Hâlâ Havre ve Huveyre dimekle ma'rûfdur dirler.

Havzâ: Mesâcid-i Tebûk'de mezkûrdur.¹⁰

Havz-ı Mervân: Akîk'de beyân olunmuşdur.¹¹

Havz-ı İbn-i Hişâm: Harre-i Garbiyye'dedir.

Hayfâ: Lugatdur Hafyâ'da.

Harfû'l-Hâ (ح)

Hâh: İki hâ-i mu'ceme ile. Hâh Ravzası dahi dirler. Hamrâ'ü'l-Esed'ün bir cânibinde bir şehirdür, sağ cânibinden maşrika¹² mâ'ilcedür ki Muhammed bin Ca'fer ve Alî bin Mûsâ er-Rızâ *radıyallâhu anhum ve gayruhumânun* anda menzilleri var idi. Vâkîdî dir ki: Hâh, Medîne'den bir berîd yoldadır.

1 yâ'nun B: müsennât-ı tahtâniyyenün A

2 Irâk huccâcî B: hâcc-ı Irâk A

3 Ba'zı müverrihlerün kavli iktizâ ider ki A: -B

4 *vallâhu a'lem* A: -B

5 حان A B

6 Nûn-ı müşeddede ile dahi dinilmişdür A: -B

7 اجنحه بن الملاجه A: احمه ابن الحلاجه B

8 mensûb bir karyedür B: mensûbdur A

9 İki dağdur, biri Yemânî ve biri Şâmî cânibindedür Medîne'nün A: Biri Yemânî ve âharı Şâmî'dür B

10 mezkûrdur A: zikr olunmuşdur B

11 Akîk'de beyân olunmuşdur B: Akîk'dedir A

12 cânibinden maşrika A: şark cânibine B

Hâs: Hayber'de vâdîdür.

Hab': Feth ve sükûn ve hemze ile. Bir vâdîdür ki müntehî olur Kubâ altında.¹

Habâr: *Sehâb* [A245b] vezni üzere, yumuşak toprak ma'nâsına. Mescid-i Feyfâ el-Habâr işbu yere mensûbdur.

Habbân: *Kabbân* gibi. Gümüş ma'deni ile Fedek [B214a] aralığında bir dağdır.

Habrâ'u'l-İzak:² Ayn-ı mühmelenün kesri ile ve zâl-i mu'cemenün fet-hi ile âhiri kâf'dur. Sammân nâhiyesinde bir düzce yerden ibâretdür³ ki suyu çok ve bî-nihâyet sedir⁴ ağacına müstemildür.

Harrâr: Feth ve teşdîd ile. Gadîrdür Mes'ar'un Şâmî'sinde. Hicret seferinde Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mekâna mürûr eylemişlerdür.⁵ Cuhfê'ye karîbdür. Sa'd bin Ebî Vakkâs *radıyallâhu anh* Serriyyesi'nde olan Hicâz arzındandır.

Huzbâ: *Hublâ* gibi. Mescid-i Kibleteyn ile Mezâd arasında Benî Seleme'ye müte'allik menzildür ki Rasûl⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahal-lün⁷ adını tağyîr idüp Sâliha tesmiye eyledi⁸ tefe"ülen ve Huzbâ⁹ isminden ihtirâz idüben eylemişdi. *Kâmûs*'da böyle dimişdür, Sâhib-i Târîh dahi bu kelâmı tasvîb eylemişdür hâ-i mühmelede geçen sözünün hilâfı üzere. *Vallâhu a'lem*.

Harmâ: *Abrem*'ün te'nîsidür; çâk-leb ma'nâsına.¹⁰ Vâdî-i Safrâ'da bir ayndur.

Harîk: *Harîf* gibi. Câr'a karîb vâdîdür, Yenbu' benderine muttasıl.¹¹

1 ki müntehî olur Kubâ altında A: -B

2 **Habrâ'u'l-İzak** B: خيرا العذق A

3 Sammân nâhiyesinde bir düzce yerden ibâretdür B: Bir düzce yerden ibâretdür ضمان nâhiyesinde A

4 sedir B: sidre A

5 Hazret-i Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mekâna mürûr eylemişlerdür B: -A

6 Mescid-i Kibleteyn ile Mezâd arasında Benî Seleme'ye müte'allik menzildür ki Rasûl B: Benî Seleme'ye müte'allik menzildür Mescid-i Kibleteyn ile Mezâd arasında ki Peygamber A

7 ol mahallün B: -A

8 Sâliha tesmiye eyledi A: -B

9 خراب A B

10 *Abrem*'ün te'nîsidür; çâk-leb ma'nâsına A: -B

11 Câr'a karîb vâdîdür, Yenbu' benderine muttasıl A: -B

Hureym: *Zübeyr* gibi.¹ Bedr ile Medîne-i Münevvere aralığında bir akabedür ki Hazret-i Peygamber² [A246a] *sallallâhu aleyhi ve sellem* Bedr Gazâsı'ndan³ rücû' eyledükleri vakitte ol akabeden mürûr eylediler.

Huşub: Mu'cemeteyn dammı ile ve [bâ-i] muvahhade ile. Medîne-i Münevvere'den bir gicelik yol vâdîdür.⁴ Anda Mervân'un kasrı vardur [B214b] ve andan gayrı dahi menziller. Zî-Huşub⁵ dahi dirler.

Haşrame: Yenbu' nâm yere karîb⁶ vâdîdür ki seyli deryâya revâne olur.⁷

Huşeyn: *Haşin* tasgîridür. Haberde dir ki: "Zeyd bin Hârîse *radıyallâhu anh* gazâ eyledi [Benî] Cüzâm⁸ [ile], Huşeyn nâm yerde."

Hasıyy: Hâyesüz ma'nâsına. Mescid-i Kubâ şarkisinde bir utumdur, Bi'r-i Hasıyy üzerinde.

Hadıra: Evvelün fethi ile ve sâînün kesri ile Âre nâm yerün⁹ evdiyele-rindendür. Dahi Necd yerlerindendür Muhârib'e mensûb ki Ebû Katâde *radıyallâhu anh* seriiyeleri anda vâki' olmuşdı. Ebû Dâvûd'dan mervîdür ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Afıra ile müsemmâ olan yeri tağyîr idüp Hadıra ile tesmiye eyledi ve Şi'bü'd-Dalâle'yi dahi Şi'bü'l-Hüdâ ile tesmiye eyledi ve Beni'z-Zinye'yi Beni'r-Rüşde ile tesmiye eyledi, *sallallâhu aleyhi ve sellem*.¹⁰

Hafeynen: Evvel ve sâîn fethi ile, [yâ-i] tahtâniyye sükûniyla, [A246b] nûn-ı ûlâ fethi ile. Medîne-i Münevvere ile Yenbu' arasında bir vâdîdür yâhûd bir karyedür. Ve bir kavilde iki şî'bdür¹¹ ki birinün seyli Yenbu'a dökülür ve birinün seyli dahi¹² Haşrame nâm yerde dökülür.

Hafıyye: *Celiyye* zıddı. Akîk vâdîlerindendür.

-
- 1 **Hureym:** *Zübeyr* gibi A: -B
 - 2 Hazret-i Peygamber B: Hazret A
 - 3 Bedr Gazâsı'ndan B: -A
 - 4 yol vâdîdür A: yoldur B
 - 5 Zî-Huşub A: Huşub B
 - 6 karîb A: yakın B
 - 7 revâne olur A: dökülür B
 - 8 خدام A: خدام B
 - 9 nâm yerün B: -A
 - 10 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: -B
 - 11 şî'bdür A: dere B
 - 12 seyli dahi B: -A

Halâ'ik: Cem'-i *Halîka*¹ ki an-karîb gelür. Halîka, Abdullâh bin Ebî Ahmed bin Cahş nâm kimesneye mensûbdur² ki ol mahalde mezârî' ve kusûr [B215a] ve nahîl vardur, Âl-i Zübeyr'e ve Âl-i Ebî Ahmed'e mensûbdur. Akîk seyli ana mürûr ider. Matarî dir ki: Nakî³ seyli Halîka dimekle ma'rûf Bi'r-i [Alî-yi] Ulyâ'ya yetişür. İşbu yerde âbâr-ı kesîre vardur, cümleden biri Halîka'dur.

Hals: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile âhiri sâd-ı mühmele. Âre nâm yerde vâdîdür.

Hall: Mekke-i Mükerrreme ile Medîne-i Münevvere aralığında Mercâh nâm mekâna karîb bir yerdür.

Halîka: Kâf ile, *selîka* vezni üzere. Halâ'ik'da mezkûr olanlardur.⁴ Şeyh Mecd dir ki: Medîne-i Münevvere'den on iki mil kadar yerde menzildür.

Hum: Bir kişünün ismidür ki ana muzâf olmuştur. Gadîr-i Hum ki Cuhfe'ye karîbdür veyâhûd anda olan vâdilerinden bir vâdinün ismidür. Hâfız Münzirî dir ki: Ol mahalde doğan sinn-i bülûğa irişmez; meger andan gayrı yere⁵ [A247a] irtihâl ve intikâl eyleye. Ya'nî ol mahalde⁶ kesret-i vebâ ve şiddet-i hummâ olduğün ekserî kabl'l-bülûğ helâk olur. *Allâhu a'lem*.⁷

Hendek: Ya'nî Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Selmân-ı Fârisî *radıyallâhu anh* meşvereti ile Gazve-i Ahzâb'da Medîne-i Münevvere'nün hâricinde hafr olan⁸ hendek hudûdında. Ve eyyâm-ı hafr adedinde ihtilâfât-ı kesîre vâki' olmuştur, ihtisâren terk olundu. Murâd olunur ise *Târîh-i Kebîr* mütâla'a⁹ oluna.

Huveyfe: Sâhib-i *Mesâlik ve Memâlik*, Medîne-i Münevvere tevâbi'inden add eylemişdür.

1 Cem'-i *Halîka* A: *Halîka* cem'i B

2 kimesneye mensûbdur B: kimesnenündür A

3 Nakî A: شنيع B

4 mezkûr olanlardur A: zikr olunandur B

5 gayrı yere B: -A

6 ol mahalde B: -A

7 *Allâhu a'lem* B: -A

8 hâricinde hafr olan A: taşrasında B

9 *Târîh-i Kebîr* mütâla'a B: asla mürâca'at A

[B215b]

Hayber: Bir şehir adıdır ki anda müstemil¹ kal'alar ve mezra'alar ve bağ ve² bağçeler vardır. Medîne-i Münevvereden üç günlük yoldadır, huccâc-ı Şâmî yolunun³ yesârında dirlir. Ve Hayber, Yehûd lisânıyla kal'aya dirlir. Dahi dinilmişdür ki evvelâ ol mahalle nâzil olan kimesne Yesrib karındaşı Hayber olmağın ol vilâyet Hayber deyü tesmiye olundu. Ve dahi⁴ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir ay mikdârı⁵ mezbûr bilâdı kudûm-i şerîfle-riyle teşrîf buyurmuşlardı ve ol vilâyetde olan cemî' kal'aları feth eyledi. Ve ol vilâyetde mütemekkin⁶ olan tâ'ifeyi⁷ vilâyetlerinden âhar yere sürmek⁸ irâde eylemişdi. Ol vilâyetün halkı⁹ didiler ki: "Bizi terk eylenüz¹⁰ ki bunda [A247b] hizmet idelüm, zîrâ işbu vilâyetün ahvâline küllî¹¹ ittılâ'ımız vardır."¹² Pes Rasûl-i Ekrem¹³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anları hâlleri üzere takrîr idüp buyurdılar ki: "Hurmadan ve buğdaydan her ne ki hâsıl ola, münâsafe¹⁴ tarıkıyla mu'âmele iderüz; tâ dilediğimiz zamâna dek." Bir rivâyetde "Hakk Te'âlâ diledüğü zamâna dek¹⁵ mezbûr mu'âmele icrâ oluna." Pes ol kimesneler anda oldılar Emîrül-Mü'minîn¹⁶ Hazret-i¹⁷ Ömer *radıyallâhu anhun* zamân-ı hilâfetlerine dek. Andan sonra Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* anları ol vilâyetden ihrâc¹⁸ eyledi. *Vallâhu a'lem.*

1 müstemil A: -B

2 bağ ve A: -B

3 huccâc-ı Şâmî yolunun B: hacc-ı Şâmî'nün A

4 evvelâ ol mahalle nâzil olan kimesne Yesrib karındaşı Hayber olmağın ol vilâyet Hayber deyü tesmiye olundu. Ve dahi B: tesmiye olundu anda evvelen nâzil olan kimesnenün ismi ile ki Yesrib karındaşı Hayber'dür A

5 mikdârı B: -A

6 mütemekkin B: -A

7 tâ'ifeyi A: halkı B

8 vilâyetlerinden âhar yere sürmek B: celâ eylemek A

9 Ol vilâyetün halkı B: -A

10 terk eylenüz A: âhar yere sürmenüz B

11 yerün hâline A: vilâyetün ahvâline ittılâ'ımız küllîdür B

12 vardır A: küllîdür B

13 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

14 münâsafe B: münâfese A

15 zamâna dek B: kadar A

16 Emîrül-Mü'minîn A: -B

17 Hazret-i B: -A

18 ol vilâyetden ihrâc B: iclâ-yı vatan A

[B216a]

Hayt: İplik ma'nâsına. Benî Sevâd'a mensûb bir utumdur Harre'ye müşrif,¹ Mescid-i Kibleteyn şarkisinde.

Hayl: At ma'nâsına. Ana muzâfdur Bakî'u'l-Hayl² ki Sûk-ı Medîne'de zikr olundu. Zeyd bin Sâbit Dârı kurbındadır.

Harfü'd-Dâl (د)

Dâru'l-Kazâ: Mescid-i Şerîf-i Nebevî ebvâbında³ zikri beyân olundu.

Dâr-ı Nahle: Vâhid-i Nahl'e muzâfdur ol mahalde nahl olmak sebebiyle. Dâr-ı mezbûre Sûk-ı Medîne'ye mücâvirdür,⁴ Zevrâ kurbındadır.

Debbe: Feth-i evvel ve teşdîd-i sâni ile. Tahfif ile dahi mervîdür.⁵ Safrâ Madîki'nda bir yerdür ki **[A248a]** Debbetü'l-Müsta'cele dimekle ma'rûfdur. *Kâmûs*'da dir ki: "Dübbe damme ile; Bedr'e karîb⁶ bir yerdür."

Derr: Feth-i evvel ve teşdîd-i râ ile. Harre-i Benî Süleym tahtında bir gadîrdür, Nakî' üstinde.

Derek: İki feth ile. Tasgîri dahi mervîdür. Bir yerdür ki anda eyyâm-ı Câhiliyyet'de Evs ile Hazrec aralarında savaş ve mukâtele vâki⁷ olmuşdur.

Da'ân: Feth-i evvel ile. Medîne-i Münevvere ile Yenbu' arasında bir yerdür. Dâd-ı mu'cemede zikr olunur.

Dehinâ: Feth-i evvel ve kesr-i sâni ile ve nûn ve elif-i memdûde ile; maksûre dahi mervîdür. Yenbu'a karîb bir yerdür.

Devdâ: Medd ile. Verkân'a karîb bir yerdür.⁸

1 Harre'ye müşrif A: -B

2 Ana muzâfdur Bakî'u'l-Hayl A: Bakî'u'l-Hayl ana muzâfdur B

3 ebvâbında A: kapularında B

4 mücâvirdür A: muhâzîdür B

5 mervîdür A: rivâyet olunur B

6 karîb A: yakın B

7 savaş ve mukâtele vâki' B: mukâtele A

8 **Devdâ:** Medd ile. Verkân'a karîb bir yerdür A: -B

Devrân: *Havrân* gibi. Taraf-ı Kudeyd'de bir vâdîdür, Cuhfe cânibinde.¹
*Allâhu a'lem.*²

[B216b]

Devme: Feth-i evvel ile. Bi'r-i Erîs'de zikr olundu.

Dûmetü'l-Cendel: Damm-ı evvel. Ve feth dahi mervîdür, ammâ İbn-i Düreyd fethi inkâr eylemişdür. Dûmâ'ü'l-Cendel dahi dimişler. İbnü'l-Fakîh anı a'mâl-i Medîne'den add eylemişdür. Dahı Dûmâ ibn-i İsmâ'îl *aleyhi's-selâm* dimişler. Ebû Ubeyd [el-Bekrî] dir ki: Dûmetü'l-Cendel Şâm ile Medîne aralığında, Cebel-i Tayy kurbındadır; kal'a ve birkaç karyedür ki böylece zikr olundu.³ Ve dahı zikr eylemişdür⁴ ki: Anda muhkem [A248b] kal'a vardır ki anı Mârid ile tesmiye iderler, ol Ükeydir⁵ [bin Abdül]melik Hısnı'dur ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hâlid bin Velîd'i Tebûk'den anun cânibine müteveccih idüp⁶ buyurdılar ki: "Tiz ola ki mülâkât idesin anunla bir hâletde ki⁷ sayd-ı vahş ider ola." hadîs-i şerîf âhirine dek. İbn-i Sa'd dir ki: Dûmetü'l-Cendel Şâm'dan bir tarafdadur ki anunla Dımaşk aralığı beş gicelik yoldur, anunla Medîne-i Münevvere arasında on beş gicelik veyâhûd on altı gicelik yoldur. Anı Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* gazâ idüp anda nüzûl buyurmuşdı ve anda Hazret-i Rasûl'i⁸ kimesne bilmemişdi ve ol yerden seriyyeler göndermişdi. İbn-i Hişâm dir ki: Peygamber⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol mahalle vâsıl olmazdan evvel¹⁰ rücû' buyurdılar. Ba'zı dir ki: Tahkîm-i Hakemeyn, Dûmetü'l-Cendel'de idi. İbn-i Ebî Leylâdan bu bâbda hadîs-i şerîf dahı menküldür. *Vallâhu a'lem.*¹¹

1 Cuhfe cânibinde A: Cuhfe'ye karıbdür B

2 *Allâhu a'lem* B: -A

3 Şâm ile Medîne aralığında, Cebel-i Tayy kurbındadır; kal'a ve birkaç karyedür ki böylece zikr olundu B: kal'a ve birkaç karyedür Şâm ile Medîne aralığında, Cebel-i Tayy kurbında A

4 zikr eylemişdür A: dinilmişdür B

5 ol Ükeydir A: ol ikidür, biri B

6 müteveccih idüp A: gönderüp B

7 mülâkât idesin anunla bir hâletde ki A: anunla mülâkât idesin B

8 Hazret-i Rasûl'i B: -A

9 Peygamber A: Rasûl B

10 evvel A: mukaddem B

11 buyurdılar. Ba'zı dir ki: Tahkîm-i Hakemeyn, Dûmetü'l-Cendel'de idi. İbn-i Ebi Leylâdan bu bâbda hadîs-i şerîf dahı menküldür. *Vallâhu a'lem* A: -B

Düveyhl: Dâl dammı ile, [B217a] tasgîr sîgasıyla. İki dağdan bir dağdur ki Mesâcid-i Feth'ün garbîsindedür, Benî Ubeyd'e mensûbdur.¹ *Vallâhu a'lem.*

Harfü'z-Zâli'l-Mu'ceme (ذ)

Zât-ı Ecdâl: Cîm ile. Safrâ Madîkî'nda bir yerdür.

[A249a]

Zû-Emer:² Hemze ve mîm fethi ile. Medîne-i Münevver'e'den üç menzil yoldadır, Karye-i Nahîl nâm yerde. İbn-i Hazm dir ki: Rasûl-i Ekrem³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Avsece-i Cühenî'ye bi-tarîk-ı mukâta'a virmişdi.

Zû-Evân: Zamân ma'nâsına. İbn-i İshâk dir ki: Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Tebûk Gazâsı'ndan rücû' eyledüklerinde⁴ Zû-Evân nâm yerde ki Medîne ile anun arası bir sâ'atlık yoldur, nüzûl buyurup Mescid-i Dırâr haberi sem'-i şerîflerine vâsıl oldu.

Zü'l-Cedr: Cîm'ün fethi ile ve dâl'ün sükûniyle. Kubâ nevâhîsindedür. *Vallâhu a'lem.*⁵

Zâtü'l-Ceyş: Cîm'ün fethi ile ve [yâ-i] tahtâniyyenün sükûniyle. Ulâtü'l-Ceyş dahi dirler.⁶ Medîne-i Münevver'e'nün Harem-i Muhteremî'nün hudûdındandır dirler. Zü'l-Huleyfe'den altı fersah ba'iddür. Ve bir kavle on fersah ve bir kavle iki fersah⁷ ba'iddür.⁸ Menâzil-i müteberrike-i Nebeviyye'nün biridür.

Zü'l-Huleyfe: Mesâcidde zikr olundu.⁹

Zâtü'l-Hamât: Mesâcidde zikr olundu.¹⁰

1 mensûbdur B: müte'allik A

2 **Zû-Emer** B: زواهر A

3 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B

4 rücû' eyledüklerinde B: mürâca'at buyurup A

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 Ulâtü'l-Ceyş dahi dirler A: -B

7 on fersah ve bir kavle iki fersah A: iki fersah ve on fersah B

8 ba'iddür B: -A

9 Mesâcidde zikr olundu A: Mesâcid-i Tebûk'de mezkûrdur B

10 **Zâtü'l-Hamât:** Mesâcidde zikr olundu B: -A

Zâtü'l-Hıtmıyy: Mesâcid-i Tebûk'de sebkat eyledi.

Zâtü'r-Radm: Tahrik ve sükûn-ı dâd-ı mu'ceme ile. [B217b] Sefrâ'ya karîbdür, Radmetân¹ dahi dirler.

Zâtü'r-Rikâ: Eyyâm-ı Câhiliyyet'de bir kuyudur ki Nahl nâm yere karîbdür. Bir kavle bir dağdur ki anda üç renk cem' [A249b] olmuş, ya'nî beyâz ve siyâh ve kızdur. Bir kavle anda bir ağaç vardur ki işbu ism ile müsemmâdur. Bir kavle anda alemler tertîb ve terkî' olmağın Zâtü'r-Rikâ' ile tesmiye olundu. Bir kavle anda salât-ı havf kılınmağın bu ism ile tesmiye² olundu, ke-ennhû namâz anda mürekka' oldı. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den mervîdür ki sebeb-i tesmiye budur ki gazve-i mezbûrede Ashâb-ı Güzîn *ırdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in*³ ayaklarına hırkalar bağlamış idiler. *Vallâhu a'lem.*

Zâtü'n-Nusb: Damm-ı nûn ve sâd-ı mühmele ve bâ-i muvahhade ile. Bir yerdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı Bilâl bin el-Hâris'e bi-tarik-ı mukâta'a virmişdi. Ve Medîne-i Münevvere ile anun aralığı dört berîddür.

Zübâb: *Gurâb* ve *yâhûd kitâb* gibi. Bir dağdur, Mescid-i Râye üzerindedür.

Zer': [Benî] Hatme'ye mensûb bir kuyudur.

Zervân: Benî Züreyk menâzilindedür, Bi'r-i Zervân ana mensûbdur.

Zefirân: Feth-i evvel ve kesr-i sâni ile andan sonra râ'dur ve âhir-i kelimedede nûndur. Bir vâdîdür, tarik-ı Mekke'de olan mesâcidde zikr olundu.

Zû-Hadde: Hâ-i mühmele ile. Zübâb cânibinde bir yerdür. Bu makâm da Fârisî ile [B218a] tercüme idenün nüshası [A250a] kenârında ba'zı esâmî ziyâde olunmuşdur ki *Târih-i Arabî* nün sağırinde ve kebîrinde⁴ yoktur, ana binâ'en biz dahi terk eyledük. Murâd olunur ise Fârisî tercümeye rücü' oluna.⁵

1 Radmetân A: dammetân B

2 tesmiye A: müsemmâ B

3 Ashâb-ı Güzîn *ırdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* B: Ashâb A

4 "*Târih-i Arabî* nün sağırinde ve kebîrinde" ifadesiyle Semhûdî'nin *Hulâsatü'l-Vefâ*'sı ile bu eserin asıl mufassal hâli olan *Vefâ'ül-Vefâ* kastedilmektedir.

5 rücü' oluna A: mütâlâ'a eyleye B

Harfü'r-Râ (ر)

Râ'î':¹ Vâdî-i Akîk'dedir.

Râbiğ: [Bâ-i] muvahhade ve [gayn-ı] mu'ceme ile. Cuhfe'den bir vâdîdür. Dahi Eskuf nâm yere karîb bir gadîrdür² ki ol mahalde su bulunmak nâdirdür. İsm-i kadîmî³ Râbûğ idi.

Râtîc: Bir utumdur ki ol nâhiye anun ismi ile müsemmâ⁴ olmuştur. Zübâb şarkisinde, Şâm cânibine mâ'ildedür. Matarî dir ki: Râtîc, Benî Ubeyd Dağları kurbında bir dağdur.⁵ Eger bu kavîl sahîh ise sebkât iden bundan gayrıdur.

Râzân: Yâkût dir ki: Bu mahal⁶ Medîne-i Münevvere nevâhîsindendir, İbn-i Mes'ûd *radıyallâhu anh*⁷ hadîsinde mezkûrdur. Dahi iki karyedür Irâk sevâdından,⁸ bu ism ile tesmiye olunmuşlar.

Râme: Huccâc-ı Irâk⁹ yolında bir menzildür, İmre'den bir merhale kadar yoldadır. Ba'zılar Râmetân dahi dimişler.

Rânûnâ: İki nûn ile ve elif-i memdüde ile, *âşûrâ* vezni üzeredir. Evdiye beyânında¹⁰ zikr olundu.

Râyetü'l-A'mâ: Akîk vâdîlerindendir.

Râyetü'l-Gurâb: Bu dahi Akîk vâdîlerindendir.¹¹

Rebâb: *Sehâb* vezni üzere. [A250b] Medîne-i Münevvere Feyd'inde bir dağdur.

Rübâ: Damm-ı evvel ile; *rebve* cem'idür. Mekke-i Mükerrreme yolında, Ebvâ ile [B218b] Sukyâ nâm [mahal] arasındadır.

1 رابع A B

2 Eskuf nâm yere karîb bir gadîrdür B: bir gadîrdür Eskuf tarafında A

3 İsm-i kadîmî A: Kadîmü'z-zamânda ismi B

4 müsemmâ A: tesmiye B

5 bir dağdur B: -A

6 Bu mahal B: -A

7 *radıyallâhu anh* B: -A

8 sevâd: bir bölgede yer alan köy, kent ve çiftlikler

9 Huccâc-ı Irâk B: Hâcc-ı Irâkî A

10 beyânında B: zikrinde A

11 **Râyetü'l-Gurâb:** Bu dahi Akîk vâdîlerindendir B: -A

Rebeze: Bâ'nun tahrîki ile ve zâl'ün i'câmı¹ ile. Necd'de bir karyedür, Medîne-i Münevvere a'mâlindendür. Medîne'ye dört günlük yeredür.² Rasûl-i Ekrem³ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol yeri sadaka develeri⁴ için korumuşdı. Bir kavilde ol mekânı Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk⁵ *radiyallâhu anh* korumuşdı. Ve bir kavilde Hazret-i Ömer *radiyallâhu anh* korumuşdı. Ammâ Hazret korudı diyen kavil meşhûrdur.⁶ *Vallâhu a'lem.*⁷

Rebî': Feth-i evvel ve kesr-i bâ ve sükûn-ı yâ⁸ ile. Medîne-i Münevvere nevâhîsinden bir yerdür ki⁹ Evs ile Hazrec anda biri biri ile mukâtele eylemiş idiler.¹⁰

Ricâm: *Kitâb* vezni üzere. Bir uzun dağdur Ehl-i Edâh¹¹ yolında, Dariyeye'den on üç mil kadar yoldadır. Mezbûr dağın¹² garbîsinde bir su vardur ismi ile müsemmâ.

Reclâ: Harretü'r-Reclâ'da beyân olundu.

Recî': *Emîr* gibi. Hayber kurbında bir vâdîdür. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda leşker çeküp oturmuşdı, tâ kim Ehl-i¹³ Hayber ile Gatafân aralarında hâ'il olup anları biri birine meded eylemeğe komaya.¹⁴ Ehl-i Hayber ile cenk [A251a] mukaddemesi idi. *Vallâhu a'lem.*¹⁵

Rahâbe:¹⁶ Benî Beyâda aralığında bir yerdür.

Rahabe: *Rakabe* gibi. Bilâd-ı Uzre'de, Vâdî'l-Kurâ'ya ve Sukya'l-Cezl'e karîbdür. Yâkût [B219a] damm ve sükûn ile zabt eylemişdür.

-
- 1 zâl'ün i'câmı A: zâl-i A'cemî B
 - 2 Medîne'ye dört günlük yeredür B: dört günlük yol kadar Medîne'den A
 - 3 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B
 - 4 sadaka develeri B: ibl-i sadaka A
 - 5 ol mekânı Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk B: Ebû Bekr A
 - 6 korumuşdı. Ammâ Hazret korudı diyen kavil meşhûrdur B: İşbu kavil meşhûr olundur A
 - 7 *Vallâhu a'lem* A: -B
 - 8 bâ ve sükûn-ı yâ B: muvahhade ve sükûn-ı müsennât-ı tahtiyye A
 - 9 Medîne-i Münevvere nevâhîsinden bir yerdür ki B: Bir yerdür Medîne-i Münevvere nevâhîsinde A
 - 10 Evs ile Hazrec anda biri biri ile mukâtele eylemiş idiler A: Evs kavmi ile Hazrec kavmi arasında ol mekânda mukâtele olmuşdur B
 - 11 Edâh B: اصاح A
 - 12 Mezbûr dağın B: -A
 - 13 Ehl-i A: -B
 - 14 biri birine meded eylemeğe komaya B: komaya biri birine meded eylemeğe A
 - 15 *Vallâhu a'lem* A: -B
 - 16 رجه A B

Rıhdıyye: Kesr-i evvel ve dâd-ı mu'ceme ile, *zinciyye* gibi. Mezkûr olan Erhadıyye'dür.

Ruhkân: Damm-ı râ ve sükûn-ı hâ-i mühmele ile ve kâf ve nûn ile. Vâdî-i¹ Nâziye'den Müsta'cele'ye müteveccih olan kimsenin yemîninde bir vâdîdür ki seyli² Benî Sâlim Hayfî'na dökülür.

Ruhayb:³ *Rahab*⁴ tasgîri. Erâbin kurbında ma'rûf dağdur.

Ruhayye: *Rahâ* tasgîri. Medîne-i Münevvere ile Cuhfe arasında bir kuyudur.

Rüdeyhe: Akîk evdiyesindendir.

Ress: Feth-i evvel ve teşdîd-i sîn-i mühmele.⁵ Evdiye-i Kabeliyye'dendir. İbn-i Düreyd dir ki: Ress ve Rüseys iki vâdîdür yâhûd Necd vilâyetinde iki mekândur.

Reşâd: Ecred evdiyesindendir. Kadîmen ismi Gavâ idi. Hazret-i⁶ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ anı tağyîr idüp Reşâd ile tesmiye idüp ehline buyurdu: “[Siz] Benî Rüşdân'sız.”

Radvâ: *Sekrâ* gibi. Bender-i Yenbu'dan bir günlük yerde bir dağdur.⁸ Ve Medîne-i Münevvere'den dört günlük yoldadır ki bileği taşlarını [A251b] andan alup etrâf-ı âleme⁹ götürürler.¹⁰

Rî'l:¹¹ Evvelün kesri ile ve sâninün sükûnıyla. Benî Abdüleşhel menâzîlinde bir utumdur.

Rakmetân: İki tepedür,¹² Harre-i Garbiyye tepelerindendir ki rengi kızıl olup saruya mâ'ilcedür. [B219b] Ve Rakme dahi dirler müfred sîgasıyla.

1 Vâdî-i B: -A

2 seyli B: -A

3 رجب A B

4 رجب A B

5 sîn-i mühmele A: sîn B

6 Hazret-i B: -A

7 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *aleyhi's-selâm* B

8 Bender-i Yenbu'dan bir günlük yerde bir dağdur B: Bir dağdur Yenbu'dan bir günlük yerde A

9 etrâf-ı âleme B: -A

10 götürürler A: irsâl iderler B

11 Rî'l A: رعل B

12 İki tepedür A: -B

Ve eydan Rakme bir yerdür Vâdi'l-Kurâ kurbında ve dahi Necd ve Basra kurbında. Ve eydan Benî Esed'e mensûb Rakmetân ile müsemmâ bir yerdür.¹

Rakam: Tahrik-i vasat ve sükûn ile. Bir yerdür Medîne-i Münevvere şarkisinde ki ol yerde İrbed² bin Sayfî nâm mel'ûn³ ki Hazret-i⁴ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellemün* katlini kasd eylemişdi,⁵ Hakk *Sübhânehû ve⁶ Te'âlâ* ol habîs⁷ üzerine yıldırım⁸ indirüp helâk eylemişdür. Ba'zı dirler Rakam, Gatafân'da dağlardur. *Vallâhu a'lem.*⁹

Rukaybe: *Rakabe* tasgîri, gerden ma'nâsına. Hayber üzere müşrif¹⁰ bir dağdur. *Sefîne* vezni üzere dahi mervîdür.

Rikâbiyye: Rikâb'a mensûbdur, Medîne-i Münevvere'den on¹¹ mil kadar yerde bir mekândur.

Rekûbe: *Halûbe* gibi; bâ-i muvahhade ile. Arc'dan üç mil mikdârı mukaddem bir azîm meşakkatlü akabedür.

Rümme:¹² Râ'nun dammı ile ve kesri ile dahi mervîdür, mîm'ün tahfîfi ve teşdîdi dahi mervîdür. Arz-ı Necd'de bir azîm sahrâdur ki [A252a] mikdârı bir cânibden cânib-i âhara¹³ varmağa yedi gicelik yoldur. *Vallâhu a'lem.*¹⁴

Rüvâve:¹⁵ Damm-ı evvel ile. Ruvâvetân dahi mervîdür. Bir yerdür ki anda büyük göl vardur ki seyl-i Akik içinden mürûr ider.

1 Benî Esed'e mensûb Rakmetân ile müsemmâ bir yerdür B: bir yerdür Benî Esed'e mensûb Rakmetân ile müsemmâ A

2 Zeyd A B Bunun adı muhtelif kaynaklarda Erbed b. Kays ve Erbed b. Rebî'a gibi şekillerde de geçmektedir. Burada *Hulâsatü'l-Vefâ*'nın tahkikli neşrinde yer alan şekil tarafımızdan tercih edilmiştir. Bk. Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 557.

3 nâm mel'ûn B: -A

4 Hazret-i B: -A

5 katlini kasd eylemişdi A: öldürmek irâde eyledükde B

6 *Sübhânehû ve B: -A*

7 ol habîs A: mel'ûn-ı mezbûrun B

8 yıldırım B: sâ'ika A

9 Ba'zı dirler Rakam, Gatafân'da dağlardur. *Vallâhu a'lem* A: -B

10 müşrif A: maşrifkda B

11 on A: üç B

12 **Rümme** B: رُمَّة A

13 mikdârı bir cânibden cânib-i âhara A: eni uzunı bir tarafdan bir tarafa B

14 *Vallâhu a'lem* A: -B

15 **Rüvâve** B: رِوَادَة A

Ravhâ: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile ve hâ-i mühmele ile. Anunla Medîne-i Münevvere aralığı kırk mildür, bir kavle otuz altı mildür [B220a] ve bir kavle otuz mildür dirler. Melik¹ Tübbâ² Ehl-i Medîne kıtâlından rücû³ eyledükde anda nüzül idüp² istirâhat eylemişdi, pes ol zamânda Ravhâ tesmiye eylediler ol yeri. Ve ba'zılar didiler ki sebab-i tesmiye, ol mahal³ vesî⁴ olduğuçündür. Ve dahi Bakî-i Şerîf⁴de Hazret-i İbrâhîm ibnü'n-Nebî⁴ *sallâllâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihî* mezâr-ı şerîfi olduğu yere dahi Ravhâ dirler.

Ravzatü'l-Ecvâl:⁵ Cîm ile. Veddân⁶ nevâhîsindedür.

Ravzatü'l-Ecdâd: Bilâd-ı Gatafân'da bir karyedür, Hayber kiblîsinde.

Ravzatü'l-Elcâm: Hemze fethi ile ve lâm sükûniyla, andan sonra cîm ve elif ve mîm. Vâdî-i Akîk'dendür.

Ravzatü Hurc: Hâ'nun dammı ile ve râ'nun sükûniyla. Medîne-i Münevvere nevâhîsindedür, Ravzatü Hurceyn dahi dirler.

Ravzatü'l-Hazrec: Medîne-i Münevvere nevâhîsindedür. Ve Hazrec, Ensâr'dan bir tâ'ifenün ismidür.⁷

Ravzatü'l-Hamât: Akîk vâdilerinden Zâtü'l-Hamât'a mensûbdur.⁸

[A252b]

Ravzatü's-Suhâ: Damm-ı sâd-ı mühmele ile ve hâ ile;⁹ *sahve* cem'idür. Medîne-i Münevvere'nün Şâmî'sinde üç günlük yolda birkaç dağdur,¹⁰ bu Ravza ol dağlar kurbındadır. [Sîn ile] Sühâ dahi dirler.

1 Melik B: -A

2 anda nüzül idüp A: ol mahalle konup B

3 sebab-i tesmiye, ol mahal B: sebab A

4 ibnü'n-Nebî A: Nebî B

5 روضة الأوجال A B **Derkenar:** *Târih-i Sağîr-i Arabî*'de Ravzatü'l-Ecvâl'dür, ammâ *Târih-i Kebîr*'de Ravzatü'l-Ecvâl'dür, *vallâhu a'lem* B: -A

6 Veddân A: دوان B

7 Medîne-i Münevvere nevâhîsindedür. Ve Hazrec, Ensâr'dan bir tâ'ifenün ismidür B: ki Ensâr'dan bir kabîlenün ismidür, Medîne-i Münevvere nevâhîsindedür A

8 Akîk vâdilerinden Zâtü'l-Hamât'a mensûbdur B: -A

9 hâ ile B: -A

10 Medîne-i Münevvere'nün Şâmî'sinde üç günlük yolda birkaç dağdur B: Birkaç dağdur Medîne-i Münevvere'nün Şâmî'sinde, üç günlük yoldadır ki A

Ravzatü Ureyne: *Cüheyne* gibi. Nâhiye-i Rıhdıyye'de¹ vâdîdür ki zamân-ı Câhiliyye'de ve zamân-ı² İslâm'da anı korumuşlar idi.

Ravzatü Akîk: [B220b] Ya'nî Medîne-i Münevvere Akîk'i ki meşhûr ve³ ma'rûfdur.

Ravzatü'l-Filâc: Felce kelimesinde gelecekdür.⁴

Ravzatü Merah: Mîm ve râ'nun tahrîki ile âhiri hâ-i mu'cemedür. Medîne-i Münevvere'de bir yerdür. *Vallâhu a'lem.*⁵

Ruveyse: Damm-ı evvel ve feth-i sâni ve sükûn-ı yâ⁶ ile sâ-i müsellese. Mekke-i Mükerrime yolında bir menheldür, Medîne-i Münevvere'den altmış mil kadar yoldadır. Ve menhel, su alacak yere dirler.

Rühât: *Furât* vezni üzere, tâ-ı mühmele ile. Yenbu'da bir mekândur. Ve dahi Mekke-i Mükerrime kurbında bir karyedür ki ana Ruhât dirler.

Reyyân: *Atşân* zıddı. Benî Hârise'nün utumudur, dahi Benî Zürayk utumudur; ya'nî âli binâlar. Dahi Himâ-yı Dariyye'de bir su Reyyân ile müsemâmâdur.⁷

Reydân: *Selmân* vezni üzere. Benî Vâkîf'a mensûb utumdur, ya'nî âli binâlar ki⁸ Mescid-i Fadîh kıblesinde vâki' olmuştur.⁹

Rîm: Kesr-i evvel ve sükûn-ı yâ¹⁰ ile [A253a] âhiri mîm'dür, mehmû-zül-ayn dahi mervîdür. Müzeyne'ye mensûb vâdîdür ki Verkân'a döker, andan sonra Akîk seyline karışur.¹¹

Harfû'z-Zâ (ج)

Zübâle: Yesrib evvelidür, Medîne-i Münevvere'nün Şâmî'sindedür.

1 Nâhiye-i Rıhdıyye'de A: Rıhdıyye nâhiyesinde bir B

2 zamân-ı B: -A

3 meşhûr ve A: -B

4 gelecekdür A: zikr olunur B

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 yâ B: tahtâni A

7 müsemâmâdur A: tesmiye olunur B

8 ya'nî âli binâlar ki B: -A

9 vâki' olmuştur B: -A

10 yâ B: tahtâni A

11 seyline karışur B: seyelâna mülâki olur A

Zücc: Damm-ı evvel ile ve teşdîd-i cîm ile [B221a] Mecd-i Lugavî kavli üzere. Fe-emmâ âhar kavli üzere hâ-i mu'ceme ile ki nâhiye-i Dariyye'de bir yerdür.

Zirâb: *Kitâb* vezni üzere. Zâtü'z-Zirâb dahi dirler.

Zerûd: Feth-i evvel ve damm-ı sâni ile âhir-i kelime dâl-i mühmele. Ebraku'l-Azzâf'a¹ karîb bir yerdür.

Zeğâbe: *Sehâbe* gibi; gayn-² mu'ceme ile, damm-ı evvel ile dahi dinilmiştir. Akîk seyillerinün cem' olacak yeridür, Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîflerinün garbîsinde.³

Zemzem: Medîne-i Münevvere'nün mübârek⁴ kuyuları beyânında⁵ zikr olundu.

Zevr: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile ve âhiri râ. Sevârikıyye kurbında bir dağdur yâhûd bir vâdîdür.

Zevrâ: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile. Medîne-i Münevvere bâzârından bir yerdür Mâlik bin Sinân *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfi kurbında ki ol yerde Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhun* Zevrâ nâm [A253b] bir menzili var idi ki mübârek cum'anun nidâ-i evveli ki hutbe nidâsı üzere mukaddemdür, anlarun zamân-ı şerîflerinde⁶ mesnûn olup menzil-i mez-bûr üzerinde nidâ olunurdu. Dahi Hazret-i⁷ İbrâhîm ibnü'r-Rasûl *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihî*⁸ defn oldukları yer Bakî'den Zevrâ ile müsem-mâdur.⁹

Zühre: Damm-ı evvel ve sükûn-ı sâni ile. Harre-i Şarkıyye ile Harre-i Sâfile aralığında Kuff cânibinden karye idi. Gâyet ile büyük [B221b] karye idi;¹⁰ hattâ üç yüz kuyumcı ol karyede mütevattın olmuşlardı dirler.

1 ابرق العراق A B

2 gayn-ı B: ayn-ı A

3 şeriflerinün garbîsinde A: şerîfidür B

4 mübârek B: -A

5 kuyuları beyânında A: kuyularında B

6 zamân-ı şerîflerinde B: hilâfetleri zamânında A

7 Hazret-i A: -B

8 *sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ ibnihî* A: *aleyhimês-selâm* B

9 yer Bakî'den Zevrâ ile müsem-mâdur A: yere dahi Zevrâ dirler B

10 karye idi B: -A

Zeyn: Şeyn mukâbili. Cürf'de bir mezra'adur ki Rasûl-i Ekrem¹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda zirâ'at ile emr buyurdılar, nitekim İbn-i Ze-bâle'den mervîdür. *Vallâhu a'lem.*²

Harfû's-Sîni'l-Mühmele (س)

Sâ'ir: *Fâ'il* sîgası üzere. Sâ'ire dahi mervîdür. Medîne-i Münevvere nevâhîsindendir.

Sâfile: *Âliye* mukâbili. Medîne-i Müşerrefe münkasımdür *Âliye* ve *Sâfile*'ye. Âhir-i *Âliye* Sunh'dur, ya'nî tuzlu yerdür; Mescid-i müteberrik-i³ Nebevî'den, *alâ Sâhibihî ezke't-tahiyye*⁴ bir mil kadar yeredür. Andan aşğa olana *Sâfile* dirler. Mahfî olmasun ki *Sâfile* Medîne-i Münevvere'nün Şâmî'sine [A254a] mahsûs değıldür, nitekim ba'zı ibâretten fehm⁵ olunur. *Vallâhu a'lem.*

Sâhiye: Akik evdiyesindendir.⁶

Sâye: Bir azîm vâdîdür ki dağına Şemensîr dirler; işbu vâdîde yetmiş ayndan ziyâde su çeşmeleri var imiş ki envâ'-ı mîveler ile ma'mûr idi, mevz ve enâr ve üzüm ve hurması gâyetle çok idi.

Sitâr: Kesr ve [tâ-i] fevkâniyye ile. Himâ-yı Dariyye'de bir dağdur. Ve Benî Süleym diyârında bir âhar dağa dahi Sitâr dirler. Ve dahi Yenbu'da üç dağ dahi bu ism ile müsemmâdur.⁷

Südd: Damm ve teşdîd ile. Abdullâh bin Amr bin Osmân [B222a] bağladuğı benddür. Ya'nî hâciz ve mâni' ki Vâdî-i Rânûnâ'yı anda varmakdan men' için sedd⁸ eylemişler idi Ayr [kurbında].⁹ Ve gayrı dahi ba'zı mevzâi' vardur ki Südde ile tesmiye olunur.

1 Rasûl-i Ekrem A: Peygamber B

2 *Vallâhu a'lem* B: -A

3 müteberrik-i A: -B

4 *alâ Sâhibihî ezke't-tahiyye* A: *alâ Sâkinihâ efdalü't-tahiyye* B

5 fehm B: tevehhüm A

6 evdiyesindendir A: vâdilerindendir B

7 dağ dahi bu ism ile müsemmâdur A: dağa Sitâr dirler B

8 sedd B: -A

9 Ayr [kurbında] B: -A

Serât: Feth ve tahfif ile. Bir büyük azîm¹ dağdır Necd ve Tihâme aralığında. Cebel-i² Hadd-i Fâsıl didükleri bu dağdır.³ Zîrâ bu dağ Yemen⁴ cânibindedür, ammâ bir tarafı Şâm cânibine⁵ dek vâsıl olur ve fâsıla olmuşdur Gavr⁶ ile Necd arasında, ya'nî alçak ve yüce aralığında fâsıla oldu ve li-hâzâ Hicâz deyü tesmiye olundu.

Zû-Serh: Sîn-i mühmele fethi ile ve râ'nun [A254b] sükûniyla, âhiri hâ-i mühmele. Melel kurbında bir vâdîdür.

Sirr: Kesr ile. Necd'de Benî Esed'e mensûb bir yerdür. Dahi Benî Temîm bilâdında bir yerdür Sirr ile müsemâmâ.⁷ Damm ile Müzeyne diyârında bir yerdür.

Serrâre: Feth ve teşdid-i râ ile. Benî Beyâda menâzilindedür, Kubâ kurbında olan bâğçeden gayrı ki hâlâ bu ism ile ma'rûfdur.

Serğ: Feth ve gayn-ı mu'ceme ile. Tebûk Vâdîsi'nde bir karyedür, Medîne-i Münevvereden [on] üç merhale kadar yoldadır. Medîne-i Müşerrefe'nün⁸ âhir-i a'mâlındendür, nitekim Mecd-i Lugavî dimişdür.

Süreyr: *Zübeyr* gibi. Câr kurbında bir vâdîdür.

Sa'd: Feth-i evvel ve sükûn-ı [dâl-i] mühmele ile. [B222b] Zâtü'r-Rikâ' kurbında bir dağdır.

Sefâ: *Kafâ* vezni üzere. Medîne-i Münevver'e'nün nevâhîsindendür.

Sefân: Vâdîdür ki bahre karîb yerde İdam'a mülâkî olur.

Sefevân:⁹ Fete'hât ile. Bedr nâhiyesinde vâdîdür ki Gazve-i Bedr-i Ülâ¹⁰ anda vâki' olmuş idi.

1 azîm A: -B

2 Cebel-i B: -A

3 didükleri bu dağdır B: -A

4 Yemen B: -A

5 bir tarafı Şâm cânibine B: Şâm etrâfına A

6 عقده A: عور B

7 Sirr ile müsemâmâ A: -B

8 Müşerrefe'nün A: Münevver'e'nün B

9 سنوان A B

10 Gazve-i Bedr-i Ülâ A: Gazve-i Bedr'ün evvelkisi B

Sukyâ-yı¹ Süleymân bin Abdülmelik: Cürf'dedir. Şâm huccâcı ol mahalden² Şâm'a müteveccih olurlar.

Sukyâ: Damm-ı evvel ve sükûn-ı kâf ile. Birkaç yerdür ki Sukyâ ile tesmiye olunur. Cümleden biri Harre-i Garbiyye'de Sukyâ-yı Sa'd'dur.³ Dahı bir [A255a] büyük karyedür Furu' a'mâlınden, Mekke-i Mükerra'nın kadîm yolında. Dahı Medîne-i Münevvereden yedi merhalelik yerde, Vâdi'l-Kurâ kurbında, Vâdi'l-Cezl'de bir yerdür.

Sakîfe-i Benî Sâ'ide: Her musakkaf⁴ binâ ki ev üslûbı üzere olmaya, ana sakîfe dirler; Fâris'de eyvân didükleri gibi. Ve Sakîfe-i Benî Sâ'ide, Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk⁵ *radıyallâhu anhu* bî'atları hadîsinde mezkûrdur.

Sekâb:⁶ *Katâm* gibi. Medîne-i Münevverede dağlarından bir dağdır.

Selâh: Bu dahı *katâm* gibi. Hayber tahtında bir yerdür ki Gatafân'dan bir cemâ'at Beşîr⁷ bin Sa'd-ı Ensârî ile Yemen cânibine⁸ gider iken anda mülâkî [B223a] oldılar.

Selâsil: Cem' lafzı ile. Bir sudur Vâdi'l-Kurâ ardında, Medîne-i Münevvereden on⁹ günlük yoldadır.

Sülâlim: Damm-ı evvel ile. Hayber'den bir yerün ismidür ki âhirde feth olundu.

Sel': Feth-i evvel ile ve sükûn-ı lâm ile âhiri [ayn-ı] mühmele. Medîne-i Münevverede ma'rûf dağdır. Mesâcid-i Feth'de zikr olan Kehf-i Benî Harâm andadır.

Süley': *Sel'* tasgîri ve mukâbilidür. Mezbûr dağın doruğında¹⁰ emîr-i Medîne'nün menzili var idi. Ya'nî altı yüz yetmiş târîhinden mukaddem Cemmâz bin Şeyha nâm emîr-i Medîne, [A255b] Süley' Dağı'nun tepe-

1 **Sukyâ-yı** B: **Sikâyetü** A

2 Şâm huccâcı ol mahalden B: Andan Şâm huccâcı A

3 Harre-i Garbiyye'de Sukyâ-yı Sa'd'dur B: Sukyâ-yı Sa'd'dur Harre-i Garbiyye'de A

4 musakkaf B: -A

5 es-Sıddîk B: -A

6 سَكَاف A B

7 Büsr A: Bişr B

8 cânibine A: tarafına B

9 on A: üç B

10 doruğında A: üzerinde B

sinde sâkin idi. Bu hakîr dir ki: Mevzi'-i mezbûrda¹ hâlâ Kal'a-i Medîne-i Münevvere² ağaları için bir yüce mesken binâ olunmuşdur ki dizdâr olan kimesneler andan teşâ'üm idüp terk eylemişler. *Vallâhu a'lem.*

Selîl: *Emîr* gibi. Akîk arsasıdır.

Süleym: *Selem* tasgîri. Ve Zâtü's-Süleym,³ Akîk vâdîlerindendir.

Semürân: Hayber'de bir dağdır ki Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anun üzerinde namâz kılmışlardır. Avâm Müsmirân tesmiye iderler. Ba'zılar şîn-ı mu'ceme ile zabt eyleyüp tesmiye⁴ eylemişler.

Sümeýha: *Semba* tasgîri, hâ-i mühmele ile. Medîne-i Münevvere'de kadîm ve ma'rûf kesîrû'l-mâ⁵ kuyudur.

[B223b]

Senâm: Rebeze'ye karîb küçücek dağdır.

Sunh:⁶ Damm ve sükûn ile yâhûd iki damme ile. Hârisoğulları Cüşem ve Zeyd'un utumlarıdır. Utum binâ-i âliyeden ibâretdür ki ma'mûreden hâricde ihtiyâten binâ olunur. İşbu Subh'dur ki Medîne-i Münevvere'nün Âliyesi ednâsındaki ol nâhiye Subh ile müsemmâ idi. Ve Hazret-i Ebû Bekr es-Siddîk *radıyallâhu anh*, zevce-i Ensâriyyeleri ile bile anda sâkin⁷ olur idi.

Sinn: Kesr ile. Şevrân ve Meytân mukâbelesinde bir dağdır.

Süvâc: Damm-ı evvel ile âhirinde [A256a] cîm. Dariyye dağlarından dirlir, ol dağ cinnîler meskenidür. *Vallâhu a'lem.*⁸

Süvârik: Sevârikiyye kurbında bir vâdîdür ki suyu gâyet ile dadludur.

Sevârikiyye: Feth ve damm-ı evvel ile râdan sonra kâf ve yâ-i nisbet. Suveyrîkiyye dahi dinilür tasgîr lafzı ile. Bir büyük karyedür ki mescid⁹

1 Mevzi'-i mezbûrda A: Ol mevzi'de B

2 Kal'a-i Medîne-i Münevvere B: kal'a A

3 ذات السلم A B

4 tesmiye B: -A

5 ma'rûf kesîrû'l-mâ' A: meşhûr suyu çok B

6 سنج A B

7 sâkin B: -A

8 *Vallâhu a'lem* A: -B

9 mescid B: -A

minberi ve nahîli olup fevâkih-i kesîre ile ma'mûr idi. Benî Süleym'den¹ kimse yok idi ki anda milki olmaya. *Allâhu a'lem.*²

Sûk-ı Benî Kaynukâ': Ya'nî bâzârları. Buthân kurbında idi. Câhiliyye'de her yıl anda nice kerre bâzâr-ı kadîm³ kâ'im⁴ olup anda biri biri üzere tefâhur iderler idi ve bu ma'nâda şî'rler okunur idi. İşbu yerdür ki Hasân bin Sâbit, Benî Zübyân⁵ Nâbiğâ'sıyla cem' olmuşdı. [B224a] Nâbiğâ bir hâtundur, şî'rde ve fesâhatde⁶ meşhûr idi Benî Zübyân'a⁷ mensûb.⁸ Kaynukâ'; iki kâf ile arasında yâ⁹ ile nûn, âhirinde ayn-ı mühmele. *Allâhu a'lem.*¹⁰

Süveyd: Utumdur Benî Beyâdâ'da, Hammâda Şâmî'sinde.

Süveydâ: *Sevdâ* taşgîri. Zî-Huşub'dan sonra bir yerdür ki Medîne-i Münevver'e den iki gicelik yerdedür.

Süveyka: Dirler ki Emîrül-Mü'minîn¹¹ Alî *radıyallâhu anh* sadakâtlandır. Dahi bir dağdur, [A256b] Medîne-i Münevver'e ile Yenbu' arasındadır ki hâlâ Sevîk-ı Menâzil-i Benî İbrâhîm dimekle ma'rûfdur. Bundan gayrı dahi dimişler. *Vallâhu a'lem.*¹²

Seyâle: *Sehâbe* gibi. Mescid-i Şerefür-Ravhâ'dur, Medîne-i Münevver'e'den otuz mil mikdârı yoldadır.

Sih: Kesr-i evvel ile ve sükûn-ı yâ¹³ ile âhiri hâ. Mesâcid-i Feth'ün mağrib cânibinde¹⁴ olan nevâhiye dirler.

Seyr: Feth-i evvel ve [yâ-i] tahtâniyye ile; *habl* gibi. Yâhûd [bâ-i] muvâhade-i müşeddede-i meksûre ile yâhûd şîn-ı mu'ceme-i meftûha ve [yâhûd]

1 Benî Süleym'den A: Benî Süleym tâ'ifesinden bir B

2 *Allâhu a'lem* B: -A

3 bâzâr-ı kadîm B: bâzâr A

4 kâ'im A: -B

5 Dînâr A B

6 fesâhatde B: -A

7 Dînâr'a A B

8 mensûb A: -B

9 yâ B: tahtâniyye A

10 *Allâhu a'lem* B: -A

11 Emîrül-Mü'minîn A: -B

12 Bundan gayrı dahi dimişler. *Vallâhu a'lem* A: -B

13 yâ B: tahtâniyye A

14 mağrib cânibinde A: garbisinde B

[yâ-i] tahtâniyye-i müşeddede-i meksûre ile; *seyyib* gibi. Vâdî-i¹ Nâziye ile Safrâ arasındadır. Bedr Gazâsı'ndan hâsıl olan ganîmeti ya'nî doyumluğu ol mahalde taksîm eylemişler idi.² Sâhib-i Târîh dir ki: Ferikât-ı Hayf (?) dimekle ma'rûf olan yer olmakdur. *Vallâhu a'lem*.

Harfû'ş-Şîn (ش)

Şâbe: [Bâ-i] muvahhade-i muhaffefe ile. Rebeze ile Selîle arasında bir dağdur.

[B224b]

Şâs: Kubâ rahabesinde Şâs bin Atıyye bin Zeyd'e mensûb bir utumdur.

Şebâ: *Asâ* gibi. Üseyl³ nâm yerde vâdîdür. *Allâhu a'lem*.⁴

Şibâ': *Kitâb* gibi. Bî'r-i Sâ'ib üzere müşrif bir dağdur.

Şibâk: *Kitâb* vezniyle. Medîne-i Münevvere ile Ebraku'l-Azzâf arasında bir yerdür.⁵

Şeb'ân: Zıdd-ı *cev'ân*. Medîne-i Münevvere âtâmındandır.

Şebeke: Dâm⁶ ma'nâsına. Zî-Huşub'dan [A257a] sonra İdam'da bir mâldür.⁷

Şecere: Mescid-i Şecere ki Zü'l-Huleyfe'dedür, ana mensûbdur. Dahi bir mâldür ki anda Benî Kurayza utumıdır.

Şedh: Dâl-i mühmele sükûnıyla, âhiri hâ-i mu'cededür. Bir vâdîdür ki anda Nahl ile müsemma bir yer vardır.

1 Vâdî-i B: -A

2 Bedr Gazâsı'ndan hâsıl olan ganîmeti ya'nî doyumluğu ol mahalde taksîm eylemişler idi B: Kismet-i ganâ'im-i Bedr anda vâki' oldı A

3 Üseyl B: ائيلمه A

4 *Allâhu a'lem* B: -A

5 yerdür A: dağdur B

6 dâm: tuzak

7 **Şebeke:** Dâm ma'nâsına. Zî-Huşub'dan sonra İdam'da bir mâldür A: -B

Şerabbe: Üç fetha ile ve bâ-i muvahhade-i müşeddede ile. Her yerün ki alefi çok olup anda eşcâr olmaya, ana şerabbe dirler. Selîle ile Rebeze aralığında dahi bir mekân işbu ism ile meşhûrdur.¹

Şerc: Feth-i evvel ve sükûn-ı râ ile âhiri cîm'dür. Medîne-i Münevvere hâricinde bir yerdür Şercü'l-Acûz dimekle ma'rûf. İşbu mevzi² Ka'b bin el-Eşref katlinde mezkûrdur. Dahi Necd'de bir su bu ism ile müsemmâdur. Dahi Fezâre³ tâ'fesinün bu ism ile müsemmâ⁴ vâdileridür.

Şer'abî: Feth-i evvel ve sükûn-ı râ ile, ayn-ı mühmele fethi ile, kesr-i [bâ-i] muvahhade, âhîrinde yâ.⁵ Zübâb tahtında bir utumdur.

[B225a]

Şeref: Lugatde âlî yere dirler.

Şürayk: Şark tasgîri. Kâf yerine fâ ile dahi mervîdür.⁶ Vâdî-i Akîk'de bir yerdür.

Şut'ân: Damm-ı evvel ve sükûn-ı tâ-ı mühmele ile. Medîne-i Münevvere vâdilerindendir.

Şatbiyye: A'vâf kurbında bir meşhûr⁷ mâldur, ma'rûf ol olmaktadır demişler. *Vallâhu a'lem.*⁸

Şatmân (?): [A257b] Benî Kurayzâ'da mâldur.

Şezât:⁹ *Katât* gibi. Vâdî-i Kanât'dur. Ve gayrı dahi dinilmiştir.

Şu'b: Damm-ı evvel ile. Bir vâdîdür ki seyli¹⁰ Safrâ'ya dökülür. Ve ammâ **Şi'b** kesr ile, cem'î Şi'âb'dur; dağ deresidür ki cümleden biri **Şi'b-i Cebel-i**¹¹ **Uhud**'dur ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Uhud gününde ol yeri

1 meşhûrdur A: tesmiye olunmuşdur B

2 mevzi' A: mekân B

3 قراره A B

4 müsemmâ A: -B

5 yâ B: yâ âhirü'l-hurûf A

6 mervîdür A: rivâyet olunur B

7 meşhûr B: -A

8 ma'rûf ol olmaktadır demişler. *Vallâhu a'lem* A: -B

9 شطاط A B

10 Damm-ı evvel ile. Bir vâdîdür ki seyli B: Damm ile A

11 Cebel-i B: -A

müşerref eylemişlerdi. Ve **Şi'bü'l-Acûz**: Medîne-i Münevvere'nün hâricindedür ki Ka'b bin el-Eşref anun kurbında maktûl oldı, ana Şercü'l-Acûz dahi dirler. **Şi'bü'l-Müşâş**: Cemmâ'ü'l-Âkıl ardında, Akîk arâzisindeñdür. **Şi'b-i Şenûke**: Hâlâ Şi'b-i Alî dimekle ma'rûfdur.

Şu'bâ: Damm-ı evvel ve sükûn-ı [ayn-ı] mühmele ile ve feth-i [bâ-i] muvahhade ve elif-i maksûre ile. Bir dağdur yâhûd Himâ-yı Dariyye'de birkaç yüce dağlardur.

Şu'be: Damm ve sükûn ile. Yelyel kurbında bir ayndur. Dahi Üblâ vâ-dilerindendür Vâdî-i Şu'be.¹

Şu's: Damm ve sükûn ve [sâ-i] müsellese ile; *eş'as* cem'î. **[B225b]** Sevârikiyye ile Ma'den-i Benî Süleym aralığında bir yerdür.

Şeğbâ: Feth-i evvel² ve sükûn-ı [gayn-ı] mu'ceme ile ve feth-i [bâ-i] muvahhade ile.³ Medîne-i Münevvere ile Eyle⁴ arasında bir karyedür. **[A258a]** Ve gayrı dahi dinilmişdür.⁵

Şüfer: *Züfer* gibi; *şefir* cem'idür. Bir dağdur ki andan batn-ı⁶ Akîk'a inilür.

Şukar: Kâf ile; *züfer* gibi. Rebeze nâm yerde bir sudur. Ve dahi Ma'den-i Mâvân⁷ nâm yere müşrif bir dağdur.

Şakrâ: *Aşkar* te'nisi. Bâdiyede bir sudur ya'nî sahrâda, *Allâhu a'lem*.⁸ Gayrı dahi dinilmişdür.⁹

Şakrât: Nakî' nâm mekân¹⁰ garbisinde bir dağdur.

Şukra:¹¹ Damm ile ve sükûn ile. Feyd yolında bir yerdür kızıl dağlar arasında,¹² Nahîl nâm yerden on sekiz mil mikdârı yolda ve Medîne-i

1 Vâdî-i Şu'be A: -B

2 Feth-i evvel B: Feth A

3 ve feth-i [bâ-i] muvahhade ile A: -B

4 Eyle B: -A

5 Ve gayrı dahi dinilmişdür A: -B

6 batn-ı B: belen-i A

7 مآذان A B

8 *Allâhu a'lem* B: -A

9 Gayrı dahi dinilmişdür A: -B

10 Nakî' nâm mekân B: Bakî' A

11 **Şukra** B: شقر A

12 bir yerdür kızıl dağlar arasında A: dağlar arasında bir mekândur B

Münevvere'den iki günlük yolda. Gazâ-i¹ Yevm-i Uhud'da ba'zı kimesneler kaçup işbu yere gelmişler idiler. *Vallâhu a'lem.*²

Şakk: Feth ile yâhûd kesr ile. Hayber kal'alarındandır. Yâhûd bir yerdür ki anda Hayber kal'alarından kal'alar vardır.

Şelûl: *Sabûr* gibi. Medîne-i Münevvere nevâhîsinde bir yerdür.

Şemmâ': Teşdîd ile ve medd ile. Ba'zılar Şeyyâ dirler [yâ-i] tahtâniyye ile.³ Beher-hâl yüce yerdür Himâ-yı Dariyye'de, Arfecâ nâhiyesinde.⁴

Şemmâh: Feth-i evvel ile ve teşdîd-i sâni ile âhiri hâ-i mu'ceme. Benî Süleym menzillerinün kiblelerinde⁵ [B226a] bir utumdur.

Şemensîr: Evvel ve sâni fethi ile ve nûn'un sükûniyla, sâd-ı mühmele-i meksûre ile [yâ-i] tahtâniyye ile âhiri râ. Sâye nâm yerde⁶ [A258b] bir dağdur.

Şenâsîr: Medîne-i Münevvere nevâhîsindendir.

Şenûke: Feth-i evvel ve damm-ı sâni ve sükûn-ı sâlis ile feth-i kâf. Şeref-i Ravhâ'dan sonra bir dağdur Şi'b-i Alî dimekle ma'rûf dereye mukâbil ki Şi'b-i Şenûke'dür.

Şüneyf: *Zübeyr* gibi. Kubâ'da Benî Dubey'a⁷ utumudur.

Şüvâhit: Damm-ı evvel ve kesr-i hâ-i mühmele, âhiri tâ-ı mühmele. Sevârikiyye kurbında bir dağdur.

Şevrân: *Selmân* gibi. Meytân nâm yere⁸ muhâzi bir dağdur ki Harre-i Şevrân ana mensûbdur. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anda otlanup semîz olan develeri görüp su'âl eylediler ki: "Bunlar nerede otladılar?" Cevâb virüp⁹ didiler ki: "Şevrân'da."¹⁰ Pes buyurdi: ¹¹بارك الله في شوران

1 Gazâ-i B: -A

2 *Vallâhu a'lem* A: -B

3 Şeyyâ dirler [yâ-i] tahtâniyye ile A: yâ ile Şeyyâ dimişler B

4 Beher-hâl yüce yerdür Himâ-yı Dariyye'de, Arfecâ nâhiyesinde A: Himâ-yı Dariyye'de, Arfecâ nâm mekân cânibinde bir yüce yerdür B

5 kiblelerinde A: kurbında kible cânibinde B

6 Sâye nâm yerde B: Sâye'de A

7 Dubey'a B: ضيبعة A

8 Meytân nâm yere B: Meytân'a A

9 Cevâb virüp B: -A

10 Şevrân'da A: -B

11 "Allah, Şevrân'ı bereketli kılsın." Kaynağı bulunamamıştır.

Şevtâ: Şin'un fethi ile. Harre-i Benî Süleym kurbında bir yerdür ki seyli Vâdî-i Akîk üzere mürûr ider.

Şeyhân: İki utumdur Vâlic¹ nâhiyesinde ki bu ism ile müsemmâdurlar, anda olan şeyh ve şeyha sebebiyle. *Vallâhu a'lem.*²

Harfü's-Sâd (ص)

Sâha: *Râme* gibi. Bir yere dirler ki [B226b] ol yerde bir nesne hâsıl³ olmaz, çölistândur.⁴ Ammâ bu makâmda murâd Vâdî-i Akîk kurbında beş tepedür.

Sârî: Kesr-i râ ve tahfif-i yâ ile. Medîne-i Münevver'e'nün cânib-i kıblî-sinde [A259a] bir dağdur.

Suhre: Damm-ı evvel ve sükûn-ı hâ-i mühmele ile. Bir yerün ismidür ki cânib-i garbîden Himâyı Nakî'i⁵ ihâta itmişdür.

Sahn: Feth-i evvel ve sükûn-ı hâ-i mühmele ile. Sevârikiyye'den yüce bir dağdur ki dadlu suyu vardır ki anunla zirâ'at iderler.

Suhayrâtü's-Sümâm: Hâ-i mu'ceme ve sâ-i müsellese ile. Sâ-i müsellesede beyân olundu.

Sudâr: Damm-ı evvel ile. Vâdî-i Ravhâ'da, Sudâre demekle ma'rûf bir yerdedür.

Sîrâr: Kesr-i evvel⁶ ile. Medîne-i Münevver'e'nün Şâm'isinde utumdur Harre-i Şarkıyye'de ki ol nâhiye⁷ bu ism ile müsemmâdur. Dirler ki anda su vardır. Ve hadîs-i şerîfde çok yerde mezkûrdur. Hattâ ba'zılardan menkûldür ki Karkaratü'l-Küdr Gazâsı'nda hâsıl olan ganîmetler ol mahalde⁸ tevzî' olundu. Ve dahi Hazret-i⁹ Ömer *radıyallâhu anhu* Ensâr'dan bir cemâ'ati ki Kûfe'ye¹⁰ ta'yîn olunmuşlar idi, bu yere dek müşâya'a eylemişdi.¹¹

1 Vâlic B: دالج A

2 *Vallâhu a'lem* A: -B

3 hâsıl B: -A

4 çölistândur B: -A

5 Nakî'i B: Bakî'i A

6 Kesr-i evvel A: Kesr B

7 nâhiye A: cânib B

8 hâsıl olan ganîmetler ol mahalde B: ganâ'im anda A

9 Hazret-i B: -A

10 Kûfe'ye A: gazâya B

11 müşâya'a eylemişdi A: gönderügelmiş idi B

Su'ayb:¹ *Sa'b* tasgîridür.

Sa'ibe: Sâd'un fethi ile ve ayn-ı mühmele ile. Bir dadlu sulı kuyulardur ki anda zirâ'at iderler Üblâ kurbında.

Sıfâh: Sâd'un kesri ile ve fâ ile [B227a] ve hâ-i mühmele ile. Ravhâ yeridür.

Safâsıf: Bir yerdür Usbe ile Sedd-i Abdullâh-ı Osmânî² *radıyallâhu [anh]*³ arasında.

[A259b]

Safrâ: Sâd'un fethi ile ve fâ'nun sükûnıyla. Suları nâfi' ve bağçeleri ve hurmalıkları çok ma'mûr vâdîdür⁴ ve ma'rûf yerdür. Dirler ki⁵ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ana kerrât ile uğramışlardur Mekke yolında.⁶

Safer: Feth-i evvel ve sâni ile. Ferş-i Melel'de bir kızıl dağdur, ol mahal-de Hasan bin Zeyd'e mensûb binâ vardır.

Safne:⁷ Feth-i evvel ile; *hafne*⁸ gibi. Mescid-i Kubâ rahabesinde Benî Atıyye menzildir.

Safine: *Sefne* gibi, gemi ma'nâsına. Benî Sâlim ile Kubâ arasında bir yerdür. *Kâmûs*'da beyân ider ki: "*Cüheyne* gibi. Âliye'de bir şehirdür."

Sulha: Damm ve sükûn ile. Benî Seleme'ye mensûb dârdur ki⁹ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* anı tesmiye eylemişdür bu ism ile. Ba'zıları Talha dahi dimişler.

Salsal: Ma'rûf dağdur Beydâ esnâsında, Medîne-i Münevvere'den yedi mil kadar yolda. Ba'zılar dimişler ki âyet-i teyemmüm Salsal'da nâzil oldu. Bekrî dir ki: Bu dağ¹⁰ Zül-Huleyfe kurbındadır.

1 **Su'ayb** A: -B

2 Abdullâh-ı Osmânî A: Abdullâh Ali bin Osmân B

3 *radıyallâhu [anh]* B: -A

4 Suları nâfi' ve bağçeleri ve hurmalıkları çok ma'mûr vâdîdür B: Kesirül-mâ' vâdîdür ki anda nahil vardır A

5 ve ma'rûf yerdür. Dirler ki A: -B

6 kerrât ile uğramışlardur Mekke yolında B: mirâren ubûr buyurmuşlar A

7 **Safne** A: صفته B

8 *hafne* A: خفته B

9 mensûb dârdur ki A: mensûbdur B

10 Bu dağ B: -A

Sulâsıl: Harre-i Buthân'da bir yerdür.

Samd: Feth-i evvel ve sükûn-ı mîm ile. Medîne-i Münevvere kurbında bir sudur.

Samğa: Gayn-ı mu'ceme ile. Bir mezra'adur.

Sammân: Feth-i sâd [B227b] ve teşdîd-i mîm ile. Bir dağdur Serh'de (?) ki tecâvüz ider Dehinâ'dan ki yedi dağdur Reml'den.¹ Ve li-hâzâ [A260a] dimişler ki Sammân, Reml-i Âlic nâm yere karîbdür.

Suvâr: Damm-ı sâd ile ve âhiri râdur. Medîne-i Münevvere'de bir yerdür.

Savrâ: Feth ile; *hamrâ* gibi. Nakî' cânibinde vâdîdür, hâlâ Savriyye² dimekle ma'rûfdur.

Savrân (Savreyn): Tesniye sîgasıyla. Bir yerdür Bakî'-i Garkad aksâsında, ya'nî makbere-i meşhûre. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Benî Kurayza'ya teveccüh eyledükde³ anda ubûr ve mürûr buyurdılar.

Sahbâ: *Hamrâ* lafzına mürâdif lafz ile. Hayber'ün ednâsıdur.

[**Sahve:**]⁴ İbn-i Abbâs *radıyallâhu anhumâ* anda olan mâlını tasadduk buyurmuşdı.

Sayâsî: Kubâ'da on dört utumdur.

Sîsa: Şîşe gibi. Kubâ'da utumdur.

Harfû'd-Dâd (ض)

Dâhik: Gülüci ma'nâsına. Ferş-i Melel'de bir dağdur ki anunla Duveyhik arasında bir vâdî vardur ki ana Yeyn dirler.

1 Reml'den B: رحله دن A

2 Savriyye B: صورايه A

3 eyledükde A: -B

4 Eserin her iki nüshasında da bu isim yazılmamış olup bu durum bir karışıklığa sebebiyet vermiştir. Şöyle ki: Bu isimden bir önceki isim olan "Sahbâ" maddesi için her iki nüshada "Hayber'ün ednâsıdur ki İbn-i Abbâs *radıyallâhu anhumâ* anda olan mâlını tasadduk buyurmuşdı." ifadesi kullanılmıştır. Oysa Hayber'de bulunan mevki Sahbâ olmakla birlikte İbn Abbâs'ın (ra) vakf ettiği bahçeler Sahbâ'dan başka bir mevki olan ve Akik'teki vadilerden olduğu bilinen Sahve'dedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsatu'l-Vefâ*, s. 576. Kısacası mütercim tarafından Sahve isminin unutulmasından mütevellit Sahbâ ile Sahve arasında bir karışıklık husule gelmiştir. Bu karışıklık, "Sahve" isminin tarafımızdan madde başı olarak ilave edilmesi ve bu şekilde iki maddenin birbirinden ayrılmasıyla giderilmiştir.

Dâric: Râ ve cîm ile, *fâ'il* vezniyle. Uzeyb nâm yere karîb bir yerdür ki İmrü'ül-Kays şi'rinde ve andan gayrı eş'ârda mezkûrdur. Dahi Yemen'de bir karyedür veyâhûd bir¹ yerdür dirler. *Vallâhu a'lem.*

Dâs: Sîn-i mühmele ile; *nâs* gibi. Yenbu' ile Medîne arasında [B228a] bir vâdîdür.

Dâf: Nakî² garbisinde vâdîdür ki nevâhîsi dağlardır; cümleden biri Kuds'dür, Dâf'un [A260b] garbisinde vâkî'dür.³ Dahi bir düz yerdür Yenbu' Seniyyesi'nden ineyor iken, Esmed bin ez-Zübeyr'e mensûbdur.

Dabbâ':⁴ Medîne-i Münevvere a'mâlindendir ki anda dadlu sular ve kuyular vardır ve şecer-i mukl dahi anda çoktur.

Dab':⁵ [Bâ-i] muvahhade sükûniyla. Damm ile dahi mervîdür. Akîk vâdîlerindendir.

Dabû'a: Yelyel nâm mekân⁶ kurbında menzildür, Füseyrîb ve Halâ'ik arasında.⁷

Dacnân: Feth-i evvel ve sükûn-ı cîm ile. Mekke-i Mükerrreme kurbında bir günlük yoldur Kudeyd'den.

Dahyân: Feth-i evvel ve sükûn-ı hâ-i mühmele ve [yâ-i] tahtâniyye ile. Usbe'de bir utumdur.

Dariyye: Feth-i evvel ve kesr-i sâni ile ve [yâ-i] tahtâniyye-i müşeddede ile. Medîne-i Münevvere'den on yedi merhalelik yolda bir karyedür, Basra huccâcı yolında ki karye-i mezbûre müsemmâ olupdur ol yerde vâkî' olan dadlu sulı kuyu ismine.⁸ Ve İbn-i Kelbî dir ki: Bu mekân Nizâr kızı Ümm-i Hulvân bint-i İmrân⁹ bin Kudâ'a ismi ile tesmiye olunmuşdur ki ismi Dariyye imiş, *vallâhu a'lem.*¹⁰ Bu Dariyye, korularun meşhûrcasıdır.

1 karyedür veyâhûd bir B: -A

2 Nakî' B: Bakî' A

3 vâkî'dür B: -A

4 ضيا A B

5 ضبيع A: ضبيع B

6 nâm mekân B: -A

7 Füseyrîb ve Halâ'ik arasında A: -B

8 dadlu sulı kuyu ismine A: kuyu ismiyle ki ol kuyunun suyu gâyetle tatlıdur B

9 Nüşhalarda "Ömer" şeklinde yazılmış olan bu ismin doğrusu, metinde gösterdiğimiz gibi "İmrân"dır.

10 Bu mekân Nizâr kızı Ümm-i Hulvân bin Ömer bin Kudâ'a ismi ile tesmiye olunmuşdur ki ismi Dariyye imiş, *vallâhu a'lem* B: Müsemmâ olupdur Nizâr kızı ismi ile ki Ümm-i Hulvân bin Ömer bin مضاعه'dur A

Ba'zı akvâl üzere [ol] mekânı evvel korudan kimesne¹ Hazret-i Ömer bin el-Hattâb'dur, *radıyallâhu anh*. Ve andan sonra Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* hilâfeti zamânında etrâfından tevessü' idüp² ziyâde [A261a] oldu.

Dıĝn: Kesr-i evvel ile sükûn-ı gayn-ı [B228b] mu'ceme ile ve âhirinde³ nûn. Hayber ile Feyd arasında Fezâre'ye mensûb bir sudur.

Dafir:⁴ Feth-i evvel ve kesr-i sâni ile. Medîne-i Müşerrefe'ye⁵ karîb bir yerdür ki Ebî Ubeyde bin Abdullâh bin Zem'a bin el-Esved bin el-Mutta-lib bin Esed bin Abdüluzza andadır.

Dıla'-ı Benî Şeysabân: Küffâr-ı cin tâ'ifesinden bir batndur.

Dıla'-ı Benî Mâlik: Cin tâ'ifesinden bir batndur ki Müslümândurlar.⁶ Ve Dıl'ân, Himâ-yı Dariyye'de iki daĝdur ki vâdî ortasında birbirine ıraklığı⁷ bir günlük yoldadır; işbu iki batn aralığında kıtâl vâki' olur. Dıla'-ı Benî Mâlik'de nâs nüzûl idüp andan sayd idüp ve anda hayvânların güdüp müntefi' olurlar; bi-hilâf-ı⁸ Dıla'-ı Benî Şeysabân ki anda hîç kimesne [ne] konarlar⁹ ve ne sayd iderler, cinnîler mekânıdır.¹⁰

Dayka: Zâtü'l-Hamât'a karîb yerdür. *Vallâhu a'lem*.¹¹

Harfü't-Tâ (ط)

Tâşâ: Şîn-ı mu'ceme ile. Eş'ar vâdîlerindendür ki Safrâ'ya dökülür seyli.

Tihfe:¹² Kesr-i tâ ve sükûn-ı hâ-i mu'ceme ile. Bir uzun kızıl daĝdur ki ve dahi muhâzîsinde menhel ve¹³ kuyulardur ki Himâ-yı Dariyye'de mezkûrdur.

1 [ol] mekânı evvel korudan kimesne B: evvel kuran kimesne anı A

2 hilâfeti zamânında etrâfından tevessü' idüp B: hilâfetlerinde tevst' olup A

3 âhirinde B: -A

4 **Dafir** A: ضفر B

5 Müşerrefe'ye A: Münevvere'ye B

6 Müslümândurlar A: Müslimlerdür B

7 birbirine ıraklığı B: -A

8 bi-hilâf-ı A: -B

9 kimesne [ne] konarlar B: nesne vâki' olmaz A

10 ve ne sayd iderler, cinnîler mekânıdır B: -A

11 *Vallâhu a'lem* B: -A

12 **Tihfe** B: طهفة A

13 muhâzîsinde menhel ve A: -B

Taraf: Fethateyn ile. Medîne-i Münevvere'den [A261b] yigirmi beş mil mikdârı yerde, Irâk yolunda bir sudur ki ol mahalde kuyular ve birkeler vardır dimişler.

Tafil: Bezvâ'ya yakın küçücek dağdur.¹

Tuveyli': [B229a] *Tâli'* tasgîri. Avâm zu'mında Medîne-i Münevvere'de bir yerdür, ammâ fi'l-hakîka Necd'dedür. *Vallâhu a'lem.*²

Harfû'z-Zâ (ظ)

Zâhire: Harre-i Garbiyye'de Nekâ nâhiyesidür.

Zabye: Diyâr-ı Cüheyne'de bir yerdür. Dahi Yenbu' ile Gayka³ arasında sâhil-i bâhrde bir yerdür. Dahi Necd'de bir sudur.

Zalim: *Ketif* gibi. Eş'ar vâdilerinden bir yerdür. Dahi Amr bin Kilâb'a mensûb bir siyâh dağdur.

Zihâr: *Kitâb* gibi. Hayber'den bir kal'adur.

Harfû'l-Ayn (ع)

Âbid kesr-i [bâ-i] muvahhade ile ve dâl-i mühmele ile ve **Abbûd** feth-i evvel ve teşdîd-i sâni⁴ ile ve **Ubeyd** damm ile. Üç dağdur, cümlesinden büyük Abbûd'dur ki ortada vâki' olmuşdur, Ferş-i Melel'de.

Âs ve **Uvays:** İki azîm vâdidür Haremeyn-i Şerîfeyn aralığında.

Âsım: *Fâ'il* gibi. Utumdur Benî Abdüleşhel tâ'ifesine mensûb.⁵ Dahi bir âhar utumdur Kubâ'da. Ve Zû-Âsım, Akîk vâdilerindendir.

Âkıl: Himâ-yı Dariyye'de bir dağdur.

Âliye: Hicâz'un a'lâsından ibâretdür ki bilâd-ı vâsi'dür ve [A262a] gâyetle gökçek yerlerdür. Ve dahi Medîne-i Münevvere'nün Âliye'sidür. Dahi Avâli'dür ki Medîne-i Müşerrefe'nün cânib-i kiblîsinde⁶ vâki' ol-

1 Bezvâ'ya yakın küçücek dağdur B: Küçük dağdur بردی'ya karib A

2 *vallâhu a'lem* B: -A

3 Gayka B: غيكة A

4 sâni B: muvahhade A

5 Utumdur Benî Abdüleşhel tâ'ifesine mensûb A: Benî Abdüleşhel tâ'ifesine utumdur B

6 cânib-i kiblîsinde A: kiblî cânibinde B

muşdur; Medîne cânibine ednâsı **[B229b]** bir mil mikdârı yerdür Mes-cid-i Nebevî'den, *alâ Müşerrifihâ ezke't-tabiiyye*. Ve aksâ-yı ma'mûresi üç ya dört mildür, ammâ aksâ-yı gayr-ı ma'mûresi sekiz mil yâhûd altı mildür. *Vallâhu a'lem*.¹

Ânid: Kesr-i nûn ile âhiri dâl-i mühmele. Vâdî-i Ânid ana mensûbdur ki Sukyâdan mukaddemdür Fûru' a'mâlinden, ana Vâdî-i Kâha² dahi dirler. Â'iz dahi mervîdür yâ ile ve zâl ile.³

Â'ir: [Yâ-i] tahtiiyye ile. Ana mensûbdur Seniyye-i Â'ir, Seniyye-i⁴ Rekû-be'nün yemîn cânibindedür. Ve Gâ'ir [şeklinde] gayn-ı mu'ceme ile dahi⁵ mervîdür.

Abâbîd: Ti'hin'e karîb⁶ bir yerdür. Ve Abâbîb dahi mervîdür⁷ üç bâ-i muvahhade ile. İsyâniyye dahi mervîdür [sâ-i] müsellese ve [yâ-i] tahtiiyye ile ve elif ve nûn ile.

Abâsir: *Abesürân*⁸ cem'i ki ma'rûf otdur. Abâsir,⁹ Eş'ar'dan bir vâdîdür; Nehalâ¹⁰ ile Buvât arasında.

İtr: Kesr-i evvel ve sükûn-ı [tâ-i] fevkâniyye ile âhiri râ'dur. Medîne-i Münevvere kıblisinde bir dağdur.

Asâ'is: Himâ-yı Dariyye'de küçük siyâh dağlardur ki **[A262b]** Meh-zûr'a müşrifdür.

As'as: Bir dağdur ki ana Süley' dirler.

Acmetân: *Acme* tesniyesi.¹¹ Vâdî-i Akîk'dendür, Bathâ cânibindedür.

Adene:¹² Fethateyn ile ve dahi nûn ile. Ferş-i Melel'de bir mürtefi'ce küçük dağdur. Dahi bir yerdür Şerabbe'den ki zikr olundu.¹³

1 *Vallâhu a'lem* A: -B

2 Kâha A: فاحه B

3 dahi mervîdür yâ ile ve zâl ile B: tahtiiyye ile ve zâl-i mu'ceme ile dahi mervîdür A

4 Seniyye-i B: -A

5 gayn-ı mu'ceme ile dahi A: dahi mu'ceme ile B

6 karîb A: yakın B

7 mervîdür A: rivâyet olunur B

8 *عُبَيْرَان* A: *عُبَيْرَان* B

9 Abâsir B: -A

10 Nahl A B

11 tesniyesi B: seniyyesi A

12 *Adene* B: *عدنه* A

13 Dahi bir yerdür Şerabbe'den ki zikr olundu A: -B

Udeyne: *Adene* tasgîri. [B230a] Usbe'de bir utumdur, Safâsîf ile vâdî arasındadır.

Azk: Feth-i evvel ve sükûn-ı [zâl-i] mu'ceme ile. Benî Ümeyye bin Zeyd utumudur.

Uzeybe: *Azbe* tasgîri. Yenbu' ile Câr arasında bir sudur. Uzeyb dahi dirler hâ'suz.

Arâkîb: Bir büyük karyedür. Dahi Himâ-yı Dariyye'de ma'dendür.

Arâ: *Gazâ* gibi. Vâdî-i Nakamâ'dadır ki gelecekdür.¹

Arc: Feth-i evvel² ve sükûn³ ile. Mekke yolında bir büyük karyedür. Dirler ki anun dağı Şâm cânibinde⁴ olan Lübnân Dağı'na muttasıldur, andan sonra Lökkâm Dağı'na muttasıldur ki ol dağı⁵ Antâkiyye'dedür, andan sonra Cezîre'ye⁶ muttasıl olur. Tûli beş yüz fersahdur dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Arsa:⁷ Feth ve sükûn ile ve sâd-ı mühmele ile. Fezâ-yı vâsî'dür ki anda binâ olmaya. Ve Arsa-i Akîk'de sebkat eyledi.

Ird: Kesr ile. Matarî dir ki: Kibleteyn havâlîsinde olan mezârî'dür, [A263a] A'râz-ı Medîne Sevâdî'nda olandır. Ya'nî mahall-i zirâ'ati yâhûd karyeleridür ki vâdilerdedür.⁸

Arafât: Mescid-i Kubâ'nun kıblesindeki bir tepedür ki Rasûl-i Ekrem⁹ *sallallâhu aleyhi ve sellem* Arefe gününde üzerine çıkup andan arafât gösterür idiler. Bu kelâmı İbn-i Cübeyr *Rihle*'sinde zikr eylemişdür.

Arfecâ: Üşeyk (?)¹⁰ sularındandır.

1 gelecekdür A: zikr olunur B

2 Feth-i evvel B: Feth A

3 sükûn A: sükûn-ı sâni B

4 cânibinde A: tarafında B

5 muttasıldur ki ol dağı B: ki A

6 Her iki nüshada ve eserin Arapça orijinali olan *Hulâsâtü'l-Vefî'da* (bk. s. 582) جزر şeklinde imla edilen bu isimle, Orta Çağ'da Cezîretü İbn Ömer veya el-Cezîre adlarıyla bilinen bugünkü Güneydoğu Anadolu bölgesinin kastedilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Zira bazı kaynaklarda, bahsedilen mevkinin Antakya'daki Lökkâm Dağı'na kadar uzandığı ve çok geniş bir sahayı kapsadığı ifade edilmiştir.

7 Arsa B: عرصة A

8 A'râz-ı Medîne Sevâdî'nda olandır. Ya'nî mahall-i zirâ'ati yâhûd karyeleridür ki vâdilerdedür A: -B

9 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

10 اشتق A: اشتق B

Urfe: *Gurfe* gibi veznen ve hurûfen evvelden gayrı. Birkaç yerdür¹ ki biri Urfe-i Himâ-yı Dariyye² [B230b] ve bir dahi Urfe-i Men'ic ve bir dahi Urfetü'l-Ecbâl.

Irku'z-Zubye: Harfü'z-zâ'da sebkât eyledi.³

Uryân: Damm-ı ayn ile ve sükûn-ı râ ile ve [yâ-i] tahtâniyye ile. Utumdur.

Urayz: *Arz* tasgîri. Harre-i Şarkıyye şarkisinde, Kanât⁴ kurbında bir vâdîdür.

Ureyfitân: *Urfitân* tasgîri. Üblâ'da vâdîdür.

Ureyne: *Cüheyne* gibi. Medîne-i Münevvere kurâsındandır Şâm yolında. Fedek ol cümledendür dimişler. *Vallâhu a'lem*.

Azzâf: Feth-i evvel⁵ ve teşdîd ile ve âhiri fâ ile. Zerûd nâm mekân⁶ kurbında Benî Sa'd'a mensûb kumdur. Yâhûd Benî Esed'ün sularıdır ki Eb-raku'l-Azzâf ana mensûbdur. Dirler ki ol yerde cin âvâzı [A263b] istimâ' olunurdu. Ve dahi dirler Dehinâ nâm mekânda⁷ bir dağ vardır, bu ism ile müsemmâdur.

Azûzâ: İki zây-ı mu'ceme ile, evvelkisi⁸ madmûm. Mekke ile Medîne arasında bir yerdür.

As'as: *Sarsar* gibi. Himâ-yı Dariyye'de bir dağdır ki Dâr-ı As'as ana mensûbdur.

Usfân: Damm-ı evvel ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile ve fâ ve nûn. Mekke ile Medîne aralığında kuyulara ve birkelere müstemil bir karyedür. Ve anda bir ma'rûf kuyu vardır ki Avlâ ile müsemmâdur. Ve Usfân, Mekke-i Mü-

1 veznen ve hurûfen evvelden gayrı. Birkaç yerdür A: Üç dağdır B

2 Urfe-i Himâ-yı Dariyye A: Himâ-yı Dariyye'de B

3 Harfü'z-zâ'da geçen isim "Zabye" olup buradaki Zubye'den farklıdır. Zubye ismi, Resûl-i Ekrem'in (sav) Mekke-i Mükerreme yolunda namaz kıldığı mescidlerden biri olan "Mescid-i Irku'z-Zubye"de geçmiştir.

4 şarkisinde, Kanât A: -B

5 Feth-i evvel B: Feth A

6 nâm mekân B: -A

7 Dehinâ nâm mekânda B: Dehinâ'da A

8 evvelkisi B: ûlâsı A

kerreme'den iki günlük yoldadır. Bu hakîr dir ki: Hâlâ Usfân'da [B231a] birkelerden eser yokdur. *Vallâhu a'lem.*

Asîb: Bir dağdur Berâm'a mukâbil, Nakî' şarkîsinde cihet-i a'lâsından.¹

Asiyye: Feth-i evvel ile. Bir yerdür Kabeliyye Ma'deni nâhiyesinde. Gayn-ı mu'ceme ve şîn-ı mu'ceme ile dahi mervîdür.²

Uşş: Akîk evdiyesindendür, Zü'l-Uşş ana mensûbdur.

Uşeyre: Aşere tasgîri. Evdiye-i Akîk'dendür. Dahi Harem-i Medîne'nün cümle hudûdından bir mevzi'dür. Dahi bir yerdür Sammân'da.³ Dahi Yenbu' ile Zi'l-Merve arasında bir küçücek kal'adur.⁴

Usbe (Asabe): Damm-ı evvel ve sükûn-ı sâd-ı mühmele ile yâhûd fethât-ı selâse ile [A264a] yâhûd feth-i evvel ile. Fakat⁵ Mu'assab [şeklinde] *Muhammed* vezni üzere dahi mervîdür. Mescid-i⁶ Kubâ garbîsinde bir menzildür.

Izd (Azad): Kesr ve sükûn yâhûd fethateyn ile. Bir dağdur ki Hazret-i⁷ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Hayber'e teveccüh eyledükleri vakitte ol yere mürûr eylemişlerdür. *Vallâhu a'lem.*

Azam: Fethateyn ile. A'zum'da mezkûr oldu.⁸ Zû-Uzum, iki damme ile; Hayber a'râzındandır.

Akrab: Ravhâ Şâmî'sinde bir utumdur.

İkyân: Kesr-i evvel ve sükûn-ı kâf ile ve dahi [yâ-i] tahtıyye ile. Benî Beyâda utumudur, Sebeha cenbinde.

Ukayrebâ: *Akrab* tasgîri. Benî Hârîse cânib-i⁹ Şâmî'sinde bir mâldur.

1 cihet-i a'lâsından A: -B

2 Gayn-ı mu'ceme ve şîn-ı mu'ceme ile dahi mervîdür A: -B

3 Dahi bir yerdür Sammân'da A: -B

4 Yenbu' ile Zi'l-Merve arasında bir küçücek kal'adur B: bir küçük kal'adur Yenbu' ile Zi'l-Merve arasında A

5 yâhûd fethât-ı selâse ile yâhûd feth-i evvel ile. Fakat A: -B

6 dahi mervîdür. Mescid-i B: -A

7 Hazret-i B: -A

8 mezkûr oldu A: zikr olundu B

9 cânib-i B: -A

Alâ: Feth ve medd ile. Utum yâhûd bir mevzi'dür Medîne'den. Ve Ulâ, damm ve kasr ile; Vâdi'l-Kurâ nâhiyesindedür.

Amk: Feth-i ayn ile sükûn-ı mîm¹ ve âhirinde kâf. Fûru'da bir vâdîdür ki [B231b] ana Amkayn dahi dirler. Ve eydan huccâc menâzilinden menzildür Selîle ile Benî Süleym Ma'deni arasında.

Amîs: Feth-i evvel ve kesr-i mîm ve sükûn-ı [yâ-i] tahtıyye ve sîn-i müh-mele ile. Ferş ile Melel arasında vâdîdür. Gayn-r² mu'ceme ile [dahi] mervîdür.

Unnâb: Damm-ı evvel ve teşdîd-i sâni ile. Medîne ile Feyd arasında olan [A264b] yoldur. Ba'zı dağdur dimişler, ba'zı dahi Sukyâ ile Zî'l-Merve arasındadır Şâm yolında dimişler.³

Anâbis:⁴ Mescid-i Kubâ'nun cihet-i kıblisinde mezra'alardur.

Unnâbeh: Hâ ziyâdesiyle Unnâb-ı sâbık üzere. Benî Kilâb diyârında bir sudur.

Anâka: Nûn ve kâf ile, *sehâbe* vezni üzere.⁵ Bir yerdür yâhûd sudur Dariyye kurbında.

Avâkır:⁶ Ferş-i Melel'de birkaç tepeciklerdür.

Uvâl:⁷ Damm ve tahfîf ile. Ana mensûbdur Hazm-ı Benî Uvâl, üç dağdan biridür ki Taraf anların câniblerindedür, Bi'r-i Elye andadır.

Avsâ: Havsâ dahi dirler. Vâdi-i Rânûnâ seyli ubûr eylediği yerlerden bir yerdür ki andan geçüp Buthân'da cem' olur.

Uveykıl: *Âkıl* tasgîri. Harze'de⁸ bir nakbdur.⁹

Ayr: Feth ve sükûn ile âhiri râ'dur. Hudûd-ı Harem-i Medîne-i Münevvere'de¹⁰ mezkûrdur.

1 mîm A: sâni B

2 Gayn-ı B: Ayn-ı A

3 Ba'zı dağdur dimişler, ba'zı dahi Sukyâ ile Zî'l-Merve arasındadır Şâm yolında dimişler A: -B

4 **Anâbis** A: عنابيس B

5 vezni üzere A: gibi B

6 **Avâkır** A: عواقن B

7 **Uvâl** A: عوالى B

8 حرزده A B

9 nakb: dağ yolu

10 Medîne-i Münevvere'de A: Muhterem'de B

Iys: Kesr ve sükûn-ı [yâ-i] tahtâniyye ile âhiri sâd-ı mühmele. Zî'l-Merve ve nevâhîsinden vâdîdür, Medîne-i Münevver'e den dört günlük yerdedür.

Aynân: *Ayn* tesniyesi. [B232a] Hazret-i Hamza *radıyallâhu anh* mezâr-ı şerîfinün cânib-i kıblîsinde bir dağdır. Uhud Gazâsı'nda ok atıcılar [A265a] anda idiler. İşbu dağın rûkn-i şarkîsinde Mescid-i Nebevî vardır, *alâ Müşerrifihî ezke't-tahiyye*.¹

Ayn-ı İbrâhîm bin Hişâm: Ferş-i Melel'dedür.

Ayn-ı Ebû Ziyâd: Gâbe'nün ednâsındadır.

Ayn-ı Ebî Neyzer: Nûn'un fethi ile, [yâ-i] tahtiyenün sükûnıyla, zây'un fethi ile ve âhiri râ'dur. Necâşî oğlunun ismidür ki anı Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* satun alup âzâd eylemişdi. Ve bir kavle kendisi İslâm'a râğbet idüp nâ-bâliğ iken Rasûlullâh² *sallallâhu aleyhi ve sellemün* hizmet-i şerîflerine gelüp Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ *radıyallâhu anhâ* ile ve Evlâd-ı Kirâm'ı ile bile olup Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* ve *an-ebnâ'ihî* kibelinden ayn-ı mezbûr üzere hizmet iderdi.³ İşbu ayn Hazret-i Alî *radıy[allâhu] anhun*⁴ cümle-i sadakâtlarındanur ki Yenbu' nâm yerde idi.⁵

Ayn-ı Cedîd: İdam'dadır.

Uyûn-ı Hüseyin bin Zeyd bin Alî bin el-Hüseyin, radıyallâhu anh *um:* Üç ayndur; biri Madîk'de ve biri Zî'l-Merve'de ve biri Sukyâdadur.

Ayn-ı Hayf: Mesâcid-i Feth havâlîsinde olanlar andan su alurlar. Hâlâ Şebşeb (?) dimekle ma'rûfdur.

Aynü's-Şühedâ: Kâzime dimekle ma'rûfdur.

[B232b]

Aynü'l-Gavrâ:⁶ Gayn-ı mu'ceme ile. İdam'dadır.⁷

1 *alâ Müşerrifihî ezke't-tahiyye* A: -B

2 Rasûlullâh B: Rasûl-i Ekrem A

3 hizmet iderdi B: kıyâm gösterdür idi A

4 *radıy[allâhu] anhun* B: -A

5 Yenbu' nâm yerde idi A: Yenbu'dadır B

6 عين الغور A B

7 İdam'dadır A: آظمدهدر B

[A265b]

Ayn-ı Fâtıma: Şol yerdedür ki Mescid-i Nebevî'ye *alâ Müşerriñhi't-tahiyye*¹ kerpic bişürüp Buthân kurbında Harre-i Garbiyye'de birkaç taş yığımıdır ki² kadîmde anda kerpic bişürürlerdi. *Vallâhu a'lem*.³

Aynü'l-Kuşeyrî: Mekke yolında, Sukyâ ile Ebvâ aralığındadır ki anda vâfir hurmalık var idi.

Ayn-ı Mervân: İdam'dadır.

Aynü'n-Nebî, *sallallâhu aleyhi ve sellem*: Bu mevzi'ün ta'yîninde ve yerinde⁴ erbâb-ı siyerden kelimât-ı muhtelif ve ihtilâfât-ı kesîre vâkî' olmuştur. *Vallâhu a'lem*.

Harfü'l-Gayn (غ)

Gâbe: [Bâ-i] muvahhade ile. Sibâk hadisinde ya'nî imtihân için at koşusu olan hadîs-i şerîfde mezkûrdur. Bir yerdür ma'rûf Medîne-i Münevvere'nün Sâfile'sinde, cihet-i Şâmî'de. Âhar cihetdedür deyü vehm idenler galat eylemişler. *Vallâhu a'lem*.

Gubeyb: *Gubb* tasgîri ile. Mescid-i Cum'a yeridür.

Gadîrû'l-Eştât: Üç mil mikdârı yoldadır Usfân'dan, Mekke-i Mükerreme cihetinde.⁵

Gurâb: Medîne-i Münevvere Şâmî'sinde bir dağdur, Medîne-i Münevvere ile Mahîd nâm yer⁶ arasında. Gurâbu'd-Dâ'ile⁷ ve Gurâbât dahi dirler. Hâlâ tasgîr sîgasıyla ma'rûfdur. Râyetü'l-Gurâb evdiye-i Akik'dendür. Dahi Gurâb-ı Gadîr'dür **[B233a]** Rıhdıyye yolında, Medîne-i Münevvere'den bir günlük yoldadır.

Gurân:⁸ Damm ve tahfif ile. **[A266a]** Vâdî-i Ezrak'dadır.

1 *alâ Müşerriñhi't-tahiyye* A: -B

2 yığımıdır ki A: -B

3 *Vallâhu a'lem* A: -B

4 yerinde A: arzında B

5 cihetinde A: cânibinde B

6 nâm yer B: -A

7 غراب الصائله A B

8 غزان A B

Gurre: Evvel-i mâh lafzı ile. Utumdur ki Mescid-i Kubâ menâresinin yerinde idi.

Gazze: Feth-i evvel¹ ve teşdîd-i zây ile. Benî Hatme menzildir, mes-cidleri kurbında. Vech-i tesmiye ol yeri teşbîh eylemekdür Şâm Gazzesi'ne, ehlinün kesreti bâbında.

Gazzâl: Âhû lafzı ile, ya'nî geyik. Huzâ'a'ya mensûb bir vâdîdür.

Gaşiyye: Feth-i evvel ve kesr-i mu'ceme ile ve teşdîd-i [yâ-i] tahtâniyye ile. Ma'den nâhiyesinde bir yerdür.

Gadver: *Cafer* gibi, dâd-ı mu'ceme ile.² Mekke-i Mükerreme ile Medî-ne-i Münevvere arasında, Huzâ'a diyârında bir yerdür.

Gamre: Feth-i evvel ve sükûn-ı sâni ile. İbn-i Sa'd anı Gamr-ı Merzûk dimekle tesmiye eylemişdi hâ'suz.³ Andan sonra Benî Esed'ün Necd yolın-da bir sudur.

Gumûd: Damm-ı evvel ile âhiri dâd-ı mu'ceme. Beni'l-Hukayk kal'ala-rıdır Hayber'de. Ba'zılar kâf ve sâd-ı mühmele ile zabt eylemişdür.

Gamîm: Feth-i evvel ile. Râbiğ ile Cuhfe aralığında bir yerdür. Ve ana mensûbdur Kürâ'u'l-Gamîm. İbn-i Şihâb dir: Usfân ile Dacnân arasında-dur. Ve bundan gayrı dahi dinilmişdür. *Vallâhu a'lem.*⁴

Gavr: Feth-i evvel ile ve sükûn.⁵ Benî Süleym diyârında bir yerdür. Da-hi arz-ı kiblîden Yenbu' cânibine seyelân iden suya ve gayrı umûra⁶ Gavr dimişler. *Vallâhu a'lem.*

[A266b]

Gavl: *Havl* gibi veznen. Hillît nâm yerün [B233b] garbîsinde bir dağ-dur, anda vâfir hurmalık vardır.

1 Feth-i evvel B: Feth A

2 dâd-ı mu'ceme ile B: -A

3 hâ'suz B: -A

4 Ve ana mensûbdur Kürâ'u'l-Gamîm. İbn-i Şihâb dir: Usfân ile Dacnân arasındadır. Ve bundan gayrı dahi dinilmişdür. *Vallâhu a'lem* A: -B

5 Feth-i evvel ile ve sükûn B: Feth ile A

6 ve gayrı umûra A: -B

Gayka: Feth-i evvel ve sükûn-ı [yâ-i] tahtıyye ile kâf ve hâ. Sâhil-i bahrde Câr nâm yere karîb bir yerdür. *Vallâhu a'lem.*

Harfî'l-Fâ (ف)

Fâri': [Ayn-ı] mühmele ile, *sâhib* vezni üzere. Utumdur ki Dâr-ı Ca'fer-i Bermekî'ye dâhil olmuşdı Bâbü'r-Rahme karşusunda. Dahi bir karyedür Sâye'den yüce bir karyedür ki² vâfir bâğ ve bâğçe ve çeşmelere müştemildür.

Fâdice:³ Dâd-ı mu'ceme kesri ile. Âliye'de Cüfâf nâhiyesindeki bir mâldur ki anda Beni'n-Nadîr utumu vardır. Dahi bir rivâyetde⁴ bir vâdîdür ki Şu'bâ'dan⁵ tâ Dariyye'ye dek.

Fâdih: Dâd-ı mu'ceme kesri ile âhiri hâ-i mühmele. Bir dağdur.

Fecc-i Ravhâ:⁶ Feth-i evvel ve teşdîd-i cîm ile. Seyâl'e'den sonradur.

Fahlân: *Fahl* tesniyesi. *Kāmûs*'da: "Fihlân; kesr ile, Uhud'da bir yerdür."⁷

Fedek: Feth ile ve dâl-i mühmeledür, âhiri kâf. Dirler Medîne-i Münevver'e'den iki⁸ günlük yoldadır. Ve kal'ası Şemrûh ile müsemmâdur.⁹ Bir kavle üç günlük ve bir kavle altı günlük dimişler. Sâhib-i Târîh kavli- ahîri¹⁰ savâbdur deyü tercih ider. Ehl-i Fedek Yehûd idiler, Hayber feth oldukda ehli taleb-i emân idüp şart eylediler ki [A267a] ol yeri Rasûl-i Ekrem¹¹ [B234a] *sallallâhu aleyhi ve sellem* için terk ideler. Andan sonra mahall-i mezbûr Hazret-i Habîbullâh¹² *sallallâhu aleyhi ve sellem* hâssları idi. Vech-i tesmiyede dimişler ki evvel ol mahalde sâkin olan kimesne Fedek nâm olmağla anun ismi ile müsemmâ oldu.

1 ki Dâr-ı B: -A

2 Sâye'den yüce bir karyedür ki B: bir karyedür Sâye'den yüce A

3 فاضحه A B

4 bir rivâyetde B: -A

5 شعبانندن A: شعبانندن B

6 **Fecc-i Ravhâ** A: **Fecc** B

7 yerdür A: karyedür B

8 iki A: bir B

9 müsemmâdur A: tesmiye olunmuşdur B

10 kavli- ahîri A: âhir kavli B

11 Rasûl-i Ekrem A: Rasûlullâh B

12 Hazret-i Habîbullâh B: Rasûl-i Ekrem A

Fürâ': *Gurâb* gibidür, medd-i hemze ile;¹ egerçi kasr dahi mervîdür. Akîkde bir dağdur Ayr Dağı² garbîsinde. *Kāmûs*'da dir ki: "Zü'l-Furâ', Akîk kurbında bir yerdür."

Ferş-i Melel: Tasgîri *Füreş*'dür. İki vâdîdür Melel kurbında, ma'rûf ve meşhûrdur;³ Medîne-i Münevvereden yigirmi iki mil⁴ mikdârı yoldadır.

Fürü' (Für'): Dammetân ile ve âhiri⁵ ayn-ı mühmeledür. [Yâhûd] fâ'nun dammı ile ve râ'nun sükûniyle.⁶ Bir vâsî' yerdür ki karyelere müştemildür, ol mekânda birkaç mescid-i me'sûr vardır, Medîne-i Münevvereden dört merhale mikdârı⁷ yoldadır. Ammâ **Fera'** fethatân ile; evdiye-i Eş'ar'dandır, Süveyka kurbında.⁸

Fezâ: Feth-i evvel ve dâd-ı mu'ceme ile, dahi hemze-i memdûde ya maksûre ile; ikisi dahi mervîdür. Benî Hatme'ye müte'allikdür ki Vâdî-i Buthân seyli anda dökülür ve seyl-i Mehzûr ve Müzeynib ile anda mülâkî olur, Mâcuşûniyye kurbında.⁹

Fağve: Gayn-ı mu'ceme sükûniyle. [A267b] Cebel-i Âre'de bir yerdür ki anda karye vardır.¹⁰

Fekâre: Mezkûr olan Harze bundadır. Hâlâ Fıkra dimekle [B234b] ma'rûf olan yer olmakdur zannen ve tahmînen. *Vallâhu a'lem*.¹¹

Fakîr: Zıdd-ı *ganî* lafzı ile. Medîne-i Münevvereden iki yerdür ki Fakîrân dimekle müsemâdurlar.¹² Hazret-i Rasûl¹³ *sallallâhu aleyhi ve sel-*

1 medd-i hemze ile B: -A

2 Ayr Dağı B: Gayr A

3 İki vâdîdür Melel kurbında, ma'rûf ve meşhûrdur A: Melel kurbında meşhûr iki vâdîdür ki B

4 mil A: -B

5 âhiri B: -A

6 Her iki nüshada da bu cümle sehven "Ayn'un fethi ile ve râ'nun sükûniyle" şeklinde yazılmıştır. Oysa bu ismin yalnızca "Fürü'" ve "Für'" şeklinde kullanımları mevcuttur. Bk. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sâdır, C. 4, Beyrut 1977, s. 252; Semhüdi, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 591. Okurların yanılmaması için bu kısım, mezkûr kaynaklar yardımıyla yukarıda görüldüğü şekilde tarafımızdan tashih edilmiştir.

7 mikdârı A: kadar B

8 evdiye-i Eş'ar'dandır, Süveyka kurbında A: Süveyka kurbında evdiye-i Eş'ar'dandır B

9 kurbında A: yanında B

10 yerdür ki anda karye vardır B: karyedür A

11 olan yer olmakdur zannen ve tahmînen. *Vallâhu a'lem* A: -B

12 müsemâdurlar A: ma'rûfdur B

13 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

lem, Alî *radiyallâhu anhu*ya virdükleri dört yerden ikisi bunlardır demişler. Ve bir kavle Fakîr, bir kuyudur.

Fülcân: Damm-ı fâ ve sükûn-ı lâm ile, dahi feth-i cîm ile âhiri nûn'dur. Harre-i Garbiyye'de, Sukyâ-yı Sa'd'dadır. *Vallâhu a'lem*.¹

Felce: Feth-i evvel ve sükûn-ı lâm ile. Evdiye-i Akîk'dendür, Filâc dahi demişler *kitâb vezni* üzere.

Füleyc: Tasgîr ile. Bir ayndur ki Medîne-i Münevvere'nün müsta'mel suları anda cem' olur.

Füveyri': Damm-ı evvel ile. Benî Ganem'e mensûb bir utumdur, Benî Neccâr kabilesinden.

Feyfâ el-Habâr: Feyfâ, sahrâ ma'nâsına. Ve Habâr hâ-i mu'cemedede mezkûrdur. *Vallâhu a'lem*.

Harfû'l-Kâf (ك)

Kâ'im: *Fâ'il* sığası üzere. Kubâ kıblesinde bir mâldur.

Kâha: Medîne-i Münevvere'den üç merhale mikdârı yolda bir vâdidür ki ana Vâdi'l-Abâdîd dahi dirler.

Kâr: Medîne-i Münevvere karyelerindendür.

Kâ': Mescid-i Benî Harâm'da bir yerdür, Mesâcid-i Feth garbîsindedür. Ve Mekke [A268a] yolında dahi bir yerdür. Ve dahi Benî Süleym'de bir yere Kâ'u'n-Nakî' dirler.²

Kubâ: Kâf'un dammı ile maksûran ve memdûden. Medîne-i Münevvere'nün Avâlî'sinde bir karyedür. Sâhib-i Târîh dir ki: Mescid-i Şerîf-i Nebevî *alâ Müşerrifihî ezke't-tahiyenün* kapusından [B235a] ya'nî Cibril³ Kapusu'ndan Kubâ Mescidi'nün kapusına varınca tarîk-ı şarkîden mukayyed olup arşunladum,⁴ yedi bin iki yüz arşun buldum; azacuk ziyâdesi dahi

1 *Vallâhu a'lem* A: -B

2 Benî Süleym'de bir yere Kâ'u'n-Nakî' dirler B: قاع النقيع Benî Süleym diyârındadır A

3 Cibril A: Cebrâ'il B

4 arşunladum B: -A

vardur ki iki mil ve iki hums-ı seb'a¹ mil olur. Ve dahi kuyulara ve mezra'alara ve bâğ ve bâğçeye müstemil bir büyük karyedür ki Üfâ'iyye ve Merrân² nâhiyesinde, tarîk-ı Dariyye'de.

Kubâb: Medîne-i Münevvere âtâmındandır, ya'nî Medîne-i Müşerrefe'nün âlî imâretlerindendir.³

Kabeliyye: İki feth ile yâhûd kesr-i evvel ve hareket-i sâni ile. Furu' nevâhîsinden olan Ma'âdin-i Kabeliyye ana mensûbdur.

Kuds: Damm-ı evvel ve sükûn-ı dâl-i mühmele ile. Hicrî dimişdür ki: Cibâl-i Kuds, Naki' garbisinde muttasıl dağlardur, gâyetle büyük ve kesîrül-hayrât mekândur. Ve anda besâtîn⁴ ve menâziller ve fevâkih bî-hadd ü bî-adeddür. Esedî dir ki: Bir dağdur cânib-i eyserde Kuşeyrî Aynı üzere müşrif, ana Kuds dirler.

Kadûm: *Sabûr* gibi. Bir dağdur, dahi [A268b] bir akabedür Serât'da, Kadûm ile müsemmâdur. Dahi Nu'mân'dan bir yerdür. Dahi bir kuyudur ki Hazret-i İbrâhîm Halîl *salavâtullâhi alâ Nebiyyinâ ve aleyh*⁵ anda sünnet olunmuşdı. *Vallâhu a'lem*.⁶

Kudeyd: *Zübeyr* gibi. Bir büyük karyedür, be-gâyet⁷ suyu çokdur, Mekte yolında[dur]. Taraf-ı Kudeyd ana mensûbdur.

Kudeyme: *Cüheyne* gibi. Medîne'de bir dağdur.

[B235b]

Kırâsa: Kesr-i evvel ile ve sâd-ı mühmele ile. Bi'r-i Kırâsa ana mensûbdur.

Karâkır: *Mesâcid* gibi, iki kâf ve iki râ ile. Medîne-i Münevvere a'râzından bir yerdür ki Âl-i Hüseyin bin Alî'nündür, *radıyallâhu anhum*.

1 seb'a A: yedi B

2 Merrân A: Mervân B

3 Müşerrefe'nün âlî imâretlerindendir A: Münevvere'nün âlî binâlarındandır B

4 besâtîn A: bostânlar B

5 *salavâtullâhi alâ Nebiyyinâ ve aleyh* B: *salavâtullâhi aleyhi ve selâmuhû* A

6 *Vallâhu a'lem* A: -B

7 be-gâyet B: -A

Karâ'in: Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anhun* üç dâridur¹ ki Mes-cid-i Nebevî'ye *alâ Müşerrifihî efdalü's-salavât*² dâhil olmuşlardır.

Kurrân: Damm-ı evvel ve teşdîd-i râ-i mühmele³ ile. Vâdîdür, Üblâ kurbındadır.

Kurh: Kâf'un dammı ile ve râ'nun sükûnıyla. Vâdî'l-Kurâ bâzârıdır. Sa'îd-i Kurh ana mensûbdur.⁴

Kared: Fethateyn ile. Ve Zû-Kared şol yerdedür [ki] Gazve-i Gâbe'de Müslümânlar ol yere dek varmışdılar. Dirler ki Medîne-i Münevvere ile Hayber aralığındadır, Medîne'den dahi iki günlük yâhûd bir günlük yoldadır.

Karde: *Secde* gibi. Fâ⁵ ile dahi mervîdür.⁶ Necd sularından bir sudur ki Zeyd bin Hârise *radıyallâhu anh* [Seriyyesi] anda [A269a] olur idi.

Karasa: Fethateyn ile ve sâd-ı mühmele ile. Sa'd bin Mu'âz'un *radıyallâhu anh*⁷ mahall-i galle ve zirâ'ati idi, ya'nî çiftliği idi.⁸

Karkaratü'l-Küdr: Harf-i kâf'da gelse gerekdür. Ve [dahi] Karkara, Hayber'de bir yerdür.

Kusyân:⁹ *Osmân* gibi; kâf ile ve sîn-i¹⁰ mühmele ve [yâ-i] tahtâniyye iledür.

Kuseyyân: Evvelkinün tasgîridür. Akîk evdiyesindendür.

Kasr-ı İsmâ'îl bin el-Velîd: Bi'r-i İhâb üzerindedür.

Kasr-ı İbrâhîm bin Hişâm: Benî Ümeyye bin Zeyd menâzilindedür.

1 Abdurrahmân bin Avf *radıyallâhu anhun* üç dâridur B: Abdurrahmân bin Avf'un üç diyârıdır A

2 *alâ Müşerrifihî efdalü's-salavât* A: *aleyhi's-selâma* B

3 râ-i mühmele A: râ B

4 Sa'îd-i Kurh ana mensûbdur A: -B

5 Fâ B: Kâf A

6 mervîdür A: rivâyet olunur B

7 *radıyallâhu anh* B: -A

8 ya'nî çiftliği idi B: -A

9 **Kusyân** B: قسيان A

10 sîn-i B: -A

Kasr-ı Benî¹ Hudeyle: [B236a] Hâ-i mühmelenün dammı iledür. Beyruhâ'da zikr olundu.

Kasr-ı Hall: Hâ-i mu'ceme ile. Dirler ki Buthân'da Harre-i Garbiyye zâhirinde Devme² yolunda bir kal'a idi³ ki Mu'âviye *radıyallâhu anh* anı Nu'mân bin Beşîr eline virmişdi. Vech-i tesmiye budur ki Harre tarıkında idi; ve li-hâzâ Harre'de olan yola⁴ yâhûd kumluk olan yollara Hall dimişlerdür ki ol kal'a⁵ bir zamânda zindân⁶ idi, ya'nî mağdûb⁷ olunan kimesneleri anda habs ider idiler. *Vallâhu a'lem*.⁸

Kasr-ı İbn-i Arrâk: Yâkût'un kitâbında: "İbn-i Avvân."⁹ Benî Abdüleşhel makbereleri cânibinde, Uhud yolındadır.

Kusûrû'l-Akîk: Meşhûr ve ma'rûf olan Vâdî-i Akîk'de vâki' olan kasrlardur. Sâhib-i Târih dir ki: Ben vâdî-i mezkûr fazlında müstakil fasl idüp yazmışımdur.¹⁰ [A269b] Hâsılı budur ki ol mahallün kemâl-i letâfeti sebebi ile Medîne-i Münevvere hükkâmı ve erbâb-ı emvâl vâdî-i mezbûra¹¹ itinâ idüp anda köşkler ve âlî binâlar yapup hakkında ehâdis-i şerîfe ve âsâr-ı kesireler vâki' olmağın şu'arâ dahi ol mahall-i şerîfün hakkında¹² niçe fasîh ve belîğ şî'rler dimişlerdür. Eger ıttılâ' murâd olunursa tercümenün aslına, ya'nî¹³ *Târih-i Arabî*'ye mürâca'at¹⁴ oluna. Çün Fârisî tercüme iden¹⁵ bu kadar üzere iktisâr eylemişdi, bu hakîr dahi ana binâ'en bu mikdâr ile iktifâ eyledi.

1 Benî A: İbn-i B

2 Eserin Arapça orijinalinde bu isim رومة (Revme) şeklindedir. Bk. Semhûdî, *Hulâsâtü'l-Vefâ*, s. 596.

3 Buthân'da Harre-i Garbiyye zâhirinde Devme yolunda bir kal'a idi B: Hall'de bir kal'a idi Buthân'da Harre-i Garbiyye zâhirinde Devme yolunda A

4 yola A: -B

5 ol kal'a B: mezbûr A

6 zindân B: habs A

7 ya'nî mağdûb A: hışm B

8 habs ider idiler. *Vallâhu a'lem* A: iledürlerdi B

9 Her iki nüshada sehven "Yâkût bin Avân kitâbında" şeklinde yazılan ifadenin doğrusu, bizim metinde gösterdiğimiz şekildedir. Burada kastedilen, coğrafyacı Yâkût el-Hamevî olup "kitâbında" kelimesiyle söz konusu ismin onun eserinde geçtiği forma işaret edilmek istenmiştir. Nitekim Yâkût'un *Mu'cem*'inde bu isim aynen şu şekilde yazılmıştır: "قَطْرُ ابْنِ عَوَّانٍ" Bk. Yâkût, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. 4, s. 355. Anlam karmaşasının önüne geçmek maksadıyla metinde böylece tashihte bulunuldu.

10 yazmışımdur B: -A

11 vâdî-i mezbûra A: ol mekânı B

12 ol mahall-i şerîfün hakkında B: -A

13 tercümenün aslına, ya'nî A: -B

14 mürâca'at A: mütâla'a B

15 tercüme iden B: -A

[B236b]

Kasr-1 İbn-i Mâh: Bî'r-i Hüceym nâm yerün altındadır.

Kasr-1 Mervân bin el-Hakem: Savreyn kurbındadır, hâlâ ol nâhiyede¹ birkaç yer vardır ki kusûr ile ma'rûfdur. *Vallâhu a'lem.*²

Kasr-1 Nefs: Nûn'un fethi ile, fâ'nun kesriyle. Medîne-i Münevvereden iki günlük yolda, Vâkım Harresi'ndedir.

Kasr-1 Benî Yûsuf: Âl-i Osmân mevâlileridir, Kasr-1 Mervân tahtındadır.

Kusaybe:³ Damm-1 kâf, feth-i sâd-1 mühmele ile ve sükûn-1 [yâ-i] tahtaniyye ve [bâ-i] muvahhade fethi ile. Medîne-i Münevvere ile Hayber arasında vâdîdür.

Kuff:⁴ Damm-1 kâf ve teşdîd-i fâ ile. Aslı lugatde bir yüce yerden ibâretdür ki muhkem olup cevânibi⁵ üzere müşrif ola ve anda iri taşlar ola ki ekseri yerde yatmış ola, dahi ol yerde yeşilistân olup **[A270a]** ba'zı emâkini⁶ eşcârdan hâlî sahrâ ola. Ammâ Medîne-i Münevvere'de bir meşhûr vâdîdür ki sadakât-ı Nebeviyye'den Husnâ ve Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm ol vâdîde⁷ vâki' olmuşlardır. *Vallâhu a'lem.*

Kılâde: Medîne-i Münevvere'nün kıblî dağlarındandır.

Kalehiyyâ:⁸ İki fetha ile, kesr-i hâ ile ve [yâ-i] tahtiyye-i müşeddede ile. Hufyredür,⁹ ya'nî bir yerdür ki anı su için kazmış olalar; sihrîc¹⁰ gibi.¹¹ Sa'd bin Ebî Vakkâs-ı Şehîd¹² *radıyallâhu anh* ta'allukâtındandır ki **[B237a]** Emîrül-Mü'minin Osmân *radıyallâhu anh* şehîd olduktan sonra

1 nâhiyede A: cânibde B

2 *Vallâhu a'lem* A: -B

3 **Kusaybe** B: -A

4 **Kuff** B: -A

5 cevânibi B: nevâhisi A

6 emâkini A: yerleri B

7 vâdîde B: -A

8 **Kalehiyyâ** A: قدهيا B

9 Hufyredür B: Haziredür A

10 sihrîc: su biriktirilen yer, sarnıç

11 **Derkenar:** Hufeyre: *Hafre* taşgîridür, hâ-i mühmeleden sonra fâ'dur. Zâhir budur ki sihrîc mikdârı büyük olmayup hemân su duracak mikdârı bir çukur ola (*minhu*) B: -A

12 Şehîd A: -B

nâsdan uzlet ihtiyâr idüp buyurmuşdı ki: “Ahbâr-ı nâsdan bir haber bana nakl olunmasun; tâ Müslümânlar arasında sulh olmayınca.” *Rahimehullâhu ve radiye anhu*.¹

Kalehâ: Feteihât-ı selâse ile yâhûd lâm sükûnıyla. Zî-Revân Vâdîsi'nde bir karyedür.

Kamûs: Feth-i kâf ile, damm-ı mîm ile ve sâd-ı mühmele ile. Bir dağdur ki Beni'l-Hukayk Kal'ası anun doruğındadır.

Kanât: Bir vâdîdür ki ciheti ma'lûm değıldür.²

Kavâkıl: İki kâf ile, cem' sîgasıyla. Utumdur.

Kavrân: Harre'ye akr³ vâdîdür, anun ortasında⁴ Melhâ ki Sevârikiyye kurâsındadır.

Kavrâ: *Sekrâ* gibi. Bu'âs'da zikr olundu. *Vallâhu a'lem*.⁵

Harfü'l-Kâf (ك)

Kâzime: Ba'zı dimişler bir yerdür⁶ [A270b] Medîne-i Münevvere kur-bında. Ba'zılar dahi dirler ki Basra yolında, Mekke-i Mükerreme'ye Basra'dan⁷ üç günlük yoldadır. *Vallâhu a'lem*.⁸

Kebbâ: Kâf'un fethi ile ve [bâ-i] muvahhadenün teşdidi ile. Buthân'da bir yerdür.

Kütâneh: Damm ile ve [tâ-i] fevkâniyye ile âhirinde nûn ile hâ. Sadrž ile Üseyl arasında⁹ bir ayndur.

Ketîbe: Feth-i kâf ve kesr-i [tâ-i] fevkâniyye ve sükûn-ı [yâ-i] tahtâniyye ve [bâ-i] muvahhade ile. Hayber'de bir kal'adır ki humusı Allâh ve Rasûli için mukarrer ve mu'ayyen olmuştur.

1 *Rahimehullâhu ve radiye anhu* A: *Radiyallâhu anh* B

2 Bir vâdîdür ki ciheti ma'lûm değıldür B: Ehad-ı evdiyedür, ya'nî cümle vâdiler içinde bir vâdîdür A

3 akr: develerin sulandığı nehir tarzındaki uzun havuz manasına gelen *karv* kelimesinin çoğıulu

4 anun ortasında B: anda batınındadır A

5 *Vallâhu a'lem* B: -A

6 Ba'zı dimişler bir yerdür A: -B

7 Basra'dan A: -B

8 *Vallâhu a'lem* A: -B

9 arasında B: -A

Küdr: Damm ile, *ekder* cem'idür. Karkaratü'l-Küdr ana mensûbdur. *Allâhu a'lem.*¹

[B237b]

Kedîd: Kâf'un fethi ile ve iki dâl-i mühmele ile aralarında [yâ-i] tah-tiyye ile. Nahîl kurbında vâdîdür ki Feyd yolu anı kat' idüp Medîne-i Mü-nevver'e gelir. Dahi Huleys'den sonra bir ayndur yolun sağ cânibinde, Huleys'den sekiz mil mikdârı yoldadır.

Kürâ'u'l-Gamîm: Gayn-ı mu'cemedede mezkûrdur.

Kürr: Acı Deniz'de bir cezîredür ki Cuhfe'den altı mil mikdârı² yolda-dur.

Küşüb: *Kütüb* gibi. Bir siyâh dağdur ma'rûf.

Keft: Kâf'un fethi ile ve fâ'nun sükûnıyla. Bakî'-i Şerîf Makberesi'dür.

Külâb: Damm ile ve âhiri [bâ-i] muvahhade. Nâhiye-i Dariyye'de bir sudur.

Kelb:³ Medîne'de bir utumdur.

Küleyye: *Külye* tasgîridür. Bir karyedür ki bir tuzlu kuyu [A271a] kur-bında, Cuhfe'den on iki mil kadar yoldadır.⁴

Kemlâ: Feth-i evvel ve sükûn-ı mîm ve feth-i lâm ile. Bîr-i Zervân ismidür.

Kens-i⁵ Husayn: Kâf'un fethi ile, nûn'un sükûnıyla, sîn'ün ihmâliyle;⁶ Husayn tasgîr sîgasıyla. Kubâda, Mihrâs kurbında bir utumdur.

Kevâkib (Küvâkib): Kâf-ı evvel⁷ dammı ile yâhûd fethi ile, sâninün kesri ile iki takdırce. Bir dağdur yâhûd dağlardur⁸ Medîne-i Münevver'e ile Tebûk aralığında.

1 *Allâhu a'lem* B: -A

2 mikdârı A: -B

3 **Kelb** B: **Kilâb** A

4 **Derkenar:** Hâlâ Mestûre dimekle ma'rûfdur, Mekke yolındadır B: -A

5 **Kens-i** A: كئش B

6 sîn'ün ihmâliyle A: sîn-i mühmele ile B

7 Kâf-ı evvel B: Kâf'un evveli A

8 iki takdırce. Bir dağdur yâhûd dağlardur A: -B

Kûmetü Ebi'l-Hamrâ: Ya'nî Ebu'l-Hamrâ süpüründülüğü. Hâlâ Kûmetü'l-Meder demekle ma'rûf olan olmakdur dimişler. *Vallâhu a'lem.*¹

Küveyr: Tasgîr sîgasıyla.² Dariyye'de bir dağdur.

Küveyreh: Musaggar, hâ ziyâdesiyle. [B238a] Kabeliyye dağlarından dur.

Keydeme: Kâf'un fethi³ ile, müsennât-ı tahtiyenün sükûniyla, feth-i dâl-i mühmele ve mîm ve âhiri hâ'dur. Beni'n-Nadîr'den Abdurrâhmân bin Avf *radıyallâhu anhu*n sehmidür ki Emîrü'l-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhu* ol sehmi kırk bin dînâra bey' idüp ve Hazret-i Osmân dahi anı⁴ Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellemün* Ezvâc-ı Tâhîrâtı ile ve Benî Zühre ile fukarâ-i Müslimîn aralarında vakf eylemişdi, *fe-rahimehullâhu ve radıye anhu ve anhunne.*⁵

Harfü'l-Lâm (ل)

Le'â:⁶ Medîne-i Münevvere nevâhîsindendir.

Lâbetân (Lâbeteyn): Medîne-i Münevvere'nün Harretein'inden [A271b] ibâretdür.

Le'y:⁷ Evdiye-i Akîk'dendir.⁸

Lahyâ Cemel: Feth-i lâm ile, kesr ile dahi mervîdür;⁹ hâ'nun sükûniyla ve ihmâliyle. *Lahy* tesniyesidür¹⁰ ki alt çenenün iki kemüğünden ibâretdür ki dişler anların üzerinde¹¹ biter. Cemel, deve ma'nâsına. Mekke yolında zıkr olunan mesâcid beyânında mezkûrdur. Ve dahi tarîk-ı Feyd'de bir dağa dahi dirler.

1 ma'rûf olan olmakdur dimişler. *Vallâhu a'lem* A: ma'rûfdur B

2 sîgasıyla B: ile A

3 fethi B: dammı A

4 kırk bin dînâra bey' idüp ve Hazret-i Osmân dahi anı B: -A

5 *fe-rahimehullâhu ve radıye anhu ve anhunne* A: *fe-radıyallâhu anhu ve anhunne* B

6 لى A B

7 Le'y A: لى B

8 Evdiye-i Akîk'dendir A: Akîk evdiyelerindendir B

9 mervîdür A: rivâyet olunur B

10 ihmâliyle. *Lahy* tesniyesidür A: tesniye-i *lahy*'dur B

11 alt çenenün iki kemüğünden ibâretdür ki dişler anların üzerinde B: iki kemikden ibâretdür ki aşağıda biter, dişler anların üzere A

Lezâ: Nâra¹ mürâdif lafz ile. Zât-ı Lezâ, Hayber'de Cüheyne'nün menzîlidir.

La'bâ: [Bâ-i] muvahhade ve medd ile. Kesîrû'l-hicâre² olan yere dirler. Hazm-ı Benî Uvâl'de olan yağmur suyu[dur] ki [mezkûr Hazm] bir dağdur Gatafân'a mensûb.

La'la': İki ayn-ı mühmele³ ile. Medîne-i Münevvere kurbında bir dağdur. Dahi bâdiyede bir sudur.

Left (Lift): Feth-i evvel veyâ kesre ile⁴ [B238b] ve sükûn-ı sâni ile yâhûd tahrîk ile. Bir akabedür⁵ Mekke yolunda. Bir kavilde Herşâ cânibinde⁶ bir vâdîdür.

Lıkf: Lâm'un kesri ile ve kâf'un sükûniyle, âhirinde fâ. Dadlu sulu⁷ kuyulardur Kavrân üzerinde ki nâhiye-i Sevârikiyye'de vâdîdür.

Livâ: Kesr-i lâm ve kasr ile. Utumdur. Dahi Benî Süleym yolında ve⁸ menzîlinde vâdîdür. Dahi Dariyye'den kırk mil kadar yolda bir mevzi'dür. *Vallâhu a'lem.*⁹

Harfû'l-Mîm (م)

[A272a]

Mâye: Kubâda Benî Üneyf'e mensûb bir mâldur.

Mâcuşûniyye:¹⁰ Mâcuşûn'a mensûbdur. Vâdi-i Buthân'da bir mâldur ki ana karîbdür Türbe-i Su'ayb.¹¹

1 Nâra B: Tada A

2 kesîrû'l-hicâre A: kesîrû'l-ahcâr B

3 ayn-ı mühmele A: ayn B

4 veyâ kesre ile A: -B

5 yâhûd tahrîk ile. Bir akabedür A: -B

6 cânibinde A: cenbinde B

7 sulu A: -B

8 yolında ve B: -A

9 *Vallâhu a'lem* B: -A

10 **Mâcuşûniyye** A: -B

11 mâldur ki ana karîbdür Türbe-i Su'ayb A: bâğçedür, şifâ toprağı alınan mekân ana karîbdür B

Mi'seb (Miseb): Mîm'den sonra hemze ile ve sâ-i müsellese ile, *minber* gibi. Yâhûd hemzesüz yâhûd [bâ-i] muvahhade, [...] ¹ bedelinde mîm ile yâhûd bedelinde râ ile. Sadakât-ı Nebeviyye'dendür.²

Mebrek: *Mak'ad* gibi. Ebû Eyyûb-ı Ensârî *radıyallâhu anh* menziline olan Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek³ nâkaları çökdüğü yerdür. Dahi Yenbu'dan Medîne-i Münevvere cânibine iki dağ arasında bir yoldur, ol mekânun⁴ arzı dört mil veyâhûd beş mildür dimişler. Seniyye-i Mebrek ana mensûbdur.

Miskab:⁵ Kesr-i mîm yâhûd fethi ile,⁶ sâ-i müsellenün sükûnuyla, kâf'un fethi ile ve âhiri [bâ-i] muvahhadedür. Medîne ile Mekke aralığında bir yoldur. Dahi Mekke'den Kûfe'ye bir yoldur. *Vallâhu a'lem.*

Mecdel:⁷ Feth-i evvel ve sükûn-ı hâ-i mühmele ve feth-i dâl-i mühmele ile. Sukyâ-yı Süleymân bin Abdülmelik nâm mekâna⁸ mukâbil mezra'ada [B239a] bir utumdur. Dahi Hüzeyl menâzilinden bir menzildir.

Mecr:⁹ Feth-i mîm ve sükûn-ı hâ-i mühmele ve râ ile. Melhâ havâlisinde gadîrdür.

Muhtebâ: [A272b] Filâc nâm yerde gadîrdür, Zî-Revlân tâ'ifesine tâbî'dür.¹⁰ Muhtebeyât-ı Füleyc, Akîk gadîrlerindendür.

Muharrî: Damm ile, feth-i hâ-i mu'ceme ile ve kesr-i râ-i müşeddede ile. Sadržâ'nun iki dağından birinin ismidür ki âharına Müslîh dirler.

1 Burada yer alan مسمم şeklindeki ifade okunamamıştır.

2 **Mi'seb (Miseb):** Mîm'den sonra hemze ile ve sâ-i müsellese ile, *minber* gibi. Yâhûd hemzesüz yâhûd [bâ-i] muvahhade, [...] bedelinde mîm ile yâhûd bedelinde râ ile. Sadakât-ı Nebeviyye'dendür A: -B

3 Rasûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellemün* mübârek B: -A

4 bir yoldur, ol mekânun B: -A

5 مئقف A: -B

6 Kesr-i mîm yâhûd fethi ile A: -B "Mâcuşüniyye" maddesinin başından buraya gelinceye kadar B nüshasında birden fazla eksiklik ve karışıklık göze çarpmakta olup söz konusu kısımlar A nüshası esas alınarak olması gerektiği gibi tamir ve tashih edilerek metne alınmıştır.

7 محدل A B

8 nâm mekâna B: -A

9 محر A B

10 tâbî'dür B: mensûb A

Mahîd:¹ Bir dağdur ki Hazret-i Rasûl² *sallallâhu aleyhi ve sellem* ana sülûk eylemişdi.

Medâric-i³ Akabetü'l-Arc: Medâric *medrece* cem'idür. İşbu Medâric, Akabe'den üç mil kadar mukaddemdür. *Allâhu a'lem.*⁴

Müdeccic: Damm-ı evvel ve teşdîd-i cîm-i meksûre ile. Medîne ile⁵ Mekke yolunda bir vâdîdür.

Midrân: Seniyye-i⁶ Midrân ki Mesâcid-i Tebûk'de mezkûrdur, ana mensûbdur.⁷

Müderrec: Râ-i müşeddede'nün fethi ile. Vâdî-i Akîk'a⁸ iner akabedür. Mecd dir ki: Seniyyetü'l-Vedâ'dur.

Mid'â:⁹ Kesr ile ve sükûn-ı dâl ve ayn-ı mühmeleteyn ile âhirinde elif-i maksûre. Zî-As'as'a dökülür vâdîdür.

Medyen: Bahr-i Kulzüm kurbındadır, Tebûk'e muhâzî. Ol mekânda bir kuyu vardur ki Mûsâ *aleyhi's-selâm* Şu'ayb *aleyhi's-selâmun* koyunları için andan su çekmişdür. *Vallâhu a'lem.*

Mezâd: Feth-i evvel ve zâl-i mu'ceme ile, andan sonra mühmeledür. Mesâcid-i Feth garbîsinde utumdur.

Mezâhib: [B239b] Medîne-i Münevvere'de bir yerdür.

[A273a]

Müzeynib: *Mizneb* tasgîri. Medîne vâdilerindendür.¹⁰

Merâbid: *Mirbed* cem'idür. Akîk'de bir mevzi'dür.

Murâh: Damm-ı mîm ve hâ-yı mu'ceme ile. Akîk vâdilerindendür.

1 **Mahîd** B: مخيص A

2 Hazret-i Rasûl B: Hazret A

3 **Medâric-i A: Midrâc-i B**

4 *Allâhu a'lem* B: -A

5 Medîne ile A: -B

6 Seniyye-i A: Tesniye-i B

7 ana mensûbdur A: -B

8 Vâdî-i Akîk'a B: Akîk Vâdîsi'ne A

9 **Mid'â** B: مدى A

10 Medîne vâdilerindendür B: Vâdilerendendür A

Merâd: Feth-i mîm ile. Taraf nâhiyesindedür,¹ Medîne-i Münevvereden otuz altı mil kadar yoldadır.

Merrân: Feth ile veyâhûd damm ile ve râ'nun teşdîdi ile âhiri nûn'dur. Keşb cihetinde bir büyük karyedür.

Merâvih:² *Merveha*³ cem'idür. Kubâ'da bir utumdur.

Mirbedü'l-Ganem: Mîm'ün kesri ile. Emîrû'l-Mü'minîn Ömer *radiyallâhu anh* zamân-ı mübâreklerinde⁴ koyunları anda zabt iderlerdi dirler. Medîne-i Münevvereden bir mil yâhûd iki mil kadar⁵ yoldadır.

Mirba': *Minber* gibi. Benî Hârise'de utumdur.

Mertic: Feth-i evvel ve sükûn-ı râ ile ve kesr-i [tâ-i] fevkâniyye ile âhiri cîm'dür. Medîne-i Münevvereye kurbında vâdîdür. Yâhûd Veddân kurbındadır ki Hazret-i⁶ Hüseyin bin Alî *radiyallâhu anhumâya* mensûbdur.⁷

Mercâh: Feth-i evvel ve sükûn-ı râ ve feth-i cîm ile âhiri hâ-i mühmele. Mekke yolında bir yerdür.

Merhab: Evvelki gibi veznen; hâ-i mühmele ile âhiri [bâ-i] muvahhade. Yollar içinde bir yoldur ki Hayber seferinde Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol yolu ihtiyâr eylemişdi.

Murayh: Tasgîr sîgasıyla, âhiri hâ-i mühmele. Benî Kaynukâ' utumudur.

[A273b]

Murayh: Hâ-i mu'ceme ile *merh* tasgîri ki Yenbu'a karîb yerde şecere-i ma'rûfe ismidür.

1 Taraf nâhiyesindedür A: -B

2 **Merâvih** A: مراءح B

3 *Merveha* A: مروهه B

4 mübâreklerinde A: şeriflerinde B

5 yâhûd iki mil kadar A: -B

6 Hazret-i B: -A

7 *radiyallâhu anhumâya* mensûbdur B: *radiyallâhu anhumânundur* A

8 Hazret-i Peygamber B: anı Rasûl-i Ekrem A

[B240a]

Müveysî: Mîm dammı ile, râ fethi ile, sîn-i mühmele kesri ile, iki [yâ-i] tahtâniyye ile ve âhiri ayn-ı mühmele. Kudeyd nâhiyesinde sâhil-i bahre varınca bir sudur. Ba'zılar dirler ki Fûru'dan bir günlük yolda Huzâ'a'ya mensûb sudur.

Müzâhim:¹ Damm-ı evvel ve kesr-i hâ-i mühmele ile. Bir utumdur. Ve bir bâzâr dahi bu ism ile müsemmâdur.²

Müzc:³ Damm-ı evvel ve sükûn-ı râ ile âhiri cîm. Akîk'de bir gadîrdür.⁴

Müzelîf:⁵ Damm-ı evvel ve sükûn-ı zây ile feth-i [dâl-i] mühmele ile kesr-i lâm ve âhiri fâ. Mâlik bin Aclân utumudur Mescid-i Cum'a kurbında.

Müsta'cele:⁶ Madîkdur ki Nâziye'yi⁷ kat' idüp Hayf'a müteveccih olan kimesne ana varur.

Müstender: Meşhed-i Nefs-i Zekiyye *radıyallâhu anhun*⁸ şarkisinde, Şâm huccacı⁹ nüzûl eyledükleri yerde bir gökçek dağdur.

Meslah: Feth-i evvel ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile feth-i lâm, âhiri hâ-i mühmele. Medîne-i Münevvere a'mâlındendür.

Müslîh: İsm-i fâ'il sığası üzere. Muharrî'de mezkûr oldu.¹⁰

Miş'al: *Minber* gibi. Mekke-i Mükerreme ile Medîne-i Münevvere arasında bir yerdür.

Müşakkak:¹¹ Medîne-i Münevvere ile Tebûk arasında bir vâdîdür.

Müşellel: Kudeyd'e müşrif bir akabedür.

1 مراحم A B

2 Ve bir bâzâr dahi bu ism ile müsemmâdur A: -B

3 مرج A B

4 Damm-ı evvel ve sükûn-ı râ ile âhiri cîm. Akîk'de bir gadîrdür A: -B

5 Müzelîf A: -B

6 Müsta'cele A: Müsta'mele B

7 Nâziye'yi A: نازيه B

8 *radıyallâhu anhun* B: -A

9 Şâm huccacı B: huccâc-ı Şâmî A

10 mezkûr oldu A: zikr olundu B

11 مشفق A B

Maslûk: Amr bin Kilâb sularıdır.

[A274a]

Madîk: Âre'de bir karyedir.

Matlûb: Medîne-i Münevvere kurbında bir dibi derin kuyudur ki Abdülmelik anda bir karye ma'mûr idüp Benî Ümeyye [B240b] karyelerinin a'lâ ve evlâsı idi.¹

Muğrika:² Damm-ı evvel ve sükûn-ı gayn-ı³ mu'ceme ve kesr-i râ ile. Bir yoldur ki bahr kenârından gider.⁴

Mağsile: Feth-i evvel ve sükûn-ı gayn-ı mu'ceme⁵ ile kesr-i sîn-i mühmele ve feth-i lâm ile ve âhiri hâdur. Medîne-i Münevvere bâğçelerindendir. Bu hakîr dir ki:⁶ Hâlâ ma'rûf ve meşhûrdur, ammâ⁷ feth-i sîn ile ma'rûfdur.⁸

Mekâ'id: *Mak'ad* cem'i, oturacak yer ma'nâsına. Birkaç dükkândur Emîrül-Mü'minîn Osmân *radıyallâhu anhun* dârı kurbında ki Bâb-ı Cibrîl⁹ kurbındadır Mescid-i Şerîf'ün şarkisinde. Hâlâ ma'rûfdur.¹⁰

Mekra'a: Feth-i evvel ile. Kubâda Bîr-i Azk fevkinde bir yerdür.

Mültezz: İsm-i mef'ûl sığasıyla.¹¹ Akîk'de bir yerdür ki Ravza-i Mültezz ana mensûbdur.

Melel: İki lâm ile. Ma'rûf vâdîdür Mekke yolunda, Medîne-i Münevvere'den yigirmi iki mil kadar¹² yoldadır. Mervîdür ki Hazret-i Osmân *radıyallâhu anh* cum'a namâzını Medîne'de kılup ikindi namâzını Melel'de

1 a'lâ ve evlâsı idi A: a'lâsıdır B

2 Bu ismin doğrusu "Mu'rika"dır. Bk. Yâkût, *Mu'cemül-Büldân*, C. 5, s. 155; Semhûdî, *Hulâsatü'l-Vefâ*, s. 608.

3 gayn-ı A: -B

4 kenârından gider A: kenârına vâki' olmuştur B

5 gayn-ı mu'ceme A: gayn B

6 Bu hakîr dir ki B: -A

7 ma'rûf ve meşhûrdur, ammâ B: -A

8 ile ma'rûfdur A: iledür B

9 Cibrîl A: Cebrâ'il B

10 Hâlâ ma'rûfdur A: -B

11 sığasıyla A: vezni üzere B

12 Ma'rûf vâdîdür Mekke yolunda, Medîne-i Münevvere'den yigirmi iki mil kadar A: Mekke-i Mükerrreme yolunda bir vâdîdür, on sekiz mil kadar yâhûd iki gicelik B

edâ eylediler. Ferş-i Melel ana mensûbdur. Vech-i tesmiyesinde dirler ki Sultân¹ Tübba' ol mekâna geldükde [A274b] yürüyüp ana melâl hâsıl olduğıdur. *Vallâhu a'lem.*²

Menâsî': Bir yerdür ki Medîne-i Münevvere hâtunları evlerde helâ peydâ olmazdan evvel³ [B241a] kazâ-yı hâcet için ol yere çıkarlardı. Hâlâ Bi'r-i Eyyûb dimekle ma'rûf olan mahal ki Bakî'-i Garkad şimâlisindedür, zannen ve tahmînen ol olmakdur. *Vallâhu a'lem.*⁴

Münhanâ: Damm-ı evvel ve sükûn-ı nûn ile ve feth-i hâ-i mühmele ile. Musallâ kurbında kıble cihetindedür, Buthân şarkîsindedür.

Menî': *Fa'îl* gibi. Mescid-i Kibleteyn Yemânî'sinde bir utumdur.

Mehâyî': Sâye kurbında bir büyük karyedür ki sâbıkâ emîr-i Medîne kibelinden⁵ ana hâkim ta'yîn olunurdu.

Mihrâs: Kesr-i evvel ve sükûn-ı hâ ile ve âhiri sîn-i mühmeledür. Şî'b-i Cebel-i⁶ Uhud aksâsında bir sudur ki yağmur suyından cem' olur, anda olan gâr kurbındadır. Mervîdür ki Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anh* Uhud Gazâsı'nda Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁷ için mezbûr yerden su getirüp Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* [ol suyun] râyihası mütegayyir olmağın mezbûr sudan içmeyüp mübârek başlarına döküp kan âsârını anunla izâle eylediler. *Vallâhu a'lem.*

Mehrûz: Damm-ı râ ile ve âhiri zây'dur. Medîne-i Münevvere bâzârında bir yerdür.

[A275a]

Mehzûr:⁹ Evvelki gibi, lâkin zây mukaddemdür râ üzere. Medîne-i Münevvere vâdilerindedür.

1 Sultân B: -A

2 *Vallâhu a'lem* A: -B

3 peydâ olmazdan evvel A: yoğ iken B

4 *Vallâhu a'lem* A: -B

5 kibelinden A: cânibinden B

6 Cebel-i B: -A

7 Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* B: Rasûlullâh A

8 Hazret-i Peygamber B: Hazret A

9 Her iki nüshada da zâ harfinin râ'dan daha önce yazılacağına dair kayıt tutulmuşsa da B nüshasının tamamında râ harfi zâ'dan önce getirilerek bu isim "Mehzûr" yerine "Mehrûz" şeklinde yanlış yazılmıştır.

Mehzûl: Lâm ile. Himâ-yı Dariyye'de olan kuyunun önünde bir vâdîdür.

[B241b]

Mehye'a¹ (Mehî'a): *Merhale* gibi veyâhûd *ma'îşe* gibi. Cuhfe'nün ismidür.

Meytân: Feth-i evvel yâhûd kesr ile, sükûn-1 yâ² ile ve tâ-1 mühmele ve elif ve nûn ile. Şevrân'a muhâzî, Benî Kurayza şarkisinde bir dağdur.

Harfü'n-Nûn (ن)

Nâbi':³ *Fâ'il* sîgası üzere.⁴ Medîne-i Münevvere kurbında bir yerdür.

Nâciye: Cîm ile. Benî Esed'e⁵ mensûb bir yerdür yâhûd sudur.

Nâziye: Zây ile. Mekke yolunda ma'rûf bir ovadur, Garbî Vâdî dimekle ma'rûfdur.⁶

Nâziyeteyn: Tesniye ile. Bir yerdür ki Ebî Mu'âviye Ubeyde bin el-Hâris kabri andadur.

Nâ'im: *Fâ'il* vezni üzere. Hayber kal'alarındandır.

Nâ'ime: Avâlî'de ma'rûf bâğçedür, Nüvey'ime anun cânibindedür. [Ol bâğçeler] hâlâ Nevâ'im dimekle ma'rûflardur.

Nahl: Necd'de bir yerdür, Medîne-i Münevvere'den iki günlük yoldadır Şedeh nâm vâdîde ki dirler ki Rasûl-i Ekrem⁷ *sallallâhu aleyhi ve sellem* ol yeri kudûm-i şerîfleri ile müşerref eylemişlerdi. *Vallâhu a'lem.*

Nuhayl: *Nahl* tasgîri. Bir ayndur ki Medîne-i Münevvere'den beş mil kadar yoldadır. Dahi Feyd yolunda [A275b] bir menzildür ki anda sular vardır. Ve ol mekânda Mescid-i Nebevî dahi vardır dirler. *Vallâhu a'lem.*

1 **Mehye'a** B: مهيه A

2 yâ B: tahtâniyye A

3 نابع A: نابع B

4 sîgası üzere A: gibi B

5 Üseyd'e A B

6 ma'rûf bir ovadur, Garbî Vâdî dimekle ma'rûfdur B: bir ovadur ma'rûf ve meşhûr A

7 Rasûl-i Ekrem A: Hazret-i Peygamber B

Nis': Kesr-i nûn ile¹ ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile [B242a] âhiri ayn-ı mühmele. Vâdî-i Akîk sadırudur, himâ-yı Nebevî'dür.

Nis': Kesr-i evvel ve ihmâl-i sâni ile. Siyâh dağlardur Safrâ ile Yenbu' arasında.

Nusay': Tasgîr ile. Medîne-i Münevvere kurbında bir dağdur.

Nu'mân: Damm-ı evvel ve ihmâl-i sâni ile. Uhud Dağı² cânibinde bir vâdîdür.

Nu'aym: *Zübeyr* gibi. Medîne-i Münevvere kurbında bir yerdür. Ana Ne'âim dahi dimişler.

Nekâ: Feth-i evvel ve sâni ile muhaffefen, âhiri elif-i maksûre. Vâdî-i Buthân ile Bî'rül-A'câm dimekle ma'rûf menzilün arasındadır.

Nakb-ı Benî Dînâr: Nakb-ı Medîne dahi dirler. Akîk yoludur, Harre-i Garbiyye'de Sukyâ andadır. Mervîdür ki Bedr Gazâsı'nda mezbûr yol ihtiyâr olunmuşdı.

Nakî': *Fa'îl* vezni üzere. Meşhûr himâdur. Bir sahrâ vâdîdür ki³ kesî-rül-hayr, toprağı hûb ve sahrâsı mergûbdur. Çayırı ve alefi yüce ve latîf olur; bir tarîk ile ki eger atlu kimesne ol mekân⁴ içine dâhil olsa görünmez olur. Medîne-i Münevvere'nün cenûbında dört berîd kadar yoldadır. Altmış mil kadardur diyen kimesnenün kelâmı [ol yerün] [A276a] intihâsına mahmûldür. Dirler ki bu kuru⁵ korularun efdali ve evvel-i evlâsıdır. Zîrâ mervîdür ki Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem*⁶ Müslümânların atları için ol mekân-ı şerîfi [B242b] koruyup buyurmuşdı ki bir âvâzı bülend kimesne bir yüce yere çıkup haykırup⁷ kâdir olduğu kadar âvâz ile çağırup âvâzı vâsıl olduğu yere dek koruda dâhil ola. Emr-i şerîf-i vâcibül'imtisâl-i Nebevî mûcibince⁸ amel eyledükden sonra tûli bir berîd ve arzı bir mil

1 nûn ile A: evvel B

2 Dağı B: -A

3 sahrâ vâdîdür ki B: sahrâdur A

4 kimesne ol mekân B: -A

5 ki bu kuru B: -A

6 *sallallâhu aleyhi ve sellem* A: *sallallâhu aleyh* B

7 haykırup A: -B

8 mûcibince B: üzere A

oldı. Dirler ki anda Hazret'e *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* mensûb¹ Mescid-i Şerîf-i Nebevî vardır. Andan sonra Benî Ümeyye tasarruf eylediler.² Ve anlardan sonra gelen ümerâ mezbûr koruyı niçe ve niçe ziyâde eyleyüp andan vâsi³ kuru yokdur dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Nakî'ü'l-Hadımât: Hâ-i mu'ceme fethi ile ve dâd-ı mu'ceme kesri ile. Medîne-i Münevvere kurbında Hicâz vâdilerindendir ki Emîrül-Mü'minîn Ömer *radiyallâhu anhu* anı Müslümânlar için korumuşdı. *Hadıme*, lugatde yumuşak tâze alefe ve dahi yumuşak tâze alef olduğu⁴ yere dirler.

Nûbe: Nûn'un dammı ile ve vâv'un sükûniyle, bâ-i muvahhade ile ve âhiri hâ.⁵ Bir yerdür Medîne-i Münevvere'den üç mil kadar yolda ki gazavâtda mezkûrdur. [A276b] *Vallâhu a'lem.*⁶

Harfû'l-Hâ (ه)

Hecer: Fethateyn ile. Medîne-i Münevvere kurbında karyedür ki Kılâl-ı Hecer ana mensûbdur, Kulleteyn hadîsinde [zikir olunmuşdur].

Hedebiyye: Fethateyn ile, [bâ-i] muvahhade kesriyle ve [yâ-i] tahtâniyye teşdidiyle. Üç [B243a] kuyudur, Sevârikıyye'den üç mil kadar yoldadır.

Hüdün: Dammeteyn ve dâl-i mühmele ile âhiri nûn'dur. Vâdi'l-Kurâ ardında bir sudur.

Herşâ: *Sekrâ* gibi. Bir dağdur hem-vâre yerde ki anun tahtında iki mil kadar yolda Veddân'dur gün batısı cânibinde. Anunla deryâ arası sahrâdur ki Seniyye-i Herşâ ana mensûbdur. Andan sonra bir mil kadar yolda bir alemdür ki dirler Mekke ile Medîne yolunun⁷ nisf alâmeti için vaz' olunmuşdur. *Vallâhu a'lem.*

Hekr: Feth ve sükûn ile, âhiri râ'dur. Medîne-i Münevvere'den kırk mil kadar yerde ma'rûf yerdür.

Hekerân (Hekrân): Fethateyn ile. Kubâ'ya muhâzî bir dağdur.

-
- 1 Hazret'e *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* mensûb A: -B
 - 2 tasarruf eylediler B: -A
 - 3 vâsi' B: vesî' A
 - 4 alef olduğu B: alefi A
 - 5 hâ A: -B
 - 6 *Vallâhu a'lem* B: -A
 - 7 yolunun A: aralığı B

Harfü'l-Vâv (و)

Vâbil:¹ *Fâ'il* vezni üzere. E'âlî-yi Medîne'de bir yerdür.

Vâdî: İzâfetsüz bir vâdînün alemidür ki Fecc-i Ravhâ andadır.

Vâdî'l-Cezl: Cîm ve zây ile. Bir vâdîdür ki Rahabe andadır. Sukyâ'l-Cezl, Vâdî'l-Kurâ kurbındadır.

Vâdî'l-Kurâ: [A277a] Bir vâdîdür kesîrü'l-kurâ. Yâhûd bir şehirdür Şâm ile Medîne-i Münevvere arasında ki Üsâme bin Zeyd *radıyallâhu anhumâ* Rûm Gazâsı'ndan rücû' eyledükde Vâdî'l-Kurâ'dan sür'at ile yedi gicede Medîne-i Münevvere'ye vâsıl oldı.²

Veddân: Feth-i evvel [B243b] ve teşdîd-i dâl-i³ mühmele ile. Karyedür Cuhfe'de, bir merhale kadar yolda; anunla Ebvâ arası altı mil yâhûd sekiz mil kadar yoldadır.⁴ *Vallâhu a'lem.*⁵

Verkân (Verikân): Feth-i vâv ve sükûn-ı⁶ râ veyâ kesr ile. Ma'rûf ve meşhûr bir büyük⁷ dağdur Mekke-i Mükerreme yolında, anun nevâhî-sindedür Seyâle ve Arc ve Ruveyse ve gayruhum. Fazl-ı Uhud bâbında mezkûrdur ki Verkân cennet dağlarındandır. *Vallâhu a'lem.*

Harfü'l-Yâ (ي)

Yetîb: Feth-i evvel ve kesr-i [tâ-i] fevkâniyye ve sükûn-ı [yâ-i] tahtâniyye ile ve âhiri [bâ-i] muvahhade. Hudûd-ı Harem-i Muhterem'de mezkûrdur, nitekim Mecc-i Lugavî dimişdür.

Yerâcim: Batn-ı Vâdî-i Nakî'de bir gadîrdür. Mervîdür ki Hazret-i Peygamber⁸ *sallallâhu aleyhi ve sellem* andan âbdest alup hakkında buyurdılar ki: “Siz mübârek buk'adasız.”

1 **Vâbil** A: وایل B

2 vâsıl oldı B: geldi A

3 dâl-i A: -B

4 mil kadar yoldadır B: mildür A

5 *Vallâhu a'lem* A: -B

6 vâv ve sükûn-ı A: -B

7 büyük A: -B

8 Hazret-i Peygamber B: Rasûlullâh A

Yelyel: İki [yâ-i] tahtiyye-i meftûha ile. Bir vâdîdür Yenbu' ile Safrâ nâhiyesinde ki seyli deryâya dökülür. Mezbûr vâdide kumdan çıkar bir çeşme var dimişler. *Vallâhu a'lem.*

Yenbu': Feth-i evvel ve sükûn-ı nûn ile [A277b] damm-ı [bâ-i] muvahhade ve âhiri ayn-ı¹ mühmele ile. Medîne-i Münevvere'nün nevâhîsinden olup ol mahall-i şerîfün² benderidür. Vech-i tesmiye ol mahalde çeşmeler kesretidür. Dirler ki yüz yetmiş çeşme var idi Yenbu' benderinde.³ Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* Yenbu'dan Zül-Uşeyre'yi Emîrül-Mü'minîn Alî *radıyallâhu anhuya* [B244a] virmişdi. Andan sonra Emîrül-Mü'minîn Ömer *radıyallâhu anh* dahi bir mikdâr yer Yenbu'dan Hazret-i Alî *radıyallâhu anhuya* virmişdi. Andan sonra Hazret-i Alî *radıyallâhu anh* dahi ba'zı yerleri iştirâ idüp cemî'an vakf⁴ eyledi, *radıyallâhu anh*.⁵ Ve li-hâzâ hâlâ ekserî eşrâfdan Benî Hüseyyn olanlara müte'allikdür. *Vallâhu a'lem.*

Yehîk: Medîne-i Münevvere kurbında bir mevzi'dür. Mervîdür ki Rasûl-i Ekrem⁶ *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdılar ki: "Yakın zamânda Medîne-i Münevvere'nün bünyânları Yehîk nâm yere⁷ vâsıl olur." Ya'nî kesret olmağla menâzil-i Yehîk'a vâsıl ola.⁸ *Vallâhu a'lem.*

و صَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ⁹

1 ayn-ı A: -B

2 nevâhisinden olup ol mahall-i şerîfün A: -B

3 yüz yetmiş çeşme var idi Yenbu' benderinde A: anda yüz yetmiş çeşme var idi B

4 vakf B: tasadduk A

5 *radıyallâhu anh* A: -B

6 Rasûl-i Ekrem A: Hazret B

7 nâm yere A: yerine B

8 menâzil-i Yehîk'a vâsıl ola A: Yehîk nâm yere vâsıl olur B

9 و صَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ B: -A "Salât ve selâm; Efendimiz Hz. Muhammed'in, onun Ehl-i Beyt'inin ve Ashâb'ının üzerine olsun. Yüce Allah en iyi bilendir."

HÂTİMETÜ'L-KİTÂB¹

Vâzih ve lâyhıdur ki Selâtîn-i Âl-i Osmân *ebkâhumullâhu te'âlâ ilâ intihâ'i'z-zamân* sâ'ir selâtinden mümtâz olduklarından mâ-adâ Şer'-i Şerîf'e ittibâ' bâbında ihtimâmları kemâl mertebede olup cemî'-i umûrda sicil ve fetvâ ile olup [A278a] ahâlî-i Haremeyn-i Şerîfeyn'e iltifât ve inâyetleri bir tarîk iledür ki cümlelerin ayâl idinmişlerdür, husûsan Medîne-i Münevver'e de olanlara. Binâ'en alâ-zâlik; münâsib, belki vâcib ve lâzıbdür ki ibtidâ-i târîh-i müstemirreleri ile Medîne-i Münevvere târîhi müzeyyen ve müreşşah olup ebâ-an-cedd ne vechile geldi ise ber-vech-i icmâl beyân oluna.

İmdi **sene altı yüz dokuz dokuz târihinde Sultân Osmân Gâzî** *nevverallâhu te'âlâ merkadehu'l-âlî* serîr-i saltanata oturup emr ü nehy idüp ulemâ ve meşâyih muhabbeti olup umûr-ı saltanatda anlar ile cem' olup meşveret ider idi. Hattâ rivâyet olundu ki bir gice bir zâviyeye gelüp anda beytütet idüp ol gicede vâkî'asında gördi ki bir azîzün elinden bir ay çıkup Sultân eline girdi. Andan sonra altından bir azîm şecere bitüp dalları âlemi ihâta idüp altında azîm dağlar olup sular akardı ve andan halk müntefî' olurlar idi. Sabâh oldukda vâkî'ayı ol azîze arz eyledi. Azîz ta'bîrinde eyitdi: “Beşâret sana ki senden ve evlâdundan Müslümânlar müntefî' olacakdur, saltanat sizlerde olacakdur. [A278b] Ve ben kızımı sana nikâh eyledüm.” Sultân Osmân Gâzî kabûl kılup ol azîzün kızından evlâd hâsıl olup hâlâ Âl-i Osmân *nasarahumullâhu'l-Melikü'l-Mennân* ol azîz evlâdındandır. Sultân Osmân Gâzî yigirmi yedi yıl minvâl-i mezbûr üzere saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak oldu, *rahimehullâhu te'âlâ*.

Andan sonra **sene yedi yüz yigirmi altı târihinde Sultân Orhan Gâzî bin Osmân Gâzî** *tâbe serâhu* serîr-i saltanatda cülûs idüp ol dahi mağfûr ve merhûm babası minvâlî üzere olup niçe feth u fütûh idüp, cümleden biri Burusa ve İznik nâm iki şehirdür ki feth eylemişdi. Ve bir azîm medrese İznik şehrinde binâ idüp ulûm-ı nakliyye ve akliyye medrese-i mezbûrede ifâde ve istifâde olunur idi. Cümle menâkıb-ı şerifindendür ki İznik vilâyetini muhâsara eyledükde küffâr-ı füccâr azîm asker ile âhar cânibinden

1 Bu başlıktan “Tezyîl” başlığına kadarki kısım B nüshasında mevcut olmayıp yalnızca A nüshasında yer almaktadır.

zâhir olup asâkir-i İslâm mütehayyir olup meşveret oldukda Şâhîn Lala dimekle ma'rûf ümerâdan bir kimesne Sultân'dan diledi ki: "İşbu gazâda her ne ki hâsıl olur, benüm hâssım [A279a] olsun. Pes ben küffâr-ı füccâra mukâbil olayın ve siz sâ'ir asker-i İslâm ile kal'aya teveccüh eylenüz." Sultân [Orhan] Gâzî kabûl kılıp ba'de'l-feth ganâ'im-i kesîre hâsıl olmağın ba'zı erkân-ı devlet maslahat görmediler ki ganâ'im-i kesîre cem'ân şahs-ı vâhidün ola. Sultân Orhan Gâzî eyitdi: "İstiftâ idüp görelüm; eger Şer'-i Şerîf el virür ise re'yünüz ile amel oluna." İstiftâ eyledükde mevâlî cevâbı bu idi ki: "Mezbûr ahrârdan ise hak anundur bâliğan mâ-belâğ." Pes ganâ'im-i mezbûreyi cem'ân Emîr Şâhîn-i mezbûra mu'tak olmağın teslim eyledi.

İşbu üslûb üzere [Orhan Gâzî] otuz dört yıl saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak olduktan sonra **sene yedi yüz altmış târîhinde Sultân Murâd bin Orhan Gâzî** serîr-i saltanata cülûs idüp anlar dahi merhûm ve mağfûr babası ve dedesi menzilleri üzere ulemâ ve meşâyih-e küllî iltifâtı olmağın egerçi zamân-ı saltanat-ı kalîl idi, ammâ ulemâ-i izâm ve meşâyih-i kirâm eyyâm-ı devletinde gâyet-ile kesret üzere idi.

İşbu üslûb üzere [Sultân Murâd] otuz [A279b] bir yıl saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak olduktan sonra **sene yedi yüz altmış bir' târîhinde Sultân Bâyezîd bin Sultân Murâd Gâzî** ki Yıldırım Bâyezîd dimekle mülakkabdur, serîr-i saltanata cülûs idüp ol dahi babası ve dedeleri sülûk eyledükleri tarîk üzere olup ulemâ vü fuzalâ ve meşâyih u ahyâra ri'âyet üzere olup Şer'-i Şerîf'e kemâl-i inkıyâd üzere idi. Hattâ rivâyet olundu ki bir kazıyyede zamânında kâdî ve müftû ve müderris olan merhûm Şemseddîn-i Fenârî huzûrında şehâdet idüp kâdî [anun] şehâdetini kabûl eylemeyüp su'âl eyledi ki: "Niçün şehâdetimi redd eyledün?" Eyitdi: "Zîrâ târik-i cemâ'atsin." Pes kemâl-i hilm ü insâfından sarâyda mescid binâ itdürüp ol günden cemâ'ati terk eylemedi. Dahi mervîdür ki medâris ve imârât ve envâ'-ı hayrât ile emr idüp emr-i şerîfi mûcibince amel olundu. Cümle âsârından Burusa şehrinde bir azîm mescid-i câmi'dür ki anda va'ziyye dahi ta'yîn olunmuşdur.

1 Burada bir hata yapılmış ve Sultan I. Bayezid'in 761 (1360) senesinde tahta geçtiği ifade edilmiştir. Oysa hemen öncesinde Sultan I. Murad'ın 760 (1359) senesinde tahta cülûs ettiği ve 31 yıl saltanat sürdüğü belirtilmişti. Bilindiği üzere Yıldırım Bayezid'in cülûs tarihi 791'dir (1389).

Ve [Sultân Bâyezîd] bi'l-cümle sîre-i hasene ile elli beş yıl saltanat idüp¹ [A280a] dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledükden sonra **sene sekiz yüz on altı târîhinde Sultân Muhammed bin Bâyezîd Hân** *nevverallâhu merkadehû ve rakâhu ma'a vâlidihî ve ecdâdihî ilâ a'lâ ğuraflî'cinân* serîr-i saltanata cülûs idüp âbâ vü ecdâd-ı kirâmı sülûk eyledükleri vech üzere ol dahi sâlik olup ulemâ ve meşâyih ve sulehâyı i'zâz u ikrâm idüp Şer'-i Şerîf'e kemâl-i inkıyâd üzere idi. Cümle menâkıb-ı hasenesinden budur ki eyyâm-ı devletinde firak-ı dâllenün re'îsi olan Fazlullâh-ı Tebrîzî² etbâ'ından birkaç kimesne gelüp ba'zı ma'ârif-i müzahrefelerinden izhâr idüp, bir mertebeye vardı ki mezbûr Sultân Muhammed bin Bâyezîd Hân sarâyına girüp çıkar oldılar. Bu husûsdan Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at ve erkân-ı devlet müte'ellim iken günlerden bir gün zamân-ı devletinde olan mevâlî-i izâm-dan Fahreddîn nâm kimesne ol mülhidi dîvânda sebb idüp urmak kasd eylemiş iken Sultân Muhammed bin Bâyezîd Hân sarâyına seğirdüp girdükde Mevlânâ-yı mezkûr [anun] akabince girüp sarâyda mezbûr mülhidi döğerek çıkarup [A280b] mescid-i câmi'e gelüp küfrine fetvâ virüp ihrâk eyledi. Mezbûr Sultân Muhammed Hân-ı mağfûr şeref-i ilme ri'âyeten aslâ tekellüm eylemedi, *rahimehullâhu ve radiye anhu*. Müddet-i saltanatı dokuz yıl olup andan sonra âhirete rihlet eyledi, *ravvahallâhu rûhabû ve ce'ale'l-cinâne fütûbahû*.

Sene sekiz yüz yigirmi beş târîhinde Sultân Murâd Hân bin Sultân Muhammed Hân bin Bâyezîd Hân *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-ridvân* serîr-i saltanata cülûs idüp anlar dahi âbâ vü ecdâd-ı kirâmları sülûk eyledükleri minvâl üzere sülûk idüp kemâl mertebe hilm ü kerem üzere olup cümle evsâf-ı hamîdelerinden budur ki hüsn-i ihtiyârı ile saltanatı terk idüp reşîd ü sa'îd Sultân Muhammed Hân oğlını yerine ta'yîn idüp kendü Ma'nisa nâm şehre teveccüh idüp niçe zamân bu hâl üzere olup, âhir ba'zı mesâlih mûcibince yine Sultân Muhammed-i mezbûrî Ma'nisa'ya taleb idüp kendü yerine varup bu minvâl üzere otuz yıl saltanat idüp dâr-ı bekâya rihlet eyledükden sonra **sene sekiz yüz elli beş târîhinde Sultân**

1 Yukarıda Yıldırım Bayezid'in cülûs tarihinde yapılan yanlışlık dolayısıyla Yıldırım'ın 55 yıl tahta kaldığı gibi yanlış bir sonuca varılmıştır. Gerçekte kendisi 791-805 (1389-1403) yılları arasında toplam 14 sene tahtta kalmıştır.

2 Hurûflük adlı sapkın fırkanın kurucusu olan Fazlullâh-ı Esterâbâdî (ö. 1394).

Muhammed Hân bin [A281a] Sultân Murâd Hân bin Sultân Muhammed Hân *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-rıdvân* serîr-i saltanata cülûs idüp ol dahi âbâ vü ecdâd-ı kirâmları minvâli üzere sülûk idüp niçe feth u fütûh ey-yâm-ı devletinde olmışdur. Cümleden biri Kostantiniyye fethidür ve li-hâzâ Fâtih-i Kostantiniyye dimekle meşhûrdur. Ulemâ-i izâm ve meşâyih-i kirâm ile ihtilât idüp huzûr-ı şerîfnde ulemâ mübâhase idüp anlara câ'izeler ve envâ'-ı lutf u ihsân ider idi. Kostantiniyye'yi feth eyledükde Medâris-i Semâniyye binâ itdürüp mevâlîye ba'de'l-ımtihân hâllerine göre ta'yîn eylemişdi. Ve bi'l-cümle eyyâm-ı sa'âdetinde ilme rağbet izdiyâd üzere idi. Hattâ ulemâ-i izâm ve mevâlî-i kirâm etrâf u eknâfdan kimi taleb ile kimi talebsüz akup gelür idiler.

[Menâkıb-ı Sultân Muhammed Hân:] Günlerden bir gün iki azîz, Sultân Muhammed Hân huzûr-ı şerîfnde mübâhase idüp Mevlânâ Hüsvrev'i hakem idüp mâbeynlerin temyîz eylemek için oturup Vezîr-i A'zam ilme ta'zîmen ayak üzere idi. Mübâhase çok oldukda Sultân Muhammed Hân emr eyledi ki yazup söylesünler. Andan sonra **[A281b]** Vezîr-i A'zam devât ve kalem ihzâr idüp ehadül-hasmeyn yazıya meşgûl iken Sultân tellattufen buyurdi: "Hasmun kelâmını galat yazmayasın." Cevâbda eyitdi: "Galat yazduğum takdîrce anun galatından ziyâde olacak değildir." Sultân Muhammed Hân bu sözden tebessüm eyleyüp anda hâzır olanlara hâllerine lâıyk ihsân u in'âm buyurdi.

Def'a-i uhrâda ulemâ-i izâmdan üç azîz yine **Sultân Muhammed Hân** meclis-i şerîfnde mübâhase idüp bir cânibi gâlib gördükde Sultân Muhammed Hân buyurdi ki: "Senün sözün söz değildir." Andan sonra mağlûb olan iki azîze envâ'-ı izâz u ikrâm idüp gâlib olana nesne virmeyüp evlerine geldükde işbu gâlib olana çün Sultân nesne virmedi, hizmetinde olan kimesneler ta'n idüp dirler idi: "Eger sende ilm ola idi sana dahi ri'âyet olunurdi." Ol azîz ta'accübde olup mahzûn [durur iken] iki üç kapucı gelüp muştuluk taleb eylediler ki: "Seni Sultân Muhammed Hân hâce idindi." Bu azîz istihzâya haml idüp mukayyed olmadı. Akabince envâ'-ı ta'zîm ü tekrîm ile evâmîr gelüp ol azîzi **[A282a]** hâce idindi. Mezbûr azîz Hocazâde¹ dimekle ma'rûf ve meşhûrdur.

1 Fatih Sultan Mehmed'e hocalık yapan Kazasker Hocazâde Muslihuddîn Efendi (ö. 1488).

Sultân Muhammed Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ridvân* cümle menâkıb-ı şerîfelerinden bir dahi budur ki gazâyâ müteveccih olup tabl urulunur iken nevâhîsinde olan ulemâdan su'âl eyledi ki: “Ne hikmetdür ki Hakk Te'âlâ îmân getürenlere “Îmân getirün.” deyü buyurmuşdur, âyet-i kerîmede ¹ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ dir?” Pes Sultân Muhammed Hân ulemâ içinden birine hitâb eyleyüp buyurdu ki: “Cevâb vir mevlânâ.” Ol dahi cevâbda eyitdi: “Tabl cevâb viriyor.” Sultân Muhammed Hân buyurdu: “Nice eyitdi, dum dumdur?” [Ol azîz didi:] “Âyetden murâd ² الإيمان على الإيمان” İstihsân idüp câize emr eyledi.

Dahi menâkıbındandır ki eyyâm-ı devletinde kapu kullarından biri hilâf-ı Şer' irtikâb eylemeğin nâ'ib-i Şer' olan anı men' idüp mümteni' olmadı. Nâ'ib gazaba gelüp men'i için kendü müteveccih oldu da mezbûr, nâ'ibi darb-ı şedîd ile darb eyledi. Sultân Muhammed Hân sem'-i şerîflerine vâsıl olıcak kapu kulu olan kimesnenün katline emr eyledi. Vüzerâ-i [A282b] izâm şefâ'at idüp kabûl itmeyüp envâ'-ı şefâ'at ile redd eyledi. Âhirü'l-emr ulemâ fetvâları mûcibince ki nâ'ib-i mezbûr gazab idüp mahkemeden kalkmak ile niyâbetden düşüp “Darbı ile katli lâzım gelmez.” dimekle darb-ı şedîd ile emr olundu. Ve bi'l-cümle mezbûrı darb-ı şedîd ile darb idüp dört ay hasta olup âsâr-ı darb gitdikden sonra mü'eddeb kimesne olup Sultân Muhammed Hân'a dâ'imâ hayr-du'â ider idi.

Dahi cümle menâkıb-ı hasenelerindendir ki bir meşhûr azîze gelüp elini öpdü ve eyitdi: “Sana bir maslahat için geldüm.” Ol azîz maslahatdan su'âl eyledükde eyitdi: “Beni birkaç gün halvetde kendünle bile kabûl eyle.” Azîz kabûl eylemedi. Birkaç kerre tazarru' idüp iltimâs eyledi, azîz kabûl eylemeyüp Sultân gazaba gelüp eyitdi: “Bir Türk gelüp halvet irâde eyledükde kabûl idersin ve beni redd idersin!” Şeyh eyitdi: “Belî, seni redd iderüm. Zîrâ sende kâbiliyyet kemâl mertebededür, bir gün halvete girecek artuk çıkmak istemezsin; pes mesâlih-i Müslimîn mu'attal olur. Garaz halvetden, Hakk Te'âlâ'nun [A283a] rızâsıdır. Senün hakkında evlâ ve elyak

1 “Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman(da sebat) edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur.” Nisâ, 4/136.

2 “İmanınızda daim olun, sebat edin.”

budur ki umûr-ı Müslimîn üzere adâlet idesin.” Pes kabûl kılup halvet dâ'iyesinden ferâgat eyledi.

Ve bi'l-cümle mezbûr Sultân Muhammed Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ridvân* menâkıbı ulemâ-i izâm ve meşâyih-i kirâm ile gâyetle kesîr olup Hazret-i Hâce Ubeydullâh-ı Nakşibendî kazıyyeleri ile hatm idüp ihtisâr oluna. Mervîdür ki Hâce Ubeydullâh *kuddise sırruhû* Deşt-i Abbâs nâm yerde vâsıl olup atı ile her cânibe seğirdüp gâh gâh nazardan gâ'ib olur idi. Menzile geldükde su'âl olundu ki: “Ne hâl idi Deşt-i Abbâs'da vâki' olan?” Eyitdi: “Rûm pâdişâhı Sultân Muhammed Hân küffâr-ı füccâr ile mukâtele ideyor iken benden istimdâd eylemişdi. Mu'aveneti için vardum, bi-hamdillâh galebe eyledi.” Sultân Muhammed Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ridvân*dan menkûldür ki: “Öyle namâzından sonra küffâr-ı füccârın galebelerin tevehhüm idüp Hâce-i Ahrâr Hâce Ubeydullâh hazretlerine müteveccih olup meded taleb eyledükde [A283b] fi'l-hâl at üzere bir pîr hâzır oldu ki sıfatı ve atı bi-aynihî Hâce Ubeydullâh-ı mezbûrdur. Eyitdi: كيف لا أخاف، أن عسكر الكفار كثير و يغلبنا Didüm: أيتها السلطان محمد، لا تخف!¹ 2 Didi: من غاية كثرتهم² أنظر إلى كُفْي هذا³ Pes nazar eyledüm yeni içine, gördüm bir azîm sahrâdur ki asâkir-i İslâm ile dolmuşdur. Didi: “Bunlar cümle sana yardım için gelmişler.” Andan sonra didi, işbu yüce yere çıkup üç kerre tabl urandan sonra leşker-i İslâm'a emr eyledi ki küffâr üzere yürüsünler. Pes buyurduğı gibi idüp küffâr-ı füccâr-ı nâ-be-kâr münhezim olup feth-i azîm oldu.” Ümîddür ki bizüm zamânımızda olan Pâdişâh-ı İslâm-ı zevi'l-ihtirâm Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî bin Sultân Murâd Hân bin Sultân Selîm Hân dahi ervâh-ı mutahhara berekâtıyla an-karîb küffâr-ı füccârı *kun fe-yekûn* idüvire, âmîn.

Sultân Muhammed Hân bin Sultân Murâd Hân bin Muhammed Hân mezbûr tarîk üzere otuz yıl saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak olduktan sonra **sene sitte ve semânîn ve semâne-mi'e târîhinde Sultân Bâyezîd Hân bin Sultân Muhammed Hân [A284a] *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-ridvân*** serîr-i saltanata cülûs idüp ol dahi âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâmları

1 “Ey Sultan Muhammed, korkma!”

2 “Nasıl korkmayayım, küffâr askeri çoktur ve çokluğundan sebep bize galebe ediyor.”

3 “Bu elbisemin yeninin içine bak.”

sülûk eyledükleri minvâl üzere olup ulemâ-i meşâyih ve sulehâ ve fuzalâyı i'zâz u ikrâm idüp kemâ-yenbağî ri'âyet üzere idi. Menâkıb-ı şerîfelerindendir ki eyyâm-ı devletinde ulemâdan bir azîz bir risâle yazup eylemişdi Sultân Bâyezîd Hân ism-i şerîfine. Risâle-i mezbûrenün âhirinde dimişdi ki: "Ba'zı nevâhîde zulm olsa ol nevâhînün sulehâsı Rasûlullâh'ı *sallallâhu aleyhi ve sellem* vâkı'alarında mahzûn görürler idi. Hâlâ dahi ba'zı sulehâ Rasûl-i Ekrem'i *sallallâhu aleyhi ve sellem* vâkı'alarında mahzûn görüp tafahhus oldukda ma'lûm olundu ki fülân yerde vech-i kezâ ile zulm olunur." Pes Sultân Bâyezîd Hân muttalî' olup zulm-i mezbûrı ref' eyledi, *rahimehullâhu te'âlâ ve nevvera mazca'ahû*. Cümle menâkıbdan biri dahi budur ki âhirete meyli haylîce idi. Hattâ rivâyet olunmuşdur ki ba'zı meşâyih ile halvete girüp i'tikâf eylemişdür. Ve saltanatı dahi hâl-i sıhhatde iken muhtâren terk idüp oğlu Sultân Selîm Hân'a tefvîz eylemişdi fâriğu'l-bâl iken. Sultân Selîm Hân'a saltanatı teslîm [A284b] eylediği sâldede ki ibtidâ-i cülûsları târîhinden otuz ikinci sene idi, civâr-ı Hakk'a mülhak oldu, *vallâhu a'lem*. *Nevverallâhu merkadehu'l-azîz*.

Sene dokuz yüz on sekiz târîhinde Sultân Selîm Hân bin Bâyezîd Hân *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-ridvân*, merhûm babaları rızâsıyla serîr-i saltanata cülûs idüp âbâ-i kirâm ve ecdâd-ı izâm minvâlleri üzere sülûk idüp Kızılbaş-ı bed-ma'âşî ser-kûb u menkûb kılup nice kâfir-i fâcir-i hâsiri sekara gönderüp envâ'-ı feth u fütûh eylemişdür. Cümle fütuhâtından Mısır ve Şâm-ı Dâru's-Selâm'dur. Cümle menâkıb-ı hasenesindendir ki Şâm-ı Şerîf'i feth eyledükden sonra meşâyih-i izâm-ı zevî'l-ihtirâmdan Şeyh Muhammed Bedahşî nâm azîzün ziyâretine iki kerre varup cem' olup evvelki meclisde tarafından tekellüm vâkı' olmayup müteferrik oldılar. İkinci mer-tebede Şeyh eyitdi: "İkimiz Hakk Te'âlâ'nun bendeleriyüz; mâbeynimizde fark budur ki senün yükün ağırca yüküdür, benüm yüküm yokdur. Pes sakın götürdüğün yükü zâyî' eylemeyesin." Hîn-i müfâratatde ba'zı erkân-ı devlet su'âl eylediler Sultân Selîm Hân'dan ki niçün meclis-i evvelde [A285a] tekellüm vâkı' olmadı. Buyurdi: "Feth-i kelâm a'lâdan münâsib olmağın biz anlardan ednâ olup sükût ihtiyâr eyledük. Ammâ anlar dahi edebe ri'âyet idüp meclis-i evvelde sâkit olup meclis-i sânde keyfiyyet-i hâli gereği gibi söyledi." Dahi menâkıb-ı hasene-i marzıyyesindendir ki Hazî-

ne-i Âmire üzere emîn olan huddâmdan yüz elli neferün katlerine emr idüp katleri mukarrer oldukda zamân-ı şeriflerinde müftî olan azîz hilâf-ı kânûn üzere Dîvân-ı Âlî'ye varup vüzerâ istikbâl idüp ta'accüben eyitdiler: "Ne hizmetdür gelmenüzi îcâb iden?" Didi: "Pâdişâh-ı âlem-penâh ile mülâkât murâdımdur." Arz idüp me'zûn oldukda varup mezbûr yüz elli neferün adem-i cevâz-ı katlerine fetvâ virdükde Sultân Selîm Hân buyurdu ki: "Umûr-ı saltanatda niçün dahl idersin?" Cevâbında eyitdi: "Vazîfem seni âhiret azâbından tahlîsdür, ben vazîfemi edâ eyledüm. Eger kabûl kılup mezbûrları katlden men' idersin, âhiretde mes'ûl olmakdan halâs olursın. Ve illâ mu'azzeb olmak mukarrerdür." Pes Sultân Selîm Hân anlardan afv eyledi [A285b] ve müftî-i mezbûra küllî in'âm u ihsân eyledi. Bu minvâl üzere sekiz yıl saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak oldu, *rahimehullâhu te'âlâ ve nevvera merkadehu'l-azîz*.

Sen dokuz yüz yigirmi altı târihinde Süleymân-ı zamân Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân* serîr-i saltanata cülûs idüp ber-vech-i mezbûr sîre-i hasene ve tarîk-ı marzıyye üzere olup nice feth u fütûh ve âsâr u hayrât anlardan zuhûra gelüp, cümleden biri Ka'be-i Mu'azzama'nun Mescid-i Şerîf'ini esâsından muhkem binâ ile tecdid idüp medâris-i erba'a Mezâhib-i Erba'a için îcâd idüp fukarâ-i Haremeyn-i Şerîfeyn için Mahrûse-i Mısır nevâhisinden kurâ iştirâ idüp vakf eyleyüp gallesini sâlbe-sâl Haremeyn-i Şerîfeyn'e irsâl olunmak üzere şart idüp ta'yîn eylemişdi. Ve buna benzer hayrât-ı kesîre anlardan sâdır olup ilâ-yevminâ hâzâ müstemirrü'l-vürüddur, *cezâhullâhu hayran ve ebbede lehû min saltanatihî hâzihi'd-dünyâ hayran*. Menâkıb-ı marzıyyeleri fevka'l-gâye olmağın zamân ve mekân zikrine müsâ'ade olmayup îrâd olunmadı. Tarîk-ı hasene-i seniye üzere kırk sekiz yıl [A286a] saltanat idüp civâr-ı Hakk'a mülhak oldu, *sekallâhu serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu*.

Sen dokuz yüz yetmiş dört târihinde Sultân Selîm bin Sultân Süleymân Hân *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-ırdvân* serîr-i saltanata cülûs idüp anlar dahi ebâ-an-cedd ne minvâl üzere geldi ise hemân [ol] tarîkayı ihtiyâr idüp umûrı vüzerâ ve erkân-ı devlete tefvîz idüp gâlib-i evkâtı safâ üzere idi deyü istimâc olunur idi, anlar dahi hayrât-ı kesîre ve âsâr-ı cemîle, husûsan ahâlî-i Haremeyn-i Şerîfeyn hakkında sâdır olup ilâ-yevminâ hâzâ müstemirrü'l-vüsûldür.

[Sultân Selîm] sekiz yıl saltanat idüp dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledükden sonra **sene dokuz yüz seksen iki târîhinde Sultân Murâd Hân bin Sultân Selîm Hân bin Süleymân Hân** *aleyhimü'r-rahmetü ve'r-ıdvân* serîr-i saltanata cülûs idüp ulemâ ve fuzalâ ve meşâyih ve sulehâyâ kemâl mertebe iltifât üzere olup envâ'-ı ihsân ve mülâtafet ve kerem ve âtîfet üzere idi. Kızılbaş-ı bed-ma'âş ve küffâr-ı füccâr ile dâ'imâ muhârebe üzere olup Haremeyn-i Şerîfeyn'e berr ü ihsânı berr ü baherden hadden [A286b] ve adedden ziyâde idi. Cümleden biri Minber-i Şerîf-i Nebevî'yi latîf ve nazîf mermer-i münakkaşdan tecdîd idüp kırk bir kîse nakd pâre ile mi'mâr ve üstâdlara ve imârete lâzım olan sâ'ir âlât ve esbâb irsâl idüp Mescid-i Şerîf-i Nebevî eyyâm-ı devletinde ta'mîr olundu. Dahi bir sikâye-i âliye ve etfâl için mekteb ve sâl-be-sâl otuz beş bin altun ahâlî-i Medîne'ye surre-i cedîde irsâl idüp ile'l-ân müstemirrü'l-vürüddür. Dahi Medîne-i Münevver'e de bir âlî imâret ihdâs idüp her gün iki kerret şorba et-ile bişüp fukarâya tevzî' olunur, cum'a gicelerinde ve bütün Ramazân-ı Mübârek'de pilav ile zirbâ yâhûd zerde bişüp fukarâya tevzî' olunur. Ve bi'l-cümle anlardan bâkî kalan âsâr Medîne-i Münevver'e de bir pâdişâhdan vâkî' olmamışdır. Ekser evkâtda sohbeti ulemâ ve meşâyih ile idi. Mervidür ki zamânında nakîbü'l-eşrâf ve kâdî-asker olan azîze bir gice hatt-ı hümayûn gönderüp cevâb taleb eylemişdi. Mazmûn-ı hatt-ı hümayûn bu idi ki: "Birkaç gündür ki hâtıra olur ki memleketi ve saltanatı müstehikkına virüp [A287a] kûşe-i uzlet ihtiyâr idüp bu zımnında hacc-ı şerîf dahi ümîddür ki müyesser ola. Çün bu hâtırayı def itmeyüp izdiyâd üzere buldum, ﴿وَسَاوِرُهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾¹ mûcibince sizinle meşveret olundu. Cevâb-ı savâba me'mûldür." Ol azîz cevâbında eyitdiler: "Hâlâ saltanata müstehikk sizden gayrı kimesne yokdur. Eger olsa idi sizlere erzânî olmaz idi. Pes bu hâtırayı def cümle-i vâcibâtandur, ve's-selâm." Sîre-i hasene ve tarîka-i marziyye üzere yigirmi bir yıl saltanat idüp dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledi, *nevverallâhu merkadehû ve edâme'l-milke fi halfihî ve neslihî ve eyyede cunûdehû.*

1 "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. **İş konusunda onlarla müşavere et.** Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." Âl-i İmrân, 3/159.

Sene selâse ba'del-elf [târîhinde] Sultân Muhammed Hân bin Sultân Murâd Hân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Süleymân Hân halledallâhu te'âlâ devletehû ve rahime selefihû ve ebkâ halefehû serîr-i saltanata cülûs idüp âbâ vü ecdâd-ı kirâmılarından ahsen-i turuk üzere olanları tettebbu' ve tefahhus idüp evlâ ve efdal olanı ihtiyâr idüp ibtidâ'en cülûs eyledükde kefer-i fecereyi bi'l-külliyeye izâle kasdı için evvelen ahâlî-i Haremeyn-i Şerîfeyn buğdaylarında meblağ-ı mu'teddün-bih ziyâde idüp zâhiren ve bâtinan fukarâ ve sulehâya niçe ihsân [A287b] u in'âm idüp bi'l-fi'l Rasûl-i Ekrem *sallallâhu aleyhi ve sellem* Merkad-i Mutahharlarına kisvet ve Ravza-i Müşerrefe'ye ibrişim kalınlar¹ ve a'lâ seccâdeler ve gayrı zâlik irsâl idüp kendü zât-ı kerîmüs-sıfâtıyla on altı bin kerret yüz bin² asker-i nusret encâmı [b]ile alup küffâr-ı füccâr-ı bed-girdâr üzere revâne olup henüz yolda iken havf ve ru'b kalb-i habîslerine müstevlî olmağın mağlûb olup niçe kal'aların alup çoğun kılıcdan geçürüp esîr-i kesîre ve emvâl-i cezîle alup getürdükde Pâdişâh-ı İslâm-ı zafer-encâm-ı zevi'l-ihtirâm *meddallâhu zilâlehu ilâ yevmi'l-Kıyâme* himmet-i âliyeleri çün istîsâl-i küffâr-ı dalâl idi, bu mikdâr ile iktifâ itmeyüp muhârebeye âzim ü câzim oldu. Pes bu zerre-i nâ-tüvân ehâdis-i sahîhada çün görmüşdi ki gâ'ibâne du'â müstecâbdur, husûsan muvâcehe-i şerîfe-i Server-i Mevcûdât *aleyhi minallâhi ezke't-tahiyât* du'â-i mahsûs ile ki zikr olunur; âbdest alup Ravza-i Şerîfe'ye varup kemâl-i huşû' ve huzû' ile iki rek'at namâz kıldukdan sonra feth u zafer niyyetine bu du'â ile du'â [A288a] eyledi: بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَ أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِبَيْتِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ. يَا مُحَمَّدُ، إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي لِتُقْضَى لِي، اللَّهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ.³ اللَّهُمَّ وَإِنَّ حَاجَتِي أَنْ تَنْصُرَ سُلْطَانَنَا وَ عَسَاكِرَهُ مِنْ أَعْدَائِ الدِّينِ⁴ Bu du'âyı üç kerret tekrâr idüp âsâr-ı icâbet zâhir olup, yakîn oldu ki yakın zamânda küffâr-ı füccâr-ı la'în-i

1 kalın: hediye, çeyiz

2 Muhtemelen toplamda 160.000 askere baliğ olan bir ordudan bahsedileceği yerde ordunun adedi yanlışlıkla bu şekilde imla edilmiştir.

3 "Allah'im! Şüphesiz ben, Rahmet Peygamberi olan Peygamberin Hz. Muhammed'i -salât ve selâm onun üzerine olsun- vesile kılarak senden istiyorum ve sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Rabbimin benim hacetimi gidermesi için seni vesile kılarak Rabbime yöneldim. Allah'im! Onun benim hakkımdaki şefaatinin geçerli kıl." Tirmizi, "Da'avât", 127, (3578); İbn Hanbel, *el-Müsned*, 28/478, (17240).

4 "Allah'im! Hacetimin; Sultanımıza ve onun emrindeki Müslüman askerlere, senin ve dininin düşmanı olanlara karşı yardım eylemendir."

bî-dîni *kun fe-yekûn* idüp Pâdişâh-ı İslâm mansûr ve muzaffer gelüp üç def'a ferâgat üzere olur, *elhamdulillâhi alâ zâlik*.

Andan sonra tevâtür ile ahbâr-ı meserret-âsâr vâsıl oldu ki Pâdişâh-ı İslâm Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî *ebbedallâhu te'âlâ devletehû ve eyyede cunûdehû ve nusretehû* çün emr-i vâcibü'l-ımtisâl-i Melikü'l-Müte'âl mûcibince ki ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾¹ 'dür, nefsi nefisleri ile küffâr-ı hâksâr-ı nâ-pâyidâr üzere devlet ü sa'âdet ve ikbâl ü iclâl birle kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil iderek Eğri nâm kal'ayı doğru eylemek kasdı ile kal'a-yı mezbûreye vâsıl oldukda Kûh-i Kâf gibi bir hısn-ı hasîn ve kal'a-yı bî-misl-i metîn göründi ki hü mâ evc-i [A288b] izzet üzerinden güzeritse dehşetinden bâl ü per yere dökerdi ve ankâ-yı Kâf-ı rifat yanından geçse heybetinden kanadın bükerdi. Toplarınınun duhânı sehâb-mânend göklere ağup ve tüfenklerinün findukları dolu gibi yeryüzine yağup kal'anun etrâfına asker getürmek değil üzerinden kuş bile uçurtmaz idi. Ma'a-hâzâ Pâdişâh-ı İslâm ve vüzerâ-i izâm ve sâ'ir asâkir-i zevi'l-ıhtirâm cibilletlerinde mezkûr olan vüfûr-ı celâdet ve fart-ı şehâmet muktezâsınca aslâ top ve tüfenklerine bakmayup mezbûr kal'ayı bilâ-tevakkuf ihsâr idüp kefer-i fecereye kuvvet-i İslâmiyye'yi bildürmek için melâ'in-i hâsirînün bu hısn-ı hasîn metâne-tine i'timâdları olan yerlerin mukâbelesinde metrisler kurup râh-ı ademe rehber olan azîm toplar kurup ol seng-endâz ve sâ'ika-girdâr toplar ile ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً﴾² mazmûnınca nümû-dâr kılup kal'ayı döğüp câbe-câ lağımilar kurulup ﴿فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا﴾³ fehvâsınca kulle-i dîvârları mâ-sadaka düşüp yigirmi gün mikdârı [A289a] subhdan şâma değin a'dâ-yı bî-dîn ile harb u darb mütemâdî olup kesret-i emtârdan cünûd-ı Müslimîn pâ-der-gil ve kal'anun fethi müşkil iken Pâdişâh-ı İslâm'un asker-i düşmen-kıranı zahmet-i gil ve bârânı mahz-ı rahmet ve zahr-ı âhîret bilüp mütevekkilen alallâhi'l-ekber olup şîrler gibi rûz u şeb kaç def'a yüriyiş-

1 "Allah uğrunda hakkıyla cihâd edin. O sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi. Babanız İbrâhîm'in dinine uyun. Allah sizi hem daha önce hem de bu Kur'ân'da Müslüman olarak isimlendirdi ki Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır." Hacc, 22/78. İbare metinde sehven *اللَّهُ سَبِيلَ فِي سَبِيلِ* şeklinde imla edilmiştir.

2 "Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık." Hicr, 15/74.

3 "Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık." Hicr, 15/74.

ler ve hücumlar idüp bu yedi kat hisârdan evvelâ füşhat-i vüs'atde Galata ve Üsküdar kadar bir mahsûr ve meşhûr mu'teber varoşların alup sâniyen mâh-ı Safer'ün on birinci günü ki yevmü'l-cum'a idi, ol iydü'l-Mü'minînde her vechile metîn ve hasîn olan üç kat hisârı dahi Pâdişâh-ı âlem Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî bâ-hayl ü sipâh kuvvet-i kâhire ve satvet-i bâhire ile feth u teshîr idüp içinde olan beş bin mikdârı küffâr-ı hâk-sâr-ı bed-girdâr-ı füccârı tu'me-i şimşîr kılup ve bakıyyetü's-suyûf vâhidün mine'l-ulûf olan kefere-i fecere iç kal'asında tahassun idüp ¹ بَارَكَ اللهُ فِي السَّبْتِ ki mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu günidür, ol rûz-ı firûz-bahta Müfettih-i Ebvâb-ı [A289b] feth cenâbından ² ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾³ sadâsı gûş-i câna, ³ ﴿وَيَنْصُرَكَ اللهُ نَصْرًا عَظِيمًا﴾³ nidâsı sımâh-ı Hân'a irişüp kal'a-yı mezbûre[yi] bi-inâyeti'l-Meliki'l-Müte'âl bi't-tamâm ve'l-kemâl feth idüp etrâf u eknâfda olan buk'a ve kurâ ile kabza-i tasarruf-ı mülûkânelerine dâhil oldu, *elhamdulillâhi alâ zâlik*. Kal'a-yı mezbûrda ol kadar zahîre var idi ki anda olan azîm askere on yıl kifâyet ider ve otuz iki bin top yuvalağı ki her biri yetmiş üçer vakıyyedür ve bin yedi yüz top ve zenberek cenk yarağı ve yetmiş dört araba guruş ve gümüş esbâbı çıkdı ve üç bin kantar top barud otı ve niçe emvâl ve esbâb zâhir oldu. Ve'l-hâsıl bir gazâ oldu kim görülmüş ve işidilmiş değıldür.

Andan sonra mâh-ı mezbûrun yigirmi beşinci günü varoş içinde olan kelîsâya minber yapup cum'a günü sa'âdetle ol cum'aya namâza gelüp Hazret-i Server-i Enbiyâ'nun mübârek sancağı önlerince bile gelüp cum'a namâzı kılınınca minberün sağ tarafında koyup ba'dehû yine getirüp Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinün önlerince [A290a] getürdiler. Ol gün bir at oğlanı kral-ı bed-fi'âl tarafından halâs olup geldi, cevâbı bu idi ki krâl nefîr-i âmm üslûbı üzere üç yüz bin mikdârı asker-i hezîmet-eserleri Eğri câniblerine cem' olup onar bin florilik yüz aded a'lâ topları ve şâhî darbuzanları⁴ ve saçma topları ve mükemmel cebehâne ve buna benzer bî-nihâyet âlât u esbâb-ı harb ile hâzır ve müheyyâ olup fikr-i fâsîd ve hîle-i kâsidleri guzât-ı Müslimîn Eğri Kal'ası'n döğerken ale'l-gaffle Ordu-yı Hümâyûn üzere gelüp şebîhûn itmek idi; *elhamdulillâhi'l-Meliki'l-Bârî*

1 "Allah cumartesi gününü mübarek kılsın."

2 "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik." Feth, 48/1.

3 "Ve Allah sana şanlı bir zaferle yardım etsin." Feth, 48/3.

4 Bir çeşit kuşatma topu olan "darb-zen" kelimesi metinde ضربوزان şeklinde imla edilmiştir.

Kal'a-yı Eğri gibi hisâr-ı üstüvârî birkaç gün içinde kuvvet-i kâhire ile feth olduğun melâ'înün mesmû'ları oldukda zehreleri çâk ve bisterleri hâr u hâşâk olup kal'adan me'yûs olup iki menzil yerde azîm tabor kurup mütehayyir [ve] mütehayyiz iken Pâdişâh-ı İslâm *meddallâhu zâllehu'l-âli* devlet ü ikbali ile Eğri Kal'ası'ndan kalkup bir menzil mikdârı yerde Ordu-yı Hümâyûnları kurulup küffâr-ı hâk-sâr işidüp eğri [A290b] re'yleri mücibince Eğri Kal'ası'nun üzerine varup girü hisârı almak kasdına Pâdişâh-ı âlem-penâh *hullidet hilâfetuhû* câsûslardan ve dutulan dillerden ma'lûm idicek cibillet-i şerîflerinde merkûz olan cevn-i hamiiyyet ve âteş-i gayret galeyân idüp asker-i zafer-encâmı ile Kal'a-yı Eğri'den kalkup doğru küffâr-ı füccâr-ı hâk-sâr taborları üzerlerine varılıp mâh-ı Rebî'u'l-evvel'ün üçüncü günü ki yevmül-hamîsdür, ol günde gürûh-ı mekrûh ile cenge mübâşeret olunup mâbeynde bir bataklı su berzah gibi vâki' olup ¹﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (١٩) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ﴾ fehvâsı aynı ile müşâhede olunup mezbûr sudan mürûr itmek için sû-be-sû haylî cüst ü cû olundukdan sonra taborlarından mesâfe-i ba'idede bir sa'bül-mürûr ve usrû'l-ubûr geçid bulunup asker-i zafer-peyker ol ma'bere karîb vardukda kefer-i fecere toplar ve tüfenkler alup bu esnâda mahzûl ve makhûrların tüfenk-endâz piyâde ve atluları mağrûr olup ma'ber-i mezbûrdan asker-i nusret-eser-i Pâdişâh cânibine güzer itdüklerinde guzât-ı [A291a] Müslimîn'ün iki cihânda yüzleri ak [olup] berü yakaya geçen üç bin mikdârı kâfirün başların kesüp ve alay bayrakların ve tablların alup ol gün ricâl-i gayb taraf-ı şimâlde olup ashâb-ı şimâlde olmağla çokluk cenge mukayyed olunmayup irtesi ricâlullâh mağrib tarafında olup bi-emrillâhi'l-Meliki'l-Kadîr asker-i İslâm'a mu'în ü zahîr oldukları muhakkak olmağın asâkir-i mansûrenün ekseri ol ma'berden geçüp kefer-i fecere-i makhûrenün taborları üzerine varılıp cânibeynden saflar çekilüp ve alaylar bağlayup her taraftan dilâverler meydâna çıkup sağ ve soldan hamleler idüp niçe saff-şiken ve merd-efgen küffâr-ı hâk-sârın başların kesüp merdâne revişler ve dilîrâne yürüyüşler gösterüp ol ma'rekede vüzerâ-i saff-ârâ [ve] ümerâ-i ceng-âzmânun ekserinden me'mûl olandan ziyâde dilâverlikler sâdır olup bir iki defa inâyet-i Hakk ile küffâr-ı füccâr-ı bed-girdârun alaylarına şikest virüp ta-

1 “(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir, birbirine kavuşuyorlar. (Fakat) aralarında bir engel vardır, birbirine karışmıyorlar.” Rahmân, 55/19-20.

borları dağa karîb olmağın firâr itmesünler deyü¹ الحرب خدعة¹ mazmûnınca amel idüp [A291b] beğlerbeğiler üzerlerine a'dâ-yı bî-dîn hüçûm itdüklerinde asker-i nusret-eser yan virüp bu hîle ile mel'ûnları beri yakaya geçirüp çadırlara karîb yerde guzât-ı zafer-âyât Pâdişâh-ı âlem-penâh ile bile alaylar bağlayup durup ol kavm-i şûmun üzerine hüçûm itmedüklerinden mel'ûn u menkûblar Ehl-i İslâm bizden havf idüp mağlûb olmuşlardur deyü bu gurûrla bir cânibden atlası ve bir cânibden yayası bir oğurdan Ordu-yı Hümâyûn üzere yürümiş itdüklerinde her taraftan asker-i İslâm dahi tîğ-ı hûn-âşâm ile küffâr-ı hâk-sâra karşı varılıp avn-i Bârî yârî kılmağla cümle atlasın ve yayasın ân-ı vâhidde batağa varınca kılıcdan geçirüp sahrâlar küştelerinden püşte püşte olup ve niçesi dahi batağa batup başı kesilüp ve niçesin dahi esîr idüp beste beste olup az kalanları dağlara düşüp hayrân ve ser-geşte kalup, asker-i İslâm bir kılıc urmuşlardur ki tahrîre ve takrîre mecâl muhâldür. Husûsan vezîr-i a'zam ve düstûr-ı ekrem [A292a] olan müşîr-i efham, nizâmü'l-âlem, mükemmilü'n-nâmûsî's-saltanatî'l-uzmâ, el-mahfûf bi-sunûfi avâtıfî'l-Meliki'l-A'lâ Cigalazâde dimekle ma'rûf Sinân Paşa *edâ mellâhu te'âlâ iclâlehû ve zâde ikbâlehû* cibilletinde merkûz olan vüfûr-ı şecâ'at ve kemâl-i celâdet muktezâsınca iki cihânda yüzi ak, yanında mevcûd bulunan dilâverler ile Ordu-yı Hümâyûn'un sağ cânibine gelen yigirmi bin mikdârı küffâr-ı füccârun atlasını buçuk sâ'at mikdârı zamânda tu'me-i şimşîr eyleyüp nicesin dahi suya döküp mel'ûnların ihlâkine illet-i müstakille olmuşdur, *cezâbullâhu te'âlâ hayran kemâ nasara'd-dîne nasran*. Darb-ı şimşîrden cân-ı hakîrlerin halâs idenler² ﴿كَانَهُمْ حُمْرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ﴾ (٥٠) ﴿فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾³ muktezâsınca kararı firâra tebdîl idüp ve şecâ'ati cebânete tahvîl eyleyüp ser-geşte ve hayrân iken sülâletüs-selâtnî'l-izâm Fetih Giray Hân Sultân *dâme uluvvuhû* dahi asker-i Tatar-ı sabâ-reftâr ile ve guzât-ı encüm-şümâr birle bir taraftan adüvv-i bed-rû-yı bî-dîni kıra kıra taborları cânibine gidüp çadırlarına [A292b] tahassun itmek istediklerinde halâs olmayup, âhirü'l-emr çadırların ve sâ'ir emvâl ü esbâbların ve cümle topların ve cebehânelerin ve orduların birağup³ من نجا برأسه فقد ربح³ mazmûnınca birer başları ile dağla-

1 "Harp hiledir." İbn Hanbel, *el-Müsned*, 2/107, (697).

2 "Onlar sanki arslardan kaçan yaban eşekleridirler." Müddessir, 74/50-51.

3 "Başını kurtaran kazandı."

ra düşüp anda dahi halâsa mecâl olmayup Tatar askeri ardlarından irişüp ¹﴿وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّسَيَّدَةٍ﴾ mûcibince emân ve dermân virmeyüp başların tenden cüdâ kılıp baş u buğ olanlardan dinç atları olanların ikisi üçü kurtulup niçe yüz karalığı ile mechûl dağlara teşne vü gürisne kaldılar, *zâdehumullâhu te'âlâ hızyen ve nekâlen*. Ganîmetlerinden yüz pâre topları ve cebehâneleri hâssa-i hümâyûn için zabt olundu. Ol nehr-i câri kesret-i kuffâlden üç gün akup, hâsıl-ı kelâm sahrâlarda ve bahrde ve dağlarda yüz yigirmi bin mikdârı keferde kable'l-gurûb buçuk sâ'atde tu'me-i tûğ-ı şimşîr olduğın ahyâr u ebrâr dîde-i basîret ile müşâhede eyledüklerinde bu kadar nüfûsî cüz'î zamânda menkûs ve ma'kûs kılmak sun' değildür deyü [A293a] lisân-ı hâl ve kâlleri ²﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ﴾ âyet-i kerîmesi oldu.³

İşbu eyyâmda Medîne-i Münevvere'de bir azîz-i sâdiku'l-kavl rü'yâ-yı sâ[dı]kasında Hazret-i Risâlet-penâh'ı *sallallâhu aleyhi ve sellem* gördi, As-hâb-ı Kirâm ile bile piyâde acele ile gideyorlar. Su'âl eyledi ki ne cânibe ve ne maslahata âzim olmuşlar; cevâb virildi ki Pâdişâh-ı İslâm, küffâr-ı bednâm üzere olmağın dîn-i İslâm imdâdı için revâne olmuşlar. ⁴من رأني فقد رأى الحقّ مûcibince sıdkına iştibâh olmamağın nakl olundu. İmdi Hazret *sallallâhu aleyhi ve sellem* mûmîdd ve mu'în oldukları mukarrer ve muhakkakdur. Ve li-hâzâ Server-i Enbiyâ ve Hulâsa-i Asfiyâ *aleyhi minallâhi ezke't-tahîyye* zamân-ı şerîflerinde meşhûr ve mezkûr gazâyâ ki Gazve-i Bedr dimekle ma'rûfdur, müşâbih olmuşdur. Belki Hakk *Celle ve Alâ* dahi mu'în ü zahîr idüğünde iştibâh yokdur. Nitekim âyet-i kerîme-i ⁵﴿وَمَا زَمَيْتَ إِذْ زَمَيْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ fehvâsı müş'irdür ve gazânun azame-

1 “Nerede olursanız olun, **sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile** ölüm size ulaşır. Onlara bir iyilik gelirse ‘Bu Allah’tandır.’ derler; onlara bir kötülük gelirse de ‘Bu senin yüzündendir.’ derler. (Ey Muhammed!) De ki: ‘Hepsi Allah’tandır.’ Bu topluma ne oluyor ki neredeyse hiçbir lafı anlamıyorlar!” Nisâ, 4/78.

2 “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtilanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla iştendir, hakkıyla bilendir.” Enfâl, 8/17.

3 Burada Eğri'nin fethinden itibaren detaylı biçimde anlatılmış olan muharebe, Sultan III. Mehmed kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri ile Arşidük Maximilien komutasındaki müttefik Haçlı ordusu arasında vukua gelmiş ve kesin Osmanlı zaferiyle sonuçlanmış olan meşhur Haçova Muharebesi'dir (25-26 Ekim 1596). Hakkında derli toplu bilgi için bk. Feridun Emecen, “Haçova Meydan Savaşı”, *DİA*, C. 14, s. 546-547.

4 “Beni (rüyada) gören muhakkak beni gerçekten görmüştür.” İbn Hanbel, *el-Müsned*, 37/292, (22606).

5 “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. **Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.** Mü'minleri, tarafından güzel bir imtilanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla iştendir, hakkıyla bilendir.” Enfâl, 8/17.

tinden dahi ma'lûm olur. Zîrâ ba'de't-tamâm Pâdişâh-ı İslâm *ebbedallâhu te'âlâ devletehû ve eyyede cunûdehû ve hallede* [A293b] *milkehû* üç gün kırılan kâfir içinde gezüp ucların bulmayup ödleri sınanlar demet-vâr yer yer biri biri üzere düşüp ölmüşlerin nihâyeti olmayup bî-hadd ve bî-add melâ'inün hûnları müddet-i medîd seyl gibi revân olup ليس الخير كالعيان¹ gören bilür ve illâ takrîre mecâl olmayup tahrîri muhâl olan makûlesinden-dür, vâkî'anun öşr-i âşiri beyân olunmuş değildir.

Sa'âdetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh feth u fütûh idüp mansûr ve muzaffer avdet itdükden sonra küffâr-ı hâk-sâr on beş bin kâfir-i fâcir mahzûl ve makhûr korkarak meyyitler içinde hınzır leşlerin bulmak kasdı ile gelüp mevta' arasına vâsil olduklarında Kal'a-yı Eğri'de muhâfazat iden asâkir-i İslâm üzere olan Sûfi Sinân Paşa'ya haber vardukda niçe yarar dilâver serdengeçmiş pîrleri seçüp mel'ûnlar üzerine gönderdi, varup melâ'ine hücum idüp hanâzîrûn karârları kalmayup firâr eyleyüp asker-i İslâm ardlarına düşüp on binden ziyâdesin kılıcdan geçirüp ve niçesin esîr idüp bakıyyetüs-süyûf kaçup dağlara düşüp [A294a] ve sahrâlara perâkende olup nevmîd ü hâsir ve mecrûh u nâ-bedîd olurlar, *zâdehumullâhu te'âlâ hizlân*. Bundan gayrı dahi defa'ât-ile asâkir-i İslâm küffâr-ı füccâr-ı hâk-sârdan yedişer bin sekiz bin cân-ı habîslerin cehenneme gönderüp aslâ mecâl virmediler, *zâdehumullâhu te'âlâ kuvveten*.

İşbu sene-i mezbûrenün cümle vakâyi'inden budur ki **Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî** *hullidet hilafetuhû* beğlerbeğilerinden Hâfız Ahmed Paşa *yesserallâhu lehû mâ-yeşâ* Bosna serhaddinde iki su mâbeyninde mukaddema şehîd olan Hasan Paşa'nun binâ itdüğü kal'a ki sâbikan kâfir almışdı, mezbûr Ahmed Paşa gayrete gelüp asker-i İslâm ile cem'iyet idüp kal'a-yı mezkûreyi muhâsara ider. Bu hâletde iken küffâr-ı füccâr-ı bed-girdâr dahi cem'iyet idelüm deyü seksen bin kâfir cem' idüp Gâzî Ahmed Paşa üzere gelüp bir mertebe ceng-i azîm olur ki tahrîr ü takrîre mecâl yokdur. Ve bî'l-cümle Gâzî Ahmed Paşa'yı iki yerde tüfenk ile ve üç yerde kılıc ile kaftanını pâreler ve dülbendin üç dört yerden çalup ma'a-hâzâ kılıcı elinde nâralar [A294b] urup "Koman dilâverler!" deyü asker-i İslâm'ı cenge tahrîz idüp niçe kâfir-i habîsi tu'me-i şimşîr idüp

1 "İşitmek, görmek gibi olmaz."

bi-inâyetillâhi tebâreke ve te'âlâ kâfire bir kılıc urdı ki mel'ûnların durmağa mecâlleri kalmayup firâr eyleyüp, asker-i İslâm ardlarınca kovup yigirmi bin kâfiri kılıcdan geçirüp ve niçesin esîr idüp bâkileri yaralu ve berelü sahrâlara düşüp anlardan dahi bir ferd hayr itmeyicekdür. Küffârı kırup mezbûr kal'ayı alduktan sonra Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine pârelü kaftanı ve pâre pâre olmuş dülbendi ve niçe esîr ve niçe doyumluklar gönderüp ahvâli arz eyledi; sa'âdetlü **Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî** *hullidet hilafetuhû* dahi Ahmed Paşa'ya niçe in'âm u ihsân itdükden sonra yine Bosna serhaddinün beğlerbeğiliğın envâ'-ı istimâetler ve hil'atler ile ta'yîn ve tahrîr idüp gönderdiler.

Pâdişâh-ı âlem-penâh Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî *hullidet hilafetuhû* eyyâm-ı sa'âdetlerinde küffâr-ı füccâra urulan kılıc bir devirde olmuş değil ve olıcak olduğı bâ'id add olunur. Ve bi'l-cümle eger şecâat, eger [A295a] velâyet, eger kerâmet Sultân-ı zamân ve şîr-i Âl-i Osmân melikü'l-mülûk ve's-selâtîn Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî hazretlerinde hatm olmuşdur, *tavvelallâhu umrahû ve hallede milkehû ve lâ-zâle hâze'd-dîn bi-vücûdihî ve cûdihî muzafferan mansûran ve âbâ'uhû ve ecdâduhû mağfûran, âmîn [yâ] Rabbe'l-Âlemîn*.¹

Tezyîl

İşbu za'if ü nahîf muharrir ve mütercim-i kitâbun² vâlidî³ Diyâr-ı Rûm'da Amâsiyye nâm şehirde Kara Hâfız nâm azîzün⁴ evlâdından olup ticâret tarîkı ile Diyâr-ı Acem'e gelüp Herât nâm şehirde sâkin iken meşâyih-i Nakşibendiyye'den *kaddesallâhu te'âlâ*⁵ *esrârahum* Hazret-i Hâce-i Ahrâr Hâce Ubeydullâh *efâzallâhu te'âlâ*⁶ *aleynâ min fuyûzı berekâtihi* hulefâsından Mîr Ringirîz dimekle ma'rûf ve meşhûr azîz belde-i mezbûreye gelüp ahâlî-i Herât [B244b] azîz-i mezbûrun ziyâretine fevcen ba'de fevc varup geliyorlar iken vâlid-i merhûm dahi kasd-ı ziyâret idüp gelürler iken⁷

1 HÂTİMETÜ'L-KİTÂB // *âmîn [yâ] Rabbe'l-Âlemîn* A: -B

2 ve mütercim-i kitâbun B: -A

3 vâlidî A: babası B

4 nâm azîzün B: -A

5 *te'âlâ* B: -A

6 *te'âlâ* B: -A

7 gelürler iken B: -A

sabâh namâzından sonra mezbûr azîz meclisine varup kapudan içerü girdüğü gibi ol azîz *kuddise sırruhu'l-azîz*¹ buyurdu ki: “Meşâyih meclislerine tahâretsüz gelmek câ'iz değıldür.” Merhûm ve mağfûrun-leh² peder, azîzün sözünü³ kendüye haml idüp [A295b] fi'l-hâl kapudan rücû' idüp kalbini mâsivâdan tathîr⁴ idüp safâ-yı hâtır ile azîzün meclisine⁵ dâhil oldukda Mîr Ringîrîz *kuddise sırruhu'l-azîz* kalkup peder-i merhûma⁶ envâ'-ı i'zâz u ikrâm ile yanına aldı. Hemân ol meclisde merhûm pederim yanında olan⁷ hutâm-ı dünyâdan mevcûd olanı fukarâya⁸ cemî'an⁹ taksîm ü¹⁰ tevzî' idüp yalın ayak baş kabak sahrâlara ve dağlara revâne olup ahâlî-i Herât “Hâfız Rûmî dîvâne olup sahrâlarda kurtlar nasîbi oldu.” deyü mukarrer idindiler. Ba'dehû bir sene geçdükden sonra Herât'da merhûm vâlidün¹¹ civârında sâkin olan konşusu¹² bir rencber kimesne huccâc ile hacc-ı şerîf niyyetine gelüp Ka'be-i Mükerreme'de merhûm vâlidî¹³ jende-pûş ve müstağrak bulup hâtunına gösterüp “Herât'da civârımızda sâkin¹⁴ olan Hâfız Rûmî budur.” deyü bildürdi. [B245a] Birkaç gün geçdükden sonra mezbûr rencber¹⁵ âhirete intikâl eyleyüp¹⁶ hâtunı iddet çeküp halâs oldukdan sonra merhûm pedere gelüp kendüyi bildürüp pederün¹⁷ hizmetinde olmaklığı ihtiyâr idüp mezbûre dahi terk-i mâsivâ idüp merhûm¹⁸ pederün nikâhına dâhil olup bu hakîr-i nâ-tüvân **Muhammed bin Ömer el-Âşık**¹⁹ sene dokuz yüz elli târihinde [A296a] Medîne-i Münevvere'de anlardan zuhûra²⁰

-
- 1 *kuddise sırruhu'l-azîz* A: -B
 - 2 ve mağfûrun-leh B: -A
 - 3 azîzün sözünü B: -A
 - 4 mâsivâdan tathîr A: mâsivâ'ullâh[dan] pâk B
 - 5 azîzün meclisine B: -A
 - 6 peder-i merhûma B: -A
 - 7 yanında olan B: -A
 - 8 fukarâya B: -A
 - 9 cemî'an A: -B
 - 10 taksîm ü B: -A
 - 11 vâlidün A: pederün B
 - 12 konşusu B: -A
 - 13 merhûm vâlidî A: pederi B
 - 14 sâkin B: -A
 - 15 rencber A: kimesne B
 - 16 intikâl eyleyüp B: göçüp A
 - 17 pederün B: -A
 - 18 merhûm A: -B
 - 19 **Muhammed bin Ömer el-Âşık** B: -A
 - 20 zuhûra A: vücûda B

gelüp, vâlid vâlide ile¹ Fârisî tekellüm eylemeğin bu hakîr dahi Fârisî'den gayrî dil² bilmez idi. Altı yıldan sonra merhûm peder dâr-ı bekâya rihlet idüp bu za'îf mektebe varup lisân-ı Arabî mektebde ta'allüm eyleyüp³ yigirmi iki yaşına girince bu hâl üzere idi. Andan sonra ba'zı Rûmî karındaşlara ihtilât idüp fi'l-cümle Türkî ta'allüm olundu. İşbu kazıyyeyi⁴ zikr eylemekden murâd üç matlabdur. Evvelen⁵ lisân-ı Türkî'de kemâl-i acimiz olduğın beyândur. Zîrâ⁶ Arabî'de yigirmi iki⁷ yaşına girdükden sonra hâsıl olan Türkî nice olsa gerekdür pûşîde değil. İmdi nev-tevârîh-i şerîfe ve mecâmi'-i latîfe[ye]⁸ nazar iden ehl-i basîret efendiler⁹ saktâtımızı ıslâh idüp ma'zûr buyursunlar. Sâniyen,¹⁰ hukûk-ı vâlideyn sakîl olmağın zikr olundılar; tâ kim erbâb-ı hâl¹¹ nazar-ı şerîflerine geldükde anları hayr-du'â¹² ile yâd idüp bu hakîrün¹³ yüki hafîf ola. [B245b] Sâlisen,¹⁴ Hazret-i Mîr Ringirîz *kuddise sırruhu'l-azîz* merhûm¹⁵ vâlide bir nazar ile irşâd idüp vâlideyi dahi ana mülhak eylemeğin لا المؤمنون إلى دار البقاء¹⁶ [A296b] mûcibince rûh-ı pür-fütûhlarından temennâ¹⁷ iderüm ki bu bîçâre-i der-mânde-i dûr-mândeysi dahi vücûd-ı beşeriyetden kurtarup vücûd-ı İlâhî'de müstağrak kılup Bârî âhîr demde yârî kılup¹⁸ bâ'is-i hüsn-i hâtîme ola.

آمين يا رب العالمين. والله الموفق وبعنايته الكتاب تم واستراح القلم.¹⁹

1 vâlid vâlide ile A: anam ve babam B

2 Fârisî'den gayrî dil A: Türkî dili B

3 lisân-ı Arabî mektebde ta'allüm eyleyüp A: Arabî dilini mektebde öğrenüp B

4 kazıyyeyi A: kısıyayı B

5 Evvelen A: Biri budur ki B

6 Türkî'de kemâl-i acimiz olduğın beyândur. Zîrâ B: -A

7 iki A: -B

8 nev-tevârîh-i şerîfe ve mecâmi'-i latîfe[ye] B: -A

9 basîret efendiler B: nazar A

10 Sâniyen A: Ve biri budur ki B

11 hâl A: dil B

12 hayr-du'â A: hayr B

13 hakîrün A: fakîrün B

14 Sâlisen A: Ve biri budur ki B

15 merhûm A: merhûm ve mağfûrun-lehumâ B

16 "Müminler asla ölmezler, geçici bir mekandan ebedî kalıcı bir mekana intikal ettirilirlen." Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîrül-Kebîr)*, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, C. 25, Beyrut 1999, s. 70.

17 temennâ A: iltimâs B

18 yârî kılup B: -A

19 والله الموفق: A "Bu duayı kabul eyle ey Âlemlerin Rabbi! Başarıya ulaştıracak olan ancak Allah'tır. Onun inayetiyle kitap tamam oldu ve kalem istirahatata kavuştu."

KAYNAKÇA

- Ak, Mahmut. "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Âşık Mehmed b. Ömer)". *İlmî Araştırmalar*. Sa. 1. (İstanbul 1995). s. 9-14.
- Ak, Mahmut. *Osmanlı'nın Gezginleri*. 3F Yayınları. İstanbul 2006.
- Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî. *Hulâsatü'l-Abbâr*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Ayasofya, nr. 3289-M2; Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Hacı Beşir Ağa, nr. 465; Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, nr. 2378; Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Nuruosmaniye, nr. 3395.
- Atar, Fahrettin. "Mükâtebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara 2020. s. 530-532.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. trc. Coşkun Üçok. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara 1982.
- Barca, İbrahim. *es-Sembûdî ve Medine Tarihi*. Siyer Yayınları. İstanbul 2016.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık el-Basrî. *el-Müsned (el-Bahrü'z-Zebhâr)*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh. Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân - Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem. C. 2. Beyrut - Medine 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dâru İbn Kesîr. Dimaşk - Beyrut 2002.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. Matbaa-i Âmire. C. 3. İstanbul 1926.
- Çetin, Osman. "İbn Zebâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 20. İstanbul 1999. s. 458.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *el-Müsnedü'l-Câmi' (es-Sünen)*. thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdillâh el-Gamrî. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye. Beyrut 2013.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût - Muhammed Kâmil Karabellî. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye. C. 5-6. Beyrut 2009.
- el-Câsir, Hamed. "el-Vefâ ve Mü'ellifuhû". *Resâ'il fî Târîhi'l-Medîne*. Riyad 1972. s. 29-30.
- Emecen, Feridun. "Haçova Meydan Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 14. İstanbul 1996. s. 546-547.

- Eyüb Sabri Paşa. *Mir'âtü'l-Haremeyn (Haremeyn Tarihi): Mir'ât-ı Mekke*. haz. Ömer Faruk Can - Fatma Zehra Can. ed. Göker İnan. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. C. 1. İstanbul 2018.
- Fahrüddîn er-Râzî. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Ta-beristânî. *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîrül-Kebîr)*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî. C. 25. Beyrut 1999.
- Fayda, Mustafa. "İslâm Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münevvere Tarihi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 28. Sa. 1. (1987). s. 167-180.
- Gemici, Nurettin - Can, Ömer Faruk. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi'ne Dair Birtakım Yeni Bulgular". *Siyer Araştırmaları Dergisi*. Sa. 8 (Temmuz 2020). s. 171-190.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek alês-Sahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye. C. 1. Beyrut 2002.
- Harâ'itî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerrî. *Mekârimü'l-Ahlâk ve Me'âlîhâ ve Mahmûdu Tarâ'ikihâ*. thk. Eymen Abdülcâbir el-Buhayrî. Dâru'l-Afâki'l-Arabî. Kahire 1999.
- Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'ûz-Zevâ'id ve Menba'û'l-Fevâ'id*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî. C. 2. Beyrut 1967.
- İbn Balabân, Ebu'l-Hasen Emîr Alâ'üddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısırî. *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût. Müessesetü'r-Risâle. C. 1, 9. Beyrut 1988.
- İbn Bişrân, Ebu'l-Kâsım Abdülmelik b. Muhammed b. Abdillâh b. Bişrân b. Mihrân. *Emâlî İbn Bişrân*. Dâru'l-Vatan. Riyad 1997.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût v.dğr. er-Risâletü'l-Âlemiyye. C. 12. Dımaşk 2013.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arna'ût v.dğr. Müessesetü'r-Risâle. C. 2, 10, 12, 14-15, 19-20, 23, 28, 37-38, 41. Beyrut 1996-2001.
- İbn Zebâle, Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen el-Medenî el-Mahzûmî. *Abbâru'l-Medîne*. thk. Salâh Abdülazîz Zeyn es-Selâme. Merkezü'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Medîneti'l-Münevvere. Medine 2003.

- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*. haz. Şerefettin Yaltkaya - Rifat Bilge. C. 2. İstanbul 1943.
- Kaya, Nuri. *Medine Tarihçisi Semhûdî (ö. 911/1506) ve Vefâü'l-Vefâ Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2017.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Medine Tarihçisi Semhûdî ve Vefâü'l-Vefâ Adlı Eseri". *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe: İsmail Erünsal'a Armağan*. der. Hatice Aynur v.dğr. Ülke Kitapları. C. 1. İstanbul 2014.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Semhûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul 2006. s. 489-491.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Şehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul 2010. s. 441-446.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Tarihî Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı". *Osmanlı Araştırmaları*. Sa. 33 (Prof. Dr. Kemal Özergin Hatıra Sayısı). (2009). s. 87-129.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî. Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, C. 2-3. Beyrut 1991.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. C. 4-5. İstanbul 2013-2014.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğu*. MEB. İstanbul 1952.
- Rosenthal, F. *A History of Muslim Historiography*. E. J. Brill. Leiden 1952.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *ed-Dav'ül-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*. Dâru'l-Cil. C. 5. Beyrut 1992.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *et-Tuhfetül-Latîfe fî Târihi'l-Medîneti's-Şerîfe*. nşr. Ârif Ahmed Abdülganî - Hâlid Ahmed Mollâ es-Süveydî. Dâru Kinân. C. 2. Dımaşk 2010.
- Semhûdî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî. *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*. thk. Hamed el-Câsir. el-Mektebetül-İlmiyye. Medine 1972.

- Sembûdî, Ebu'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî. *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*. nşr. Kâsım es-Sâmerrâî. Müessesetü'l-Furkân li't-Türâsi'l-İslâmî. C. 2. London 2001; *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. C. 4. Beyrut 2006; *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ (Medine-i Münevvere Tarihi)*. trc. İbrahim Barca. Siyer Yayınları. C. 1. İstanbul 2021.
- Sezgin, Fuat. *GAS (Geschichte des Arabischen Schrifttums)*. E. J. Brill. C. 1. Leiden 1967.
- Şinkitî, Muhammed Hıdr b. Abdillâh b. Ahmed el-Cekenî. *Keuserü'l-Me'ânî ed-Derârî fi Keşfi Habâyâ Sahîhi'l-Buhârî*. Müessesetü'r-Risâle. C. 11. Beyrut 1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemül-Evsat*. thk. Târik b. İvazullâh b. Muhammed - Abdülmuh-sin b. İbrâhîm el-Hüseynî. Dâru'l-Haremeyn. C. 1, 5. Kahire 1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemül-Kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Mektebetü İbn Teymiyye. C. 4, 19. Kahire 1984.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Kitâbü'd-Du'â*. thk. Muhammed Sa'îd b. Muhammed Hasen el-Buhârî. Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye. C. 3. Beyrut 1987.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) es-Sülemî. *el-Câmi'ül-Kebîr (es-Sünen)*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî. C. 4-5. Beyrut 1996.
- Yâfi'î, Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî el-Yemenî. *Mir'âtü'l-Cinân ve İbretü'l-Yakzân fi Ma'rifeti mâ Yu'teberu min Havâdisi'z-Zamân*. not. Halîl el-Mansûr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. C. 4. Beyrut 1997.
- Yâkût, Şihâbüddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî. *Mu'cemül-Büldân*. Dâru Sâdır. C. 4-5. Beyrut 1977.
- Wüstenfeld, F. *Geschichte der Stadt Medina im Auszuge aus dem arabischen des Sambûdî* (Sembûdî'nin *Vefâ'ül-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserinde yer alan Medine tarihiyle ilgili İbn Zebâle rivayetlerinin neşri). Göttingen 1860.

DİZİN

A

Abâbid 536

Abâsir 536

Abbâd bin Bişr 269

Abbâs (Hz. Abbâs b. Abdülmuttalib) 72, 175, 195, 232, 233, 274, 294, 295, 296, 372, 415, 419, 420, 423, 426, 454, 455, 467

Abbâs bin Abdülmuttalib 420 (bk. Abbâs)

Abbâs bin es-Sâmit bin Nadle 247

Abbâsiler 35

Abbûd 535

Abde bin el-Hashâs 74, 434

Abdullâh (Semhûdî'nin kardeşi) 24

Abdullâh bin Abbâs 467 (bk. İbn-i Abbâs)

Abdullâh bin Alî bin Osmân 531

Abdullâh bin Amr bin Harâm 74, 433, 434

Abdullâh bin Amr bin Osmân 521

Abdullâh bin Âsım bin Ömer bin Abdül'azîz 307

Abdullâh bin Câbir bin Atîk 402

Abdullâh bin Ca'fer bin Ebî Tâlib 374, 483

Abdullâh bin Ca'fer-i Tayyâr-ı Cevâd 424 (bk. Abdullâh bin Ca'fer bin Ebî Tâlib)

Abdullâh bin Cahş 74, 255, 428, 432, 433

Abdullâh bin Dürre el-Müzenî 384

Abdullâh bin Ebî Ahmed bin Cahş 508

Abdullâh bin Ebû Bekr es-Siddîk 252

Abdullâh bin ez-Zübeyr 151, 279, 421, 422, 472 (bk. İbn-i Zübeyr)

Abdullâh bin Hanzale el-Gasîl 150

Abdullâh bin Hasan 455

Abdullâh bin Hasan bin Hasan 483

Abdullâh bin Mes'ûd 72, 417

Abdullâh bin Mûsâ el-Hımsî 307

Abdullâh bin Mutî' 150

Abdullâh bin Ömer 66, 67, 371, 376, 402, 463 (bk. İbn-i Ömer)

Abdullâh bin Revâha 234, 248, 442

Abdullâh bin Selâm 253

Abdullâh bin Selime 435

Abdullâh bin Sûreyâ 254

Abdullâh bin Ubeydullâh 310

Abdullâh bin Uraykıt 238, 239

Abdullâh bin Übeyy 55, 247, 256 (bk. İbn-i Übeyy)

Abdullâh bin Üneys Seriiyesi 259

Abdullâh bin Yezîd bin Mu'aviye 370

Abdullâh bin Zeyd 150, 207, 210, 254

Abdurrahmân bin Avf / Abdurrahmân-ı Avf 72, 236, 259, 319, 379, 411, 416, 500, 548, 553

Abdurrahmân bin el-Hâris 378, 379

Abdülhamîd bin Abdurrahmân-ı Ezdî 363

Abdülkays Mescidi 246

Abdülmelik (Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân) 60, 301, 559

Abdülmelik bin Şebîb-i Gassânî 307

Âbid 535

Abîdî-i Mâlikî 141, 171

Âbir bin Şâlih bin Arfaşed bin Sâm 216

Acmetân 536

acve 48, 115, 116, 117, 139

Âd 216

Adâ'et-i Benî Gıfâr 475

Adâfir 475

Âdem (as) 51, 103, 172, 173, 177

Adene 536, 537

Adiyy bin Hâtim 261

Adudüddeve (Ebû Şücâ' b. Rükniddeve) 68, 381

Afira 500, 507

Ahbâb 473

Ahbâr-ı Hasîne 31, 36, 43, 87

Ahbâr-ı Mekkiyye 35

Ahbârü'l-Medîne 23, 28

Ahcârü'l-Merâ' 473

Ahcârü'z-Zeyt 428, 473

Ahdar 465, 473

ahid-nâme 252

Ahmed b. Hanbel 37, 47 (bk. İmâm-ı Ahmed-i Hanbel)

- Ahmed b. Yusuf (Rüstem Paşa Camii müezzini) 42
- Ahmed bin Hüseyin 446
- Ahmed bin Müstazî 423 (bk. Nâsır-Lidî-nillâh)
- Abterî* 37, 339
- Ahyâ 473, 490
- Ahzem 473
- Â'ir 127, 460, 536
- Â'işe (Hz. Â'işe bt. Ebî Bekr, Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 116, 128, 144, 170, 225, 253, 258, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 308, 309, 315, 316, 317, 319, 333, 380, 409, 416, 419, 421, 446, 466, 467, 468, 498
- Â'işe (Hz. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kızı) 209, 384, 390
- Â'işe-i Sıddîka 143, 308, 315 (bk. Â'işe)
- Akabe 231, 232, 236, 461, 462, 485, 556
- Akabe Biatları 44, 56
- Akabe-i Arc 460
- Akabe-i Evvel (Ülâ) 89, 226
- Akabe-i Herşâ 75, 488
- Akabe-i Huleys 75
- Akabeteyn 89
- Âkıl 476, 535, 540
- Akîk 76, 131, 462, 472, 475, 476, 479, 482, 489, 492, 493, 497, 501, 502, 503, 505, 507, 508, 514, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 524, 528, 532, 533, 535, 537, 539, 542, 545, 546, 548, 553, 555, 556, 558, 559, 562
- Akîl (Hz. Akîl b. Ebî Tâlib) 73, 412, 420, 421, 423, 424, 429
- Akkoyunlu Devleti 25
- Akkoyunlular 25
- Ak Sultân 31, 36, 87 (bk. Devlet İsen Sultân)
- Alâ 540
- Alâ' bin Arrâr 290
- Alâ'î 323
- Alî (Hz. Alî b. Ebî Tâlib) 47, 49, 59, 60, 71, 72, 73, 77, 104, 117, 143, 152, 163, 164, 168, 236, 238, 239, 244, 254, 256, 259, 261, 281, 282, 288, 289, 290, 291, 292, 301, 323, 376, 383, 384, 387, 389, 406, 415, 425, 431, 454, 455, 483, 487, 497, 502, 525, 541, 546, 560, 565
- Alî bin Hüseyin 455 (bk. Zeyne'l-Âbidîn)
- Alî bin Mûsâ er-Rızâ 505
- Alî Kuyusu 127, 456
- Âl-i Ca'fer bin Ebî Tâlib 472
- Âl-i Dürre 384
- Âl-i Ebî Ahmed 508
- Âl-i Ebî Süfyân Dârı 372
- Âl-i Hırâş 378, 379
- Âl-i Hüseyin bin Alî 547
- Âl-i İmrân 188, 431, 574
- Âl-i Muhammed (sav) 128
- Âl-i Osmân (Hz. Osman'ın ailesi) 550
- Âl-i Osmân (Osmanlılar) 566, 582
- Âl-i Osmân Kapusu 265 (bk. Bâb-ı Cibrîl)
- Âl-i Ömer Dârı 67, 339, 340, 372
- Âl-i Zeyyân 501
- Âl-i Zübeyr 508
- Âliye 401, 447, 521, 524, 531, 535, 544
- Alkame 163
- Altun Oluğ 270
- A'mâd 475
- Amalîk 216
- Amâlîk / Amâlîka 55, 98, 216, 217, 219, 220
- Amasyalı Kara Hâfız 32 (bk. Kara Hâfız)
- Amelâk bin Arfahşed bin Sâm 216
- Âmir bin Abdullâh bin ez-Zübeyr 279, 376
- Âmir bin Führeyre 240
- Amîs 540
- Amîsü'l-Humâm 503
- Amk 540
- Ammân 216
- Ammâr bin Yâsir / Ammâr-ı Yâsir 264, 378, 385
- Amr bin el-Âs 259
- Amr bin el-Âs Dârı 375
- Amr bin el-Cemûh 74, 231, 433, 434
- Amr bin el-Hadramî 255
- Âmü'l-Fetk 315
- Anâbis 540
- Anâka 540

Ânid 536
 Arâ 537
 Arabistan 34, 39
 Arafât 106, 171, 537
 Arâkib 537
 Arc 75, 460, 494, 517, 537, 564
 Âre 471, 499, 507, 508, 559
 Âre-i Hakl 501
 Arefe 537
 Arfecâ 475, 529, 537
 Arsa 316, 537
 Arsa-i Akik 469, 537
 Arzu'l-Hicre 94
 Arzullâh 94
 Asâ'is 536
 As'as 536, 538
 Ashâb-ı Abâ 435
 Âsım 535
 Âsım bin Adıyy-i Ensârî 71, 153, 307, 396
 Asib 481, 539
 Asiyye 539
 Âs 535
 A'sâr 475
 Âşik Muhammed b. Ömer el-Hanefî (muellif) 17, 18, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 61, 65, 69, 71, 77, 78, 79, 80, 83, 85
 Aşki Mustafa Efendi 30
 Âtike bint-i Yezid 374
 Âtike Kapusu 265 (bk. Bâb-ı Âtike)
 Atvel 475
 A'vâf 74, 437, 438, 452, 453, 475, 527
 Avâkır 540
 A'vas 475
 Avs bin İrem bin Sâm 216
 Avsâ 540 (bk. Havsâ)
 Aynân 541
 Ayn-ı Bedr 464
 Ayn-ı Cedid 541
 Ayn-ı Ebî Neyzer 541
 Ayn-ı Ebû Ziyâd 541
 Ayn-ı Ezrak 428, 450, 451, 481
 Ayn-ı Fâtıma 542
 Ayn-ı Gıfâr 482

Ayn-ı Hayf 541
 Ayn-ı İbrâhîm bin Hişâm 541
 Ayn-ı Mervân 542
 Ayn-ı Zerkâ 450, 451 (bk. Ayn-ı Ezrak)
 Aynü'l-Gavrâ 541
 Aynü'l-Kuşeyrî 542
 Aynü'n-Nebî 542
 Aynü's-Şühedâ 541
 Ayr Dağı 50, 125, 126, 127, 144, 160, 521, 540, 545
 Azk 537
 A'zum 475, 539
 Azûzâ 538
 Azzâf 538

B

Bâb-ı Âtike 67, 370 (bk. Âtike Kapusu, Bâbü's-Sûk, Bâbü'r-Rahme)
 Bâb-ı Bakî 420, 425 (bk. Bakî Kapusu)
 Bâb-ı Cibril / Bâb-ı Cebra'ül 57, 67, 185, 265, 293, 347, 348, 354, 361, 368, 559
 Bâb-ı Garbî 393
 Bâb-ı Mervân 67, 370 (bk. Bâbü'l-Huşû', Bâbü's-Selâm)
 Bâb-ı Osmân 368 (bk. Bâb-ı Cibril)
 Bâb-ı Reyta 67, 369 (bk. Bâbü'n-Nisâ)
 Bâb-ı Ziyâd 371
 Babil 54
 Bâbü'l-Huşû' 67, 370 (bk. Bâb-ı Mervân, Bâbü's-Selâm)
 Bâbü'n-Nebî 67, 368 (bk. Bâb-ı Cibril)
 Bâbü'n-Nisâ 67, 268, 293, 348, 361, 369, 377 (bk. Bâb-ı Reyta)
 Bâbü'r-Rahme 26, 57, 67, 265, 268, 284, 288, 293, 348, 356, 370, 377, 544 (bk. Bâb-ı Âtike, Bâbü's-Sûk)
 Bâbü's-Selâm 67, 185, 288, 293, 296, 298, 303, 322, 343, 348, 354, 355, 356, 361, 370, 372, 377, 502 (bk. Bâb-ı Mervân, Bâbü'l-Huşû')
 Bâbü's-Sûk 370 (bk. Bâb-ı Âtike, Bâbü'r-Rahme)
 Bâbü Süveyka 377
 Bağdat 5, 23, 50
 Bahrec 480

- Bahreyn 246
 Bakî 111, 288, 377, 413, 415, 417, 418, 419, 427, 442, 520 (bk. Bakî-i Şerif)
 Bakî Kapusu 265, 381, 412 (bk. Bâb-ı Bakî)
 Bakî Makberesi 140
 Bakî Mezarlığı 71, 72, 73, 195
 Bakî-i Azk 484
 Bakî-i Buthân 484
 Bakî-i Şerif 167, 194, 196, 400, 403, 413, 414, 421, 422, 423, 425, 428, 440, 474, 518, 552
 Bakî'ül-Esvâf 411
 Bakî'ül-Garkad 484, 532, 560
 Bakî'ül-Habhabe 484 (bk. Habhabe Bakî'i)
 Bakî'ül-Hayl 380, 484, 510 (bk. Bakî'ül-Musallâ)
 Bakî'ül-Musallâ 380, 484 (bk. Bakî'ül-Hayl)
 Bakî'üz-Zübeyr 484
 Barsbay (el-Melikül-Eşref Seyfüddîn) 63, 327, 328, 349, 393
 Bâsitıyye 373
 Bathâ 458, 482, 536
 Batn-ı Nahle 482
 Batn-ı Vâdi-i Nakî 564
 Bayram Musallâsı 46, 69 (bk. Musallâ-yı İyd)
 Bedâ 480
 Bedr (Benî Abbâs'tan bir zat) 311
 Bedr 75, 231, 254, 258, 456, 464, 472, 475, 481, 505, 507, 510, 522
 Bedr Gazâsı 256, 447, 464, 472, 507, 526, 562 (bk. Gazve-i Bedr)
 Bedr bin Ferhûn 146, 154, 382
 Bedrî Şihâbî 440 (bk. Şeyh-i Huddâm Azîzüddeve Reyhân)
 Bedrüddîn İbn Cemâ'a 37 (bk. İbn-i Cemâ'a)
 Be'elâ 465, 480
 Bekerât 485
 Bekkâl 484
 Belâkis 482, 485
 Belât 45, 68, 91, 95, 209, 210, 376, 377, 379, 385, 394, 485
 Belde 485
 Belde-i Şerife / Belde-i Tâhire (Medîne-i Münevvere) 88, 93, 185
 Belhân 485
 Benâtü'n-Nebî 424
 Benî Abdüleşhel 227, 230, 231, 498, 516, 535, 549
 Benî Adıyy bin en-Neccâr 248
 Benî Amr bin Avf 69, 70, 242, 243, 244, 245, 246, 386, 391
 Benî Beyâda 248, 477, 503, 515, 522, 525, 539
 Benî Dînâr 484
 Benî Hanife 261
 Benî Harâm Mescidi 407 (bk. Mescid-i Benî Harâm)
 Benî Hârise 229, 269, 489, 519, 539, 557
 Benî Hâşim 237, 415, 419, 420, 483
 Benî Hedl 220
 Benî Heff 216
 Benî Hidre 472
 Benî Hublâ 247
 Benî Kayle 242
 Benî Kaynukâ' 217, 557
 Benî Kaynukâ' Gazâsı 255
 Benî Kinâne 238
 Benî Kurayza 279, 399, 438, 470, 476, 483, 498, 526, 527, 532, 561
 Benî Kurayza Gazâsı 258, 368
 Benî Matrûyîl 216
 Benî Mu'aviye 401, 402
 Benî Mustalik Gazâsı 258, 259
 Benî Müdlic 255
 Benî Nadîr / Beni'n-Nadîr 75, 221, 258, 398, 451, 453, 544, 553
 Benî Neccâr 231, 245, 249, 263, 546
 Benî Sa'd 501, 538
 Benî Sâ'ide 247, 380, 473, 488
 Benî Sâlim 56, 246, 394, 397, 516, 531
 Benî Sâlim Mescidi 247
 Benî Selime 140, 407, 435
 Benî Süleym 153, 472, 480, 489, 495, 496, 521, 525, 529, 543, 546, 554
 Benî Süleym Harresi 476 (bk. Harre-i Benî Süleym)

- Benî Süleym Ma'deni 540 (bk. Ma'den-i Benî Süleym)
 Benî Temîm 484, 522
 Benî Ubeyd Dağları 514
 Benî Ümeyye (Kureyş'ten) 319, 419, 422, 559, 563
 Benî Ümeyye bin Zeyd (Evs'ten) 230, 449, 537, 548
 Benî Üneyf 473, 478, 554
 Benî Vâkîf 478, 519
 Benî Zafer Mescidi 400 (bk. Mescid-i Benî Zafer)
 Benî Zengî 321, 368, 393
 Benî Zübyân 525
 Benî Zühre 498, 553
 Benî Zürayk 435, 477, 513, 519
 Benî Zürayk Mescidi 378, 379, 394
 Beni'l-Abbâs 311, 455
 Beni'l-Hâris bin el-Hazrec 113, 232, 485
 Beni'l-Hukayk 543
 Beni'l-Hukayk Kal'ası 551
 Beni'l-Kayn 497
 Beni'r-Rüşde (Beni'z-Zinye) 507
 Berâ bin Ma'rûr 233
 Berâ'et Süresi 261
 Berâm 481, 539
 Berûd 482
 Besîr Dağı 144
 Beşîr bin Sa'd-ı Ensârî 248, 523
 Betrâ 465, 480
Beyân ve İntisâr 176
 Beydâ 486, 495, 531
 Beyhakî 162, 164, 267, 395, 432
 Beyne'l-Hacûneyn 463
 Beyruhâ 74, 440, 442, 450, 549
 Beysân 486
 Beytü'l-Makdis / Beytü'l-Mukaddes 57, 145, 163, 166, 171, 203, 204, 269, 270, 294, 390, 391
 Beytûr-Rasûl 95
 Bezvâ 482, 535
 Bezzâr 116, 136, 165, 202, 204, 291
 Bilâl bin el-Hâris el-Müzenî 258, 513
 Bilâl bin Rebâh 332
 Birâk-ı Habr 481
 Bi'r-i Âişe 478
 Bi'r-i Alî 446
 Bi'r-i A'vâf 437, 453
 Bi'r-i Azk 478, 559
 Bi'r-i Beyruhâ 443
 Bi'r-i Budâ'a (Bisâ'a) 74, 440, 441, 450
 Bi'r-i Câsûm 441
 Bi'r-i Cemel 442, 450
 Bi'r-i Cüşem 477
 Bi'r-i Düreyk 477
 Bi'r-i Ebî İnebe 447
 Bi'r-i Elye 477, 499, 540
 Bi'r-i Enes bin Mâlik bin en-Nadr 438
 Bi'r-i Ermâ 477
 Bi'r-i Esâye 460
 Bi'r-i Eyyûb 265, 560
 Bi'r-i Fâtuma bintü'l-Hüseyn 479
 Bi'r-i Feccâr 479
 Bi'r-i Gâdir 479
 Bi'r-i Gurs 448, 450
 Bi'r-i Halve 443
 Bi'r-i Hârice 477
 Bi'r-i Harîf 477
 Bi'r-i Hasiyy 477, 507
 Bi'r-i Hüceym 480, 550
 Bi'r-i İhâb 145, 439, 478, 548
 Bi'r-i İhn 447, 448, 450
 Bi'r-i Kırâsa 547
 Bi'r-i Ma'üne 258, 470, 480
 Bi'r-i Merak 480
 Bi'r-i Midrî 479
 Bi'r-i Muttalib 480
 Bi'r-i Ravhâ 459
 Bi'r-i Ri'âb 478
 Bi'r-i Rûme 444, 450
 Bi'r-i Rükâne 478
 Bi'r-i Sâ'ib 475, 478, 526
 Bi'r-i Urve 479
 Bi'r-i Ünâ (Ennâ) 438
 Bi'r-i Vâdi 447
 Bi'r-i Zâtü'l-Alem 479
 Bi'r-i Zemzem 439, 478
 Bi'r-i Zer' 443
 Bi'r-i Zervân / Bi'r-i Zî-Ervân 77, 477, 513, 552

- Birk 481
 Birke 481
 Birme 482, 485
 Bi'rû'l-A'câm 447, 562
 Bi'rû'l-Akabe 447
 Bi'rû'l-Busa (Bussa) 439, 440, 450
 Bi'rû'l-Karrâsa (Arrâda) 449
 Bi'rû'l-Melik 480
 Bi'rû's-Sukyâ (Bi'r-i Mısr) 446, 450
 Bi'rû'l-Yesîre 449
 Bu'âs 55, 225, 244, 482, 551
 Bu'bu' 483
 Buday' 482
 Buğaybiğa 483
 Buhrân 480
 Buhtunasr 220
 Buk' 484
 Bulkîni 130
 Burcî Memlûkleri 25
 Burgûs bin Betîr el-Hüseynî 325
 Burka 74, 452, 453, 481
 Burkatû'l-Îrât 481
 Bursalı Mehmed Tahir 38, 42
 Busa 74, 450, 472
 Busrâ 153, 154, 156, 157
 Buthân 76, 482, 498, 525, 540, 542,
 549, 551, 560
 Buvât 472, 536
 Buvâtân 474, 485
 Büleyde 485, 502
 Büreyde 241 (bk. Ebû Abdullâh Bürey-
 de-i Eslemi)
 Büveyre 485
 Büveyrime 485
- C-Ç**
- Câbir (Hz. Câbir b. Abdullâh) 66, 68,
 117, 217, 332, 366, 376, 404
 Câbir bin Abdullâh 398, 403, 449 (bk.
 Câbir)
 Câbir bin Semure 289, 387
 Ca'fer bin Süleymân 307
 Ca'fer bin Yahyâ el-Bermekî 373
 Câ'is 491
 Câlût 256
 Câr 482, 491, 499, 506, 522, 537, 544
 Câsık bin İrem bin Sâm 216
 Cebâbire 216
 Cebâri 95
 Cebbâne 491
 Cebeleyn 125, 126
 Cebel-i Akik 144
 Cebel-i Âre 545
 Cebel-i Ayneyn 71, 410
 Cebel-i Benî Ubeyd 491
 Cebel-i Hadd-i Fâsıl 522
 Cebel-i Sel' 403, 406 (bk. Sel' Dağı)
 Cebel-i Sevr 238, 239 (bk. Sevr Dağı)
 Cebel-i Şevrân 480
 Cebel-i Şibâ' 478
 Cebel-i Tayy 511
 Cebel-i Uhud 470, 560 (bk. Uhud Dağı)
 Cebel-i Verkân 458 (bk. Verkân Dağı)
 Cebel-i Yenbu' 474
 Cebrâ'il (as) 103, 125, 237, 390, 411 (bk.
 Cibril)
 Cebûb 492
 Ced'â 238
 Cedâcid 492
 Cedîs 216
 Cefr 493
 Cehhâf 492
 Celsâ 493
 Cemâleddîn Muhammed bin Ebi'l-
 Mansûr-ı İsfahânî Ribâtı 368 (bk. Ri-
 bât-ı Acem)
 Cemâleddîn Muhammed el-İsfahânî 67,
 68, 381 (bk. Cemâleddîn-i İsfahânî)
 Cemâleddîn-i İsfahânî 313, 321, 369,
 393
 Cemâziye'l-âhir 155, 156
 Cemel 74, 442
 Cemmâ'ü'l-Âkil 528
 Cemmâvât-ı Akik 487, 493
 Cemmâz bin Hibetü'l-Cemmâzi 324
 Cemûm 493
 Cenefâ (Cünefâ) 494
 Cengiz 36, 87
 Cennetü'l-Bakî' 28, 30
 Cennetü'l-Me'vâ 140

- Cerâdih 492
 Cerr-i Hişâm 493
 Cescâse 492
 Cevâsâ 246
 Cevvâniyye 494
 Ceş-i Bedr 408
 Cezîretü'l-Arab 95
 Cezl 493
 Cibril (as) 107, 261, 270, 368 (bk. Cebrâ'il)
 Cifâf 470, 493
 Cigalazâde Sinân Paşa 79, 579
 Cinâb 491, 494
 Civâ' 494
 Ciyâr 494
 Ciyî 494
 ciz' (hurma kütüğü) 58, 271, 273, 278
 Cuhfe 75, 110, 216, 462, 492, 506, 508, 511, 514, 516, 543, 552, 561, 564
 Cübâr 491
 Cüddü'l-Esâfi / Cüddü'l-Mevâli 492 (bk. Zû-Esfiye)
 Cüheyne 146, 472, 474, 535, 554
 Cümdân 493
 Cündeb bin Abdullâh 287
 Cüneyne 494
 Cürf 218, 403, 442, 477, 521, 523
 Cürhüm 216
 Cürüf 493
 Cüveyriye-i Mustalikiyye (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 259
 Cüzvân 492
 Çakmak (el-Melikü'z-Zâhir Seyfüddin) 63, 327, 349
 Çobâniyye Medresesi 373
- D**
- Da'an 510
 Dab' 533
 Dabbâ' 533
 Dabû'a 533
 Dacnân 533, 543
 Dâf 533
 Dafir 534
 Dâhik 532
- Dahyân 533
 Dârekutnî 162
 Dâr-ı Abbâs 372
 Dâr-ı Akil 73, 140, 415, 417, 418, 420, 421, 424
 Dâr-ı Ca'fer-i Bermekî 544
 Dâr-ı Enes 438
 Dâr-ı Mervân 61, 67, 372 (bk. Mervân Dârı)
 Dâr-ı Nahle 510
 Dâr-ı Rusâm 374
 Dâric 533
 Dariyye 481, 493, 504, 515, 520, 524, 533, 540, 544, 547, 552, 553, 554
 Dâru'l-Ahyâr 96
 Dâru'l-Ebrâr 96
 Dâru'l-Feth 96
 Dâru'l-Hicre 96
 Dâru'l-İmân 96
 Dâru'l-Kazâ 288, 371, 510
 Dâru'l-Muzif 374
 Dâru's-Selâme 96
 Dâru's-Sünne 96
 Dâru'z-Ziyâfe 374
 Dâs 533
 Dâvûd (as) 218, 256, 294, 295
 Dayka 534
 Debbe / Debbetü'l-Müsta'cele 510
 Debbûs bin Sa'd el-Hüseynî et-Tufeylî 325
 Deccâl 43, 47, 49, 88, 97, 99, 101, 108, 112, 136, 145
 Dehinâ 497, 501, 510, 532, 538
 Delâ'ilü'n-Nübüvve 267, 432
 Derek 510
 Derr 510
 Derviş Hızır b. Hacı el-Hanefî 41
 Deşt-i Abbâs 571
 Devdâ 488, 510
 Devlet İsen Sultân 31, 36, 87 (bk. Ak Sultân)
 Devme 511, 549
 Devrân 511
 Devs Harresi 384
 Diğn 534
 Dila'-ı Benî Mâlik 534

- Dıla'-ı Benî Şeysabân 534
 Dımaşk 157, 337, 511
 Dicle 50, 161
 Dika 475
 Dukakinzâde Osman Efendi 37
 Dukakin-zâde 241, 246, 264, 275 (bk. Dukakinzâde Osman Efendi)
 Dûma ibn-i İsmâ'îl 511
 Dûmetü'l-Cendel 259, 511
 Düldül 260
 Düveyhil 475, 512
- E**
- Ebî Mu'âviye Ubeyde bin el-Hâris 561 (bk. Ubeyde bin el-Hâris)
 Ebî Ubeyde bin Abdullâh bin Zem'a 534
 Ebî Ümeyye bin el-Muğîre 379
 Ebraku'l-Azzâf 471, 520, 526, 538
 Ebû Abdullâh Büreyde-i Esemî 240 (bk. Büreyde)
 Ebû Âmir 70, 225, 395
 Ebû Bekr (Hz. Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe) 40, 45, 58, 59, 61, 64, 72, 119, 166, 286, 318, 390 (bk. Ebû Bekr es-Siddîk)
 Ebû Bekr bin Evhad 64, 344
 Ebû Bekr bin el-Mukrî 175
 Ebû Bekr es-Siddîk 90, 104, 133, 137, 189, 197, 236, 238, 239, 241, 243, 245, 261, 264, 266, 278, 287, 288, 290, 291, 292, 306, 315, 316, 317, 356, 361, 369, 371, 375, 384, 387, 406, 436, 437, 454, 455, 515, 523, 524
 Ebû Ca'fer-i Mansûr (Abbâsî halifesi) 176, 177, 306
 Ebû Cübeyle 222
 Ebû Cehl 56, 237, 239
 Ebû Dâvûd 164, 365, 370, 389, 430, 507
 Ebû Derdâ 204
 Ebû Dücâne 247
 Ebû Eymen 74, 434
 Ebû Eyyûb el-Ensârî / Ebû Eyyûb-ı Ensârî 44, 56, 89, 223, 224, 245, 251, 263, 265, 375, 398, 555
 Ebû Eyyûb Kuyusu 265 (bk. Bi'r-i Eyyûb)
 Ebû Gassân 404, 468
 Ebû Hâtîm 257
 Ebû Hâzim 193
 Ebû Hureyre 50, 109, 110, 146, 147, 164, 165, 206, 220, 293, 378, 379, 385, 389
 Ebû Katâde 507
 Ebû Kubeyş Dağı 240
 Ebû Lübâbe 279, 280
 Ebû Lübâbe Üstuvânesi 279
 Ebû Muhammed Abdullâh-ı Mercânî 343
 Ebû Mûsâ el-Eş'arî 436, 513
 Ebû Râfî' (sahabi) 252, 377
 Ebû Râfî'-i A'ver (yahudi) 254
 Ebû Rukayş 392
 Ebû Sa'id el-Hudrî / Ebû Sa'id-i Hudrî 53, 72, 118, 201, 208, 287, 291, 422, 427, 434, 439, 440
 Ebû Sa'id-i Sem'ânî 168
 Ebû Seleme bin Abdurrahmân bin Avf 393
 Ebû Seleme-i Mahzûmî 236
 Ebû Selîl 248
 Ebû Süfyân bin Harb 253, 257, 260, 421
 Ebû Süfyân bin Hâris b. Abdülmuttalib 72, 420
 Ebû Süleymân Dâvûd-ı Şazelî 176
 Ebû Şahme 426
 Ebû Şâme 157
 Ebû Talha 443
 Ebû Ubeyd el-Bekrî 511
 Ebû Umeyr 128
 Ebû Ya'lâ 367, 398
 Ebû Zekerıyyâ Yahyâ bin Muhammed el-Münâvî 24
 Ebû Zer-i Gıfârî 145, 504
 Ebû Zer-i Gıfârî Mescidi 411
 Ebu'l-Abbâs Ahmed (Semhûdî'nin dedesi) 24
 Ebu'l-Abbâs bin Nefîs el-Mukrî ed-Darîr 176
 Ebu'l-Abbâs-ı Mürsî 418
 Ebu'l-Abbâs-ı Seffâh 67, 369, 483
 Ebu'l-Berâ 364
 Ebu'l-Buhtürî 237

- Ebu'l-Cehm 379
 Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî 37 (bk. İbn-i Cevzî)
 Ebu'l-Fürûh 340, 341, 342
 Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî 24 (bk. Semhûdî)
 Ebu'l-Heysem bin et-Teyyihân 233, 441
 Ebu'l-Leys 179
 Ebu'l-Muğîs bin el-Muğîre bin Humeys bin Abdurrahmân bin Avf 374
 Ebu'l-Münzir 217
 Ebu'l-Velîd 363
 Ebvâ 75, 254, 460, 461, 472, 474, 499, 514, 542, 564
 Eceşş 473
 Ecred 471, 472, 474, 492, 516
 ed-Dâr 96
 ed-Der'ül-Hasîne 96
 Efvâk 475
 Eğri Seferi 78, 79
 Ehl-i Bakrî 119, 339, 424
 Ehl-i Beyt 28, 32, 71, 72, 73, 176, 186, 188, 282, 405, 413, 418, 420, 423, 458, 565
 Ehl-i Kubâ 112, 387, 389, 390
 Ehl-i Medîne 88, 99, 101, 108, 110, 118, 119, 123, 124, 136, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 150, 158, 198, 218, 314, 315, 337, 338, 339, 340, 341, 352, 357, 490, 502, 518
 Ehl-i Mekte 119, 120, 143, 463
 Ehl-i Şâm 151
 E'imme-i Hanefiyye 129
 E'imme-i Selâse 128, 129, 194
 Ekâletü'l-Büldân 94
 Ekâletü'l-Kurâ 94
 Elâb 475
 el-Arrâ' 98
 el-Arûz 98
 el-Âsime 97
 el-Azrâ' 97
 el-Bahre 95
 el-Bârre 94
 el-Becerât 480
 el-Bedâyi' 480
 el-Belât 95
 el-Beled 95
 Elben 476
 el-Câbire 95
 el-Cebbâre 95
 el-Cemme 493
 el-Fâzîha 98
 el-Galebe 98
 el-Garrâ' 98
 el-Habîbe 95
 Elhân 476
 el-Harem 95
 el-Hayre 96
 el-Hayyire 96
 el-Îmân 94
 el-Karye 98
 el-Kâsime 98
 el-Mahbûbe 99
 el-Mahbûre 99
 el-Mahfûfe 99
 el-Mahfûza 99
 el-Mahreme 99
 el-Mahrûse 99
 el-Mecbûre 99
 el-Medîne 100
 el-Mekîne 101
 el-Mekketân 101
 el-Merhûme 100
 el-Merzûka 100
 el-Miskîne 100
 el-Muhabbe 99
 el-Muhibbe 99
 el-Muhtâre 100
 el-Mukaddese 101
 el-Mutayyibe 101
 el-Mübâreke 99
 el-Mü'mine 98
 el-Müslime 101
 el-Müveffiye 101
el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît 84 (bk. *Kâmûs*)
 Emec 476
 Emîr Azîz bin Heyâzî' bin Hibetü'l-Cem-mâzi 325

- Emîr Fazl bin Kâsım bin Cemmâz 382
 Endülüsî 339
 Enes 116, 163, 370, 437, 438, 448, 469
 (bk. Enes bin Mâlik)
 Enes bin Mâlik 74, 206 (bk. Enes)
 Enmâr Gazâsı 257
 en-Nâciye 101
 en-Nahr 101
 Ensâr 44, 54, 56, 72, 89, 94, 101, 124,
 137, 148, 150, 215, 221, 222, 224,
 225, 226, 230, 231, 235, 236, 242,
 246, 252, 253, 255, 263, 267, 380,
 398, 399, 402, 443, 518, 530
 En'um 476
 Erhadîyye 470, 474, 496, 516
 Erkam (Hz. Erkam b. Ebi'l-Erkam) 202
 Erkam (Amâlik hükümdarı) 216, 219
 Ersed 474
 Es'ad bin Zürrâre 72, 227, 229, 231, 244,
 245, 262, 263, 418
 Esâye 75, 472
 Esebe 472
 Esedî 457, 458, 459, 460, 461, 462, 547
 Esedüddîn Şîrkûh 368, 369
 Eskuf 474, 514
 Esmâ bint-i Amr bin Adıyy 232
 Esmâ bintül-Hüseyn-i Abbâsiyye 375
 Esmed bin ez-Zübeyr 533
 es-Selka 97
es-Sembûdî ve Medine Tarihi 32
 es-Seyyid Hüseyin el-Edîb el-İslâmbolî 42
es-Sihâb (Tâcü'l-Luga) 37
 Esvâf 411, 474
 Eş'ar 474, 475, 485, 495, 496, 499, 534,
 535, 536, 545
 Eş'ar Dağı 474
 Eşnef 474
 Eşrâf-ı Kavâsim 400
 Eşref İnal (el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn)
 66, 362
 Eşrefiyye Medresesi 288
 eş-Şâfiye 97
eş-Şemâ'ülün-Nebeviyye 35
 eş-Şems el-Bâmî 26
 Evs 44, 55, 89, 98, 221, 222, 225, 226,
 227, 230, 232, 234, 244, 245, 252,
 279, 400, 492, 510, 515
Evsat (el-Mu'cemü'l-Evsat) 123, 289
 Evsât 476
 Eyle 528
 Eyüb Sabri Paşa 30
 Eyyûb-ı Sahtiyânî 178
 Ezâhir 473
 Ezri'ât 256
 Ezvâc-ı Tâhirât 44, 57, 59, 60, 89, 180,
 191, 261, 262, 283, 284, 286, 293,
 294, 299, 301, 421, 423, 467, 553
- F**
 Fâdıce 544
 Fâdıh 544
 Fağve 545
 Fahlân 544
 Fakîr 485, 545, 546
 Fâri' 544
 Fâtıma (Hz. Fâtıma bt. Muhammed (sav))
 44, 59, 62, 72, 73, 285, 286, 328, 418,
 419, 420, 454 (bk. Fâtumatü'z-Zehrâ)
 Fâtıma bint-i Esed 72, 415, 416, 420,
 422, 425
 Fâtıma bintül-Hüseyn 479
 Fâtıma-i Huzâ'iyye 432
 Fâtumatü'z-Zehrâ 90, 252, 254, 256, 257,
 282, 283, 284, 285, 326, 418, 419,
 431, 454, 476, 479, 541 (bk. Fâtıma)
 Fatih Sultan Mehmed 78
 Fecc-i Ravhâ 544, 564
 Fedek 259, 454, 487, 498, 506, 538, 544
 Fehd ailesi 26
 Fekâre 545
 Felce 519, 546
 Fera' 499, 545
 Ferâ'ine 216
 Ferec-i Hassî Dârî 376
 Ferş-i Melel 458, 493, 531, 532, 535,
 536, 540, 541, 545, 560
 Ferve bin Amr 248
 Fetih Giray Hân 79, 579
 Feyd 494, 502, 514, 528, 534, 540, 552,
 553, 561

Feyfâ el-Habâr 466, 506, 546
Fezâ 545

Fezâ'il-i İmâm 192

Fezâ'ilü Mekke 23

Firavun 55

Fülcân 546

Füleyc 546, 555

Fürâ' 545

Füru' (Für') 471, 480, 494, 523, 536,
545, 547, 558

füseyfisâ 60, 302, 303, 307, 393

Füveyri' 546

G

Gâbe 259, 501, 541, 542

Gadîr-i Hum 75, 508

Gadîrül-Eştât 542

Gadver 543

Gamîm 543

Gamre 543

Garrân 476

Gars Kuyusu 139

Gassân 261

Gaşiyye 543

Gatafân 491, 498, 515, 517, 518, 523,
554

Gatafânlılar 77

Gavl 543

Gavr 522, 543

Gayka 482, 535, 544

Gâzî Ahmed Paşa 79, 581, 582 (bk. Hâfız
Ahmed Paşa)

Gazve-i Ahzâb 508 (bk. Gazve-i Hendek)

Gazve-i Bedr / Gazâ-i Bedr 255, 458,
459, 522, 580 (bk. Bedr Gazâstı)

Gazve-i Buvât 254

Gazve-i Ebvâ 254 (bk. Gazve-i Veddân)

Gazve-i Gâbe 548 (bk. Zû-Kared Gazve-
si)

Gazve-i Hendek 409 (bk. Gazve-i Ahzâb)

Gazve-i Müreysi' 259

Gazve-i Nahl 257

Gazve-i Sevîk 256

Gazve-i Tebûk / Gazâ-i Tebûk 280, 396,
486, 490 (bk. Tebûk Gazâstı)

Gazve-i Tebûk Mesâcidi 465 (bk. Mesâ-
cid-i Tebûk)

Gazve-i Uhud 410, 529 (bk. Uhud Gazâstı)

Gazve-i Veddân 254 (bk. Gazve-i Ebvâ)

Gazve-i Zâtü'r-Rikâ' 257

Gazzâl 543

Gazze 543

Gubeyb 542

Gumûd 543

Gurâb 542

Gurâb-ı Gadîr 542

Gurâbü's-Dâ'ile (Gurâbât) 542

Gurân 542

Gurre 543

Gurs 74

Güzelce Birke 462

H

Hab' 506

Habâr 506

Habbân 506

Habhabeş Bakî'i 265 (bk. Bakî'u'l-Hab-
habeş)

Habrâ'u'l-İzak 506

Haccetül-Vedâ' 261

Hâce Hüseyin bin Şihâb Ahmed-i Kāvânî
449

Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr 32 (bk. Hâce-i
Ahrâr Hâce Ubeydullâh)

Hâce-i Ahrâr Hâce Ubeydullâh 571, 582

Hacerül-Esved 54, 212

Hâcir 495

Hâcirül-Betnâ 495

Haçova Savaşı 79, 580

Hadd-i Kıblî 268

Hadd-i Şâmî 268

Hadd-i Şimâlî 268

Hadıra 507

Hadîce (Hz. Hadîce bt. Huveylid, Hz.
Peygamber'in (sav) zevcesi) 72, 421

Hadîr 501

Hafeynen 507

Hâfız Ahmed Paşa 581 (bk. Gâzî Ahmed
Paşa)

Hâfız Münzirî 165, 170, 508

- Hâfız Rûmî (müellif Âşık Muhammed'in babası) 32, 583 (bk. Ömer Efendi) 166, 220, 242, 384, 387, 409, 439, 470, 510, 529, 549, 551
- Hafır 501 Harre Vâkı'ası / Harre Kıssası 50, 148, 150, 152 (bk. Vâkı'a-i Harre)
- Hafıyye 507 Harre-i Abbâd 497
- Hafsa (Hz. Hafsa bt. Ömer, Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 67, 257, 299, 371, 378 Harre-i Benî Beyâda 497
- Hafsa bint-i Ömer 417 (bk. Hafsa) Harre-i Benî Süleym 154, 480, 497, 510, 530
- Hafyâ 501, 505 Harre-i Benî Udayde 497
- Hâh 505 Harre-i Buthân 532
- Hakîm bin el-Adâ 383 Harre-i Eşca' 496
- Hakl 501 Harre-i Garbiyye 126, 400, 479, 498, 505, 516, 523, 535, 542, 546, 549, 562
- Halâ'ik 508, 533 Harre-i Hakl 497, 501
- Hâlid bin el-Velîd 259, 375, 511 Harre-i Havz 497
- Hâlid bin Sa'îd 379 Harre-i Kubâ 498
- Hâlise 374 Harre-i Lâbeteyn 487
- Hall 508, 549 Harre-i Leylâ 498
- Hallâd bin Amr bin el-Cemûh 74, 434 Harre-i Ma'sam 498
- Hals 508 Harre-i Meytân 498
- Hamâtân 502 Harre-i Nâr (Harre-i Fedek) 470, 482, 496, 498
- Hamed el-Câsir 31 Harre-i Râcil 497
- Hamrâ'ül-Esed 503, 505 Harre-i Rumâh 497
- Hamt 503 Harre-i Sâfile 520
- Hamza (Hz. Hamza b. Abdülmuttalib) 50, 73, 74, 160, 196, 236, 253, 291, 292, 410, 411, 428, 429, 431, 432, 433, 434, 520, 541 Harre-i Şevrân 470, 497
- Hanân 505 Harre-i Vâkım 498
- Hanefti 52, 66, 362, 363 Harre-i Vebere 495, 498
- Hanefiyye 191, 305, 323, 369 Harre-i Zühre 497
- Hanez 505 Harreteyn 126, 154, 553
- Harbâ 496 Harre-i Şarkıyye 399, 400, 494, 520, 530, 538
- Haremeyn 23, 38, 39, 78, 172, 199 Harreteyn-i Şarkî ve Garbî 126
- Haremeyn-i Şerîfeyn 23, 78, 107, 277, 305, 369, 429, 535, 566, 573, 574, 575 Harretür-Reclâ 497, 515
- Harem-i Nebî / Harem-i Nebevî 50, 357 Hârûn (as) 73, 217, 220, 221, 430
- Haremür-Rasûl 96 Hârûn-ı Reşîd 66, 366
- Hârîce bin Zeyd 74, 265, 434 Hârûn-ı Şâzelî 312
- Harîk 506 Hâs 506
- Hâris bin Kelde 500 Hasan bin Aclân-ı Hasenî 324
- Hâris bin Sa'îd bin Ubeyd 400 Hasan bin Alî (Hz. Hasan b. Alî b. Ebî Tâlib) 24, 72, 257, 319, 420, 423 (bk. İmâm-ı Hasan)
- Hârîse bin en-Nu'mân 252, 283 Hasan bin el-Hasan 169, 455
- Harmâ 506 Hasan bin Mahallî 374
- Harrâr 506
- Harre 69, 126, 151, 152, 153, 154, 160,

- Hasan bin Zeyd bin Hasan bin Ali 375, 531
 Hasan Paşa 581
 Hasan-ı Basrî 267, 273, 284
 Hasekî Sultân 373
 Hasene 96
 Hasiyy 507
 Hasnâ (Husnâ) 499
 Hassân bin Sâbit 374, 525
 Haşâ 499
 Haşş-ı Kevkeb 72, 422
 Haşş-ı Talha bin Ebî Talha-i Ensârî 500
 Haşrame 507
 Hâtüb 495
 Havâriyyûn 235
 Havre 496, 505
 Havretân 505
 Havsâ 540 (bk. Avsâ)
 havz 54, 138, 207, 208, 210
 Havzâ 465, 505
 Havz-ı İbn-i Hişâm 505
 Havz-ı Mervân 489, 505
 Hayber 266, 290, 454, 464, 465, 482, 486, 488, 490, 493, 494, 495, 498, 499, 506, 509, 515, 517, 518, 523, 524, 529, 532, 534, 535, 539, 543, 544, 548, 550, 551, 554, 557, 561
 Hayber Gazâsı 76, 77, 260, 464
 Hayber Sahbâsı 399
 Hayberliler 77
 Hayfâ 501, 505
 Hayf-ı Harretü'l-Vebere 498
 Hayf-ı Leylî 483
 Hayf-ı Nistâs 483
 Hayfü'l-Erâk 483
 Hayl 510
 Hayt 510
 Hazm-ı Benî Uvâl 477, 499, 540, 554
 Hazn 499
 Hazn-ı Benî Yerbû' 499
 Hazre 499
 Hazrec 44, 55, 89, 98, 221, 222, 225, 226, 227, 232, 234, 235, 244, 248, 252, 401, 477, 510, 515, 518
 Hazret-i Âişe Üstuvânesi (Kur'a ve Muhâcirîn Üstuvânesi) 278, 281
 Hazret-i Ali Mescidi 71, 383
 Hazret-i Cibrîl Makâmı 282 (bk. Makâm-ı Cibrîl)
 Hecer 563
 Hedebiyye 563
 Hekerân (Hekrân) 563
 Hekr 563
 Hendek 231, 258, 259, 407, 409, 508
 Herakl 260
 Herşâ 488, 554, 563
 Hevâzin Gazâsı 260
 Hıdra 500
 Hısn-ı Hall 500
 Hibre 495
 Hicâz 25, 50, 55, 120, 153, 216, 219, 220, 324, 341, 376, 495, 506, 522, 535, 563
 Hicâz Âteşi 44, 88, 156 (bk. Nâr-ı Hicâz)
 Hicr 496
 Hicrî 474, 547
 Hilâ 501
 Hillit 502
 Himâ 503, 530
 Himâ-yı Dariyye 476, 485, 487, 488, 494, 504, 519, 521, 528, 529, 534, 535, 536, 537, 538, 561
 Himâ-yı Feyd 505
 Himâ-yı Nakî' 497, 503, 530
 Himâ-yı Rebeze 504
 Himâ-yı Şeref 504
 Hişâm bin Amr 237
 Hişâm bin İsmâ'il 493
 Hişâm bin Urve 309
 Hişşân 499
 Hubeyş 495
 Hubs 153, 495
 Hudeybiye 76, 259
 Hudeyle 496
 Hufeyr 501
Hulâsatü'l-Abbâr 18, 19, 20, 23, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 81, 84, 87
Hulâsatü'l-Vefâ 31, 34, 36, 43, 82, 84, 87 (bk. *Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*)

Hulâsatü'l-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ
 18, 24, 31, 36, 82, 261, 263, 271
 Hulefâ-yı Râşidîn 70
 Huleyf 502
 Huleyfe 492, 502
 Huleys 75, 462, 476, 552
 Humâm 503
 Hummâda 503
 Huneyş bin Huzâfe es-Sehmî 72, 417
 Hurâd 496
 Hureym 507
 hurûc-ı melhame 145
 Hurud (Zû-Hurud) 496
 Husayn bin Numeyr 151
 Huseyke 499
 Huşeyn 507
 Huşub 507
 Hutame 230
 Huveyfe 508
 Huveyre 505
 Huveytub 379
 Huyey bin Ahtab 254
 Huzbâ 506
 Hücre-i Saâdet 30, 31
 Hüdün 563
 Hüseyin (Hz. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib)
 152, 257, 557 (bk. İmâm-ı Hüseyin)
 Hüseyin bin Abdullâh 404
 Hüseyin bin Ebi'l-Heycâ 322, 323, 426

I-İ

Ikyân 539
 İrd 537
 İrku'z-Zubye 75, 458, 538
 İtbân bin Mâlik 247
 İtr 536
 İys 541
 İzd (Azad) 539
 İbn Tolun Camii 25
 İbn-i Abbâs 70, 104, 215, 243, 286, 289,
 386, 395, 532 (bk. Abdullâh bin Ab-
 bâs)
 İbn-i Abdülber 270
 İbn-i Asâkir 210, 332
 İbn-i Bahre 422

İbn-i Cemâ'a 37, 179, 327, 419, 502 (bk.
 Bedrüddîn İbn Cemâ'a)
 İbn-i Cevzî 103, 149, 150, 151, 163,
 283, 290 (bk. Ebu'l-Ferec İbnü'l-
 Cevzî)
 İbn-i Cübeyr 392, 393, 537
 İbn-i Derdân 309, 310
 İbn-i Düreyd 37, 511, 516
 İbn-i Ebî Leylâ 511
 İbn-i Esîr 116, 381, 382, 484 (bk. İzzüd-
 dîn İbnü'l-Esîr el-Cezerî)
 İbn-i Ferhûn 360 (bk. Bedr bin Ferhûn)
 İbn-i Hacer 269, 288
 İbn-i Hallikân 381
 İbn-i Hazm 149, 203, 476, 512
 İbn-i Hibbân 202, 206, 391
 İbn-i Hümâm 179
 İbn-i İshâk 231, 258, 261, 512
 İbn-i Mâce 250, 415
 İbn-i Mükemmil Dâri 373
 İbn-i Nâfi' 129
 İbn-i Necde-i Sâ'idi 422
 İbn-i Ömer 119, 162, 163, 166, 179,
 289, 290, 292, 296, 297, 363, 365,
 367, 370, 389, 390, 391, 398, 457,
 468 (bk. Abdullâh bin Ömer)
 İbn-i Sa'd 287, 294, 332, 420, 511, 543
 İbn-i Şebbe 146, 217, 383, 384, 393,
 395, 398, 400, 402, 404, 438, 485
 İbn-i Utbe 379
 İbn-i Übeyy 225 (bk. Abdullâh bin
 Übeyy)
 İbn-i Ümm-i Mektûm 227, 228, 229, 236
 İbn-i Zebâle 17, 21, 23, 28, 37, 218, 266,
 278, 302, 359, 360, 364, 384, 395,
 403, 405, 408, 412, 491, 521
 İbn-i Zemen 314, 326, 349 (bk. Şems bin
 Zemen)
 İbn-i Zübeyr 151, 203, 279 (bk. Abdul-
 lâh bin ez-Zübeyr)
 İbnü'l-Ekva' (Hz. Seleme b. Ekva') 259
 İbnü'l-Münzir 129
 İbnü'n-Neccâr 37, 61, 210, 304, 311,
 312, 313, 321, 322, 323, 324, 340,
 360, 393, 399, 405, 423, 424

- İbrâhîm (as) 48, 96, 109, 195, 212, 224, 478, 547
 İbrahim Barca 31, 32
 İbrâhîm bin Hişâm 377
 İbrâhîm bin Rasûlullâh / İbrâhîm ib-nû'r-Rasûl 195, 260, 400, 413, 414, 415, 418, 424, 426, 518, 520
 İbrâhîm bin Ümeyye 384
 İbrâhîm el-Fakîh 31
 İdam 475, 485, 487, 493, 522, 526, 541, 542
 İfk Kıssası 259
 İhâb 74, 145, 476
İhtisârul-Hulâsa 34, 35
İhyâ-i Ulûm 165
 İkrime bin Ebî Cehl 253
İktifâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ 27, 29
 İmâd (İmâdüddîn) ibn-i Kesîr 37, 157
 İmâm-ı Ahmed 120, 202, 206, 234, 288, 289, 290, 398, 403, 429 (bk. İmâm-ı Ahmed-i Hanbel)
 İmâm-ı Ahmed-i Hanbel 103, 111, 115, 116, 121, 129, 207 (bk. İmâm-ı Ahmed)
 İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe 37, 49, 52, 106, 128, 142, 178, 179, 191, 192, 205
 İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık 73, 375
 İmâm-ı Ebû Yûsuf 37, 305, 306
 İmâm-ı Hasan (Hz. Hasan) 418, 419, 455 (bk. Hasan b. Alî)
 İmâm-ı Hüseyin (Hz. Hüseyin) 420, 455, 483 (bk. Hüseyin)
 İmâm-ı Mâlik 21, 37, 47, 53, 54, 55, 73, 102, 107, 124, 129, 130, 133, 141, 142, 170, 176, 177, 178, 189, 194, 203, 205, 211, 275, 284, 300, 384, 425, 426
 İmâm-ı Nevevî 102, 126, 146, 154, 300, 496
 İmâm-ı Şâfi'î 37, 106, 129, 142, 180, 191, 205, 294, 305, 385
 İmâm-ı Tahâvî 129
 İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn 73, 169, 170, 180, 427
 İmâm-ı Zeyne'l-Âbidîn Mescid-i Şerîfi 426
 İmâm-ı Zührî 258
 İmre (İmmere) 476
 İrbed bin Sayfi 517
 İsâ bin Mûsâ 427
 İshâk bin Ebî Bekr 394
 İsmâ'il (as) 223, 511
 İsmâ'il b. Hammâd el-Cevherî 37
 İsmâ'il bin Abdullâh 279
 İsmâ'il bin Ca'fer-i Sâdık 73, 196, 426
 İsmâ'il bin el-Velîd bin Hişâm 439
 İsnevî 337
 istiskâ 175, 259
 İyâs 65, 357
 İzzüddîn İbnü'l-Esîr el-Cezerî 37 (bk. İbn-i Esîr)
- K**
 Kâ' 546
 Kâ'b bin el-Eşref 254, 256, 527, 528
 Kâ'b bin Mâlik 232, 235
 Kâ'b-ı Ahbâr / Kâ'bül-Ahbâr 71, 413
 Kâ'be 103, 104, 152, 223, 252, 265, 266, 269, 270, 309, 327, 351 (bk. Kâ'be-i Mu'azzama)
 Kâ'be-i Mu'azzama / Kâ'be-i Mükerrerme / Kâ'be-i Şerîf 82, 102, 103, 104, 105, 171, 269, 273, 323, 352, 369, 388, 390, 407, 408, 462, 573, 583
 Kabeliyye 516, 547, 553
 Kabeliyye Ma'deni 539
 Kabr-i Şerîf 52, 53, 61, 63, 166, 192, 193, 199, 207, 214, 278, 281, 285, 302, 307, 309, 314, 315, 320, 324, 326, 330, 332, 333
 Kâdi Fâzıl Ribâtî 374
 Kadûm 547
 Kâha 536, 546
 Kahire 24, 25, 28, 30
 Kâ'im 546
 Kalbü'l-İmân 98
 Kalehâ 551
 Kalehiyyâ 550
 Kamûs 551

- Kāmûs (el-Okyânûsu'l-Basît fi Terceme-ti'l-Kāmûsi'l-Muhît)* 84, 208, 299, 300, 398, 465, 470, 496, 506, 510, 531, 544, 545
- Kanât 76, 470, 538, 551
- Kantûr 216
- Kanuni Sultan Süleyman 66
- Kâr 546
- Kara Hâfız 582 (bk. Amasyalı Kara Hâfız)
- Karâ'in 548
- Karâkır 547
- Karasa 548
- Karde 257, 548
- Karde Seriyyesi 257
- Kared 548
- Karkaratü'l-Küdr 257, 470, 530, 548, 552
- Karrâsa 74, 449
- Karye-i Benî Hatme 444
- Karye-i Benî Mu'âviye 403
- Karye-i Fûru' 471
- Karye-i Nahîl 512
- Karye-i Ümmü'l-Iyâl 471
- Karyetü'l-Ensâr 98
- Karyetür-Rasûl 98
- Kâsım bin Muhammed bin Ebû Bekr 309, 316
- Kâsım bin Mühennâ el-Hüseynî 311, 312, 322
- Kâsım es-Sâmerrâî 30
- Kasr-ı Benî Hudeyle 549
- Kasr-ı Benî Yûsuf 550
- Kasr-ı Hall 549
- Kasr-ı İbn-i Arrâk 549
- Kasr-ı İbn-i Mâh 550
- Kasr-ı İbrâhîm bin Hişâm 548
- Kasr-ı İsmâ'il bin el-Velîd 548
- Kasr-ı Mervân bin el-Hakem 550
- Kasr-ı Nefîs 550
- Kastallânî 154, 155, 156, 159, 344
- Kasvâ 238
- Kâtib Çelebi 38
- Kâ'u'l-Heylâ 154
- Kâ'u'n-Nakî' 546
- Kavâkıl 551
- Kavrâ 483, 551
- Kavrân 483, 551, 554
- Kayıtbay (el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn) 27, 28, 58, 62, 63, 65, 68, 70, 78, 276, 304, 321, 322, 326, 328, 329, 349, 352, 353, 356, 359, 372, 382, 393, 424, 428, 446
- Kaytûn 221, 222
- Kâzime 541, 551
- Kebbâ 551
- Kedîd 552
- Kefte 552
- Kelb 552
- Kelbi 215
- Kemlâ 552
- Kens-i Husayn 552
- Kerb bin Hassân bin Es'ad el-Himyerî 222
- Keşfüz-Zunûn* 38
- Ketboğa (Zeynüddîn) 63, 327
- Ketîbe 551
- Kevâkib (Küvâkib) 552
- Keydeme 553
- Kibleteyn Mescidi 57, 269 (bk. Mescid-i Kibleteyn)
- Kilâde 550
- Kirâsa 547
- Kirmânî 179
- Kitâb-ı Evveliyât* 37
- Kostantiniyye 145, 569
- Kubâ 44, 55, 112, 138, 201, 226, 242, 243, 244, 270, 387, 394, 395, 435, 440, 447, 448, 473, 478, 479, 480, 483, 493, 506, 512, 522, 526, 529, 532, 535, 539, 546, 552, 554, 557, 559, 563
- Kubâ Mescidi 46, 53, 69, 70, 196, 546 (bk. Mescid-i Kubâ)
- Kubâb 547
- Kubbe-i Abbâs 418
- Kubbe-i Hazret-i Rasûl 184
- Kubbetü'l-İslâm 98
- Kudeyd 240, 462, 511, 533, 547, 558
- Kudeyme 547
- Kuds (Medine yakınında bir dağ) 533, 547

Kudseyñ 503
 Kudüs 22, 23, 25, 28, 49, 57, 143
 Kudüs-i Şerîf 143, 266
 Kûfe 144, 530, 555
 Kuff 220, 452, 520, 550
 Kûmetü Ebi'l-Hamrâ 489, 553
 Kûmetü'l-Meder 553
 Kurh 548
 Kurrân 548
 Kurtubî 156, 364
 Kusaybe 550
 Kuseytil 351
 Kuseyyân 548
 Kusûrî'l-Akik 549
 Kusyân 548
 Küdr 552
 Küdr Gazâsı 257, 530
 Külâb 552
 Küleyye 552
 Külsûm bin Hidm 242, 243, 244, 395
 Kürâ'u'l-Gamim 552
 Kürr 552
 Kürz bin Câbir-i Fihri 254, 255
 Küşüb 552
 Kütâneh 551
 Kütüb-i Sitte 37, 47
 Küveyr 553
 Küveyreh 553

L

La'bâ 554
 Lâbetân / Lâbeteyn 115, 125, 126, 553
 Lahyu Cemel / Lahyâ Cemel 75, 553
 La'la' 554
 Lâvez bin Sâm 216
 Le'â 553
 Lebîd bin el-A'sam 254, 477
 Left (Lift) 554
 Le'y 553
 Lezâ 554
 Lıkf 554
 Livâ 554
 Lübnân Dağı 429, 537

M

Mâcuşûniyye 114, 444, 452, 470, 485, 545, 554
 Ma'den-i Benî Süleym 528
 Ma'den-i Mâvân 528
 Madîk 541, 559
 Madîk-ı Safrâ 463 (bk. Safrâ Madîki)
 Mağsile 559
 Mahîd 542, 556
 Mâ'iz bin Mâlik el-Eslemî 497
 Makâm-ı Cibrîl / Makâm-ı Cebrâ'il 45, 62, 90, 212, 314, 319, 320, 336
 Makam-ı Şerif 66, 363
 Ma'kıl bin Sinân-ı Eşca'î 151
 maksûre 60, 62, 292, 296, 299, 300, 315, 319, 324, 326, 327, 328, 330, 354, 419
 Mâlik bin Aclân 558
 Mâlik bin Ebî Âmir 379
 Mâlik bin ed-Duşşüm 71, 396
 Mâlik bin Enes 21, 37, 73, 425 (bk. İmâm-ı Mâlik)
 Mâlik bin Sinân 73, 196, 377, 427, 428, 434, 473, 520
 Mâlikiyye 196
 Ma'n bin Adıyy 71, 396
 Mansûr (Abbâsî halifesi) 274, 371, 427 (bk. Ebû Ca'fer-i Mansûr)
 Mansûr Kalâvûn (el-Melikü'l-Mansûr Seyfüddîn el-Elfi) 328, 371
 Mansûr-ı Sâlihî (el-Melikü'l-Mansûr Nürüddîn Alî b. Aybek) 347
 Mârid 511
 Mâriye-i Kıbtiyye (Hz. Peygamber'in (sav) cariyesi) 260, 400
 Maslûk 559
 Matarî 37, 130, 159, 170, 278, 285, 339, 343, 347, 360, 397, 398, 399, 401, 406, 408, 425, 428, 439, 443, 446, 457, 458, 466, 508, 514, 537
 Matlab 475
 Matlûb 559
 Mâye 554
 Mazca'-ı Rasûlullâh 101
 Mebrek 555

- Mecd-i Lugavî / Mecdüddîn-i Lugavî
327, 400, 439, 496, 520, 522, 564
- Mecdel 555
- Mecdüddîn Muhammed el-Firûzâbâdî
el-Lugavî 37, 84 (bk. Mecd-i Lugavî)
- Meclis-i Kılâde 281
- Mecr 555
- Medâric-i Akabetü'l-Arc 556
- Medîne Himâsı 126
- Medîne-i Münevvere Akiki 519 (bk. Rav-
zatü Akik)
- Medîne-i Münevvere Mescidi 137, 201,
203, 204 (bk. Mescid-i Nebevî)
- Medînetü'r-Rasûl 100
- Medrese-i Şihâbiyye 251, 375, 376, 452
- Medyen 556
- Mehâyi' 560
- Mehdî-Billâh 45, 61, 90, 124, 275, 306,
307, 374
- Mehmed Râsim b. Ali Efendi 42
- Mehrûz 560
- Mehye'a (Mehî'a) 561
- Mehzûl 561
- Mehzûr 76, 220, 479, 536, 545, 560
- Mekâ'id 559
- Mekke 21, 22, 23, 25, 26, 28, 33, 35, 38,
46, 47, 48, 49, 50, 55, 56, 57, 60, 64,
72, 75, 92, 95, 96, 99, 100, 102, 106,
108, 111, 119, 125, 128, 130, 132,
133, 143, 151, 156, 204, 205, 209,
216, 219, 223, 226, 227, 231, 240,
242, 252, 256, 260, 269, 270, 278,
301, 352, 377, 384, 386, 391, 421,
439, 445, 456, 458, 459, 461, 462,
463, 466, 476, 478, 481, 487, 488,
490, 492, 495, 501, 503, 504, 508,
513, 514, 519, 523, 531, 533, 537,
538, 542, 543, 546, 547, 551, 553, 554,
555, 556, 557, 558, 559, 561, 563, 564
- Mekke Fethi 129, 133, 134, 151
- Mekra'a 559
- Melel 77, 458, 473, 487, 501, 503, 522,
559
- Melhâ 551
- Melik Tübbâ' 445, 518 (bk. Tübbâ')
- Memlükler 28, 29, 35, 64, 73
- Menâsi' 560
- Menâzirü'l-Avâlim* 37
- Menî' 560
- Merâbid 556
- Merâd 557
- Merâği 316, 320, 462, 499
- Merakiyye 480
- Merâvih 557
- Mercâh 508, 557
- Merhab 557
- Merrân 493, 547, 557
- Mertic 557
- Mervân 60, 67, 275, 296, 301, 303, 368,
371, 409, 451, 507
- Mervân bin el-Hakem 300, 452 (bk.
Mervân)
- Mervân Dârı 303 (bk. Dâr-ı Mervân)
- Mesâcid-i Tebûk 480, 505, 513, 556
- Mes'ar 492
- Mescid Ba'de'l-Cuhfe 462
- Mescid Kable Kudeyd 75, 462
- Mescideyn-i Cuhfe (Mescid-i Gavres ve
Mescid-i E'imme) 75, 462
- Mescid-i Akabe-i Herşâ 461
- Mescid-i Akabe-i Huleys 462
- Mescid-i Aksâ 57, 169, 202, 203, 204
- Mescid-i A'lâ 403, 405, 406 (bk. Mescid-i
Feth)
- Mescid-i Ali 395, 406
- Mescid-i Batn-ı Merrü'z-Zahrân 462
- Mescid-i Bedr 464
- Mescid-i Benî Cedîle 412
- Mescid-i Benî Harâm 407, 546
- Mescid-i Benî Hatme 443
- Mescid-i Benî Kurayza 71, 399, 400
- Mescid-i Benî Sevâd 407 (bk. Mescid-i
Kibleteyn)
- Mescid-i Benî Zafer (Mescid-i Bağle) 71,
400, 401
- Mescid-i Beyzâ 461
- Mescid-i Cebel-i Uhud 71, 409
- Mescid-i Ci'râne 466
- Mescid-i Dirâr 46, 69, 70, 71, 91, 386,
395, 396, 512

- Mescid-i Fadîh 71, 397, 398, 478, 519
Mescid-i Feth (Mescid-i Ahzâb) 71, 141, 403, 404, 405, 462 (bk. Mescid-i A'lâ)
Mescid-i Feyfâ el-Habâr 506
Mescid-i Gazâle 456, 459
Mescid-i Harâm 53, 169, 171, 202, 203, 204
Mescid-i Harbe 449, 474, 475
Mescid-i Hudeybiye 466
Mescid-i Huleys 462
Mescid-i Irku'z-Zubye 458
Mescid-i İyd 209
Mescid-i Kehf-i Sel' 71, 406
Mescid-i Kibleteyn 71, 407, 408, 496, 506, 510, 560
Mescid-i Kubâ 28, 91, 138, 201, 202, 245, 264, 278, 329, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 399, 448, 485, 507, 531, 537, 539, 540, 543
Mescid-i Lahyu Cemel 460
Mescid-i Liyye 466
Mescid-i Medlece Ti'hin 461
Mescid-i Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm bin Muhammed 71, 400, 452
Mescid-i Nasr 464
Mescid-i Nebevî 26, 27, 28, 29, 30, 31, 44, 45, 50, 51, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 77, 82, 88, 89, 137, 138, 139, 141, 162, 169, 171, 176, 181, 203, 206, 262, 269, 276, 292, 294, 298, 329, 459, 467, 479, 502, 536, 541, 542, 548, 561
Mescid-i Râye 490, 513
Mescid-i Rûkn-i Cebel-i Ayneyn 71, 410
Mescid-i Seniyye-i Rekûbe 460
Mescid-i Serif 463
Mescid-i Şecere 456, 502, 526
Mescid-i Şerefür-Ravhâ 458, 525
Mescid-i Şeyhayn 480
Mescid-i Tâ'if 466
Mescid-i Taraf-ı Tel'a 460
Mescid-i Tarik-ı Sâfile 71, 411
Mescid-i Ten'im 463
Mescid-i Zi-Tuvâ 463
Mescid-i Zübâb (Mescid-i Râye) 71, 409, 491
Mescid-i Zü'l-Huleyfe 502 (bk. Zü'l-Huleyfe Mescidi)
Mescidül'Aksâ (Medîne-i Münevvere) 100
Mescidül-Arc 460
Mescidül-Baki' 71, 412
Mescidül-Cum'a 394, 397, 542, 558
Mescidül-Ebvâ 461, 472
Mescidül-Esâye 460, 472
Mescidül-Feth 71, 403
Mescidül-İcâbe 71, 401
Mescidül-Mu'arras 457
Mescidül-Munsaraf 459
Mescidül-Vâdî (Mescid-i Mu'asker) 71, 410
Mescidür-Ravhâ 459
Mescidür-Remâde 461
Mescidür-Ruveyse 459
Mescidüs-Sukyâ 71, 408, 461
Meslah 558
Meşhed-i Nefs-i Zekiyye 490, 558
Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm 74, 452, 471, 550
Mevzû'ât 290
Meymûne (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 72, 421, 463
Meymûne bintül-Hâris el-Hilâliyye 260 (bk. Meymûne)
Meytân 501, 524, 529, 561
Mezâd 475, 496, 506, 556
Mezâhib (Medîne'de bir mevki) 556
Mezâhib-i Erba'a 251, 375, 573
Me'zimeyn 126
Mısır 21, 24, 25, 216, 304, 322, 323, 326, 329, 340, 341, 342, 347, 348, 358, 377, 406, 421, 463, 491, 572, 573
Mid'â 556
Midrân 556
Miğalkaravî (Malkaralı) Mustafa b. Mehmed Efendi 37, 83 (bk. Mustafa b. Mehmed el-Miğalkaravî)
Mihrâb-ı Nebevî 186, 271
Mihrâb-ı Osmânî 355, 356

- Mihrâs 77, 409, 552, 560
 Minâ 106, 231
 Minâ Akabesi 226
 Minber-i Şerif 44, 53, 54, 58, 88, 138, 139, 140, 150, 192, 208, 210, 213, 249, 271, 274, 275, 276, 278, 296, 297, 298, 322, 343, 347, 355, 367, 574
 Mir'ât-ı Medîne 30
 Mir'âtül-Haremeyn 30
 Mirba' 557
 Mirbedül-Ganem 77, 557
 Mîr Ringîrîz 32, 582, 583, 584
 Mi'seb (Miseb) 555
 Miskab 555
 Miş'al 558
 Moğol İstilası 50, 64
 Moğollar 50
 Mu'aviye 58, 60, 275, 276, 300, 301, 394, 451, 483, 549
 Mu'aviye bin Ebî Süfyân 23, 489 (bk. Mu'aviye)
 Mu'âz bin Sa'd 405
 Mu'cemül-Büldân 84, 545, 549, 559
 Muğire bin Abdurrahmân 251
 Muğire bin Şu'be 377
 Muğrika 559
 Muhâcir-i Rasûlullâh 101
 Muhallak Üstuvânesi 140 (bk. Üstuvâne-i Muhallak)
 Muhammed (sav) 87, 103, 117, 122, 124, 172, 173, 174, 178, 186, 188, 189, 223, 232, 239, 240, 249, 395, 405, 407, 478, 565, 575, 580
 Muhammed Ağa 376
 Muhammed Âşık el-Hanefî 87 (bk. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî)
 Muhammed b. Abdullâh en-Nefsüzzekiyye 73 (bk. Nefs-i Zekiyye)
 Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî 31 (bk. Kastallânî)
 Muhammed b. Ahmed el-Matarî 37 (bk. Matarî)
 Muhammed b. Merhemüddîn eş-Şirvânî 26
 Muhammed b. Ömer b. Bâyezîd 37
 Muhammed bin Abdullâh bin Kesîr bin es-Salt 384
 Muhammed bin Abdurrahmân 332
 Muhammed bin Câbir 407
 Muhammed bin Ca'fer 505
 Muhammed bin Ka'b-ı Kurazî 220
 Muhammed bin Kalâvûn (el-Melikü'n-Nâsır Nâsirüddîn) 61, 63, 304, 348
 Muhammed bin Mesleme 257
 Muhammed bin Mesleme Seriiyesi 259
 Muhammed bin Ömer el-Âşık 583 (bk. Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî)
 Muhammed bin Vâsi' 196
 Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd 30
 Muhammed Paşa-yı Şehîd 393 (bk. Sokollu Mehmed Paşa)
 Muhammedül-Mustafâ (sav) 258
 Muharrem 258, 297, 347
 Muharrî 555, 558
 Muhayrik 74, 451, 452
 Muhibb-i Taberî 342 (bk. Muhibbüddîn-i Taberî)
 Muhibbüddîn-i Taberî 37, 445
 Muhteba' 555
 Muktefi (Abbâsî halifesi Muktefi-Li'emrillâh) 321
 Muntasır-Billâh 374
 Murâh 556
 Murayh 557
 Mûsâ (as) 54, 55, 217, 218, 219, 267, 430, 556
 Mûsâ bin İbrâhîm el-Mahzûmî 374
 Mus'ab 227, 228, 229, 230, 231, 232 (bk. Mus'ab bin Umeyr)
 Mus'ab bin Umeyr 56, 74, 227, 428, 432, 433 (bk. Mus'ab)
 Musakkaf-ı Kıblî 327
 Musakkaf-ı Şarkî 307
 Musallâ-yı İyd 91, 138, 377, 380, 383, 384, 394, 484
 Musallâ-yı Şerif 138, 214, 278, 383, 385, 392, 394
 Mushaf-ı Şerif-i Osmânî 345

- Muslihuddin Mustafa Karahisârî 37
 Mustafa b. Mehmed el-Miğalkaravî 40
 Mûte Gazâsı 260
 Muttalib bin Abdullâh bin Hantab-ı
 Mahzûmî 385, 403, 480
 Mübeşşir (Ashâb-ı Kirâm'dan bir zat) 244
 Mübeyyinü'l-Harâm 99
 Mücezzar bin Ziyâd 435
 Müdeccic 556
 Müderrec 489, 556
 Müdhale Sıdkin 100
 Müleyha 499
 Mültezz 559
 Münhanâ 560
 Müreysî' 259, 558
 Müreysî' Gazâsı 258 (bk. Gazve-i Müreysî')
 Müslh 555, 558
 Müslim (İmam Müslim b. el-Haccâc)
 123, 202, 286
 Müslim bin Ukbe 148, 151
 Müsta'cele 516, 558
 Müsta'sım-Billâh 50, 64, 346
 Müstazî-Bi'emrillâh 311, 322
 Müstender 558
 Müşakkak 558
 Müşellel 558
 Mütercim Âsım 84
 Mütevekkil-Alallâh 321
 Müzâhim (şahıs) 310
 Müzâhim (Medîne'de bir mevki) 558
 Müzc 558
 Müzdelif 558
 Müzeyne 146, 384, 471, 502, 519, 522
 Müzeynib 76, 220, 545, 556
- N**
- Nâbi' 561
 Nâbiğa 525
 Nâciye 561
 Nadîr bin en-Nuhâm bin el-Hazrec bin
 Sarîh 220
 Nâfi' bin Utbe bin Ebî Vakkâs 379
 Nahl 513, 526, 561
 Nahle 255
 Nâ'im 561
 Nâ'ime 561
 Nakb-ı Benî Dînâr 562
 Naki' 481, 501, 508, 510, 528, 532, 533,
 539, 547, 562
 Naki'ü'l-Hadımât 563
 Nâr-ı Hicâz 142, 153, 345 (bk. Hicâz
 Âteşi)
 Nâsır-Lidînillâh 323, 345, 360, 428
 Nasrâniler 338
 Nâziye 558, 561
 Nâziyeteyn 561
 Neblâ 101
 Necâşi 541
 Necd 478, 480, 493, 502, 504, 507, 515,
 516, 517, 522, 527, 535, 543, 548,
 561
 Necmüddîn el-Aclûn 26
 Necmüddîn Ömer b. Fehd 26
 Nefs-i Zekiyye (Muhammed b. Abdullâh
 b. el-Hasan b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî
 Tâlib) 196, 427, 428
 Nekkâ 183, 495, 535, 562
 Nemrûd 54, 215
 Nesâ'i 123, 208, 288, 289, 290, 389
 Nevfel bin Abdullâh bin Mâlik bin Aclân
 247
 Nevfel bin Adıyy 379
 Nevfel Dârî 378
 Nis' 562
 Nis' 562
 Nu'aym 562
 Nûbe 563
 Nûh (as) 44, 54, 89, 103, 104, 215
 Nuhayl 561
 Nukâ 446
 Nu'mân 486, 547, 562
 Nu'mân bin Beşîr 549
 Nu'mân bin Mâlik 74, 434
 Nusay' 562
 Nüceyh 243

O-Ö

- Osmân (Hz. Osmân b. Affân) 21, 23, 45, 58, 60, 66, 67, 68, 72, 90, 174, 195, 206, 257, 266, 267, 274, 275, 288, 290, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 321, 354, 362, 366, 368, 371, 372, 375, 376, 377, 383, 388, 422, 436, 437, 444, 445, 471, 474, 479, 504, 520, 534, 550, 553, 559
- Osmân bin Affân 166, 174, 236, 298, 393, 415, 421, 425 (bk. Osmân)
- Osmân bin Huneyf 51, 174
- Osman bin Maz'ûn 72, 413, 414, 415, 416, 417, 418
- Osmân bin Muhammed bin Ebî Süfyân 149, 150
- Osman Gazi 78
- Osmanlı Devleti 25, 39, 78
- Osmanlı Müellifleri* 38, 42
- Osmanlılar 35, 38
- Osmanlı'nın Gezginleri* 17, 37
- Ömer (Hz. Ömer b. el-Hattâb) 21, 23, 40, 45, 47, 58, 59, 60, 61, 62, 67, 72, 77, 90, 102, 104, 107, 119, 120, 131, 152, 166, 175, 189, 203, 206, 236, 257, 267, 274, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 306, 308, 309, 310, 316, 317, 318, 363, 364, 366, 367, 369, 371, 372, 387, 388, 390, 426, 436, 437, 454, 455, 468, 489, 500, 503, 504, 509, 515, 530, 534, 557, 563, 565
- Ömer b. Ahmed es-Serrâc en-Nefî 26
- Ömer bin Abdullâh-ı Dînârî 408
- Ömer bin Abdül'azîz 60, 61, 66, 121, 166, 285, 300, 301, 302, 303, 304, 307, 309, 310, 312, 313, 326, 329, 330, 335, 366, 393, 465
- Ömer bin el-Hattâb 103, 310, 363, 379, 534 (bk. Ömer)
- Ömer Efendi (müellif Âşık Muhammed'in babası) 32, 33 (bk. Hâfız Rûmî)
- Ömer Efendi (şeyh-i şüyüh-ı Sûfiyye) 312
- Ömer Efendi (Şeyhu'l-Harem, sâlisü'l-Ömereyn) 358, 386, 394, 445, 446
- Ömerül-Fârûk 274, 279, 316 (bk. Ömer)

R

- Râbiğ 253, 254, 473, 474, 490, 492, 514, 543
- Radvâ 254, 516
- Radvâ Dağı 144
- Râfi' bin Mâlik ez-Zürakî 435
- Rahabe 515, 564
- Rahâbe 515
- Râi' 514
- Rakam 517
- Rakme 466, 516
- Rakmetân 516
- Ramazân 27, 64, 139, 142, 255, 257, 344, 349, 356, 367, 373, 390, 459, 574
- Râme / Râmetân 514
- Rânûnâ 76, 477, 514
- Râtîc 514
- Ravhâ 75, 414, 415, 456, 458, 459, 473, 474, 479, 489, 518, 529, 531, 539, 564
- Ravhâ Vâdîsi 474 (bk. Vâdî-i Ravha)
- Ravza-i Hakl 501
- Ravza-i Mutahhara 30, 31, 40, 44, 53, 54, 61, 78, 88, 170, 186, 192, 200, 211, 213, 268, 277, 278, 347, 349, 351, 355, 367
- Ravzatü Akîk 519
- Ravzatü Hurc / Ravzatü Hurceyn 518
- Ravzatü Merah 519
- Ravzatü Ureyne 519
- Ravzatül-Ecdâd 518
- Ravzatül-Ecvâl 518
- Ravzatül-Elcâm 518
- Ravzatül-Filâc 519
- Ravzatül-Hamât 518
- Ravzatül-Hazrec 518
- Ravzatüs-Suhâ 518
- Râyetül'A'mâ 514
- Râyetül'-Gurâb 514, 542
- Râzân 514
- Rebâb 514
- Rebeze 77, 471, 504, 515, 524, 526, 527, 528
- Rebî' (Medîne-i Münevvere civarında bir mevki) 515

- Rebî' (Medîne-i Münevvere'de evi bulunan bir zat) 378, 379
 Rebî'u'l-âhir 152, 312
 Rebî'u'l-evvel 240, 243, 261, 297, 353, 578
 Receb 40, 57, 269, 276
 Recî' 77, 515
 Recî' Gazâsı 258
 Reclâ 515
 Rekûbe 489, 517
Resâ'il fî Târihi'l-Medîne 31
 Ress 516
 Reşâd 516
 Revâfız 345
 Reydân 519
 Reyhâne bint-i Amr bin Hunâfe 258
 Reyta bint-i Ebi'l-Abbâs 369, 375
 Reyyân 519
 Rezin 144, 301, 316, 407
 Rıhdıyye 472, 474, 516, 519, 542
 Ribât-ı Acem 381 (bk. Cemâleddin Muhammed bin Ebi'l-Mansûr-ı Isfahânî Ribâtı)
 Ribât-ı Merâğa 376
 Ribât-ı Mezheriyye 374
 Ribâtıyye 438
 Ricâm 515
 ricle 130
 Rifâ'a (Hz. Rifâ'a b. Râfi' el-Hazrecî) 244
 Rikâbiyye 517
 Ri'l 516
 Rîm 519
 Rişâ 483
Riyâz-ı Nadıra 342
 Ruhayb 516
 Ruhayye 516
 Ruhkân 516
 Rukaybe 517
 Rukayye (Hz. Rukayye bt. Muhammed (sav)) 72, 256, 414
 Rûme 74, 450
 Ruveyse 75, 459, 488, 489, 494, 519, 564
 Rübâ 514
 Rûdeyhe 516
 Rühât 519
 Rümme 517
 Rüseys 516
 Rüstem Paşa Camii 42
- S-Ş**
- Sâbit bin Nuğayr-ı Mansûrî 324
 Sâcce 488
 Sa'd (Medine yakınında bir dağ) 522
 Sa'd (Hz. Ömer devrinde Mescid-i Nebvî baş müezzini) 67, 367
 Sa'd bin Ebi Vakkâs 21, 49, 72, 130, 131, 132, 209, 246, 253, 288, 377, 378, 384, 390, 391, 417, 506, 550
 Sa'd bin er-Rebî' 74, 248, 434
 Sa'd bin Hayseme 244, 394, 395
 Sa'd bin Mu'âz 56, 72, 227, 228, 229, 230, 231, 240, 258, 399, 422, 425, 548
 Sa'd bin Sâbit bin Cemmâz 382
 Sa'd bin Ubâde 240, 247, 380, 476
 Sadreddin-i Hanefî 157
 Safâsif 531, 537
 Safer 258, 261, 531, 577
 Sâfile 220, 240, 411, 521, 542
 Sâfil-i Asgar – Sâfil-i Ekber 488
 Safine 531
 Safiyye bint-i Abdülmuttalib (Hz. Peygamber'in (sav) halaları) 72, 195, 420, 425
 Safiyye bint-i Huyey (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 260
 Safne 531
 Safrâ 75, 456, 463, 464, 472, 488, 503, 513, 526, 527, 531, 534, 551, 555, 562, 565
 Safrâ Madıkı 473, 510, 512
 Sâha 530
 Sahbâ 76, 464, 532
 Sâhib-i Târih (Semhûdî) 83, 106, 109, 113, 114, 117, 119, 121, 130, 146, 154, 156, 191, 195, 197, 210, 214, 225, 244, 251, 261, 265, 267, 271, 276, 277, 281, 282, 285, 299, 305, 307, 313, 315, 317, 320, 321, 324, 327, 331, 351, 370, 374, 376, 377, 379, 381, 383, 385, 388, 392, 398,

- 399, 401, 403, 404, 406, 408, 409,
411, 412, 422, 423, 427, 438, 442,
448, 449, 452, 457, 462, 484, 486,
502, 506, 526, 544, 546, 549
Sahibayn 47, 48, 53, 59, 108, 112, 115,
116, 118, 122, 125, 153, 202, 204,
207, 389
Sahib-i Buhârî 120, 153, 286, 437, 458
Sahib-i Müslim 109, 115, 116, 118, 123,
145, 201, 286, 298, 436, 487
Sâhiye 521
Sahn 530
Sahve 532
Sa'ibe 531
Sa'îd bin Müseyyeb 151, 166, 301, 319
Sâ'ir 521
Sakîfe-i Benî Sâ'ide 523
Sâlihîyye Medresesi 25
Sâlim bin Abdullâh bin Ömer 296, 310
Salsal 531
Samd 532
Samğa 532
Sammân 506, 532, 539
San'â 205, 293
Sârî 530
Sarîhoğulları 220
Savrâ 532
Savrân (Savreyn) 532
Sayâsi 532
Sâye 521, 529, 544, 560
Sedd-i Abdullâh-ı Osmânî 531
Sefâ 522
Sefân 522
Sefevân 522
Sehl bin Huneyf 391
Sehl bin Kays 74, 433
Sehl bin Sa'd 206
Sekâb 523
Sel' Dağı 145, 370, 428, 490, 523
Selâh 523
Selâsil 523
Selâtîn-i Âl-i Osmân 358, 362, 372, 373,
393, 566
Selîl 524
Selmân-ı Fârisî 75, 258, 508
Selmân-ı Fârisî Mescidi 71, 406
Semğ 489
Semhûd 24, 25
Semhûdî (*Vefâ'ül-Vefâ* ve *Hulâsatü'l-Vefâ*
müellifi) 17, 18, 22, 24, 25, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 39,
43, 47, 48, 49, 52, 58, 61, 62, 63,
64, 65, 67, 68, 69, 73, 78, 82, 83, 84,
85, 87, 106, 146 (bk. Sâhib-i Târih)
Semûd 216
Semürân 524
Senâm 524
Seniyye-i As'as 490
Seniyye-i Herşâ 563
Seniyye-i Mebrek 481, 555
Seniyye-i Midrân 465, 490, 556
Seniyye-i Rekûbe 75, 460, 536
Seniyye-i Şerîd 489, 492
Seniyyetül-Â'ir 489, 536
Seniyyetül-Bevl 489
Seniyyetül-Havz 489
Seniyyetül-Mirre 473, 490
Seniyyetül-Vedâ' 380, 409, 490, 501,
556
Serât 522, 547
Serğ 522
Serif 72, 421
Serîr Üstuvânesi 281 (bk. Üstuvâne-i
Serîr)
Serrâre 522
Serûcî 179
Sevârikiyye 154, 472, 473, 481, 520,
524, 528, 529, 530, 551, 554, 563
Sevde (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi)
59, 252, 283
Sevr Dağı 126, 127, 144, 491
Sevr Gârî 239
Seyâle 458, 525, 544, 564
Seyb 469, 491
Seyr 525
Seyyid Akîl 429
Sıfâh 531
Sırâr 530
Sibâr 488
Sih 525

- Sinn 524
 Sira 488
 Sirr 522
 Sîsa 532
 Sitâr 521
 Sitâriyye Cebeli 476
 Sokollu Mehmed Paşa 70, 393
 Su'ayb 114, 531, 554
 Sudâr 530
 Suğdiyye 256
 Suhayrâtüs-Sümâm 489, 530
 Suheyb (Hz. Suheyb er-Rûmî) 236
 Suhre 530
 Sûk-ı Benî Kaynukâ' 525
 Sûk-ı Semânîn 215
 Sûk-ı Medîne 510
 Sukyâ 74, 75, 408, 460, 461, 466, 487,
 514, 523, 536, 540, 541, 542, 562
 Sukyâ Kuyusu 484 (bk. Bi'rûs-Sukyâ)
 Sukyâ-yı Sa'd 523, 546
 Sukyâ-yı Süleymân bin Abdülmelik 523,
 555
 Sukya'l-Cezl 493, 515, 564
 Sulha 496, 531
 Sultân Baybars 62, 326
 Sultân Bâyezîd (I. Bayezid) 567, 568
 Sultân Bâyezîd (II. Bayezid) 571, 572
 Sultân es-Sâlih İsmâ'îl bin Nâsır 323
 Sultan III. Mehmed 78, 79
 Sultan III. Murad 59
 Sultân Muhammed (I. Mehmed) 568
 Sultân Muhammed (II. Mehmed) 569,
 570, 571
 Sultân Muhammed / Sultân Muhammed
 Hân-ı Gâzî (III. Mehmed) 445, 571,
 575, 576, 577, 581, 582
 Sultân Murâd (I. Murad) 567
 Sultân Murâd (II. Murad) 568
 Sultân Murâd Hân (III. Murad) 277,
 358, 373, 574
 Sultân Nûreddîn-i Şehîd 337, 338, 375,
 381
 Sultân Nûreddîn Mahmûd bin Zengî 63,
 64, 69, 339 (bk. Sultân Nûreddîn-i
 Şehîd)
 Sultân Orhan Gâzî 566, 567
 Sultân Osmân Gâzî 566
 Sultân Selîm (I. Selim) 572, 573
 Sultân Selîm (II. Selim) 573, 574
 Sultân Süleymân (I. Süleyman) 363, 372,
 381, 573
 Sultân Tübba' 470, 480, 560 (bk. Tübba')
 Sultân-ı Şehîd 338, 339 (bk. Sultân Nû-
 reddîn Mahmûd bin Zengî)
 Sunh 521, 524
 Sunkur-ı Cemâlî (Seyfi) 353 (bk. Sun-
 kur-ı Türk)
 Sunkur-ı Türk 428
 surre 38, 574
 Suvâr 532
 Sü'âl 489
 Sübkî 167, 171, 172
 Südd 521
 Süheylî 484
 Sülâlim 523
 Süley' 523, 536
 Süleym 524
 Süleymân bin Abdülmelik 61, 303
 Sümâm / Sümâme 458, 489
 Sümâme bin Üsâl 259
 Sümeÿha 492, 524
Sünen-i Ebi Dâvûd 297, 363
 Süreyr 522
 Süreyyâ 488
 Süvâc 524
 Süvârik 524
 Süveyd 525
 Süveydâ 525
 Süveyka 458, 492, 499, 525, 545
 Şa'bân 255, 258, 330, 333
 Şâbe 526
 Şâfi'î 27, 52, 66, 363
 Şâfi'iyye 171, 191
 Şâhîn-i Cemâlî 359, 375, 408, 424, 441
 Şâhîn-i Şücâ'î 399
 Şakk 529
 Şakrâ 528
 Şakrât 528
 Şâm / Şâm-ı Şerîf 23, 63, 65, 66, 67, 144,
 145, 148, 150, 152, 153, 166, 216,

- 219, 220, 222, 241, 251, 275, 281, 283, 292, 293, 302, 303, 307, 313, 330, 334, 337, 340, 355, 359, 360, 364, 367, 368, 369, 377, 380, 399, 400, 403, 409, 410, 424, 436, 470, 474, 486, 493, 496, 497, 498, 511, 514, 522, 523, 537, 538, 540, 558, 564, 572
- Şâm Gazzesi 543
Şâs 526
Şâs bin Atıyye bin Zeyd 526
Şatbiyye 437, 438, 479, 527
Şatmân 527
Şebâ 526
Şeb'ân 526
Şebeke 526
Şecere 75, 485, 526
şedd-i rihâl 169
Şedh 526
Şegbâ 528
Şelûl 529
Şemensîr 521, 529
Şemmâ' 529
Şemmâh 529
Şems bin Zemen 329, 353 (bk. İbn-i Zemen)
Şemseddîn Yûsuf (el-Melikül-Muzaffer) 348
Şemsüddîn es-Sehâvî 21, 25, 26, 29
Şemûs bint-i Nu'mân 388
Şenâsîr 529
Şenûke 529
Şerabbe 527, 536
Şer'abî 527
Şerc 527
Şeref 527
Şeref-i Ravhâ Mescidi 75, 458 (bk. Mescid-i Şerefür-Ravhâ)
Şerh-i Şemâ'il-i Tirmizî 34, 35
Şerîf Hasan bin Ebî Nemâ bin Berekât 376, 429
Şevrân 524, 529, 561
Şevtâ 530
Şevvâl 257, 335
Şeyh Ebî Muhammed bin Ebî Zeyd 172
Şeyh Mecdüddîn 150, 496 (bk. Mecd-i Lugavî)
Şeyh Safiyyüddîn 157
Şeyh-i Huddâm Azîzüddeve Reyhân 362, 440 (bk. Bedrî Şihâbî)
Şeyhân 530
Şezât 527
Şezât Vâdîsi 160 (bk. Vâdî-i Şezât)
Şî'a 305
Şîi Safevî Devleti 25
Şibâ' 526
Şibâk 526
Şi'b 409, 527
Şi'b-i Cebel-i Uhud 527, 560
Şi'b-i Hârûn 430
Şi'b-i Şenûke (Şi'b-i Ali) 528, 529
Şi'bü'd-Dalâle 507
Şi'bül-Acûz 528
Şi'bül-Hüdâ 507
Şi'bül-Müşaş 528
Şihâbüddîn Ahmed b. İsmâ'il el-İbşitî 28
Şihâbüddîn Gâzi ibn-i Seyfüddîn Ebû Bekr bin Eyyûb bin Şâdî 251, 375
Şu'abâ 502
Şu'b 527
Şu'bâ 528, 544
Şu'be 528
Şukar 528
Şukra 528
Şu's 528
Şur'ân 527
Şüceyre 485
Şüfer 528
Şüneyf 529
Şürayk 527
Şüvâhıt 481, 529
- T**
Tabakât 287, 332
Tâbe 97
Taberânî 107, 123, 153, 162, 175, 202, 203, 204, 206, 208, 209, 231, 279, 286, 289, 386, 388, 429
Tafil 535
Tahkîm-i Hakemeyn 511
Tâ'if 76, 466, 470
Tâ'if Gazâsi 260
Takıyyüddîn bin Teymiyye 206

- Târâ 465, 486
 Taraf 482, 499, 535, 540, 557
 Taraf-ı Eş'âr 482
 Taraf-ı Melel 482
 Taraf-ı Kuddüm 470
 Taraf-ı Kudeyd 511, 547
Târîh-i Arabî 36, 271, 361, 437, 447, 469, 470, 485, 513, 549 (bk. *Hulâsatü'l-Vefâ*)
Târîh-i Kebîr 225, 261, 508, 518 (bk. *Vefâ'ül-Vefâ*)
 Tasim 216
 Tâşâ 534
 Tatar Vâki'ası 161, 347
Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecidiyye bi-Tayyibi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye 30
 Taybe-i Tayyibe 104, 357
 Tayyibe 97, 134, 352
 Tebûk 465, 473, 486, 487, 490, 494, 511, 513, 552, 556, 558
 Tebûk Gazâsı / Tebûk Gazvesi 71, 76, 113, 261, 512
 Tebûk Seniyyesi 495
 Tebûk Vâdisi 522
Tefsîr-i Kâdî 238
Tehzîb-i Tâlib 172
 Temennî 488
 Temîm ed-Dârî 26, 66, 364
 Tended 95
 Tender 95
 Tesrîr 487
 Tevbe Üstuvânesi (Ebû Lübâbe Üstuvâne-si) 279, 281 (bk. Üstuvâne-i Tevbe)
 tevessül 51, 78, 172, 335
 Tevrât 47, 49, 71, 95, 97, 98, 100, 101, 135, 217, 220, 234, 413
 Tevrît 221 (bk. Tevrât)
 Teyded 488
 Teyem 488
 Teymâ 157, 488, 498
 Teys 488
 Tîbâbâ 97
 Tihfe 534
 Ti'âr 487
 Tihâme 466, 522
 Ti'hin 472, 487, 536
 Tirmizî 35, 145, 291, 391
 Tür Dağı 429 (bk. Tür-i Sînâ)
 Tür-i Sînâ 144
 Tuveyli' 535
 Tübbâ' 44, 54, 55, 77, 89, 215, 223, 224, 445, 492
 Tübbâ'-ı Ahîr 222
 Tübbâ'-ı Evvel 223
 Tüdâru' 487
 Tünâdıb 488
 Tür'a 487
 Türbân 487
 Türk 570
 Türki 87, 467, 584
- U-Ü**
 Ubâde bin es-Sâmit 235, 247, 394
 Ubeyde bin el-Hâris 253, 464, 473
 Ubeyl 216
 Udâh 475 (bk. Vudâh)
 Udeyne 537
 Uhayleyn 154
 Uhud 46, 69, 72, 73, 74, 77, 126, 167, 196, 231, 257, 258, 409, 410, 418, 430, 431, 432, 434, 435, 470, 473, 474, 496, 499, 527, 544, 549, 564
 Uhud Dağı 46, 69, 73, 91, 112, 126, 127, 138, 144, 160, 196, 217, 222, 383, 409, 429, 430, 432, 433, 494, 562
 Uhud Gazâsı / Uhud Gazvesi 73, 74, 77, 122, 257, 258, 451, 541, 560
 Uhud Şehidliği 30
 Umre-i Kazâ 260
 Unnâb 540
 Unnâbeh 540
 Urâbin 473
 Urayz 538
 Ureyfitân 538
 Ureyne 220, 538
 Ureyniyyîn 259
 Urfe 538
 Urfe-i Himâ-yı Dariyye 538
 Urfe-i Men'ic 538
 Urfetül-Ecbâl 538
 Urve bin ez-Zübeyr 219
Urvetü't-Tevsik fi'n-Nâr vel-Harîk 31

- Uryân 538
 Uşfân 240, 538, 539, 542, 543
 Uşeyre 539
 Uvâl 540
 Uvays 535
 Uveykıl 540
 Uyeyne bin Hısn-ı Fezârî 259
 Uyûn-ı Hüseyin bin Zeyd bin Alî bin Hüseyin 541
 Uzeybe 499, 537
 Uzun Hasan 25
 Übâr 471
 Übeyr 471
 Übeyy bin Ka'b 58, 273, 294, 295
 Übeyy bin Ka'b Mescidi 412
 Üblâ 472, 474, 487, 528, 531, 538, 548
 Ümm-i Bişr 407
 Ümm-i Eymen 252
 Ümm-i Eyyûb (Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin zevcesi) 250
 Ümm-i Habîbe bint-i Ebî Süfyân (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 260, 421
 Ümm-i Harâm (Hz. Ümmü Harâm bt. Milhân) 394
 Ümm-i Hulvân bint-i İmrân bin Kudâ'a 533
 Ümm-i İbrâhîm Meşrebesi 400 (bk. Meşrebe-i Ümm-i İbrâhîm)
 Ümm-i Külsûm (Hz. Ümmü Külsûm bt. Muhammed (sav)) 72, 252, 257, 414
 Ümm-i Ma'bed-i Huzâ'iyye 240
 Ümm-i Mildem 112
 Ümm-i Seleme (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 236, 258, 280, 466
 Ümm-i Umâre bint-i Ka'b 232
 Ümmü'l-Iyâl 476
 Üsâme bin Zeyd 252, 442, 564
 Üsâme bin Sinân 425
 Üseyd 228, 229, 230, 391
 Üseyd bin Hudayr 56, 227 (bk. Üseyd)
 Üseyfiyeh 472
 Üseyl 472, 526, 551
 Üstuvâne-i Cihet-i Mağrib 336
 Üstuvâne-i Cihet-i Şimâl 336
 Üstuvâne-i Dâhil-i Dîvâr-ı Hâ'iz 336
 Üstuvâne-i Hanîn 430
 Üstuvâne-i Muhallaka / Muhallaka 278, 392
 Üstuvâne-i Muharres 281
 Üstuvâne-i Murabba'a-i Kabr-i Şerîf 282, 296
 Üstuvâne-i Sandûki 329, 336
 Üstuvâne-i Serîr 281, 320
 Üstuvâne-i Teheccüd 282, 285
 Üstuvâne-i Tevbe 320, 324
 Üstuvâne-i Vüfûd 281, 282
 Üveys bin Sa'd bin Ebî Serh 373
- V**
- Vâbil 564
 Vâdî-i Ahmer 497
 Vâdî-i Akîk 138, 364, 442, 445, 468, 469, 488, 495, 498, 502, 503, 518, 527, 530, 536, 549, 556, 562
 Vâdî-i Ânid (Vâdî-i Kâha) 536
 Vâdî-i Âre 497
 Vâdî-i Buthân 114, 138, 384, 394, 469, 470, 497, 545, 554, 562
 Vâdî-i Ezrak 476, 493, 542
 Vâdî-i Kanât 469, 470, 527
 Vâdî-i Liyye 466
 Vâdî-i Mehzûr 452, 453, 470, 471, 497
 Vâdî-i Merr 462
 Vâdî-i Müzeynib 470
 Vâdî-i Nakamâ 537
 Vâdî-i Nâziye (Garbî Vâdî) 456, 516, 526
 Vâdî-i Rânûnâ 397, 470, 521, 540
 Vâdî-i Ravhâ 458, 459, 530
 Vâdî-i Safrâ 506
 Vâdî-i Şezât 160, 470
 Vâdî-i Şu'be 528
 Vâdî-i Tâ'if 466
 Vâdî-i Tür'a 487
 Vâdî-i Zî-Sulb 397
 Vâdî'l-Cezl 523, 564
 Vâdî'l-Kurâ 259, 465, 480, 482, 486, 494, 498, 515, 517, 523, 540, 548, 563, 564
 Vâhid-i Nahl 510
 Vâ'il 230
 Vâki'a-i Harre 148, 152 (bk. Harre Vâki'ası)

Vâkudî 301, 383, 409, 434, 451, 453, 459, 505
 Vâkîf 230
 Vâkîm Harresi 497, 550 (bk. Harre-i Vâkîm)
 Vecc-i Tâ'if 470
 Veddân 254, 482, 518, 557, 563, 564
 Vefâ'ül-Vefâ 17, 18, 24, 26, 27, 30, 31, 32, 84 (bk. *Vefâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ*)
Vefâ'ül-Vefâ bi-Abbâri Dâri'l-Mustafâ 17, 24, 29, 31, 32, 36, 82
 Velîd 299, 304, 309, 333, 374, 393, 479 (bk. Velîd bin Abdülmelik)
 Velîd bin Abdülmelik 45, 60, 67, 90, 300, 301, 302, 306, 367
 Verkân (Verikân) 510, 519, 564
 Verkân Dağ 144, 429, 503
 Vudâh 475 (bk. Udâh)

Y

Yâkût el-Hamevî 37, 84, 482, 514, 515, 549
 Yavuz Sultan Selim 25
 Yehîk 565
 Yehûd 89, 98, 215, 217, 218, 220, 221, 222, 226, 233, 242, 252, 253, 255, 256, 436, 499, 509, 544
 Yehûdî 223, 242, 376, 451
 Yelyel 528, 533, 565
 Yemâme 216, 495
 Yemen 44, 54, 55, 64, 77, 144, 205, 220, 223, 293, 347, 474, 495, 522, 523, 533
 Yemene Ribâtı 439
 Yenbu' 50, 144, 157, 358, 464, 471, 483, 499, 506, 507, 510, 516, 519, 521, 525, 533, 535, 537, 539, 541, 543, 555, 557, 562, 565
 Yended 102
 Yerâcim 564
 Yesrib 54, 93, 102, 216, 220, 221, 509, 519
 Yesrib bin Kâ'ine bin Mehlâyil 216
 Yetîb 564

Yezîd 50, 60, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 301, 483, 498
 Yezîd bin Abdullâh bin Zem'a 149
 Yezîd bin Abdülmelik (Emevî halifesi II. Yezîd) 67, 372
 Yezîd bin Hürmüz 409

Z

Zabye 535
 Zâhire 535
 Zalim 535
 Zât-ı Ecdâl 75, 463, 512
 Zât-ı Irk 466
 Zât-ı Lezâ 554
 Zâtü'l-Ceyş 475, 487, 512
 Zâtü'l-Hamât 512, 518, 534
 Zâtü'l-Hirâr 97
 Zâtü'l-Hıtmıyy 465, 513
 Zâtü'l-Hucer 96
 Zâtü'n-Nahl 97
 Zâtü'n-Nusb 513
 Zâtü'r-Radm 513
 Zâtü'r-Rezâb Mescidi 465
 Zâtü'r-Rikâ' 513, 522
 Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi 477 (bk. Gazve-i Zâtü'r-Rikâ')
 Zâtüs-Süleym 524
 Zâtü'z-Zirâb 520
 Zâviye-i Müşâra'a 251
 Zefirân 463, 475, 505, 513
 Zefirân-ı Mukbil 463
 Zefirân-ı Müdbir 75, 463
 Zeğâbe 520
 Zemzem 478, 520
 Zer' 443, 513
 Zerûd 520, 538
 Zervân 513
Zevâ'id-i Müsned 210
 Zevr 520
 Zevrâ 414, 510, 520
 Zeyd (Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hat-tâb) 236
 Zeyd bin Erkam 289
 Zeyd bin Eslem 216, 390
 Zeyd bin Hârise 236, 252, 257, 507, 548
 Zeyd bin Hârise Seriyyesi 259

- Zeyd bin Hasan 455
 Zeyd bin Sâbit 474, 510
 Zeyn 521
 Zeyn-i Merâğî 315 (bk. Merâğî)
 Zeyneb (Hz. Zeyneb bt. Muhammed (sav)) 72, 260, 414
 Zeyneb bint-i Cahş (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 259
 Zeyneb bint-i Huzeyme (Hz. Peygamber'in (sav) zevcesi) 257
 Zeyneb bintü'l-Hâris 260
 Zihâr 535
 Zî-As'as 556
 Zî-Huşub 465, 489, 507, 525, 526
 Zî-Keşid 492
 Zî-Revlân 551, 555
 Zî-Tuvâ 75, 463
 Zî'l-kâde 256, 348, 352
 Zî'l-Merve 466, 493, 539, 540, 541
 Zirâb / Zâtü'z-Zirâb 520
 Ziyâd bin Abdullâh 371
 Ziyâd bin Ebîh 21, 23, 497
 Ziyâd bin Lebîd 248
 Zû-Âsım 535
 Zû-Emer 512
 Zû-Esfiye 492 (bk. Cüddü'l-Esâfi)
 Zû-Evân 71, 396, 512
 Zû-Hadde 513
 Zû-Kared 548
 Zû-Kared Gazvesi 486 (bk. Gazve-i Gâbe)
 Zû-Serh 522
 Zû-Uzum 539
 Zübâb 409, 473, 499, 513, 514, 527
 Zübâle 519
 Zübeyr (Hz. Zübeyr b. el-Avvâm) 236, 242, 279, 484
 Zübeyr bin Bâtâ 254
 Zübeyr bin el-Avvâm 241, 425 (bk. Zübeyr)
 Zücc 520
 Zühre 218, 220, 520
 Zührî 120, 258, 451, 452
 Zülbânî 341
 Zü'l-Beyza 482
 Zü'l-Cedr 512
 Zü'l-Furâ 545
 Zü'l-Huleyfe 75, 127, 145, 184, 293, 456, 457, 465, 486, 501, 502, 512, 526, 531
 Zü'l-Huleyfe Mescidi 184, 456 (bk. Mescid-i Zü'l-Huleyfe)
 Zü'l-Uşeyre 565
 Zü'l-Uşş 539

EKLER

EK 1: *Hulâsatü'l-Ahbâr*' in bu çalışmada esas alınan nüshalarından biri olan Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya 3289-M2 numarada kayıtlı nüshanın 1^b sayfası.

بکار نیکبایان انواع استمالتی و خلعتی را تصییر
 و تقویر ایدوب کوندردیلر، یادشاه عالمپناه طاهرا
 محترم (غازی) خلدت خلافته ایام سعادت لرند
 کفار فحاش اورولان قلیج بردورده و بر تاج
 اولش کل و اولجوا و لردی بعید عد النور،
 و بالجلد اگر شاعت و اگر ولایت اگر کرامت
 سلطان زمان، و شیخ آل عثمان، ملک الملوک
 و السلاطین، سلطان محمد خان غازی حضرت لرند
 جمله سی موجود در طول الله عمر، و خلدت ماکله و لاندک
 هذا الدین بوجوده، وجوده مظفر منصوراً
 و آباء و واجلاده مقفوراً امین، یارب العالمین
تذییر اشبو ضعیف نجیف محرک و الذی **یعنی باباسی**
 دیار رومده اما سیته نام شهروه قوه حافظ
 اولاد ذندن اولوب بطریق تجارت دیار عجمه
 کلوب، هرات نام شهروه ساکنی اکنن مشایخ
 نقشبندیته دن قدس الله تعالی سارهم حضرت
 خوجه احرار، خوجه عبید الله افاض الله تعالی
 علینا من فیوض بركاته، خلفا سندن همی راک دین
 دهمک معروفه و مشهور عزیز، بلد منی بواره

EK 3: *Hulâsatü'l-Abbâr*'ın Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

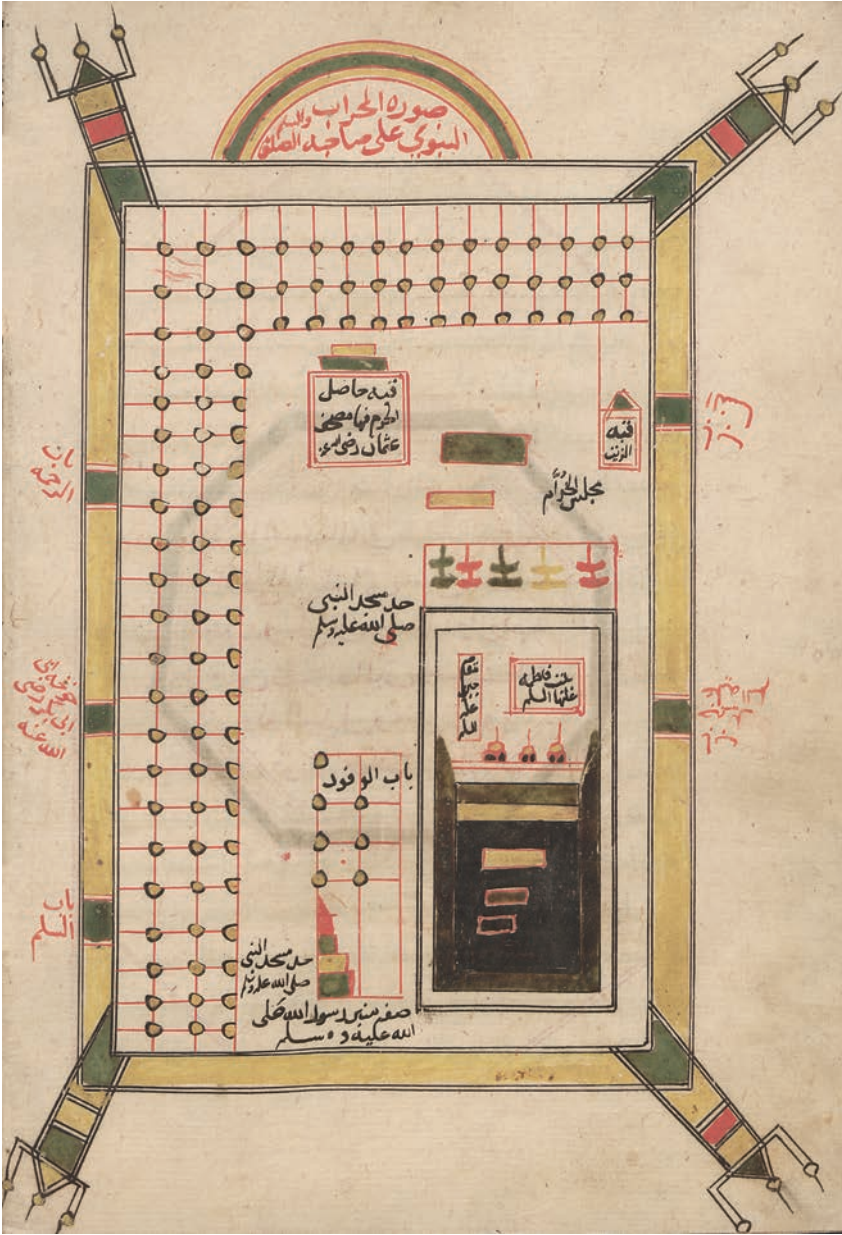
Esad Efendi 2378 numarada kayıtlı nüshasının, müellif Âşık Muhammed b. Ömer el-Hanefî'nin hayat hikâyesine ayrılmış olan "Tezyil" kısmının baş tarafının görüldüğü 282^a sayfası.

المحفوظة والمختارة ومدخل صدق وبِ اَخْلَفِي مَدْخُلُ صَدِيقٍ وَاخْرَجُو
 مَخْرَجَ صَدَقَ اِيه تَفْسِيرُهُ بِيَوْمٍ مَشْرُوكَةٍ مَدْخُلُ صَدِيقٍ مَدِينَةٌ دَرُومُ مَخْرَجِ
 صَدِيقٍ مَكَّةُ دَرُومُ **المدينة** مَدِينَةٌ لَعْنَتُ دِهْ عِبَادَتُهُ دَرُومُنَا زَلْ كَثِيرَةٌ دِنُ كِهْ
 قَرِيْبُهُ دِنُ مَجَاوِزِ اَيْلِيُوْبِ مَصْرُهُ وَاَصْلُهُ اَوْلِيَا مَشْرِ اَوْلُهُ يَا خُوْدُ مَصْرُهُ مَرَادُفُ
 اَوْلِيَا مَعْرُوفُ دِنُ مَبْتَدَا دَرُومُ مَحَلُّ شَرِيْفٍ وَمَوْطِنُ مَيْنَفِ دَرُومُنَا كَثِيْرٌ جَمِيْعٌ مَدِيْنَةٌ مَسَا
 دَرُومُنَا مَكِّيٌّ مَسْنُوْبٌ مَدِيْنَتِي وَمَعْرُوفٌ مَسْنُوْبٌ مَدِيْنَتِي دَرُومُدِيْنَةُ الرَّسُوْلِ صَلَّى اللهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيْثُ شَرِيْفٌ دِهْ سِرُّ وَاكْثَاثٌ عَلَيْهِ اِرْكَانُ التَّحِيَّاتِ ذَاتِ
 بَابُو كَاتِ لَرْنَةُ اِصْنَافَةُ اَيْلِكِيْنِ دَرُومُ **الزوجة** تُوْرِيَةٌ دِهْ كَلْمَشْدَرُ وَجِهٌ تَسْمِيَةٌ
 حَقٌّ بِسْمَانَةٍ وَتَعَالِي نَكْ اَنْوَاعِ رَحْمَتِي اَوْلُ مَحَلُّ شَرِيْفٍ دِهْ نَاوَلُ اَوْلُوهُ دَرُ
 بِيَغْيَبَرُ كِهْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ كَثَرِيْفِيَارِي سَبِيْلُهُ **الوزوجة مسجد الاقصي**
 صَا حَبَّ طَالَعُوْنَ مَسْنُوْلُ دَرُومُ **المسكنة** تُوْرِيَةٌ دِنُ مَسْنُوْلَةٍ وَمَسْكَنَتُ اسْنَادُ
 يَا حَقِيْقَةً اَنْدَهْ قَابِلِيَّتُ خَلْقِ اَيْلِكِ مَعْنَا سَهْ يَا خُوْدُ مَجَاوِزِ اَهْلِي اَعْتِبَارِ دِيْلَهُ
المسلة وَجِهٌ اسْنَادِ اِسْلَامٍ حَقِيْقَةً يَا خُوْدُ مَجَاوِزِ اِيْمَانِ اسْنَادُ
 كِنِيْنَتُهُ كَمْ بِالَادَهْ سَبَقَتْ اَيْلَرِي **مضع رسول الله** صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 حَدِيْثُ شَرِيْفٌ مَقْتَضَا سَبِيْحَةٍ دَرُومُ **المطية المقدسة** وَالتَّحِيُّ مَحْرُوبِي
المتان بَعْضُ اَتَا رَدَهْ كَلْمَشْدَرِ يَا تَغْلِيْبُ قَبِيْلَتِكُ دَرِ يَا خُوْدُ وَمَهَابِيْنَ
 وَالتَّصَاوِرُ جَمِيْعٌ اَوْلَمَقُ اَعْتِبَارِي اَيْلَهُ اَوْلُهُ اَمَّا تَا مَنِي اَوْلِي اَوْلَمَقُ دَرُومُ **المكينة**
 مَكَانَتُ وَرَفْعَتُ شَانِ سَبِيْدُهُ دَرُومُ **مهاجر رسول الله** صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَمَتْ كَمْ حَدِيْثُ شَرِيْفٌ دِهْ كَلْمَشْدَرِ **المرفية** فَانَكُ تَشْدِيْدِيْلَهُ
 وَتَحْفِيْضِيْلَهُ اسْنَادُ وَفَا مَجَاوِزِ اَوْلَمَقُ اَعْتِبَارِ دِيْلَهُ شَوِيْلَهُ دَمَشْلَرُ
الناجيه حَسِيْمٌ اَيْلَطَاعُوْنَ وَدَجَالُ دِنُ نَجَاتِ بُولْمَا عَيْنُ تَسْمِيَةٌ اَوْلَمَقُ

EK 4: *Hulâsatü'l-Abbâr*'ın Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
 Nuruosmaniye 3395 numarada kayıtlı nüshasının Medine-i Münevver'e'nin
 bazı isimlerini ihtiva eden 6^a sayfası.

٢٩
 فرض نمازین ادا یلسود تحت مسجد مقید او لمعون زیار فرض انک
 برین دو نر اما اگر مواججه شریفه جانبند کچمک لازم اولیسه زیارتی
 نماز اوزره تقدیم اید الله صکره نماز قلله لرو دخی تحت مسجدی قلزلقد نصرة
 مرقه طهره جانبته متوجه اولوب حق سبحانه و تعالیدک استعانت
 رجایده که ادا ب موقف شریف عهداه سنلدا کلمک میستراوله زیارتی
 ادب اولن کسنلار حیمه رب بدن محروم لرد عصمنا الله تعالی من حرمت
 رحمته و وقفنا بقیام ادب الزیاره و حرمته الله صکره مسیار فضیده
 قرشوب اولوب توضع و انکسار و مسکنت و افتقاریله شویله دوره که کویا
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم خضر لرینی حیوانک زیارت ایلر و باقیان آتاغاه
 ایروب الله اولن نقوش و زینته نظر التماله خزر ایدله لرو معددا او ازیله
السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام عليك
 یا رسول رب العالمین السلام عليك یا خیر خلائق اجمعین السلام عليك
 یا سید المرسلین و خاتم النبیین السلام عليك یا امام المتقین السلام عليك
 یا شفیع للمذنبین السلام عليك یا حبيب الله السلام عليك یا خیرة الله
 السلام عليك یا صفة الله السلام عليك ایها الهادي الى صراط مستقیم
 السلام عليك یا من وصفه الله بقوله **لَوْ كُنَّا نَعْلَمُكَ لَعَلَّيْ حُلِّيَ عَظِيمٌ وَ بَقِيَّةٌ**
بِالْمُؤْمِنِينَ رُؤْفٌ رَحِيمٌ السلام عليك یا من سَمِعَ النَّحْسَ فِي بَيْتِهِ وَ حَقَّ
 لِحُجْرِهِ **السلام عليك** یا من احزنا الله بطاعته و الصلوة و السلام عليه
 السلام عليك و على سائر الانبياء و المرسلين و عباد الله الصالحين و ملائكة
 المقربين و على الكواجر الطاهرات المتهمة المؤمنين و اصحابك
 اجمعين كثير ادا نمانا ابدل كما عبت ربنا و يرضي جزاك الله عنا افضل

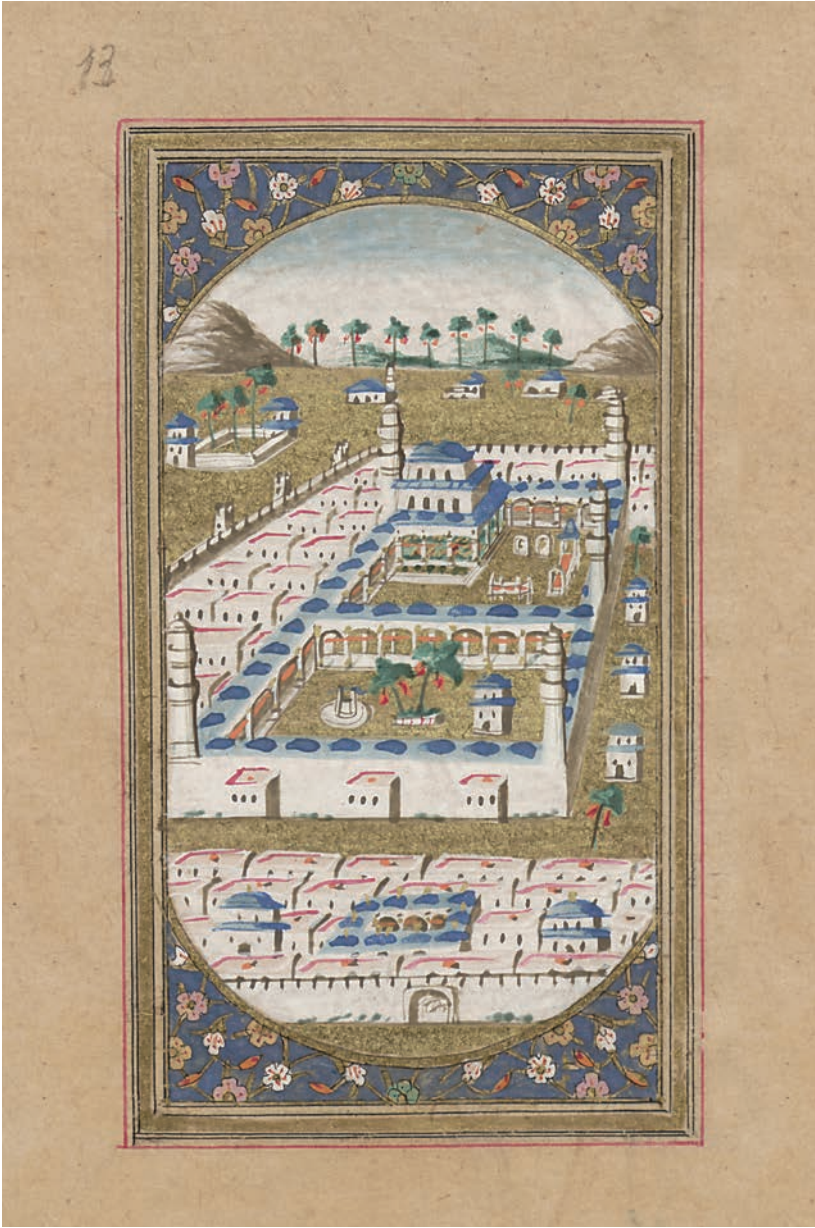
EK 5: *Hulâsatü'l-Abbâr*'ın Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih 4343
 numarada kayıtlı nüshasında yer alan ve Resûl-i Ekrem'in kabrini ziyaret
 sırasında verilmesi faziletli olan selâmın baş tarafını gösteren 39^a sayfası.

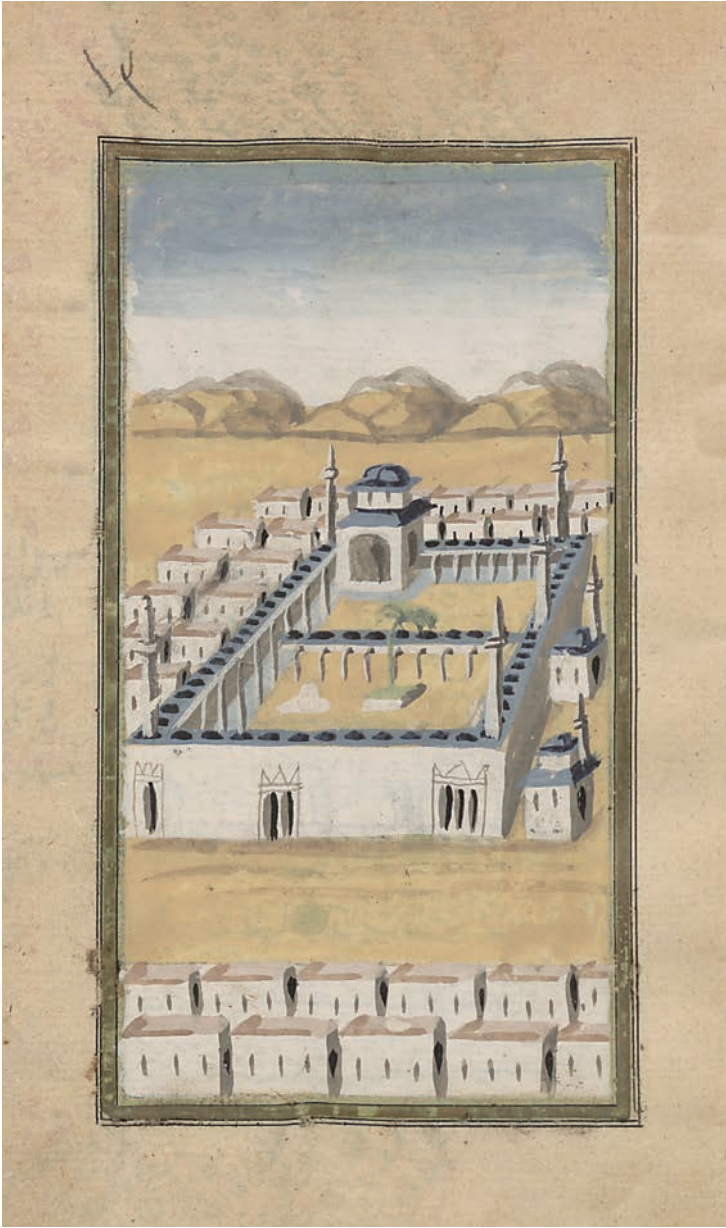
EK 6: 15. yüzyıla ait bir Mescid-i Nebevî krokisi. Yukarıda Resûlullâh'ın namaz kıldırıldığı mihrab, sağ alt köşede Resûl-i Ekrem'e, Hz. Ebû Bekir'e, Hz. Ömer'e ait kabirler ile Makâm-ı Hz. Cebrâ'îl ve Hz. Fâtıma'nın hücresi görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reisülküttab Mustafa Efendi, Nr. 236/1, vr. 47^b).

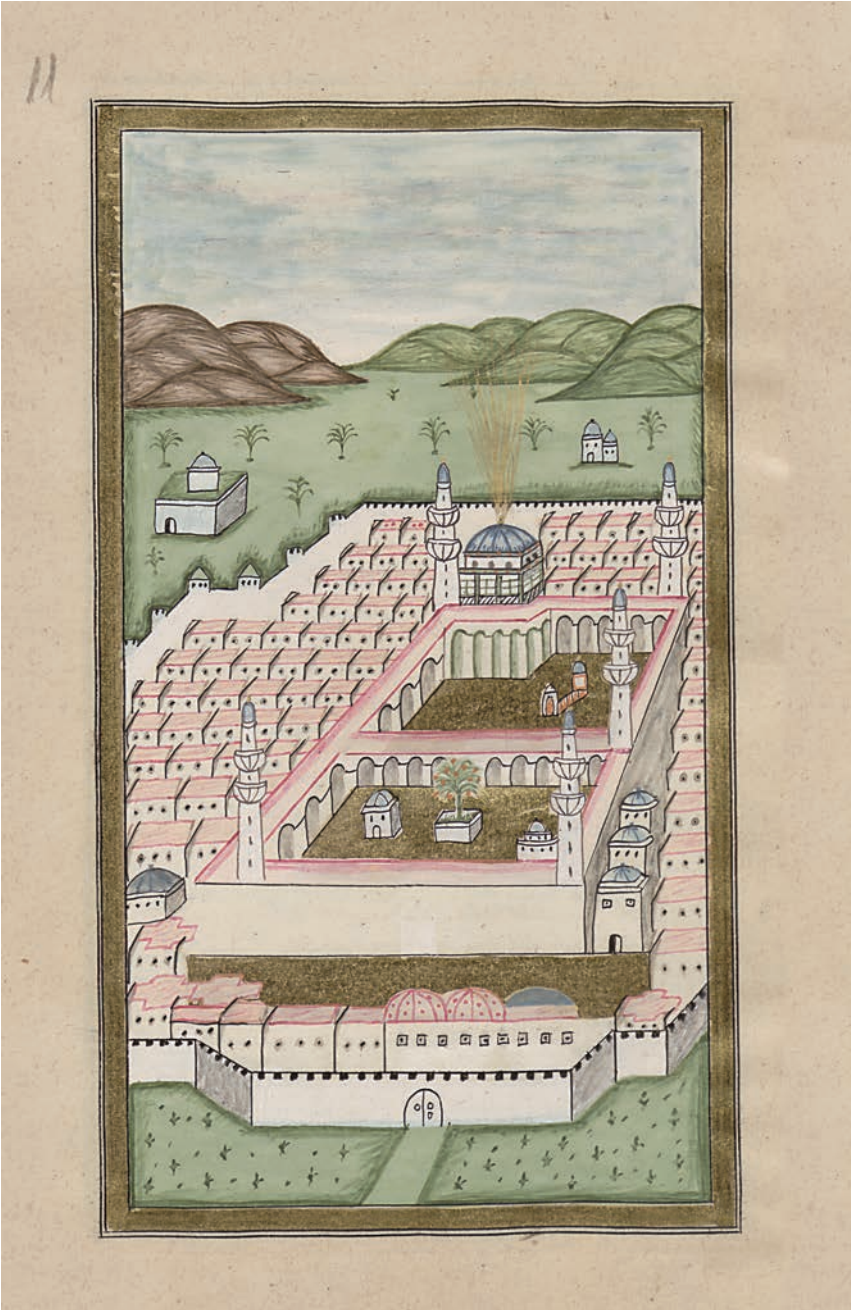
EK 7: 19. yüzyılda hazırlanmış bir Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebevi tasviri. Sol üst köşede Bakî Kabristanı görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertevniyal, Nr. 43, vr. 58^a).

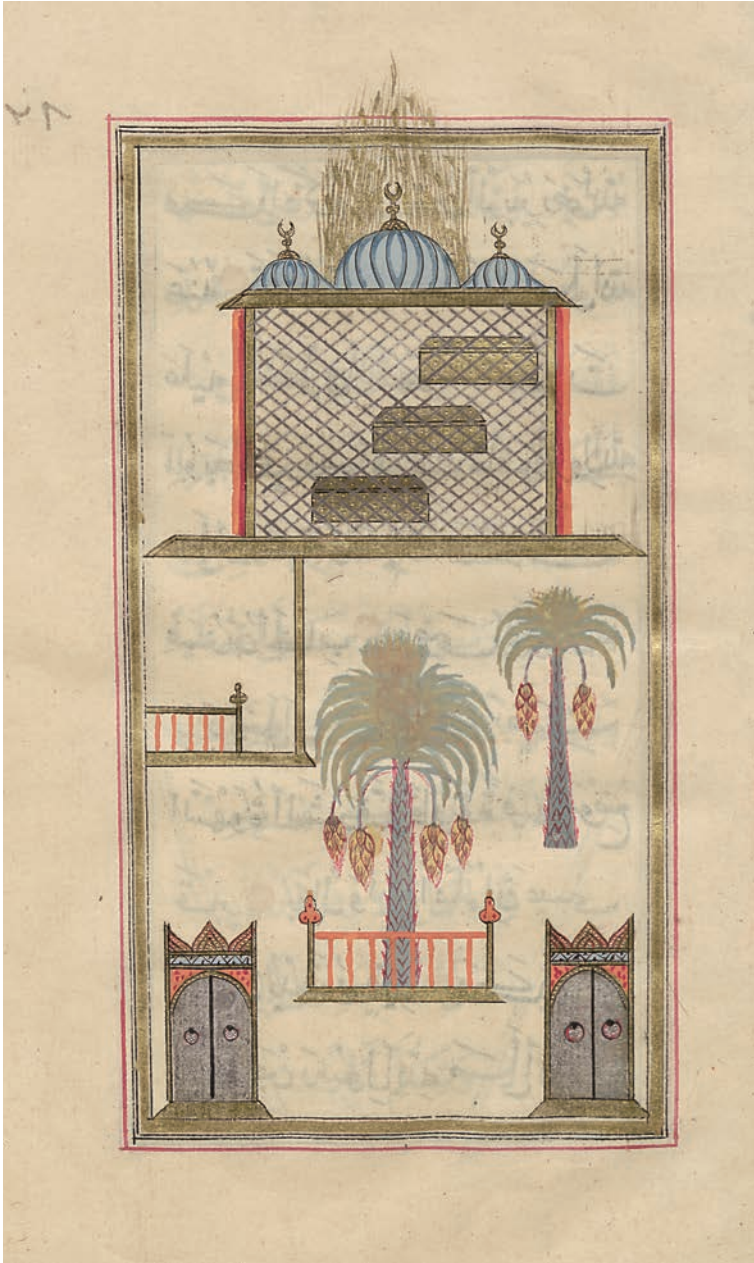
EK 8: Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebevi'nin bir tasviri. Yukarıdaki surların dışında Bakî Kabristanı ile bazı yapılar görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Aşir Efendi, Nr. 45, vr. 13^a).

EK 9: Mescid-i Nebvî ve civarının bir tasviri
(Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Darülmüşnevi, Nr. 72/1, vr. 13^a).

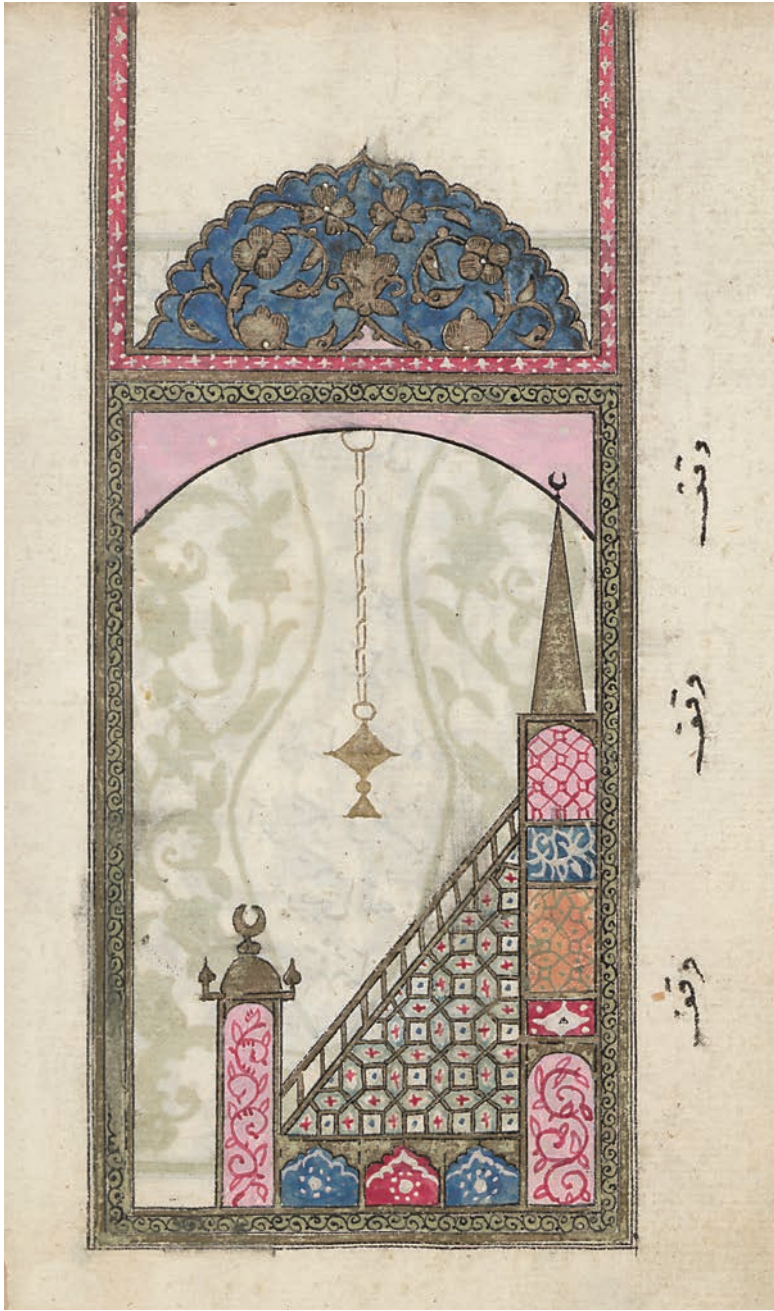
EK 10: Mescid-i Nebvî merkezli bir Medine-i Münevvere tasviri. Şehrin etrafında çevre surları ve sur dışında bazı türbeler görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Halet Efendi, Nr. 68, vr. 11^a).

EK 11: Mescid-i Nebevî'nin Kabr-i Şerif'e ayrılmış bölümünün bir tasviri. Şebekenin arkasında en ileride Resûl-i Ekrem'in, onun gerisinde sırasıyla Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirleri görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Laleli, Nr. 1542/3, vr. 38°).

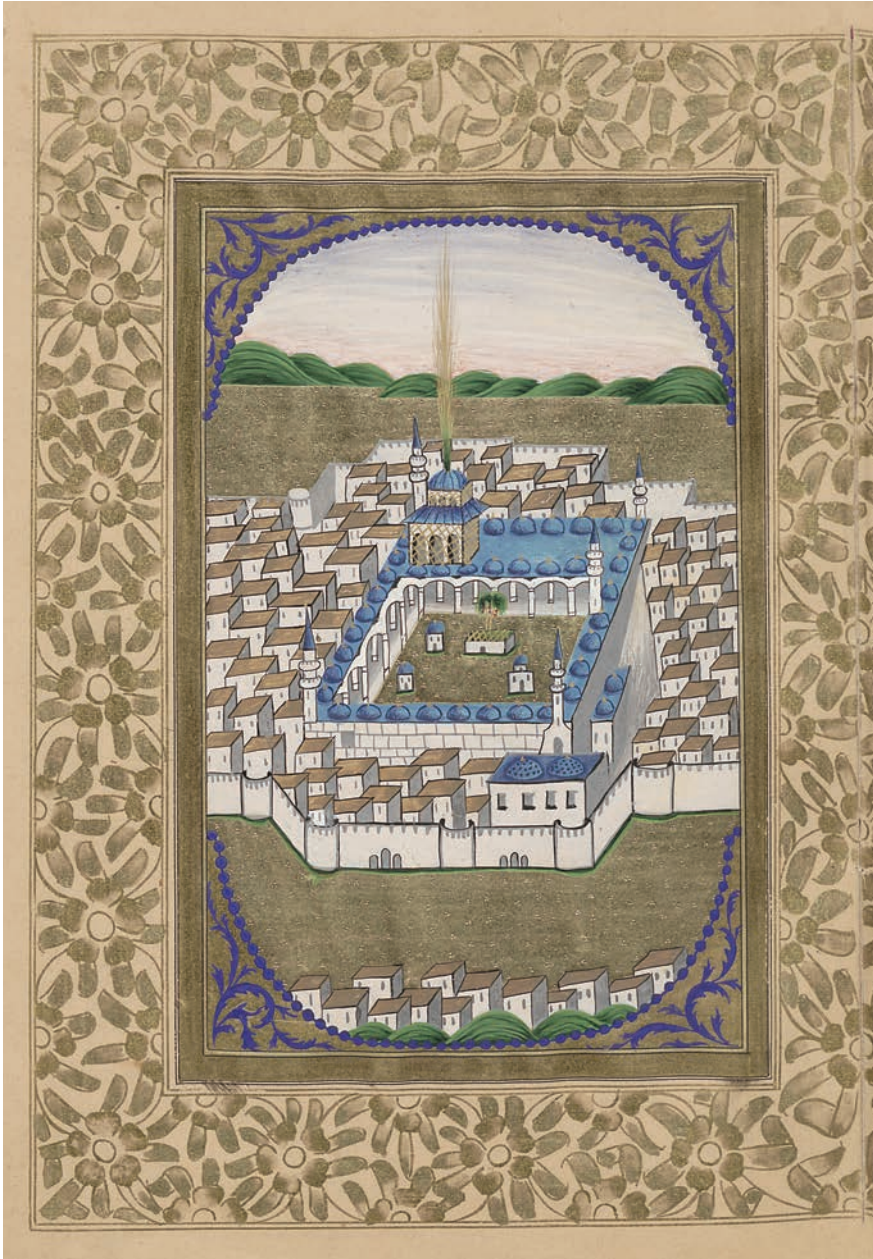

EK 12: Solda uzaktan yakına doğru sırasıyla Hz. Resül-i Ekrem'in, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in kabri-şerifleri, sağda ise Minber-i Şerif-i Nebevî'nin bir tasviri görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İzmir, Nr. 787/1, vr. 13^b-14^a).

EK 13: Mescid-i Nebevî merkezli bir Medine-i Münevvere tasviri. Şehrin etrafında çevre surları, Mescid'in avlusunda Minber-i Şerif ve surların dışında sol üstte Bakî Kabristanı görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertevniyal, Nr. 32, vr. 21^a).

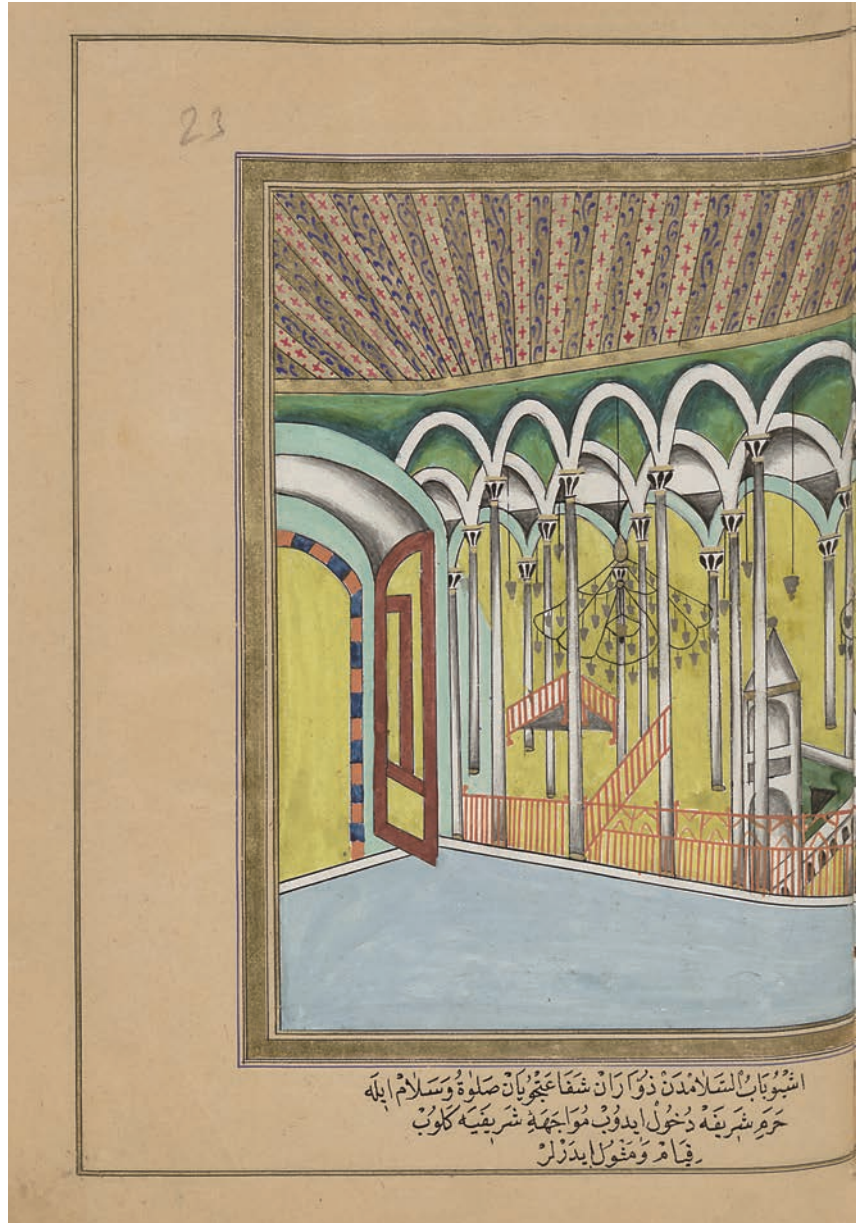
EK 14: Mescid-i Nebevî merkezli Medine-i Münevvere tasvirlerine bir örnek (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertervniyal, Nr. 33, vr. 28^a).

EK 15: Mescid-i Nebevi merkezli Medine-i Münevvere tasvirlerine bir örnek. Şehrin etrafında çevre surları, sur dışında bazı mescidler ile Bakı' Kabristanı görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertevniyal, Nr. 34, vr. 17^a).

EK 16: Mescid-i Nebevî merkezli bir Medine-i Münevvere tasviri. Şehrin etrafında surlar, surların dışında bazı mescid ve yapılar ile Bakî' Kabristanı görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez, Nr. 268, vr. 14^a).

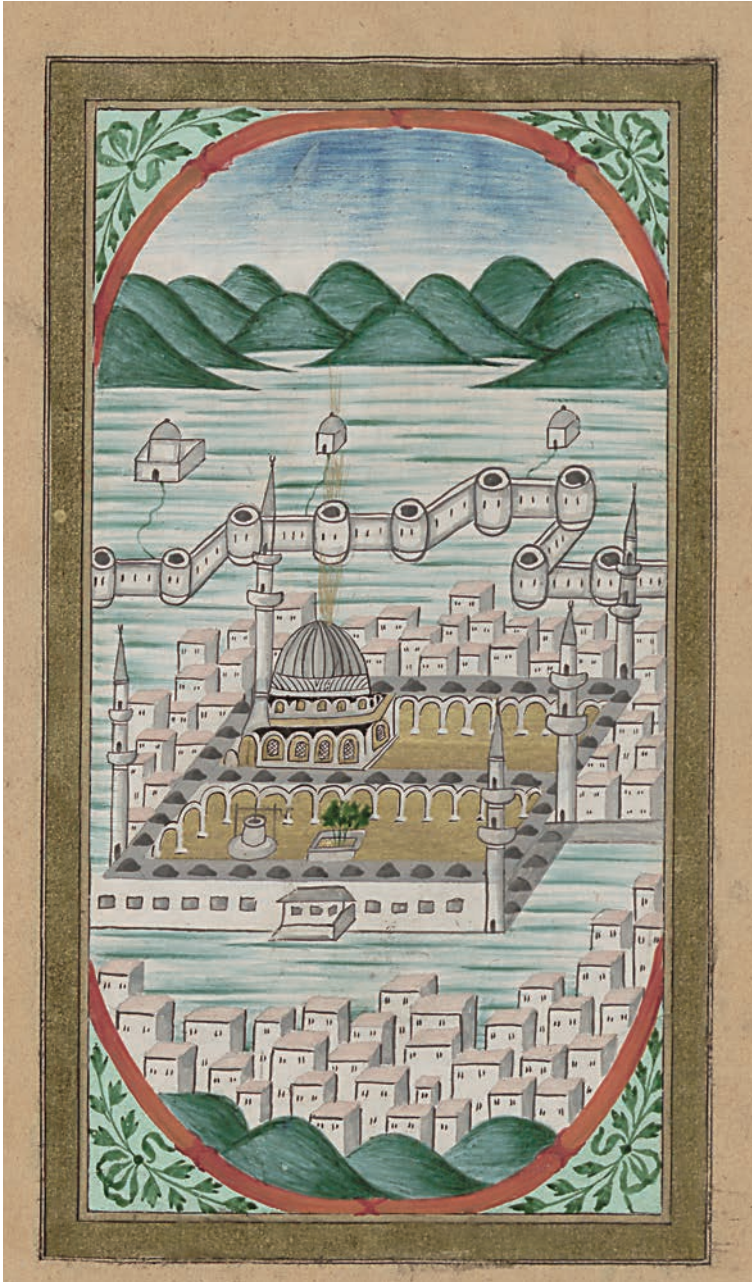
EK 17: Mescid-i Nebevî'nin dâhilinden bir görünüm. Sağda Hz. Resûl-i Ekrem'in, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in kabri-şerifleri ve onların önünde bulunan gümüş şebeke, ortada Minber-i Şerif ve solda kabri-şerifleri ziyaret için gelenlerin girdiği Bâbü's-Selâm görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertevniyal, Nr. 35, vr. 22^b-23^a).

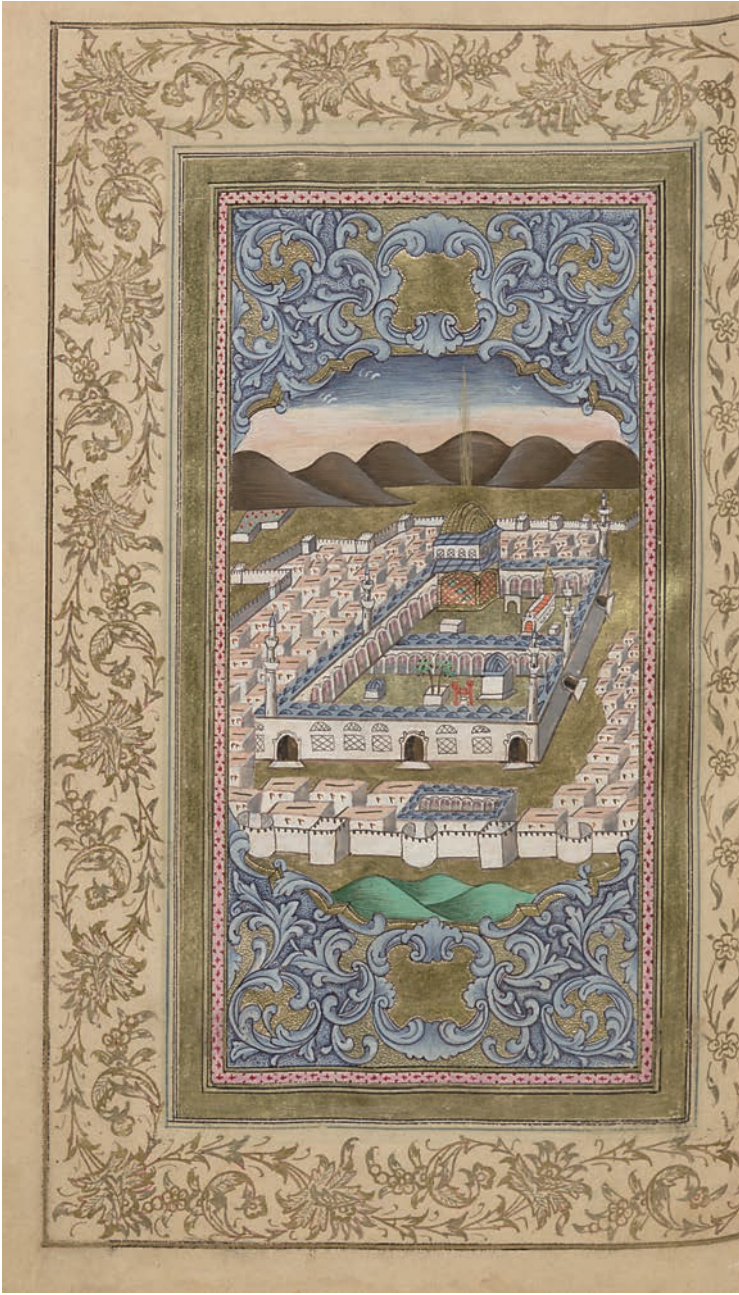
مواجبه شريفه ده شجره
 خالصه من صنوع شجره شريفه
 او كنده ملول القده حرم شريفك
 اينچيدن كورين تحاكم اشيو
 حستهم شال تليل اولور حرمه
 مطهره نك نسو شريفه و نيل
 اوليان نطق شريف و فيور بود
 ثلثه به اشارت اوليان اوج
 عدد ما نده ماه منير نطقه
 سياهلرك او بكي كبريه هله
 قبر نيتا حرمه صلى الله عليه و آله
 اينچيده هذا قبري بكر رضي الله عنه
 و او چيده هذا قبر عمير بن الخطاب رضي الله عنه
 دو اولون قبا ايله خطه جلي بد نظير
 ايله حرم درر و نسوه حصر ايله مكنتسا اولان حرمه شريفه مطهره ايله منير شريف ما بيني ما بيني فيري و منبري دروخته
 بين باير البتة حليت فير و صح ما صدحجه روه مطهره اولوب اولدخى لرنك نطق اوليان بزه حلق اولان سندن بر ميقدار مشاهده اولور

EK 18: Kabr-i Şerif-nebevi'nin yakından bir görünümü. Şebekenin ardında en ileride bulunan kabir Hz. Resül-i Ekrem'e, onun gerisindeki kabirler ise sırasıyla Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e aittir (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Tercüman, Nr. 597, vr. 18^a).

EK 19: Mescid-i Nebevî merkezli bir Medine-i Münevvere tasviri. Yukarıda şehri çevreleyen surlar, surların haricinde de bazı türbe ve yapılar görülüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Galata Mevlevihanesi, Nr. 266, vr. 22^a).

EK 20: Mescid-i Nebevî merkezli bir Medine-i Münevvere tasviri. Şehrin etrafında çevre surları, sol üst köşede ise Bakî' Kabristanı görülmüyor (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez, Nr. 317, vr. 36^a).